
ECCE AGN
VS DEI QV
DE FRVCT
V VENTRI
MIHI·OMN

Sum ex Libris
Joan

IESV CHRISTI D. N.

Nouum teſtamentum, ſiue fœdus, Græcè & Latinè,

Theodoro Beza interprete.

Additæ ſunt, eodem authore, ſummæ breues doctrinæ vnoquoque Euangeliſtarũ & Act. Apoſtolicorũ loco cõprehenſæ.

ITEM,

Methodi Apoſtolicarum Epiſtolarum breuis explicatio.

EIVSDEM ad illuſtriſs. Principem Ludouicũ Borbonium Principem Condenſem, & Gallicam nobilitatem verum Dei Euangelium amplexam, præfatio, in qua de Verbi ſcripti authoritate & vera eius interpretatione diſſeritur.

ANNO M. D. LXV

Excudebat Henricus Stephanus, illuſtris viri Huldrichi Fuggeri typographus.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI LVDOVICO BORBONIO, PRINCIPI CONDENSI, &c. cæteriſque illuſtribus ac generoſis Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, ac Nobilibus dominis, in Galliæ regno verum Chriſti Euangelium amplexis, THEODORVS BEZA Vezelius, Geneuenſis Eccleſiæ miniſter, gratiam & pacem à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto.

DFERO tibi, illuſtriſſime Princeps, cæteriſque vobis vera Chriſti cognitione per clemētiſſimi Patris cæleſtis miſericordiam nobilitatis, Noui illius fœderis libros, aliquot ante annis à me in Latinum conuerſos, nunc verò quanta quidem à me fide ac diligentia fieri potuit, recognitos, & breuibus doctrinæ in eis cōprehenſæ ſummis illuſtratos: munus Eccleſiis Dei (quarum ex Chriſtianiſſimi Regis edicto tutores & alumni eſtis) vtinam tam vtile, quàm id vobis gratum ac iucundum fore confido. Quidni enim hoc mihi de vobis pollicear, qui quàm vos Chriſti & Euāgelii non pudeat, coram vniuerſo mūdo tam fortiter tàmque conſtanter declaraſtis? Et quibus, quæſo, potius quàm vobis, eius quæ hîc traditur doctrinæ, non approbatoribus modò, ſed etiam aſſertoribus ac vindicibus, meos iſtos qualeſcunque labores conſecrarim? At enim (dicent nonnulli) quorſum iſtis opus erat? En igitur cōſilii mei rationes paulo altius repetitas.

Intolerabiles ſunt omnino qui nouitatis ſtudio vetuſtatem damnant: ſed ii quoque magnā reprehenſionē merentur quibus nihil niſi vetuſtum ſapit. Obſecro enim, qui veteres nunc ſunt, ánnon aliquando fuerunt noui? Sed & illud omnibus non contentioſis ingeniis conſtat, nulli vnquam ſeculo defuiſſe qui Dei veritatem vel de induſtria vel præ ignorantia obſcurarent. Imò etiam liquet, quamuis nunquam ita ſeuerè vltus ſit Deus mundi perfidiā vt Eccleſiā ſuam penitus deſtituerit vera verbi ſui notitia, non ſemper tamen parē fuiſſe intelligentiæ menſurā, in iis etiā quæ ſunt ex præcipuis noſtræ religionis capitibus. Itaque vetuſtiſſimi ſunt nonnulli quoque

falsissimi & perniciosissimi errores: adeò quidē vt Paulus etiam ipse iam olim ad Thessalonicenses scripserit ἤδη τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἐνεργεῖται: & Iohannes, multos iam tum fuisse Antichristos.

His verò morbis nemo certa remedia facilè inuenerit, nisi qui veras eorum causas cognouerit. Sunt autem hæ quidē multiplices, sed quæ ex vno veluti fōte profluxerit: ex eo nimirum quòd homines à Dei verbo, verbo, inquā, Prophetarum & Apostolorum libris comprehenso, ad sua commenta deflexerint. Sublata enim luce illa quā in Ecclesia Dei vnicam ac planè singularem esse qui non videt, nihil planè videt, quid aliud cōsequi potuit quàm vt cæci in tenebris errarent?

Neque vllo modo audiendi sunt qui aliter iudicant. Quid enim? (inquiūt) ánnon hæretici verbum Dei prætexunt? Itaque regula aliqua opus est qua falsæ interpretationes verbi plerunque ancipitis & ambigui à veris distinguantur. At quænā erit hæc regula? Hìc alii nobis inanissimū illud suū CATHOLICVM obtrudūt, quod semper & vbique apud omnes obtinuit. A quib[9] si pergas quærere ecquid sit huiusmodi, ibi necesse est vt tāquā in luto hæreant, quū de plerisque controuersiis quæritur.

Alii Concilia & veteres Canonas sibi proponunt, præfixis etiam magnificis titulis, quasi inde sarcienda sit Ecclesiæ concordia: sed infelici successu. Multas enim Synodos (de iis loquor quæ non sunt apertè damnandæ) in iis etiam quæ ad doctrinam spectant, nescio an quisquam nunc ignoret non obscurè tantùm sed etiam imperitè sæpe iudicasse. Itaque prouinciales sæpe à generalibus sunt correctæ. Sed quid si prouinciales interdum rectius quàm vniuersales senserunt? Hoc autem ita esse, facilè animaduertet quisquis vel vnicam Gangrensem cum multis quas Oecumenicas vocant, cōpararit. Omitto quod ipsa temporum historia manifestè probat, optimis etiā illis tēporibus, (si cū posterioribus cōferantur) eam fuisse Episcoporum partim ambitionem, partim futilitatem & ignorantiā, ac multorū etiam apertissimam ac desperatissimā improbitatem, vt Satanā planè cœtibus eorum præfuisse, vel ipsi cæci facillimè perspiciant. Quid si igitur Synodos ab eo tempore coactas quo

manifestissima tyrannis Ecclesiam oppressit (vt recentem illam Tridentinam) pro regula nobis proponamus? Quid verò quòd ne illæ quidem probatissimæ Synodi de vllis religionis capitibus, nisi de vno & altero, constituunt? Quid quòd quorundam corruptela, falsæ epistolæ, supposita decreta, ementiti infiniti canones irrepserunt? Nota est illa Bonifacii Romani pontificis fraus, Augustini temporibus in Africano concilio deprehensa, quam ineptissimus simul & impurissimus quidam apostata, tibi, illustrissime princeps, à scelerata sua audacia non ignotus, nuper conatus est excusare. Quid igitur in iis regionibus in quibus omnia illis licuerunt, inausum & intentatum perditi homines reliquerunt? Et de Conciliis quidem hactenus.

Alii igitur ad orthodoxorum Patrum quæ vocant scripta confugiunt. Sed quósnam tandem, quæso, ex tanto numero deligemus? Vetustissimos enim paucos habemus: (id est vsque ad Constãtini tempora) inter quos Latini certè excellunt, eiusmodi tamen vt ne ipsi quidem Patrum admiratores in iis sine multis exceptionibus acquiescant. Ætatem sequentem vsque ad imperii Romani manifestam inclinationem, exercuit Arius in primis, deinde Macedonius πνευματομάχος, sed multo magis Nestorius & Eutyches, in Oriente præsertim: quibus maxima clarissimáque ingenia sese opposuerunt, nec vlla fuit ætas doctorum episcoporum feracior. Occidentem verò exercuit in primis Pelagiana factio, cuius reliquiæ etiamnum hodie Ecclesiam vastãt. Sed hîc peto vt sine cuiusquam iniuria mihi liceat dicere quod res est. Quæro igitur quem potissimum aut quósnam ex istis velint pro hodiernarum controuersiarum diremptoribus habere. Primùm enim hoc (sicuti par est) omnes ipsi recusabunt. Clamãt enim vna veluti voce, adferre sese quod dedit Dominus, nec iis quæ docent aliter stãdum quàm si ex Verbo Dei scripto comprobetur. Notæ sunt his de rebus, Cypriani, Augustini & Chrysostomi in primis voces, quibus ad vnicam sacram Scripturam nos reuocant. Dicam etiam aliquid amplius, bona (vt spero) cum eorũ venia qui in illorum scriptis sunt versati. Iam tum iaciebat in Græcia Satan prima mortuorum inuocationis fun

¶.iii.

damenta, quibus tantùm aberat vt ſeſe opponerẽt nõ-
nulli primæ notæ Epiſcopi, vt alii quidẽ alioqui pii & do
cti, tamen in ſcribẽdis encomiis eloquẽtiã ſuã immodi-
cè prorſus oſtẽtarẽt: alii indoctiores nulli æquè rei atque
vanis neſcio quibus ſtudiis, quibus Græca gens ſemper
dedita fuit, vt extruendis magnificis templis, honoran-
dæ martyrũ memoriæ, & accumulandis ritibus incum-
berẽt: alii partim ignorãtia, partim auaritia & ambitio-
ne manifeſta, denique improbitate, apertas ſuperſtitio-
nes naſcentes non modò non reprimerent, ſed etiam fo-
uerent. Sed tria tũ in primis mala regnabant: vnum,
quòd qui in philoſophorum ſcriptis erant exercitati, pa-
rùm memores grauiſſimæ ac planè Apoſtolicæ illius ſen
tentiæ, βλέπετε μήτις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσο-
φίας, præterquã ꝙ in multis ſpeculationibus euanuerũt,
vt quũ Platonica de geniis & intelligentiis cõmenta ad
Angelos trãſferrẽt, (quod malũ videtur ab ipſius Apoſto-
li tempore, τὴν τῶν ἀγγέλων θρησκείαν apertè dãnantis, inua
luiſſe) verbũ Dei ad philoſophorũ placita quib[9] imbuti
erãt, manifeſtè inflectebãt. Hinc illæ περὶ τοῦ ἐνδεχομένου καὶ αὐ
τεξουσίου opiniones planè Ariſtotelicæ, quibus nũc quoq;
Eccleſia Dei concutitur, & iã tũ eſſet peſſundata niſi ſeſe
Auguſtinus à Pelagio excitatus oppoſuiſſet, interdum ta-
men & ipſe in illos humanæ philoſophiæ ſcopulos velut
æſtu quodã abreptus: vt alia multa prætermittã, quæ li-
bẽter ſanè veluti patrũ pudẽda, tegi patiar. Alterũ maxi
mũ malũ fuit, quòd velut fatalis quidã morbus omniũ
animos inuaſerat, incredibile nimirum ſtudium totam
Scripturam in allegorias transformandi: in quibus exco-
gitandis adeò ſibi omnes immodicè placuerunt, vt qui-
uis planè quiduis hîc ſibi licere ſit arbitratus. Vtrique au
tem huic malo videtur ſanè Origenes occaſionem præ-
buiſſe, homo (vt mihi quidem videtur) omnium qui vn-
quã de rebus ſacris ſcripſerũt, impuriſſimus: quẽ etſi (vt
merebatur) multi execrabãtur, nonnulli tamẽ viciſſim,
quòd linguarũ & artium cognitione præ cæteris excelle
ret, admirabantur: nonnulli verò inuidia potius quàm
certo animi iudicio perſequebãtur. Neque verò hoc ma
lũ intra Orientẽ conſtitit, ſed Africam quoque, Italiam,
Gallias & Hiſpaniam inuaſit, adeò vt tota Scriptura in

perpetuam allegoriam transformaretur. Interea exorti sunt Pelagius & Donatus, quibus Augustinum opponens Dominus, effecit vt præcipuorum doctrinæ Christianæ capitum, nempe prouidentiæ, liberi arbitrii, fidei & gratuitæ iustificationis notitia, philosophicis Græcorũ Episcoporum commentis penè oppressa, rursus emergeret. Et tamen (quod mirum est) inualescebat eodem tempore mortuorum inuocatio, & stulta opinio cœlibatus: quos pudẽdos errores apertè defendit Hieronymus. Crescebat quoque rituum multitudo, vt queritur Augustinus ad Ianuarium: & monachos (in Ægypto & Syria præsertim, gentibus omnium superstitiosissimis) non aliter quàm Angelos plerique admirabantur. Preces quoque pro mortuis tum adhiberi cœptæ, & orta de Purgatorio igne Platonica quæstio: quã tamẽ in Ecclesiis passim nõ fuisse receptam, Augustini scripta manifestè ostendunt. Ergo (vt tãdem ad rem redeam) quos potissimùm ex ista multitudine iudices statuemus? Si Apostatam illum de quo dixi, audiamus, eos deligemus qui circa Theodosii magni seculum vixerunt. Et certè fateor eo tempore doctissimos Episcopos extitisse. At hoc ego tamen affirmo (quod testor me nullius insectandi causa dicere) vix posse quenquã illorum dari qui non & secum ipse, & ab aliis, multis in rebus, & iis quidẽ maximi momenti, dissentiat. Quòd si fortè noster ille apostata inficiabitur, tum ego mendax habear nisi ita id esse cõuicerim. Sed hîc audio quid excipiat. Saltem enim ex iis scriptoribus, inquit, apparebit quæ tum fuerit externa Ecclesiæ Catholicæ forma. Quasi verò præcipuum sit hoc nostrum certamen, ac nõ de doctrina ipsa potius: quasi sine exceptione quouis tempore recipiẽdi sint ritus quoscunque Apostolica etiã Ecclesia vel vt vtiles, vel etiã vt suo tempori necessarios vsurpauit: quasi deniq; nõ ineptissimè faciãt qui collabẽtibus ædiũ fundamentis, de instaurãdo fastigio laborent. Et quid pluribus opus est? Meminerunt, opinor, multi vestrûm, illustriss. & generosissimi domini, quũ in illa ludicra potius velitatione quàm seria disputatione Possiacena, de hac re dissereremus, nos paucis verbis istam quam importuni nonnulli (ne dicam proterui) homines medii tantopere commendant, turbarum

componendarum rationẽ sic definiisse, vt diceremus, primum omniũ de doctrina ipsa & fide ex Dei verbo disceptandũ & cõstituendũ esse: quæ si semel esset stabilita, tũ nos de ritib⁹ lõgè facilius trãsacturos: quorũ alios vt inanes, alios vt per se vel ob aliud superstitiosos, alios vt prorsus impios reiiceremus, alios demũ (quos vel necessarios, vel vtiles esse cõstaret) non inuiti admitteremus. Quid igitur isti ampli⁹ requirũt? certè hoc vnũ, illustriss. princeps, vt fidis Dei ministris, quasi seditiosè vel ambitiosè omnia nouantibus, in odium adductis, greges impunè populẽtur. Sunt enim planè eorum similes quos testatur Dominus nec in cælorum regnum introire, nec alios ingredi sinere: homines profectò omnium qui hodie viuunt, perniciosissimi, & apertis illis Euangelii hostibus multo nocentiores: ac proinde in primis fugiendi vobis Ecclesiarum Dei ex Christianissimi regis edicto tutoribus & alumnis, quibus isti præcipuè, partim ventris & lucri causa, partim inuidia & improbitate, partim in eorum quibus assentantur gratiam, insidiantur.

Sed video me in hac sentẽtia refutanda fuisse paulo longiorẽ. itaque ad rem redeo. Illis autẽ quid facias qui publicũ errorem pro regula religionis sequendũ arbitrãtur? qui Patrum & consuetudinis inania nomina quibusuis rationibus & testimoniis opponunt? qui denique vna illa, quam non minus ridiculè quàm falsò catholicã Romanam (id est vniuersalem particularem) Ecclesiam appellant, nituntur? Eos quidem ego dimittendos censeo, ne cum ratione videamur insanire.

Quòd si nulli istorum de quibus diximus, iudices in hac causa sedere, imò potius ab alio quopiã iudicari debent, in quo tãdem foro tanta ista lis agitabitur? Nempe coram vnius Dei tribunali. Euocetur ergo (inquient isti) ex cæli penetralibus. Imò cur illum ipsi ex illis suis adytis non depromunt? Quoniã scilicet Deo non muto & silente, (quale est illorum crustaceum numẽ) sed clarè & apertè loquente nobis est opus. Cedò verò vbi hunc inueniemus? Nusquam certè nisi in eorum scriptis qui (sicut testatur Petrus) diuino impulsu loquuti sunt vt Dei homines: eorum, inquam, quorum doctrinæ tanquam fundamento superstructam Ecclesiam clamat Apostolus: Pro-

phetarum videlicet & Apostolorum libris, qui vtriusque Fœderis nomine comprehenduntur.

At enim (dicunt isti) de huius interpretatione quæritur, quam ex Ecclesia petendam esse docemus. Verùm quæ sit Ecclesia, primùm omnium constituendum erit, quandoquidem Satanæ synagoga specioso etiam Ecclesiæ nomine abutitur. Hoc ipsum autē quomodo nisi ex doctrinæ genere statues? Doctrinam autem veram à falsa vnde nisi ex sacris literis discreueris? Successio enim illa in qua nonnulli proram & puppim constituunt, iampridem valere desiit, quum certum sit pessimos & ignarissimos homines multis iam seculis, bonis & doctis Episcopis successisse, & legitimæ vocationis in Ecclesiis ne vestigia quidem vlla iampridem apparere. Deinde non personarum, sed doctrinæ, doctrinæ, inquam, Propheticæ & Apostolicæ successionem quærimus: vt sit rursus necessariò ad Prophetarum & Apostolorum libros probandæ veræ successionis causa recurrendum.

Traditionis verò nomen, quod nonnulli rursus, nihil magis quàm Scripturæ examen metuentes, nobis veluti Gorgonem obtendunt, quid aliud est, obsecro, quàm larua? Nam si de dogmatibus intelligitur, vbi Verbum scriptum habemus, quorsum non scriptum aliquid? Est enim hoc certè per se illo incertius: nemo autē ex incerto mutuetur certioris probationem.

Sed hîc video multa posse nobis obiici. Primùm enim dicent sese traditionis nomine intelligere non quod à nullo prorsus sit scriptum, & per manus duntaxat traditum, sed quod sacris illis libris quos Canonicos vocant, nō comprehensum, potest tamen ex idoneis aliis scriptoribus probari: adeò vt quod initio ἄγραφον erat, ἔγγραφον meritò nunc habeatur: quas traditiones Apostolicas vocant. Deinde & illud adferent, se hoc nomine quasdam in Ecclesia vetere receptas dogmatum Christianæ doctrinæ planas & perspicuas explicationes, (vt de homoùsio, de duarū naturarum vnione, & similes alias) intelligere. Deligere enim solent homines isti quæ certa sunt, & maximè plausibilia.

Ego verò etsi existimo ad hæc abunde à me paulo antè responsum esse quū de Synodis & Patrū scriptis dicerē,

tamē habeo quod præterea respōdeā. Ista enim primùm omniū nō esse sine discrimine recipiēda, ne ipsi quidē negabūt. Quā igitur regulā hìc sequemur? Si ab hominū scriptis & authoritate pendemus, & fortè de ritibus quæratur, quàm multa hìc comperiemus non tantùm diuersa, sed etiam contraria? Quum vetustissimis temporibus de festo Paschæ controuersia futilitatem, ambitionem, ignorantiam, peruersitatē denique plerorumque totius orbis Episcoporum manifestè probans, in Ecclesiam incidisset, adeò vt non secus quàm si de summa fidei actū esset, totus orbis cōcuteretur, & vtraque pars ad Apostolicas traditiones confugisset: quid tandem effectum est, nisi vt vtraque factione suos duces Apostolos (vt aiebāt) nacta, incrudesceret certamē? Legatur Irenæi ad Romanum illum stultissimum & ambitiosissimum, non Papā Œcumenicum, sed Episcopum, epistola, & quæ in singulis Ecclesiis fuerit olim in his rebus libertas, donec tyrannide quorundam opprimerentur, facilè cognoscetur Nec enim hìc libet singula recensere, quoniam integro volumine nobis ad eam rem opus esset. Quid igitur hìc sequemur? Quod cōperietur, inquiunt, ab omnibus vbique receptū, vt est chrisma, consignatio crucis, & alia eiusmodi. Iam ergo concludamus, particulares traditiones excludi vt solæ catholicæ recipiantur: qua de re postea dicemus.

VENIAMVS ad dogmatū traditiones. Eæ verò vel quæ in sacris libris tradita sunt explicant, aduersus hæreticos, qui clarissimis etiam rebus tenebras offundere cōsueuerunt: vel quæ totidem verbis nusquam perscripta, tamē ex locorum inter se comparatione sunt eruta, proponunt: vel aliquid partim manifestè, partim obliquè scriptis Propheticis & Apostolicis aut adiiciūt, aut detrahunt, aut etiā immutant. Illas verò vtrasque (cuiusmodi sunt quatuor illarum Synodorum πίστως quas vocant ἐκθέσεις, ad finem huius libri adiunctæ) tantum abest vt repudiemus, vt contrà obuiis (quod aiunt) vlnis, quicquid eiusmodi est libētissimis animis amplectamur.

Tertiam autem speciem quomodo tandem admittendam censuerimus? Nam siquid adiiciendum est Verbo illi scripto, consequitur, non omnia quæ ad

ſalutem noſtram requiruntur, perſcripta fuiſſe in Lege & Euangelio. Cæterùm de Lege hoc dici profectò nec poteſt, nec debet. Iniquus enim alioqui Dominus videretur, quicquam ad eam adiici diſertè vetans. Nec verò me hîc mouent Cabaliſtæ, Talmudiſtæ, & totum hoc audacium hominum genus. quid enim à Domino expreſſius dici potuit? Et quàm ſeuerè illam audaciam vltus ſit Dominus, ſiquid in ritibus (nedum in doctrina) adiectum eſſet, tot Prophetarum (id eſt Legis interpretum) de his rebus clamores, tota ſacra hiſtoria, ipſe denique Chriſtus eſt luculentus teſtis. An porro vel ſuæ Eccleſiæ minus cauiſſe Deũ arbitrabimur, miſſo in terras Filio ſuo: vel Apoſtolos minus in ea re quàm Prophetas, diligentes fuiſſe arbitrabimur? Teſtatur Paulus Epheſiis ſeſe omne Dei conſilium, de ſalute æterna videlicet, ipſis abſque vllo prorſus ſubterfugio expoſuiſſe. Oſtendant igitur quid Paulus docuerit quidem, at non perſcripſerit: aut plenam doctrinam Euãgelii (quam ipſe potentiam Dei ad ſalutẽ vocat) in eius ſcriptis comprehenſam eſſe fateantur. Sed quorſum tam multa? quum ad rem ventum eſt, quid iſti proferre poſſunt ab Euangeliſtis & Apoſtolis in doctrina fidei prætermiſſum? Fortaſſis quòd beata illa virgo Maria non ſit in originis peccato cõcepta, quòd virgo perpetuò vixerit, quòd baptizandi ſint infantes, nec iterandus Baptiſmus, ieiunandum in quadrageſima, ſacrum chriſma, aqua benedicenda, conſecranda altaria, crux adoranda, & quid non? Nihil enim iſtorum in ſacris literis comprehendi confitentur. Tranſſubſtãtiationem autem, confeſſionẽ auricularem, inuocationem diuorum, Purgatorium ignem, iampridẽ in ſacris literis, ſed fruſtra, quærunt. Atqui beatæ virginis Mariæ conceptum eiuſmodi nõ modò ſacræ literæ, ſed ne ex veteribus quidem vllus commemorat. Perpetuam autem ipſius ad mortẽ vſque virginitatem, etſi piè & libenter credo, tamen (quod aliquando te audiente, Illuſtriſſime princeps, cuidam importuno monacho reſpondi) nihil hoc ad noſtræ ſalutis myſterium pertinet. Sufficit enim nos credere quod res eſt, & ab Euangeliſtis narratur, conceptum eſſe Chriſtum ſeruatorem noſtrum ex Spiritu ſancto, & ex Maria virgine natum.

Baptizandos autem esse infantes, necesse iterandum Baptismum, absit vt ex nuda traditione, nō autem ex Dei verbo, colligamus. Reliqua verò illa quomodo tandem sacræ literæ exprimerent, quæ nonnisi euersa verbi Dei authoritate in Ecclesia sanciri potuisse, manifestis rationibus euincitur? Sed de his plus satis: nec enim singularia ista nunc suscepimus explicanda.

Ad id genus traditionum venio quo de doctrina in Verbo scripto comprehensa aliquid detrahitur, veluti quum altera Cœnæ Domini pars laicis est adempta: quū verbis Pauli dæmoniacam doctrinam vocantis cælibatum & discriminis ciborum legē, adscripta est concepti voti exceptio: & altera illa quā vniuersaliter valere nonnulli volūt, NISI aliter domino nostro Papæ visum fuerit. Sed quis tandem cui chara fuerit Dei gloria, (vt esse debet) tam execrandum sacrilegium ferat? Nam certè si quicquam scriptæ illi doctrinæ fas erit adimere, necesse est vt quemadmodum paulo antè isti dictatam à Spiritu sancto doctrinam, mancam & mutilam esse volebant, ita nunc in aliis eam redundare & luxuriari dicant: quod vtrūque piorū aures sine magna offensione ne audire quidē possūt. At enim, inquiūt, ceremonias Legis olim sublatas esse negari nō potest. Nos verò de ritibus non agimus, sed de ipsa cultus Dei substantia, cuius partem etiamsi olim ceremonias fuisse censeamus, hoc tamen nihil ad sacrilegam istorum audaciam tuēdam facit. Quid mirum est enim Legem iis adumbrandis sancitam quæ suo tempore futura sperabantur, ad ipsarum rerum lucem ac cōspectum disparuisse? Sin autem isti sublatas veterum agapas, & Apostolicū de idolothytis & suffocato decretum communi cōsensu abolitum, & vnctionem Apostolicam quam nunc sustulimus, opponant, iterum respondeo, externa hæc esse, de quibus postea disseremus. Stat igitur illud, doctrinam salutis Verbo Dei comprehensam, non tantùm in vniuersum, sed etiam in singulis vel minutissimis partibus sartam tectam esse oportere.

Tertiam autem speciem earum traditionum quæ vel ipsa fundamēta Christianæ salutis cōuellunt, vel iis fundamentis superstructa subuertunt, quid attinet commemorare? Eiusmodi sunt, Romani Pontificis primatus,

inuocatio diuorum, preces pro mortuis, idolorum fabricatio & adoratio, liberi arbitrii, meriti, indulgentiarum, cæterarum denique eiusmodi spurcitiarum magistrales quas vocant determinationes: quæ quum nunquam nisi cõuulsa doctrinæ cælestis authoritate stabiliri potuerint, nimium sunt impudentes qui vel falso Ecclesiæ nomine apposito, vel opposita lõgi temporis præscriptione, illas validari potuisse existimant.

Age igitur hunc locum tandem concludamus. Catholicos ritus qui putant necessariò retinendos, valde hallucinantur. Sunt enim etiam catholici quidam errores, qui paulatim in Ecclesiã, plerorumque Episcoporum partim ignorantia, partim negligentia, partim κακοζηλία, atque adeò ambitiosissima auaritia, & auarissima Romanorum in primis præsulum ambitione, inuaserũt. Deinde quum in ritibus instituendis habita semper sit à prudentibus hominibus & temporis & loci & personarum ratio, quis non videt in hoc rerũ genere ineptissimos esse qui variatis circunstãtiis non modò nihil mutandũ, sed etiam quæ optimis de causis vel temporis spatio vel alio quouis modo abolita sunt, tamen quoniam vetusta sunt, in vsum reuocanda putant? Iam verò quid iis fiet quæ in manifestas idolomanias degenerarunt? quæ infelicissimo seculo, & Deo nostris peccatis irato, pauculis quibusdam frustra initiò reclamantibus, obtinuerunt? quæ denique vt nondum planè sint vitiata, tamẽ eiusmodi sunt vt integra diutius retineri vix ac ne vix quidem possint?

Hîc verò mihi in mẽtẽ venit vox illa hominũ (vt sibi quidẽ videtur) acutissimorũ, qui non transformandã, sed reformãdam Ecclesiã arbitrãtur. Reformationẽ vocant, eorũ rituum qui florente, vt loquuntur, Ecclesia obtinuerunt, (sublatis nonnullis quæ tẽporũ iniuria velut rubiginem quandam illis obduxerunt) restitutionem: quæ nisi à nobis admittatur, Ecclesiam trãsformari, & penitus suo decore priuari contendunt. Bella certè & speciosa oratio, sed à Satanæ Spiritu profecta, qui tum demum se prodit quum ad rem ventum est. Tum enim nihil adeò turpe est quod isti vetustatis fuco illitum, pro bello & venusto nõ obtrudant. Exemplo sint G. Cassandri & ipsius discipuli (futilis, inquam, illius apostatæ, cuius nomine ıas char-

tas cõmaculare nolui) inaniſſimæ de his rebus ῥαψῳδίαι. At ego exemplum Ezechiæ regis tantopere celebratum ſequutus, longè malim eos imitari qui offendiculum in publica via poſitũ, etiamſi quis ſit alioquin aut aliquãdo fuerit ipſius vſus, è medio tollendũ cenſent, potius quàm monitores adhibẽdos qui prætereũtibus denũtiẽt ne per imprudentiam ad illud impingant. Quid ſi enim qui admoniti ſunt, nõ pareãt, vel monitores officiũ nõ faciãt? Deinde præterquã quòd in pleriſque hypotheſibus nõ tã tùm ab iſtis diſſentio, ſed etiam ipſos planè abominor, in ipſa theſi nõ poſſum illis aſſentiri. Nam ſi formoſiſſima Eccleſiæ ſpecies, ipſúmque adeò archetypõ à nobis quæritur, id ego eſſe puto quod ab Apoſtolis ipſis (cuiuſmodi artifices nec habuit vnquam, nec habitura eſt Eccleſia) non tantùm, vt iſti volunt, inchoatũ, ſiue primis lineamentis adumbratũ, ſed viuis additis coloribus quamdiligentiſſimè & quamuenuſtiſſimè expreſſum fuit: à quibus quanto abfueris longius, tãto magis ab operis regula diſceſſeris. Cuiuſmodi autem illud fuerit, cur non aliunde quàm ex ipſorummet ſcriptis & Apoſtolica Lucæ hiſtoria (quem ego quidem hac in re pictorem longè excellentiſſimum fuiſſe concedo) petendum eſſe credam, facit eorum tum inter ſe diſcrepantia, tum etiam (vt ingenuè loquar) vanitas, qui Apoſtolicas quas vocant traditiones ſparſim commemorarunt, aut etiam collegerunt: cuiuſmodi ſũt ridiculæ illæ & falſiſſimæ διατυπώσεις quæ Clementi tribuuntur, & Apoſtolici quos appellant Canones, iam olim inter reiectaneos libros numerati. Quòd ſiqui obiiciant non omnia ab Apoſtolis vel à Luca fuiſſe perſcripta, quæſo cur ita cẽſent? an quia pauca cõtinent? Imò verò vtinã ea paucitate contenti fuiſſent qui ſe Apoſtolis iactãt ſucceſſiſſe. Neque enim voluit abrogari Dominus Moſaicos ritus vt alii ſubſtituerentur: & ſi iudaizare non licuit, multo minus gẽtiliſſare oportuit, quod ſi veteribus Epiſcopis in mentem veniſſet, Chriſtiana religio neque tam citò, neque tam turpiter, primùm in ceremonias vanas & ludicras liturgias, deinde etiam in manifeſtiſſimam ſuperſtitionem, ac tandem etiam in ἀθεότητα degeneraſſet. Verè enim Paulus ἀθέους vocauit qui vnum verum Deum rite non colunt. An verò quia hoc ar-

gumentum Apoſtoli propriè non tractarunt? Imò certè quædam eſt impietatis ſpecies, Spiritum ſanctum arbitrari quantam oportuit Eccleſiæ rationem non habuiſſe. & hoc auſim ego affirmare, qui diligẽter Lucæ hiſtoriam & Apoſtolicas epiſtolas legerit, eum nõ modò præcipua illa Eccleſiaſticæ adminiſtrationis capita, ſed etiam penè ſingulas eius partes ex iis optimè cogniturum: vt traditionibus illis non ſcriptis locus penè nullus relinquatur. Sed vtvt ſit, quum inter illas penè infinitas traditiones exacta diſtinctione ſit opus, ad quam tandem amuſſim illas exigemus? Nã neque ex vetuſtate, neque ex ſcriptorum authoritate, neque ex eorum multitudine à quibus approbatæ fuerint, ſatis firmum argumentũ colligi poſſe demonſtrauimus. Itaque vno verbo Dei, verbo inquam illo à Prophetis & ab Apoſtolis in publicas Tabulas relato, nobis opus eſt, ex quo ſanctas à prophanis, vtiles à damnoſis aut futilibus, neceſſarias à ſuperuacaneis diſtinguamus, & diſtinctas optima quadã ratione ſtabiliamus.

Quòd ſi ad rituum diiudicationem præire nobis verbi ſcripti lucem neceſſe eſt, quãto magis ad dogmatum ipſorum cognitionem nobis eadem iſta lux præeat oportet, in quibus longè magis cæcutiunt homines, & multò periculoſius erratur? Nam ſi nihil (vt antè oſtendimus) in doctrina nobis eſt ſequendũ niſi quod vel eſt in verbo Dei diſertis verbis expreſſum, vel ex collatione locorum neceſſariò cõſequitur, quomodo mihi à pſeudoprophetis cauerim niſi propoſitam ab eis doctrinam cum ipſo Dei verbo compararim?

At enim dices, Quid ſi & ille verbum Dei proferat? Sic enim Arius illud, Pater maior me eſt, vrgebat: ſic cum Macedonio, de Spiritus ſancti perſona: cum Neſtorio & Eutychete, de naturarum vnione: cum Pelagio, de gratia & natura diſputatum eſt. Sic & hodie de ſacramentalibus locutionibus contenditur, dũ alii tranſſubſtantiationẽ, alii conſubſtantiationem, alii ſacramentalem duntaxat coniunctionem ex iiſdem verbis, & quidem pauciſſimis (nempe HOC eſt corpus meũ, & HOC eſt ſanguis meus) eliciunt. Denique, inquiunt iſti μιᾶσται, quum incidit controuerſia nõ περὶ τοῦ ῥητοῦ ſed περὶ διανοίας, quò tandẽ potius perfugietur quàm ad Eccleſiã, ad patrum orthodoxorũ

ſcripta, ad Synodos denique germanas ac legitimas? Ego verò (vt antè dixi) nec Eccleſiæ, nec Patrum, nec Synodorum teſtimonia repudianda cenſeo, ſed multiplici cautione vtendum eſſe arbitror.

Primùm enim ſiquid ſine Dei Verbo affirmatur, fruſtra Eccleſiæ, Patrum, Synodorum inania nomina prætexũtur, vbi ne Angeli quidem ſunt audiẽdi. Stat enim illud Pauli, Si vel quiſpiam Angelus è cælo aliud Euangelium annũtiarit, anathema eſto: nec Eccleſiæ eſt loqui, ſed maritum loquentem audire.

Patres autem orthodoxi non alia lege ſcripta ſua legi voluerunt quàm vt ad Verbi ſcripti regulam exigerentur. Synodorũ denique non eſt hoc munus, doctrinã nouam condere, ſed à Deo conditam ex eiuſdem Verbo confirmare. Quæ ſecus fecerint, impiorum ſunt cathedræ, & deriſorum ſcamna, quæ fugere iubemur vt beati ſimus.

Deinde ſi de interpretatione Verbi ſcripti quæritur, teſtes quidẽ illos (vt dixi) minimè repudio, ſed primùm omnium veram Eccleſiam à Satanæ ſynagoga: ſuſpectæ nec damnatæ fidei Patres ab hominibus vel manifeſtè imperitis, vel hæreticis, vel alioqui ſuſpectis: Synodos quoque legitimas & minimè dubiæ fidei, à tyrannicis conciliis & cœtibus aduerſus Chriſti veritatem coactis: veros denique libros à ſuppoſititiis accuratè diſcernendos arbitror.

His verò conſtitutis, tum iſtos ego nõ vt iudices, (iudex enim eſt vnus Deus ex ſcripto ſuo verbo) ſed vt iuratos & vocatos teſtes audiendos dico: & quidem eo modo quo à peritis iudicibus in forenſibus controuerſiis teſtes audiri ſolent, ita videlicet vt ſui etiam teſtimonii cauſas reddant, cauſas, inquam, non aliunde quàm ex eo ipſo verbo de cuius interpretatione quæritur, allatas. Rectè enim Auguſtinus, humanas rationes repudians, Per ſcripturas diuinas, inquit, multo tutius ambulatur: quas verbis trãſlatis opacatas quum ſcrutari volumus, aut hoc, inde exeat quòd non habeat controuerſiam: aut ſi habet ex eadem Scriptura vndecunque inuentis atque adhibitis eius teſtibus terminetur. Hæc ille, & rectè quidem. Nã ſi ex ſolo ſcripto Verbo ſapere nos oportet, ne aliun-

de quidẽ vlla Verbi interpretatio petẽda est. Sic enim (vt idem Augustinus inquit) temperauit Scripturas Spiritus sanctus vt quod alicubi obscurius dictum est, clarius alibi explicetur.

Denique quem aliũ potius quàm Christũ ipsum & Apostolos sequemur? Christus certè Satanam Scriptura abutentem, non aliunde quàm ex eadem Scriptura refutauit. Apostoli ex Prophetarum scriptis sua confirmant, & Berœenses Iudæi laudantur quòd auditam ex Paulo doctrinam cum Prophetarum scriptis contulerint, vt viderent an hæc ita se haberent. Certè non alio telo Nicena Synodus Arium, Constantinopolitana Macedonium, Ephesina Nestorium, Chalcedonensis Eutychen, Augustinus Pelagium & Donatum iugulauit. Itaque qui Scripturam sic ambiguam & obscuram esse putant vt illata aliũde luce indigeat, digni sunt quos vt blasphemos cõspuant pii omnes, & totis animis execrentur.

Nec propterea doctorum scripta & interpretationes vitupero, quum sui verbi in Ecclesia tum voce tum scriptis interpretandi author sit ille qui pastores & doctores ad corporis ædificationem constituit: sed quatenus illis standum sit ostẽdo, eatenus videlicet vt nihil de suo proferant, ne tum quidem quum de sententia & interpretatione loci alicuius agitur, sed ex Scripturis ipsis Scripturas secundum analogiam fidei interpretentur. quod quisquis fecerit, siue sit nouus seu vetus, seu priuatus seu munus aliquod gerens in Ecclesia, siue senex siue iuuenis, siue solus siue cum multis, audiatur. Etsi enim retinendus est ordo in Ecclesia Dei, tamẽ nulli magis fallũtur quàm qui certis locis aut personis alligãt Spiritus sancti gratiã. Quinam enim Prophetas occiderunt? quinam Christum crucifixerunt? ii certè quibus tanquam cardinibus sustineri veram religionem oportuerat. Itaque Propheta non ad Sacerdotes illos prophanos, sed ad Legem & Prophetas populum Dei dimittit. Nec alia verò iampridem fuit Ecclesiæ conditio, reprobato ab ipsis architectis angulari lapide, & in ipsius Dei templo sedente Antichristo.

Quid igitur? nempe Dei verbo controuersias omnes dirimi: & falsum Verbum à vero, sicut & Ecclesiam germanã ab adulterina: & Synodos à Spiritu sancto gubernatas, ab iis quibus Satan præest: denique veritatẽ à men-

dacio ex Dei verbo diiudicari necesse est: quia in iis quæ salutis sunt non alibi nobis patefactam veritatem arbitrandum est.

Quæ quum ita sint, efficitur, illud verissimum esse, illustriss. princeps, vnde initio diximus potissimũ orta esse mala illa omnia quibus Patrũ nostrorũ memoria Ecclesia penè oppressa fuit: ac proinde hãc vnam esse ipsius erigendæ viam ac rationem, si ex puro Dei verbo de cõtrouersiis istis decidatur. Ita enim fiet vt de plerisque ne quærendum quidem sit, de quibus tamen hodie nonnulli partim propter ignorantiam, partim quia proterui & malitiosi sunt, pertinacissimè contendunt. Quæ verò niti Scripturæ testimoniis videbuntur, si, non ex consuetudine, (quæ quum à Verbo discedit, nullum planè ius in rebus diuinis facit) neque ex certorum hominum veterum seu nouorum nuda authoritate, sed ex locorum inter se collatione, reuocatis ad analogiã fidei omnibus interpretationibus, iudicentur, tum demum nihil tam difficile occurret quod facilè nõ intelligatur, nihil tam obscurum quod non illustretur, nihil tam perplexũ quod non planum & expeditum reddatur. Sed istam cognitionem quis tandem instituet? quis actionem istam moderabitur? quínam denique de rebus istis communi authoritate conferent? Ista verò persequi nostri non est instituti, quanuis sæpe ac multum de hoc quoque cogitanti, nõnulla in mentem venerint, de quibus fortassis alius dabitur dicendi locus. Nunc quod instat agamus.

QVVM igitur ex sacro Dei verbo omnes istæ controuersiæ dirimendæ videantur, hoc in primis curandum arbitror, vt quũ non omnes (quod optãdum esset) suis illis peculiaribus linguis Hebræa & Græca loquẽtẽ Deum possint exaudire, vera & commoda quæpiam vtriusque Testamẽti interpretatio habeatur. quod iampridem efficere conati sunt nonnulli: satis autem feliciter præstitit nemo. Vetus enim editio (cuiuscũque tandem sit) quãuis minimè improbanda, tamen & obscura, & manca, & redundans, ac falsa etiam in multis comperitur: vt de codicum infinita penè varietate nihil dicam. Hanc igitur optimo iure studuerunt multi eruditi & pii homines emendare: quãuis nõ omnes pari successu. Et tamẽ quàm hoc sit necessarium, maximo cum dolore fatebitur quis

quis Græcos illos etiã eruditissimos scriptores leget, & eorum interpretationes plerũque absurdissimas, cum Hebræa veritate comparabit. Inter Latinos autem non tantùm idem malum viguit, sed etiam alterius (id est Græcæ) linguæ ignoratio, qua plerique laborantes, dũ à Vulgata interpretatione pendẽt, nodum in scirpo sæpe quærunt, & fœdissimos errores admittunt.

Hæc me igitur causa impulit vt collatis quamdiligẽtissimè possẽ variis codicibus, & expensis quamplurimorũ doctorũ hominũ sentẽtiis, eorũ præsertim quos nostra hæc ætas linguarũ peritos, multo certè plures ac doctiores tulit quàm antea vnquam, repetita vsque ab Apostolorum temporibus memoria, habuerit Ecclesia, eos saltem nonnihil subleuarem qui puriorem interpretationem desiderãt. Id autẽ vt maiore cum fructu fieret, addidi etiam annotationes in quibus & varias interpretationes inter se contuli, &, quoad à me fieri potuit, obscurissimorum quorumcunque locorum sententiã planè ac perspicuè exponere studui. Sed quũ spissum illud opus, & valde (quod expertus profectò loquor) laboriosũ, sub incudem reuocatum, & denuò excusum, sic viderem excreuisse vt eo non satis commodè plerique vti possent, curaui vt absque illis annotationibus seorsim excuderetur: quarum tamen loco mihi substituisse videor quod (si satis rectè à me perfici potuisset) non dubitarem non modò vtilitatis nomine, sed etiam vt valde necessarium commendare.

Duo sunt enim interpretum genera: vnum, eorum qui quid dicatur (id est res ipsas) propriè non considerãt, sed quibus verbis aliquid dicatur, mutato tantùm idiomate declarandum susceperunt. quod munus interpretãdi etsi vix ac ne vix quidem ab eo præstari potest qui res ipsas non intelligat, tamen intra verba consistit. Alterum, eorum est qui res ipsas pluribus verbis & adhibitis rationibus explicant: in quo genere interpretandi (meo quidem, &, vt arbitror, eruditorum omnium iudicio qui libros eius inspexerint) cõperietur magnus ille Iohãnes Caluinus, beatæ memoriæ vir, & meus in Christo parẽs, (quod sine cuiusquã inuidia dictum sit) veteres & recentiores omnes longè superasse. Itaque etsi interdum in quibusdam, non quod ad doctrinam ipsam attinet,

(quã ego purissimã ac solidissimã in eius hominis scriptis, si in quoquam alio interprete, semper animaduerti) sed in locorũ quorundam explicatione dissentio: tamen de ipsius commentariis statuo quod in genere scribendi multum dissimili Cicero de Iulii Cæsaris commentariis iudicabat, eum videlicet sanos homines à scribendo deterruisse. Et verò vtinam nobis qui per Dei gratiam ministerio fungimur in ipsius Ecclesia, (ac mihi in primis) in discendo & docendo potius quàm in scribendo occupatis esse liceret. Verùm quid facias? hoc à nobis extorquet partim quorundam aduersariorum importunitas, quorum conatibus necesse est veritatis amantes sese modis omnibus opponere, ne simplices incauti intercipiantur: partim etiam charitas, quæ nos monet, quicquid accepimus, in fratrum vtilitatem conferre.

Visi sunt autẽ mihi semper nimiùm multi (siue quoniã ita est, siue quòd ipse potius halluciner) in eo peccare quòd in Euangelicæ quidẽ & Apostolicæ historiæ particularibus narrationibus, in quas diuino planè artificio distributa est, ad quod potissimùm doctrinæ Christianæ caput singula sint referenda non animaduertant: multo minus autem in Apostolicarum epistolarum grauissimis illis, & (quod verissimè dico) excellenti methodo contextis disputationibus, quis sit illarum status, quæ argumentorum series, quis denique scopus, parum considerent. Hinc factum vt neque pes neque manus sæpe in quorundam scriptis & dictis appareat, & relicto scopo ad quasdam obseruatiunculas confusè & perturbatè cõgestas deueniatur, atque adeò in plerisque maximi momẽti locis nulla sententiæ ipsius ratio habeatur. Hinc fit etiã vt apud Paulũ præsertim (quo tamen scriptore nihil fuit vnquã in scribendo iudiciosius) infinita anãtapodota, & hyperbata imperitissimi homines iampridem somniarint, & passim etiam suis in eum cõmentariis, magna certè cum sua ignominia inculcarint: adeò quidem vt interpres ille omnium Dei arcanorum excellẽtissimus, nõ minus fuerit in scholis ignotus quàm si nulla eius monimenta extarent: imò non aliter eum quàm scopulum quendam multi refugerẽt. Itaque vt huic malo mederer, conatus sum in hoc opere, quãtũ à me præstari potuit, breues doctrinæ summas in historicis narra-

tionibus annotare, vt quisquis in illo veluti mari nauigabit, portũ ad quẽ cursum dirigat, ob oculos positũ obseruet. In epistolis autẽ operã dedi vt & scopus & series argumẽtorũ, methodus denique intelligi, & omnibus ordine distributis genuinæ expositiones cognosci possint.

Quòd si mihi dederit Dominus vt duo præterea tandem aliquando adiiciam de quibus iam cogito, breuem nimirum vocabulorum quorundam in contextu occurrentium expositionem, & præterea locos communes, suis quosque locis vno verbo indicatos, tum verò me operæpretium fecisse existimabo. Sed hæc aliquando fortassis dabit Dominus. Interea quod mihi datum est, illustres & generosi Domini, id omne vobis potissimùm, veram in Gallia patria mea religionem amplexis, scriptum & dicatum volui, tum vt grati mei animi significationẽ ederem: (quid non enim vobis, miseras ouiculas aduersus luporum rabiem, vestrorum etiam corporũ obiectu protegentibus, omnes debemus?) tum verò vt vos in sancta ista & heroicis vestris animis digna fortitudine & perseuerantia magis ac magis confirmarem.

EN IGITVR tibi, illustriss. princeps, sacros illos cælestis doctrinæ interpretes, pro cuius defẽsione nõ dubitasti tot tãtisque periculis caput tuũ obiicere: en vobis, illustres & generosi Domini, sacra illa æternæ illius Sapiẽtiæ arcana, quæ quãto magis cognoscetis, tãto minus vos pœnitebit, quũ huc adacti essetis, pro eo vicissim sanguinẽ vestrũ fudisse qui vos pretiosissimo suo sanguine redemit. Præclara sunt illa, & coram ipsis cælestibus Angelis insignia, fidei & zeli vestri trophæa: quibus tamẽ statuẽdis vtinã, vtinã, inquã, sicut optabatis, solis spiritualibus armis vti licuisset. Nũc porro restituta pace, spirituali cõstãtia & inuicta fidei fortitudine opus est, vt inchoatũ opus perpetua vestra cũ laude absoluatur. Suppeditabit autẽ eã Dominus iugi & assidua huius verbi auditione ac meditatione. siquidem quod corporibus nostris cibus, hoc animis nostris cælestes istæ dapes præbent, nempe vt earũ succo nõ tantùm viuamus, sed etiam crescamus & adolescamus, dũ perfecti tãdẽ, vltimo videlicet illo die, reddamur. Et hîc quoque peto à vestris Excellẽtiis vt quædã ad vos maximè pertinẽtia æquis animis ex me audiatis. Si nos quos adhuc audiuistis, & à quibus ge-

niti estis in Domino, vera & sancta docere vobis persuasistis, ne, quæso, patimini vos ab iis vel tantillum abduci. Neque id ego temere moneo.

Etsi enim mihi notū est animi vestri robur, tamē quis sit quorundam vestræ saluti insidiantium astus, quæ impudentia, quæ improbitas, noui. De apertis illis veritatis hostibus non loquor, sed Sinones illos intelligo partim mediā nescio quā religionē fabricantes, partim etiā ex infelicibus illis de Cœna Domini contentionibus occasionem serendæ inter vos discordiæ captantes. Quid enim, inquiunt? an idem est Ecclesiam Dei transformare atque reformare? an nihil viderūt Patres? an soli isti nescio qui sapiunt? an isti non sunt quos doctissimi quique sacramentarios vocant, ac detestantur? Nos verò quid ad hæc respondeamus, vobis non est ignotum: nec vnquā recusabimus coram vniuerso mundo nostræ quā isti vocant transformationis causas reddere. Quid autē istiusmodi homines captēt mirum ni omnibus sit perspectū, quum alii quidem palàm perditissimis Euangelii Christi inimicis seruiāt, alii multiplici apostasia sint celebres, alii quæ sua sit inconstātia & futilitas, aut certè quā nullo sint iudicio præditi, tota vita mundo patefecerint, quū totis triginta annis nondū didicerint in religione nō esse fluctuandū. Ab his igitur vobis maximè cauendū esse præmoneo. Cauebitis autē si in ea quam ex fidis vestris pastoribus accepistis fide, tot martyrū sanguine obsignata, & cuius ὁμολογίας plana & perspicua edita est, perseuerantes, pestes istas vel statim abegeritis: vel si semel audire constituistis, adhibitis iis pastoribus audiatis à quibus illorū fraudes patefieri, & mēdacia cōuinci possint.

Neque causa vlla est cur ista vos perturbent. Hāc enim Ecclesiæ cōditionē esse Dominus ipse ac præceptor noster sedulò nos admonuit, & perpetua omniū tēporū experiētia confirmat. Sic nostris tēporibus exorti sunt Anabaptistæ in plurimas sectas diuisi: sic hodie eousque efferbuit quorūdam in manifestis erroribus defēdēdis pertinacia, vt iam apertè Christi naturas cum Nestorio dissoluant, proprietates verò cum Eutychete confundant: quorum etiam pestilentes quosdam libros Gallicè quoque iam conuersos esse præmoneo. Alibi in Polonia exorti sunt execrabiles Tritheitæ, quam penè totam deuastarunt. Cudit etiam clandestina quædam alia Satanas, ad

uerſus quæ neceſſe eſt vt ſinceritate & ſimplicitate Chriſtianæ quam accepiſtis doctrinæ,reſiſtatis.

Iam verò quoniam neque offendiculis quibus ira Dei prouocari ſolet,obſiſti,neque hæreſes quibus vera doctrina opprimitur, maturè aboleri,niſi vera ac legitima Eccleſiaſticæ diſciplinæ ratione inſtituta, poſſunt: idcirco illud quoque à vobis peto per Filii Dei nomen,illud,inquam,vos obteſtor, ne diſciplinam iſtam tanquā humanum aliquod commentum repudietis, ſed vt diuinā ordinationem ſine qua neceſſe eſt totum ædificium corruere,omni ſtudio & animi contentione ſtabiliatis,& ſemel ſtabilitam retineatis. Quid enim? ánnon altera hæc eſt Verbi diuini pars? Certè qui hoc negat, ſolem negat meridie lucere.Et quæſo,quæ tandem reſpublica,quæ ciuitas,quæ familia & domus non ſtatim diſſoluetur niſi legum vinculis adſtringatur? An verò Chriſtianā Eccleſiam omnis pietatis & honeſtatis magiſtram,in nequitiæ & licentiæ ludum transformari patiemur? Atqui ſublata illa de qua loquor diſciplina,ſi quiuis ad docendum verbum admittatur,ſi in paſtorum doctrinam & mores non inquiratur,ſi quiuis promiſcuè ad Sacramentorum vſum recipiatur, ſi cum offendiculo peccantes redarguere, ſi contumaciter ſeſe opponētes ſeuerè coercere, ac tandem etiam, (ſi ita opus eſt) exemplo Apoſtoli, ne reliquos ſua contagione inficiant,ex grege extrudere non licebit:niſi etiam pauperū ratio habeatur,& ex ordine à Spiritu ſancto inſtituto eleemoſynæ adminiſtrentur:niſi denique omnia in Dei domo rite & ordine fiant, quid aliud mox erit Eccleſia,maxima ex parte,quàm hominum audaciſſimorum, & ad omne flagitium proiectorum coitio? At enim, inquiunt nonnulli, hæ ſunt magiſtratuum partes. Quaſi verò nos vel περὶ τῶν βιωτικῶν, ſiue de iis quæ ſunt huius ſeculi,velimus in Eccleſiaſtico conuentu vllo modo diſceptari, vel ipſos paſtores aut quoſquam alios,eorum more quos Catholicos nunc vocant, Magiſtratuum iuriſdictioni & imperio eximamus. Quis me(inquiebat, Chriſtus iis reſpondens qui pro diuidunda hæreditate ipſum interpellabant)veſtrum iudicem conſtituit? At ille idem inquit, Qui Eccleſiā nō audierit,ſit vobis tanquam ethnicus & publicanus.Diſtinguenda ſunt igitur quæ Dominus diſtinxit, non autem tollenda que ſtabiliuit: imò

verò tantum abest vt hæc disciplina, si quidem legitimè (id est ex vno Dei verbo) cõstituatur, Magistatuũ authoritatẽ imminuat, vt econtrario vel maximè stabiliat: quũ nulla res æquè publicam tranquillitatẽ tueri possit atque illud vnum, si omnium cõscientiæ in Dei timore contineantur. At metuendũ est ne pontificia illa tyrãnis rursus in Ecclesiam inuehatur. Ita est profectò. Sed stultorum est (vt inquit ille) sic vitare quædã vitia vt in cõtraria incurras. Itaque vt hominũ tyrannidẽ vitemus, non excutiendũ sed recipiendum est iugũ illud Christi, solis prophanis & impiis ingratũ, bonis autem & piis lõgè suauissimũ. Magistratus autẽ, vósque adeò quos Dominus Ecclesiæ suæ nutritios ex Regiæ maiestatis edicto cõstituit, tantum abest vt quorundã exemplo pro laicis (quos isti vocant) habeamus, & ab ista de qua loquor disciplina alienos esse arbitremur, vt ecõtrario vestrum istud præcipuum munus esse censeamus, turbulentos Ecclesiæ contemptores quamseuerissimè vindicare, vtque purus Dei cultus vigeat pro vestro imperio procurare. Quúmque presbyterium non tãtùm ex pastoribus, sed ex iis quoque cõstitutum esse oporteat, à quibus ipsi etiã pastores quũ opus est coerceri possint, quis ita est insanus vt in deligendis presbyteris summam eorum rationem haberi nolit, qui præterquam quòd à pietate commendantur, authoritate etiam & dignitate in Ecclesia præstent?

Sed de his fortasse nimium multa, apud vos præsertim de quorum egregia voluntate nolim quidem ego vel tãtillum dubitare. Tandem igitur finem scribendi facio, & Deum Optimũ Maximũ precor vt te, illustriss. princeps, vósque cæteros illustres & generosos Dominos, excellenti illo suo Spiritu indutos, veráque Filii sui notitia & excellentissimis quibusque donis magis ac magis ornatos, potenti sua virtute fulciat: vt magnũ illud opus quod per vos inchoauit, ad plenam cælestis regni sui instaurationem, quamfelicissimè, immortali cũ vestra laude & gloria, perficiat. Geneuæ, x. Calẽdas Martias. Anno à Christo pro nobis incarnato, M. D. LXV.

Euangelium secundum Matthæum. Τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον.

Κεφάλαιον α΄.

CAP. I.

1 ΒΙΒΛΟΣ γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ.

||LIBER generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Luc.3.24 Genealogia Christi.

2 Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ. Ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Ἰακὼβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ.

||Abrahã genuit Isaac. ||Isaac autem genuit Iacob. ||Iacob autem genuit Iudã, & fratres eius. Gen.21.2 Gen.25.24 Gen.29.35

3 Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρὰ ἐκ τῆς Θάμαρ. Φαρὲς δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐσρώμ. Ἐσρὼμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀράμ.

||Iudas auté genuit Phares & Zaram e Thamar. ||Phares autem genuit Esrom. Esrom autem genuit Aram. Gen.38.27 1.Par.2.5 ruth 4.18

4 Ἀρὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμιναδάβ. Ἀμιναδὰβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ναασσών. Ναασσὼν δὲ ἐγέννησε τὸν Σαλμών.

Aram auté genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon.

5 Σαλμὼν δὲ ἐγέννησε τὸν Βοὸζ ἐκ τῆς Ῥαχάβ. Βοὸζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὠβὴδ ἐκ τῆς Ῥούθ. Ὠβὴδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεσσαί.

Salmon autem genuit Booz è Rachab. Booz autem genuit Obed è Ruth. Obed autem genuit Iesse.

6 Ἰεσσαὶ δὲ ἐγέννησε τὸν Δαβὶδ τὸν βασιλέα. Δαβὶδ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐγέννησε τὸν Σολομῶντα ἐκ τῆς τοῦ Οὐρίου.

||Iesse autem genuit Dauid regem. ||Dauid autem rex genuit Solomoné ex ea quæ *fuerat vxor* Vriæ. 1.Reg.16.2 & 17.12 2.Reg.12.24

7 Σολομὼν δὲ ἐγέννησε τὸν Ῥοβοάμ. Ῥοβοὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀβιά. Ἀβιὰ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀσά.

||Solomon auté genuit Roboam. Roboam auté genuit Abiã. Abia autem genuit Asam. 3.Reg.11.43 1.par.3.10

8 Ἀσὰ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσαφάτ. Ἰωσαφὰτ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωράμ. Ἰωρὰμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὀζίαν.

Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Hoziam.

9 Ὀζίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωάθαμ. Ἰωάθαμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχάζ. Ἀχὰζ δὲ ἐγέν-

Hozias auté genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz auté ge

nuit Ezechiam.

4.Reg.20.21 & 21.18 1.par.3.13

||Ezechias auté genuit 10
Manasse. Manasses auté
genuit Amon. Amon au
tem genuit Iosiam.

4.Reg.23.34 & 24.1 2.par.36.4

||Iosias auté genuit Ia- 11
lzim. Ialzim auté genuit
Iechoniã & fratres eius,
in deportatione Baby-
lonica.

4.Reg.24.6 2.par.376.9 1.Par.3.16 1.Esd.3.4. & 5.2

Post verò deportationé 12
Babylonicã, ||Iechonias
genuit Salathiel. || Sala-
thiel autem genuit Zoro
babel.

Zorobabel auté genuit 13
Abiud. Abiud autem ge-
nuit Eliacim. Eliacim au
tem genuit Azor.

Azor autem genuit Sa- 14
doc. Sadoc autem genuit
Achim. Achim auté ge-
nuit Eliud.

Eliud auté genuit Elea 15
zar. Eleazar auté genuit
Matthan. Matthã autem
genuit Iacob.

Iacob autem genuit Io 16
seph virũ Marię, ex qua
genitus est IESVS ille
qui dicitur Christus.

Vniuersæ igitur proge- 17
nies ab Abrahã vsque ad
Dauid, progenies quatuor-
decí: & à Dauid vsque ad
deportationé Babyloni-
cã, progenies quatuorde-
cim: & à deportatione Ba
bylonica vsque ad Christũ
progenies quatuordecim.

Natiuitas Christi. Luc.1.27

¶IESV verò Christi na 18
tiuitas ita fuit. ||Nam quũ
mater eius Maria despõ-
sa esset Ioseph, priusquã
ipsi conuenissent, inuen-

Deut.24.1

ta est vterum ferre ex Spi
ritu sancto.

Porro Ioseph vir eius,
quum esset iustus, & nol- 19
let eam ||ignominiæ ex-
ponere, voluit clam eam
dimittere.

νησε τὸν Ἐζεκίαν.

Ἐζεκίας δὲ ἐγέννησε τὸν Μανασσῆ. Μα
νασσῆς δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀμών. Ἀμὼν δὲ
ἐγέννησε τὸν Ἰωσίαν.

Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ
τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας
Βαβυλῶνος.

Μετὰ δὲ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶ
νος, Ἰεχονίας ἐγέννησε τὸν Σαλαθιήλ. Σα
λαθιὴλ δὲ ἐγέννησε τὸν Ζοροβάβελ.

Ζοροβάβελ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀβιούδ.
Ἀβιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐλιακείμ. Ἐλια
κεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀζώρ.

Ἀζὼρ δὲ ἐγέννησε τὸν Σαδώκ. Σαδὼκ
δὲ ἐγέννησε τὸν Ἀχείμ. Ἀχεὶμ δὲ ἐγέννη-
σε τὸν Ἐλιούδ.

Ἐλιοὺδ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἐλεάζαρ. Ἐ-
λεάζαρ δὲ ἐγέννησε τὸν Ματθάν. Ματ-
θὰν δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ.

Ἰακὼβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσὴφ τὸν ἄνδρα
Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ΙΗΣΟΥΣ
ὁ λεγόμενος Χριστός.

Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραὰμ
ἕως Δαβὶδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ
ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας Βαβυ-
λῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς
μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χρι-
στοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις οὕ-
τως ἦν. μνηστευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐ-
τοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσὴφ, πρὶν ἢ συνελ-
θεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ
Πνεύματος ἁγίου.

Ἰωσὴφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν,
καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματί-
σαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν.

20 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἐνθυμηθέντος, ἰδού, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ, λέγων, Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβὶδ μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου. τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου.

21 Τέξεται δὲ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ. αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

22 (Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος,

23 Ἰδού, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὅ ἐστι, μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός)

24 Διεγερθεὶς δὲ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου, καὶ παρέλαβε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτήν, ἕως οὗ ἔτικε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ΙΗΣΟΥΝ.

Κεφάλαιον β.

1 ΤΟΥ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ἡμέραις Ἡρῴδου τοῦ βασιλέως, ἰδού, μάγοι ἀπὸ ἀνατολῶν παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα,

2 Λέγοντες, Ποῦ ἐστιν ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; εἴδομεν γὰρ αὐτοῦ τὸν ἀστέρα ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ.

3 Ἀκούσας δὲ Ἡρῴδης ὁ βασιλεὺς ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ.

4 Καὶ συναγαγὼν πάντας τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ Γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, ἐπυνθάνετο παρ' αὐτῶν ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται.

Hæc autem quũ cogitasset, ecce, Angelus Domini in somnio apparuit ei, dicens, Ioseph fili Dauid ne metuito accipere Mariam vxorem tuam. Nam quod in ea genitum est, ex Spiritu sancto est.

Pariet autem filium, ||& vocabis nomen eius IESVM. Ipse enim ||seruabit populum suum ex peccatis ipsius. *Luc. 1. 31* *Act. 4. 12*

(Porro totum hoc factum est vt impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicentem,

||Ecce, virgo quædam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emmanuel: quod est, si interpreteris, Nobiscum Deus) *Esa. 7. 14*

Experrectus autem Ioseph ex somno, fecit vt ei imperarat Angelus Domini, & accepit vxorem suã. Et nõ cognouit eam, quousque peperisset filiũ illum suum primogenitum: vocauitque nomen eius IESVM.

CAP. II.

QVVM ergo natus esset Iesus in *ea* Bethleẽ *quæ est* Iudææ, tẽporibus Herodis regis, ecce, magi ab Oriẽte aduenerũt Hierosolyma. *Aduentus magorum.* *Luc. 2. 6*

Dicentes, Vbi est ille rex Iudæorum qui natus est? vidimus enim eius stellam in Oriente, & venimus vt adoremus eũ.

His autẽ auditis Herodes rex turbatus est, & tota Hierosolyma cum eo.

Et cõuocatis omnibus principibus Sacerdotum & Scribis populi, percontatus est ab eis vbi Christus nasceretur.

5 At illi dixerũt ei, In *ea* Bethleem *quæ est* Iudææ. Sic enim scriptum est per Prophetam,

Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. οὕτω γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου,

Mich.5.2 Ioh.7.42

6 ||Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es inter duces Iuda. ex te enim exibit dux qui pascet populum illum meum Israel.

Καὶ σὺ Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ.

7 Tum Herodes clam vocatis magis, exquisiuit ab eis quo tempore stella apparuisset.

Τότε Ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

8 Et eis Bethleẽ dimissis, dixit, Profecti illuc, penitus exquirite de puerulo: postquã autem inueneritis, renuntiate mihi, vt & ego veniam & adorẽ eũ.

Καὶ πέμψας αὐτοὺς εἰς Βηθλεέμ, εἶπε, Πορευθέντες, ἀκριβῶς ἐξετάσατε περὶ τοῦ παιδίου· ἐπὰν δὲ εὕρητε, ἀπαγγείλατέ μοι, ὅπως κἀγὼ ἐλθὼν προσκυνήσω αὐτῷ.

9 Ipsi verò audito rege, profecti sunt. & ecce, stella quã viderant in Oriente, præibat eis, donec venit stetítque supra *locum in* quo erat puerulus.

Οἱ δὲ ἀκούσαντες τοῦ βασιλέως, ἐπορεύθησαν. καὶ ἰδού, ὁ ἀστὴρ ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς, ἕως ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον.

10 Visa autem stella gauisi sunt gaudio magno valde.

Ἰδόντες δὲ τὸν ἀστέρα ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα.

11 Et ingressi domum, inuenerunt puerulum cum Maria matre ipsius: & procidentes adorauerunt eum: apertísque thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, & thus, & myrrham.

Καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ· καὶ πεσόντες προσεκύνησαν αὐτῷ· καὶ ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσόν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν.

12 Et diuinitus admoniti in somnio ne reuerterẽtur ad Herodem, per aliã viã regressi sunt in regionem suam.

Καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν.

13 Ipsis autẽ regressis, ecce, Angelus Domini apparet in somnio Ioseph, dicens, Experrectus accipe puerulũ & matrem eius, & fuge in Ægyptũ: & esto illic vsquedũ dixero tibi. Futurũ est enim vt Herodes quærat puerulum ad eum perdendum.

Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδού, ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ' ὄναρ τῷ Ἰωσήφ, λέγων, Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἴπω σοι. μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον τοῦ ἀπολέσαι αὐτό.

14 Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ νυκτὸς, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυπτον.

15 Καὶ ἦν ἐκεῖ ἕως τῆς τελευτῆς Ἡρώδου, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος, Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου.

16 Τότε Ἡρώδης, ἰδὼν ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν· καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων.

17 Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος,

18 Φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς, Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς· καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσί.

19 Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἡρώδου, ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ,

20 Λέγων, Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραήλ. τεθνήκασι γὰρ οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου.

21 Ὁ δὲ ἐγερθεὶς παρέλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν εἰς γῆν Ἰσραήλ.

22 Ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν· χρηματισθεὶς δὲ κατ' ὄναρ, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας.

23 Καὶ ἐλθὼν, κατῴκησεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέθ· ὅπως πληρωθῇ

Ille verò experrectus accepit puerulum & matrem eius nocte, & secessit in Ægyptum.

Et fuit illic vsque ad obitum Herodis: vt impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicẽtem, ||Ex Ægypto vocaui Filium meum. *Osee 11.1*

¶ Tum Herodes quũ vidisset *se* illusum esse à magis, excãduit valde: & missis *carnificibus* interemit omnes pueros qui erãt in Bethleem, & in omnibus finibꝰ eius, à bimulis & inferioribus, secundũ tẽpus qđ exquisierat ex magis. **Infanticidia.**

Tũc impletũ fuit quod ait Dominus ꝑ Hieremiã prophetam, dicentem,

||Vox in Rhama audita est, lamẽtatio & fletus & eiulatus multus, Rachel plorans filios suos: & noluit consolationẽ admittere *de eo* quòd non sint. *Hiere. 31.15*

¶ Quum autem obiisset Herodes, ecce, Angelus Domini in somnio apparet Ioseph in Ægypto. **Reditus in Nazareth.**

Dicens, Experrectus accipe puerulum & matrem eius, & proficiscere in terram Israel. Mortui sunt enim qui petebant animam pueruli.

Ille verò experrectus accepit puerulum & matrem ipsius, & venit in terram Israel.

Quum autem audisset Archelaum regnare in Iudæa pro Herode patre eius, timuit illuc abire: verùm diuinitus admonitus in somnio, secessit in partes Galilææ.

Et quum *eò* venisset, habitauit in vrbe quæ dicitur Nazareth: vt ipleretur

quod dictum est per Pro-
phetas, fore vt Nazare-
nus vocaretur.

CAP. III.

Mar.1.4 luc.3.3. Iohannis Baptistæ prædicatio.

Temporibus autem 1
illis adfuit Iohan-
nes Baptista, prædi-
cans in deserto Iudææ,

Dicénsque, Resipisci- 2
te. appropinquauit enim
regnum cælorum.

Nã hic est ille de quo 3
dictum est per Esaiã pro-
phetam, dicentem, ||Vox
clamantis in deserto, Pa-
rate viam Domini, com-
planate semitas eius.

Esa.40.3 mar.1.3 luc.3.4. ioh.1.23

Mar.1.6

||Ipse verò Iohãnes ha 4
bebat vestimentum suum
è pilis camelorũ, & zonã
pelliceã circũ lũbos suos.
alimentũ autem eius erat
locustæ, & mel agreste.

Mar.1.5 luc.3.7

|| Tunc exiuit ad eum 5
Hierosolyma, & tota Iu-
dæa, totáque regio circũ-
iacens Iordani.

Et baptizabãtur ab eo 6
in Iordane, confitentes
peccata sua.

Quum vidisset autem 7
multos ex Pharisæis &
Sadducæis venientes ad
baptismum suum, dixit
eis, ||Progenies viperarũ,
quis vobis præmonstra-
uit vt fugeretis à futura
ira?

Infrà 12.34

Ferte igitur fructum 8
dignum iis qui resipue-
rint:

Et ne putetis *vobis* dicẽ 9
dũ apud vosipsos, ||Patrẽ
habemus Abraham. dico
enim vobis, Deum posse
etiã ex lapidib⁹ istis exci
tare liberos Abrahamo.

Ioh.8.39 act.13.26

||Iã verò securis ad radi 10
cem arborum posita est:
omnis igitur arbor nõ fe
rẽs fructũ bonũ, exciditur

Infrà 7.19

τὸ ῥηθὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται.

Κεφάλαιον γ.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς, κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας,

Καὶ λέγων, Μετανοεῖτε. ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ ῥηθεὶς ὑπὸ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ. ἡ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριον.

Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα, καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου·

Καὶ ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;

Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας·

Καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται,

καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

11 Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστὶν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι. αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί.

12 Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.

13 Τότε παραγίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ.

14 Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν, λέγων, Ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με;

15 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἄφες ἄρτι. οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. τότε ἀφίησιν αὐτόν.

16 Καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ, ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν.

17 Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν, λέγουσα, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

Κεφάλαιον δ.

1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

2 Καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα, ὕστερον ἐπείνασε.

3 Καὶ προσελθὼν αὐτῷ ὁ πειρά-

& in ignem abiicitur.

||Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscẽtiam: is verò qui ponè me venit, validior me est, cuius non sum dignus qui soleas portem: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni. Marc.1.8 luc.3.16 ioh.1.26 act.1.5, & 11.16 & 19.4

||Cuius vẽtilabrum in manu ipsius, & perpurgabit aream suam: & coget triticũ suum in horreũ, paleam autẽ exuret igni inextinguibili. Luc.3.18

¶||Tunc aduenit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo. Mar.1.9 luc.3.21 Christus baptizatur.

At Iohãnes obnixè prohibebat eum, dicens, Ego necesse habeo à te baptizari, & tu venis ad me?

Respondens autem Iesus dixit ad eum, Omitte *me* nunc. ita enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc omittit eum.

Et baptizatus Iesus ascẽdit statim ex aqua. & ecce aperti sunt ei cæli, & vidit Spiritum Dei ascendentem tãquam columbam, & venientem super ipsum.

Et ecce vox è cælis, dicens, ||Hic est filius ille meus dilectus in quo acquiesco. 1.Pet.1.17 coloss.1.13

CAP. IIII.

TVnc Iesus subductus fuit in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo. Mar.1.12 luc.4.1 Christus tentatur.

Et quum ieiunasset dies quadraginta & noctes quadraginta, postea esuriit.

Et quũ venisset ad eũ tẽ

tator, dixit, Si filius es Dei,
dic vt isti lapides panes
fiant.

Deut.8.3

At ille respondens di-
xit, Scriptum est, ||Non
è solo pane viuet homo,
sed ex omni verbo pro-
deunte per os Dei.

Tunc trãsfert eum dia-
bolus in Sanctam vrbẽ,
& statuit eum super pin-
nas templi.

Psa.90.12

Dicítque ei, Si Filius es
Dei, iace teipsum deorsũ.
nam scriptum est, ||Quia
Angelis suis mãdabit de
te, & *ipsi* tollent te in ma
nus, nequando offendas
ad lapidem pedẽ tuum.

Deut.6.16

Dixit ei Iesus, Rursum
scriptum est, || Non ten-
tabis Dominum Deum
tuum.

Rursum transfert eum
diabolus in montẽ subli-
mem valde, & ostendit
ei omnia regna mundi &
gloriam eorum.

Dicítque ei, Hæc om-
nia tibi dabo si procidens
adoraueris me.

Deut.6.13, & 10.20

Tunc dicit ei Iesus, Abi
Satana. scriptũ est enim,
||Dominum Deum tuum
adorabis, & ei soli ser-
uies.

Tunc omittit eum dia
bolus: & ecce, Angeli acce
debant, & ministrabãt ei.

Mar.1.14
Luc.4.14
Ioh.4.43
Christus incipit prædicare regnum Dei.

¶ ||Quum audisset autem
Iesus Iohannem traditũ
esse *in custodiam*, rediit in
Galilæam.

Et relicta Nazareth, ve
nit & habitauit in Ca-
pernaum *vrbe* maritima,
in finibus Zabulon & Ne
phthalim:

Vt impleretur quod
dictum est per Esaiam

ζων, εἶπεν, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ
λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται.

4 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε, Γέγραπται, Οὐκ
ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ'
ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στό-
ματος Θεοῦ.

5 Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διά-
βολος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἵστησιν αὐ-
τὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ.

6 Καὶ λέγει αὐτῷ, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ,
βάλε σεαυτὸν κάτω. γέγραπται γὰρ, Ὅτι
τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ,
καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε προσκό-
ψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.

7 Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πάλιν γέγρα-
πται, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν
Θεόν σου.

8 Πάλιν παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διά-
βολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν, καὶ δείκνυ-
σιν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου,
καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν.

9 Καὶ λέγει αὐτῷ, Ταῦτα πάντα σοι
δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι.

10 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὕπαγε Σα
τανᾶ. γέγραπται γὰρ, Κύριον τὸν Θεόν σου
προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

11 Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος· καὶ
ἰδοὺ, ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν
αὐτῷ.

12 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης
παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

13 Καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ, ἐλ-
θὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ τὴν
παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ
Νεφθαλείμ.

14 Ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ

προφήτου, λέγοντος,
Γῆ Ζαβυλὼν καὶ γῆ Νεφθαλείμ, 15
ὁδὸν θαλάσσης, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλι
λαία τῶν ἐθνῶν·
Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε 16
φῶς μέγα· καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ
καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.
Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, 17
καὶ λέγειν, Μετανοεῖτε. ἤγγικε γὰρ ἡ βασι-
λεία τῶν οὐρανῶν.
Περιπατῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν 18
θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε δύο ἀδελ
φούς, Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον, καὶ
Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας
ἀμφίβληστρον εἰς τὴν θάλασσαν (ἦσαν
γὰρ ἁλιεῖς)
Καὶ λέγει αὐτοῖς, Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ 19
ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων.
Οἱ δὲ, εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα, ἠ- 20
κολούθησαν αὐτῷ.
Καὶ προβὰς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄλλους δύο 21
ἀδελφούς, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου,
καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ
πλοίῳ μετὰ Ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν,
καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν· καὶ ἐκά
λεσεν αὐτούς.
Οἱ δὲ, εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ 22
τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ.
Καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν Γαλιλαίαν 23
ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς
αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς
βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ
πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.
Καὶ ἀπῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς ὅλην 24
τὴν Συρίαν· καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάν-
τας τοὺς κακῶς ἔχοντας, ποικίλαις νόσοις

prophetam, dicentem,

||Terra Zabulon & ter
ra Nephthalim ad viam
maris transIordanem, Ga
lilæa Gentium:

Populus positus in tene
bris, vidit lucem magnã:
& positis ĩ regione & vm
bra mortis, lux exorta est.

||Ex eo tempore cœpit
Iesus prædicare, & dice-
re, Resipiscite. appropin-
quauit enim regnum cæ-
lorum.

¶ Ambulans autem Ie-
sus ad mare Galilææ,
vidit duos fratres, Simo-
nem qui dicitur Petrus,
& Andream fratrem e-
ius, iacientes rete in ma-
re: (erant enim pisca-
tores)

Et dicit eis, Sequimi-
ni me, & faciam vos pi-
scatores hominum.

Illi verò statim omis-
sis retibus, sequuti sunt
eum.

Tunc progressus illinc,
vidit alios duos fratres,
Iacobum filium Zebedæi,
& Iohannem fratrem e-
ius, in nauigio cum Ze-
bedæo patre suo, sarcien-
tes retia sua: & vocauit
eos.

Illi autem statim omis
so nauigio & patre suo,
sequuti sunt eum.

¶ Et circumiit totam Ga
lilæam Iesus, docens in
synagogis ipsorũ, & præ-
dicans Euãgelium regni,
& sanans quemuis mor-
bum, & quemuis languo-
rem in populo.

Tũc exiit fama eius in
totam Syriam: & obtule-
runt ei omnes malè af-
fectos, variis morbis

Esa.9.a.

Mar.1.b.

Christus vocat Pet. An-dr. Iac. & Io.

Chr. pergit prædicare, & edit signa.

& cruciatibus detétos, & dæmoniacos, & lunaticos, & paralyticos: sanauítque eos.

καὶ βασάνοις συνεχομένους, καὶ δαιμονιζομένους, καὶ σεληνιαζομένους, καὶ παραλυτικούς· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

Et sequuta est eum turba multa à Galileça ac Decapoli & Hierosolymis & Iudæa, & *regionibus* trans Iordanem *sitis*. 25

Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Δεκαπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουδαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

CAP. V.

Κεφάλαιον ε.

Christ⁹ docet summum bonum, & iter ad illud.

Qvum vidisset auté turbam, ascédit iñ montem: & quũ consedisset, adierunt eum discipuli eius. 1

Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Tunc aperto ore suo docebat eos, dicens, 2

Καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐδίδασκεν αὐτούς, λέγων,

Luc.6.20. ||Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum. 3

Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Luc.6.21 esa.61.2.3 ||Beati qui lugét: quoniam ipsi cõsolationem accipient. 4

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες· ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Psal.37.11 ||Beati mites: quoniã ipsi hæreditatis iure terram possidebunt. 5

Μακάριοι οἱ πραεῖς· ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Esa.65.13 ||Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniã ipsi saturabuntur. 6

Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην· ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Beati misericordes: quoniã ipsi misericordiã consequentur. 7

Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Psal.24.4 ||Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. 8

Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ· ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.

Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur. 9

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

1.Pet.3.14 ||Beati qui persequutionem patiũtur iustitiæ causa: quoniam ipsorum est regnum cælorum. 10

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης· ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

1.Pet.4.14 ||Beati eritis quum cõuitiati fuerint vobis, & ꝑsequuti fuerint, & dixerít quiduis mali aduers⁹ vos, mentientes propter me. 11

Μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ.

Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa *est* in cælis. ita enim persequuti fuerũt Prophetas qui *fuerunt* ante vos. 12

Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.

Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ 13
ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται; εἰς
οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω, καὶ
καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.

Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύνα- 14
ται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη.

Οὐδὲ καίουσι λύχνον καὶ τιθέασιν αὐ- 15
τὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν,
καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ.

Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμ- 16
προσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑ-
μῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν
πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι 17
τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον κα-
ταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.

Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλ- 18
θῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἰῶτα ἓν ἢ μία κε-
ραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως
ἂν πάντα γένηται.

Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν 19
τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς
ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ
βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὃς δ' ἂν ποιήσῃ
καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ
βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ 20
ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν Γραμμα-
τέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς
τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, 21
Οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος
ἔσται τῇ κρίσει.

Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζό- 22
μενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται
τῇ κρίσει· ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ

¶ ||Vos estis sal terræ: quòd
si sal infatuatus fuerit,
quo salietur? ad nihil va-
let amplius nisi vt abii-
ciatur foras, & conculce-
tur à quibusuis.

Vos estis lux mũdi. Nõ
potest vrbs occultari su-
pra montem posita.

||Neque accendunt lu-
cernam & ponunt eam
subter modiũ: sed in can-
delabrũ, & splendet om-
nibus qui sunt in domo.

||Ita splendeat lux ve-
stra coram hominibus,
vt videant vestra bona
opera, glorificéntque Pa
trẽ vestrũ qui est in cælis.

¶ Ne existimate me venis
se vt dissoluã Legem, aut
Prophetas: non veni vt
dissoluam, sed vt impleã.

||Amen quippe dico vo
bis, Vsquedũ præterierit
cælum & terra, iota vnũ
aut vnus apex nequaquã
præterierit ex Lege, vsque
dũ omnia facta fuerint.

¶ Quisquis igitur solue-
rit vnũ ex mãdatis hisce
minimis, & ita docuerit
homines, minimus voca-
bitur in regno cælorum:
quisquis autem fecerit &
docuerit, iste magnus vo
cabitur in regno cælorũ.

Dico enim vobis, nisi
abundauerit vestra iusti-
tia ||plus quàm Scribarũ
& Pharisæorum, vos ne-
quaquam ingressuros in
regnum cælorum.

¶ Audistis dictum fuisse
antiquis, ||Non occides:
quisquis autem occide-
rit, tenebitur iudicio.

Ego verò dico vobis, quic-
cũque irascitur fratri suo
temere, tenebitur iudicio:
quicũque verò dixerit fratri

Mar.9.50
Luc.14.34
Quales esse oporteat veros Christi discipulos.

Mar.4.21
Luc.8.16 & 11.33

1.Pet.2.12

Euangelium non euertit Legem.

Luc.16.17

Iac.2.10
Pharisæi peruerse de Legis iustitia docuerunt.

Luc.11.39

Sexti præcepti vera expositio.
Exo.20.13
deut.5.17

suo raca, tenebitur cõsessu: quisquis autem dixerit, fatue, tenebitur gehenna ignis.

αὐτοῦ, ῥακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ᾽ ἂν εἴπῃ, μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

23 Igitur si munus tuum attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te,

Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ,

24 Omitte illic munus tuum corã altari, & abi: primùm recõciliator fratri tuo, & tum veniens offer munus tuum.

Ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε· πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

Luc.12.58

25 ||Esto amicus aduersario tuo citò, dum es in via cum eo: nequando te tradat aduersarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in custodiam cõiiciaris.

Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ᾽ αὐτοῦ· μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθῇς.

26 Amẽ dico tibi, nequaquã exibis illinc vsquedum reddideris vltimum quadrantem.

Ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

Septimum præceptum explicatur. Exo.20.14

27 ¶ Audistis dictũ fuisse antiquis, ||Nõ mœchaberis.

Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, Οὐ μοιχεύσεις.

28 Ego ~~verò dico vobis, Quicunque aspicit mulierem vt eam concupiscat, iam adulterauit eã in corde suo.~~

Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

Infrà,18.8 mar.9.47

29 ||Quòd si oculus tuus dexter facit vt tu offẽdas, erue eum, & abiice abs te. expedit enĩ tibi vt pereat vnum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennã.

Εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

30 Et, si dextera tua manus facit vt tu offendas, excinde eã, & abiice abs te. expedit enim tibi vt pereat vnum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum cõiiciatur in gehennam.

Καὶ εἰ ἡ δεξιά σου χεὶρ σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτήν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῇ εἰς γέενναν.

Infrà,19.7 deut.24.1 mar.10.4 luc.16.18 1.cor.7.10

31 ¶ Dictum est autẽ, ||Quisquis dimiserit vxorẽ suã, det ei libellũ discessionis.

Ἐρρέθη δὲ ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.

32 Ego verò dico vobis, eum qui dimiserit vxorem suam, extra rationem

Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου

πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι· καὶ ὃς
ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ, μοιχᾶται.
Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρ- 33
χαίοις, Οὐκ ἐπιορκήσεις· ἀποδώσεις δὲ τῷ
Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου.
Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅ- 34
λως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ
τοῦ Θεοῦ·
Μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν 35
ποδῶν αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πό
λις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως·
Μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ 36
δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν
ποιῆσαι.
Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναί, οὒ οὔ· 37
τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν.
Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, Ὀφθαλμὸν 38
ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος.
Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ 39
πονηρῷ· ἀλλ᾽ ὅστις σε ῥαπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν
σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην.
Καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν 40
χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ
ἱμάτιον.
Καὶ ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἕν, 41
ὕπαγε μετ᾽ αὐτοῦ δύο.
Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου· καὶ τὸν θέλοντα 42
ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι, μὴ ἀποστραφῇς.
Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, Ἀγαπήσεις τὸν 43
πλησίον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου.
Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς 44
ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμέ-
νους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας
ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπη-
ρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς·
Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν 45

scortationis, facere vt ea
mœchetur: & eum qui di
missã duxerit, mœchari.
¶ Rursum audistis dictũ
fuisse antiquis, ||Non pe-
ierabis, sed reddes Domi-
no quæ tu iuraueris.

Tertii præcepti expositio. Exo.20.7 leuit.19.12 deut.5.11

Ego verò dico vobis,
ne iuretis omnino: ne-
que per cælum, quia thro
nus Dei est:
Neque per terrã, quia
scabellum est pedũ eius:
neque per Ierosolyma,
quia vrbs est magni regis:
Neque per caput tuum
iures, quia non potes v-
num capillum album aut
nigrum facere.
||Esto autem sermo ve-
ster, etiam etiã, non nõ:
quod autẽ supra hæc re-
dundat, à malo est.

Iac.5.12

¶ Audistis dictum fuisse,
||Oculum pro oculo, &
dentem pro dente.
Ego verò dico vobis,
||ne resistatis malo: sed
quisquis te cædet in de-
xteram tuam maxillam,
obuerte ei & alteram.

Proximi diligendi præcepto, inimici etiam comprehẽdũtur. Exo.21.24 leuit.24.20 deut.19.21 Luc.6.29 rom.12.17 1.cor.6.7

Et ei qui vult tecũ iu-
dicio contendere, ac tu-
nicam tuã capere, dimit-
te ei etiam pallium.
Et quisquis te anga-
riabit *ad* miliare vnum,
abi cum eo duo.
||Petenti abs te dato:
& volentem mutuari abs
te, ne auersere.

Deut.15.8

Audistis dictum fuisse,
||Diliges pximũ tuũ, & o-
dio habebis inimicũ tuũ.

Leuit.19.18

Ego verò dico vobis, ||di-
ligite inimicos vestros,
benedicite iis qui deuo-
uẽt vos, benefacite iis qui
oderũt vos, ||& precamini
pro iis qui vos infestant
& persequuntur vos:
||Vt sitis filii Patris vestri

Luc.6.27 Luc.23.34 act.7.60 1.cor.4.12 Luc.6.35

qui est in cælis. facit enī
vt sol su⁹ exoriatur super
malos ac bonos, & pluit
super iustos & iniustos.

Nam si dilexeritis eos 46
qui diligunt vos, quam
mercedē habebitis? nónne & publicani idem faciunt?

Et si complexi fueritis 47
fratres vestros solùm, q̃d
amplius facitis? nónne & publicani ita faciunt?

Estote igitur vos per- 48
fecti, vt Pater vester qui est in cælis, perfectus est.

CAP. VI.

De Christiana eleemosyna.

Attendite ne eleemosynam vestram 1
detis coram hominibus, vt spectemini ab eis: alioqui mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui est in cælis.

Rom. 12. 8

|| Itaque quum dabis 2
eleemosynam, ne cures buccina cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, vt gloriam consequantur ab hominibus. amen dico vobis eos referre mercedem suam.

Quum verò tu das e- 3
leemosynam, ne nouerit sinistra tua quid faciat dextera tua:

Vt sit tua eleemosyna 4
in occulto. Pater autem tuus qui te aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

De Christianorum precibus

¶ Et quum precaris, ne 5
sis vt hypocritæ. amant enim in conuentibus & in angiportis platearum stando precari, vt appareant hominibus. amen dico vobis, eos referre mercedem suam.

Tu verò quum preca-
ris, introito in concla- 6

τὸν ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι;

Καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτω ποιοῦσιν;

Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τέλειός ἐστι.

Κεφάλαιον ϛʹ

Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μή γε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ὅταν οὖν ποιῇς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ῥύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου·

Ὅπως ᾖ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

Καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί. ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἑστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

Σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ τα-

μεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

7 Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. δοκοῦσι γὰρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται.

8 Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς. οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὧν χρείαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν.

9 Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς, ΠΑΤΕΡ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·

10 Ελθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

11 Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

12 Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

13 Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

14 Εαν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος·

15 Εαν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

16 Οταν δὲ νηστεύητε, μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ σκυθρωποί. ἀφανίζουσι γὰρ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὅπως φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις νηστεύοντες. ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν.

17 Σὺ δὲ νηστεύων ἄλειψαί σου τὴν κεφαλήν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι·

ue tuum, & clauso ostio tuo precare Patrem tuum qui est in occulto: & Pater tuus qui te aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

Precantes autẽ ne sitis loquaces vt Ethnici. putant enim fore vt sua illa loquacitate exaudiantur.

Ne igitur ipsis assimilemini. nouit enim Pater vester quibus sit vobis opus, antequã vos petatis ab eo.

Vos igitur ita precamini, ||PATER noster qui *es* in cælis, sanctificetur nomen tuum: Luc.11.2

Veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in cælo, *ita* etiam in terra.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitorib⁹ nostris.

Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à ||malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula. Amẽ. Infrà 13.19

||Nam si remiseritis hominibus offensas ipsorum, remittet etiam vobis Pater ille vester cælestis: Mar.11.25 eccl.28.2

Sin autem non remiseritis hominibus ipsorum offensas, nec Pater vester remittet vobis offensas vestras.

¶ Quum autẽ ieiunatis, ne sitis vt hypocritæ tetrici. obscurant enim facies suas, vt appareãt hominibus ieiunare. amen dico vobis, referunt mercedem suam. De Christianorum ieiunio.

Tu verò quum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua:

18 Vt ne appareas hominib⁹ ieiunare, sed Patri tuo qui *est* in occulto: & Pater tu⁹ qui aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

Ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ πατρί σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ.

Fugienda terrestria, quærenda cælestia.

19 ¶ Ne thesauros cõgerite in terra, vbi tinea & erosio corrũpit, & vbi fures perfodiunt ac furantur.

Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι.

Luc.12.33
1.tim.6.19

20 || Sed congerite vobis thesauros in cęlo, vbi neque tinea neque erosio corrumpit, & vbi fures non perfodiũt, neque furantur.

Θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σὴς οὔτε βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν, οὐδὲ κλέπτουσιν.

21 Nam vbi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum.

Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν.

Luc.11.34
Homines quãtulácunque naturæ suæ lucẽ spõte extinguunt.

22 ¶ || Lucerna corporis est oculus: itaque si oculus tuus simplex fuerit, totũ corpus tuũ lucidum erit:

Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός· ἐὰν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται·

23 Quòd si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuũ tenebrosum erit. Ergo si lumẽ quod est in te, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ?

Ἐὰν δὲ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρὸς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου σκοτεινὸν ἔσται. εἰ οὖν τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον;

Luc.16.13
Deus à toto homine vult coli.

24 ¶ || Nemo potest duobus dominis seruire. aut enim vnum habebit odio, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Nõ potestis Deo seruire & mammonæ.

Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ.

Luc.12.22
philip.4.6
1.tim.6.8
1 pet.5.7
psal.54.23
Peruersa solicitudo de rebus huius vitæ.

25 ¶ || Propterea dico vobis, ne estote soliciti de anima vestra, quid esuri sitis, aut quid bibituri: neque de corpore vestro, qua re sitis induendi. nónne anima plus est q̃ alimẽtum, & corpus quàm vestitus?

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν, τί ἐνδύσησθε. οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος;

26 Intuemini in volucres cæli: non serunt enim, neque metunt, neque cogunt in horrea, & Pater vester cælestis alit eas. nónne vos multo præstatis eis?

Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ· ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν;

27 Quis autẽ ex vobis solicitè cogitãdo potest apponere ad staturam suam

Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ

πῆχυν ἕνα;

28 Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει.

29 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων.

30 Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;

31 Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες, Τί φάγωμεν, ἢ τί πίωμεν, ἢ τί περιβαλώμεθα;

32 (Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ) οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ὅτι χρῄζετε τούτων ἁπάντων.

33 Ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

34 Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς. ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς.

Κεφάλαιον ζ.

1 ΜΗ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε.

2 Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.

3 Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;

4 Ἢ πῶς ἐρεῖς τῷ ἀδελφῷ σου, Ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου· καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου;

5 Ὑποκριτά, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος

cubitum vnum?

Ac de vestitu quid soliciti estis? discite quomodo lilia agrorũ crescant: nõ fatigãtur, neque nent.

Sed dico vobis, ne Solomoné quidem cũ vniuersa gloria sua, sic amictũ fuisse vt vnũ ex istis.

Quòd si herbam agri, quæ hodie extat, & cras in clibanum mittitur, Deus ita circũuestit, nónne vos multo magis, ô exigua fide præditi?

Ne igitur estote soliciti, dicétes, Quid edemus, aut quid bibemus? aut quo amiciemur?

(Nam omnia ista gétes requirũt) nouit enim Pater vester cælestis vos indigere his omnibus.

Sed quærite primò regnum Dei, & iustitiam eius, & ista omnia adiicientur vobis.

Ne sitis igitur soliciti de crastino: nã crastinus dies solicitus erit de *rebus* suis. sufficit diei sua vexatio.

CAP. VII.

NE ||iudicate, vt ne iudicemini.

Quo enĩ iudicio iudicatis, iudicabimini: & || qua mensura metimini, vicissim metientur vobis.

Quid autem aspicis festucam quæ est in oculo fratris tui, trabé verò quę est in oculo tuo, nõ animaduertis?

|| Aut quomodo dices fratri tuo, Sine eiciam festucã ex oculo tuo: & ecce trabes in oculo tuo?

Hypocrita, eiice primũ trabé illã ex oculo tuo, & tũ dispicies vt eiicias fe-

Luc. 6.37
rom. 2.1
1. cor. 4.3
De peruersis reprehensoribus.
Mar. 4.25
luc. 6.38.
Luc. 6.41

Peruicaces Euangelii hostes indigni eius prædicatione.

cam ex oculo fratris tui.

ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

¶ Ne date *quod* sanctũ est canibus, nec proiicite margaritas vestras coram porcis: nequando conculcent eas pedibus suis, & conuersi lacerent vos.

6 Μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσί, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς.

Infrà,21.22 mar.11.24 luc.11.9 ioh.14.13, & 16.14 iac.1.6 Preces certũ in omnibus malis perfugium.

¶ ||Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.

7 Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Quisquis enim petit, accipit, & qui quærit inuenit: & pulsanti aperietur.

8 Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.

Nam quis est ex vobis homo, qui, si filius eius petierit ab eo panem, det ei lapidem?

9 Ἢ τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ;

Et, si piscem petierit, num serpentem dabit ei?

10 Καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;

Si vos igitur, quum sitis mali, nostis dona bona dare liberis vestris, quãto magis Pater vester qui est in cælis, dabit bona iis qui ab ipso petent?

11 Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;

Luc.6.31 tob.4.16 Anacephalæosis interpretationis secundæ Tabulæ.

¶ ||Quæcũque igitur volueritis vt faciant vobis homines, ita & vos facite eis. ista enim est Lex & Prophetæ.

12 Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

Luc.13.24 Exemplum vitæ non petendum à multitudine.

¶ ||Introite per angustã portam: quoniã lata est porta & spatiosa via quę abducit in exitium, multique sunt qui introeunt per eam.

13 Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς.

Quia angusta est porta, & stricta via quæ ducit ad vitam: & pauci sunt qui inueniant eam.

14 Ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν.

Cauendi doctores falsi, quorum notæ sunt falsa doctrina & mali mores.

¶ Cauete verò vobis à pseudoprophetis, qui veniunt ad vos cum vestimentis ouium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces.

15 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες.

A fructibus eorũ agno-

16 Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσε-

σθε αὐτούς. μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα;

17 Οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ, τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ.

18 Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν.

19 Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

20 Ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

21 Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

22 Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, Κύριε Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν;

23 Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, Ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.

24 Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ ποιεῖ αὐτοὺς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν·

25 Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ· καὶ οὐκ ἔπεσε. τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

26 Καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον·

scetis eos. ||Num colligũt ex spinis vuam, aut ex tribulis ficus? *Luc. 6.43.44*

17 Ita omnis arbor bona fert fructus bonos, putris autem arbor fert fructus malos.

18 Non potest arbor bona fructus malos ferre, neque arbor putris fructus bonos ferre.

19 ||Quæcũque arbor nõ fert fructum bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. *Supra 3.10*

20 Nempe igitur ex fructibus ipsorũ agnoscetis eos.

21 ¶ || Non quisquis dicit mihi Domine Domine, introibit in regnum cælorum, sed qui facit quod vult Pater meus qui in cælis est. *Rom. 2.13* *Iac. 1.22* Excellentissima etiam dona, absque pietate nihil sunt

22 Multi dicent mihi in illo die, Domine Domine, nonne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuũ multas virtutes edidimus?

23 Tunc autem profitebor eis, ||Nunquam noui vos: ||discedite à me qui facitis iniquitatem. *Luc 13.25.27* *Psal. 6.9*

24 ¶ ||Quisquis igitur audit ex me sermones istos, & eos præstat, assimilabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram: *Luc. 6.47* Vera pietas vno Christo nititur, ideóque perstat inuicta.

25 Descendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & inciderunt domui illi: & non cecidit. fundata enim fuerat super petram.

26 Et quisquis audit ex me hos sermones, & eos non præstat, assimilabitur viro fatuo, qui ædificauit domum suam super arenam:

Descendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & impacti sunt domui illi: & cecidit, & fuit casus eius magnus. 27

Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔπεσε, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη.

Mar. 1.22
Luc. 4.32

||Et factum est, quum finisset Iesus sermones istos, percellebatur turba super doctrina ipsius. 28

Καὶ ἐγένετο ὅτε συνετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους τούτους, ἐξεπλήσσοντο οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Docebat enim eos vt habens authoritatem, & non vt Scribæ. 29

Ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς.

CAP. VIII.

Κεφάλαιον η.

Christus leprosum manu tactum sanãs, declaratse nullos quantumuis impuros peccatores ad se confugientes abhorrere.
Mar. 1.40
Luc. 5.12

QVum autẽ descẽdisset è mõte, sequuta est eum turba multa. 1

ΚΑταβάντι δὲ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί.

||Et ecce, leprosus veniens adorauit eum, dicens, Domine, si velis, potes me purgare. 2

Καὶ ἰδοὺ, λεπρὸς ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ, λέγων, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

Extensáque manu tetigit eũ Iesus, dicẽs, Volo, purgator. Statim igitur purgata fuit eius lepra. 3

Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἥψατο αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη αὐτοῦ ἡ λέπρα.

Leuit. 14.4

Tũc dicit ei Iesus, Vide *vt* nulli dicas: sed abi, ostẽde teipsum sacerdoti, & offer donum illud quod ||imperauit Moses, *vt hoc sit* eis testimonio. 4

Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὅρα μηδενὶ εἴπῃς· ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε τὸ δῶρον ὃ προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Luc. 7.1
Christus proposito Centurionis incircuncisi, sed excellenti fide præditi, exemplo, Iudæos ad æmulationem prouocat, simul prædicens eorum reiectionem, & Gentium vocationem.

¶ ||Ingressum autẽ Iesum in Capernaum adiit Centurio, precans eum, 5

Εἰσελθόντι δὲ τῷ Ἰησοῦ εἰς Καπερναοὺμ, προσῆλθεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος, παρακαλῶν αὐτὸν,

Et dicẽs, Domine, puer meus proiectus est domi paralyticus, vehementer vexatus. 6

Καὶ λέγων, Κύριε, ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικὸς, δεινῶς βασανιζόμενος.

Tunc dicit ei Iesus, Ego quum venero sanabo eum. 7

Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτόν.

Et respõdens Centurio dixit, Domine non sum dignus vt sub tectum meũ ingrediaris: sed solùm loquere, & sanabitur puer meus. 8

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἑκατόνταρχος ἔφη, Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς· ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγον, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

Nam & ego sum homo sub potestate *cõstitutus*, & habeo sub me milites: 9

Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας,

καὶ λέγω τούτῳ, πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ, ἔρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μου, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.

10 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐθαύμασε· καὶ εἶπε τοῖς ἀκολουθοῦσιν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον.

11 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν·

12 Οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

13 Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τῷ ἑκατοντάρχῳ, Ὕπαγε, καὶ ὡς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι. Καὶ ἰάθη ὁ παῖς αὐτοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ.

14 Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, εἶδε τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν.

15 Καὶ ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετός· καὶ ἠγέρθη, καὶ διηκόνει αὐτοῖς.

16 Ὀψίας δὲ γενομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς· καὶ ἐξέβαλε τὰ πνεύματα λόγῳ, καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν·

17 Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν.

18 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς πολλοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

19 Καὶ προσελθὼν εἷς γραμματεὺς, εἶπεν αὐτῷ, Διδάσκαλε, ἀκολου-

& dico huic, proficiscere, & proficiscitur: & alteri, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit.

Hæc autem quum audisset Iesus, miratus est: & ait sequentibus, Amen dico vobis, ne in Israel quidem tãtam fidem inueni.

Dico autem vobis multos ab Oriente & Occidente venturos, & discubituros cum Abraham & Isaac & Iacob in regno cælorum:

||Filios verò regni eiectum iri in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium. *Infrà.22.13*

Et dixit Iesus Centurioni, Abi, & vt credidisti fiat tibi. Sanatúsque est puer eius eo ipso momento.

¶ ||Et quum venisset Iesus domum Petri, vidit socrum eiusin lecto proiectam, & febricitantem. *Mar.1.29* *Luc.4.38*

Christus, varios morbos sanans, ostendit se missum à Patre vt in eo vno remedium in quibusuis malis quæratur.

Tetigitque manum eius, & reliquit eam febris: & surrexit, ac ministrauit eis.

||Quum autem serum *diei* esset, obtulerũt ei dæmoniacos multos: & eiecit spiritus verbo, omnésque malè affectos sanauit: *Mar.1.32* *Luc.4.40*

|| Vt impleretur quod dictũ est per Esaiam prophetam, dicẽtem, Ipse inualetudines nostras accepit, & morbos portauit. *Esa.53.4* *1.pet.2.24*

||Quum vidisset autem Iesus turbam multam circũ sese, iussit *suos discipulos* abire in vlteriorẽ *ripam*. *Luc.9.57*

¶ Et quũ accessisset quidã Scriba, dixit ei, Magister,

Veri discipuli Christi ad quasuis ærumnas se comparent.

sequar te quocunque abieris.

20 Tunc dicit ei Iesus, Vulpes lustra habent, & volucres cæli, nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.

Cessent quæcunque hominibus debemus officia, vbi iubet Dominus operã sibi impendi.

21 ¶ Alius autem ex discipulis eius dixit ei, Domine, permitte mihi primùm abire, & sepelire patrem meum.

22 Iesus autem dixit ei, Sequere me, & sine vt mortui sepeliant mortuos suos.

Mar.4.35 Luc.8.22 Christus etiã si videatur suos interdũ etiam in extremis periculis negligere, suo tamen tẽpore sedatis omnibus tempestatibus, illos in portũ perducit.

23 ¶ ||Et quum ipse esset ingressus nauigium, sequuti sunt eũ discipuli eius.

24 Et ecce, motus magnus factus est in mari, adeo vt nauis operiretur à fluctibus: ipse verò dormiebat.

25 Et accedentes discipuli excitauerunt eum, dicẽtes, Domine serua nos, perimus.

26 Et dicit eis, Quid timidi estis, ô exigua fide præditi? Tũc experrectus obiurgauit vẽtos & mare: & facta est trãquillitas magna.

27 Homines verò mirati sunt, dicentes, Qualis est iste, vt venti quoque & mare auscultent ei?

Mar.5.1 Luc.8.26 Christus homines à miserabili Satanæ seruitute liberatum venit: sed mundus Christo, quã vllis vel leuissimis commodis, carere mauult.

28 ¶ ||Et quum ipse venisset ad vlteriorem *ripam*, in regionem Gergesenorũ, occurrerunt ei duo dæmoniaci, è monumentis exeũtes, sæui valde: adeo vt non valeret quisquam præterire per viam illam.

29 Et ecce clamarunt, dicentes, Quid nobis tecũ, Iesu Fili Dei? venisti huc vexatum nos ante tempus?

30 Erat autẽ longè ab eis

θήσω σοι ὅπου ἐὰν ἀπέρχῃ.

Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

Ἕτερος δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ, Κύριε ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν, καὶ θάψαι τὸν πατέρα μου.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι, καὶ ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς.

Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὥστε τὸ πλοῖον καλύπτεσθαι ὑπὸ τῶν κυμάτων· αὐτὸς δὲ ἐκάθευδε.

Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἤγειραν αὐτὸν, λέγοντες, Κύριε σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.

Καὶ λέγει αὐτοῖς, Τί δειλοί ἐστε, ὀλιγόπιστοι; Τότε ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ· καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη.

Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐθαύμασαν, λέγοντες, Ποταπός ἐστιν οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν αὐτῷ;

Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν, ὑπήντησαν αὐτῷ δύο δαιμονιζόμενοι, ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι, χαλεποὶ λίαν, ὥστε μὴ ἰσχύειν τινὰ παρελθεῖν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης.

Καὶ ἰδοὺ ἔκραξαν, λέγοντες, Τί ἡμῖν καὶ σοὶ, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;

Ἦν δὲ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀγέ-

λη χοίρων πολλῶν βοσκομένη.
Οἱ δὲ δαίμονες παρεκάλουν αὐτόν,
λέγοντες, Εἰ ἐκβάλλεις ἡμᾶς, ἐπίτρε-
ψον ἡμῖν ἀπελθεῖν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων.
Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὑπάγετε. Οἱ δὲ
ἐξελθόντες ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν
χοίρων. Καὶ ἰδού, ὥρμησε πᾶσα ἡ ἀγέ-
λη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν
θάλασσαν, καὶ ἀπέθανον ἐν τοῖς ὕδασιν.
Οἱ δὲ βόσκοντες ἔφυγον· καὶ ἀπελ-
θόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν πάν-
τα, καὶ τὰ τῶν δαιμονιζομένων.
Καὶ ἰδού, πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς
συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ· καὶ ἰδόντες αὐτόν,
παρεκάλεσαν ὅπως μεταβῇ ἀπὸ τῶν
ὁρίων αὐτῶν.

Κεφάλαιον θ.

ΚΑΙ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον, διεπέρα-
σε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.
Καὶ ἰδού, προσέφερον αὐτῷ παρα-
λυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον· καὶ ἰδὼν
ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπε τῷ πα-
ραλυτικῷ, Θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σοι
αἱ ἁμαρτίαι σου.
Καὶ ἰδού, τινὲς τῶν Γραμματέων
εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, Οὗτος βλασφημεῖ.
Καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις
αὐτῶν, εἶπεν, Ἱνατί ὑμεῖς ἐνθυμεῖσθε πο-
νηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;
Τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν, ἀ-
φέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· ἢ εἰπεῖν, ἔ-
γειραι καὶ περιπάτει;
Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁ-
μαρτίας (τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ,)
Ἐγερθεὶς ἆρόν σου τὴν κλίνην, καὶ

grex porcorum multorũ
pascens.
31 Dæmones verò preca-
bantur eum, dicentes, Si
eiicis nos, permitte no-
bis abire in gregem por-
corum illorum.
32 Et ait eis, Abite. Illi ve-
rò egressi abierunt in il-
lum gregem porcorum:
& ecce, ruit totus ille grex
porcorum è præcipitio
in mare, & mortui sũt in
aquis.
33 Pastores autem fuge-
runt: & quum abiissent in
vrbem, renuntiarunt o-
mnia, & quæ dæmonia-
cis facta fuerant.
34 Et ecce, tota vrbs exi-
uit in occursum Iesu: &
quum vidissent eum, ro-
garunt vt digrederetur à
finibus ipsorum.

CAP. IX.

1 ET ingressus nauigiũ,
traiecit, & venit in
suam vrbem.
2 || Et ecce, obtulerunt ei
paralyticũ in lecto pro-
iectum: quúmque vidis-
set Iesus fidem eorum, di-
xit paralytico, Confide fi
li, remissa sunt tibi pecca
ta tua.

3 Et ecce, quidam è Scri-
bis dicebant apud se, Iste
blasphemat.
4 Et quum vidisset Iesus
cogitationes eorum, di-
xit, Quid cogitatis mala
in cordibus vestris?
5 Vtrum enim est faci-
lius, dicere, remissa sunt
tibi peccata: an dicere,
surge & ambula?
6 Vt autem sciatis autho
ritatẽ habere Filium ho-
minis in terra remittendi
peccata: (tũc dicit paralyti
co) Surge, tolle tuũ lectũ, &

Peccata sunt nostrarum afflictionũ causæ, & ab vno Christo credentibus remittuntur.
Mar. 2. 3
Luc. 5. 18

abi domum tuam.

ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.

Tũc *ille* surrexit, abiít- 7
que domum suam.

Καὶ ἐγερθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Turba verò quũ *hoc* vi- 8
disset, mirata est, & glorificauit Deum qui dedisset talem potestatem hominibus.

Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι ἐθαύμασαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις.

Mar.2.14 Luc.5.27
Christus humiles peccatores ad se vocat, hypocritas fastuosos aspernatur.

¶ || Et quum prætergre- 9
deretur Iesus illinc, vidit quendam sedẽtem ad telonium, qui Matthæus dicebatur, & dixit ei, Sequere me. Atque *is* surgens sequutus est eum.

Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖθεν, εἶδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον, Ματθαῖον λεγόμενον, καὶ λέγει αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι. Καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

Et factum est quũ Ie- 10
sus accũberet domi *illius*, ecce, multi publicani & peccatores qui venerant, simul accubuerũt cum Iesu & discipulis eius.

Καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ἀνακειμένου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἰδοὺ, πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ ἐλθόντες συνανέκειντο τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Quũmq; *id* vidissẽt Pha- 11
risæi, dixerunt discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus edit magister vester?

Καὶ ἰδόντες οἱ Φαρισαῖοι εἶπον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Διατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;

Iesus autem quum *hoc* 12
audisset, dixit eis, Qui valent non egent medico, sed malè affecti.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀκούσας εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

Osee 6.6
infra 12.7
1.Tim.1.15

Profecti verò discite 13
quid sit, || Misericordiam volo, & non sacrificium. non enim veni vt vocarẽ iustos, || sed peccatores ad resipiscentiam.

Πορευθέντες δὲ μάθετε τί ἐστιν, Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

Aduersus prauam æmulationem in rebus mediis.
Mar.2.18
Luc.5.33

¶ Tũc adeunt eum disci- 14
puli Iohannis, dicentes, || Quare nos & Pharisæi multũ ieiunamus, discipuli verò tui non ieiunant?

Τότε προσέρχονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου, λέγοντες, Διατί ἡμεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν πολλά, οἱ δὲ μαθηταί σου οὐ νηστεύουσι;

Et dixit eis Iesus, Num 15
possunt filii thalami lugere quandiu cum eis est sponsus? Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος πενθεῖν ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος; ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν.

Nullꝰ autẽ immittit pã- 16

Οὐδεὶς δὲ ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥά-

κους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· αἴρει
γὰρ τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἱματίου, καὶ
χεῖρον σχίσμα γίνεται.

Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς 17
παλαιούς· εἰ δὲ μήγε, ῥήγνυνται οἱ ἀσκοί,
καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπο-
λοῦνται· ἀλλὰ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς
ἀσκοὺς καινούς, καὶ ἀμφότερα συντη-
ροῦνται.

Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδού, 18
ἄρχων ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ, λέγων,
Ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτελεύτησεν· ἀλλὰ
ἐλθὼν ἐπίθες τὴν χεῖρά σου ἐπ' αὐ-
τήν, καὶ ζήσεται.

Καὶ ἐγερθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἠκολούθησεν 19
αὐτῷ, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

(Καὶ ἰδού, γυνὴ αἱμορροοῦσα δώδε- 20
κα ἔτη, προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ
κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ, Ἐὰν μόνον ἅψω- 21
μαι τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, σωθήσομαι.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπιστραφείς, καὶ ἰδὼν 22
αὐτήν, εἶπε, Θάρσει θύγατερ· ἡ πίστις σου
σέσωκέ σε. Καὶ ἐσώθη ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς
ὥρας ἐκείνης)

Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν 23
τοῦ ἄρχοντος, καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν
ὄχλον θορυβούμενον,

Λέγει αὐτοῖς, Ἀναχωρεῖτε· οὐ γὰρ ἀ- 24
πέθανε τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει. Καὶ
κατεγέλων αὐτοῦ.

Ὅτε δὲ ἐξεβλήθη ὁ ὄχλος, εἰσελθὼν 25
ἐκράτησε τῆς χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἠγέρθη τὸ
κοράσιον.

Καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη αὕτη εἰς ὅλην 26
τὴν γῆν ἐκείνην.

niculum impexum in ve-
ſtimentum vetus: illud e-
nim ipſius ſupplemẽtum
tollit *aliquid* ex illo veſti
mẽto, & fit peior fiſſura.

Neque iniiciũt vinum
nouum in vtres veteres,
alioqui rumpũtur vtres,
& vinum effunditur, &
vtres pereunt: ſed iniiciũt
vinum nouum in vtres
recentes, & vtraque con-
ſeruantur.

¶ ‖ Hæc eo loquẽte ipſis,
ecce, quidã princeps *ſyn-
agogæ* quũ veniſſet, ado-
rauit eũ, dicẽs, Filia mea
modò defuncta eſt: ſed ve
ni & impone manum tuã
ſuper eam, ac viuet.

Tunc ſurgens Ieſus ſe-
quutus eſt eũ, & diſcipu-
li eius.

(Et ecce, mulier ſangui-
nis profluuio laborans à
duodecim annis, accedẽs
à tergo, tetigit fimbriam
veſtimenti illius.

Dicebat enĩ apud ſe, Si
ſolùm tetigero veſtimẽ-
tum eius, ſeruabor.

Ieſus verò cõuerſus &
intuitus eam, dixit, Cõfi-
de filia: fides tua te ſerua-
uit. Et ſeruata eſt mulier
ab eo momento)

¶ Et quum veniſſet Ieſus
domũ principis *ſynagogæ*,
vidiſſẽtque tibicines &
turbam tumultuantem,

Dicit eis, Recedite: nõ
enim mortua eſt adole-
ſcentula, ſed dormit. Et
deridebant eum.

Quum autẽ fuiſſet eie
cta turba, ingreſſus, prehẽ
dit manum eius: & ſurre-
xit adoleſcentula.

Et exiit hæc fama in to
tam illam regionem.

Mar. 5. 22
Luc. 8. 41
Nullum eſt tã
inueteratum
vel inſanabi-
le malũ, quod
Chriſtus ve-
ra fide tan-
quam manu
vel leuiſſime
attactus, pro-
tinus non ſa-
net.

Chriſti poten
tiæ mors etiã
ipſa cedit.

Christus, sanatis duobus cæcis, confirmat se esse mūdi lucem.

¶ Quumque prætergrederetur illinc Iesus, sequuti sunt eum duo cæci, clamantes, & dicentes, Miserere nostri fili Dauid.

27 Καὶ παράγοντι ἐκεῖθεν τῷ Ἰησοῦ, ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κράζοντες, καὶ λέγοντες, Ἐλέησον ἡμᾶς υἱὲ Δαβίδ.

Quum autem venisset domum, adierūt eum cæci illi, & dicit eis Iesus, Creditis me hoc posse facere? Dicunt ei, Etiam Domine.

28 Ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ τυφλοὶ, καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; λέγουσιν αὐτῷ, Ναὶ Κύριε.

Tūc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis.

29 Τότε ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, λέγων, Κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν.

Et aperti sunt oculi eorum: & grauiter interminatus est eis Iesus, dicēs, Videte nemo sciat.

30 Καὶ ἀνεῴχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ ἐνεβριμήσατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Ὁρᾶτε μηδεὶς γινωσκέτω.

At illi egressi sparserūt eius famā in tota illa regione.

31 Οἱ δὲ ἐξελθόντες διεφήμισαν αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ γῇ ἐκείνῃ.

Luc.11.14 Exemplū potestatis Christi in diabolum.

||Ipsis autem egredientibus, ecce, obtulerunt ei hominem mutum dæmoniacum.

32 Αὐτῶν δὲ ἐξερχομένων, ἰδοὺ προσήνεγκαν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον.

Et eiecto dæmonio loquutus est mutus: & mirata est turba, dicens, Nunquam apparuit tale quidpiam in Israel.

33 Καὶ ἐκβληθέντος τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν ὁ κωφός. καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, λέγοντες, Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραήλ.

Inf.12.24 mar.3.22 luc.11.15

||Pharisæi verò dicebant, Per principem dæmoniorū eiicit dęmonia.

34 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἔλεγον, Ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

Mar.6.6 luc.13.22

||Et circuibat Iesus vrbes omnes ac vicos, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans quenuis morbum & quenuis languorem in populo.

35 Καὶ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ.

Mar.6.34 Etiamsi cessent ordinarii pastores, Christus tamen Ecclesiæ suæ curam nō abiecit.

¶ ||Quum vidisset autem turbam, misericordia cōmotus est super eis, quòd essent dissipati & disiecti quasi oues non habentes pastorem.

36 Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους, ἐσπλαγχνίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ἐκλελυμένοι καὶ ἐρριμμένοι ὡσεὶ πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα.

Luc.10.2 Iohan.4.35

Tunc dicit discipulis suis, ||Ipsa quidem messis multa, operarii autem pauci.

37 Τότε λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

38 Δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ι.

1 ΚΑΙ προσκαλεσάμενος τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν πνευμάτων ἀκαθάρτων, ὥστε ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ θεραπεύειν πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν.

2 Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· πρῶτος, Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ·

3 Φίλιππος, καὶ Βαρθολομαῖος· Θωμᾶς, καὶ Ματθαῖος ὁ τελώνης· Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Λεββαῖος ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος·

4 Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ Ἰούδας Ἰσκαριώτης, ὁ καὶ παραδοὺς αὐτόν.

5 Τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς, παραγγείλας αὐτοῖς, λέγων, Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε·

6 Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.

7 Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε, λέγοντες, Ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

8 Ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, νεκροὺς ἐγείρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

9 Μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν·

10 Μὴ πήραν εἰς ὁδὸν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον.

Rogate igitur dominũ messis vt emittat operarios in messem suam.

CAP. X

Mar.3.13
Luc.9.1
Mittuntur Apostoli ad prædicandum Euangelium in Israel.

TVnc aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem aduersus spiritus impuros, vt eiicerent eos, & sanarent omnem morbum & omnem languorem.

Porro duodecim Apostolorum nomina sunt hæc: primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius: Iacobus filius Zebedæi, & Iohannes frater eius:

Philippus, & Bartholomæus: Thomas, & Matthæus ille publicanus: Iacobus *filius* Alphæi: & Lebbæus, cognominatus Thaddæus:

Simon Cananites, & Iudas Iscariotes, qui etiã prodidit eum.

Hos duodecim misit Iesus, & addidit eis mandata, dicens, In viam Gentium ne abieritis, & in vrbem Samaritanorum ne ingrediamini

Sed proficiscimini potius ||ad oues perditas domus Israel.

Act.13.46

¶ Profecti verò prædicate, ||dicentes, Appropinquauit regnum cælorum.

Summa Euangelii siue prædicationis Apostolicæ.
Luc.10.9.11
Miracula Verbi appẽdices.

¶ Ægrotos sanate, leprosos purgate, mortuos excitate, dæmonia eiicite: dono accepistis, dono date.

Mar.6.8
Luc.9.3. & 22 35
Abiiciendæ sunt Verbi ministris quæcunque solicitudines vel tantillum possint eos remorari.

¶ ||Ne comparate aurũ, neque argentum, neque æs in zonis vestris:

Neque peram ad iter, neque binas tunicas, neque soleas, neque virgã.

1.Tim.5.18

||nã dignus est operarius
alimento suo.

ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν.

Luc.10.8 Felicissimi qui præconiũ Euangelii recipiunt, infelicissimi qui reiiciunt.

¶ ||In quamcunque verò
vrbem aut vicum intro-
ieritis, exquirite quis in
ea sit dignus: & illic ma-
nete vsquedum excatis.

11 Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ κώμην εἰσέλ-
θητε, ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστι·
κἀκεῖ μείνατε ἕως ἂν ἐξέλθητε.

Introeũtes autem do-
mum, salutate eam.

12 Εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπά-
σασθε αὐτήν.

Et si quidem fuerit do-
mus digna, veniat pax ve
stra super eam: sin autem
non fuerit digna, pax ve
stra ad vos reuertatur.

13 Καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω
ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ
ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστρα-
φήτω.

Mar.6.11
luc.9.5

Act.13.51
& 16.8

||Et quicunque nõ re-
ceperit vos, neque audie-
rit sermones vestros, ex-
euntes domo aut vrbe il
la, || excutite puluerem
pedum vestrorum.

14 Καὶ ὃς ἐὰν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ
ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι τῆς
οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε
τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν.

Amẽ dico vobis, tole-
rabilior erit cõditio ter-
ræ Sodomorum & Go-
morrhæorum in die iu-
dicii, quàm vrbis illius.

15 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται
γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐν ἡμέρᾳ κρί-
σεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Luc.10.3 Christus docet quomodo se gerere debeat ministri sub cruce.

¶ ||Ecce, ego mitto vos
vt oues in medio lupo-
rum: estote igitur pruden
tes vt serpentes, & inno-
centes vt columbæ.

16 Ἰδού, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρό-
βατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρό-
νιμοι ὡς ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ πε-
ριστεραί.

Cauete autem ab ho-
minibus. tradent enim
vos in consessus, & in syn
agogis suis flagellabunt
vos.

17 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων·
παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ
ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσου-
σιν ὑμᾶς.

Sed & ad præsides ac re-
ges ducemini mea causa,
vt hoc sit eis & Gẽtibus te-
stimonium.

18 Καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς
ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον
αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν.

Mar.13.11
luc.12.11

||Sed quum tradiderint
vos, ne estote soliciti quo
modo aut quid loquami
ni. dabitur enĩ vobis illo
momẽto qđ loquamini.

19 Ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς, μὴ με-
ριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσητε. δοθήσεται
γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε.

Nõ enim vos estis qui
loquimini, sed Spiritus
Patris vestri, *is est* qui lo-
quitur in vobis.

20 Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ
τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν
ἐν ὑμῖν.

Luc.21.16

||Tradet autem frater
fratrem ad mortem, &
pater filium: & insur-

21 Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν
εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπα-

ναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανα-
τώσουσιν αὐτούς.

gent liberi in parentes, & morte multandos eos curabunt.

Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάν- 22
των διὰ τὸ ὄνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας
εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

Et eritis exosi omnibus propter nomen meum: ||verùm qui sustinuerit ad finẽ vsque, is seruabitur.

Mar.13.13 luc.21.19

Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει 23
ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην. ἀμὴν
γὰρ λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ τελέσητε τὰς πό-
λεις τοῦ Ἰσραὴλ ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου.

Quum autem persequentur vos in ea vrbe, fugite in aliã. Amen enĩ dico vobis, nequaquam obieritis vrbes Israelis quin venerit Filius hominis.

Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκα- 24
λον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ.

||Nõ est discipulus supra magistrũ, neque seruus supra dominũ suum.

Luc.6.40 ioh.13.16 & 15.20

Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ ἵνα γένηται ὡς 25
ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ, καὶ ὁ δοῦλος ὡς ὁ
κύριος αὐτοῦ. εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελ-
ζεβοὺλ ἐκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰ-
κιακοὺς αὐτοῦ;

Sufficit discipulo vt sit sicut magister ipsius, & *vt* seruus *sit* sicut dominus ipsius. ||si ipsum patremfamiliâs Beelzebul vocarunt, quãto magis domesticos eius?

Infrà.12.24

Μὴ οὖν φοβηθῆτε αὐτούς. οὐδὲν γάρ 26
ἐστι κεκαλυμμένον ὃ οὐκ ἀποκαλυφθή-
σεται, καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθήσεται.

Itaque ne eos timete. ||nihil enim est opertum quod non sit retegẽdum, & nihil occultũ quod nõ sit cognoscendum.

Mar.4.22 luc.8.17 & 12.2

Ὃ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε 27
ἐν τῷ φωτί· καὶ ὃ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κη-
ρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων.

Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate supra domos.

Καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτει- 28
νόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυ-
ναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον
τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπο-
λέσαι ἐν γεέννῃ.

Et ne timete *vobis* ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.

Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖ- 29
ται, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν
γῆν ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν;

Nónne duo passerculi assario væneunt, & vnus ex eis non cadet humi sine Patre vestro?

Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς 30
πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσί.

Vestri verò etiam ||capilli capitis omnes numerati sunt.

1.Reg.14.45 act.27.34

Μὴ οὖν φοβηθῆτε· πολλῶν στρουθίων 31
διαφέρετε ὑμεῖς.

Ne igitur timete: vos multis passerculis præstatis.

Mar.8.38 luc.9.26 & 12.8 2.tim.2.12

Confessionis publicæ necessitas & præmium.

Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν 32

¶ ||Quisquis igitur confi

tebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui est in cælis.

ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

33 Quisquis autem negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram Patre meo qui est in cælis.

Ὅστις δ' ἂν ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Luc. 12. 51
Euágelii prædicationem ciuilia dissidia consequuntur.

34 ||¶ Ne existimetis me venisse vt mittam pacem in terram: non veni vt mittam pacem, sed gladium.

Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν.

Mich. 7. 6

35 ||Nam veni facturus vt dissideat filius aduersus patrem suum, & filia aduersus matrem suam, & nurus aduersus socrũ suã.

Ἦλθον γὰρ διχάσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς.

36 Et inimici hominis *erunt qui sunt* domestici ipsius.

Καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου, οἱ οἰκιακοὶ αὐτῆς.

Luc. 14. 26
Omnia sunt sine exceptione, nostro erga Deum officio postponenda.

37 ¶ ||Qui amat patrẽ aut matrẽ supra me, nõest me dignus: & qui amat filiũ aut filiam supra me, non est me dignus.

Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Infra, 16. 24
mar. 8. 34
luc. 9. 23
& 14. 27

38 ||Et qui nõ accipit crucẽ suam, ac sequitur me à tergo, non est me dignus.

Καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Infrà, 16. 25
mar. 8. 35
luc. 9. 24
& 17. 33
ioh. 12. 25

39 ||Qui inuenerit animã suam, perdet eam: & qui perdiderit animam suam mea causa, inueniet eam.

Ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν.

Deus sacri ministerii est author & vindex.
Luc. 10. 16
ioh. 13. 20

40 ¶ ||Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui misit me.

Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.

Nullũ officiũ Christo impẽsum perit.

41 ¶ Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum ĩ nomine iusti, mercedem iusti accipiet.

Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται.

Mar. 9. 41

42 ||Et quicunque potum dederit vni ex his paruis poculum frigidæ solum in nomine discipuli, amẽ dico vobis, non perdiderit mercedem suam.

Καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ μόνον, εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ιαʹ

ΚΑΙ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς 1
διατάσσων τοῖς δώδεκα μαθηταῖς
αὐτοῦ, μετέβη ἐκεῖθεν τοῦ διδάσκειν καὶ
κηρύσσειν ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν.

Ὁ δὲ Ἰωάννης, ἀκούσας ἐν τῷ δε- 2
σμωτηρίῳ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, πέμψας
δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,

Εἶπεν αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕ- 3
τερον προσδοκῶμεν;

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐ- 4
τοῖς, Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ
ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε·

Τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, καὶ χωλοὶ 5
περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, καὶ
κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγείρονται, καὶ
πτωχοὶ εὐαγγελίζονται.

Καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκαν- 6
δαλισθῇ ἐν ἐμοί.

Τούτων δὲ πορευομένων, ἤρξατο ὁ Ἰη- 7
σοῦς λέγειν τοῖς ὄχλοις περὶ Ἰωάννου, Τί
ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κά-
λαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον;

Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν 8
μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον; ἰδού,
οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις
τῶν βασιλέων εἰσίν.

Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; 9
ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προ-
φήτου.

Οὗτος γάρ ἐστι περὶ οὗ γέγραπται, Ἰ- 10
δού, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ
προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν
σου ἔμπροσθέν σου.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν 11
γεννητοῖς γυναικῶν, μείζων Ἰωάννου τοῦ Βα

CAP XI

Christus ex suis operibus probat se esse promissum illum Messiã.

ET factum est quum
finem fecisset Iesus
præcipiendi duode-
cim discipulis suis, digres
sus est illinc vt doceret,
& prædicaret in vrbibus
eorum.

||Iohannes autem quũ
audisset in vinculis ope-
ra Christi, missis duobus
ex discipulis suis,

Luc. 7.18

Dixit ei, Tune is es qui
venturus erat, an alterum
expectabimus?

Et respondens Iesus di
xit eis, Profecti renun-
tiate Iohanni quæ audi-
tis & videtis:

Cæci visum recipiunt,
& claudi ambulant, le-
prosi mundantur, & sur-
di audiunt, mortui exci-
tantur, & pauperibus euã
gelizatur.

Et beatus est qui non
fuerit offensus in me.

¶ Illis autem abeũtibus,
cœpit Iesus dicere turbæ
de Iohanne, Quid exiistis
in desertum vt spectare-
tis? arundinem quæ agi-
tetur à vento?

Quæ conuenientia, quod item discrimẽ inter prophetarum ministerium, Iohãnis præconiũ, & plenã Euãgelii lucem à Christo allatam.

Sed quid exiistis vt vi-
deretis? hominem mol-
libus vestibus amictum?
ecce, qui gerũt molles ve-
stes, in domibus regum
sunt.

Sed quid exiistis vt vi-
deretis? Prophetam? cer-
tè dico vobis, etiam am-
plius quàm Prophetam.

Iste enim est de quo
scriptum est, ||Ecce, ego
mitto nuntium meũ an-
te faciem tuam, qui præ-
parabit viam tuam corã
te.

Malach. 3.a

Amen dico vobis, non
surrexit inter eos qui gi-
gnuntur è mulieribus
quisquã maior Iohãne Ba

ptista: sed qui est minimus in regno cælorum, maior eo est.

Luc.16.16

¶ Porro à diebus Iohãnis Baptistæ vsque nunc 12
regno cælorum vis adfertur, & violẽti rapiũt illud.

Nam omnes Prophetæ 13
& ipsa Lex vsque ad Iohãnem prophetarunt.

Mal.4.5

Et, si vultis recipere, 14
||ipse est Elias ille qui vẽturus erat.

Qui habet aures ad au 15
diendum, audiat.

Nulli perniciores Euangelii hostes, quàm ii quibus charissimum esse oportuit.

Luc.7.31

¶ ||Sed cui assimilabo ge 16
nerationem hanc? Similis est puerulis qui sedẽt in foris, & acclamant sodalibus suis,

Ac dicunt, Tibia ceci- 17
nimus vobis, & nõ saltastis: lamentati sumus vobis, & non planxistis.

Venit enim Iohannes 18
nec edens nec bibens, & aiunt, Dæmoniũ habet.

Venit Filius hominis 19
edẽs ac bibens, & dicunt, Ecce homo edax & vini potor, publicanorum amicus & peccatorum. Sed iustificata est sapientia à filiis suis.

Quod plerique, repudiãt electi amplectuntur.

Luc.10.13

Superbi Euãgelium oblatum suo maximo malo reiiciũt, quod paruulis cedit saluti.

¶ ||Tũc cœpit *ita* expro- 20
brare vrbibus in quibus editæ fuerant plurimæ virtutes ipsius, quòd non resipuissent,

Væ tibi Chorazin, væ 21
tibi Bethsaidam: nã si in Tyro & Sidone editę fuissẽt virtutes quę editæ sũt apud vos, olĩ cũ sacco & cinere *sedentes* resipuissẽt.

Quinetiam dico vobis, 22
Tyri & Sidonis tolerabilior erit conditio in die iudicij quàm vestra.

Et tu Capernaum, quę 23
es vsque ad cælũ sublata, vsque ad inferos depri-

βαπτιστοῦ. ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστιν.

12 Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν.

13 Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν.

14 Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι.

15 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

16 Τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην; ὁμοία ἐστὶ παιδαρίοις ἐν ἀγοραῖς καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσι τοῖς ἑταίροις αὐτῶν,

17 Καὶ λέγουσιν, Ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

18 Ἦλθε γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων· καὶ λέγουσι, Δαιμόνιον ἔχει.

19 Ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ λέγουσιν, Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν. Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

20 Τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν,

21 Οὐαί σοι Χοραζίν, οὐαί σοι Βηθσαϊδάν· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ μετενόησαν.

22 Πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ὑμῖν.

23 Καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβα-

θήσῃ. ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγένοντο αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοί, ἔμειναν ἂν μέχρι τῆς σήμερον.

meris. nã si Sodomis editæ fuissẽt virtutes quæ editæ sũt apud te, mãsissent vsque ad hodiernũ diẽ.

24 Πλὴν λέγω ὑμῖν ὅτι γῇ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ σοί.

Quinetiã dico vobis, terræ Sodomorum tolerabilior erit conditio in die iudicii quàm tua.

25 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις.

||In illo tempore respõdens Iesus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ, quòd abscõderis hæc à sapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus. *Luc. 10. 21*

26 Ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.

Etiam Pater, quia ita placuit tibi.

27 Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρός μου· καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱός, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι.

¶ ||Omnia mihi tradita sũt à Patre meo: & nemo nouit Filiũ nisi Pater, neque Patrẽ quisquam nouit nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere. *Ioh. 3. 35 & 6. 46*

Nulla, nisi in vno Christo vera Dei nõtitia, nulla animi trãquillitas.

28 Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Venite ad me omnes qui fatigati estis & onerati, & ego faciam vt requiescatis.

29 Ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὑρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.

Tollite iugum meum super vos, & discite à me quòd mitis sim & humilis corde: ||& inuenietis requiem animabus vestris. *Ierem. 6. 16*

30 Ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν.

||Iugum enim meum facile est, & onus meum leue est. *1. Ioh. 5. 3*

Κεφάλαιον ιβ'.

CAP. XII.

1 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων· οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπείνασαν, καὶ ἤρξαντο τίλλειν στάχυας, καὶ ἐσθίειν.

IN illo tempore ibat Iesus Sabbatho per sata: discipuli verò ipsi⁹ esuriebant, cœperúntque vellere spicas & edere. *Math. 23 Luc. 6. 1*

De vera sanctificatione Sabbathi, & eiusdem abrogatione.

2 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἰδόντες εἶπον αὐτῷ, Ἰδού, οἱ μαθηταί σου ποιοῦσιν ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν σαββάτῳ.

Pharisæi autem, quum eos vidissent, dixerunt ei, Ecce, discipuli tui faciunt |quod non licet facere in Sabbatho. *Deut. 23. 25*

3 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ ἀνέγνωτε τί

Ipse verò dixit eis, Non legistis quid

1.Reg.21.6
fecerit ||Dauid, quũ esu-
riret ipse, & ii qui erant
cum eo?
4 Quomodo introierit
domũ Dei,& panes propo-
sitionis ederit, quibus
vesci non erat ipsi licitũ,
Exo.29.33
neque iis qui cũ eo erãt,
sed || Sacerdotibus solis?
Leuit.8.32 & 24.9 num.28.9
5 Aut nõ legistis||in Le-
ge, Sabbathis Sacerdotes
in tẽplo Sabbathũ profa-
nare,& sine crimine esse?
6 Dico autẽ vobis, *quen-*
dam templo maiorẽ hîc
esse.
Osee 6.7
7 Quòd si nossetis quid
sit,|| Misericordiam volo
& non sacrificium, non
condemnassetis insontes.
8 Nam dominus est etiã
Sabbathi Filiushominis.
Mar.3.1 luc.6.6.
9 ¶ ||Et digressus illinc ve
nit in synagogam eorum.
Legales ceremonias cum dilectione ꝓximi minimè pugnare.
10 Et ecce, quidam *illic*
erat manum habens ari-
dam:& interrogarunt eũ
dicentes, Licétne Sabba-
this *quempiam* sanare? vt
accusarent eum.
11 Ipse verò dixit eis, Quis
erit ex vobis qui habeat
ouem vnam,&,si ea inci-
derit Sabbatho in foueã,
non apprehendat eam &
erigat?
12 Quantum autem ho-
mo præstat oui? Itaque li
cet Sabbathis benefacere.
13 Tunc dicit homini il-
li, Extẽde manum tuam.
Et *is* extendit: éstque re-
stituta sana vt altera.
Quatenus & quo respectu cedẽdum indomito impiorum furori.
14 ¶ Pharisæi verò egressi
ceperunt consilium ad-
uersus eum, vt eum per-
derent.
15 Iesus autem quum *hoc*
nosset, secessit illĩc, sequu
táque est cũ turba multa,

ἐποίησε Δαβίδ, ὅτε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ;

4 Πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἐξὸν ἦν αὐτῷ φαγεῖν, οὐδὲ τοῖς μετ' αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις;

5 Η οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι;

6 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε.

7 Εἰ δὲ ἐγνώκειτε τί ἐστιν, Ελεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, οὐκ ἂν κατεδικάσατε τοὺς ἀναιτίους.

8 Κύριος γάρ ἐστι καὶ τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

9 Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν.

10 Καὶ ἰδού, ἄνθρωπος ἦν τὴν χεῖρα ἔχων ξηράν· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτόν, λέγοντες, Εἰ ἔξεστι τοῖς σάββασι θεραπεύειν; ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

11 Ο δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος ὃς ἕξει πρόβατον ἕν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάββασιν εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ καὶ ἐγερεῖ;

12 Πόσῳ οὖν διαφέρει ἄνθρωπος προβάτου; ὥστε ἔξεστι τοῖς σάββασι καλῶς ποιεῖν.

13 Τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, Εκτεινον τὴν χεῖρά σου. Καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀποκατεστάθη ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.

14 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ἐξελθόντες, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσιν.

15 Ο δὲ Ἰησοῦς γνοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί,

καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς πάντας.

16 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσιν·

17 Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος,

18 Ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ᾑρέτισα· ὁ ἀγαπητός μου, εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου· θήσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ.

19 Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάσει, οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

20 Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει· ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν.

21 Καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσι.

22 Τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος, τυφλὸς καὶ κωφός. καὶ ἐθεράπευσεν αὐτόν, ὥστε τὸν τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ λαλεῖν καὶ βλέπειν.

23 Καὶ ἐξίσταντο πάντες οἱ ὄχλοι, καὶ ἔλεγον, Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Δαβίδ;

24 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες εἶπον, Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.

25 Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς, Πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, ἐρημοῦται· καὶ πᾶσα πόλις ἢ οἰκία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτῆς, οὐ σταθήσεται.

26 Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐφ' ἑαυτὸν ἐμερίσθη· πῶς οὖν σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ;

27 Καὶ εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ

sanauítque eos omnes.

16 Et interminatus est eis ne ipsum palàm faceret:

17 Vt impleretur quod dictum erat per Esaiã prophetam, dicentem,

18 ||Ecce seruus meus, quẽ elegi: dilectus meus, in quo acquiescit anima mea: ponam Spiritũ meũ super eum, & iudicium Gentibus annuntiabit. *Esa.42.1*

19 Non litigabit, neque clamabit, neque audiet quisquam in plateis vocem eius.

20 Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet: vsquedum proferat ad victoriam iudicium.

21 Et in eius nomine Gẽtes sperabunt.

22 ¶ ||Tunc oblatus est ei dæmoniacus cæcus & mutus: & sanauit eum, adeo vt qui cæcus ac mutus *fuerat*, & loqueretur & videret.

Suprà.9.32 luc.11.14

Manifestissima etiam veritas, impiorum calumniis est obnoxia: sed ea nil ilominus est fortiter asserenda.

23 Et obstupuit tota turba, dicebátque, Nonne iste est filius ille Dauid?

24 Pharisæi verò, quum *hæc* audissent, dicebant, ||Iste non eiicit dæmonia nisi per Beelzebul principem dæmoniorum.

Suprà.9.34 mar.3.2 luc.11.17

25 ¶ Iesus autem quum sciret cogitationes eorum, dixit ei, Omne regnum dissidens aduersus sese, vastatur: & omnis vrbs aut domus dissidens aduersus seipsam, non stabit.

Christi & Satanæ regna simul consistere non possunt.

26 Sed si Satanas Satanam eiicit, aduersus seipsum dissidet: quomodo ergo stabit regnum eius?

27 Et si ego per Beelzebul

eiicio dæmonia, filii vestri per quẽ eiiciunt? propterea ipsi erunt vestri iudices.

ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται κριταί.

28 Sin autem per Spiritũ Dei ego eiicio dæmonia, nempe peruenit ad vos regnum Dei.

Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

29 Nam quomodo potest aliquis ingredi domum validi *alicuius*, & vasa eius diripere, nisi primò vinxerit validũ illum, & tũc domũ illius diripiet?

Ἢ πῶς δύναταί τις εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρότερον δήσῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει;

30 Qui non est mecum, aduersum me est: & qui nõ cogit mecum, spargit.

Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

Mar.3.28 luc.12.10 1.ioh.5.13 De blasphemia in Spiritum sanctum.

31 ¶ ||Propterea dico vobis, quoduis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritum nõ remittetur hominibus.

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις.

32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filiũ hominis, remittetur ei: quisquis autem fuerit loquutus aduersus Spiritum sãctum, nõ remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.

Καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

33 Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem putrem, & fructum eius putrem. nam è fructu arbor cognoscitur.

Ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον καλόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ καλόν· ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρόν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ σαπρόν. ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται.

Hypocritæ tãdem seipsos suo testimonio produnt. Luc.6.45

34 ¶ Progenies viperarum, quomodo possitis bona loqui, quum sitis mali? ||nam ex abundantia cordis os loquitur.

Γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ.

35 Bonus homo è bono thesauro cordis profert bona: & malus homo ex malo thesauro profert mala.

Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθά· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρά.

36 Sed dico vobis, quodcunque verbum otiosum loquuti fuerit homines, de eo reddituros rationẽ in die iudicii.

Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ 37
ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ.

Τότε ἀπεκρίθησάν τινες τῶν γραμμα- 38
τέων καὶ Φαρισαίων, λέγοντες, Διδά-
σκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Γενεὰ 39
πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ,
καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ
σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου.

Ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ 40
κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας,
οὕτως ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρ
δίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας.

Ἄνδρες Νινευῗται ἀναστήσονται ἐν τῇ
κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατα 41
κρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ
κήρυγμα Ἰωνᾶ· καὶ ἰδού, πλεῖον Ἰωνᾶ
ὧδε.

Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ 42
κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατα-
κρινεῖ αὐτήν· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων
τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν Σολομῶν-
τος· καὶ ἰδού, πλεῖον Σολομῶντος ὧδε.

Ὅταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα 43
ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι᾽
ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν, καὶ
οὐχ εὑρίσκει.

Τότε λέγει, Ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν 44
μου, ὅθεν ἐξῆλθον. Καὶ ἐλθὸν, εὑρίσκει
σχολάζοντα, σεσαρωμένον, καὶ κεκοσμημένον.

Τότε πορεύεται, καὶ παραλαμβάνει 45
μεθ᾽ ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονη-
ρότερα ἑαυτοῦ· καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ
ἐκεῖ, καὶ γίνεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώ-
που ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων. οὕτως
ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ.

Ex sermonibus enim
tuis iustificaberis, & ex
sermonibus tuis conde-
mnaberis.

Tunc responderunt
quidã è Scribis ac Phari-
sęis, dicẽtes, Magister, ||ve
limus ex te signũ videre.

Ipse verò respondens
dixit eis, Natio mala &
adulterina signũ requirit:
sed signũ nõ dabitur ei ni
si signum illud Ionę pro-
phetæ.

||Sicut enim fuit Ionas
in ventre ceti tres dies &
tres noctes, ita erit Filius
hominis in corde terræ
tres dies & tres noctes.

¶ Nineuitæ resurgent in
iudicio cum natione hac,
& condemnabunt eam:
||quòd ipsi resipuerint ad
prædicationem Ionæ: &
ecce, plus quàm Ionas *est*
in hoc loco.

||Regina Austri surget
in iudicio cum natione
hac, & condemnabit eã:
quòd venerit à terminis
terræ vt audiret sapiẽtiã
Solomonis, & ecce, pl⁹ q̃
Solomõ *est* in hoc loco.

|| Cæterùm quum im-
purus spiritus exierit ab
homine, ambulat per ari-
da loca, quærens requiẽ,
& non inuenit.

Tunc dicit, Reuertar
domum meam, vnde exi
ui. Et quum venit, inue-
nit *eam* vacantem, ver-
sam & ornatam.

Tũc proficiscitur, & ac
cipit secum septem alios
spiritus peiores quàm i-
pse *sit*: & ingressi habitãt
illic, ||fitque vltima con-
ditio hominis illius de-
terior priore. ita etiam
erit nationi huic malæ.

Aduersus præposteros miraculorũ flagitatores. A
Infrà.16.a
Luc.11.29
1.*cor*.1.22

Ion.2.a

Docet Christus tristi Iudæorum exẽplo, nullos esse infeliciores quàm qui accensam in se Euangelii lucẽ extinguunt.
Ion.3.5
3.*Reg*.10.1
2.*paral*.9.1

Luc.11.24

Heb.6.4.&10.26
2.*pet*.2.20

Mar.3 Luc.8.20 Docet Christus suo exemplo omnia esse gloriæ Dei postponenda.

46 ¶ ||Quum autem adhuc loqueretur turbæ, ecce, mater & frater eius stabant foris, quærentes eius colloquium.

Ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις, ἰδοὺ, ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἱστήκεισαν ἔξω, ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι.

47 Dixit autem ei quidã, Ecce, mater tua & fratres tui foris stant, quærentes tuum colloquium.

Εἶπε δέ τις αὐτῷ, Ἰδοὺ, ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστήκασι, ζητοῦντές σοι λαλῆσαι.

48 Ipse verò respondens dixit illi qui *hoc* ei dixerat, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ εἰπόντι αὐτῷ, Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;

Nulli nobis coniũctiores quam qui sũt domestici fidei.

49 ¶ Et protensa manu sua in discipulos suos, dixit, Ecce mater mea & fratres mei.

Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου.

50 Quisquis enim fecerit quod vult Pater meus qui est in cælis, is est meus frater, & soror, & mater.

Ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, αὐτός μου ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ ἐστί.

CAP. XIII.

Κεφάλαιον ιγʹ

Christus proposito satoris ænigmate, declarat semen vitæ impari successu in mundo seri, quod videlicet plerique vel non admittant, vel adolescere nõ sinant.

1 ILlo verò die egressus Iesus domo, sedit iuxta mare.

ΕΝ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐκάθητο παρὰ τὴν θάλασσαν.

2 Et coacta est ad eum turba multa, adeo vt nauigium ingressus sederet: tota autem turba supra litus stabat.

Καὶ συνήχθησαν πρὸς αὐτὸν ὄχλοι πολλοὶ, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον ἐμβάντα καθῆσθαι· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν εἱστήκει.

3 Et loquutꝰ est eis multa per parabolas, dicens, Ecce, *quidam* qui seminabat exiit ad seminãdum.

Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς, λέγων, Ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν.

4 Et in seminando, alia quidem ceciderunt iuxta viam: & venerunt volucres, & deuorauerunt ea.

Καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτὸν, ἃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν· καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ, καὶ κατέφαγεν αὐτά.

5 Alia verò ceciderunt in petrosa, vbi non habebãt terram multam: & statim exorta sunt, propterea quòd non habebant profundam terram.

Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰ πετρώδη, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς.

6 Sole autem exorto torrefacta sunt, & propterea quòd non habebant radicem, exaruerunt.

Ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν, ἐξηράνθη.

7 Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ ἀπέπνιξαν αὐτά.

Alia verò ceciderunt in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocarunt ea.

8 Ἄλλα δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν· καὶ ἐδίδου καρπόν, ὃ μὲν ἑκατόν, ὃ δὲ ἑξήκοντα, ὃ δὲ τριάκοντα.

Alia verò ceciderunt in terram bonam: & ediderũt fructum, aliud quidẽ cẽtena, aliud verò sexagena, aliud verò tricena.

9 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Qui habet aures ad audiendum, audiat.

10 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ, Διατί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς;

Tunc accedentes discipuli dixerunt ei, Quare per parabolas loqueris eis?

11 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτι ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται.

¶ Ipse verò respondens dixit, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem nõ est datum.

Intelligentiæ & fidei donũ est proprium electorum, reliquis iusto Dei iudicio excæcatis.

12 Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

||Quisquis enim habet, dabitur ei, & reddetur abundantior: quisquis autem non habet, etiã quod habet tolletur ab eo.

Infra, 25.29

13 Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ συνιοῦσι.

Propterea per parabolas loquor eis, quia vidẽtes nõ vidẽt, & audientes nõ audiũt, nec intelligũt.

14 Καὶ ἀναπληροῦται ἐπ' αὐτοῖς ἡ προφητεία Ἠσαΐου ἡ λέγουσα, Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.

||Itaque cõpletur in ipsis prophetia Esaiæ, quæ dicit, Auditu audietis, & nõ intelligetis: & vidẽtes videbitis, & non cernetis.

Esa.6.9 mar.4.12 luc.8.10 iohan.12.40 act.28.26 rom.11.8

15 Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

Pinguefactum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculis suis conniuerunt: nequando cernant oculis, & auribus audiãt, & corde intelligant, & cõuertantur, & sanem eos.

16 Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπουσι· καὶ τὰ ὦτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούει.

¶ Vestri verò beati sũt oculi, quòd cernant: & aures vestræ, quòd audiant.

Potior est Ecclesiæ præsentis conditio, quàm Patrũ qui fuerunt sub Lege.

17 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.

||Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iusti desiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.

Luc.10.24

18 Ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παρα-

Vos igitur audite para-

bolam eius qui seminat.

Mar.4.15
Luc.8.11

¶Quoties quispiam audit sermonem de regno illo, & non intelligit, venit ille Malus, & rapit quod satum est in corde ipsius: is est qui iuxta viā semen excepit.

Qui verò in petrosa semen excepit, is est qui sermonem audit, & eum statim cum gaudio accipit.

Non habet autem radicem in sese, sed temporarius est: ortáque oppressione vel persequutione propter sermoné, statim offenditur.

Qui verò in spinas semen excepit, is est qui sermonem audit: sed solicitudo seculi huius, & fallacia diuitiarum suffocat sermoné, & fit infructuosus.

Qui verò in terram bonam excepit semen, is est qui sermonem audit & intelligit, qui videlicet fructum fert: edítque ali⁹ quidem cétena, alius sexagena, alius verò tricena.

¶Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum cælorum homini seminanti bonum semen in agro suo.

Christus alio ænigmate mali seminis cum bono permixti, docet nunquam fore penitus liberam Ecclesiam ab offendiculis tum in doctrina, tum in moribus, donec aduenerit dies ille instaurationi rerum omnium destinatus.

Quum autem dormirent homines, venit eius inimicus, & seminauit zizania inter triticum: abíitque.

Quum verò germinasset herba, & fructū edidisset, tūc apparuerunt etiā zizania.

Accedentes autem serui patrisfamiliâs, dixerūt ei, Domine, nónne bonū semen seminasti in tuo agro? vnde ergo habet zizania?

βολὴν τοῦ σπείροντος.

19 Παντὸς ἀκούοντος τὸν λόγον τῆς βασιλείας, καὶ μὴ συνιέντος, ἔρχεται ὁ πονηρὸς, καὶ ἁρπάζει τὸ ἐσπαρμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὗτός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ὁδὸν σπαρείς.

20 Ὁ δὲ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπαρεὶς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων, καὶ εὐθὺς μετὰ χαρᾶς λαμβάνων αὐτόν.

21 Οὐκ ἔχει δὲ ῥίζαν ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ πρόσκαιρός ἐστι· γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθὺς σκανδαλίζεται.

22 Ὁ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας σπαρεὶς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων· καὶ ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

23 Ὁ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρεὶς, οὗτός ἐστιν ὁ τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιῶν, ὃς δὴ καρποφορεῖ· καὶ ποιεῖ, ὁ μὲν ἑκατὸν, ὁ δὲ ἑξήκοντα, ὁ δὲ τριάκοντα.

24 Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων, Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

25 Ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν αὐτοῦ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου· καὶ ἀπῆλθεν.

26 Ὅτε δὲ ἐβλάστησεν ὁ χόρτος, καὶ καρπὸν ἐποίησε, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια.

27 Προσελθόντες δὲ οἱ δοῦλοι τοῦ οἰκοδεσπότου, εἶπον αὐτῷ, Κύριε, οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ; πόθεν οὖν ἔχει τὰ ζιζάνια;

28 Ὁ δὲ ἔφη αὐτοῖς, Ἐχθρὸς ἄνθρωπος τοῦτο ἐποίησεν. Οἱ δὲ δοῦλοι εἶπον αὐτῷ, Θέλεις οὖν ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά;

Ille verò dixit eis, Inimicus quispiam hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis igitur abeamus & colligamus ea?

29 Ὁ δὲ ἔφη, Οὔ· μήποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον.

At ille dixit, Non: ne colligendo zizania, eradicetis simul cum eis triticum.

30 Ἄφετε συναυξάνεσθαι ἀμφότερα μέχρι τοῦ θερισμοῦ· καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θερισμοῦ ἐρῶ τοῖς θερισταῖς, Συλλέξατε πρῶτον τὰ ζιζάνια, καὶ δήσατε αὐτὰ εἰς δέσμας, πρὸς τὸ κατακαῦσαι αὐτά· τὸν δὲ σῖτον συναγάγετε εἰς τὴν ἀποθήκην μου.

Sinite simul crescere vtraque vsque ad messem: & tempore messis dicam messoribus, Colligite primùm zizania, & ligate ea in fasciculos, ad exurendum ea: triticum verò cogite in horreum meum.

31 Ἄλλην παραβολὴν παρέθηκεν αὐτοῖς, λέγων, Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔσπειρεν ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ.

||Aliam parabolã proposuit eis, dicens, Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod acceptũ quispiam seminauit in agro suo.

Mar.4.30 luc.13.18 Deus regnum suum à tenuissimis principiis auspicatur, vt insperati progressus melius illustrent eius potentiam.

32 Ὃ μικρότερον μέν ἐστι πάντων τῶν σπερμάτων· ὅταν δὲ αὐξηθῇ, μεῖζον τῶν λαχάνων ἐστὶ, καὶ γίνεται δένδρον· ὥστε ἐλθεῖν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατασκηνοῦν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

Quod minimum quidem est omnium seminũ: quum autem excreuerit, maximum est olerum: & fit arbor: adeo vt veniãt volucres cæli, & nidulentur in ramis ipsius.

33 Ἄλλην παραβολὴν ἐλάλησεν αὐτοῖς, Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον.

||Aliam parabolam loquutus est eis, *dicens*, Simile est regnum cælorũ ferméto, quod acceptum mulier condidit in farinæ satis tribus, vsquequo fermentaretur tota.

Luc.13.20

34 Ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις· καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς.

Hæc omnia loquutus est Iesus per parabolas ad turbam: ||& absque parabola nihil loquutus est eis.

Mar.4.34

35 Ὅπως πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος, Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου· ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Vt compleretur quod dictum fuit per Prophetam, dicentem, ||Aperiam per parabolam os meũ: eructabo occultata à iactis fundamentis mundi.

Psal.78.2

36 Τότε ἀφεὶς τοὺς ὄχλους ἦλθεν

Tũc dimissa turba ve-

nit domum Iesus: & adierunt eum discipuli eius, dicentes, Edissere nobis parabolā zizaniorum agri illius.

εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Ἰησοῦς· καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ.

Explicatio superioris ænigmatis de bono & malo semine.

37 ¶ Ipse verò respondens dixit eis, Qui seminat bonum semen, est Filius hominis.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·

38 Ager autem, est mundus: bonum verò semen, sūt filii regni: zizania verò, sunt filii illius Mali;

Ὁ δὲ ἀγρός, ἐστιν ὁ κόσμος· τὸ δὲ καλὸν σπέρμα, οὗτοί εἰσιν οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας· τὰ δὲ ζιζάνια, εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ πονηροῦ·

Apoc. 14.15
Ioel 3.13

39 Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus: ||messis verò, consummatio seculi est: messores autem, Angeli sunt.

Ὁ δὲ ἐχθρὸς ὁ σπείρας αὐτά, ἐστὶν ὁ διάβολος· ὁ δὲ θερισμός, συντέλεια τοῦ αἰῶνός ἐστιν· οἱ δὲ θερισταί, ἄγγελοί εἰσιν.

40 Sicut ergo colligūtur zizania, & igni exuruntur: ita erit in cōsummatione seculi huius.

Ὥσπερ οὖν συλλέγεται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατακαίεται· οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου.

41 Mittet Filius hominis Angelos suos, qui colligent ex ipsius regno omnia offendicula, & eos qui faciunt iniquitatem:

Ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν·

42 Proiiciéntque eos in fornacem ignis: illic erit fletus, stridórque dentium.

Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Sap. 3.7
dan. 12.3

43 ||Tunc iusti fulgebunt vt sol, in regno Patris sui. Qui habet aures ad audiendum, audiat.

Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Quantæ sint opes regni cælestis paucissimi intelligūt: nec fit quisquā earū particeps nisi qui aliarū omniū rerū iactura illas redimit.

44 ¶ Rursus simile est regnum cælorum thesauro occultato in agro: quem inuentum homo occultauit, & præ gaudio quod accipit ex eo, subducit *sese* & omnia quæ habet vendit, emítque agrū illum.

Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ· ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει, καὶ πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον.

45 Rursus simile est regnū cælorum cuipiam negotiatori, quærēti pulchras margaritas.

Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ, ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας.

Qui inuenta quapiam magni pretii margarita, 46

Ὃς εὑρὼν ἕνα πολύτιμον μαργα-

ρίτην, ἀπελθὼν πέπρακε πάντα ὅσα
εἶχε, καὶ ἠγόρασεν αὐτόν.

Πάλιν ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐ- 47
ρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασ-
σαν, καὶ ἐκ παντὸς γένους συναγαγούσῃ·

Ἥν, ὅτε ἐπληρώθη, ἀναβιβάσαντες 48
ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, καὶ καθίσαντες συνέ-
λεξαν τὰ καλὰ εἰς ἀγγεῖα, τὰ δὲ σα-
πρὰ ἔξω ἔβαλον.

Οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶ- 49
νος· ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι, καὶ ἀφορι-
οῦσι τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων·

Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμι- 50
νον τοῦ πυρός· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ
βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Συνήκατε ταῦ- 51
τα πάντα; Λέγουσιν αὐτῷ, Ναὶ Κύριε.

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Διὰ τοῦτο πᾶς 52
γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βα-
σιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώ-
πῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θη-
σαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά.

Καὶ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς 53
τὰς παραβολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν.

Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, 54
ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν τῇ συναγωγῇ αὐ-
τῶν, ὥστε ἐκπλήττεσθαι αὐτοὺς, καὶ λέ-
γειν, Πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη, καὶ αἱ
δυνάμεις;

Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; 55
οὐχὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ
οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσῆς καὶ
Σίμων καὶ Ἰούδας;

Καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι 56
πρὸς ἡμᾶς εἰσι; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦ-
τα πάντα;

abiens venũdedit omnia quæ habebat, & emit eam.

¶ Rursum simile est regnum cælorũ sagenæ iactæ in mare, & quæ ex omni *rerum* genere coegit:

Quam impletam *piscatores* subduxerunt in littus: & sedentes collegerunt quę bona sunt, in vasa, putria verò foras abiecerunt.

Ita erit in consummatione seculi: exibunt Angeli, & separabunt malos è medio iustorum:

Proiiciéntque eos in caminum ignis: illic erit fletus & stridor dentiũ.

¶ Dicit eis Iesus, Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam Domine.

Ipse verò dixit eis, Propterea omnis Scriba edoctus in regno cælorum, similis est cuipiam patrifamiliâs, qui profert è thesauro suo noua & vetera.

Et factum est quum finisset Iesus parabolas istas, soluit illinc.

¶ ||Et quum venisset in patriam suam, docuit eos in synagoga eorum: *adeo* vt percellerentur, ac dicerent, Vnde huic sapientia ista & virtutes?

Nónne iste est ille fabri filius? nónne mater eius dicitur Maria, ||& fratres eius Iacobus & Ioses & Simon & Iudas?

Et sorores eius nónne omnes apud nos sunt? vnde igitur isti hæc omnia?

Multi sunt in Ecclesia qui tamẽ non sũt ex Ecclesia, ac proinde tãdem eiicientur. Sed plena ista repurgatio in vltimum illũ diẽ differtur.

Sedulos esse oportet quos non solum sibi sapere, sed etiã aliis Dei sapientiam dispẽsare necesse est.

Mar.6.1
Luc.4.16
Homines nõ sola ignorantia peccant, sed vltro sibi accersunt offendicula, ne Deo vocanti obsequãtur, idque certa cum eorum pernicie.
Ioh.6.42

Mar.6.4
Luc.4.24
Ioh.4.44

Et offendebantur in eo. Iesus autem dixit eis, ||Non est Própheta in honoratus nisi in pátria sua & domo sua.

Neque edidit illic virtutes multas, propter incredulitatem eorum.

Mar.6.14
Luc.9.7
In Iohanne exēplum fortitudinis inuictæ, quod omnes fidi Verbi ministri imitentur: in Herode, exemplū tyrannicæ vanitatis, superbiæ, ac sæuitiæ, aulicæ denique conscientiæ, & miserabilis eorum seruitutis qui sese voluptatibus semel dedidērūt. In Herodiade & eiᵘs filia, exemplū meretriciæ lasciuiæ, & foemineæ crudelitatis.
Mar. 6.17
Luc.3.19
Infrà.21.26

CAP. XIIII.

IN illo tempore audiuit Herodes tetrarcha famam de Iesu.

Et dixit pueris suis, Iste est Iohannes ille Baptista: ipse surrexit à mortuis, & propterea virtutes agunt in eo.

||Nam Herodes prehēderat Iohannem, & vinxerat eum, & coniecerat in carcerem, propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui.

Dicebat enim ei Iohānes, Non licet tibi eam habere.

Et quum vellet eum occidere, timebat turbam, ||quòd eum haberent vt Prophetam.

Quum autem agerentur natalitia Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi.

Vnde cum iureiurando spopondit *se* daturum ei quicquid petiisset.

Illa verò producta à matre sua, Da mihi (inquit) hîc in patina caput Iohannis Baptistæ.

Et contristatus est rex: sed propter iusiurandum & eos qui simul accumbebant, iussit dari.

Et misso *carnifice* decollauit Iohannem in cárcere.

Et allatū est caput eius

57 Καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

58 Καὶ οὐκ ἐποίησεν ἐκεῖ δυνάμεις πολλὰς, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν.

Κεφάλαιον ιδ.

1 ἘΝ ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἤκουσεν Ἡρώδης ὁ τετράρχης τὴν ἀκοὴν Ἰησοῦ.

2 Καὶ εἶπεν τοῖς παισὶν αὐτοῦ, Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής· αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ διὰ τοῦτο αἱ δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ.

3 Ὁ γὰρ Ἡρώδης κρατήσας τὸν Ἰωάννην, ἔδησεν αὐτὸν, καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

4 Ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν.

5 Καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον.

6 Γενεσίων δὲ ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ· καὶ ἤρεσε τῷ Ἡρώδῃ.

7 Ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται.

8 Ἡ δὲ, προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, Δός μοι, φησὶν, ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

9 Καὶ ἐλυπήθη ὁ βασιλεύς· διὰ δὲ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους, ἐκέλευσε δοθῆναι.

10 Καὶ πέμψας ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.

11 Καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ

ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ· καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς.

12 Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτὸ· καὶ ἐλθόντες ἀπήγγειλαν τῷ Ἰησοῦ.

13 Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν πλοίῳ εἰς ἔρημον τόπον κατ' ἰδίαν· καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἠκολούθησαν αὐτῷ πεζῇ ἀπὸ τῶν πόλεων.

14 Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον· καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐθεράπευσε τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν.

15 Ὀψίας δὲ γενομένης, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, Ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα ἤδη παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κώμας ἀγοράσωσιν ἑαυτοῖς βρώματα.

16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν ἀπελθεῖν· δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν.

17 Οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ, Οὐκ ἔχομεν ὧδε εἰ μὴ πέντε ἄρτους καὶ δύο ἰχθύας.

18 Ὁ δὲ εἶπε, Φέρετέ μοι αὐτοὺς ὧδε.

19 Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησε· καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις.

20 Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις.

21 Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν ἄνδρες ὡσεὶ πεντακισχίλιοι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

in patina, datúmque est puellæ:& *ipsa* obtulit matri suæ.

Tunc accesserunt discipuli eius, & sustulerũt corpus, ídque sepelierũt: & venientes renuntiauerunt Iesu.

¶ || Quũ autẽ hoc audisset Iesus, secessit illinc in nauigio in desertum locum priuatim:& quum audisset turba, pedibus se quuta est cũ ab vrbibus.

Mar.6.32 luc.9.10 Christus quinque panibus & duobus pisciculis maximam turbam reficiens, ostẽdit nihil defuturum iis qui regnum Dei, postpositis omnibus, quærunt.

Et egressus Iesus vidit multam turbam:& misericordia commotus est erga eos, sanauítque eorum ægrotos.

||Quum autem serum diei esset, adierunt eum discipuli eius, dicentes, Desertus est locus, & tẽpus iam præteriit: dimitte turbam vt abeat in vicos, & emant sibi escas.

Mar.6.35 luc.9.12 ioh.6.5

Iesus autem dixit eis, Non habent necesse abire: date eis vos quo vescantur.

Ipsi verò dicunt ei, Nõ habemus hîc nisi quinque panes & duos pisces.

Ipse autem dixit, Adferte mihi eos huc.

Et iussa turba per herbas discumbere, & acceptis quinque illis panibus ac duobus piscibus, suspiciens in cælum benedixit:& quum fregisset dedit discipulis panes, discipuli verò turbæ.

Et comederũt omnes, & saturati sunt: sustulerúntque quod superfuerat fragmentorum, duodecim cophinos plenos.

Qui autem ederant, fuere viri quasi quinquies mille, absque mulieribus ac puerulis.

Nauigandum nobis per maximas tempestates, & Christus, modo eo quo ipse iusserit cõtẽdamus, nos nunquam deseret.

Mar. 6.46
Ioh. 6.16

Fide calcam' ipsas tempestates, sed Christi demũ virtute, eas ipsas vires quas nobis indidit, per eandẽ misericordiam adiuuante.

¶ Et stâtim coegit Ie- 22
sus discipulos suos inscé-
dere in nauigium, & præi
re sibi in *ripam* vlteriorẽ,
dum dimitteret turbam.
Dimissa igitur turba 23
ascendit in montem pri-
uatim, ad orãdum. || Quũ
autem serum diei esset, so
lus erat illic.
Nauigium verò iam in 24
medio maris erat, vexa-
tum à fluctibus: nam ven
tus erat contrarius.
Quarta autem noctis 25
vigilia abiit ad eos Iesus,
ambulans super mare.
Et eo viso super mare 26
ambulante, discipuli tur-
bati sunt, dicentes, Spe-
ctrũ est: & præ metu cla-
marunt.
Sed statim loquutus 27
est eis Iesus, dicens, Con-
fidite: ego sũ, ne timete.
¶ Respondens autem 28
ei Petrus dixit, Domine,
si tu es, iube me ad te ve-
nire super aquas.
Ipse verò dixit, Veni.
Et quum descendisset e 29
nauigio Petrus, ambula-
uit super aquas, vt veniret
ad Iesum.
Videns autem ventum 30
validum, timuit: & quũ
cœpisset demergi, clama-
uit, dicẽs, Dñe serua me.
Statim verò Iesus, ex- 31
tenta manu, apprehendit
eum, dicitque ei, O exigua
fide prædite, quid dubi-
tasti?
Et quum essent ingres 32
si nauigium, quieuit ven-
tus.
Qui autẽ erant in na- 33
uigio, venientes adoraue
runt eum, dicentes, Verè
Dei Filius es.

Καὶ εὐθέως ἠνάγκασεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς
μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ
προάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν, ἕως οὗ ἀπο-
λύσῃ τοὺς ὄχλους.
Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς
τὸ ὄρος κατ᾽ ἰδίαν, προσεύξασθαι. Ὀψίας
δὲ γενομένης, μόνος ἦν ἐκεῖ.
Τὸ δὲ πλοῖον ἤδη μέσον τῆς θαλάσ-
σης ἦν, βασανιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμά-
των· ἦν γὰρ ἐναντίος ὁ ἄνεμος.
Τετάρτῃ δὲ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἀ-
πῆλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, περιπα-
τῶν ἐπὶ τῆς θαλάσης.
Καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἐπὶ τὴν
θάλασσαν περιπατοῦντα, ἐταράχθησαν,
λέγοντες, Ὅτι φάντασμά ἐστι· καὶ ἀπὸ τοῦ
φόβου ἔκραξαν.
Εὐθέως δὲ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς,
λέγων, Θαρσεῖτε· ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.
Ἀποκριθεὶς δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε,
Κύριε, εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρός σε ἐλ-
θεῖν ἐπὶ τὰ ὕδατα.
Ὁ δὲ εἶπεν, Ἐλθέ. Καὶ καταβὰς ἀπὸ
τοῦ πλοίου ὁ Πέτρος περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ
ὕδατα, ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν.
Βλέπων δὲ τὸν ἄνεμον ἰσχυρὸν, ἐφο-
βήθη· καὶ ἀρξάμενος καταποντίζεσθαι,
ἔκραξε, λέγων, Κύριε σῶσόν με.
Εὐθέως δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκτείνας τὴν χεῖ-
ρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ,
Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας;
Καὶ ἐμβάντων αὐτῶν εἰς τὸ πλοῖον,
ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος.
Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐλθόντες προσε-
κύνησαν αὐτῷ, λέγοντες, Ἀληθῶς Θεοῦ
υἱὸς εἶ.

Καὶ διαπεράσαντες ἦλθον εἰς τὴν 34
γῆν Γεννησαρέτ.

Καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ τό- 35
που ἐκείνου ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν πε-
ρίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐ-
τῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας.

Καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα μόνον 36
ἅψωνται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.
καὶ ὅσοι ἥψαντο, διεσώθησαν.

Κεφάλαιον ιε.

ΤΟτε προσέρχονται τῷ Ἰησοῦ οἱ ἀπὸ 1
Ἱεροσολύμων Γραμματεῖς καὶ Φα
ρισαῖοι, λέγοντες,

Διατί οἱ μαθηταί σου παραβαίνουσι 2
τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ
γὰρ νίπτονται τὰς χεῖρας αὐτῶν ὅταν ἄρ
τον ἐσθίωσιν.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Διατί 3
καὶ ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ
Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν;

Ὁ γὰρ Θεὸς ἐνετείλατο, λέγων, Τί- 4
μα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα·
καὶ, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα,
θανάτῳ τελευτάτω.

Ὑμεῖς δὲ λέγετε, Ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πα 5
τρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ,
ὠφεληθῇς, καὶ οὐ μὴ τιμήσῃ τὸν πατέ-
ρα αὐτοῦ ἢ τὴν μητέρα αὐτοῦ.

Καὶ ἠκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ
Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν. 6

Ὑποκριταὶ, καλῶς προεφήτευσε πε-
ρὶ ὑμῶν Ἡσαΐας, λέγων, 7

Ἐγγίζει μοι ὁ λαὸς οὗτος τῷ στόματι αὐ 8
τῶν, καὶ τοῖς χείλεσί με τιμᾷ· ἡ δὲ καρ-
δία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ᾽ ἐμοῦ.

Μάτην δὲ σέβονταί με, 9

||Et quum traiecissent,
venerunt in terram Gen
nesaret.

¶ Et quum agnouissent
eum viri loci illius, mi-
serunt in totam circum-
iacentem regionem illã:
& obtulerunt ei omnes
malè affectos.

Et precabantur eum
vt solùm tangerent fim-
briã pallij ipsius. & quot-
quot tetigerunt, seruati
sunt.

CAP. XV.

T||Vnc accedunt ad
Iesum Ierosolymi-
tani quidam Scri-
bæ & Pharisæi, dicentes,

¶ Quare discipuli tui
transgrediuntur traditio-
nem Seniorum? non e-
nim lauant manus suas
quum edunt panem.

At ille respondens di-
xit eis, Quare & vos trãs-
gredimini mandatũ Dei
per traditionem vestrã?

Nam Deus mandauit,
dicens, ||Honora patrem
tuum & matrem. &, ||Qui
maledixerit patri aut ma
tri, morte moriatur.

Vos autẽ dicitis, Qui-
cunque dixerit patri aut
matri, Donum quodcũ-
que à me erit, tibi prode-
rit, etiamsi nequaquam
honorauerit patrem suũ
aut matrẽ suã, *insons erit.*

Et irritum fecistis mã-
datum Dei per traditio-
nem vestram.

¶ Hypocritæ, bene de
vobis prophetauit Esaias,
dicens,

|| Appropiquat mihi po
pulus hic ore suo, & labiis
me honorat: cor autem
eorum procul abest à me.

Sed frustra me colũt,

Mar.6.53

Christus ægrotos sanãs, ostendit à se petẽdum esse spiritualium morborum remedium. nos vero ad eum non tãtum accurrere, sed etiã alios adducere oportet.

Mar.7.1

Nulli plerunque audaciores Dei contemptores, quàm quos Deus suos nomophylacas constituit.

Arguitur sacrilega eorũ audacia in corrumpendis Dei mandatis, idque pietatis obtentu, & legum condendarum authoritate vsurpãda.

Exo.20.12, & 21.17 deu.5.16 ephes.6.2 Exo.21.17 leuit.20.9 prouer.20.20

Iidem damnantur simulationis & superstitionis quod in reb' externis constituant regnum Dei.

Esa.29.13

docentes doctrinas *quæ sunt* mãdata hominum.

διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.

Mar.7.17

Christus docet non esse ne in rebus quidem mediis fouendã falsorum doctorum hypocrisin, qui animabus nostris ludunt, & causam non esse cur eorum vocatio ordinaria nobis perstringat oculos: alioqui nos vna cum illis perituros.

¶ ||Et aduocata turba dixit eis, Audite & intelligite. 10

Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον, εἶπεν αὐτοῖς, Ἀκούετε καὶ συνίετε·

Non quod ingreditur in os, polluit hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem. 11

Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei, Nosti Pharisæos audito sermone isto offẽsos fuisse? 12

Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἶπον αὐτῷ, Οἶδας ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθησαν;

Ioh.15.8

Ipse verò respondens dixit, ||Omnis plãta quam non plantauit Pater ille meus cælestis, eradicabitur. 13

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε, Πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται.

Luc.6.39

Sinite eos: ||duces sunt cæci cæcorum. porro si cæcus cæco præierit, ambo in foueam cadent. 14

Ἄφετε αὐτούς· ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν. τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται.

Mar.7.17

||Respondẽs autem Petrus dixit ei, Edissere nobis parabolam istam. 15

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ· Φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην.

Iesus autem dixit, Adhuc & vos sine intelligẽtia estis? 16

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε;

Nondum intelligitis, quicquid ingreditur in os, in ventrem cedere, & in latrinam eiici? 17

Οὔπω νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται;

Quæ autem proficiscũtur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa polluunt hominem. 18

Τὰ δὲ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κἀκεῖνα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Gen.6.5, & 8.21

||Nam ex corde egrediuntur cogitationes malæ, cædes, adulteria, scortationes, furta, falsa testimonia, obtrectationes. 19

Ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι.

Hæc sunt quæ polluũt hominem: illotis autem manibus vesci, non polluit hominem. 20

Ταῦτά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον· τὸ δὲ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Mar.[illegible]7

||Egressus illinc Iesus recessit in partes Tyri & Sidonis. 21

Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος.

22 Καὶ ἰδού, γυνὴ Χαναναία ἀπὸ τῶν ὁρίων ἐκείνων ἐξελθοῦσα, ἐκραύγασεν, αὐτῷ λέγουσα, Ἐλέησόν με Κύριε, υἱὲ Δαβίδ, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται.

Et ecce, mulier Chananæa à finib⁹ illis egressa, clamauit, dicens ei, Miserere mei Domine, fili Dauid, filia mea malè à dæmonio vexatur.

23 Ὁ δὲ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον. Καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠρώτων αὐτὸν, λέγοντες, Ἀπόλυσον αὐτήν· ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν.

¶ Ille verò non respõdit ei quicquam. Tunc accedẽtes discipuli eius rogarunt eum, dicentes, Dimitte eam: nam clamat post nos.

Quòd Christus interdũ conniuet ad sanctas etiam preces, suæ gloriæ studio & nostro bono facit.

24 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.

Ipse verò respondens dixit, ||Nõ sum missus nisi ad oues perditas domus Israel.

Suprà, 10. 6

25 Ἡ δὲ ἐλθοῦσα προσεκύνει αὐτῷ, λέγουσα, Κύριε βοήθει μοι.

Illa autem venit & adorauit eum, dicens, Domine succurre mihi.

26 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις.

Ipse verò respondens dixit, Non est bonum accipere panem liberorũ, & obiicere catellis.

27 Ἡ δὲ εἶπε, Ναὶ Κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν.

Ipsa autem dixit, Etiã Domine: etenim catelli vescuntur micis quæ cadunt è mensa dominorũ suorum.

28 Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ, Ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. Καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Tunc respondens Iesus dixit ei, O mulier, magna *est* fides tua: fiat tibi vt vis. Et sanata fuit filia eius ab eo momento.

29 Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἦλθε παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἀναβὰς εἰς τὸ ὄρος, ἐκάθητο ἐκεῖ.

¶ ||Et digressus illinc Iesus venit iuxta mare Galilææ: & quum ascendisset in montem, sedit illic.

Mar. 7. 31

Christus, vbi etiam contemnitur, tamẽ non desinit esse beneficus, & in medio luporum, ouile suum congregat & fouet.

30 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν χωλοὺς, τυφλοὺς, κωφοὺς, κυλλοὺς, καὶ ἑτέρους πολλούς· καὶ ἔρριψαν αὐτοὺς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς·

Tunc adiit eum turba multa, habens secum ||claudos, cæcos, mutos, mancos, & alios multos: & abiecerunt eos ad pedes Iesu: & sanauit eos:

Esa. 35. 5

31 Ὥστε τοὺς ὄχλους θαυμάσαι, βλέποντας κωφοὺς λαλοῦντας, κυλλοὺς ὑγιεῖς, χωλοὺς περιπατοῦντας, καὶ τυφλοὺς βλέποντας· καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν Ἰσραήλ.

Adeo vt turba mirata sit, quum videret mutos loquẽtes, mancos sanos, claudos ambulantes, cæcos videntes. & glorificarunt Deum Israel.

Mar. 8.1 Christus repetito miraculo, confirmat se nunquam defuturũ iis quietiam per deserta ipsum sequuntur.

¶ ||Iesus autem aduocatis discipulis suis dixit, Commoueor misericordia erga turbam, quia iã triduum permanẽt apud me, & non habent quo vescãtur: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiãt in via.

32 Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος τοὺς
μαθητὰς αὐτοῦ εἶπε, Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ
τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσ-
μένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι·
καὶ ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω,
μήποτε ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ.

Tunc dicũt ei discipuli eius, Vnde nobis in deserto tot panes vt saturem⁹ turbam tantam?

33 Καὶ λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ,
Πόθεν ἡμῖν ἐν ἐρημίᾳ ἄρτοι τοσοῦτοι
ὥστε χορτάσαι ὄχλον τοσοῦτον;

Dicit igitur eis Iesus, Quot panes habetis? Illi autem dixerunt, Septem, & paucos pisciculos.

34 Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πόσους ἄρ-
τους ἔχετε; Οἱ δὲ εἶπον, Ἑπτά, καὶ ὀλίγα
ἰχθύδια.

Tunc iussit turbam discumbere humi.

35 Καὶ ἐκέλευσε τοῖς ὄχλοις ἀναπεσεῖν
ἐπὶ τὴν γῆν·

Et acceptis septem illis panibus ac piscibus, quũ gratias egisset, fregit, dedítque discipulis suis: discipuli verò turbæ.

36 Καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους καὶ τοὺς
ἰχθύας, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκε
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· οἱ δὲ μαθηταὶ τῷ
ὄχλῳ.

Comederúntq; omnes, & saturati sunt: & sustulerũt quod superfuerat fragmentorum septem sportas plenas.

37 Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν·
καὶ ἦραν τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων,
ἑπτὰ σπυρίδας πλήρεις.

Erant autem qui comederant, quatuor mille viri, absque mulieribus & pueru lis.

38 Οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι
ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Tũc dimissa turba inscendit in nauigium: venítq; in fines Magdala.

39 Καὶ ἀπολύσας τοὺς ὄχλους, ἐνέβη εἰς
τὸ πλοῖον, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια Μα-
γδαλά.

CAP. XVI.

Mar. 8.11 *luc.* 12. 54 *suprà*, 12 .39 Optime conuenit aduersus Christum inter impios alioqui dissidentes: sed iisdem inuitis Christus triũphat.

E||T quum accessissẽt Pharisæi & Sadducæi, tentantes rogarunt eum vt signum è cælo ipsis ostenderet.

Κεφάλαιον ιϛ

1 ΚΑΙ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ
Σαδδουκαῖοι, πειράζοντες ἐπη-
ρώτησαν αὐτὸν σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἐπιδεῖξαι αὐτοῖς.

Ipse verò respõdens dixit eis, Quando serum est diei, dicitis, Serenitas *erit*: rubet enim cælum.

2 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ὀψίας
γενομένης λέγετε, Εὐδία· πυρράζει γὰρ ὁ
οὐρανός.

Et manè, Hodie *erit* tẽpestas: rubet enim cælum triste. Hypocri-

3 Καὶ πρωΐ, Σήμερον χειμών· πυρ-
ράζει γὰρ στυγνάζων ὁ οὐρανός. Ὑποκρι-

καὶ τὸ μὲν πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε διακρίνειν, τὰ δὲ σημεῖα τῶν καιρῶν οὐ δύνασθε;

Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς ἀπῆλθε.

Καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸ πέραν, ἐπελάθοντο ἄρτους λαβεῖν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Ὁρᾶτε καὶ προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων.

Οἱ δὲ διελογίζοντο ἐν ἑαυτοῖς, λέγοντες, Ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβομεν.

Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Τί διαλογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς, ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἐλάβετε;

Οὔπω νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε τοὺς πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχιλίων, καὶ πόσους κοφίνους ἐλάβετε;

Οὐδὲ τοὺς ἑπτὰ ἄρτους τῶν τετρακισχιλίων, καὶ πόσας σπυρίδας ἐλάβετε;

Πῶς οὐ νοεῖτε ὅτι οὐ περὶ ἄρτου εἶπον ὑμῖν, προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων;

Τότε συνῆκαν ὅτι οὐκ εἶπε προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδαχῆς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων.

Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ μέρη Καισαρείας τῆς Φιλίππου, ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων, Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;

Οἱ δὲ εἶπον, Οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν, ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἕτεροι δὲ Ἱερεμίαν, ἢ ἕνα τῶν προφητῶν.

tæ, faciem quidem cæli
noſtis diſcernere,ſignave
rò temporum non pote-
ſtis?
||Natio mala & adulte *Suprà 12.34*
4 ra ſignum requirit:ſed ſi-
gnum non dabitur ei niſi
||ſignum illud Ionæ Pro- *Ion. 2.1*
phetæ. Et relictis ipſis
abiit. *Mar.8.14*
5 ¶ ||Et quum veniſſent di *luc.12.1* Vitandi falſi
ſcipuli eius in vlteriorem doctores.
ripam, obliti fuerant ſu-
mere panes.
6 Ieſus autem dixit eis,
Videte & cauete à fermẽ
to Phariſæorum & Sad-
ducæorum.
7 Ipſi verò diſceptabant
inter ſe, dicentes, Panes
non ſumpſimus.
8 Id autem quum noſſet
Ieſus,dixit eis, Quid diſce
ptatis inter vos, exigua fi
de præditi, quòd panes
non ſumpſiſtis?
9 Nondũ intelligitis ne-
q; meminiſtis||quiq; illos *Suprà 14.17 ioh.6.9*
panes *hominũ* quinquies
mille, & quot cophinos
acceperitis?
10 Neq; ſeptẽ illos panes
||quater mille *hominum*,& *Suprà 15.34*
quot ſportas acceperitis?
11 Quomodo nõ intelligi
tis me nõ dixiſſe vobis de
pane,vt caueretis à fermẽ
to Phariſæorũ & Saddu-
cæorum?
12 Tunc intellexerunt eũ
non dixiſſe vt cauerent à
fermento panis,ſed à do-
ctrina Phariſæorũ & Sad
ducæorum.
13 ¶ ||Quũ veniſſet autem *Mar.8.27 luc 9.18*
Ieſus in partes Cæſareæ Chriſtus va-
quæ dicitur Philippi, inter- riis quidem
rogauit diſcipulos ſuos, eſt hominum
dicẽs,Quẽ me dicũt homi iudiciis ob-
nes eſſe, Filiũ hominis? noxius, ſed
14 Illi verò dixerunt, Alii nihilominus
quidẽ Iohannẽ Baptiſtã, à ſuis agno-
alii verò Eliã,alii verò Ie ſcitur.
remiam,aut vnũ ex Pro-
phetis.

15 Dicit eis, Vos autem quem me dicitis esse?

15 Λέγει αὐτοῖς, Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;

Iohan.6.69

16 ||Respondens verò Simon Petrus dixit, Tu es Christus ille Filius Dei viuentis.

16 Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Fides à gratia est non à natura.

17 ¶ Tūc respondens Iesus dixit ei, Beatus es Simon bar-Iona: quia caro & sāguis *hæc* non retexit tibi, sed Pater meus qui est in cælis.

17 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Μακάριος εἶ Σίμων βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Iohan.1.42
Ea demū est vera fides quæ Christum cōfitetur, cuius etiam virtus est inuicta.

18 ¶ ||Sed & ego tibi dico, tu es Petrus, & super hāc petram ædificabo meam Ecclesiam: & portæ inferorū non superabunt eā.

18 Κἀγὼ δέ σοι λέγω ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς.

Iohan.20.21
Ministerii Ecclesiastici authoritas cælestis.

19 ¶ ||Et tibi dabo claues regni cælorum: & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cælis: & quicquid solueris in terra, erit solutum in cælis.

19 Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Prius discendū est quàm docendum.

20 ¶ Tunc interdixit discipulis suis vt nemini dicerent ipsum esse Iesum illum Christum.

20 Τότε διεστείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

Aduersus crucis offendiculum tempestiue præparādi sūt omniū animi.

21 ¶ Ex eo tempore cœpit Iesus indicare discipulis suis, oportere se abire Hierosolymam, & multa pati à senioribus & principibus Sacerdotū, & Scribis, & occidi, & tertio die suscitari.

21 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ πολλὰ παθεῖν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ Ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.

22 Et prehensum eum Petrus cœpit obiurgare, dicens, Propitius tibi sis Domine: nequaquam erit tibi hoc.

22 Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος ἤρξατο ἐπιτιμᾶν αὐτῷ, λέγων, Ἵλεώς σοι Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο.

Aduersus præposterum zelum.

23 ¶ At ille conuersus dixit Petro, Abscede à me satana, scandalo es mihi: nā non sapis quæ *sunt* Dei, sed quæ *sunt* hominum,

23 Ὁ δὲ στραφεὶς εἶπε τῷ Πέτρῳ, Ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ, σκάνδαλόν μου εἶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

Suprà 10.38 mar.8.34 luc. 9.23, & 14.27
Nulli peius sibi consulūt quàm qui sese supra Deū amant.

24 ¶ ||Tunc Iesus dixit discipulis suis, Siqs vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē

24 Τότε ὁ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν

αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

25 Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν.

26 Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

27 Μέλλει γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ.

28 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ιζ.

1 ΚΑΙ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν.

2 Καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν· καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο λευκὰ ὡς τὸ φῶς.

3 Καὶ ἰδού, ὤφθησαν αὐτοῖς Μωσῆς καὶ Ἠλίας, μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες.

4 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ, Κύριε καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν, καὶ Μωσῇ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίᾳ.

5 Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδού, νεφέλη φωτεινὴ ἐπεσκίασεν αὐτούς· καὶ ἰδοὺ φωνὴ

suam, ac sequatur me.

25 ||Quisquis enim voluerit animam suam seruare, perdet eam: quisquis autem perdiderit animã suam mea causa, inueniet eam.

Suprà 10.39 mar.8.35 luc.9.24, & 17.33 iohan.12.25
mar.8.36 luc.9.25

26 Quid enim prodest cuipiam si totum mundum lucratus fuerit, anima verò sua mulctetur? aut quã dabit quispiã cõpensationẽ animæ suæ.

27 Futurum est enim vt Filius hominis veniat cũ gloria Patris sui cum Angelis suis: || & tunc reddet vnicuique secundum facta eius.

Psal.61.d rom.2.6

28 ||Amen dico vobis, sũt quidam ex iis qui hîc adstant qui nequaquam gustabunt mortem vsquedum viderint Filium hominis venientem in regnum suum.

Mar.9.1 luc.9.17

CAP. XVII.

Mar.9.2 luc.9.27
Christ⁹ sic est humilis in Euangelio vt in terea sit cæli & terræ Dominus.

1 SExto verò pòst die accepit Iesus Petrum ac Iacobum & Iohannẽ fratrem eius, & subducit eos priuatim in montẽ sublimem.

2 Transformatúsque est coram eis, & splenduit facies eius vt sol. vestimenta autem eius facta sunt alba vt lux.

3 Et ecce, conspecti sunt eis Moses & Elias, cum eo colloquentes.

4 Respondens autem Petrus dixit Iesu, Domine, bonum est nos hîc esse: si vis, faciamus hîc tria tabernacula, tibi vnum, & Mosi vnum, & Eliæ vnum.

5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbrauit eos: & ecce vox

Suprà 3.17
2.pet.1.17

è nube, dicens, ||Hic est Filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite.

ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε.

Et quum *hæc* audissent discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerūt vehementer.

6 Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα.

Tunc accedens Iesus tetigit eos, dixítque, Surgite, & ne timete.

7 Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἥψατο αὐτῶν, καὶ εἶπεν, Ἐγέρθητε, καὶ μὴ φοβεῖσθε.

Sublatis autem oculis suis neminem viderunt, nisi Iesum solum.

8 Ἐπάραντες δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, οὐδένα εἶδον εἰ μὴ τὸν Ἰησοῦν μόνον.

Et quum descenderēt de monte, mandauit eis Iesus, dicens, Nemini dixeritis hāc visionem, vsquequo Filius hominis à mortuis resurgat.

9 Καὶ καταβαινόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἐνετείλατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Mal.4.5
suprà 11.14
mar.9.11

Tunc interrogauerunt eum discipuli sui, dicentes, Quid igitur Scribæ ||dicunt, oportere vt Elias primùm veniat?

10 Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, Τί οὖν οἱ Γραμματεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;

Iesus autem respondēs dixit eis, Elias quidem veniet primùm, & restituet omnia:

11 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ἠλίας μὲν ἔρχεται πρῶτον, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα·

Sed dico vobis Eliam iam venisse, quem nō agnouerūt, sed fecerunt ei quæcunque voluerunt: ita futurū est vt & Filius hominis patiatur ab eis.

12 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθε. καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτόν· ἀλλ' ἐποίησαν ἐν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν· οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν.

Tunc intellexerūt discipuli *eum* de Iohanne Baptista *hæc* sibi dixisse.

13 Τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς.

Indigni quidem sunt homines Christi beneficentia, sed ipse nihilominus eos respicit.
Mar.9.14
luc.9.37

¶ ||Et quum venissent ad turbam, adiit eum quidā, accidens ei ad genua,

14 Καὶ ἐλθόντων αὐτῶν πρὸς τὸν ὄχλον, προσῆλθεν αὐτῷ ἄνθρωπος, γονυπετῶν αὐτῷ,

Et dicens, Domine miserere filii mei, quoniam lunaticus est, & malè afficatur: nam sæpe cadit in ignem, & sæpe in aquā.

15 Καὶ λέγων, Κύριε ἐλέησόν μου τὸν υἱὸν, ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς πάσχει· πολλάκις γὰρ πίπτει εἰς τὸ πῦρ, καὶ πολλάκις εἰς τὸ ὕδωρ.

Et obtuli eum discipu-

16 Καὶ προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθη-

ταῖς σου, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν αὐτὸν θε-
ραπεῦσαι.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ὦ γε- 17
νεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε
ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἕως πότε ἀνέξομαι
ὑμῶν; φέρετέ μοι αὐτὸν ὧδε.

Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ 18
ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον· καὶ ἐθε-
ραπεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ τῷ 19
Ἰησοῦ κατ' ἰδίαν, εἶπον, Διατί ἡμεῖς οὐκ
ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό;

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Διὰ τὴν 20
ἀπιστίαν ὑμῶν. ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν,
ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐ-
ρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάβηθι ἐντεῦθεν
ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται· καὶ οὐδὲν ἀδυ-
νατήσει ὑμῖν.

Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ 21
μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

Ἀναστρεφομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ Γα 22
λιλαίᾳ, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Μέλλει ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖ-
ρας ἀνθρώπων.

Καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν, καὶ τῇ τρί- 23
τῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. Καὶ ἐλυπήθησαν
σφόδρα.

Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναοὺμ, 24
προσῆλθον οἱ τὰ δίδραχμα λαμβάνον-
τες, τῷ Πέτρῳ, καὶ εἶπον, Ὁ διδάσκα-
λος ὑμῶν οὐ τελεῖ τὰ δίδραχμα;

Λέγει, Ναί. Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν 25
οἰκίαν, προέφθασεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέ-
γων, Τί σοι δοκεῖ, Σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς
γῆς ἀπὸ τίνων λαμβάνουσι τέλη, ἢ κῆν-
σον; ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων;

lis tuis, nec eũ potuerunt
sanare.

Respondens auté Iesus
dixit, O natio incredula
& peruersa, quousque tã-
dem ero vobiscum? quo-
usque tandem tolerabo
vos? adducite mihi eum
huc.

Et obiurgauit dæmo-
nium Iesus, exiitque il-
lud ab eo: & sanatus est
puer ex illo momento.

¶ Tunc adeuntes discipu
li Iesum priuatim, dixe-
runt, Quare nos non po
tuimus illud eiicere?

Diffidẽtia interrumpit diuinorum beneficiorũ cursum.

Iesus autem dixit eis,
Propter incredulitatem
vestram. || amen quippe
dico vobis, si habeatis fi-
dem quantulum *est* gra-
num sinapis, dicetis mon
ti huic, Demigra hinc il-
luc, & demigrabit: & ni-
hil impossibile erit vobis.

Luc.17.6

¶ Hoc verò genus *dæmo-
niorũ* nõ egreditur nisi p
precationem & ieiuniũ.

Remediũ aduersus diffidẽtiam.

¶ ||Versantibus autem
ipsis in Galilæa, dixit eis
Iesus, Futurũ est vt Filius
hominis tradatur in ma-
nus hominum.

Infra,20.17 mar.9.31 luc.9.44.

Magis ac magis præparandi sunt animi nostri aduersus crucis offendiculum.

Et trucidabũt eum, sed
tertio die suscitabitur. Et
contristati sunt vehemé-
ter.

¶ Quum autem venisset
Capernaum, venerunt ad
Petrũ qui didrachma ac-
cipiunt, dixerúntque, Ma
gister vester non soluit
didrachma?

Christus vltro sese Cæsaris edictis subiiciẽs, ostendit ciuiles politias Euangelii doctrina minime aboleri.

Dicit, Etiam. Et quum
ingressus fuisset domum,
præuenit eum Iesus, di-
cens, Quid tibi videtur Si
mon? Reges terræ à qui-
b⁹ accipiunt tributa aut
censum? à filiis suis, an ab
alienis?

Dicit ei Petrus, Ab alienis. Ait ei Iesus, Nempe igitur liberi sunt filii.

Sed ne offẽdamus eos, profectus ad mare, mitte hamum: & eum piscem qui ascẽderit primus, tolle: & aperto ore eius, inuenies statêrem: acceptũ illũ da eis pro me & pro te.

CAP. XVIII.

Mar.9.33 luc.9.46

E||O ipso tẽpore adierunt Iesum discipuli, dicentes, Quisnã maximus est in regno cælorum?

Submissio animi, vera ad excellentiam via.

¶ Et quum aduocasset puerulum Iesus, statuit eum in medio eorum,

Infrà,19.14 1.cor.14.20

||Et dixit, Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & fiatis vt pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum cælorum.

Quisquis igitur demiserit seipsum sicut *est* puerulus iste, is est maximus ille in regno cælorum.

Et quisquis exceperit aliquẽ puerulũ talem in nomine meo, me excipit.

Mar.9.42 luc.17.1

Fratrum quãtumuis abiectorũ summa nobis habenda ratio. qui secus fecerit, graues pœnas dabit.

¶ ||Quisquis autem offẽderit aliquem ex paruis istis qui in me credunt, præstiterit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, ac demergatur in profundo maris.

Non potest quidem vir bonus nisi per media offendicula incedere, sed omnes præcidendæ sunt occasiones.

¶ Væ mũdo ab offẽdiculis. necesse est enim vt eueniant offendicula: veruntamen væ homini illi per quem offendiculũ euenit.

Suprà,5.30 mar.9.43

||Si verò manus tua vel pes tuus facit vt tu offendas, excinde ea, & abiice

26 Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος, Ἀπὸ τῶν ἀλλο-
τρίων. Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἄραγε ἐλεύ-
θεροί εἰσιν οἱ υἱοί.
27 Ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς,
πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγ-
κιστρον, καὶ τὸν ἀναβαίνοντα πρῶτον ἰχθὺν
ἆρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, εὑρήσεις
στατῆρα· ἐκεῖνον λαβὼν δὸς αὐτοῖς ἀν-
τὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ.

Κεφάλαιον ιη.

1 ἘΝ ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ
μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες, Τίς
ἄρα μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν
οὐρανῶν;
2 Καὶ προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς παι-
δίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν,
3 Καὶ εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ
στραφῆτε, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ
μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
ρανῶν.
4 Ὅστις οὖν ταπεινώσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸ
παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ
βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.
5 Καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦ-
τον ἓν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται.
6 Ὃς δ' ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μι-
κρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμ-
φέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς
ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντι-
σθῇ ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης.
7 Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδά-
λων. ἀνάγκη γάρ ἐστιν ἐλθεῖν τὰ σκάνδα-
λα· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι'
οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται.
8 Εἰ δὲ ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς σου σκαν-
δαλίζει σε, ἔκκοψον αὐτὰ, καὶ βάλε

ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι ἐστὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν ἢ κυλλὸν, ἢ δύο χεῖρας ἢ δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

9 Καὶ εἰ ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτὸν, καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ. καλόν σοι ἐστὶ μονόφθαλμον εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

10 Ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

11 Ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

12 Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἐὰν γένηταί τινι ἀνθρώπῳ ἑκατὸν πρόβατα, καὶ πλανηθῇ ἓν ἐξ αὐτῶν· οὐχὶ ἀφεὶς τὰ ἐννενηκονταεννέα, ἐπὶ τὰ ὄρη πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανώμενον;

13 Καὶ ἐὰν γένηται εὑρεῖν αὐτὸ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενηκονταεννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις.

14 Οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων.

15 Ἐὰν δὲ ἁμαρτήσῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐάν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου.

16 Ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσῃ, παράλαβε μετὰ σοῦ ἔτι ἕνα ἢ δύο· ἵνα ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων ἢ τριῶν σταθῇ πᾶν ῥῆμα.

abs te. bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mãcum *potius* quàm duas manus vel duos pedes habentem, coniici in ignem eternum.

Et si oculus tuus facit vt tu offendas, erue eum, & abiice abs te: bonum est tibi luscum ingredi in vitam, *potius* quàm duos oculos habentem coniici in gehennam ignis.

¶ Videte ne contemnatis aliquem ex paruis istis: || dico enim vobis, Angelos eorum in cælis per omne *tempus* videre faciem Patris mei qui in cælis est.

Quo quisque est infirmior, eo magis oportere illius salutem nobis curæ esse, De⁹ ipse suo exemplo nos docet. *Psal.34.8*

||Venit enim Filius hominis vt seruet quod perierat. *Luc.19.10*

||Quid vobis videtur? si fuerint alicui homini centum oues, & errauerit vna ex eis, nonne relictis ipsis nonagintanouem, profectus in mõtes, quærit eam quæ aberrauerat? *Luc.15.4*

Quòd si acciderit vt inueniat eam, amen dico vobis, gaudet super ea magis quàm super illis nonagintanouẽ quæ nõ aberrarunt.

¶ Ita non vult Pater vester qui in cælis est, vt pereat vnus ex paruis istis.

Studendũ est sarciendæ cõcordiæ, nõ autem vindicandæ iniuriæ.

||Si verò peccauerit in te frater tuus, veni & argue eũ inter te & ipsum solum: si te audierit, lucratus es fratrem tuum. *Leuit.19.17 eccli.19.13 luc.17.3 iac.5.18*

Sin verò te non audierit, accipe tecum adhuc vnum aut duos: ||vt in ore duorum aut trium testium stabile sit omne verbum. *Deut.19.5 iohan.8.17 1.co.5.9 2.cor.13.1 2.thes.3.14 heb.10.28*

Qui Ecclesiæ iudicium contemnit, Deũ contemnit.

17 ¶ Quòd si neglexerit eos audire, dic Ecclesiæ: quòd si Ecclesiam audire neglexerit, sit tibi velut quispiam ||ethnicus & quispiã publicanus.

Ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

1.Cor.5.9
2.thes.3.14
Ioh.20.23

18 Amen dico vobis, ||quæcũque ligaueritis in terra, erunt ligata in cælo: & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta in cælo.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.

19 Rursum dico vobis, si duo ex vobis consenserint in terra, quodcunq; petierint, fiet eis à Patre meo qui in cælis est.

Πάλιν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

20 Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum.

Οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.

Implacabilẽ Deum experietur q à fratribus quantumuis magnis multisq; iniuriis prouocati, non ignoscunt.
Luc.17.4

21 ¶ Tunc adiens eum Petrus dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? *an* ||vsque septies?

Τότε προσελθὼν αὐτῷ ὁ Πέτρος εἶπε, Κύριε, ποσάκις ἁμαρτήσει εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις;

22 Dicit ei Iesus, Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.

Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.

Luc.17.4

23 ||Propterea simile est regnum cælorum regi qui voluit conferre rationẽ cum seruis suis.

Διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ.

24 Et quum cœpisset conferre, oblatus est ei quidã debitor decies mille talẽtorum.

Ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων.

25 Quũ autem is non posset *hæc* reddere, iussit eum dominus eius venundari, & vxorem eius & liberos, & omnia quæ habebat: & reddi *debitum*.

Μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἀποδοθῆναι.

26 Procidens ergo seruus ille adorabat eũ, dicẽs, Domine, differ iram erga

Πεσὼν οὖν ὁ δοῦλος προσεκύνει αὐτῷ, λέγων, Κύριε, μακροθύμησον ἐπ'

ἐμοὶ, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω.

Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δού-
λου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δά-
νειον ἀφῆκεν αὐτῷ.

Ἐξελθὼν δὲ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος εὗρεν ἕνα
τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ
ἑκατὸν δηνάρια· καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔ-
πνιγε, λέγων, Ἀπόδος μοι ὅ,τι ὀφείλεις.

Πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ εἰς
τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν, λέ-
γων, Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ πάντα
ἀποδώσω σοι.

Ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν· ἀλλ' ἀπελθὼν ἔβα-
λεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῷ
τὸ ὀφειλόμενον.

Ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ τὰ γε-
νόμενα, ἐλυπήθησαν σφόδρα· καὶ ἐλθόν-
τες διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν πάντα
τὰ γενόμενα.

Τότε προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ κύ-
ριος αὐτοῦ, λέγει αὐτῷ, Δοῦλε πονηρὲ,
πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι,
ἐπεὶ παρεκάλεσάς με·

Οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδου-
λόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα;

Καὶ ὀργισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ παρέ-
δωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ
ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ.

Οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ ἐπουράνιος
ποιήσει ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ
ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν
τὰ παραπτώματα αὐτῶν.

Κεφάλαιον ιθ.

ΚΑΙ ἐγένετο, ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς
τοὺς λόγους τούτους, μετῆρεν ἀπὸ
Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια τῆς

me, & omnia tibi reddã.

Commotus autem mi
27 sericordia dominus serui
illius, dimisit eum, & mu
tuum remisit ei.

28 Egressus verò seruus il-
le inuenit vnum ex con-
seruis suis, qui debebat ei
centum denarios: & pre-
hensum eum suffocabat,
dicẽs, Redde quod debes.

29 Procidẽs ergo conseru⁹
eius ad eius pedes, preca-
batur eum, dicens, Differ
irã erga me, & omnia red-
dam tibi.

30 Ille verò noluit: sed ab-
iens coniecit eum in car-
cerem, quousque redderet
debitum.

31 Quum autem vidissent
conserui eius quæ facta
fuerant, contristati sunt
vehementer: & quum ve-
nissent, declararunt do-
mino suo omnia quæ fa-
cta fuerant.

32 Tunc eo aduocato do-
minus ipsius dixit ei, Ser-
ue male, totum debitum
illud remisi tibi, quia pre
catus es me:

33 Nónne oportuit & te
misereri conserui tui, vt
& ego tui misertus sum?

34 Tunc iratus dominus
eius tradidit eũ tortori-
bus, vsquequo redderet id
omne quod sibi debeba-
tur.

35 Ita & Pater meus cæle-
stis faciet vobis, nisi remi
seritis suo quisque fratri
ex cordibus vestris offen
sas eorum.

CAP. XIX.

1 ET factum est, quum
finiisset Iesus ser-
mones istos, soluit à
Galilæa, & venit in fines

Mar. 10. 1
Indissolubile est coniugii vinculum, nisi ob scortationem.

Iudææ, traiecto Iordane.

Et sequuta est eum turba multa, sanauítq; eos illic.

Tunc adierunt eum Pharisæi, tentantes eum, & dicentes ei, Licétne homini dimittere vxorem suam quauis ex causa?

Gen.1.24

Ille verò respondens dixit eis, Non legistis||opificem ab initio fecisse masculum & fœminam?

Gen.2.24 1.corinth.6.16 ephes.5.31

Et dixisse, ||Propterea relinquet homo patrem & matrem,& agglutinabitur vxori suæ: & qui duo *fuerãt*, erũt vna caro.

Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro. quod ergo Deus coniunxit, homo ne seiungat.

Non statim probat Deus quod ciuiles leges coguntur tolerare. Deut.24.1

¶ Dicunt ei, Cur ergo ||Moses mandauit dare libellum discessionis, & eam dimittere?

Dicit eis, Moses pro duritia cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: cæterùm à prĩcipio non fuit ita.

Suprà,5.32 mar.10.11 luc.16.18 1.cor.7.11

Dico autẽ vobis, ||quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob scortationẽ, & aliã duxerit, eum mœchari: & qui dimissam duxerit, mœchari.

Peculiare est continentiæ donum, ac proinde perpetuæ continentiæ legem ne sibi quidẽ potest quisq; indicere.

¶ Dicũt ei discipuli eius, Si tale est negotium hominis cum vxore, non expedit contrahere matrimonium.

Ipse verò dixit eis, Nõ omnes capiunt hunc sermonẽ, sed q̃bus datũ est.

Sunt enim eunuchi qui ex matris vtero nati sunt ita: & sunt eunuchi qui castrati sũt ab

Ἰουδαίας, πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

2 Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς ἐκεῖ.

3 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι πειράζοντες αὐτόν, καὶ λέγοντες αὐτῷ, Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν;

4 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ ἀνέγνωτε ὅτι ὁ ποιήσας ἀπ' ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;

5 Καὶ εἶπεν, Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

6 Ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία. ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

7 Λέγουσιν αὐτῷ, Τί οὖν Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀπολῦσαι αὐτήν;

8 Λέγει αὐτοῖς, Ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῦσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν· ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτω.

9 Λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας, μοιχᾶται.

10 Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι.

11 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται.

12 Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι οἵτινες ἐκ κοιλίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν

ἀνθρώπων· καί εἰσιν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω.

hominibus: & sunt eunuchi qui seipsos castrarũt propter regnum cælorũ. Qui potest capere capiat.

13 Τότε προσηνέχθη αὐτῷ παιδία ἵνα τὰς χεῖρας ἐπιθῇ αὐτοῖς, καὶ προσεύξηται· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς.

¶ || Tunc oblati sunt ei pueruli vt manus eis imponeret, & precaretur: discipuli autem obiurgarunt eos.

Suprà 18.3
mar. 10.13
luc. 18.15
Ipsi etiam infantes in gratuito Dei fœdere comprehenduntur.

14 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με. τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Iesus autem ait, Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire. talium est enim regnum cælorum.

15 Καὶ ἐπιθεὶς αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἐπορεύθη ἐκεῖθεν.

Et quum imposuisset eis manus, profectus est illinc.

16 Καὶ ἰδού, εἷς προσελθὼν εἶπεν αὐτῷ, Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον;

¶ ||Et ecce, quidam accedens dixit ei, Magister bone, quid boni faciam vt habeã vitã æternam?

Mar. 10.17
luc. 18.18
Et Legem & seipsos minime omnium norũt qui ex Lege salutem petunt.

17 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός. εἰ δὲ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν, τήρησον τὰς ἐντολάς.

Ipse verò dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi vnus, *nempe* Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, serua mandata.

18 Λέγει αὐτῷ, Ποίας; Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε, τό, Οὐ φονεύσεις, Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ κλέψεις, Οὐ ψευδομαρτυρήσεις.

Dicit ei, Quæ? Iesus autem dixit, ||Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non dices falsum testimonium. Exo. 20.13

19 Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. καί, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

Honora patrem & matrem. Et, Diliges proximum tuum vt teipsum.

20 Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος, Πάντα ταῦτα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου· τί ἔτι ὑστερῶ;

Dicit ei adolescẽs, Omnia hæc obseruaui à iuuentute mea: quo adhuc deficior?

21 Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

Ait ei Iesus, Si vis perfectus esse, abi, vende quæ habes, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me.

22 Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον, ἀπῆλθε λυπούμενος. ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά.

Quum audisset autẽ adolescens eum sermonẽ abiit contristatus. habebat enim bona multa.

23 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθη-

Iesus autem dixit disci-

Diuites peculiari Dei dono egent, vt possint ex Satanæ tendiculis euadere.

pulis suis, Amé dico vo-
bis, diues difficilè introi-
bit in regnum cælorum.

Rursum verò dico vo-
bis, Facilius est camelum 24
per foramen acus transire
quàm diuitem in regnum
Dei introire.

His autem auditis disci 25
puli eius perculsi sunt val
de, dicentes, Quis ergo
potest seruari?

Intuitus auté *eos* Iesus 26
dixit eis, Apud homi-
nes hoc impossibile est:
apud Deum auté omnia
possibilia sunt.

Mar.10.21 luc.18.28 Minimè perit quod Dei causa negligitur.

||Tunc respondens Pe- 27
trus dixit ei, Ecce, nos re-
liquimus omnia, & sequu
ti sumus te: quid ergo e-
rit nobis?

Iesus autem dixit eis, 28
Amen dico vobis, vosqui
sequuti estis me, in rege-
neratione quum sederit
Filius hominis in throno
gloriæ suæ, ||sedebitis etiã,
vos, *inquã*, super thronos
duodecim, iudicãtes duo
decim tribus Israel.

Luc.22.30

Et quisquis reliquerit
domos aut fratres, aut so 29
rores, aut patrem, aut ma
trem, aut vxorem, aut li-
beros, aut agros, causa no
minis mei, centuplicia
accipiet, & vitã æternã hæ
reditatis iure possidebit. 30
¶ ||Multi auté primi, erũt
vltimi: & vltimi, primi.

Mar.10.31 luc.13.30 Nõ modo nihil iuuat, sed etiã valde nocet, bene cœpisse, nisi quis ad extremũ perseueret. Deus nemini obstrictus, quoscunque quãdocũque libuit, vocat. Tantum dãda est opera vnicuique vt ad metã inoffẽso cursu, nihil in aliũ vel in Dei iudicia curiosè inquirẽs, perueniat.

CAP. XX.

Simile enim est regnũ 1
cælorum patrifami-
liâs, qui exiit cum pri
ma luce ad conducendos
operarios *quos mitteret* in
vineam suam.

Pactus autem cũ opera- 2
riis denario in dié, misit

τῆς αὐτοῦ, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι δυσκό-
λως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βα-
σιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν, εὐκοπώτερόν
ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος
διελθεῖν ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ εἰσελθεῖν.

Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐξε-
πλήσσοντο σφόδρα, λέγοντες, Τίς ἄρα
δύναται σωθῆναι;

Ἐμβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς,
Παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι,
παρὰ δὲ Θεῷ πάντα δυνατά ἐστι.

Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ,
Ἰδοὺ, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκο-
λουθήσαμέν σοι· τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέ-
γω ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀκολουθήσαντές μοι,
ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ὅταν καθίσῃ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, καθί-
σεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρί-
νοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

Καὶ πᾶς ὃς ἀφῆκεν οἰκίας, ἢ ἀδελ-
φοὺς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, ἢ
γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἕνεκεν τοῦ ὀνό-
ματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται,
καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι
καὶ ἔσχατοι, πρῶτοι.

Κεφάλαιον κ.

Ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρα-
νῶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις
ἐξῆλθεν ἅμα πρωῒ μισθώσασθαι ἐργά-
τας εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

Συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν
ἐκ δηναρίου τὴν ἡμέραν, ἀπέστειλεν

αὐτοὺς εἰς τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ.

Καὶ ἐξελθὼν περὶ τὴν τρίτην ὥραν, εἶδεν ἄλλους ἑστῶτας ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀργούς·

Κἀκείνοις εἶπεν, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον, δώσω ὑμῖν.

Οἱ δὲ ἀπῆλθον. Πάλιν ἐξελθὼν περὶ ἕκτην καὶ ἐννάτην ὥραν, ἐποίησεν ὡσαύτως.

Περὶ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν ἐξελθὼν εὗρεν ἄλλους ἑστῶτας ἀργούς, καὶ λέγει αὐτοῖς, Τί ὧδε ἑστήκατε ὅλην τὴν ἡμέραν ἀργοί;

Λέγουσιν αὐτῷ, Ὅτι οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. Λέγει αὐτοῖς, Ὑπάγετε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὃ ἐὰν ᾖ δίκαιον λήψεσθε.

Ὀψίας δὲ γενομένης λέγει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ, Κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθόν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων, ἕως τῶν πρώτων.

Καὶ ἐλθόντες οἱ περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἔλαβον ἀνὰ δηνάριον.

Ἐλθόντες δὲ οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν ὅτι πλείονα λήψονται· καὶ ἔλαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον.

Λαβόντες δὲ ἐγόγγυζον κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου,

Λέγοντες, Ὅτι οὗτοι οἱ ἔσχατοι μίαν ὥραν ἐποίησαν, καὶ ἴσους ἡμῖν αὐτοὺς ἐποίησας, τοῖς βαστάσασι τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν καύσωνα.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν ἑνὶ αὐτῶν, Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε· οὐχὶ δηναρίου συνεφώνησάς μοι;

eos in vineam suam.

3 Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos:

Et illis dixit, Abite &
4 vos in vineam, & quodcunque iustum fuerit, dabo vobis.

5 Illi autem abierunt. Rursum egressus circa sextam & nonam horã, fecit itidem.

6 Circa horam autem vndecimam egressus, inuenit alios stantes otiosos, ac dicit eis, Cur hîc statis totum diem otiosi?

7 Dicunt ei, Quia nemo nos conduxit. Dicit eis, Abite & vos in vineam: & quicquid fuerit iustum accipietis.

8 Quum autem serum diei esset, dicit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde eis mercedem, incipiens ab vltimis vsque ad primos.

9 Et quum venissent qui circa vndecimã horã *conducti fuerãt*, acceperũt singuli denarium.

10 Venientes autẽ & primi, existimarunt se plus esse accepturos: sed acceperunt ipsi quoque singuli denarium.

11 Et quũ accepissent, murmurabant aduersus patremfamiliâs,

12 Dicẽtes, Isti vltimi vnã horã *opus* fecerũt, & eos æquales nobis fecisti, qui portauimus pondus diei, & æstum.

13 Ipse verò respondẽs dixit vni eorũ, Amice, non facio tibi iniuriã: nonne denario pactus es mecũ?

Supra 19.13 mar.10.31 luc.13.40 infra 22.14

Christus necessariò quidem, sed voluntarie tamē crucē adiit. Mar.10.32 luc.18.31

Christum ii demum acerbissimè persequuntur quos minimè omnium oportuit. Iohan.18.23

Ignominia crucis, certū iter ad æternæ vitæ gloriam. Mar.10.35

Cōtraria prorsus est ratio regni cælestis & terreni.

14 Tolle quod tuum est, & abi. volo autem huic vltimo dare vt & tibi.

Ἆρον τὸ σὸν, καὶ ὕπαγε. θέλω δὲ τούτῳ τῷ ἐσχάτῳ δοῦναι ὡς καὶ σοί.

15 ||Annon licet mihi quod volo facere in meis? an oculus tuus malus est quia ego bonus sum?

Ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἐμοῖς; ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι;

16 Sic vltimi erunt primi: & primi, vltimi. multi enim sunt vocati, pauci verò electi.

Οὕτως ἔσονται οἱ ἔσχατοι, πρῶτοι· καὶ οἱ πρῶτοι, ἔσχατοι. πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

17 ¶ Et ascendens Iesus Hierosolyma, assūpsit duodecim discipulos suos priuatim in via, & dixit eis,

Καὶ ἀναβαίνων ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα, παρέλαβε τοὺς δώδεκα μαθητὰς κατ' ἰδίαν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ εἶπεν αὐτοῖς,

18 ¶ ||Ecce, ascēdimus Hierosolyma, & Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum ac Scribis, & condemnabunt eū morte;

Ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς Ἀρχιερεῦσι καὶ Γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανάτῳ·

19 ¶ ||Tradéntque eum Gētibus, vt illudant, & flagellent, & crucifigant; sed tertia die resurget.

Καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

20 ¶ ||Tunc venit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans, & petens aliquid ab eo.

Τότε προσῆλθεν αὐτῷ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς, προσκυνοῦσα, καὶ αἰτοῦσά τι παρ' αὐτοῦ.

21 Ipse verò dixit ei, Quid vis? Ait ei, Dic vt sedeant isti duo filii mei, vnus ad dextram tuam, & alter ad sinistram, in regno tuo.

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ, Τί θέλεις; Λέγει αὐτῷ, Εἰπὲ ἵνα καθίσωσιν οὗτοι οἱ δύο υἱοί μου, εἷς ἐκ δεξιῶν σου, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

22 Respondens autem Iesus dixit, Nescitis quid petatis. potestis bibere poculum quod ego bibiturus sū, & baptismate quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei, Possumus.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ μέλλω πίνειν, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; Λέγουσιν αὐτῷ, Δυνάμεθα.

23 Tunc dicit eis, Poculū quidem meum bibetis, & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dextram meā & sinistram meam, non est meum dare, sed *dabitur* quibus paratū est à Patre meo.

Καὶ λέγει αὐτοῖς, Τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε· τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρός μου.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἠγανάκτησαν περὶ τῶν δύο ἀδελφῶν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, εἶπεν, Οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν.

Οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ᾽ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω ὑμῶν διάκονος·

Καὶ ὃς ἐὰν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω ὑμῶν δοῦλος.

Ὥσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

Καὶ ἐκπορευομένων αὐτῶν ἀπὸ Ἱεριχὼ, ἠκολούθησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.

Καὶ ἰδοὺ, δύο τυφλοὶ καθήμενοι παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀκούσαντες ὅτι Ἰησοῦς παράγει, ἔκραξαν λέγοντες, Ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, υἱὸς Δαβίδ.

Ὁ δὲ ὄχλος ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα σιωπήσωσιν· οἱ δὲ μεῖζον ἔκραζον, λέγοντες, Ἐλέησον ἡμᾶς Κύριε, υἱὸς Δαβίδ.

Καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς ἐφώνησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπε, Τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν;

Λέγουσιν αὐτῷ, Κύριε, ἵνα ἀνοιχθῶσιν ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοί.

Σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἥψατο τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Κεφάλαιον κα΄

ΚΑΙ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἦλθον εἰς Βηθφαγὴ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε ὁ Ἰησοῦς ἀπέστειλε

24 ||Et quum *hæc* audissét *alii* decem, indignati sunt de duobus fratribus.

25 Iesus autem quum eos aduocasset, ait, Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni sũt, licentia vti in eas.

26 Verùm non ita erit inter vos: sed quicũque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister:

27 Et quicunque voluerit inter vos primus esse, sit vester seruus.

28 Sicut Filius hominis non venit vt sibi ministraretur, sed vt ministraret, ||darétque animam suam *in* redemptionis pretium pro multis.

29 || ¶ Tunc egredientibus ipsis ex Iericho, sequuta est eum turba multa.

30 Et ecce, duo cæci sedẽtes iuxta viam, quum audissent Iesum præterire, clamarunt, dicentes, Miserere nostri Domine, fili Dauid.

31 Turba autem obiurgabat eos vt silerét: illi verò magis clamabant, dicẽtes, Miserere nostri Domine, fili Dauid.

32 Et quũ substitisset Iesus, vocauit eos, & ait, Quid vultis faciam vobis?

33 Dicunt ei, Domine, vt aperiantur oculi nostri.

34 Misericordia autem cõmotus Iesus tetigit oculos eorũ: & statim visum receperunt oculi eorum, & sequuti sunt eum.

CAP. XXI.

1 ET quũ appropinquassent Hierosolymis, & venissent Beth-phage ad montem Olearum, tunc Iesus misit

Mar.10.41 luc.22.25

Phil.2.7 Mar.10.46 luc.18.35

Christus duobus cæcis solo cõtactu sanatis, confirmat se vnum esse mundi lucem.

Mar.11.1 luc.19.29

Christus humilis de mundi superbia triumphans, ad veram gloriam per crucis ignominiã ascendit.

duos discipulos.

δύο μαθητάς,

Dicens eis, Ite in vicũ qui vobis est ex aduerso, & statim inuenietis asinam ligatam, & pullum cum ea: soluite, & adducite mihi.

2 Λέγων αὐτοῖς, Πορεύθητε εἰς τὴν κώ-
μην τὴν ἀπέναντι ὑμῶν· καὶ εὐθέως
εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ'
αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι.

Et siquis vobis aliquid dixerit, dicite, Domino his opus esse: statim enim mittet eos.

3 Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ τι, ἐρεῖτε ὅτι ὁ
Κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει· εὐθέως δὲ ἀπο-
στελεῖ αὐτούς.

Hoc autem totum factum est vt impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem,

4 Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ
ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου, λέγοντος,

Esa.62.11
Zach.2.9
Iohan.12.15

||Dicite filiæ Sion, Ecce, rex tuus venit tibi mãsuetus, & insidens asinæ, ac pullo filio subiugis *asinæ*.

5 Εἴπατε τῇ θυγατρὶ Σιών, Ἰδού, ὁ
βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πραΰς, καὶ ἐπι-
βεβηκὼς ἐπὶ ὄνον, καὶ πῶλον υἱὸν ὑπο-
ζυγίου.

Profecti sunt autem discipuli, fecerúntque sicut imperarat eis Iesus,

6 Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταί, καὶ ποιή-
σαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ
Ἰησοῦς,

Et adduxerunt asinam & pullum, & eis imposuerunt pallia sua, & collocarunt *ipsum* super ea.

7 Ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, καὶ
ἐπέθηκαν ἐπάνω αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐ-
τῶν, καὶ ἐπεκάθισαν ἐπάνω αὐτῶν.

Plurima autem turba strauerunt pallia sua in via: alii verò cædebant ramos ex arboribus, & sternebant in via.

8 Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν ἑαυ-
τῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ· ἄλλοι δὲ ἔκο-
πτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων, καὶ ἐστρώ-
ννυον ἐν τῇ ὁδῷ.

Porro turba quæ præibat & quæ sequebatur, clamabat, dicens, Hosanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini: hosanna *o qui es in cælis* altissimis.

9 Οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ
ἀκολουθοῦντες, ἔκραζον, λέγοντες, Ὡσαν-
νὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμε-
νος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς
ὑψίστοις.

Et quum introisset Hierosolyma, commota est vniuersa vrbs, dicẽs, Quis est hic?

10 Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυ-
μα, ἐσείσθη πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα, Τίς
ἐστιν οὗτος;

Turba autem dicebat, Hic est Iesus ille Propheta ex Nazareth *vrbe* Galilææ.

11 Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον, Οὗτός ἐστιν Ἰη-
σοῦς ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ Ναζαρὲθ τῆς
Γαλιλαίας.

Mar.11.11
Luc.19.45
Iohan.2.13

||Et introiuit Ies⁹ in tẽ

12 Καὶ εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱε-

ρὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς.

13 Καὶ λέγει αὐτοῖς, Γέγραπται, Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν.

14 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ἐθεράπευσεν αὐτούς.

15 Ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησε, καὶ τοὺς παῖδας κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ λέγοντας, Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβίδ, ἠγανάκτησαν.

16 Καὶ εἶπον αὐτῷ, Ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, Ναί· οὐδέποτε ἀνέγνωτε, Ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;

17 Καὶ καταλιπὼν αὐτοὺς, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς Βηθανίαν· καὶ ηὐλίσθη ἐκεῖ.

18 Πρωΐας δὲ ἐπανάγων εἰς τὴν πόλιν, ἐπείνασε.

19 Καὶ ἰδὼν συκῆν μίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἦλθεν ἐπ᾽ αὐτὴν, καὶ οὐδὲν εὗρεν ἐν αὐτῇ εἰ μὴ φύλλα μόνον· καὶ λέγει αὐτῇ, Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐξηράνθη παραχρῆμα ἡ συκῆ.

20 Καὶ ἰδόντες οἱ μαθηταὶ ἐθαύμασαν, λέγοντες, Πῶς παραχρῆμα ἐξηράνθη ἡ συκῆ;

21 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν

plũ Dei, & eiecit omnes ||vendentes & emẽtes in templo: mensasque numulariorũ, & cathedras vẽdentiũ columbas subuertit. *Deut.4.28*

13 Et dixit eis, Scriptum est, ||Domus mea, domus orationis vocabitur: ||at vos fecistis eam speluncam latronum. *Esa.56.7* *Ierem.7.11.*

14 ||Tunc venerunt ad eũ cæci & claudi in templo: & sanauit eos. *Mar.11.17* *luc.19.46*

15 ¶ Quum vidissent autẽ principes Sacerdotum & Scribæ miranda illa quæ fecerat, & pueros clamãtes in templo, & dicentes, Hosãna filio Dauid, indignati sunt. *Vrũtur in primis gloria Christi, quos oportuit pietatis esse magistros, sed frustra.*

16 Et dixerunt ei, Audis quid isti dicant? Iesus autem dixit eis, Etiam. nunquam legistis, ||Ex ore infantium & lactentium pfecisti laudem? *Psal.8.3*

17 ¶ Et eis relictis, exiit extra vrbem in Bethaniam: & diuersatus est illic. *Christus sic deserit impios, vt tamen habeat Ecclesiæ rationem.*

18 ¶ Manè autem rediens in vrbem, esuriit. *Hypocritæ tãdem suo fuco nudabuntur.*

19 ¶ Et quum vidisset ficũ quandam in via, venit ad eã, & nihil inuenit in ea nisi folia solùm: tunc dicit ei, ||Ne amplius ex te fructus nascatur in æternum. Et exaruit illico ficus. *Mar.11.13*

20 ¶ Quum igitur hoc vidissent discipuli, mirati sũt, dicentes, Quomodo illico exaruit ficus? *Fidei virtus quanta.*

21 Respõdẽs autẽ Iesus ait

eis, Amē dico vobis, si ha-
bueritis fidem, neque hæ-
sitaueritis, nō solùm hoc
quod factum est ficui, facie
tis, verumetiam si monti
isti dixeritis, Tollitor, &
proiicitor in mare, fiet.

Mar.11.27
luc.10.1

||Et quæcunque precā- 22
do petieritis, si crederi-
tis, accipietis.

In eos qui ordinariæ successioni, prætérita doctrina, vocationē alligant, & hoc falso prætextu, Christo volunt os occludere.

¶ Et quum venisset in 23
templum, principes Sacer
dotum & seniores populi
eum docentem adierunt,
dicentes, Qua authorita-
te facis ista? & quis tibi de
dit istam authoritatem?

Respondens autem Ie- 24
sus dixit eis, Interrogabo
vos & ego rem quandam:
quam si dixeritis mihi, di-
cam & ego vobis qua au-
thoritate ista faciam.

Baptisma Iohannis vn 25
de erat? è cælo, an ex ho-
minibus? At illi ratiocina
bantur apud se, dicentes,
Si dixerimus, E cælo: di-
cet nobis, Quare ego non
credidistis ei?

Sin autem dixerimus, 26
Ex hominibus: timemus
turbam.||omnes enim ha-
bent Iohannem vt Pro-
phetam.

supra,14.5

Et respondentes Iesu di 27
xerunt, Nescimus. Ait eis
& ipse, Nec ego vobis di-
cam quo iure ista faciam.

Nouum non est, omnium hominum esse deterrimos quos pietatis iter aliis commonstrare oportuit.

¶ Quid autem vobis vi 28
detur? Quidam habebat
duos filios: & accedens ad
priorem, dixit, Fili abi,
hodie operare in vinea
mea.

Ille verò respōdens ait, 29
Nolo: sed postea quum re
sipuisset, abiit.

Et accedens ille ad se- 30
cundū, dixit itidem. Is ve
rò respōdēs ait, Ego *abeo*.

αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πί-
στιν, καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ μόνον τὸ τῆς
συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ κἂν τῷ ὄρει τούτῳ
εἴπητε, Ἄρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θά-
λασσαν, γενήσεται.

22 Καὶ πάντα ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ
προσευχῇ, πιστεύοντες, λήψεσθε.

23 Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ ἱερὸν, προσ-
ῆλθον αὐτῷ διδάσκοντι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ
οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ, λέγοντες, Ἐν
ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι
ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;

24 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς,
Ἐρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ λόγον ἕνα· ὃν ἐὰν
εἴπητέ μοι, κἀγὼ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ ἐξου-
σίᾳ ταῦτα ποιῶ·

25 Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν; ἐξ
οὐρανοῦ, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Οἱ δὲ διελο-
γίζοντο παρ᾽ ἑαυτοῖς, λέγοντες, Ἐὰν εἴ-
πωμεν, Ἐξ οὐρανοῦ· ἐρεῖ ἡμῖν, Διατί οὖν
οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

26 Ἐὰν δὲ εἴπωμεν, Ἐξ ἀνθρώπων· φο-
βούμεθα τὸν ὄχλον. πάντες γὰρ ἔχουσι
τὸν Ἰωάννην ὡς προφήτην.

27 Καὶ ἀποκριθέντες τῷ Ἰησοῦ εἶπον,
Οὐκ οἴδαμεν. Ἔφη αὐτοῖς καὶ αὐτὸς, Οὐ-
δὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦ-
τα ποιῶ.

28 Τί δὲ ὑμῖν δοκεῖ; Ἄνθρωπος εἶχε
τέκνα δύο, καὶ προσελθὼν τῷ πρώτῳ,
εἶπε, Τέκνον ὕπαγε, σήμερον ἐργάζου ἐν
τῷ ἀμπελῶνί μου.

29 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Οὐ θέλω· ὕ-
στερον δὲ μεταμεληθεὶς, ἀπῆλθε.

30 Καὶ προσελθὼν τῷ δευτέρῳ, εἶπεν
ὡσαύτως. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ἐγὼ

κύριε. καὶ οὐκ ἀπῆλθε.

31 Τίς ἐκ τῶν δύο ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός; Λέγουσιν αὐτῷ, Ὁ πρῶτος. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

32 Ἦλθε γὰρ πρὸς ὑμᾶς Ἰωάννης ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ· οἱ δὲ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι ἐπίστευσαν αὐτῷ· ὑμεῖς δὲ ἰδόντες οὐ μετεμελήθητε ὕστερον, τοῦ πιστεῦσαι αὐτῷ.

33 Ἄλλην παραβολὴν ἀκούσατε. Ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε, καὶ ὤρυξεν ἐν αὐτῷ ληνόν, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον· καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησεν.

34 Ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργούς, λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ.

35 Καὶ λαβόντες οἱ γεωργοὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὃν μὲν ἔδειραν, ὃν δὲ ἀπέκτειναν, ὃν δὲ ἐλιθοβόλησαν.

36 Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους πλείονας τῶν πρώτων· καὶ ἐποίησαν αὐτοῖς ὡσαύτως.

37 Ὕστερον δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, λέγων, Ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.

38 Οἱ δὲ γεωργοὶ ἰδόντες τὸν υἱόν, εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ κατάσχωμεν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

39 Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, καὶ ἀπέκτειναν.

40 Ὅταν οὖν ἔλθῃ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος,

domine. Sed non abiit.

Vter è duob⁹ fecit quod voluit *eius* pater? Dicunt ei, Prior. Dicit eis Iesus, Amen dico vobis, publicani & meretrices præeũt vobis in regnum Dei.

Venit enim ad vos Iohannes via iustitiæ, & nõ credidistis ei: publicani verò & meretrices crediderũt ei. vos autem qui *hæc* vidistis, non pœnituistis postea, vt ei crederetis.

¶ ||Aliam parabolam audite. Fuit quidam paterfamiliâs qui plantauit vineam, & sepem circumposuit ei, fodítque in ea torcular, & ædificauit turrim, & elocauit eã agricolis: ac pegre profect⁹ est.

Esa.5.1.5 ierem.2.21 mar.12.1 luc.20.9

Ii sæpenumero sæuissimi sunt Ecclesiæ hostes, quorum fidei cõmissa est. Sed Dei vocatio nec temporib⁹, nec locis, nec personis certis est alligata.

Quum autem tempus fructuum appropinquasset, misit seruos suos ad agricolas, vt eius fructus acciperent.

Agricolæ verò, captis eius seruis, alium quidẽ ceciderunt, aliũ verò trucidarunt, alium autem lapidarunt.

Rursum misit alios seruos plures prioribus: & fecerunt eis itidem.

Postremò autem misit ad eos filium suum, dicẽs, Reuerebuntur filium meum.

Agricolæ verò viso filio dixerunt inter se, ||Iste est hæres, venite, trucidemus eum, & obtineamus hæreditatem eius.

Infrà 26.3, & 27.1 ioh.11.53

Tunc captum eum eiecerunt extra vineam, & trucidarunt.

Quum igitur venerit dominus vineæ,

quid faciet agricolis illis?

τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις;

41 Dicunt ei, Malos ipsos
malè perdet: & vineam
suam elocabit aliis agri-
colis, qui reddent ei fru-
ctum temporibus suis.

Λέγουσιν αὐτῷ, Κακοὺς κακῶς ἀπο-
λέσει αὐτούς· καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδόσεται
ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ἀποδώσουσιν
αὐτῷ τοὺς καρποὺς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν.

Psal. 118. 22 act. 4. 11 rom. 9. 33 1. pet. 2. 7

42 Dicit eis Iesus, Nun-
quam legistis in Scriptu-
ris, ||Quē lapidem repro-
barunt ædificantes, is fa-
ctus est caput anguli: à
Domino factum est istud,
& est mirabile in oculis
nostris?

Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Οὐδέποτε
ἀνέγνωτε ἐν ταῖς γραφαῖς, Λίθον ὃν
ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος
ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ Κυ-
ρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν
ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;

43 Propterea dico vobis,
fore vt tollatur à vobis
regnum Dei, & detur gen
ti quæ ferat eius fructus.

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν ὅτι ἀρθήσεται
ἀφ' ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ δο-
θήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς.

Esa. 8. 14

44 ||Porro qui ceciderit su
per lapidem istum, con-
quassabitur: super quem
vero ceciderit, dissipabit
eum.

Καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον,
συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λι-
κμήσει αὐτόν.

45 Et quū audissent, prin-
cipes sacerdotum ac Pha
risæi parabolas ei⁹, cogno
uerunt *hæc* de se dici.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
Φαρισαῖοι τὰς παραβολὰς αὐτοῦ, ἔγνω-
σαν ὅτι περὶ αὐτῶν λέγει.

Impii nihil possunt nisi quod Deo libet.

46 ¶ Et quum studerent
eum prehendere, timue-
rūt turbam, quoniam vt
prophetā eum habebat.

Καὶ ζητοῦντες αὐτὸν κρατῆσαι, ἐφο-
βήθησαν τοὺς ὄχλους, ἐπειδὴ ὡς προφή-
την αὐτὸν εἶχον.

CAP. XXII.

Κεφάλαιον κβ´

Luc. 14. 16 apoc. 19. 9 Vera coram Deo Ecclesia non est corū omnium cœtus qui voce Euangelii inuitantur, quū plerique seruire malint huius vitæ cō modis, nec desint qui inuitatores crudeliter persequantur: sed est corū dūtaxat qui vocati parēt, cuiusmodi fere sūt quos mūdus minimi facit.

1 T||Vnc respondens Ie
sus, rursum loquut⁹
est eis per parabolas,
dicens,

ΚΑΙ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, πάλιν εἶ-
πεν αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, λέγων,

2 Simile est regnum cæ-
lorum cuidam regi qui
fecit nuptias filio suo:

Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν
ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἐποίησε γάμους
τῷ υἱῷ αὐτοῦ·

3 Et misit seruos suos q.
vocarent vocatos ad nu-
ptias: sed noluerunt ve-
nire.

Καὶ ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ κα-
λέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους· καὶ
οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν.

4 Rursus misit alios ser-
uos, dicens, Dicite voca-
tis, Ecce, prādiū meū para
ui, tauri mei & altilia ma
ctata sūt, & omnia parata:

Πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους, λέ-
γων, Εἴπατε τοῖς κεκλημένοις, Ἰδοὺ, τὸ
ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ
τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἕτοιμα·

δεῦτε εἰς τοὺς γάμους.

venite ad nuptias.

Οἱ δὲ, ἀμελήσαντες ἀπῆλθον· ὁ μὲν εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν, ὁ δὲ εἰς τὴν ἐμπορείαν αὐτοῦ.

5 Illi autem quũ *hoc* neglexiſſent, abierunt: alius quidem in agrum ſuum, alius verò ad mercaturã ſuam.

Οἱ δὲ λοιποὶ, κρατήσαντες τοὺς δούλους αὐτοῦ, ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν.

6 Reliqui verò prehenſos ſeruos eius contumeliis affecerũt, & trucidarũt.

Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη· καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησε.

7 Rex autem quum *hoc* audiſſet, iratus eſt: & miſſis exercitibus ſuis, perdidit homicidas illos, & vrbem eorum incendit.

Triſte contẽptorum Chriſti exitium.

Τότε λέγει τοῖς δούλοις αὐτοῦ, Ὁ μὲν γάμος ἕτοιμός ἐστιν, οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι.

8 Tunc dicit ſeruis ſuis, Nuptiæ quidem paratæ ſunt: ſed qui vocati erãt, non erant digni.

Πορεύεσθε οὖν ἐπὶ τὰς διεξόδους τῶν ὁδῶν, καὶ ὅσους ἂν εὕρητε, καλέσατε εἰς τοὺς γάμους.

9 Ite ergo ad compita viarum, & quoſcunque inueneritis, vocate ad nuptias.

Deus prior nos nihil tale cogitãtes vocat.

Καὶ ἐξελθόντες οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι εἰς τὰς ὁδοὺς, συνήγαγον πάντας ὅσους εὗρον, πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς· καὶ ἐπλήσθη ὁ γάμος ἀνακειμένων.

10 Et egreſſi ſerui illi in vias, congregarũt omnes quos inuenerunt, malos pariter ac bonos: & impletæ ſunt nuptiæ conuiuis.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς θεάσασθαι τοὺς ἀνακειμένους, εἶδεν ἐκεῖ ἄνθρωπον οὐκ ἐνδεδυμένον ἔνδυμα γάμου·

11 Ingreſſus autem rex vt ſpectaret conuiuas, vidit illic hominem non indutum veſte nuptiali:

In iſta etiam paucitate nõnulli ſunt reiectitii, qui videlicet vitæ nouitate fidem non approbãt.

Καὶ λέγει αὐτῷ, Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; Ὁ δὲ ἐφιμώθη.

12 Tunc dicit ei, Amice, quomodo huc introiſti non habens veſtem nuptialem? At illi os occluſum eſt.

Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῖς διακόνοις, Δήσαντες αὐτοῦ πόδας καὶ χεῖρας, ἄρατε αὐτὸν, καὶ ἐκβάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

13 Tunc dicit rex miniſtris, Ligatis pedibus & manibus eius, tollite eũ, & cõiicite in tenebras exteriores: ||illic erit fletus & ſtridor dentium.

Suprà 8.12 & 13.42 infrà 25.30

Πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί.

14 ||Multi enim ſunt vocati, pauci verò electi.

Mar.12.13 luc.20.26

Τότε πορευθέντες οἱ Φαρισαῖοι συμβούλιον ἔλαβον ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν ἐν λόγῳ.

15 ||¶ Tunc profecti Phariſæi conſilium ceperunt vt illaquearent eũ in ſermone.

Chriſtianos oportet magiſtratib⁹ etiã impiis & exactoribus parere, ſed ita vt Deo ſalua ſua authoritas maneat.

Itaque mittunt ad eum 16
discipulos suos cum Hero
dianis, dicẽtes, Pręceptor,
scimus te veracem esse, &
viam Dei in veritate do-
cere, nec quẽquam cura-
re. non enim respicis in
personam hominum:

Dic ergo nobis, quid ti- 17
bi videtur? licet censum
dare Cæsari, an non?

Cognita autẽ Iesus ma 18
litia eorum ait, Quid me
tentatis hypocritæ?

Ostendite mihi numi- 19
sma cẽsus. Ipsi verò obtu
lerunt ei denarium.

Tunc dicit eis, Cuius est 20
imago ista & inscriptio?

Rom. 13.7

Dicunt ei, Cæsaris. Tũc 21
dicit eis, || Reddite ergo
quæ sunt Cæsaris, Cæsari,
& quæ sunt Dei, Deo.

Quum igitur *hoc* audis 22
sent, mirati sunt: & omis-
so eo abierunt.

Mar. 12.19
Luc. 20.27
Christus asserit resurrectionem carnis, aduersus Sadducæos.
Act. 23.6
Deut. 25.5

|| ¶ In illo die adierunt 23
eum Sadducæi, || qui dicũt
non esse resurrectionem:
& interrogarunt eum,

Dicẽtes, Magister, || Mo 24
ses dixit, Siquis mortuus
fuerit non habens filios,
eius frater ducet affinita-
tis iure vxorem eius, &
suscitabit semen fratri
suo.

Fuerunt autẽ apud nos 25
septem fratres: & primus
vxore ducta obiit: & quũ
non haberet semen, reli-
quit vxorem suam fratri
suo.

Similiter etiam secun- 26
dus & tertius, vsque ad il-
los septem.

Post omnes autẽ mor- 27
tua est & mulier.

In resurrectione er- 28
go, cuius è septem erit

Καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτῷ τοὺς μαθη-
τὰς αὐτῶν μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν, λέγον-
τες, Διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ,
καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ διδάσκεις,
καὶ οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενός· οὐ γὰρ βλέ-
πεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων.

Εἰπὲ οὖν ἡμῖν, τί σοι δοκεῖ; ἔξεστι δοῦ-
ναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὔ;

Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πονηρίαν αὐ-
τῶν, εἶπε, Τί με πειράζετε ὑποκριταί;

Ἐπιδείξατέ μοι τὸ νόμισμα τοῦ κήν-
σου. Οἱ δὲ προσήνεγκαν αὐτῷ δηνάριον.

Καὶ λέγει αὐτοῖς, Τίνος ἡ εἰκὼν αὕ-
τη καὶ ἡ ἐπιγραφή;

Λέγουσιν αὐτῷ, Καίσαρος. Τότε λέ-
γει αὐτοῖς, Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος,
Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ.

Καὶ ἀκούσαντες ἐθαύμασαν· καὶ ἀ-
φέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθον αὐ-
τῷ Σαδδουκαῖοι, οἱ λέγοντες μὴ εἶναι ἀ-
νάστασιν· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτόν,

Λέγοντες, Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν,
Ἐάν τις ἀποθάνῃ μὴ ἔχων τέκνα, ἐπι-
γαμβρεύσει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖ-
κα αὐτοῦ, καὶ ἀναστήσει σπέρμα τῷ ἀδελ-
φῷ αὐτοῦ.

Ἦσαν δὲ παρ' ἡμῖν ἑπτὰ ἀδελφοί· καὶ
ὁ πρῶτος, γαμήσας ἐτελεύτησε· καὶ μὴ
ἔχων σπέρμα, ἀφῆκε τὴν γυναῖκα αὐ-
τοῦ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ.

Ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρί-
τος, ἕως τῶν ἑπτά.

Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ
γυνή.

Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος τῶν ἑπτὰ ἔσται

γυνή; πάντες γὰρ ἔσχον αὐτήν.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, 29
Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφάς, μη-
δὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν, 30
οὔτε ἐκγαμίζονται, ἀλλ᾽ ὡς ἄγγελοι τοῦ
Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσι.

Περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν 31
οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,
λέγοντος,

Ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς 32
Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ
Θεός, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἐξεπλήσ- 33
σοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Οἱ δὲ Φαρισαῖοι, ἀκούσαντες ὅτι ἐ- 34
φίμωσε τοὺς Σαδδουκαίους, συνήχθησαν
ἐπὶ τὸ αὐτό.

Καὶ ἐπηρώτησεν εἷς ἐξ αὐτῶν νομι- 35
κός, πειράζων αὐτόν, καὶ λέγων,

Διδάσκαλε, ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν 36
τῷ νόμῳ;

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἀγαπήσεις 37
Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ
σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ
τῇ διανοίᾳ σου.

Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐν- 38
τολή.

Δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ, Ἀγαπήσεις 39
τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος 40
ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.

Συνηγμένων δὲ τῶν Φαρισαίων, ἐπη- 41
ρώτησεν αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς,

Λέγων, Τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χρι-
στοῦ; τίνος υἱός ἐστι; λέγουσιν αὐτῷ, Τοῦ Δα- 42

vxor? omnes enim habue-
runt eam.

Respondens autem Ie-
sus dixit eis, Erratis, ne-
scientes Scripturas, neque
potestatem Dei.

Nam in resurrectionē
neque vxores ducunt, ne-
que nuptum dantur: sed
sūt vt Angeli Dei in cælo.

De resurrectione verò
mortuorum non legistis
quod vobis dictum est à
Deo, dicente,

||Ego sum Deus Abra-
ham, & Deus Isaac & Deus
Iacob? Deus, non est Deus
mortuorum, sed viuen-
tium.

Et quum *hoc* audisset
turba, perculsa est ob do-
ctrinam eius.

¶ ||Pharisæi verò, quum
audissent *eum* occlusisse
os Sadducæis, coacti sunt
in vnum.

Tunc interrogauit *eum*
quidam ex *ipsis* Legis in-
terpres, tentans eum, &
dicens,

Magister, quod est mā-
datum magnū in Lege?

Iesus autē dixit ei, ||Di-
liges Dominum Deum
tuum ex toto corde tuo,
& ex tota anima tua, & ex
tota cogitatione tua.

Istud est primū & ma-
gnum mandatum.

Secundum autem simi
le est huic, || Diliges pro-
ximum tuum vt teipsum.

Ab istis duobus man-
datis tota Lex & Prophe
tæ pendent.

||¶ Coactis autem Pha
risæis, interrogauit eos Ie
sus.

Dicens, Quid vobis vi-
detur de Christo? cuius
filius est? Dicunt ei, Da-

Exo. 3.6

Mar. 12.28 Euangelium minime abolet legis præcepta, sed stabilit potius.

Deut. 6.5 *luc. 10.27*

Luc. 19.18 *mar. 12.31*

Mar. 12.35 *luc. 20.41* Christus sese *Dauidis* quidem filium secundū carnem, sed alia etiam ratione, *Dauidis* dominum & verum *Deum* esse apertè ostendit.

uidis.

Dicit eis, Quomodo ergo Dauid per Spiritũ vocat eum Dominum? dicens,

Psal.109.1

|| Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam vsquedũ ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Si ergo Dauid vocat eũ Dominum, quomodo filius eius est?

Et nemo poterat ei respondere quicquam: neque ausus fuit quisquam ab illo die amplius eum interrogare.

CAP. XXIII.

Audiendum quod flagitiosi etiã doctores ex *Dei* verbo purè docuerint, ita tamẽ vt praui eorum mores vitentur. *2.Esd.8.4*

TVnc Iesus loquutus est turbæ & discipulis suis,

Dicẽs, || In cathedra Mosis sedent Scribæ & Pharisæi:

Omnia ergo quæ dixerint vobis vt seruetis, seruate & facite: sed secundum opera eorum ne facite. dicunt enim, & non faciunt.

Luc.11.46 act.15.10
Hypocritæ plerũque seuerissimi eorũ exactores quæ ipsi maximè negligunt.

|| ¶ Ligant enim onera grauia difficiliáque portatu, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere.

Hypocritæ ambitiosi.

¶ Omnia verò opera sua faciunt vt spectentur ab hominibus. dilatant enim || phylacteria sua, & producunt fimbrias palliorum suorum.

Num.15.38 deut.6.8, & 22.12

Mar.12.38 luc.11.43, & 20.46

|| Amántque primos accubitus in cœnis: & primos consessus in conuentibus,

Et in foris salutationes, & vocari ab hominibus Rabbi, Rabbi.

βίδ.

43 Λέγει αὐτοῖς, Πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν
πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ; λέγων,

44 Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κά-
θου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐ-
χθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

45 Εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον,
πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστι;

46 Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο αὐτῷ ἀποκρι-
θῆναι λόγον· οὐδὲ ἐτόλμησέ τις ἀπ'
ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπερωτῆσαι αὐτὸν
οὐκέτι.

Κεφάλαιον κγ.

1 ΤΟτε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις
καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

2 Λέγων, Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας
ἐκάθισαν οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι·

3 Πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν
τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔρ-
γα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. λέγουσι γὰρ, καὶ οὐ
ποιοῦσι.

4 Δεσμεύουσι γὰρ φορτία βαρέα καὶ
δυσβάστακτα, καὶ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς
ὤμους τῶν ἀνθρώπων· τῷ δὲ δακτύλῳ
αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά.

5 Πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσι
πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. πλα-
τύνουσι δὲ τὰ φυλακτήρια αὐτῶν, καὶ
μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων
αὐτῶν.

6 Φιλοῦσί τε τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς
δείπνοις, καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν
ταῖς συναγωγαῖς,

7 Καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς,
καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ῥαβ-
βί, ῥαββί.

8 Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί. εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε.

¶ Vos autem ne vocemini Rabbi. vnus enim est doctor vester, *nempe* Christus: omnes autem vos, fratres estis.

Modestia singulare ministrorum Dei ornamentũ.

9 Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

|| Et patrem vestrũ neminem vocetis in terra: vnus est enim Pater vester qui in cælis est.

Malach. 1. 6

10 Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός.

Ne vocemini doctores. vnus enim vester est doctor, *nempe* Christus.

11 Ὁ δὲ μείζων ὑμῶν, ἔσται ὑμῶν διάκονος.

Sed qui maximus est vestrum, sit minister vester.

12 Ὅστις δὲ ὑψώσει ἑαυτόν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὅστις ταπεινώσει ἑαυτόν, ὑψωθήσεται.

|| Porro qui sese extollet, deprimetur: & qui sese demiserit, extolletur.

Luc. 14. 11, & 18. 14

13 Οὐαὶ δὲ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν.

¶ Sed væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam clauditis regnũ cælorum coram hominibus. || vos enim nõ introitis, nec introeuntes sinitis introire.

Hypocritæ ferre non possunt vllos sese meliores.

Luc. 11. 52

14 Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι κατεσθίετε τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι· διὰ τοῦτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα.

|| ¶ Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui exeditis domos viduarũ, & qui in speciem vtimini longis precibus: propterea auferetis grauius iudicium.

Mar. 12. 40
Luc. 20. 47
Hypocritis familiare est zeli prætextu ad auaritiã & rapacitatem abuti.

15 Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν.

Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniã circumitis mare & aridã vt faciatis vnum proselytum: & quũ fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis quàm vos *sitis*.

16 Οὐαὶ ὑμῖν ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ λέγοντες, Ὃς ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ ναῷ, οὐδέν ἐστιν· ὃς δ' ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ, ὀφείλει.

Væ vobis duces cæci, qui dicitis, Quisquis iurauerit per templum, nihil est: quicunque autem iurauerit per aurum templi, debet.

17 Μωροὶ καὶ τυφλοί· τίς γὰρ μείζων ἐστὶν, ὁ χρυσὸς, ἢ ὁ ναὸς ὁ ἁγιάζων τὸν χρυσόν;

Stulti & cæci: vtrum enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?

18 Καὶ, Ὃς ἐὰν ὀμόσῃ ἐν τῷ θυσιαστη-

Et, Quisquis iurauerit per alta

re, nihil est: quicunque autem iurauerit per donum quod est super ipsum, debet.

ἐλίῳ, οὐδέν ἐστιν· ὃς δ᾽ ἂν ὀμόσῃ ἐν τῷ δώρῳ τῷ ἐπάνω αὐτοῦ, ὀφείλει.

19 Fatui ac cæci, vtrum enim maius est, munus, an altare quod sanctificat munus?

19 Μωροὶ καὶ τυφλοί, τί γὰρ μεῖζον; τὸ δῶρον, ἢ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον;

20 Qui ergo iurauerit per altare, iurat per ipsũ, & per omnia quæ super illud sunt.

20 Ὁ οὖν ὀμόσας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπάνω αὐτοῦ.

3.Reg.8.13
2.par.6.2

21 ||Et qui iurauerit per templũ, iurat per ipsum & per eum qui habitat in eo.

21 Καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ, ὀμνύει ἐν αὐτῷ καὶ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν.

22 Et qui iurauerit per cælum, iurat per thronum Dei & per eum qui sedet super ipsum.

22 Καὶ ὁ ὀμόσας ἐν τῷ οὐρανῷ, ὀμνύει ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.

Luc.11.42
Hypocritæ in minutis anxii præcipua ex professo negligunt.

23 ||¶ Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam decimatis menthã & anethum & cuminũ, & omittitis quæ grauiora sunt Legis, iudicium & misericordiam ac fidẽ: hæc oportuit facere, & illa non omittere.

23 Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν· ταῦτα ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι.

25 Duces cæci, qui excolatis culicem: camelum autem deglutitis.

25 Ὁδηγοὶ τυφλοί, οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες.

Luc.11.c.39
Hypocritæ de externis plus æquo solliciti, interiora prorsus aspernantur.

25 ||¶ Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorẽ poculi patinæque partẽ, intus autem *illa* plena sũt rapina & intemperãtia.

25 Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι καθαρίζετε τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀκρασίας.

26 Pharisæe cæce, purga primũ quod est intra poculum & patinam, vt id quoque quod extra est, purum fiat.

26 Φαρισαῖε τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθαρόν.

27 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniã assimiles estis sepulchris dealbatis, quæ extra quidem apparent speciosa, intus verò plena sũt ossibus mortuorum, omníq; immunditia.

27 Οὐαὶ ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν φαίνονται ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμουσιν ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρσίας.

28 Ita & vos extrà quidẽ

28 Οὕτω καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν μὲν φαί-

φαίνεσθε τοῖς ἀνθρώποις δίκαιοι, ἔσωθεν δὲ
μεστοί ἐστε ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας.

Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρι- 29
σαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς
τάφους τῶν προφητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ
μνημεῖα τῶν δικαίων·

Καὶ λέγετε, Εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις 30
τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἂν ἦμεν κοινωνοὶ
αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν.

Ὥστε μαρτυρεῖτε ἑαυτοῖς ὅτι υἱοί ἐστε 31
τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας.

Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν
πατέρων ὑμῶν. 32

Ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς φύ- 33
γητε ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης;

Διὰ τοῦτο ἰδού, ἐγὼ ἀποστέλλω πρὸς
ὑμᾶς προφήτας, καὶ σοφούς, καὶ γραμ- 34
ματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενεῖτε καὶ
σταυρώσετε, καὶ ἐξ αὐτῶν μαστιγώσετε ἐν
ταῖς συναγωγαῖς ὑμῶν, καὶ διώξετε
ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν.

Ὅπως ἔλθῃ ἐφ᾽ ὑμᾶς πᾶν αἷμα δί- 35
καιον, ἐκχυνόμενον ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τοῦ
αἵματος Ἄβελ τοῦ δικαίου ἕως τοῦ αἵμα-
τος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου, ὃν ἐφονεύ-
σατε μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει ταῦτα πάντα
ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην. 36

Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτεί-
νουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα 37
τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις
ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου
ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυ-
τῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;

Ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔ- 38
ρημος.

apparetis hominibus iu-
sti, intus autem pleni e-
stis hypocrisi & iniqui-
tate.

¶ Væ vobis Scribæ &
Pharisæi hypocritæ, quo-
niã ædificatis sepulchra
Prophetarum, & ornatis
monumenta iustorum:

Et dicitis, Si fuissemus
temporibus patrum no-
strorũ, non fuissemus eo
rum socii in cæde Prophe
tarum.

Itaque testamini ad-
uersus vosmetipsos, vos
esse filios eorum qui Pro
phetas occiderunt.

Vos quoq; cõplete mẽ-
surã patrum vestrorum.

Serpẽtes, progenies vipe
rarũ, quomodo effugere
possitis iudicium gehẽnæ?

¶ Propterea ecce, ego mit
to ad vos Prophetas & Sa
pientes, & Scribas, & ex i-
psis *nonnullos* trucidabitis
& crucifigetis: & ex ipsis
nonnullos flagellabitis in
synagogis vestris, & perse
quemini ex vrbe in vrbẽ.

¶ Vt veniat super vos o-
mnis sanguis iustus, effu-
sus super terram à sangui-
ne Abel iusti vsque ad sã-
guinem Zachariæ *filii* Ba-
rachiæ, ||quem occidistis
inter templum & altare.

Amen dico vobis, ve-
niẽt hæc omnia super na
tionem istam.

¶ ||Ierusalem, Ierusalem,
quæ trucidas Prophetas,
& lapidas eos qui ad te
missi sunt, quoties volui
congregare liberos tuos
||quemadmodum gallina
congregat pullos suos sub
alas, & noluistis?

Ecce, relinquitur vobis
domus vestra deserta.

Hypocritæ ex iusto *Dei* iudicio, seipsos aspergũt dedecore, quũ maximè volunt scelera sua tegere.

Hypocritæ crudeles.

Exitus eorũ qui zeli prætextu Euãgelium persequuntur.

2. *Par.* 24. 21

Luc. 13. 34.
Vbi maxima *Dei* misericordia, ibi sũma perfidia: & tandẽ seuerissima *Dei* iudicia.
4. *Esdr.* 1. 30

Dico enim vobis, nequaquam me videbitis ab hoc tempore vsquedum dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XXIIII.

Mar.13.1 luc.21.5, & 19.44 Prædicitur vrbis & quidem in primis templi dirutio.

ET ||egressus Iesus è tẽplo, abibat: & accesserunt discipuli eius vt ostentarent ei ædificia templi.

Iesus autem dixit eis, Nónne videtis hæc omnia? amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem, qui nõ dissoluatur.

Sedente autẽ eo in mõte Olearum, adierũt eum discipuli priuatim, dicentes, Dic nobis, quãdo hęc erunt, & quod *erit* signũ aduentus tui, & consummationis seculi?

Ecclesiæ perpetuum erit certamen cũ infinitis calamitatibus & offendiculis, atque adeo cũ falsis prophetis, donec idẽ victoriæ & triumphi dies aduenerit. Ephes.5.6 colos.2.8

¶ Et respondens Iesus dixit eis, ||Videte nequis vos seducat.

Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multósque seducent.

Futurum est autem vt audiatis bella, & rumores bellorum: videte ne turbemini. oportet enim omnia *hæc* fieri: sed nondũ erit finis.

Insurget enim gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt fames, & pestilentiæ, & terræmotus singulis locis.

Hæc autem omnia prĩcipium sunt dolorum.

Suprà.10.17 luc.21.12 iohan.15.20, & 16.2

||Tunc tradent vos oppressioni, & trucidabunt vos: & odio eritis omnibus gentibus propter nomen meum.

Et tũc offẽdẽtur multi: & alius alium prodet, &

39 Λέγω γὰρ ὑμῖν, Οὐ μή με ἴδητε ἀπ' ἄρτι ἕως ἂν εἴπητε, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Κεφάλαιον κδ΄.

1 ΚΑΙ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύετο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ· καὶ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπιδεῖξαι αὐτῷ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ.

2 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐ βλέπετε πάντα ταῦτα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθήσεται.

3 Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ κατ' ἰδίαν, λέγοντες, Εἰπὲ ἡμῖν, πότε ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;

4 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ.

5 Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ πολλοὺς πλανήσουσιν.

6 Μελλήσετε δὲ ἀκούειν πολέμους, καὶ ἀκοὰς πολέμων· ὁρᾶτε μὴ θροεῖσθε. δεῖ γὰρ πάντα γενέσθαι· ἀλλ' οὔπω ἐστὶ τὸ τέλος.

7 Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν· καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ λοιμοί, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους.

8 Πάντα δὲ ταῦτα, ἀρχὴ ὠδίνων.

9 Τότε παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς θλῖψιν, καὶ ἀποκτενοῦσιν ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων ἐθνῶν διὰ τὸ ὄνομά μου.

10 Καὶ τότε σκανδαλισθήσονται πολλοί· καὶ ἀλλήλους παραδώσουσι, καὶ

μισήσουσιν ἀλλήλους.

odio habebit alius aliũ.

11 Καὶ πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐγερθήσονται καὶ πλανήσουσι πολλούς.

Et multi pseudoprophetæ surgent ac seducẽt multos.

12 Καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν.

Et quoniam multiplicata erit iniquitas, refrigescet charitas multorũ.

13 Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

¶ Sed qui sustinuerit ad finem vsque, is seruabitur.

Mundo & Satana frustra furẽtibus, vbique propagabitur Euãgeliũ, & qui constanter crediderint seruabuntur.

14 Καὶ κηρυχθήσεται τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος.

Et prædicabitur istud Euangelium regni in vniuersa terra, vt sit testimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis.

15 Ὅταν οὖν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ· (ὁ ἀναγινώσκων νοείτω)

¶ ||Quum ergo videritis abominationem illam vastatricem quæ dicta est ||à Daniele Propheta, positam in loco sancto: (qui legit, animaduertat)

Mar.13.14 luc.21.20

Deleta fundĩtus vrbe Hierusalem, non abolebitur, sed ad fines vsque orbis terrarũ protẽdetur Christi regnum.

Dan.9.27

16 Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη·

Tunc qui in Iudæa *fuerint*, fugiant in montes:

17 Ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβαινέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ·

Qui supra domum, nõ descendat vt sumat quicquam è domo sua:

18 Καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω ὀπίσω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

Et qui in agro, non reuertatur retro vt sumat vestimenta sua.

19 Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

Væ autem vterum ferentibus & lactantibus per illos dies.

20 Προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος, μηδὲ ἐν σαββάτῳ.

Orate verò ne fiat fuga vestra hyeme, ||neque sabbatho.

Act.1.12

21 Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἵα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐδ' οὐ μὴ γένηται.

Erit enim tunc oppressio magna, qualis non fuit à principio mũdi ad hoc vsque tempus, neque erit.

22 Καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι.

Et nisi contracti fuissent dies illi, periret omnis caro: sed propter electos contrahẽtur dies illi.

23 Τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, Ἰδοὺ, ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὧδε· μὴ πιστεύσητε.

Tunc siquis vobis dixerit, ||Ecce, hîc Christus, aut hîc: ne credite.

Mar.13.21 luc.17.23

24 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & edent signa magna & miracula: ita vt seducant (si fieri possit) etiam electos.

Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα· ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

25 Ecce, prædixi vobis.

Ἰδοὺ, προείρηκα ὑμῖν.

26 Itaque si dixerint vobis, Ecce, in deserto est: ne egredimini. Ecce, in conclauibus: ne credite.

Ἐὰν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν, Ἰδοὺ, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐστί· μὴ ἐξέλθητε. ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμείοις· μὴ πιστεύσητε.

27 Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & apparet vsque in Occidentem: ita etiam erit aduentus Filij hominis.

Ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Luc.17.37
Vnicum remedium aduersus mundi furores, sese vnà cum Christo aggregare.

28 ¶ || Vbicunque enim fuerit cadauer, illuc congregabuntur aquilæ.

Ὅπου γὰρ ἐὰν ᾖ τὸ πτῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί.

Mar.13.24
luc.21.25
esa.13.10
ezech.32.7
ioel.2.31, & 3.15
Impiorũ securitatem æterna condẽnatio, piorũ autẽ miserias perpetua felicitas suo tẽpore excipiet.
Apoc.1.7
dan.7.13
zach.12.11

29 ¶ || Statim autem post oppressionem dierum illorum sol obscurabitur, nec dabit luna splendorẽ suum, & stellæ cadent è cælo, & potestates cælorum concutientur.

Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες πεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

30 Tunc apparebit signũ Filii hominis in cęlo: & tunc omnes tribus terræ plangent, || & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum potentia & gloria multa.

Καὶ τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

1.Cor.15.52
1.thess.4.16

31 || Is verò mittet Angelos suos cum tubæ voce magna, & cogent electos eius à quatuor ventis, à cęlorum extremo ad eorum extremum.

Καὶ ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης· καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως ἄκρων αὐτῶν.

* Si Deus certũ ordinem naturæ præscripsit, multo magis suis æternis iudiciis: sed eum non intelligunt ac etiã irrident impii, pii verò obseruant & expectant,

32 ¶ A ficu autem discite parabolam. quum iam ramus eius tener fit, & folia germinat, nostis propè esse æstatem.

Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν. ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς γένηται ἁπαλὸς, καὶ τὰ φύλλα ἐκφύῃ, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος.

33 Ita & vos, quum videritis hæc omnia, scitote illum prope esse & ad fores.

Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε πάντα ταῦτα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις.

34 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται.

35 Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται· οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

36 Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου μόνος.

37 Ὥσπερ δὲ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

38 Ὥσπερ γὰρ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τρώγοντες καὶ πίνοντες, γαμοῦντες καὶ ἐκγαμίζοντες, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτόν·

39 Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἕως ἦλθεν ὁ κατακλυσμός, καὶ ἦρεν ἅπαντας· οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

40 Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ ὁ εἷς ἀφίεται.

41 Δύο ἀλήθουσαι ἐν τῷ μύλωνι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται.

42 Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κύριος ὑμῶν ἔρχεται.

43 Ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν εἴασε διορυγῆναι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

44 Διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς γίνεσθε ἕτοιμοι· ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

45 Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι αὐτοῖς τὴν τροφὴν ἐν καιρῷ;

34 Amen dico vobis, nequaquam præterierit ætas hæc vsquedũ omnia ista facta sint.

35 ||¶ Cælum & terra præteribunt; sermones auté mei nequaquam præteribunt.

36 ¶ De die autem illo & hora nemo scit, ne Angeli quidem cælorum, sed Pater meus solus.

37 Sicut autem *erant* dies Noe, ita erit & aduentus Filii hominis.

38 ||Sicut enim diebus *qui præcesserunt* diluuium edebant, & bibebant, vxores ducebant & nuptum dabant, ad eum vsque dié quo ingressus est Noe in arcam:

39 Nec cognouerunt diluuium vsquedum venisset, & sustulisset omnes: ita erit & aduentus Filii hominis.

40 ||¶ Tunc duo erunt in agro: vnus accipietur, & alter relinquetur.

41 Duæ molentes in pistrino: vna accipietur, & altera relinquetur.

42 ||¶ Vigilate ergo. nescitis enim qua hora Dominus vester venturus sit.

43 ||Illud autem scitote, si sciret paterfamiliâs qua vigilia fur véturus sit, vigilaret, nec sineret perfodi domum suam.

44 Propterea & vos estote parati: quia qua hora non putatis Filius hominis venturus est.

45 ||Quis igitur est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super famulitium suum, vt det illis alimentum in tempore?

Mar.13.32
Iam incipit *Dominus* iudicium quod tandem complebit.
Satis sit nobis scire constitutum esse à *Deo* vltimũ diem instaurationis. Quãdo enim is sit futurus, nostro bono, omnib⁹ occultauit, vt tanto magis vigilemus, ne deprehendamur, sicut olim accidit in diluuio.
Luc.17.28
gen.7.5
1.pet.3.20

Luc.17.35
1.thes.4.17
Aduersus eos qui sibi pollicentur Deũ omnibus fore misericordem, vt securè interea delicientur.
Mar.13.35
Exemplum horrẽdæ hominum securitatis in iis de quibus illos oportuit maximè esse solicitos.
Luc.12.19
2.thes.5.2
apoc.16.18

Luc.12.42

46 Beatus seruus ille, quẽ
quum venerit dominus
eius, inuenerit ita facien-
tem.
47 Amẽ dico vobis, omni-
bus bonis suis præficiet
eum.
48 Quòd si dixerit seruus
illè malus in corde suo,
Tardat domin⁹ meus ad-
uentum:
49 Cœperítque verberare
conseruos, quinetiam e-
dere & bibere cum ebriis:
50 Veniet Dominus serui
illius die quo non expe-
ctat, & hora qua non no
uit.
51 Et separabit eũ, ac par-
tem ei assignabit cum hy
pocritis: || illic erit fletus
& stridor dentium.

Supra 13.42 infra 25.31

CAP. XXV.

Petenda est à Deo virtus quæ nos per tenebras incedentes, ad extremũ vsq; veluti fax deducat, alioqui si fastidio torpescam⁹, ipsi quoque excludemur.

1 TVnc erit simile re-
gnum cælorum de-
cem virginib⁹, quæ
sumptis lampadibus suis
exierunt in occursum
sponsi.
2 Quinque autem ex eis
erant prudentes, & quin-
que fatuæ.
3 Quæ *erant* fatuæ, ac-
ceptis lampadibus suis,
non ceperant oleum se-
cum.
4 Prudentes verò cepe-
rant oleum in vasis suis
vnà cũ suis lampadibus.
5 Tardãte verò sponso,
nictarunt omnes, ac dor-
mierunt.
6 Media autẽ nocte cla-
mor ortus est *dicentium*,
Ecce, sponsus venit, exite
in occursum eius.
7 Tunc surrexerunt o-
mnes illæ virgines, & præ
pararunt lampades suas.

46 Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν
ἐλθὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα
οὕτως.
47 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς
ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν.
48 Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ κακὸς δοῦλος ἐκεῖνος
ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Χρονίζει ὁ κύριός
μου ἐλθεῖν·
49 Καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς συνδούλους,
ἐσθίειν δὲ καὶ πίνειν μετὰ τῶν μεθυόντων·
50 Ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν
ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ
γινώσκει·
51 Καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος
αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει· ἐκεῖ
ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν
ὀδόντων.

Κεφάλαιον κε

1 ΤΌτε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν δέκα παρθένοις, αἵτινες
λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν ἐξῆλ-
θον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου.
2 Πέντε δὲ ἦσαν ἐξ αὐτῶν φρόνιμοι,
καὶ πέντε, μωραί.
3 Αἵτινες μωραὶ λαβοῦσαι τὰς λαμ-
πάδας ἑαυτῶν, οὐκ ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν
ἔλαιον.
4 Αἱ δὲ φρόνιμοι ἔλαβον ἔλαιον ἐν τοῖς
ἀγγείοις αὐτῶν μετὰ τῶν λαμπάδων αὐτῶν.
5 Χρονίζοντος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐνύσταξαν
πᾶσαι, καὶ ἐκάθευδον.
6 Μέσης δὲ νυκτὸς κραυγὴ γέγονεν, Ἰδού,
ὁ νυμφίος ἔρχεται, ἐξέρχεσθε εἰς ἀπάν-
τησιν αὐτοῦ.
7 Τότε ἠγέρθησαν πᾶσαι αἱ παρθένοι ἐκεῖ-
ναι, καὶ ἐκόσμησαν τὰς λαμπάδας αὐτῶν.

Αἱ δὲ μωραὶ ταῖς φρονίμοις εἶπον, 8
Δότε ἡμῖν ἐκ τοῦ ἐλαίου ὑμῶν· ὅτι αἱ λαμ
πάδες ἡμῶν σβέννυνται.

Ἀπεκρίθησαν δὲ αἱ φρόνιμοι, λέγουσαι, 9
Μήποτε οὐκ ἀρκέσῃ ἡμῖν καὶ ὑμῖν· πο-
ρεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς πωλοῦν-
τας, καὶ ἀγοράσατε ἑαυταῖς.

Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἀγοράσαι, 10
ἦλθεν ὁ νυμφίος· καὶ αἱ ἕτοιμοι εἰσῆλθον
μετ' αὐτοῦ εἰς τοὺς γάμους, καὶ ἐκλείσθη
ἡ θύρα.

Ὕστερον δὲ ἔρχονται καὶ αἱ λοιπαὶ 11
παρθένοι, λέγουσαι, Κύριε, κύριε, ἄνοι-
ξον ἡμῖν.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ἀμὴν λέγω 12
ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς.

Γρηγορεῖτε οὖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν 13
ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν ἐν ᾗ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου ἔρχεται.

Ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος ἀποδημῶν ἐκά 14
λεσε τοὺς ἰδίους δούλους, καὶ παρέδωκεν
αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.

Καὶ ᾧ μὲν, ἔδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ 15
δὲ δύο, ᾧ δὲ, ἕν· ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν
δύναμιν· καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως.

Πορευθεὶς δὲ ὁ τὰ πέντε τάλαντα
λαβὼν, εἰργάσατο ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐποίησεν 16
ἄλλα πέντε τάλαντα.

Ὡσαύτως καὶ ὁ τὰ δύο, ἐκέρδησε καὶ 17
αὐτὸς ἄλλα δύο.

Ὁ δὲ τὸ ἓν λαβὼν, ἀπελθὼν ὤρυξεν
ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀπέκρυψε τὸ ἀργύριον τοῦ 18
κυρίου αὐτοῦ.

Μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύ
ριος τῶν δούλων ἐκείνων, καὶ συναίρει 19
μετ' αὐτῶν λόγον.

Fatuæ autem pruden-
tibus dixerunt, Date no-
bis ex oleo veſtro: quia
lampades noſtræ extin-
guuntur.

Reſponderũt verò pru
dentes illæ, dicentes, *Ne-
quaquam*, ne nõ ſufficiat
nobis & vobis: ite verò
potius ad eos qui vendũt,
& ipſæ vobis emite.

Quum autẽ irent em-
ptum, venit ſponſus: &
quæ paratæ erãt, intro ie-
runt cum eo ad nuptias,
clauſaque eſt ianua.

Poſtea verò veniunt
& reliquæ virgines, dicẽ-
tes, Domine domine, ape
ri nobis.

Ipſe verò reſpondens
ait, Amen dico vobis, nõ
noui vos.

||Vigilate itaque, quia
neſcitis diem neque ho-
ram qua Filius hominis
veniet.

||¶ Ita enim *eſt* vt *quum*
quiſpiam peregre profici
ſcẽs vocauit ſeruos ſuos,
& tradidit eis bona ſua.

Et huic quidem dedit
quinque talenta, alii au-
tem duo, alii verò vnum:
vnicuique, ſecundũ ipſius
facultatẽ: & peregre pro-
fectus eſt ſtatim.

Profectus autem qui
quinque talenta accepe-
rat, negotiatus eſt ex iis:
& fecit altera quiq; talẽta.

Itidem & qui duo *acce
perat*, lucratus eſt & ipſe
altera duo.

Qui autem vnum acce
perat, abiẽs defodit *illud*
in terram, & abſcondit pe
cuniam domini ſui.

Poſt multum verò tẽ-
pus venit domin⁹ ſeruo-
rum illorum, & confert
rationem cum eis.

Sup. 2.24.43
mar. 13.33

Luc 19.12
Chriſtus te-
ſtatur magnũ
quidem fore
interuallum
inter ſuũ ad
Patrẽ diſceſ-
ſum & reditũ
ad nos, ſed ſe
nihilominus
eo die ſub-
ducturum ra-
tiones accepti
& expenſi nõ
modo cũ re-
bellibus, ſed
etiam cũ ſuis
domeſticis,
qui acceptis
donis præ i-
gnauia vſi nõ
fuerint.

Tunc accedens is qui 20
quinque talenta accepe-
rat, attulit altera quinq;
talenta, dicens, Domine,
quinque talenta tradidi-
sti mihi: ecce, altera quin
que talenta lucratus sum
ex eis.

Dixit autem ei domi- 21
nus eius, Bene *habet*, serue
bone & fidelis: in paucis
fuisti fidelis, super multa
te constituam: ingredere
in gaudium domini tui.

Accedens autem & qui 22
duo taléta acceperat, ait,
Domine, duo talenta tra
didisti mihi: ecce, alia duo
lucratus sum supra ea.

Ait ei dominus eius, 23
Bene *habet*, serue bone &
fidelis: in paucis fuisti fi-
delis, super multa te con
stituam: ingredere in gau
dium domini tui.

Accedens autem & qui 24
vnum talentum accepe-
rat, ait, Domine, nouerã
te hominem durum esse,
qui metas vbi non semi-
nasti, & inde cogas vbi nõ
sparsisti:

Itaque timens abii & 25
occultaui talentum tuũ
in terra: ecce, habes quod
tuum est.

Respondens autem do 26
minus eius dixit ei, Serue
male & cũctator, sciebas
me metere vbi non semi-
naui, & inde cogere vbi
non sparsi:

Oportuit ergo te com- 27
mittere pecuniam meam
mensariis: & veniens ego
recepissem meum, cum
fœnore.

Tollite ergo ab eo talé- 28
tum, & date ei qui habet
decem talenta.

supra 13.12 mar. 4.25 luc. 8.18, & 19.26

||(Omni enim habenti 29
dabitur, & augebitur: qui
verò non habet, etiam q
habet, tolletur ab eo)

Καὶ προσελθὼν ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, προσήνεγκεν ἄλλα πέντε τάλαντα, λέγων, Κύριε, πέντε τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα πέντε τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς.

Ἔφη δὲ αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ, Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὰ δύο τάλαντα λαβὼν, εἶπε, Κύριε, δύο τάλαντά μοι παρέδωκας· ἴδε, ἄλλα δύο τάλαντα ἐκέρδησα ἐπ' αὐτοῖς.

Ἔφη αὐτῷ ὁ κύριος αὐτοῦ, Εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου.

Προσελθὼν δὲ καὶ ὁ τὸ ἓν τάλαντον εἰληφὼς, εἶπε, Κύριε, ἔγνων σε ὅτι σκληρὸς εἶ ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ διεσκόρπισας·

Καὶ φοβηθεὶς, ἀπελθὼν ἔκρυψα τὸ τάλαντόν σου ἐν τῇ γῇ· ἴδε, ἔχεις τὸ σόν.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ κύριος αὐτοῦ εἶπεν αὐτῷ, Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ᾔδεις ὅτι θερίζω ὅπου οὐκ ἔσπειρα, καὶ συνάγω ὅθεν οὐ διεσκόρπισα·

Ἔδει οὖν σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις· καὶ ἐλθὼν ἐγὼ ἐκομισάμην ἂν τὸ ἐμὸν, σὺν τόκῳ.

Ἄρατε οὖν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ δότε τῷ ἔχοντι τὰ δέκα τάλαντα.

(Τῷ γὰρ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται, καὶ περισσευθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ)

30 Καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Et inutilem seruum eiicite || in tenebras extimas: illic erit fletus & stridor dentium.

Suprà 8.12. & 22.13

31 Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ᾽ αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ.

¶ Quum autem venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronũ gloriæ suæ.

Futuri æterni iudicii graphica descriptio.

32 Καὶ συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ᾽ ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν ἀφορίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων.

Et cogentur coram eo omnes gentes: & separabit eos alteros ab alteris, vt pastor separat oues ab hœdis.

33 Καὶ στήσει, τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων.

Et statuet, oues quidé ad dextram suam, hœdos autem ad sinistram.

34 Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Tunc dicet rex iis qui ad dextram ipsius *erunt*, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à iactis fundamentis mundi.

35 Ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με·

||Esuriui enim, & dedistis mihi quo vescerer: sitiui, & dedistis mihi potum: hospes eram, & collegistis me:

Esa. 58.7 ezech. 18.7

36 Γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με.

Nudus, & amiciuistis me: ||ægrotaui, & inuisistis me: in carcere erã, & venistis ad me.

Eccli. 7.39

37 Τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ οἱ δίκαιοι, λέγοντες, Κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν; ἢ διψῶντα, καὶ ἐποτίσαμεν;

Tunc respondebunt ei iusti, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, & aluimus? aut sitienté, & dedimus tibi potum?

38 Πότε δέ σε εἴδομεν ξένον, καὶ συνηγάγομεν; ἢ γυμνόν, καὶ περιεβάλομεν;

Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te? aut nudum, & amiciuimus?

39 Πότε δέ σε εἴδομεν ἀσθενῆ ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ ἤλθομεν πρός σε;

Aut quãdo te vidimus ægrotũ, aut in carcere, & venimus ad te?

40 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐρεῖ αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ᾽ ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.

Et respondens rex dicet eis, Amé dico vobis, quatenus id fecisti, vni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis.

Psal.6.9
supra 7.23
luc.13.27

Tũc dicet etiam iis qui 41
ad sinistram *erunt*, ||Maledicti, abite à me in ignẽ æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius.

Esuriui enim, & non 42
dedistis mihi *quo* vescerer: sitiui, & non dedistis mihi potum:

Hospes eram, & nõ col 43
legistis me: nudus, & non amiciuistis me: ægrotus & in carcere *eram*, & nõ inuisistis me.

Tunc ipsi quoque re- 44
spondebunt ei, dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitiẽtem, aut hospitem, aut nudum, aut ægrotum, aut in carcere, & non ministrauimus tibi?

Tunc respondebit eis 45
dicens, Amẽ dico vobis, quatenus *id* non fecistis vni ex istis minimis, nec mihi fecistis.

Dan.12.2
ioh.5.29

||Et abibunt isti in sup 46
plicium æternũ: iusti verò in vitam æternam.

CAP. XXVI.

Mat.14.1
luc.22.1
Christus ad mortẽ vltro properans, testatur se obedientia sua voluntaria, Adami transgressionẽ expiaturum.

ET factum est quũ 1
finisset Iesus omnes istos sermones, dixit discipulis suis,

Scitis intra duos dies 2
Pascha fore, & filium hominis tradendum vt crucifigatur.

Iohan.11.47
Nõ homines sed ipse Deus decreuit quo tempore crucifigendus esset Christus.

|| ¶Tũc coacti sunt prin 3
cipes Sacerdotum & Scribæ & seniores populi in aulam Põtificis maximi, qui dicebatur Caiapha.

Et simul consultarunt 4
vt Iesum dolo prehenderent, & trucidarent.

Dicebant autem, Non 5
in festo, ne tumultus fiat in populo.

41 Τότε ἐρεῖ καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

42 Ἐπείνασα γὰρ, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με·

43 Ξένος ἤμην, καὶ οὐ συνηγάγετέ με· γυμνὸς, καὶ οὐ περιεβάλετέ με· ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐκ ἐπεσκέψασθέ με.

44 Τότε ἀποκριθήσονται αὐτῷ καὶ αὐτοὶ, λέγοντες, Κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, ἢ διψῶντα, ἢ ξένον, ἢ γυμνὸν, ἢ ἀσθενῆ, ἢ ἐν φυλακῇ, καὶ οὐ διηκονήσαμέν σοι;

45 Τότε ἀποκριθήσεται αὐτοῖς, λέγων, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε.

46 Καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Κεφάλαιον κϛ.

1 ΚΑΙ ἐγένετο ὅτε ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

2 Οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι.

3 Τότε συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καϊάφα.

4 Καὶ συνεβουλεύσαντο ἵνα τὸν Ἰησοῦν κρατήσωσι δόλῳ, καὶ ἀποκτείνωσιν.

5 Ἔλεγον δὲ, Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, ἵνα μὴ θόρυβος γένηται ἐν τῷ λαῷ.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ,

Προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα βαρυτίμου, καὶ κατέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀνακειμένου.

Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠγανάκτησαν, λέγοντες, Εἰς τί ἡ ἀπώλεια αὕτη;

Ἠδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πραθῆναι πολλοῦ, καὶ δοθῆναι πτωχοῖς.

Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Τί κόπους παρέχετε τῇ γυναικί; ἔργον γὰρ καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ.

Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.

Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου, πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἐὰν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη, εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.

Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,

Εἶπε, Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; Οἱ δὲ ἔστησαν αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια.

Καὶ ἀπὸ τότε ἐζήτει εὐκαιρίαν ἵνα αὐτὸν παραδῷ.

Τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες αὐτῷ, Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα;

Ὁ δὲ εἶπεν, Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν πρὸς τὸν δεῖνα, καὶ εἴπατε αὐτῷ, Ὁ διδά-

6 ||¶ Quum autem Ie-
sus esset Bethaniæ in do-
mo Simonis leprosi,
7 Venerat ad eũ mulier,
habens alabastrũ vnguẽ-
ti grauis pretii, & effude-
rat super caput ipsius ac-
8 cumbentis.
Videntes autem disci-
puli eius indignati sunt,
dicentes, Quorsum per-
ditio hæc?
9 Potuit enim istud vn-
guentum venundari ma-
gno, & dari pauperibus.
10 Quum autem *hoc* co-
gnouisset Iesus, ait eis,
Quid molestiam exhibe-
tis isti mulieri? opus enĩ
bonũ operata est erga me.
11 ||Semper enim paupe-
res habebitis vobiscũ: me
verò nõ sẽper habebitis.
12 Quòd enim hæc vnguẽ-
tum hoc iniecit corpori
meo, ad sepeliendum me
fecit.
13 Amen dico vobis, Vbi-
cunque prædicatum fue-
rit hoc Euangelium in to-
to mundo, etiam quod
hæc fecit, dicetur ad me-
moriam ipsius.
14 ||Tunc profectus vnus
ex duodecim, qui diceba
tur Iudas Iscariotes, ad
principes Sacerdotum,
15 Ait eis, Quid vultis mi
hi dare, & ego vobis eum
tradam? Ipsi verò appen-
derunt ei triginta argen-
teos numos.
16 Et ex eo tempore quæ-
rebat opportunitatem vt
eum proderet.
17 ||¶ Primo autem *die* A-
zymorum venerunt disci
puli ad Iesum, dicẽtes ei,
Vbi vis paremus tibi ad
vescendum Pascha?
18 Ipse verò dixit, Abite
in vrbem ad quendam,
& dicite ei, Magi-

Mar.14.3
iohan.12.2
Christus inex
pectato facto
peccatricis
mulieris, con
uiuas admo-
net vicinæ
suæ mortis ac
sepulturæ, cu-
ius odor viui
ficus esset o-
mnibus pec-
catoribus ad
ipsum confu-
gientibus. Iu
das autem ex
hoc ipso arri-
pit exequen-
di sui nefarii
consilii occa
sionem.

Nõ temere
damnandum
quod extra or
dinem agitur

Deut.15.11
Christ⁹ in
seipso semel
vnct⁹, semper
est in paupe-
ribus vngen-
dus.

Mar.14.12
luc.22.7
Mar.14.12
luc.22.7
Christus verè
nos in patriã
mox introdu
cturus, ac
proinde lega
lem typũ ab-
rogaturus,
Legi tamẽ *sa-*
tisfacit, ne-
glecta contra-
ria traditio-
ne & cõsuetu-
dine Iudæo-
rũ. simulque
ostendit sic o-
mnia mox esse
euentura ho-
minũ ministe-
rio, vt arcanũ
Dei decretũ
ea gubernaue
rit.

gister dicit, Tempus meũ propè est, apud te faciam Pascha cũ discipulis meis.

σκαλος λέγει, Ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστιν, πρὸς σε ποιῶ τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου.

Et fecerũt discipuli sicut præceperat eis Iesus: & parauerunt Pascha.

19 Καὶ ἐποίησαν οἱ μαθηταὶ ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

Quum autem serũ diei esset, recubuit cum duodecim.

20 Ὀψίας δὲ γενομένης ἀνέκειτο μετὰ τῶν δώδεκα.

Mar.14.18 Luc.22.14 Iohan.13.21

||Et edentibus ipsis, dixit, Amen dico vobis, vnus vestrum me prodet.

21 Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

Tunc contristati vehementer, cœperunt dicere singuli eorum ei, Num ego sum, domine?

22 Καὶ λυπούμενοι σφόδρα, ἤρξαντο λέγειν αὐτῷ ἕκαστος αὐτῶν, Μήτι ἐγώ εἰμι, κύριε;

Ipse verò respondens ait, Qui intingit mecum manum in catino, iste me proditurus est.

23 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ὁ ἐμβάψας μετ᾽ ἐμοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ τὴν χεῖρα, οὗτός με παραδώσει.

Filius quidem hominis abit sicut scriptũ est de eo: væ autem homini illi per quem Filius hominis proditur: bonum erat homini illi si natus non fuisset.

24 Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι᾽ οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.

Respondens autem Iudas qui prodebat eum, dixit, Num ego sum, rabbi? Dicit ei, Tu dixisti.

25 Ἀποκριθεὶς δὲ Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, εἶπε, Μήτι ἐγώ εἰμι, ῥαββί; λέγει αὐτῷ, Σὺ εἶπας.

1.Cor.11.24 Christus veteris fœderis promissiones reipsa mox impleturus, nouum fœdus nouis quoq; mysteriis sancit.

||¶ Edentibus autẽ eis, accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fregit, dedítque discipulis, & ait, Accipite, comedite: hoc est corpus meum.

26 Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐλογήσας, ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε, Λάβετε φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.

Et accepto poculo, ac gratiis actis, dedit eis, dicens, Bibite ex eo omnes.

27 Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων, Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.

Hoc est enim sanguis meus Noui testamenti, qui pro multis effũditur in remissionẽ peccatorũ.

28 Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Dico autẽ vobis, Nõ bi-

29 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπ᾽ ἄρτι

ἐκ τούτου τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου,
ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω
μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πα-
τρός μου.

Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος 30
τῶν ἐλαιῶν.

Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πάντες 31
ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ
νυκτὶ ταύτῃ. γέγραπται γάρ, Πατάξω τὸν
ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό-
βατα τῆς ποίμνης.

Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω 32
ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπεν αὐτῷ, 33
Εἰ καὶ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί,
ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι.

Ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέγω σοι, 34
ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ, πρὶν ἀλέκτορα
φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με.

Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος, Κἂν δέῃ με 35
σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε ἀπαρνή-
σομαι. Ὁμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ
εἶπον.

Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς 36
εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανῆ· καὶ λέ-
γει τοῖς μαθηταῖς, Καθίσατε αὐτοῦ, ἕως
οὗ ἀπελθὼν προσεύξωμαι ἐκεῖ.

Καὶ παραλαβὼν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς 37
δύο υἱοὺς Ζεβεδαίου, ἤρξατο λυπεῖσθαι
καὶ ἀδημονεῖν.

Τότε λέγει αὐτοῖς, Περίλυπός ἐστιν 38
ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε,
καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ.

Καὶ προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ 39
πρόσωπον αὐτοῦ, προσευχόμενος καὶ
λέγων, Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστι,

bani ab hoc tempore ex
hoc fructu vitis, vsque ad
diem illum quum ipsum
bibam vobiscum nouum
in regno Patris mei.

¶ Et quum hymnum ce
cinissent, exierunt in mõ
tem Olearum.

|| Tunc dicit eis Iesus,
Omnes vos ista nocte of
fendemini in me. scriptũ
est enim, ||Percutiam pa-
storem, & dispergẽtur o-
ues gregis.

Postquam autem sur-
rexero, ||præibo vobis in
Galilæam.

Respondens verò Pe-
trus dixit ei, Etiamsi o-
mnes offendantur in te,
ego nunquam offendar.

Dixit ei Iesus, ||Amen
dico tibi, ista nocte ante-
quam gallus vocem mit-
tat, ter me abnegabis.

Dicit ei Petrus, Etiam-
si oportuerit me mori te
cum, non te abnegabo.
Similiter & omnes disci-
puli dixerunt.

¶ Tunc venit Iesus cum
eis in locum qui dicitur
Gethsemane:& dicit disci
pulis, Sedete hîc, vsque-
quo abiens, precatus fue-
ro illic.

Et assumpto Petro &
duobus filiis Zebedæi, cœ
pit contristari, & grauissi-
mè angi.

¶ Tũc dicit eis Iesus, Vn-
diquaque tristis est ani-
ma mea vsque ad mortẽ:
manete hîc, & vigilate
mecum.

Et progressus paulu-
lum, procidit in faciem
suam, precans, & dicens,
Pater mi, si possibile est,

Christus solicitus de suis potius quàm de seipso, prædicit ipsorũ fugã, monet vt mox sperẽt meliora.

*Mar.*14.27 *iohan.*16.32 & 18.8 *Zach.*13.7

*Mar.*14.28, & 16.7

*Iohan.*13.38

*Mar.*14.32 *luc.*22.39

Christus discipulorũ infirmitati consulens, aliis in tuto relictis, tres tantùm assumit suæ angustiæ testes futuros & in locũ proditioni destinatum vltrò progreditur.

Christus vere homo pœnas nobis Dei de sceleribus debitas luitur, à suis deseritur. luctatur terribiliter cũ maledictionis Dei horrore, ex quo tandẽ victor euadens efficit vt mors nõ sit ãplius nobis formidabilis.

abeat à me poculũ istud. veruntamen non vt ego volo, sed vt tu.

παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.

Imago humanæ securitatis.

40 ¶ Tunc venit ad discipulos, & reperit eos dormiẽtes: & dicit Petro, Itáne non potuistis vnam horam vigilare mecum?

40 Καὶ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας· καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ, Οὕτως οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ;

41 Vigilate & orate, ne introeatis in tentationem. spiritus quidem promptus, sed caro infirma *est*.

41 Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.

42 Rursum secundò abiit, & precatus est, dicens, Pater mi, si non potest hoc poculum abire à me quĩ bibam ipsum, fiat voluntas tua.

42 Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσηύξατο, λέγων, Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον παρελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ ἐὰν μὴ αὐτὸ πίω, γενηθήτω τὸ θέλημά σου.

43 Et quum venisset reperit eos rursum dormiẽtes: erant enim oculi eorum grauati.

43 Καὶ ἐλθὼν εὑρίσκει αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ βεβαρημένοι.

44 Et relictis eis, rursum abiit: & precatus est tertiò, eundem sermonem dicens.

44 Καὶ ἀφεὶς αὐτούς, ἀπελθὼν πάλιν, προσηύξατο ἐκ τρίτου, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών.

45 Tunc venit ad discipulos suos, & dicit eis, Dormite quod superest, & requiescite: ecce, appropinquauit hora, & Filius hominis traditur in manus peccatorum.

45 Τότε ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς, Καθεύδετε τὸ λοιπόν, καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδού, ἤγγικεν ἡ ὥρα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν.

46 Surgite, eamus: ecce, appropinquauit qui me ꝓdit.

46 Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδού, ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με.

Mar. 14. 43 luc. 22. 47 iohan. 18. 3
Christus vltro capiendũ se præbet, vt volũtaria obedientia volũtariã Adami defectionem luat.

47 ¶ || Et adhuc eo loquente, ecce, Iudas vnꝰ ex duodecim, venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, à principibus Sacerdotum & senioribꝰ populi.

47 Καὶ ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδού, Ἰούδας εἷς τῶν δώδεκα, ἦλθε, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ.

48 Is verò qui prodebat eum, dederat eis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero, is est: prehendite eum.

48 Ὁ δὲ παραδιδοὺς αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον, λέγων, Ὃν ἂν φιλήσω, αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτόν.

49 Itaque statim quum venisset ad Iesum, dixit,

49 Καὶ εὐθέως προσελθὼν τῷ Ἰησοῦ, εἶπε,

Χαῖρε ῥαββί. Καὶ κατεφίλησεν αὐτόν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει; Τότε προσελθόντες ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν. 50

Καὶ ἰδοὺ, εἷς τῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἀπέσπασε τὴν μάχαιραν αὐτοῦ· καὶ πατάξας τὸν δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον. 51

Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς. πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. 52

Ἢ δοκεῖς ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; 53

Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαί, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι; 54

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς τοῖς ὄχλοις, Ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με. καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐκαθεζόμην διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με. 55

Τοῦτο δὲ ὅλον γέγονεν ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν. Τότε οἱ μαθηταὶ πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἔφυγον. 56

Οἱ δὲ, κρατήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήγαγον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα, ὅπου οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι συνήχθησαν. 57

Ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει αὐτῷ ἀπὸ μακρόθεν ἕως τῆς αὐλῆς τοῦ ἀρχιερέως· καὶ εἰσελθὼν ἔσω, ἐκάθητο μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, ἰδεῖν τὸ τέλος. 58

Aue rabbi. Et deosculatus est eum.

At Iesus dixit ei, Amice, quorsum ades? Tunc accesserunt, & manus iniecerunt in Iesum, & prehenderunt eum.

Christus capitur vt liberemur.

¶ Et ecce, vnus ex iis qui *erant* cum Iesu, extensa manu exemit gladiũ suũ, & percusso seruo Pontificis maximi, abstulit auriculam eius.

Tunc ait ei Iesus, Cõuerte gladium tuum in locum suum. ||quicunque enim acceperint gladiũ, gladio peribunt.

Vocationem oportet esse zeli regulam. *Gen.9.6* *apoc.13.10*

An putas me non posse nunc precari Patrem meum, qui huc sistat mihi plures quàm duodecim legiones Angelorũ?

Christus ideo capt⁹ quia capi voluit.

Quomodo ergo implerẽtur ||Scripturæ, *quæ dicũt* sic oportere fieri?

Esa.53.10

In illa hora dixit Iesus turbæ, Vt aduersus latronem exiuistis cum gladiis & fustibus, vt comprehẽderetis me. quotidie apud vos sedebam docens in templo, nec prehendistis me.

||Hoc autem totum factum est vt implerentur Scripturæ Prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt.

Suprà, 14.58

||Illi verò prehensum Iesum abduxerũt ad Caiapham Pontificem maximum, vbi Scribæ & seniores coacti erant.

Mar.14.53 *luc.22.54* *ioh.18.14* Christus innocens damnatur à Põtifice eius impietatis cuius nos rei sumus.

Petrus autem sequebatur eum procul vsque in aulam Põtificis maximi: & ingressus intro, sedebat cum ministris, vt videret finem.

Mar.14.55 ||Principes autem Sa-
cerdotum & seniores &
totus consessus quærebāt
falsum testimonium con
tra Iesum, vt eum morte
multarent:
Et non inuenerunt: e-
tiam quū multi falsi te-
stes accessissent, non inue
nerunt. Postremò verò
aduenientes duo falsi te-
stes,
Dixerunt, Iste dixit,
Ioh.2.19 ||Possum dissoluere tem-
plum Dei, & triduò ipsū
ædificare.
Et surgens Pōtifex ma
ximus dixit ei, Nihil re-
spōdes? quid *illud est quod*
istiaduersū te testificātur?
Iesus autem silebat. Et
respondens Pontifex ma
ximus dixit ei, Adiuro te
per Deum viuentem vt
dicas nobis an tu sis Chri
stus ille Filius Dei.
Dicit ei Iesus, Tu dixi-
sti: quinetiam dico vo-
bis, ab hoc tempore vi-
Suprà,16.17 rom.14.10 1.thes.4.14 debitis || Filium hominis
sedentem ad dextram po
tentiæ *Dei*, & venientem
in nubibus cæli.
Tunc Pontifex maxi-
mus dirupit vestimenta
sua, dicēs, Blasphemauit,
quid amplius egemus te-
stibus? ecce, nunc audistis
blasphemiam eius.
Quid vobis videtur? I-
psi verò respondentes di
xerunt, Tenetur mortis
pœna.
Esa.50.6 Mar.14.66 luc.22.55 Iohan.18.25 ||Tunc inspuerunt in
faciem eius, & colaphos
ei inflixerunt, alii verò
bacillis eum ceciderunt,
Dicētes, Vaticinare no
bis Christe, quis sit qui te
percussit.
¶ ||Petrus autem sedebat
extrà in aula: & accessit
ad eum quædam ancil-

Petrus mirabili Dei prouidentia horū omniū futur9 testis, ad singularis cōstantiæ exemplū suæ incredulitatis experientia præparatur.

59 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι,
καὶ τὸ συνέδριον ὅλον ἐζήτουν ψευδο-
μαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως αὐτὸν θα-
νατώσωσι·
60 Καὶ οὐχ εὗρον· καὶ πολλῶν ψευδο-
μαρτύρων προσελθόντων, οὐχ εὗρον.
ὕστερον δὲ προσελθόντες δύο ψευδο-
μάρτυρες,
61 Εἶπον, Οὗτος ἔφη, Δύναμαι κατα-
λῦσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν
ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν.
62 Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐ-
τῷ, Οὐδὲν ἀποκρίνῃ; τί οὗτοί σου κα-
ταμαρτυροῦσιν;
63 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα. Καὶ ἀποκριθεὶς
ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ, Ἐξορκίζω σε κατὰ
τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σὺ
εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.
64 Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Σὺ εἶπας· πλὴν
λέγω ὑμῖν, ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς
δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν
τοῦ οὐρανοῦ.
65 Τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξε τὰ ἱμά-
τια αὐτοῦ, λέγων, Ὅτι ἐβλασφήμησε· τί
ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων; ἴδε, νῦν ἠ-
κούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ.
66 Τί ὑμῖν δοκεῖ; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες
εἶπον, Ἔνοχος θανάτου ἐστί.
67 Τότε ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐ-
τοῦ, καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν· οἱ δὲ ἐρρά-
πισαν,
68 Λέγοντες, Προφήτευσον ἡμῖν Χριστέ,
τίς ἐστιν ὁ παίσας σε.
69 Ὁ δὲ Πέτρος ἔξω ἐκάθητο ἐν τῇ
αὐλῇ· καὶ προσῆλθεν αὐτῷ μία παι-

διόσκη, λέγουσα, Καὶ σὺ ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Γαλιλαίου.

70 Ὁ δὲ ἠρνήσατο ἔμπροσθεν πάντων, λέγων, Οὐκ οἶδα τί λέγεις.

71 Ἐξελθόντα δὲ αὐτὸν εἰς τὸν πυλῶνα, εἶδεν αὐτὸν ἄλλη· καὶ λέγει τοῖς ἐκεῖ, Καὶ οὗτος ἦν μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου.

72 Καὶ πάλιν ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου, Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον.

73 Μετὰ μικρὸν δὲ προσελθόντες οἱ ἑστῶτες εἶπον τῷ Πέτρῳ, Ἀληθῶς καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ ἡ λαλιά σου δῆλόν σε ποιεῖ.

74 Τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν, Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησε.

75 Καὶ ἐμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος τοῦ Ἰησοῦ, εἰρηκότος αὐτῷ, Ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. Καὶ ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς.

Κεφάλαιον κζ.

1 Πρωΐας δὲ γενομένης, συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε θανατῶσαι αὐτόν.

2 Καὶ δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον, καὶ παρέδωκαν αὐτὸν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι.

3 Τότε ἰδὼν Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς ἀπέστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις,

4 Λέγων, Ἥμαρτον, παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. Οἱ δὲ εἶπον, Τί πρὸς ἡμᾶς; σὺ ὄψει.

5 Καὶ ῥίψας τὰ ἀργύρια ἐν τῷ ναῷ,

lula, dicens, Et tu quum Iesu Galilæo eras.

70 Ipse verò negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicas.

71 Eum autem egredientem in vestibulum vidit alia *ancilla*: & dixit iis qui *erant* illic, Et iste erat cum Iesu Nazareno.

72 Tunc rursus negauit cum iureiurando, Non noui hominem.

73 Paulo pòst autem accesserunt qui adstabãt, & dixerunt Petro, Verè & tu ex ipsis es: nam & loquutio tua te manifestũ facit.

74 Tunc cœpit seipsum deuouere, & iurare, *dicẽs*, Non noui hominem. Et statim gallus misit vocẽ.

75 Tunc meminit Petrus verborum Iesu, qui dixerat ei, Priusquam gallus vocem mittat, ter me abnegabis. Et egressus extra, fleuit amarẽ.

CAP. XXVII.

1 MAne autem quũ esset, consilium ceperũt omnes principes Sacerdotum & seniores populi aduersus Iesum, vt eũ morte morte multarent.

Mar.15.a Luc.22.66 iohan.18.28

2 Et vinctum eum abduxerunt, ac tradiderũt Põtio Pilato præsidi.

3 ¶ Tunc Iudas qui eũ prodiderat, vidẽs eum damnatum esse, pœnitens, retulit triginta argẽteos *nummos* ad principes Sacerdotum, & seniores,

Exemplũ horrendi iudicii Dei in eos tũ qui Christum vendunt, tũ q Christum emunt.

4 Dicens, Peccaui, prodito sanguine innoxio. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris.

5 Et *ipse* abiectis illis *nummis* argẽteis in templum,

Act.1.18

secessit: & abiens||strangulauit *sese*.

6 αἰνεχώρησε· καὶ ἀπελθὼν ἀπήγξατο.

Principes autem Sacerdotum acceptis numis illis argenteis, dixerũt, Nõ licet eos mittere in corbanan, quoniam pretium sanguinis est.

Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια εἶπον, Οὐκ ἔξεστι βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν· ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστι.

Cõsilio autẽ capto, emerũt ex eis agrũ illũ figuli, ad sepulturam hospitum.

7 Συμβούλιον δὲ λαβόντες, ἠγόρασαν ἐξ αὐτῶν τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, εἰς ταφὴν τοῖς ξένοις.

Act.1.19

Quapropter vocatus est ager ille, ||ager sanguinis, vsq; in hodiernũ diẽ.

8 Διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος, ἀγρὸς αἵματος, ἕως τῆς σήμερον.

Zacha.11.13

(Tũc impletũ est quod dictum est per Ieremiam Prophetam, dicentem, ||Et acceperũt triginta numos argẽteos, pretiũ æstimati, qui æstimatus fuit à filiis Israel.

9 (Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου, ὃν ἐτιμήσαντο ἀπὸ υἱῶν Ἰσραήλ.

Et dederunt eos ad *emendum* agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus)

10 Καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι Κύριος)

Mar.15.2
luc.23.3
ioh.18.33
Christus tacet accusatus, vt non accusemur: nostrũ reatum agnoscens, simul suam innocẽtiam silẽtio probans.

¶ ||Iesus autem stetit coram præside, & interrogauit eum præses, dicẽs, Tũ *ne* es rex ille Iudæorum? Dixit autem ei Iesus, Tu dicis.

11 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ ἡγεμὼν λέγων, Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ, Σὺ λέγεις.

Et quum ipse accusaretur à principibus Sacerdotum & senioribus, nihil respondit.

12 Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο.

Tunc dicit ei Pilatus, Non audis quàm multa aduersum te testificẽtur?

13 Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος, Οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσι;

Et non respondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præses valde.

14 Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἓν ῥῆμα· ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.

Christus ab eodẽ iudice prius absoluitur quàm damnetur, vt eum constet iustũ pro iniustis mori.

¶ Præses autem in festo consueuerat turbæ dimittere vnum vinctum, quẽ voluissent.

15 Κατὰ δὲ ἑορτὴν εἰώθει ὁ ἡγεμὼν ἀπολύειν ἕνα τῷ ὄχλῳ δέσμιον, ὃν ἤθελον.

Habebãt verò tũc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas.

16 Εἶχον δὲ τότε δέσμιον ἐπίσημον λεγόμενον Βαραββᾶν.

Ipsis igitur coactis, dixit eis Pilatus, Vtrum vultis dimittã vobis? Barabbã, an Iesũ ꝗ dicitur Christ⁹?

17 Συνηγμένων οὖν αὐτῶν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Τίνα θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν; Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν;

18 ᾔδει γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.

Sciebat enim quòd per inuidiam tradidissent eũ.

19 Καθημένου δὲ αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λέγουσα, Μηδέν σοι καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν.

Sedente autem eo pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens, Nihil tibi *rei sit* cum iusto illo: multa enim passa sum hodie in somniis propter eum.

20 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεισαν τοὺς ὄχλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀπολέσωσιν.

||Principes autem Sacerdotum & seniores persuaserunt turbæ vt peteret Barabban, Iesum verò perderet.

Mar.15.11
luc.23.18
ioh.18.40
act.3.14

21 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἡγεμὼν εἶπεν αὐτοῖς, Τίνα θέλετε ἀπὸ τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; Οἱ δὲ εἶπον, Βαραββᾶν.

Respondens autẽ pręses dixit eis, Vtrũ è duobus illis vultis vt vobis dimittam? Ipsi verò dixerunt, Barabban.

22 Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Τί οὖν ποιήσω Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον Χριστόν; Λέγουσιν αὐτῷ πάντες, Σταυρωθήτω.

Dixit eis Pilatus, Quid igitur faciam Iesu qui dicitur Christus? Dicunt ei omnes, Crucifigatur.

23 Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἔφη, Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; Οἱ δὲ περισσῶς ἔκραζον, λέγοντες, Σταυρωθήτω.

Præses autem ait, Enimuero quid mali fecit? At illi amplius clamabant, dicentes, Crucifigatur.

24 Ἰδὼν δὲ ὁ Πιλάτος ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων, Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ὑμεῖς ὄψεσθε.

¶ Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed maiorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus coram turba, dicens, Innoxius ego sum à sanguine huius iusti: vos videritis.

Christus iudicis testimonio absolutus, damnatur tamen ab eodẽ iudice, vt corã Deo absoluamur.

25 Καὶ ἀποκριθεὶς πᾶς ὁ λαὸς εἶπε, Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

Et respondens vniuersus populus dixit, Sãguis eius super nos & super filios nostros.

26 Τότε ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν· τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλώσας παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ.

Tunc dimisit eis Barabban: Iesum autem flagellatum tradidit vt crucifigeretur.

Mar.15.16
ioh.19.1

Christus ignominiã subit peccatis nostris debitã, Interimtamẽ occulta Dei prouidentia ab iis ipsis rex designatur a quibus afficitur contumelia.

27 Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ πραιτώριον συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὅλην τὴν σπεῖραν.

¶ ||Tunc milites præsidis, quum abduxissent Iesum in prætorium, coegerunt ad eum vniuersam cohortem.

28 Καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην.

Et quum exuissent eũ, circumposuerũt ei chlamydem coccinam.

Et coronam è spinis contextam imposuerunt eius capiti,& arundinem in dextram eius : & genu ante eum summisso, illudebant ei, dicentes , Aue rex Iudæorum.

29 Καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ· καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἐνέπαιζον αὐτῷ, λέγοντες, Χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

Et quum inspuissent in eum, cœperunt arundinem illam, & verberabāt caput eius.

30 Καὶ ἐμπτύσαντες εἰς αὐτὸν, ἔλαβον τὸν κάλαμον, καὶ ἔτυπτον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Et quum illusissent ei, exuerūt eum chlamyde, induerúntque vestimentis suis:& abduxerunt eū vt crucifigerent.

31 Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ· καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι.

Mar.15.21
luc.23.26
Mar.15.22
luc.23.32
iohan.19.16
Educitur extra vrbē, vt in cæleste regnū ītroducamur. Christus nullum vsquam solamen inuenit, vt omni consolatione in eo repleamur.
Mar.15.24
Fit maledictio vt in ipso benedicamur nudatus suis etiā vestibus vt ipsius nuditate ditemur.
Psal.22.19
Pronūtiatur verus Messias ab iis ipsis à quibus reiicitur.
Pendens medius inter latrones Christus iudicatꝰ, iam tum incipit mundum iudicare.

Christus vt plene pro nobis satisfaceret non tantum corporis sed etiā summos animi cruciatus sustinuit & vicit.

||Exeuntes autem inuenerunt quendam Cyrenæum, nomine Simoné: hunc angariauerunt vt portaret crucem eius.

32 Ἐξερχόμενοι δὲ εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον, ὀνόματι Σίμωνα· τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.

¶ ||Et quum venissent in locum qui dicitur Golgotha, quod est Caluariæ locus,

33 Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ, ὅς ἐστι λεγόμενος κρανίου τόπος,

¶ Dederunt ei acetum bibendum cum felle mistum: & quum gustasset, noluit bibere.

34 Ἔδωκαν αὐτῷ πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον· καὶ γευσάμενος, οὐκ ἤθελε πιεῖν.

||Postquam autem crucifixerunt eum , partiti sunt eius vestimenta, sortem iacientes : vt impleretur quod dictum est à Propheta , ||Partiti sunt sibi vestiméta mea,& supervestem meam iecerūt sortem.

35 Σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν, διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον· ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου, Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον.

¶ Et sedentes seruabant eum illic.

36 Καὶ καθήμενοι ἐτήρουν αὐτὸν ἐκεῖ.

Et imposuerunt super caput eius crimen ipsius scriptum, HIC EST IESVS REX ILLE IVDAEORVM.

37 Καὶ ἐπέθηκαν ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην, ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ ΙΗΣΟΥΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

¶ Tunc crucifiguntur cū eo duo latrones: vnus ad dextram,& alter ad sinistram.

38 Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λῃσταί, εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων.

¶ Qui verò prætereibant conuitiabātur ei, mouétes capita sua,

39 Οἱ δὲ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν,

40 Καὶ λέγοντες· Ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ.

Et dicẽtes, ||Tu qui destruis templum, & triduò ædificas, serua temetipsũ: si Filius Dei es, descende è cruce.

Ioh.2.19

41 Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἐμπαίζοντες μετὰ τῶν Γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων, ἔλεγον,

Similiter autem etiam principes Sacerdotum illudẽtes cum Scribis & senioribus, dicebant,

42 Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. εἰ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ἐστι, καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν αὐτῷ.

Alios seruauit, seipsum non potest seruare. si rex Israel est, descendat nunc è cruce, & credemus ei.

43 Πέποιθεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ῥυσάσθω νῦν αὐτὸν, εἰ θέλει αὐτόν. εἶπε γὰρ, Ὅτι Θεοῦ εἰμι υἱός.

||Confidit in Deo, liberet eũ nunc, si vult eũ. dixit enĩ, Filius Dei sum.

Psal.22.9
sap.1.28

44 Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ λῃσταὶ οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ὠνείδιζον αὐτῷ.

Idipsum autem etiam latrones q. crucifixi erãt cum eo, exprobrabãt ei.

45 Ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐννάτης.

¶ A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam regionem, vsque ad horam nonam.

Cælum ipsum præ horrore obtenebratur, & Iesus in inferorum gurgitem immersus eiulat, & interea irridetur.

46 Περὶ δὲ τὴν ἐννάτην ὥραν ἀνεβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, Ἠλὶ, Ἠλὶ, λαμὰ σαβαχθανί; τοῦτ' ἔστι, Θεέ μου, Θεέ μου, ἱνατί με ἐγκατέλιπες;

Circiter verò horam nonam exclamauit Iesus voce magna, dicens, ||Eli, Eli, lama sabachthani? Hoc est, Deus meus, Deus meus, cur deseruisti me?

Psal.22.2

47 Τινὲς δὲ τῶν ἐκεῖ ἑστώτων ἀκούσαντες ἔλεγον, Ὅτι Ἠλίαν φωνεῖ οὗτος.

Quidã autẽ ex iis q. illic stabãt, quũ *hoc* audissent, dicebant, Eliã vocat iste.

48 Καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς ἐξ αὐτῶν, καὶ λαβὼν σπόγγον, πλήσας τε ὄξους, καὶ περιθεὶς καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτόν.

Et statim currens quidam ex eis, ||quum acceptam spongiã impleuisset aceto, & circũposuisset calamo, dedit ei vt biberet.

Psal.69.22

49 Οἱ δὲ λοιποὶ ἔλεγον, Ἄφες, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας σώσων αὐτόν.

Reliqui verò dicebãt, Sine videamus an veniat Elias seruaturus eum.

50 Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα.

¶ Iesus autem quum rursum clamasset voce magna, emisit spiritum.

Christus superatis cæteris hostibus, tandẽ etiam mortem ipsam lacessit.

51 Καὶ ἰδοὺ, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· καὶ ἡ γῆ ἐσείσθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν.

¶ ||Et ecce, aulæum templi fissum est in duas partes à summo vsque ad imum: & terra mota est, & petræ fissæ sunt.

2.Par.3.14

Christus, etiã mortuus, se Deũ omnipotentẽ esse, vel ipsis hostibus confitentibus, demonstrat.

52 Καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν· καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη,

Et monumẽta aperta sũt: & multa corpora sãctorũ q. dormierãt, surrexerũt.

53 Qui egressi è monumẽtis post resurrectionẽ eius, introierunt in sanctam vrbem, & apparuerunt multis.

Καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς.

54 Centurio verò & qui cum eo erant seruãtes Iesũ, viso terræmotu & iis quæ facta fuerant, timuerunt vehemẽter, dicẽtes, Verè Filius Dei erat iste.

Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γενόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες, Ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.

55 Erant autem illic mulieres multæ procul spectantes, quæ sequutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrantes ei.

Ἦσαν δὲ ἐκεῖ γυναῖκες πολλαὶ ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, αἵτινες ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ.

56 Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Iose mater, & mater filiorum Zebedæi.

Ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ μήτηρ, καὶ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

Mar.15.42 luc.23.50 ioh.19.38 Christus non clam sed præsidis consensu ab homine celebri, loco non procul sito, in monumento nouo sepelitur, vt de vera ipsius morte ambigi non possit.

57 ‖¶ Quum autem serũ diei esset, venit homo diues ab *vrbe* Arimathæa, nomine Ioseph, qui & ipse discipulus fuerat Iesu.

Ὀψίας δὲ γενομένης ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀριμαθαίας, τοὔνομα Ἰωσὴφ, ὃς καὶ αὐτὸς ἐμαθήτευσε τῷ Ἰησοῦ.

58 Is adiit Pilatum, & petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus.

Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ, ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Τότε ὁ Πιλάτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα.

59 Et Ioseph quum accepisset corpus, inuoluit illud sindone pura:

Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα ὁ Ἰωσὴφ, ἐνετύλιξεν αὐτὸ σινδόνι καθαρᾷ.

60 Posuítque in monumẽto suo nouo quod exciderat in petra: & aduoluto saxo magno ad ostiũ monumenti, abiit.

Καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ· καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν.

61 Erat autem illic Maria Magdalene & altera Maria, sedentes contra sepulchrum.

Ἦν δὲ ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου.

Ipsius Christi interfectoribus sepulchri custodia committitur, quo minus possit de eius resurrectione dubitari.

62 Postero autem die quæ sequitur Parasceuen, coacti sunt principes Sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum,

Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶ μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον,

63 Dicentes, Domine, meminimus planum illum dixisse quum adhuc viueret, Tertio post die surgam.

Λέγοντες, Κύριε, ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν, ἔτι ζῶν, Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι.

64 Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας· μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς κλέψωσιν αὐτὸν, καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ, Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης.

64 Iube ergo muniri sepulchrum vsque in diem tertium: nequando veniant discipuli eius nocte, & furetur eum, dicántque populo, Surrexit à mortuis. & erit vltimus error peior priore.

65 Ἔφη δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Ἔχετε κουστωδίαν· ὑπάγετε, ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε.

65 Dixit eis Pilatus, Habetis custodiam: abite, munite sicut scitis.

66 Οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας.

66 Ipsi auté profecti munierunt sepulchrum, obsignato lapide, cum custodia.

Κεφάλαιον κη.

1 Ὀψὲ δὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρῆσαι τὸν τάφον.

2 Καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς ἐγένετο μέγας. ἄγγελος γὰρ Κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας, καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ.

3 Ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπὴ, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών.

4 Ἀπὸ δὲ τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσείσθησαν οἱ τηροῦντες, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ νεκροί.

5 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἄγγελος εἶπε ταῖς γυναιξὶ, Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς· οἶδα γὰρ ὅτι Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε.

6 Οὐκ ἔστιν ὧδε· ἠγέρθη γὰρ, καθὼς εἶπε. δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος.

7 Καὶ ταχὺ πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν. καὶ ἰδοὺ, προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε. ἰδοὺ, εἶπον ὑμῖν.

CAP. XXVIII.

1 EXtremo autem Sabbatho, quum lucesceret in primũ diem hebdomadis, venit Maria Magdalene & altera Maria vt spectarét sepulchrũ.

Mar.16.6 ioh.20.11 Christus profligata in ipso sepulchro morte, sua vi resurgit: quod mox Angelus testificatur.

2 Et ecce, terræmotus factus est magnus. Angelus enim Domini quum descendisset è cælo, & accessisset, deuoluit lapidem ab ostio, sedebátque super eum.

3 Erat auté visus eius vt fulgur, & vestimentum eius album sicut nix.

4 Custodes autem concussi sũt præ ipsius timore & facti sũt sicut mortui.

5 Respõdens auté Angelus dixit mulieribus, Vos *verò* ne timete: scio enĩ vos Iesũ crucifixum quærere.

6 Non est hîc: surrexit enim prout dixit. Venite, videte locum vbi iacebat Dominus.

7 Et citò profectæ dicite discipulis eius, eum surrexisse à mortuis. Et ecce, præit vobis in Galilæam: illic eum videbitis. Ecce, dixi vobis.

8 Tũc egressæ citò à monumento cum timore & gaudio magno, currebãt vt renuntiarẽt discipulis eius.

Καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς μεγάλης, ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

Christus ipse post resurrectionem appa ret, & missis ad discipulos mulieribus, ostẽdit se curã eorum non abiecisse.

9 ¶ Quum autem proficiscerentur vt renuntiarẽt discipulis eius, ecce, Iesus occurrit eis, dicẽs, Auete. Illæ autem accesserunt, & prehẽderunt pedes eius, & adorauerunt eum.

Ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς, λέγων, Χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

10 Tunc ait eis Iesus, Ne timete: abite, annuntiate fratribus meis vt abeant in Galilæã: & illic me videbunt.

Τότε λέγει αὐταῖς ὁ Ἰησοῦς, Μὴ φοβεῖσθε· ὑπάγετε, ἀπαγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖ με ὄψονται.

Quo magis sol lucet, eo magis excæcantur impii.

11 ¶ Proficiscentibus autẽ ipsis, ecce, quidam ex custodia venerunt in vrbẽ, & annuntiauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant.

Πορευομένων δὲ αὐτῶν, ἰδού, τινὲς τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα.

12 Tunc coacti cum senioribus, consilio capto, pecuniam multam dederũt militibus,

Καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, συμβούλιόν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις,

13 Dicentes, Dicite, Discipuli eius nocte venerunt, & eum furati sunt nobis dormientibus.

Λέγοντες, Εἴπατε, Ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων.

14 Quòd si hoc auditum fuerit apud præsidẽ, nos persuadebimus ei, & securos vos præstabimus.

Καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν.

15 Ipsi verò accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti: & diuulgatus est iste sermo apud Iudæos vsque ad hodiernum diẽ.

Οἱ δὲ, λαβόντες τὰ ἀργύρια, ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν. καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον.

Discipulis quoque apparet Christus, quos etiã Apostolos designat.

16 ¶ Vndecim autem discipuli profecti sunt in Galilæam, in montem vbi constituerat eis Iesus.

Οἱ δὲ ἕνδεκα μαθηταὶ ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὸ ὄρος οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς.

17 Et quum vidissent eũ, adorauerunt eum: quidã autem dubitauerunt.

Καὶ ἰδόντες αὐτὸν, προσεκύνησαν αὐτῷ· οἱ δὲ ἐδίστασαν.

18 Et accedens Iesus loquut[9] est eis, dicẽs, ‖Data est mihi õnis authoritas

Heb.1.2

Καὶ προσελθὼν ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησεν αὐτοῖς, λέγων, Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία

ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

19 Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος·

20 Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ἀμήν.

in cælo & in terra.

¶ || Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti:

Docẽtes eos seruare omnia quę mãdaui vobis. & ecce, ego vobiscũ sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Amen.

Mar.16.15 Κεφάλαια apostolatus, doctrinæ à Christo traditæ per orbẽ terrarũ promulgatio, & sacramẽtorũ administratio: quarũ rerum efficacia non à ministris sed à Domino pẽdet.

Euangelium secundum Marcum. Τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον.

Κεφάλαιον α.

1 ἈΡΧΗ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ·

2 Ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, Ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

3 Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

4 Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

5 Καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἰουδαία χώρα, καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται· καὶ ἐβαπτίζοντο πάντες ἐν τῷ Ἰορδάνῃ

CAP. I.

PRincipium Euangelij Iesu Christi, Filij Dei:

Vt scriptum est in Prophetis, || Ecce, ego mitto nuntium meũ ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram te.

Malach.3.1 Iohãnes præit Christo sicut prædictũ est à Prophetis.

|| Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, complanate semitas eius.

Esa.40.3 luc.3.4 ioh.1.15.

¶ || Baptizabat Iohannes in deserto, & prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.

Mat.3.4 Summa doctrinæ Iohannis, aut potius Christi, remissio peccatorũ & emẽdatio vitæ.

|| Et exibat ad eum tota Iudææ regio ac Ierosolymitæ: & baptizabãtur omnes ab eo in Iordane

Matth.3.5

flumine, confitentes peccata sua.

ποταμῷ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Leuit.11.22

6 Induebatur autem Iohannes pilis camelorum, & zona pellicea circa lũbos suos: ||& edebat locustas & mel syluestre.

Ἦν δὲ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου, καὶ ζώνην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ· καὶ ἐσθίων ἀκρίδας καὶ μέλι ἄγριον.

Matth.3.11 luc.3.16 Ioh.1.27 Iohannes & omnes ministri in Christũ Dominum respiciunt. Act.1.5, & 2.4, & 11.16, & 19.4

7 ¶ ||Et prædicabat, dicens, Venit ponè me qui validior me est, cuius non sum dignus qui incuruatus soluam corrigiam solearum.

Καὶ ἐκήρυσσε, λέγων, Ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.

8 ||Ego quidem baptizaui vos aqua: ipse verò baptizabit vos Spiritu sãcto.

Ἐγὼ μὲν ἐβάπτισα ὑμᾶς ἐν ὕδατι· αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

Mat.3.14 luc.3.22 ioh.1.33 Christus baptismum nostrum in sese consecrat.

9 ¶ ||Et factũ est diebus illis, venit Iesus à Nazareth *vrbe* Galilææ, & baptizat⁹ est in Iordane à Iohãne

Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρὲθ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην.

Vocatio Christi e cælis vt capitis Ecclesiæ.

10 Et statim ascendens ex aqua, vidit findi cælos, & Spiritum tanquam colũbam descendere super eũ.

Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν, καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν.

11 Et vox extitit è cælis, Tu es Filius ille meus dilectus, in quo acquiesco.

Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν, Σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

Mat.4.1 luc.4.1 Christus tentatus vincit.

12 ¶ Statímque Spiritus eũ expellit in desertum.

Καὶ εὐθὺς τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον.

13 Et fuit illic in deserto dies quadraginta, tentante eum Satana. erátq; cũ feris: & Angeli ministrabant ei.

Καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων· καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.

Mat.4.12 luc.4.14 ioh.4.43 Iohanne capto, plene se prodit Christus.

14 ¶ ||Postquam autem traditus fuit Iohannes in custodiã, venit Iesus in Galilæam, prædicans Euangelium regni Dei:

Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ·

15 Et dicens, Impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei:

Καὶ λέγων, Ὅτι πεπλήρωται ὁ καιρὸς, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

16 Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, βάλλοντας ἀμφίβληστρον ἐν τῇ θαλάσσῃ, (ἦσαν γὰρ ἁλιεῖς)

17 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων.

18 Καὶ εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

19 Καὶ προβὰς ἐκεῖθεν ὀλίγον, εἶδεν Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτοὺς ἐν τῷ πλοίῳ καταρτίζοντας τὰ δίκτυα·

20 Καὶ εὐθέως ἐκάλεσεν αὐτούς· καὶ ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν μισθωτῶν, ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ.

21 Καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναούμ· καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν εἰς συναγωγὴν, ἐδίδασκε.

22 Καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ. ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς.

23 Καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, καὶ ἀνέκραξε,

24 Λέγων, Ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.

25 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Φιμώθητι, καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ.

26 Καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, καὶ κράξαν φωνῇ μεγάλῃ,

resipiscite, & credite Euangelio.

16 ||Ambulans autem ad mare Galilææ, vidit Simonem & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare, (erant enim piscatores)

Mat. 4.18 luc. 5.2 Vocatio Simonis & Andreæ.

17 Et dixit eis Iesus, Sequimini me, & faciam vt sitis piscatores hominum.

18 Et *ipsi* statim omissis retibus suis sequuti sunt eum.

19 Tunc progressus illinc paululum, vidit Iacobum *filium* Zebedæi, & Iohannem fratrem eius, qui & ipsi in nauigio sarciebant retia:

Vocatio Iacobi & Iohãnis.

20 Statímque vocauit eos: & *ipsi* omisso patre suo Zebedæo in nauigio cum mercenariis, sequuti sunt eum.

21 ||¶ Et ingrediuntur Capernaum: statímque sabbatho ingressus Iesus in synagogam, docebat.

Mat. 4.23 luc. 4.31 Annũtiat doctrinã qua sola expellitur Satan e mũdo: quod etiam miraculo confirmat.

22 ||Et percellebantur super doctrina ei⁹. docebat enim eos vt authoritaté habens, & non vt Scribæ.

Matth. 7.28.

23 ||Erat autem in synagoga eorum quidam in quo erat spiritus impurus, qui exclamauit,

Luc. 4.32.

24 Dicens, Ah, quid nobis tecum Iesu Nazarene? venisti vt perderes nos? noui te quis sis, *nimirum* Sanctus ille Dei.

25 Et obiurgauit eum Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo.

26 Tunc, quum discerpsisset eũ spiritus impurus, & clamasset voce magna,

exiit ab eo.

ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ.

27 Et expauerunt omnes, ita vt mutuò quærerent inter se, dicétes, Quid est hoc? quæ doctrina noua hæc, vt per potestaté imperet etiam spiritibus impuris, & auscultent ei?

Καὶ ἐθαμβήθησαν πάντες, ὥστε συζητεῖν πρὸς αὐτοὺς, λέγοντας, Τί ἐστι τοῦτο; τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη, ὅτι κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ;

28 Peruenit autem fama eius statim in totam regionem circumiacentem Galilææ.

Ἐξῆλθε δὲ ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εὐθὺς εἰς ὅλην τὴν περίχωρον τῆς Γαλιλαίας.

Matth. 8.14
luc. 4.32
Variis sanatis morbis, demonstrat se veram vitam in mundum attulisse.

29 ¶ ||Et statim è synagoga egressi, venerunt domū Simonis & Andreæ cum Iacobo & Iohanne.

Καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες, ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος καὶ Ἀνδρέου, μετὰ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου.

30 Socrus autem Simonis decumbebat febricitans: & statim dicunt ei de illa.

Ἡ δὲ πενθερὰ Σίμωνος κατέκειτο πυρέσσουσα· καὶ εὐθέως λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς.

31 Tunc accedens erexit eam, prehensa manu eius: & dimisit eam febris statim: & ministrauit eis.

Καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν, κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς εὐθέως, καὶ διηκόνει αὐτοῖς.

32 Quum autem serum *diei* esset, occidente sole, adducebant ad eū omnes malè affectos & dæmoniacos.

Ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ τοὺς δαιμονιζομένους.

33 Et vrbs tota coacta erat ad ostium.

Καὶ ἡ πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν θύραν.

34 Et sanauit multos malè affectos variis morbis: & dæmonia multa eiecit: & non sinebat loqui dæmonia quòd ipsum nossent.

Καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις· καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε, καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν τὰ δαιμόνια ὅτι ᾔδεισαν αὐτόν.

35 Et mane valde multa nocte quum surrexisset exiit, & abiit in desertum locum, & illic precabatur.

Καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν ἀναστὰς ἐξῆλθε, καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἔρημον τόπον, κἀκεῖ προσηύχετο.

36 Et prosequuti sunt eū Simon & qui cum ipso erant.

Καὶ κατεδίωξαν αὐτὸν ὁ Σίμων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ.

37 Et quum inuenissent eum, dicunt ei, Omnes te quærunt.

Καὶ εὑρόντες αὐτὸν, λέγουσιν αὐτῷ, Ὅτι πάντες ζητοῦσί σε.

38 Tunc dicit eis, Eamus in contigua oppidula, vt & illic prædicem.

Καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἄγωμεν εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις, ἵνα κἀκεῖ κηρύξω·

εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα.
Καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγω- 39
γαῖς αὐτῶν, εἰς ὅλην τὴν Γαλιλαίαν,
καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων.
Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρός, 40
παρακαλῶν αὐτὸν καὶ γονυπετῶν αὐ-
τόν, καὶ λέγων αὐτῷ, Ὅτι ἐὰν θέλῃς, δύ-
νασαί με καθαρίσαι.
Ὁ δὲ Ἰησοῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτείνας 41
τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ,
Θέλω, καθαρίσθητι.
Καὶ εἰπόντος αὐτοῦ, εὐθέως ἀπῆλθεν 42
ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη.
Καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ, εὐθέως 43
ἐξέβαλεν αὐτόν.
Καὶ λέγει αὐτῷ, Ὅρα μηδενὶ μηδὲν 44
εἴπῃς· ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱε-
ρεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρι-
σμοῦ σου ἃ προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρ-
τύριον αὐτοῖς.
Ὁ δὲ ἐξελθὼν ἤρξατο κηρύσσειν πολ- 45
λά, καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον, ὥστε μηκέτι
αὐτὸν δύνασθαι φανερῶς εἰς πόλιν εἰσελ-
θεῖν· ἀλλ' ἔξω ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν, καὶ
ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν πανταχόθεν.

Κεφάλαιον β.

ΚΑΙ πάλιν εἰσῆλθεν εἰς Καπερνα- 1
οὺμ δι' ἡμερῶν, καὶ ἠκούσθη ὅτι
εἰς οἶκόν ἐστι.
Καὶ εὐθέως συνήχθησαν πολλοί, ὥσ- 2
τε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύ-
ραν. καὶ ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον.
Καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτόν, παραλυ- 3
τικὸν φέροντες, αἰρόμενον ὑπὸ τεσ-
σάρων.
Καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσαι αὐτῷ 4

ad hoc enim sum egressꝰ.

Et prædicabat in synagogis eorum, in tota Galilæa, & dæmonia eiiciebat.

|| ¶ Veníque ad eum leprosus, precans eum eíque ad genua accidens, ac dicens ei, Si velis, potes me purgare.

Iesus autem misericordia cõmotus, extensa manu, tetigit eum, & dixit ei, Volo, purgator.

Et quum *hæc* dixisset, statim abiit ab eo lepra, & purgatus fuit.

Et grauiter interminatus ei *Iesus*, statim ablegauit eum:

Dixítque ei, Vide *vt* nemini quicquã dicas: sed abi, ostende teipsum sacerdoti, & offer pro purgatione tui quæ || imperauit Moses, vt hoc sit eis testimonio.

||Ille verò egressus cœpit prædicare multa, & rem diuulgare, ita vt iam non posset Iesus manifestè introire in ciuitatem: sed foris in desertis locis erat, & veniebant ad eum vndique.

CAP. II.

E||T rursus intrauit Capernaum interiectis *aliquot* diebus, & auditũ est eum domi esse.

Statímque coacti sunt multi, *adeo* vt iam nõ caperent *eos* ne ea quidem *loca* quæ *erant* ad ostiũ. & loquebatur eis sermonem *Euangelii*.

Tunc veniunt ad eum ferẽtes paralyticum, qui à quatuor portabatur.

Et quum non possent ei appropinquare

Mat.8.2
Luc.5.12
Curato leproso ostendit se idcirco venisse vt mundi sordes suo cõtactu eluat.

Testatur se non ambitione sed solius Patris gloriæ & amoris in miseros peccatores studio duci.

Leuit.14.4

Luc.5.18

Mat.9.1
Christus sanato paralytico demonstrat homines amissas omnes vires in se vno ꝑ fidẽ recuperare.

Iob.14.4
esa.43.15

Matth.9.9
luc.5.27
Euangelium superbos offendit, humiles seruat.

propter turbam, detexerunt tectum *ædium* in quibus erat, eóque perfosso, *funibus* demiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat.

Quum autem vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, Fili, remissa sunt tibi peccata tua.

Erant autem illic quidam ex Scribis sedentes, & ratiocinantes in cordibus suis,

Quid iste ita loquitur blasphemias? ||quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?

Et quum statim cognouisset Iesꝰ spiritu suo, eos ita ratiocinari apud se, dixit eis, Quid ista ratiocinamini in cordibus vestris?

Vtrum est facilius, dicere paralytico, Remissa sunt tibi peccata: an dicere, Surge, & tolle grabatũ tuum, & ambula?

Vt autem sciatis Filiũ hominis præditũ esse authoritate remittendi peccata in terra, (ait paralytico)

Tibi dico, surge, ac tolle grabatum tuum, & abi domum tuam.

Tunc *ille* statim surrexit; sublatóque grabato, egressus est coram omnibus: adeo vt obstupescerent omnes, & glorificarent Deum, dicentes, Nũquam tale quicquam vidimus.

||Et egressus est rursus ad mare: totáque turba veniebat ad eũ, ac docebat eos.

Et quũ prætergrederetur, vidit Leuĩ Alphæi *filiũ* sedẽtem ad telonium:

διὰ τὸν ὄχλον, ἀπεστέγασαν τὴν στέγην
ὅπου ἦν· καὶ ἐξορύξαντες χαλῶσι τὸν
κράββατον ἐφ᾽ ᾧ ὁ παραλυτικὸς κα-
τέκειτο.
5 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν,
λέγει τῷ παραλυτικῷ, Τέκνον, ἀφέων-
ταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.
6 Ἦσαν δέ τινες τῶν γραμματέων ἐκεῖ
καθήμενοι, καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ταῖς
καρδίαις αὐτῶν,
7 Τί οὗτος οὕτως λαλεῖ βλασφημίας;
τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς
ὁ Θεός;
8 Καὶ εὐθέως ἐπιγνοὺς ὁ Ἰησοῦς τῷ
πνεύματι αὐτοῦ ὅτι οὕτως διαλογίζονται
ἐν ἑαυτοῖς, εἶπεν αὐτοῖς, Τί ταῦτα διαλο-
γίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;
9 Τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν τῷ πα-
ραλυτικῷ, Ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι·
ἢ εἰπεῖν, Ἔγειραι, καὶ ἆρόν σου τὸν κράβ-
βατον, καὶ περιπάτει;
10 Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς
τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρ
τίας (λέγει τῷ παραλυτικῷ)
11 Σοὶ λέγω, ἔγειραι, καὶ ἆρον τὸν κράβ
βατόν σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.
12 Καὶ ἠγέρθη εὐθέως, καὶ ἄρας τὸν
κράββατον ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων·
ὥστε ἐξίστασθαι πάντας, καὶ δοξάζειν
τὸν Θεὸν, λέγοντας, Ὅτι οὐδέποτε οὕτως
εἴδομεν.
13 Καὶ ἐξῆλθε πάλιν παρὰ τὴν θά-
λασσαν· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς
αὐτὸν, καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς.
14 Καὶ παράγων εἶδε Λευῒν τὸν τοῦ
Ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον.

καὶ λέγει αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι. Καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

15 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ συνανέκειντο τῷ Ἰησοῦ, καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· ἦσαν γὰρ πολλοί, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

16 Καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἰδόντες αὐτὸν ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Τί ὅτι μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει καὶ πίνει;

17 Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

18 Καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύοντες· καὶ ἔρχονται καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύουσιν, οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ οὐ νηστεύουσι;

19 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, νηστεύειν; ὅσον χρόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν.

20 Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

21 Καὶ οὐδεὶς ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπιρράπτει ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· εἰ δὲ μή, αἴρει τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τὸ καινὸν τοῦ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται.

22 Καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μή, ῥήσσει ὁ οἶνος ὁ νέος

dixítque ei, Sequere me. Et is surgens sequutus est eum.

Et factum est quum Iesus accumberet in domo illius, multi etiam publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius: erant enim multi, & sequuti fuerant eum.

Quúmque Scribæ ac Pharisæi vidissent eum edentem cum publicanis & peccatoribus, dixerunt discipulis eius, Quid *est* quòd cum publicanis & peccatorib⁹ edit ac bibit?

Et quum *hoc* audisset Iesus, dicit eis, Iis qui valent nõ opus est medico, sed iisqui malè affecti sũt. ||non veni vt vocarem iustos, sed peccatores ad resipiscentiam.

1. Tim. 1. 15

¶ Discipuli autem Iohannis ac Pharisæorum ieiunabant: veniunt igitur & dicunt ei, Quare discipuli Iohannis & Pharisæorum ieiunant, tui autem discipuli nõ ieiunãt?

||Tunc ait eis Iesus, Nũ possunt filii thalami quo *tempore* cum ipsis est spõsus, ieiunare? quandiu habent secum sponsum, nõ possunt ieiunare.

Superstitiosi & hypocritæ in rebus mediis temere pietatis summam collocant: qui triplici ratione reprehenduntur: Primùm quia non spectantes quid ferant cuiusque vires, temere quasuis leges de his rebus statuant.

Matth. 9. 14
luc. 5. 33

Aderunt autem dies quum tolletur ab eis spõsus, & tunc ieiunabunt illis diebus.

Sed nemo pãniculum impexum insuit vestiméto veteri: alioquin, illud ipsius supplementum nouum detrahit *aliquid* ex vetere *vestimento*, & fit peior fissura.

Et nemo iniicit vinũ nouũ in vtres veteres: alioquĩ vinũ nouũ disrũpit

vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed vinum nouum in vtres recentes iniiciendum est.

23 ¶ ||Factum est autem vt ipse præteriret Sabbatho per sata, & cœperūt discipuli eius iter faciendo vellere spicas.

Matth.12.1
luc.6.1
Secūdò quòd inter leges de his rebus à Deo positas, & leges de rebus per se illicitis sācitas, nullum discrimen constituunt.
1.Reg.21.6

24 Tunc Pharisæi dixerūt ei, Ecce, cur faciunt Sabbatho quod non licet?

25 Et ipse dixit eis, Nunquam legistis || quid fecerit Dauid quum egeret, & esuriret ipse & qui cum eo *erant*:

26 Quomodo ingressus sit domum Dei sub Abiathar Pontifice maximo, & panes propositionis ederit, quos non licet edere || nisi sacerdotibus, & dederit, etiā iis qui secum erant?

Exo.29.33
leuit.8.31, & 24.9

27 Dixit etiam eis, Sabbathum propter hominem factū est, nō homo propter Sabbathum.

28 Itaque filius hominis est etiam Sabbathi dominus.

CAP. III.

Matth.12.9
luc.6.6
Tertiò quòd ceremonialē legem (moralis appendicem) morali præferebant, quum è contrario ex ista petere oportuerit verum ceremonialis vsum.

1 ET|| introiuit 'rursus in synagogam: erátque illic quidam arefactam manum habens:

2 Et obseruabant an Sabbathis sanaturus esset eū, vt ipsum accusarent.

13 Tunc ait homini habenti manum arefactam, Surge in medium.

4 Eis autem dixit, Licet Sabbathis benefacere, an malefacere *cupiam*? hominem seruare, an trucidare? Ipsi verò silebant.

τοὺς ἀσκούς, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται· ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον.

23 Καὶ ἐγένετο παραπορεύεσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν ποιεῖν τίλλοντες τοὺς στάχυας.

24 Καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον αὐτῷ, Ἴδε, τί ποιοῦσιν ἐν τοῖς σάββασι ὃ οὐκ ἔξεστι;

25 Καὶ αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς, Οὐδέποτε ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαβίδ ὅτε χρείαν ἔσχε, καὶ ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ;

26 Πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὖσι;

27 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον.

28 Ὥστε κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου.

Κεφάλαιον γ.

1 ΚΑΙ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγωγήν· καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος ἐξηραμμένην ἔχων τὴν χεῖρα.

2 Καὶ παρετήρουν αὐτὸν εἰ τοῖς σάββασι θεραπεύσει αὐτόν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ.

13 Καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν χεῖρα, Ἔγειραι εἰς τὸ μέσον.

4 Καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἔξεστι τοῖς σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀποκτεῖναι; Οἱ δὲ ἐσιώπων.

Καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ᾽ ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. Καὶ ἐξέτεινε· καὶ ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.

Καὶ ἐξελθόντες οἱ Φαρισαῖοι, εὐθέως μετὰ τῶν Ἡρωδιανῶν συμβούλιον ἐποίουν κατ᾽ αὐτοῦ, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσι.

Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν· καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησαν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας,

Καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου· καὶ οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα, πλῆθος πολύ, ἀκούσαντες ὅσα ἐποίει, ἦλθον πρὸς αὐτόν.

Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα πλοιάριον προσκαρτερῇ αὐτῷ, διὰ τὸν ὄχλον, ἵνα μὴ θλίβωσιν αὐτόν.

Πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ ἅψωνται ὅσοι εἶχον μάστιγας.

Καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα ὅταν αὐτὸν ἐθεώρει, προσέπιπτεν αὐτῷ, καὶ ἔκραζε, λέγοντα, Ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς ἵνα μὴ αὐτὸν φανερὸν ποιήσωσι.

Καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, καὶ προσκαλεῖται οὓς ἤθελεν αὐτός· καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν.

Καὶ ἐποίησε δώδεκα, ἵνα ὦσι μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύσσειν·

Καὶ ἔχειν ἐξουσίαν θεραπεύειν τὰς νόσους, καὶ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια.

5 Et quum circunspexisset eos cum ira, condolescẽs quòd occalluisset cor eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et *is* extẽdit: restitutáque est man⁹ eius sana vt altera.

6 ¶ Tunc egressi Pharisæi, statim cum Herodianis consilium inierũt aduersus eum, vt eũ pderẽt.

7 Sed Iesus cum discipulis suis secessit ad mare: & magna multitudo sequuta est eum à Galilæa, & à Iudæa,

8 Et ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & *regione quæ est* trans Iordanem: & qui circa Tyrum ac Sidonem habitabãt, magna multitudine, quum audissent quanta faceret, venerunt ad eum.

9 Ipse autem dixit discipulis suis vt nauigiolum sibi semper adesset, propter turbã, ne ipsum opprimerent.

10 Multos enim sanauerat, adeo vt ruerent in eũ vt ipsum tangerent quotquot tenebãtur flagellis.

11 Et spiritus impuri quũ eum conspexerant, accidebant ei *ad pedes*, & clamabant, dicẽtes, Tu es Filius ille Dei.

12 Ipse verò multum interminabatur eis ne ipsũ palàm facerent.

13 ||¶ Tunc ascendit in montem, & aduocauit ad se quos ipse voluit: & venerunt ad eum.

14 Et constituit duodecim qui secum essent, & quos mitteret vt prædicarent:

15 Haberéntque potestatem sanandi morbos, & eiiciendi dæmonia.

Quo mag premitur veritas, eo magis emergit.

Infrà, 6.7 matth. 10.1 luc. 9.1

Duodecim discipuli segregantur ad futuri Apostolatus tyrocinium.

Primũ Simonem, (cui 16
imposuit nomen Petrũ:)

Et Iacobum *filium* Ze- 17
bedæi, & Iohannem fra-
trem Iacobi, (& imposuit
eis nomina Boanerges,
quod est filii tonitrui)

Et Andream, & Philip 18
pum, & Bartholomæum,
& Matthæum, & Thomã,
& Iacobum Alphæi *filiũ*,
& Thaddæum, & Simo-
nem Cananiten,

Et Iudam Iscariotem, 19
qui & prodidit eũ. vene-
rúntque domum.

Conuenit autem rur 20
sum turba, adeo vt ne ca-
pere quidem cibum pos-
sent.

¶ Et quum *hæc* audissent
ipsius propinqui, venerũt 21
vt prehenderent eum: di
cebant enim eum apud se
non esse.

Scribæ verò qui Hiero 22
solymis descenderant, di
cebant eum habere Beel-
zebul, &|| per principem
dæmoniorum eiicere dæ
monia.

¶ Qnum autẽ eos ad- 23
uocasset, dixit eis per pa-
rabolas, Quomodo po-
test Satanas Satanam e-
iicere?

Neque si regnum aduer- 24
sus sese dissideat, potest
stare regnum illud:

Neque si domus con- 25
tra semetipsam dissideat,
potest stare domus illa.

Sic quoque si Satanas 26
insurrexit & dissidet ad-
uersus semetipsum, stare
non potest, sed finem ha-
bet.

Non potest quisquam 27
validi *alicuius* vasa, in-
gressus domum eius, diri-
pere, nisi primò validum
illũ vinxerit: & tunc do-
mum eius diripiet.

Nulli insen
siores Euan-
gelii hostes
quàm quos
minimè opor
tuit.

Matth. 9.34,
& 12.24
luc. 11.14

Solí extra spẽ
salutis qui co
gnitũ Christũ
malitiosè op-
pugnant.

Καὶ ἐπέθηκε τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον·

Καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰακώβου, (καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὀνόματα Βοανεργὲς, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς)

Καὶ Ἀνδρέαν, καὶ Φίλιππον, καὶ Βαρθολομαῖον, καὶ Ματθαῖον, καὶ Θωμᾶν, καὶ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Θαδδαῖον, καὶ Σίμωνα τὸν Κανανίτην,

Καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν. καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον.

Καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ, ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν· ἔλεγον γὰρ, Ὅτι ἐξέστη.

Καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβάντες ἔλεγον, Ὅτι Βεελζεβοὺλ ἔχει, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

Καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν αὐτοῖς, Πῶς δύναται Σατανᾶς Σατανᾶν ἐκβάλλειν;

Καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι ἡ βασιλεία ἐκείνη·

Καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι ἡ οἰκία ἐκείνη.

Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν, καὶ μεμέρισται, οὐ δύναται σταθῆναι, ἀλλὰ τέλος ἔχει.

Οὐ δύναται οὐδεὶς τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ· καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, καὶ βλασφημίαι ὅσας ἂν βλασφημήσωσιν·

28 || Amen dico vobis, quæuis peccata remittẽtur filiis hominũ, & blasphemiæ quibuscunque blasphemarint:

Matth.12.31
luc.12.10
1.ioh.5.16

Ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως.

29 Sed quicũque blasphemarit in Spiritũ sanctũ, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno iudicio.

Ὅτι ἔλεγον, Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει.

30 Dicebant enim, Spiritum impurum habet.

Ἔρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ· καὶ ἔξω ἑστῶτες, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτόν, φωνοῦντες αὐτόν.

31 ||Veniũt igitur fratres & mater eius: & foris stãtes, miserunt ad eum, & eum vocarunt.

Mat.12.46
luc.8.19
Diuersa est prorsus spiritualis & carnalis cognationis ratio.

Καὶ ἐκάθητο ὄχλος περὶ αὐτόν. εἶπον δὲ αὐτῷ, Ἰδού, ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ζητοῦσί σε.

32 Sedebat autem circa eũ turba. *illi* verò dixerunt ei, Ecce, mater tua & fratres tui foris quærunt te.

Καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, λέγων, Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου, ἢ οἱ ἀδελφοί μου;

33 Tunc respondit eis, dicens, Quæ est mater mea, aut fratres mei?

Καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ τοὺς περὶ αὐτὸν καθημένους, λέγει, Ἴδε ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου.

34 Et quum circunspexisset in circuitu circum se discipulos sedentes, ait, Ecce mater mea & fratres mei.

Ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφοί μου καὶ μήτηρ ἐστί.

35 Quicunque enim fecerit quod Deus vult, is est frater meus, & soror mea, & mater.

Κεφάλαιον δ.

ΚΑΙ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολύς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάντα εἰς τὸ πλοῖον, καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν.

CAP. IIII.

1 ET||rursus cœpit docere iuxta mare: & coacta est ad eũ turba multa, adeo vt ipse nauigiũ ingressus, sederet in mari: tota autem turba iuxta mare in terra erat.

Mat.13.1.
luc.8.4

Καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παραβολαῖς πολλά, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ,

2 Et docebat eos per parabolas multa, dicebátque eis in doctrina sua,

Ἀκούετε, Ἰδού, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι.

3 ¶ Audite, Ecce, *quidam* qui seminabat, exiit ad seminandum:

Eadem quidẽ Euangelii doctrina vbique seritur, sed non pari successu: hominum quidem vitio, sed occulto Dei iudicio.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ μὲν ἔπε-

4 Et factũ est in seminãdo, aliud quidem ceci-

dit iuxta viã: veneruntque volucres cæli, & deuorauerunt illud.

Aliud verò cecidit in petrosa, vbi non habebat terram multam: & statim exortum est, propterea quòd non habebat profundam terram:

Sole autẽ exorto torrefactum est, & propterea quòd non habebat radicem, exaruit.

Et aliud cecidit in spinas: & assurrexerunt spinæ: ac suffocarunt illud, & fructum non dedit.

Et aliud cecidit in terrã bonã, dedítque fructũ assurgẽtem ac crescentẽ: & tulit aliud tricena, & aliud sexagena, & aliud cẽtena.

Tunc dixit eis, Qui habet aures ad audiendum, audiat.

Quum autem esset solus, interrogarunt eũ qui circa eum erant cũ duodecim, de parabola.

Et dixit eis, Vobis datũ est nosse mysteriũ regni Dei: iis autem qui foris sũt, per parabolas omnia *ista* fiunt:

Esa. 6. 9
mat. 13. 14
luc. 8. 10
ioh. 12. 40
act. 28. 26
rom. 11. 8

||Vt videntes videant, & non cernant: & audiẽtes audiant, & non intelligant: nequando conuertantur, & remittantur eis peccata.

Præterea dixit eis, Nescitis parabolam istam? & quomodo omnes parabolas cognoscetis?

Seminator ille, sermonem seminat.

Isti autem sunt qui iuxta viam *semen excipiunt*, in quibus *videlicet* seminatur sermo: sed postquã audierunt, statim venit Satanas, & tollit sermonem seminatum in cor-

σε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἦλθε τὰ πετεινὰ
τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτό.
5 Ἄλλο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ πετρῶδες,
ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· καὶ εὐθέως
ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος
6 γῆς·
Ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν, ἐξηράνθη.
Καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάνθας· καὶ
7 ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ συνέπνιξαν
αὐτὸ, καὶ καρπὸν οὐκ ἔδωκε.
8 Καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν καλήν· καὶ ἐδίδου καρπὸν ἀναβαίνοντα καὶ
αὐξάνοντα· καὶ ἔφερεν ἓν τριάκοντα, καὶ
ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν.
9 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.
10 Ὅτε δὲ ἐγένετο καταμόνας, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα
τὴν παραβολήν.
11 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὑμῖν δέδοται
γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ
Θεοῦ· ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω, ἐν παραβο-
12 λαῖς τὰ πάντα γίνεται·
Ἵνα βλέποντες βλέπωσι, καὶ μὴ ἴδωσι· καὶ ἀκούοντες ἀκούωσι, καὶ μὴ
συνιῶσι· μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἀφεθῇ
αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα.
13 Καὶ λέγει αὐτοῖς, Οὐκ οἴδατε τὴν
παραβολὴν ταύτην; καὶ πῶς πάσας τὰς
παραβολὰς γνώσεσθε;
14 Ὁ σπείρων, τὸν λόγον σπείρει.
15 Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ παρὰ τὴν ὁδὸν, ὅπου σπείρεται ὁ λόγος· καὶ ὅταν ἀκούσωσιν, εὐθέως ἔρχεται ὁ σατανᾶς, καὶ αἴρει
τὸν λόγον τὸν ἐσπαρμένον ἐν ταῖς καρ-

δίαις αὐτῶν.

16 Καὶ οὗτοί εἰσιν ὁμοίως οἱ ἐπὶ τὰ πετρώδη σπειρόμενοι, οἳ ὅταν ἀκούσωσι τὸν λόγον, εὐθέως μετὰ χαρᾶς λαμβάνουσιν αὐτόν·

17 Καὶ οὐκ ἔχουσι ῥίζαν ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ πρόσκαιροί εἰσιν· εἶτα γενομένης θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον, εὐθέως σκανδαλίζονται.

18 Καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας σπειρόμενοι, οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον ἀκούοντες.

19 Καὶ αἱ μέριμναι τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου, καὶ αἱ περὶ τὰ λοιπὰ ἐπιθυμίαι εἰσπορευόμεναι συμπνίγουσι τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος γίνεται.

20 Καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν σπαρέντες, οἵτινες ἀκούουσι τὸν λόγον, καὶ παραδέχονται· καὶ καρποφοροῦσιν, ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν.

21 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Μήτι ὁ λύχνος ἔρχεται ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῇ, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῇ;

22 Οὐ γάρ ἐστί τι κρυπτὸν ὃ ἐὰν μὴ φανερωθῇ, οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ᾽ ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

23 Εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

24 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Βλέπετε τί ἀκούετε· ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ προστεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν.

25 Ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ· καὶ ὃς οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ᾽ αὐτοῦ.

dibus eorum.

Et isti sunt similiter qui in petrosa semé excipiūt: qui *videlicet*, quum audierint sermoné, statim cum gaudio accipiunt eum:

Et non habét radicem in se, sed téporarij sūt: deinde orta oppressione aut psequutione propter sermoné, statim offendūtur.

Hi sunt autem qui in spinas semé excipiunt, hi sunt, *inquam*, qui sermoné audiunt:

Sed solicitudines seculi huius, & fallacia ||diuitiarum, & cupiditates quæ in cæteris rebꝰ *versantur*, introeuntes suffocant sermoné, isque redditur infructuosus.

Hi sunt verò qui in terram bonam semen exceperunt, qui *videlicet* audiunt sermonem, & accipiunt: & fructum ferunt, aliud tricena, aliud sexagena, aliud centena.

¶ Dixit etiam eis, ||Num lucerna venit vt subter modiû ponatur, aut subter lectum? nónne vt candelabro imponatur?

|| Non est enim quicquam occultū quod non manifestandum sit, vel *quod* abscondatur: sed *oportet* vt palā proferatur.

Siquis habet aures ad audiendum, audiat.

¶ Præterea dixit eis, Videte quid audiatis: || qua mensura metimini, alij vobis metientur, & adiicietur vobis qui auditis.

|| Qui enim habet, dabitur ei: & qui non habet, etiam quod habet, tolletur ab eo.

1.Tim.6.17

Mat.5.15, luc.8.16, & 11.33
Etiāsi lucem Euangeliū respuat mūdus, tamen est accendēda, vel ob hanc vnam causam vt eius scelera patefiant.
Mat.10.26, luc.8.17, & 12.2

Mat.7.2 luc.6.38
Quo liberaliꝰ communicamus à Deo accepta, eo fit ipse erga nos liberalior.
Mat.13.12, & 15.29, luc.8.18, & 19.26

Dominus serit & metit ratione quadā hominibus prorsus ignota.

26 ¶ Itē dicebat, Ita est regnum Dei vt si quispiam iaciat semen in terram,

Καὶ ἔλεγεν, Οὕτως ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὡς ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς,

27 Et dormiat, & exurgat nocte ac die: & semen germinet, & assurgat quomodo ipse nescit.

Καὶ καθεύδῃ, καὶ ἐγείρηται νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ ὁ σπόρος βλαστάνῃ, καὶ μηκύνηται ὡς οὐκ οἶδεν αὐτός.

28 Sponte enim terra fructū fert, primùm herbā, deinde spicam, deinde plenum frumētum in spica.

Αὐτομάτη γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, πρῶτον χόρτον, εἶτα στάχυν, εἶτα πλήρη σῖτον ἐν τῷ στάχυϊ.

29 Quum autem prodiderit *sese* fructus, statim mittit falcem: quoniam adest messis.

Ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπός, εὐθέως ἀποστέλλει τὸ δρέπανον, ὅτι παρέστηκεν ὁ θερισμός.

Matth.13.31
luc.13.19
Deus contrà quam soleāt homines, à minimis auspicat⁹, in maxima desinit.

30 || Dicebat etiam, Cui *rei* assimilabimus regnū Dei? aut qua collatione conferemus illud?

Καὶ ἔλεγε, Τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; ἢ ἐν ποίᾳ παραβολῇ παραβάλωμεν αὐτήν;

31 Velut grano sinapis: quod quum seminatur in terra, minimum est omnium seminum quæ in terra sunt:

Ὡς κόκκῳ σινάπεως, ὃς ὅταν σπαρῇ ἐπὶ τῆς γῆς, μικρότερος πάντων τῶν σπερμάτων ἐστὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς·

32 Sed quum seminatum fuerit, assurgit, & fit maximum omnium olerū: edítque ramos magnos, ita vt possint sub eius vmbra volucres cæli nidulari.

Καὶ ὅταν σπαρῇ, ἀναβαίνει, καὶ γίνεται πάντων τῶν λαχάνων μείζων· καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥστε δύνασθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν.

Matth.13.34

33 || Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem, prout poterant audire.

Καὶ τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον, καθὼς ἠδύναντο ἀκούειν.

34 Absque parabola verò non loquebatur eis. priuatim autem discipulis suis explicabat omnia.

Χωρὶς δὲ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς. κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπέλυε πάντα.

Matth.8.23.
luc.8.22
Qui cū Christo nauigant, etiamsi videatur ille periclitantibus suis stertere, tamē in tempore ab ipso expergefacto seruantur.

35 ¶ || Dixit autem eis die illo, quum serum *diei* esset, Transeamus in vlteriorē *ripam*.

Καὶ λέγει αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενομένης, Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν.

36 Dimissa igitur turba acceperunt eum vt erat in nauigio: sed alia nauigiola erant cum eo.

Καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ· καὶ ἄλλα δὲ πλοιάρια ἦν μετ' αὐτοῦ.

37 Tūc oritur turbo vēti ma

Καὶ γίνεται λαῖλαψ ἀνέμου μεγά-

λη· τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖ-
ον, ὥστε αὐτὸ ἤδη γεμίζεσθαι.
Καὶ ἦν αὐτὸς ἐπὶ τῇ πρύμνῃ ἐπὶ 38
τὸ προσκεφάλαιον καθεύδων· καὶ διε-
γείρουσιν αὐτὸν, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Δι-
δάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα;
Καὶ διεγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, 39
καὶ εἶπε τῇ θαλάσσῃ, Σιώπα, πεφίμωσο.
Καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, καὶ ἐγένετο γα-
λήνη μεγάλη.
Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τί δειλοί ἐστε οὕτω; 40
πῶς οὐκ ἔχετε πίστιν;
Καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν, καὶ 41
ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, Τίς ἄρα οὗτός
ἐστιν, ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ ἡ θάλασσα
ὑπακούουσιν αὐτῷ;

Κεφάλαιον ε.

ΚΑΙ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσ- 1
σης, εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδα-
ρηνῶν.
Καὶ ἐξελθόντι αὐτῷ ἐκ τοῦ πλοίου, εὐ- 2
θέως ἀπήντησεν αὐτῷ ἐκ τῶν μνημείων
ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ·
Ὃς τὴν κατοίκησιν εἶχεν ἐν τοῖς μνη- 3
μείοις, καὶ οὔτε ἁλύσεσιν οὐδεὶς ἠδύνατο
αὐτὸν δῆσαι.
Διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ 4
ἁλύσεσι δεδέσθαι, καὶ διεσπᾶσθαι
ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς πέδας
συντετρῖφθαι· καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἴσχυε
δαμάσαι.
Καὶ διὰ παντὸς νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν
τοῖς ὄρεσι καὶ ἐν τοῖς μνήμασιν ἦν κράζων, 5
καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις.
Ἰδὼν δὲ τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ μακρόθεν, 6
ἔδραμε καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

gnus: fluctúsque irruebāt in nauigium, ita vt iam impleretur.

Erat autem ipse in puppi, ceruicali indormiens: tunc expergefaciunt eū, dicúntque ei, Magister, non est tibi curæ quòd perimus?

Experrectus igitur obiurgauit vētum, dixítque mari, Sile, obmutesce. Tū quieuit ventus, factáque est tranquillitas magna.

Dixit autem eis, Quid ita timidi estis? quomodo fidem non habetis?

Et timuerunt timore magno, dicebántque alius ad alium, Quisnam iste est, vt etiam ventus & mare auscultent ei?

CAP. V.

ET venerunt in vlteriorē *ripam* maris, in regionē Gadarenorum.

Egressóque ei è nauigio, statim occurrit è monumentis homo in quo erat spiritus impurus:

Qui domicilium habebat in monumentis, & ne catenis quidem quisquam poterat eum vincire:

Propterea quòd sæpe pedicis & catenis vinctus fuerat, sed discerptæ fuerant ab eo catenæ, & pedicæ cōtritæ: neque quisquam potuerat eum domare.

Et per omne *tempus* die ac nocte in montibus & in monumentis erat clamans, & concidens seipsum lapidibus.

Quum vidisset autem Iesum procul, cucurrit & adorauit eum:

Matth. 8.28
luc. 8.26
Christi virtutem admirātur multi qui tamen vel leuissimæ rei iacturā redemptam nolint.

7 Et clamãs voce magna
dixit, Quid mihi tecũ Iesu
Fili Dei altissimi? adiuro
te *per* Deum ne me tor-
queas.

Καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ, εἶπε, Τί
ἐμοὶ καὶ σοὶ Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;
ὁρκίζω σε τὸν Θεὸν μή με βασανίσῃς.

8 (Dicebat enim ei, Exi
spiritus impure ex isto ho
mine)

(Ἔλεγε γὰρ αὐτῷ, Ἔξελθε τὸ πνεῦμα
τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου)

9 Tũc interrogauit eum,
Quod tibi nomen *est*? Et
respondit dicens, Legio
mihi nomen *est*. quia mul
ti sumus.

Καὶ ἐπηρώτα αὐτὸν, Τί σοι ὄνομα;
Καὶ ἀπεκρίθη λέγων, Λεγεὼν ὄνομά μοι
ὅτι πολλοί ἐσμεν.

10 Et multum precabatur
eum ne mitteretur extra
illam regionem.

Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ ἵνα μὴ
αὐτοὺς ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώρας.

11 Erat autem illic ad mõ
tes grex porcorũ magnus
pascens.

Ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς τὰ ὄρη ἀγέλη χοί-
ρων μεγάλη βοσκομένη.

12 Et precati sunt eum o-
mnes *illi* dæmones, dicen
tes, Mitte nos in porcos,
vt in eos introeamus.

Καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν πάντες οἱ
δαίμονες, λέγοντες, Πέμψον ἡμᾶς εἰς
τοὺς χοίρους, ἵνα εἰς αὐτοὺς εἰσέλθωμεν.

13 Et permisit eis statim Ie
sus. Et egressi spiritus illi
impuri introierũt in por
cos: & ruit ille grex è præ-
cipitio in mare, (erãt au-
tem quasi bis mille) & suf
focati sunt in mari.

Καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς εὐθέως ὁ Ἰη-
σοῦς. Καὶ ἐξελθόντα τὰ πνεύματα τὰ
ἀκάθαρτα εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοίρους· καὶ
ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν
θάλασσαν, (ἦσαν δὲ ὡς δισχίλιοι) καὶ
ἐπνίγοντο ἐν τῇ θαλάσσῃ.

14 Qui verò pascebãt por
cos, fugerunt, & renũtia-
rũt in vrbem & in agros.
Et *illi* egressi sunt vt vide-
rent quid illud esset quod
factum fuerat.

Οἱ δὲ βόσκοντες τοὺς χοίρους ἔφυγον,
καὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς
τοὺς ἀγρούς. Καὶ ἐξῆλθον ἰδεῖν τί ἐστι τὸ
γεγονός.

15 Veniunt igitur ad Ie-
sum, & conspiciunt eum
qui fuerat dæmoniacus,
sedentem ac vestitum, &
sanę mentis, eum *inquam*
qui habuerat legionem:
& timuerunt.

Καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ
θεωροῦσι τὸν δαιμονιζόμενον καθήμενον
καὶ ἱματισμένον, καὶ σωφρονοῦντα, τὸν
ἐσχηκότα τὸν λεγεῶνα· καὶ ἐφοβήθησαν.

16 Et qui *id* viderant, nar-
rauerunt eis quomodo a-
ctum esset cum dæmo-
niaco, & de porcis.

Καὶ διηγήσαντο αὐτοῖς οἱ ἰδόντες, πῶς
ἐγένετο τῷ δαιμονιζομένῳ, καὶ περὶ τῶν
χοίρων.

17 Tunc *illi* cœperũt eum
rogare vt abiret ex fini-
bus ipsorum.

Καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν αὐτὸν ἀ-
πελθεῖν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

18 Ipso verò ingresso in na
uigiũ, rogabat eũ ille qui
fuerat dæmoniacus vt

Καὶ ἐμβάντος αὐτοῦ εἰς τὸ πλοῖον,
παρεκάλει αὐτὸν ὁ δαιμονισθεὶς, ἵνα

ᾖ μετ' αὐτοῦ.
Ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀλλὰ
λέγει αὐτῷ, Ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου πρὸς
τοὺς σοὺς, καὶ ἀνάγγειλον αὐτοῖς ὅσα σοι ὁ
Κύριος ἐποίησε, καὶ ἠλέησέ σε.
Καὶ ἀπῆλθε, καὶ ἤρξατο κηρύσσειν
ἐν τῇ Δεκαπόλει ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ
Ἰησοῦς· καὶ πάντες ἐθαύμαζον.
Καὶ διαπεράσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ
πλοίῳ πάλιν εἰς τὸ πέραν, συνήχθη ὄ-
χλος πολὺς ἐπ' αὐτόν· καὶ ἦν παρὰ τὴν
θάλασσαν.
Καὶ ἰδοὺ, ἔρχεται εἷς τῶν ἀρχισυνα-
γώγων, ὀνόματι Ἰάειρος· καὶ ἰδὼν αὐτὸν,
πίπτει πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ.
Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, λέγων,
Ὅτι τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει· ἵνα
ἐλθὼν ἐπιθῇς αὐτῇ τὰς χεῖρας, ὅπως
σωθῇ· καὶ ζήσεται.
Καὶ ἀπῆλθε μετ' αὐτοῦ· καὶ ἠκολού-
θει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, καὶ συνέθλιβον
αὐτόν.
(Καὶ γυνή τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος
ἔτη δώδεκα·
Καὶ πολλὰ παθοῦσα ὑπὸ πολλῶν ἰα-
τρῶν, καὶ δαπανήσασα τὰ παρ' ἑαυτῆς
πάντα, καὶ μηδὲν ὠφεληθεῖσα, ἀλλὰ
μᾶλλον εἰς τὸ χεῖρον ἐλθοῦσα·
Ἀκούσασα περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθοῦσα
ἐν τῷ ὄχλῳ ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ ἱματίου
αὐτοῦ.
Ἔλεγε γὰρ, Ὅτι κἂν τῶν ἱματίων αὐ-
τοῦ ἅψωμαι, σωθήσομαι.
Καὶ εὐθέως ἐξηράνθη ἡ πηγὴ τοῦ αἵ-
ματος αὐτῆς· καὶ ἔγνω τῷ σώματι ὅτι ἴα-
ται ἀπὸ τῆς μάστιγος.

esset cum ipso.
19 Iesus autem non per-
misit ei, sed ei dixit, Abi
domum tuam ad tuos, &
eis renuntia quanta tibi
Dominus præstiterit, &
quātopere misert⁹ sit tui.
20 Abiit igitur *ille*, & cœ-
pit prædicare in Decapo-
li quanta ipsi fecisset Ie-
sus. & omnes mirabātur.
11 Et quum Iesus rursum
traiecisset nauigio in vl-
teriorem *ripam*, coacta
est turba multa ad eum:
erátque apud mare.
22 ||Et ecce, venit vnus ex
principibus synagogæ,
nomine Iairus: & quum
vidisset eum, accidit ad pe
des eius.
23 Et multum precabatur
eum, dicens, Filiola mea
in extremum adducta est:
rogo, vt venias & impo-
nas ei manus, vt seruetur:
& viuet.
24 Abiit igitur *Iesus* cum
eo: & sequebatur eum tur
ba multa, & comprime-
bant eum.
25 (Tūc mulier quædā quę
erat in fluxione sāguinis
ab annis duodecim:
26 Fuerátque multa per-
pessa à multis medicis, &
expēderat omnia sua, &
nihil adiuta fuerat, sed
potius in deteri⁹ venerat:
27 Quum audisset de Ie-
su, venit in turba à tergo,
& tetigit vestimentū e-
ius.
28 Dicebat enim, Si vel
vestimenta eius tetigero,
seruabor.
29 Et statim exaruit fons
sanguinis eius: & sensit
corpore se sanatam esse
ex eo flagello.

Matth. 9.8
luc. 8.41
Vera fide quā-
uis imbecilla
vel leuissi-
me attactus
Iesus, virtute
sua nos sanat.

Statim autem Iesus quũ apud se cognouisset vim quæ ex ipso exierat, conuersus in turba, dixit, Quis tetigit vestimenta mea?

30 Καὶ εὐθέως ὁ Ἰησοῦς ἐπιγνοὺς ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐξ αὐτοῦ δύναμιν ἐξελθοῦσαν, ἐπιστραφεὶς ἐν τῷ ὄχλῳ, ἔλεγε, Τίς μου ἥψατο τῶν ἱματίων;

Et dixerunt ei discipuli ipsius, Vides turbam te opprimentem, & dicis, Quis me tetigit?

31 Καὶ ἔλεγον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Βλέπεις τὸν ὄχλον συνθλίβοντά σε, καὶ λέγεις, Τίς μου ἥψατο;

Ipse verò circunspiciebat vt videret eam quæ hoc fecerat.

32 Καὶ περιεβλέπετο ἰδεῖν τὴν τοῦτο ποιήσασαν.

Mulier autem, timens & tremens, quum; sciret quod in se factum fuerat, venit & accidit ei *ad pedes*, dixitque ei omnem veritatem.

33 Ἡ δὲ γυνὴ, φοβηθεῖσα καὶ τρέμουσα, εἰδυῖα ὃ γέγονεν ἐπ' αὐτῇ, ἦλθε καὶ προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν.

Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te seruauit: abi in pace, & esto sana ex flagello tuo)

34 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ, Θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· ὕπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου)

Adhuc eo loquente veniunt *quidam* à principe synagogæ, dicentes, Filia tua mortua est: quid amplius vexas magistrũ?

35 Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἀρχισυναγώγου, λέγοντες, Ὅτι ἡ θυγάτηρ σου ἀπέθανε· τί ἔτι σκύλλεις τὸν διδάσκαλον;

Patres suis etiam liberis promissiones vitæ per fidẽ apprehẽdũt.

Iesus autem, statim vt audiit hunc sermonem qui dicebatur, dicit præfecto synagogæ, Ne metue, solummodo crede.

36 Ὁ δὲ Ἰησοῦς, εὐθέως ἀκούσας τὸν λόγον λαλούμενον, λέγει τῷ ἀρχισυναγώγῳ, Μὴ φοβοῦ, μόνον πίστευε.

Neque permisit vt quisquam ipsum consequeretur nisi Petrus & Iacobus & Iohannes & frater Iacobi.

37 Καὶ οὐκ ἀφῆκεν οὐδένα αὐτῷ συνακολουθῆσαι, εἰ μὴ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν Ἰακώβου.

Tunc venit domum præfecti synagogæ, & tumultum conspicit, flentes & eiulantes multum.

38 Καὶ ἔρχεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχισυναγώγου, καὶ θεωρεῖ θόρυβον, κλαίοντας καὶ ἀλαλάζοντας πολλά.

Et ingressus dicit eis, Quid tumultuamini & fletis? puella non est mortua, sed dormit.

39 Καὶ εἰσελθὼν λέγει αὐτοῖς, Τί θορυβεῖσθε καὶ κλαίετε; τὸ παιδίον οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει.

Indigni sunt Christi irrisores qui fiãt ipsius bonitatis testes.

Et deridebant eum. Ipse verò, eiectis omnib⁹, accepit patrem & matrẽ puellæ, & eos qui secum erant, & ingreditur *eò* vbi puella erat iacens.

40 Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ. Ὁ δὲ, ἐκβαλὼν ἅπαντας, παραλαμβάνει τὸν πατέρα τοῦ παιδίου καὶ τὴν μητέρα, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰσπορεύεται ὅπου ἦν τὸ παιδίον ἀνακείμενον.

41 Καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς τοῦ παιδίου, λέγει αὐτῇ, Ταλιθὰ κοῦμι· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, Τὸ κοράσιον (σοὶ λέγω) ἔγειραι.

42 Καὶ εὐθέως ἀνέστη τὸ κοράσιον, καὶ περιεπάτει· ἦν γὰρ ἐτῶν δώδεκα. καὶ ἐξέστησαν ἐκστάσει μεγάλῃ.

43 Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς πολλὰ ἵνα μηδεὶς γνῷ τοῦτο· καὶ εἶπε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν.

Κεφάλαιον ϛ.

1 ΚΑΙ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ· καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

2 Καὶ γενομένου σαββάτου ἤρξατο ἐν τῇ συναγωγῇ διδάσκειν· καὶ πολλοὶ ἀκούοντες ἐξεπλήσσοντο, λέγοντες, Πόθεν τούτῳ ταῦτα; καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, ὅτι καὶ δυνάμεις τοιαῦται διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ γίνονται;

3 Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων, ὁ υἱὸς Μαρίας, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ καὶ Ἰούδα καὶ Σίμωνος; καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε πρὸς ἡμᾶς; Καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ.

4 Ἔλεγε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

5 Καὶ οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι, εἰ μὴ ὀλίγοις ἀρρώστοις ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας, ἐθεράπευσε.

6 Καὶ ἐθαύμαζε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· καὶ περιῆγε τὰς κώμας κύκλῳ, διδάσκων.

7 Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώ-

41 Prehensáque manu puellæ, dicit ei, Talitha cumi: quod est, si interpreteris, Puella (tibi dico) surge.

42 Et statim surrexit puella, & ambulabat: erat enim annorum duodecim. & obstupuerunt stupore magno.

43 Ipse verò multum imperauit eis nequis id resciret: dixítque vt daretur puellæ quo vesceretur.

CAP. VI.

1 ET || egressus est illinc, venítque in patriam suã: & sequuti sunt eum discipuli eius.

Matth. 13.54 luc.4.16

Mundus incredulus nihil quidẽ de Christi virtute detrahit, sed oblata eius efficacia seipsum priuat sciens ac prudens.

2 Quúmque aduenisset Sabbathũ, cœpit in synagoga docere: multíque audientes percellebantur, dicentes, Vnde huic ista? & quæ est hæc sapientia quæ data est ei, vt etiam virtutes tales per manus eius edantur?

3 Nónne iste est faber ille, filius Mariæ, frater Iacobi & Iose & Iudæ & Simonis? nónne & sorores eius hîc sunt apud nos? Et offendebantur in ipso.

4 Dicebat autem eis Iesus, || Nõ est Propheta inhonoratus nisi in patria sua, & inter cognatos, & in domo sua.

Iohan.4.44

5 Neque potuit illic virtutem vllam edere, sed quum paucis ægrotis imposuisset manus, sanauit eos.

Matth.9.33 luc.13.22 Matth.10.1 luc.9.1 supra,3.14

6 || Mirabatúrque propter incredulitatem eorum: & circuibat vicos in orbem, docens.

Peculiari legatione præparantur discipuli ad generalem illũ Apostolatũ.

7 ¶ || Tũc aduocauit duo-

decim illos, cœpitque eos mittere binos: dedítque eis potestatem *aduersus* spiritus impuros.

δεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο· καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων.

Fidis pastoribus ne de rebus quidē alioqui ad hāc vitam necessariis cogitādum, si vel tātillum eos remorentur. *Act.*12.8

Et præcepit eis vt nihil 8
sumerent ad iter, nisi virgam tantùm, non peram, non panem, non æs in zona:

Καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς ἵνα μηδὲν αἴρωσιν εἰς ὁδὸν, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον, μὴ πήραν, μὴ ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκόν·

Sed *vt* calcearétur|| san 9
daliis: & ne induerentur binis tunicis.

Ἀλλ' ὑποδεδεμένους σανδάλια· καὶ μὴ ἐνδύσασθαι δύο χιτῶνας.

Et dicebat eis, Vbicun- 10
que introieritis domum, illic manete vsquedum exeatis illinc.

Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὅπου ἐὰν εἰσέλθητε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε ἕως ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν.

*Matth.*10.14 *luc.*9.5 Dominus seruorum suorū seuerissimus vindex. *Act.*13.51 & 18.6

||Et quicunque non re 11
ceperint vos, neque audierint vos, egressi illinc, ||excutite puluerem qui subest pedibus vestris, *vt hoc sit* testimonio aduersus eos. Amen dico vobis, tolerabilior erit Sodomorum *conditio* siue Gomorrhorū in die iudicii, quàm vrbis illius.

Καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσωσιν ὑμῶν, ἐκπορευόμενοι ἐκεῖθεν, ἐκτινάξατε τὸν χοῦν τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις ἢ Γομόρροις ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Egressi igitur *illi* prędi- 12
cabant vt resipiscerent *homines*.

Καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον ἵνα μετανοήσωσι.

Et dæmonia multa e- 13
iiciebant: ||vngebántque oleo multos ægrotos, & sanabant *eos*.

*Iac.*5.14

Καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον· καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους, καὶ ἐθεράπευον.

*Matth.*14.1 *luc.*9.7 Euangelium pios confirmat, impios perturbat.

¶ ||Audiuit autem *hæc* 14
rex Herodes, (clarū enim factum erat nomen eius) dixítque, Iohannes ille qui baptizabat, surrexit à mortuis, & propterea virtutes agunt in eo.

Καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, (φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ) καὶ ἔλεγεν, Ὅτι Ἰωάννης ὁ βαπτίζων ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ.

Alii dicebant, Elias est. 15
Alii verò dicebant, Propheta est, vel vnus ex Prophetis illis.

Ἄλλοι ἔλεγον, Ὅτι Ἠλίας ἐστίν· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Ὅτι προφήτης ἐστίν, ἢ ὡς εἷς τῶν προφητῶν.

*Luc.*3.19 Vide annot. apud Matth.

||Quum igitur *hæc* au- 16
disset Herodes, ait, Hic est Iohannes quem ego decollaui, ipse surrexit à mortuis.

Ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρώδης εἶπεν, Ὅτι ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστιν, αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν.

Ipse enim Herodes 17
missis *satellitibus* prehen-

Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης ἀποστείλας ἐκρά-

τησε τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν.

Ἔλεγε γὰρ ὁ Ἰωάννης τῷ Ἡρώδῃ, 18
Ὅτι οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου.

Ἡ δὲ Ἡρωδιὰς ἐνεῖχεν αὐτῷ, καὶ ἤθε- 19
λεν αὐτὸν ἀποκτεῖναι· καὶ οὐκ ἠδύνατο.

Ὁ γὰρ Ἡρώδης ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάν- 20
νην, εἰδὼς αὐτὸν ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ συνετήρει αὐτόν· καὶ ἀκούσας αὐτοῦ, πολλὰ ἐποίει, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουε.

Καὶ γενομένης ἡμέρας εὐκαίρου, ὅ- 21
τε Ἡρώδης τοῖς γενεσίοις αὐτοῦ δεῖπνον ἐποίει τοῖς μεγιστᾶσιν αὐτοῦ καὶ τοῖς χιλιάρχοις καὶ τοῖς πρώτοις τῆς Γαλιλαίας·

Καὶ εἰσελθούσης τῆς θυγατρὸς αὐτῆς 22
τῆς Ἡρωδιάδος, καὶ ὀρχησαμένης, καὶ ἀρεσάσης τῷ Ἡρώδῃ καὶ τοῖς συνανακειμένοις, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ κορασίῳ, Αἴτησόν με ὃ ἐὰν θέλῃς, καὶ δώσω σοί.

Καὶ ὤμοσεν αὐτῇ, Ὅτι ὃ ἐάν με αἰ- 23
τήσῃς, δώσω σοί, ἕως ἡμίσους τῆς βασιλείας μου.

Ἡ δὲ ἐξελθοῦσα εἶπε τῇ μητρὶ αὐ-
τῆς, Τί αἰτήσομαι; Ἡ δὲ εἶπε, Τὴν κε- 24
φαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Καὶ εἰσελθοῦσα εὐθέως μετὰ σπουδῆς
πρὸς τὸν βασιλέα, ᾐτήσατο, λέγουσα, 25
Θέλω ἵνα μοι δῷς ἐξ αὐτῆς ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Καὶ περίλυπος γενόμενος ὁ βασιλεὺς, 26
διὰ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους

derat Iohannem, & vinxerat eũ in carcere, propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam vxorẽ.

Dicebat enim Iohannes Herodi, || Non licet tibi habere vxorem fratris tui. *Leuit.18.16*

Herodias autem imminebat ei, & cupiebat eũ trucidare: nec poterat.

Herodes enim metuebat Iohannem, sciẽs eum *esse*|| virum iustum ac sanctum, & obseruabat eũ: auditóq; eo multa faciebat, & libẽter eũ audiebat. *Matth.22.26*

Quum igitur dies opportunus adesset, quo tẽpore Herodes in natalitiis suis cœnam faciebat proceribus suis ac chiliarchis & primariis Galilææ:

Et introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissétque Herodi & simul accumbentibus, rex ait puellæ, Pete à me quodcunque volueris, & dabo tibi.

Iurauítque ei, Quodcunque à me petieris, dabo tibi, vsque ad dimidiũ regni mei.

At illa egressa dixit matri suæ, Quid petam? Illa verò dixit, Caput Iohannis Baptistæ.

Puella igitur cupidè statim ad regem ingressa, *id* petiit, dicens, Velim vt iã nunc des mihi in patina caput Iohannis Baptistæ.

Rex autẽ valde tristis factus, nóluit *tamẽ*, propter iusiurandum & eos qui

ſimul accumbebant, eam reiicere.

οὐκ ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθετῆσαι.

Et ſtatim rex, miſſo ſpiculatore, imperauit vt adferretur caput eius.

27 Καὶ εὐθέως ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς
σπεκουλάτωρα, ἐπέταξεν ἐνεχθῆναι τὴν
κεφαλὴν αὐτοῦ.

Ille verò abiit ac decollauit eum in carcere: attulítque caput eius in patina, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri ſuæ.

28 Ὁ δὲ ἀπελθὼν ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν
ἐν τῇ φυλακῇ· καὶ ἤνεγκε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ
ἐπὶ πίνακι, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν τῷ κορασίῳ· καὶ
τὸ κοράσιον ἔδωκεν αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς.

Quúmque *hoc* audiſſét diſcipuli eius, venerunt & ſuſtulerunt cadauer eius, & poſuerunt in monumento.

29 Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἦλ-
θον καὶ ἦραν τὸ πτῶμα αὐτοῦ, καὶ ἔθη-
καν αὐτὸ ἐν μνημείῳ.

Luc. 9. 10

||Coacti ſunt autem Apoſtoli ad Ieſum, & annuntiauerunt ei omnia & quæ egerãt, & quæ docuerant.

30 Καὶ συνάγονται οἱ ἀπόστολοι πρὸς
τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπήγγειλαν αὐτῷ πάν-
τα καὶ ὅσα ἐποίησαν, καὶ ὅσα ἐδίδαξαν.

Chriſtum vel per ipſa deſerta ſectãtibus non modò nihil deerit, ſed etiam multũ ſupererit. Et quàm turpe ab eo qui vitam æternã donat, hanc caducã nõ expectare?

Et dixit eis, Venite vos priuatim in deſertum locũ, & requieſcite paulũlũ. Erãt enim multi veniẽtes & abeuntes: & ne cibũ q̃dẽ capere ipſis vacabat.

31 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Δεῦτε ὑμεῖς αὐτοὶ
κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον, καὶ ἀνα-
παύεσθε ὀλίγον. Ἦσαν γὰρ οἱ ἐρχόμενοι καὶ
οἱ ὑπάγοντες πολλοί· καὶ οὐδὲ φαγεῖν
ηὐκαίρουν.

Mat. 14. 13
luc. 9. 19

|| Abierũt igitur in deſertum locum nauigio ſeorſim.

32 Καὶ ἀπῆλθον εἰς ἔρημον τόπον τῷ
πλοίῳ κατ' ἰδίαν.

Vidit autem eos abeũtes turba, & agnouerunt eum multi: & pedibus ex omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, præuenerúntque eos, & conuenerunt ad eum.

33 Καὶ εἶδον αὐτοὺς ὑπάγοντας οἱ ὄχλοι
καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν πολλοί· καὶ πεζῇ
ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων συνέδραμον ἐ-
κεῖ, καὶ προῆλθον αὐτούς, καὶ συνῆλθον
πρὸς αὐτόν.

Math. 9. 36, & 14. 14
luc. 9. 11

||Tũc egreſſus vidit turbã multã Ieſus, & miſericordia cõmotus eſt ſuper eis, quoniã erant vt oues nõ habẽtes paſtorẽ: cœpítque eos docere multa.

34 Καὶ ἐξελθὼν εἶδεν ὁ Ἰησοῦς πολὺν
ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι
ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα·
καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλά.

Math. 14. 15

||Quum autẽ iam multus dies eſſet, adierunt eũ diſcipuli eius, dicentes, Deſertus eſt locus, & iam multus dies eſt:

35 Καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης,
προσελθόντες αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ
λέγουσιν, Ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ
ἤδη ὥρα πολλή·

Dimitte eos, vt profecti in circumiacentes agros ac vicos, e-

36 Ἀπόλυσον αὐτούς, ἵνα ἀπελθόν-
τες εἰς τοὺς κύκλῳ ἀγροὺς καὶ κώμας, ἀ-

γοράσωσιν ἑαυτοῖς ἄρτους. τί γὰρ φά-
γωσιν οὐκ ἔχουσιν.

mant sibi panes. nam quo
vescantur non habent.

37 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Δό-
τε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. Καὶ λέγουσιν
αὐτῷ, Ἀπελθόντες ἀγοράσωμεν δια-
κοσίων δηναρίων ἄρτους, καὶ δῶμεν αὐ-
τοῖς φαγεῖν;

At ille respondens di-
xit eis, Date vos ipsis quo
vescantur. Tunc dicunt
ei, *Num vt* profecti ema-
mus ducentis denariis pa
nes, & demus eis quo ve-
scantur?

38 Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς, Πόσους ἄρτους ἔ-
χετε; ὑπάγετε καὶ ἴδετε. Καὶ γνόντες, λέ-
γουσι, Πέντε, καὶ δύο ἰχθύας.

Ipse verò dicit eis, Quot
panes habetis? abite & vi
dete. || Et *illi* re cognita, *Matth.14.17*
dixerunt, Quinque, & *luc.9.13*
duos pisces. *ioh.6.9*

39 Καὶ ἐπέταξεν αὐτοῖς ἀνακλῖναι πάν-
τας συμπόσια συμπόσια ἐπὶ τῷ χλωρῷ
χόρτῳ.

Tunc iussit eos facere
vt accumberent omnes
per conuiuia super viridi
gramine.

40 Καὶ ἀνέπεσον πρασιαὶ πρασιαὶ,
ἀνὰ ἑκατὸν καὶ ἀνὰ πεντήκοντα.

Accubuerunt igitur si-
gillatim per areolas, *par-*
tim cēteni & *partim* quin
quageni.

41 Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς
δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρα-
νὸν, εὐλόγησε, καὶ κατέκλασε τοὺς ἄρτους·
καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα πα-
ραθῶσιν αὐτοῖς· καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἐ-
μέρισε πᾶσι.

Et acceptis quinque il
lis panibus ac duobus il-
lis piscibus, suspiciens in
cælum, benedixit, ac fre-
git panes: dedítque disci-
pulis suis vt illis appone-
rent: & duos pisces parti-
tus est omnibus.

42 Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθη-
σαν·

Comederúntque o-
mnes, & saturati sunt:

43 Καὶ ἦραν κλασμάτων δώδεκα κο-
φίνους πλήρεις, καὶ ἀπὸ τῶν ἰχθύων.

Et sustulerunt fragmē
torū duodecim cophinos
plenos, & ex piscibus.

44 Καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους,
ὡσεὶ πεντακισχίλιοι ἄνδρες.

Erant autem qui co-
mederant, quasi quin-
quies mille viri.

45 Καὶ εὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς
αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προά-
γειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδὰν, ἕως
αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχλον.

¶ Et statim coegit di-
scipulos suos inscendere
nauigiū, & præire Beth-
saidam in vlteriorem *ri-*
pam, dum ipse dimitteret
turbam.

46 Καὶ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἀπῆλθεν
εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι.

Et quum amandasset
eos, abiit in montem ad
precandum.

47 Καὶ ὀψίας γενομένης ἦν τὸ πλοῖον ἐν
μέσῳ τῆς θαλάσσης, καὶ αὐτὸς μόνος
ἐπὶ τῆς γῆς.

|| Quum autem serum
diei adesset, erat nauigiū
in medio mari, & ipse so-
lus in terra.

Fidos seruos Dei post le-
ues labores manet grauis-
sima tempestas, quā ab-
sens corpore Christus, vir-
tute præsens, sic modera-
tur vt quo tē pore & qua ra
tione minimé expectāt,
in felicitatis portum pro-
uehātur. Vera Ecclesiæ in
hoc mundo fluctuantis
imago.

Ma.th.14.23
ioh.6.16

48 Vidítque eos vexatos in *nauigio* prouehendo: (erat enim ventus eis cõtrarius) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans super mare: volebátque eos præterire.

Καὶ εἶδεν αὐτοὺς βασανιζομένους ἐν τῷ ἐλαύνειν· (ἦν γὰρ ὁ ἄνεμος ἐναντίος αὐτοῖς) καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ ἤθελε παρελθεῖν αὐτούς.

49 Illi verò viso eo ambulante super mare, putarunt spectrum esse: & exclamauerunt:

Οἱ δὲ, ἰδόντες αὐτὸν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι· καὶ ἀνέκραξαν·

50 (Omnes enim videbãt eum, & turbati sunt) sed statim loquutus est cum eis, & eis dixit, Confidite, ego sum, ne timete.

(Πάντες γὰρ αὐτὸν εἶδον, καὶ ἐταράχθησαν) καὶ εὐθέως ἐλάλησε μετ' αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, Θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.

51 Tunc ascendit ad eos in nauigium, quieuítque ventus: & *ipsi* multo magis apud sese obstupescebant, & mirabantur.

Καὶ ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ πλοῖον· καὶ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος· καὶ λίαν ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο, καὶ ἐθαύμαζον.

52 Non enim intellexerant *quod factum fuerat* illis panibus: quoniam cor eorum occaluerat.

Οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· ἦν γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη.

53 Et quũ traiecissent venerunt in terram Genezaret: & appulerunt.

Καὶ διαπεράσαντες ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν Γεννησαρέτ· καὶ προσωρμίσθησαν.

Christus in patria reiect° ex improuiso ad eos appellens à quibus minime expectabatur, recipitur magno ipsorum bono.

54 ¶ Tunc ipsis egressis è nauigio, statim agnito eo,

Καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ πλοίου, εὐθέως ἐπιγνόντες αὐτόν,

55 Quum percurrissent totam illá circũiacẽté regionẽ, cœperunt in grabatis malè affectos circunferre vbi audiebant eum esse.

Περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν, ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ ἐστι.

56 Et quocunque introisset in vicos, aut vrbes, aut agros, in foris ponebant ægrotos, & precabantur eum vt vel fimbriam pallii ipsius tãgerẽt: & quotquot tangebant eum, seruabantur.

Καὶ ὅπου ἂν εἰσεπορεύετο εἰς κώμας, ἢ πόλεις, ἢ ἀγρούς, ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐτίθουν τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα κἂν τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἅψωνται· καὶ ὅσοι ἂν ἥπτοντο αὐτοῦ, ἐσώζοντο.

Matth. 15. 2
Nulli magis resistũt sapiẽtiæ Dei quàm quos oportuit omnium esse sapiẽtissimos: idque suarum traditionum zelo, quoniam nulla in re sibi est cõmẽtitio

CAP. VII.

Κεφάλαιον ζ.

1 TUnc coguntur ad eum Pharisæi, & quidam ex Scribis quàm in superstitione (id *Dei* cultu) homines placent.

ΚΑΙ συνάγονται πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι, καί τινες τῶν Γραμμα-

τέων, ἐλθόντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων.

Καὶ ἰδόντες τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κοιναῖς χερσὶ (τοῦτ' ἔστιν ἀνίπτοις) ἐσθίοντας ἄρτους, ἐμέμψαντο.

Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται τὰς χεῖρας, οὐκ ἐσθίουσι, κρατοῦντες τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων.

Καὶ ἀπὸ ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσι· καὶ ἄλλα πολλά ἐστιν ἃ παρέλαβον κρατεῖν, βαπτισμοὺς ποτηρίων καὶ ξεστῶν καὶ χαλκίων καὶ κλινῶν.

Ἔπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, Διατί οἱ μαθηταί σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσι τὸν ἄρτον;

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτι καλῶς προεφήτευσεν Ἡσαΐας περὶ ὑμῶν τῶν ὑποκριτῶν· ὡς γέγραπται, Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.

Μάτην δὲ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.

Ἀφέντες γὰρ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, βαπτισμοὺς ξεστῶν καὶ ποτηρίων· καὶ ἄλλα παρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε.

Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Καλῶς ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε.

Μωσῆς γὰρ εἶπε, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου· καὶ, Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.

bis, qui venerant Hieroso
lymis.
2 Et quũ vidissent quosdam ex discipulis eius pol
lutis manibus (id est illotis) edere panem, conquesti sunt.
3 Nã Pharisæi & omnes Iudæi, nisi pugno lauerint manus, non edunt, tenentes traditionem seniorum.
4 Et à foro *venientes*, nisi loti fuerint, non edũt. Et alia multa sũt quæ acceperunt tenenda, nempe lotiones poculorum, & sextariorum, & æramentorum & lectorum.
5 Deinde interrogarunt eum Pharisæi & Scribæ, Quare discipuli tui non ambulant secundum traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem?
6 ¶ Ille verò respondẽs dixit eis, Enimuero bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis: vt scriptũ est, ||Populus iste labiis me honorat, cor autem eorũ procul abest à me.
Frustra verò me colũt,
7 docentes doctrinas *quæ sunt* mandata hominum.
8 Nam omisso mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones sextariorũ & poculorum: aliáque similia eiusmodi multa facitis.
Præterea dixit eis, *Sanè*
9 bene abrogatis mandatũ Dei, vt traditionem vestram seruetis.
¶ Moses enim dixit, ||Ho
10 nora patrẽ tuũ & matrẽ tuã: & ||Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

Hypocrisis, perpetua superstitionis comes.
Esa.29.13.

Quo magis se iactant superstitiosi, eo magis delirãt, dũ sibi promittunt se Deũ demereri.

Superstitiosorũ cõmẽta Legem Dei nõ modò nõ perficiũt (vt ipsi non sine blasphemia vulgo persuadent) sed etiã penitus tollũt.

Exo.20.12
deut.5.16
ephes.6.2
Exo.21.17
leuit.20.9
prou.20.20

Vera religio superstitioni ex diametro repugnãs, in spirituali cultu cõsistit: & omnes veræ religionis hostes, quãtũuis altè radices egisse videantur, euellentur.

Vos autem dicitis, Si 11
dixerit quispiã patri vel
matri, Corban (id est mu-
nus) quodcunque ex me
erit, tibi ꝓderit: *insōs erit.*

11 Ὑμεῖς δὲ λέγετε, Ἐὰν εἴπῃ ἄνθρω-
πος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Κορβᾶν (ὅ
ἐστι, δῶρον) ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ, ὠφεληθῇς.

Nec permittitis amplius 12
eum quicquam præstare
patri suo aut matri suæ:

12 Καὶ οὐκέτι ἀφίετε αὐτὸν οὐδὲν
ποιῆσαι τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἢ τῇ μητρὶ
αὐτοῦ·

Abrogantes sermonẽ 13
Dei traditione vestra quã
tradidistis: & similia hu-
iusmodi multa facitis.

13 Ἀκυροῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ
παραδόσει ὑμῶν ᾗ παρεδώκατε· καὶ πα-
ρόμοια τοιαῦτα πολλὰ ποιεῖτε.

Matth.15.10

¶ ||Præterea aduocata to 14
ta turba, dixit eis, Audite
me omnes, & intelligite.

14 Καὶ προσκαλεσάμενος πάντα τὸν
ὄχλον, ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἀκούετέ μου πάν-
τες, καὶ συνίετε.

Nihil est extra homi- 15
nem quod ingrediens in
eum, possit eum pollue-
re: sed quæ egrediuntur
ex eo, illa sunt quæ pol-
luunt hominem.

15 Οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσ-
πορευόμενον εἰς αὐτὸν, ὃ δύναται αὐτὸν κοι-
νῶσαι· ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ' αὐτοῦ,
ἐκεῖνά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον.

Siquis habet aures ad 16
audiendum, audiat.

16 Εἴ τις ἔχει ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Et quũ introisset do- 17
mũ, *digressus* à turba, in-
terrogarunt eum discipu
li eius de parabola.

17 Καὶ ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄ-
χλου, ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ
περὶ τῆς παραβολῆς.

Tunc dicit eis, Itáne & 18
vos desipitis? non intelli-
gitis, quicquid extrinse-
cus ingreditur in homi-
nem, non posse eum pol-
luere?

18 Καὶ λέγει αὐτοῖς, Οὕτω καὶ ὑμεῖς
ἀσύνετοί ἐστε; καὶ οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ ἔξω-
θεν εἰσπορευόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, οὐ
δύναται αὐτὸν κοινῶσαι;

Non enim ingreditur 19
in cor eius, sed in ventrẽ:
& in latrinam abit, pur-
gans omnes escas.

19 Ὅτι οὐκ εἰσπορεύεται αὐτοῦ εἰς τὴν
καρδίαν, ἀλλ' εἰς τὴν κοιλίαν· καὶ εἰς τὸν
ἀφεδρῶνα ἐκπορεύεται, καθαρίζον πάν-
τα τὰ βρώματα.

Dicebat autem, quod 20
ex homine egreditur, il-
lud polluere hominem.

20 Ἔλεγε δὲ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ ἀνθρώπου
ἐκπορευόμενον, ἐκεῖνο κοινοῖ τὸν ἄν-
θρωπον.

Gen.6.5, & 8.21

||Intus enim ex corde 21
hominum malæ cogita-
tiones egrediuntur, adul-
teria, scortationes, cædes,

21 Ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀν-
θρώπων οἱ διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπο-
ρεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι,

Furta, auaritiæ, sce- 22
lera, dolus, proteruia,
oculus malus, obtrecta-

22 Κλοπαὶ, πλεονεξίαι, πονηρίαι, δό-
λος, ἀσέλγεια, ὀφθαλμὸς πονηρὸς, βλα-

σφθαλμία, ὑπερηφανία, ἀφροσύνη.

tio, superbia, amentia.

Πάντα ταῦτα τὰ πονηρὰ ἔσωθεν ἐκ- 23
πορεύεται, καὶ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Omnia hæc scelera intus exeunt, & polluunt hominem.

Καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς ἀπῆλθεν εἰς τὰ 24
μεθόρια Τύρου καὶ Σιδῶνος· καὶ εἰσελ
θὼν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐδένα ἤθελε γνῶ-
ναι· καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν.

¶ ||Et illinc surgens abiit in confinia Tyri ac Sidonis: & ingressus domū, neminem volebat *hoc* scire: sed non potuit latêre.

Matth.15.21 Quod oblatū repudiant superbi, hoc velut extorquent modesti & humiles peccatores.

Ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ, ἧς εἶ- 25
χε τὸ θυγάτριον αὐτῆς πνεῦμα ἀκά-
θαρτον, ἐλθοῦσα προσέπεσε πρὸς τοὺς
πόδας αὐτοῦ,

Quum enim de eo audisset mulier cuius filiola habebat spiritum impurum, venit & accidit ad pedes eius,

(Ἦν δὲ ἡ γυνὴ Ἑλληνίς, συροφοίνισσα 26
τῷ γένει) καὶ ἠρώτα αὐτὸν ἵνα τὸ δαιμό-
νιον ἐκβάλλῃ ἐκ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς.

(Erat autem mulier Græca, Syrophœnissa genere) & rogauit eum vt dæmonium eiiceret ex filia sua.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ, Ἄφες πρῶ- 27
τον χορτασθῆναι τὰ τέκνα· οὐ γάρ καλόν
ἐστι λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ βα-
λεῖν τοῖς κυναρίοις.

Iesus autem dixit ei, Sine prius saturentur liberi: non est enim bonum accipere panem liberorū, & obiicere catellis.

Ἡ δὲ ἀπεκρίθη, καὶ λέγει αὐτῷ, Ναὶ 28
Κύριε. καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ὑποκάτω
τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν
παιδίων.

Ipsa verò respondit, & dixit ei, Etiam Domine: etenim catelli edunt sub mensa ex micis puerorum.

Καὶ εἶπεν αὐτῇ, Διὰ τοῦτον τὸν λόγον 29
ὕπαγε· ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς
θυγατρός σου.

Tunc dixit ei, Propter istum sermonē abi : exiit dæmonium ex filia tua.

Καὶ ἀπελθοῦσα εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, 30
εὗρε τὸ δαιμόνιον ἐξεληλυθὸς, καὶ
τὴν θυγατέρα βεβλημένην ἐπὶ τῆς
κλίνης.

Quum autem *illa* abiisset domum suam, inuenit dæmonium exisse, & filiam proiectam super lectum.

Καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων Τύ- 31
ρου καὶ Σιδῶνος, ἦλθε πρὸς τὴν θά-
λασσαν τῆς Γαλιλαίας, ἀνὰ μέσον τῶν
ὁρίων Δεκαπόλεως.

¶ Tunc regressus è finibus Tyri ac Sidonis, venit ad mare Galilææ, per medios fines Decapolis.

Sicut nos ab initio Pater in vno Filio ad hanc vitā cōdidit, ita etiā in eodem vno ad futurā vitā instaurat.

Καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν μογιλά- 32
λον· καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα ἐπιθῇ
αὐτῷ τὴν χεῖρα.

Et offerunt ei surdum difficulter loquentem: & precantur eum vt imponat ei manum.

Ipse verò quum abduxisset eum è turba priuatim, misit digitos suos in auriculas eius: & quum spuisset, tetigit linguam eius.

Ac suspiciens in cælũ, ingemuit, dixítque ei, Ephphatha, quod est, Adaperitor.

Et statim adapertæ sũt eius aures: & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè.

Et interdixit eis necui dicerent. sed quantumcũque ipse eis interdixisset, multo magis *hoc* prædicabant.

Et supramodum percellebantur, dicentes, Bene omnia fecit: facit vt & surdi audiant, & muti loquantur.

CAP. VIII.

Matth. 15.32 Vide annot. apud Matth. 15.32

DIebus illis, quũ multa omnino turba esset, nec haberẽt quo vescerentur, aduocauit Iesus discipulos suos, dixítque eis,

Misericordia commoueor erga turbam: quia iã triduum manent apud me, nec habent quo vescantur.

Quòd si dimisero eos ieiunos domũ suam, deficiẽt in via. quidã enim ex eis procul venerunt.

Responderunt autem ei discipuli eius, Vnde istos quispiam possit hîc satiare panib⁹ in deserto?

Interrogauit autẽ eos, Quot panes habetis? Ipsi verò dixerunt, Septem.

Tunc præcepit turbæ vt discumberet humi: & acceptis septem illis panibus, quum gratias egisset, fregit, dedítque

33 Καὶ ἀπολαβόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατ' ἰδίαν, ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ· καὶ πτύσας ἥψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ.

34 Καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξε, καὶ λέγει αὐτῷ, Εφφαθὰ, ὅ ἐστι, διανοίχθητι.

35 Καὶ εὐθέως διηνοίχθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί· καὶ ἐλύθη ὁ δεσμὸς τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς.

36 Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν· ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκήρυσσον.

37 Καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο, λέγοντες, Καλῶς πάντα πεποίηκε· καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν.

Κεφάλαιον η.

1 ΕΝ ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, παμπόλλου ὄχλου ὄντος, καὶ μὴ ἐχόντων τί φάγωσι, προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς,

2 Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον· ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι.

3 Καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ· τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἥκουσι.

4 Καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Πόθεν τούτους δυνήσεταί τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ' ἐρημίας;

5 Καὶ ἐπηρώτα αὐτούς, Πόσους ἔχετε ἄρτους; Οἱ δὲ εἶπον, Ἑπτά.

6 Καὶ παρήγγειλε τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου

τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα παραθῶσι· καὶ
παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ.
Καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα· καὶ εὐλο-
γήσας, εἶπε παραθεῖναι καὶ αὐτά.
Ἔφαγον δὲ, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦ-
ραν περισσεύματα κλασμάτων, ἑπτὰ
σπυρίδας.
Ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες ὡς τετρακι-
σχίλιοι· καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.
Καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ
τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη
Δαλμανουθά.
Καὶ ἐξῆλθον οἱ Φαρισαῖοι, καὶ ἤρ-
ξαντο συζητεῖν αὐτῷ, ζητοῦντες παρ' αὐ-
τοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, πειράζοντες
αὐτόν.
Καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ,
λέγει, Τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζη-
τεῖ; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ
γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον.
Καὶ ἀφεὶς αὐτοὺς, ἐμβὰς πάλιν εἰς
τὸ πλοῖον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν.
Καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους, καὶ εἰ
μὴ ἕνα ἄρτον οὐκ εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐν τῷ
πλοίῳ.
Καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς, λέγων, Ὁρᾶ-
τε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρι-
σαίων καὶ τῆς ζύμης Ἡρώδου.
Καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους, λέ-
γοντες, Ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχομεν.
Καὶ γνοὺς ὁ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, Τί
διαλογίζεσθε ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχετε; οὔπω
νοεῖτε, οὐδὲ συνίετε; ἔτι πεπωρωμένην
ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν;
Ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε; καὶ
ὦτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; καὶ οὐ μνημο-

discipulis suis vt appone-
rent:& apposuerunt tur-
bæ.
7 Habebant autem pisci
culos paucos:& quum be
nedixisset, dixit vt hos e-
8 tiam apponerent.
Comederũt autẽ,& sa-
turati sunt:& sustulerunt
fragmentorũ quæ super-
fuerant, septem sportas.
9 Erãt autem qui com-
ederant, quasi quater mil
le: dimisítque eos.
10 ¶ ||Et statim ingressus in
nauigium cum discipulis
suis, venit in partes Dal-
manutha.
11 ||Et venerũt Pharisæi,
cœperúntque altercari
cum eo, quærentes ab eo
signum è cælo, tentantes
eum.
12 Ipse verò, quũ altè in-
gemuisset spiritu suo, di-
xit, Cur natio ista signũ
requirit? amen dico vo-
bis, si dabitur nationi isti
signum.
13 ||Et eis relictis, ingres-
sus rursus nauigium, abiit
in vlteriorem *ripam*.
14 ¶ ||Fuerant autẽ obliti
discipuli sumere panes,&
panem non habebãt nisi
vnum secum in nauigio.
15 Tunc interdixit eis, di
cens, ||Videte, cauete à fer
mento Pharisæorum &
fermento Herodis.
16 Disceptabant igitur a-
lij aduersus alios, dicen-
tes, Panes non habemus.
17 Id autem quum nosset
Iesus, dixit eis, Quid disce
ptatis quòd panes nõ ha-
betis? non dum animum
aduertitis, nec intelligen-
tia prȩditi estis? adhuc stu
pidũ habetis cor vestrũ?
18 Quũ oculos habeatis,
nõ cernitis? & quũ aures
habeatis, nõ auditis? nec

Matth.15.39

Matth.16.1
Obstinati do
ctrinæ Euan-
gelicæ hostes
tot iampridẽ
editis mira-
culis non cre
dentes, noua
requirunt:
Christus autẽ
iratus eos
planè deserit.

Matth.16.4

Matth.16.5
Cauendũ po-
tissimũ ab iis
qui verbum
Dei adulte-
rant, quocun-
que gradu, si-
ue in Ecclesia
siue in ciuili
politia, pol-
leant.
Matth.16.6
Terrenis addi
cti, ad cæle-
stia quãtũuis
manifestè pro
posita, pror-
sus caligant.

meministis?

νεύετε;

Ioh. 6. 11

||Quum quinque illos 19
panes fregi in *homines*
quinquies mille, quot co
phinos fragmentis ple-
nos sustulistis? Dicunt ei,
Duodecim.

Ὅτε τοὺς πέντε ἄρτους ἔκλασα εἰς τοὺς
πεντακισχιλίους, πόσους κοφίνους πλήρεις
κλασμάτων ἤρατε; Λέγουσιν αὐτῷ,
Δώδεκα.

Quum autem septem 20
illos *hominibus* quater
mille, quot sportas fra-
gmẽtis plenas sustulistis?
Illi verò dixerunt, Septẽ.

Ὅτε δὲ τοὺς ἑπτὰ εἰς τοὺς τετρακισχι-
λίους, πόσων σπυρίδων πληρώματα κλα-
σμάτων ἤρατε; Οἱ δὲ εἶπον, Ἑπτά.

Tunc dixit eis, Quo- 21
modo *hæc* non intelli-
gitis?

Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Πῶς οὐ συν-
ίετε;

Vera imago nostræ regenerationis, quæ in nobis à mũdo segregatis, paulatim à Christo perficitur.

¶ Venit autem Bethsai- 22
dan: & obtulerunt ei cæ-
cum, & precati sunt eum
vt ipsum tangeret.

Καὶ ἔρχεται εἰς Βηθσαϊδάν· καὶ φέ-
ρουσιν αὐτῷ τυφλὸν, καὶ παρακαλοῦ-
σιν αὐτὸν ἵνα αὐτοῦ ἅψηται.

Tunc prehensa manu 23
cæci, eduxit eum extra vi
cum: & quum inspuisset
in oculos eius, imposuis-
sétque ei manus, interro-
gauit eum ecquid vide-
ret.

Καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ τυ-
φλοῦ, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης·
καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ, ἐπι-
θεὶς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἐπηρώτα αὐτὸν
εἴ τι βλέπει.

Qui quum oculos sus- 24
tulisset, dixit, Video ho-
mines: nam cerno instar
arborum ambulantes.

Καὶ ἀναβλέψας ἔλεγε, Βλέπω τοὺς
ἀνθρώπους· ὅτι ὡς δένδρα ὁρῶ περιπα-
τοῦντας.

Deinde rursum impo- 25
suit manus oculis eius, fe
cítque vt *denuò* oculos
attolleret: & restitutus
est, viditque procul & di-
lucidè omnes.

Εἶτα πάλιν ἐπέθηκε τὰς χεῖρας ἐπὶ
τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν αὐ-
τὸν ἀναβλέψαι· καὶ ἀποκατεστάθη, καὶ
ἐνέβλεψε τηλαυγῶς ἅπαντας.

Miracula Christus non vult à doctrina separari.

Tunc *Iesus* misit eũ do- 26
mũ suã, dicẽs, Neque in vi
cũ illũ ingreditor, neque
hæc dicito cuiquã in vico.

Καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐ-
τοῦ, λέγων, Μηδὲ εἰς τὴν κώμην εἰσέλ-
θῃς, μηδὲ εἴπῃς τινὶ ἐν τῇ κώμῃ.

Matth. 16. 13
Luc. 9. 19.
Multi Christum laudant qui tamen eũ sua laude spoliant.

¶ ||Ingressus est autem 27
Iesus ac discipuli eius in
vicos Cæsareæ *quæ cogno
minatur* Philippi: & in
via interrogauit discipu-
los suos, dicens eis, Quẽ
me dicunt homines esse?

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας Καισαρείας τῆς Φι-
λίππου· καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τοὺς
μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων αὐτοῖς, Τίνα με
λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;

Illi verò responderũt, 28
Iohannem Baptistam: &
alii Eliam: alii verò vnũ
ex Prophetis.

Οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν, Ἰωάννην τὸν Βα-
πτιστήν· καὶ ἄλλοι Ἠλίαν· ἄλλοι δὲ ἕνα τῶν
προφητῶν.

29 Καὶ αὐτὸς λέγει αὐτοῖς, Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ Χριστός.

29 Tūc ipse dixit eis, Vos autē quē me dicitis esse? Respondens verò Petrus dicit ei, Tu es ille Christ⁹.

30 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ.

30 Tunc interminatus est vt nulli *id* dicerent de se.

Christus sua momēta prædicationi Euāgelii præfixit.

31 Καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστῆναι.

31 ¶ Et cœpit eos docere ꝙ oporteret Filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, principibúsque Sacerdotum, ac Scribis, & trucidari: & tribus post dieb⁹ resurgere.

Christus nec inuitus neque ex insperato, sed præscius & volēs nostri causa passus est quicquid est passus.

32 Καὶ παρρησίᾳ τὸν λόγον ἐλάλει. Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος ἤρξατο ἐπιτιμᾷν αὐτῷ.

32 Et apertè eum sermonem loquebatur. Tunc prehendit eū Petrus, cœpitque obiurgare.

Nulli magis insaniunt quàm qui extra verbum Dei sapiunt.

33 Ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς, καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ, λέγων, Ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

33 Ipse verò conuersus, & intuitus discipulos suos, obiurgauit Petrum, dicens, Abscede à me Satana: nā non sapis quę Dei *sunt*, sed quę *sūt* hominū.

Matth.10.38 & 16.24 luc.9.23, & 17.34

Discipulos Christi oportet, domitis carnis affectibus, quicquid oneris imponit Dominus fortiter sustinere.

34 Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

34 ¶ Et quū aduocasset turbam cum discipulis suis, dixit eis, ‖ Quicúque vult me sequi, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me.

35 Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ᾽ ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν.

35 ‖ Nam quisquis voluerit animam suam seruare, perdet eam: quisquis autem perdiderit animā suam causa mea & Euangelij, is seruabit eam.

Matth.10.39 & 16.25 luc.9.24, & 17.33 ioh.12.25

Omnium hominum stultissimi sunt qui huius vitæ vsuram æternæ felicitatis iactura redimunt.

36 Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;

36 Quid enim profuerit cuipiam si lucratus fuerit mundum totum, & anima sua mulctetur?

37 Ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;

37 Aut quam dabit quispiam compensationem animæ suæ?

38 Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων.

38 ‖ Nā quemcūque puduerit mei ac meorū sermonum in natione ista adultera & peccatrice, Filium etiā hominis pudebit eius, quando venerit cum gloria Patris sui cum Angelis illis sanctis.

Matth.10.33 luc.10.26, & 12.8

CAP. IX.

Matth.16.28 luc.9.27

P||Raeterea dixit eis, Amen dico vobis, sunt quidã ex iis qui hîc adstãt qui nequaquã gustabunt morté, vsquedum viderint regnũ Dei venisse cum potentia.

Matth.17.1 luc.9.28 Christi mox in cruce exinaniendi caelestis gloria, visibilib9 symbolis, Eliae & Mosis praesentia & colloquio, ipsiusque adeo Patris voce, coram tribus discipulis, testibus omni exceptione maioribus, asseritur.

¶ ||Sexto verò pòst die accepit Iesus Petrum & Iacobum & Iohannem, & subduxit eos solos in montem sublimem priuatim: & transformatus fuit coram eis.

Et vestiméta eius facta sunt coruscantia, candida valde vt nix, qualia non potest fullo in terra dealbare.

Et visus est eis Elias cũ Mose, qui colloquebantur cum Iesu.

Tunc respondens Petrus dicit Iesu, Rabbi, bonũ est nos hîc esse: faciamus igitur tabernacula tria, tibi vnum, & Mosi vnum, & Eliae vnum.

Nec enim sciebat quid loqueretur: erant enim exterriti.

Et extitit nubes quae inumbrauit eos: venítq; vox è nube, dicens, Hic est filius ille meus dilectus, ipsum audite.

Et repentè quum circunspexissent, non amplius viderunt quenquã, sed solum Iesum secum.

Matth.17.9 Dominus sua tempora Euãgelii promulgationi definiuit.

¶ ||Quum verò descenderent è monte, interdixit eis necui narrarent quae viderant, nisi quum Filius hominis à mortuis resurrexisset.

Ipsi igitur id continuerunt apud se, mutuò quęrentes quid illud esset, A mortuis resurgere.

Κεφάλαιον θ.

1 ΚΑΙ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκό-
των οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου,
ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ
ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει.
2 Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβά-
νει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰάκωβον
καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς
εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους· καὶ
μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν.
3 Καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβον-
τα, λευκὰ λίαν ὡς χιών, οἷα γναφεὺς
ἐπὶ τῆς γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι.
4 Καὶ ὤφθη αὐτοῖς Ἠλίας σὺν Μω-
σεῖ· καὶ ἦσαν συλλαλοῦντες τῷ Ἰησοῦ.
5 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Πέτρος λέγει τῷ
Ἰησοῦ, Ῥαββί, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε
εἶναι· καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς, σοὶ μίαν,
καὶ Μωσεῖ μίαν, καὶ Ἠλίᾳ μίαν.
6 Οὐ γὰρ ᾔδει τί λαλήσῃ· ἦσαν γὰρ ἔκ-
φοβοι.
7 Καὶ ἐγένετο νεφέλη ἐπισκιάζουσα
αὐτοῖς· καὶ ἦλθε φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης,
λέγουσα, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγα-
πητός, αὐτοῦ ἀκούετε.
8 Καὶ ἐξάπινα περιβλεψάμενοι, οὐκ-
έτι οὐδένα εἶδον, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦν μό-
νον μεθ' ἑαυτῶν.
9 Καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄ-
ρους, διεστείλατο αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ διηγή-
σωνται ἃ εἶδον, εἰ μὴ ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀν-
θρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.
10 Καὶ τὸν λόγον ἐκράτησαν πρὸς ἑαυ-
τούς, συζητοῦντες τί ἐστι τὸ ἐκ νεκρῶν ἀ-
ναστῆναι.

11 Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες, Ὅτι λέγουσιν οἱ Γραμματεῖς ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;

11 ¶ Et interrogarunt eum dicentes, Cur Scribæ dicunt oportere vt || Elias prius veniat?

Stulta Rabbinorum opinio de Eliæ aduentu refellitur. *Malach.4.5*

12 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Ἠλίας μὲν ἐλθὼν πρῶτον, ἀποκαθιστᾷ πάντα· καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πολλὰ πάθῃ, καὶ ἐξουδενωθῇ.

12 Ipse verò respondens dixit eis, Elias quidem prius veniens, restituet omnia:&||vt scriptum est de Filio hominis, *oportet* vt multa patiatur, & pro nihilo habeatur.

Esa.53.4

13 Ἀλλὰ λέγω ὑμῖν ὅτι καὶ Ἠλίας ἐλήλυθε, καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν.

13 Sed dico vobis & Eliã venisse, & *istos* ei fecisse quæcunque voluerunt, sicut scriptum est de eo.

14 Καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητάς, εἶδεν ὄχλον πολὺν περὶ αὐτούς, καὶ Γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς.

14 ¶ || Et quum venisset ad discipulos *suos*, vidit turbam multã circa eos, & Scribas cum eis altercantes.

Matth.17.14 *luc.9.38* Christus miraculo confirmat etiam indignis, se venisse vt Satanæ rabiem cohibeat.

15 Καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν αὐτὸν ἐξεθαμβήθη, καὶ προστρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν.

15 Et statim tota turba viso eo expauit: & accurrentes salutauerunt eum.

16 Καὶ ἐπηρώτησε τοὺς Γραμματεῖς, Τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς;

16 Tunc interrogauit Scribas, Quid altercamini inter vos?

17 Καὶ ἀποκριθεὶς εἷς ἐκ τοῦ ὄχλου εἶπε, Διδάσκαλε, ἤνεγκα τὸν υἱόν μου πρός σε, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον.

17 Et respondens quidam è turba, dixit, Magister, adduxi filium meum ad te, habentẽ spiritũ mutũ:

18 Καὶ ὅπου ἂν αὐτὸν καταλάβῃ, ῥήσσει αὐτόν· καὶ ἀφρίζει, καὶ τρίζει τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ, καὶ ξηραίνεται· καὶ εἶπον τοῖς μαθηταῖς σου ἵνα αὐτὸ ἐκβάλωσι, καὶ οὐκ ἴσχυσαν.

18 Qui vbicunque eum corripuerit, lacerat eum: *ipse* verò spumat, & stridet dentibus suis, & exarescit: & dixi discipulis tuis vt eiicerent, sed non potuerunt.

19 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει, Ὦ γενεὰ ἄπιστος, ἕως πότε πρὸς ὑμᾶς ἔσομαι; ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν; φέρετε αὐτὸν πρός με.

19 Ipse verò respondens ei dixit, O natio incredula, quousque tandem apud vos ero? quousque tãdem tolerabo vos? adducite eum ad me.

20 Καὶ ἤνεγκαν αὐτὸν πρὸς αὐτόν. καὶ ἰδὼν αὐτόν, εὐθέως τὸ πνεῦμα ἐσπάραξεν αὐτόν· καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκυλίετο ἀφρίζων.

20 Illum igitur adduxerũt ad eum. Quum autem eũ vidisset, cõtinuò spiritus discerpsit eum: & *ille* quũ cecidisset in terrã, voluebatur spumans.

21 Καὶ ἐπηρώτησε τὸν πατέρα αὐτοῦ, Πό-

21 Tunc interrogauit *Iesus* patrem eius, Quan-

tum temporis est quòd
hoc accidit ei? Ipse verò
ait, Ab infante.

Et sæpe eum in ignem 22
abiecit & in aquas, vt p-
deret eum. Sed siquid po-
tes, succurre nobis, mi-
sericordia commotus er-
ga nos.

Iesus autem dixit ei, Si 23
potes hoc credere, omnia
fieri possunt credenti.

Pater verò pueri statim 24
clamans cum lacrymis
dixit, Credo, Domine:
succurre incredulitati
meæ.

Quum vidisset autem 25
Iesus turbam simul accur
rere, obiurgauit spiritum
illum impurum, dicés ei,
Tu spiritus mute & sur-
de, ego tibi impero, Exi
ab eo, & ne amplius in-
greditor in eum.

Et quum clamasset *spi* 26
ritus, multúmque discer-
psisset eum, exiuit: & *ille*
factus est quasi mortuus,
adeo vt multi dicerent
mortuum esse.

Iesus verò prehésa ma- 27
nu eius, erexit eum: & *ille*
surrexit.

¶ Et quũ esset ingressus 28
domum, discipuli eius in-
terrogarunt eum priua-
tim, Cur nos non potui-
mus *spiritũ* illum eiicere?

Ipse verò dixit eis, Hoc 29
genus *dæmoniorum* nulla
re potest exire nisi per
precationem & ieiuniũ.

¶ ||Et illinc egressi, vnà 30
iter faciebát per Galilæã:
nec volebat vt quisquam
id sciret.

Docebat enim discipu 31
los suos, & dicebat eis, Fi
lius hominis traditur in
manus hominum, qui

Quo Christi virt⁹ propior eo impotẽti⁹ furit Satan.

Fide ac proinde precibus & ieiunio op⁹ est ad Satanã ex vetere pos sessione deiiciendum.

Matth.17.22, Luc.9.22.

Sedulo quidem nos præmonet Christus, ne improuisis malis opprimamur. sed icredibilis est hominum socordia.

σος χρόνος ἐστὶν ὡς τοῦτο γέγονεν αὐτῷ; Ὁ δὲ εἶπε, Παιδιόθεν.

22 Καὶ πολλάκις αὐτὸν καὶ εἰς πῦρ ἔβαλε καὶ εἰς ὕδατα, ἵνα ἀπολέσῃ αὐτόν. ἀλλ' εἴ τι δύνασαι, βοήθησον ἡμῖν, σπλαγχνισθεὶς ἐφ' ἡμᾶς.

23 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Τὸ εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι.

24 Καὶ εὐθέως κράξας ὁ πατὴρ τοῦ παιδίου μετὰ δακρύων ἔλεγε, Πιστεύω κύριε· βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ.

25 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐπισυντρέχει ὄχλος, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, λέγων αὐτῷ, Τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφόν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, Ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.

26 Καὶ κράξαν, καὶ πολλὰ σπαράξαν αὐτόν, ἐξῆλθε· καὶ ἐγένετο ὡσεὶ νεκρός, ὥστε πολλοὺς λέγειν ὅτι ἀπέθανεν.

27 Ὁ δὲ Ἰησοῦς κρατήσας αὐτὸν τῆς χειρός, ἤγειρεν αὐτόν· καὶ ἀνέστη.

28 Καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν, Ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό;

29 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τοῦτο τὸ γένος ἐν οὐδενὶ δύναται ἐξελθεῖν εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

30 Καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τὶς γνῷ.

31 Ἐδίδασκε γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ

ἀποκτενοῦσιν αὐτόν· καὶ ἀποκτανθεὶς, τῇ
τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.
Οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦν- 32
το αὐτὸν ἐπερωτῆσαι.
Καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναούμ· καὶ ἐν τῇ 33
οἰκίᾳ γενόμενος, ἐπηρώτα αὐτοὺς, Τί ἐν
τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζεσθε;
Οἱ δὲ ἐσιώπων· πρὸς ἀλλήλους γὰρ 34
διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων.
Καὶ καθίσας ἐφώνησε τοὺς δώδεκα, 35
καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι,
ἔσται πάντων ἔσχατος, καὶ πάντων διάκονος.
Καὶ λαβὼν παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν 36
μέσῳ αὐτῶν· καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ,
εἶπεν αὐτοῖς,
Ὃς ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων δέ- 37
ξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται·
καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται,
ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με.
Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, λέγων, 38
Διδάσκαλε, εἴδομέν τινα τῷ ὀνόματί
σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὃς οὐκ ἀκολου-
θεῖ ἡμῖν· καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ
ἀκολουθεῖ ἡμῖν.
Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε, Μὴ κωλύετε αὐτόν· 39
οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ
ὀνόματί μου, καὶ δυνήσεται ταχὺ κακο-
λογῆσαί με.
Ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν 40
ἐστιν.
Ὃς γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕ- 41
δατος ἐν τῷ ὀνόματί μου, ὅτι Χριστοῦ
ἐστε, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν
μισθὸν αὐτοῦ.
Καὶ ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν 42
τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, καλόν ἐστιν αὐτῷ

trucidabunt eum: sed trucidatus, tertio die resurget.

Ipsi verò ignorabant hoc dictum, & timebant eum interrogare.

|| Venit igitur Capernaum. & quum venisset domũ, interrogauit eos, Quid in via inter vos disceptabatis?

Ipsi verò siluerunt: nã alii aduersus alios disseruerãt in via quis *esset* cæteris maior.

Et quum consedisset, vocauit duodecim illos, & dixit eis, Siquis vult primus esse, erit omniũ vltimus, & omniũ minister.

Et acceptum puerulũ statuit in medio eorum: eóque in vlnas recepto, dixit eis,

Quisquis vnum ex talibus puerulis exceperit nomine meo, me excipit: & quicunque me exceperit, non me excipit, sed eum qui misit me.

¶ ||Respõdit autẽ ei Iohannes, dicẽs, Magister, vidimus quendã per nomen tuũ eiiciẽtem dæmonia, qui nõ sequitur nos: & prohibuimus eũ, quia non sequitur nos.

Iesus autem ait, Ne illũ prohibete. ||nullus enim est qui edat virtutem per nomen meum, & possit citò maledicere mihi.

Nam qui non est contra nos, pro nobis est.

||Quisquis enim potum dederit vobis poculum aquæ in nomine meo, *id est* quòd sitis Christi, amẽ dico vobis, nequaquam perdiderit mercedem suã.

||Et quisquis offenderit vnũ ex paruis istis qui credunt in me, bonũ esset ei

*Matth.*18.1. *luc.*9.45. Sola humilitas attollit.

*Luc.*9.49. 1 Deus ordinariæ vocationis author agit extra ordinem quoties libet. Probatur autem extraordinaria vocatio à doctrina & effectis. 1.*Cor.*12.3.

Matth. 10.42. *Matth.*18.6 *luc.*17.1 Deus adeo seuerus est offendiculorum vltor vt quoduis damnũ faciendũ sit potius quàm vel omnino cuipiam obiiciendum offendiculum.

potius si circumponeretur saxum molare circa collum eius, & proiiceretur in mare.

Matth.5.29, & 18.8

43 ||Quòd si manus tua facit vt tu offendas, abscinde eam. bonum est tibi ad vitam ingredi mancũ, *potius* quàm duas manus habentem abire in gehennam, in ignem inextinguibilem:

Esa.66.24

44 ||Vbi vermis eorũ nõ interit, & ignis non extinguitur.

45 Et si pes tuus facit vt tu offendas, abscinde eum: bonum est tibi ingredi in vitam claudum, *potius* q̃ duos pedes habenté proiici in gehennam, in igné inextinguibilem:

46 Vbi vermis eorum nõ interit, & ignis non extinguitur.

47 Et si oculus tuus facit vt tu offendas, erue eum: bonum est tibi introire in regnum Dei luscum, *potius* quàm duos oculos habentem proiici in gehennam ignis:

48 Vbi vermis eorum nõ obit, & ignis non extinguitur.

Oportet nos à Deo veluti sale macerari, tũ vt simus victimæ ipsi gratæ, tũ vt mutuo cõiuncti, alii alios saliamus.
Leuit.2.13
Matth.5.13
Luc.14.34

49 Nam omnis *homo* igne salietur: ||& omnis oblatio sale salietur.

50 ||Bonus est sal: si verò sal insulsus fuerit, quónã ipsum condietis? habete in vobisipsis salem, & pacé habete inter vos mutuó.

CAP. X.

Matth.19.1
Repudia quæ Lex tolerauit, Deus tamen nunquã probauit.

1 ET ||quum illinc surrexisset, venit in fines Iudææ per *regionem quæ est* trans Iordanem: & conuenit rursum turba ad eum: &, vt consueuerat, rursum docebat eos.

μᾶλλον εἰ περίκειται λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ βέβληται εἰς τὴν θάλασσαν.

43 Καὶ ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἡ χείρ σου, ἀπόκοψον αὐτήν. καλόν σοι ἐστὶ κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα, ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον·

44 Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

45 Καὶ ἐὰν ὁ πούς σου σκανδαλίζῃ σε, ἀπόκοψον αὐτόν· καλόν ἐστι σοὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλόν, ἢ τοὺς δύο πόδας ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον·

46 Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

47 Καὶ ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε, ἔκβαλε αὐτόν· καλόν σοι ἐστὶ μονόφθαλμον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἢ δύο ὀφθαλμοὺς ἔχοντα βληθῆναι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός·

48 Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

49 Πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται· καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται.

50 Καλὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε; ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.

Κεφάλαιον ι.

1 ΚΑκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας, διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου· καὶ συμπορεύονται πάλιν ὄχλοι πρὸς αὐτόν· καὶ, ὡς εἰώθει, πάλιν ἐδίδασκεν αὐτούς.

Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι ἐ-
πηρώτησαν αὐτὸν εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυναῖ-
κα ἀπολῦσαι· πειράζοντες αὐτόν.

2 Tunc accedentes Pha-
risæi interrogarunt eum
an liceret viro vxorem
dimittere:tentantes eũ.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Τί ὑ-
μῖν ἐνετείλατο Μωσῆς;

3 Ipse verò respondens
dixit, Quid vobis mãda-
uit Moses?

Οἱ δὲ εἶπον, Μωσῆς ἐπέτρεψε βι-
βλίον ἀποστασίου γράψαι, καὶ ἀπολῦσαι.

4 Ipsi autẽ dixerũt, ||Mo *Deut.24.1*
ses permisit libellũ absces
sionis scribere, & dimit-
tere *vxorem*.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐ-
τοῖς, Πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔ-
γραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν ταύτην.

5 Tunc respondẽs Iesus
dixit eis, Pro duritia cor-
dis vestri scripsit vobis
mandatum istud.

Ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως, ἄρσεν καὶ θῆ-
λυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Θεός.

6 A principio verò crea- *Gen.1.27*
tionis,||masculum & fœ- *matth.19.4*
minam fecit Deus.

Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος
τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ
προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ.

7 ||Propterea relinquet *Gen.2.24*
homo patrem suũ & ma *2.cor.6.16*
trem,& agglutinabitur v- *ephes.5.31*
xori suæ.

Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.
ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ.

8 Et qui duo *fuerant*, erũt
caro vna. Itaque nõ sunt
amplius duo, sed vna ca-
ro.

Ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρω-
πος μὴ χωριζέτω.

9 ||Quod ergo Deus cõ- *1.Cor.7.10*
iunxit, homo ne seiũgat.

Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν οἱ μαθηταὶ
αὐτοῦ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπηρώτησαν αὐτόν.

10 Et domi rursum disci-
puli eius eadem de re in-
terrogarunt eum.

Καὶ λέγει αὐτοῖς, Ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ
τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ γαμήσῃ ἄλλην,
μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν.

11 *Ipse* verò dixit eis ||Qui- *Matth.5.32*
cunque dimiserit vxorem *& 19.9*
suam,& duxerit aliã, mœ *luc.16.18*
chatur aduersus eam. *1.cor.7.10*

Καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα
αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται.

12 Et, si mulier dimiserit
virum suum, & nupserit
alteri, mœchatur.

Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα
ἅψηται αὐτῶν· οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων
τοῖς προσφέρουσιν.

13 ¶ ||Tunc obtulerunt ei *Matth.19.13*
puerulos vt tangeret eos: *luc.18.15*
discipuli verò obiurga-
bant eos qui offerebant.

Deus pro sua bonitate nõ tantũ patres, sed etiã eorũ liberos in fœdere cõprehẽdit, ac proinde ipsis benedicit.

Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ἠγανάκτησε, καὶ
εἶπεν αὐτοῖς, Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι
πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ
τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

14 Quod quũ vidisset Ie-
sus, indignatus est, & di-
xit eis, Sinite puerulos ve
nire ad me, & ne prohi-
bete eos. talium enim est
regnum Dei.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξη-
ται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον,

15 Amen dico vobis,
quicunque nõ exceperit
regnum Dei vt puerulus,

Malitia pueros fieri oportet vt ingrediamur in regnum cælorum.

nequaquam in id ingredietur.

οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.

16 Et quũ accepisset eos in vlnas, impositis in eos manibus, benedixit eis.

Καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτά, τιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτά, ηὐλόγει αὐτά.

Matth.19.16, luc.18.18.
Duo in primis fugienda æternam vitã seriò quærentibus, opinio videlicet de suis meritis, quæ ex vera Legis consideratione intelligitur & refellitur: diuitiarum amor, qui multos alacriter etiam currẽtes è medio cursu reuocat.
Exo.20.13.

17 ¶ Et egrediente eo *vt se daret* in viam, ||quidam, quum accurrisset, & accidisset ei ad genua, interrogauit eum, Magister bone, quid faciam vt vitam æternam possideam?

Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὁδόν, προσδραμὼν εἷς καὶ γονυπετήσας αὐτὸν, ἐπηρώτα αὐτόν, Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

18 Iesus autẽ dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus est bonus nisi vnus, *nempe* Deus.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Τί με λέγεις ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός.

19 Mãdata nosti, ||Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare, Ne falsum testimonium dicito, Ne damno afficito *quenquam*, Honora patrem tuum & matrẽ.

Τὰς ἐντολὰς οἶδας, Μὴ μοιχεύσῃς, Μὴ φονεύσῃς, Μὴ κλέψῃς, Μὴ ψευδομαρτυρήσῃς, Μὴ ἀποστερήσῃς, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα.

20 Ille verò respondens dixit ei, Magister, hæc omnia obseruaui à iuuentute mea.

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, Διδάσκαλε, ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου.

21 Iesus autem eum intuitus, dilexit eũ, & dixit ei, Vnum te deficit: abi, quęcunque habes vẽde, & da pauperib⁹: & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me, sublata *in humeros* cruce.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἕν σοι ὑστερεῖ· ὕπαγε, ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ δὸς τοῖς πτωχοῖς· καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι, ἄρας τὸν σταυρόν.

22 Ille verò mœstus factus propter hũc sermonem, abiit contristatus: habebat enim bona multa.

Ὁ δὲ, συγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά.

23 Et quum circunspexisset Iesus dicit discipulis suis, Quàm difficilè qui opes habent, in regnum Dei introibunt!

Καὶ περιβλεψάμενος ὁ Ἰησοῦς λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται.

24 Discipuli verò expauerunt ad hos sermones ipsius. Iesus autem rursum respondens dixit eis, Filii, quàm difficile est vt qui confidunt opibus, in regnũ Dei ingrediantur!

Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν ἀποκριθεὶς λέγει αὐτοῖς, Τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τοῖς χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τῆς 25
τρυμαλιᾶς τῆς ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλού-
σιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.
Οἱ δὲ περισσῶς ἐξεπλήσσοντο, λέγον- 26
τες πρὸς ἑαυτούς, Καὶ τίς δύναται σω-
θῆναι;
Ἐμβλέψας δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς λέ- 27
γει, Παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατον, ἀλλ' οὐ
παρὰ τῷ Θεῷ· πάντα γὰρ δυνατά ἐστι
παρὰ τῷ Θεῷ.
Καὶ ἤρξατο ὁ Πέτρος λέγειν αὐτῷ, Ἰ- 28
δού, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολου-
θήσαμέν σοι.
Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἀμὴν 29
λέγω ὑμῖν, οὐδείς ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν,
ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφάς, ἢ πατέρα ἢ μη-
τέρα, ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα, ἢ ἀγρούς, ἕνε-
κεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου,
Ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα 30
νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, οἰκίας, καὶ ἀδελ-
φοὺς καὶ ἀδελφάς, καὶ μητέρας καὶ τέκνα, καὶ
ἀγρούς, μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ
ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.
Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι, ἔσχατοι· 31
καὶ οἱ ἔσχατοι, πρῶτοι.
Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς
Ἱεροσόλυμα· καὶ ἦν προάγων αὐτοὺς ὁ 32
Ἰησοῦς, καὶ ἐθαμβοῦντο, καὶ ἀκολου-
θοῦντες ἐφοβοῦντο. Καὶ παραλαβὼν πά-
λιν τοὺς δώδεκα, ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν
τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν·
Ὅτι ἰδού, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυ 33
μα, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθή-
σεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς γραμμα-
τεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν θανά-
τῳ, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσι·

Facilius est camelum per foramen acus transire quàm diuitem in regnum Dei ingredi.

Illi verò amplius percellebantur, dicentes inter se, Et quis potest seruari?

Intuitus autem eos Iesus dicit, Apud homines *hoc est* impossibile, sed nō apud Deū: nā omnia possibilia sunt apud Deum.

¶ ||Tūc Petrus cœpit ei dicere, Ecce, nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te.

Respondens autem Iesus ait, Amen dico vobis, nullus est qui reliquerit domum, aut fratres aut sorores, aut patrem aut matrem, aut vxorem aut liberos, aut agros, mea causa & Euangelii,

Quin accipiat centuplicia nunc isto tempore, domos, & fratres & sorores, & matres, & liberos, & agros, cum persequutionibus, & in seculo venturo vitam æternam.

| Multi autem primi, erunt vltimi: & vltimi, primi.

¶ || Erant autē in via ascendentes Hierosolyma: & præibat eis Iesus, & expauescebant, & sequentes timebant. Et ipse, assumptis rursū duodecim, cœpit eis dicere quæ sibi erant euentura:

Dicens, Ecce, ascēdimus Hierosolyma, & Filiꝰ hominis tradetur principibus Sacerdotum & Scribis: & condemnabunt eū morte, tradéntque eum Gentibus:

*Matth.*19.27, *luc.*18.

Præ Christo omnia negligere, certū est ad vitam æternam iter, modo nequis in via deficiat.

*Matth.*19.30, *luc.*13.30.

*Matth.*20.17, *luc.*18.31.

Rursus discipuli ad inuictā patiētiam præparātur, mortis imminentis & simul certò sequuturæ vitæ denuntiatione.

34 Quæ illudent ei, & flagellabunt eum, & inspuét in eum, & trucidabunt eum: sed tertia die resurget.

Καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ, καὶ μαστιγώσουσιν αὐτὸν, καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ, καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Matth.20.20 Omnino prius certádum est quàm triumphandum.

35 ¶ ||Tunc accedunt ad eum Iacobus & Iohannes filii Zebedæi, dicétes, Magister, velimus vt quicquid petierimus, præstes nobis.

Καὶ προσπορεύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου, λέγοντες, Διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν ποιήσῃς ἡμῖν.

36 Ipse verò dixit eis, Quid me vultis vobis præstare?

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Τί θέλετε ποιῆσαί με ὑμῖν;

37 Illi autem dixerunt ei, Da nobis vt vnus ad dextrã tuam & alter ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua.

Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Δὸς ἡμῖν ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν σου καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων σου καθίσωμεν ἐν τῇ δόξῃ σου.

38 Iesus auté dixit eis, Nescitis quid petatis. potestis bibere poculũ quod ego bibo, & baptismo quo ego baptizor, baptizari?

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι;

39 Ipsi verò dixerũt ei, Possumus. Iesus autem dixit eis, Poculũ quidéquod ego bibo, bibetis: & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini:

Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Δυνάμεθα. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Τὸ μὲν ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω, πίεσθε· καὶ τὸ βάπτισμα ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε·

40 Sed sedere ad dextram meã & ad sinistrã meã, nõ est meũ dare, sed *dabitur* quibus paratum est.

Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται.

41 Et quũ *hæc* audissét *alii* decem, cœperũt indignari de Iacobo & Iohãne.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ δέκα ἤρξαντο ἀγανακτεῖν περὶ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου.

Luc.22.25 Magistratus secundũ Deũ suis subiectis imperant: pastores autem non ad dominadũ sed ad seruiédũ vocati sunt, præeunte ipsis Dei Filio, quatenus & ipse fuit volũtatis Patris minister.

42 Iesus autem quum eos aduocasset, dixit eis, ||Scitis eos quibus placet imperare Gentibus, dominari in eas: & qui magni sũt inter eas, licentia in eas vti.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, λέγει αὐτοῖς, Οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν, κατακυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν, κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν.

43 Verùm nõ ita erit inter vos: sed quicunque voluerit fieri magnus inter vos, erit minister vester:

Οὐχ οὕτω δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλῃ γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται διάκονος ὑμῶν·

44 Et quicunque voluerit ex vobis fieri primus, erit omnium seruus.

Καὶ ὃς ἂν θέλῃ ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος.

Καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε
διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦ-
ναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.
Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεριχώ· καὶ ἐκπορευο-
μένου αὐτοῦ ἀπὸ Ἱεριχὼ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,
καὶ ὄχλου ἱκανοῦ, υἱὸς Τιμαίου Βαρτίμαιος ὁ
τυφλὸς ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν.
Καὶ ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖ-
ός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν, καὶ λέγειν, Ὁ υἱὸς
Δαβὶδ Ἰησοῦ, ἐλέησόν με.
Καὶ ἐπετίμων αὐτῷ πολλοὶ ἵνα σιω-
πήσῃ· ὁ δὲ πολλῷ μᾶλλον ἔκραζεν, Υἱὲ
Δαβὶδ, ἐλέησόν με.
Καὶ στὰς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτὸν φωνη-
θῆναι. καὶ φωνοῦσι τὸν τυφλὸν, λέγον-
τες αὐτῷ, Θάρσει, ἔγειραι· φωνεῖ σε.
Ὁ δὲ ἀποβαλὼν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ,
ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν.
Καὶ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς,
Τί θέλεις ποιήσω σοι; Ὁ δὲ τυφλὸς εἶπεν
αὐτῷ, Ῥαββονὶ, ἵνα ἀναβλέψω.
Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ὕπαγε. ἡ πί-
στις σου σέσωκέ σε. Καὶ εὐθέως ἀνέβλεψε,
καὶ ἠκολούθει τῷ Ἰησοῦ ἐν τῇ ὁδῷ.

Κεφάλαιον ια.

ΚΑΙ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ,
εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν πρὸς
τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο τῶν
μαθητῶν αὐτοῦ,
Καὶ λέγει αὐτοῖς, Ὑπάγετε εἰς τὴν
κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν· καὶ εὐθέως
εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν, εὑρήσετε πῶ-
λον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων
κεκάθικε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.
Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, Τί ποιεῖτε
τοῦτο; εἴπατε, Ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν

45 Nam & Filius homi-
nis non venit vt sibi mi-
nistraretur, sed vt mini-
straret, & daret animam
suam redemptionis pre-
tium pro multis.
46 ¶ Tunc veniunt Hie-
richo:||eóq; egrediẽte ab
Hiericho, ac discipulis ei⁹
& turba multa, filius Ti-
mæi Bartimæus cæcus se-
debat iuxta viã mẽdicãs.
47 Et quũ audisset ipsum
esse Iesum illum Nazare-
num, cœpit clamare, & di
cere, Fili Dauid Iesu mi-
48 serere mei.
Et obiurgabant eũ mul
ti vt sileret: ille verò mul
to magis clamabat, Fili
49 Dauid miserere mei.
Tũc Iesus quũ substitis
set, iussit eũ vocari. Vocãt
igitur cæcũ, dicẽtes ei, Cõ
fide, surge: vocat te.
50 Ipse verò abiecto pal-
lio suo quum surrexisset,
venit ad Iesum.
51 Et respõdens dixit ei Ie
sus, Quid vis tibi præstẽ?
Cæcus autẽ ait ei, Rabbo
ni, vt visum recipiam.
52 Iesus autẽ dixit ei, Abi,
fides tua te seruauit. Sta-
tim igitur recepit visum,
& sequebatur Iesũ per viã.

CAP. XI.

QVum autem appro
1 pinquarent Hiero-
solymis Bethphage
& Bethaniæ ad montem
Olearum, misit duos è di
scipulis suis,
Et dicit eis, Abite in vi
2 cũ qui vobis est ex aduer
so: & statim vt ingredie-
mini in eum, inuenietis
pullum ligatũ, supra quẽ
nullus hominũ sedit: sol-
uite eum & adducite.
Quòd si quis vobis di-
3 xerit, Cur hoc facitis? di-
cite Dominum eo opus

Christus vna fide inuocatus cæcitatem nostram sanat.
Matth. 20. 29
luc. 18. 35

Matth. 21. 1
luc. 19. 29
Viua spiritualis in terris regni Christi imago.

habere:& eum ſtatim huc
mittet.

ἔχει· καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστελεῖ ὧδε.

Abierunt autem & in-
uenerunt pullum ligatũ
apud oſtium foris in bi-
uio:& ſoluerunt eum.

4 Ἀπῆλθον δὲ καὶ εὗρον τὸν πῶλον δεδεμένον πρὸς τὴν θύραν ἔξω ἐπὶ τοῦ ἀμφόδου· καὶ λύουσιν αὐτόν.

Tũc quidã eorum qui
illic aſtabant, dixerunt
eis, Quid facitis qui ſol-
uitis pullum?

5 Καί τινες τῶν ἐκεῖ ἑστηκότων ἔλεγον αὐτοῖς, Τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον;

Ipſi verò dixerunt eis
prout mandarat Ieſus: &
illi dimiſerunt eos.

6 Οἱ δὲ εἶπον αὐτοῖς καθὼς ἐνετείλατο ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἀφῆκαν αὐτούς.

Ioh.12.14

Adduxerũt igitur pul
lum ad Ieſum, & iniece-
runt ei pallia ſua,ſedít-
que ſuper eum.

7 Καὶ ἤγαγον τὸν πῶλον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπέβαλον αὐτῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν· καὶ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῷ.

Multi verò pallia ſua
ſtrauerunt per viam: alii
autem frondes cædebant
ex arboribus,& ſternebãt
in viam.

8 Πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἔστρωσαν εἰς τὴν ὁδόν· ἄλλοι δὲ στοιβάδας ἔκοπτον ἐκ τῶν δένδρων, καὶ ἐστρώννυον εἰς τὴν ὁδόν.

Et qui præibant quíq;
ſequebantur, clamabant
dicentes,Hoſanna,bene-
dictus qui venit in nomi-
ne Domini.

9 Καὶ οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον, λέγοντες, Ὠσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Benedictum regnũ pa-
tris noſtri Dauid, quod
venit in nomine Domi-
ni:hoſanna *o qui es* in *cæ-
lis* altiſſimis.

10 Εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβίδ· ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.

Matth.21.20
Luc.19.45

Et ingreſſus eſt Hiero
ſolymã Dominus,& in tẽ
plũ:quúmque circunſpe-
xiſſet omnia,& veſpera iã
hora eſſet, venit Betha-
niam cum duodecim.

11 Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἰς τὸ ἱερόν· καὶ περιβλεψάμενος πάντα, ὀψίας ἤδη οὔσης τῆς ὥρας, ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν μετὰ τῶν δώδεκα.

Matth.21.19
Exemplum
vltionis quæ
hypocritas
manet.

¶ Et poſtero die quum
exiſſent Bethania,eſuriit.

12 Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξελθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βηθανίας, ἐπείνασε.

Quúmq; procul vidiſ-
ſet ficũ habentẽ folia, ve-
nit *viſurus* videlicet num
inueniret aliquid in ea:&
quũ veniſſet ad eã, nihil
inuenit niſi folia. non e-
nim erat tempus ficuum.

13 Καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν, ἔχουσαν φύλλα, ἦλθεν εἰ ἄρα εὑρήσει τι ἐν αὐτῇ· καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτήν, οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ φύλλα. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων.

Tunc reſpõdens Ieſus
dixit ficui,Ne amplius ex
te in ſeculum quiſquam
fructum comedat. Et *hoc*
audierunt diſcipuli eius.

14 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῇ, Μηκέτι ἐκ σοῦ εἰς τὸν αἰῶνα οὐδεὶς καρπὸν φάγοι. Καὶ ἤκουον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἰσελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς κατέστρεψε.

15 ¶ Veniũt igitur Hieroso-
lymam. Et ingressus Ie-
sus in templum, cœpit
eiicere eos qui vendebãt
& emebant in templo, &
mensas numulariorum,
& cathedras vendentium
columbas subuertit.

Christus re ipsa ostendit se verè esse Regem illũ ac Pontificẽ, ac proinde tẽpli diuini cultus vindicẽ.

Καὶ οὐκ ἤφιεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ.

16 Nec sinebat vt quisquã
deportaret vas per tem-
plum.

Καὶ ἐδίδασκε λέγων αὐτοῖς, Οὐ γέγραπται, Ὅτι ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν; ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον λῃστῶν.

Et docebat dicens eis,
17 Nonne scriptum est ||do-
mum meam, domum pre
cationis vocatum iri ab
omnibus Gentibus? ||vos
autem eam fecistis spe-
luncam latronum.

Esa.56.7
Iere.7.11

Καὶ ἤκουσαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ ἐζήτουν πῶς αὐτὸν ἀπολέσουσι. ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν, ὅτι πᾶς ὁ ὄχλος ἐξεπλήσσετο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

18 Et *hoc* audierũt Scribæ
& principes sacerdotum,
& quærebant quomodo
eum perderent. timebãt
enim eum, quia tota tur-
ba percellebatur super do
ctrina ipsius.

Καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύετο ἔξω τῆς πόλεως.

Quum verò vespera es
19 set, egressus est Iesus ex
vrbe.

Καὶ πρωῒ παραπορευόμενοι εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν.

¶ ||Et manè adambulan-
20 tes ficui viderunt eam ex-
aruisse radicitus.

Matth.21.19
Fidei vis longè maxima: cohæret autẽ cum fide charitas.

Καὶ ἀναμνησθεὶς ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ, Ῥαββί, ἴδε, ἡ συκῆ ἣν κατηράσω, ἐξήρανται.

21 Tunc recordatus Pe-
trus dixit ei, Rabbi, ecce,
ficus illa cui imprecatus
es, exaruit.

Καὶ ἀποκριθεὶς Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, Ἔχετε πίστιν Θεοῦ.

22 Et respondens Iesus di
xit eis, Habete fidem Dei.

Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ὄρει τούτῳ, Ἄρθητι, καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ πιστεύσῃ ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἔσται αὐτῷ ὃ ἐὰν εἴπῃ.

Amen enim dico vo-
23 bis, quicũque dixerit mõ-
ti huic, tollitor & pro-
iicitor in mare: nec hæsi-
tauerit in corde suo, sed
crediderit futura quæ di-
cit, erit ei quicq̃d dixerit.

Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτεῖσθε, πιστεύετε ὅτι λαμβάνετε· καὶ ἔσται ὑμῖν.

24 ||Propterea dico vobis,
quæcunque precantes pe
titis, credite vos acceptu-
ros: & erunt vobis.

Matth.7.7
Luc.11.9

Matth.6.14

25 ||Et quum adstiteritis
precātes, remittite siquid
habetis aduersus aliquē:
vt & Pater ille vester qui
in cælis *est*, remittat vobis
offensas vestras.

26 Nam si vos non re-
miseritis, nec Pater ille
vester qui in cælis *est*, re-
mittet offensas vestras.

Matth.21.14
luc.20.1
Ordinariæ successionis obtētu iampridem oppugnatum Euāgelium.

27 ¶ ||Tunc veniunt rur-
sus Hierosolyma: & quū
ipse ambularet in tēplo,
veniunt ad eum princi-
pes Sacerdotum, & Scri-
bæ & seniores:

28 Et dicunt ei, Qua au-
thoritate ista facis? &
quis tibi dedit authorita-
tem istam vt hæc facias?

29 Iesus autem respondēs
dixit eis, Interrogabo vos
& ego rem quādam. Re-
spondete igitur mihi, &
dicam vobis qua autho-
ritate hæc faciam.

30 Baptisma Iohannis è
cælo erat, an ex homini-
bus? respondete mihi.

31 Ratiocinabātur autem
apud se dicentes, Si dixe-
rimus, E cęlo: dicet, Qua-
re ergo non credidistis ei?

Merces malæ conscientiæ, timere eos quibus timori esse licuit.

32 Sed si dicamus, Ex ho-
minibus: timemus popu-
lum. omnes enim sentie-
bant de Iohanne, eum ve
rè Prophetam fuisse.

33 Tunc respondentes di-
cunt Iesu, Nescimus. Et
Iesus respondēs dicit eis,
Nec ego dicam vobis qua
authoritate hæc faciam.

25 Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀ-
φίετε εἴ τι ἔχετε κατά τινος· ἵνα καὶ ὁ πα-
τὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφῇ ὑμῖν τὰ
παραπτώματα ὑμῶν.

26 Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ πατὴρ
ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παρα-
πτώματα ὑμῶν.

27 Καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα·
καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος αὐτοῦ, ἔρ-
χονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι·

28 Καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ
ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν
ταύτην ἔδωκεν ἵνα ταῦτα ποιῇς;

29 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς,
Ἐπερωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον· καὶ
ἀποκρίθητέ μοι, καὶ ἐρῶ ὑμῖν ἐν ποίᾳ
ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

30 Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ
ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων; ἀποκρίθητέ μοι.

31 Καὶ ἐλογίζοντο πρὸς ἑαυτούς, λέγον-
τες, Ἐὰν εἴπωμεν, Ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ, Δια-
τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;

32 Ἀλλ' ἐὰν εἴπωμεν, Ἐξ ἀνθρώπων· ἐ-
φοβοῦντο τὸν λαόν. ἅπαντες γὰρ εἶχον τὸν
Ἰωάννην, ὅτι ὄντως προφήτης ἦν.

33 Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσι τῷ Ἰησοῦ,
Οὐκ οἴδαμεν. Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς
λέγει αὐτοῖς, Οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν ἐν
ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.

CAP. XII.

Matth.21.33
luc.20.9
esa.5.1
iere.2.21
Dei vocatio nec locis nec personis nec tēporibus certis est sine exceptione adstricta.

1 E||T cœpit eis per pa-
rabolas dicere, Vi-
neam plantauit qui-
dam, & circumposuit se-
pem, & fodit lacum, & æ-
dificauit turrim, & elo-
cauit eam agricolis: ac
peregre profectus est.

Κεφάλαιον ιβʹ

1 ΚΑΙ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς
λέγειν, Ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄν-
θρωπος, καὶ περιέθηκε φραγμόν, καὶ ὤ-
ρυξεν ὑπολήνιον, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ
ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς· καὶ ἀπεδήμησε.

Καὶ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωργοὺς τῷ καιρῷ δοῦλον, ἵνα παρὰ τῶν γεωργῶν λάβῃ ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος.

2 Misitque seruum ad a-
gricolas *suo* tempore, vt
ab agricolis acciperet ex
fructu vineæ.

Οἱ δὲ, λαβόντες αὐτὸν ἔδειραν, καὶ ἀπέστειλαν κενόν.

Illi verò captum eum
3 ceciderunt, ac remiserũt
inanem.

Καὶ πάλιν ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς ἄλλον δοῦλον· κἀκεῖνον λιθοβολήσαντες ἐκεφαλαίωσαν, καὶ ἀπέστειλαν ἠτιμωμένον.

4 Et rursum misit ad eos
alium seruum, *& illi* huic
quoque lapidato caput
vulnerarunt, & remiserũt
dedecoratum.

Καὶ πάλιν ἄλλον ἀπέστειλε· κἀκεῖνον ἀπέκτειναν· καὶ πολλοὺς ἄλλους, τοὺς μὲν δέροντες, τοὺς δὲ ἀποκτείνοντες.

5 Et rursum alium misit,
& illum trucidarũt: mul-
tósque alios, hos quidẽ
cædentes, illos verò truci
dantes.

Ἔτι οὖν ἕνα υἱὸν ἔχων ἀγαπητὸν αὐτοῦ, ἀπέστειλε καὶ αὐτὸν πρὸς αὐτοὺς ἔσχατον, λέγων, Ὅτι ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου.

6 Quum ergo vnum ad-
huc haberet filium suum
dilectum, misit etiam illũ
vltimum ad eos, dicens,
Reuerebuntur filiũ meũ.

Ἐκεῖνοι δὲ οἱ γεωργοὶ εἶπον πρὸς ἑαυτούς, Ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία.

7 Illi verò agricolæ dixe
runt inter se, Iste est hæ-
res: venite, trucidem⁹ eũ,
& nostra erit hæreditas.

Καὶ λαβόντες αὐτὸν ἀπέκτειναν, καὶ ἐξέβαλον ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος.

8 Et captum eum truci-
darunt, & eiecerunt extra
vineam.

Τί οὖν ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος; Ἐλεύσεται, καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργούς, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις.

9 Quid ergo faciet do-
minus vineæ? Veniet, &
perdet agricolas, & dabit
vineam aliis.

Οὐδὲ τὴν γραφὴν ταύτην ἀνέγνωτε; Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας·

10 Ne hanc quidem Scri-
pturam legistis? || Quem *Psal.118.22*
lapidem reprobauerunt *esa.28.18*
ædificantes, is factus est *matth.21.42*
caput anguli: *act.4.11*
rom.9.33.
1.pet.2.8

Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν;

11 A Domino factum est
istud, & est mirabile in o-
culis nostris?

Καὶ ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι· καὶ ἐφοβήθησαν τὸν ὄχλον. ἔγνωσαν γὰρ ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν εἶπε· καὶ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

12 Studebãt igitur eũ pre-
hendere: sed timuerunt
turbam: norant enim eũ *Matth.22.15*
aduersus ipsos illam para *luc.20.20*
bolam dixisse. itaque o- |Euangelium
misso eo abierũt. Magistrat⁹ imperium cum Dei cultu cõiungit.

Καὶ ἀποστέλλουσι πρὸς αὐτόν τι-

13 ¶ ||Et miserũt ad eũ quos

dam è Pharisæis & Hero
dianis, vt eum captarent
sermone.

νας τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Ἡρωδιανῶν,
ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσι λόγῳ.

14 Illi verò, quum venis-
sent, dicunt ei, Magister,
scimus te veracem esse,
neque curare quenquam.
non enim respicis in per-
sonam hominum, sed in
veritate viam Dei doces:
Licet censum Cæsari da-
re, an non? demus, an nõ
demus?

Οἱ δὲ ἐλθόντες λέγουσιν αὐτῷ, Δι-
δάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ, καὶ οὐ
μέλει σοι περὶ οὐδενός. οὐ γὰρ βλέπεις
εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐπ' ἀλη-
θείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκεις. Ἔξε-
στι κῆνσον Καίσαρι δοῦναι, ἢ οὔ; δῶμεν,
ἢ μὴ δῶμεν;

15 Ipse verò, quum sciret
eorum hypocrisin, dixit
eis, Quid me tétatis? pro-
ferte mihi denarium, vt
videam.

Ὁ δὲ, εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπόκρισιν,
εἶπεν αὐτοῖς, Τί με πειράζετε; φέρετέ
μοι δηνάριον, ἵνα ἴδω.

16 Illi verò protulerunt.
Tunc dicit eis, Cuius est
imago ista & inscriptio? Il
li verò dixerũt ei, Cęsaris.

Οἱ δὲ ἤνεγκαν. Καὶ λέγει αὐτοῖς, Τί-
νος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή; Οἱ δὲ
εἶπον αὐτῷ, Καίσαρος.

17 Et respondens Iesus di
Rom.13.7 xit eis, ||Reddite quæ *sunt*
Cæsaris, Cæsari: & quæ
Dei *sunt*, Deo. Et admira-
ti sunt super eo.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐ-
τοῖς, Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ
τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. Καὶ ἐθαύμασαν
ἐπ' αὐτῷ.

Matth.22.25
luc.22.27
Carnis resurrectio aduersus Sadducæorum inscitiã & malitiam asseritur.
Deut.25.5

18 ||Tunc veniunt ad eũ
Sadducæi, qui dicunt nõ
esse resurrectioné: & in-
terrogarũt eum, dicentes,

Καὶ ἔρχονται Σαδδουκαῖοι πρὸς
αὐτὸν, οἵτινες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι·
καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες,

19 Magister, ||Moses scri-
psit nobis vt sicuius fra-
ter mortuꝰ sit, ac reliquer-
rit vxorem, & filios non
reliquerit, accipiat ipsius
frater vxorem eius, & ex-
citet semen fratri suo.

Διδάσκαλε, Μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν
ὅτι ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ, καὶ κα-
ταλίπῃ γυναῖκα, καὶ τέκνα μὴ ἀφῇ,
ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖ-
κα αὐτοῦ, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ
ἀδελφῷ αὐτοῦ.

20 Septé ergo fratres fue-
runt: ac primus accepit
vxorem, & moriés nõ re-
liquit semen.

Ἑπτὰ οὖν ἀδελφοὶ ἦσαν· καὶ ὁ πρῶτος
ἔλαβε γυναῖκα, καὶ ἀποθνήσκων οὐκ
ἀφῆκε σπέρμα.

21 Et secundus accepit eã,
& mortuus est, & ne ipse
quidem reliquit semen:
& tertius itidem.

Καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτὴν, καὶ
ἀπέθανε, καὶ οὐδὲ αὐτὸς ἀφῆκε σπέρμα·
καὶ ὁ τρίτος ὡσαύτως.

22 Et acceperũt eam septé
illi, neque reliquerunt
semen: vltima omnium

Καὶ ἔλαβον αὐτὴν οἱ ἑπτὰ, καὶ
οὐκ ἀφῆκαν σπέρμα· ἐσχάτη πάντων

ἀπέθανε δὲ ἡ γυνή.

Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, ὅταν ἀναστῶσι, 23
τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔ-
σχον αὐτὴν γυναῖκα.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐ- 24
τοῖς, Οὐ διὰ τοῦτο πλανᾶσθε μὴ εἰδότες
τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ
Θεοῦ;

Ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, οὔτε 25
γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται· ἀλλ' εἰσὶν
ὡς ἄγγελοι οἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Περὶ δὲ τῶν νεκρῶν, ὅτι ἐγείρονται, 26
οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ βίβλῳ Μωσέως, ἐπὶ
τῆς βάτου ὡς εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, λέγων,
Ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰ-
σαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ;

Οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ Θεὸς 27
ζώντων· ὑμεῖς οὖν πολὺ πλανᾶσθε.

Καὶ προσελθὼν εἷς τῶν γραμμα- 28
τέων, ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰ-
δὼς ὅτι καλῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπη-
ρώτησεν αὐτὸν, Ποία ἐστὶ πρώτη πασῶν
ἐντολή;

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη αὐτῷ, Ὅτι πρώ- 29
τη πασῶν τῶν ἐντολῶν, Ἄκουε Ἰσραὴλ,
Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, Κύριος εἷς ἐστι.

Καὶ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου 30
ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς
ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου,
καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου. αὕτη πρώτη
ἐντολή.

Καὶ δευτέρα ὁμοία, αὕτη, Ἀγαπή- 31
σεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. μείζων
τούτων ἄλλη ἐντολὴ οὐκ ἔστι.

Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ γραμματεὺς, Καλῶς 32
διδάσκαλε ἐπ' ἀληθείας εἶπας. ὅτι εἷς

mortua est & mulier.

In resurrectione ergo, quum resurrexerint, cuius eorum erit vxor? nam septem habuerunt eam vxorem.

Tunc respondens Iesus dixit eis, Nonne propterea erratis quòd nesciatis Scripturas, neque potentiam Dei?

Postquam enim à mortuis resurrexerint, neque vxores ducunt, neque nuptum dantur: sed sunt vt Angeli qui in cælis *sunt*.

De mortuis verò, quòd suscitandi sint, non legistis in libro Mosis quomodo in rubo loquutus sit ei Deus, dicens, ||Ego *sum* Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob?

Exo.3.6 matth.22.32

Non est Deus mortuorũ, sed Deus viuentium: vos ergo multum erratis.

¶ ||Et quũ accessisset quidam è Scribis qui audierat eos disceptãtes, & sciebat eum bene illis respondisse, interrogauit eum quod esset primũ omniũ mandatum.

Matth.22.35
Sacrificia siue externi cultus nunquam placuerunt Deo, nisi præeuntibus necessariis officiis.

Iesus autem respondit ei, Primum omnium mãdatorum *est*, ||Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus vnus est:

Deut.6.4

Diliges igitur Dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis viribus tuis. hoc *est* primum mandatum.

Et secundum *illi* simile, hoc *est*, ||Diliges proximũ tuũ vt teipsũ. maius istis aliud mãdatum non est.

Leuit.19.18 matth.22.39 rom.13.9, gal.5.14 iacobi 2.8

Tũc dixit ei Scriba ille, Bene, magister, in veritate dixisti. nam vnus

est Deus, nec alius est præter eum:

Et diligere eum ex toto corde, & ex tota intelligētia, & ex tota anima, & ex totis viribus, ac diligere proximum vt seipsum, plus est quàm omnia holocautomata & sacrificia.

Tum Iesus quum vidisset eum cordatè respondisse, dixit ei, Non longè es à regno Dei. Et nemo amplius audebat eum interrogare.

Matth.22.42 luc.20.41 Christus ex ipso Dauide vnde ortus erat secundum carnem, deitatē suam probat.

||Et respondens Iesus dicebat, docens in templo, Quomodo dicunt Scribæ Christum esse filium Dauid?

Psal.109.1

Nam ipse Dauid dixit per Spiritū sanctum, ||Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextrā meā, vsquedū posuero inimicos tuos scabellum pedū tuorum.

Ipse ergo Dauid dicit eum Dominum: vnde igitur filius eius est? Et multa turba audiebat eum libenter.

Matth.23.6 luc.11.43 & 20.45 Non temere pastorum mores pro exemplo sunt sequendi.

||*Ipse* autem dicebat eis in doctrina sua, Cauete à Scribis, qui volunt stolati ambulare, & *amant* salutationes in foris,

Primósque cōsessus in conuentibus, & primos accubitus in cœnis.

Matth.23.54 luc.20.47

||Qui deuorant domos viduarum, & in speciem vtuntur longis precibus: isti auferent grauius iudicium.

Luc.21.1 Officia secū dum Deū præstita non ex pretio externo sed ex cordis affectu æstimantur.

¶ ||Et quū sedisset Iesus ex aduerso gazophylacii, spectabat quomodo turba mitteret æs in gazophy-

ἐστι Θεός, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν αὐτοῦ·

33 Καὶ τὸ ἀγαπᾷν αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς συνέσεως, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος, καὶ τὸ ἀγαπᾷν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν, πλεῖόν ἐστι πάντων τῶν ὁλοκαυτωμάτων καὶ τῶν θυσιῶν.

34 Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἰδὼν αὐτὸν ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ, Οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐδεὶς οὐκέτι ἐτόλμα αὐτὸν ἐπερωτῆσαι.

35 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς ἔλεγε, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, Πῶς λέγουσιν οἱ γραμματεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβίδ;

36 Αὐτὸς γὰρ Δαβὶδ εἶπεν ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

37 Αὐτὸς οὖν Δαβὶδ λέγει αὐτὸν Κύριον· καὶ πόθεν υἱὸς αὐτοῦ ἐστι; Καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως.

38 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, Βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς,

39 Καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις.

40 Οἱ κατεσθίοντες τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσευχόμενοι, οὗτοι λήψονται περισσότερον κρίμα.

41 Καὶ καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον.

καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά.
Καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε 42
λεπτὰ δύο, ὅ ἐστι κοδράντης.
Καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς μαθη- 43
τὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑ-
μῖν, ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἡ πτωχὴ πλεῖον
πάντων βέβληκε τῶν βαλόντων εἰς τὸ
γαζοφυλάκιον.
Πάντες γὰρ ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐ- 44
τοῖς ἔβαλον· αὕτη δὲ ἐκ τῆς ὑστερήσεως
αὐτῆς πάντα ὅσα εἶχεν ἔβαλεν, ὅλον τὸν
βίον αὐτῆς.

Κεφάλαιον ιγ.

ΚΑΙ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἐκ τοῦ 1
ἱεροῦ, λέγει αὐτῷ εἷς τῶν μαθητῶν
αὐτοῦ, Διδάσκαλε, ἴδε ποταποὶ λίθοι καὶ
ποταπαὶ οἰκοδομαί.
Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, 2
Βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδο-
μάς; οὐ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ
μὴ καταλυθῇ.
Καὶ καθημένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν 3
ἐλαιῶν κατέναντι τοῦ ἱεροῦ, ἐπηρώτων
αὐτὸν κατ' ἰδίαν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος
καὶ Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας,
Εἰπὲ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ 4
σημεῖον ὅταν μέλλῃ πάντα ταῦτα συν-
τελεῖσθαι.
Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς αὐτοῖς, ἤρ- 5
ξατο λέγειν, Βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλα-
νήσῃ.
Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνό- 6
ματί μου, λέγοντες, Ὅτι ἐγώ εἰμι· καὶ
πολλοὺς πλανήσουσιν.
Ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκοὰς 7
πολέμων, μὴ θροεῖσθε· δεῖ γὰρ γενέσθαι.

lacium. multi igitur diuites mittebant multa.

Et quũ venisset quædã vidua pauper, misit minuta duo, quod est quadrãs.

Tunc *ille* quum aduocasset discipulos suos, dixit eis, Amen dico vobis, vidua hæc pauper plus misit quàm omnes qui miserunt in gazophylacium.

Nã omnes ex eo quod ipsis redundat miserunt: hæc verò è penuria sua misit omnia quæ habebat, totum, *inquam*, victũ suum.

CAP. XIII.

ET || quũ egrederetur è templo, dixit ei quidam è discipulis eius, Magister, vide quales lapides, & qualia *ista sint* ædificia.

Tunc Iesus respondens dixit ei, Vides ista magna ædificia? || non relinquetur lapis super lapidẽ qui non destruatur.

Et quum sederet in mõte Olearum ex aduerso tẽpli, interrogarũt eum priuatim Petrus & Iacobus & Iohannes & Andreas,

Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum *erit* quãdo futurum est vt omnia hæc cõsummẽtur.

Iesus autem eis respondens cœpit dicere, || Videte ne quis vos seducat.

Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum *Christus*: multósque seducent.

Quum autem audieritis bella & rumores bellorum, ne turbamini: oportet enim *ista* fieri.

Matth.24.1
luc.21.5
Prædicitur tẽpli, vrbis, atque adeo totius gẽtis excidium, & Ecclesiæ iactatio: additur tamen consolatio multiplex: & tandem futura mũdi cõsummatio describitur.
Luc.19.44

Ephes.5.6
2.thess.2.3

at nondum *erit* finis.

ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος.

Surget enim gens in gentem, & regnum in regnũ: erúntque terręmotus singulis locis, & erunt fames ac turbæ.

8 Ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν· καὶ ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ ἔσονται λιμοὶ καὶ ταραχαί.

Principia dolorũ ista. sed cauete vos vobisipsis: tradent enim vos in consessus & synagogas: cædemini, & coram præsidibus ac regibus sistemini mea causa, *vt hoc sit* testimonio aduersus eos.

9 Ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα. βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια καὶ εἰς συναγωγάς· δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων σταθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Et apud omnes gentes oportet primùm prædicari Euangelium.

10 Καὶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη δεῖ πρῶτον κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον.

Matth.10.19 luc.12.11,& 21.14

||Quum autem vos traditos duxerint, ne antè solliciti estote quid dicturi sitis, neque meditamini: sed quicquid datum fuerit vobis illo momento, id loquimini. non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus sanctus.

11 Ὅταν δὲ ἀγάγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ προμεριμνᾶτε τί λαλήσητε, μηδὲ μελετᾶτε· ἀλλ' ὃ ἐὰν δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε. οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Tradet autẽ frater fratrem ad mortem, & pater filium: & insurgent liberi aduersus parentes, & eos curabunt morte mulctandos.

12 Παραδώσει δὲ ἀδελφὸς ἀδελφὸν εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνον· καὶ ἐπαναστήσονται τέκνα ἐπὶ γονεῖς, καὶ θανατώσουσιν αὐτούς.

Et eritis exosi omnibus propter nomen meũ: sed qui perseuerauerit ad finem vsque, is seruabitur.

13 Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται.

Matth.24.15 luc.21.20

Dan.9.25

||Quum autem videritis abominationem illã vastatricem, quæ dicta est à||Daniele Propheta, positam vbi nõ oportet, (qui legit, animaduertat) tũc qui *fuerint* in Iudæa, fugiant in montes:

14 Ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὼς ὅπου οὐ δεῖ, (ὁ ἀναγινώσκων νοείτω) τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη·

Qui verò *fuerit* supra domum, ne descendat domum, nec ingrediatur vt quicquam sumat è domo sua.

15 Ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβάτω εἰς τὴν οἰκίαν, μηδὲ εἰσελθέτω ἆραί τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ.

Et qui fuerit in agro, ne reuertatur retro vt sumat pallium suum.

16 Καὶ ὁ εἰς τὸν ἀγρὸν ὤν, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω, ἆραι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ.

17 Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

17 Væ autem ventrem ferẽtibus & lactantibus per illos dies.

18 Προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χειμῶνος.

18 Orate verò ne fiat fuga vestra hyeme.

19 Ἔσονται γὰρ αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι θλίψις, οἵα οὐ γέγονε τοιαύτη ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἧς ἔκτισεν ὁ Θεός, ἕως τοῦ νῦν, καὶ οὐ μὴ γένηται.

19 Erunt enim dies illi *talis* oppressio qualis non fuit à principio rerũ conditarum quas condidit Deus, vsque ad hoc tempus, nec erit.

10 Καὶ εἰ μὴ Κύριος ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ· ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς οὓς ἐξελέξατο, ἐκολόβωσε τὰς ἡμέρας.

10 Et nisi Dominus contraxisset dies illos, omnis caro periret: sed propter electos quos elegit, contraxit dies illos.

21 Καὶ τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, Ἰδού, ὧδε ὁ Χριστός, ἤ, ἰδοὺ ἐκεῖ· μὴ πιστεύσητε.

21 ||Ac tum siquis vobis dixerit, Ecce hîc Christus, vel, Ecce illic: ne credite. *Matth.24.23 luc.21.8*

22 Ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται· καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα πρὸς τὸ ἀποπλανᾶν, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

22 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ: & edent signa ac miracula ad seducendum, si fieri possit, etiam electos.

23 Ὑμεῖς δὲ βλέπετε. Ἰδού, προείρηκα ὑμῖν πάντα.

23 Vos autẽ cauete. Ecce, prædixi vobis omnia.

24 Ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς.

24 ||Cæterùm per illos dies, post oppressionem illã, sol obscurabitur, nec dabit luna splendorem suũ. *Ezech.32.7 esa.13.10 ioel.2.10.31 & 3.15*

25 Καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔσονται ἐκπίπτοντες, καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς σαλευθήσονται.

25 Et stellæ cæli excidẽt, & potestates quæ in cælis *sunt* concutientur.

26 Καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης.

26 Et tunc videbunt Filiũ hominis venientẽ in nubibus cum potentia multa & gloria.

27 Καὶ τότε ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἐπισυνάξει τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ.

27 *Ipse* verò tũc mittet Angelos suos, & suos electos coget à quatuor ventis, ab extremo terræ vsque ad extremum cæli.

28 Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν· ὅταν αὐτῆς ἤδη ὁ κλάδος

28 A ficu verò discite parabolã. Quũ ramus eius iã

tener fit, & germinat folia, noſtis propè eſſe æſtatem:

ἁπαλὸς γένηται, καὶ ἐκφύῃ τὰ φύλλα, γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν.

Ita & vos, quum hæc videritis fieri, agnoſcite propè eſſe & ad fores *regnum* Dei.

29 Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ταῦτα ἴδητε γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις.

Amen dico vobis, nequaquam præterierit hęc ætas vſquedum facta ſint hæc omnia.

30 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη μέχρις οὗ πάντα ταῦτα γένηται.

Cælum & terra præteribūt, ſermones autē mei nequaquam præteribūt.

31 Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

Nō eſt curioſe vltimus ille dies inquirendus, quem ſol⁹ Pater nouit: ſed cauendū potius ne nos imparatos opprimat.
Matth.24.13

Sed de die illo ac hora nemo ſcit, ne Angeli quidem qui in cælo ſunt, nec ipſe Filius, ſed *ſol⁹* Pater.

32 Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ υἱός, εἰ μὴ ὁ πατήρ.

||Cauete, vigilate & orate: neſcitis enim quādo tempus illud ſit futurum.

33 Βλέπετε, ἀγρυπνεῖτε καὶ προσεύχεσθε· οὐκ οἴδατε γὰρ πότε ὁ καιρός ἐστιν.

N*am Filius hominis ita eſt* vt quiſpiam qui peregre agēs relicta domo ſua, datáque ſeruis ſuis poteſtate, ac ſuo cuique opere, ianitori mandauit vt vigilaret.

34 Ὡς ἄνθρωπος ἀπόδημος ἀφεὶς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ δοὺς τοῖς δούλοις αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἑκάστῳ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ τῷ θυρωρῷ ἐνετείλατο ἵνα γρηγορῇ.

Vigilate igitur, (neſcitis enim quando dominus domus veniet, veſpere, an media nocte, an in gallicinio, an manè)

35 Γρηγορεῖτε οὖν, (οὐκ οἴδατε γὰρ πότε ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἔρχεται, ὀψὲ, ἢ μεσονυκτίου, ἢ ἀλεκτοροφωνίας, ἢ πρωΐ)

Ne quū repētè venerit, inueniat vos dormiētes.

36 Μὴ ἐλθὼν ἐξαίφνης, εὕρῃ ὑμᾶς καθεύδοντας.

Quæ autem dico vobis, omnibus dico, vigilate.˩

37 Ἃ δὲ ὑμῖν λέγω, πᾶσι λέγω, γρηγορεῖτε.

CAP. XIIII.

Κεφάλαιον ιδ.

Matth.26.1
luc.22.1
Dei voluntate cōtra hominum conſilium accidit vt Chriſtus captus die Paſchæ ſolēni immolaretur, vt figuræ reſpōderet veritas omni ex parte.

1 E||Rat autem Paſcha & Azyma duob⁹ pòſt diebus: & quærebant principes Sacerdotum & Scribæ quomodo eū dolo prehenſum trucidarēt.

Ἦν δὲ τὸ πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας· καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς πῶς αὐτὸν ἐν δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν.

Dicebāt autē, Nō in feſto, ne tumult⁹ ſit populi.

2 Ἔλεγον δὲ, Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε θόρυβος ἔσται τοῦ λαοῦ.

Quum autem *Ieſus* eſſet Bethaniæ, in domo

3 Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ ἐν τῇ οἰκίᾳ

Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακειμένου αὐ-
τοῦ ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου,
νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς· καὶ συντρί-
ψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ
τῆς κεφαλῆς.

Simonis Leproſi, accum-
bente eo venerat mulier
habens alabaſtrũ vnguen
ti nardi liquidæ multi
pretii: & confracto alaba
ſtro, effuderat ei in caput.

Ἦσαν δέ τινες ἀγανακτοῦντες πρὸς 4
ἑαυτούς, καὶ λέγοντες, Εἰς τί ἡ ἀπώλεια
αὕτη τοῦ μύρου γέγονεν;

Quidã autem indigna-
bantur apud ſeſe, & dice-
bant, Quorſum profuſio
iſta vnguenti facta eſt?

Temeraria iu dicia coram Deo irrita.

Ἠδύνατο γὰρ τοῦτο πραθῆναι ἐ- 5
πάνω τριακοσίων δηναρίων, καὶ δο-
θῆναι τοῖς πτωχοῖς. Καὶ ἐνεβριμῶντο
αὐτῇ.

Nam poterat hoc ven-
di amplius quàm trecen-
tis denariis, & dari paupe
ribus. Et fremebãt in eã.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἄφετε αὐτήν. τί 6
αὐτῇ κόπους παρέχετε; καλὸν ἔργον εἰρ-
γάσατο εἰς ἐμέ.

Ieſus autem ait, Omit-
tite eam: quid ei moleſtiã
exhibetis? bonum opus
operata eſt erga me.

Πάντοτε γὰρ τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' 7
ἑαυτῶν, καὶ ὅταν θέλητε, δύνασθε αὐτοὺς
εὖ ποιῆσαι· ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.

Semper enim pauperes
habebitis vobiſcum, &
quandocũque volueritis,
poteſtis eis benefacere:
me verò non ſemper ha-
bebitis.

Chriſtus ſemel atque iterum in ſe vulgi ſuſtinuit certã ob cauſam: vult autẽ in pauperib⁹ quotidie vulgi.

Ὃ εἶχεν αὕτη, ἐποίησε· προέλαβε 8
μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐνταφια-
σμόν.

Hæc quod potuit fecit:
occupauit enim vngere
meũ corpus ad ſepulturã.

Occulto ſpiritus inſtinctu mulier Chriſtum vngens, proximã eius mortem ac ſepulturam omnib⁹ ponit ob oculos.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅπου ἂν κηρυχθῇ
τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ 9
ὃ ἐποίησεν αὕτη, λαληθήσεται εἰς μνη-
μόσυνον αὐτῆς.

Amen dico vobis, vbi-
cunque prædicatum fue-
rit Euangelium hoc in to
to mũdo, etiam id quod
iſta fecit, dicetur in me-
moriam ipſius.

Καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, εἷς τῶν 10
δώδεκα, ἀπῆλθε πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς,
ἵνα παραδῷ αὐτὸν αὐτοῖς.

¶ ||Tunc Iudas Iſcario
tes, vnus ex duodecim, ve
nit ad principes Sacerdo-
tũ, vt eum ipſis proderet.

Matth.26.14
luc.22.4
Auaritia zelo charitatis tecta, prodendi ac crucifigendi Chriſti occaſio.

Οἱ δέ, ἀκούσαντες ἐχάρησαν· καὶ 11
ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι.
καὶ ἐζήτει πῶς εὐκαίρως αὐτὸν πα-
ραδῷ.

Illi verò eo audito gaui
ſi ſunt: & polliciti ſunt ſe
pecuniã ei daturos. Quæ-
rebat igitur quomodo
opportunè eũ proderet.

Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων,
ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μα- 12
θηταὶ αὐτοῦ, Ποῦ θέλεις ἀπελθόντες ἑτοι-
μάσωμεν ἵνα φάγῃς τὸ πάσχα;

¶ ||Ac primo die Azymo
rum, quando Paſcha ma-
ctabant, dicunt ei diſcipu
li ipſius, Vbi vis vt profe-
cti paremus vt edas Paſ-
cha?

Matth.26.17
luc.22.7
Chriſtus factus ſub Lege ꝓ nobis, Paſcha celebrat ex Legis præſcripto: & ſimul edito miraculo declarat ſeſe mox in carne paſſurum, nihilominus Deum eſſe.

13 Tunc mittit duos è discipulis suis, & dicit eis, Abite in vrbem:& occurret vobis quidam portâs amphoram aquæ: sequimini eum.

13 Καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτοῖς, Ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν· καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ.

14 Et quocunque introierit, dicite patrifamiliâs, Magister dixit, Vbi est diuersorium vbi Pascha cũ discipulis meis edam?

14 Καὶ ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ, εἴπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ, Ὅτι ὁ διδάσκαλος λέγει, Ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;

15 Tunc ipse vobis indicabit cœnaculum magnum stratum,paratum:illic parate nobis *Pascha.*

15 Καὶ αὐτὸς ὑμῖν δείξει ἀνώγεον μέγα ἐστρωμένον, ἕτοιμον· ἐκεῖ ἑτοιμάσατε ἡμῖν.

16 Abierũt igitur discipuli eius, venerúntque in ciuitatem,& inuenerunt *omnia* prout dixerat eis: & parauerunt Pascha.

16 Καὶ ἐξῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἦλθον εἰς τὴν πόλιν, καὶ εὗρον καθὼς εἶπεν αὐτοῖς· καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

17 Et quum serum *diei* esset,venit cum duodecim.

17 Καὶ ὀψίας γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα.

Matth.26.20
luc.22.14
ioh.13.21
Abrogatur typus legalis mox reipsa implendus:& in eius locũ substituuntur *ἀντίτυπα* noui fœderis, ad cõsũmatione͂ vsque mũdi duratura.

18 ||Quúmque accubuissent,& ederent, ait Iesus, Amẽ dico vobis,vnus ex vobis prodet me,qui edit mecum.

18 Καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν, καὶ ἐσθιόντων, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ.

19 Ipsi verò cœperunt cõtristari, & ei dicere sigillatim, Num ego? Et alius, Num ego?

19 Οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι, καὶ λέγειν αὐτῷ εἷς καθ' εἷς, Μήτι ἐγώ; Καὶ ἄλλος, Μήτι ἐγώ;

20 Ipse autem respondens dixit eis, Vnus ex duodecim, qui *manum* intingit mecũ in catinũ,*me ꝓdet.*

20 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ ἐμβαπτόμενος μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ τρύβλιον.

21 Filius quidem hominis abit, prout scriptum est de eo: sed væ homini illi per quem Filius hominis proditur:bonum erat homini illi si natus non fuisset.

21 Ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· οὐαὶ δὲ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται· καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος.

Matth.26.26
1.cor.11.24

22 ||Et edentibus ipsis,quũ accepisset Iesus panẽ, *&* benedixisset,fregit: dedítque eis,& ait, Accipite,edite:hoc est corpus meũ.

22 Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, εὐλογήσας ἔκλασε· καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, καὶ εἶπε, Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου.

Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστή-
σας ἔδωκεν αὐτοῖς· καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ
πάντες.

23 Et accepto poculo, quũ
gratias egisset, dedit eis:
& biberunt ex eo omnes.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά
μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολ-
λῶν ἐκχυνόμενον.

24 Et dixit eis, Hoc est san-
guis meus Noui illius te-
stamenti, qui pro multis
effunditur.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ
πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως
τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω και-
νὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

25 Amen dico vobis, non
bibam amplius ex fructu
vitis vsque ad diem illum
quũ ipsum bibam nouũ
in regno Dei.

Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος
τῶν ἐλαιῶν.

26 Et quum hymnum ce-
cinissent, exierunt in mõ
tem olearum.

Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι πάν-
τες σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυ-
κτὶ ταύτῃ· ὅτι γέγραπται, Πατάξω τὸν
ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό-
βατα.

27 ||Tunc dicit eis Iesus,
Omnes offẽdemini in me
nocte ista. Nam scriptum
est, ||Percutiam pastorẽ,
& dispergentur oues.

Ioh.16.32
Christ⁹ prædicit se mox à suis deserendum, eos tamen minimè deserturum.
Zach.13.7.

Ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με, προά-
ξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

28 ||Sed postquam surre-
xero, præibo vobis in Ga
lilæam.

Infrà 16.7

Ὁ δὲ Πέτρος ἔφη αὐτῷ, Καὶ εἰ πάντες
σκανδαλισθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ.

29 Petrus autem dixit ei,
Etiamsi omnes offendan
tur, at non ego.

Humanæ temeritatis & imbecillitatis tristissimũ in præstãtissimo homine exẽplum proponitur.

Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέ-
γω σοι ὅτι σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ,
πρὶν ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀ-
παρνήσῃ με.

30 Tunc dicit ei Iesus, A-
men dico tibi, hodie no-
cte ista, priusquã bis gal-
lus vocem miserit, ter ab-
negabis me.

Ὁ δὲ ἐκ περισσοῦ ἔλεγε μᾶλλον,
Ἐάν με δέῃ συναποθανεῖν σοι, οὐ μή σε
ἀπαρνήσομαι. Ὡσαύτως δὲ καὶ πάντες
ἔλεγον.

31 At ille multo magis di
cebat, Si me oportuerit
commori tibi, haudqua-
quam te abnegabo. Itidẽ
autem etiam omnes dice
bant.

Matth.26.30
luc.22.19

Καὶ ἔρχονται εἰς χωρίον οὗ τὸ ὄνο-
μα Γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς
αὐτοῦ, Καθίσατε ὧδε ἕως προσεύ-
ξωμαι.

32 ||Veniunt igitur in lo-
cũ cuius nomen *est* Geth-
semane. Tunc dicit disci-
pulis suis, Sedete hîc vs-
quedum precatus fuero.

Christus in carne pro nobis assumpta horrificos illos maledictionis Dei terrores subiens, calicem ex Patris manu accipit, quem mox ipse iustus pro iniustis exhauriat.

Καὶ παραλαμβάνει τὸν Πέτρον καὶ
τὸν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μεθ' ἑαυτοῦ· καὶ
ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

33 Et assumit Petrum &
Iacobũ & Iohãnem secũ:
cœpítque expauescere &
grauissimè angi.

34 Et dixit eis, Vndiquaque tristis est anima mea vsque ad mortem: manete hîc, & vigilate.

Καὶ λέγει αὐτοῖς, Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε, καὶ γρηγορεῖτε.

35 Progressúsque paululum, procidit in terram: & orauit vt, si possibile esset, abiret ab ipso hora illa.

Καὶ προελθὼν μικρὸν, ἔπεσεν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ προσηύχετο ἵνα, εἰ δυνατόν ἐστι, παρέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ ἡ ὥρα.

36 Dixítque, Abba, Pater, omnia possibilia sunt tibi: transfer à me istud poculum. verùm non quid ego velim, sed quid tu.

Καὶ ἔλεγεν, Ἀββᾶ ὁ πατὴρ, πάντα δυνατά σοι· παρένεγκε τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ τοῦτο. ἀλλ' οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ.

Horrendum humanæ socordiæ exemplum in ipsis à Christo electis discipulis.

37 Tunc venit & inuenit eos dormientes: dicítque Petro, Simon dormis? nõ potuisti vnam horam vigilare?

Καὶ ἔρχεται καὶ εὑρίσκει αὐτοὺς καθεύδοντας· καὶ λέγει τῷ Πέτρῳ, Σίμων, καθεύδεις; οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι;

38 Vigilate & precamini, ne introeatis in tentationem. spiritus quidem prõptus *est*, sed caro infirma.

Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής.

39 Et quum rursus abiisset, precatus est, & eundẽ sermonem dixit.

Καὶ πάλιν ἀπελθὼν προσηύξατο, τὸν αὐτὸν λόγον εἰπών.

40 Et reuersus inuenit eos rursum dormientes, (erãt enim oculi eorum grauati) neque sciebant quid ei responderent.

Καὶ ὑποστρέψας εὗρεν αὐτοὺς πάλιν καθεύδοντας, (ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι) καὶ οὐκ ᾔδεισαν τί αὐτῷ ἀποκριθῶσι.

Matth.26.47
Luc.22.47
Ioh.18.3
Sicut homines Deũ conditorem suũ desertum ac proditũ scientes & volẽtes sua laude spoliarũt: ita Christus volẽs pro iniustis satisfactur⁹, à suis desertus, proditione familiaris sui capitur tanquã latro, vt pœna peccato respõdeat: & nos verè proditores, desertores ac sacrilegi ex diaboli laqueo eximamur.

41 Et venit tertiò, dicítq; eis, Dormite quod superest, & requiescite: sufficit, venit hora: ecce, traditur Filius hominis in manus peccatorum.

Καὶ ἔρχεται τὸ τρίτον, καὶ λέγει αὐτοῖς, Καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἀπέχει, ἦλθεν ἡ ὥρα· ἰδοὺ, παραδίδοται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἁμαρτωλῶν.

42 Surgite, eamus: ecce, qui prodit me, appropinquauit.

Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδοὺ, ὁ παραδιδούς με ἤγγικε.

43 ¶ ||Et statim, adhuc eo loquente, adest Iudas qui erat vnus è duodecim: & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, à principibus Sacerdotũ & Scribis & senioribus.

Καὶ εὐθέως, ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, παραγίνεται Ἰούδας, εἷς ὢν τῶν δώδεκα· καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, παρὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν πρεσβυτέρων.

Δεδώκει δὲ ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν 44
σύσσημον αὐτοῖς, λέγων, Ὃν ἂν φιλήσω,
αὐτός ἐστι· κρατήσατε αὐτὸν, καὶ ἀπαγά-
γετε ἀσφαλῶς.

Καὶ ἐλθὼν, εὐθέως προσελθὼν αὐ- 45
τῷ, λέγει, Ῥαββὶ, ῥαββί· καὶ κατεφίλη-
σεν αὐτόν.

Οἱ δὲ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖ- 46
ρας αὐτῶν· καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

Εἷς δέ τις τῶν παρεστηκότων σπασά- 47
μενος τὴν μάχαιραν, ἔπαισε τὸν δοῦ-
λον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφεῖλεν αὐτοῦ τὸ
ὠτίον.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐ- 48
τοῖς, Ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαι-
ρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με;

Καθ' ἡμέραν ἤμην πρὸς ὑμᾶς ἐν 49
τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατή-
σατέ με. ἀλλ' ἵνα πληρωθῶσιν αἱ
γραφαί.

Καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔ- 50
φυγον.

Καὶ εἷς τις νεανίσκος ἠκολούθει αὐτῷ, 51
περιβεβλημένος σινδόνα ἐπὶ γυμνοῦ· καὶ
κρατοῦσιν αὐτὸν οἱ νεανίσκοι.

Ὁ δὲ καταλιπὼν τὴν σινδόνα, γυ- 52
μνὸς ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν.

Καὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν 53
ἀρχιερέα· καὶ συνέρχονται αὐτῷ πάν-
τες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ
οἱ γραμματεῖς.

Καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ μακρόθεν ἠκολού- 54
θησεν αὐτῷ ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ
ἀρχιερέως· καὶ ἦν συγκαθήμενος μετὰ
τῶν ὑπηρετῶν, καὶ θερμαινόμενος πρὸς
τὸ φῶς.

Dederat autem eis iste qui eum prodebat, commune signũ, dicens, Quécunque osculatus fuero, is est, comprehendite eũ, & abducite tutó.

Quum igitur venisset, statim accedit ad eum, dícitque ei, Rabbi, rabbi: ac deosculatus est eum.

Illi verò iniecerunt in eum manus, & ceperunt eum.

Quidam autem adstantiũ exerto gladio percussit seruum Pontificis maximi, & abstulit eius auriculam.

Et respondens Iesus dixit eis, Vt aduersus latronem existis cum gladiis & fustibus ad comprehendendum me?

Quotidie erã apud vos in templo docens, nec cepistis me. Sed *oportet* vt impleantur Scripturæ.

Tũc relicto eo omnes fugerunt.

¶ Quidam autem iuuenis sequebatur eum, amictus sindone super nudũ *corpus*: & prehenderunt eum iuuenes.

Ipse verò derelicta sindone, nud⁹ effugit ab illis.

||Tunc abduxerunt Iesum ad Pontificem maximum: & conuenerunt cum eo omnes principes Sacerdotum, & seniores, & Scribæ.

Petrus autem procul sequutus est eum intrò vsque in aulam Pontificis maximi: & erat confidẽs cum ministris, & calefaciens *sese* ad ignem.

Omnia pietatis prætextu licent in Christumgrassantibus.

Matth.26.57
luc.22.54
ioh.18.24

Matth.26.59

Christ⁹ adeo innocēs vt ne falsis quidem testibus opprimi potuerit, tandem Deū Patrem confessus, dānatur impietatis coram Pontifice, vt nos q. Deū abnegauimus, verè impii, coram Deo absoluamur.

||Principes autem Sacerdotum & totus consessus quærebant testimonium aduersus Iesum, vt eum morte mulctarent: nec inueniebant.

Nā multi falsum testimonium dicebant aduersus eum: sed non erant paria ipsorum testimonia.

Tunc quidam surrexerunt, & falsa testati sunt aduersus eum, dicentes,

Ioh.2.19

Nos audiuimus eum dicentem, || Ego destruam templū hoc quod est manibus factum, & triduò aliud absque manibus factum ædificabo.

Sed ne sic quidem par erat testimonium eorū.

Tum Pōtifex maximus quum assurrexisset in mediū, interrogauit Iesum, dicens, Nō respōdes quicquā? quid *illud est quod* isti aduersū te testificātur.

Ipse verò silebat, & nihil respondit. Rursum Pōtifex maximus eū interrogauit, & dixit ei, Tú*ne* es ille Christus Filius D*ei* Benedicti?

Matth.24.36

Iesus autem dixit, Ego sum. ||& videbitis Filium hominis sedentem ad dextrā potētiæ D*ei*, & veniētem eum nubibus cæli.

Pontifex maximus verò diruptis vestibus suis dixit, Quid adhuc nobis opus est testibus?

Audistis blasphemiā: quid vobis videtur? Illi verò omnes contra eum iudicarunt, ipsum teneri mortis pœna.

Christus omne cōtumeliarum genus nostro nomine sustinens, æternū decus in se credituris acquirit.

Et cœperunt quidā cōspuere in eum: & obtegere faciē eius, & colaphos ei infligere, & dicere ei, Vaticinare. ministri verò bacillorum ictibus eum cædebant.|

55 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον
ἐζήτουν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν, εἰς τὸ
θανατῶσαι αὐτόν· καὶ οὐχ εὕρισκον.
56 Πολλοὶ γὰρ ἐψευδομαρτύρουν κατ᾽
αὐτοῦ· καὶ ἴσαι αἱ μαρτυρίαι οὐκ
ἦσαν.
57 Καί τινες ἀναστάντες ἐψευδομαρτύ-
ρουν κατ᾽ αὐτοῦ, λέγοντες,
58 Ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος,
Ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν
χειροποίητον, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλ-
λον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω.
59 Καὶ οὐδὲ οὕτως ἴση ἦν ἡ μαρτυρία
αὐτῶν.
60 Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ μέ-
σον, ἐπηρώτησε τὸν Ἰησοῦν, λέγων, Οὐκ
ἀποκρίνῃ οὐδέν; τί οὗτοί σου καταμαρ-
τυροῦσιν;
61 Ὁ δὲ ἐσιώπα, καὶ οὐδὲν ἀπεκρίνατο.
Πάλιν ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτόν, καὶ
λέγει αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐ-
λογητοῦ;
62 Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἐγώ εἰμι. καὶ ὄψε-
σθε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ
δεξιῶν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐρχόμενον μετὰ
τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ.
63 Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, διαρρήξας τοὺς χιτῶ-
νας αὐτοῦ, λέγει, Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρ-
τύρων;
64 Ἠκούσατε τῆς βλασφημίας· τί ὑμῖν
φαίνεται; Οἱ δὲ πάντες κατέκριναν αὐ-
τὸν εἶναι ἔνοχον θανάτου.
65 Καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ, καὶ
περικαλύπτειν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ κο-
λαφίζειν αὐτόν, καὶ λέγειν αὐτῷ, Προφήτευ-
σον. καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔ-
βαλλον.

Καὶ ὄντος τοῦ Πέτρου ἐν τῇ αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ ἀρχιερέως· 66

Καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον θερμαινόμενον, ἐμβλέψασα αὐτῷ, λέγει, Καὶ σὺ μετὰ τοῦ Ναζαρηνοῦ Ἰησοῦ ἦσθα. 67

Ὁ δὲ ἠρνήσατο, λέγων, Οὐκ οἶδα, οὐδὲ ἐπίσταμαι τί σὺ λέγεις. Καὶ ἐξῆλθεν ἔξω εἰς τὸ προαύλιον· καὶ ἀλέκτωρ ἐφώνησε. 68

Καὶ ἡ παιδίσκη ἰδοῦσα αὐτὸν πάλιν, ἤρξατο λέγειν τοῖς παρεστηκόσιν, Ὅτι οὗτος ἐξ αὐτῶν ἐστιν. 69

Ὁ δὲ πάλιν ἠρνεῖτο. Καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν οἱ παρεστῶτες ἔλεγον τῷ Πέτρῳ, Ἀληθῶς ἐξ αὐτῶν εἶ· καὶ γὰρ Γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λαλιά σου ὁμοιάζει. 70

Ὁ δὲ ἤρξατο ἀναθεματίζειν καὶ ὀμνύειν, Ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὃν λέγετε. 71

Καὶ ἐκ δευτέρου ἀλέκτωρ ἐφώνησε. καὶ ἀνεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ῥήματος οὗ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι δίς, ἀπαρνήσῃ με τρίς. Καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιε. 72

Κεφάλαιον ιε.

ΚΑΙ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωῒ συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, δήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήνεγκαν καὶ παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ. 1

Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν ὁ Πιλάτος, Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, Σὺ λέγεις. 2

Καὶ κατηγόρουν αὐτοῦ οἱ ἀρχιερεῖς πολλά. 3

¶ ||Quũ verò Petrus esset in aula inferius, venit quædam ex ancillis Pontificis maximi:

Et viso Petro qui *se* calefaciebat, intuita in eũ, dixit, Et tu cum Nazareno Iesu eras.

Ipse verò negauit, dicens, Nõ noui, neque scio quid tu dicas. Et exiuit extra in vestibulum: & gallus vocem misit.

||Tunc ancilla quũ rursus vidisset eum, cœpit dicere iis qui adstabãt, Hic est *vnus* ex ipsis.

Ipse verò rursum negauit. Et rursus paulo pòst qui adstabant dixerũt Petro, Verè ex ipsis es: etenim Galilæus es, & loquutio tua similis est.

Ipse autem cœpit execrari & iurare, *dicens*, Nõ noui hominẽ istum quẽ dicitis.

||Tunc secundò gallus vocem misit. & recordatus est Petrus verborum quę dixerat ei Iesus, Priusquam gallus vocem bis miserit, ter me abnegabis. Et quum erupisset, fleuit.

CAP. XV.

S||Tatim autem diluculo, consilio inito, sũmi sacerdotes cũ senioribus & Scribis ac toto consessu, vinctum Iesum abduxerunt, tradidéruntque Pilato.

Tunc interrogauit eum Pilatus, Tú*ne* es ille rex Iudæorum? Ipse verò respõdens dixit ei, Tu dicis.

Et multum accusabant eum principes Sacerdotum.

Matth.26.69 luc.22.55 ioh.18.25

Triste exemplũ tũ humanæ imbecillitatis, tum diuinæ misericordiæ, spiritũ pœnitentiæ & fidei suis electis donantis.

Matth.27.71 luc.22.56 ioh.18.25

Matth.27.57 ioh.13.38

Matth.27.1 luc.22.66

Christus vinctus apud iudicis terreni tribunal publice, nõ suorũ (vt ex ipsius iudicis ore cõstitit) sed nostrorũ omniũ peccatorũ reus ad crucem dãnatur: vt nos nocẽtissimi à nostrorũ peccatorum noxa liberati, corã Dei ipsius solio, in publico ipsorum quoque Angelorum conspectu absoluamur.

Matth. 27. 12
luc. 22. 3
Ioh. 18. 3

4 ||Pilatus autem rursus
interrogauit eum, dicés,
Non respondes quicquã?
ecce, quàm multa aduer-
sum te testificantur.
5 Iesus autem nihil am-
plius respondit, adeo vt
miraretur Pilatus.
6 In festo autem dimit-
tebat eis vnum ex vinctis
quẽcunque postulassent.
7 Erat verò quidam qui
dicebatur Barabbas, vin-
ctus cũ seditionis sociis,
qui cædem per seditioné
fecerant.
8 Et vociferãs turba cœ-
pit petere *vt faceret* prout
semper ipsis fecerat.
9 Pilatus autem respon-
dit eis, dicens, Vultis di-
mittam vobis regem illũ
Iudæorum?
10 (Nouerat enĩ eũ per in-
uidiã traditũ fuisse à Prin
cipibus Sacerdotum)
11 Principes verò sacerdo
tum concitarunt turbam
vt potius Barabbam ipsis
dimitteret.
12 Tũ Pilatus respondés,
rursum dixit eis, Quid er
go vultis faciam isto qué
dicitis regem Iudæorum?
13 Ipsi verò rursum clama
uerunt, Crucifige eum.
14 Pilatus autem dicebat
eis, Nam quid mali fecit?
Illi autem amplius cla-
mauerũt, Crucifige eum.
15 Pilatus autem volens
turbæ satisfacere, dimisit
eis Barabbam, & Iesum
flagellatũ tradidit vt cru-
cifigeretur.
16 ¶ Milites verò abduxe
runt eum intra aulam, id
est prætorium, & conuo-
carunt totam cohortem.
17 Et induerũt eũ purpu-

Christus hominum peccata sublaturus qui Dei ipsi° solium vsurpare sũt conati, affectati regni dánatus, sub falsa regni specie deridetur: vt nos contrà vere futuri æterni reges, ex Dei ipsius manu coronã gloriæ accipiamus.

4 Ὁ δὲ Πιλάτος πάλιν ἐπηρώτησεν αὐτόν, λέγων, Οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; ἴδε πόσα σου καταμαρτυροῦσιν.

5 Ὁ δὲ Ἰησοῦς οὐκέτι οὐδὲν ἀπεκρίθη, ὥστε θαυμάζειν τὸν Πιλάτον.

6 Κατὰ δὲ ἑορτὴν ἀπέλυεν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον, ὅνπερ ᾐτοῦντο.

7 Ἦν δὲ ὁ λεγόμενος Βαραββᾶς μετὰ τῶν συστασιαστῶν δεδεμένος, οἵτινες ἐν τῇ στάσει φόνον πεποιήκεισαν.

8 Καὶ ἀναβοήσας ὁ ὄχλος ἤρξατο αἰτεῖσθαι καθὼς ἀεὶ ἐποίει αὐτοῖς.

9 Ὁ δὲ Πιλάτος ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων, Θέλετε ἀπολύσω ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;

10 (Ἐγίνωσκε γὰρ ὅτι διὰ φθόνον παραδεδώκεισαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς)

11 Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς ἀνέσεισαν τὸν ὄχλον ἵνα μᾶλλον τὸν Βαραββᾶν ἀπολύσῃ αὐτοῖς.

12 Ὁ δὲ Πιλάτος ἀποκριθεὶς, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς, Τί οὖν θέλετε ποιήσω ὃν λέγετε βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;

13 Οἱ δὲ πάλιν ἔκραξαν, Σταύρωσον αὐτόν.

14 Ὁ δὲ Πιλάτος ἔλεγεν αὐτοῖς, Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν; Οἱ δὲ περισσοτέρως ἔκραξαν, Σταύρωσον αὐτόν.

15 Ὁ δὲ Πιλάτος βουλόμενος τῷ ὄχλῳ τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι, ἀπέλυσεν αὐτοῖς τὸν Βαραββᾶν, καὶ παρέδωκε τὸν Ἰησοῦν φραγελλώσας ἵνα σταυρωθῇ.

16 Οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν ἔσω τῆς αὐλῆς, ὅ ἐστι πραιτώριον, καὶ συγκαλοῦσιν ὅλην τὴν σπεῖραν.

17 Καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν,

καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάν-
θινον στέφανον.
Καὶ ἤρξαντο ἀσπάζεσθαι αὐτόν, 18
Χαῖρε βασιλεῦ τῶν Ἰουδαίων.
Καὶ ἔτυπτον αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν κα- 19
λάμῳ, καὶ ἐνέπτυον αὐτῷ, καὶ τιθέντες
τὰ γόνατα προσεκύνουν αὐτῷ.
Καὶ ὅτε ἐνέπαιξαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν 20
αὐτὸν τὴν πορφύραν, καὶ ἐνέδυσαν αὐ-
τὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια· καὶ ἐξάγουσιν αὐ-
τὸν ἵνα σταυρώσωσιν αὐτόν.
Καὶ ἀγγαρεύουσι παράγοντά τινα 21
Σίμωνα Κυρηναῖον (ἐρχόμενον ἀπ' ἀ-
γροῦ, τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ Ῥού-
φου) ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ.
Καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ Γολγοθᾶ 22
τόπον· ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, κρανίου
τόπος.
Καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνι- 23
σμένον οἶνον· ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε.
Καὶ σταυρώσαντες αὐτόν, διεμέριζον 24
τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ'
αὐτά, τίς τί ἄρῃ.
Ἦν δὲ ὥρα τρίτη, καὶ ἐσταύρωσαν 25
αὐτόν.
Καὶ ἦν ἡ ἐπιγραφὴ τῆς αἰτίας αὐ- 26
τοῦ ἐπιγεγραμμένη, Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ
ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.
Καὶ σὺν αὐτῷ σταυροῦσι δύο λῃστάς, 27
ἕνα ἐκ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων
αὐτοῦ.
Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα, 28
Καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη.
Καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφή- 29
μουν αὐτόν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς
αὐτῶν, καὶ λέγοντες, Οὐά, ὁ καταλύων

& circumposuerunt ei cō
textam coronam spineā.

Et cœperunt eum salu
tare, *dicentes*, Aue rex Iu-
dæorum.

Et verberabant eius ca
put calamo, & inspuebāt
in eum, ac summissis ge-
nibus adorabant eum.

Quum autem illusissent
ei, exuerunt eum purpu-
ra, & induerunt eum ve-
stimentis ipsius: eduxe-
rúntque vt crucifigerent
eum.

||Præterea angariarunt
prætereuntem quendam
Simonem Cyrenæum (ve
nientem rure, patrem A-
lexandri & Rufi) vt porta
ret crucem eius.

||Duxerúntque eum in
locum Golgotha: quod
est, si interpreteris, Calua
riæ locus.

Et dederunt ei bibendū
myrrhatum vinum: ipse
verò non sumpsit.

||Quúmque crucifixis-
sent eum, partiti sunt ve-
stimenta eius, iacta sorte
super ea, q̃s quid tolleret.

Erat autem hora ter-
tia quando crucifixerunt
eum.

Erátque inscriptio cri-
minis ipsius inscripta *his
verbis*, REX ILLE IV
DAEORVM.

Crucifixerunt etiam cū
eo duos latrones: vnum
ad dextram, & alterum
ad eius sinistram.

Et impleta est Scriptu-
ra quæ dicit, ||Et cum sce-
leratis numeratus est.

Et qui præteribant, cō
uitiabantur ei, mouentes
capita sua, ac dicentes,
Vah, ||*Tu* qui destruis

Matth.27.32
luc.23.26
21 Impiorū rabiei null⁹ modus. Interea verò vel ipsa Christi sub crucis pondere laborantis imbecillitas, arguit agnū ad sacrificium duci.
Matth.27.33
luc.23.33
ioh.19.23
22 Christ⁹ extra terrenæ Ierusalē septa educitur in locū morticiniis pollutum, nō in sese quidē, sed in nobis contaminatiss im⁹, propter imposita ipsi nostra peccata: vt nos sanguine eius expiati, in cœleste sacrarium ītroducamur.
Matth.27.35
luc.23.33
ioh.19.23
24 Christ⁹ nudus in crucē attollitur, & tanquam sceleratorū sceleratissim⁹, omnibus contumeliis afficitur, vt eius iustitia induti, & maledictione benedicti, & vna oblatione sanctificati, in cœlum vsque attollamur.
Esa.53.12
Iohan.2.19

33 Ira Dei pec cata nostra in Filio sponsore nostro vindicantis, tenebrarũ horrore sancitur. *Psal.22.1* *matth.27.46*

34 Christ⁹ cũ Satana, cum peccatis, cum morte deniq; horrenda illa maledictione Dei armatis, potẽter luctãs corpore pendens in cruce, summis doloribus oppresso, animo in inferorũ gurgitib⁹ demerso, emergit tamẽ vociferãs, & quanuis accepto à morte vulnere, ad tẽpus vita priuat⁹, summa & ima concutiens, velo tẽpli fisso, extortoque à suis carnificibus testimonio, victorem sese ac dominum omniũ mox declaratũ iri, reliquis ? adhuc obstinatis & irridentibus hostib⁹ denuntiat. *Psal.69.22*

40 Christ⁹ magno cum virorum pudore qui dominum deseruerãt, testes etiã mulieres sibi delegit, vt quæ fuerint omniũ istarũ rerum spectatrices.

templum, & triduò ædificas,
Serua teipsum, & descẽde è cruce.
Similiter autẽ & principes Sacerdotum illudẽtes dicebant alii ad alios cùm Scribis, Alios seruauit, seipsum seruare non potest.
Christus ille rex Israel descendat nunc è cruce, vt videamus & credam⁹. Et qui crucifixi erãt cum eo, probris afficiebãt eũ.
Quum verò aduenisset hora sexta, tenebræ factæ sunt super totã regionem vsque ad horam nonam.
Et hora nona clamauit Iesus voce magna, dicẽs, ||Eloi, Eloi, lamma sabachthani? quod est, siquis interpretetur, Deus me⁹, Deus meus, cur me deseruisti?
Et quidam adstantium quum audissent, dicebãt, Ecce, Eliam vocat.
Cucurrit autem quidã, ||& impleta spongia aceto, & circumposita calamo, dedit ei potũ, dicens, Sinite: videam⁹ an veniat Elias ad detrahendũ eum.
Iesus autem emissa voce magna, expirauit.
Et aulæũ templi fissum est in duas partes, à summo vsque ad imum.
Quum vidisset autem Cẽturio qui adstabat ipsi ex aduerso, eum ita emisso clamore expirasse, dixit, Verè homo iste Filius erat Dei.
Erant autem etiam mulieres procul spectantes: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui & Iose mater, & Salome:

τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν,
30 Σῶσον σεαυτὸν, καὶ κατάβα ἀπὸ τοῦ
σταυροῦ.
31 Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐμπαί-
ζοντες, πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν γραμμα-
τέων ἔλεγον, Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ
δύναται σῶσαι.
32 Ὁ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ
καταβάτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἴδω-
μεν καὶ πιστεύσωμεν. Καὶ οἱ συνεσταυρω-
μένοι αὐτῷ ὠνείδιζον αὐτόν.
33 Γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης, σκότος ἐγέ-
νετο ἐφ᾽ ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐννάτης.
34 Καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐννάτῃ ἐβόησεν ὁ Ἰη-
σοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, Ἐλωῒ Ἐλωῒ,
λαμμᾶ σαβαχθανί; ὅ ἐστι μεθερμη-
νευόμενον, Ὁ Θεός μου, ὁ Θεός μου, εἰς
τί με ἐγκατέλιπες;
35 Καί τινες τῶν παρεστηκότων ἀκούσαν-
τες, ἔλεγον, Ἰδοὺ, Ἠλίαν φωνεῖ.
36 Δραμὼν δὲ εἷς, καὶ γεμίσας σπόγγον
ὄξους, περιθείς τε καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐ-
τὸν, λέγων, Ἄφετε· ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠ-
λίας καθελεῖν αὐτόν.
37 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην,
ἐξέπνευσε.
38 Καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχί-
σθη εἰς δύο, ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω.
39 Ἰδὼν δὲ ὁ κεντυρίων ὁ παρεστηκὼς ἐξ
ἐναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτως κράξας ἐξέπνευ-
σεν, εἶπεν, Ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς
ἦν Θεοῦ.
40 Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν
θεωροῦσαι· ἐν αἷς ἦν καὶ Μαρία ἡ Μα-
γδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ
μικροῦ καὶ Ἰωσῆ μήτηρ, καὶ Σαλώμη.

41 Αἳ καὶ ὅτε ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἠκολούθουν αὐτῷ, καὶ διηκόνουν αὐτῷ· καὶ ἄλλαι πολλαὶ αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Quæ, etiam quum esset in Galilæa, ||sequutæ fuerant eum, & ministrauerant ei, aliæque multæ quæ simul cum eo ascenderant Hierosolyma.

Luc.8.2.

42 Καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης (ἐπεὶ ἦν παρασκευή, ὅ ἐστι προσάββατον)

||Quum autem serum *diei* iam esset, (quoniam erat parasceue, hoc est, antesabbathum)

Matth.27.57 luc.23.50 ioh.19.38

43 Ἦλθεν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, εὐσχήμων βουλευτής, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλάτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.

Veniens Ioseph *ortus* ex Arimathæa, honestus Senator, qui & ipse expectabat regnum Dei, fidẽti animo introiit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.

44 Ὁ δὲ Πιλάτος ἐθαύμασεν εἰ ἤδη τέθνηκε· καὶ προσκαλεσάμενος τὸν κεντυρίωνα, ἐπηρώτησεν αὐτὸν εἰ πάλαι ἀπέθανε.

Pilatus autem miratus est si iam mortuus esset: & aduocato centurione, interrogauit eum an iãdudum mortuus fuisset.

45 Καὶ γνοὺς ἀπὸ τοῦ κεντυρίωνος, ἐδωρήσατο τὸ σῶμα τῷ Ἰωσήφ.

Et *re* cognita ex Centurione, donauit corpus ipsi Ioseph.

46 Καὶ ἀγοράσας σινδόνα, καὶ καθελὼν αὐτὸν, ἐνείλησε τῇ σινδόνι· καὶ κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας· καὶ προσεκύλισε λίθον ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου.

Is autem emit sindonẽ, & detractum eum inuoluit sindone: deposuitq; in monumento quod erat excisum è petra: & aduoluit saxum ad ostium monumenti.

47 Ἡ δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία Ἰωσῆ ἐθεώρουν ποῦ τίθεται.

Maria Magdalene verò & Maria Iose *mater*, spectabãt vbi poneretur.

Κεφάλαιον ιϛ.

CAP. XVI.

1 ΚΑΙ διαγενομένου τοῦ σαββάτου, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν αὐτόν.

ET ||quum exactum esset Sabbathum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi *mater* & Salome emerunt aromata, vt veniẽtes vngerẽt eum.

Luc.24.1 ioh.20.1 Angeli resurrectionis Domini testes.

2 Καὶ λίαν πρωῒ τῆς μιᾶς σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου.

Itaque valde mane, primo die hebdomadis veniunt ad monumentum, exorto sole.

3 Καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς, Τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου;

Dicebántque inter sese, Quis deuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?

4 Et intuitæ, cõspiciunt lapidem esse deuolutum: nam erat magnus valde.

4 Καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέγας σφόδρα.

Matth. 28. 1
Iohan. 20. 12

5 ||Ingressæ igitur in monumentum, viderunt iuuenem sedentem ad dextram, amictum stola cãdida: & expauerunt.

5 Καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς, περιβεβλημένον στολὴν λευκήν· καὶ ἐξεθαμβήθησαν.

6 Ipse verò dixit eis, Ne expauescite: Iesum illum quæritis Nazarenum qui fuit crucifixus: resurrexit, non est hîc: ecce locus vbi posuerant eum.

6 Ὁ δὲ λέγει αὐταῖς, Μὴ ἐκθαμβεῖσθε· Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον· ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε· ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν.

Suprà, 14. 28
matth. 26. 32

7 Sed abite, dicite discipulis eius & Petro, *ipsum* præire vobis in Galilæã: illic eũ videbitis, ||prout dixit vobis.

7 Ἀλλ' ὑπάγετε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ τῷ Πέτρῳ, ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, καθὼς εἶπεν ὑμῖν.

8 Tunc abeuntes citò, fugerunt à monumento. tenebat enim eas tremor & stupor. neque cuiquã dicebant: timebant enim.

8 Καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ, ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου. εἶχε δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις· καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ.

Christ⁹ ipse Mariæ Magdalenæ apparet, discipulorum incredulitatẽ exprobrans.
Iohan. 20. 26
Luc. 8. 2

9 Quum autem resurrexisset Iesus, manè, primo die hebdomadis||apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, ||ex qua eiecerat septem dæmonia.

9 Ἀναστὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτου, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια.

10 Illa profecta annũtiauit iis qui cum ipso fuerant, lugentibus ac flentibus.

10 Ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλε τοῖς μετ' αὐτοῦ γενομένοις, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι.

11 Illi verò quũ audissent eũ viuere & cõspectũ fuisse ab ea, non crediderũt.

11 Κἀκεῖνοι, ἀκούσαντες ὅτι ζῇ, καὶ ἐθεάθη ὑπ' αὐτῆς, ἠπίστησαν.

Luc. 24. 13
Christ⁹ duobus aliis discipulis apparet, & tãdem etiã ipsis vndecim Apostolis.

12 ¶ Postea autẽ||duobus ex ipsis ambulantibus apparuit alia forma, quum rus proficiscerentur.

12 Μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ, πορευομένοις εἰς ἀγρόν.

13 Et illi abierunt, & annũtiauerunt reliquis: *qui* ne illis quidẽ crediderũt.

13 Κἀκεῖνοι ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν τοῖς λοιποῖς· οὐδὲ ἐκείνοις ἐπίστευσαν.

Luc. 24. 36
Iohan. 20. 19

14 ||Postremò, vnà sedentibus ipsis vndecim exhibuit sese, & exprobrauit incredulitatem eorum, & cordis duritiem: quòd iis qui ipsũ cõspexerãt excitatum non credidissent.

14 Ὕστερον, ἀνακειμένοις αὐτοῖς τοῖς ἕνδεκα ἐφανερώθη, καὶ ὠνείδισε τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, καὶ σκληροκαρδίαν· ὅτι τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένον οὐκ ἐπίστευσαν.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες εἰς τὸν 15
κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον
πάσῃ τῇ κτίσει.

Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθή- 16
σεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται.

Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι, ταῦτα πα- 17
ρακολουθήσει, Ἐν τῷ ὀνόματί μου δαι-
μόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι
καιναῖς·

Ὄφεις ἀροῦσι· κἂν θανάσιμόν τι 18
πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάψει· ἐπὶ ἀῤῥώ-
στους χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἕξουσιν.

Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι 19
αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ
ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Ἐκεῖνοι δὲ ἐξελθόντες ἐκήρυξαν παν- 20
ταχοῦ, τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος, καὶ
τὸν λόγον βεβαιοῦντος διὰ τῶν ἐπακο-
λουθούντων σημείων.

Et dixit eis, || Profecti in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ.

Qui crediderit & baptizatus fuerit, seruabitur: ||qui verò non crediderit, condemnabitur.

Signa autē eos qui crediderint, hæc subsequentur, || Per nomen meum dæmonia eiicient: || linguis loquentur nouis:

||Serpentes tollent: & siquid lethale biberint, nequaquam nocebit eis: ||ægrotis man⁹ imponēt, & bene habebunt.

¶ ||Domin⁹ igitur postquā loquutus fuisset eis: sursū receptus est in cęlū, & sedit ad dextram Dei.

Illi verò egressi prædicarunt vbique, ||Domino vnà operāte, & sermonē cōfirmante per signa subsequentia.

Matth.28.19
Designantur Apostoli, definito ipsorum munere, docēdi videlicet quæ audierāt, & sacramenta instituta administrandi: addita edēdi miracula potestate.
Iohan.12.48
Act.16.18
Act.2.4, & 10.46
Act.28.5
Act.28.8
Luc.24.51
Christus, in terris suo munere defūct⁹, in cælum ascēdit, inde Ecclesiam suam, Apostolica doctrina variis signis confirmata, ad fines vsque seculorum gubernaturus.
Heb.2.4

Euangelium secundum Lucam. Τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον.

Κεφάλαιον αʹ.

ΕΠΕΙΔΗΠΕΡ πολ- 1
λοὶ ἐπεχείρησαν ἀνα-
τάξασθαι διήγησιν
περὶ τῶν πεπληροφο-
ρημένων ἐν ἡμῖν
πραγμάτων,

Καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρ- 2
χῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι

CAP. I.

Quoniam multi aggressi sunt cōponere narrationem earū rerū quarum plena fides nobis facta est,

Prout tradiderūt nobis qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerūt

Lucas huius historiæ testes oculatos laudat.

Iohannes, alter Elias, futurus Christi apparitor, ex stirpe Aaronis, vtroque celebri & inculpato parẽte, præter ordinẽ naturæ, adhibito duplici miraculo concipitur, vt homines tempestiuè ad audiendum eius præconium, secũdum Prophetarum prædictiones, excitentur.

1.Paral.24.1

Exo.30.7 leuit.16.17

sermonis:

Visum est etiã mihi, omnia altè *repetita* penitus consequuto, ordine *de eis* ad te scribere, præstantissime Theophile:

Vt agnoscas earum rerum veritatem quas auditione accepisti.

FVit diebus Herodis illius regis Iudææ Sacerdos quidã nomine Zacharias, ||ex vice Abia: vxor verò ipsius *erat* ex filiabus Aaron, & nomen eius Elisabet.

Erant autem iusti ambo in conspectu Dei, incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpatè.

Nec erat ipsis proles, eo quòd esset Elisabet sterilis, & ambo prouecti iã essent ætate.

Factum est autem quũ is sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum,

Secundum ritum functionis sacerdotalis, sorti tus est *munus* suffimẽti faciendi, postquã ingressus esset in templũ Domini.

||Et tota multitudo populi foris precabatur tempore suffitus.

Visus autem est ei Angelus Domini, stans ad dextram altaris suffitus.

Et Zacharias *eo* viso turbatus est, & pauor incidit in eum.

Dixit autẽ ei Angelus, Ne time Zacharia. nã exaudita est deprecatio tua: vxórque tua Elisabet gignet tibi filiũ, & vocabis nomen eius Iohannem.

τοῦ λόγου·
3 Ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνω-
θεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοι γράψαι,
κράτιστε Θεόφιλε·
4 Ἵνα ἐπιγνῷς περὶ ὧν κατηχήθης λό-
γων τὴν ἀσφάλειαν.
5 Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ
βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἱερεύς τις ὀ-
νόματι Ζαχαρίας, ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά·
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀα-
ρῶν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισάβετ.
6 Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον
τοῦ Θεοῦ, πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς
ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ Κυρίου
ἄμεμπτοι.
7 Καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς τέκνον, καθότι ἡ
Ἐλισάβετ ἦν στεῖρα, καὶ ἀμφότεροι προ-
βεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν.
8 Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν
τῇ τάξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἔναντι τοῦ
Θεοῦ,
9 Κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἱερατείας, ἔλαχε
τοῦ θυμιᾶσαι, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ
Κυρίου.
10 Καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦν
προσευχόμενον ἔξω τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιά-
ματος.
11 Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου, ἑστὼς
ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιά-
ματος.
12 Καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδών, καὶ
φόβος ἐπέπεσεν ἐπ᾽ αὐτόν.
13 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος, Μὴ
φοβοῦ Ζαχαρία· διότι εἰσηκούσθη ἡ δέη-
σίς σου, καὶ ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει
υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην.

Καὶ ἔσται χαρά σοι καὶ ἀγαλλίασις, 14
καὶ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρή-
σονται.
Ἔσται γὰρ μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, 15
καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐ μὴ πίῃ· καὶ Πνεύ-
ματος ἁγίου πλησθήσεται ἔτι ἐκ κοιλίας
μητρὸς αὐτοῦ.
Καὶ πολλοὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπι- 16
στρέψει ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν.
Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον
αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου, 17
ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα,
καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων· ἑτοιμά-
σαι Κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον.
Καὶ εἶπε Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγε- 18
λον, Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; ἐγὼ γάρ
εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνή μου προβε-
βηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς.
Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ, 19
Ἐγώ εἰμι Γαβριὴλ ὁ παρεστηκὼς ἐνώ-
πιον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀπεστάλην λαλῆσαι
πρός σε, καὶ εὐαγγελίσασθαί σοι ταῦτα.
Καὶ ἰδού, ἔσῃ σιωπῶν καὶ μὴ δυνά- 20
μενος λαλῆσαι, ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται
ταῦτα· ἀνθ᾽ ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις
μου, οἵτινες πληρωθήσονται εἰς τὸν και-
ρὸν αὐτῶν.
Καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζα- 21
χαρίαν· καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν
αὐτὸν ἐν τῷ ναῷ.
Ἐξελθὼν δὲ οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι 22
αὐτοῖς· καὶ ἐπέγνωσαν ὅτι ὀπτασίαν ἑώ-
ρακεν ἐν τῷ ναῷ· καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων
αὐτοῖς· καὶ διέμενε κωφός.
Καὶ ἐγένετο ὡς ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τῆς 23
λειτουργίας αὐτοῦ, ἀπῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Et erit tibi gaudio &
exultationi, multíque su-
per eius natiuitate gaude
bunt.

Erit enim magnus in
conspectu Domini, & vi-
num siceramque non bi-
bet: & Spiritu sancto im-
plebitur etiam ab vtero
matris suæ:
||Multósque filiorum Malach.4.5 matth.11.14
Israel conuertet ad Do-
minum Deum ipsorum.
Nam ipse præcedet in
conspectu eius, cũ Spiritu
& virtute Eliæ, vt conuer
tat corda patrũ in filios,
& rebelles ad prudẽtiam
iustorũ: vt paret Domino
populum instructum.

Tunc dixit Zacharias
Angelo, Quo *argumento*
istud noscam? ego enim
sum senex, & vxor mea
prouecta est ætate.

Et respondens Angelus
dixit ei, Ego sum Gabriel
qui adsto in conspectu
Dei: missúsque sum vt te
alloquar, & hæc tibi læta
nuntiem.
Et ecce, silebis, nec lo-
qui poteris *ad eum* vsque
diem quo hæc fiant: eo
quòd non credidisti ser-
monibus meis, qui imple
buntur tempore suo.

Erat autem populus ex-
pectans Zachariam: & mi
rabantur quòd is tardaret
in templo.

Ille verò egressus nõ po
terat eis loqui: & cogno-
uerunt eum visionem vi-
disse in tẽplo. Nam ipse
innuebat eis: permansít-
que mutus.
Et factũ est, vt imple-
ti sunt dies ministerii i-
psius, abiit domum suam.

24 Post illos autem dies concepit Elisabet vxor eius: & occultauit se mensibus quinque, dicens,

24 Μετὰ δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας συνέλαβεν Ἐλισάβετ ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα,

25 Nempe ita mihi fecit Dominus diebus quibus *me* intuitus est *vt* auferret probrum illud meum inter homines.

25 Ὅτι οὕτω μοι πεποίηκεν ὁ Κύριος ἐν ἡμέραις αἷς ἐπεῖδεν ἀφελεῖν τὸ ὄνειδός μου ἐν ἀνθρώποις.

Angelus nascituro Domino inseruiēs, ad virginem Mariam mittitur, in qua Filius Altissimi Dauidi ꝓmissus, virtute Spiritus sācti cōcipitur. *Matth.1.18*

26 ¶ Mense autem sexto missus est Angelꝰ Gabriel à Deo in vrbem Galilææ cui nomen Nazaret,

26 Ἐν δὲ τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας ᾗ ὄνομα Ναζαρέθ,

27 ||Ad virginē desponsam viro cui nomen erat Ioseph, ex domo Dauid: nomen autem virginis *erat* Maria.

27 Πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαβίδ· καὶ τὸ ὄνομα τῆς παρθένου, Μαριάμ.

28 Ingressus igitur Angelus ad eam, dixit, Aue gratis dilecta: Dominus tecū *est*: benedicta tu inter mulieres.

28 Καὶ εἰσελθὼν ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὴν, εἶπε, Χαῖρε κεχαριτωμένη· ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν.

29 Illa verò quum *eum* vidisset, perturbata est super eius sermone: & cogitabat qualis esset salutatio ista.

29 Ἡ δὲ ἰδοῦσα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ· καὶ διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος.

30 Tunc dixit ei Angelus, Ne time Maria: es enim in gratia apud Deum.

30 Καὶ εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῇ, Μὴ φοβοῦ Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ.

Esa.7.14 Inf.à 2.21 Matth.1.21

31 ||Et ecce, concipies in vtero, & paries filium: ||& vocabis nomen eius Iesum.

31 Καὶ ἰδοὺ, συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν.

32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur: dabítq; ei Dominus Deus sedē Dauid patris ipsius.

32 Οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Dan.7.14.27 mich.4.7

33 ||Regnabítque super domum Iacob in æternū, & regni eius non erit finis.

33 Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

34 Dixit autem Maria ad Angelū, Quomodo erit istud, quandoquidem virum non sum cognitura?

34 Εἶπε δὲ Μαριὰμ πρὸς τὸν ἄγγελον, Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐ- 35
τῇ, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ
δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ
τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς
Θεοῦ.

Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea *id* etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

Καὶ ἰδού, Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, 36
καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρᾳ αὐ-
τῆς· καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ κα-
λουμένῃ στείρᾳ.

Et ecce, Elisabet cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis est sextus ipsi quæ vocabatur sterilis.

Ὅτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ 37
πᾶν ῥῆμα.

Quia apud Deum non erit impossibile vllũ verbum.

Εἶπε δὲ Μαριάμ, Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυ- 38
ρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου. Καὶ
ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄγγελος.

Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini: fiat mihi secundũ verbũ tuũ. Et abiit ab ea Angelus.

Ἀναστᾶσα δὲ Μαριὰμ ἐν ταῖς ἡμέ- 39
ραις ταύταις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὀρεινὴν
μετὰ σπουδῆς εἰς πόλιν Ἰουδά.

¶ Quum autẽ surrexisset Maria per eos dies, profecta est in montanã *regionem* cum festinatione in vrbem Iuda.

Elisabet Iohannẽ & Maria Christũ in vtero gestás, sancto Spiritu afflatæ, mutuò sibi gratulantur.

Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, 40
καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ.

Et ingressa est domum Zachariæ, & salutauit Elisabet.

Καὶ ἐγένετο ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ 41
τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐσκίρτησε τὸ
βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς· καὶ ἐπλήσθη
Πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ·

Et factũ est vt audiuit Elisabet salutationẽ Mariæ, saliit fœtus in vtero eius: & repleta est Spiritu sancto Elisabet:

Καὶ ἀνεφώνησε φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶ- 42
πεν, Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξί, καὶ εὐλο-
γημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.

Exclamauítq; voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, quia benedictus fructus vteri tui.

Καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ 43
τοῦ Κυρίου μου πρός με;

Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?

Ἰδοὺ γάρ, ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπα- 44
σμοῦ σου εἰς τὰ ὦτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν
ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου.

Ecce enim, vt peruenit vox salutationis tuæ ad aures meas, saliit fœtus exultans in vtero meo.

Καὶ μακαρία ἡ πιστεύσασα· ὅτι ἔσται 45
τελείωσις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ
Κυρίου.

Et beata quæ credidit: nam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.

46 Christus afflictorũ redemptor, superborum vltor, Patribus promissus, re ipsa tandem exhibitus.

Καὶ εἶπε Μαριάμ, Μεγαλύνει ἡ 46
ψυχή μου τὸν Κύριον,

Tũc ait Maria, Magnificat anima mea Dominum,

Et exultat spiritus meꝰ 47
suꝑ Deo seruatore meo:

Quia respexit humilē 48
ancillā suam. ecce enim,
ex hoc *tempore* beatā me
prædicabūt ōnes ætates.

Quia magnificè mecū 49
egit potens ille, cuius san
ctum *est* nomen:

Et cuius misericordia 50
in omnes ętates *parata est*
timentibus ipsum.

Esa.51.9
Psal.33.10
esa.29.15

||Forte facinus fecit bra 51
chio suo : ||dissipauit su-
perbos cogitatione cor-
dis ipsorum.

Detraxit potētes è thro 52
nis,& extulit humiles.

1.Reg.2.6
Psal.34.11

|| Famelicos impleuit 53
bonis , & diuites ablega-
uit inanes.

Esa.30.18, & 41.8, & 54.5
iere.31.3.20

||Suscepit Israel puerū 54
suum, vt memor esset mi
sericordiæ

Gen.17.19, & 22.15
Psal.132.11

(||Prout loquutꝰ est pa 55
tribus nostris , *nimirum*
Abrahamo , & semini e-
ius) in æternum.

Mansit autem Maria 56
cum illa quasi mēses tres:
& *postea* reuertit domum
suam.

Iohannis natiuitas nouis miraculis illustratur.

¶ Elisabetæ verò imple- 57
tum est tempus pariendi:
& peperit filium.

Et audierunt accolæ & 58
& cognati eius , Dominū
magnifica misericordia
sua vsum esse erga eam:

Suprà 14

||& ei gratulabantur.

Et factum est, die octa- 59
uo venerunt vt circunci-
derent puerulum:& voca
bant eum ex nomine pa-
tris ipsius, Zachariam.

Sed respondens mater 60
eius ait, Nequaquam: sed
vocabitur Iohannes.

Καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ
τῷ Θεῷ τῷ σωτῆρί μου·

Ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν
τῆς δούλης αὐτοῦ. ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν
μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί.

Ὅτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνα-
τός, καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Καὶ ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεὰς γενεῶν τοῖς
φοβουμένοις αὐτόν.

Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ·
διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρ-
δίας αὐτῶν.

Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ
ὕψωσε ταπεινούς.

Πεινῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ
πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κενούς.

Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ,
μνησθῆναι ἐλέους

(Καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέ-
ρας ἡμῶν, τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τῷ σπέρ-
ματι αὐτοῦ) εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἔμεινε δὲ Μαριὰμ σὺν αὐτῇ ὡσεὶ
μῆνας τρεῖς· καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον
αὐτῆς.

Τῇ δὲ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος
τοῦ τεκεῖν αὐτήν· καὶ ἐγέννησεν υἱόν.

Καὶ ἤκουσαν οἱ περίοικοι καὶ οἱ συγ-
γενεῖς αὐτῆς ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ
ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς· καὶ συνέχαι-
ρον αὐτῇ.

Καὶ ἐγένετο, ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἦλ-
θον περιτεμεῖν τὸ παιδίον καὶ ἐκάλουν
αὐτὸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ,
Ζαχαρίαν.

Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶ-
πεν, Οὐχί· ἀλλὰ κληθήσεται Ἰωάννης.

Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὴν, Ὅτι οὐδείς 61
ἐστιν ἐν τῇ συγγενείᾳ σου ὃς καλεῖται τῷ
ὀνόματι τούτῳ.

Et dixerunt ad eā, Nemo est in cognatione tua qui vocetur isto nomine.

Ἐνένευον δὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὸ τί ἂν 62
θέλοι καλεῖσθαι αὐτόν.

Innuebant autem patri eius quid vellet eum vocari.

Καὶ αἰτήσας πινακίδιον, ἔγραψε, λέ- 63
γων, Ἰωάννης ἐστὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ
ἐθαύμασαν πάντες.

Isque postulatis tabellis scripsit, dicēs, ||Iohannes est nomen eius. Et mirati sunt omnes.

Supra 13

Ἀνεῴχθη δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆ- 64
μα, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ· καὶ ἐλάλει εὐ-
λογῶν τὸν Θεόν.

Apertum est autem os eius illico, & lingua eius: & loquebatur benedicēs Deo.

Καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τοὺς 65
περιοικοῦντας αὐτούς· καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὀ-
ρεινῇ τῆς Ἰουδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ
ῥήματα ταῦτα.

Ortus est igitur timor omnibus accolis eorum: & in tota mōtana regione Iudææ diuulgata sunt omnia verba ista.

Καὶ ἔθεντο πάντες οἱ ἀκούσαντες, ἐν 66
τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, λέγοντες, Τί ἄρα τὸ
παιδίον τοῦτο ἔσται; Καὶ χεὶρ Κυρίου ἦν
μετ' αὐτοῦ.

Et omnes qui audierūt, reposuerunt *ea* in corde suo, dicentes, Quisnā puerulus hic erit? Manus autem Domini erat cum eo.

Καὶ Ζαχαρίας ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπλή- 67
σθη Πνεύματος ἁγίου· καὶ προεφήτευσε,
λέγων,

Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sācto: prophetauitque, dicens,

Iohānes vix dū natus, autoritate Spiritus sancti, muneri suo initiatur.

Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσρα- 68
ήλ, ὅτι ἐπεσκέψατο καὶ ἐποίησε λύτρω-
σιν τῷ λαῷ αὐτοῦ,

||Benedictus Dominus Deus Israel quòd inuiserit & redemerit populū suum,

Infra 2.3. matth.1.21

Καὶ ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν ἐν 69
τῷ οἴκῳ Δαβὶδ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ·

||Et erexerit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui:

Psal.132.17

Καθὼς ἐλάλησε διὰ στόματος τῶν 70
ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος προφητῶν αὐ-
τοῦ,

||Prout loquutus est per os sanctorum, qui à seculo fuerunt, Prophetarum suorum,

Psal.132.18 ierem.23.6, & 30.10

Σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ 71
χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς.

Fore vt nos seruaret ex inimicis nostris, & è manu omniū q oderūt nos.

Ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡ- 72
μῶν, καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ.

Vt vteretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset Testamēti sui sancti:

Ὅρκον ὃν ὤμοσε πρὸς Ἀβραὰμ τὸν 73
πατέρα ἡμῶν, τοῦ δοῦναι ἡμῖν·

Et||iurisiurādi quod iurauit Abrahamo patri nostro, *nimirum se* daturum nobis:

Gene.22.16 ierem.31.33 heb.6.13.17

74 Vt sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati, seruiremus ipsi

Ἀφόβως, ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυσθέντας, λατρεύειν αὐτῷ

1.Pet.1.15

75 ||Cum sanctitate & iustitia in ipsius conspectu, cunctos dies vitæ nostræ.

Ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

76 Tu verò puerule, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciẽ Domini, vt pares vias eius,

Καὶ σὺ παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου, ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ,

77 Et des cognitionẽ salutis populo eius, per remissionẽ peccatorum ipsorũ:

Τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν·

Suprà 17 zach.3.9, & 4.12 malach.4.2

78 Propter viscera misericordiæ Dei nostri, quib⁹ inuisit nos || germen ex alto:

Διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν, ἐν οἷς ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους·

79 Vt appareat iis qui in tenebris & vmbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viã pacis.

Ἐπιφᾶναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, τοῦ κατευθῦναι τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

80 Ipse autẽ puerulus crescebat & corroborabatur Spiritu: fuítque in desertis ad eum vsque diẽ quo se ostẽderet apud Israelẽ.

Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι· καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰσραήλ.

CAP. II.

Κεφάλαιον β.

Filius Dei, forma serui accepta exinanit⁹, in stabulo pauper nascitur. Idem tamen per Augustũ regum huius mũdi maximum (quãuis nihil tale cogitantem) sibi cunas pparat in Bethlehẽ, vt Prophetæ prædixerant.

1 FActum est autem diebus illis venit edictũ à Cæsare Augusto, vt describeretur tota terra.

Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.

2 (Hæc descriptio prima facta est præside Syriæ Cyrenio)

(Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ, πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου)

3 Ibant igitur omnes vt describerentur, in suam quisque vrbem.

Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν.

Iohan.7.41

4 Ascendit autem etiam Ioseph à Galilæa, ex vrbe Nazareth, in Iudæam, ||in vrbem Dauid quæ vocatur Bethlehem (propterea quòd esset ex domo & familia Dauid:)

Ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρὲθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβὶδ ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ, (διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ·)

5 Vt describeretur cum Maria desponsa sibi vxore, quæ erat prægnans.

Ἀπογράψασθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, οὔσῃ ἐγκύῳ.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, 6
ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν.
Καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρω- 7
τότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέ-
κλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ· διότι οὐκ ἦν
αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι.
Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ 8
αὐτῇ ἀγραυλοῦντες, καὶ φυλάσσοντες
φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην
αὐτῶν.
Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐ- 9
τοῖς, καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐ-
τοῖς· καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν.
Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἄγγελος, Μὴ φο- 10
βεῖσθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χα-
ρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ·
Ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, 11
ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαβίδ.
Καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, Εὑρήσετε 12
βρέφος ἐσπαργανωμένον, κείμενον ἐν τῇ
φάτνῃ.
Καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέ- 13
λῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου, αἰνούντων
τὸν Θεὸν, καὶ λεγόντων,
Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς 14
εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.
Καὶ ἐγένετο, ὡς ἀπῆλθον ἀπ' αὐτῶν 15
εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρω-
ποι οἱ ποιμένες εἶπον πρὸς ἀλλήλους,
Διέλθωμεν δὴ ἕως Βηθλεὲμ, καὶ ἴδωμεν
τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ γεγονὸς, ὃ ὁ Κύριος ἐγνώ-
ρισεν ἡμῖν.
Καὶ ἦλθον σπεύσαντες, καὶ ἀνεῦρον 16
τήν τε Μαριὰμ καὶ τὸν Ἰωσὴφ, καὶ τὸ
βρέφος κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ.

Factum est autē quum
essent illic, completi sunt
dies quibus ipsa pareret.
Peperit igitur filiū suū
primogenitum, & fasciis
eum inuoluit, reclinauít-
que eum in præsepi: eo
quòd non erat eis locus
in diuersorio.
¶ Erāt autem pastores
in eadem regione excubā
tes, & agentes vigilias no
ctis super gregem suum.
Et ecce, Angelus Domini
superuenit ipsis, & gloria
Domini circūfulsit eos: &
timuerūt timore magno.
Tunc dixit eis Angelus,
Ne timete: ecce enim euā
gelizo vobis gaudiū ma-
gnum, quod erit toti po-
pulo:
Nempe natum esse vo-
bis hodie Seruatorem,
qui est Christus Dominus,
in vrbe Dauid.
Hoc autem vobis signū
erit, Inuenietis infantem
fasciis inuolutum, iacen-
tem in præsepi.
Et repentè adfuit cum
Angelo multitudo exerci
tuum cælestium, laudan-
tium Deum, & dicētium,
Gloria in *cælis* altissimis
Deo, & in terra pax, in ho
mines beneuolentia.
Et factum est, vt disces-
serunt ab eis Angeli in cœ
lum, tum pastores illi di-
xerunt alii ad alios, Ea-
mus sanè Bethlehem vs-
que, & videamus factum
istud quod Dominus no
tum fecit nobis.
Venerunt igitur festi-
nantes, & inuenerūt Ma-
riam & Ioseph, & infan-
tem iacentem in præsepi;

Pueruli in præsepi iacentis deitatem & officium Angeli ipsi pastoribus declarāt, neglecto potētum fastu.

Quum vidissent autem,
diuulgauerunt id quod di
ctum fuerat ipsis de pue-
rulo illo.

Et omnes qui audierũt,
mirati sunt ea quæ ipsis
dicta fuerãt à pastoribus.

Maria verò ista omnia
conseruabat, conferens
ea in corde suo.

Reuersi sunt autem pa
stores, glorificãtes & lau-
dantes Deũ super omni-
bus quæ audierant & vi-
derãt, prout ipsis dictum
fuerat.

||Et quũ aduenisset dies
octauus vt circunciderét
puerulum, ||tunc vocatũ
est nomé eius Iesus, quod
vocatum fuerat ab Ange-
lo priusquam ipse in vte-
ro conciperetur.

Et quũ impleti fuissent
dies purgationis Mariæ
||secundum legem Mosis,
adduxerũt eum Hierosо-
lymam, vt sisterent eum
Domino,

(Prout scriptum est in
Lege Domini, ||Omnis ma
sculus primogenitus, san-
ctus Domino erit)

Et vt darent oblationẽ,
||secundum *id* quod dictũ
est in Lege Domini, par
turturum, aut duos pul-
los columbarum.

¶ Et ecce, quidã erat in
Hierusalem cui nomé Si-
meon: *erátque* homo iste
iustus ac religiosus, expe-
ctans consolationem I-
srael: & Spiritus sanctus
erat super eum.

Fuerátque ipsi diuinitus
nuntiatum à Spiritu san-
cto, *ipsum* nõ visurũ mor
tem priusquam vidisset
Christum illum Domini.

Gene.17.18
leuit.12.3
21 Christus Ecclesiæ caput, sub Lege factus vt nos (quod & ipsũ Iesu nomẽ indicat) à maledictione Legis liberaret, circuncisus, obsignat ĩ sui-ipsius carne, Patrũ circuncisionem.
Suprà, 1.31
matth.1.21
iohan.7.22
22 Christus cui imposita erant omnia nostra peccata, Deo secundum Legem oblat9, & Mariam & nos omnes in sese purificat.
Leuit.12.6
Exo.13.2
nume.8.6
Leuit.12.6
Simeon publice in templo, Messiæ aduentum, Israelis magna ex parte reiectionem, & Gentium vocationẽ surdis prædicit.

17 Ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν περὶ τοῦ ῥή-
ματος τοῦ λαληθέντος αὐτοῖς περὶ τοῦ παι-
δίου τούτου.

18 Καὶ πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐθαύμα-
σαν περὶ τῶν λαληθέντων ὑπὸ τῶν ποι-
μένων πρὸς αὐτούς.

19 Ἡ δὲ Μαριὰμ πάντα συνετήρει τὰ
ῥήματα ταῦτα, συμβάλλουσα ἐν τῇ καρ-
δίᾳ αὐτῆς.

20 Καὶ ἐπέστρεψαν οἱ ποιμένες, δοξά-
ζοντες καὶ αἰνοῦντες τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν
οἷς ἤκουσαν καὶ εἶδον, καθὼς ἐλαλήθη
πρὸς αὐτούς.

21 Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν ἡμέραι ὀκτὼ τοῦ
περιτεμεῖν τὸ παιδίον, καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ Ἰησοῦς, τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ ἀγ-
γέλου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ
κοιλίᾳ.

22 Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ
καθαρισμοῦ αὐτῆς κατὰ τὸν νόμον Μω-
σέως, ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα,
παραστῆσαι τῷ Κυρίῳ,

23 (Καθὼς γέγραπται ἐν νόμῳ Κυρίου,
Ὅτι πᾶν ἄρσεν διανοῖγον μήτραν, ἅγιον
τῷ Κυρίῳ κληθήσεται)

24 Καὶ τοῦ δοῦναι θυσίαν, κατὰ τὸ εἰρη-
μένον ἐν νόμῳ Κυρίου, ζεῦγος τρυγόνων,
ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν.

25 Καὶ ἰδοὺ, ἦν ἄνθρωπος ἐν Ἱερουσα-
λὴμ ᾧ ὄνομα Συμεών· καὶ ὁ ἄνθρωπος
οὗτος δίκαιος καὶ εὐλαβὴς, προσδεχόμε-
νος παράκλησιν τοῦ Ἰσραήλ· καὶ Πνεῦ-
μα ἅγιον ἦν ἐπ᾽ αὐτόν.

26 Καὶ ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ
τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ ἰδεῖν θάνα-
τον πρὶν ἢ ἴδῃ τὸν Χριστὸν Κυρίου.

Καὶ ἦλθεν ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὸ ἱε- 27
ρόν· καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν τοὺς γονεῖς τὸ
παιδίον Ἰησοῦν, τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς κατὰ τὸ
εἰθισμένον τοῦ νόμου περὶ αὐτοῦ·
Καὶ αὐτὸς ἐδέξατο αὐτὸ εἰς τὰς ἀγ- 28
κάλας αὐτοῦ, καὶ εὐλόγησε τὸν Θεόν, καὶ εἶπε,
Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσπο- 29
τα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ·
Ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτή- 30
ριόν σου,
Ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων 31
τῶν λαῶν·
Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ δό- 32
ξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ.
Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ 33
θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις περὶ
αὐτοῦ.
Καὶ εὐλόγησεν αὐτοὺς Συμεών, καὶ 34
εἶπε πρὸς Μαριὰμ τὴν μητέρα αὐτοῦ,
Ἰδού, οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστα-
σιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ εἰς σημεῖον
ἀντιλεγόμενον·
(Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύ- 35
σεται ῥομφαία) ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν
ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί.
Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φα- 36
νουήλ, ἐκ φυλῆς Ἀσήρ· αὕτη προβε-
βηκυῖα ἐν ἡμέραις πολλαῖς, ζήσασα ἔτη
μετὰ ἀνδρὸς ἑπτὰ ἀπὸ τῆς παρθενίας
αὐτῆς·
Καὶ αὕτη χήρα ὡς ἐτῶν ὀγδοηκον- 37
τατεσσάρων, ἣ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ,
νηστείαις καὶ δεήσεσι λατρεύουσα νύκτα
καὶ ἡμέραν.
Καὶ αὕτη αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπιστᾶσα
ἀνθωμολογεῖτο τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλάλει 38

Is igitur venit impul-
sore Spiritu in templum.
& quũ introducerent pue
rulum Iesum parentes, vt
eius causa facerent quod
ex Lege consueuerant:
Tunc ipse accepit eum
in vlnas suas, & benedixit
Deo, ac dixit,
Nunc dimittis seruum
tuum Domine, secũdum
verbum tuum, in pace:
Quia viderũt oculi mei
salutem tuam,
Quam parasti in ocu-
lis omnium populorum:
Lumen patefaciendum
Gentibus, & gloriam po-
puli tui Israel.
Pater autem & mater
eius mirabantur super iis
quæ dicebantur de eo.
Et benedixit eis Simeõ,
dixitque Mariæ matri e-
ius, ||Ecce positus est iste
in casum & resurrectioné
multorum in Israel, & in
signum cui contradica-
tur:
(Quin & tuam ipsius a-
nimam traiiciet gladius)
vt detegantur ex multis
cordibus cogitationes.
¶ Erat etiam *quædam*
Anna prophetissa, filia
Phanuel, ex tribu Aser:
hæc processerat in multã
ætatem, postquam vixis-
set cum viro annis septé
à virginitate sua.
Et *quũ esset* vidua qua-
si annorũ octogintaqua-
tuor, non abscedebat à té
plo, ieiuniis ac depreca-
tionibus seruiens Deo no
ctem ac diem:
Hæc igitur eo ipso mo
méto quum superuenis-
set, vicissim confitebatur
Domino, & loquebatur

Esa.8.14 rom.9.32 1.pet.2.8

Additur Simeoni altera testis, & quidem omni exceptione maior, omnes ad excipiendum exhibitũ Messiam inuitãs.

de eo omnibus qui expe-
ctabāt redemptionem in
Hieruſalem.

At *illi* vt perfecerūt o- 39
mnia ſecundum Legé Do
mini,reuerſi ſunt in Gali-
læā,in vrbé ſuā Nazareth.

Puerulus autem creſce 40
bat , & corroborabatur
Spiritu , implebatúrq; ſa-
pientia: & Dei gratia ipſi
inerat.

Extraordinario facto Scribæ & Phariſæi ad audiendam ſuo tempore Chriſti ſapientiā excitantur.

Deut.26.1

¶ Ibāt verò parentes e- 41
ius quotannis Hieroſoly
mam||in feſto Paſchæ.

Quum igitur factus eſ- 42
ſet annorum duodecim,
aſcenderūt ipſi Hieroſo-
lymā ſecundū ritū feſti.

Peractíſque *eius* diebus 43
quum reuerterentur illi,
remanſit puer Ieſus in
Hieruſalé: quod neſciuit
Ioſeph,nec mater eius.

Exiſtimantes autem eū 44
eſſe in comitatu, ierunt
viā *vnius* diei: & require-
bant eum inter cognatos
& inter notos.

Et quū eum non inue- 45
niſſent,reuerſi ſunt in Hie
ruſalem, quærentes eum.

Et factū eſt,triduo pòſt 46
inuenerunt eum in tem-
plo, ſedentem in medio
magiſtrorū,& audientem
eos & eos interrogātem.

Obſtupeſcebant autem 47
omnes qui eum audiebāt,
ſuper intelligentia & re-
ſponſis eius.

Minimè quidem negligéda,ſed tamen Dei gloriæ ſecundum vocationem noſtram poſtponenda ſunt quæcunque hominib⁹ officia debemus.

Et viſo eo fuerunt atto 48
niti:& dixit mater eius ad
eum , Fili, cur ita feciſti
nobis?ecce, pater tuus &
ego cruciati quærebamus te.

Tunc dixit ad eos,Quid 49
eſt quòd quærebatis me?
an neſciebatis quòd in iis
quæ Patris mei ſunt, o-
portet me eſſe?

περὶ αὐτοῦ πᾶσι τοῖς προσδεχομένοις λύ-
τρωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ.

39 Καὶ ὡς ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ κατὰ τὸν
νόμον Κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Γαλι-
λαίαν, εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν Ναζαρέθ.

40 Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο
πνεύματι, πληρούμενον σοφίας· καὶ
χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ᾽ αὐτό.

41 Καὶ ἐπορεύοντο οἱ γονεῖς αὐτοῦ κατ᾽ ἔ-
τος εἰς Ἱερουσαλὴμ τῇ ἑορτῇ τοῦ πάσχα.

42 Καὶ ὅτε ἐγένετο ἐτῶν δώδεκα, ἀνα-
βάντων αὐτῶν εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸ
ἔθος τῆς ἑορτῆς,

43 Καὶ τελειωσάντων τὰς ἡμέρας, ἐν τῷ
ὑποστρέφειν αὐτούς, ὑπέμεινεν Ἰησοῦς ὁ
παῖς ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ οὐκ ἔγνω Ἰω-
σὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ.

44 Νομίσαντες δὲ αὐτὸν ἐν τῇ συνοδίᾳ
εἶναι, ἦλθον ἡμέρας ὁδόν· καὶ ἀνεζήτουν
αὐτὸν ἐν τοῖς συγγενέσι καὶ ἐν τοῖς γνωστοῖς.

45 Καὶ μὴ εὑρόντες αὐτὸν ὑπέστρεψαν
εἰς Ἱερουσαλήμ, ζητοῦντες αὐτόν.

46 Καὶ ἐγένετο, μεθ᾽ ἡμέρας τρεῖς εὗ-
ρον αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ καθεζόμενον ἐν μέ-
σῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἀκούοντα αὐ-
τῶν καὶ ἐπερωτῶντα αὐτούς.

47 Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες αὐ-
τοῦ, ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν
αὐτοῦ.

48 Καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἐξεπλάγησαν· καὶ
πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ εἶπε, Τέκνον,
τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως; ἰδού, ὁ πατήρ σου
κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε.

49 Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Τί ὅτι ἐζη-
τεῖτέ με; οὐκ ᾔδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός
μου δεῖ εἶναί με;

50 Καὶ αὐτοὶ οὐ συνῆκαν τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς.

Sed ipsi non intellexerunt verba quæ loquutus est eis.

51 Καὶ κατέβη μετ' αὐτῶν, καὶ ἦλθεν εἰς Ναζαρέθ· καὶ ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς. Καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ διετήρει πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.

Descendit autem cum eis, venítque Nazareth: & erat eis subiectus. Et mater eius conseruabat omnia hæc in corde suo.

Christus, verò homo, per omnia nobis similis factus excepto peccato.

52 Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ ἡλικίᾳ, καὶ χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

Iesus autem proficiebat sapiētia, & statura, ac gratia apud Deum & homines.

Κεφάλαιον γ.

CAP. III.

1 ἘΝ ἔτει δὲ πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχοῦντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος,

ANno autē decimoquinto imperii Tiberii Cæsaris, Pontio Pilato pręside Iudææ, tetrarcha Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Ituræa & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenes tetrarcha,

Iohannes tēpore à Prophetis prædicto prodiēs, iacit exhibiti Euāgelii fūdamēta: vera Legis obseruatione & gratuita in Christo ponè ipsum aduentante misericordia proposita, addito etiā baptismo, efficaci tū regenerationis, tū remissionis peccatorū symbolo.

2 Ἐπ' ἀρχιερέων Ἄννα καὶ Καϊάφα, ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν, ἐν τῇ ἐρήμῳ.

||Sub Pontificibus maximis Anna & Caiapha, factum est verbum Domini ad Iohannem Zachariæ filium, in deserto.

Act.4.6

3 Καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν·

||Venit igitur in omnē regionem circumiacentē Iordani, prædicans Baptismum resipiscentiæ in remissionem peccatorum:

Matth.3.2
mar.1.4

4 Ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος, Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

Vt est scriptū in libro sermonum Esaię Prophetę, dicentis, ||Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, complanate semitas eius.

Esa.40.3
iohan.1.23

5 Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας.

Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis deprimetur: & quæ curua sunt, fiēt *via* recta, & asperæ viæ *fient* planæ.

6 Καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

Videbítque omnis caro salutem Dei.

7 Ἔλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομέ-

Dicebat igitur turbæ vo

nienti vt baptizaretur ab ipso, ||Progenies viperarum quis præmonstrauit vobis vt fugeretis à futura ira?

Matth.3.7

νοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς;

8 Ferte igitur fructus dignos iis qui resipuerint, & ne cœperitis dicere apud vosipsos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, posse Deum etiã ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo.

Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας· καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.

9 Iam verò & securis ad radicem arborum posita est: omnis ergo arbor nõ ferens fructũ bonũ, exciditur, & in ignẽ abiicitur.

Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

10 Tunc interrogauit eũ turba, dicens, Quid igitur faciemus?

Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ ὄχλοι, λέγοντες, Τί οὖν ποιήσομεν;

11 Respondens autem dixit eis, || Qui habet duas tunicas, impertiat nõ habenti: & qui habet escas, similiter faciat.

Iacobi 2.15
1.iohan.3.17

Ἀποκριθεὶς δὲ λέγει αὐτοῖς, Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι· καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιείτω.

12 Venerunt autem & publicani vt baptizarentur: & dixerunt ei, Magister, quid faciemus?

Ἦλθον δὲ καὶ τελῶναι βαπτισθῆναι, καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, Διδάσκαλε, τί ποιήσομεν;

13 Ipse verò dixit eis, Nihil amplius quàm quod cõstitutum est vobis, exigite.

Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Μηδὲν πλέον παρὰ τὸ διατεταγμένον ὑμῖν, πράσσετε.

14 Interrogauerũt autem eum etiam milites, dicentes, Et nosquid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque calumniemini: & contenti estote stipendiis vestris.

15 Vt rite & cũ fructu sacramenta percipiamus, neque in signis hærẽdũ, neque in eo qui signa administrat, sed ad Christũ sacramentorũ authorem, & rei ipsius per sacramẽta adumbratæ exhibitorem, assurgẽdum est.

Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν καὶ στρατευόμενοι, λέγοντες, Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσομεν; καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε· καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν.

15 Expectante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Iohanne, númnam ipse esset Christus ille,

Προσδοκῶντος δὲ τοῦ λαοῦ, καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς,

16 Respondit Iohãnes, dicens omnibus, || Ego quidẽ baptizo vos aqua: sed venit qui validior me est, cuius non sum dignus

Matth.3.11
marci 1.8
iohan.1.26
act.1.5, & 8.4, & 11.16, & 19.4

Ἀπεκρίνατο ὁ Ἰωάννης ἅπασι λέγων, Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς· ἔρχεται δὲ ὁ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς

λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐ-
τοῦ· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι
ἁγίῳ καὶ πυρί.

qui soluam corrigiam so
learum: ipse vos baptiza-
bit Spiritu sancto & igni.

Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακα- 17
θαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ· καὶ συνά-
ξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ, τὸ δὲ
ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ.

Cuius ventilabrum in
manu ipsius,& perpurga-
bit aream suam : & coget
triticum in horreum suū,
paleam autē exuret igni
inextinguibili.

Euangeliū est mundi totius cribrum.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παρακα- 18
λῶν εὐηγγελίζετο τὸν λαόν.

Multa igitur etiam alia
exhortans euangelizabat
populo.

Ὁ δὲ Ἡρώδης ὁ τετράρχης, ἐλεγχό- 19
μενος ὑπ' αὐτοῦ περὶ Ἡρωδιάδος τῆς
γυναικὸς Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ,
καὶ περὶ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν ὁ
Ἡρώδης,

¶ ||Herodes autē tetrar-
cha quum argueretur ab
eo de Herodiade vxore
Philippi fratris eius , dē-
que omnibus sceleribus
quæ ipse fecerat,

*Matth.*14.3 *marci* 6.17 Iohānis præconium morte ipsius sanciri oportuit.

Προσέθηκε καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσι, καὶ κα- 20
τέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ.

Adiecit & hoc supra o-
mnia , quòd inclusit Io-
hannem in carcere.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαν- 21
τα τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ
προσευχομένου, ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐ-
ρανόν·

¶ ||Factum est autē quum
baptizaretur omnis popu
lus,& Iesus baptizatus es-
set,& precaretur, vt aper-
tum sit cælum:

*Matth.*3.13 *marci* 1.9 *iohan.*1.32 Baptism' noster in capite Ecclesiæ sanctificatur, simulque ipsi' Patris voce, Christus æternus Rex noster, Sacerdos & Propheta declaratur.

Καὶ καταβῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον 22
σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν, ἐπ' αὐ-
τόν· καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι, λέ-
γουσαν, Σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν
σοὶ ηὐδόκησα.

Ac descenderit Spiri-
tus sanctus corporea spe-
cie tanquam columba, su
pra eum , & vox de cælo
extiterit,dicens,Tu es Fi-
lius ille meus dilectus, in
te acquiesco.

Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν 23
τριάκοντα ἀρχόμενος, ὢν (ὡς ἐνομίζετο)
υἱὸς Ἰωσὴφ, τοῦ Ἡλὶ,

¶ Ipse autē Iesus inci-
piebat esse quasi annorū
triginta , filius (vt existi
mabatur)Ioseph, qui fuit
filius Heli,

Τοῦ Ματθὰτ, τοῦ Λευὶ, τοῦ Μελχὶ, τοῦ 24
Ἰαννὰ, τοῦ Ἰωσὴφ,

Qui fuit Matthat,q. fuit
Leui,qui fuit Melchi, qui
fuit Iāna,qui fuit Ioseph,

Τοῦ Ματταθίου, τοῦ Ἀμὼς, τοῦ Ναοὺμ, 25
τοῦ Ἐσλὶ, τοῦ Ναγγαὶ,

Qui fuit Mattathiæ,qui
fuit Amos, qui fuit Naū,
q. quit Esli,q. fuit Naggæ,

Τοῦ Μαὰθ, τοῦ Ματταθίου, τοῦ Σεμεῒ, 26
τοῦ Ἰωσὴφ, τοῦ Ἰούδα,

Qui fuit Maath,qui fuit
Mattathiæ, q. fuit Semei,
q. fuit Ioseph,q. fuit Iuda,

Τοῦ Ἰωαννᾶ, τοῦ Ῥησὰ, τοῦ Ζοροβάβελ, 27
τοῦ Σαλαθιὴλ, τοῦ Νηρὶ,

Qui fuit Ioāna,qui fuit
Rhesa , q. fuit Zorobabel,
qui fuit Salathiel,qui fuit
Neri,

Christi secūdum carnem genus ad Adamum & inde ad Deum vsque deducitur, vt eū esse cōstet quē vnum Deus Abrahamo & Dauidi promissum,ab æterno Ecclesiæ suæ ex omni hominū genere colligendæ destinauit.

Qui fuit Melchi, q. fuit 28
Addi, qui fuit Cosam, qui
fuit Elmodã, qui fuit Er,
Qui fuit Iose, qui fuit 29
Eliezer, qui fuit Iorim, q.
fuit Matthat, q. fuit Leui,
Qui fuit Simeõ, qui fuit 30
Iuda, qui fuit Ioseph, qui
fuit Ionã, qui fuit Eliacĩ,
Qui fuit Melea, qui fuit 31
Mainã, q. fuit Mattatha, q.
fuit Nathã, q. fuit Dauid,
Qui fuit Iessæ, qui fuit 32
Obed, qui fuit Boos, qui
fuit Salmõ, q. fuit Naassõ,
Qui fuit Aminadab, qui 33
fuit Arã, qui fuit Esrõ, qui
fuit Phares, qui fuit Iudę,
Qui fuit Iacob, qui fuit 34
Isaac, q. fuit Abrahã, q. fuit
Thara, qui fuit Nachor,
Qui fuit Saruch, qui fuit 35
Ragau, qui fuit Phalec, q.
fuit Heber, qui fuit Sale,
Qui fuit Arphaxad, qui 36
fuit Sem, qui fuit Noe,
qui fuit Lamech,
Qui fuit Mathusala, qui 37
fuit Henoch, qui fuit Ia-
red, qui fuit Mahalaleel,
qui fuit Cænan, 38
Qui fuit Henos, qui fuit
Seth, qui fuit Adam, qui
fuit Dei.

CAP. IIII.

IEsus autem plenus Spi 1
ritu sancto reuertit à
Iordane, & actus est ab
eodem Spiritu in desertũ,
Dies quadraginta ten- 2
tante *eum* diabolo. Ne-
que comedit quicquam
per illos dies, sed iis exa-
ctis, postea esuriit.
Tunc dixit ei diabolus, 3
Si Filius es Dei, dic isti la
pidi vt fiat panis.
Et respondit ei Iesus di 4
cens, Scriptum est, ||non
pane solo victurum ho-
minem, sed omni verbo
Dei.

Math.4.1
marci 1.12
1 Christus in desertum qua si extra mundũ abreptus, post quadragĩta dierum ieiunium, Satana ter superato, velut è cælo repente victor prodiẽs, munus suum aggreditur.
3 Christ⁹ primùm ad diffidẽtiã de Deo, deinde ad opum & honorũ studium, tertiò deniq; ad vanam de se confidentiã à Satana solicitatus, ter eũ Dei verbo vicit.
Deut.8.3
math.4.4

Τοῦ Μελχί, τοῦ Ἀδδί, τοῦ Κωσάμ, τοῦ Ἐλμωδάμ, τοῦ Ἤρ,
Τοῦ Ἰωσή, τοῦ Ἐλιέζερ, τοῦ Ἰωρείμ, τοῦ Ματθάτ, τοῦ Λευΐ,
Τοῦ Συμεών, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἰωνάν, τοῦ Ἐλιακείμ,
Τοῦ Μελεᾶ, τοῦ Μαϊνάν, τοῦ Ματταθά, τοῦ Ναθάν, τοῦ Δαβίδ,
Τοῦ Ἰεσσαί, τοῦ Ὠβήδ, τοῦ Βοόζ, τοῦ Σαλμών, τοῦ Ναασσών,
Τοῦ Ἀμιναδάβ, τοῦ Ἀράμ, τοῦ Ἐσρώμ, τοῦ Φαρές, τοῦ Ἰούδα,
Τοῦ Ἰακώβ, τοῦ Ἰσαάκ, τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Θάρα, τοῦ Ναχώρ,
Τοῦ Σαρούχ, τοῦ Ῥαγαῦ, τοῦ Φαλέκ, τοῦ Ἕβερ, τοῦ Σαλά,
Τοῦ Καϊνάν, τοῦ Ἀρφαξάδ, τοῦ Σήμ, τοῦ Νῶε, τοῦ Λάμεχ,
Τοῦ Μαθουσάλα, τοῦ Ἐνώχ, τοῦ Ἰαρέδ, τοῦ Μαλελεήλ, τοῦ Καϊνάν,
Τοῦ Ἐνώς, τοῦ Σήθ, τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλαιον δ΄

Ἰησοῦς δὲ Πνεύματος ἁγίου πλήρης ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου· καὶ ἤγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον,
Ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου. καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν, ὕστερον ἐπείνασε.
Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ τῷ λίθῳ τούτῳ ἵνα γένηται ἄρτος.
Καὶ ἀπεκρίθη Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν, λέγων, Γέγραπται ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι Θεοῦ.

Καὶ ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς 5
ὄρος ὑψηλὸν, ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς βα-
σιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου.
Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος, Σοὶ δώ- 6
σω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν
δόξαν αὐτῶν· ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ
ᾧ ἐὰν θέλω, δίδωμι αὐτήν.
Σὺ οὖν ἐὰν προσκυνήσῃς ἐνώπιόν 7
μου, ἔσται σου πάντα.
Καὶ ἀποκριθεὶς αὐτῷ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, 8
Ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ· γέγραπται
γὰρ, Προσκυνήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου,
καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.
Καὶ ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ 9
ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ· καὶ
εἶπεν αὐτῷ, Εἰ ὁ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε
σεαυτὸν ἐντεῦθεν κάτω.
Γέγραπται γὰρ, Ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐ- 10
τοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλά-
ξαι σε.
Καὶ ὅτι ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε, μήποτε 11
προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.
Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, 12
Ὅτι εἴρηται, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον
τὸν Θεόν σου.
Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν 13
ὁ διάβολος, ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ.
Καὶ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνά- 14
μει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν·
καὶ φήμη ἐξῆλθε καθ' ὅλης τῆς περι-
χώρου περὶ αὐτοῦ.
Καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συ- 15
ναγωγαῖς αὐτῶν, δοξαζόμενος ὑπὸ
πάντων.
Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρὲθ, οὗ ἦν 16
τεθραμμένος· καὶ εἰσῆλθε κατὰ τὸ εἰω-

Tunc quum subduxisset
eum diabolus in mõtem
sublimem, ostendit ei o-
mnia regna terræ puncto
temporis.
Et ait ei diabolus, Tibi
dabo potestatem hanc v-
niuersam, & gloriam il-
lorum *regnorum*. nam mi
hi tradita est, & cuicũque
voluero, do eam.
Itaque si tu adoraueris
me, erunt tua omnia.
Respondens autem Ie-
sus dixit ei, Abscede à me
Satana: scriptũ est enim,
||Adorabis Dominũ Deũ *Deut.6.16, & 10.20*
tuum, & ei soli seruies.
Tum duxit eum in Hie-
rusalem, & eum statuit su
pra pinnas templi: & di-
xit ei, Si Filius Dei es, ia-
ce teipsum hinc deorsũ.
Scriptũ est enim, ||An- *Psal.91.11*
gelis suis mandabit de te,
vt custodiant te.
Et in manus tollent te,
nequando offendas ad la
pidem pedem tuum.
Respondens autem Ie-
sus dixit ei, Dictum est,
||Non tentabis Dominũ *Deut.6.16*
Deum tuum.
Et finita omni tenta-
tione, diabolus abscessit
ab eo ad tempus.
Reuersus est autem Ie-
sus cum virtute Spiritus
in Galilæam: & fama de
eo exiit in totam circum-
iacentem regionem.
Et ipse docebat in syna- *Matth.13.54*
gogis eorum, omnibus i- *marci 6.1*
psum glorificantibus. *iohan.4.43*
||Venit igitur Nazareth
vbi fuerat nutritus: &
intrauit, vt consueuerat,

Christus quis sit &, quorsũ venerit, ex Esaia prophet a palam suis demonstrat.

die Sabbathi, in synagogam: & surrexit vt legeret.

θὸς αὐτῷ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, εἰς τὴν συναγωγήν· καὶ ἀνέστη ἀναγνῶναι.

17 Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophetæ: quúmque explicuisset librum, inuenit locũ *in* quo scriptum erat,

Καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον Ἠσαΐου τοῦ προφήτου· καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον, εὗρε τὸν τόπον οὗ ἦν γεγραμμένον,

Esa.61.1

18 ||Spiritus Domini super me, propterea quòd vnxit me: vt euangelizem pauperibus misit me, vt sanem contritos corde, vt prædicem captiuis dimissionem, & cæcis visus recuperationem, & confractos emittam in libertaté:

Πνεῦμα Κυρίου ἐπ᾽ ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει·

19 Vt prædicem annum Domini acceptum.

Κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν.

20 Et complicatum librũ quũ reddidisset ministro, sedit: & omnium in synagoga oculi erant intenti in eum.

Καὶ πτύξας τὸ βιβλίον, ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ, ἐκάθισε· καὶ πάντων ἐν τῇ συναγωγῇ οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἀτενίζοντες αὐτῷ.

21 Cœpit autem eis dicere, Hodie impleta est hæc Scriptura audientibus vobis,

Ἤρξατο δὲ λέγειν πρὸς αὐτούς, Ὅτι σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν.

Familiaritas contemptum etiam Christi gignit, qui propterea desertis suis sæpe ad extraneos migrat.

22 Et omnes testimonium ei dabant, ac mirabantur super sermonibus *plenis* gratia, qui procedebant ex ore ipsius, dicebántq;, Nõne iste est filius Ioseph?

Καὶ πάντες ἐμαρτύρουν αὐτῷ, καὶ ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἔλεγον, Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰωσήφ;

23 Et dixit ad eos, Omnino dicetis mihi hoc prouerbium, Medice, cura teipsum: quæcunque audiuimus facta fuisse in Capernaum, fac etiam hîc in patria tua.

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, Ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν· ὅσα ἠκούσαμεν γενόμενα ἐν τῇ Καπερναοὺμ, ποίησον καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου.

Ioh.4.44

24 Dixit autem, Amen dico vobis, ||nemo Propheta acceptus est in patria sua.

Εἶπε δέ, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ.

1.Reg.17.9
Iacobi 5.17

Sed in veritate dico vobis,
25 ||multæ viduæ erant diebus Eliæ in Israel, quãdo clausũ est cælũ ad an-

Ἐπ᾽ ἀληθείας δὲ λέγω ὑμῖν, πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠλίου ἐν τῷ Ἰσραήλ, ὅτε ἐκλείσθη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ ἔτη

τρία καὶ μῆνας ἕξ, ὡς ἐγένετο λιμὸς
μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν·

nos tres & sex menses,
adeo vt fuerit fames ma-
gna per totam regionem:

Καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη 26
Ἠλίας εἰ μὴ εἰς Σάρεπτα τῆς Σιδῶνος,
πρὸς γυναῖκα χήραν.

Sed ad nullam illarum
missus est Elias nisi Sare-
ptam *vrbem* Sidoniæ, ad
mulierem viduam.

Καὶ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐπὶ Ἐλισ- 27
σαίου τοῦ προφήτου ἐν τῷ Ἰσραήλ· καὶ
οὐδεὶς αὐτῶν ἐκαθαρίσθη, εἰ μὴ Νεε-
μὰν ὁ Σύρος.

||Et multi leprosi erant 2. Reg. 5. 14
in Israel sub Elisæo Pro-
pheta, sed nemo eorum
purgatus est nisi Naamā
Syrus.

Καὶ ἐπλήσθησαν πάντες θυμοῦ ἐν τῇ 28
συναγωγῇ, ἀκούοντες ταῦτα.

Tū repleti sunt omnes
excandescentia in synago
ga, hæc audientes.

Καὶ ἀναστάντες ἐξέβαλον αὐτὸν 29
ἔξω τῆς πόλεως· καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἕως
τῆς ὀφρύος τοῦ ὄρους ἐφ᾽ οὗ ἡ πόλις
αὐτῶν ᾠκοδόμητο, εἰς τὸ κατακρημνίσαι
αὐτόν.

Et quum surrexissent,
eiecerūt eum extra vrbē,
& duxerūt eum vsque ad
supercilium montis super
quem vrbs ipsorum erat
ædificata, vt præcipitarēt
eum.

Αὐτὸς δὲ διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν, 30
ἐπορεύετο.

Ipse verò quum transis
set per medium eorum,
profectus est.

Καὶ κατῆλθεν εἰς Καπερναοὺμ πό- 31
λιν τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἦν διδάσκων
αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασι.

¶ Et descendit in Caper-
naum vrbem Galilææ,
||ibíque docebat eos Sab-
bathis.

Καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ 32
αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ.

||Et percellebantur su-
per doctrina eius. erat e-
nim sermo ipsius cum au
thoritate.

Καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος 33
ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου, καὶ
ἀνέκραξε φωνῇ μεγάλῃ,

||Erat autem in synago
ga quidam habens spiritū
dæmoniacū impurū, qui
exclamauit voce magna,

Λέγων, Ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοὶ Ἰησοῦ Να- 34
ζαρηνέ; ἦλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; οἶδά σε
τίς εἶ· ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ.

Dicens, Ah, quid nobis
tecum Iesu Nazarene? ve-
nisti vt perderes nos? no-
ui te quis sis: *nimirum* Sā-
ctus ille Dei.

Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, λέγων, 35
Φιμώθητι, καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ῥί-
ψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς τὸ μέσον ἐξῆλ-
θεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, μηδὲν βλάψαν αὐτόν.

Et obiurgauit eū Iesus,
dicens, Obmutesce, & exi
ab eo. Tūc dæmoniū, ab-
iecto illo in mediū, exiit
ab eo, nihilque ei nocuit.

Καὶ ἐγένετο θάμβος ἐπὶ πάντας· 36
καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγον-
τες, Τίς ὁ λόγος οὗτος, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ καὶ

Et obortus est pauor
in omnibus: & colloque-
bātur alii cum aliis, dicen
tes, Quid hoc rei est,
quòd cum authoritate ac

Mūdus quò aspertiùs reprehenditur, eo apertius furit: sed piorū vita non est impiorum libidini sine exceptione exposita.

Math. 4. 13
marci 1. 21

Matth. 7. 29
marci 1. 22

Christus nō tantùm homines, quātumuis stupidos, sed ipsa etiam dæmonia, velint nolint, percellit.

Marci 1. 23

potestate imperat impuris spiritibus, & exeunt?

Et peruenit rumor de eo in omnem locum circumiacentis regionis.

Matth. 8.14
marci 1.30
Christus, sanãdis solo verbo corporis morbis, cõfirmat se Deum esse omnipotentem, salutis hominum causa missum.

||Quum surrexisset autem Iesus è synagoga, introiuit domum Simonis: socrus verò Simonis detinebatur febri magna: & rogauerunt eum pro illa.

Tunc *ipse* adstans supra eam, obiurgauit febrim: & *febris* eam dimisit. *illa* verò quum illico surrexisset, ministrauit eis.

Occidente autem sole, omnes qui habebant ægrotantes morbis variis, ducebant ipsos ad eum: ille verò vnicuique ipsorũ impositis manibus, sanauit eos.

Marci 1.35
Satan perpetuus veritatis hostis, ne tũ quidẽ audiendus quum veritatem dicit.

¶||Exibant autẽ etiam dæmonia ex multis, clamantia ac dicentia, Tu es Christus ille, Filius Dei. Sed *ipse* obiurgans, non sinebat ea loqui, quòd sciret ipsum esse Christũ.

Nulla ne zeli quidem specie debemus in vocationis nostræ cursu retardari.

¶Orto autẽ die egressus profectus est in desertum locum: & turba quærebat eum, veneruntque vsque ad ipsum: & retinebãt eũ ne ab ipsis discederet.

Ille verò dixit eis, Certè etiã aliis vrbibus oportet me euãgelizare regnũ Dei: nam ad hoc missus sum.

Matth. 4.18
marci 1.16
Christus quatuor ascitos discipulos admonet Apostolicæ functionis tandẽ illis committendæ.

Et prædicabat in synagogis Galilææ.

CAP. V.

FActũ est autem, quũ turba immineret ei, audiendi verbi Dei causa, ipse stabat apud

δυνάμει ἐπιτάσσει τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ ἐξέρχονται;

37 Καὶ ἐξεπορεύετο ἦχος περὶ αὐτοῦ εἰς πάντα τόπον τῆς περιχώρου.

38 Ἀναστὰς δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος· ἡ πενθερὰ δὲ τοῦ Σίμωνος ἦν συνεχομένη πυρετῷ μεγάλῳ· καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν περὶ αὐτῆς.

39 Καὶ ἐπιστὰς ἐπάνω αὐτῆς, ἐπετίμησε τῷ πυρετῷ· καὶ ἀφῆκεν αὐτήν. παραχρῆμα δὲ ἀναστᾶσα διηκόνει αὐτοῖς.

40 Δύνοντος δὲ τοῦ ἡλίου, πάντες ὅσοι εἶχον ἀσθενοῦντας νόσοις ποικίλαις, ἤγαγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθεὶς, ἐθεράπευσεν αὐτούς.

41 Ἐξήρχετο δὲ καὶ δαιμόνια ἀπὸ πολλῶν, κράζοντα καὶ λέγοντα, Ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι.

42 Γενομένης δὲ ἡμέρας ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἔρημον τόπον, καὶ οἱ ὄχλοι ἐζήτουν αὐτὸν, καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ, καὶ κατεῖχον αὐτὸν τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν.

43 Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ὅτι καὶ ταῖς ἑτέραις πόλεσιν εὐαγγελίσασθαί με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέσταλμαι.

44 Καὶ ἦν κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῆς Γαλιλαίας.

Κεφάλαιον ε.

1 Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ τοῦ ἀκούειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς ἦν ἑστὼς παρὰ τὴν

λίμνην Γεννησαρέτ·
Καὶ εἶδε δύο πλοῖα ἑστῶτα παρὰ τὴν 2
λίμνην· οἱ δὲ ἁλιεῖς ἀποβάντες ἀπ' αὐ-
τῶν ἀπέπλυναν τὰ δίκτυα.
Ἐμβὰς δὲ εἰς ἓν τῶν πλοίων ὃ ἦν τοῦ 3
Σίμωνος, ἠρώτησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς
ἐπαναγαγεῖν ὀλίγον· καὶ καθίσας ἐδίδα-
σκεν ἐκ τοῦ πλοίου τοὺς ὄχλους.
Ὡς δὲ ἐπαύσατο λαλῶν, εἶπε πρὸς 4
τὸν Σίμωνα, Ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος,
καὶ χαλάσατε τὰ δίκτυα ὑμῶν εἰς ἄ-
γραν.
Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Σίμων εἶπεν αὐτῷ, 5
Ἐπιστάτα, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαν-
τες, οὐδὲν ἐλάβομεν· ἐπὶ δὲ τῷ ῥήματί
σου χαλάσω τὸ δίκτυον.
Καὶ τοῦτο ποιήσαντες, συνέκλεισαν 6
ἰχθύων πλῆθος πολύ. διερρήγνυτο δὲ τὸ
δίκτυον αὐτῶν.
Καὶ κατένευσαν τοῖς μετόχοις τοῖς ἐν 7
τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ, τοῦ ἐλθόντας συλλα-
βέσθαι αὐτοῖς· καὶ ἦλθον, καὶ ἔπλησαν
ἀμφότερα τὰ πλοῖα, ὥστε βυθίζεσθαι
αὐτά.
Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος προσέπεσε 8
τοῖς γόνασι τοῦ Ἰησοῦ, λέγων, Ἔξελ-
θε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι,
Κύριε.
Θάμβος γὰρ περιέσχεν αὐτὸν καὶ πάν- 9
τας τοὺς σὺν αὐτῷ, ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθύ-
ων ᾗ συνέλαβον·
Ὁμοίως δὲ καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάν- 10
νην, υἱοὺς Ζεβεδαίου, οἳ ἦσαν κοινωνοὶ τῷ
Σίμωνι. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα ὁ
Ἰησοῦς, Μὴ φοβοῦ· ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώ-
πους ἔσῃ ζωγρῶν.

ſtagnum Genezaret:

Viditque duo nauigia quæ ad ſtagnum erant: piſcatores verò quum ex iis deſcendiſſent, abluebant retia.

Ingreſſus autem in vnũ iſtorum nauigiorũ, quod erat Simonis, rogauit eũ vt à terra proueheret paululũ: quúmq; conſediſſet, docebat turbã ex nauigio.

Vt ceſſauit autẽ loqui, dixit ad Simonem, Prouehito in altum, & demittite retia veſtra ad capturã.

Tum reſpondens Simõ ait ei, Magiſter, quum per totã noctem nos fatigauerimus, nihil cepimus: tamen ex tuo iuſſu demittam rete.

Et quum hoc feciſſent, concluſerunt piſciũ multitudinem magnam. dirũpebatur autem rete eorũ.

Et innuerunt ſociis qui *erant* in altero nauigio vt venirent, & ipſis opitularentur. Venerunt igitur, & impleuerunt ambas naues, ita vt mergerentur.

Quum autem *hæc* vidiſſet Simon Petrus, accidit ad genua Ieſu, dicẽs, Diſcede à me. Nam homo peccator ſum, Domine.

Pauor enim occuparat eum & omnes qui cũ eo *erant*, ſuper captura piſciũ quam comprehenderãt:

Similiter autem & Iacobum & Iohãnem filios Zebedæi, qui erant ſocii Simoni. Tunc ait ad Simonem Ieſus, Ne metue: ab hoc *tempore* homines viuos capies.

11 Illi autem quum subdu xissent in terram nauigia, relictis omnibus, sequuti sunt eum.

Καὶ καταγαγόντες τὰ πλοῖα ἐπὶ τὴν γῆν, ἀφέντες ἅπαντα, ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Matth. 8. 2
marci 1. 40.
Christus, leproso sui attactu mundato, & ad Sacerdotes remisso, testatur se eum esse quo per fidem apprehenso, nos omnes secundum Legem immundi, testimonio ipsius Dei, mundi ac puri pronuntiemur.

12 ¶ Et factũ est, quum esset in quadam vrbe, tum ecce *adfuit* quidã plenus lepra: ac viso Iesu procidens in faciem, rogauit eum, dicẽs, Domine, si velis, potes me purgare.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας· καὶ ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν, πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, ἐδεήθη αὐτοῦ, λέγων, Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι.

13 *Iesus* autem extensa manu tetigit eum, dicens, Volo, purgator. Et statim lepra abiit ab eo.

Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἥψατο αὐτοῦ, εἰπών, Θέλω, καθαρίσθητι. Καὶ εὐθέως ἡ λέπρα ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ.

Leuit. 14. 4

14 Ipse verò præcepit ei vt nulli *hoc* diceret: sed vade, *inquit*, ostẽde teipsum Sacerdoti, & offer ꝓ purgatione tui, prout præcepit Moses, *vt hoc sit* eis testimonio.

Καὶ αὐτὸς παρήγγειλεν αὐτῷ μηδενὶ εἰπεῖν· ἀλλὰ ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωσῆς, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Christus mauult doctrina quàm miraculis inclarescere, ideoque ab iis discedit qui ipsum vt corporum medicum, non vt salutis authorẽ quærunt.

15 ¶ Dimanabant autẽ eo magis sermones de eo: & conueniebat turba multa vt audirent, & per eum sanarentur à morbis suis.

Διήρχετο δὲ μᾶλλον ὁ λόγος περὶ αὐτοῦ· καὶ συνήρχοντο ὄχλοι πολλοὶ ἀκούειν, καὶ θεραπεύεσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀσθενειῶν αὐτῶν.

16 Ipse autem secedens, erat in desertis, & precabatur.

Αὐτὸς δὲ ἦν ὑποχωρῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ προσευχόμενος.

Christus sanato paralytico, malorum omnium causam & remedium ostẽdit.

17 ¶ Et factũ est quodam die, quum ipse doceret, essentque Pharisæi sedentes ac Legis doctores, qui venerant ex omnibus vicis Galilææ & Iudææ & *ex* Hierusalem: & potentia Domini adesset *ei* ad sanandum illos:

Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων· καὶ ἦσαν καθήμενοι Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι, οἳ ἦσαν ἐληλυθότες ἐκ πάσης κώμης τῆς Γαλιλαίας καὶ Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ· καὶ δύναμις Κυρίου ἦν εἰς τὸ ἰᾶσθαι αὐτούς.

Matth. 9. 2
marci 2. 3

18 Tunc ecce *adfuerunt* quidam ferentes in lecto hominem qui erat paralyticus: & studebant eum inferre, & ponere in ipsius conspectu.

Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες φέροντες ἐπὶ κλίνης ἄνθρωπον ὃς ἦν παραλελυμένος· καὶ ἐζήτουν αὐτὸν εἰσενεγκεῖν, καὶ θεῖναι ἐνώπιον αὐτοῦ.

19 Et quũ non inuenissent qua parte eum inferrent, propter turbam, ascenderunt supra domum, & per tegulas demiserunt eũ cum lectulo in medium,

Καὶ μὴ εὑρόντες διὰ ποίας εἰσενέγκωσιν αὐτὸν, διὰ τὸν ὄχλον, ἀναβάντες ἐπὶ τὸ δῶμα, διὰ τῶν κεράμων καθῆκαν αὐτὸν σὺν τῷ κλινιδίῳ εἰς τὸ μέσον,

ἔμπροσθεν τοῦ Ἰησοῦ.
Καὶ ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν, εἶπεν αὐτῷ, 20
Ἄνθρωπε, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.
Καὶ ἤρξαντο διαλογίζεσθαι οἱ γραμ- 21
ματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, λέγοντες, Τίς ἐστιν
οὗτος ὃς λαλεῖ βλασφημίας; τίς δύναται
ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός;
Ἐπιγνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς τοὺς διαλογι- 22
σμοὺς αὐτῶν, ἀποκριθεὶς εἶπε πρὸς αὐ-
τούς, Τί διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν;
Τί ἐστιν εὐκοπώτερον; εἰπεῖν, Ἀφέων- 23
ταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου, ἢ εἰπεῖν, Ἔγειραι
καὶ περιπάτει;
Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς 24
τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρ-
τίας, (εἶπε τῷ παραλελυμένῳ) Σοὶ λέ-
γω, ἔγειραι, καὶ ἄρας τὸ κλινίδιόν σου, πο-
ρεύου εἰς τὸν οἶκόν σου.
Καὶ παραχρῆμα ἀναστὰς ἐνώπιον 25
αὐτῶν, ἄρας ἐφ᾽ ᾧ κατέκειτο, ἀπῆλθεν
εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, δοξάζων τὸν Θεόν.
Καὶ ἔκστασις ἔλαβεν ἅπαντας, καὶ 26
ἐδόξαζον τὸν Θεόν· καὶ ἐπλήσθησαν φό-
βου, λέγοντες, Ὅτι εἴδομεν παράδοξα
σήμερον.
Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσα- 27
το τελώνην ὀνόματι Λευΐν, καθήμενον
ἐπὶ τὸ τελώνιον, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀκολού-
θει μοι.
Καὶ καταλιπὼν ἅπαντα, ἀναστὰς 28
ἠκολούθησεν αὐτῷ.
Καὶ ἐποίησε δοχὴν μεγάλην ὁ 29
Λευῒς αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ· καὶ ἦν ὄ-
χλος τελωνῶν πολύς, καὶ ἄλλων οἳ ἦσαν
μετ᾽ αὐτῶν κατακείμενοι.

ante Iesum.

Qui fide eorum visa, dixit, Heus tu, remissa sunt tibi peccata tua.

Tunc cœperunt ratiocinari Scribæ & Pharisæi, dicentes, Quis est iste qui loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccata nisi solus Deus?

Iesus autem quum nosset eorũ ratiocinationes, respõdens dixit eis, Quid ratiocinamini in cordibus vestris?

Vtrum est facilius? dicere, Remissa sũt tibi peccata: an dicere, Surge & ambula.

Vt autem sciatis Filium hominis præditũ esse authoritate in terra remittẽdi peccata, (ait paralytico) Tibi dico, surge, & sublato lectulo tuo, proficiscere domum tuam.

Is autem illico quum surrexisset in conspectu eorum, sublato eo in quo iacuerat, abiit domũ suã, glorificans Deum.

Et stupor cepit omnes, & glorificabant Deum: & repleti sunt timore, dicentes, Certè vidimus inopinata hodie.

||Posthæc verò exiit, & conspexit publicanũ nomine Leui, sedentem ad telonium, & dixit ei, Sequere me.

Et *ille* relictis omnibus surrexit, & sequutus est eum.

Et fecit ei Leui epulum magnum domi suæ: erátque turba multa publicanorum, & aliorum qui cũ ipsis accumbebant.

Matth. 9.9
marci 2.14
Ecclesia, est peccatorum Christi beneficio resipiscentiũ multitudo, cum eo cõuiuás, magno cum superbi & inuidi mundi offẽdiculo.

30 Qui autem ex iis erant Scribæ ac Pharisæi, murmurabant aduersus discipulos eius, dicentes, Quare cum publicanis & peccatoribus editis & bibitis?

Καὶ ἐγόγγυζον οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγοντες, Διατί μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίετε καὶ πίνετε;

31 Et respondens Iesus dixit eis, Nõ opus est iis qui sani sunt, medico: sed iis qui malè affecti sunt.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

1. Tim. 1. 35

32 ||Nõ veni vt vocarem iustos, sed peccatores ad resipiscentiam.

Οὐκ ἐλήλυθα καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.

Matth. 9. 14
marci 2. 18
Hypocritarũ & imperitorũ hominum est pietatẽ in ieiunio & rebus mediis collocare.

33 ||Ipsi verò dixerunt ei, Quare discipuli Iohannis ieiunant crebrò, & deprecationes faciunt, similiter & discipuli Pharisæorum: tui verò edunt & bibunt?

Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτὸν, Διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου νηστεύουσι πυκνὰ, καὶ δεήσεις ποιοῦνται, ὁμοίως καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων· οἱ δὲ σοὶ ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν;

Leges de ieiuniis & aliis eiusmodi rebus promiscuè & absque circunstãtiarum discrimine positæ, non modo sunt tyrannicæ, sed etiã summè perniciosæ in Ecclesia.

34 Ipse autẽ dixit eis, Num potestis facere vt filii thalami, quo *tempore* cũ ipsis est sponsus, ieiunent?

Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Μὴ δύνασθε τοὺς υἱοὺς τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, ποιῆσαι νηστεύειν;

35 Aderunt autẽ dies quũ tolletur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt illis diebus.

Ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι καὶ ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.

36 Dicebat autem eis etiã per parabolã, Nemo panniculum noui vestimenti immittit in vestimentũ vetus: alioqui & illud nouum findit *vetus*, & veteri non conuenit panniculus *sumptus* ex nouo.

Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς, Ὅτι οὐδεὶς ἐπίβλημα ἱματίου καινοῦ ἐπιβάλλει ἐπὶ ἱμάτιον παλαιόν· εἰ δὲ μήγε, καὶ τὸ καινὸν σχίζει, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμφωνεῖ ἐπίβλημα τὸ ἀπὸ τοῦ καινοῦ.

37 Et nemo iniicit vinum nouum in vtres veteres: alioqui disrumpet vinum nouum vtres, & ipsum effundetur, & vtres peribũt:

Καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς· εἰ δὲ μήγε, ῥήξει ὁ νέος οἶνος τοὺς ἀσκοὺς, καὶ αὐτὸς ἐκχυθήσεται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται.

38 Sed vinũ nouum in vtres recentes iniiciendum est: & vtraq; conseruãtur.

Ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον· καὶ ἀμφότεροι συντηροῦνται.

39 Et nemo qui biberit vetus, statim vult nouum: dicit enim, Vetus vtilius est.

Καὶ οὐδεὶς πιὼν παλαιὸν, εὐθέως θέλει νέον· λέγει γὰρ, Ὁ παλαιὸς χρηστότερός ἐστιν.

Κεφάλαιον ϛ

Ἐγένετο δὲ ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ 1
διαπορεύεσθαι αὐτὸν διὰ τῶν σπο-
ρίμων· καὶ ἔτιλλον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τοὺς
στάχυας, καὶ ἤσθιον, ψώχοντες ταῖς χερσί.
Τινὲς δὲ τῶν Φαρισαίων εἶπον αὐτοῖς, 2
Τί ποιεῖτε ὃ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν ἐν τοῖς σάβ-
βασι;
Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν ὁ 3
Ἰησοῦς, Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε ὃ ἐποίησε
Δαβὶδ ὁπότε ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ οἱ μετ'
αὐτοῦ ὄντες;
Ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, 4
καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔλαβε,
καὶ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς μετ' αὐ-
τοῦ· οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ μόνους
τοὺς ἱερεῖς;
Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὅτι κύριός ἐστιν 5
ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου.
Ἐγένετο δὲ καὶ ἐν ἑτέρῳ σαββάτῳ εἰσ- 6
ελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ
διδάσκειν· καὶ ἦν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἡ
χεὶρ αὐτοῦ ἡ δεξιὰ ἦν ξηρά.
Παρετήρουν δὲ αὐτὸν οἱ γραμμα- 7
τεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἰ ἐν τῷ σαββά-
τῳ θεραπεύσει· ἵνα εὕρωσι κατηγορίαν
αὐτοῦ.
Αὐτὸς δὲ ᾔδει τοὺς διαλογισμοὺς αὐ- 8
τῶν· καὶ εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ τῷ ξηρὰν
ἔχοντι τὴν χεῖρα, Ἔγειραι, καὶ στῆθι εἰς τὸ
μέσον. Ὁ δὲ ἀναστὰς ἔστη.
Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτοὺς, Ἐ- 9
περωτήσω ὑμᾶς τι, Ἔξεστι τοῖς σάββασιν,
ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν
σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι;
Καὶ περιβλεψάμενος πάντας αὐτοὺς 10

CAP. VI.

FActũ est verò vt sab-
batho altero primo
pertransiret per sata.
Vellebant autẽ eius disci
puli spicas, edebántq;, cõ
fricantes manibus.

Quidam autem Phari-
særorum dixerunt eis, Cur
facitis quod non licet fa-
cere Sabbathis?

Tunc respondens Iesus
dixit eis, ||Ne hoc quidẽ
legistis quod fecit Dauid
quum esuriret ipse & qui
cum eo erant?

Quomodo introierit
domũ Dei, & panes pro-
positionis sumpserit, ede
ritque, ac dederit etiam
iis qui secum *erant*: quos
panes non licet edere||ni-
si solis Sacerdotibus?

Et dicebat eis, Filius ho
minis dominus est etiam
Sabbathi.

||Factum est verò etiam
alio sabbatho vt ipse in-
grederetur in synagogã,
ac doceret. Erat autem ibi
quidam cuius manus de-
xtera erat arida.

Obseruabant autem eũ
Scribę ac Pharisæi an Sab
batho sanaturus esset *illũ*,
vt inuenirent accusatio-
nem *aduersus* eum.

At ipse norat cogitatio-
nes eorum: & dixit homi
ni qui habebat manum
aridã, Surge, & sta in me-
dio. Ille verò surgens ste-
tit.

Dixit igitur eis Iesus, In-
terrogabo vos quiddam,
Licet Sabbathis beneface-
re, an malefacere *cuipiã*?
hominem seruare, an per-
dere?

Et quum eos omnes

Matth.12.5
marci 3.1
Christus ad-
uersus super-
stitiosos in mi
nutissimis qui
busque hærẽ-
tes, ostẽdit ne
Sabbathi qui-
dem legem si-
ne omni exce
ptione latam
fuisse, nedum
vt in externa
eius obserua-
tione posita
esset hominũ
salus.

1.Reg.21.6

Exo.29.33
leuit.8.31
& 24.9

Matth.12.9
marci 3.1
Charitas, o-
mniũ ceremo
niarum regu-
la.

circunspexisset, ait homini, Extēde manum tuam. Ille autem ita fecit: & restituta est manus eius sana sicut altera.
Ipsi autem repleti sunt 11
amentia: & colloqueban tur alii cum aliis, quidnā facerent Iesu.

Christus nō absque feruētibus & longis precibus, duodecim cōtubernales, Apostolos futuros deligēs, ostendit quanta religione in Ecclesiasticis electionib⁹ sit opus.
Infrà, 9.1 *matth*.10.1 *marci* 3.13, & 6.7

¶ Factum est autem il- 12
lis diebus, abiit in montē ad precandum: & pernoctauit *illic* precās Deum.
||Et quum dies ortus es- 13
set, aduocauit discipulos suos, & quum ex ipsis elegisset duodecim, quos &
Apostolos nominauit, 14
(*Nempe* Simonem, quē etiam nominauit Petrū, & Andream fratrē eius, Iacobum & Iohannem, Philippum & Bartholomæum,
Matthæum & Thomā, 15
Iacobum Alphæi *filium*, & Simonem qui vocatur Zelotes,
Iudam Iacobi *fratrem*, 16
& Iudam Iscarioten, qui etiam fuit proditor)

Christus aduersus omnes philosophos ac præsertim Epicureos, docet summum bonum nusquam hic in terris, sed in cælis esse repositum, afflictiones verò propter iustitiā, iter illud esse quo ad id peruenitur.

Descendit cum eis, ste- 17
titque in loco campestri: turbáq; discipulorū eius, & multitudo magna plebis ex tota Iudæa & Hierusalem, & à maritima *regione* Tyri & Sidonis, qui venerāt vt audirent eū, & sanarentur à morbis suis:
Et qui torquebantur à 18
spiritibus impuris: & sanabantur.
Et tota turba studebat 19
eum tangere: quia virtus ab eo exibat, & sanabat omnes.

Math.5.1

||Ipse verò sublatis ocu 20
lis suis in discipulos, dicebat, Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei.

εἶπε τῷ ἀνθρώπῳ, Ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου. Ὁ δὲ ἐποίησεν οὕτω· καὶ ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη.

Αὐτοὶ δὲ ἐπλήσθησαν ἀνοίας· καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους, τί ἂν ποιήσειαν τῷ Ἰησοῦ.

Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· καὶ ἦν διανυκτερεύων ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡμέρα, προσεφώνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ ἐκλεξάμενος ἀπ' αὐτῶν δώδεκα, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμασε·

(Σίμωνα, ὃν καὶ ὠνόμασε Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον,

Ματθαῖον καὶ Θωμᾶν, Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον Ζηλωτήν,

Ἰούδαν Ἰακώβου καὶ Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς καὶ ἐγένετο προδότης)

Καὶ καταβὰς μετ' αὐτῶν, ἔστη ἐπὶ τόπου πεδινοῦ· καὶ ὄχλος μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ πλῆθος πολὺ τοῦ λαοῦ ἀπὸ πάσης τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς παραλίου Τύρου καὶ Σιδῶνος, οἳ ἦλθον ἀκοῦσαι αὐτοῦ, καὶ ἰαθῆναι ἀπὸ τῶν νόσων αὐτῶν·

Καὶ οἱ ὀχλούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων· καὶ ἐθεραπεύοντο.

Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἅπτεσθαι αὐτοῦ· ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἰᾶτο πάντας.

Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἔλεγε, Μακάριοι οἱ πτωχοί· ὅτι ὑμετέρα ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες νῦν· ὅτι χορ- 21
τασθήσεσθε· Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν·
ὅτι γελάσετε.

Μακάριοί ἐστε ὅταν μισήσωσιν ὑ- 22
μᾶς οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν
ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίσωσι, καὶ ἐκβάλωσι τὸ
ὄνομα ὑμῶν ὡς πονηρὸν, ἕνεκα τοῦ υἱοῦ
τοῦ ἀνθρώπου.

Χαίρετε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιρ- 23
τήσατε. ἰδοὺ γὰρ, ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν
τῷ οὐρανῷ· κατὰ ταῦτα γὰρ ἐποίουν τοῖς
προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν.

Πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις· ὅτι 24
ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν.

Οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι· ὅτι πει- 25
νάσετε. Οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν· ὅτι
πενθήσετε καὶ κλαύσετε.

Οὐαὶ ὑμῖν ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπω- 26
σι πάντες οἱ ἄνθρωποι· κατὰ ταῦτα γὰρ
ἐποίουν τοῖς ψευδοπροφήταις οἱ πατέ-
ρες αὐτῶν.

Ἀλλ' ὑμῖν λέγω τοῖς ἀκούουσιν, Ἀγα- 27
πᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε
τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς.

Εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμῖν· 28
καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόν-
των ὑμᾶς.

Τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πά- 29
ρεχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ ἀπὸ τοῦ αἴροντ-
τός σου τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸν χιτῶνα μὴ
κωλύσῃς.

Παντὶ δὲ τῷ αἰτοῦντί σε, δίδου· καὶ ἀπὸ 30
τοῦ αἴροντος τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτει.

Καὶ καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν 30
οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς
ὁμοίως.

||Beati qui nunc esuri- *Esa.65.13*
tis : quia saturabimini.
||Beati qui nūc fletis: quia *Esa.61.3.7*
ridebitis.

||Beati eritis quum vos *Matth.5.11*
oderint homines,& sepa-
rauerint vos,& conuicia-
ti fuerint *vobis*, & nomē
vestrum vt malum eiece-
rint, propter Filium ho-
minis.

Gaudete illo die & sa-
lite. ecce enim, merces ve
stra multa *est* in cælis: nā
itidem faciebant Prophe
tis patres eorum.

|| Sed væ vobis diuiti- *Amos 6.1, eccli.31.8*
bus: nam reportatis con-
solationem vestram.
||Væ vobis qui impleti *Esa.65.13*
estis:nam esurietis. Vę vo
bis qui ridetis nunc:nam
lugebitis & flebitis.

Væ vobis quum bene
vobis dixerint omnes ho
mines: nam itidem facie-
bant pseudoprophetis pa
tres eorum.

||Sed vobis dico qui au *Matth.5.44*
ditis, Diligite inimicos ve
stros: benefacite iis qui
vos oderunt.

Benedicite iis qui deuo-
uēt vos,& precamini pro
iis qui infestant vos.

||Et qui tibi verberaue-
rit maxillam, præbe & al-
teram : ||& ab eo qui tol-
lit tibi pallium, etiam tu-
nicam ne prohibeto.

Charitas Christiana plurimum à mundana dissidēs, non modo nō vindicat iniurias, sed etiam hostes vel acerbissimos, complectitur, idque propter Patrem cælestem, nedum vt suam in benefaciendo vtilitatē quærat.
Matth.5.39
1.Cor.6.7

Cuiuis autem petenti
abs te, da:& ab eo qui tol
lit *res* tuas, ne repetito.

||Et prout vultis vt fa- *Matth.7.12*
ciant vobis homines, vos *tob.4.16.*
etiam facite eis similiter.

Matth.5.46

||Nam si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis erit gratia? nam peccatores etiam diligunt eos à quibus diliguntur.

32 Καὶ εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσι.

Et si benefeceritis iis qui vobis benefaciunt, quæ vobis erit gratia? nã & peccatores etiam idem faciunt.

33 Καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῆτε τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι.

Matth.5.42
deut.15.8

||Et si mutuum dederitis *iis* à quib⁹ speratis vos recepturos, quæ gratia erit vobis? nã & peccatores peccatorib⁹ dant mutuum, vt recipiant paria.

34 Καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα.

Matth.5.45

Itaque diligite inimicos vestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, ||ac filii eritis illius Altissimi: nam ipse benignus est erga ingratos & malos.

35 Πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε, καὶ δανείζετε, μηδὲν ἀπελπίζοντες· καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολύς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ ὑψίστου· ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηρούς.

Estote ergo misericordes, prout & Pater vester misericors est.

36 Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί.

Matth.7.1.
Fraternas reprehensiones nec curiosas, nec morosas, nec malignas, sed iustas, moderatas & amicas esse oportet.

||Ne iudicate, & nõ iudicabimini: ne cõdemnate, & non cõdemnabimini: absoluite, & absoluemini:

37 Καὶ μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε· μὴ καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε· ἀπολύετε, καὶ ἀπολυθήσεσθε.

Matth.7.2
marci 4,24

Date, & dabitur vobis. ||mẽsurã, *inquã*, bonam, pressam, agitatã, & superfluentẽ dabunt in sinũ vestrum. Eadem enim mensura qua metimini, vicissim metientur vobis *alii*.

38 Δίδοτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεκχυνόμενον δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. τῷ γὰρ αὐτῷ μέτρῳ ᾧ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν.

Matth.15.14
Imperiti reprehensores, & se & alios perdunt: quia qualis magister, talis & discipulus.

¶ Dicebat autẽ eis parabolam, ||Num potest cæcus cæco præire? nónne ambo in foueam cadent?

39 Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς, Μήτι δύναται τυφλὸς τυφλὸν ὁδηγεῖν; οὐχὶ ἀμφότεροι εἰς βόθυνον πεσοῦνται;

Matth.10.24
ioh.13.16,
& 15.10

||Non est discipulus supra magistrum suum: sed quisquis *erit* perfectus *discipulus*, erit vt magister.

40 Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ· κατηρτισμένος δὲ πᾶς ἔσται ὡς ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ.

Matth.7.1
Hypocritæ, seuerissimi aliorum reprehensores, in aliis perspicacissimi, in seipsis cæci.

||Quid autem aspicis festucam quæ *est* in oculo fratris tui, trabem autem quę est in oculo proprio, non animaduertis?

41 Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ δοκὸν τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς;

Η πῶς δύνασαι λέγειν τῷ ἀδελφῷ 42
σου, Ἀδελφὲ, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος
τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου· αὐτὸς τὴν ἐν τῷ
ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ βλέπων; Ὑπο-
κριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ
ὀφθαλμοῦ σου· καὶ τότε διαβλέψεις ἐκ-
βαλεῖν τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ
ἀδελφοῦ σου.

Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine eiiciam festucã quæ in oculo tuo est: quum ipse trabem quæ est in oculo tuo, non respicias? Hypocrita, eiice primùm trabé illam ex oculo tuo: & tum dispicies vt eiicias festucam quæ est in oculo fratris tui.

Οὐ γάρ ἐστι δένδρον καλὸν, ποιοῦν 43
καρπὸν σαπρόν· οὐδὲ δένδρον σαπρὸν,
ποιοῦν καρπὸν καλόν.

||Nõ est enim arbor bona quæ ferat fructum putrem, neque arbor putris quæ ferat fructum bonũ.

Matth.7.17 Bonus est nõ quisquis nouit alios carpere, sed qui integritatem tũ verbis tum factis probat.

Ἕκαστον γὰρ δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρ- 44
ποῦ γινώσκεται. οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλ-
λέγουσι σῦκα, οὐδὲ ἐκ βάτου τρυγῶσι
σταφυλήν.

||Vnaquæque enim arbor ex fructu proprio cognoscitur. Neque enim è spinis colligunt ficus, neque è rubo vindemiant vuam.

Matth.7.16, & 12.33

Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ 45
θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει
τὸ ἀγαθόν· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ
πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προ-
φέρει τὸ πονηρόν. ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος
τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ.

Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. ex abundantia enim cordis loquitur os eius.

Τί δέ με καλεῖτε Κύριε, Κύριε· καὶ 46
οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω;

||Quid autem vocatis me Domine, Domine: & non facitis quæ dico?

Matth.7.21 rom.2.13 iac.1.22
46 Verã pietatem à ficta tãdem discernit tentatio.

Πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρός με, καὶ ἀ- 47
κούων μου τῶν λόγων, καὶ ποιῶν αὐτοὺς,
ὑποδείξω ὑμῖν τίνι ἐστὶν ὅμοιος.

Quisquis venit ad me, & audit sermones meos, & eos præstat, indicabo vobis cui similis sit.

Ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦν- 48
τι οἰκίαν, ὃς ἔσκαψε καὶ ἐβάθυνε, καὶ ἔ-
θηκε θεμέλιον ἐπὶ τὴν πέτραν. πλημ-
μύρας δὲ γενομένης, προσέρρηξεν ὁ πο-
ταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἴσχυσε σαλεῦ-
σαι αὐτήν· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν.

Similis est cuipiam ædificanti domum, qui fodit & excauauit, posuítq; fundamentum super petram. Vbi auté venit inũdatio, illisum est flumen domui illi, sed nõ potuit eam quatere: fundata enim erat super petram.

Ὁ δὲ ἀκούσας καὶ μὴ ποιήσας, ὅ- 49
μοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομήσαντι οἰ-
κίαν ἐπὶ τὴν γῆν χωρὶς θεμελίου· ᾗ
προσέρρηξεν ὁ ποταμός, καὶ εὐθέως

Qui autem *eos* audiuit, nec præstitit, similis est cuipiã qui ædificauit domũ suã super solũ absque fundamento: cui illisum est flumen: itaque statim

cecidit, fuitque ruina domus illius magna.

CAP. VII.

Matth.8.5 Admonet Iudæos Christꝰ proposito Centurionis exemplo, se contumacia ipsorũ offensum, parare transitũ ad Gentes.

QVum autem finisset omnia verba sua audiente populo, ingressus est Capernaum. 1

Centurionis autem cuiusdam seruus malè affectus moribũdus erat: qui erat ipsi pretiosus. 2

Is verò quum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogãs eum vt veniret & seruaret seruum suum. 3

Isti autem quum venissent ad Iesum, precati sũt eum studiosè, dicentes dignum esse cui hoc præberet. 4

Diligit enim, *aiebant*, gẽtem nostram, & synagogam ædificauit nobis. 5

Iesus ergo proficiscebatur cum eis. Et quum iam nõ longè abesset domo, misit ad eum Centurio ille amicos, dicens ei, Domine, ne vexare: neque enim sum dignus vt tectũ meum subeas: 6

Ideo ne meipsum quidem sum dignum arbitratus qui venirem ad te: sed dic verbo, & sanabitur puer meus. 7

Etenim ego homo sum sub potestate cõstitutus, habens sub me milites: & dico huic, Proficiscere, & proficiscitur: & alteri, Veni, ac venit: & seruo meo, Fac hoc, ac facit. 8

Auditis autẽ his Iesus, admiratus est eum: & cõuersus dixit turbæ quæ ipsum sequebatur, Dico vobis, ne in Israel quidẽ tantam fidem inueni. 9

ἔπεσε, καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα.

Κεφάλαιον ζ.

ΕΠεὶ δὲ ἐπλήρωσε πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, εἰσῆλθεν εἰς Καπερναούμ.

Ἑκατοντάρχου δέ τινος δοῦλος κακῶς ἔχων, ἤμελλε τελευτᾶν, ὃς ἦν αὐτῷ ἔντιμος.

Ἀκούσας δὲ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, ἐρωτῶν αὐτὸν ὅπως ἐλθὼν διασώσῃ τὸν δοῦλον αὐτοῦ.

Οἱ δὲ παραγενόμενοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, παρεκάλουν αὐτὸν σπουδαίως, λέγοντες ὅτι ἄξιός ἐστιν ᾧ παρέξει τοῦτο.

Ἀγαπᾷ γὰρ τὸ ἔθνος ἡμῶν, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτὸς ᾠκοδόμησεν ἡμῖν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπορεύετο σὺν αὐτοῖς. ἤδη δὲ αὐτοῦ οὐ μακρὰν ἀπέχοντος ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν ὁ ἑκατόνταρχος φίλους, λέγων αὐτῷ, Κύριε, μὴ σκύλλου· οὐ γάρ εἰμι ἱκανὸς ἵνα ὑπὸ τὴν στέγην μου εἰσέλθῃς·

Διὸ οὐδὲ ἐμαυτὸν ἠξίωσα πρὸς σὲ ἐλθεῖν· ἀλλὰ εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν τασσόμενος, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας· καὶ λέγω τούτῳ, Πορεύθητι, καὶ πορεύεται· καὶ ἄλλῳ, Ἔρχου, καὶ ἔρχεται· καὶ τῷ δούλῳ μου, Ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.

Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς, ἐθαύμασεν αὐτόν· καὶ στραφεὶς, τῷ ἀκολουθοῦντι αὐτῷ ὄχλῳ εἶπε, Λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον.

10 Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ πεμφθέντες, εἰς τὸν οἶκον, εὗρον τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα.

Et domum reuersi qui missi fuerant, sanum inuenerũt seruum qui ægrotus fuerat.

11 Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ ἑξῆς, ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Ναΐν· καὶ συνεπορεύοντο αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἱκανοὶ, καὶ ὄχλος πολύς.

¶ Et factũ est *die* sequẽti, proficiscebatur in ciuitatem quę vocatur Nain: & proficiscebantur cum eo discipuli eius multi, turbáque multa.

Christus palàm suum in mortem imperiũ asserit.

12 Ὡς δὲ ἤγγισε τῇ πύλῃ τῆς πόλεως, καὶ ἰδοὺ ἐξεκομίζετο τεθνηκὼς, υἱὸς μονογενὴς τῇ μητρὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ χήρα· καὶ ὄχλος τῆς πόλεως ἱκανὸς ἦν σὺν αὐτῇ.

Vt autẽ appropinquauit portæ ciuitatis, ecce, defũctus efferebatur, *qui* vnigenitꝰ *erat* matri suę, & ipsi *quidem* viduæ: turbáque ciuitatis multa erat cum ea.

13 Καὶ ἰδὼν αὐτὴν ὁ Κύριος, ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῇ, καὶ εἶπεν αὐτῇ, Μὴ κλαῖε.

Et Dominus eam intuitus, misericordia commotus est super ea, & dixit, Ne fleto.

14 Καὶ προσελθὼν ἥψατο τῆς σοροῦ· (οἱ δὲ βαστάζοντες ἔστησαν) καὶ εἶπε, Νεανίσκε, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι.

Quúmque accessisset, tetigit loculum: (ii verò qui portabãt, substiterũt) & dixit, Adolescens, tibi dico, surge.

15 Καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νεκρὸς, καὶ ἤρξατο λαλεῖν· καὶ ἔδωκεν αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ.

Tunc resedit qui fuerat mortuus, & cœpit loqui: & *ille* dedit eũ matri suæ.

16 Ἔλαβε δὲ φόβος ἅπαντας, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν, λέγοντες, Ὅτι προφήτης μέγας ἐγήγερται ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι ἐπεσκέψατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Cepit autem omnes timor: & glorificabãt Deũ, dicentes, Certè Propheta magnꝰ surrexit inter nos, & certè Deus respexit populum suum.

17 Καὶ ἐξῆλθεν ὁ λόγος οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ.

Peruenítque iste de eo sermo in totam Iudæam, & in totam regionem circumiacentem.

18 Καὶ ἀπήγγειλαν Ἰωάννῃ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων. Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης,

||Et annuntiarunt Iohanni discipuli ipsius de his omnibus: qui conuocatos duos quosdam è discipulis suis,

Matth.11.2 Iohannes è carcere incredulos suos discipulos ad Christũ ipsum confirmãdos ablegat.

19 Ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, λέγων, Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν;

Misit ad Iesum, dicẽs, Tú*ne* is es qui vẽturus erat, an aliũ expectabimꝰ?

20 Παραγενόμενοι δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἄνδρες, εἶπον, Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς ἀπ-

Quum igitur venissent ad eum viri illi, dixerunt, Iohannes Baptista mi-

sit nos ad te, dicens, Tú*ne*
is es qui venturus erat, an
alium expectabimus?

Eadé autem hora mul 21
tos sanauit à morbis &
flagellis & spiritibus ma-
lis: & cæcis multis visum
gratificatus est.

Et respondens Iesus di 22
xit eis, Profecti annuntia
te Iohanni quæ vidistis
& audistis: cæcos visum
recipere, claudos ambula
re, leprosos purgari, sur-
dos audire, mortuos exci
tari, paupib⁹ euágelizari.

Et beatus est, quicun-
que nõ fuerit offensus in 23
me.

Quod procul ostéderũt Prophetæ, proximum indicauit Iohannes: ipse auté Christus quotidie in Euangelio exhibet, idq; plerũque frustra, plurimis vel prorsus futilia vel inané splendorem quærentibus.

Et quum abiissent nũ- 24
tii Iohannis, cœpit de Io-
hanne dicere ad turbam,
Quid existis in desertum
vt spectaretis? arundinem
quæ vento agitetur?

Sed quid existis vt vide- 25
retis? hominem mollibus
vestimentis amictum? ec-
ce, qui vestitu honorifico
& luxu vtuntur, sũt in pa
latiis regum.

Sed quid existis vt vi- 26
deretis? Prophetam? certè
dico vobis, etiá amplius
quàm Prophetam.

Hic est de quo scriptũ 27
est, ‖ Ecce mitto nũtium
meum ante faciem tuam,
qui præparabit viam tuá
coram te.

Malach. 3. 1

Nam dico vobis, inter
eos qui gignuntur è mu 28
lieribus, nemo est maior
Propheta Iohanne Bapti
sta: sed qui minim⁹ est in
regno Dei, maior est eo.

Et *his* auditis, totus po
pulus & publicani iustifi- 29
carunt Deum, qui bapti-
zati fuerant baptismo Io
hannis.

σταλκεν ἡμᾶς πρὸς σε, λέγων, Σὺ εἶ ὁ ἐρ-
χόμενος, ἢ ἄλλον προσδοκῶμεν;

21 Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε πολ-
λοὺς ἀπὸ νόσων καὶ μαστίγων καὶ πνευ-
μάτων πονηρῶν· καὶ τυφλοῖς πολλοῖς ἐχα-
ρίσατο τὸ βλέπειν.

22 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς,
Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ ἃ εἴ-
δετε καὶ ἠκούσατε· ὅτι τυφλοὶ ἀναβλέ-
πουσι, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ κα-
θαρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσι, νεκροὶ ἐγεί-
ρονται, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται.

23 Καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκαν-
δαλισθῇ ἐν ἐμοί.

24 Ἀπελθόντων δὲ τῶν ἀγγέλων Ἰωάν-
νου, ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς ὄχλους περὶ
Ἰωάννου, Τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρη-
μον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου
σαλευόμενον;

25 Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; ἄνθρω-
πον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον;
ἰδοὺ, οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ καὶ τρυφῇ
ὑπάρχοντες, ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσί.

26 Ἀλλὰ τί ἐξεληλύθατε ἰδεῖν; προ-
φήτην; ναὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον
προφήτου.

27 Οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται, Ἰδοὺ,
ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ
προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν
ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου.

28 Λέγω γὰρ ὑμῖν, μείζων ἐν γεννητοῖς
γυναικῶν προφήτης Ἰωάννου τοῦ Βαπτι-
στοῦ οὐδείς ἐστιν· ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βα-
σιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, μείζων αὐτοῦ ἐστι.

29 Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἀκούσας καὶ οἱ τε-
λῶναι ἐδικαίωσαν τὸν Θεόν, βαπτισθέν-
τες τὸ βάπτισμα Ἰωάννου.

Οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ νομικοὶ τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ἠθέτησαν εἰς ἑαυτούς, μὴ βαπτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ.

30 Pharisæi autem & Legis interpretes consilium Dei reiecerunt aduersus semetipsos, non baptizati ab eo.

Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Τίνι οὖν ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης; καὶ τίνι εἰσὶν ὅμοιοι;

31 ||Dixit autē Dominus, Cui ergo assimilabo homines nationis istius? & cui *rei* similes sunt?

Matth.11.16

Quamcūque ratione Deus offerendo nobis Euangelio sequatur, plerique homines sibiipsis offēdicula obiiciunt: sed nihilominus aliqua colligitur Ecclesia.

Ὅμοιοί εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις, καὶ προσφωνοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ λέγουσιν, Ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε· ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκλαύσατε.

32 Similes sunt puerulis sedentibus in foro, & qui acclamant alii aliis, & dicunt, Cecinimus vobis tibiis, & non saltastis: lamentati sumus vobis, & non fleuistis.

Ἐλήλυθε γὰρ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς μήτε ἄρτον ἐσθίων, μήτε οἶνον πίνων· καὶ λέγετε, Δαιμόνιον ἔχει.

33 Venit enim Iohannes Baptista neque edens panem, neque bibens vinū: & dicitis, Dæmonium habet.

Ἐλήλυθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων· καὶ λέγετε, Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν.

34 Venit Filius hominis edens ac bibens, & dicitis, Ecce homo edax & vinipotor, amicus publicanorum ac peccatorum.

Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς πάντων.

35 Sed iustificata est sapiētia à filiis suis omnibus.

Ἠρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ· καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φαρισαίου, ἀνεκλίθη.

36 ¶ Rogauit autē eū quidam ex Pharisæis vt cum ipso vesceretur: itaque ingressus domum Pharisæi, discubuit.

Præsentis atque adeo vel domi suæ excepti Christi beneficiis homines superbi seipsos priuant, quibus fruuntur humiles & abiecti.

Καὶ ἰδού, γυνὴ ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλός, ἐπιγνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου, κομίσασα ἀλάβαστρον μύρου,

37 Et ecce, mulier quæ fuerat in vrbe peccatrix, quū cognouisset eū accubuisse in domo Pharisęi, allato alabastro vnguenti,

Καὶ στᾶσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω, κλαίουσα ἤρξατο βρέχειν τοὺς πόδας αὐτοῦ τοῖς δάκρυσι, καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσε, καὶ κατεφίλει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἤλειφε τῷ μύρῳ.

38 ||Et stans apud pedes eius retro, flens cœpit lacrymis rigare pedes eius, & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes eius, & vnguento vngebat.

Marci 15.40
iohan.20.11

Ἰδὼν δὲ ὁ Φαρισαῖος ὁ καλέσας αὐτόν, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ, λέγων, Οὗτος, εἰ ἦν προφήτης, ἐγίνωσκεν ἂν τίς καὶ ποταπὴ

39 Quum autem *id* vidisset Pharisæus qui vocauerat eum, dixit apud se, Hic, si esset Propheta, nosset quę & qualis sit ea

Temeritas superbiæ comes.

mulier quæ tangit ipsum: nam est peccatrix.

ἡ γυνὴ ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ· ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι.

Diligere Christum, certum est ac perpetuum remissionis peccatorũ testimonium.

Tunc respondens Iesus dixit ei, Simon, habeo quiddam quod tibi dicā. At ille ait, Magister, dic.

40 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτὸν, Σίμων, ἔχω σοι τι εἰπεῖν. Ὁ δέ φησι, Διδάσκαλε, εἰπέ.

Duo debitores, *inquit Iesus*, erant cuidam creditori: vnus debebat denarios quingentos, alter verò quinquaginta.

41 Δύο χρεωφειλέται ἦσαν δανειστῇ τινι· ὁ εἷς ὤφειλε δηνάρια πεντακόσια, ὁ δὲ ἕτερος πεντήκοντα.

Quum autem illi non essent soluendo, gratificatus est vtrisque. Horũ igitur dic vter eũ plꝰ diliget.

42 Μὴ ἐχόντων δὲ αὐτῶν ἀποδοῦναι, ἀμφοτέροις ἐχαρίσατο. Τίς οὖν αὐτῶν, εἰπὲ, πλεῖον αὐτὸν ἀγαπήσει;

Respõdens verò Simõ dixit, Existimo eum cui plus gratificatꝰ est. At ille dixit ei, Rectè iudicasti.

43 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων εἶπεν, Ὑπολαμβάνω ὅτι ᾧ τὸ πλεῖον ἐχαρίσατο. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ὀρθῶς ἔκρινας.

Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni, Vides hanc mulierem? ingressus sum domum tuam, aquã pedibus meis nõ dedisti: hæc autem lacrymis rigauit pedes meos, & capillis capitis sui extersit.

44 Καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα, τῷ Σίμωνι ἔφη, Βλέπεις ταύτην τὴν γυναῖκα; εἰσῆλθόν σου εἰς τὴν οἰκίαν, ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας· αὕτη δὲ τοῖς δάκρυσιν ἔβρεξέ μου τοὺς πόδας, καὶ ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμαξε.

Osculum mihi non dedisti: hæc autem, ex quo intraui, non intermisit deosculari pedes meos.

45 Φίλημά μοι οὐκ ἔδωκας· αὕτη δὲ, ἀφ' ἧς εἰσῆλθον οὐ διέλιπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας.

Oleo caput meum non vnxisti: hæc autẽ vnguento vnxit pedes meos.

46 Ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἤλειψας· αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψέ μου τοὺς πόδας.

Cuius rei gratia, dico tibi, remissa esse peccata eius multa. nam dilexit multum. cui autem paululum remittitur, paululum diligit.

47 Οὗ χάριν, λέγω σοι, ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί· ὅτι ἠγάπησε πολύ· ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ.

Dixit autem ei, Remissa sunt tibi peccata.

48 Εἶπε δὲ αὐτῇ, Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι.

Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere inter se, Quis est hic qui etiã peccata remittit?

49 Καὶ ἤρξαντο οἱ συνανακείμενοι λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, Τίς οὗτός ἐστιν ὃς καὶ ἁμαρτίας ἀφίησιν;

Εἶπε δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα, Ἡ πίστις 50
σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην.

Κεφάλαιον η.

ΚΑΙ ἐγένετο ἐν τῷ καθεξῆς, καὶ 1
αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώ-
μην, κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ δώδεκα σὺν
αὐτῷ·

Καὶ γυναῖκές τινες αἳ ἦσαν τεθερα- 2
πευμέναι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν καὶ
ἀσθενειῶν, Μαρία ἡ καλουμένη Μα-
γδαληνή, ἀφ' ἧς δαιμόνια ἑπτὰ ἐξε-
ληλύθει,

Καὶ Ἰωάννα γυνὴ Χουζᾶ ἐπιτρόπου 3
Ἡρώδου, καὶ Σουσάννα, καὶ ἕτεραι πολ-
λαί, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑ-
παρχόντων αὐταῖς.

Συνιόντος δὲ ὄχλου πολλοῦ, καὶ τῶν 4
κατὰ πόλιν ἐπιπορευομένων πρὸς αὐτόν,
εἶπε διὰ παραβολῆς,

Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν 5
σπόρον αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ σπείρειν αὐτόν, ὃ
μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, καὶ κατεπα-
τήθη, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατέ-
φαγεν αὐτό·

Καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν πέτραν, καὶ 6
φυὲν ἐξηράνθη, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἰκμάδα·

Καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν ἀκαν- 7
θῶν, καὶ συμφυεῖσαι αἱ ἄκανθαι ἀπέ-
πνιξαν αὐτό·

Καὶ ἕτερον ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν τὴν 8
ἀγαθήν, καὶ φυὲν ἐποίησε καρπὸν ἑκα-
τονταπλασίονα. Ταῦτα λέγων ἐφώνει,
Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, 9
λέγοντες τίς εἴη ἡ παραβολὴ αὕτη.

Dixit autem ad mulierē, Fides tua te seruauit: vade in pace.

CAP. VIII.

ET factū est deinceps, ipse iter faciebat per singulas vrbes & vicos, prædicans & euangelizans regnū Dei:& duodecim illi *erant* cum eo:

Idem Euangelium vbiuis seritur, at nō pari fructu: idque solo hominum vitio.

Et quædam mulieres quas sanauerat à spiritibus malis & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalene,||ex qua septē dęmonia exierant,

Marci 16.9

Et Iohanna vxor Chuzę procuratoris Herodis, & Susanna,& aliæ multę quæ ministrabant ei ex facultatibus suis.

||Quum autem multa turba conueniret, & qui in singulis vrbibus erant, proficiscerentur ad eum, dixit per parabolam,

Matth. 13.3

Quidā qui seminabat, exiit ad seminandum semen suum: & in seminando aliud cecidit in viam, & conculcatū est, & volucres cæli deuorarūt illud:

Et aliud cecidit super petram, & enatum exaruit, quia non habebat humorem:

Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocarunt illud:

Et aliud cecidit in terram bonam,& quum enatum esset, edidit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures ad audiēdum, audiat.

Interrogabant autem eū discipuli eius, dicentes quæ esset ista parabola.

10 Ipse verò dixit *eis*, Vobis datum est nosse mysteria regni Dei: reliquis autem per parabolas *loquor*, vt||videntes non videant, & audientes non intelligant.

Esa.6.9 matth.13.14 marci 4.12 iohan.12.40 act.28.26 rom.11.8

Ὁ δὲ εἶπεν, Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· τοῖς δὲ λοιποῖς ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν.

11 ||Est autē hæc parabola, Semen est sermo Dei:

Matth.13.18 marci 4.15

Ἔστι δὲ αὕτη ἡ παραβολή· Ὁ σπόρος ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ·

12 Qui autem in viam, ii sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, & tollit sermonem è corde corū, ne, quum crediderint, seruentur.

Οἱ δὲ παρὰ τὴν ὁδόν, εἰσὶν οἱ ἀκούοντες· εἶτα ἔρχεται ὁ διάβολος, καὶ αἴρει τὸν λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν, ἵνα μὴ πιστεύσαντες σωθῶσιν.

13 Qui verò super petrā, *ii sunt* qui quū audierint, cum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt.

Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας, οἳ ὅταν ἀκούσωσι, μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον· καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἳ πρὸς καιρὸν πιστεύουσι, καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται.

14 Quod autem in spinas cecidit, ii sunt qui audierunt: sed profecti, à solicitudinibus & diuitiis ac voluptatibus vitæ suffocantur, nec fructū perferunt.

Τὸ δὲ εἰς τὰς ἀκάνθας πεσόν, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου πορευόμενοι συμπνίγονται, καὶ οὐ τελεσφοροῦσι.

15 Quod autem in bonā terram *cecidit*, ii sunt qui in corde honesto ac bono auditū sermonem retinent, & fructum adferunt per patientiam.

Τὸ δὲ ἐν τῇ καλῇ γῇ, οὗτοί εἰσιν οἵτινες ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, ἀκούσαντες τὸν λόγον, κατέχουσι, καὶ καρποφοροῦσιν ἐν ὑπομονῇ.

16 ||Nemo porro lucernā accensam operit vase, aut subter lectum ponit: sed candelabro imponit, vt qui ingrediuntur videant lumen.

Matth.5.15 marci 4.21 infrà,11.33 Quod quisque priuatim accipit, tenetur in cōmunē vsum depromere.

Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας, καλύπτει αὐτὸν σκεύει, ἢ ὑποκάτω κλίνης τίθησιν· ἀλλ' ἐπὶ λυχνίας ἐπιτίθησιν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι βλέπωσι τὸ φῶς.

17 ||Nō est enim *quicquā* occultum quod non sit futurum manifestū: nec absconditum quod non sit cognoscendum, & venturum in apertum.

Matth.10.26 marci 4.22 infrà,12.2

Οὐ γάρ ἐστι κρυπτὸν ὃ οὐ φανερὸν γενήσεται· οὐδὲ ἀπόκρυφον ὃ οὐ γνωσθήσεται, καὶ εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

18 Videte ergo quomodo audiatis. ||quisquis enim habet, dabitur ei: & quicunque non habet, etiam quod videtur habere, tolletur ab eo.

Matth.13.12, & 25.29 marci 4.25 infrà,19.26 Cælestia bona parsimonia amittuntur, liberalitate crescunt.

Βλέπετε οὖν πῶς ἀκούετε· ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ· καὶ ὃς ἂν μὴ ἔχῃ, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

19 Παρεγένοντο δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον.

¶ ||Venerunt autẽ ad eum mater & frater eius, & non poterant eum cõuenire propter turbam.

20 Καὶ ἀπηγγέλη αὐτῷ, λεγόντων, Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἑστήκασιν ἔξω, ἰδεῖν σε θέλοντες.

Et annuntiatum est ei, dicentibus *nonnullis*, Mater tua & fratres tui stant foris, cupientes te videre.

21 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε πρὸς αὐτούς, Μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου, οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες, καὶ ποιοῦντες αὐτόν.

Ipse verò respondens dixit eis, Mater mea & fratres mei, ii sunt qui sermonem Dei audiunt, & eum præstant.

Matth.12.46 marci 3.31 Nulla est tã arcta sanguinis inter homines coniunctio quàm est Christi & eorum qui vera fide eum amplectuntur.

22 Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, καὶ αὐτὸς ἐνέβη εἰς πλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης. Καὶ ἀνήχθησαν.

¶ ||Factum est autem quodam die, ipse ingressus est in nauigium, ac discipuli eius: & dixit eis, Transeamus in vlteriorẽ ripam stagni. Et prouecti sunt.

23 Πλεόντων δὲ αὐτῶν ἀφύπνωσε· καὶ κατέβη λαῖλαψ ἀνέμου εἰς τὴν λίμνην· καὶ συνεπληροῦντο, καὶ ἐκινδύνευον.

Nauigãtibus autem eis sopitus est: & descendit turbo venti in stagnum: & complebantur, ac periclitabantur.

24 Προσελθόντες δὲ διήγειραν αὐτόν, λέγοντες, Ἐπιστάτα, ἐπιστάτα, ἀπολλύμεθα. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῷ κλύδωνι τοῦ ὕδατος· καὶ ἐπαύσαντο, καὶ ἐγένετο γαλήνη.

Accedentes autem expergefecerunt eum, dicẽtes, Magister, magister, perimus. Ipse verò experrectus obiurgauit vẽtum ac fluctuationem aquę: & cessauerunt, factáque est tranquillitas.

Matth.8.23 marci 4.36 Expedit interdũ nos veluti à Christo neglectos, in extrema discrimina venire, vt & ipsius potentiæ & nostræ imbecillitatis eo certius experimentũ habeamus.

25 Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν; Φοβηθέντες δὲ ἐθαύμασαν, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους, Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ τοῖς ἀνέμοις ἐπιτάσσει καὶ τῷ ὕδατι, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ;

Dixit autem eis, Vbi est fides vestra? Timentes autem mirati sunt, dicentes alii ad alios, Quisnã iste est, vt vẽtis quoq; & aquę imperet, & auscultent ei?

26 Καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν, ἥτις ἐστὶν ἀντιπέραν τῆς Γαλιλαίας.

||Et nauigarunt in regionem Gadarenorũ quę est in opposita ripa Galilææ.

27 Ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν, καὶ ἱμάτιον οὐκ ἐνεδιδύσκετο, καὶ ἐν οἰκίᾳ οὐκ ἔμενεν, ἀλλ' ἐν τοῖς μνήμασιν.

Ipsi autem egresso in terram, occurrit ex vrbe vir quidam qui habebat dæmonia à temporibus multis, & vestimento nõ induebatur, neque in *vlla* domo manebat, sed in monumentis.

Matth.8.28 marci 5.1 26 Christus solus verbis profligans dæmoniorum legionem, diuinã suã virtutem ostendit hominibus à diaboli seruitute liberandis destinatam: sed tantam hanc vltro oblatã gratiam stolidi homines plerique ne leuissima quidẽ rerum suarũ iactura redemerint.

28 Iſ ergo quum vidiſſet Ieſum,& exclamaſſet, accidit ei *ad pedes* , & voce magna dixit, Quid mihi tecum Ieſu Fili Dei altiſſimi ? rogo te ne me torqueas.

Ἰδὼν δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀνακράξας, προσέπεσεν αὐτῷ, καὶ φωνῇ μεγάλῃ εἶπε, Τί ἐμοὶ καὶ σοί, Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου; δέομαί σου μή με βασανίσῃς.

29 Præcipiebat enim ſpiritui impuro vt exiret ab eo homine. nam à multo tempore corripuerat eũ: itaque vinctus *ille* catenis & pedicis, cuſtodiebatur: ſed diruptis vinculis agitabatur à dæmone in deſerta.

Παρήγγειλε γὰρ τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου. πολλοῖς γὰρ χρόνοις συνηρπάκει αὐτόν· καὶ ἐδεσμεῖτο ἁλύσεσι καὶ πέδαις φυλασσόμενος· καὶ διαρρήσσων τὰ δεσμά, ἠλαύνετο ὑπὸ τοῦ δαίμονος εἰς τὰς ἐρήμους.

30 Interrogauit autem eũ Ieſus, dicẽs, Quod tibi nomen eſt? Ipſe verò dixit, Legio. Nã dæmonia multa ingreſſa erant in eum.

Ἐπηρώτησε δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων, Τί σοι ἐστὶν ὄνομα; Ὁ δὲ εἶπε, Λεγεών· ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν.

31 Et rogabãt eum ne imperaret ipſis vt abirent in abyſſum.

Καὶ παρεκάλει αὐτὸν ἵνα μὴ ἐπιτάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν.

32 Erat autẽ ibi grex porcorum multorum paſcentium in monte: & rogabãt eum *dæmonia* vt permitteret ipſis in illos ingredi. Et permiſit eis.

Ἦν δὲ ἐκεῖ ἀγέλη χοίρων ἱκανῶν βοσκομένων ἐν τῷ ὄρει· καὶ παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς εἰς ἐκείνους εἰσελθεῖν. Καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς.

33 Egreſſa autẽ dæmonia ex eo homine, ingreſſa ſũt in porcos: & grex ruit è præcipitio in ſtagnum: & ſuffocatus eſt.

Ἐξελθόντα δὲ τὰ δαιμόνια ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, εἰσῆλθεν εἰς τοὺς χοίρους· καὶ ὥρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν λίμνην· καὶ ἀπεπνίγη.

34 Quum autem paſtores vidiſſent quod factũ fuerat, fugerunt: & profecti annuntiarunt in vrbem & in agros.

Ἰδόντες δὲ οἱ βόσκοντες τὸ γεγενημένον, ἔφυγον· καὶ ἀπελθόντες ἀπήγγειλαν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς.

35 Exierunt igitur vt viderent quod factum erat: veneruntque ad Ieſum, & inuenerunt hominem illum à quo dęmonia exierant, veſtitum, ac ſanæ mentis, ſedentem ad pedes Ieſu: & timuerunt.

Ἐξῆλθον δὲ ἰδεῖν τὸ γεγονός· καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ εὗρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ τὰ δαιμόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐφοβήθησαν.

36 Annuntiauerunt autẽ ipſis etiam ii qui viderãt, quomodo liberatus fuiſſet q̃ fuerat dęmoniacus.

Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτοῖς καὶ οἱ ἰδόντες, πῶς ἐσώθη ὁ δαιμονισθείς.

Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν ἅπαν τὸ πλῆ- 37
θος τῆς περιχώρου τῶν Γαδαρηνῶν, ἀ-
πελθεῖν ἀπ' αὐτῶν, ὅτι φόβῳ μεγά-
λῳ συνείχοντο· αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ
πλοῖον, ὑπέστρεψεν.

Ἐδέετο δὲ αὐτοῦ ὁ ἀνὴρ ἀφ' οὗ ἐξεληλ- 38
ύθει τὰ δαιμόνια, εἶναι σὺν αὐτῷ· ἀπέ-
λυσε δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, λέγων,

Ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διη- 39
γοῦ ὅσα ἐποίησέ σοι ὁ Θεός. Καὶ ἀπῆλ-
θε, καθ' ὅλην τὴν πόλιν κηρύσσων ὅσα
ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑποστρέψαι τὸν 40
Ἰησοῦν, ἀπεδέξατο αὐτὸν ὁ ὄχλος· ἦσαν
γὰρ πάντες προσδοκῶντες αὐτόν.

Καὶ ἰδοὺ, ἦλθεν ἀνὴρ ᾧ ὄνομα Ἰάει- 41
ρος, καὶ αὐτὸς ἄρχων τῆς συναγωγῆς
ὑπῆρχε· καὶ πεσὼν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ
Ἰησοῦ, παρεκάλει αὐτὸν εἰσελθεῖν εἰς τὸν
οἶκον αὐτοῦ·

Ὅτι θυγάτηρ μονογενὴς ἦν αὐτῷ ὡς 42
ἐτῶν δώδεκα, καὶ αὕτη ἀπέθνησκεν. (Ἐν
δὲ τῷ ὑπάγειν αὐτὸν, οἱ ὄχλοι συνέπνι-
γον αὐτόν.

Καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος 43
ἀπὸ ἐτῶν δώδεκα, ἥτις εἰς ἰατροὺς προσ-
αναλώσασα ὅλον τὸν βίον, οὐκ ἴσχυσεν
ὑπ' οὐδενὸς θεραπευθῆναι·

Προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρα- 44
σπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· καὶ παραχρῆ-
μα ἔστη ἡ ῥύσις τοῦ αἵματος αὐτῆς.

Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Τίς ὁ ἁψάμενός 45
μου; Ἀρνουμένων δὲ πάντων, εἶπεν ὁ Πέ-
τρος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, Ἐπιστάτα, οἱ ὄχλοι
συνέχουσί σε καὶ ἀποθλίβουσι, καὶ λέγεις,
Τίς ὁ ἁψάμενός μου;

Et rogauit eum tota multitudo circumiacentis regionis Gadarenorũ vt discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur: ipse autem ingressus nauigium, reuersus est.

Rogauit autem eum vir ille à quo dæmonia exierant, vt esset cum eo: sed dimisit eum Iesus, dicens,

Reuertere domũ tuam, & narra quanta tibi præstiterit Deus. Abiit igitur prædicans per totam vrbem quanta ipsi præstitisset Iesus.

¶ Factũ est autẽ quum reuertisset Iesus, excepit eum turba: nam omnes expectabant eum.

||Et ecce, venit quidam cui nomen Iairus, qui erat præfectus synagogæ: qúmque accidisset ad pedes Iesu, rogabat eum vt ingrederetur domum ipsius:

Quoniam erat ei vnigenita filia quasi annorũ duodecim, eáque moriebatur. (Inter eundum verò turba coarctabat eum.

Et mulier quæ erat in fluxione sanguinis ab annis duodecim, & in medicos impenderat totũ victum, nec ab vllo potuerat curari,

Quum accessisset à tergo, tetigit fimbriam pallii ipsius: & illico substitit fluxio sanguinis eius.

Tunc ait Iesus, Quis *est* qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus & qui cũ eo erant, Magister, turba te constringit & opprimit, & dicis, Quis *est* qui me tetigit?

Christus duplici miraculo sese & vitæ & mortis dominũ esse testatur.
Matth. 9.18
marci 5.22

46 Iesus autem ait, Tetigit me aliquis. nam ego cognoui virtutem à me exiisse.

Ο δὲ Ιησοῦς εἶπεν, Ηψατό μού τις· ἐγὼ γὰρ ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ.

47 Quum autem mulier illa vidisset se non latuisse, tremens venit, & accidés ei *ad pedes*, declarauit ei in conspectu totius populi quam ob causam tetigisset eum, & quomodo sanata fuisset illico.

Ιδοῦσα δὲ ἡ γυνὴ ὅτι οὐκ ἔλαθε, τρέμουσα ἦλθε, καὶ προσπεσοῦσα αὐτῷ, δι' ἣν αἰτίαν ἥψατο αὐτοῦ ἀπήγγειλεν αὐτῷ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα.

48 Ipse verò dixit ei, Confide filia, fides tua te seruauit: vade cum pace)

Ο δὲ εἶπεν αὐτῇ, Θάρσει θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην)

49 Adhuc eo loquente, venit quidam à præfecto synagogæ, dicens ei, Mortua est filia tua: ne vexa magistrum.

Ετι αὐτοῦ λαλοῦντος, ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου, λέγων αὐτῷ, Οτι τέθνηκεν ἡ θυγάτηρ σου· μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον.

50 Iesus autem *hoc* audito, respondit ei, Ne metue: crede solummodo, & seruabitur.

Ο δὲ Ιησοῦς ἀκούσας ἀπεκρίθη αὐτῷ, λέγων, Μὴ φοβοῦ· μόνον πίστευε, καὶ σωθήσεται.

51 Ingressus verò domum, nō permisit ingredi quéquam nisi Petrum & Iacobum & Iohannem, & patrem ac matré puellæ.

Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκ ἀφῆκεν εἰσελθεῖν οὐδένα, εἰ μὴ Πέτρον καὶ Ιάκωβον καὶ Ιωάννην, καὶ τὸν πατέρα τῆς παιδὸς καὶ τὴν μητέρα.

52 Flebant autem omnes, & plangebant eam: ipse verò dixit, Ne flete: non est mortua, sed dormit.

Εκλαιον δὲ πάντες καὶ ἐκόπτοντο αὐτήν. Ο δὲ εἶπε, Μὴ κλαίετε· οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει.

53 Et deridebant eū, quòd scirent esse mortuam.

Καὶ κατεγέλων αὐτοῦ, εἰδότες ὅτι ἀπέθανεν.

54 Ipse verò, eiectis foras omnibus, & prehensa manu eius, clamauit, dicens, Puella, surge.

Αὐτὸς δὲ ἐκβαλὼν ἔξω πάντας, καὶ κρατήσας τῆς χρὸς αὐτῆς, ἐφώνησε λέγων, Η παῖς, ἐγείρου.

55 Et reuersus est spiritus eius, ac surrexit illico: & *ipse* præcepit vt ei daretur cibus.

Καὶ ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀνέστη παραχρῆμα· καὶ διέταξεν αὐτῇ δοθῆναι φαγεῖν.

56 Et obstupuerunt parentes eius: ipse verò præcepit eis vt nulli dicerent quod factum fuerat.

Καὶ ἐξέστησαν οἱ γονεῖς αὐτῆς· ὁ δὲ παρήγγειλεν αὐτοῖς μηδενὶ εἰπεῖν τὸ γεγονός.

Κεφάλαιον θ

Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δώδεκα 1
μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δύ-
ναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαι-
μόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν.
Καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς κηρύσσειν τὴν 2
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἀ-
σθενοῦντας.
Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Μηδὲν αἴρετε 3
εἰς τὴν ὁδόν, μήτε ῥάβδους, μήτε πήραν,
μήτε ἄρτον, μήτε ἀργύριον μήτε ἀνὰ
δύο χιτῶνας ἔχειν.
Καὶ εἰς ἣν ἂν οἰκίαν εἰσέλθητε, ἐκεῖ 4
μένετε, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθε.
Καὶ ὅσοι ἂν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, ἐξερ 5
χόμενοι ἀπὸ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ τὸν
κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἀποτινά-
ξατε εἰς μαρτύριον ἐπ᾽ αὐτούς.
Ἐξερχόμενοι δὲ διήρχοντο κατὰ τὰς κώ 6
μας, εὐαγγελιζόμενοι καὶ θεραπεύοντες
πανταχοῦ.
Ἤκουσε δὲ Ἡρώδης ὁ τετράρχης τὰ 7
γινόμενα ὑπ᾽ αὐτοῦ πάντα· καὶ διηπόρει,
διὰ τὸ λέγεσθαι ὑπό τινων ὅτι Ἰωάννης
ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν·
Ὑπό τινων δέ, ὅτι Ἠλίας ἐφάνη· ἄλ- 8
λων δέ, ὅτι προφήτης εἷς τῶν ἀρχαίων
ἀνέστη.
Καὶ εἶπεν ὁ Ἡρώδης, Ἰωάννην ἐγὼ
ἀπεκεφάλισα· τίς δέ ἐστιν οὗτος περὶ οὗ 9
ἐγὼ ἀκούω τοιαῦτα; Καὶ ἐζήτει ἰδεῖν
αὐτόν.
Καὶ ὑποστρέψαντες οἱ ἀπόστολοι διηγή-
σαντο αὐτῷ ὅσα ἐποίησαν. Καὶ παραλα- 10
βὼν αὐτούς, ὑπεχώρησε κατ᾽ ἰδίαν εἰς τό-
πον ἔρημον πόλεως καλουμένης Βηθσαϊδά.

CAP. IX.

Conuocatis autē Iesus duodecim discipulis suis, dedit eis vim ac potestatē in omnia dæmonia, & morbos sanandi.

||Misítque eos vt prædicarent regnum Dei, & sanarent ægrotos.

||Et dixit eis, Nihil sumite ad iter, neque virgas, neque peram, neque panem, neque pecuniam: neque binas tunicas habete.

Et in quamcunque domū intraueritis, illic manete, & illinc exite.

||Et quicunque non receperint vos, exeuntes ex vrbe illa, etiam puluerē à pedibus vestris excutite, *vt sit* testimonio aduersus eos.

Exeuntes igitur obibāt singulos vicos, euangelizantes & sanātes vbique.

¶ ||Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & hæsitabat, propterea quòd dicebatur à quibusdā Iohannem excitatum esse à mortuis:

A quibusdā verò, Eliā apparuisse: *ab* aliis autē, Prophetā quempiam ex antiquis resurrexisse.

Tunc ait Herodes, Iohannem ego decollaui: quis est autē iste de quo ego talia audio? Et studebat eum videre.

¶ ||Reuersi autem Apostoli narrauerunt ei quęcunque fecerant. ||Et *ipse* assumptis illis, secessit priuatim in locum desertū vrbis quæ vocatur Bethsaida.

Matth.10.1 marci 3.13, & 6.7

Duodecim Apostoli solo Christi mandato & Spiritus potētia instructi mittūtur, tū vt nullus Israelita possit ignorātiam prætexere, tum etiam vt paulatim ad vniuersalē illam legationem præparētur.

Matth.10.7 Matth.10.9 marci 6.8

Infrà,10.11 matth.10.14 marci 6.11 act.13.51

Matth.14.1 marci 6.14

Ad Euangelii nuntium mundus in varias opiniones scinditur, tyranni autē in primis trepidant.

Marci 6.30

Nihil ne in desertis quidē deerit Christum sectantibus.

Matth.14.13 marci 6.32

12 Quod quum cognouisset turba, sequuta est eũ: *ipse* autem excepit eos, & loquebatur eis de regno Dei: & eos quibꝰ sanatione opus erat, sanabat.

Οἱ δὲ ὄχλοι γνόντες ἠκολούθησαν αὐτῷ· καὶ δεξάμενος αὐτοὺς, ἐλάλει αὐτοῖς περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς χρείαν ἔχοντας θεραπείας ἰᾶτο.

Matth. 14. 16
marci 6. 35
Iohan. 6. 5

12 ||Dies autem cœperat inclinare: & accedentes duodecim dixerunt ei, Dimitte turbam, vt abeuntes in circumiacentes vicos & agros, *illuc* diuertãt, & inueniant cibaria: nam hîc in loco deserto sumus.

Η δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν· προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ, Ἀπόλυσον τὸν ὄχλον, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τὰς κύκλῳ κώμας καὶ τοὺς ἀγροὺς, καταλύσωσι, καὶ εὕρωσιν ἐπισιτισμόν· ὅτι ὧδε ἐν ἐρήμῳ τόπῳ ἐσμέν.

13 *Ipse* verò dixit eis, Date ipsis vos quo vescantur. Ipsi verò dixerunt, Non sunt nobis plus quàm quinque panes & duo pisces, nisi nos profecti emamus toti huic populo escas.

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς, Δότε αὐτοῖς ὑμεῖς φαγεῖν. Οἱ δὲ εἶπον, Οὐκ εἰσὶν ἡμῖν πλεῖον ἢ πέντε ἄρτοι καὶ δύο ἰχθύες, εἰ μή τι πορευθέντες ἡμεῖς ἀγοράσωμεν εἰς πάντα τὸν λαὸν τοῦτον βρώματα.

14 Aderant enim quasi viri quinquies mille. Ait autem discipulis suis, Facite vt discumbant per singulos quosque discubitus quinquageni.

Ἦσαν γὰρ ὡσεὶ ἄνδρες πεντακισχίλιοι. Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, Κατακλίνατε αὐτοὺς κλισίας ἀνὰ πεντήκοντα.

15 *Ipsi* igitur ita fecerũt, & discubuerunt *illi* omnes.

Καὶ ἐποίησαν οὕτω· καὶ ἀνέκλιναν ἅπαντας.

16 *Ipse* verò, acceptis quinque illis panibus & duobus piscibus, suspiciens in cælũ, benedixit eis: & fregit, dedítque discipulis vt apponerent turbæ.

Λαβὼν δὲ τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησεν αὐτούς· καὶ κατέκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, παραθεῖναι τῷ ὄχλῳ.

17 Comederunt igitur omnes illi, & saturati sunt: & sublatum est quod superfuit ipsis fragmẽtorũ, cophini duodecim.

Καὶ ἔφαγον, καὶ ἐχορτάσθησαν πάντες· καὶ ἤρθη τὸ περισσεῦσαν αὐτοῖς κλασμάτων, κόφινοι δώδεκα.

Matth. 16. 13
marci 8. 27
Quáuis mũdꝰ inter varios errores fluctuet, non est tamẽ fastidienda, sed eo diligentius cognoscẽda, & eo constantius consistenda veritas.

18 ¶ ||Et factum est, quum ipse solus precaretur, erãt cum eo discipuli: interrogauítque eos, dicens, Quẽ me dicit esse turba?

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον καταμόνας, συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταί· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς, λέγων, Τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι;

19 Ipsi autẽ respõdẽtes dixerũt, Iohannẽ Baptistã: alii autem Eliam: alii verò, Prophetam quempiã ex antiquis resurrexisse.

Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον, Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν· ἄλλοι δὲ Ἠλίαν· ἄλλοι δὲ ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη.

Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέ- 20
γετε εἶναι; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε,
Τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ.
Ὁ δὲ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς, παρήγγει- 21
λε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο·
Εἰπών, Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου 22
πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποδοκιμασθῆναι ἀπὸ
τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων καὶ γραμ-
ματέων, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ τῇ τρί-
τῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι.
Ἔλεγε δὲ πρὸς πάντας, Εἴ τις θέλει 23
ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυ-
τόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡ-
μέραν, καὶ ἀκολουθείτω μοι.
Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶ- 24
σαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέ-
σῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώ-
σει αὐτήν.
Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος κερδή- 25
σας τὸν κόσμον ὅλον, ἑαυτὸν δὲ ἀπολέ-
σας, ἢ ζημιωθείς;
Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς 26
λόγους, τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυν-
θήσεται, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ
τοῦ πατρός, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.
Λέγω δὲ ὑμῖν ἀληθῶς, εἰσί τινες τῶν 27
ὧδε ἑστηκότων οἳ οὐ μὴ γεύσονται θανά-
του ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ.
Ἐγένετο δὲ μετὰ τοὺς λόγους τούτους 28
ὡσεὶ ἡμέραι ὀκτώ, καὶ παραλαβὼν τὸν
Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον, ἀνέβη
εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι.
Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προσεύχεσθαι αὐ- 29
τὸν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἕτερον, καὶ
ὁ ἱματισμὸς αὐτοῦ λευκὸς ἐξαστράπτων.

Dixit autem eis, Vos ve-
rò quē me esse dicitis? Re-
spōdens autem Petrus di-
xit, Christum illum Dei.

Ipse verò interminatus
eis, præcepit vt nulli hoc
dicerent:

Dicens, ||Oportet Filiū
hominis multa pati, & re
probari à senioribus &
principibus Sacerdotū &
Scribis, & trucidari, & ter
tia die excitari.

Per crucem & inuictā patientiā ad cælestem gloriā Christus ipse peruenit.
Matth.17.22 marci 8.31

||Dicebat autem omni-
bus, Siquis vult me sequi,
abneget semetipsū, & tol-
lat crucē suam quotidie,
& sequatur me.

Infrà,14.27 matth.10.38, & 16.24 marci 8.34

||Quisquis enim volue
rit animā suā seruare, per
det eā: quisquis verò per-
diderit animā suam mea
causa, is seruabit eam.

Infrà,17.33 matth.10.39, & 16.25 marci 8.35 iohan.12.25

||Quid enim ꝓdest cui-
piā si lucretur vniuersum
mundum, seipsum autem
perdat, siue *seipso* mulcte-
tur?

Matth.16.26 marci 9.36.

||Quem enim puduerit
mei ac meorū sermonū,
eius pudebit Filiū homi-
nis, quando venerit cum
gloria sua & Patris, san-
ctorúmque Angelorum.

Infrà,12.9 matth.10.33 marci 8.38 2.tim.2.12

||Dico autem vobis ve
re, sunt quidam ex iis qui
hic adstāt, qui nequaquā
gustabūt mortem vsque-
dum viderint regnum
Dei.

Matth.16.28 marci 9.1

¶ ||Factū est autem, post
hæc verba quasi dies octo
intercesserant, quum assū-
ptis Petro & Iohanne &
Iacobo, ascendit in mon-
tem vt precaretur.

Matth.17.1 marci 9.2
Christus, ne discipulos offēderet ipsius in carne exinanitio, volūtariam eam esse docet, cælestis suæ gloriæ splendore aliquatenus ad momentum *ostenso*.

Et facta est inter precā
dum species vultus eius
alia, & vestitus eius albus
ac emicans.

30 Et ecce, duo viri colloquebantur cum eo, qui erant Moses & Elias:

Καὶ ἰδού, ἄνδρες δύο συνελάλουν αὐτῷ, οἵτινες ἦσαν Μωσῆς καὶ Ἠλίας·

31 Qui visi cum gloria, dicebant ipsius exitum, quo futurum erat vt defungeretur in Hierusalem.

Οἳ ὀφθέντες ἐν δόξῃ, ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ.

32 Petrus verò & qui cum ipso erant, grauati erant somno: quum autem euigilassent, viderunt gloriã eius, & duos illos viros qui stabant cum eo.

Ὁ δὲ Πέτρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἦσαν βεβαρημένοι ὕπνῳ· διαγρηγορήσαντες δὲ εἶδον τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ τοὺς δύο ἄνδρας τοὺς συνεστῶτας αὐτῷ.

33 Et factum est quum illi discederent ab eo, dixit Petrus ad Iesũ, Magister, bonum est nos hîc esse: atque *adeo* faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Mosi, & vnum Eliç: nesciẽs quid diceret.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαχωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Πέτρος πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Ἐπιστάτα, καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· καὶ ποιήσωμεν σκηνὰς τρεῖς, μίαν σοί, καὶ Μωσεῖ μίαν, καὶ μίαν Ἠλίᾳ· μὴ εἰδὼς ὃ λέγει.

34 Hæc autem ipso dicente, extitit nubes quæ inũbrauit eos: timuerunt autem dum ingrederentur in nubem.

Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἐγένετο νεφέλη, καὶ ἐπεσκίασεν αὐτούς· ἐφοβήθησαν δὲ ἐν τῷ ἐκείνους εἰσελθεῖν εἰς τὴν νεφέλην.

35 Et vox extitit è nube, dicens, Hic est filius ille meus dilectus, ipsum audite.

Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε.

36 Et postquã vox illa extitisset, inuentus est Iesus solus: ipsi autem siluerũt, & nulli declararunt per id tempus quicquam eorum quæ viderant.

Καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνήν, εὑρέθη ὁ Ἰησοῦς μόνος· καὶ αὐτοὶ ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐδὲν ὧν ἑωράκασιν.

Matth.17.14 marci 19.17
Nulla re magis offenditur Christus quàm incredulitate quanuis eam ad tempus toleret.

37 ¶ ||Factum est autem sequenti die, quum ipsi descendissent de monte, occurrit ei turba multa.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, κατελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, συνήντησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.

38 Et ecce, quidam è turba exclamauit, dicẽs, Magister, rogo te, respice ad filium meum: nam vnigenitus est mihi.

Καὶ ἰδού, ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ὄχλου ἀνεβόησε, λέγων, Διδάσκαλε, δέομαί σου, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸν υἱόν μου, ὅτι μονογενής ἐστί μοι.

39 Et ecce, spiritus arripit eum, & repentè clamat, & discerpit eum cum spuma, & vix discedit ab eo, conterens eum.

Καὶ ἰδού, πνεῦμα λαμβάνει αὐτόν, καὶ ἐξαίφνης κράζει, καὶ σπαράσσει αὐτὸν μετὰ ἀφροῦ, καὶ μόγις ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτοῦ, συντρῖβον αὐτόν.

40 Καὶ ἐδεήθην τῶν μαθητῶν σου ἵνα ἐκβάλλωσιν αὐτὸ, καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν.

Et rogaui discipulos tuos vt ipsum eiicerent: sed non potuerunt.

41 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν; Προσάγαγε ὧδε τὸν υἱόν σου.

Respondens autem Iesus ait, O natio incredula & peruersa, quousque tādem ero apud vos, & tolerabo vos? Adduc filium tuum huc.

42 Ἔτι δὲ προσερχομένου αὐτοῦ, ἔρρηξεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον, καὶ συνεσπάραξεν. ἐπετίμησε δὲ ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, καὶ ἰάσατο τὸν παῖδα· καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ.

Quum autem adhuc accederet, lacerauit eum dæmoniū, & discerpsit: obiurgauit autem Iesus spiritum impurum, & sanauit puerum: & reddidit eum patri suo.

43 Ἐξεπλήσσοντο δὲ πάντες ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τοῦ Θεοῦ. πάντων δὲ θαυμαζόντων ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ,

Percellebantur igitur omnes super magnifica Dei virtute. Omnibus verò mirātibus super omnibus quæ faciebat, dixit discipulis suis,

Nō est quòd nobis trāquillitatē in hoc mundo polliceamur, quū ii ipsi q. Christo applaudere videntur, paulo pòst eū crucifigant.

Matth.17.22
marci 9.31

44 Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰ ὦτα ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους· ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

||Reponite vos in aures vestras sermones istos: futurum est enim vt Filius hominis tradatur in manus hominum.

45 Οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, ἵνα μὴ αἴσθωνται αὐτό· καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι αὐτὸν περὶ τοῦ ῥήματος τούτου.

Ipsi verò ignorabāt dictum istud, erátque ipsis occultum, adeo vt illud non sentirent: & timebāt eum interrogare de hoc dicto.

Matth.18.1
marci 9.35

Ambitionis exitus, ignominia: modestæ autē subiectionis, gloria.

46 Εἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν.

||Incidit autē disceptatio inter eos, q̄s esset eorum maximus.

47 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἰδὼν τὸν διαλογισμὸν τῆς καρδίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενος παιδίου, ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῷ·

Iesus autem visa cogitatione cordis ipsorum, acceptum puerulum statuit apud se:

48 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὃς ἐὰν δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με. ὁ γὰρ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔσται μέγας.

Et dixit eis, Quicunque exceperit puerulum hunc nomine meo, me excipit: & quicunque me exceperit, excipit eū qui me misit. nam qui minimus est inter vos omnes, is erit magnus.

Marci 9.38

Extraordinaria temere nec probanda nec damnanda.

49 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης εἶπεν, Ἐπιστάτα, εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου

||Respōdens autē Iohānes ait, Magister, vidim⁹ quēdam sub nomine tuo

eiiciētē dæmonia: & prohibuimus eum, quia *te* nō sequitur nobiscum.

ἐκβάλλοντα τὰ δαιμόνια· καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν.

50 Et dixit ei Iesus, Ne ꝓhibete *illum*: qui enim nō est aduersum nos, pro nobis est.

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, Μὴ κωλύετε· ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστιν.

Christus vltro ad mortē properat.

51 Factum est autem quū impleretur tempus quo sursum reciperetur, tum ipse sese obfirmauit vt proficisceretur in Hierusalem.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐστήριξε τοῦ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ.

Cauendum à zeli intemperie & stulta imitatione, in optima etiam causa: vt oīa ad Dei gloriā, & commodū proximi referantur.

52 Misitque nuntios ante faciem suam: qui profecti ingressi sunt in vicum Samaritanorum, vt pararēt ei *hospitium*.

Καὶ ἀπέστειλεν ἀγγέλους πρὸ προσώπου αὐτοῦ· καὶ πορευθέντες εἰσῆλθον εἰς κώμην Σαμαρειτῶν, ὥστε ἑτοιμάσαι αὐτῷ.

4.Reg.8.10. 12

53 || Sed *illi* non receperūt eum, quòd habitum præferret proficiscētis in Hierusalem.

Καὶ οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν, ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ.

54 Quum autem hoc vidissent discipuli eius Iacobꝰ & Iohannes, dixerunt, Domine, vis dicamus vt ignis descendat è cælo, & consumat eos, vt etiam Elias fecit?

Ἰδόντες δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, εἶπον, Κύριε, θέλεις εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλῶσαι αὐτοὺς, ὡς καὶ Ἠλίας ἐποίησε;

55 Sed cōuersus Iesus obiurgauit eos, dicens, Nescitis cuius spiritus vos sitis.

Στραφεὶς δὲ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, καὶ εἶπεν, Οὐκ οἴδατε οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς.

Matth.8.19

56 || Filius autem hominis non venit vt perderet animas hominum, sed vt seruaret. Abierunt igitur in alium vicum.

Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε ψυχὰς ἀνθρώπων ἀπολέσαι, ἀλλὰ σῶσαι. Καὶ ἐπορεύθησαν εἰς ἑτέραν κώμην.

Oportet Christum sequuturos ad quæuis incommoda subeunda sese comparare.

57 ¶ Factū est autem proficiscentibus ipsis, quidā in via dixit ei, Sequar te quocūque ieris, Domine.

Ἐγένετο δὲ πορευομένων αὐτῶν, ἐν τῇ ὁδῷ εἶπέ τις πρὸς αὐτὸν, Ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ, Κύριε.

58 Dixit autem ei Iesus, Vulpes lustra habent, & volucres cæli, nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput inclinet.

Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ.

Εἶπε δὲ πρὸς ἕτερον, Ἀκολούθει 59
μοι. Ὁ δὲ εἶπε, Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι
ἀπελθόντι πρῶτον θάψαι τὸν πατέρα
μου.

Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἄφες τοὺς 60
νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· σὺ δὲ
ἀπελθὼν διάγγελλε τὴν βασιλείαν τοῦ
Θεοῦ.

Εἶπε δὲ καὶ ἕτερος, Ἀκολουθήσω σοι 61
Κύριε· πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀπο-
τάξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκόν μου.

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, Οὐδεὶς 62
ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄρο-
τρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστιν
εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλαιον ι.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ Κύριος 1
καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέ-
στειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου
αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ ἔ-
μελλεν αὐτὸς ἔρχεσθαι.

Ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτούς, Ὁ μὲν θε- 2
ρισμὸς πολύς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι·
δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ θερισμοῦ
ὅπως ἐκβάλλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερι-
σμὸν αὐτοῦ.

Ὑπάγετε, ἰδού, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς 3
ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων.

Μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ πήραν, 4
μηδὲ ὑποδήματα· καὶ μηδένα κατὰ τὴν
ὁδὸν ἀσπάσησθε.

Εἰς ἣν δ' ἂν οἰκίαν εἰσέρχησθε, πρῶ- 5
τον λέγετε, Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ.

Καὶ ἐὰν μὲν ᾖ ἐκεῖ ὁ υἱὸς εἰρήνης, ἐ- 6
παναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὑμῶν·
εἰ δὲ μή γε, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει.

||Ait autem ad alium *quędam*, Sequere me. Ille verò dixit, Domine, permitte mihi vt prius abeã ac sepeliam patrem meũ.

Dixit autem ei Iesus, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos: tu verò profectus annuntia regnum Dei.

Dixit autem etiam alius, Sequar te Domine: sed permitte mihi prius vt valedicam iis qui sunt domi meæ.

Ait autem ei Iesus, Nemo qui manu sua admota aratro, respexerit ad ea quæ retro *sunt*, appositus est ad regnum Dei.

CAP. X.

POst hæc autem designauit Dominus etiã alios septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam in omnem vrbem & locum quò futurum erat vt ipse veniret.

Dicebat ergo eis, ||Messis quidem multa, sed operarii pauci: rogate ergo dominum messis vt emittat operarios in messem suam.

||Abite, ecce, ego mitto vos vt agnos in medium luporum.

Ne portate crumenam, neque peram, neque calceamenta: ||& neminem in via salutaueritis.

||In quancũque domũ ingrediamini, primùm dicite, Pax huic domui.

Quòd si fuerit illic quispiam filius pacis, requiescet super eum pax vestra: sin minus, ad vos reuertetur.

Matth.8.21
Dei vocatio quibusuis in homines officiis, sine vlla exceptione, anteponenda.

Oportet Christum sequuturos, mundi solicitudinibus semel renunciare.

Aduentus Christi mittũtur septuaginta secũdi prænuntii.

Matth.9.37

Matth.10.16
Fidi ministri Verbi sunt in mundo velut agni inter lupos: sed modò in hoc vnũ sint intenti vt officiũ faciãt, qui eos misit, idem etiã cõseruat.
2.Reg.4.29
Matth.10.12
marci 6.10

Deut.24.14
matth.10.10
1.tim.5.18

7 Manete autẽ in ea ipsa
domo, edentes & bibẽtes
quæ ab ipsis *apposita fuerint*: ||dignus enim est operarius mercede sua. Ne
transite è domo in domum.

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ οἰκίᾳ μένετε, ἐσθίοντες
καὶ πίνοντες τὰ παρ' αὐτῶν. ἄξιος γὰρ
ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστι. Μὴ με-
ταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν.

Matth.10.18

8 ||Sed & in quamcunque
vrbem ingressi fueritis, &
exceperint vos, edite quæ
apponuntur vobis:

Καὶ εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ
δέχωνται ὑμᾶς, ἐσθίετε τὰ παρατιθέ-
μενα ὑμῖν.

9 Et sanate ægrotos qui
in ea fuerint, & dicite eis,
Appropinquauit ad vos
regnum Dei.

Καὶ θεραπεύετε τοὺς ἐν αὐτῇ ἀσθε-
νεῖς, καὶ λέγετε αὐτοῖς, Ἤγγικεν ἐφ' ὑμᾶς
ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Deus Euangelici ministerii seuerissim. vindex.

10 In quamcũque autem
vrbem ingressi fueritis, &
non exceperint vos, egressi in plateas eius, dicite,

Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε, καὶ μὴ
δέχωνται ὑμᾶς, ἐξελθόντες εἰς τὰς πλα-
τείας αὐτῆς, εἴπατε,

Suprà, 9.5
act.13.51.
& 18.6

11 ||Etiam puluerem qui
adhæsit nobis ex vrbe vestra, vobis abstergimus: tamen hoc scitote, appropinquasse ad vos regnum
Dei.

Καὶ τὸν κονιορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν
ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν, ἀπομασσόμεθα
ὑμῖν· πλὴν τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ἤγγικεν
ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

12 Dico autem vobis, Sodomorum conditionem
die illo tolerabiliorẽ fore quàm vrbis illius.

Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Σοδόμοις ἐν τῇ
ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον ἔσται ἢ τῇ πό-
λει ἐκείνῃ.

Matth.11.21

13 ||Væ tibi Chorazin, væ
tibi Beth-saida. nam si in
Tyro & Sidone editę fuissent virtutes quæ editæ
sunt apud vos, olim cum
sacco & cinere sedentes
resipuissent.

Οὐαί σοι Χοραζίν, οὐαί σοι Βηθσαϊ-
δά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο
αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πά-
λαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμεναι
μετενόησαν.

14 Ideo Tyri & Sidonis tolerabilior erit cõditio in
iudicio quàm vestra.

Πλὴν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον
ἔσται ἐν τῇ κρίσει ἢ ὑμῖν.

15 Et tu Capernaum quæ
vsque ad cælum sublata
es, vsque ad inferos deprimêris.

Καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἡ ἕως τοῦ οὐ-
ρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβα-
σθήσῃ.

Matth.10.40
iohan.13.20

16 ||Qui vos audit, me audit: & qui vos reiicit, me
reiicit: qui verò me reiicit, reiicit eũ q. misit me.

Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει· καὶ ὁ
ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· ὁ δὲ ἐμὲ ἀθε-
τῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀποστείλαντά με.

17 Neq; donum miraculorũ, neque aliud eiusmodi quantũuis excellens, sed sola electio æterna solidi gaudii materiam præbet. Est autem sola Euangelii promulgatio, Satanæ ruina.

17 Reuersi sunt autem septuaginta cum gaudio, dicentes, Domine, etiã dæmonia subiiciuntur nobis per nomen tuum.

Ὑπέστρεψαν δὲ οἱ ἑβδομήκοντα μετὰ
χαρᾶς λέγοντες, Κύριε, καὶ τὰ δαιμόνια
ὑποτάσσεται ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματί σου.

Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ἐθεώρουν τὸν σατα- 18
νᾶν, ὡς ἀστραπὴν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα.
Ἰδοὺ, δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν τοῦ 19
πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ
πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ οὐδὲν
ὑμᾶς οὐ μὴ ἀδικήσῃ.
Πλὴν ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε ὅτι τὰ 20
πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε
δὲ μᾶλλον ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη
ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
Ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ 21
πνεύματι ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν, Ἐξομολο-
γοῦμαί σοι πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ
τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σο-
φῶν καὶ συνετῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐ-
τὰ νηπίοις· ναὶ ὁ πατὴρ, ὅτι οὕτως ἐγένε-
το εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.
Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ πατρός 22
μου· καὶ οὐδεὶς γινώσκει τίς ἐστιν ὁ υἱὸς,
εἰ μὴ ὁ πατήρ· καὶ τίς ἐστιν ὁ πατὴρ, εἰ μὴ
ὁ υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀπο-
καλύψαι.
Καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, 23
κατ᾽ ἰδίαν εἶπε, Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ
οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε.
Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι πολλοὶ προφῆται 24
καὶ βασιλεῖς ἠθέλησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς
βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκοῦσαι ἃ
ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν.
Καὶ ἰδοὺ, νομικός τις ἀνέστη, ἐκπει- 25
ράζων αὐτὸν, καὶ λέγων, Διδάσκαλε, τί
ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;
Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἐν τῷ νόμῳ 26
τί γέγραπται; πῶς ἀναγινώσκεις;
Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν, Ἀγαπήσεις 27
Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας

Ipse autẽ dixit eis, Spe-
ctabam Satanam, vt ful-
gur, è cælo cadentem.
Ecce, do vobis potesta-
tem calcandi serpentes &
scorpiones, & supra o-
mnem vim inimici: & ni-
hil vos lædet.

Sed de eo ne gaudete
quòd spiritus vobis subii-
ciantur: gaudete verò po
tius quòd nomina vestra
scripta sunt in cælis.

¶ ||Eo ipso momẽto exul
tauit Iesus spiritu, & di-
xit, Confiteor tibi Pater,
Domine cæli & terræ,
quòd hæc absconderis à
sapientibus & intelligen-
tibus, & detexeris ea infã
tibus: etiam Pater, quia
ita placuit tibi.

Mat. 11.25
Contemptibilis quidem est Ecclesia si externam eius speciẽ consideres, sed nulla in re æquè admirabilis Dei sapiẽtia.

Omnia mihi tradita sũt
à Patre meo: & nemo no
uit quis sit Filius, nisi Pa-
ter: & quis sit Pater, nisi
Filius, & cuicunque vo-
luerit Filius detegere.

Aberrat à via quisquis Patrem quærit extra Filium.

Tunc conuersus ad di-
scipulos, seorsim dixit,
||Beati oculi qui vident
quæ vos videtis.
Dico enim vobis, mul-
tos Prophetas & reges cu
piuisse videre quæ vos vi
detis, nec vidisse: & audi-
re quæ auditis, nec audi-
uisse.

Noui fœderis & veteris discrimen, in reuelationis mensura.
Matth. 13.16

||Tum ecce, quidam Le
gis interpres surrexit, ten
tans eum, & dicens, Magi
ster, quid faciendo, vitam
æternam possidebo?
At ille dixit ei, In Le-
ge quid scriptum est? quo-
modo legis?
Ille verò respõdens di-
xit, ||Diliges Dominum
Deum tuũ ex toto corde

Matth. 22.35
marci 12.28
Fides nõ tollit sed stabilit Legis doctrinam.
Deut. 6.5

Leuit.19.18

tuo,& ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: ||& proximum tuum vt teipsum.

σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου· καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

28 Tum *ipse* dixit ei, Rectè respondisti: hoc fac, & viues.

Εἶπε δὲ αὐτῷ, Ὀρθῶς ἀπεκρίθης· τοῦτο ποίει, καὶ ζήσῃ.

29 Ille autem volens iustificare seipsum, dixit Iesu, Et quis est meus proximus?

Proximi nomine intelliguntur in Lege, quoscunq; possumus iuuare.

Ὁ δὲ, θέλων δικαιοῦν ἑαυτὸν, εἶπε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Καὶ τίς ἐστί μου πλησίον;

30 Excipiens autem Iesus dixit, Quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui expoliato eo & plagis impositis abierunt, *eo* seminece relicto.

Ὑπολαβὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχὼ, καὶ λῃσταῖς περιέπεσεν· οἳ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν, καὶ πληγὰς ἐπιθέντες, ἀπῆλθον, ἀφέντες ἡμιθανῆ τυγχάνοντα.

31 Fortè autem Sacerdos quidam descendit per eãdem viam: qui viso eo, ex aduerso præteriit.

Κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεύς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ· καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἀντιπαρῆλθεν.

32 Similiter & Leuita, quũ venisset ad eum locum, & illum vidisset, præteriit ex aduerso.

Ὁμοίως δὲ καὶ Λευΐτης, γενόμενος κατὰ τὸν τόπον, ἐλθὼν καὶ ἰδὼν, ἀντιπαρῆλθεν.

33 Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ad eum, & eo viso, misericordia commotus est.

Σαμαρείτης δέ τις ὁδεύων, ἦλθε κατ' αὐτὸν, καὶ ἰδὼν αὐτὸν, ἐσπλαγχνίσθη.

34 Et accedens obligauit eius vulnera, infundens oleum ac vinũ: & ipsum impositum suo iumẽto, duxit in diuersorium, & eius curam egit.

Καὶ προσελθὼν κατέδησε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον· ἐπιβιβάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς πανδοχεῖον, καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ.

35 Postero autẽ die abiẽs, prolatos duos denarios dedit hospiti, & dixit ei, Curã ipsius age: & quodcunque præterea insumpseris, ego quum rediero, reddam tibi.

Καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐξελθὼν, ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδωκε τῷ πανδοχεῖ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἐπιμελήθητι αὐτοῦ· καὶ ὅ,τι ἂν προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με, ἀποδώσω σοι.

36 Quis igitur horũ trium tibi videtur proxim⁹ fuisse illi qui incidit in latrones?

Τίς οὖν τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς;

Ὁ δὲ εἶπεν, Ὁ ποιήσας τὸ ἔλεος μετ' 37
αὐτοῦ. Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου,
καὶ σὺ ποίει ὁμοίως.

Ille autem dixit, Is qui vsus est misericordia erga eum. Ait igitur ei Iesus, Abi, & tu fac similiter.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτοὺς, 38
καὶ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς κώμην τινά· γυ-
νὴ δέ τις ὀνόματι Μάρθα ὑπεδέξατο
αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

¶ Factum est verò inter eũdum, ipse ingressus est in quendam vicum: mulier autẽ quædã Martha nomine excepit eum domum suam.

Christus nõ laute tractari, sed attente vult, cæteris postpositis rebus, audiri.

Καὶ τῇδε ἦν ἀδελφὴ καλουμένη 39
Μαρία, ἣ καὶ παρακαθίσασα παρὰ
τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, ἤκουε τὸν λόγον
αὐτοῦ.

Et huic erat soror quæ vocabatur Maria, quæ etiam assidens ad pedes Iesu, audiebat ipsius sermonem.

Ἡ δὲ Μάρθα περιεσπᾶτο περὶ πολ- 40
λὴν διακονίαν· ἐπιστᾶσα δὲ εἶπε, Κύριε,
οὐ μέλει σοι ὅτι ἡ ἀδελφή μου μόνην με
κατέλιπε διακονεῖν; εἰπὲ οὖν αὐτῇ ἵνα
μοι συναντιλάβηται.

Martha verò distrahebatur circa frequens ministerium: superueniens igitur ait, Domine, non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me vt sola ministrem? dic ergo ei vt mihi vicissim opituletur.

Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, 41
Μάρθα Μάρθα, μεριμνᾷς, καὶ τυρβά-
ζῃ περὶ πολλά·

Respondens autem dixit ei Iesus, Martha, Martha, solicita es, & satagis de multis:

Ἑνὸς δέ ἐστι χρεία. Μαρία δὲ τὴν 42
ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ
ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς.

Atqui vna re opus est. Maria verò bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Κεφάλαιον ιά.

CAP. XI.

ΚΑΙ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τό- 1
πῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύ-
σατο, εἶπέ τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς
αὐτόν, Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύ-
χεσθαι, καθὼς καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξε
τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ.

ET factum est quum ipse precaretur quodam in loco, vt cessauit, dixit ei quidam ex eius discipulis, Domine, doce nos precari prout & Iohannes docuit discipulos suos.

Veræ precationis formula.

Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ὅταν προσεύχησθε, 2
λέγετε, ΠΑΤΕΡ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ
βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου,
ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

||Dixit autem eis, Quũ precamini, dicite, PATER noster qui es in cęlis, sanctificetur nomen tuũ: veniat regnum tuũ: fiat voluntas tua, sicut in cælo, etiam in terra.

Matth.6.4

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου 3
ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν.

Panem nostrum quotidianum da nobis in diẽ.

Et remitte nobis pecca 4
ta nostra : etenim ipsi re-
mittimus omnibus qui
nobis debent. Et ne nos
inducas in tentationem,
sed libera nos à malo.

Precandum est cum fide.

¶ Dixit etiam eis, Quis 5
vestrum habebit amicũ,
& proficiscetur ad eum
media nocte, & dicet ei,
Amice, da mihi mutuò
tres panes:

Quoniam amicus meus 6
venit de via ad me, & nõ
habeo quod apponam ei:

Et ille intus respondẽs 7
dicat, Ne mihi molestiã
exhibe: iam ostium clau-
sũ est, & pueruli mei me-
cum sunt in cubili : non
possum surgere & dare
tibi.

Dico vobis, etiamsi nõ 8
dederit ei surgẽs, eo quòd
amicus eius sit : at certè
propter importunitatem
eius surget ac dabit ei
quotquot sunt ei opus.

Matth. 7. 7, & 21. 22 marci 11. 24 iohan. 14. 13, & 16. 23 iacobi 1. 10

||Et ego dico vobis, Peti- 9
te, & dabitur vobis: quæ-
rite, & inuenietis: pulsate,
& aperietur vobis.

Matth. 7. 7

||Quisquis enim petit, 10
accipit: & qui quærit, in-
uenit : & pulsãti apietur.

Matth. 9. 32, & 12. 22 marci 3. 20

||Ecquis autem ex vo- 11
bis pater, si filius *ab eo* pe-
tierit panem, lapidem ei
dabit? aut si piscem, num
pro pisce dabit ei serpen-
tem?

Aut si petierit ouum, 12
num dabit ei scorpium?

Si vos igitur quum sitis 13
mali, nostis bona dona
dare liberis vestris, quan-
to magis Pater vester cæ
lestis dabit Spiritum san-
ctũ iis qui ab eo petierĩt?

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν·
καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίεμεν παντὶ ὀφείλοντι
ἡμῖν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρα-
σμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Τίς ἐξ ὑμῶν
ἕξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν
μεσονυκτίου, καὶ εἴπῃ αὐτῷ, Φίλε, χρῆ-
σόν μοι τρεῖς ἄρτους·

Ἐπειδὴ φίλος μου παρεγένετο ἐξ ὁ-
δοῦ πρός με, καὶ οὐκ ἔχω ὃ παραθήσω
αὐτῷ·

Κἀκεῖνος ἔσωθεν ἀποκριθεὶς εἴπῃ,
Μή μοι κόπους πάρεχε· ἤδη ἡ θύρα κέ-
κλεισται, καὶ τὰ παιδία μου μετ' ἐμοῦ
εἰς τὴν κοίτην εἰσίν· οὐ δύναμαι ἀνα-
στὰς δοῦναί σοι.

Λέγω ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δώσει αὐτῷ ἀνα-
στάς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ φίλον· διά γε τὴν
ἀναίδειαν αὐτοῦ ἐγερθεὶς δώσει αὐτῷ ὅ-
σων χρῄζει.

Κἀγὼ ὑμῖν λέγω, Αἰτεῖτε, καὶ δοθή-
σεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε· κρούετε, καὶ
ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει· καὶ ὁ ζη-
τῶν εὑρίσκει· καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται.

Τίνα δὲ ὑμῶν τὸν πατέρα αἰτήσει ὁ
υἱὸς ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ
καὶ ἰχθὺν, μὴ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει
αὐτῷ;

Ἢ καὶ ἐὰν αἰτήσῃ ᾠόν, μὴ ἐπιδώσει
αὐτῷ σκορπίον;

Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὑπάρχοντες,
οἴδατε ἀγαθὰ δόματα διδόναι τοῖς τέ-
κνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὁ ἐξ
οὐρανοῦ δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦ-
σιν αὐτόν.

14 Καὶ ἦν ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸ ἦν κωφόν· ἐγένετο δὲ τοῦ δαιμονίου ἐξελθόντος, ἐλάλησεν ὁ κωφός· καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι.

14 ¶ ||Eiecit etiã dæmoniũ quod erat mutum: factũ est autem, egresso dæmonio, loquutus est mutus, & mirata est turba.

Matth.9.33. & 12.22 marci 3.10

Exemplum horrẽdæ & insanabilis excæcationis, quũ mala cõscientia & destinata malitia virtus Dei blasphematur.

Matth.9.34. marci 3.22

15 Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον, Ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.

15 Quidam verò ex iis dixerunt, || Per Beelzebul principem dæmoniorum eiicit dæmonia.

16 Ἕτεροι δὲ πειράζοντες, σημεῖον παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ.

16 Et alii tentantes, signũ è cælo petebant ab eo.

17 Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διανοήματα, εἶπεν αὐτοῖς, Πᾶσα βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν διαμερισθεῖσα ἐρημοῦται, καὶ οἶκος ἐπὶ οἶκον, πίπτει.

17 Ipse verò quum sciret cogitationes eorum, dixit eis, ||Omne regnũ dissidens aduersus sese, vastatur: & domus aduersus sese *dißidens*, cadit.

Dignoscendi veri Christi à falso hæc vera ratio est, quòd verus Christus cum Satana nulla prorsus conditione paciscitur. Supereſt autem vt cognitus agnoscatur.

Matth.12.25 marci 3.24

18 Εἰ δὲ καὶ ὁ σατανᾶς ἐφ' ἑαυτὸν διεμερίσθη, πῶς σταθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ; ὅτι λέγετε, ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν με τὰ δαιμόνια.

18 Quòd si etiam Satanas aduersus seipsum dissidet, quomodo stabit regnum eius? Nã dicitis, per Beelzebul eiicere me dæmonia.

19 Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο κριταὶ ὑμῶν αὐτοὶ ἔσονται.

19 Quòd si ego per Beelzebul eiicio dæmonia, filii vestri per quem eiiciunt? propterea ipsi erunt vestri iudices.

20 Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

20 Sin autem digito Dei eiicio dæmonia, nempe peruenit ad vos regnum Dei.

21 Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλὴν, ἐν εἰρήνῃ ἐστὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ·

21 Quum validus quispiã armatus custodit aulam suam, in pace sunt ea quæ habet:

22 Ἐπὰν δὲ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν νικήσῃ αὐτὸν, τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ αἴρει ἐφ' ᾗ ἐπεποίθει, καὶ τὰ σκῦλα αὐτοῦ διαδίδωσιν.

22 Postquam verò quispiam eo validior inuadés vicerit eum, totam armaturam eius aufert qua cõfidebat, & spolia eius distribuit.

23 Aduersus mediatores Christi cum Satana saltem ad tempus cõciliãdi rationem quærũt.

Matth.12.43

23 Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει.

23 Qui non est mecum, contra me est: & qui non cogit mecum, spargit.

24 Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητοῦν ἀνάπαυσιν· καὶ μὴ εὑρίσκον,

24 ||Quũ impurus spiritus exierit à quopiam, transit per arida loca, quærés requiem: & non inueniés,

Qui nõ perseuerat peiore est cõditione quàm qui nunquam cœpit.

dicit, Reuertar domum
meam vnde exiui.

Veniens igitur inuenit 25
eam versam & ornatam.

Tũc proficiſcitur & ac- 26
cipit ſeptem alios ſpiritus
peiores quàm ſit ipſe: &
ingreſſi habitãt illic: ||ſit-
que vltima conditio ho-
minis illius deterior prio
re.

Heb. 6. 4
2. pet. 2. 20

Chriſtus nõ captat laudẽ in ſeſe, ſed in noſtra ſalute.

¶ Factum eſt autem quũ 27
hæc diceret, attollens vo-
cem quædã mulier è tur-
ba, dixit ei, Beatus vterus
qui te portauit, & vbera
quæ ſuxiſti.

Ipſe autem dixit, Imò 28
verò beati qui audiũt ſer-
monem Dei, & eum ob-
ſeruant.

Matth. 12. 38
Præpoſteri miraculorum flagitatores, pro miraculis pœnas auferent.
Ionæ 2. 1

¶ ||Quum autem turba 29
cõgregaretur apud eum,
cœpit dicere, Natio hæc
ſcelerata eſt: ſignũ requi-
rit: ſed ſignum non dabi-
tur ei, ||niſi ſignum illud
Ionæ Prophetæ.

Nam prout fuit Ionas 30
ſignum Niniuitis, ita etiã
erit Filius hominis na-
tioni iſti.

3. Reg. 10. 1
2. paral. 9. 1

||Regina Auſtri ſurget 31
in iudicio cum viris na-
tionis huius, & condem-
nabit eos, quòd venerit à
terminis terræ vt audiret
ſapientiam Solomonis:
& ecce, plus quàm Solo-
mon *eſt* hoc in loco.

Ionæ 3. 5
Supra, 8. 16
matth. 5. 15
marci 4. 21
33 Ideo accenduntur mẽtes cognitione Dei vt alii aliis præluceamus: ac proinde laborandũ in primis de vera illa luce petenda.

Viri Niniuitæ reſurgẽt 32
in iudicio cum hac natio-
ne, & condemnabunt eã:
||quòd ad præconium Io
næ reſipuerint: & ecce pl⁹
quàm Ionas *eſt* hoc in lo
co.

||Nullus verò lucer- 33
nã accenſam in occulto

λέγει, Ὑποστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου ὅθεν
ἐξῆλθον.

Καὶ ἐλθὸν εὑρίσκει σεσαρωμένον καὶ
κεκοσμημένον.

Τότε πορεύεται καὶ παραλαμβάνει
ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυ-
τοῦ· καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ· καὶ γί-
νεται τὰ ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χεί-
ρονα τῶν πρώτων.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ λέγειν αὐτὸν ταῦτα,
ἐπάρασά τις γυνὴ φωνὴν ἐκ τοῦ ὄχλου,
εἶπεν αὐτῷ, Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βα-
στάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς ἐθήλασας.

Αὐτὸς δὲ εἶπε, Μενοῦνγε μακάριοι
οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ φυ-
λάσσοντες αὐτόν.

Τῶν δὲ ὄχλων ἐπαθροιζομένων ἤρ-
ξατο λέγειν, Ἡ γενεὰ αὕτη πονηρά ἐστι·
σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθή-
σεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ
προφήτου.

Καθὼς γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶς σημεῖον
τοῖς Νινευΐταις, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ
ἀνθρώπου τῇ γενεᾷ ταύτῃ.

Βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ
κρίσει μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῆς γενεᾶς ταύτης,
καὶ κατακρινεῖ αὐτούς· ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν
περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι τὴν σοφίαν
Σολομῶντος· καὶ ἰδού, πλεῖον Σολομῶν-
τος ὧδε.

Ἄνδρες Νινευῒ ἀναστήσονται ἐν τῇ
κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατα-
κρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ
κήρυγμα Ἰωνᾶ· καὶ ἰδού, πλεῖον Ἰωνᾶ
ὧδε.

Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας, εἰς κρυπτὸν

τίθησιν, οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ
τὴν λυχνίαν, ἵνα οἱ εἰσπορευόμενοι, τὸ
φέγγος βλέπωσιν.
Ὁ λύχνος τοῦ σώματος, ἐστὶν ὁ ὀφθαλ- 34
μός. ὅταν οὖν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς
ᾖ, καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινόν ἐστιν·
ἐπὰν δὲ πονηρὸς ᾖ, καὶ τὸ σῶμά σου σκο-
τεινόν.
Σκόπει οὖν μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, σκό- 35
τος ἐστίν.
Εἰ οὖν τὸ σῶμά σου ὅλον φωτεινὸν, 36
μὴ ἔχον τι μέρος σκοτεινὸν, ἔσται φωτει-
νὸν ὅλον, ὡς ὅταν ὁ λύχνος τῇ ἀστραπῇ
φωτίζῃ σε.
Ἐν δὲ τῷ λαλῆσαι, ἠρώτα αὐτὸν Φα- 37
ρισαῖός τις ὅπως ἀριστήσῃ παρ' αὐτῷ.
εἰσελθὼν δὲ ἀνέπεσεν.
Ὁ δὲ Φαρισαῖος ἰδὼν ἐθαύμασεν ὅτι 38
οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίστου.
Εἶπε δὲ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν, Νῦν
ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου 39
καὶ τοῦ πίνακος καθαρίζετε· τὸ δὲ ἔσωθεν
ὑμῶν γέμει ἁρπαγῆς καὶ πονηρίας.
Ἄφρονες, οὐχ ὁ ποιήσας τὸ ἔξωθεν,
καὶ τὸ ἔσωθεν ἐποίησε; 40
Πλὴν τὰ ἐνόντα δότε ἐλεημοσύνην·
καὶ ἰδοὺ, πάντα καθαρὰ ὑμῖν ἐστιν. 41
Ἀλλ' οὐαὶ ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, ὅτι
ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ πή- 42
γανον καὶ πᾶν λάχανον, καὶ παρέρχεσθε τὴν
κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. ταῦτα
ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι.
Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, ὅτι ἀ-
γαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς 43
συναγωγαῖς, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς
ἀγοραῖς.

ponit, neque ſubter mo-
dium: ſed in candelabrũ,
vt qui ingrediuntur, ſplẽ-
dorem videant.
||Lucerna corporis eſt *Matth.6.22*
oculus: quum igitur ocu-
lus tuus fuerit ſimplex, to
tum quoque corpus tuũ
lucidum erit: quum verò
malus fuerit, etiam cor-
pus tuum tenebroſũ erit.
Conſidera ergo num
lumen quod in te eſt, te-
nebræ ſint.
Itaque ſi corpus tuum
totum lucidum *fuerit*, nõ
habens aliquam partem
tenebroſam: *ſic* erit luci-
dum totum, vt quũ lucer
na fulgore te illuſtrat.
¶ Poſtquam autem lo-
quutus eſſet, rogauit eum
quidam Phariſæus vt prã
deret apud ſe. Ingreſſus
igitur diſcubuit.
Phariſæus autem quũ
hoc vidiſſet, admiratus eſt
eum non prius ablutum
fuiſſe ante prandium.
Dixit autem Dominus
ei, ||Vos quidem Phariſæi *Matth.23.25*
exteriorem poculi pati-
næque partem purgatis:
ſed quod intra vos eſt, ple
num eſt rapina & ſcelere.
Dementes, nónne qui
fecit quod foris eſt, etiam
id quod intus eſt fecit?
Immo, ea quæ adſunt
date *in* eleemoſynã: & ec-
ce, oĩa erunt vobis pura.
Sed væ vobis Phariſæis,
quoniã decimatis mẽthã
& rutã, & quoduis olus,
ſed prǽteritis iudicium &
charitatem Dei. Hæc au-
tem oportuit facere, & il
la non omittere.
||Væ vobis Phariſæis,
quoniam diligitis primũ
conſeſſum in conuenti-
bus, & ſalutationes in fo-
ris.

Cultus Dei non in externa munditie & excogitatis ritib⁹, ſed in ſpirituali cordis iuſtitia & charitate poſitus eſt.

Hypocritarum eſt minuta perſequi, præcipua omittere.

Infrà, 20.46
matth.23.6
marci 12.38
Hypocriſis & ambitio plerunque coniunctæ.

*Matth.*23.27
Hypocritæ externo a ſpectu fallunt.

||Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritę: quoniam eſtis vt monumenta quæ non apparent, & quæ neſciunt ii qui ſuper *ea* ambulant.

44 Οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ, ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδηλα, καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἴδασιν.

Hypocritæ in alios ſeueriſſimi, omnia ſibi indulgẽt.

Reſpondens autẽ quidam ex Legis interpretibus, ait ei, Magiſter, quũ hæc dicis, etiam nos afficis iniuria.

45 Ἀποκριθεὶς δέ τις τῶν νομικῶν λέγει αὐτῷ, Διδάσκαλε, ταῦτα λέγων καὶ ἡμᾶς ὑβρίζεις.

*Matth.*23.4
*act.*15.10

Ipſe autem ait, ||Væ vobis quoque Legis interpretibus, quoniã oneratis homines oneribus difficilibus portatu, ſed ipſi vno ex digitis veſtris non attingitis onera.

46 Ὁ δὲ εἶπε, Καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἑνὶ τῶν δακτύλων ὑμῶν οὐ προσψαύετε τοῖς φορτίοις.

*Matth.*23.29
Hypocritæ ſanctos mortuos honore proſequũtur, quos viuos crudeliſſimè perſequũtur.

Væ vobis, quoniam ædificatis monumẽta Prophetarum, patres autem veſtri trucidarunt eos.

47 Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

Nempe teſtimonio veſtro cõprobatis facta patrum veſtrorum: quoniã illi quidem eos trucidarunt, vos autem ædificatis eorum monumenta.

48 Ἄρα μαρτυρεῖτε καὶ συνευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν· ὅτι αὐτοὶ μὲν ἀπέκτειναν αὐτοὺς, ὑμεῖς δὲ οἰκοδομεῖτε αὐτῶν τὰ μνημεῖα.

Propterea etiam Sapiẽtia Dei dixit, Mittam ad eos Prophetas & Apoſtolos, & ex ipſis *quoſdã* trucidabunt, & *quoſdam* expellent:

49 Διὰ τοῦτο καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶπεν, Ἀποστελῶ εἰς αὐτοὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι καὶ ἐκδιώξουσιν.

Vt à natione iſta requiratur ſanguis omniũ Prophetarum, effuſus à iactis fundamentis mundi,

50 Ἵνα ἐκζητηθῇ τὸ αἷμα πάντων τῶν προφητῶν, τὸ ἐκχυνόμενον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης,

*Gene.*4.8
2.*Paral.*24.21

||A ſanguine Abel vſq; ad ſanguinem||Zachariæ, qui periit inter altare & ædem: etiam dico vobis, requiretur ad hac natione.

51 Ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου, τοῦ ἀπολομένου μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ τοῦ οἴκου· ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

Iampridẽ ii præcipue arcẽt populum ab aditu cognitiõis Dei, quos oportuit eſſe Eccleſiæ ianitores.

Væ vobis Legis interpretibus, quoniam ſuſtuliſtis clauem cognitionis: ipſi non introiſtis, & eos qui introibant prohibuiſtis.

52 Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε.

Λέγοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα πρὸς αὐ- 53
τούς, ἤρξαντο οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρι-
σαῖοι δεινῶς ἐνέχειν, καὶ ἀποστοματίζειν
αὐτὸν περὶ πλειόνων·
Ἐνεδρεύοντες αὐτόν, καὶ ζητοῦντες 54
θηρεῦσαί τι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἵνα κα-
τηγορήσωσιν αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ιβ΄

Ἐν οἷς ἐπισυναχθεισῶν τῶν μυριά- 1
δων τοῦ ὄχλου, ὥστε καταπατεῖν
ἀλλήλους, ἤρξατο λέγειν πρὸς τοὺς μα-
θητὰς αὐτοῦ, Πρῶτον προσέχετε ἑαυτοῖς
ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων, ἥτις ἐστὶν
ὑπόκρισις.
Οὐδὲν δὲ συγκεκαλυμμένον ἐστὶν ὃ 2
οὐκ ἀποκαλυφθήσεται· καὶ κρυπτὸν, ὃ οὐ
γνωσθήσεται.
Ἀνθ' ὧν ὅσα ἐν τῇ σκοτίᾳ εἴπατε, ἐν 3
τῷ φωτὶ ἀκουσθήσεται· καὶ ὃ πρὸς τὸ οὖς
ἐλαλήσατε ἐν τοῖς ταμείοις, κηρυχθήσε-
ται ἐπὶ τῶν δωμάτων.
Λέγω δὲ ὑμῖν τοῖς φίλοις μου, Μὴ 4
φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα,
καὶ μετὰ ταῦτα μὴ ἐχόντων περισσότε-
ρόν τι ποιῆσαι.
Ὑποδείξω δὲ ὑμῖν τίνα φοβηθῆτε· φο- 5
βήθητε τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι, ἐξουσίαν
ἔχοντα ἐμβαλεῖν εἰς τὴν γέενναν· ναὶ λέ-
γω ὑμῖν, τοῦτον φοβήθητε.
Οὐχὶ πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσ- 6
σαρίων δύο, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν
ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;
Ἀλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφα- 7
λῆς ὑμῶν πᾶσαι ἠρίθμηνται. μὴ οὖν
φοβεῖσθε· πολλῶν στρουθίων διαφέ-
ρετε.

Quũ autem hæc eis diceret, cœperunt Scribæ & Pharisæi vehementer *ipsi* imminere, & eum allicere ad loquendũ de multis:

Insidiantes ei, & cupidè venãtes aliquid ex ipsius ore, vt eum accusarent.

CAP. XII.

INterea quum coacta esset permulta turba, adeo vt alii alios conculcarent, cœpit dicere discipulis suis, In primis cauete vobis à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.

||Nihil enim opertum est quod non sit detegendũ: neque occultũ, quod non sit cognoscendum.

Propterea quæ in tenebris dixistis, in luce audiẽtur: & quod in aurem loquuti estis in conclauibus, prædicabitur supra domos.

||Dico autem vobis amicis meis, Ne timete *vobis* ab iis qui trucidant corpus, & postea non habent quod amplius faciant.

Præmõstrabo autẽ vobis quẽ timeatis: timete eũ qui postquã trucidarit, præditus est authoritate iniiciẽdi in gehennã: etiã dico vobis, hunc timete.

||Nõne quinque passerculi væneũt assariis duobus, & vnus ex iis non est in obliuione apud Deũ?

Quinetiam capilli capitis vestri omnes numerati sunt. ne igitur timete: multis passerculis pręstatis.

Euadit quidem mundus eo deterior, quo magis reprehenditur, sed nihilominus minimè prodenda veritas.

Matth.16.6
marci 8.14

Fidelib⁹ doctoribus constitutis, cauendi sunt in primis qui puritatem doctrinæ speciosis commẽtis inficiunt: deinde dandaopera vt palàm & intrepidè, auxilio Dei freti, sincerã doctrinam proponant.

Suprà, 8.17
matth.10.26
marci 4.22

Matth.10.28

Etiamsi hypocritæ principes habeãt suæ crudelitatis ministros, nulla tamen causa est cur vel tantillum trepidemus, quum illi nihil possint nisi quod Deus volet, nec vnquã velit De⁹ qđ repugnet suorũ saluti.

Matth.10.29

1.Sam.14.45
act.27.34

Suprà, 9.26
matth. 10.32
2. tim. 2.12
Ingens constantis confessionis merces, horrenda abnegatiõis pœna, atq; adeo irreuocabilis pœna si dedita opera ore & animo blasphemetur cognita veritas.
Matth. 12.31
marci 3.28
1. ioh. 5.16

||Dico autẽ vobis, Quis- 8
quis me confessus fuerit
coram hominibus, Filius
quoque hominis confite
bitur eum coram Ange-
lis Dei:

Λέγω δὲ ὑμῖν, Πᾶς ὃς ἂν ὁμολογή-
σῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ
ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁμολογήσει ἐν αὐτῷ
ἔμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ.

Qui verò negauerit me 9
in conspectu hominum,
abnegabitur in conspe-
ctu Angelorum Dei.

Ὁ δὲ ἀρνησάμενός με ἐνώπιον τῶν
ἀνθρώπων, ἀπαρνηθήσεται ἐνώπιον τῶν
ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ.

||Et quisquis dicet quip- 10
piam in Filium hominis,
ei remittetur: ei verò qui
in Spiritũ sanctũ blasphe
mauerit, non remittetur.

Καὶ πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ. τῷ δὲ εἰς
τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ
ἀφεθήσεται.

Matth. 10.29
marci 13.12
Magnum est confessionis certamen, sed vel infirmissimis certantibus nõ deerit suo tempore qui omnia potest.

||Quũ autẽ adduxerint 11
vos ad synagogas & ad
magistrat⁹ ac potestates,
ne soliciti estote quomo
do aut q̃d ꝑ defẽsione al-
laturi, aut q̃d dicturi sitis:

Ὅταν δὲ προσφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς
συναγωγὰς καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξ-
ουσίας, μὴ μεριμνᾶτε πῶς ἢ τί ἀπο-
λογήσησθε, ἢ τί εἴπητε.

Spiritus enim sanct⁹ do 12
cebit vos eo ipso momẽ-
tò, quæ oporteat dicere.

Τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς
ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ἃ δεῖ εἰπεῖν.

Christus tribus de causis recusat esse familiæ herciscundæ iudex: primò, ne carnalẽ Iudæorũ de Messiæ regno opinionem foueat: secũdò, vt politicum imperium ab Ecclesiastico ministerio distinguat: tertiò, vt iis ocurrendũ doceat qui Euangelii prætextu, atque adeo ministrorum nomine ad priuata sua commoda abutuntur.

¶ Dixit autem ei quidam 13
è turba, Magister, dic fra-
tri meo vt partiatur me-
cum hæreditatem.

Εἶπε δέ τις αὐτῷ ἐκ τοῦ ὄχλου, Δι-
δάσκαλε, εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ μου μερί-
σασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν.

Ipse verò dixit ei, Heus 14
tu, quis me vobis iudicẽ
aut partitorem præfecit?

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπε, τίς με
κατέστησε δικαστὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;

Dixit igitur eis, Videte, 15
& cauete ab auaritia. ne-
que enim quum *bona* cui-
piam redundant, vita ipsi
constat ex bonis suis.

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς, Ὁρᾶτε καὶ φυ-
λάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας· ὅτι οὐκ ἐν
τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἐκ
τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ.

Dixit autem eis parabo- 16
lam in hæc verba, || Ho-
minis cuiusdam diuitis
exuberarat regio:

Εἶπε δὲ παραβολὴν πρὸς αὐτούς,
λέγων, Ἀνθρώπου τινὸς πλουσίου ἀφόρη-
σεν ἡ χώρα·

16 Nulli demẽtiores quàm diuites qui ab opibus suis pẽdent.
Eccli. 11.19

Itaque ratiocinabatur 17
apud se, dicẽs, Quid faciã?
nec enim habeo vbi co-
gam fructus meos.

Καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ, λέγων, Τί
ποιήσω; ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς
καρπούς μου.

Et dixit, Hoc faciam: 18
destruam horrea mea, &
maiora ædificabo: & illic
cogã omnes fruct⁹ meos,
& bona mea:

Καὶ εἶπε, Τοῦτο ποιήσω· καθελῶ μου
τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομή-
σω· καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γεννή-
ματά μου, καὶ τὰ ἀγαθά μου.

Καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου, Ψυχὴ, ἔχεις 19
πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀ-
ναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου.
Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Θεός, Ἄφρων, ταύτῃ 20
τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ
σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται;
Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ 21
εἰς Θεὸν πλουτῶν.
Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, 22
Διὰ τοῦτο ὑμῖν λέγω, μὴ μεριμνᾶτε
τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε· μηδὲ τῷ σώ-
ματι, τί ἐνδύσησθε.
Ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ 23
σῶμα, τοῦ ἐνδύματος.
Κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ 24
σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν· οἷς οὐκ ἔστι
ταμεῖον, οὐδὲ ἀποθήκη, καὶ ὁ Θεὸς τρέ-
φει αὐτούς· πόσῳ μᾶλλον ὑμεῖς διαφέρε-
τε τῶν πετεινῶν;
Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μεριμνῶν δύναται 25
προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆ-
χυν ἕνα;
Εἰ οὖν οὔτε ἐλάχιστον δύνασθε, τί 26
περὶ τῶν λοιπῶν μεριμνᾶτε;
Κατανοήσατε τὰ κρίνα, πῶς αὐξάνει· 27
οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ νήθει· λέγω δὲ ὑμῖν, οὐδὲ
Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιε-
βάλετο ὡς ἓν τούτων.
Εἰ δὲ τὸν χόρτον ἐν τῷ ἀγρῷ σήμερον 28
ὄντα, καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμε-
νον ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι, πόσῳ μᾶλ-
λον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι;
Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φάγητε, ἢ τί 29
πίητε· καὶ μὴ μετεωρίζεσθε.
Ταῦτα γὰρ πάντα, τὰ ἔθνη τοῦ κό- 30
σμου ἐπιζητεῖ· ὑμῶν δὲ ὁ πατὴρ οἶδεν ὅτι

Et dicam animæ meæ,
Anima, habes multa bo-
na reposita in annos mul
tos: requiesce, comede, bi
be, oblectare.
Dixit autem ei Deus,
Demens, hac nocte ani-
mam tuam repetunt abs
te: quæ verò parasti, cu-
ius erunt?
Ita *est* qui thesaurum
congerit sibi, nec est in
Deo diues.
Dixit autem discipulis
suis, || Propterea dico vo-
bis, ne soliciti estote de a-
nima vestra, quid esuri si-
tis: neque de corpore, qua
re sitis induendi.
Anima plus est quàm
alimentum, & corpus
quàm vestitus.
Cõsiderate coruos. nec
enim seminãt, neque me-
tunt, quibus non est cella
neque horreum, & *tamen*
Deus alit eos: quanto vos
præstatis volucribus?
Quis autẽ ex vobis soli
citè cogitando potest ap-
ponere ad staturam suam
cubitum vnum?
Itaq; si ne id quidẽ quod
minimũ est potestis, quid
de cæteris soliciti estis:
Considerate lilia, quo-
modo crescant. nõ fatigã
tur, neq; nẽt: dico autẽ vo
bis, ne Solomonẽ quidẽ
cum omni gloria sua ami
ctum fuisse vt vnũ ex iis.
Quòd si herbã quæ ho
die est in agro, & cras in
clibanum mittitur, Deus
ita circumuestit: quanto
magis vos ô exigua fide
præditi?
Vos igitur ne quærite q̃d
esuri sitis, aut q̃d bibituri:
& ne suspẽso aĩo estote.
Hæc enim omnia gen
tes mundi requirunt: Pa-
ter autẽ vester nouit vos

Matth.6.25
1.pet.5.7
psal.54.26
Seria cogita
tio de proui-
dentia Dei, re
medium præ-
bet aduersus
stultissimas &
maxime an-
xias hominũ
de hac vita so
licitudines.

istis indigere.

De regno Dei solicitis nihil deerit.

Quin potius quærite regnũ Dei, & hæc omnia adiicientur vobis.

Stultũ est ab eo minima nõ sperare q ma-xima vltro lar giatur.

Ne time, o parue grex: nã visum est Patri vestro dare vobis regnum.

Matth.6.20
Sancta pro-digalitas, cer-tum ad veras opes parãdas compẽdium.

Vendite bona vestra, & date eleemosynã. ||Parate vobis crumenas quæ non veterascunt, thesaurum in cælis qui nunquã deficiat: quò fur non appropinquat, *& vbi* tinea non corrumpit.

Vbi enim thesaurus vester est, illic & cor vestrũ erit.

1.Pet.1.13
Fidelium ser-uorũ Dei vi-ta in hoc mũ-do, est perui-gil quædam peregrinatio, præeunte Ver bi lucerna.

||Sint lũbi vestri præcincti, & *vestræ* lucernæ accensæ:

Et vos similes *estote* iis qui expectant quando dominus suus reuersus sit à nuptiis: vt quum venerit ac pulsauerit, statim aperiant ei.

Beati serui illi, quos quũ venerit dominus, inueniet vigilãtes. amen dico vobis, præcinct⁹ faciet vt discumbant, & prodiẽs ministrabit eis.

Et si venerit secũda vigilia, & si tertia vigilia venerit, atque ita inuenerit, beati sunt serui illi.

Matth.24.43
apoc.16.15

||Hoc autem scitote, si sciret paterfamiliâs qua hora fur venturus sit, vigilaret, nec fineret perfodi domum suam.

41 Nullis ma ior incumbit vigilandi ne-cessitas quàm iis qui aliquẽ honoris gra-dum in Dei familia sunt adepti.

Et vos igitur estote parati: quia qua hora nõ putatis, Fili⁹ hominis veniet.

Dixit autem ei Petrus, Domine, nobis dicis istã parabolam, an etiam omnibus?

χρῄζετε τούτων.
31 Πλὴν ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.
32 Μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον· ὅτι εὐδόκησεν ὁ πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν.
33 Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅπου κλέπτης οὐκ ἐγγίζει, οὐδὲ σὴς διαφθείρει.
34 Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἔσται.
35 Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι·
36 Καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον ἑαυτῶν, πότε ἀναλύσῃ ἐκ τῶν γάμων· ἵνα ἐλθόντος καὶ κρούσαντος, εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ.
37 Μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι οὓς ἐλθὼν ὁ κύριος εὑρήσει γρηγοροῦντας. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι περιζώσεται, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς.
38 Καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὕρῃ οὕτω, μακάριοί εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι.
39 Τοῦτο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἀφῆκε διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ.
40 Καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε ἕτοιμοι· ὅτι ᾗ ὥρᾳ οὐ δοκεῖτε, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.
41 Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος, Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας;

Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πι- 42
στὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστή-
σει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ
διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον;

Μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἐλ- 43
θὼν ὁ κύριος αὐτοῦ εὑρήσει ποιοῦντα
οὕτως.

Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς 44
ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν.

Ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ 45
καρδίᾳ αὐτοῦ, Χρονίζει ὁ κύριός μου ἔρ-
χεσθαι· καὶ ἄρξηται τύπτειν τοὺς παῖδας
καὶ τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε καὶ πίνειν καὶ
μεθύσκεσθαι·

Ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου ἐν 46
ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γι-
νώσκει· καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέ-
ρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει.

Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλη- 47
μα τοῦ Κυρίου ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἑτοιμάσας,
μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δα-
ρήσεται πολλάς·

Ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἄξια πλη- 48
γῶν, δαρήσεται ὀλίγας. παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη
πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ᾽ αὐτοῦ· καὶ
ᾧ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτή-
σουσιν αὐτόν.

Πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ 49
τί θέλω εἰ ἤδη ἀνήφθη;

Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ 50
πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῇ;

Δοκεῖτε ὅτι εἰρήνην παρεγενόμην 51
δοῦναι ἐν τῇ γῇ; οὐχὶ, λέγω ὑμῖν, ἀλλ᾽ ἢ
διαμερισμόν.

Ἔσονται γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν πέντε ἐν οἴκῳ 52
ἑνὶ διαμεμερισμένοι, τρεῖς ἐπὶ δυσὶ,

Dixit autem Dominus, Quisnam est fidus dispensator ac prudens, quē dominꝰ præficiet famulitio suo, vt in tempore det demensum?

Beatus seruus ille quē dominus, quum venerit, inuenerit ita facientem.

Verè dico vobis, omnibus suis bonis præficiet eum.

Quòd si dixerit seruus ille in corde suo, Tardat dominus meus aduentū: cœperítque verberare seruos & ancillas, & edere & bibere & inebriari:

Veniet dominus serui illius die quo non expectat, & qua hora non nouit: & separabit eum, partémque cum infidis ei assignabit.

Ille autem seruus qui nouit voluntatem domini sui, nec *se* comparauit, nec fecit ex voluntate eius, cædetur multis *plagis*:

Qui verò non nouit, & fecit digna plagis, cædetur *plagis* paucis. Porro cuicunque multum datū est, multum repetetur ab eo: & apud quem deposuerunt multa, amplius reposcent ab eo.

Ignem veni missurus in terra, & quid volo si iam accensus est?

Sed baptismo oportet me baptizari: & quomodo cōstringor vsquequo *hoc* perficiatur?

Putatis me aduenisse pacē daturū in terra? nō, dico vobis, imò dissidium.

Erūt enim ex hoc *tēpore* quinq; in vna domo dissidētes, tres aduersus duos,

Euāngelium sicut est vnica veræ pacis causa inter pios, ita est inter impios summæ perturbationis occasio.

& duo aduersus tres.

53 Dissidebit pater aduersus filium, & filius aduersus patrem: mater aduersus filiã, & filia aduersus matrem: socrus aduersus nurũ suam, & nurus aduersus socrum suam.

Matth. 16. 2 Homines, in terrenis rebus acutissimi, spõtanea malitia in iis quæ ad cælestem vitã spectant, plane cæcutiunt.

54 ||Dicebat autem etiam turbæ, Quũ videritis nubem exorientem ab Occasu, statim dicitis, Imber venit: & ita fit.

55 Et quum Austrum flãtem, dicitis, Æstus erit: & fit *æstus*.

56 Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostris probare: hoc autem tempus quî fit vt non probetis?

Homines amore sui cæci, ac proinde rixosi ac pertinaces, præmiũ suæ stultitiæ ferent. *Matth. 5. 25*

57 Cur autem & per vos ipsos non iudicatis quod iustum est?

58 ||Enimuero dum abis cum aduersario tuo ad magistratum, da operam in via vt libereris ab eo: ne pertrahat te ad iudicẽ, & iudex te tradat exactori, & exactor coniiciat te in carcerem.

59 Dico tibi, non exibis illinc vsquequò vltimum etiam minutũ reddideris.

CAP. XIII.

Iustis aliorũ pœnis non oportet nos insultare, sed iis potius ad resipiscentiam erudiri.

1 Adfuerunt autem eo ipso tempore quidam annuntiantes ei de Galilæis, quorũ sanguinem Pilatus miscuerat cum ipsorum sacrificiis.

2 Et respondens Iesus dixit eis, Putatis hos Galilæos præ omnibus Galilæis peccatores fuisse, quoniam talia passi sunt?

3 Non, dico vobis: imò, nisi resipiscatis, omnes itidem peribitis.

καὶ δύο ἐπὶ τρισί.

53 Διαμερισθήσεται πατὴρ ἐφ' υἱῷ, καὶ υἱὸς ἐπὶ πατρί· μήτηρ ἐπὶ θυγατρί, καὶ θυγάτηρ ἐπὶ μητρί· πενθερὰ ἐπὶ τὴν νύμφην αὐτῆς, καὶ νύμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς.

54 Ἔλεγε δὲ καὶ τοῖς ὄχλοις, Ὅταν ἴδητε τὴν νεφέλην ἀνατέλλουσαν ἀπὸ δυσμῶν, εὐθέως λέγετε, Ὄμβρος ἔρχεται· καὶ γίνεται οὕτω.

55 Καὶ ὅταν νότον πνέοντα, λέγετε, Ὅτι καύσων ἔσται· καὶ γίνεται.

56 Ὑποκριταί, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκιμάζειν· τὸν δὲ καιρὸν τοῦτον πῶς οὐ δοκιμάζετε;

57 Τί δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον;

58 Ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ἐν τῇ ὁδῷ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ· μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτήν, καὶ ὁ κριτής σε παραδῷ τῷ πράκτορι, καὶ ὁ πράκτωρ σε βάλλῃ εἰς φυλακήν.

59 Λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως οὗ καὶ τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷς.

Κεφάλαιον ιγ'

1 Παρῆσαν δέ τινες ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα Πιλάτος ἔμιξε μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν.

2 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Δοκεῖτε ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι οὗτοι ἁμαρτωλοὶ παρὰ πάντας τοὺς Γαλιλαίους ἐγένοντο, ὅτι τοιαῦτα πεπόνθασιν;

3 Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε.

Η ἐκεῖνοι οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ, ἐφ' οὓς 4
ἔπεσεν ὁ πύργος ἐν τῷ Σιλωὰμ, καὶ ἀ-
πέκτεινεν αὐτοὺς, δοκεῖτε ὅτι οὗτοι ὀφει-
λέται ἐγένοντο παρὰ πάντας ἀνθρώπους
τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ;

Aut illos decẽ & octo, supra quos cecidit turris in Siloam, & trucidauit eos, putatis debitores fuisse præ omnibus hominibus qui habitant in Hierusalem?

Οὐχὶ, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετα- 5
νοῆτε, πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε.

Non, dico vobis: imò, nisi resipiscatis, omnes itidem peribitis.

Ἔλεγε δὲ ταύτην τὴν παραβολήν, 6
Συκῆν εἶχέ τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ πε-
φυτευμένην· καὶ ἦλθε καρπὸν ζητῶν ἐν
αὐτῇ, καὶ οὐχ εὗρεν.

¶ Dixit autẽ hanc parabolam, Ficũ habebat quidam plantatam in vinea sua: & venit quærens fructũ in ea, neque inuenit.

Longa quidẽ est Dei patientia, sed ita tamen vt tandẽ iudicium exerceat.

Εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργὸν, Ἰ- 7
δοὺ, τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν
ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω·
ἔκκοψον αὐτήν· ἱνατί καὶ τὴν γῆν κα-
ταργεῖ;

Dixit autem vinitori, Ecce, anni tres sũt ex quo venio quærens fructum in ficu ista, & non inuenio: excinde eam: quorsum etiam terram inutilem reddit?

Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ, Κύ- 8
ριε, ἄφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος,
ἕως ὅτου σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλω
κοπρίαν·

Ille verò respondẽs dixit ei, Domine, dimitte eam etiam hoc anno, vsquequo fodero circum eam, & misero stercus:

Κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν· εἰ δὲ μήγε, 9
εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν.

Et si quidem tulerit fructũ, *dimittes:* sin minus, in futurum excindes eam.

Ἦν δὲ διδάσκων ἐν μιᾷ τῶν συναγω- 10
γῶν ἐν τοῖς σάββασι.

¶ Docebat autẽ in quadam synagoga Sabbatho.

Christus idcirco venit vt nos à Satanæ vinculis liberaret.

Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ ἦν πνεῦμα ἔχουσα 11
ἀσθενείας ἔτη δέκα καὶ ὀκτώ· καὶ ἦν συγ-
κύπτουσα, καὶ μὴ δυναμένη ἀνακύψαι
εἰς τὸ παντελές.

Et ecce, mulier adfuit habens spiritum inualetudinis *ab* annis decem & octo: erátq; incurua, nec prorsus *sese* poterat recuruare.

Ἰδὼν δὲ αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς, προσεφώ- 12
νησε, καὶ εἶπεν αὐτῇ, Γύναι, ἀπολέλυσαι
τῆς ἀσθενείας σου.

Ipsam autem quum vidisset Iesus aduocauit, & dixit ei, Mulier, absoluta es ab inualetudine tua.

Καὶ ἐπέθηκεν αὐτῇ τὰς χεῖρας· καὶ 13
παραχρῆμα ἀνωρθώθη, καὶ ἐδόξαζε
τὸν Θεόν.

Et imposuit ei manus: & illico surrecta est, & glorificabat Deum.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἀ- 14
γανακτῶν ὅτι τῷ σαββάτῳ ἐθεράπευσεν

Respondens autẽ præfectus synagogæ, indignãs quòd Sabbatho sanasset

Viua hypocrisis imago, & eiusdẽ merces.

Iesus, dixit turbæ, Sex dies sunt quibus oportet operari: his ergo *diebus* venite, & sanamini, & non die Sabbathi.

ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε τῷ ὄχλῳ, Ἓξ ἡμέραι εἰσὶν ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι· ἐν ταύταις οὖν ἐρχόμενοι θεραπεύεσθε, καὶ μὴ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου.

Respondit ergo ei Dominus, & dixit, Hypocrita, vnusquisque vestrum Sabbatho nónne soluit bouem suum aut asinũ à præsepi, & ducit aquatũ?

15 Ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ ὁ Κύριος, καὶ εἶπεν, Ὑποκριτὰ, ἕκαστος ὑμῶν τῷ σαββάτῳ οὐ λύει τὸν βοῦν αὐτοῦ ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης, καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει;

Hanc autem filiam Abrahæ, quam vinxerat Satanas ecce decem & octo annos, nõ oportuit à vinculo isto solui die Sabbathi?

16 Ταύτην δὲ, θυγατέρα Ἀβραὰμ οὖσαν, ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου;

Et quum hæc diceret, pudore afficiebantur omnes qui se opponebant ei: sed tota turba gaudebat super omnib⁹ gloriosis rebus quę fiebãt ab eo.

17 Καὶ ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ, κατῃσχύνοντο πάντες οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἔχαιρεν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ.

Matth.13.31
marci 4.31
Dominus regnum suum à tenuibus principiis inchoat vt insperati progressus, potentiam eius melius illustrẽt.

||Dixit autem *Iesus*, Cui rei simile est regnum Dei? & cui illud assimilabo?

18 Ἔλεγε δὲ, Τίνι ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; καὶ τίνι ὁμοιώσω αὐτήν;

Simile est grano sinapis, quod acceptum quispiam misit in hortũ suũ: & creuit, & euasit in arborem magnam, & volucres cæli nidulati sunt in eius ramis.

19 Ὁμοία ἐστὶ κόκκῳ σινάπεως, ὃν λαβὼν ἄνθρωπος ἔβαλεν εἰς κῆπον ἑαυτοῦ· καὶ ηὔξησε, καὶ ἐγένετο εἰς δένδρον μέγα, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ.

Matth.13.33

||Et rursum dixit, Cui rei assimilabo regnũ Dei?

20 Καὶ πάλιν εἶπε, Τίνι ὁμοιώσω τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ;

Simile est ferméto quod acceptũ mulier cõdidit in farinæ satis tribus, vsquequo fermentaretur tota.

21 Ὁμοία ἐστὶ ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα γυνὴ ἐνέκρυψεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον.

Matth.9.35
marci 6.6
In eos qui dum malunt cũ multis errare quàm cum paucis recte incedere, tandẽ tarditate suâ à regno Dei excluduntur.

||Transibat igitur singulas vrbes & vicos, docens, & iter faciens Hierosolymam.

22 Καὶ διεπορεύετο κατὰ πόλεις καὶ κώμας διδάσκων, καὶ πορείαν ποιούμενος εἰς Ἱερουσαλήμ.

Dixit auté ei quidã, Domine, nũ pauci sũt qui seruétur? Ipse verò dixit eis,

23 Εἶπε δέ τις αὐτῷ, Κύριε, εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς,

Matth.7.13

||Cõtendite intrare per angustã portã: quia multi, dico vobis, studebunt intrare, & non poterunt:

24 Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πολλοὶ, λέγω ὑμῖν, ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν.

25 Ἀφ' οὗ ἂν ἐγερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ ἀποκλείσῃ τὴν θύραν, καὶ ἄρξησθε ἔξω ἑστάναι, καὶ κρούειν τὴν θύραν, λέγοντες, Κύριε, Κύριε, ἄνοιξον ἡμῖν· καὶ ἀποκριθεὶς ἐρεῖ ὑμῖν, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ.

Ex quo *videlicet* surrexerit paterfamiliâs, & occluserit ostiũ, & cœperitis foris stare, & pulsare ostium, dicẽtes, Domine, Domine, aperi nobis: qui respondens dicet vobis, Nescio vnde vos sitis.

26 Τότε ἄρξεσθε λέγειν, Ἐφάγομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐπίομεν, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας.

Tunc incipietis dicere, Edimus in tui conspectu, & bibimus, & in plateis nostris docuisti.

Frustra est in Ecclesia qui non est ex Ecclesia, quod vitæ puritas ostendit.

27 Καὶ ἐρεῖ, Λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστέ· ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας.

||Et dicet, Dico vobis, nescio vnde vos sitis:||abscedite à me omnes qui facitis quod iniustum est.

Matth.7.13, & 25.41
Psal.6.13

28 Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅταν ὄψησθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω.

Illic erit fletus & stridor dentium, quum videritis Abraham & Isaac & Iacob & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.

Reiectio Iudæorũ & Gentium vocatio prædicitur.

29 Καὶ ἥξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, καὶ ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου· καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

Tunc venient *multi* ab Oriente & Occidente, & Borea & Austro: & discũbent in regno Dei.

30 Καὶ ἰδοὺ, εἰσὶν ἔσχατοι οἳ ἔσονται πρῶτοι, καὶ εἰσὶ πρῶτοι οἳ ἔσονται ἔσχατοι.

||Et ecce, sũt vltimi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt vltimi.

Matth.19.30 & 20.16 marci 10.31

31 Ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ προσῆλθόν τινες Φαρισαῖοι, λέγοντες αὐτῷ, Ἔξελθε, καὶ πορεύου ἐντεῦθεν· ὅτι Ἡρώδης θέλει σε ἀποκτεῖναι.

Eo ipso die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes ei, Exi, & abi hinc: nam Herodes vult te trucidare.

Pergendum in vocationis cursu, per medios seu veros seu fictos terrores.

32 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, Ἰδοὺ, ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον, καὶ τῇ τρίτῃ τελειοῦμαι.

Tũc ait eis, Profecti dicite vulpi illi, Ecce, eiiciã dæmonia, & sanationes peragam hodie & cras, & tertia die consummabor.

33 Πλὴν δεῖ με σήμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἐχομένῃ πορεύεσθαι· ὅτι οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ.

Veruntamen oportet me hodie & cras & perendie iter facere: quia fieri non potest vt Propheta pereat extra Hierusalem.

Nusquã crudeliores piorum hostes, quam qui versantur intra ipsum Ecclesiæ sacrariũ: sed Deus videt, & suo tempore requiret.

34 Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ

||Hierusalẽ, Hierusalẽ, quę trucidas Prophetas, &

Matth.23.37

lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui cogere liberos tuos, quemadmodum gallina pulliciem suam sub alas, & noluistis?

Ecce, relinquitur vobis 35
domus vestra deserta. Amen auté dico vobis, nõ videbitis me, vsquedum venerit *tempus* quum dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XIIII.

Ne Sabbathi quidé lex offi cia charitatis debuit impedire.

ET factum est, quum 1
venisset domum cuiusdam ex primoribus Pharisæis Sabbatho ad capiendum cibum, ipsi obseruabant eum.

Et ecce, quidam hydro 2
picus erat coram eo.

Tum respondens Iesus
dixit Legis interpretibus 3
& Pharisæis, in hæc verba, Licétne sanare Sabbatho?

Ipsi verò tacuerunt. Tũ 4
ipse prehésum eum sanauit, & dimisit.

Et respondens eis, di- 5
xit, Quis vestrum, *si ipsius* asinus aut bos in puteum incidat, nõ statim extrahet eum die Sabbathi?

Et non poterant ei ex 6
aduerso ad ista respondere.

Arrogantiæ merces ignominia: veræ autem modestiæ, gloria.

¶ Dixit auté parabolã iis 7
qui vocati fuerant, attendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens eis,

Quum vocatus fueris 8
ab aliquo ad nuptias, ne accumbito primo loco: ne fortè honoratior te sit vocatus ab eo:

Et is qui te & illũ voca- 9
uit, veniens dicat tibi, Da huic locũ: & tũc incipias

λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὴν ἑαυτῆς νοσσιὰν ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθελήσατε;

Ἰδοὺ, ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. ἀμὴν δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐ μή με ἴδητε ἕως ἂν ἥξῃ ὅτε εἴπητε, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Κεφάλαιον ιδ

ΚΑΙ ἐγένετο ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς οἶκόν τινος τῶν ἀρχόντων τῶν Φαρισαίων σαββάτῳ φαγεῖν ἄρτον, καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρούμενοι αὐτόν.

Καὶ ἰδοὺ, ἄνθρωπός τις ἦν ὑδρωπικὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ.

Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς τοὺς νομικοὺς καὶ Φαρισαίους, λέγων, Εἰ ἔξεστι τῷ σαββάτῳ θεραπεύειν;

Οἱ δὲ ἡσύχασαν. Καὶ ἐπιλαβόμενος ἰάσατο αὐτὸν, καὶ ἀπέλυσε.

Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς, εἶπε, Τίνος ὑμῶν ὄνος ἢ βοῦς εἰς φρέαρ ἐμπεσεῖται, καὶ οὐκ εὐθέως ἀνασπάσει αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου;

Καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἀνταποκριθῆναι αὐτῷ πρὸς ταῦτα.

Ἔλεγε δὲ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν, ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο, λέγων πρὸς αὐτούς,

Ὅταν κληθῇς ὑπό τινος εἰς γάμους, μὴ κατακλιθῇς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν· μήποτε ἐντιμότερός σου ᾖ κεκλημένος ὑπ᾽ αὐτοῦ·

Καὶ ἐλθὼν ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας, ἐρεῖ σοι, Δὸς τούτῳ τόπον· καὶ τότε ἄρξῃ

μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν.

cum pudore vltimum locum obtinere.

10 Ἀλλ' ὅταν κληθῇς, πορευθεὶς ἀνάπεσον εἰς τὸν ἔσχατον τόπον· ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κεκληκώς σε, εἴπῃ σοι, Φίλε, προσανάβηθι ἀνώτερον. τότε ἔσται σοι δόξα ἐνώπιον τῶν συνανακειμένων σοί.

||Sed quũ vocatus fueris, vade discubitum in vltimum locum: vt quùm venerit qui te vocauit, dicat tibi, Amice, ascende superius. Tũc erit tibi gloria in conspectu eorum qui tecum discumbunt.

Prou.25.7

11 Ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

||Nam omnis qui se extollit, deprimetur: & qui se depresserit, extolletur.

Infrà,18.14 matth.13.12

12 Ἔλεγε δὲ καὶ τῷ κεκληκότι αὐτὸν, Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονας πλουσίους· μήποτε καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα.

Dicebat autem etiam ei qui ipsum vocauerat, ||Quum facis prandiũ aut cœnã, ne vocato amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neq; vicinos diuites: nequãdo & ipsi teuicissim vocẽt ac retribuatur tibi gratia.

In eos qui sua vel ambitiose vel com pẽsationis spe profundunt, quũ charitas Christiana in Dei tantũ gloriam, & vsum proximi respiciat.

Tob.4.7 prouer.3.9

13 Ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλούς.

Sed quum facis epulũ, voca pauperes, mancos, claudos, cæcos:

14 Καὶ μακάριος ἔσῃ· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναί σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων.

Et beatus eris: quia nõ possũt *gratiã* retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorũ.

15 Ἀκούσας δέ τις τῶν συνανακειμένων ταῦτα, εἶπεν αὐτῷ, Μακάριος ὃς φάγεται ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

Hæc autem quum audisset quidã ex iis qui simul accumbebant, dixit ei, Beatus qui comedet panem in regno Dei.

16 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ἄνθρωπός τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ ἐκάλεσε πολλούς.

Ipse autẽ dixit ei, ||Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos:

Adeò insanit maxima etiã eorũ pars quibus Deus seipsum patefecit, vt quæ à Deo nacti sũt adiumenta, in impedimenta sponte cõuertant.

Matth.22. apoc.19.9

17 Καὶ ἀπέστειλε τὸν δοῦλον αὐτοῦ τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου εἰπεῖν τοῖς κεκλημένοις, Ἔρχεσθε, ὅτι ἤδη ἕτοιμά ἐστι πάντα.

Misitque seruum suum hora cœnæ vt diceret vocatis, Venite, quia iam parata sunt omnia.

18 Καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες. Ὁ πρῶτος εἶπεν αὐτῷ, Ἀγρὸν ἠγόρασα, καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν. ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρῃτημένον.

Et omnes cœperunt vno *ore se* excusare. Primus dixit ei, Agrũ emi, & necesse habeo exire & eum inspicere: rogo te, habe me excusatum.

Et alter dixit, Iuga boũ emi quinque, & proficiſcor ad probandũ ea : rogo te, habe me excuſatũ. 19

Καὶ ἕτερος εἶπε, Ζεύγη βοῶν ἠγόρασα πέντε, καὶ πορεύομαι δοκιμάσαι αὐτά· ἐρωτῶ σε, ἔχε με παρῃτημένον.

Et alius dixit, Vxorem duxi, & propterea non poſſum venire. 20

Καὶ ἕτερος εἶπε, Γυναῖκα ἔγημα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναμαι ἐλθεῖν.

Quum igitur ſeruus aduenisset, annuntiauit iſta domino ſuo. Tunc iratus paterfamiliâs dixit ſeruo ſuo, Abi citò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos, claudóſque & cęcos huc introducito. 21

Καὶ παραγενόμενος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἀπήγγειλε τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ταῦτα. Τότε ὀργισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ, Ἔξελθε ταχέως εἰς τὰς πλατείας καὶ ῥύμας τῆς πόλεως, καὶ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀναπήρους καὶ χωλοὺς καὶ τυφλοὺς εἰσάγαγε ὧδε.

Et ait ſeruus, Domine, factum eſt vt imperaſti, & adhuc locus eſt. 22

Καὶ εἶπεν ὁ δοῦλος, Κύριε, γέγονεν ὡς ἐπέταξας, καὶ ἔτι τόπος ἐστί.

Tunc ait dominus ſeruo, Abi in vias & ſepes, & coge ingredi, vt impleatur domus mea. 23

Καὶ εἶπεν ὁ κύριος πρὸς τὸν δοῦλον, Ἔξελθε εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμούς, καὶ ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ἵνα γεμισθῇ ὁ οἶκός μου.

Dico enim vobis neminem virorũ illorum qui vocati fuerant, guſtaturũ cœnam meam. 24

Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῶν κεκλημένων γεύσεταί μου τοῦ δείπνου.

Affectus etiã per ſe laudabiles cogendi in ordinem, vt pietas ſupereminet. *Suprà, 9.23 Matth. 10.37, & 16.24*

Ibat autem turba multa cum eo : & conuerſus dixit eis, 25

Συνεπορεύοντο δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοί· καὶ στραφεὶς εἶπε πρὸς αὐτούς,

||Siquis venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem, & vxorem & liberos, & fratres & ſorores, atque adeo etiam animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. 26

Εἴ τις ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφούς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, οὐ δύναταί μου μαθητὴς εἶναι.

Matth. 10.38 & 16.24 marci 8.24

Christi veros ſectatores oportet ædificare ſimul ac pugnare, ac proinde ad quaſuis ærumnas perferẽdas, tempeſtiuè eſſe compoſitos.

||Et quiſquis non portat crucem ſuam, & *non* ſequitur me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. 27

Καὶ ὅστις οὐ βαστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής.

Quis enim ex vobis, ſi velit turrim ædificare, nõ prius ſedẽs cõputat ſumptꝰ, an habeat quę ad perfectionem *operis requirũtur*? 28

Τίς γὰρ ἐξ ὑμῶν, θέλων πύργον οἰκοδομῆσαι, οὐχὶ πρῶτον καθίσας ψηφίζει τὴν δαπάνην, εἰ ἔχει τὰ πρὸς ἀπαρτισμόν;

Ἵνα μήποτε θέντος αὐτοῦ θεμέλιον, καὶ 29
μὴ ἰσχύοντος ἐκτελέσαι, πάντες οἱ θεω-
ροῦντες ἄρξωνται ἐμπαίζειν αὐτῷ,

Λέγοντες, Ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἤρ- 30
ξατο οἰκοδομεῖν, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι.

Ἢ τίς βασιλεὺς πορευόμενος συμβα- 31
λεῖν ἑτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, οὐχὶ κα-
θίσας πρότερον βουλεύεται εἰ δυνατός
ἐστιν ἐν δέκα χιλιάσιν ἀπαντῆσαι τῷ μετὰ
εἴκοσι χιλιάδων ἐρχομένῳ ἐπ' αὐτόν;

Εἰ δὲ μήγε, ἔτι αὐτοῦ πόῤῥω ὄντος, 32
πρεσβείαν ἀποστείλας, ἐρωτᾷ τὰ πρὸς
εἰρήνην.

Οὕτως οὖν, πᾶς ἐξ ὑμῶν ὃς οὐκ ἀπο- 33
τάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ ὑπάρχουσιν, οὐ
δύναταί μου εἶναι μαθητής.

Καλὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μω- 34
ρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται;

Οὔτε εἰς γῆν οὔτε εἰς κοπρίαν εὔθε- 35
τόν ἐστιν· ἔξω βάλλουσιν αὐτό. Ὁ ἔχων ὦ-
τα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Κεφάλαιον ιε.

Ἦσαν δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ 1
τελῶναι καὶ οἱ ἁμαρτωλοί, ἀκούειν
αὐτοῦ.

Καὶ διεγόγγυζον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ 2
γραμματεῖς, λέγοντες, Ὅτι οὗτος ἁμαρ-
τωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει
αὐτοῖς.

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβο- 3
λὴν ταύτην, λέγων,

Τίς ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἔχων ἑκα- 4
τὸν πρόβατα, καὶ ἀπολέσας ἓν ἐξ αὐτῶν,
οὐ καταλείπει τὰ ἐννενηκονταεννέα ἐν
τῇ ἐρήμῳ, καὶ πορεύεται ἐπὶ τὸ ἀπολω-
λός, ἕως εὕρῃ αὐτό;

Ne, postquam posuerit fundamentum, & nõ potuerit perficere, omnes qui spectarint, incipiant ei illudere,

Dicẽtes, Homo iste cœpit ædificare, & nõ potuit *ædificium* perficere.

Aut quis rex proficiscẽs vt cõmittat prælium aduersus alterum regem, sedens prius non consultat an possit cum decem millibus occurrere ei qui cũ viginti millibus venit aduersus ipsum?

Alioquin, quum adhuc ille procul est, legatione missa, rogat ea quæ ad pacem *pertinent*.

Sic ergo, quisquis vestrũ non valedicit omnibus bonis suis, non potest meus esse discipulus.

||Bonus est sal: si verò sal infatuatus fuerit, quo condietur?

Neque ad terrã neque ad sterquilinium appositus est: foras eũ abiiciunt. Qui habet aures ad audiendum, audiat.

CAP. XV.

Accedebãt autem ad eum omnes publicani & peccatores, vt eum audirent.

Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes, Iste peccatores recipit, & vescitur cum eis.

Ipse verò loquutus est ad eos hanc parabolam, dicens,

||Quis ex vobis, si habeat centum oues, & perdiderit vnam ex illis, nõ relinquit illas nonaginta nouem in deserto, & pergit ad eam quæ periit, vsquedum eam inueniat?

Matth.5.13
marci 9.50
Discipulos Christi oportet & sibi & aliis sapere, alioqui reddũtur omnium maximè fatui.

Non desperandum de iis qui aberrarũt sed potius de iis in primis laborandum, Christi exemplo.

Matth.18.12

5 Et inuentam imponit in humeros suos gaudés?

Καὶ εὑρὼν ἐπιτίθησιν ἐπὶ τοὺς ὤμους ἑαυτοῦ χαίρων·

6 Veniénsque domum, conuocat amicos & vicinos? dicens eis, Gratulamini mihi. nam inueni ouem meam quæ perierat.

Καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκον, συγκαλεῖ τοὺς φίλους καὶ τοὺς γείτονας, λέγων αὐτοῖς, Συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὸ πρόβατόν μου τὸ ἀπολωλός.

7 Dico vobis ita fore gaudium in cælo super vno peccatore resipiscéte, magis quàm super nonaginta nouem iustis, quibus non opus est resipiscétia.

Λέγω ὑμῖν ὅτι οὕτω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐννενηκονταεννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρείαν ἔχουσι μετανοίας.

8 Aut quæ mulier, si habeat drachmas decem, & perdiderit drachmã vnã, non accendit lucernam, & verrit domum, quærítque accuratè, vsquequo *eam* inueniat:

Ἢ τίς γυνὴ, δραχμὰς ἔχουσα δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ δραχμὴν μίαν, οὐχὶ ἅπτει λύχνον, καὶ σαροῖ τὴν οἰκίαν, καὶ ζητεῖ ἐπιμελῶς, ἕως ὅτου εὕρῃ;

9 Et quum inuenerit, cõuocat amicas ac vicinas? dicens, Gratulamini mihi: nam inueni drachmã quam perdideram.

Καὶ εὑροῦσα συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας, λέγουσα, Συγχάρητέ μοι, ὅτι εὗρον τὴν δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα.

10 Ita, dico vobis, gaudiũ est apud Angelos Dei super vno peccatore resipiscente.

Οὕτω, λέγω ὑμῖν, χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

Homines, discessione vltrò à Deo facta, bonis acceptis spoliati à seipsis, in infinitas calamitates sese præcipitarũt. Deꝰ autẽ pro sua singulari bonitate, vltrò iis occurrens quos illis calamitatibus domitos ad resipiscẽtiam inuitauit, non modo benignè eos admittit, sed etiã amplioribus quã vnquã antea donis ornatos, summa felicitate beat.

11 Ait autem, Quidam habebat duos filios:

Εἶπε δὲ, Ἄνθρωπός τις εἶχε δύο υἱούς·

12 Quorum iunior dixit patri, Pater, da mihi partem substantiæ *mihi* contingentem. *Ille* igitur diuisit eis facultates.

Καὶ εἶπεν ὁ νεώτερος αὐτῶν τῷ πατρί, Πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. Καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον.

13 Post dies autẽ nõ multos, quum omnia coegisset iunior ille filius, peregrè profectꝰ est in regionem longinquam: & illic dissipauit substantiã suã, profusè viuendo.

Καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακράν· καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ζῶν ἀσώτως.

14 Omnibus verò ab eo consumptis, orta est fames valida ĩ regione illa: & ipse cœpit *victu* defici.

Δαπανήσαντος δὲ αὐτοῦ πάντα, ἐγένετο λιμὸς ἰσχυρὸς κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καὶ αὐτὸς ἤρξατο ὑστερεῖσθαι.

15 Abiit igitur & adhæsit vni ex ciuibus regionis illius: qui misit eum

Καὶ πορευθεὶς ἐκολλήθη ἑνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης· καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν

εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους.
Καὶ ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν 16
αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖ-
ροι· καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ.
Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν, εἶπε, Πόσοι 17
μίσθιοι τοῦ πατρός μου περισσεύουσιν ἄρ-
των, ἐγὼ δὲ λιμῷ ἀπόλλυμαι.
Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πα- 18
τέρα μου· καὶ ἐρῶ αὐτῷ, Πάτερ, ἥμαρ-
τον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐνώπιόν σου·
Καὶ οὐκέτι εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός 19
σου· ποίησόν με ὡς ἕνα τῶν μισθίων σου.
Καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέ- 20
ρα ἑαυτοῦ. Ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέ-
χοντος, εἶδεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ
ἐσπλαγχνίσθη· καὶ δραμὼν ἐπέπεσεν ἐπὶ
τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν
αὐτόν.
Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱός, Πάτερ, ἥμαρτον 21
εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου, καὶ οὐκέτι
εἰμὶ ἄξιος κληθῆναι υἱός σου.
Εἶπε δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους 22
αὐτοῦ, Ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώ-
την, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν, καὶ δότε δα-
κτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ὑποδή-
ματα εἰς τοὺς πόδας·
Καὶ ἐνέγκαντες τὸν μόσχον τὸν σιτευ- 23
τὸν θύσατε· καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν·
Ὅτι οὗτος ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν, καὶ ἀ- 24
νέζησε· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη. Καὶ
ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι.
Ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος ἐν 25
ἀγρῷ· καὶ ὡς ἐρχόμενος ἤγγισε τῇ οἰκίᾳ,
ἤκουσε συμφωνίας καὶ χορῶν·
Καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα τῶν παί- 26
δων ἐπυνθάνετο τί εἴη ταῦτα.

in agros suos vt pasceret porcos.

Et desiderabat implere ventrē suum siliquis quas edebant porci: & nemo ei dabat.

Quum autē ad se rediisset, dixit, Quot mercenarii patris mei abūdāt panibus, ego verò fame pereo!

Surgens proficiscar ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccaui in cælū, & aduersum te:

Neque amplius sum dignus vocari fili⁹ tuus: fac me vt vnum ex mercenariis tuis.

Surgens igitur venit ad patrem suum. Quum autē adhuc longè abesset, vidit eum pater ipsius, ac misericordia motus est: & accurrens incidit in collum eius, & deosculatus est eū.

Dixit autem ei filius, Pater, peccaui in cælū & aduersum te, neque amplius sum dignus vocari filius tuus.

Dixit verò pater ad seruos suos, Promite stolam illam præcipuā, & induite eum, & date annulum in manum eius, & soleas in pedes:

Et adductū vitulum illum saginatum mactate: & vescentes oblectemur.

Quia filius iste meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus est. Cœperūt igitur oblectari.

Erat autem filius eius senior in agro: qui vt veniēs appropinquauit domui, audiuit concentum & choros:

Et vocatum vnum ex pueris percōtatus est quid istud esset.

Initium resipiscētiæ, agnitio diuinæ misericordiæ, nos ad bene sperādum excitantis.

In vera resipiscētia inest sensus peccati cum tristitia & pudore cōiunctus: vnde nascitur cōfessio, quā sequitur absolutio.

Qui Deū verè amant, omnes optant habere corriuales.

27 Is verò dixit ei, Frater
tuus venit:& mactauit pa
ter tuus vitulum illum sa
ginatum, quòd valentem
illum receperit.
28 Indignatus est autem
ille, nec voluit introire.
Pater ergo ipsius egressus
hortatus est eum.
29 Ipse verò respondens
dixit patri, Ecce, tot an-
nos seruio tibi, nec vn-
quã mãdatum tuum sum
trãsgressus, nec vnquã de-
disti mihi hœdũ, vt cum
amicis meis oblectarer.
30 Sed quũ filius iste tuus
qui deuorauit facultates
tuas cum meretricibus,
venit, mactasti ei vitulum
illum saginatum.
31 Ipse verò dixit ei, Fili,
tu semper mecum es, &
omnia mea, tua sunt:
32 Oblectari autẽ & gau-
dere *te* oportebat, quòd
frater tuus hic mortuus
erat, & reuixit: perierát-
que, & inuentus est.

27 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Ὅτι ὁ ἀδελφός σου
ἥκει· καὶ ἔθυσεν ὁ πατήρ σου τὸν μόσχον τὸν
σιτευτόν, ὅτι ὑγιαίνοντα αὐτὸν ἀπέλαβεν.
28 Ὠργίσθη δέ, καὶ οὐκ ἤθελεν εἰσελθεῖν.
ὁ οὖν πατὴρ αὐτοῦ ἐξελθὼν παρεκάλει
αὐτόν.
29 Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπε τῷ πατρί,
Ἰδού, τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέ-
ποτε ἐντολήν σου παρῆλθον, καὶ ἐμοὶ οὐ-
δέποτε ἔδωκας ἔριφον, ἵνα μετὰ τῶν φί-
λων μου εὐφρανθῶ.
30 Ὅτε δὲ ὁ υἱός σου οὗτος ὁ καταφαγών
σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν, ἦλθεν, ἔθυσας
αὐτῷ τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν.
31 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Τέκνον, σὺ πάντο-
τε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ
σά ἐστιν.
32 Εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει,
ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρὸς ἦν, καὶ ἀνέ-
ζησε· καὶ ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη.

CAP. XVI.

1 Dixit autem etiam di
scipulis suis, Fuit ho
mo quidam diues,
qui habebat dispẽsatorẽ:
& is delatus est apud eũ
vt q. dissiparet ipsius bona.
2 Vocauit eum igitur, &
dixit ei, Quid hoc audito
de te? redde rationem di-
spensationis tuæ. non e-
nim poteris amplius esse
dispensator.
3 Dixit autẽ apud se di-
spensator, Quid faciam,
quum dominus meus au-
ferat à me dispensationẽ?
fodere non possum, men
dicare pudet.
4 Noui quid sim factu-
rus, vt quum amotus fue-
ro à dispẽsatione, recipiãt
me *aliqui* domos suas.

Quũ homines sæpe alienis etiã sũptibus amicitias sibi cõparent, turpe nobis est, liberalibo norum in eos vsus acceptorum dispensatione Domino nõ placere & proximos non demereri, quum hac vna ratione diuitiæ (quæ fere sunt peccãdi illecebræ) in cõtrarium finem vertantur.

Κεφάλαιον ις

1 Ἔλεγε δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ,
Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, ὃς εἶχεν
οἰκονόμον· καὶ οὗτος διεβλήθη αὐτῷ ὡς δια-
σκορπίζων τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ.
2 Καὶ φωνήσας αὐτόν, εἶπεν αὐτῷ, Τί
τοῦτο ἀκούω περὶ σοῦ; ἀπόδος τὸν λόγον
τῆς οἰκονομίας σου. οὐ γὰρ δυνήσῃ ἔτι
οἰκονομεῖν.
3 Εἶπε δὲ ἐν ἑαυτῷ ὁ οἰκονόμος, Τί
ποιήσω, ὅτι ὁ Κύριός μου ἀφαιρεῖται τὴν
οἰκονομίαν ἀπ' ἐμοῦ; σκάπτειν οὐκ ἰσχύω,
ἐπαιτεῖν αἰσχύνομαι.
4 Ἔγνων τί ποιήσω, ἵνα ὅταν μετασα-
θῶ τῆς οἰκονομίας, δέξωνταί με εἰς τοὺς
οἴκους αὐτῶν.

Καὶ προσκαλεσάμενος ἕνα ἕκαστον τῶν 5
χρεωφειλετῶν τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ, ἔλεγε τῷ
πρώτῳ, Πόσον ὀφείλεις τῷ κυρίῳ μου;
Ὁ δὲ εἶπεν, Ἑκατὸν βάτους ἐλαίου. 6
Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Δέξαι σου τὸ γράμ-
μα, καὶ καθίσας ταχέως γράψον πεντή-
κοντα.

Ἔπειτα ἑτέρῳ εἶπε, Σὺ δὲ πόσον ὀφεί- 7
λεις; Ὁ δὲ εἶπεν, Ἑκατὸν κόρους σίτου.
Καὶ λέγει αὐτῷ, Δέξαι σου τὸ γράμμα,
καὶ γράψον ὀγδοήκοντα.
Καὶ ἐπήνεσεν ὁ κύριος τὸν οἰκονόμον 8
τῆς ἀδικίας, ὅτι φρονίμως ἐποίησεν. ὅτι οἱ
υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροι
ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς εἰς τὴν γενεὰν
τὴν ἑαυτῶν εἰσι.
Κἀγὼ ὑμῖν λέγω, Ποιήσατε ἑαυτοῖς 9
φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας· ἵνα
ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς
αἰωνίους σκηνάς.
Ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ 10
πιστός ἐστι· καὶ ὁ ἐν ἐλαχίστῳ ἄδικος, καὶ
ἐν πολλῷ ἄδικός ἐστιν.
Εἰ οὖν ἐν τῷ ἀδίκῳ μαμωνᾷ πι- 11
στοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ἀληθινὸν τίς ὑμῖν
πιστεύσει;
Καὶ εἰ ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγέ- 12
νεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει;
Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται δυσὶ κυ- 13
ρίοις δουλεύειν. ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ
τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται,
καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. οὐ δύνασθε
θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ.
Ἤκουον δὲ ταῦτα πάντα καὶ οἱ Φα- 14
ρισαῖοι, φιλάργυροι ὑπάρχοντες· καὶ ἐξε-
μυκτήριζον αὐτόν.

Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dixit primo, Quantũ debes domino meo?

Is autem ait, Centum batos olei. Tum ille dixit ei, Accipe tabulas tuas, & sede citò, & scribe quinquaginta.

Deinde alii dixit, Tu verò quantum debes? Is autem ait, Centum coros tritici. Tum ipse dixit ei, Accipe tabulas tuas, & scribe octoginta.

Et laudauit dominus dispensatorem iniustum, quòd prudenter fecisset. quamobrẽ filii huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in suo genere.

Et ego vobis dico, Facite vobis amicos ex mamona iniusto, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

Qui fidelis est in paucissimis, etiam in multis fidelis est: & qui in paucissimis iniustus est, etiam in multis est iniustus.

Si ergo in iniusto mamona fideles non fuistis, verum *mamona* quis credet vobis?

Et si in alieno fideles nõ fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis?

||Nullus seruus potest duobus dominis seruire: aut enim vnũ odio habebit, & alterũ diliget: aut vni adhærebit, & alterũ contemnet. non potestis Deo seruire & mamonæ.

Audiebant autem hæc omnia etiã Pharisæi, qui erãt auari: & sannis eum excipiebant.

Timendum ne propterter renæ dispensationis abusũ cælestibus donis priuemur. Quomodo enim spiritualibus bene vtetur qui terrena male administrant?

Matth.6.24 Nemo simul potest Deum & opes amare.

Deum nõ latent vitia quã tumuis hominibꝰ occulta, atque adeo iis ipsis quibus insunt.

15 Tũc dixit eis, Vos estis
qui iustificatis vosipsos in
hominũ conspectu: Deus
autẽ nouit corda vestra.
quia quod apud homines sublime est, abomina
tioni est in cõspectu Dei.

15 Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὑμεῖς ἐστε οἱ δικαι-
οῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων·
ὁ δὲ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν.
ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν, βδέλυγμα
ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἐστιν.

Matth.11.12

Pharisæi noui fœderis præ vetere excellentiam contẽnebant, exactam iustitiã Legis ignorãtes: cuiꝰ quàm falsi essent interpretes Christus ex septimo præcepto docet.

Matth.5.18

Matth.3.32, & 19.9

1.cor.7.11

16 ||Lex & Prophetæ vs-
que ad Iohannem: ab eo
tempore regnum Dei an-
nuntiatur, & quiuis in il-
lud vi irrumpit.

16 Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάν-
νου· ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εὐαγγε-
λίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται.

17 ||Facilius est autem cæ
lum & terram præterire,
quàm Legis vnum apicẽ
excidere.

17 Εὐκοπώτερον δέ ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν παρελθεῖν, ἢ τοῦ νόμου μίαν κε-
ραίαν πεσεῖν.

18 ||Quisquis dimittit v-
xorem suam, & alterã du
cit, mœchatur: & qui à vi
ro dimissam ducit, mœ-
chatur.

18 Πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
καὶ γαμῶν ἑτέραν, μοιχεύει· καὶ πᾶς ὁ
ἀπολελυμένην ἀπὸ ἀνδρὸς γαμῶν, μοι-
χεύει.

Piorum paupertatẽ & miserias sempiterna felicitas: diuitũ autem luxum & crudelẽ fastũ, æterna miseria, absque vlla misericordiæ spe, consequetur.

19 ¶ Cæterùm quidã erat
diues, & induebatur pur-
pura & bysso, & se oble-
ctabat quotidie splẽdidẽ.

19 Ἄνθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος, καὶ
ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐ-
φραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς.

20 Erat verò quidam mẽ-
dicus nomine Lazarus,
qui proiectus erat ad ve-
stibulum eius vlcerosus:

20 Πτωχὸς δέ τις ἦν ὀνόματι Λάζαρος,
ὃς ἐβέβλητο πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ
ἡλκωμένος·

21 Et desiderans saturari
micis quæ cadebant è mẽ
sa diuitis. sed & canes ve-
niebant ac lingebanr eius
vlcera.

21 Καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν
ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέ-
ζης τοῦ πλουσίου. ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχό-
μενοι ἀπέλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ.

22 Factũ est autem vt mo
reretur mẽdicus, & aspor
taretur ab Angelis in si-
num Abrahæ: mortuus
est verò etiam diues ille,
ac sepultus est.

22 Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ
ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων
εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ· ἀπέθανε δὲ
καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη.

23 Et apud inferos subla-
tis oculis suis, quum esset
in tormentis, vidit Abra-
ham procul, & Lazarum
in sinu eius.

23 Καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὁρᾷ
τὸν Ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν, καὶ Λάζα-
ρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ.

24 Tum ipse clamãs dixit,
Pater Abraham, miserere
mei, & mitte Lazarum, vt
intingat extremũ digitũ

24 Καὶ αὐτὸς φωνήσας εἶπε, Πάτερ Ἀ-
βραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζα-
ρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου

αὐτοῦ ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου· ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ.

suum in aquam, & refrigeret linguam meã: quoniam crucior in ista flamma.

Εἶπε δὲ Ἀβραάμ, Τέκνον, μνήσθη- 25
τι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά· νῦν δὲ ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι.

Dixit autem Abraham, 25
Fili, memẽto te bona tua recepisse in vita tua, & Lazarũ similiter mala: nunc autẽ hic solatio fruitur, tu verò cruciaris.

Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, μεταξὺ ἡμῶν 26
καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς, μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσιν.

Et ad hæc omnia, inter 26
nos & vos hiatus ingens constitutus est, vt ii qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque istinc huc transire.

Εἶπε δέ, Ἐρωτῶ οὖν σε πάτερ ἵνα 27
πέμψῃς αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου.

Dixit autem *ille*, Rogo 27
ergo te pater vt eum mittas domum patris mei.

Ἔχω γὰρ πέντε ἀδελφούς, ὅπως 28
διαμαρτύρηται αὐτοῖς, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασάνου.

Habeo enim quinque 28
fratres, vt testificetur eis, ne & ipsi veniant in hũc locum tormenti.

Quum certa viuẽdi regula nobis in Verbo præscripta sit, aliæ reuelationes temere & frustra quæruntur.

Λέγει αὐτῷ Ἀβραάμ, Ἔχουσι Μω- 29
σέα καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτῶν.

Dicit ei Abraham, Ha- 29
bent Mosen & Prophetas: audiant eos.

Ὁ δὲ εἶπεν, Οὐχί, πάτερ Ἀβραάμ· 30
ἀλλ' ἐάν τις ἀπὸ νεκρῶν πορευθῇ πρὸς αὐτούς, μετανοήσουσιν.

Ille verò dixit, Non, pa 30
ter Abraham: sed siquis ex mortuis abierit ad eos, resipiscent.

Εἶπε δὲ αὐτῷ, Εἰ Μωσέως καὶ τῶν 31
προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται.

Abraham autem dixit 31
ei, Si Mosen & Prophetas non audiunt, ne si quidẽ quispiam ex mortuis excitetur, assentientur.

Κεφάλαιον ιζ

CAP. XVII.

Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, Ἀνένδε- 1
κτόν ἐστι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· οὐαὶ δὲ δι' οὗ ἔρχεται.

Ait autem discipulis, 1
Fieri nõ potest q̃n eueniant scandala: sed væ illi per quem eueniunt.

Λυσιτελεῖ αὐτῷ εἰ μύλος ὀνικὸς περί- 2
κειται περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ἔρριπται εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἵνα σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων.

Expedit ei si mola asina- 2
ria circumponatur collo eius, & abiectus fuerit in mare, *potius* quàm vt offẽdat vnum ex paruis istis.

Matth.18.7
marci 9.42
Ecclesia scãdalis necessariò obnoxia, sed quæ inulta nõ sinet Dominus, si vel minimꝰ quispiam fuerit offensus.

Matth.18.2
Reprehẽsiones & iustas esse & a charitate proficisci oportet.
Matth.18.21

Cauete vobis.||Si pecca 3
uerit in te frater tuus, obiurga eum:& si resipuerit, remitte ei.
||Et, si septies in die pec- 4
cauerit in te, & septies vno die reuertatur ad te, dicens, Resipui: remittes ei.

Deus quantũuis imperfectè, vere tamẽ credentibus, nũquam deerit, in iis etiã difficultatib⁹ quæ nulla humana ratione vinci possunt.
Matth.16.20

¶ Tũc dixerũt Aposto- 5
li Domino, Adde nobis fidem.
Dixit autẽ Dominus, 6
||Si haberetis fidẽ quãtulũ *est* granum sinapis, diceretis huic sycamino, Eradicator, & plantator in mari:& obediret vobis.

Quum Deus suo iure nos nostraque omnia sibi vendicet, nihil nobis quantumuis strenuè ad mortẽ vsque laborantibus debere potest.

Quis autem vestrũ ha- 7
bet seruum arantem, aut pascẽtem, qui regresso ab agro dicat statim, Prodi, & discumbe?
Imò nónne dicet ei, Pa 8
ra quod cœnẽ, & præcinct⁹ ministra mihi vsquedũ edero ac bibero:& postea edito tu & bibito?
Num gratiã habet ser- 9
uo illi quia fecit quæ ipsi præcepta fuerant? non puto.

Legis obseruatio vel perfectissima, nõ est tamẽ vlli⁹ præmii meritoria.

Ita & vos, quum feceri 10
tis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: nã quod debuimus facere, fecimus.

Christus ingratis etiã futuris benefacit: sed solis gratis prosũt ad salutem beneficia Dei.

¶ Et factũ est, inter eũ- 11
dum Hierosolymam, ipse transibat per mediam Samariam & Galilæam.
Et quum ingrederetur 12
in quendã vicũ, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt procul:
Et extulerunt vocem, 13
dicẽtes, Iesu magister miserere nostri.

Προσέχετε ἑαυτοῖς. Ἐὰν δὲ ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἐπιτίμησον αὐτῷ· καὶ ἐὰν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ.
Καὶ ἐὰν ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἁμάρτῃ εἰς σὲ, καὶ ἑπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιστρέψῃ ἐπί σε, λέγων, Μετανοῶ, ἀφήσεις αὐτῷ.
Καὶ εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ Κυρίῳ, Πρόσθες ἡμῖν πίστιν.
Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Εἰ εἴχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, Ἐκριζώθητι, καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν.
Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων ἀροτριῶντα, ἢ ποιμαίνοντα, ὃς εἰσελθόντι ἐκ τοῦ ἀγροῦ ἐρεῖ εὐθέως, Παρελθὼν ἀνάπεσαι;
Ἀλλ' οὐχὶ ἐρεῖ αὐτῷ, Ἑτοίμασον τί δειπνήσω, καὶ περιζωσάμενος διακόνει μοι, ἕως φάγω καὶ πίω· καὶ μετὰ ταῦτα φάγεσαι καὶ πίεσαι σύ;
Μὴ χάριν ἔχει τῷ δούλῳ ἐκείνῳ ὅτι ἐποίησε τὰ διαταχθέντα αὐτῷ; οὐ δοκῶ.
Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, Ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν· ὅτι ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν.
Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτὸς διήρχετο διὰ μέσου Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας.
Καὶ εἰσερχομένου αὐτοῦ εἴς τινα κώμην, ἀπήντησαν αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἄνδρες, οἳ ἔστησαν πόρρωθεν·
Καὶ αὐτοὶ ἦραν φωνὴν, λέγοντες, Ἰησοῦ ἐπιστάτα ἐλέησον ἡμᾶς.

14 Καὶ ἰδὼν εἶπεν αὐτοῖς, Πορευθέντες ἐπιδείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς, ἐκαθαρίσθησαν.

14 Qui quum *eos* vidisset dixit eis, Profecti|| ostendite vos Sacerdotibus. Et factũ est vt inter eundum purgati sint.

Leuit.14.2

15 Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν, ἰδὼν ὅτι ἰάθη, ὑπέστρεψε, μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζων τὸν Θεόν.

15 Vnus autem ex ipsis, vt vidit se sanatum esse, reuertit, glorificans Deum voce magna.

16 Καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, εὐχαριστῶν αὐτῷ· καὶ αὐτὸς ἦν Σαμαρείτης.

16 Et procidit in faciem ad pedes eius, gratias ei agens: erátque iste Samaritanus.

17 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ;

17 Respondens autem Iesus dixit, Nónne decem illi purgati sunt? nouem autem illi vbi *sunt*?

18 Οὐχ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος.

18 Non sunt reperti qui redierint vt tribuerẽt gloriam Deo, nisi alienigena iste.

19 Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀναστὰς πορεύου· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

19 Et dixit ei, Surge & abi: fides tua te seruauit.

20 Ἐπερωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Φαρισαίων πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀπεκρίθη αὐτοῖς, καὶ εἶπεν, Οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως.

20 ¶ Interrogatus autem à Pharisæis quando venturum esset regnum Dei: respondit eis, & dixit, Nõ veniet regnum Dei ita vt obseruari possit:

21 Οὐδὲ ἐροῦσιν, Ἰδοὺ ὧδε, ἤ, ἰδοὺ ἐκεῖ. ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν.

21 Neque dicent, Ecce hîc, aut, ecce illic. ecce enim, regnũ Dei intus habetis.

Regnũ Dei, etiam præsentissimũ, à multis nõ animaduertitur, quoniá illud falso existimant cum externo splẽdore coniunctum esse. hoc est ad vltimũ Christi aduentum referri debet.

22 Εἶπε δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς, Ἐλεύσονται ἡμέραι ὅτε ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν· καὶ οὐκ ὄψεσθε.

22 Dixit autem discipulis, Veniet tempus quum desiderabitis videre vnum ex diebus Filii hominis: nec videbitis.

Præsẽtia sæpe negligim⁹ quæ frustrà requirimus amissa.

23 Καὶ ἐροῦσιν ὑμῖν, ἰδοὺ ὧδε, ἤ, ἰδοὺ ἐκεῖ· μὴ ἀπέλθητε, μηδὲ διώξητε.

23 ||Et dicent vobis, Ecce hîc, aut, ecce illic: *sed* ne abite, neq; prosequimini.

Matth.24.23 marci 13.21

24 Ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἡ ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν, εἰς τὴν ὑπ' οὐρανὸν λάμπει· οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἡμέρᾳ αὐτοῦ.

24 Nam sicut fulgur coruscans ex *vna* regione quæ sub cælo est, in *alterã* quę sub cælo est splẽdet: ita erit & Filius hominis die suo.

Christ⁹ prædicit vẽturos pseudochristos, suam vero gloriam subito longè lateque per orbem terrarũ propagatum iri, deleta crucis ignominia

25 Πρῶτον δὲ δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀπο-

25 Sed prius oportet eum multa pati, & re-

probari à natione ista.

δοκιμασθῆναι ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

Gene.7.5
matth.24.38
1.pet.3.20
Mundus repentino Dei iudicio opprimetur: fideles autem oportet perpetuas excubias agere.

26 ||Et prout factum est in diebus Noe, ita erit etiam diebus Filii hominis.

Καὶ καθὼς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

27 Edebant, bibebant, vxores ducebant, & dabantur nuptũ, ad eum vsque diem quo introiuit Noe in arcam: venítque diluuium, & perdidit omnes.

Ἤσθιον, ἔπινον, ἐγάμουν, ἐξεγαμίζοντο, ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθε Νῶε εἰς τὴν κιβωτόν· καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμός, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας.

28 Similiter etiam vt accidit in diebus Lot: edebãt, bibebant, emebant, vẽdebant, plantabant, ædificabant:

Ὁμοίως καὶ ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Λώτ· ἤσθιον, ἔπινον, ἠγόραζον, ἐπώλουν, ἐφύτευον, ᾠκοδόμουν·

Gene.19.24

29 ||Quo autẽ die Lot exiit Sodomis, pluit igni & sulphure è cælo, & omnes perdidit:

Ἡ δὲ ἡμέρα ἐξῆλθε Λὼτ ἀπὸ Σοδόμων, ἔβρεξε πῦρ καὶ θεῖον ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας·

30 Secundum hæc erit dies quo Filius hominis detegetur.

Κατὰ ταῦτα ἔσται ᾗ ἡμέρᾳ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀποκαλύπτεται.

Cauendũ in primis ne vel diffidẽtia, vel huius vitæ illecebræ, vel vllius coniunctionis respect⁹ nos vel tantillum remoretur.

31 In illo die, siquis fuerit supra domũ, & vasa eius in ipsa domo, ne descendat ad ea sumenda: & qui in agro, similiter non reuertatur retro.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὃς ἔσται ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, μὴ καταβάτω ἆραι αὐτά· καὶ ὁ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὁμοίως μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω.

Gene.19.26

32 ||Memineritis vxoris Lot.

Μνημονεύετε τῆς γυναικὸς Λώτ.

Suprà, 9.24
matth.10.39
marci 8.35
iohan.12.25

33 ||Quicunque quæsierit animam suam seruare, perdet eam: & quicunque eam perdiderit, viuificabit eam.

Ὃς ἐὰν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὃς ἐὰν ἀπολέσῃ αὐτήν, ζωογονήσει αὐτήν.

Matth.24.41

34 ||Dico vobis, illa nocte erunt duo in lecto vno: vnus accipietur, & alter relinquetur.

Λέγω ὑμῖν, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἔσονται δύο ἐπὶ κλίνης μιᾶς· ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται.

35 Duæ erunt molentes simul: vna accipietur, & altera relinquetur.

Δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτό· ἡ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ ἑτέρα ἀφεθήσεται.

36 Duo erunt in agro: vnus accipietur, & alter relinquetur.

Δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ ἕτερος ἀφεθήσεται.

Vna perstandi ratio, Christo adhærere.
Matth.24.28

37 Tunc respondentes dicunt ei, Vbi Domine? Ipse verò dixit eis, || Vbi

Καὶ ἀποκριθέντες λέγουσιν αὐτῷ, Ποῦ Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅπου

τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ
ἀετοί.

Κεφάλαιον ιη.

Ἔλεγε δὲ καὶ παραβολὴν αὐτοῖς 1
πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι,
καὶ μὴ ἐκκακεῖν·
Λέγων, Κριτής τις ἦν ἔν τινι πόλει 2
τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄνθρωπον
μὴ ἐντρεπόμενος·
Χήρα δέ τις ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ· καὶ 3
ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, λέγουσα, Ἐκδίκη-
σόν με ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου.
Καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ χρόνον· μετὰ δὲ 4
ταῦτα εἶπεν ἐν ἑαυτῷ, Εἰ καὶ τὸν Θεὸν
οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐντρέ-
πομαι·
Διά γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χή- 5
ραν ταύτην, ἐκδικήσω αὐτήν· ἵνα μὴ
εἰς τέλος ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ με.
Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Ἀκούσατε τί ὁ κρι- 6
τὴς τῆς ἀδικίας λέγει.
Ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσει τὴν ἐκδί- 7
κησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τῶν βοώντων
πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ μα-
κροθυμῶν ἐπ' αὐτοῖς;
Λέγω ὑμῖν ὅτι ποιήσει τὴν ἐκδίκη- 8
σιν αὐτῶν ἐν τάχει. πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώ-
που ἐλθὼν ἆρα εὑρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ
τῆς γῆς;
Εἶπε δὲ καὶ πρός τινας τοὺς πεποι- 9
θότας ἐφ' ἑαυτοῖς ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, καὶ
ἐξουθενοῦντας τοὺς λοιποὺς, τὴν παρα-
βολὴν ταύτην.
Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱε- 10
ρὸν προσεύξασθαι· ὁ εἷς Φαρισαῖος, καὶ
ὁ ἕτερος τελώνης.

corpus, illuc cogentur & aquilæ.

CAP. XVIII.

Dixit autem eis etiam parabolam, *huc spectantem* ||quòd oporteret ipsos semper precari, nec segnescere:
Dicens, Iudex quidam erat in quadam vrbe qui Deum non timebat, nec quenquam reuerebatur:
Erat autem in illa vrbe quædam vidua, quæ venit ad eum, dicens, Vindica me ab aduersario meo.
Ille autem noluit per *multum* tempus: post hęc verò dixit apud se, Etsi Deum non timeo, nec quenquam reuereor:
Tamē quia molestiam mihi exhibet vidua ista, vindicabo eam, ne ad extremum veniens obtundat me.
Ait autem Dominus, Audite quid iudex ille iniustus dicat:
Deus autem non vindicabit electos suos, clamantes ad ipsum die ac nocte, etiamsi iram differat super ipsis?
Dico vobis, vindicabit eos citó. Veruntamen Filius hominis, quum venerit, num reperturus est fidem in terra.

¶ Dixit autē etiam quibusdam qui sibi persuaserant se iustos esse, & pro nihilo habebāt reliquos, parabolam istam:
Duo homines ascenderant in templū vt precarentur, vnus Pharisæus, & alter publicanus:

Eccl.18.22 rom.12.12 1.thess.5.17

De⁹ vult nos assiduitate precandi nō fatigare, sed exercere. Itaq; sic luctandum cū impatiētia vt longior mora precandi cursum non abrumpat.

Duo in primis multorū preces inanes reddunt, propriæ videlicet iustitiæ fiducia, & aliorū contemptus. quibus vitiis cor cōtritum ac humiliatū opponitur.

Etiāsi quicquid habemꝰ nos à Deo habere fateamur, nihilominꝰ vt arrogantes despicimur à Deo, si vel tantillū in nostris operibus fiduciæ corā Deo habeamus.

11 Pharisæus stans hæc a-
pud se precabatur, Deus,
gratias ago tibi quòd nō
sim vt reliqui homines,
rapaces, iniusti, mœchi:
vel etiam vt iste publica-
nus.
12 Ieiuno bis hebdoma-
de, decimo quæcunque
possideo.
13 Publicanus autem pro-
cul stans, nolebat vel ocu
los in cælum attollere:
sed percutiebat pectus suū
dicens, Deus, propitius e-
sto mihi peccatori.

Suprà.14.11 *matth*.23.12

14 Dico vobis, descendit
iste iustificatus domum
suā *potiꝰ* quàm ille: ||quia
quicunque se extollit, de-
primetur: & qui se depri-
mit, extolletur.

Matth.19.13 *marci* 10.13
Christum ex carnis suæ sēsu æstimare, infinitarū corruptelarum causa.
Etiam infantes fidelium in gratuito fœdere comprehenduntur.
Puerilis innocētia, Christianorum ornamentum.

15 ||Adferebant autem ad
eum etiā infantes, vt eos
tāgeret: quum autem hoc
vidissent discipuli, obiur-
garunt eos.
16 Iesus verò quū pueru-
los aduocasset, dixit, Sini
te puerulos venire ad me,
& eos non prohibete: ta-
lium est enim regnū Dei.
17 Amē dico vobis, quicū
que non acceperit regnū
Dei tanquā puerulus, ne-
quaquā itroibit in illud.

Matth.19.16 *marci* 10.17
Opum illecebræ plurimos à recta via abducūt.

18 ||Tunc interrogauit eū
quidam ex primoribus,
dicens, Magister bone,
quid faciendo vitam æ-
ternam possidebo?
19 Dixit autē ei Iesus, Cur
me dicis bonū? nemo bo
nus nisi vnus, *nēpe* Deus.

Exo.20.13

20 Mādata nosti, ||Ne mœ
chare, Ne occidito, Ne fu
rare, Ne falsum testimo-
nium dicito. Honora pa-
trem tuum & matrē tuā.
21 Ille autem dixit, Hæc
omnia obseruaui à iuuē-
tute mea.

11 Ὁ Φαρισαῖος σταθεὶς πρὸς ἑαυτὸν
ταῦτα προσηύχετο, Ὁ Θεὸς εὐχαριστῶ
σοι ὅτι οὐκ εἰμὶ ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώ-
πων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοί, ἢ καὶ ὡς
οὗτος ὁ τελώνης.
12 Νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκα-
τῶ πάντα ὅσα κτῶμαι.
13 Καὶ ὁ τελώνης μακρόθεν ἑστὼς οὐκ
ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐ-
ρανὸν ἐπᾶραι· ἀλλ' ἔτυπτεν εἰς τὸ στῆθος
αὐτοῦ, λέγων, Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ
ἁμαρτωλῷ.
14 Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμέ-
νος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος· ὅτι πᾶς ὁ
ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· ὁ δὲ τα-
πεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.
15 Προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη,
ἵνα αὐτῶν ἅπτηται· ἰδόντες δὲ οἱ μαθη-
ταὶ ἐπετίμησαν αὐτοῖς.
16 Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτὰ
εἶπεν, Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός
με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιού-
των ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.
17 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται
τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ
μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν.
18 Καὶ ἐπηρώτησέ τις αὐτὸν ἄρχων, λέ-
γων, Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζωὴν
αἰώνιον κληρονομήσω;
19 Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Τί με λέγεις
ἀγαθόν; οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός.
20 Τὰς ἐντολὰς οἶδας, Μὴ μοιχεύσῃς,
Μὴ φονεύσῃς, Μὴ κλέψῃς, Μὴ ψευδο-
μαρτυρήσῃς. Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ
τὴν μητέρα σου.
21 Ὁ δὲ εἶπε, Ταῦτα πάντα ἐφυλαξά-
μην ἐκ νεότητός μου.

22 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἔτι ἕν σοι λείπει· πάντα ὅσα ἔχεις πώλησον, καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι.

Ieſus verò his auditis dixit ei, Adhuc vnum tibi deeſt: quæcunque habes vende, & diſtribue pauperibus, & habebis theſaurum in cælo: & veni, ſequere me.

23 Ὁ δὲ, ἀκούσας ταῦτα, περίλυπος ἐγένετο· ἦν γὰρ πλούσιος σφόδρα.

At ille, his auditis, valde triſtis factus eſt: nam diues erat valde.

24 Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς περίλυπον γενόμενον, εἶπε, Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Quum autē vidiſſet Ieſus eum valde triſtē factū, dixit, Quàm difficilè qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt.

Diuitē ſimul & pium eſſe ſingulare Dei donum eſt.

25 Εὐκοπώτερον γάρ ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος εἰσελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

Facilius eſt enim camelum per foramē acus introire, quàm diuitem introire in regnum Dei.

26 Εἶπον δὲ οἱ ἀκούσαντες, Καὶ τίς δύναται σωθῆναι;

Qui verò *hoc* audierāt, dixerunt, Et quis poteſt ſaluus fieri?

27 Ὁ δὲ εἶπε, Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατά ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ.

Ipſe autem dixit, Quæ impoſſibilia ſūt apud homines, poſſibilia ſunt apud Deum.

28 Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος, Ἰδοὺ, ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι.

||Dixit autē Petrus, Ecce, nos reliquim[9] omnia, & ſequuti ſumus te.

Matth.19.27 marci 10.28 Omnium euadunt ditiſſimi qui Chriſti cauſa pauperes fieri nō recuſant.

29 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδείς ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ γονεῖς, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἕνεκεν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ,

Ipſe verò dixit eis, Amē dico vobis, nemo eſt qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut liberos, regni Dei cauſa,

30 Ὃς οὐ μὴ ἀπολάβῃ πολλαπλασίονα ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον.

Qui non recepturus ſit multiplicia hoc tempore, & in ſeculo venturo vitam æternam.

31 Παραλαβὼν δὲ τοὺς δώδεκα, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ἰδοὺ, ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν, τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου.

¶ ||Ieſus autē, aſſumptis illis duodecim, dixit eis, Ecce, aſcendimus Hieroſolymā, & perficiētur Filio hominis omnia quæ ſcripta ſūt per Prophetas.

Matth.20.17 marci 10.32 Certa quidem eſt crux, ſed nō minus certa eſt gloria quæ victores manet.

32 Παραδοθήσεται γὰρ τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαιχθήσεται, καὶ ὑβρισθήσεται, καὶ ἐμπτυσθήσεται.

Tradetur enim Gētibus, & illudetur, & cōtumeliis afficietur, & conſpuetur.

33 Καὶ μαστιγώσαντες ἀποκτενοῦσιν αὐτόν· καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσεται.

Et poſtquam eum flagellauerint, trucidabunt: ſed die tertia reſurget.

34 Ipsi verò nihil horum
intellexerunt: erántque
ista verba ipsis occulta,
nec cognouerunt quæ di
cebantur.

Matth.20.29
marci 10.46
Christus se esse mundi lucē visibili miraculo confirmat.

35 ||Factum est autem dū
ipse appropinquaret Ieri
cho, cæcus quidam sede-
bat iuxta viā, mendicans.

36 Quum igitur *is* audis-
set turbam prætereūtem,
percontabatur quid hoc
esset.

37 Nuntiauerunt autem
ei Iesū Nazarenū trāsire.

38 Tunc clamauit, dicens,
Iesu fili Dauid miserere
mei.

Quò plures obices opponit Satan, etiā per eos qui Christi nomē profitētur, eo magis nobis est pergēdum.

39 Et qui præibant, obiur
gabāt eum vt sileret: ipse
verò multo magis clama-
bat, Fili Dauid miserere
mei.

40 Iesus autem quū substi
tisset, iussit eū adduci ad
se: & quū is appropinquas
set, interrogauit eum,

41 Dicens, Quid tibi vis fa-
ciam? Ille verò dixit, Do-
mine, vt visum recipiam.

42 Et Iesus dixit ei, Recipi-
to visum: fides tua te ser-
uauit.

43 Illico igitur visum rece-
pit, ac sequebatur eum,
glorificans Deum. & to-
tus populus quum *hoc* vi-
disset, tribuit laudē Deo.

CAP. XIX.

Christi gratia eos potissimum præuenit qui maximè videbantur ab ea alieni.

1 IEsus autem ingressus Ie
richo, transibat:

2 Et ecce, quidam qui
nomine vocabatur Zac-
chæus, magister publica-
norum, & diues:

3 Studebátq; videre quis
esset Iesus: nec poterat
præ turba, quòd statura
paruus esset.

4 Prçcurrens ascendit in
sycomorū, vt eum vide-
ret: quoniam futurum e-
rat vt illac transiret.

Καὶ αὐτοὶ οὐδὲν τούτων συνῆκαν· καὶ
ἦν τὸ ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν,
καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγόμενα.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν εἰς
Ἱεριχὼ, τυφλός τις ἐκάθητο παρὰ τὴν
ὁδὸν προσαιτῶν.

Ἀκούσας δὲ ὄχλου διαπορευομένου,
ἐπυνθάνετο τί εἴη τοῦτο.

Ἀπήγγειλαν δὲ αὐτῷ, Ὅτι Ἰησοῦς ὁ
Ναζωραῖος παρέρχεται.

Καὶ ἐβόησε, λέγων, Ἰησοῦ υἱὲ Δαβὶδ
ἐλέησόν με.

Καὶ οἱ προάγοντες ἐπετίμων αὐτῷ
ἵνα σιωπήσῃ· αὐτὸς δὲ πολλῷ μᾶλλον ἔ-
κραζεν, Υἱὲ Δαβὶδ ἐλέησόν με.

Σταθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐκέλευσεν αὐτὸν
ἀχθῆναι πρὸς αὐτόν· ἐγγίσαντος δὲ αὐ-
τοῦ ἐπηρώτησεν αὐτόν,

Λέγων, Τί σοι θέλεις ποιήσω; Ὁ δὲ εἶ-
πε, Κύριε, ἵνα ἀναβλέψω.

Καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἀνάβλε-
ψον· ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

Καὶ παραχρῆμα ἀνέβλεψε, καὶ ἠκο-
λούθει αὐτῷ δοξάζων τὸν Θεόν· καὶ πᾶς
ὁ λαὸς ἰδὼν, ἔδωκεν αἶνον τῷ Θεῷ.

Κεφάλαιον ιθ'.

ΚΑΙ εἰσελθὼν διήρχετο τὴν Ἱεριχώ.
Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι καλού-
μενος Ζακχαῖος· καὶ αὐτὸς ἦν ἀρχιτε-
λώνης, καὶ οὗτος ἦν πλούσιος.

Καὶ ἐζήτει ἰδεῖν τὸν Ἰησοῦν τίς ἐστι· καὶ
οὐκ ἠδύνατο ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ὅτι τῇ ἡλι-
κίᾳ μικρὸς ἦν.

Καὶ προδραμὼν ἔμπροσθεν, ἀνέβη
ἐπὶ συκομωραίαν, ἵνα ἴδῃ αὐτὸν· ὅτι δι'
ἐκείνης ἤμελλε διέρχεσθαι.

5 Καὶ ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, ἀναβλέψας ὁ Ἰησοῦς εἶδεν αὐτόν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, Ζακχαῖε, σπεύσας κατάβηθι· σήμερον γὰρ ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι.

6 Καὶ σπεύσας κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαίρων.

7 Καὶ ἰδόντες ἅπαντες διεγόγγυζον, λέγοντες, Ὅτι παρὰ ἁμαρτωλῷ ἀνδρὶ εἰσῆλθε καταλῦσαι.

8 Σταθεὶς δὲ Ζακχαῖος εἶπε πρὸς τὸν Κύριον, Ἰδοὺ, τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς· καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν.

9 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο, καθότι καὶ αὐτὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστιν.

10 Ἦλθε γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός.

11 Ἀκουόντων δὲ αὐτῶν ταῦτα, προσθεὶς εἶπε παραβολήν, διὰ τὸ ἐγγὺς αὐτὸν εἶναι Ἱερουσαλήμ, καὶ δοκεῖν αὐτοὺς ὅτι παραχρῆμα μέλλει ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀναφαίνεσθαι.

12 Εἶπεν οὖν, Ἄνθρωπός τις εὐγενὴς ἐπορεύθη εἰς χώραν μακράν, λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν, καὶ ὑποστρέψαι.

13 Καλέσας δὲ δέκα δούλους ἑαυτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δέκα μνᾶς, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Πραγματεύσασθε ἕως ἔρχομαι.

14 Οἱ δὲ πολῖται αὐτοῦ ἐμίσουν αὐτόν, καὶ ἀπέστειλαν πρεσβείαν ὀπίσω αὐτοῦ, λέγοντες, Οὐ θέλομεν τοῦτον βασιλεῦσαι ἐφ' ἡμᾶς.

5 Vt autem venit ad eum locum, suspiciens Iesus, eũ vidit, & dixit ei, Zacchæe, festinans descende. hodie enim domi tuæ oportet me manere.

6 Tum is festinãs descendit, & excepit eum gaudens.

7 Et omnes quũ hoc vidissent, murmurabant, dicentes eum ingressum esse ad hominem peccatorem, vt *ibi* diuersaretur.

8 Adstãs autem Zacchæus dixit Domino, Ecce, dimidium bonorum meorũ, Domine, do pauperibus: & siquid cuipiam per calumniam eripui, reddo quadruplum.

9 Dixit autem ei Iesus, Hodie salus domui huic cõtigit, eo quòd ipse quoque es filius Abraham.

10 ||Venit enim Filius hominis vt quærat & seruet quod perierat.

11 Hæc autem ipsis audientibus, pergens, dixit parabolã, eo quòd esset prope Hierusalem, & quòd putarent fore vt illico regnum Dei appareret.

12 Dixit ergo, ||Homo quidam nobilis profectus est in regionem lõginquam, vt acciperet sibi regnum, ac reuerteretur.

13 Vocatis autem decem seruis suis, dedit eis decem minas, & dixit eis, Negotiamini donec veniam.

14 Ciues autem eius oderãt eum, miseruntque legationem post eum, dicẽtes, Nolumus hunc regnare in nos.

Mundus gratiam Dei repudians, inique tamen fert eã ad alios transferri.

Exemplum veræ resipiscẽtiæ ex effectu intelligitur.

Matth.18.11

Patiẽter expectandũ Dei iudiciũ, quod suo demum tẽpore patefiet.

Matth.25.14

13 Tria sunt hominum genera in Ecclesia, vnum eorũ qui à Christo quẽ nõ cernunt, deficiũt: alterũ eorũ qui pro suæ vocationis ratione, donis ab eo acceptis ad ipsiꝰ gloriam & proximorũ commodũ industriè & gnauiter vtũtur: tertium eorũ qui præ ignauia torpent. Primos igitur illos suo tempore apparens Dominus iustis pœnis vlciscetur: secũdos gratis beabit pro laborum quos sustinuerint ratione: ignauos autem, vt inutiles, etiã plectet.

15 Et factum est quum rediisset accepto regno, tũ iussit vocari seruos illos ad se quibus dederat pecuniam: vt cognosceret quis quid negotiatus esset.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν, καὶ εἶπε φωνηθῆναι αὐτῷ τοὺς δούλους τούτους οἷς ἔδωκε τὸ ἀργύριον· ἵνα γνῷ τίς τί διεπραγματεύσατο.

16 Adfuit autem primus, dicẽs, Domine, mina tua decem minas lucrifecit.

Παρεγένετο δὲ ὁ πρῶτος, λέγων, Κύριε, ἡ μνᾶ σου προσειργάσατο δέκα μνᾶς.

17 Ille autẽ ait ei, Bene habet serue bone: quia in minimo fuisti fidelis, habeto potestatẽ super decem vrbes.

Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Εὖ ἀγαθὲ δοῦλε· ὅτι ἐν ἐλαχίστῳ πιστὸς ἐγένου, ἴσθι ἐξουσίαν ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων.

18 Et alter venit, dicens, Domine, mina tua confecit quinque minas.

Καὶ ἦλθεν ὁ δεύτερος, λέγων, Κύριε, ἡ μνᾶ σου ἐποίησε πέντε μνᾶς.

19 Ille verò & isti dixit, Tu quoque præsto quinq; vrbibus.

Εἶπε δὲ καὶ τούτῳ, Καὶ σὺ γίνου ἐπάνω πέντε πόλεων.

In eos qui ignauã vitã deliberando & cõtẽplando consumunt.

20 Et alius venit, dicens, Domine, ecce mina tua quam habui sepositam in sudario:

Καὶ ἕτερος ἦλθε, λέγων, Κύριε, ἰδοὺ ἡ μνᾶ σου ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ.

21 Timui enim te, quòd homo sis austerus: aufers quod non deposuisti, & metis quod nõ seminasti.

Ἐφοβούμην γάρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ· αἴρεις ὃ οὐκ ἔθηκας, καὶ θερίζεις ὃ οὐκ ἔσπειρας.

22 Tum ille dixit ei, Ex ore tuo te iudicabo, serue male: sciebas me hominẽ austerum esse, qui auferã quod nõ deposui, & metam quod non seminaui:

Λέγει δὲ αὐτῷ, Ἐκ τοῦ στόματός σου κρινῶ σε, πονηρὲ δοῦλε· ᾔδεις ὅτι ἐγὼ ἄνθρωπος αὐστηρός εἰμι, αἴρων ὃ οὐκ ἔθηκα, καὶ θερίζων ὃ οὐκ ἔσπειρα.

23 Quare igitur non dedisti pecuniam meã apud mensam, & ego veniens, cũ vsuris eam exegissem?

Καὶ διατί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τὴν τράπεζαν, καὶ ἐγὼ ἐλθὼν σὺν τόκῳ ἂν ἔπραξα αὐτό;

24 Et astãtibus dixit, Tollite ab eo minam, & date ei qui decẽ minas habet.

Καὶ τοῖς παρεστῶσιν εἶπεν, Ἄρατε ἀπ' αὐτοῦ τὴν μνᾶν, καὶ δότε τῷ τὰς δέκα μνᾶς ἔχοντι.

25 Illi verò dixerunt ei, Domine, habet [decem minas.

Καὶ εἶπον αὐτῷ, Κύριε, ἔχει δέκα μνᾶς.

Suprà, 8.18 matth. 13.12, & 25.39 marci 4.25

26 At ille, Nam, *inquit*, ||dico vobis, Omni habenti dabitur: ei autem qui nõ habet, etiam quod habet adimetur.

Λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι παντὶ τῷ ἔχοντι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ ἔχει, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

27 Πλὴν τοὺς ἐχθρούς μου ἐκείνους, τοὺς μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτούς, ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε ἔμπροσθέν μου.

Quinetiam meos illos inimicos qui noluerunt me regnare supra se, adducite huc & iugulate coram me.

28 Καὶ εἰπὼν ταῦτα, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν, ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα.

Et his dictis, antegrediebatur ascendens Hierosolymam.

29 Καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν, πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον ἐλαιῶν, ἀπέστειλε δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ,

¶ || Et factũ est quũ appropinquasset Bethphage & Bethaniæ, ad montem qui vocatur Olearum, misit duos ex discipulis suis,

Matth.21.1 marci 11.1

Regnum suũ nõ esse ex hoc mundo, Christus in semetipso ostendit.

30 Εἰπών, Ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην· ἐν ᾗ εἰσπορευόμενοι εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.

Dicens, Abite in vicũ qui est ex aduerso: in quẽ introeũtes, inuenietis pullum alligatum, cui nemo vnquam hominum insedit: solutum eum adducite.

31 Καὶ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ, Διὰ τί λύετε; Οὕτως ἐρεῖτε αὐτῷ, Ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.

Et siquis vos interrogauerit, Quare soluitis? Sic dicetis ei, Quoniam eo opus est Domino.

32 Ἀπελθόντες δὲ οἱ ἀπεσταλμένοι, εὗρον καθὼς εἶπεν αὐτοῖς.

Profecti autẽ qui missi erant, inuenerunt prout eis dixerat.

33 Λυόντων δὲ αὐτῶν τὸν πῶλον, εἶπον οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς αὐτούς, Τί λύετε τὸν πῶλον;

Soluentibus autem ipsis pullum, dixerunt eis domini eius, Quare soluitis pullum?

34 Οἱ δὲ εἶπον, Ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει.

Ipsi verò dixerũt, Quoniam eo opus est Domino.

35 Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Καὶ ἐπιρρίψαντες ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον, ἐπεβίβασαν τὸν Ἰησοῦν.

|| Duxerunt igitur eum ad Iesum. Et palliis suis pullo iniectis, imposuerunt Iesum.

Matth.21.7 ioh.12.14

36 Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, ὑπεστρώννυον τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ.

Eunte autem ipso, substernebant pallia sua in via.

37 Ἐγγίζοντος δὲ αὐτοῦ ἤδη πρὸς τῇ καταβάσει τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ἤρξαντο ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίροντες αἰνεῖν τὸν Θεὸν φωνῇ μεγάλῃ περὶ πασῶν ὧν εἶδον δυνάμεων,

Et quũ iam appropinquaret ad descensum mõtis Olearũ, cœpit omnis multitudo discipulorum gaudentium laudare Deũ voce magna de omnibus quas viderant virtutibus,

38 Dicentes, Benedictus Rex ille qui venit in nomine Domini: pax in cælo, & gloria in *locis* altissimis.

Cessantibus quos oportuit primos esse regni Christi præcones, Dominus alios inuitis illis extra ordinem excitat.

39 Tum quidã Pharisæorum è turba dixerunt ei, Magister, obiurga discipulos tuos.

40 Et ipse respondens dixit eis, Dico vobis, si siluerint isti, mox lapides clamaturos.

Christus ne reproborum quidem exitio simpliciter delectatur.

41 Et vt appropinquauit, visa vrbe, fleuit super ea,

42 Dicens, Nempe si vel tu nosses vel hoc saltem tuo die, ||quæ ad pacẽ tuã *pertinent*. Sed *ea* nunc occulta sunt oculis tuis.

Infrà, 21.6
matth. 24.1
marci 13.1

43 Nam veniet tempus aduersum te, quo circuniicient tibi inimici tui vallum, & circuncingent te, & constringent vndique:

44 Téque solo æquabunt, & filios tuos intus: neque relinquent in te lapidem super lapidem: eo quòd non noueris tempus illud visitationis tuæ.

Matth. 21.12
marci 11.11
Christus Hierusalẽ ingressus visibili adiecto symbolo docet sibi à Patre mandatas purgandi templi partes.
Esa. 56.7
Ierem. 7.11

45 ¶ ||Et ingressus in tẽplũ, cœpit eiicere eos qui vendebant in eo & emebant:

46 Dicẽs eis, Scriptum est, ||Domus mea, domus precationis est: || vos autem reddidistis eam, speluncã latronum.

Matth. 21.13
marci 11.17

47 Et docebat quotidie in templo. ||principes autẽ Sacerdotum & Scribæ, & primores plebis studebãt eum perdere:

48 Nec inueniebant quid facerent: totus enim populus pendebat ab ipso, quum eum audiret.

38 Λέγοντες, Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος βασιλεὺς ἐν ὀνόματι Κυρίου· εἰρήνη ἐν οὐρανῷ, καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις.

39 Καί τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπον πρὸς αὐτόν, Διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου.

40 Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, Λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται.

41 Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ,

42 Λέγων, Ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σύ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ, τὰ πρὸς εἰρήνην σου· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου.

43 Ὅτι ἥξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σέ, καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροί σου χάρακά σοι, καὶ περικυκλώσουσί σε, καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν·

44 Καὶ ἐδαφιοῦσί σε, καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοί· καὶ οὐκ ἀφήσουσιν ἐν σοὶ λίθον ἐπὶ λίθῳ· ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνως τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου·

45 Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν, ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας ἐν αὐτῷ καὶ ἀγοράζοντας,

46 Λέγων αὐτοῖς, Γέγραπται, Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς ἐστιν· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον λῃστῶν.

47 Καὶ ἦν διδάσκων τὸ καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐζήτουν αὐτὸν ἀπολέσαι, καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ λαοῦ·

48 Καὶ οὐχ εὕρισκον τὸ τί ποιήσωσιν· ὁ λαὸς γὰρ ἅπας ἐξεκρέματο αὐτοῦ ἀκούων.

Κεφάλαιον κ΄

ΚΑΙ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐ- 1
κείνων, διδάσκοντος αὐτοῦ τὸν λαὸν
ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εὐαγγελιζομένου, ἐπέστησαν
οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς σὺν τοῖς
πρεσβυτέροις,
Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, λέγοντες, 2
Εἰπὲ ἡμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποι-
εῖς, ἢ τίς ἐστιν ὁ δούς σοι τὴν ἐξουσίαν
ταύτην.
Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ἐ- 3
ρωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα λόγον· καὶ εἴ-
πατέ μοι,
Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ 4
ἦν, ἢ ἐξ ἀνθρώπων;
Οἱ δὲ συνελογίσαντο πρὸς ἑαυτοὺς, 5
λέγοντες, Ὅτι ἐὰν εἴπωμεν, Ἐξ οὐρα-
νοῦ· ἐρεῖ, Διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε
αὐτῷ;
Ἐὰν δὲ εἴπωμεν, Ἐξ ἀνθρώπων, 6
πᾶς ὁ λαὸς καταλιθάσει ἡμᾶς· πεπει-
σμένος γάρ ἐστιν Ἰωάννην προφή-
την εἶναι.
Καὶ ἀπεκρίθησαν μὴ εἰδέναι πό- 7
θεν.
Καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτοῖς, Οὐδὲ ἐγὼ 8
λέγω ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ.
Ἤρξατο δὲ πρὸς τὸν λαὸν λέγειν 9
τὴν παραβολὴν ταύτην, Ἄνθρωπός τις
ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐ-
τὸν γεωργοῖς· καὶ ἀπεδήμησε χρόνους
ἱκανούς.
Καὶ ἐν καιρῷ ἀπέστειλε πρὸς τοὺς γεωρ- 10
γοὺς δοῦλον, ἵνα ἀπὸ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμ-
πελῶνος δῶσιν αὐτῷ. οἱ δὲ γεωργοὶ δεί-
ραντες αὐτὸν ἐξαπέστειλαν κενόν.

CAP. XX.

E||T factum est quodã dierũ illorũ, quum ipse doceret populũ in templo, & euangelizaret, superuenerunt principes Sacerdotũ & Scribæ, cum Senioribus,

Et dixerunt ei, Dic nobis qua authoritate ista facias, aut quis ille sit qui dedit tibi istam authoritatem.

Respondens autem dixit eis, Interrogabo vos & ego rem quandam. dicite igitur mihi,

Baptismus Iohannis è cælo erat, an ex hominibus?

At illi ratiocinati sunt apud se, dicentes, Si dixerimus, E cęlo: dicet, Quare ergo nõ credidistis ei?

Sin autem dixerimus, Ex hominibus: tota plebs lapidabit nos. persuasum enim est ei Iohannẽ Prophetam esse.

Responderunt igitur se nescire vnde *esset*.

Tum Iesus dixit eis, Neque ego dicam vobis qua authoritate hæc faciam.

¶ Cœpit autẽ dicere ad plebem parabolam hãc, ||Quidam plantauit vineam, & elocauit eam agricolis: & peregre abfuit multum tempus.

Et in tempore misit seruum ad illos agricolas, vt darent ex fructu vineæ: qui cæsum illum ablegarunt inanem.

Matth.21.23
marci 11.27
Victi quod ad doctrinæ veritatẽ attinet Pharisæi, de vocatione externa controuersiam mouent, & propriæ conscientiæ testimonio cõuincuntur.

Minimè nouum est summos esse Christi & ipsius seruorum hostes q in ipso Dei sacrario versãtur. Sed hoc ipsi tãdem impune non ferent.
Esa.5.1
ierem.2.21
matth.21.33
marci 12.1

11 *Ille* verò perrexit alterum seruum mittere : at ipsi hunc quoque cæsum & contumelia affectum ablegarunt inanem.

Καὶ προσέθετο πέμψαι ἕτερον δοῦλον· οἱ δὲ κἀκεῖνον δείραντες καὶ ἀτιμάσαντες ἐξαπέστειλαν κενόν.

12 Et perrexit mittere tertium: at illi & istum vulneratum eiecerunt.

Καὶ προσέθετο πέμψαι τρίτον· οἱ δὲ καὶ τοῦτον τραυματίσαντες ἐξέβαλον.

13 Dixit igitur dominus vineæ, Quid faciam? mittã filium meum dilectũ: forsitan quum hunc viderint, reuerebuntur.

Εἶπε δὲ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος, Τί ποιήσω; πέμψω τὸν υἱόν μου τὸν ἀγαπητόν· ἴσως τοῦτον ἰδόντες ἐντραπήσονται.

14 Viso autem eo agricolæ colloquuti sunt inter se, dicentes, Iste est heres: venite, trucidemus eum, vt nostra fiat hæreditas.

Ἰδόντες δὲ αὐτὸν οἱ γεωργοὶ, διελογίζοντο πρὸς ἑαυτούς, λέγοντες, Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἵνα ἡμῶν γένηται ἡ κληρονομία.

15 Et eiectum eum extra vineam, trucidarũt. Quid ergo faciet eis dominus vineæ?

Καὶ ἐκβαλόντες αὐτὸν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, ἀπέκτειναν. Τί οὖν ποιήσει αὐτοῖς ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος;

16 Veniet & perdet agricolas istos, & dabit vineã aliis. *Hoc* autem quum audissent, dixerunt, Absit.

Ἐλεύσεται καὶ ἀπολέσει τοὺς γεωργοὺς τούτους, καὶ δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις. Ἀκούσαντες δὲ εἶπον, Μὴ γένοιτο.

17 Ille verò intuitus eos ait, Quid illud est ergo quod scriptum est, ||Quẽ lapidem reprobauerunt ædificantes, is factus est caput anguli?

Ὁ δὲ ἐμβλέψας αὐτοῖς εἶπε, Τί οὖν ἐστι τὸ γεγραμμένον τοῦτο, Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας;

Psal.117.21. esa.28.16 act.4.11 rom.9.13 1.pet.2.8

18 Quisquis ceciderit super illum lapidẽ, cõquassabitur : super quem autẽ ceciderit, dissipabit eum.

Πᾶς ὁ πεσὼν ἐπ' ἐκεῖνον τὸν λίθον, συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν.

19 Tum studuerunt principes Sacerdotum & Scribæ iniicere in eũ manꝰ eo ipso momento: sed timuerũt plebem. cognouerunt enim *eum* aduersus ipsos dixisse similitudinẽ istã.

Καὶ ἐζήτησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ· καὶ ἐφοβήθησαν τὸν λαόν. ἔγνωσαν ὅτι πρὸς αὐτοὺς τὴν παραβολὴν ταύτην εἶπε.

20 Itaque obseruantes *eũ*, miserũt insidiatores, qui se iustos esse simularent: vt carperent eius sermonem, traditurí eum imperio & potestati Præsidis.

Vltimũ pseudoprophetarum perfugiũ est ad veros Prophetas perdendos, seditionis crimen eis impigere.

Καὶ παρατηρήσαντες ἀπέστειλαν ἐγκαθέτους, ὑποκρινομένους ἑαυτοὺς δικαίους εἶναι, ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ παραδοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος.

Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν, λέγοντες, Διδάσκαλε, οἴδαμεν ὅτι ὀρθῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, καὶ οὐ λαμβάνεις πρόσωπον, ἀλλ' ἐπ' ἀληθείας τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ διδάσκεις· 21

Ἔξεστιν ἡμῖν Καίσαρι φόρον δοῦναι, ἢ οὔ; 22

Κατανοήσας δὲ αὐτῶν τὴν πανουργίαν, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Τί με πειράζετε; 23

Ἐπιδείξατέ μοι δηνάριον· τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; Ἀποκριθέντες δὲ εἶπον, Καίσαρος. 24

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἀπόδοτε τοίνυν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. 25

Καὶ οὐκ ἴσχυσαν ἐπιλαβέσθαι αὐτοῦ ῥήματος ἐναντίον τοῦ λαοῦ· καὶ θαυμάσαντες ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει αὐτοῦ, ἐσίγησαν. 26

Προσελθόντες δέ τινες τῶν Σαδδουκαίων (οἱ ἀντιλέγοντες ἀνάστασιν μὴ εἶναι) ἐπηρώτησαν αὐτὸν, 27

Λέγοντες, Διδάσκαλε, Μωσῆς ἔγραψεν ἡμῖν, Ἐάν τινος ἀδελφὸς ἀποθάνῃ ἔχων γυναῖκα, καὶ οὗτος ἄτεκνος ἀποθάνῃ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐξαναστήσῃ σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. 28

Ἑπτὰ οὖν ἀδελφοὶ ἦσαν· καὶ ὁ πρῶτος, λαβὼν γυναῖκα, ἀπέθανεν ἄτεκνος. 29

Καὶ ἔλαβεν ὁ δεύτερος τὴν γυναῖκα, καὶ οὗτος ἀπέθανεν ἄτεκνος. 30

Καὶ ὁ τρίτος ἔλαβεν αὐτήν. ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἑπτά· καὶ οὐ κατέλιπον τέκνα, καὶ ἀπέθανον. 31

21 ||Qui interrogauerunt eum, dicentes, Magister, scimus te rectè dicere & docere, nec accipere personam, sed viam Dei in veritate docere: *Matth.22.16 marci 12.13*

22 Licet nobis censum dare Cæsari, an non?

23 Animaduersa autē eorum calliditate, dixit eis, Quid me tentatis?

24 Ostendite mihi denarium: cuius habet imaginem & inscriptionē? Respondentes autem dixerunt, Cæsaris.

25 Tunc dixit eis, ||Reddite igitur quæ *sunt* Cæsaris, Cæsari: & quæ *sunt* Dei, Deo. *Rom.13.7*

26 Itaque non potuerunt verba eius carpere coram populo: & mirati super eius responso, siluerunt.

27 ||Accedentes autē quidam Sadducæorum, (qui negāt esse resurrectionē) interrogarunt eum, *Matth.22.23 marci 12.18* Asseritur carnis resurrectio aduersus Sadducæos.

28 Dicētes, Magister, ||Moses scripsit nobis, Si cuius frater mortuus fuerit habens vxorem, & sine liberis mortuus fuerit, vt eius frater accipiat vxorē illam, & excitet semen fratri suo. *Deut.25.5*

29 Septē ergo fratres fuerunt, quorum primus accepta vxore mortuus est sine liberis.

30 Accepit igitur eam secundus, *qui* & ipse mortuus est sine liberis.

31 Deinde tertius accepit eam: itidem autem & illi septem: nec reliquerunt liberos, & mortui sunt.

32 Post omnes autẽ mortua est & mulier.

Ὕστερον δὲ πάντων ἀπέθανε καὶ ἡ
γυνή.

33 In resurrectione ergo, cuius eorum erit vxor? nã illi septem habuerũt eam vxorem.

Ἐν τῇ οὖν ἀναστάσει, τίνος αὐτῶν
γίνεται γυνή; οἱ γὰρ ἑπτὰ ἔσχον αὐτὴν
γυναῖκα.

34 Tum respondens dixit eis Iesus, Filii huius æui ducũt vxores, & nuptum dantur.

Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς,
Οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ
ἐκγαμίσκονται·

35 Qui verò digni habiti fuerint qui æuũ illud consequantur, & resurrectionẽ ex mortuis, neque ducunt vxores, neque nuptum dantur:

Οἱ δὲ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐ-
κείνου τυχεῖν καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ
νεκρῶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε ἐκγαμί-
σκονται.

36 Neque enim mori possunt amplius. pares enim Angelis sunt: & filii sunt Dei, quum sint filii resurrectionis.

Οὔτε γὰρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται·
ἰσάγγελοι γάρ εἰσι· καὶ υἱοί εἰσι τοῦ Θεοῦ,
τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες.

Exo.3.6

37 Mortuos autem excitari, etiam || Moses indicauit apud rubum, quum dicit Dominum Deũ Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob.

Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, καὶ Μω-
σῆς ἐμήνυσεν ἐπὶ τῆς βάτου, ὡς λέγει
Κύριον τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν Θεὸν
Ἰσαάκ, καὶ τὸν Θεὸν Ἰακώβ.

38 Nam Deus nõ est mortuorum, sed viuorum: omnes enim viuunt ei.

Θεὸς δὲ οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζών-
των. πάντες γὰρ αὐτῷ ζῶσιν.

39 Respondentes autẽ ei quidã ex Scribis dixerũt, Magister, bene dixisti.

Ἀποκριθέντες δέ τινες τῶν γραμμα-
τέων εἶπον, Διδάσκαλε, καλῶς εἶπας.

40 Nec amplius audebant eũ quicquã interrogare.

Οὐκ ἔτι δὲ ἐτόλμων ἐπερωτᾷν αὐ-
τὸν οὐδέν.

Matth.22.44 marci 12.35 Psal.109.1 Christus sic est filius Dauidis secundum carnem, vt sit eiusdem dominus (vtpote æternꝰ Dei filius) secundum Spiritũ.

41 || Dixit autem eis, Quomodo dicunt Christum filium esse Dauid:

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς, Πῶς λέγουσι
τὸν Χριστὸν υἱὸν Δαβὶδ εἶναι;

42 Et ipse Dauid dicit in libro Psalmorum, || Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis,

Καὶ αὐτὸς Δαβὶδ λέγει ἐν βίβλῳ
ψαλμῶν, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ
μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,

43 Vsquedum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

Ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπό-
διον τῶν ποδῶν σου;

44 Dauid ergo Dominum eum vocat, & quomodo filius eius est?

Δαβὶδ οὖν Κύριον αὐτὸν καλεῖ, καὶ
πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστιν;

45 Audiente verò toto populo, dixit discipulis suis,

Ἀκούοντος δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ, εἶπε
τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ,

46 Προσέχετε ἀπὸ τῶν γραμματέων τῶν θελόντων περιπατεῖν ἐν στολαῖς, καὶ φιλούντων ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, καὶ πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ πρωτοκλισίας ἐν τοῖς δείπνοις.

46 ||Cauete à Scribis, qui volunt ambulare stolati, & amant salutationes in foris, ac primos consessus in cōuentibus, & primos accubitus in cœnis.

Suprà 11.43
matth.23.6
marci 12.38
Vitandū ambitiosorū & auarorum pastorum exemplum.

47 Οἳ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, καὶ προφάσει μακρὰ προσεύχονται· οὗτοι λήψονται περισσότερον κρίμα.

47 Qui deuorant domos viduarum, & in speciem precibus longis vtuntur: isti auferent grauius iudicium.

Κεφάλαιον κα΄

CAP. XXI.

1 Ἀναβλέψας δὲ εἶδε τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους.

1 ||Intuitus autem vidit diuites mittentes munera sua in gazophylacium.

Math.12.41
Pauperibus licet ditissimos etiā quosuis beneficentiæ studio, Deo iudice, superare.

2 Εἶδε δὲ καί τινα χήραν πενιχρὰν βάλλουσαν ἐκεῖ δύο λεπτά.

2 Vidit autē etiā quandā viduā pauperculā mittentem illuc minuta duo.

3 Καὶ εἶπεν, Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα ἡ πτωχὴ αὕτη πλεῖον πάντων ἔβαλεν.

3 Et dixit, Verè dico vobis, vidua hæc pauper misit amplius quàm omnes.

4 Ἅπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ· αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν βίον ὃν εἶχεν ἔβαλε.

4 Nam omnes hi ex eo quod ipsis redundat miserunt quod donarét Deo: hæc autem misit ex penuria sua totum victum quē habebat.

5 Καί τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται, εἶπε,

5 ||Et quibusdam dicentibus de tēplo, quòd pulchris lapidibus ac donariis ornatum esset, dixit,

Suprà, 19.34
matth.24.1
marci 13.1
Prædicitur tēpli illius terreni excidiū, vt verum illud spirituale ædificium extruatur, cuius architectos oportet in primis circunspectos esse.

6 Ταῦτα ἃ θεωρεῖτε, ἐλεύσονται ἡμέραι ἐν αἷς οὐκ ἀφεθήσεται λίθος ἐπὶ λίθῳ ὃς οὐ καταλυθήσεται.

6 Hæccine spectatis? venient dies quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.

7 Ἐπηρώτησαν δὲ αὐτὸν, λέγοντες, Διδάσκαλε, πότε οὖν ταῦτα ἔσται; καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ ταῦτα γίνεσθαι;

7 Interrogauerūt autem eum, dicentes, Magister, quādo hęc erunt? & quod signum quando futurum est vt ista fiant?

8 Ὁ δὲ εἶπε, Βλέπετε μὴ πλανηθῆτε· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, λέγοντες, Ὅτι ἐγώ εἰμι· καὶ ὁ καιρὸς ἤγγικε. μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν.

8 ||Ipse verò dixit, Videte ne seducamini. multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum *Christus*: & tempus illud appropinquat. ne igitur sequimini eos.

Ephes.5.6
2.thess.1.3

Verum templū Domini, per medios tumultus incredibiles, & acerbissimas ærūnas inuicta patientia extruitur, cuius nō potest non esse felicissimus exitus.

9 Quum verò audieritis
bella & seditiones, ne ter
remini: oportet enim ista
primùm fieri: sed non sta
tim *erit* finis.
10 Tunc dixit eis, Insurget
gens in gentem, & regnū
in regnum:
11 Et magni terræmotus
erunt singulis locis, & fa-
mes ac pestilentiæ, & ter-
riculamenta, & signa è cę
lo magna erunt.

Matth.24.8 marci 13.9

12 ||Sed ante hæc omnia
iniicient vobis manus, &
vos persequentur, traden
tes in synagogas & carce-
res, adductos ad reges ac
præsides, nominis mei
causa.
13 *Hæc* autem cedent vo-
bis testimonio.

Suprà, 12.12 matth.10.19 marci 13.11

14 ||Habete igitur fixum
in cordibus vestris, non
esse præmeditandam de-
fensionem.
15 Ego enim dabo vobis
os, & sapientiam cui non
poterunt cõtradicere ne-
que resistere omnes qui
se vobis opponent.
16 Prodemini autem etiā
à parentibus & fratribus
& cognatis & amicis: &
morte mulctabunt *quos-
dam* ex vobis:
17 Et eritis exosi omnibus
propter nomen meum.

Matth.10.30

18 ||Sed pilus capitis vestri
non peribit.

Matth.10.22

19 ||Per patiētiā vestrā pos
sidete animas vestras.

Matth.24.15 marci 13.14 dan.9.17

Prædicitur vrbis totius vltimum excidium.

20 ||Quum autem videri-
tis Ierusalē cingi ab exer-
citibus, tunc agnoscite ap
propinquare vastationē
eius.
21 Tūc qui in Iudæa sunt,
fugiant in montes: & qui
in medio eius, excedant:
& qui in agris, non ingre
diantur in eam.

Ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους καὶ ἀκα-
ταστασίας, μὴ πτοηθῆτε· δεῖ γὰρ ταῦτα γε-
νέσθαι πρῶτον· ἀλλ' οὐκ εὐθέως τὸ τέλος.
Τότε ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἐγερθήσεται ἔ-
θνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βα-
σιλείαν·
Σεισμοί τε μεγάλοι κατὰ τόπους, καὶ
λιμοὶ καὶ λοιμοὶ ἔσονται, φόβητρά τε καὶ
σημεῖα ἀπ' οὐρανοῦ μεγάλα ἔσται.
Πρὸ δὲ τούτων ἁπάντων ἐπιβαλοῦ-
σιν ἐφ' ὑμᾶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ διώ-
ξουσι παραδιδόντες εἰς συναγωγὰς καὶ
φυλακάς, ἀγομένους ἐπὶ βασιλεῖς καὶ
ἡγεμόνας, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου.
Ἀποβήσεται δὲ ὑμῖν εἰς μαρτύριον.
Θέσθε οὖν εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν μὴ
προμελετᾶν ἀπολογηθῆναι.
Ἐγὼ γὰρ δώσω ὑμῖν στόμα, καὶ σοφίαν
ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντειπεῖν οὐδὲ ἀντιστῆ-
ναι πάντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν.
Παραδοθήσεσθε δὲ καὶ ὑπὸ γονέων
καὶ ἀδελφῶν καὶ συγγενῶν καὶ φίλων· καὶ
θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν.
Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων
διὰ τὸ ὄνομά μου.
Καὶ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ
μὴ ἀπόληται.
Ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς
ψυχὰς ὑμῶν.
Ὅταν δὲ ἴδητε κυκλουμένην ὑπὸ
στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γνῶ-
τε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς.
Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φευγέτωσαν
εἰς τὰ ὄρη· καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς, ἐκχω-
ρείτωσαν· καὶ οἱ ἐν ταῖς χώραις, μὴ εἰσερ-
χέσθωσαν εἰς αὐτήν.

Ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὗταί εἰσι, τοῦ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα.

22 Nam hi sunt dies vltionis, vt impleantur omnia quæ scripta sunt.

Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὀργὴ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ.

23 Væ autem vẽtrem ferẽtibus & lactantibus in illis diebus. erit enim necessitas magna in hac regione, & ira in populo isto.

Καὶ πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ Ἱερουσαλὴμ ἔσται πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν, ἄχρι πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν.

24 Et cadent acie gladii, & captiui ducẽtur in omnes Gẽtes: & Hierusalem calcabitur à Gentibus vsquequo impleantur tempora Gentium.

Καὶ ἔσται σημεῖα ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις· καὶ ἐπὶ τῆς γῆς συνοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἠχούσης θαλάσσης καὶ σάλου.

25 ||Tunc erunt signa in sole & luna & sideribus: & in terra angustia Gentium in cõsilii inopia, resonante mari & salo:

Esa.13.10
ezech.32.7
matth.24.29
marci 13.24

Post varias illas tẽpestates Dominus tandem Ecclesiam suam planè liberatur apparebit.

Ἀποψυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ. αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

26 Exanimatis hominibus præ timore & expectatione *malorum* inuadẽtium orbem terrarum. nam potestates cælorum agitabuntur.

Καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλῃ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς.

27 Et tunc videbunt Filiũ hominis veniẽtẽ in nube cum potentia & gloria multa.

Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν.

28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite & attollite capita vestra, || quoniam appropinquat redẽptio vestra.

Rom.8.23

Καὶ εἶπε παραβολὴν αὐτοῖς, Ἴδετε τὴν συκῆν καὶ πάντα τὰ δένδρα·

29 ¶ Dixit etiã eis *hanc* parabolam, Videte ficum & omnes arbores:

Oportet nos sobrios esse, & in Domini aduentum dies & noctes intẽtos, ne incauti opprimamur.

Ὅταν προβάλωσιν ἤδη, βλέποντες, ἀφ' ἑαυτῶν γινώσκετε ὅτι ἤδη ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν.

30 Quum iam emiserint *folia, vos eas* cernẽtes, per vos ipsos agnoscitis iam propè esse æstatem:

Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ἴδητε ταῦτα γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

31 Ita & vos quum videritis hæc fieri, agnoscite propè esse regnum Dei.

Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη ἕως ἂν πάντα γένηται.

32 Amen dico vobis, nequaquam præterierit hęc ætas quousq; hæc omnia facta fuerint.

Cælum & terra præ- 33
teribunt, verba autē mea
nequaquam præteribūt.

Ro.13.13 ||Cauete autem vobis 34
nequando grauētur cor-
da vestra crapula, & ebrie
tate, & curis huius vitæ:
& repentè vobis superue-
niat dies ille.

Nam vt laqueus, inua- 35
det in omnes qui habitāt
in superficie totius terræ.

Excubate igitur, omni 36
tempore rogantes vt di-
gni habeamini qui effu-
giatis ista omnia quæ fu-
tura sunt, & cōsistatis co-
ram Filio hominis.

Docebat autē interdiu 37
in tēplo, noctu verò exiēs
diuersabatur in mōte qui
vocatur Olearum.

Et totus popul⁹ dilucu 38
lo veniebat ad eum vt eū
audiret in templo.

CAP. XXII.

Matth.26.1 marci 14.1 Christus Patris prouidentia potius quā hominum arbitrio, festo paschæ capt⁹.

A||Ppropinquabat au 1
tem festū azymorū
quod dicitur pascha:

Et quærebāt principes 2
Sacerdotū & Scribæ quo-
modo eū tollerēt *è medio*:
timebant enim plebem.

Matth.26.14 marci 14.10 De⁹ pro sua admirabili ꝓuidētia ipsum exitii nostri authorem cogit nostræ salutis fieri ministrum.

||Introiit autē Satanas 3
in Iudam cognominatū
Iscarioten, qui erat è nu-
mero duodecim.

Qui abiēs colloquutus 4
est cū principibus Sacerdo
tū ac præfectis *tēplo*, quo-
modo ipsis eum traderet.

Qui gauisi sunt: ac pa- 5
cti sunt *se* daturos ei pecu
niam.

Et *ipse* spopondit: quæ- 6
rebátque opportunita-
tem vt traderet eum ipsis
absque turba.

Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι.

Προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνίδιος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη.

Ὡς παγὶς γὰρ ἐπελεύσεται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς.

Ἀγρυπνεῖτε οὖν ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι ἵνα καταξιωθῆτε ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων· τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ηὐλίζετο εἰς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Ἐλαιῶν.

Καὶ πᾶς ὁ λαὸς ὤρθριζε πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ἀκούειν αὐτοῦ.

Κεφάλαιον κβ.

Ἤγγιζε δὲ ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων, ἡ λεγομένη πάσχα.

Καὶ ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν.

Εἰσῆλθε δὲ ὁ σατανᾶς εἰς Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Ἰσκαριώτην, ὄντα ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα.

Καὶ ἀπελθὼν συνελάλησε τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς στρατηγοῖς τὸ πῶς αὐτὸν παραδῷ αὐτοῖς.

Καὶ ἐχάρησαν· καὶ συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῦναι.

Καὶ ἐξωμολόγησε· καὶ ἐζήτει εὐκαιρίαν τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν αὐτοῖς ἄτερ ὄχλου.

7 Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα.

7 ||Venit autem dies azymorum qua oportebat mactari pascha.

8 Καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην, εἰπών, Πορευθέντες ἑτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

8 Et misit Petrum & Iohannem, dicens, Profecti parate nobis pascha vt vescamur.

Matth.26.17
marci 14.13
Christus manifesto miraculo discipulos suos docet se qui mox esset crucifigendus, nihil latere, ac proinde vltro ad mortẽ proficisci.

9 Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμεν;

9 Ipsi verò dixerũt ei, Vbi vis paremus *illud*?

10 Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἰδού, εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς τὴν πόλιν, συναντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ἀκολουθήσατε αὐτῷ εἰς τὴν οἰκίαν οὗ εἰσπορεύεται.

10 At ille dixit eis, Ecce, postquam introieritis in vrbẽ, occurret vobis quidam aquæ amphorã baiulans: sequimini eũ domũ in quam ingredietur:

11 Καὶ ἐρεῖτε τῷ οἰκοδεσπότῃ τῆς οἰκίας, Λέγει σοι ὁ διδάσκαλος, Ποῦ ἐστι τὸ κατάλυμα ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;

11 Et dicite patrifamiliâs ædium, Dicit tibi magister, Vbi est diuersorium vbi pascha cum discipulis meis edam?

12 Κἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνώγεον μέγα ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἑτοιμάσατε.

12 Tũc ipse ostendet vobis cœnaculũ magnum stratum: illic parate *pascha*.

13 Ἀπελθόντες δὲ εὗρον καθὼς εἴρηκεν αὐτοῖς· καὶ ἡτοίμασαν τὸ πάσχα.

13 Profecti autẽ inuenerũt omnia prout dixerat eis: & parauerunt pascha.

14 Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ.

14 ||Quum igitur adesset *constitutum* illud tempus, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo.

15 Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς, Ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν.

15 Et dixit eis, Desiderio desideraui hoc Pascha vesci vobiscum, antequam ego patiar.

16 Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

16 Dico enim vobis me non amplius comesturũ ex eo, quousque compleatur in regno Dei.

Matth.26.20
marci 14.18
Christus, pascha secũdum Legis ritum peracto, postremum hoc (secũdum huius vitæ modum ac necessitatem) suum cum ipsis conuiuium fore prædicit.

17 Καὶ δεξάμενος ποτήριον, εὐχαριστήσας εἶπε, Λάβετε τοῦτο, καὶ διαμερίσατε ἑαυτοῖς.

17 Et accepto poculo, quũ gratias egisset, dixit, Accipite hoc, & partimini vobis ipsis.

18 Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ πίω ἀπὸ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως ὅτου ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ.

18 Dico enim vobis me non bibiturum ex fructu vitis, vsquequo regnum Dei venerit.

19 Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων, Τοῦτό ἐστι

19 ||Et accepto pane, quũ gratias egisset, fregit: & dedit eis, dicens, Hoc est

19 Christus nouis symbolis nouum fœdus, suamque adeo nobiscũ communicatiõe sancit.
Matth.26.26
marci 14.22
1.cor.11.24

corpus meũ quod pro vo
bis datur: hoc facite in
mei recordationem.
20 Itidẽ etiam *dedit eis* po
culum, poſtquam cœnaſ-
ſet, dicẽs, Hoc poculum,
eſt Nouum illud teſtamẽ-
tum per ſanguinem meũ,
qui pro vobis effunditur.
21 ||Veruntamen ecce, ma
nus eius qui me prodit,
mecum *eſt* in menſa.
22 Et Filius quidem homi
nis||prout definitum eſt,
vadit: veruntamen væ ho
mini illi per quem pro-
ditur.
23 Tunc ipſi cœperũt mu-
tuò quærere inter ſe quiſ
nam eſſet ex ipſis qui hoc
facturus eſſet.
24 Orta eſt autẽ etiã contẽ
tio inter eos quis eorũ vi
deretur eſſe maior.
25 Ipſe verò dixit eis, ||Re
ges gẽtiũ dominãtur eis:
& qui poteſtatem habẽt
in eas, benefici vocantur.
26 Vos autem non ita: ſed
q maximus eſt inter vos
ſit ſicut qui minimus eſt:
& qui princeps eſt, ſicut
qui miniſtrat.
27 Nã vter maior eſt, qui
accumbit, an q miniſtrat?
nónne qui accumbit? At
ego ſum in medio veſtrũ
vt qui miniſtrat.
28 Vos porro ii eſtis qui
permanſiſtis mecum in
tentationibus meis.
29 Ego igitur paciſcor vo
bis, prout pactus eſt mihi
Pater meus, regnum,
30 Vt edatis & bibatis in
mẽſa mea in regno meo,
||& ſedeatis ſup thronos,
iudicantes duodecim tri-
bus Iſrael.
31 Dixit etiam Dominus,
Simon, Simon, ecce, ||Sata
nas appetiit vos quos vẽ-
tilaret ſicut triticum:

Matth.26.21 marci 14.19 iohan.13.18

21 Chriſt⁹ rurſum declarat ſe vltro ad mortem ire, quanuis minimè ignoret Iudæ proditionem.

Pſal.40.11

22 Providẽtiæ decretũ quanuis neceſſariò eueniat, non tamen excuſat inſtrumentorum culpã.

24 Paſtores nõ ad dominãdũ ſed ad ſeruiendũ vocati ſunt.

Matth.20.25 marci 10.42

Cõſortes afflictionũ Chriſti, fient & regni ipſius participes.

Matth.19.28

1.Pet.5.8 Semper cogitandum de Satanæ inſidiis.

τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο
ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.
Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δει-
πνῆσαι, λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ και-
νὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τὸ ὑπὲρ ὑ-
μῶν ἐκχυνόμενον.
Πλὴν ἰδού, ἡ χεὶρ τοῦ παραδιδόντος
με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης.
Καὶ ὁ μὲν υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου πορεύε-
ται κατὰ τὸ ὡρισμένον· πλὴν οὐαὶ τῷ ἀν-
θρώπῳ ἐκείνῳ δι' οὗ παραδίδοται.
Καὶ αὐτοὶ ἤρξαντο συζητεῖν πρὸς ἑ-
αυτοὺς τὸ τίς ἄρα εἴη ἐξ αὐτῶν ὁ τοῦτο μέλ-
λων πράσσειν.
Ἐγένετο δὲ καὶ φιλονεικία ἐν αὐτοῖς,
τό, τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων.
Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Οἱ βασιλεῖς τῶν
ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ ἐξουσιά-
ζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται.
Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ μείζων
ἐν ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος· καὶ ὁ ἡ-
γούμενος, ὡς ὁ διακονῶν.
Τίς γὰρ μείζων, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ
διακονῶν; οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; ἐγὼ δέ
εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ὁ διακονῶν.
Ὑμεῖς δέ ἐστε οἱ διαμεμενηκότες μετ'
ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου.
Κἀγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέ-
θετό μοι ὁ πατήρ μου, βασιλείαν,
Ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τρα-
πέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ κα-
θίσησθε ἐπὶ θρόνων, κρίνοντες τὰς δώδε-
κα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.
Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, Σίμων, Σίμων,
ἰδού, ὁ σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς, τοῦ σι-
νιάσαι ὡς τὸν σῖτον·

Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ 32
ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου· καὶ σύ ποτε ἐπιστρέ-
ψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου.
Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ, Κύριε, μετὰ σοῦ ἕ- 33
τοιμός εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θά-
νατον πορεύεσθαι.
Ὁ δὲ εἶπε, Λέγω σοι Πέτρε, οὐ μὴ φω 34
νήσει σήμερον ἀλέκτωρ πρὶν ἢ τρὶς ἀ-
παρνήσῃ μὴ εἰδέναι με.
Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτε ἀπέστειλα ὑ- 35
μᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑπο-
δημάτων, μή τινος ὑστερήσατε; Οἱ δὲ εἶ-
πον, Οὐδενός.
Εἶπεν οὖν αὐτοῖς, Ἀλλὰ νῦν, ὁ ἔχων 36
βαλάντιον, ἀράτω, ὁμοίως καὶ πήραν· καὶ
ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ,
καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν.
Λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ἔτι τοῦτο τὸ γεγραμ 37
μένον δεῖ τελεσθῆναι ἐν ἐμοί, τό, Καὶ
μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. Καὶ γὰρ τὰ περὶ
ἐμοῦ τέλος ἔχει.
Οἱ δὲ εἶπον, Κύριε, ἰδοὺ μάχαιραι 38
ὧδε δύο. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἱκανόν ἐστι.
Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος 39
εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· ἠκολούθησαν δὲ
αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.
Γενόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου, εἶπεν αὐ- 40
τοῖς, Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πει-
ρασμόν.
Καὶ αὐτὸς ἀπεσπάσθη ἀπ' αὐτῶν 41
ὡσεὶ λίθου βολήν, καὶ θεὶς τὰ γόνατα
προσηύχετο,
Λέγων, Πάτερ, εἰ βούλει παρ- 42
ενεγκεῖν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ·
πλὴν μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν
γενέσθω.

Sed ego rogaui pro te ne deficiat fides tua: tu igitur aliquando conuersus, confirma fratres tuos.

Ipse verò dixit ei, Domine tecum paratus sum & in carcerem & ad mortem proficisci.

||At ille dixit, Dico tibi Petre, nõ mittet vocẽ hodie gall9, priusquã ter neges me tibi notum esse.

Dixit etiam eis, ||Quando misi vos absque crumena & pera & soleis, nũquid defuit vobis? Ipsi verò dixerunt, Nihil.

Dixit ergo eis, At nunc qui crumenam habet, sumat eã, similiter & perã: & qui non habet, vendat palliũ suum, & emat gladium.

Dico enim vobis adhuc oportere in me perfici ||scriptum illud, Et cum sceleratis numeratus est. Nam ea quæ *scripta sunt* de me, finem habent.

At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladii hîc. Ipse verò dixit eis, Satis est.

||Et egressus, profect9 est ex more in montem Oliuarũ: sequuti sunt autem eum etiam discipuli eius.

Quum verò peruenisset ad eum locum, dixit eis, Precamini ne intretis in tentationem.

Tũ ipse auulsus est ab eis quasi ad iactum lapidis, positísque genibus precatus est,

Dicẽs, Pater, si vis, trãsfer poculum hoc à me: veruntamen non mea voluntas sed tua fiat.

Quòd electi nunquam penitus exci dũt à fide, Christi precibus debent, idque vt mutuò sese erigant.

33 Fidẽ à vana securitate plurimum distare docet Christus, proposito tristissimo Petri exẽplo.

Matth.26.34
marci 14.30
iohan.13.38
Matth.10.9

Esa.53.12

Matth.26.36
marci 14.32
iohan.18.1

Christus omnibus horroribus mortis cum maledictione Dei cõiunctæ, nostro nomine superatis, eam nobis reddit amabilem.

Matth.26.41
marci 14.38

41 Preces, certum aduersus periculosissimos nostrorũ hostium insultus subsidiũ.

Visus est autem ei An- 43
gelus è cælo corroborans
eum.

Et *ipse* cōstitutus in an- 44
gore, intentius orabat. E-
rat autem sudor eius qua-
si grumi sanguinis descen
dentes in terram.

Homines in maximis suis periculis penitus torpidi, donec a Christo excitentur.

Et quum surrexisset à 45
precatione, venissétque
ad discipulos suos, inue-
nit eos dormiētes præ tri
stitia.

Et dixit eis, Quid dor- 46
mitis? surgite, & precami-
ni, ne introeatis in tenta-
tionem.

Matth. 26.47 marci 14.43 Iohan. 18.3

Christ' proditione capitur volens, vt nos proditæ Dei gloriæ reos sua obediētia liberet.

||Adhuc autem eo lo- 47
quēte, ecce turba, & is qui
dicebatur Iudas, vnus è
duodecim, præibat eis, &
appropinquauit Iesu vt
oscularetur eum.

Iesus autem dixit ei, Iu- 48
da, osculo Filium homi-
nis prodis?

Zelus extra vocationis nostræ limites nos abducēs, Christo minime gratus.

Vidētes autē ii qui circa 49
ipsum *erant*, quod futurū
erat, dixerūt ei, Domine,
percutiemúsne gladio?

Et quidam ex ipsis per- 50
cussit seruū Pontificis ma
ximi, & abstulit auriculā
eius dextram.

Respondens autem Ie 51
sus dixit, Sinite hucusq;.
Et tacta illius auricula, sa
nauit eum.

Ipsa eorum qui Christum ceperunt trepidatio probat partim malam ipsorum cōscientiam, partim etiam omnia hæc gesta fuisse ex Dei prouidentia.

Dixit autem Iesus eis 52
qui ad ipsum venerant,
nempe principibus Sacer-
dotum, & præfectis tem-
plo, & senioribus, Vt ad-
uersus latronem exiistis
cum gladiis ac fustibus?

Quum quotidie vobis- 53
cum fuerim in templo,
nō extendistis manus in
me: sed hæc est hora illa
vestra, & potestas tene-
brarum.

Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ
ἐνισχύων αὐτόν.

Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ, ἐκτενέ-
στερον προσηύχετο. ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς
αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαί-
νοντες ἐπὶ τὴν γῆν.

Καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τῆς προσευχῆς,
ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εὗρεν
αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τί καθεύδετε; ἀνα-
στάντες προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς
πειρασμόν.

Ἔτι δὲ αὐτοῦ λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος,
καὶ ὁ λεγόμενος Ἰούδας, εἷς τῶν δώδε-
κα, προήρχετο αὐτῶν, καὶ ἤγγισε τῷ Ἰη-
σοῦ φιλῆσαι αὐτόν.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, Ἰούδα, φιλή-
ματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως;

Ἰδόντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν τὸ ἐσόμενον,
εἶπον αὐτῷ, Κύριε, εἰ πατάξομεν ἐν μα-
χαίρᾳ;

Καὶ ἐπάταξεν εἷς τις ἐξ αὐτῶν τὸν
δοῦλον τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀφεῖλεν αὐ-
τοῦ τὸ οὖς τὸ δεξιόν.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Ἐᾶτε
ἕως τούτου. Καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίου αὐ-
τοῦ, ἰάσατο αὐτόν.

Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς παρα-
γενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ στρα-
τηγοὺς τοῦ ἱεροῦ, καὶ πρεσβυτέρους, Ὡς
ἐπὶ λῃστὴν ἐξεληλύθατε μετὰ μαχαιρῶν
καὶ ξύλων;

Καθ' ἡμέραν ὄντος μου μεθ' ὑμῶν ἐν
τῷ ἱερῷ, οὐκ ἐξετείνατε τὰς χεῖρας ἐπ'
ἐμέ· ἀλλ' αὕτη ὑμῶν ἐστιν ἡ ὥρα, καὶ ἡ
ἐξουσία τοῦ σκότους.

54 Συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἤγαγον, καὶ εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιερέως. Ὁ δὲ Πέτρος ἠκολούθει μακρόθεν.

55 Ἁψάντων δὲ πῦρ ἐν μέσῳ τῆς αὐλῆς, καὶ συγκαθισάντων αὐτῶν, ἐκάθητο ὁ Πέτρος ἐν μέσῳ αὐτῶν.

56 Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν παιδίσκη τις καθήμενον πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἀτενίσασα αὐτῷ, εἶπε, Καὶ οὗτος σὺν αὐτῷ ἦν.

57 Ὁ δὲ ἠρνήσατο αὐτὸν, λέγων, Γύναι, οὐκ οἶδα αὐτόν.

58 Καὶ μετὰ βραχὺ ἕτερος ἰδὼν αὐτὸν ἔφη, Καὶ σὺ ἐξ αὐτῶν εἶ. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπεν, Ἄνθρωπε, οὐκ εἰμί.

59 Καὶ διαστάσης ὡσεὶ ὥρας μιᾶς, ἄλλος τις διϊσχυρίζετο, λέγων, Ἐπ' ἀληθείας καὶ οὗτος μετ' αὐτοῦ ἦν· καὶ γὰρ Γαλιλαῖός ἐστιν.

60 Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος, Ἄνθρωπε, οὐκ οἶδα ὃ λέγεις. Καὶ παραχρῆμα, ἔτι λαλοῦντος αὐτοῦ, ἐφώνησεν ὁ ἀλέκτωρ.

61 Καὶ στραφεὶς ὁ Κύριος ἐνέβλεψε τῷ Πέτρῳ· καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ, Ὅτι πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, ἀπαρνήσῃ με τρίς.

62 Καὶ ἐξελθὼν ἔξω ὁ Πέτρος ἔκλαυσε πικρῶς.

63 Καὶ οἱ ἄνδρες οἱ συνέχοντες τὸν Ἰησοῦν, ἐνέπαιζον αὐτῷ, δέροντες·

64 Καὶ περικαλύψαντες αὐτὸν, ἔτυπτον αὐτοῦ τὸ πρόσωπον· καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες, Προφήτευσον τίς ἐστιν ὁ παίσας σε.

65 Καὶ ἕτερα πολλὰ βλασφημοῦντες ἔλεγον εἰς αὐτόν.

||Comprehensum autem eum duxerunt,& introduxerunt domum Pōtificis maximi. Petrus verò sequebatur procul.

Matth.26.57 marci 14.53 iohan.18.24

In Petro spectandum proponitur tum humanæ imbecillitatis,tũ singularis in suos electos bonitatis Dei exemplum.

||Quúmq; accendissent ignem in medio aulæ, atque vnà cõsedissent, sedit & Petrus inter eos.

Quum verò eũ vidisset ancilla quædam sedentẽ ad ignem, intẽtis in eum oculis dixit, Et iste cum eo erat.

Matth.26.69 marci 14.66 iohan.18.26

Ipse autem abnegauit eum,dicens, Mulier non noui eum.

Et paulo pòst alius videns eum, dixit, Et tu ex ipsis es. Petrus verò ait, Heus tu non sum.

Et interposita quasi hora vna,alius quidam affirmabat,dicens, Verè & iste cum illo erat:etenim Galilæus est.

Ait autem Petrus, Heus tu nescio quid dicas. Et illico adhuc ipso loquẽte, vocem misit gallus.

Tum conuersus Dominus intuitus est Petrũ: & recordatus est Petrus sermonis Domini, quomodo *nimirum* dixerat ipsi, ||Priusquã gallus vocẽ miserit,ter me abnegabis.

Matth.26.34 iohan.13.38

Et egressus foras Petrus fleuit amarè.

||At ii qui vnà tenebãt Iesum,ei illudebant, cædentes *eum*:

Matth.26.67 marci 14.65

Christus luit ignominiã nostris peccatis debitam.

Et quũ eum obuoluissent verberabant faciem eius, & interrogabãt eũ, dicentes, Vaticinare quis sit qui te percussit.

Et alia multa conuiciãtes dicebant in eum.

Matth.27.1 marci 15.1 Iohan.18.28
Christus immeritò damnatur blasphemiæ apud pōtificis tribunal, vt ab ea quam cōmeriti sumus blasphemia corā Deo ipso absoluamur.

||Et vt ortus est dies,cō 66
uenit ordo seniorum po
puli,& principes Sacerdo
tum & Scribæ,& adduxe-
runt eum in suum con-
sessum,
Dicentes, Num tu es il 67
le Christus? dic nobis. Di
xit autem eis,Si vobis di-
xero, nequaquā credetis:
Quòd si etiā interroga 68
uero,nequaquā respōde-
bitismihi,neq; dimittetis.
Ab hoc tēpore erit Fi- 69
lius hominis sedens ad
dextram potentiæ Dei.
Dixerunt autē omnes, 70
Tu ergo es Filius Dei? I-
pse verò dixit eis, Vos di-
citis me esse.
At illi dixerunt, Quid 71
amplius egemus testimo
nio? Ipsi enim audiuimus
ex ore ipsius.

Καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ
πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς τε καὶ
γραμματεῖς, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ
συνέδριον ἑαυτῶν,
Λέγοντες, Εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός; εἰπὲ
ἡμῖν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ
μὴ πιστεύσητε·
Ἐὰν δὲ καὶ ἐρωτήσω, οὐ μὴ ἀποκρι-
θῆτέ μοι, ἢ ἀπολύσητε.
Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως
τοῦ Θεοῦ.
Εἶπον δὲ πάντες, Σὺ οὖν εἶ ὁ υἱὸς τοῦ
Θεοῦ; Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη, Ὑμεῖς λέ-
γετε ὅτι ἐγώ εἰμι.
Οἱ δὲ εἶπον, Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρ-
τυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στό-
ματος αὐτοῦ.

CAP. XXIII.

Christus dānandus seditionis à nobis in mundo excitatæ, primū omnium pronuntiatur innocens, vt eū constet non suorum (quæ nulla fuerūt) sed nostrorū scelerum pœnā vltro subire.
Matth.22.12 marci 12.17 Matth.27.11 marci 15.2 iohan.18.33

TVm surgens vniuer 1
sa multitudo eorū,
duxit eū ad Pilatū.
Cœperunt autem eum 2
accusare, dicentes, Com-
perimus istum peruerte-
re gentem,||& vetare tri-
buta dare Cæsari,quòd di
cat se Christum *id est* re-
gem esse.
||Pilatus autē interro- 3
gauit eum,dicens, Tú*ne* es
rex Iudæorum. Ipse verò
respondens ei dixit, Tu
dicis.
Ait verò Pilat⁹ ad prin 4
cipes Sacerdotū & turbā,
Nullam inuenio noxam
in hoc homine.
At illi inualescebant, 5
dicentes,Concitat popu-
lum, docens per vniuer-
sam Iudæā, exorsus à Ga-
lilæa huc vsque.

Κεφάλαιον κγ΄.

ΚΑΙ ἀναστὰν ἅπαν τὸ πλῆθος αὐ-
τῶν ἤγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλάτον.
Ἤρξαντο δὲ κατηγορεῖν αὐτοῦ, λέγον-
τες, Τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔ-
θνος, καὶ κωλύοντα Καίσαρι φόρους δι-
δόναι, λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν βασι-
λέα εἶναι.
Ὁ δὲ Πιλάτος ἐπηρώτησεν αὐτόν, λέ-
γων, Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ
δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ ἔφη, Σὺ λέγεις.
Ὁ δὲ Πιλάτος εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχι-
ερεῖς καὶ τοὺς ὄχλους, Οὐδὲν εὑρίσκω αἴ-
τιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ.
Οἱ δὲ ἐπίσχυον, λέγοντες, Ὅτι ἀνα-
σείει τὸν λαόν, διδάσκων καθ᾽ ὅλης τῆς
Ἰουδαίας, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γαλι-
λαίας ἕως ὧδε.

6 Πιλάτος δὲ ἀκούσας Γαλιλαίαν,
ἐπηρώτησεν εἰ ὁ ἄνθρωπος Γαλιλαῖός
ἐστι.

Pilatus verò, audita
Galilæa, interrogauit nũ
Galilæus esset.

Christus est principum ludibrium, sed magno cum ipsorũ malo.

7 Καὶ ἐπιγνοὺς ὅτι ἐκ τῆς ἐξουσίας
Ἡρώδου ἐστὶν, ἀνέπεμψεν αὐτὸν πρὸς
Ἡρώδην, ὄντα καὶ αὐτὸν ἐν Ἱεροσολύ-
μοις ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις.

Et quum cognouisset
eum ad Herodis potesta-
tem pertinere, remisit eũ
ad Hero dem, qui & ipse
Hierosolymis erat per
eos dies.

8 Ὁ δὲ Ἡρώδης, ἰδὼν τὸν Ἰησοῦν ἐ-
χάρη λίαν· ἦν γὰρ θέλων ἐξ ἱκανοῦ ἰδεῖν
αὐτὸν, διὰ τὸ ἀκούειν πολλὰ περὶ αὐτοῦ·
καὶ ἤλπιζέ τι σημεῖον ἰδεῖν ὑπ' αὐτοῦ
γινόμενον.

Herodes autem viso Ie
su gauisus est valde. cupie
bat enim à multo *tempo-
re* eum videre, eo quòd au
diret multa de eo: & spe-
rabat se signum aliquod
visurum ab eo fieri.

9 Ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς·
αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπεκρίνατο αὐτῷ.

Interrogauit autẽ eum
multis sermonibus: sed i-
pse nihil ei respondit.

10 Εἱστήκεισαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ
γραμματεῖς εὐτόνως κατηγοροῦντες
αὐτοῦ.

Stabant autem princi-
pes Sacerdotum & Scribę
magna contentione eum
accusantes.

11 Ἐξουθενήσας δὲ αὐτὸν ὁ Ἡρώδης σὺν
τοῖς στρατεύμασιν αὐτοῦ, καὶ ἐμπαίξας,
περιβαλὼν αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπρὰν ἀ-
νέπεμψεν αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ.

Herodes autem cum
militibus suis, quum eum
pro nihilo habuisset, & il
lusisset *ei*, amictum veste
splendida remisit ad Pila-
tum.

12 Ἐγένοντο δὲ φίλοι ὅ,τε Πιλάτος καὶ
ὁ Ἡρώδης ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλή-
λων· προϋπῆρχον γὰρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες
πρὸς ἑαυτούς.

Et facti sunt amici in-
ter sese Pilatus & Hero-
des eo ipso die: nam an-
tea inimici erant inter se.

Pietatis odium impios inter se coniungit.

13 Πιλάτος δὲ, συγκαλεσάμενος τοὺς ἀρ-
χιερεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν,

14 Εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Προσηνέγκατέ
μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς ἀποστρέφον-
τα τὸν λαόν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν
ἀνακρίνας, οὐδὲν εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώ-
πῳ τούτῳ αἴτιον ὧν κατηγορεῖτε κατ'
αὐτοῦ.

Pilatꝰ verò, cõuocatis
principibus Sacerdotũ &
magistratibꝰ, ac populo,
||Dixit eis, Obtulistis
mihi hunc hominem vt
qui auertat populum: &
ecce, ego in vestri conspe
ctu quæstione habita, nul
lam noxam inueni in ho
mine isto, ex iis de quibꝰ
accusatis eum:

Secundò absoluitur Christꝰ ab eo ipso a quo damnatus est, vt eũ cõstet iustum iniustos redemisse.
Matth. 27.23 marci 15.14 iohan. 18.38. & 19.4

15 Ἀλλ' οὐδὲ Ἡρώδης· ἀνέπεμψα γὰρ ὑ-
μᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ ἰδοὺ, οὐδὲν ἄξιον
θανάτου ἐστὶ πεπραγμένον αὐτῷ.

Sed ne Herodes quidẽ:
nam remisi vos ad illum,
& ecce, nihil dignũ mor-
te factum est ab eo.

Carnis prudẽtia ex duobus malis minus eligit: sed his cõsiliis maledicit Dominus.

16 Castigatum ergo eum dimittam.

17 Necesse autem habebat dimittere eis in festo vnũ *quempiam:*

18 Exclamauit autẽ simul vniuersa turba, dicẽs, Tolle hunc, dimitte verò nobis Barabbam:

19 Qui erat propter seditionem quandam & cædem factam in vrbe, coniectus in carcerem.

20 Rursus ergo Pilatus alloquutus est *eos*, volens dimittere Iesum.

21 Ipsi verò reclamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum.

Tertiò absoluitur Iesus antequam semel damnetur, vt pateat dãnata in eo esse nostra peccata.

22 Ille autem tertiò dixit eis, Quid enim iste mali fecit? nullam noxam capitalem inueni in eo: castigatum ergo eum dimittã.

23 At illi instabant vocibus magnis, petentes vt crucifigeretur: & inualescebãt voces eorũ ac principum Sacerdotum.

24 Tum Pilatus iudicauit vt fieret quod ipsi petebant.

25 Dimisit autem eis illũ qui propter seditionem & cædem coniectus fuerat in carcerem, quem petierant: Iesum verò tradidit eorum cupiditati.

Matth.27.32
marci 15.21
Militaris licentiæ exemplum.

26 ‖Quum igitur abducerent eum, prehenso Simone quodã Cyrenæo, qui veniebat rure, imposuerunt ei crucem ferendam ponè Iesum.

Impiorũ triũphos excipit horribilis exitus.

27 Sequebatur autẽ eũ magna multitudo populi & mulierũ: quæ & plãgebãt & lamentabantur eum.

28 Cõuersus autẽ ad eas Iesus dixit, Filiȩ Hierusalẽ,

16 Παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω.

17 Ἀνάγκην δὲ εἶχεν ἀπολύειν αὐτοῖς κατὰ ἑορτὴν ἕνα.

18 Ἀνέκραξαν δὲ παμπληθεί, λέγοντες, Αἶρε τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν·

19 Ὅστις ἦν διὰ στάσιν τινὰ γενομένην ἐν τῇ πόλει καὶ φόνον, βεβλημένος εἰς φυλακήν.

20 Πάλιν οὖν ὁ Πιλάτος προσεφώνησε, θέλων ἀπολῦσαι τὸν Ἰησοῦν.

21 Οἱ δὲ ἐπεφώνουν, λέγοντες, Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν.

22 Ὁ δὲ τρίτον εἶπε πρὸς αὐτούς, Τί γὰρ κακὸν ἐποίησεν οὗτος; οὐδὲν αἴτιον θανάτου εὗρον ἐν αὐτῷ· παιδεύσας οὖν αὐτὸν ἀπολύσω.

23 Οἱ δὲ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις, αἰτούμενοι αὐτὸν σταυρωθῆναι· καὶ κατίσχυον αἱ φωναὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων.

24 Ὁ δὲ Πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν.

25 Ἀπέλυσε δὲ αὐτοῖς τὸν διὰ στάσιν καὶ φόνον βεβλημένον εἰς τὴν φυλακήν, ὃν ᾐτοῦντο· τὸν δὲ Ἰησοῦν παρέδωκε τῷ θελήματι αὐτῶν.

26 Καὶ ὡς ἀπήγαγον αὐτόν, ἐπιλαβόμενοι Σίμωνός τινος Κυρηναίου τοῦ ἐρχομένου ἀπ' ἀγροῦ, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρόν, φέρειν ὄπισθεν τοῦ Ἰησοῦ.

27 Ἠκολούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν αἳ καὶ ἐκόπτοντο καὶ ἐθρήνουν αὐτόν.

28 Στραφεὶς δὲ πρὸς αὐτὰς ὁ Ἰησοῦς εἶπε, Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ,

μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλὴν ἐφ' ἑαυτὰς
κλαίετε καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν·

ne flete super me, verùm
super vobisipsis flete, &
super liberis vestris:

Ὅτι ἰδοὺ ἔρχονται ἡμέραι ἐν αἷς 29
ἐροῦσι, Μακάριαι αἱ στεῖραι, καὶ κοι-
λίαι αἳ οὐκ ἐγέννησαν, καὶ μαστοὶ οἳ οὐκ
ἐθήλασαν.

Nam ecce, venient dies
quibus dicent, Beatæ ste-
riles, & vteri qui non ge-
nuerunt, & vbera quæ nõ
lactauerunt.

Τότε ἄρξονται λέγειν τοῖς ὄρεσι, Πέ- 30
σετε ἐφ' ἡμᾶς· καὶ τοῖς βουνοῖς, Καλύ-
ψατε ἡμᾶς.

Tum incipient dicere
montibus, ||Cadite super
nos: & collibus, Operite
nos.

Esa.2.19
osee 10.8
apoc.6.16

Ὅτι εἰ ἐν τῷ ὑγρῷ ξύλῳ ταῦτα ποι- 31
οῦσιν, ἐν τῷ ξηρῷ τί γένηται;

||Nam si in virente li-
gno ista faciunt, in arido
quid fiet?

2.Pet.4.17

Ἤγοντο δὲ καὶ ἕτεροι δύο κακοῦργοι 32
σὺν αὐτῷ ἀναιρεθῆναι.

||Ducebantur autẽ etiã
alii duo malefici vt cum
eo necarentur.

Matth.27.38
marci 15.27
iohan.19.18

Καὶ ὅτε ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν 33
καλούμενον Κρανίον, ἐκεῖ ἐσταύρωσαν
αὐτὸν καὶ τοὺς κακούργους· ὃν μὲν ἐκ δε-
ξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν.

Quum igitur venissent
in locũ qui vocatur Cal-
uaria, illic crucifixerunt
eum, & maleficos: vnum
ad dextram, alterum ad si
nistram.

Christus fit pro nobis maledictio in cruce.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔλεγε, Πάτερ, ἄφες 34
αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. Δια-
μεριζόμενοι δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἔβαλον
κλῆρον.

Iesus autem dicebat, Pa-
ter, remitte eis: nesciunt
enim quid faciant. Par-
tientes verò vestimenta
eius, iecerunt sortem.

Christus pro hostibus precans ostendit se & oblationem esse & põtificem.

Καὶ εἱστήκει ὁ λαὸς θεωρῶν. ἐξεμυ- 35
κτήριζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς,
λέγοντες, Ἄλλους ἔσωσε, σωσάτω ἑαυτόν,
εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐκ-
λεκτός.

Et stabat populus spe-
ctans. sannis autem exci-
piebant eũ etiam primo-
res cum eis, dicentes, A-
lios seruauit, seruet sei-
psum, si hic est ille Chri-
stus Dei electus.

Christus luit pœnam iis debitam qui voluerunt dii fieri.

Ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται, 36
προσερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες
αὐτῷ·

Illudebant autem etiã
ei milites, accedentes &
acetum ei offerentes:

Καὶ λέγοντες, Εἰ σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν
Ἰουδαίων, σῶσον σεαυτόν. 37

Dicentésque, Si tu es
Rex ille Iudæorum, serua
temetipsum.

Ἦν δὲ καὶ ἐπιγραφὴ γεγραμμένη 38
ἐπ' αὐτῷ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς καὶ Ῥω-
μαϊκοῖς καὶ Ἑβραϊκοῖς, ΟΥΤΟΣ
ΕΣΤΙΝ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ
ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

Erat autem etiam in-
scriptio scripta super eũ
literis Græcis & Roma-
nis & Hebraicis, HIC
EST REX ILLE IV
DAEORVM.

Pilatus imprudens fit æterni illius regni Christi præco.

Christus in media crucis exinanitione, reipsa ostẽdit sese tum vitam seruandis credentib⁹, tũ mortem vlciscendis rebellibus in potestate sua habere.

¶ Vnus autẽ ex maleficis 39
qui erant suspensi, conui
ciabatur ei, dicens, Si tu
es Christus ille, serua tei-
psum & nos.
Respondẽs autem alter 40
obiurgauit eum, dicens,
Ne Deum quidem times,
quòd in eadem sis dãna-
tione?
Et nos quidẽ iustè: nã 41
digna factis recipim⁹: iste
verò nihil insolens fecit.
Dixitque Iesu, Domine, 42
memento mei quum ve-
neris in regnum tuum.
Tum dixit ei Iesus, A- 43
men dico tibi, hodie me-
cum eris in paradiso.

Εἷς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων
ἐβλασφήμει αὐτόν, λέγων, Εἰ σὺ εἶ ὁ
Χριστός, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς.
Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος ἐπετίμα αὐ-
τῷ, λέγων, Οὐδὲ φοβῇ σὺ τὸν Θεόν, ὅτι ἐν
τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ;
Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν
ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐ-
δὲν ἄτοπον ἔπραξε.
Καὶ ἔλεγε τῷ Ἰησοῦ, Μνήσθητί μου
Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.
Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν λέ-
γω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ
παραδείσῳ.

Christus etiã moribũdus se omnipotentẽ Deũ esse ipsis etiam cæcis ostendit.

Christus cõfidenter ipsas mortis tenebras ingreditur, eam videlicet intra ipsiusmet penetralia debellaturus. *Psal.30.6*

47 Christus ab ipsis etiam hostibus suis, quoties libuit, testimoniũ quamhonorificentissimum extorquet.

49 Christus in medio carnificum colligit & tuetur suum pauperculum gregẽ.

50 Christus celebri sepultura, tũ mortis, tum resurrectionis suæ fidem publico ipsi⁹ Pilati testimonio facit. *Matth.27.57 marci 15.43 iohan.19.38*

Erat autem quasi hora 44
sexta, & tenebrę factæ sũt
super totam regionem vs
que ad horam nonam.
Et obscuratus est sol, & 45
aulæum templi fissum est
medium.
Quúmq; clamasset vo 46
ce magna Iesus, ait, ||Pa-
ter, in manus tuas depo-
no spiritũ meum. Et quũ
hæc dixisset expirauit.
Quũ vidisset autẽ Cen- 47
turio quod factũ fuerat,
glorificauit Deũ, dicẽs, Ve
rè hic homo iustus erat.
Et omnis turba quæ 48
simul ad hoc spectandum
accesserat, spectans quæ
facta fuerant, verberans
pectora sua reuertebatur.
Stabant autem omnes 49
noti eius procul, & mu-
lieres quæ erant eum cõ-
sequutæ à Galilæa, viden
tes ista.
||Tum ecce vir nomine 50
Ioseph, senator, vir bo-
nus ac iustus:

Ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος
ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας
ἐννάτης.
Καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ
καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον.
Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰη-
σοῦς εἶπε, Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρα-
θήσομαι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ ταῦτα εἰ-
πὼν ἐξέπνευσεν.
Ἰδὼν δὲ ὁ ἑκατόνταρχος τὸ γενόμε-
νον, ἐδόξασε τὸν Θεόν, λέγων, Ὄντως ὁ
ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν.
Καὶ πάντες οἱ συμπαραγενόμενοι ὄ-
χλοι ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, θεω-
ροῦντες τὰ γενόμενα, τύπτοντες ἑαυτῶν
τὰ στήθη ὑπέστρεφον.
Εἱστήκεισαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ
μακρόθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολου-
θήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ὁ-
ρῶσαι ταῦτα.
Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσήφ, βου-
λευτὴς ὑπάρχων, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος.

(Οὗτος οὐκ ἦν συγκατατεθειμένος τῇ 51
βουλῇ καὶ τῇ πράξει αὐτῶν) ἀπὸ Ἀρι-
μαθαίας πόλεως τῶν Ἰουδαίων· ὃς καὶ
προσεδέχετο καὶ αὐτὸς τὴν βασιλείαν
τοῦ Θεοῦ.

Οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ, ἠ- 52
τήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.

Καὶ καθελὼν αὐτὸ ἐνετύλιξεν αὐ- 53
τὸ σινδόνι, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν μνήματι
λαξευτῷ, οὗ οὐκ ἦν οὐδέπω οὐδεὶς κεί-
μενος.

Καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευή, καὶ σάβ- 54
βατον ἐπέφωσκε.

Κατακολουθήσασαι δὲ καὶ γυναῖ- 55
κες, αἵτινες ἦσαν συνεληλυθυῖαι αὐτῷ ἐκ
τῆς Γαλιλαίας, ἐθεάσαντο τὸ μνημεῖον,
καὶ ὡς ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ.

Ὑποστρέψασαι δὲ ἡτοίμασαν ἀρώ- 56
ματα καὶ μύρα· καὶ τὸ μὲν σάββατον
ἡσύχασαν, κατὰ τὴν ἐντολήν.

Κεφάλαιον κδ.

Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, ὄρθρου 1
βαθέος ἦλθον ἐπὶ τὸ μνῆμα, φέ-
ρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα· καί τινες
σὺν αὐταῖς.

Εὗρον δὲ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον 2
ἀπὸ τοῦ μνημείου·

Καὶ εἰσελθοῦσαι οὐχ εὗρον τὸ σῶμα τοῦ 3
κυρίου Ἰησοῦ.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ διαπορεῖσθαι αὐτὰς 4
περὶ τούτου, καὶ ἰδού, δύο ἄνδρες ἐπέστη-
σαν αὐταῖς ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις.

Ἐμφόβων δὲ γενομένων αὐτῶν, καὶ 5
κλινουσῶν τὸ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν,
εἶπον πρὸς αὐτάς, Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα
μετὰ τῶν νεκρῶν;

(Qui nō suffragatus fuerat consilio ac facto eorum) ex Arimathæa ciuitate Iudæorum: qui expectabat & ipse regnū Dei:

Hic, *inquam*, adiens Pilatum, petiit corpus Iesu.

Et detractum inuoluit sindone, posuítque illud in monumēto quod erat ex lapide excisum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

Porro dies erat Parasceues, & Sabbathi dies succedebat.

Subsequutæ etiam mulieres quæ cum eo venerant ex Galilæa, spectarūt monumentum, & quomodo positum esset corpus eius.

Reuersæ verò parauerunt aromata & vnguenta: ac Sabbatho quidem quieuerunt, secundum mandatum.

CAP. XXIIII.

PRimo autem *die* hebdomadis, profūdo diluculo venerūt ad monumentum, ferentes quæ parauerāt aromata: & nonnullæ cum ipsis.

Inuenerūt autē lapidē deuolutū à monumento:

Et ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu.

Et factum est dum consternatæ in ea re hæsitarent, ecce, duo viri superuenerunt eis, induti vestibus fulgurantibus:

Quum autem expauefactæ inclinarent faciem in terram, dixerunt eis, Quid inter mortuos quęritis eum qui viuit?

55 Christus à diabolo & cūctis ipsius organis oppugnatus, atque adeo in ipsis mortis faucibus versans, infirmas mulierculas in aciei fronte collocat, de ōnibus illis terribilibus hostibus mox sine vllo magno conatu triumphaturus.

Marci 16.1
iohan. 20.1

1 Mulierculæ deligūtur futuræ primæ testes resurrectionis, præter suam etiā expectationē, vt & fraudis & violētiæ absit omnis suspicio.

Suprà, 9.22
matth. 17.23
marci 9.31

Animus plusquàm muliebris à mulieribus plusquam virili animo per Dei misericordiã præditis, discipulis exprobratur: vt cõstet regnũ Dei in extraordinaria virtute esse positum.

Iohan. 10.6
Christus discipulorũ incredulitate vtitur ad plenã resurrectionis ipsius fidẽ faciendã, ne nimium creduli videantur quod postea toti mundo annuntiarũt, sibi persuasisse.

Marci 16.12
13 Probatur resurrectio à duobus aliis oculatis testibus, quos ad fabulam confingendã nullo modo fuisse cõparatos, omnes circunstantiæ ostendunt.

Non est hîc, sed surre- 6
xit. memẽtote vt || loquutus sit vobis quum adhuc in Galilæa esset,

Dicens, Oportet Filiũ 7
hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi: & die tertio resurgere.

Recordatæ sunt igitur 8
verborum illius.
Et reuersæ à monumẽ 9
to annuntiauerunt hæc omnia illis vndecim, & reliquis omnibus.

Maria autẽ Magdalene 10
& Iohãna, & Maria Iacobi *mater*, & reliquæ cum eis erant, quæ hæc dicebant Apostolis.

Sed visa sunt apud eos 11
quasi deliramentum, verba earum, neque crediderunt eis.

|| Petrus autẽ surgẽs cu- 12
currit ad monumentũ: & quũ introspexisset, videt lintea sola *illic* iacentia: abiítque, apud semetipsũ mirans hoc factum.

¶ || Et ecce, duo ex iis ibãt 13
eo ipso die in vicũ distantem stadiis sexaginta ab Hierusalem, cui *vico* nomen *est* Emmaus:

Et colloquebantur in- 14
ter se de iis omnibus quæ euenerant.

Et factũ est dum collo- 15
querentur, & *se* mutuò rogitarent, ipse Iesus accessit, & vnà iter faciebat cum ipsis.

Oculi autem eorum te- 16
nebantur ne eum agnoscerent.

Dixit autẽ eis, Qui sunt 17
hi sermones quos cõfertis inter vos ambulantes, & *quid* estis tetrico vultu?

6 Οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη. μνήσθητε ὡς ἐλάλησεν ὑμῖν, ἔτι ὢν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ,

7 Λέγων, Ὅτι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἁμαρτωλῶν, καὶ σταυρωθῆναι· καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστῆναι.

8 Καὶ ἐμνήσθησαν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ.

9 Καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου, ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς.

10 Ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία καὶ Ἰωάννα καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἳ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα.

11 Καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς.

12 Ὁ δὲ Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον· καὶ παρακύψας βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα· καὶ ἀπῆλθε, πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός.

13 Καὶ ἰδού, δύο ἐξ αὐτῶν ἦσαν πορευόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κώμην ἀπέχουσαν σταδίους ἑξήκοντα ἀπὸ Ἱερουσαλήμ, ᾗ ὄνομα Ἐμμαοῦς·

14 Καὶ αὐτοὶ ὡμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων.

15 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτοὺς καὶ συζητεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἐγγίσας συνεπορεύετο αὐτοῖς.

16 Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν.

17 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς, Τίνες οἱ λόγοι οὗτοι οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες, καὶ ἐστὲ σκυθρωποί;

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εἷς ᾧ ὄνομα Κλεό- 18
πας, εἶπε πρὸς αὐτόν, Σὺ μόνος παροι-
κεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνως τὰ γενό-
μενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις;
Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ποῖα; Οἱ δὲ εἶπον 19
αὐτῷ, Τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃς
ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης, δυνατὸς ἐν ἔρ-
γῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ παν-
τὸς τοῦ λαοῦ.
Ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιε- 20
ρεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θα-
νάτου, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν.
Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ 21
μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ· ἀλλά
γε σὺν πᾶσι τούτοις, τρίτην ταύτην
ἡμέραν ἄγει σήμερον ἀφ' οὗ ταῦτα
ἐγένετο.
Ἀλλὰ καὶ γυναῖκές τινες ἐξ ἡμῶν 22
ἐξέστησαν ἡμᾶς, γενόμεναι ὄρθριαι ἐπὶ
τὸ μνημεῖον·
Καὶ μὴ εὑροῦσαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἦλ- 23
θον λέγουσαι καὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑω-
ρακέναι, οἳ λέγουσιν αὐτὸν ζῆν.
Καὶ ἀπῆλθόν τινες τῶν σὺν ἡμῖν 24
ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗρον οὕτω κα-
θὼς καὶ αἱ γυναῖκες εἶπον· αὐτὸν δὲ
οὐκ εἶδον.
Καὶ αὐτὸς εἶπε πρὸς αὐτούς, Ὦ ἀνό- 25
ητοι καὶ βραδεῖς τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστεύειν
ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται,
Οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν Χριστόν, 26
καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ;
Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ Μωσέως καὶ 27
ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, διηρμήνευεν
αὐτοῖς ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ
αὐτοῦ.

Respondens autē alter
cui nomen Cleopas, dixit
ei, Tu solus commoraris
in *vrbe* Hierusalē, & igno
ras quæ in ea facta sunt
his diebus?
Ipse verò dixit eis, Quæ?
At illi dixerunt ei, Quæ
facta sunt Iesu Nazareno,
qui fuit Propheta, potēs
operibus & sermonibꝰ co
ram Deo & toto populo.
Et quomodo eū tradi-
derunt principes Sacerdo
tum & magistratus nostri
vt morte damnaretur, &
crucifixerunt eum.
Nos autē sperabamus
illum esse qui redēpturus
esset Israel: atqui præter
hæc omnia, tertium hūc
diem agit hodie ex quo
hæc facta sunt.
Sed & mulieres quædā
ex nobis obstupefecerunt
nos, quæ diluculo vene-
runt ad monumentum:
Et nō inuento eius cor
pore venerunt, dicētes se
etiam visionem Angelo-
rum vidisse, qui dicunt
eum viuere.
Et abierūt quidā eorum
q̃ erāt nobiscū, ad monu-
mentū, & ita inuenerunt
prout mulieres dixerant:
ipsū verò non viderunt.
Tum ipse dixit eis, O a-
mentes & tardi corde ad
credēdum omnibus quæ
loquuti sunt Prophetæ,
Nónne hæc oportuit
pati Christum, & introire
in gloriam suam?
Et exorsus à Mose &
omnibus Prophetis, inter
pretabatur illis in omni-
bus Scripturis quæ de i-
pso *scripta erant*.

Vera & certa esse quæcūque de Christo scri pserant Euangelistæ, ex Propheticarū prædictionum cō paratione liquet.

28 Appropinquarunt autem vico in quem proficiscebantur: & ipse fingebat se longius ire.

Καὶ ἤγγισαν εἰς τὴν κώμην οὗ ἐπορεύοντο· καὶ αὐτὸς προσεποιεῖτο πορρωτέρω πορεύεσθαι.

29 Sed *ipsi* adegerunt eum, dicentes, Mane nobiscū: quoniam aduesperascit, & inclinauit dies. Ingressus est igitur vt maneret cum eis.

Καὶ παρεβιάσαντο αὐτὸν, λέγοντες, Μεῖνον μεθ' ἡμῶν, ὅτι πρὸς ἑσπέραν ἐστὶ, καὶ κέκλικεν ἡ ἡμέρα. Καὶ εἰσῆλθε τοῦ μεῖναι σὺν αὐτοῖς.

30 Et factum est quum accubuisset cū eis, sumpto pane benedixit, & fractū dedit eis.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν, λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπεδίδου αὐτοῖς.

31 Adaperti sunt autem oculi eorum, & agnouerūt eum: sed ipse ablatus est ex eorum conspectu.

Αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.

32 Tum inter se dixerunt, Nonne cor nostrum ardebat in nobis dum loqueretur nobis in via, & quum adaperiret nobis Scripturas?

Καὶ εἶπον πρὸς ἀλλήλους, Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς;

33 Et surgētes eo ipso momēto, reuersi sunt in Hierusalē, & inuenerunt congregatos vndecim, & eos qui cum ipsis erant:

Καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἕνδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς·

34 Dicentes, Surrexit Dominus verè, & conspectus est Simoni.

Λέγοντας, Ὅτι ἠγέρθη ὁ Κύριος ὄντως, καὶ ὤφθη Σίμωνι.

35 Tum ipsi exposuerunt quæ *gesta erant* in via, & vt fuerat agnitus ab ipsis in fractione panis.

Καὶ αὐτοὶ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου.

Marci 16.14
Ioh.20.19
Sese verè resurrexisse & quidem eodem illo quod assumpserat corpore, demonstrat ipse Dominus ex certis & necessariis signis.

36 ||Hæc autem ipsis loquentibus, stetit ipse Iesus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis.

Ταῦτα δὲ αὐτῶν λαλούντων, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἰρήνη ὑμῖν.

Territi verò illi & expauefacti putabant se spiritum conspicere.

Πτοηθέντες δὲ καὶ ἔμφοβοι γενόμενοι ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν.

37 Tum dixit eis, Quid turbati estis, & quare disceptationes subeunt corda vestra?

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τί τεταραγμένοι ἐστὲ, καὶ διατί διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

38 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum. contrectate me,

Ἴδετε τὰς χεῖράς μου καὶ τοὺς πόδας μου, ὅτι αὐτὸς ἐγώ εἰμι· ψηλαφήσατέ με

καὶ ἴδετε· ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα
οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.
Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐπέδειξεν αὐτοῖς τὰς 40
χεῖρας καὶ τοὺς πόδας.
Ἔτι δὲ ἀπιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς 41
χαρᾶς, καὶ θαυμαζόντων, εἶπεν αὐτοῖς,
Ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε;
Οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ 42
μέρος, καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου.
Καὶ λαβὼν, ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγεν. 43
Εἶπε δὲ αὐτοῖς, Οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ἐ-
λάλησα πρὸς ὑμᾶς ἔτι ὢν σὺν ὑμῖν, ὅτι 44
δεῖ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα
ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως, καὶ προφήταις, καὶ
ψαλμοῖς περὶ ἐμοῦ.
Τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν, τοῦ 45
συνιέναι τὰς γραφάς·
Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτι οὕτω γέγρα- 46
πται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν,
καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ·
Καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι 47
αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν
εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀρξάμενον ἀπὸ Ἱε-
ρουσαλήμ.
Ὑμεῖς δέ ἐστε μάρτυρες τούτων. 48
Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐ- 49
παγγελίαν τοῦ πατρός μου ἐφ' ὑμᾶς· ὑ-
μεῖς δὲ καθίσατε ἐν τῇ πόλει Ἱερου-
σαλὴμ ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ
ὕψους.
Ἐξήγαγε δὲ αὐτοὺς ἔξω ἕως εἰς Βη- 50
θανίαν· καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ,
εὐλόγησεν αὐτούς.
Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτὸν αὐ- 51
τοὺς, διέστη ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἀνεφέρετο εἰς
τὸν οὐρανόν.

& videte: nam spiritus car
nem & ossa non habet,
prout me conspicitis ha-
bere.
Et quum hæc dixisset,
ostendit eis manus ac pe-
des.
Adhuc autẽ ipsis non
credẽtibus præ gaudio, &
mirãtibꝰ, dixit eis, Habe-
tis hîc esculentũ aliquid?
Tum ipsi dederunt ei
partem piscis assi, & ali-
quid ex fauo apiario.
Quę *ille* accepit, & in eo-
rum conspectu comedit.
Dixítque eis, Hi sunt
sermones quos loquutus
sum vobis quũ adhuc essẽ
vobiscũ, oportere impleri
omnia quæ scripta sunt
in Lege Mosis, & Prophe
tis, & Psalmis de me.
Tunc aperuit eorum
mentem, vt intelligerent
Scripturas:
Et dixit eis, Ita scriptũ
est, & ita oportuit Chri-
stum pati, & resurgere à
mortuis tertio die:
Et prædicari in eius no
mine resipiscẽtiam ac re-
missionẽ peccatorũ apud
omnes Gentes, incipien-
do ab Hierusalem.
Vos autem estis horum
testes.
||Et ecce, ego mittam
promissum Patris mei su-
per vos: vos autem mane-
te in vrbe Hierusalem vs-
quequo induamini virtu
te ex alto.
Eduxit autem eos fo-
ras Bethaniam vsque: &
sublatis manibus suis, be-
nedixit eis.
||Et factum est, dũ ipse
benediceret eis, disiunctus
ab eis, sursum ferebatur
in cælum.

Euãgelii Prophetis promissi & suo tẽpore præstiti prædicatio Apostolis committitur, cuiꝰ summa, est resipiscentia & remissio peccatorum.

Iohan. 15. 26
act. 1. 4

Christus ascẽdit in cælum, corpore a discipulis abscẽs, spiritu corda ipsorum replens.

Marci 16. 19
act. 1. 9

Ipsi autem adorato eo 52
reuersi sunt in Hierusalé
cum gaudio magno.

Καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτόν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ χαρᾶς μεγάλης.

Erántque semper in té 53
plo, laudantes & benedi-
centes Deum. Amen.

Καὶ ἦσαν διαπαντὸς ἐν τῷ ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν. Ἀμήν.

Euangelium secundum Iohannem.

Τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον.

Κεφάλαιον α΄.

1 Filius Dei coæternalis & coessentialis Patri *Coloss.1.16*

3 Manifestat Filiꝰ Dei æternam illam suã deitaté, ex omnium rerum cõditarum tũ creatione, tũ cõseruatione: in primis auté ex præclaris illis dotibus rationis & intelligentiæ quibus hominem præ cæteris animátibus ornauit.

5 Lux quidé hominum versa est in tenebras, sed ita vt satis supersit splendoris q̃ eos reddat inexcusabiles. *Matth.3.1 marci 1.28 luc.3.2*

6 Alia est manifestatio Filii Dei longè plenior, ad cuius considerationem homines tempestiuè excitati sũt Iohannis veluti apparitoris voce.

9 Filius Dei quum videret sese in suis operibꝰ ab hominibꝰ quãuis intelligentiæ luce præditis, (qua õnes eos donauit) non agnosci, ipsis corporeis oculis se cõspiciédum præbuit populo suo: sed ne sic quidem ab eo est agnitus, imò ne admissus quidem.

CAP. I.

IN principio erat Ser- 1
mo ille, & Sermo ille
erat apud Deum, erát-
que ille Sermo, Deus.

Hic *Sermo* erat in prin- 2
cipio apud Deum.

||Omnia per hunc *Ser-* 3
mone facta sunt, & absque
eo factum est nihil quod
factum sit.
In ipso vita erat, & vi- 4
ta erat Lux illa hominũ:
Et Lux ista in tenebris 5
lucet, sed tenebræ eam nõ
comprehenderunt.
¶ ||Fuit quidã missus à 6
Deo, cui nomen Iohan-
nes:
Is venit ad *dandum* te- 7
stimonium, *id est* vt testa
retur de Luce, vt omnes
per eum crederent.
Non erat ille Lux illa, 8
sed *missus fuit* vt testare-
tur de illa Luce.
Hic erat Lux illa vera 9
quæ illuminat omnem
hominem venientem in
mundum.

Ν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος.
Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.
Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν.
Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.
Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.
Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης.
Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ.
Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.
Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

10 Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω.

In mundo erat, & mūdus || per eum factus est: sed mundus eum non agnouit.

Heb.11.4

11 Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

Ad suos venit, & sui eū non acceperunt.

12 Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ·

Quotquot autem eum acceperunt, dedit eis *hāc* dignitatem vt filii Dei fierent, *nempe* iis qui credunt in nomen eius:

13 Οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν.

Qui nō ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt.

Filius à suis plerisque exclusus, a paucis quibusdā agnitus, eos vi sua regenitos, in communē filiationis dignitatem adsciuit.

14 Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, (καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς) πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

||Et sermo ille caro factꝰ est: & cōmoratus est inter nos, (& ||spectauimus gloriā eius, gloriā *inquam* vt vnigeniti *egressi* à Patre) plenꝰ gratiæ ac veritatis.

Matth.1.16
luc.2.7
Mat.17.2
2.pet.1.17

14 Filius ille, Deus æternus, assumpsit hominis naturam, vt idem & vnꝰ sit Deꝰ & homo. qđ oculatis testibus constitit, inter quos versatus, certis argumentis vtrāque naturam demōstrauit.

15 Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, καὶ κέκραγε, λέγων, Οὗτος ἦν ὃν εἶπον, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν· ὅτι πρῶτός μου ἦν.

Iohannes testatus est de eo, & clamauit, dicens, Hic est de quo dicebā, Is q̄ ponè me venit, prælatus est mihi: quia præstātior me est.

15 Iohannes fidus excellētiæ Christi testis.

16 Καὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος.

||Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus, & gratiam pro gratia.

Coloss.1.19, & 2.9

17 Ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη· ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.

Nā Lex per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum Christum extitit.

16 Christus, vberrimus fōs omniū bonorū, sed qui tū demum plene exūdarit quū sese reipsa mū do exhibuit.

18 Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

||Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille *nobis* exposuit.

1.Iohan.4.12
1.tim.6.16

18 Ex vno Christo manat vera Dei cognitio.

19 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευίτας, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτὸν, Σὺ τίς εἶ;

Et hoc est testimoniū Iohannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes & Leuitas vt interrogarent eum, Tu quis es?

19 Iohānes nec est Messias nec aliorū Prophetarum similis, sed Messiæ iam præsentis apparitor.

20 Καὶ ὡμολόγησε, καὶ οὐκ ἠρνήσατο· καὶ ὡμολόγησεν, Ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστός.

Et confessus est, neque negauit: confessus est *inquam* se non esse Christum illum.

21 Tunc interrogauerunt eum, Quid ergo *es*? Tú*ne* es Elias? I*pse verò* dixit, Non sũ. E*t illi*, Es-tu Propheta? Qui respõdit, Nõ.

Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, Τί οὖν; Ἠλίας εἶ σύ; Καὶ λέγει, Οὐκ εἰμί. Ὁ προφήτης εἶ σύ; Καὶ ἀπεκρίθη, Οὔ.

22 Dixerunt ergo ei, Quis es? vt respõsum demus iis qui miserunt nos: quid dicis de teipso?

Εἶπον οὖν αὐτῷ, Τίς εἶ; ἵνα ἀπόκρισιν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;

Esa.40.3 matth.3.3 luc.3.4

23 Ait, Ego *sum* vox clamantis in deserto, ||Complanate viam Domini, prout dixit Esaias Propheta.

Ἔφη, Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· καθὼς εἶπεν Ἠσαΐας ὁ προφήτης.

Christus author baptismi non Iohãnes: ac proinde eius efficacia non in Iohãne ministro sed in Christo Domino posita est tota.

24 Porro qui missi fuerãt erant ex Pharisæis:

Καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων·

25 Et interrogauerũt eum, ac dixerunt ei, Cur ergo baptizas, si tu nõ es Christus, neque Elias, neque Propheta?

Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, καὶ εἶπον αὐτῷ, Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστός, οὔτε Ἠλίας, οὔτε ὁ προφήτης;

26 Respondit ei Iohãnes, dicens, Ego baptizo aqua, sed in medio vestrũ stat quem vos nescitis:

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰωάννης, λέγων, Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε·

Matth.3.11 marci 1.7 luc.3.16 act.1.5, & 11.16, & 19.4

27 ||Hic ille est qui ponè me venit, qui prælatus est mihi, cuius solearum ego non sum dignus vt soluã corrigiam.

Αὐτός ἐστιν ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν· οὗ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.

28 Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi Iohannes baptizabat.

Ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ ἐγένετο πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων.

In Christo est corpus & veritas omniũ Legalium sacrificiorũ, ad expiandum mũdum.

29 ¶ Postero die videt Iohãnes Iesum venientem ad se, & ait, Ecce agnus ille Dei qui tollit peccatum mundi.

Τῇ ἐπαύριον βλέπει ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

30 Hic est de quo dicebã, Ponè me venit vir qui prælatus est mihi: quia præstantior me est.

Οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον, Ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν· ὅτι πρῶτός μου ἦν.

32 Christus visibili Spiritus sãcti descensu, ipsa Patris voce, Iohannis denique testimonio, Filius Dei comprobatur. *Matth.3.16 marci 1.10 luc.3.22*

32 Et ego non noueram eum: sed vt manifestus fiat Israeli, propterea veni ego baptizans aqua:

Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραήλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων.

32 Tũ, *inquam*, testatus est Iohãnes, dicens, ||Cõspexi Spiritum descendentem

Καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης, λέγων, Ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον

ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν
ἐπ' αὐτόν.

Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας 33
με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶ-
πεν, Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα κατα-
βαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ
βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

Κἀγὼ ἑώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα 34
ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Τῇ ἐπαύριον πάλιν εἱστήκει ὁ Ἰωάν- 35
νης, καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο.

Καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπα- 36
τοῦντι, λέγει, Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ 37
λαλοῦντος, καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ.

Στραφεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς, καὶ θεασάμε- 38
νος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας, λέγει αὐτοῖς,
Τί ζητεῖτε; Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ, Ῥαββὶ 39
(ὃ λέγεται, ἑρμηνευόμενον, διδάσκα-
λε) ποῦ μένεις;

Λέγει αὐτοῖς, Ἔρχεσθε καὶ ἴδετε. Ἦλ- 40
θον καὶ εἶδον ποῦ μένει· καὶ παρ' αὐτῷ
ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. ὥρα δὲ
ἦν ὡς δεκάτη.

Ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος 41
Πέτρου, εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάν-
των παρὰ Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάν-
των αὐτῷ.

Εὑρίσκει οὗτος πρῶτος τὸν ἀδελ- 42
φὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ,
Εὑρήκαμεν τὸν Μεσίαν, ὅ ἐστι μεθερμη-
νευόμενον ὁ Χριστός.

Καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. 43
Ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς εἶπε, Σὺ
εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ· σὺ κληθήσῃ Κη-
φᾶς· ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος.

quasi columbam de cælo, *qui* etiam mãsit super eũ.

Et ego non nouerã eũ: sed qui misit me vt baptizarem aqua, ille mihi dixerat, Super quem videris Spiritũ descendentem ac manẽtem super eũ, hic est qui baptizat Spiritu sancto.

Ego igitur vidi, & testor hunc esse Filium illum Dei.

Postero die iterum stabat Iohannes, & ex discipulis eius duo:

Et intuitus Iesum ambulantem, dixit, Ecce agnus ille Dei.

Audierunt autem eum duo illi discipuli loquentẽ, & sequuti sunt Iesum.

Conuersus verò Iesus, & conspicatus eos sequentes *se*, dicit eis,

Quid quæritis? Illi verò dixerũt ei, Rabbi (quod dicitur, si interpreteris, Magister) vbi moraris?

Dicit eis, Venite & videte. Venerũt viderũtque vbi moraretur: & apud eũ manserunt die illo. hora enim erat quasi decima.

Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant *illa* ex Iohanne, & sequuti fuerant eum.

Inuenit hic prior fratrem suum Simonem, & dixit ei, Inuenimus Messiam, quod est, si interpreteris, Christus.

Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus dixit, Tu es Simõ filius Iona: || tu vocaberis Cephas. quod declaratur Petra.

Iohannes nõ sibi sed Christo discipulos collegit.

Christus non vt inane spectrum, sed vt mediator noster, nobis sequendus proponitur.

37 In hac prima discipulorum collectione, ostẽditur, salutis initiũ esse à Deo, nos ad Filium suũ (seruorũ suorum ministerio) vocante: quem vicissim nobis occurrẽtem audire, & domum vsque persequi nos oporteat, vt ab eo eruditi, aliis vicissim manum præbeamus.

Matth. 16.18

44 Postero die voluit Iesus abire in Galilæam: inuenit autem Philippũ, & dixit ei, Sequere me.

Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐξελ-
θεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ εὑρίσκει Φί-
λιππον, καὶ λέγει αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι.

45 Erat verò Philippus ex Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri.

Ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαϊδά,
ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου.

46 Bonos indoctorũ etiã conatus adeo pbat Domin⁹ vt eos etiã efficiat doctorum magistros.
Gene.49.10
deut.18.18
Esa.4.2,& 40.10,& 45.8
ierem.23.5, & 33.14
ezech.34.23 & 37.24
dan.9.24

46 Inuenit Philippus Nathanaelem,& dicit ei,Inuenimus *illum* dequo scripsit || Moses in Lege, & || Prophetæ, *nempe* Iesum filium Ioseph illum Nazarenum.

Εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ,
καὶ λέγει αὐτῷ, Ὃν ἔγραψε Μωσῆς ἐν
τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται, εὑρήκα-
μεν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσὴφ τὸν ἀπὸ
Ναζαρέθ.

47 Cauenda in primis falsa præiudicia quæ nobis accessũ ad Christum præcludunt.

47 Tũ dixit ei Nathanael, A Nazareth potest aliqd boni esse? Dicit ei Philippus, Veni & vide.

Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ, Ἐκ Να-
ζαρὲθ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει
αὐτῷ Φίλιππος, Ἔρχου καὶ ἴδε.

48 Simplex integritas veros Israelitas a fictis discernit.

48 Vidit Iesus Nathanaelẽ venientem ad se, & dixit de eo, Ecce verè Israelita in quo dolus non est.

Εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναὴλ ἐρ-
χόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει περὶ αὐ-
τοῦ, Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος
οὐκ ἔστι.

49 Miraculorũ finis est, nobis Christũ omnipotentẽ, & simul vnicũ salutis nostræ authorẽ proponere, per fidem amplectẽdum.

49 Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Respõdit Iesus,& dixit ei, Priusquam te Philippus vocaret, quũ esses sub ficu, videbam te.

Λέγει αὐτῷ Ναθαναήλ, Πόθεν με
γινώσκεις; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν
αὐτῷ, Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄν-
τα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε.

50 Respõdit Nathanael,& dixit ei, Rabbi: tu es ille Filius Dei, tu es ille Rex Israel.

Ἀπεκρίθη Ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐ-
τῷ, Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ
βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.

51 Respondit Iesus, & dixit ei, Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? maiora his videbis.

Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ὅτι
εἶπόν σοι, Εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς,
πιστεύεις; μείζω τούτων ὄψει.

52 Præterea dixit ei, Amen amen dico vobis, Deinceps videbitis cælum apertum,& Angelos Dei ascẽdentes ac descendentes super Filium hominis.

Καὶ λέγει αὐτῷ, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω
ὑμῖν, Ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεῳ-
γότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαί-
νοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου.

CAP. II.

Κεφάλαιον β.

1 Christ⁹ in publico cœtu, insigni miraculo declarãs sibi ĩ ipsã etiã rerum naturã imperium esse ad corpora hominum pascẽda, omnium animos ad spiritualem & saluificam suam virtutem cognoscendã inuitat.

1 POrro die tertio nuptiæ factæ sũt in Cana *oppido* Galilææ: eràtque mater Iesu illic.

ΚΑΙ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐ-
γένετο ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας·
καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ.

Ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μα- 2
θηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον.
Καὶ ὑστερήσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ 3
Ἰησοῦ πρὸς αὐτὸν, Οἶνον οὐκ ἔχουσι.
Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, 4
γύναι; οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου.
Λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις, 5
Ὅ,τι ἂν λέγῃ ὑμῖν ποιήσατε.
Ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἓξ κεί- 6
μεναι κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων,
χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς.
Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Γεμίσατε τὰς 7
ὑδρίας ὕδατος. Καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς
ἕως ἄνω.
Καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἀντλήσατε νῦν, 8
καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ. Καὶ ἤνεγ-
καν.
Ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρίκλινος τὸ 9
ὕδωρ οἶνον γεγενημένον, (καὶ οὐκ ᾔδει πό-
θεν ἐστίν· οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν οἱ ἠν-
τληκότες τὸ ὕδωρ) φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ
ἀρχιτρίκλινος,
Καὶ λέγει αὐτῷ, Πᾶς ἄνθρωπος πρῶ- 10
τον τὸν καλὸν οἶνον τίθησι, καὶ ὅταν με-
θυσθῶσι, τότε τὸν ἐλάσσω· σὺ τετήρηκας
τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι.
Ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν ση- 11
μείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας,
καὶ ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ· καὶ ἐπί-
στευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.
Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καπερναοὺμ, 12
αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ
αὐτοῦ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἐκεῖ ἔ-
μειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας.
Καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, 13
καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς.

Vocatus eſt autem etiã
Ieſus ac diſcipuli eius ad
nuptias.
Et quum defeciſſet vi-
num, mater Ieſu dixit ei,
Vinum non habent.
Dicit ei Ieſus, Quid mi
hi tecum, mulier? nondũ
venit hora mea.
Dicit eius mater mini-
ſtris, Quodcunque dixe-
rit vobis facite.
Erãt autem ibi lapideæ
hydriæ ſex poſitæ ſecun-
dum purificationem Iu-
dæorum, capientes ſingu-
læ amphoras binas aut
ternas.
Dicit eis Ieſus, Implete
has hydrias aqua. Imple-
uerũt eas igitur vſque ad
ſummum.
Tunc dicit eis, Haurite
nũc, & offerte architricli-
o. Obtulerunt igitur.
n
Vt autẽ guſtauit archi-
triclinus aquam illã quæ
facta fuerat vinũ, (neſcie-
bat autem vnde eſſet: ſed
miniſtri ſciebãt, qui hau
ſerant aquam) vocat ſpõ-
ſum architriclinus,
Et dicit ei, Omnes pri-
mo loco bonum vinum
apponunt, & quũ *conuiuæ*
ſitim expleuerint, tunc id
quod deterius *eſt*: tu ſer-
uaſti bonum vinum vſ-
que adhuc.
Hoc initium ſignorum
fecit Ieſus in Cana *oppido*
Galilææ, & manifeſtam fe
cit gloriam ſuam: & credi
derũt in eũ diſcipuli eius.
Poſtea deſcendit Caper
naum, ipſe & mater, & fra
tres & diſcipuli eius: mã-
ſerũtque illic non mul-
tos dies:
Nã propè erat paſcha
Iudæorum. Aſcendit igi-
tur Ieſus Hieroſolymam.

Chriſtus ſa-tisſupérq; per ſe de noſtra ſa lute ſolicitus, internũtiis nõ eget.

Chriſtus ſub Lege factꝰ pro nobis, Legi paſchæ ſatiſfacit.

Christus repurgandæ Ecclesiæ destinatus, maximo cum zelo init Sacerdotale & Propheticum suum munus.

14 Et inuenit in tẽplo vẽditores boum & ouium & columbarum, & numularios sedentes:

Καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους·

15 Factóque flagello è funiculis, omnes eiecit è tẽplo, & oues & boues: & argentariorum numulos effudit, mensásque subuertit.

Καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τά τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας· καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὸ κέρμα, καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε·

16 Et columbarũ vẽditoribus dixit, Tollite hîc ista: ne facite domum Patris mei, domum mercatus.

Καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν, Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν· μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου, οἶκον ἐμπορίου.

17 Recordati sunt autem eius discipuli, scriptũ esse, ||Zelus domus tuæ deuorauit me.

Psal. 68.10

Ἐμνήσθησαν δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι γεγραμμένον ἐστίν, Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με.

In eos qui ordinariæ vocationi qua ipsi turpissimè abutuntur, Deum sic alligant vt extraordinariã, cuius virtuti (quã ipsi frustrà extinctã voluñt) Deus è cælo testimonium reddit, nõnisi externis & corporalibus miraculis obsignatã admittant.

18 Responderũt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Quod signum ostendis nobis, vt ista facias?

Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ εἶπον αὐτῷ, Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς;

19 Respondit Iesus, & dixit eis, ||Destruite templũ hoc, & tribus diebus erigam illud:

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.

20 Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum istud, & tu tribus diebus illud eriges?

Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, Τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;

Matth. 26.61, & 27.40 marci 14.58, & 15.29

21 At ille loquebatur de tẽplo corporis sui.

Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.

22 Quum ergo surrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius quòd hoc dixisset eis: & crediderunt Scripturæ, & sermoni quẽ Iesus dixerat.

Ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγεν αὐτοῖς· καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς.

Non satis tuta fides eorũ qui miraculis nituntur.

23 ¶ Quũ autẽ esset Hierosolymis in pascha die festo, multi crediderunt in nomen eius, conspicientes signa quæ edebat.

Ὡς δὲ ἦν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει.

24 Ipse autem Iesus non credebat eis semetipsum, eo quòd nosset omnes:

Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας.

Καὶ ὅτι οὐ χρείαν εἶχεν ἵνα τις μαρ- 25
τυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐ-
γίνωσκε τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Κεφάλαιον γ.

Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων, 1
Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων
τῶν Ἰουδαίων·
Οὗτος ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτός, 2
καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ῥαββί, οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ
Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς
γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν ἃ
σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ᾖ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ.
Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, 3
Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μή τις γεν-
νηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βα-
σιλείαν τοῦ Θεοῦ.
Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Νικόδημος, Πῶς 4
δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέρων
ὤν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς
μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν, καὶ γεν-
νηθῆναι;
Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέ- 5
γω σοι, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ
Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.
Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σάρξ 6
ἐστι· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύμα-
τος, πνεῦμά ἐστι.
Μὴ θαυμάσῃς ὅτι εἶπόν σοι, Δεῖ ὑ- 7
μᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν.
Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν 8
φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πό-
θεν ἔρχεται, καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶ
πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος.
Ἀπεκρίθη Νικόδημος καὶ εἶπεν αὐτῷ, 9
Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;

Nec opus esset vt quisquam ei testaretur de homine. ipse enim sciebat quid esset in homine.

CAP. III.

Erat autem quidã ex Pharisæis cui nomẽ *erat* Nicodemo, ex primoribus Iudæorum:

Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus te à Deo venisse magistrum: nemo enim potest hæc signa edere quæ tu edis nisi Deus sit cum eo.

Respondit Iesus & dixit ei, Amen, amen, dico tibi, nisi quis fuerit genitus denuò, non potest videre regnum Dei.

Dixit ei Nicodemus, Quomodo potest homo gigni qui sit senex? num potest in vterum matris suæ secundò introire, ac gigni?

Respondit Iesus, Amẽ amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, nõ potest introire in regnum Dei.

Quod genitum est ex carne, caro est: & quod genitum est ex Spiritu, spiritus est.

Ne mireris me dixisse tibi, Oportet vos gigni denuo.

Ventus quò vult spirat: & sonum eius audis, sed nescis vnde veniat & quò vadat: ita est quisquis genitus est è Spiritu.

Respondit Nicodemus & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri?

Christ⁹ scrutator cordiũ, ac proinde verus Deus.

Nulli interdum doctoribus indoctiores: sed ab vno Christo tũ doctis tum indoctis petẽda est sapientia.

Initiũ Christianismi positum est in eo vt sciam⁹ nos non tãtum aliquatenus esse corruptos sed penitus in peccato mortuos: vt necesse sit naturã nostrã quod ad qualitates attinet, rursum & de integro creari: quod quidẽ nulla alia virtute effici potest quàm diuina illa à qua fuimus initio conditi.

9 Arcanum nostræ regenerationis humano captui incõprehẽsibile, fide percipitur, sed nonnisi in Christo: quoniam is & De⁹ est in terris, & homo in cælis. id est, sic homo vt sit etiã Deus, ac proinde omnipotens: & sic De⁹ vt sit etiã homo, ac proinde eius potentia nobis pateat.

10 Reſpondit Ieſus,& dixit ei, Tu es magiſter Iſraelis,& hæc non noſti?

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;

11 Amen amen dico tibi, quod ſcimus loquimur,& quod vidimus teſtamur: ſed teſtimonium noſtrũ non recipitis.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὅτι ὃ οἴδαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν· καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε.

12 Si terrena dixi vobis,& nõ creditis: quomodo, ſi dixero vobis cæleſtia, credetis?

Εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, πιστεύσετε;

13 Nullus enim aſcendit in cælum niſi qui deſcendit è cælo, *nẽpe* Filius hominis qui eſt in cælo.

Καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

Infrà,12.32
num.21.9
Chriſt⁹ prædicit fore vt ipſe per Euangelii prædicatione, velut ſalutiferum ſignum, attollatur, ad quod totus mũdus accurrat: qđ olim ſerpẽtis erecta figura fuit in deſerto adumbratum.
1.*Iohan*.4.9
16 *Patris* amor prorſus gratuitus, noſtræ ſalutis eſt origo. Chriſt⁹ autem, is eſt in quo iuſtitia & ſalus noſtra reſidet: fides verò, inſtrumentum quo apprehenditur: vita æterna, id quod apprehẽdendũ proponitur.
Infrà,9.39,
& 22.47
17 Chriſtus non damnat, ſed eius contẽptus.
Suprà,1.9
19 Sola prauitas in cauſa eſt cur homines oblatam lucem repudient.

14 ‖Prout autem Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet Filium hominis:

Καὶ καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου·

15 Vt quiſquis credit in eũ non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

16 ‖Ita enim Deus dilexit mundum vt Filium ſuum vnigenitũ dederit, vt quiſquis credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

17 ‖Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum vt condemnet mundum, ſed vt ſeruetur mundus per eum.

Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ᾽ ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι᾽ αὐτοῦ.

18 Qui credit in eum, non condẽnatur: qui verò nõ credit, iam condemnatus eſt: quia non credidit in nomẽ vnigeniti Filii Dei.

Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

19 Hæc eſt autẽ cõdẽnatio, ‖quod Lux venit in mũdum, ſed dilexerũt homines potius tenebras quã Lucẽ, quia ſunt eorum mala opera.

Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα.

20 Quiſquis enim peruerſè agit, odit lucem: nec venit ad lucem, ne arguãtur opera ipſius.

Πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

21 Ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν Θεῷ ἐστὶν εἰργασμένα.

Qui verò sincerè agit, venit ad lucẽ, vt manifesta fiant facta ipsius, quòd secundum Deũ facta sint.

22 Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν· καὶ ἐκεῖ διέτριβε μετ᾽ αὐτῶν, καὶ ἐβάπτιζεν.

Postea venit Iesus, & discipuli eius in Iudææ territorium: & illic degebat cum eis, & ||baptizabat.

23 Ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνὼν ἐγγὺς τοῦ Σαλείμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ· καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο.

Baptizabat autem etiã Iohannes in AEnon prope Salim, quoniam aquæ multæ erant illic: & veniebant ac baptizabantur.

24 Οὔπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης.

Nondum enim coniectus fuerat Iohannes in carcerem.

25 Ἐγένετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ.

Orta est igitur quæstio quibusdam ex discipulis Iohannis cum Iudæis de purgatione.

Satan discipulos Iohannis stulta præceptoris æmulatione incendit, vt Euangelii cur sũ impediat: Iohannes verò sui officii memor, non modo frangit eius conatus, sed etiam occasionem inde arripit reddendi Christo testimonii: in quo vno testatur vitã æternam à Patre cælesti proponi.

Infrà, 4.1

26 Καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ εἶπον αὐτῷ, Ῥαββὶ, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε, οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν.

Venerúntque ad Iohãnem, & dixerũt ei, Rabbi, is qui tecum erat trãs Iordanem, cui tu||testimoniũ dedisti, ecce baptizat, & omnes veniunt ad eum.

Suprà, 1.17.34

27 Ἀπεκρίθη Ἰωάννης καὶ εἶπεν, Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲν ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Respondit Iohannes & dixit, Homo non potest recipere quicquam nisi fuerit ei datum è cælo.

28 Αὐτοὶ ὑμεῖς μοι μαρτυρεῖτε ὅτι εἶπον, Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστὸς, ἀλλ᾽ ὅτι ἀπεσταλμένος εἰμὶ ἔμπροσθεν ἐκείνου.

Vos ipsi mihi testes estis me dixisse, ||Nõ sũ ego Christus, sed missus sum *qui apparerem* coram eo.

Suprà, 1.20

29 Ὁ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. αὕτη οὖν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται.

Qui habet sponsam spõsus est: amicus autem spõsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. hoc ergo gaudium meum impletũ est.

30 Ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττοῦσθαι.

Illum oportet crescere, me verò minui.

31 Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ

Qui supernè venit, supra omnes est: qui è terra est, terrenus est, &

terrena loquitur: qui è cælo venit, supra omnes est.

32 Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: sed testimonium eius nemo recipit:

33 Qui recipit eius testimonium, is obsignauit ||quod Deus verax sit.

Rom.3.4

34 Nam is quẽ misit Deus, verba Dei loquitur, non enim *huic* admetitur De⁹ spiritum.

Math.11.27

35 Pater diligit Filiũ, || & omnia dedit in manum eius.

Habac.2.4
1.iohan.5.10

36 ||Qui credit in Filiũ, habet vitam æternã: qui verò non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

CAP. IIII.

Seruãdus hic modus in faciendo officio vt neque metu terreamur qui pergam⁹, neq; in accersendis periculis simus præcipites.
Supra,3.22
5 Christ⁹ relictis Pharisæis fastuosis, cũ muliercula peccatrice & quidem extranea thesauros æternæ vitæ communicat: refellẽs crassos Samaritanorum errores, & verũ Dei cultũ Iudæis traditum defendens, ita tamẽ vt vtrosque ad se vnũ reuocet: in quem videlicet patres omnes ipsæque adeo Legales omnes ceremoniæ respexerint.
Gene.33.19, & 48.22.
Iosue 24.32

1 VT ergo cognouit Domin⁹ Pharisæos audisse ipsũ plures discipulos facere || & baptizare quàm Iohannem:

2 (Quanquam Iesus ipse non baptizabat, sed discipuli eius)

3 Reliquit Iudæã, & abiit rursum in Galilæam.

4 Oportebat autem eum transire per Samariam.

5 Venit ergo in vrbẽ Samariæ quæ dicitur Sichar iuxta prædium quod dedit || Iacob Iosepho filio suo.

6 Erat autem ibi fons Iacob: Iesus ergo fatigatus ex itinere, ita sedit ad fontem. hora *enim* erat quasi sexta.

7 Venit mulier Samaritana vt hauriret aquam: dicit ei Iesus, Da mihi potum.

ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ· ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἐστίν.

32 Καὶ ὃ ἑώρακε καὶ ἤκουσε, τοῦτο μαρτυρεῖ· καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει.

33 Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν.

34 Ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεός, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ· οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα.

35 Ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

36 Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱόν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν.

Κεφάλαιον δ.

1 Ὡς οὖν ἔγνω ὁ Κύριος ὅτι ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης·

2 (Καίτοιγε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ)

3 Ἀφῆκε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

4 Ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας.

5 Ἔρχεται οὖν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας λεγομένην Συχάρ, πλησίον τοῦ χωρίου ὃ ἔδωκεν Ἰακὼβ Ἰωσὴφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ.

6 Ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ. ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ. ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη.

7 Ἔρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλῆσαι ὕδωρ· λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Δός μοι πιεῖν.

Οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν
εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσι.
Λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ Σαμαρεῖ-
τις, Πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν παρ' ἐμοῦ πιεῖν
αἰτεῖς, οὔσης γυναικὸς Σαμαρείτιδος; οὐ
γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις.
Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ, Εἰ
ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστιν ὁ
λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν· σὺ ἂν ᾔτησας
αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν.
Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ, Κύριε, οὔτε ἄν-
τλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ· πό-
θεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;
Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰα-
κὼβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ, καὶ αὐ-
τὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιε, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ τὰ
θρέμματα αὐτοῦ;
Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ,
Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψή-
σει πάλιν·
Ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ
δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶ-
να· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσε-
ται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς
ζωὴν αἰώνιον.
Λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ γυνὴ, Κύριε,
δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ· ἵνα μὴ διψῶ, μη-
δὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν.
Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ὕπαγε, φώνη-
σον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε.
Ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ εἶπεν, Οὐκ ἔ-
χω ἄνδρα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Καλῶς
εἶπας, Ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχω.
Πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες· καὶ νῦν ὃν ἔ-
χεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ· τοῦτο ἀληθὲς εἴ-
ρηκας.

8 Nam discipuli eius ab-
ierant in vrbem vt ci-
bos emerent.
9 Dicit ergo ei mulier il-
la Samaritana, Quomo-
do tu, Iudæus quum sis,
potum à me poscis quæ
sum mulier Samaritana?
non enim vtuntur Iudæi
10 Samaritanis.
Respondit Iesus & di-
xit ei, Si scires donum il-
lud Dei, & quis sit qui di-
cit tibi, Da mihi potum:
tu petiisses ab eo, & dedis
set tibi aquam viuam.
11 Dicit ei mulier, Domi
ne, neque quo haurias ha
bes, & puteus profundus
est: vnde ergo habes aquã
12 illam viuam?
Num tu maior es patre
nostro Iacob, qui dedit
nobis hunc puteũ, ex quo
ipse bibit, & filii eius, &
eius pecora?
13 Respõdit Iesus & dixit
ei, Quisquis bibit ex aqua
ista, sitiet rursus:
14 Quisquis autẽ biberit ex
aqua illa quã ego ei dabo
nõ sitiet in æternũ: sed a-
qua illa quã ego dabo ei,
fiet in eo fons aquæ saliẽ
tis in vitam æternam.
15 Dicit ei mulier, Domi-
ne, da mihi aquã istã, vt
non sitiam, neque veniã
huc ad hauriendum.
16 Dicit ei Iesus, Vade, vo
ca virum tuũ, & veni huc.
17 Respondit mulier & di
xit ei, Non habeo virum.
Dicit ei Iesus, Bene dixi-
sti, Non habeo virum.
18 Quinque enim viros
habuisti, & nũc quem ha-
bes, non est tuus vir. hoc
verè dixisti.

19 Dicit ei mulier, Domine, video te Prophetam esse.

19 Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ.

Deut.12.6

Duabus fere colũnis, sed admodum infirmis, nititur omnis superstitiosorum religio, Patrum videlicet detortis exemplis, & stulta de rebus externis opinione: quibus erroribus opponere oportet Dei verbum & naturam.

20 Patres nostri in hoc monte adorauerunt: & vos dicitis || Hierosolymis esse locum illum vbi oporteat adorare.

20 Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τούτῳ τῷ ὄρει προσεκύνησαν· καὶ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν.

21 Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, venit hora quando neque in monte hoc neque Hierosolymis adorabitis Patrem.

21 Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Γύναι, πίστευσόν μοι ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί.

4.Reg.17.29

22 ||Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est.

22 Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν· ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν.

23 Sed venit hora, & nũc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate: etenim Pater tales quęrit qui ipsum adorent.

23 Ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν.

2.Cor.3.17

24 ||Deus est Spiritus: & qui adorant eum, oportet vt Spiritu ac veritate adorent.

24 Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

25 Dicit ei mulier, Scio Messiam venturum, qui dicitur Christus: quum venerit ille, nobis annũtiabit omnia.

25 Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα.

26 Dicit ei Iesus, Ego *is* sum qui loquor tibi.

26 Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγώ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι.

27 Interea auté venerunt eius discipuli, & mirati sunt quòd cum muliere loqueretur: nemo tamen dixit, Quid quæris? aut, quid loqueris cum ea?

27 Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασαν ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· οὐδεὶς μέντοι εἶπε, Τί ζητεῖς; ἤ, τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;

28 Reliquit ergo hydriam suã mulier, & abiit in vrbem, dixítque eius loci hominibus,

28 Ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνή, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις,

29 Venite, videte hominé qui dixit mihi quæcunque feci: nũ iste est Christus?

29 Δεῦτε ἴδετε ἄνθρωπον ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;

Ἐξῆλθον οὖν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ 30
ἤρχοντο πρὸς αὐτόν.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ 31
μαθηταὶ, λέγοντες, Ῥαββί, φάγε.

Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἐγὼ βρῶσιν ἔχω 32
φαγεῖν ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.

Ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλή- 33
λους, Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;

Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἐμὸν βρῶμά 34
ἐστιν ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός
με, καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον.

Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετρά- 35
μηνόν ἐστι, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἰδοὺ,
λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς
ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευ-
καί εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη.

Καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει, καὶ 36
συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἵνα καὶ
ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ, καὶ ὁ θερίζων.

Ἐν γὰρ τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ ἀληθινός, 37
ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ
θερίζων.

Ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ 38
ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασι,
καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύ-
θατε.

Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ 39
ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν,
διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς, μαρτυρούσης,
Ὅτι εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα.

Ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμα- 40
ρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς·
καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας.

Καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν διὰ 41
τὸν λόγον αὐτοῦ.

Τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον, Ὅτι 42

Exierunt ergo ex vrbe,
& venerunt ad eum.

Interim autem roga-
bant eum discipuli, dicen
tes, Rabbi, comede.

Ille autem dixit eis, E-
go cibum habeo quo ve-
scar, quem vos nescitis.

Dicebant ergo discipu
li alii ad alios, Num quis
attulit ei quo vescatur?

Dicit eis Iesus, Esca mea
est exequi voluntatē eius
qui misit me, & perficere
ipsius opus.

Nonne vos dicitis, Ad-
huc quadrimestre *spatiū*
superest, & messis aderit?
||Ecce, dico vobis, attolli-
te oculos vestros, & spe-
ctate regiones: nam albæ
iam sunt ad messem.

Porro qui metit, mer-
cedē accipit, & cogit fru-
ctum in vitam æternam:
vt & qui seminat, simul
gaudeat, & qui metit.

Nam in hoc dictum il-
lud verū est, Alius est qui
seminat, & alius qui me-
tit.

Ego misi vos ad *id* me-
tendum in quo vos non
laborastis: alii laboraue-
runt, & vos in labores eo-
rum introistis.

Ex vrbe autē illa multi
Samaritanorum credide-
runt in eum propter ser-
monem mulieris, testan-
tis eum ipsi dixisse quæ-
cunque ipsa fecerat.

Quum ergo venissent
ad eū Samaritani, rogarūt
eum vt apud ipsos mane-
ret: & māsit ibi duos dies.

Ac multo plures credi-
derūt propter sermonem
ipsius.

Et mulieri dicebant,

Curare quidē corpus fas est, sed ita vt oblatam amplificandi regni Dei occasionem vltro & auidè quibusuis huius vitæ vsib⁹, etiā alioqui necessariis, præferamus.

Matura spirituali fruge, nusquam tardandum, nisi à filiis huius seculi redargui velimus. *Matth.9.37 luc.10.2*

Prophetarū doctrina instar sationis fuit: Euangelii verò, instar messis, & optimè inter vtráque & vtriusq; ministros conuenit.

Amplectuntur Samaritani cupidissimè quod Iudæi pertinacissimè repudiarant.

Nõ amplius propter tuos
ſermones credim⁹: ipſi e-
nim audiuimus, & ſcimus
hũc eſſe verè Seruatorem
illum mundi, Chriſtum.

Contemptores quidẽ Chriſti ſeipſos priuant eius beneficio, ſed nihilominus ſibi præparat domicilium Chriſtus.

Matth. 13. 58
marci 6. 4
luc. 4. 2

¶ Duobus autẽ pòſt die- 43
bus exiit inde, & abiit in
Galilæam.

Ipſe enim Ieſus ‖ teſtat⁹ 44
fuerat, Prophetam in ſua
patria honorem non ha-
bere.

Quum ergo veniſſet in 45
Galilæã, exceperunt eum
Galilæi, quũ omnia vidiſ
ſent quæ fecerat Hieroſo
lymis die feſto: nã & ipſi
venerant ad diem feſtum.

Suprà, 2. a. 11
Chriſtus etiã corporeabſẽs, Verbo ſuo nihilominus efficaciter agit in credẽtibus.

Venit igitur Ieſus rurſũ 46
‖ Cana *oppidum* Galilææ,
vbi fecerat ex aqua vinũ.
Erat autem in Capernaũ
regius quidam, cuius fi-
lius ægrotabat.

Is quum audiſſet Ieſum 47
veniſſe ex Iudæa in Gali-
læam, abiit ad eum, & eũ
rogauit vt deſcenderet ac
ſanaret ipſius filium: erat
enim moribundus.

Dixit ergo Ieſus ei, Niſi 48
ſigna & miracula videri-
tis, non credetis.

Dicit ei regius ille, Do- 49
mine, deſcende priuſquã
moriatur filius meus.

Dicit ei Ieſus, Vade: fi- 50
lius tu⁹ viuit. Credidit ho
mo ſermoni quem dixe-
rat ei Ieſus: & profectus
eſt.

Iam autẽ eo deſcenden 51
te, ſerui occurrerunt ei, &
annuntiauerũt, dicentes,
Filius tuus viuit.

οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν·
αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἴδαμεν ὅτι οὗ-
τός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ
Χριστός.

Μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐ-
κεῖθεν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι
προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν
οὐκ ἔχει.

Ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν,
ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα
ἑωρακότες ἃ ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις
ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν
ἑορτήν.

Ἦλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν
Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ
ὕδωρ οἶνον. Καὶ ἦν τις βασιλικός, οὗ ὁ
υἱὸς ἠσθένει ἐν Καπερναούμ.

Οὗτος ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ἥκει ἐκ τῆς
Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἀπῆλθε
πρὸς αὐτόν, καὶ ἠρώτα αὐτὸν ἵνα κα-
ταβῇ καὶ ἰάσηται αὐτοῦ τὸν υἱόν· ἤμελλε
γὰρ ἀποθνήσκειν.

Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν, Ἐὰν
μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πι-
στεύσητε.

Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλικός, Κύ-
ριε κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παι-
δίον μου.

Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου· ὁ υἱός
σου ζῇ. Καὶ ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος τῷ
λόγῳ ᾧ εἶπεν αὐτῷ Ἰησοῦς· καὶ ἐπο-
ρεύετο.

Ἤδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος, οἱ δοῦ-
λοι αὐτοῦ ἀπήντησαν αὐτῷ, καὶ ἀπήγ-
γειλαν, λέγοντες, Ὅτι ὁ παῖς σου ζῇ.

Ἐπύθετο οὖν παρ' αὐτῶν τὴν ὥραν 52
ἐν ᾗ κομψότερον ἔσχε· καὶ εἶπον αὐτῷ,
Ὅτι χθὲς ὥραν ἑβδόμην ἀφῆκεν αὐτὸν
ὁ πυρετός.

Percontatus est ergo ab
eis horam qua melius ha-
buerat:& dixerunt ei, He
ri *circiter* horam septimā
dimisit eum febris.

Ἔγνω οὖν ὁ πατὴρ ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ 53
ὥρᾳ ἐν ᾗ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι ὁ υἱός
σου ζῇ· καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰ-
κία αὐτοῦ ὅλη.

Agnouit ergo pater *id
factum esse* illa ipsa hora
qua dixerat ei Iesus, Fili⁹
tuus viuit:& credidit ipse
ac domus eius tota.

Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίη- 54
σεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς
τὴν Γαλιλαίαν.

Hoc secundum signū
rursus edidit Iesus, quum
venisset ex Iudæa in Ga-
lilæam.

Κεφάλαιον ε.

Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, 1
καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα.
Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ 2
προβατικῇ κολυμβήθρα, ἡ ἐπιλεγο-
μένη Ἑβραϊστὶ Βηθεσδά, πέντε στοὰς ἔ-
χουσα.
Ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος πολὺ 3
τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν,
ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν.
Ἄγγελος γὰρ κατὰ καιρὸν κατέβαινεν 4
ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕ-
δωρ· ὁ οὖν πρῶτος ἐμβὰς μετὰ τὴν τα-
ραχὴν τοῦ ὕδατος, ὑγιὴς ἐγίνετο ᾧ δήπο-
τε κατείχετο νοσήματι.
Ἦν δέ τις ἄνθρωπος ἐκεῖ τριακον- 5
τα ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.
Τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς κατακείμενον, 6
καὶ γνοὺς ὅτι πολὺν ἤδη χρόνον ἔχει, λέγει
αὐτῷ, Θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;
Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν, Κύριε, ἄν- 7
θρωπον οὐκ ἔχω ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ
ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν·
ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ
καταβαίνει.

CAP. V.

POst hæc erat ||dies fe-
stus Iudæorum,& a-
scendit Iesus Hiero-
solymam.
Est autē Hierosolymis
ad *forum* pecuarium,pisci
na quæ nominatur He-
braicè Beth-esda, quin-
que porticus habens.
In his iacebat multitu-
do magna ægrotorū, cæ-
corum,claudorum arido
rum,expectantium aquæ
motum.
Angelus enim descen-
debat certo momento in
piscinā,& turbabat aquā:
itaque qui primus descen
disset post aquę turbatio-
nē, sanus fiebat à quocū-
que detineretur morbo.
Erat autem quidam il-
lic tricesimum octauum
annum agens in morbo.
Hunc quū vidisset Iesus
decumbentem,& cogno-
uisset eum iam multū tē-
poris egisse *in morbo*,dicit
ei, Cupis sanus fieri?
Respondit ei ægrotus
ille, Domine, nullum ha-
beo qui, quū turbata fue-
rit aqua, mittat me in pi-
scinam: sed interim dum
ego venio, alius ante me
descendit.

Leuit.2.3
deut.16.1

Nullum est
tam inuetera-
tum malum
cui nō mede-
ri possit Chri-
stus.

8 Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.

Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει.

9 Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. erat autem Sabbathum die illo.

Καὶ εὐθέως ἐγένετο ὑγιὴς ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἦρε τὸν κράββατον αὐτοῦ, καὶ περιεπάτει. ἦν δὲ σάββατον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ.

Vera religio nulli⁹ rei prætextu crudelius oppugnatur quam ipsi⁹ religionis. *Ierem.* 17.8

10 Iudæi ergo dicebant ei qui sanatus fuerat, Sabbathum est, ||non licet tibi tollere grabatum.

Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ τεθεραπευμένῳ, Σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατον.

11 Respondit eis, Qui me sanum fecit, is mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula.

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς, Ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, Ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει.

12 Interrogauerunt eum ergo, Quis ille est qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula?

Ἠρώτησαν οὖν αὐτόν, Τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ εἰπών σοι, Ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει;

13 Is autē qui sanatus fuerat, nesciebat quis esset: Iesus enim euaserat ex turba quæ erat in illo loco.

Ὁ δὲ ἰαθεὶς οὐκ ᾔδει τίς ἐστιν· ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξένευσεν ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ.

14 Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit ei, Ecce, sanus factus es: ne pecca amplius, vt nequid deterius tibi contingat.

Μετὰ ταῦτα εὑρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἴδε, ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοί γένηται.

15 Abiit ille, & nuntiauit Iudæis Iesum esse qui sanum eum fecerat.

Ἀπῆλθεν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀνήγγειλε τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ.

16 Ac propterea persequebantur Iudæi Iesū, & studebant eū trucidare quòd ista fecisset Sabbatho.

Καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωκον τὸν Ἰησοῦν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν σαββάτῳ.

Diuinum opus nunquam fuit Sabbathi violatio. Christi autem opera, Patris sunt opera, tū quod sint vn⁹ Deus, tum etiā quia nō nisi in filio operatur Pater. *Inf.* 4, 7.19

17 Iesus autem respondit eis, Pater meus vsque adhuc operatur, & ego operor.

Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς, Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.

18 ||Propterea ergo magis studebant eum Iudæi trucidare, quia non solū soluisset Sabbathum, sed & Patrē suum dixisset Deū, patrem se faciens Deo.

Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ.

Ἀπεκρίνατο οὖν ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα. ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ.

19 Respondit ergo Iesus & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest Filius à semetipso operari, *id est* nisi viderit Patrem operantem. quæcunque enim ille facit, hæc etiam Filius pariter facit.

Ὁ γὰρ πατὴρ φιλεῖ τὸν υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ· καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς θαυμάζητε.

20 Pater enim diligit Filiũ, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & opera istis maiora demonstrabit ei, vt vos miremini.

Ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ.

21 Sicut enim Pater excitat mortuos & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat.

Pater neminem facit æternæ vitæ participem nisi in Christo, in quo etiam vno rite colitur.

Οὐδὲ γὰρ ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ·

22 Neque enim Pater iudicat quenquã, sed omne iudicium dedit Filio:

Ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν.

23 Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem. qui non honorat Filium, non honorat Patrẽ qui misit eum.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν.

24 Amen amen dico vobis, qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationẽ non veniet: sed transiuit à morte in vitam.

Non colitur Pater nisi sermone Filii per fidem apprehenso, quæ vna via est ad vitam æternã ducens.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται.

25 Amen amẽ dico vobis, veniet tempus, & nũc est, quum mortui audient vocem Filii Dei: & qui audierint viuent.

Omnes sumus peccato mortui, nec alia ratione viuificari possumus quam Christi sermone per fidem apprehenso.

Ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ.

26 Sicut enim Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso.

Καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί.

27 Et authoritatẽ dedit ei iudiciũ etiã exercẽdi, quatenus Filius hominis est.

Μὴ θαυμάζετε τοῦτο· ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ.

28 Ne hoc miramini: nam veniet hora qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius.

Omnes tandem ad tribunal Christi sistentur iudicandi.

Matth.25.41
Ex fructibus iudicabitur de fide & incredulitate.

29 ||Et prodibunt qui bona fecerũt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectioné condemnationis.

29 Καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Christus omnium quæ fecit, Patrem authorem & approbatoré habet.

30 Non possũ ego à meipso facere quicquã: prout audio iudico: & iudicium meum iustũ est: quia non quęro voluntaté meã, sed voluntatem eius qui misit me, *id est* Patris.

30 Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν. καθὼς ἀκούω, κρίνω· καὶ ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν· ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός.

Infrà, 8.14

31 ||Si ego testor de meipso, testimonium meum non est idoneum.

31 Εὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής.

Matth.3.17

32 ||Alius est q. testatur de m e, & scio verum esse testimonium quod testatur de me.

32 Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία ἣν μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ.

Suprà, 1.27
Christus & Iohannis voce, & infinitis miraculis, & omnium Prophetarũ testimoniis, vnic⁹ seruator declaratus est. Mũdus tamen interea alioqui pseudoprophetis additus, & videri volés religiosus, nihil istorum videt.

33 ||Vos misistis ad Iohannem, & *is* testimoniũ dedit veritati.

33 Ὑμεῖς ἀπεστάλκατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ.

34 Ego autem ab homine testimonium non capto: sed hæc dico vt vos seruemini.

34 Ἐγὼ δὲ οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω· ἀλλὰ ταῦτα λέγω ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε.

35 Ille erat lucerna ardés & lucens: vos autem voluistis ad tempus exultare in eius luce.

35 Ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων· ὑμεῖς δὲ ἠθελήσατε ἀγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ.

36 At ego testimoniũ habeo maius *testimonio* Iohãnis: opera enim quę dedit mihi Pater vt ea perficeré, ipsa *inquã* opera quæ ego facio, testãtur de me q̃ Pater miserit me.

36 Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω τοῦ Ἰωάννου· τὰ γὰρ ἔργα ἃ ἔδωκέ μοι ὁ πατὴρ ἵνα τελειώσω αὐτὰ, αὐτὰ τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὅτι ὁ πατήρ με ἀπέσταλκε.

Matth.3.17 & 17.5

37 ||Et qui misit me Pater, ipse testatus est de me. Neque vocem eius vnquã audistis, ||neque speciem eius vidistis.

Deut.4.12

37 Καὶ ὁ πέμψας με πατὴρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ. οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε.

38 Et sermonem eius non habetis in vobis manentem: quia quem misit ille, huic vos nõ creditis.

38 Καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν· ὅτι ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε.

39 Scrutamini Scripturas: nam vos videmini vobis in ipsis vitam æternã habere: & illæ sunt quæ testificantur de me.

39 Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.

Καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με, ἵνα 40
ζωὴν ἔχητε.
Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω· 41
Ἀλλ' ἔγνωκα ὑμᾶς ὅτι τὴν ἀγάπην 42
τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς.
Ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πα- 43
τρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐὰν ἄλ-
λος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον
λήψεσθε.
Πῶς δύνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι, δό- 44
ξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ
τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ
οὐ ζητεῖτε;
Μὴ δοκεῖτε ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑ- 45
μῶν πρὸς τὸν πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν
ὑμῶν, Μωσῆς, εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε.
Εἰ γὰρ ἐπιστεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν 46
ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.
Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πι- 47
στεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύσετε;

Κεφάλαιον ϛ.

Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέ- 1
ραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας
τῆς Τιβεριάδος.
Καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολύς, ὅτι 2
ἑώρων αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν
ἀσθενούντων.
Ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ 3
ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.
Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν 4
Ἰουδαίων.
Ἐπάρας οὖν ὁ Ἰησοῦς τοὺς ὀφθαλ- 5
μούς, καὶ θεασάμενος ὅτι πολὺς ὄχλος ἔρ-
χεται πρὸς αὐτόν, λέγει πρὸς τὸν Φί-
λιππον, Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους, ἵνα
φάγωσιν οὗτοι;

Nec vultis venire ad
me, vt vitam habeatis.
Gloriam ab homini-
bus non capio.
Sed noui vos charitatẽ
Dei non habere in vobis.
Ego veni nomine Pa-
tris mei, nec recipitis me:
ſi venerit alius nomine
ſuo, illum recipietis.
Quomodo vos poteſtis
credere, quum gloriã alii
ab aliis capitis, & ||gloriã *Infrà, 12.43*
quæ à ſolo Deo proficiſ-
ſcitur, non quæratis?
Ne putate me accuſa-
turum vos apud Patrem:
eſt qui accuſet vos, Mo-
ſes, in quo vos ſperatis.
Si enim crederetis Moſi,
crederetis mihi: ||de me e- *Gene. 3.15, & 22.18, & 49.10*
nim ille ſcripſit.
Quòd ſi illius ſcriptis *deut. 18.15*
non creditis, quomodo
verbis meis credetis?

CAP. VI.

Poſt hæc abiit Ieſus
trans mare Galilææ,
quod eſt Tiberiadis.

Eſuriũt quidem interdũ qui Chriſtum ſequũtur, ſed ſuo ſubſidio nunquam deſtituuntur.

Et ſequebatur eũ turba
multa, quia videbant eius
ſigna quæ edebat in ægro
tis.
Subiit autem in montẽ
Ieſus, & ibi ſedit cum di-
ſcipulis ſuis.
Propè autem erat paſ-
cha, ||feſtum Iudæorum. *Leuit. 23.7 deut. 16.1*
||Quum ergo ſuſtuliſſet *Matth. 14.16 marci 6.38 luc. 9.13*
oculos Ieſus, & conſpe-
xiſſet multam turbam ad
ſe venire, dicit Philippo,
Vnde ememus panes, vt
iſti veſcantur?

6 (Hoc autem dicebat, tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus)

7 Respõdit ei Philippus, Ducentorum denariorũ panes non sufficiunt eis, vt singuli eorũ paululum quiddam accipiant.

8 Dicit ei vnus ex discipulis eius, *nẽpe* Andreas frater Simonis Petri,

9 Est hîc puerulus quidã q habet quinque panes hordeaceos, & duos pisciculos: sed hæc quid sunt inter tam multos?

10 Dixit autẽ Iesus, Facite vt isti discũbãt. Erat autẽ gramẽ multũ in eo loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinquies mille.

11 Accepit autẽ panes illos Iesus, & actis gratiis distribuit discipulis, discipuli verò accũbentibus: similiter etiam ex pisciculis illis quantum volebant.

12 Vt autẽ expleti sunt, dixit *Iesus* discipulis suis, Cogite quæ superfuerunt fragmẽta, nequid pereat.

13 Coegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmẽtis ex quinque illis panibus hordeaceis, quæ superfuerant iis qui comederant.

Cultu præpostero non modo non delectatur, sed etiã summopere offenditur Christus.

14 Illi ergo quũ vidissẽt signũ quod Iesus ediderat, dicebãt, Hic est verè Propheta ille qui venturus erat in mundum.

Matth. 14.25 marci 6.47

15 Iesus ergo quũ nosset futurum vt venirent, & ipsum correptum facerẽt regem, secessit rursus in montem solus.

16 Periclitamur quidem, sed Christo in tempore per medias tẽpestates ad nos accedente, in portum perducimur.

16 ¶ ||Vt autẽ serum *diei* factum est descenderunt discipuli eius ad mare.

6 (Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλε ποιεῖν)

7 Ἀπεκρίθη αὐτῷ Φίλιππος, Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, ἵνα ἕκαστος αὐτῶν βραχύ τι λάβῃ.

8 Λέγει αὐτῷ εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου,

9 Ἔστι παιδάριον ἓν ὧδε ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους;

10 Εἶπε δὲ ὁ Ἰησοῦς, Ποιήσατε τοὺς ἀνθρώπους ἀναπεσεῖν. Ἦν δὲ χόρτος πολὺς ἐν τῷ τόπῳ. Ἀνέπεσον οὖν οἱ ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ πεντακισχίλιοι.

11 Ἔλαβε δὲ τοὺς ἄρτους ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὐχαριστήσας διέδωκε τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακειμένοις· ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ὀψαρίων ὅσον ἤθελον.

12 Ὡς δὲ ἐνεπλήσθησαν, λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσματα, ἵνα μή τι ἀπόληται.

13 Συνήγαγον οὖν, καὶ ἐγέμισαν δώδεκα κοφίνους κλασμάτων ἐκ τῶν πέντε ἄρτων τῶν κριθίνων, ἃ ἐπερίσσευσε τοῖς βεβρωκόσιν.

14 Οἱ οὖν ἄνθρωποι ἰδόντες ὃ ἐποίησε σημεῖον ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγον, Ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον.

15 Ἰησοῦς οὖν γνοὺς ὅτι μέλλουσιν ἔρχεσθαι, καὶ ἁρπάζειν αὐτὸν ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα, ἀνεχώρησε πάλιν εἰς τὸ ὄρος αὐτὸς μόνος.

16 Ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο, κατέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν θάλασσαν.

17 Καὶ ἐμβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναούμ. καὶ σκοτία ἤδη ἐγεγόνει, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς.

Et ingressi nauigium, ibant trans mare versus Capernaum. iam autem tenebræ erant, nec venerat ad eos Iesus.

18 Ἥ τε θάλασσα, ἀνέμου μεγάλου πνέοντος, διηγείρετο.

Et mare, vento magno flante, insurgebat.

19 Ἐληλακότες οὖν ὡς σταδίους εἰκοσιπέντε ἢ τριάκοντα, θεωροῦσι τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐγγὺς τοῦ πλοίου γινόμενον· καὶ ἐφοβήθησαν.

Quū ergo prouecti fuissent quasi stadia vigintiquinque aut triginta, conspiciūt Iesum ambulantē super mare, & appropinquantē naui: & timuerūt.

20 Ὁ δὲ λέγει αὐτοῖς, Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.

Ille verò dixit eis, Ego sum, ne timete.

21 Ἤθελον οὖν λαβεῖν αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον· καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς εἰς ἣν ὑπῆγον.

Cupidè ergo receperūt eum in nauigium: & statim nauigiū peruenit ad regionem in quam ibāt.

22 Τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος ὁ ἑστηκὼς πέραν τῆς θαλάσσης, ἰδὼν ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ ἦν ἐκεῖ εἰ μὴ ἓν ἐκεῖνο εἰς ὃ ἐνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐ συνεισῆλθε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ πλοιάριον, ἀλλὰ μόνοι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπῆλθον·

¶ Postero die turba quæ stabat trans mare, vt vidit illic non esse aliud nauigiolum nisi vnum illud in quod ingressi fuerant discipuli eius, & Iesum nō introisse cum discipulis suis in nauigium, sed solos eius discipulos abiisse:

Nihil quidē deest regnum Dei quærētibus: nō est tamen Euangelium, ventris sed animi pabulum.

23 Ἀλλὰ δὲ ἦλθε πλοιάρια ἐκ Τιβεριάδος ἐγγὺς τοῦ τόπου ὅπου ἔφαγον τὸν ἄρτον, εὐχαριστήσαντος τοῦ Κυρίου·

Alia verò nauigiola Tiberiade venisse prope locum vbi comederant panem, posteaquam gratias egisset Dominus:

24 Ὅτε οὖν εἶδεν ὁ ὄχλος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ἐκεῖ, οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐνέβησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ πλοῖα, καὶ ἦλθον εἰς Καπερναούμ, ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν.

Quū ergo vidisset turba Iesum illic non esse, neque discipulos eius, ingressi sunt & ipsi in nauigia, & venerunt Capernaum, quærentes Iesum.

25 Καὶ εὑρόντες αὐτὸν πέραν τῆς θαλάσσης, εἶπον αὐτῷ, Ῥαββί, πότε ὧδε γέγονας;

Et eo inuēto trans mare, dixerūt ei, Rabbi, quādo huc peruenisti?

26 Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ ἐχορτάσθητε.

Respondit eis Iesus, & dixit, Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis panes illos, & saturati estis.

27 Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis: ||hunc enim Pater signauit, *id est* Deus.

Suprà,1.32 matth.3.17, & 17.3

27 Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑμῖν δώσει· τοῦτον γὰρ ὁ πατὴρ ἐσφράγισεν, ὁ Θεός.

Frustra satagũt homines, quum student placere Deo absque fide.

28 Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera Dei?

28 Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν, Τί ποιῶμεν ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;

1.Iohan.3.23

29 Respondit Iesus & dixit eis, || Hoc illud est opus Dei, vt credatis in eũ quem misit ille.

29 Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος.

Christi vis spiritualis sordet terrenorũ miraculorum studiosis.

30 Dixerũt ergo ei, Quod ergo tu signum edis, vt videamus & credamus tibi? quid operaris?

30 Εἶπον οὖν αὐτῷ, Τί οὖν ποιεῖς σὺ σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; τί ἐργάζῃ;

Exo.16.14 num.11.7 psal.77.24 sapien.16.20

31 Patres nostri comederunt mãna in deserto: sicut scriptum est, ||Panem cælestem dedit eis vt vescerentur.

31 Οἱ πατέρες ἡμῶν τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθώς ἐστι γεγραμμένον, Ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν.

Christus, verus & vnus æternæ vitæ author ac dator, mannæ symbolo patribus significatus.

32 Dixit ergo eis Iesus, Amen amẽ dico vobis, nõ dedit vobis Moses panem illum cælestem: sed Pater meus dat vobis panem illum verè cælestem.

32 Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ᾽ ὁ πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν.

33 Panis enim ille Dei, is est qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.

33 Ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ.

34 Dixerunt ergo ei, Domine, da nobis semper panem istum.

34 Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν, Κύριε, πάντοτε δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον.

Eccli.24.19

37 Ex gratuita Patris in Christo electione manat fidei donũ, quã necessario consequitur vita æterna. Est itaque fides in Christum, certum electionis ac proinde futuræ nostræ glorificationis testimoniũ.

35 Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis ille vitæ: qui venit ad me, nequaquam esuriet: ||& qui credit in me, non sitiet vnquam.

35 Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρός με, οὐ μὴ πεινάσῃ· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε.

36 Sed dixi vobis, Etiam vidistis me, nec creditis.

36 Ἀλλ᾽ εἶπον ὑμῖν ὅτι καὶ ἑωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε.

37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras.

37 Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἥξει· καὶ τὸν ἐρχόμενον πρός με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω.

Ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ 38
οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ
τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.
Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαν 39
τός με πατρὸς, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι,
μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω
αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.
Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαν- 40
τός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ
πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον· καὶ
ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.
Ἐγόγγυζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐ- 41
τοῦ, ὅτι εἶπεν, Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ καταβὰς
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.
Καὶ ἔλεγον, Οὐχ οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς 42
ὁ υἱὸς Ἰωσὴφ, οὗ ἡμεῖς οἴδαμεν τὸν πα-
τέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει
οὗτος, Ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα;
Ἀπεκρίθη οὖν ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐ 43
τοῖς, Μὴ γογγύζετε μετ' ἀλλήλων.
Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με 44
ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με, ἑλκύσῃ
αὐτὸν, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχά
τῃ ἡμέρᾳ.
Ἔστι γεγραμμένον ἐν τοῖς προφή- 45
ταις, Καὶ ἔσονται πάντες διδακτοὶ τοῦ
Θεοῦ. Πᾶς οὖν ὁ ἀκούσας παρὰ τοῦ πα
τρὸς, καὶ μαθὼν, ἔρχεται πρός με.
Οὐχ ὅτι τὸν πατέρα τὶς ἑώρακε, εἰ 46
μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἑώρακε
τὸν πατέρα.
Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων 47
εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον.
Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. 48
Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ μάννα 49
ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον.

Quia descendi è cælo vt faciam non voluntatẽ meam, sed voluntatẽ eius qui misit me.

Hæc est autẽ voluntas eius qui misit me, *id est* Patris, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in vltimo illo die.

Hæc est autẽ voluntas eius qui misit me, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitã æternam: ego verò suscitabo eum vltimo illo die.

Murmurabant ergo Iudæi de eo, quia dixerat, Ego sum panis ille qui è cælo descendit.

Et dicebant, || Nónne hic est Iesus, filius Ioseph, cuius nos nouimus patrẽ & matrem? quomodo ergo dicit iste, E cælo descẽdi?

Respondit ergo Iesus & dixit eis, Ne murmurate inter vos.

Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: ego verò suscitabo eum vltimo illo die.

Est scriptum in Prophetis, ||Et erunt omnes docti à Deo. Quisquis ergo audiuit à Patre & didicit, venit ad me.

Non quòd Patrem viderit quisquam, || nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem.

Amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.

Ego sũ panis ille vitæ.

Patres vestri comederũt ||manna in deserto, & mortui sunt.

Caro non potest spiritualia percipere, ac proinde initiũ salutis est à Deo, naturam nostrã immutante, vt ab ipso afflati, in Christo erudiri & seruari sustineamus.

Matth.13.55

Esa.54.13
ierem.32.33

Matth.11.27

48 Verus sacramentorum vsus est, ab iis ad rem ipsam, id est ad Christum, assurgere: cuius vni' participatione æternam vitam consequimur.

Exo.46.15

Christus à DeoPatre hoc ipsum nobis est ad vitã æternam consequendam ac retinendam, quod panis & caro atque adeo cibus & potus ad caducæ huius vitæ vsum.

50 Hic est panis ille qui è cælo descendit, vt qui eo vescitur, non moriatur.

51 Ego sum panis viuificus qui è cælo descendi: siquis ederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.

Caro inter carnalẽ manducationem, cuius instrumentum sunt dentes, & spiritualem esum qui in fide cõsistit, distĩguere non potest, ac proinde dãnat quod non intelligit. Sed nihilominꝰ inculcãda est veritas. 1.Cor.11.27

52 Pugnabant ergo Iudæi alii aduersus alios, dicentes, Quomodo potest hic nobis carnem *suam* dare qua vescamur?

53 Dixit ergo eis Iesus, Amen amen dico vobis, nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis eiꝰ sanguinem, non habetis vitã in ~~nobis~~. vobis

54 ||Qui edit carnem meã, & bibit meum sanguinẽ, habet vitam æternam: & ego excitabo eum in vltimo illo die.

55 ~~Caro enim~~ mea verè est ~~cibus,~~ & sanguis meus verè est potus.

56 Qui edit meam carnẽ, & bibit meum sanguinẽ, in me manet, & ego in eo.

57 Sicut misit me viuens ille Pater, & ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipse quoque per me.

58 Hic est panis ille qui de cælo descendit: nõ prout comederunt Patres vestri manna, & mortui sunt. qui ederit hunc panem, viuet in æternũm.

59 Hęc dixit in synagoga, quum doceret in Capernaum.

60 Christi cũ membris suis vnionem assequi nõ potest humana ratio: adoret igitur quod est ipsa excellentius.

60 Multi ergo ex discipulis eiꝰ *his* auditis dixerũt, Durus est hic sermo: quis potest eum audire?

Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μὴ ἀποθάνῃ.

Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστίν, ὃν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.

Ἐμάχοντο οὖν πρὸς ἀλλήλους οἱ Ἰουδαῖοι, λέγοντες, Πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν;

Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς.

Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

Ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθῶς ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῶς ἐστι πόσις.

Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ.

Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν πατήρ, κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν πατέρα· καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι᾽ ἐμέ.

Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄρτον, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα.

Ταῦτα εἶπεν ἐν συναγωγῇ, διδάσκων ἐν Καπερναούμ.

Πολλοὶ οὖν ἀκούσαντες ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, εἶπον, Σκληρός ἐστιν οὗτος ὁ λόγος· τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;

Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ ὅτι 61
γογγύζουσι περὶ τούτου οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, Τοῦτο ὑμᾶς σκανδα-
λίζει;

Sciens autem Iesus apud se discipulos suos de hoc murmurare, dixit eis, Hoc vos offendit?

Ἐὰν οὖν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀν- 62
θρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρό-
τερον;

Quid si igitur conspiceretis Filium hominis ascendentem eò || vbi erat prius?

Supra,3.13

Τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ 63
σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. τὰ ῥήματα
ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ
ζωή ἐστιν.

Spiritus est qui viuificat, caro nõ prodest quicquam: verba quæ ego loquor vobis, spiritus sunt & vita sunt.

Ideo viuifica est nobis caro Christi, quia idem qui homo est, Deus est. quod mysterium sola fide (quæ Dei donum est electis peculiare) comprehẽditur.

Ἀλλ' εἰσὶν ἐξ ὑμῶν τινὲς οἳ οὐ πιστεύ- 64
ουσιν. Ἤδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰησοῦς τίνες
εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες, καὶ τίς ἐστιν ὁ πα-
ραδώσων αὐτόν.

Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. nouerat enim à principio Iesus quinam essent qui nõ credebant, & quis eum proditurus esset.

Καὶ ἔλεγε, Διὰ τοῦτο εἴρηκα ὑμῖν 65
ὅτι οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με
ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ πα-
τρός μου.

Et dicebat, Propterea dixi vobis neminem posse venire ad me nisi fuerit ei datum à Patre meo.

Ἐκ τούτου πολλοὶ ἀπῆλθον τῶν μαθη- 66
τῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκέτι μετ'
αὐτοῦ περιεπάτουν.

Ex eo multi discipulorum eius pedem retulerunt, nec amplius cum eo versabantur.

Ea est hominum malitia, vt ex ipsa salutis doctrina (nisi siqui singulari Dei beneficio credant) occasionẽ exitii sui arripiãt.

Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα, Μὴ 67
καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;

Dixit ergo Iesus duodecim illis, Num & vos vultis abire?

Ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ Σίμων Πέτρος, 68
Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥή-
ματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις.

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quẽ abibimus? verba vitæ æternæ habes:

Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώ- 69
καμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ
τοῦ ζῶντος.

Et nos credimus & cognouimus te esse Christũ illum Filium Dei viuentis.

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Οὐκ ἐγὼ 70
ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην, καὶ ἐξ
ὑμῶν εἷς διάβολός ἐστιν.

Respondit eis Iesus, ||Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est diabolus?

Matth.16.16

Paruus est numerus Christũ profitentium, & in iis rursus aliqui sunt hypocritæ, atq; adeo omnium hominum deterrimi.

Ἔλεγε δὲ τὸν Ἰούδαν Σίμωνος Ἰσκα- 71
ριώτην. οὗτος γὰρ ἤμελλεν αὐτὸν παρα-
διδόναι, εἷς ὢν ἐκ τῶν δώδεκα.

Loquebatur autem de Iuda Simonis *filio* Iscariota. futurum enim erat vt hic proderet eum, quum esset vnus ex illis duodecim.

CAP. VII.

Dei gratia nõ est hæreditaria, sed aduentitium donũ. Hinc fit vt sæpe filiis Dei plus molestiæ exhibeãt propinqui quàm extranei.

Leuit. 23.34

VErsabatur autem Ie- 1
sus post hæc in Ga-
lilæa: non enim vo
lebat in Iudæa versari,
quia studebant eum Iu-
dæi trucidare.

Propè autem erat festũ 2
Iudæorum|| scenopegia.

Dixerunt igitur ad eũ 3
fratres ei⁹, Digredere hinc
& vade in Iudæam, vt di-
scipuli tui conspiciant o-
pera tua quæ facis.

Nemo enim in occulto 4
facit aliquid, & quærit i-
pse celebris esse: si hæc fa-
cis, patefacito teipsum
mundo.

Nam ne fratres quidẽ 5
eius credebant in eum.

Stultis suorũ notis minimè obsequẽdum.

Dicit ergo eis Iesus, Tẽ 6
pus meum nõdum adest:
tempus autem vestrum
semper est paratum.

Non potest mũdus vos 7
odisse: me autẽ odit, quo-
niam ego testor de eo, o-
pera eius mala esse.

Infrà, 8.20

Vos ascendite ad festũ 8
hoc: ego nondum ascen-
do ad hoc festum, || quia
tempus meum nondum
impletum est.

10 Exemplũ horrendæ cõfusionis in ipso Ecclesiæ sinu. Pastores metu & terrore oppressum populũ tenẽt: populus non apparentem Christũ quærit, sese offerẽtem negligit. nõ desũt etiã qui cognitũ temere cõdemnent: pauci tãtum clanculũ rectè sentiũt.

Hæc autem quum eis 9
dixisset, mansit in Gali-
læa.

Vt ascenderunt autem 10
fratres eius, tunc & ipse a-
scẽdit ad festũ, nõ manife
stè, sed velut in occulto.

Iudæi ergo quærebant 11
eum in festo, & dicebant,
Vbi est ille?

Et murmur multũ erat 12
in turba de eo: alii quidẽ
dicebãt, Vir bonus est: alii
autem dicebant, Non: sed

Κεφάλαιον ζ

ΚΑΙ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι.

Ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων ἡ σκηνοπηγία.

Εἶπον οὖν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, Μετάβηθι ἐντεῦθεν, καὶ ὕπαγε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταί σου θεωρήσωσι τὰ ἔργα σου ἃ ποιεῖς.

Οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ τι ποιεῖ, καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι· εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ.

Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν.

Λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πάρεστιν· ὁ δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτέ ἐστιν ἕτοιμος.

Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς· ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρά ἐστιν.

Ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην· ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην, ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πεπλήρωται.

Ταῦτα δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ.

Ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν ἑορτήν, οὐ φανερῶς, ἀλλ᾽ ὡς ἐν κρυπτῷ.

Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ἐζήτουν αὐτὸν ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἔλεγον, Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;

Καὶ γογγυσμὸς πολὺς περὶ αὐτοῦ ἦν ἐν τοῖς ὄχλοις. οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι ἀγαθός ἐστιν· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Οὔ· ἀλλὰ

πλανᾷ τὸν ὄχλον.
Οὐδεὶς μέντοι παῤῥησίᾳ ἐλάλει 13
περὶ αὐτοῦ, διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων.
Ἤδη δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης, ἀνέβη 14
ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδίδασκε.
Καὶ ἐθαύμαζον οἱ Ἰουδαῖοι, λέγον- 15
τες, Πῶς οὗτος γράμματα οἶδε, μὴ με-
μαθηκώς;
Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν, 16
Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ
πέμψαντός με.
Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποι- 17
εῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον
ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ
λαλῶ.
Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν 18
ἰδίαν ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν τὴν δόξαν τοῦ
πέμψαντος αὐτὸν, οὗτος ἀληθής ἐστι, καὶ
ἀδικία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν.
Οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον, 19
καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; τί με
ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;
Ἀπεκρίθη ὁ ὄχλος καὶ εἶπε, Δαιμό- 20
νιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;
Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, 21
Ἓν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυ-
μάζετε.
Διὰ τοῦτο Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν 22
περιτομὴν, (οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ Μωσέως
ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων) καὶ ἐν σαβ-
βάτῳ περιτέμνετε ἄνθρωπον.
Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος 23
ἐν σαββάτῳ, ἵνα μὴ λυθῇ ὁ νόμος Μω-
σέως, ἐμοὶ χολᾶτε ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ὑ-
γιῆ ἐποίησα ἐν σαββάτῳ;

turbam ſeducit.
Nullus tamen palàm
loquebatur de eo, pro-
pter metum Iudæorum.
Feſto autem iam me-
dio aſcendit Ieſus in tem
plum, ac docebat.
Et mirabantur Iudæi,
dicentes, Quomodo iſte
literas nouit, quum non
didicerit?
Reſpondit eis Ieſus, &
dixit, Mea doctrina non
eſt mea, ſed eius qui miſit
me.
Siquis voluerit eius vo
luntatem exequi, cogno-
ſcet de doctrina, vtrũ ex
Deo ſit, an ego à meipſo
loquar.
Qui à ſemetipſo loqui-
tur, gloriam quærit: qui
autem quærit gloriã eius
qui miſit ipſũ, hic verax
eſt, & iniuſtitia in eo nõ
eſt.
|| Nónne Moſes dedit
vobis Legem, & *tamẽ* ne-
mo ex vobis præſtat Le-
gem? || quid me ſtudetis
trucidare?
Reſpondit turba & di-
xit, Dæmonium habes:
quis te ſtudet trucidare?
Reſpondit Ieſus & di-
xit eis, Vnum opus edidi,
& omnes miramini.
Attamen || Moſes dedit
vobis circũciſionem, (nõ
quòd ex Moſe ſit, || ſed
quia ex Patribus) & Sab-
batho circunciditis ho-
minem.
Si circunciſionem acci
pit homo Sabbatho, vt
non ſoluatur Lex Moſis,
mihi indignamini quòd
totum hominem ſanum
fecerim Sabbatho?

Chriſtus bo-
nitate certat
cũ mundi per-
fidia: plerique
interea ex eo
ipſo arripiunt
offendiculi oc
caſionẽ, quo
oportuerat e-
os ad Chriſtũ
amplectẽdum
incitari.
16 Ideo pau
ci ſunt quibus
Euangeliũ ſa-
piat, quoniam
rarum eſt pie-
tatis ſtudium.

Vera ſalutis
doctrina à co-
mẽtitia eo di-
ſtinguitur ꝙ
illa gloriã Dei
illuſtrat, iſta
homines effe-
rendo, Dei glo
riã obſcurat.
Exo.24.3
19 Nulli ſe-
curius clamãt
ſe Legis Dei
aſſertores eſ-
ſe quàm qui
illam impudẽ
tiſſime violãt.
Suprà,5.18
21 Sabbathũ
(quod hic no-
bis ꝓ omniũ
ceremoniarũ
regula propo-
nitur) non im
pediendis ſed
potius exercẽ
dis Dei operi-
bus deſtinatũ
eſt: inter quæ
charitas proxi
mi præcipuũ
locũ obtinet.
Leuit.12.3
Gene.17.10

Deut.1.18 Iudicandum ex rerum veritate, ne in medium prodeuntes personæ nos transuersos abripiant.

24 ||Ne iudicate secūdum speciem, sed iusto iudicio iudicate.

24 Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.

25 Multi mirantur irritos fieri hostium Dei conatus, nec tamen interea diuinam virtutē agnoscunt.

25 Dicebāt ergo quidā ex Hierosolymitanis, Nōnne hic est quem student trucidare?

25 Ἔλεγον οὖν τινὲς ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν, Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι;

26 At ecce, palàm loquitur, & nihil ei dicunt: nū verè cognouerūt primores hunc verè esse Christum?

26 Καὶ ἴδε, παῤῥησίᾳ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι· μήποτε ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστός;

Homines ad struenda sibi obstacula ingeniosi.

27 Sed nouimus vnde hic sit: quum autem venerit Christus, nemo cogniturus est vnde sit.

27 Ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν.

Christi veritas minimè pēdet ex hominum iudiciis.

28 Clamabat ergo Iesus in templo, docens ac dicēs, Et me nostis, & vnde sim nostis: & à meipso nō veni, sed est verax qui misit me, quem vos nō nostis.

28 Ἔκραξεν οὖν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγων, Κἀμὲ οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί· καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθινὸς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.

29 Ego verò noui eum, quia ab ipso sum, & ille me misit.

29 Ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν, ὅτι παρ' αὐτοῦ εἰμι, κἀκεῖνός με ἀπέστειλεν.

Nō licet malis quod lubet sed id demum quod Deus decreuit.

30 Studebant ergo eū prehendere: sed nemo iniecit in eum manum, quia nondū venerat hora eius.

30 Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι· καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.

Prout crescit regnum Dei, crescit ei' hostium rabies, donec tādem absentia bona frustra requirant quæ præsentia neglexerint.

31 Ex turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus quum venerit, num signa plura edet iis quæ hic edidit?

31 Πολλοὶ δὲ ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, καὶ ἔλεγον, Ὅτι ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ, μήτι πλείονα σημεῖα τούτων ποιήσει ὧν οὗτος ἐποίησεν;

32 Audierūt Pharisæi turbam ista murmurantem de eo, & miserunt Pharisæi ac principes Sacerdotum ministros vt eū prehenderent.

32 Ἤκουσαν οἱ Φαρισαῖοι τοῦ ὄχλου γογγύζοντος περὶ αὐτοῦ ταῦτα· καὶ ἀπέστειλαν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ὑπηρέτας, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν.

33 Dixit ergo eis Iesus, Adhuc paulisper ero vobiscum, deinde abibo ad eū qui me misit.

33 Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με.

Infrà,13.33

34 ||Quæretis me, nec inuenietis: & vbi ego ero, eò vos non poteritis venire.

34 Ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετε· καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν.

Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυ- 35
τούς, Ποῦ οὗτος μέλλει πορεύεσθαι, ὅτι ἡ-
μεῖς οὐχ εὑρήσομεν αὐτόν; μὴ εἰς τὴν
διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύε-
σθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας;

Dixerunt ergo Iudæi inter ſeſe, Quò futurum eſt vt iſte proficiſcatur, vt nos non inueniamus eum? num ad eos qui diſperſi ſunt inter Græcos iturus eſt, & Græcos docturus?

Τίς ἐστιν οὗτος ὁ λόγος ὃν εἶπε, Ζητήσε- 36
τέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετε· καὶ ὅπου εἰμὶ
ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;

Quis eſt hic ſermo quẽ dixit, Quæretis me, & nõ inuenietis: & vbi ego ero, vos non poteritis venire?

Ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ 37
τῆς ἑορτῆς εἱστήκει ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἔκραξε,
λέγων, Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός
με, καὶ πινέτω.

¶ ||Vltimo autem die illo magno feſti ſtetit Ieſus, & clamauit, dicẽs, Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.

Leuit.23.36

Duo ſunt ſalutis noſtræ capita: vnum, vt vero ſummæ noſtræ inopiæ ſenſu ſeriò tãgamur: alterum, vt in vno Chriſto per fidem apprehẽſo quæramus omnium bonorum copiã.

Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ 38
γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ
ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος.

||Qui credit in me, ſicut dixit Scriptura, flumina aquæ viuæ fluent ex ventre eius.

Eſa.55.1

(Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ πνεύματος 39
οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς
αὐτόν· οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι ὁ
Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη)

(Hoc autem dixit de ||Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nõdum erat glorificatus)

Ioel.2.28
act.2.17

Πολλοὶ οὖν ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαν- 40
τες τὸν λόγον, ἔλεγον, Οὗτός ἐστιν ἀλη-
θῶς ὁ προφήτης.

Multi ergo è turba quũ audiſſent hunc ſermonẽ, dicebant, || Verè hic eſt Propheta ille.

In ipſa Eccleſia de præcipuo capite religionis certatur: nec alii ſunt crudeliores Chriſti hoſtes iis qui veritatis ſedẽ occupant. Non licet tamẽ eis quicquid libet.

Ἄλλοι ἔλεγον, Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός. 41
ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Μὴ γὰρ ἐκ τῆς Γαλι-
λαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται;

Alii dicebant, Hic eſt Chriſtus. Quidam autem dicebãt, Num enim è Galilæa veniet Chriſtus?

Οὐχὶ ἡ γραφὴ εἶπεν ὅτι ἐκ τοῦ σπέρ- 42
ματος Δαβίδ, καὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώ-
μης ὅπου ἦν Δαβίδ, ὁ Χριστὸς ἔρχεται;

||Nónne Scriptura dicit, ex ſemine Dauid, & ex vico Bethlehem, vbi erat Dauid, vẽturum Chriſtũ?

Deut.18.15
mich.5.2
matth.2.5

Σχίσμα οὖν ἐν τῷ ὄχλῳ ἐγένετο 43
δι' αὐτόν.

Diſſidium ergo ortum eſt in turba propter eum.

Τινὲς δὲ ἤθελον ἐξ αὐτῶν πιάσαι 44
αὐτόν· ἀλλ' οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν
τὰς χεῖρας.

Quidam autem ex ipſis volebant eum prehendere, ſed nemo iniecit in eũ manus.

Ἦλθον οὖν οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς 45
ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους· καὶ εἶπον αὐτοῖς
ἐκεῖνοι, Διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν;

Venerũt ergo miniſtri ad põtifices & Phariſæos: qui dixerunt eis, Quare non adduxiſtis eum?

Deus è cælis irridet Filii ſuũ inimicos.

Responderunt ministri, 46
Nunquam ita loquutus
est homo vt homo iste.

Ἀπεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται, Οὐδέποτε
οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ
ἄνθρωπος.

Responderūt ergo eis 47
Pharisæi, Num & vos se-
ducti estis?

Ἀπεκρίθησαν οὖν αὐτοῖς οἱ Φαρι-
σαῖοι, Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;

Falsi pastores adeo sunt stolidi vt ex multitudine & externo splēdore Ecclesiā Dei æstiment.

Num quis ex primori- 48
bus credidit in eum, aut
ex Pharisæis?

Μή τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν
εἰς αὐτόν, ἢ ἐκ τῶν Φαρισαίων;

Sed túrba hęc quæ non 49
nouit Legem, execrabilis
est.

Ἀλλ᾽ ὁ ὄχλος οὗτος ὁ μὴ γινώσκων τὸν
νόμον, ἐπικατάρατοί εἰσι.

Suprà, 3.2

Dicit eis Nicodemus, 50
||is qui venerat ad eum
nocte, & vn⁹ erat ex illis,

Λέγει Νικόδημος πρὸς αὐτούς, ὁ ἐλ-
θὼν νυκτὸς πρὸς αὐτόν, εἷς ὢν ἐξ αὐτῶν,

Deut. 17.8, & 29.15

Num Lex nostra con- 51
demnat quempiam, nisi
prius audierit ab ipso, ||&
cognouerit quid faciat?

Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρω-
πον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ᾽ αὐτοῦ πρότερον,
καὶ γνῷ τί ποιεῖ;

Responderunt & dixe- 52
runt ei, Nónne & tu Gali
læus es? scrutare & vide
ex Galilæa Prophetā non
surrexisse.

Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ, Μὴ καὶ
σὺ ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ; ἐρεύνησον
καὶ ἴδε ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας
οὐκ ἐγήγερται.

Non est consilium contra Dominum.

Et profectus est vnus- 53
quisque domum suam.

Καὶ ἐπορεύθη ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον
αὐτοῦ.

CAP. VIII.

Κεφάλαιον η.

Mali bonis insidias nectētes, sibiipsis laqueū nectunt.

IEsus autem profectus 1
est in montem Oliua-
rum.

Ἰησοῦς δὲ ἐπορεύθη εἰς τὸ ὄρος τῶν
Ἐλαιῶν.

Et diluculo rursus ad- 2
fuit in templo, & totus
populus venit ad eum: &
sedens docebat eos.

Ὄρθρου δὲ πάλιν παρεγένετο εἰς τὸ
ἱερόν, καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἤρχετο πρὸς αὐ-
τόν· καὶ καθίσας ἐδίδασκεν αὐτούς.

Adducunt autem ad eū 3
Scribæ & Pharisæi mulie
rem in adulterio depre-
hensam: & quum statuis-
sent eam in medio,

Ἄγουσι δὲ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φα-
ρισαῖοι πρὸς αὐτὸν γυναῖκα ἐν μοι-
χείᾳ κατειλημμένην· καὶ στήσαντες αὐ-
τὴν ἐν μέσῳ,

Dicūt ei, Magister, hæc 4
mulier deprehensa est in
ipso facto, quum mœcha
retur:

Λέγουσιν αὐτῷ, Διδάσκαλε, αὕτη
ἡ γυνὴ κατειλήφθη ἐπαυτοφώρῳ μοι-
χευομένη·

Leuit. 20.10.

||In Lege autem Moses 5
mandauit nobis vt tales
lapidarentur: tu ergo
quid dicis?

Ἐν δὲ τῷ νόμῳ Μωσῆς ἡμῖν ἐνετεί-
λατο τὰς τοιαύτας λιθοβολεῖσθαι· σὺ οὖν
τί λέγεις;

Τοῦτο δὲ ἔλεγον πειράζοντες αὐ- 6
τὸν, ἵνα ἔχωσι κατηγορεῖν αὐτοῦ. Ὁ δὲ
Ἰησοῦς κάτω κύψας, τῷ δακτύλῳ ἔγρα-
φεν εἰς τὴν γῆν.

Ὡς δὲ ἐπέμενον ἐρωτῶντες αὐτὸν, 7
ἀνακύψας εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ὁ ἀνα-
μάρτητος ὑμῶν, πρῶτος τὸν λίθον ἐπ'
αὐτῇ βαλέτω.

Καὶ πάλιν κάτω κύψας, ἔγραφεν εἰς 8
τὴν γῆν.

Οἱ δὲ, ἀκούσαντες, καὶ ὑπὸ τῆς συνει- 9
δήσεως ἐλεγχόμενοι, ἐξήρχοντο εἷς καθ'
εἷς, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων
ἕως τῶν ἐσχάτων· καὶ κατελείφθη μόνος
ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἡ γυνὴ ἐν μέσῳ ἑστῶσα.

Ἀνακύψας δὲ ὁ Ἰησοῦς, καὶ μηδένα 10
θεασάμενος πλὴν τῆς γυναικὸς, εἶπεν
αὐτῇ, Ἡ γυνὴ, ποῦ εἰσιν ἐκεῖνοι οἱ κα-
τήγοροί σου; οὐδείς σε κατέκρινεν;

Ἡ δὲ εἶπεν, Οὐδεὶς, Κύριε. Εἶπε δὲ
αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Οὐδὲ ἐγώ σε κατακρίνω. 11
πορεύου, καὶ μηκέτι ἁμάρτανε.

Πάλιν οὖν ὁ Ἰησοῦς αὐτοῖς ἐλάλη- 12
σε, λέγων, Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ
ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν
τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ Φαρισαῖοι, Σὺ
περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς· ἡ μαρτυρία σου 13
οὐκ ἔστιν ἀληθής.

Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, 14
Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἀληθής
ἐστιν ἡ μαρτυρία μου· ὅτι οἶδα πόθεν ἦλ-
θον, καὶ ποῦ ὑπάγω· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴ-
δατε πόθεν ἔρχομαι, καὶ ποῦ ὑπάγω.

Ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε, ἐγὼ 15
οὐ κρίνω οὐδένα.

Hoc auté dicebant ten tantes eum, vt possent eũ accusare. Iesus autem incuruatus deorsum, digito scribebat in terra.

Quum autem perseuerarent eum interrogare, erexit se, & dixit eis, ||Qui vestrum immunis est à peccato, primus in eam iaciat lapidem.

Et rursum incuruatus deorsũ, scribebat in terra.

Auditis autem his, arguente ipsos conscientia, singulatim alius post aliũ exibant, initio facto à seniorib⁹ vsq; ad vltimos: & relictus est solus Iesus, & mulier in medio stans.

Quum autem erexisset se Iesus, & neminem conspiceret præter mulieré, dixit ei, Mulier, vbi sunt illi tui accusatores? nemo te condemnauit?

Ipsa verò dixit, Nemo, Domine. Dixit autem ei Iesus, Nec ego te condemno: vade, & ne amplius pecces.

¶ Rursum ergo Iesus loquutus est eis, dicés, ||Ego sum lux mũdi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

Pharisæi igitur dixerũt ei, Tu de teipso testaris: testimonium tuum non est idoneum.

Respondit Iesus & dixit eis, ||Etiãsi ego testor de meipso, idoneum est testimoniũ meum: quia scio vnde venerim, & quò vadã: vos auté nescitis vnde venerim, & quò vadã.

Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam.

Vid.

In hypocritas, qui plusquam seueri aliorum censores, suis vitiis indulgēt. *Deut.* 17. 7

Christus noluit ciuilis magistratus partes ad se trahere, contentus ad fidem & resipiscentiã peccatores adducere.

Mundus natura cæc⁹ nusquam nisi in solo Christo fit luciscōpos. *Suprà,* 1. 5. *infrà,* 9. 5

Christus testis est veritatis omni exceptione maior, vtqui ob hoc ipsum sit a Patre missus, & ab eodem infinitis miraculis mundo approbatus. *Suprà,* 5. 31

Quòd si etiam iudicem 16
ego, iudicium meum firmum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me Pater.

Καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγώ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθής ἐστιν· ὅτι μόνος οὐκ εἰμί, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με πατήρ.

Deut.17.6, & 19.15 matth.18.16 2.cor 13.1 heb.10.28

Sed & in Lege vestra scri 17
ptum est, ||duorum hominum testimonium idoneum esse.

Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν.

Ego *is* sum qui testor de 18
meipso, & testatur de me qui misit me Pater.

Ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ.

Nemo Deũ nisi in Christo nosse potest.

Dicebant ergo ei, Vbi 19
est tuus ille Pater? Respõdit Iesus, Neque me nostis, neque Patrem meũ: si me nossetis, Patrem quoque meum nossetis.

Ἔλεγον οὖν αὐτῷ, Ποῦ ἐστιν ὁ πατήρ σου; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Οὔτε ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν πατέρα μου· εἰ ἐμὲ ᾔδειτε, καὶ τὸν πατέρα μου ᾔδειτε ἄν.

Dei non hominum arbitrio viuim⁹ & morimur. Itaque illud vnũ superest vt nostro munere cõstanter defungamur.

Hæc verba loquutus est 20
Iesus in gazophylacio, docens in templo: & nemo prehendit eum, quia nõdum venerat hora eius.

Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ.

Dixit ergo iterum eis 21
Iesus, Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini: quò ego vado, vos non potestis venire.

Εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ζητήσετέ με, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὑμῶν ἀποθανεῖσθε· ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν.

22 Quoniam homines natura à reb⁹ cælestib⁹ abhorrent, nemo est idoneus Christo discipulus nisi quem Spiritus Dei formauit. Interea tamen mũdo oblatã vitam repudianti, necessariò pereundum erit.

Dicebant ergo Iudæi, 22
Num trucidabit seipsum, qui dicat, Quò ego vado, vos non potestis venire?

Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, Μήτι ἀποκτενεῖ ἑαυτόν, ὅτι λέγει, Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν;

Tunc dixit eis, Vos ex 23
inferis estis, ego ex supernis sum: vos ex hoc mundo estis, ego non sum ex hoc mundo.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστέ, ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.

Ideo vobis dixi vos mo 24
rituros in peccatis vestris. Nam nisi credideritis me *eum* esse, moriemini in peccatis vestris.

Εἶπον οὖν ὑμῖν ὅτι ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν· ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν.

Is demum quis sit Christ⁹ cognoscet qui attẽtè audiet quid loquatur.

Dixerunt ergo ei, Tu 25
quis es? Tum dixit eis Iesus, *Id* quod à principio dico vobis.

Ἔλεγον οὖν αὐτῷ, Σὺ τίς εἶ; Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Τὴν ἀρχὴν ὅ,τι καὶ λαλῶ ὑμῖν.

Deus contẽptæ Christi doctrinæ vindex.

Multa habeo quæ de vo 26
bis loquar ac iudicem: sed qui me misit, verax est:

Πολλὰ ἔχω περὶ ὑμῶν λαλεῖν καὶ κρίνειν· ἀλλ' ὁ πέμψας με, ἀληθής ἐστι·

κἀγὼ ἃ ἤκουσα παρ' αὐτοῦ, ταῦτα λέ-
γω εἰς τὸν κόσμον.

& ego, quæ audiui ab eo,
hæc loquor mundo.

Οὐκ ἔγνωσαν ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς 27
ἔλεγεν.

Non cognouerũt eum
de Patre ipsis loqui.

Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ὅταν ὑ- 28
ψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώ-
σεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ
οὐδέν, ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξέ με ὁ πα-
τήρ μου, ταῦτα λαλῶ.

Dixit ergo eis Iesus,
Quum extuleritis Filium
hominis, tunc agnoscetis
me *eum* esse, & ex meipso
nihil facere, sed prout do
cuit me Pater, hæc loqui.

Ipse quoque Christi contẽptus cedit eius gloriæ: quod tandem eius hostes maximo suo malo sentient.

Καὶ ὁ πέμψας με, μετ' ἐμοῦ ἐστιν. 29
οὐκ ἀφῆκέ με μόνον ὁ πατήρ, ὅτι ἐγὼ τὰ
ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε.

Nam qui me misit, me-
cum est. non reliquit me
solũ Pater ; quia ego quæ
placita sũt ei facio sẽper.

Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος πολλοὶ ἐπί- 30
στευσαν εἰς αὐτόν.

Hæc illo loquẽte mul-
ti crediderunt in eum.

Ἔλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπι- 31
στευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους, Ἐὰν ὑμεῖς
μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς
μαθηταί μου ἐστέ·

Dicebat ergo Iesus iis
Iudæis qui crediderant i-
psi, Si vos manseritis in
sermone meo, verè disci-
puli mei eritis:

Veri discipuli Christi in eiusdẽ sermone perseuerãt vt magis ac magis in cognitione veritatis proficiẽtes, à durissima peccati seruitute in veram libertatem iustitiæ & vitæ asserantur.

Καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ 32
ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς.

Et cognoscetis Verita-
tem, & Veritas vos in li-
bertatem vindicabit.

Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ, Σπέρμα Ἀ- 33
βραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκα-
μεν πώποτε· πῶς σὺ λέγεις, Ὅτι ἐλεύθεροι
γενήσεσθε;

Responderunt ei, Semẽ
Abrahæ sumus, neq; cui-
quam seruiuimus vnquã:
quomodo tu dicis nos in
libertatem vindicandos?

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν 34
ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν
ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας.

Respondit eis Iesus, A-
men amen dico vobis,
quisquis committit pecca
tum, || seruus est peccati.

Rom.6.20
2.pet.2.19

Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς 35
τὸν αἰῶνα· ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

Seruus autẽ non manet
in domo in æternum: fi-
lius manet in æternum.

Ἂν οὖν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, 36
ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε.

Itaque si vos Filius in
libertatem vindicarit, ve-
rè liberi eritis.

Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· 37
ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι ὁ λόγος
ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν.

Scio vos semẽ Abrahæ
esse: sed studetis me truci-
dare, quia sermo meus nõ
habet locum apud vos.

37 Omnes natura planè diabolica præditos nasci declarant scelerati ipsorum mores. Immutantur autem, & secundum fœdus cum Abrahamo sãcitũ in Dei familiam adsciscũtur ĩ vno Christo per fidem apprehenso: quæ quidẽ fides ex verè sãcta & honesta vita dignoscitur.

Ἐγὼ ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ πατρί 38
μου, λαλῶ, καὶ ὑμεῖς οὖν ὃ ἑωράκατε

Ego loquor quod vi-
di apud Patrem meum, &
vos facitis quod vidistis

apud patrem vestrum.

παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν, ποιεῖτε.

39 Responderunt & dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus, Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis.

Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ, Ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε ἄν.

40 Nũc autem studetis me interficere, hominem qui veritatẽ vobis loquutus sum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit.

Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Θεοῦ. τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησεν.

41 Vos facitis opera patris vestri. Itaque dixerunt ei, Nos ex scortatione non sumus geniti: vnum patrẽ habemus, *nempe* Deum.

Ὑμεῖς ποιεῖτε τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν. Εἶπον οὖν αὐτῷ, Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· ἕνα πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν.

42 Dixit ergo eis Iesus, Si Deus pater vester esset, diligeretis me. ego enim à Deo profectus sum & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit.

Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμέ. ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἥκω· οὐδὲ γὰρ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ᾽ ἐκεῖνός με ἀπέστειλε.

43 Quare loquutionem istam meam non agnoscitis? quia non potestis audire sermonem meum.

Διατί τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον τὸν ἐμόν.

1.Iohan.3.8

44 ||Vos ex patre diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis explere. Ille fuit homicida à pricipio, & in veritate non perstitit: non est enim veritas in eo. Quotiescunque loquitur mẽdacium, de suo loquitur, quia mendax est, & mendacii pater.

Ὑμεῖς ἐκ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ᾽ ἀρχῆς, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν. ὅτι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ.

45 Vos autẽ, quia ego veritatem dico, non creditis mihi.

Ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ μοι.

Christus munere sibi commisso à Patre, omni ex parte est perfunctus.

46 Quis ex vobis arguit me de peccato? si veritatem dico, quare vos non creditis mihi?

Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ δὲ ἀλήθειαν λέγω, διατί ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι;

1.Iohan.4.6

47 ||Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis quia ex Deo non estis.

Ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει· διὰ τοῦτο ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστέ.

48 Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπον αὐτῷ, Οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς ὅτι Σαμαρείτης εἶ σύ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις;

49 Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, Ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω, ἀλλὰ τιμῶ τὸν πατέρα μου, καὶ ὑμεῖς ἀτιμάζετέ με.

50 Ἐγὼ δὲ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν μου· ἔστιν ὁ ζητῶν, καὶ κρίνων.

51 Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐάν τις τὸν λόγον τὸν ἐμὸν τηρήσῃ, θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

52 Εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, Νῦν ἐγνώκαμεν ὅτι δαιμόνιον ἔχεις. Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται, καὶ σὺ λέγεις, Ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, οὐ μὴ γεύσεται θανάτου εἰς τὸν αἰῶνα;

53 Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅστις ἀπέθανε; καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον· τίνα σεαυτὸν σὺ ποιεῖς;

54 Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, Ἐὰν ἐγὼ δοξάζω ἐμαυτόν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστιν· ἔστιν ὁ πατήρ μου ὁ δοξάζων με, ὃν ὑμεῖς λέγετε ὅτι Θεὸς ὑμῶν ἐστι.

55 Καὶ οὐκ ἐγνώκατε αὐτόν· ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν· καὶ ἐὰν εἴπω ὅτι οὐκ οἶδα αὐτόν, ἔσομαι ὅμοιος ὑμῶν, ψεύστης· ἀλλ' οἶδα αὐτόν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ.

56 Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη.

57 Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτόν, Πεντήκοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας;

58 Εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι.

48 Responderunt ergo Iudæi & dixerunt ei, Nónne bene dicimus te Samaritanum esse, & dæmonium habere?

49 Respondit Iesus, Ego dæmonium non habeo, sed honoro Patrem meũ, & vos contumelia afficitis me.

50 Ego verò non quæro gloriam meam: est qui quærat, & iudicet.

51 Amen amen dico vobis, siquis sermonem meũ seruauerit, mortem non conspiciet in æternum.

52 Dixerũt ergo ei Iudęi, Nunc cognouimus te dæmonium habere. Abrahã mortuus est, & Prophetę: &tu dicis, Siquis sermonẽ meũ seruauerit, nõ gustabit mortem in æternum?

53 Num tu maior es patre illo nostro Abraham, qui mortuus est? etiam Prophetæ mortui sunt: quẽ tu teipsum facis?

54 Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: Pater ille meus, is est qui glorificat me, quem vos dicitis Deum vestrum esse.

55 Neque nostis eum: ego autem noui eum: & si dixero me eum non nosse, ero similis vestri, *id est* mẽdax. sed eum noui, & sermonem eius seruo.

56 Abraham pater vester gestiuit vt videret diem istum meum: & vidit, ac gauisus est.

57 Dixerũt ergo ei Iudæi, Quinquaginta annos nõdum habes, & Abraham vidisti?

58 Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, priusquam Abraham fieret, ego sum.

Christi hostes ad tẽpus quidem lasciuiũt, sed Pater suo tempore apparebit, cõtumeliarum sibi in Filii persona illatarum vindex.

Sola Euãgelii doctrina ꝑ fidem apprehensa, certum est aduersus mortẽ remedium.

In eos qui sãctorum splendore abutuntur vt Christi gloriam obscurent.

Christo nihil magis alienum ab omnĩ ambitione, sed eum supra omnia extulit Pater.

Nulla est Dei extra Christũ nec Christi extra ipsius verbum legitima cognitio.

Christi virtus præcedentibus etiam omnibus seculis sese in patrib⁹ exeruit, vt qui eum vẽturum, in promissionib⁹ viderint, & summo cum gaudio viua fide apprehenderint.

Zelus absq; scientia tandē in apertam rabiem exit: nec tamē licet malis quicquid libet.

Sustulerunt ergo lapi- 59
des vt iacerent in eum: Ie-
sus autem occultauit se,
& exiuit è templo, trāsiēs
per medium eorum: &
sic præteriit.

CAP. IX.

Omniū quidem etiā corporis malorū prima est origo peccatū, nec tamen cō sequitur semper à Deo respici peccata eorū quos durissimis etiam flagellis cædit.

PRæteriens autem vi 1
dit quendam cæcum
à natiuitate:
Et interrogauerūt eum 2
discipuli eius, dicentes,
Rabbi, quis peccauit, hic
an parentes eius, vt cæcus
nasceretur?
Respondit Iesus, Neq; 3
iste peccauit, neque parē-
tes eius, *vt cæcus nascere-
tur:* sed *oportet* opera Dei
manifesta fieri in eo.

Christi opera sunt instar lucis mūdi tenebras illustrātis.

Oportet me operari e- 4
ius opera qui misit me,
donec dies est: venit nox
quūnemo potestoperari.
Quandiu fuero in mū- 5
do, ||Lux sum mundi.

Suprà, 1.9, & 8.11 *infrà*, 12.35. 46

Hoc quū dixisset, spuit 6
humi, & fecit lutum ex
sputo, & illeuit lutum o-
culis cæci:

Christus adhibito luti ac deinde fontis Siloam (id est Missi) symbolo, cæcum natū sanās, declarat, sicut ipse initio hominē condidit, ita etiā se demum eiusdem tum corporis tum multo magis animæ instauratorem esse, & ita quidem vt vltro ad nos sanandos prior accurrat.

Dixítque ei, Vade, laua 7
in piscina Siloam. (quod
est, si interpreteris, mis-
sus) Abiit ergo & lauit, re
diitque videns.

Vicini ergo, & qui pri⁹ 8
viderant eum cæcum es-
se, dicebant, Nónne hic
est qui sedebat & mendi-
cabat?

8 Vera imago omnium hominū qui vt natura cæci sunt, oblatam sibi lucem nec admittūt ipsi, nec in aliis ferunt, & tamē miris modis inter se tumultuantur.

Alii dicebant, Hic est: 9
alii verò, Similis est ei. Il-
le *autem* dicebat, Egó *is*
sum.
Dixerunt ergo ei, Quo- 10
modo aperti sunt tibi o-
culi?
Respondit ille, & dixit, 11
Quidam qui dicitur Ie-
sus, lutum fecit, & ille-

Ἦραν οὖν λίθους ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτόν. Ἰησοῦς δὲ ἐκρύβη, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν· καὶ παρῆγεν οὕτως.

Κεφάλαιον θ.

ΚΑΙ παράγων, εἶδεν ἄνθρωπον τυφλὸν ἐκ γενετῆς.

Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες, Ῥαββὶ, τίς ἥμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Οὔτε οὗτος ἥμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ.

Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με ἕως ἡμέρα ἐστίν· ἔρχεται νὺξ ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι.

Ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ὦ, φῶς εἰμι τοῦ κόσμου.

Ταῦτα εἰπὼν, ἔπτυσε χαμαὶ, καὶ ἐποίησε πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ.

Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ὕπαγε, νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ. (ὃ ἑρμηνεύεται ἀπεσταλμένος) Ἀπῆλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο, καὶ ἦλθε βλέπων.

Οἱ οὖν γείτονες καὶ οἱ θεωροῦντες αὐτὸν τὸ πρότερον ὅτι τυφλὸς ἦν, ἔλεγον, Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ καθήμενος καὶ προσαιτῶν;

Ἄλλοι ἔλεγον, Ὅτι οὗτός ἐστιν· ἄλλοι δὲ, Ὅτι ὅμοιος αὐτῷ ἐστιν. Ἐκεῖνος ἔλεγεν, Ὅτι ἐγώ εἰμι.

Ἔλεγον οὖν αὐτῷ, Πῶς ἀνεῴχθησάν σοι οἱ ὀφθαλμοί;

Ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπεν, Ἄνθρωπος λεγόμενος Ἰησοῦς πηλὸν ἐποίησε, καὶ ἐπέ-

χρισέ μου τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ εἶπέ μοι, Ὕπαγε εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ, καὶ νίψαι. Ἀπελθὼν δὲ καὶ νιψάμενος, ἀνέβλεψα.

uit oculos meos, & dixit mihi, Vade ad piscinam Siloam, & laua. Vt autem abii ac laui, visum recepi.

Εἶπον οὖν αὐτῷ, Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος; Λέγει, Οὐκ οἶδα.

12 Dixerunt ergo ei, Vbi est ille? Ait, Nescio.

Ἄγουσιν αὐτὸν πρὸς τοὺς Φαρισαίους, τόν ποτε τυφλόν.

13 Adducunt eum ad Pharisæos, eum *inquam* qui olim cæcus *fuerat*.

Ἦν δὲ σάββατον ὅτε τὸν πηλὸν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀνέῳξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς;

14 Erat autem Sabbathũ quum lutũ faceret Iesus, & aperiret oculos eius.

Πάλιν οὖν ἠρώτων αὐτὸν καὶ οἱ Φαρισαῖοι πῶς ἀνέβλεψεν. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Πηλὸν ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἐνιψάμην, καὶ βλέπω.

15 Rursus ergo interrogarunt eum etiam Pharisæi quomodo visum recepisset. Ille auté dixit eis, Lutũ imposuit oculis meis, & laui, & video.

Ἔλεγον οὖν ἐκ τῶν Φαρισαίων τινές, Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. Ἄλλοι ἔλεγον, Πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖν; Καὶ σχίσμα ἦν ἐν αὐτοῖς.

16 Dicebant ergo ex Phariseis quidam, Homo iste non est à Deo: nam Sabbathum non seruat. Alii dicebant, Quomodo potest homo peccator talia signa edere? Et dissidium erat inter eos.

Nullius rei prætextu acriꝰ quàm religionis, oppugnatur religio: sed ea quo magis premitur, eo magis assurgit.

Λέγουσι τῷ τυφλῷ πάλιν, Σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; Ὁ δὲ εἶπεν, Ὅτι προφήτης ἐστίν.

17 Rursus dicũt cæco, Tu quid dicis de illo, quòd aperuerit oculos tuos? Ille autem dixit, Propheta est.

Οὐκ ἐπίστευσαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι τυφλὸς ἦν, καὶ ἀνέβλεψεν, ἕως ὅτου ἐφώνησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τοῦ ἀναβλέψαντος·

18 Non crediderunt ergo Iudæi de eo quòd cæcus fuisset, & visum recepisset, vsquequo vocarunt eius parentes, eius *inquã* qui visum receperat:

Καὶ ἠρώτησαν αὐτούς, λέγοντες, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὑμῶν, ὃν ὑμεῖς λέγετε ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη; πῶς οὖν ἄρτι βλέπει;

19 Et interrogauerũt eos, dicentes, Híccine est filius vester quem vos dicitis cæcum natum esse? quomodo ergo nunc videt?

Ἀπεκρίθησαν αὐτοῖς οἱ γονεῖς αὐτοῦ καὶ εἶπον, Οἴδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ἡμῶν, καὶ ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη·

20 Responderunt eis parẽtes eius & dixerũt, Scimus hunc esse filium nostrũ, & cæcum natum esse:

Quomodo autem nũc 21
videat nescimus, aut quis
eius aperuerit oculos, nos
nescimus: ipse ætatem ha
bet, ipsum interrogate, i-
pse de se loquetur.

Πῶς δὲ νῦν βλέπει οὐκ οἴδαμεν, ἢ τίς ἤνοιξεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἡμεῖς οὐκ οἴδαμεν· αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε, αὐτὸς περὶ αὐτοῦ λαλήσει.

Hæc dixerunt parentes 22
eius, quòd timerent Iu-
dæos: iam enim cõstitue-
rant Iudæi vt siquis eum
confiteretur *esse* Christũ,
synagoga moueretur.

Ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ὅτι ἐφοβοῦντο τοὺς Ἰουδαίους· ἤδη γὰρ συνετέθειντο οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται.

Propterea parentes e- 23
ius dixerunt, Ætatem ha-
bet, ipsum interrogate.

Διὰ τοῦτο οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶπον, Ὅτι ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε.

Secundò ergo vocarũt 24
hominem qui fuerat cæ-
cus, & dixerunt ei, Tribue
gloriam Deo: nos hunc
hominem scimus pecca-
torem esse.

Ἐφώνησαν οὖν ἐκ δευτέρου τὸν ἄνθρωπον ὃς ἦν τυφλὸς, καὶ εἶπον αὐτῷ, Δὸς δόξαν τῷ Θεῷ· ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἁμαρτωλός ἐστιν.

Respondit ergo ille & 25
dixit, An peccator sit ne-
scio: vnum scio, me, quũ
cæcus fuerim, nũc videre.

Ἀπεκρίθη οὖν ἐκεῖνος καὶ εἶπεν, Εἰ ἁμαρτωλός ἐστιν, οὐκ οἶδα· ἓν οἶδα, ὅτι τυφλὸς ὢν, ἄρτι βλέπω.

Dixerunt autẽ ei iterũ, 26
Quid fecit tibi? quomodo
aperuit oculos tuos?

Εἶπον δὲ αὐτῷ πάλιν, Τί ἐποίησέ σοι; πῶς ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;

Respondit eis, Iam vo 27
bis dixi, & nõ audiuistis:
cur iterum vultis audire?
num & vos vultis discipu
li eius fieri?

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς, Εἶπον ὑμῖν ἤδη, καὶ οὐκ ἠκούσατε· τί πάλιν θέλετε ἀκούειν; μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε αὐτοῦ μαθηταὶ γενέσθαι;

Necesse est tãdem erũpat superba impie tas, frustra sub pietatis zelo delitescens.

Itaque conuitiati sunt 28
ei, & dixerunt, Tu discipu
lus illius esto: nos autem
Mosis discipuli sumus.

Ἐλοιδόρησαν οὖν αὐτὸν, καὶ εἶπον, Σὺ εἶ μαθητὴς ἐκείνου· ἡμεῖς δὲ τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί.

Nos scimus Deum esse 29
loquutum Mosi: hic autẽ
vnde sit nescimus.

Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι Μωσῇ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν.

Respõdit eis ille, & di- 30
xit eis, Enimuero in hoc
mirum *quiddã* est quòd
vos nesciatis vnde sit, &
tamen aperuit meos ocu-
los.

Ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Ἐν γὰρ τούτῳ θαυμαστόν ἐστιν ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε πόθεν ἐστὶ, καὶ ἀνέῳξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς.

Οἴδαμεν δὲ ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ Θεὸς 31
οὐκ ἀκούει· ἀλλ' ἐάν τις θεοσεβὴς ᾖ, καὶ τὸ
θέλημα αὐτοῦ ποιῇ, τούτου ἀκούει.
Ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη ὅτι ἤ- 32
νοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννη-
μένου.
Εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύ- 33
νατο ποιεῖν οὐδέν.
Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ, Ἐν ἁμαρ 34
τίαις σὺ ἐγεννήθης ὅλος, καὶ σὺ διδάσκεις
ἡμᾶς; Καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω.
Ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐξέβαλον αὐτὸν 35
ἔξω· καὶ εὑρὼν αὐτὸν, εἶπεν αὐτῷ, Σὺ πι-
στεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ;
Ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπε, Τίς ἐστι, 36
Κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν;
Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Καὶ ἑώρα- 37
κας αὐτὸν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός
ἐστιν.
Ὁ δὲ ἔφη, Πιστεύω, Κύριε· καὶ προσε- 38
κύνησεν αὐτῷ.
Καὶ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Εἰς κρίμα ἐγὼ 39
εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον· ἵνα οἱ μὴ βλέ
ποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες, τυ-
φλοὶ γένωνται.
Καὶ ἤκουσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων ταῦ- 40
τα οἱ ὄντες μετ' αὐτοῦ, καὶ εἶπον αὐτῷ, Μὴ
καὶ ἡμεῖς τυφλοί ἐσμεν;
Εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Εἰ τυφλοὶ ἦτε, 41
οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν· νῦν δὲ λέγετε,
Ὅτι βλέπομεν· ἡ οὖν ἁμαρτία ὑμῶν
μένει.

Κεφάλαιον ι.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ μὴ εἰσ- 1
ερχόμενος διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν
αὐλὴν τῶν προβάτων, ἀλλὰ ἀνα-

Scimus autem Deum peccatores non audire: sed siquis Dei cultor est, & voluntatem eius exequitur, hunc audit.

Ab *omni* æuo non est auditum aliquem aperuisse oculos eius qui cæcus natus fuerit.

Nisi esset hic à Deo, non posset quicquam facere.

Responderunt & dixerunt ei, Tu in peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerũt eũ foras.

Audiuit Iesus eum eiectum foras: & quum inuenisset eum, dixit ei, Tu*ne* credis in Filium Dei?

Respondit ille & dixit, Quis est, Domine, vt credam in eum?

Dixit autem ei Iesus, Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ille est.

At ille ait, Credo, Domine. Et adorauit eum.

Et dixit Iesus, ||Ad iudicium *exercendum* ego in hunc mundum veni: vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.

Audierunt autem hæc quidam ex Pharisæis qui cum eo erant, & dixerunt ei, Nũ & nos cæci sumus?

Dixit eis Iesus, Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc verò dicitis, Videmus: itaque peccatũ vestrum manet.

CAP. X.

Amen amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in caulam ouium, sed ascen-

Felicissima est eorum conditio qui ab impiis (etiam nomine Ecclesiæ superbiẽtib*) quamlongissime extruditur, vt Christ* eo propius ad ipsos accedat.

Suprà, 3.17
infrà, 12.47

39 Christ* Euangelii prædicatione quosuis suarum tenebrarum sibi conscios verè illustrat, eos verò qui sibi videntur oculati, penitus excæcat: quales sũt etiã sæpe qui primũ in Ecclesia locum obtinent.

1 Quum per vnum Christũ pateat nobis ad Patrẽ aditus, nec alii vlli sunt veri pastores quam qui ad Christum primi accedẽtes, alios eo etiã adducũt: nec aliud verum ouile censendum quam quod ad Christum aggregatur.

dit aliunde, ille fur est &
latro:

βαίνων ἀλλαχόθεν, ἐκεῖνος κλέπτης ἐστὶ καὶ λῃστής·

Qui verò ingreditur per 2
ostium, pastor est ouiũ.

Ο δὲ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμήν ἐστι τῶν προβάτων.

Huic aperit ianitor, & 3
oues vocem eius audiũt:
& suas oues vocat nomi-
natim, & educit eas.

Τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει· καὶ τὰ ἴδια πρόβατα καλεῖ κατ' ὄνομα, καὶ ἐξάγει αὐτά.

Quũmque suas oues e- 4
miserit, antegreditur eas:
& oues eum sequuntur,
quia norunt vocem eius.

Καὶ ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλῃ, ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται· καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ὅτι οἴδασι τὴν φωνὴν αὐτοῦ.

Alienum autem nequa 5
quam sequentur, sed fu-
gient ab eo: quia non no-
runt vocem alienorum.

Ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ· ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν.

Hanc parabolam dixit 6
eis Iesus. Illi verò non co
gnouerunt quænam illa
essẽt quæ loquebatur eis.

Ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν τίνα ἦν ἃ ἐλάλει αὐτοῖς.

Iesus ergo rursum dixit 7
eis, Amen amen dico vo-
bis, ego sum ostium ouiũ.

Εἶπεν οὖν πάλιν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων.

Nihil refert quàm multi vel quàm pridẽ fuerint falsi doctores.

Quotquot ante me ve 8
nerunt, fures sunt & la-
trones: sed non ausculta-
runt eos oues.

Πάντες ὅσοι πρὸ ἐμοῦ ἦλθον, κλέπται εἰσὶ καὶ λῃσταί· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτῶν τὰ πρόβατα.

Christus verè vnicus pastor est Ecclesiæ, & ea demum vera est Ecclesia quæ hunc vnũ propriè pastorem agnoscit. Huic autem opponuntur fures, qui oues non pascunt, sed iugulant: itémque mercenarii, q quũ sui tantum cõmodi spe vtcũque gregẽ pascant, in periculis eum deserunt.
Esa. 40. 11
Ezech. 34. 23

Ego sum ostiũ: per me 9
siquis introierit, seruabi-
tur: & ingredietur & egre
dietur, & pascua inueniet.

Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσελεύσεται ἢ εἰσέλθῃ, σωθήσεται· καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ νομὴν εὑρήσει.

Fur non venit nisi vt 10
furetur, & mactet ac per-
dat *oues*: ego veni vt vitã
habeant, & abundent.

Ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ καὶ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ· ἐγὼ ἦλθον ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν.

||Ego sum pastor ille 11
bonus. bonus pastor ani-
mam suam dat pro oui-
bus:

Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Mercenarius autem, & 12
qui non est pastor, cu-
ius non sunt oues pro-
priæ, videns lupum ve-
nientem, relinquit oues,

Ὁ μισθωτὸς δέ, καὶ οὐκ ὢν ποιμήν, οὗ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα,

καὶ φεύγει· καὶ ὁ λύκος ἁρπάζει αὐτὰ, καὶ
σκορπίζει τὰ πρόβατα.

& fugit : lupus autem ra-
pit & diſſipat oues.

13 Ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει, ὅτι μισθωτός
ἐστι, καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προ-
βάτων.

Mercenarius autem fu
git, quia mercenarius eſt,
& nõ eſt illi cura ouium.

14 Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γι-
νώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ
τῶν ἐμῶν.

Ego ſum paſtor ille bo
nꝰ,& agnoſco oues meas,
& agnoſcor à meis.

15 Καθὼς γινώσκει με ὁ πατὴρ, κἀγὼ
γινώσκω τὸν πατέρα· καὶ τὴν ψυχήν μου
τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων.

Prout nouit me Pater,
ita & ego noui Patrem:&
animã meam pono pro
ouibus.

16 Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω ἃ οὐκ ἔστιν
ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ
ἀγαγεῖν· καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι,
καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν.

Alias etiam oues habeo
quæ non ſunt ex hac cau
la : illas quoque oportet
me adducere: nam vocem
meam audient, || fiétque
vnũ ouile, *&* vnꝰ paſtor.

Gentium vocatio.

*Ezech.*37.22

17 Διὰ τοῦτο ὁ πατήρ με ἀγαπᾷ ὅτι ἐ-
γὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου ἵνα πάλιν
λάβω αὐτήν.

Propterea Pater me di
ligit quia||ego pono ani-
mam meam vt eam rur-
ſus aſſumam.

18 Οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ'
ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ· ἐξουσίαν
ἔχω θεῖναι αὐτὴν, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πά-
λιν λαβεῖν αὐτήν. Ταύτην τὴν ἐντολὴν
ἔλαβον παρὰ τοῦ πατρός μου.

Nemo tollit eam à me,
ſed ego pono eam à me-
ipſo : poteſtatem habeo
ponendi eam, & poteſta-
tem habeo rurſus eam aſ-
ſumendi. ||Hoc mandatũ
accepi à Patre meo.

Chriſtus ex Patris decreto, vnicus verus veræ Eccleſiæ paſtor, vtqui vltro vitã pro ouibus ſuis expoſuerit, & ita quidem vt eadem ſua virtute reuixerit.

*Eſa.*53.7

*Act.*4.28

19 Σχίσμα οὖν πάλιν ἐγένετο ἐν τοῖς
Ἰουδαίοις διὰ τοὺς λόγους τούτους.

Diſſidiũ igitur rurſum
ortum eſt inter Iudæos
propter iſtos ſermones.

Euangelium detegit hypocriſin, ideóq; neceſſe eſt mũdum ad eius exortum tumultuari.

20 Ἔλεγον δὲ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, Δαιμό-
νιον ἔχει, καὶ μαίνεται· τί αὐτοῦ ἀκούετε;

Dicebãt autẽ multi eo-
rũ, Dæmonium habet,&
inſanit.quid eum auditis?

21 Ἄλλοι ἔλεγον, Ταῦτα τὰ ῥήματα
οὐκ ἔστι δαιμονιζομένου· μὴ δαιμόνιον
δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν;

Alii dicebant, Hæc ver
ba non ſunt dæmoniaci:
num dæmoniũ poteſt cæ
corum oculos aperire?

22 Ἐγένετο δὲ τὰ ἐγκαίνια ἐν τοῖς Ἱερο-
σολύμοις, καὶ χειμὼν ἦν·

¶ ||Facta ſunt autẽ en-
cænia Hieroſolymis, &
hyems erat:

*1.Mach.*4.59

23 Καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱε-
ρῷ ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Σολομῶντος.

Et ambulabat Ieſus in
templo in porticu Solo-
monis.

Increduli & arrogãtes homines tenebras in doctrinam Euangelii reiiciunt quas in ſuis animis circumferunt.

24 Ἐκύκλωσαν οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ
ἔλεγον αὐτῷ, Ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν

Cinxerunt igitur eum
Iudæi,& dixerũt ei, Quo-
uſque animam noſtram

suspēdis? si tu es Christus, dic nobis apertè.

αἴρεις; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰπὲ ἡμῖν παρ-
ρησίᾳ.

Euangelii doctrina duplici testimonio cælitus cōfirmatur, ipsa videlicet doctrinæ puritate, & adiūctis miraculis.

25 Respondit eis Iesus, Dixi vobis, nec creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testantur de me.

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Εἶπον ὑ-
μῖν, καὶ οὐ πιστεύετε· τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ
ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, ταῦτα μαρ-
τυρεῖ περὶ ἐμοῦ.

Non mirum est paucos credere, quum omnes suapte natura sint indomitæ bestiæ. Habet tamen suos Dominus, quos in oues commutatos & Filio suo cōmissos, aduersus omnium ferarum truculentiā conseruat.

26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ouibus meis, sicut dixi vobis.

Ἀλλ᾽ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· οὐ γάρ ἐστε
ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, καθὼς εἶ-
πον ὑμῖν.

27 Oues meæ vocem meā audiunt, & ego eas agnosco, & sequuntur me:

Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου
ἀκούει, κἀγὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκο-
λουθοῦσί μοι·

28 Et ego vitam æternam do eis: nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea.

Κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς·
καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ
ἁρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου.

29 Pater meus qui *eas* dedit mihi, maior omnibus est: neque quisquā potest eas rapere è manu Patris mei.

Ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι, μείζων
πάντων ἐστί· καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρπά-
ζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου.

30 Ego & Pater vnū sum⁹.

Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν.

Suprà, 2.59

Christus dignitatem suā ex operibus plane diuinis asserit.

31 ||Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi vt lapidarent eum.

Ἐβάστασαν οὖν πάλιν λίθους οἱ Ἰου-
δαῖοι ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν.

32 Respōdit eis Iesus, Multa præclara opera demōstraui vobis ex Patre meo: propter quod illorum operum me lapidatis?

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Πολλὰ
καλὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρός
μου· διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον λιθάζετέ με;

33 Responderūt ei Iudæi, dicentes, Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam: id est, quia tu, homo quum sis, facis teipsum Deum.

Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, λέ-
γοντες, Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζο-
μέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι
σὺ ἄνθρωπος ὤν, ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν.

Psal. 81.6

34 Respondit eis Iesus, Nónne scriptum est in Lege vestra, || Ego dixi, Dii estis?

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Οὐκ ἔστι
γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν, Ἐγὼ εἶ-
πα, θεοί ἐστε;

35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei fact⁹ est, & non potest solui Scriptura:

Εἰ ἐκείνους εἶπε θεοὺς πρὸς οὓς ὁ λό-
γος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, καὶ οὐ δύναται
λυθῆναι ἡ γραφή·

36 Me, quem Pater sanctificauit & misit in mundū, vos dicitis me | blasphe-

Ὃν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς
τὸν κόσμον, ὑμεῖς λέγετε, Ὅτι βλασφη-

μεῖς, ὅτι εἶπον, υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι;
Εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρός μου, 37
μὴ πιστεύετέ μοι·
Εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, 38
τοῖς ἔργοις πιστεύσατε· ἵνα γνῶτε καὶ πι-
στεύσητε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ, κἀγὼ ἐν
αὐτῷ.
Ἐζήτουν οὖν πάλιν αὐτὸν πιάσαι· 39
καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν.
Καὶ ἀπῆλθε πάλιν πέραν τοῦ Ἰορδά- 40
νου εἰς τὸν τόπον ὅπου ἦν Ἰωάννης τὸ
πρότερον βαπτίζων· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ.
Καὶ πολλοὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔ- 41
λεγον, Ὅτι Ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν
οὐδέν· πάντα δὲ ὅσα εἶπεν Ἰωάννης περὶ
τούτου, ἀληθῆ ἦν.
Καὶ ἐπίστευσαν πολλοὶ ἐκεῖ εἰς αὐτόν. 42

Κεφάλαιον ια.

ΗΝ δέ τις ἀσθενῶν Λάζαρος ἀπὸ 1
Βηθανίας, ἐκ τῆς κώμης Μαρίας
καὶ Μάρθας τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς.
(Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν Κύ- 2
ριον μύρῳ, καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας
αὐτοῦ ταῖς θριξὶν αὐτῆς· ἧς ὁ ἀδελφὸς
Λάζαρος ἠσθένει)
Ἀπέστειλαν οὖν αἱ ἀδελφαὶ πρὸς 3
αὐτὸν, λέγουσαι, Κύριε, ἴδε, ὃν φιλεῖς
ἀσθενεῖ.
Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Αὕτη ἡ 4
ἀσθένεια οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, ἀλλ᾽
ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ
υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι᾽ αὐτῆς.
Ἠγάπα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν Μάρθαν, καὶ 5
τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, καὶ τὸν Λάζαρον.
Ὡς οὖν ἤκουσεν ὅτι ἀσθενεῖ, τότε μὲν 6
ἔμεινεν ἐν ᾧ ἦν τόπῳ δύο ἡμέρας.

mare, quia dixi, Filius Dei sum?

Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi:

Sin verò facio, etiamsi mihi non credatis, operibus credite: vt cognoscatis & credatis Patrem in me esse, & me in eo.

Rursus ergo studebant eum prehendere: sed exiuit ex eorum manu.

Abiítque rursus trans Iordanem, in eum locum vbi primùm fuerat Iohãnes baptizans, mansítque illic.

Multi autẽ veniebãt ad eum, & dicebant, Iohãnes quidem signum nullũ edidit: quæcunque autem de isto dixit, vera erant.

Et multi illic crediderunt in eum.

CAP. XI.

AEgrotabat aũt quidam nomine Lazarus, à Bethania vico Mariæ & Marthæ sororis ipsius.

(||Maria autem ea erat quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus ægrotabat)

Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes, Domine ecce, *is* quem amas, ægrotat.

Iesus autem hoc audito, dixit, Morbus iste nõ est mortifer, sed *immissus* pro Dei gloria, vt per eũ *morbum* glorificetur Filius Dei.

Diligebat autem Iesus Martham & sororẽ eius, & Lazarum.

Vt ergo audiuit illũ ęgrotare, tũ quidẽ mãsit duos dies in eo loco vbi erat:

Christus vitat periculũ, non diffidentia, nec mortis metu, nec otium captans, sed vt alibi Ecclesiam colligat.

Christus putridum amici cadauer vitæ restituens, insigne tum summæ potentiæ, tum maximæ in homines beneuolẽtiæ exẽplũ edit, quod sit futuræ resurrectionis imago.
Matth.26.7 infrà,12.2

6 Quòd Deus interdum videtur in nobis iuuandis cunctator, & suæ gloriæ & nostræ saluti consulit, vt rerum exitus probat.

Deinde postea dixit di 7
scipulis, Eamus in Iudæā
rursus.

Hoc vnū est tutum & rectū iter vitæ, Deum vocantem & nobis in huius mundi tenebris p̄lucentem, intrepide sequi.

Dicūt ei discipuli, Rab 8
bi, modò quærebant te
Iudæi lapidare, & rursum
illuc abis?

Respondit Iesus, Nónne 9
ne duodecim sunt horæ
diei? siquis ambulauerit
interdiu, non offendit:
quia lucem huius mundi
videt:

Siquis autem ambula- 10
uerit nocte, offendit: quia
lux ei non adest.

Hæc ait: & postea dixit 11
eis, Lazarus amicus no-
ster dormit: sed profici-
scor vt à sōno excité eū.

Dixerunt ergo discipu 12
li eius, Domine, si dor-
mit, seruabitur.

Hoc autem dixerat Ie- 13
sus de ipsius morte: at illi
putarunt eum de dormi-
tione somni dicere.

Tunc ergo Iesus dixit 14
eis apertè, Lazarus mor-
tuus est:

Et gaudeo propter vos 15
(vt credatis) me illic non
fuisse. sed eamus ad eum.

Dixit ergo Thomas qui 16
dicitur Didymus, condi-
scipulis, Eamus & nos, vt
moriamur cum eo.

Venit ergo Iesus, & in- 17
uenit eum quartum iam
diem in monumento a-
gere.

Erat autem Bethania 18
prope Hierosolymam fe-
re stadiis quindecim:

Naturales affectus non dānat Deus naturæ opifex, sed ad fidei regulam exigendos docet.

Multíque ex Iudæis ve 19
nerant ad Marthā & Ma-
riam vt cōsolarentur eas
de fratre suo.

7 Ἔπειτα μετὰ τοῦτο λέγει τοῖς μαθηταῖς,
Ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν πάλιν.

8 Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί, Ῥαββί,
νῦν ἐζήτουν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ
πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;

9 Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Οὐχὶ δώδεκά
εἰσιν ὧραι τῆς ἡμέρας; ἐάν τις περι-
πατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει· ὅτι τὸ
φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει·

10 Ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτί,
προσκόπτει· ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.

11 Ταῦτα εἶπε· καὶ μετὰ τοῦτο λέγει αὐ-
τοῖς, Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται·
ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν.

12 Εἶπον οὖν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Κύριε,
εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται.

13 Εἰρήκει δὲ ὁ Ἰησοῦς περὶ τοῦ θανάτου
αὐτοῦ· ἐκεῖνοι δὲ ἔδοξαν ὅτι περὶ τῆς κοι-
μήσεως τοῦ ὕπνου λέγει.

14 Τότε οὖν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς παρ-
ρησίᾳ, Λάζαρος ἀπέθανε·

15 Καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς (ἵνα πιστεύσητε)
ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ. ἀλλ' ἄγωμεν πρὸς
αὐτόν.

16 Εἶπεν οὖν Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δί-
δυμος, τοῖς συμμαθηταῖς, Ἄγωμεν καὶ
ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ.

17 λθὼν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν
τέσσαρας ἡμέρας ἤδη ἔχοντα ἐν τῷ
μνημείῳ.

18 Ἦν δὲ ἡ Βηθανία ἐγγὺς τῶν Ἱεροσο-
λύμων, ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε.

19 Καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐληλύ-
θεισαν πρὸς τὰς περὶ Μάρθαν καὶ Μα-
ρίαν, ἵνα παραμυθήσωνται αὐτὰς περὶ
τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν.

20 Ἡ οὖν Μάρθα ὡς ἤκουσεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται, ὑπήντησεν αὐτῷ· Μαρία δὲ ἐν τῷ οἴκῳ ἐκαθέζετο.

Martha ergo vt audiuit Iesum venire, occurrit ei: Maria verò domi sedebat.

21 Εἶπεν οὖν ἡ Μάρθα πρὸς τὸν Ἰησοῦν, Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, ὁ ἀδελφός μου οὐκ ἂν ἐτεθνήκει.

Dixit ergo Martha Iesu, Domine, si fuisses hîc, frater meus non fuisset mortuus:

22 Ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεὸν, δώσει σοι ὁ Θεός.

Sed & nunc scio fore vt quæcunque petieris à Deo, det tibi.

23 Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου.

Dicit ei Iesus, Resurget frater tuus.

24 Λέγει αὐτῷ Μάρθα, Οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

Dicit ei Martha, Scio resurrecturum || in resurrectione vltimo illo die. *Suprà, 5.29 luc. 14.14*

25 Εἶπεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή· ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται·

Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita: || qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet: *Suprà, 6.38*

26 Καὶ πᾶς ὁ ζῶν, καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Πιστεύεις τοῦτο;

Et quisquis viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?

27 Λέγει αὐτῷ, Ναὶ Κύριε, ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος.

Ait illi, Etiam Domine, ego credo te esse Christum Filium Dei, qui in mundum venturus erat.

28 Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἀπῆλθε, καὶ ἐφώνησε Μαρίαν τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς λάθρα, εἰποῦσα, Ὁ διδάσκαλος πάρεστι, καὶ φωνεῖ σε.

Et quum hæc dixisset, abiit, & clàm vocauit Mariam sororem suam, dicens, Magister adest, & te vocat.

29 Ἐκείνη ὡς ἤκουσεν, ἐγείρεται ταχὺ, καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτόν.

Illa vt audiuit, surgit citò, & venit ad eum.

30 (Οὔπω δὲ ἐληλύθει ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν κώμην, ἀλλ' ἦν ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ὑπήντησεν αὐτῷ ἡ Μάρθα)

(Nondum autem venerat Iesus in vicum: sed erat in eo loco vbi occurrerat ei Martha.)

31 Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες μετ' αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ παραμυθούμενοι αὐτὴν, ἰδόντες τὴν Μαρίαν ὅτι ταχέως ἀνέστη, καὶ ἐξῆλθεν, ἠκολούθησαν αὐτῇ, λέγοντες, Ὅτι ὑπάγει εἰς τὸ μνημεῖον ἵνα κλαύσῃ ἐκεῖ.

Iudæi ergo qui domi erant cum ea, & consolabantur eam, quum vidissent Mariam citò surrexisse, & exiisse, sequuti sũt eam, dicẽtes, Abit ad monumentum, vt illic fleat.

32 Maria ergo quum venisset eò vbi erat Iesus, viso eo, accidit ad eius pedes, dicens ei, Domine, si fuisses hîc, non esset mortuus frater meus.

Ἡ οὖν Μαρία ὡς ἦλθεν ὅπου ἦν ὁ Ἰησοῦς, ἰδοῦσα αὐτὸν, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, λέγουσα αὐτῷ, Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός.

Christus vnà cum carne nostra, humanos etiam omnes affectus (absq; peccato tamē) & quidem in primis misericordiā, assumpsit.

33 Iesus ergo vt vidit eam flentem, & Iudæos qui vnà venerant cum ea, flentes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum:

Ἰησοῦς οὖν, ὡς εἶδεν αὐτὴν κλαίουσαν, καὶ τοὺς συνελθόντας αὐτῇ Ἰουδαίους, κλαίοντας, ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, καὶ ἐτάραξεν ἑαυτόν.

34 Et dixit, Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, veni & vide.

Καὶ εἶπε, Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; Λέγουσιν αὐτῷ, Κύριε, ἔρχου καὶ ἴδε.

35 Lacrymatus est Iesus.

Ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς.

36 Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum.

Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, Ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν.

37 Quidam autem ex ipsis dixerunt, Nō poterat hic ||qui aperuit oculos cæci, facere vt & iste nō moreretur?

Suprà, 9.6

Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον, Οὐκ ἠδύνατο οὗτος ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ;

38 Iesus ergo rursum fremens apud semetipsum, venit ad monumentum. erat autem spelunca, & lapis erat ei impositus.

Ἰησοῦς οὖν πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον. Ἦν δὲ σπήλαιον, καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῷ.

39 Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam olet: quatuor enim dierū est.

Λέγει ὁ Ἰησοῦς, Ἄρατε τὸν λίθον. Λέγει αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ τεθνηκότος Μάρθα, Κύριε, ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γάρ ἐστι.

40 Dicit ei Iesus, Nónne dixi tibi, fore, si credideris, vt videas gloriā Dei?

Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;

41 Sustulerunt ergo lapidem *è loco* vbi mortuus ille fuerat positus. Iesus autē attollens sursum oculos, dixit, Pater gratias ago tibi quòd me audieris.

Ἦραν οὖν τὸν λίθον οὗ ἦν ὁ τεθνηκὼς κείμενος. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἦρε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄνω, καὶ εἶπε, Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου.

42 Ego verò sciebam me sēper à te audiri: sed propter turbam circunstantem *hoc* dixi, vt credāt me à te missum esse.

Ἐγὼ δὲ ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλὰ διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα, εἶπον, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι σύ με ἀπέστειλας.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, φωνῇ μεγάλῃ ἐ- 43
κραύγασε, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω.

Et quum hæc dixisset, clamauit voce magna, Lazare, adesdum foras.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς, δεδεμένος 44
τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις· καὶ
ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο.
Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Λύσατε αὐτὸν, καὶ
ἄφετε ὑπάγειν.

Tum, qui fuerat mortuus, prodiit manus & pedes vinctus fasciis: facies autem eius, sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus, Soluite eum, & sinite abire.

Πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων οἱ ἐλ- 45
θόντες πρὸς τὴν Μαρίαν, καὶ θεασά-
μενοι ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐπίστευσαν εἰς
αὐτόν.

Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam, & conspexerant quæ fecerat Iesus, crediderunt in eum.

Ferreæ contumaciæ hic est postremus exitus vt apertum bellum Deo indicat, nec tamen desinat tum pietatis tum publici boni studium obtendere.

Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπῆλθον πρὸς 46
τοὺς Φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἃ ἐ-
ποίησεν ὁ Ἰησοῦς.

Quidam autem ex eis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecerat Iesus.

Συνήγαγον οὖν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ 47
Φαρισαῖοι συνέδριον, καὶ ἔλεγον, Τί
ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ση-
μεῖα ποιεῖ.

Coegerunt ergo Pontifices & Pharisæi conciliū, & dicebant, Quid faciemus? nam hic homo multa signa edit.

Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω, πάντες πι- 48
στεύσουσιν εἰς αὐτόν· καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥω-
μαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον καὶ
τὸ ἔθνος.

Si ita sinamus eum, omnes ei credent: veniéntque Romani, & delebũt tum locum nostrum, tũ gentem.

Εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Καϊάφας, ἀρ- 49
χιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, εἶπεν αὐ-
τοῖς, Ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν·

Vnus autem ex ipsis Caiaphas, Pōtifex maximus anni illius, dixit eis, Vos nihil scitis:

Insaniēs falsæ ecclesiæ cœtus statuit se saluū esse nō posse nisi eo sublato per quē vnū Ecclesia subsistit. nec aliter etiā in humanis negotiis iudicat carnis prudentia quæ à vertiginis spiritu regitur. *Infrà*, 18.14

Οὐδὲ διαλογίζεσθε ὅτι συμφέρει 50
ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ
τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπό-
ληται.

||Nec cogitatis expedire nobis vt vnus homo moriatur pro populo, & tota gens non pereat.

Τοῦτο δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ εἶπεν· ἀλλὰ 51
ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου, προ-
εφήτευσεν ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνή-
σκειν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους·

Hoc autem ex semetipso non dixit: sed quum esset Pontifex maximus anni illius, prophetauit fore vt Iesus pro gēte moreretur:

51 Christus impiorū etiā linguas sic interdum flectit vt maledicendo benedicāt.

Καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μόνον, ἀλλ' 52
ἵνα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορ-
πισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν.

Nec tantùm pro ea gente, sed vt etiam filios Dei dispersos cogeret in vnū.

Cedendum quidē impiorū furori quū sic expedit, ita tamē vt à Dei vocatione minime recedamus.

53 Ab illo ergo die cōsultabant vnà vt trucidarét eum.

54 Iesus ergo palàm amplius non versabatur inter Iudæos: sed abiit illinc in regionem quæ est prope desertum, in vrbē quæ dicitur Ephraim: & illic agebat cum discipulis suis.

55 Propè autem erat pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Hierosolymam ex illa regione ante Pascha, vt purificarent se.

56 Quærebant ergo Iesū, & loquebantur alii cum aliis in templo stantes, Quid videtur vobis? *an* non venturum esse ad festum?

57 Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum vt siquis nosset vbi esset, indicaret, vt prehenderent eum.

CAP. XII.

Math. 26.6
marci 14.3
Exemplum horrēdum in Iuda, animi auaritia excæcati, & tamen pietatem prætexentis.

1 IEsus ergo sex ante Pascha diebus venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quē excitauerat à mortuis.

2 Fecerunt igitur ei cœnam illic, & Martha ministrabat: Lazarus verò vnus erat ex iis qui simul accumbebant cum eo.

3 Maria ergo, accepta libra vnguenti nardi liquidæ multi pretii, vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: domus autem impleta est odore vnguenti.

4 Dixit ergo quidā ex discipulis eius, *nēpe* Iudas Simonis *filius*, Iscariotes, qui erat eum proditurus,

5 Quare hoc vnguentum non væniit trecentis denariis, & datum est pauperibus?

53 Ἀπ' ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας συνε-
βουλεύσαντο ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτόν.
54 Ἰησοῦς οὖν οὐκ ἔτι παῤῥησίᾳ περιε-
πάτει ἐν τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ ἀπῆλθεν
ἐκεῖθεν εἰς τὴν χώραν ἐγγὺς τῆς ἐρήμου,
εἰς Ἐφραῒμ λεγομένην πόλιν κἀκεῖ διέ-
τριβε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.
55 Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων·
καὶ ἀνέβησαν πολλοὶ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐκ
τῆς χώρας πρὸ τοῦ πάσχα, ἵνα ἁγνίσω-
σιν ἑαυτούς.
56 Ἐζήτουν οὖν τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἔλε-
γον μετ' ἀλλήλων ἐν τῷ ἱερῷ ἑστηκότες,
Τί δοκεῖ ὑμῖν; ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν
ἑορτήν;
57 Δεδώκεισαν δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ
οἱ Φαρισαῖοι ἐντολήν, ἵνα ἐάν τις γνῷ
ποῦ ἐστι, μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν.

Κεφάλαιον ιβ'

1 Ὁ οὖν Ἰησοῦς πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πά-
σχα ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λά-
ζαρος ὁ τεθνηκώς, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.
Ἐποίησαν οὖν αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ, καὶ
2 ἡ Μάρθα διηκόνει· ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν
τῶν συνανακειμένων αὐτῷ.
Ἡ οὖν Μαρία, λαβοῦσα λίτραν
3 μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου, ἤλειψε
τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐξέμαξε ταῖς
θριξὶν αὐτῆς τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἡ δὲ οἰκία
ἐπληρώθη ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ μύρου.
Λέγει οὖν εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν αὐ-
4 τοῦ, Ἰούδας Σίμωνος Ἰσκαριώτης, ὁ μέλ-
λων αὐτὸν παραδιδόναι,
Διατί τοῦτο τὸ μύρον οὐκ ἐπρά-
5 θη τριακοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη
πτωχοῖς;

6 Εἶπε δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι περὶ τῶν πτωχῶν ἔμελεν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν.

7 Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς, Ἄφες αὐτήν· εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τετήρηκεν αὐτό.

8 Τοὺς πτωχοὺς γὰρ πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε.

9 Ἔγνω οὖν ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν Ἰουδαίων ὅτι ἐκεῖ ἐστι· καὶ ἦλθον οὐ διὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.

10 Ἐβουλεύσαντο δὲ οἱ ἀρχιερεῖς ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἀποκτείνωσιν·

11 Ὅτι πολλοὶ δι' αὐτὸν ὑπῆγον τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν Ἰησοῦν.

12 Τῇ ἐπαύριον ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτήν, ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα,

13 Ἔλαβον τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτῷ, καὶ ἔκραζον, Ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.

14 Εὑρὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὀνάριον, ἐκάθισεν ἐπ' αὐτό, καθώς ἐστι γεγραμμένον,

15 Μὴ φοβοῦ θύγατερ Σιών· ἰδού, ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται, καθήμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου.

16 Ταῦτα δὲ οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρῶτον· ἀλλ' ὅτε ἐδοξάσθη ὁ Ἰησοῦς, τότε ἐμνήσθησαν ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα, καὶ ταῦτα ἐποίησαν αὐτῷ.

17 Ἐμαρτύρει οὖν ὁ ὄχλος ὁ ὢν μετ' αὐτοῦ, ὅτι τὸν Λάζαρον ἐφώνησεν ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

6 Dixit autem hoc, non quòd pauperum ipsi cura esset, sed quia fur erat, ||& marsupium habebat, & ea quę *intro* mittebantur, portabat.

7 Dixit ergo Iesus, Sine eam: in diem sepulturæ meæ seruauit istud.

8 Pauperes enim semper habebitis vobiscū, me verò non semper habebitis.

9 Cognouit ergo turba multa ex Iudæis eum illic esse: & venerūt non propter Iesum tantùm, sed etiam vt Lazarū viderent, quē excitarat à mortuis.

10 Cōsultarunt autē principes Sacerdotum vt Lazarum etiam trucidarēt:

11 Quia multi ex Iudæis propter eum abibant, & credebant in Iesum.

12 ||Postero die turba multa quæ venerat ad festū, quum audissent Iesum venire Hierosolymam,

13 Acceperunt ramos palmarum, & egressi sunt ei obuiā, & clamabant, Hosanna, Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israelis.

14 Nactus autem Iesus asellū, insedit ei, sicut scriptum est,

15 ||Ne time filia Sion: ecce, Rex ille tuus venit, sedens super pullum asinæ.

16 Hæc autē non cognouerunt discipuli eius primò: sed quum glorificatus esset Iesus, tūc recordati sūt hęc esse scripta de eo, & sese illi hæc præstitisse.

17 Testabatur autem turba quę erat cum eo, quòd Lazarum vocasset è monumento, & excitasset eū à mortuis.

Infrà, 13.29

Extraordinariam vnctionem, vt symbolicā, sic probat Dominus vt testetur sese nec pompis externis nec sūptuoso cultu, sed eleemosyni ſcolēdū.

Luce Euangelii sese patefaciente, alii curiosi, alii (& quidē quos minimè oportuit) manifesti hostes deprehēduntur, alii impetu quodā correpti eu honorāt, a quo sūt paulo post defecturi, paucissimi qua decet reuerētia ipsū excipiūt. Christus interea regnū suū spirituale inter medios inimicos auspicatur.

Matth. 21.8
marci 11.7
luc. 19.35

Zacha. 9.9

X.ii.

18 Propterea etiam obuiã venit ei turba, quia audierat eum edidisse hoc signum.

18 Διὰ τοῦτο καὶ ὑπήντησεν αὐτῷ ὁ ὄχλος, ὅτι ἤκουσε τοῦτο αὐτὸν πεποιηκέναι τὸ σημεῖον.

Ii ipsi qui Christum conantur opprimere, fiunt ipsius gloriæ instrumenta.

19 Pharisæi ergo dixerunt inter se, Videtis vos nihil proficere? ecce, turba eum sequitur.

19 Οἱ οὖν Φαρισαῖοι εἶπον πρὸς ἑαυτούς, Θεωρεῖτε ὅτι οὐκ ὠφελεῖτε οὐδέν; ἴδε, ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ἀπῆλθεν.

20 Erant autem quidam Græci ex iis qui ascendere solebant vt adorarent in festo:

20 Ἦσαν δέ τινες Ἕλληνες ἐκ τῶν ἀναβαινόντων ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν τῇ ἑορτῇ·

21 Isti ergo venerunt ad Philippũ qui *erat* à Bethsaida Galilææ, & rogarũt eum, dicentes, Domine, vellemus Iesum videre.

21 Οὗτοι οὖν προσῆλθον Φιλίππῳ τῷ ἀπὸ Βηθσαϊδὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἠρώτων αὐτὸν, λέγοντες, Κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν.

22 Venit Philippus & dicit Andreæ: Andreas rursum & Philippus dicunt Iesu.

22 Ἔρχεται Φίλιππος καὶ λέγει τῷ Ἀνδρέᾳ· καὶ πάλιν Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος λέγουσι τῷ Ἰησοῦ.

Mors Christi instar sationis fuit, quæ dum videtur ad interitum tritici tẽdere, causa est longè vberioris prouentus. Nec verò alia est membrorum quàm capitis conditio. *Matth.*10.39 & 16.25 *marci* 8.35 *luc.*9.24, & 17.33

23 Iesus autem respondit eis, dicens, Venit tempus quo glorificetur Filius hominis.

23 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς, λέγων, Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

24 Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terrã, mortuũ fuerit, ipsum solũ manet: si verò mortuum fuerit, multum fructum adfert.

24 Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει.

25 ||Qui amat animã suã, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mũdo, in vitam æternam custodiet eam.

25 Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν.

27 Christus omnes nostris peccatis debitas pœnas luiturus, hactenus vim suam non exercente diuinitate, vt expiationi locũ faceret, horrore maledictionis Dei perculsus, exclamat, ad preces confugit, petit liberationem: & tamẽ Patris voluntatẽ & gloriam, ipso Patre cælit⁹ hãc obedientiam comprobãte, rebus omnib⁹ anteponit.

26 Siquis mihi ministrat, me sequatur: & vbi ego fuero, illic & minister meus erit. & siquis mihi ministrauerit, honorabit eum Pater.

26 Ἐὰν ἐμοὶ διακονῇ τις, ἐμοὶ ἀκολουθείτω· καὶ ὅπου εἰμὶ ἐγώ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται· καὶ ἐάν τις ἐμοὶ διακονῇ, τιμήσει αὐτὸν ὁ πατήρ.

27 Nunc anima mea turbata est: & quid dicam? Pater, conserua me ab hac hora sed propterea veni in horam hanc.

27 Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται· καὶ τί εἴπω; Πάτερ, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην.

28 Pater, glorifica nomẽ tuũ.

28 Πάτερ, δόξασόν σου τὸ ὄνομα.

Ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, Καὶ
ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω.
Ὁ οὖν ὄχλος ὁ ἑστὼς καὶ ἀκούσας, ἔ- 29
λεγε βροντὴν γεγονέναι. Ἄλλοι ἔλεγον,
Ἄγγελος αὐτῷ λελάληκεν.
Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν, Οὐ δι' 30
ἐμὲ αὕτη ἡ φωνὴ γέγονεν, ἀλλὰ δι'
ὑμᾶς.
Νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου· 31
νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβλη-
θήσεται ἔξω.
Κἀγὼ, ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάν- 32
τας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.
(Τοῦτο δὲ ἔλεγε, σημαίνων ποίῳ θα- 33
νάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν)
Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ὄχλος, Ἡμεῖς ἠ- 34
κούσαμεν ἐκ τοῦ νόμου ὅτι ὁ Χριστὸς μέ-
νει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ πῶς σὺ λέγεις ὅτι
δεῖ ὑψωθῆναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; τίς
ἐστιν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου;
Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἔτι μικρὸν 35
χρόνον τὸ φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστι· περιπα-
τεῖτε ἕως τὸ φῶς ἔχετε, ἵνα μὴ σκοτία
ὑμᾶς καταλάβῃ. καὶ ὁ περιπατῶν ἐν
τῇ σκοτίᾳ, οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει.
Ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ 36
φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε. Ταῦτα ἐλά-
λησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀπελθὼν ἐκρύβη
ἀπ' αὐτῶν.
Τοσαῦτα δὲ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκό- 37
τος ἔμπροσθεν αὐτῶν, οὐκ ἐπίστευον εἰς
αὐτόν.
Ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου 38
πληρωθῇ, ὃν εἶπε, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ
ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι
ἀπεκαλύφθη;

Venit ergo vox è cælo, *dicens*, Et glorificaui, & rursus glorificabo.

Turba ergo quæ adstabat & audierat, dicebat tonitru esse factum. Alii dicebant, Angelus ei loquutus est.

Respondit Iesus & dixit, Non propter me hæc vox extitit, sed propter vos.

Nunc damnatio adest mundi huius: nunc princeps mundi huius eiicietur foras.

Et ego, si sublatus fuero è terra, omnes traham ad meipsum.

(Hoc autem dicebat, significans qua morte futurum erat vt moreretur)

Respõdit ei turba, Nos audiuimus ex Lege, || Christum manere in æternũ: quomodo igitur tu dicis oportere tolli Filium hominis? quis est iste Filius hominis?

Dixit igitur eis Iesus, Adhuc *ad* paruum tẽpus || lux vobiscum est: ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ deprehendãt. nam qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat.

Dum lucẽ habetis, credite in lucem, vt filii lucis sitis. Hæc loquutus est Iesus: & quum abiisset, occultauit se ab eis.

Quum autem tot signa coram eis edidisset, non credebant in eum:

Vt sermo Esaiæ prophetæ impleretur, quem dixit, || Domine, quis credidit sermoni nostro, & brachium Domini cui retectum est?

Christ⁹ mortis suæ genus, diaboli & mũdi expugnationem, suum denique triũphum surdis prædicit.

Psal.88.37, & 109.4, & 116.2 esa.40.8 ezech.37.25

Immẽsa quidem Dei misericordia, sed cuius contemptum consequitur iudiciũ plane horrendum.
Suprà, 1.9

Fides nõ est naturæ, sed gratiæ.

Esa.53.1 rom.10.16

Propterea non poterãt 39
credere, quia iterum dixit
Esaias,

Esa.6.9
math.13.14
marci 4.12
luc.8.10
act.28.26
rom.11.8

||Excæcauit oculos eo- 40
rum, & obdurauit corda
eorum: ne videant ocu-
lis, & intelligant corde, &
conuertantur, & sanem
eos.

Hæc dixit Esaias quã- 41
do vidit gloriam eius, &
loquutus est de eo.

Non modò pauci credũt, si cum incredulis compa-rẽtur, sed etiã ex iis paucis plerique (& quidem in primis maximi quique) homines magis verentur quàm Deum.

Veruntamen etiam ex 42
primoribus multi credi-
derunt in eum: sed pro-
pter Pharisæos non con-
fitebantur, ne synagoga
mouerentur.

Suprà 5.44.

||Dilexerunt enim glo 43
riam hominum potius
quàm gloriam Dei.

Summa Euãgelii ac proinde salutis hæc est, clamore ipsius Christi in media Hierusalem testata, fide in Christum, vt vnicũ seruatorẽ nobis à Patre destinatum, recumbere.

Iesus autem clamauit, 44
& dixit, Qui credit in me,
non credit in me, sed in
eum qui misit me.

Et qui conspicit me, cõ 45
spicit eum qui misit me.

Suprà, 3.19, & 9.39

||Ego lux in mundum 46
veni, vt nullus qui credit
in me, in tenebris ma-
neat,

Suprà, 3.17

||Et siquis audierit ver- 47
ba mea, & nõ crediderit,
ego non cõdemno eum.
non enim veni vt condẽ-
nem mundum, sed vt ser-
uem mundum.

Marci 16.16

Qui reiicit me, nec reci 48
pit verba mea, habet qui
cõdemnet ipsum: ||sermo
quem loquutus sum, ille
iudicabit eum vltimo il-
lo die.

Quia ego ex meipso nõ 49
sum loquutus: sed qui mi
sit me Pater, ipse mihi mã
dauit quid dicam & quid
loquar.

Et scio, mandatũ eius, 50
vitam æternam esse. quæ
igitur ego loquor, put di
xit mihi Pater, ita loquor.

Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν ὅτι
πάλιν εἶπεν Ἡσαΐας,

Τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς,
καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν· ἵνα μὴ
ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ νοήσωσι τῇ καρ
δίᾳ, καὶ ἐπιστραφῶσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

Ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτε εἶδε τὴν
δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ.

Ὅμως μέντοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων
πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν· ἀλλὰ διὰ
τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα
μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται.

Ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώ
πων μᾶλλον ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Ἰησοῦς δὲ ἔκραξε καὶ εἶπεν, Ὁ πι-
στεύων εἰς ἐμέ, οὐ πιστεύει εἰς ἐμέ, ἀλλ' εἰς
τὸν πέμψαντά με.

Καὶ ὁ θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ τὸν πέμ-
ψαντά με.

Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα,
ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, ἐν τῇ σκοτίᾳ
μὴ μείνῃ.

Καὶ ἐάν τίς μου ἀκούσῃ τῶν ῥημά-
των, καὶ μὴ πιστεύσῃ, ἐγὼ οὐ κρίνω αὐ-
τόν. Οὐ γὰρ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον,
ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον.

Ὁ ἀθετῶν ἐμέ, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ
ῥήματά μου, ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν· ὁ
λόγος ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν
ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ·

Ὅτι ἐγὼ ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα·
ἀλλ' ὁ πέμψας με πατήρ, αὐτός μοι ἐν-
τολὴν ἔδωκε τί εἴπω καὶ τί λαλήσω.

Καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ζωὴ
αἰώνιός ἐστιν. ἃ οὖν λαλῶ ἐγώ, καθὼς
εἴρηκέ μοι ὁ πατήρ, οὕτω λαλῶ.

Κεφάλαιον ιγ

Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς 1
ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐλήλυθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα
ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν
πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ
κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς.
Καὶ δείπνου γενομένου, (τοῦ διαβόλου 2
ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα
Σίμωνος, Ἰσκαριώτου, ἵνα αὐτὸν παραδῷ)
Εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα δέδωκεν 3
αὐτῷ ὁ πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας, καὶ ὅτι ἀπὸ
Θεοῦ ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει·
Ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου, καὶ τίθησι 4
τὰ ἱμάτια· καὶ λαβὼν λέντιον, διέζωσεν
ἑαυτόν.
Εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα, 5
καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μα-
θητῶν, καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ᾧ ἦν
διεζωσμένος.
Ἔρχεται οὖν πρὸς Σίμωνα Πέτρον· 6
καὶ λέγει αὐτῷ ἐκεῖνος, Κύριε, σύ μου
νίπτεις τοὺς πόδας;
Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ὃ 7
ἐγὼ ποιῶ σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι, γνώσῃ δὲ
μετὰ ταῦτα.
Λέγει αὐτῷ Πέτρος, Οὐ μὴ νίψῃς τοὺς 8
πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀπεκρίθη αὐ-
τῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἐὰν μὴ νίψω σε, οὐκ ἔχεις
μέρος μετ' ἐμοῦ.
Λέγει αὐτῷ Σίμων Πέτρος, Κύριε, 9
μὴ τοὺς πόδας μου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς
χεῖρας, καὶ τὴν κεφαλήν.
Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὁ λελουμένος 10
οὐ χρείαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι, ἀλλ'
ἔστι καθαρὸς ὅλος· καὶ ὑμεῖς καθαροί
ἐστε, ἀλλ' οὐχὶ πάντες.

CAP. XII.

Matth.26.2 marci 14.1 luc.22.1

A||Nte festum autem Paschæ, sciens Iesus venisse horã ipsius vt transiret ex hoc mũdo ad Patrem, quum dilexisset suos qui erant in mũdo, vsque ad finem dilexit eos.

Christus, nõ minus certus victoriæ quã certaminis imminentis, adhibito ablutionis pedum symbolo, partim quidẽ præbet summæ modestiæ exemplum, suámque in discipulos singularem beneuolentiã hoc insigni facto, mox ab iisdiscessurus, testatur: partim verò se vnum esse testatur quì suorũ sordes abluat, idque paulatim, & suis veluti momentis.

Et cœna facta, (quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ *filij* Simonis, Iscariotæ, vt proderet eũ)

Sciens Iesus Patrem omnia dedisse sibi in manus, & se à Deo exiisse, & ad Deum abire:

Surgit à cœna, & deponit pallium: & accepto linteo, præcinxit se.

Deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorũ, & extergere linteo quo erat præcinctus.

Venit ergo ad Simonẽ Petrum: qui dixit ei, Domine, tu mihi lauas pedes?

Respondit Iesus & dixit ei, Quod ego facio, tu nescis nunc, cognosces autẽ postea.

Dicit ei Petrus, Non lauabis meos pedes in æternum. Respondit ei Iesus, Nisi lauero te, nihil mecum habebis commune.

Dicit ei Simon Petrus, Domine, non solùm pedes meos, sed & manus & caput.

Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non opus habet nisi vt pedes lauet, sed est purus totus: ||& vos puri estis, sed non omnes. Infrà,15,3

11 Norat enim eum qui
ipsũ prodebat: propterea
dixit, Non estis puri oēs.
12 Postquam ergo lauisset
pedes eorum, & pallium
suum recepisset, rursum
discumbens, dixit eis, In-
telligitis quid fecerim vo
bis?
13 Vos me vocatis, Magi-
ster ac Domine: & rectè
dicitis: sum enim.
14 Itaque si ego laui pedes
vestros dominus & magi-
ster, vos quoque debetis
alii aliorum pedes lauare.
15 Exemplũ enim præbui
vobis, vt prout ego feci
vobis, *ita* & vos faciatis.

Infra,15.20 matth.10.24 luc.6.40

16 ||Amen amen dico vo-
bis, Seruus non est maior
domino suo, neque lega-
tus maior eo qui ipsum
misit.
17 Si hæc noueritis, beati
eritis si ea feceritis.

Christus nō temerè proditus est, sed Patre quidē ita nostræ salutis causa ordinātè, vt in Filio nos sibi recōciliaret, Filio verò vltrò & sponte Patri suo obsequēte.
Psal.40.19

18 Nō de omnibus vobis
loquor: ego scio quos ele
gerim: sed *oportet* vt im-
pleatur Scriptura, || Qui
edit mecũ panem, sustulit
aduersum me calcē suum.
19 Iam nunc dico vobis
priusquam fiat, vt quum
factum fuerit, credatis me
eum esse.

Matth.10.40 luc.10.16

20 Amen amē dico vobis,
quando aliquē misi, quis-
quis *eum* recipit, me reci-
pit: qui autem me recipit,
recipit eum qui me misit.
21 Quum hæc dixisset Ie-
sus, turbatus est spiritu, &
testatus est, dixitque, A-
men amen dico vobis, v-
nus ex vobis prodet me.

Matth.26.21 marci 14.18 luc.22.21

22 ||Discipuli ergo aspicie
bant alii ad alios, dubitā-
tes de quo diceret.

Ηδει γὰρ τὸν παραδιδόντα αὐτόν· διὰ τοῦτο εἶπεν, Οὐχὶ πάντες καθαροί ἐστε.

Ὅτε οὖν ἔνιψε τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ ἔλαβε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἀναπεσὼν πάλιν, εἶπεν αὐτοῖς, Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν;

Ὑμεῖς φωνεῖτέ με, Ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος· καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ.

Εἰ οὖν ἐγὼ ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλων νίπτειν τοὺς πόδας.

Ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα καθὼς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιῆτε.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαντος αὐτόν.

Εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε ἐὰν ποιῆτε αὐτά.

Οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· ἐγὼ οἶδα οὓς ἐξελεξάμην· ἀλλ᾽ ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ, Ὁ τρώγων μετ᾽ ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπῆρεν ἐπ᾽ ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ.

Ἀπ᾽ ἄρτι λέγω ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται, πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Ὁ λαμβάνων ἐάν τινα πέμψω, ἐμὲ λαμβάνει· ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων, λαμβάνει τὸν πέμψαντά με.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐταράχθη τῷ πνεύματι, καὶ ἐμαρτύρησε, καὶ εἶπεν, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

Ἔβλεπον οὖν εἰς ἀλλήλους οἱ μαθηταί, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει.

Ἦν δὲ ἀνακείμενος εἷς τῶν μαθητῶν 23
αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὃν ἠγάπα
ὁ Ἰησοῦς.

Νεύει οὖν τούτῳ Σίμων Πέτρος πυ- 24
θέσθαι τίς ἂν εἴη περὶ οὗ λέγει.

Ἐπιπεσὼν δὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ 25
Ἰησοῦ, λέγει αὐτῷ, Κύριε, τίς ἐστιν;

Ἀποκρίνεται ὁ Ἰησοῦς, Ἐκεῖνός ἐστιν 26
ᾧ ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. Καὶ
ἐμβάψας τὸ ψωμίον, δίδωσιν Ἰούδᾳ Σί-
μωνος Ἰσκαριώτῃ.

Καὶ μετὰ τὸ ψωμίον τότε εἰσῆλθεν εἰς 27
ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς. Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ
Ἰησοῦς, Ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον.

Τοῦτο δὲ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακει- 28
μένων πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ.

Τινὲς γὰρ ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκο- 29
μον εἶχεν ὁ Ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ Ἰη-
σοῦς, Ἀγόρασον ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν
ἑορτήν· ἢ τοῖς πτωχοῖς ἵνα τι δῷ.

Λαβὼν οὖν τὸ ψωμίον ἐκεῖνος, εὐ- 30
θέως ἐξῆλθεν. ἦν δὲ νύξ.

Ὅτε οὖν ἐξῆλθε, λέγει ὁ Ἰησοῦς, Νῦν 31
ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς
ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ.

Εἰ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ 32
Θεὸς δοξάσει αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ, καὶ εὐθὺς
δοξάσει αὐτόν.

Τεκνία, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· ζητή- 33
σετέ με, καὶ καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις,
Ὅτι ὅπου ὑπάγω ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε
ἐλθεῖν· καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι.

Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα 34
ἀγαπᾶτε ἀλλήλους· καθὼς ἠγάπη-
σα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλ-
λήλους.

Erat autem quidam ex
discipulis Iesu recumbés
in sinu ipsius, *nimirum* is
quem diligebat Iesus.

Innuit ergo Simon Pe
trus vt percõtaretur quis-
nam esset de quo diceret.

Ille verò incumbés pe-
ctori Iesu, dicit ei, Domi-
ne, quis est?

Respõdit Iesus, Ille est
cui ego intinctam offulã
dedero. Et quum intin-
xisset offulam, dedit Iu-
dæ *filio* Simonis Iscario-
tæ.

Et post *sumptam* offu-
lam ingressus est in eũm
Satanas. Dicit igitur ei Ie-
sus, Quod facis, fac citò.

Hoc autem nemo accũ
bentiũ intelligebat quor-
sum ei dixisset.

Quidam enim putabãt,
quia marsupium habebat
Iudas, Iesum ei dixisse, E-
me ea quibus opus est no
bis ad festum: aut egenis
vt aliquid daret.

Ille ergo accepta offu-
la, statim exiuit. erat au-
tem nox.

Quum ergo exiuisset,
dixit Iesus, Nunc glorifi-
catꝰ est Filius hominis, &
Deꝰ glorificatus est in eo.

Quòd si Deus glorificatꝰ
est in eo, Deus quoq; glo
rificabit eum in sese, & sta
tim glorificabit eum.

Filioli, adhuc paulisper
vobiscum sum. quæretis
me: sed ||sicut dixi Iudæis,
Quò ego vado, vos non
potestis venire: *ita* & vo-
bis nunc dico.

||Mandatũ nouum do
vobis, vt alii alios diliga-
tis: sicut *inquã* dilexi vos,
vt etiam diligatis alii a-
lios.

In Christi i-
gnominia no-
bis considerã-
da est ipsius
glorificatio.

Suprà, 7.34
Gloria il-
la æterna pau
latim a capite
in mẽbra de-
fluet. Interea
verò in primis
curandum est
vt mutua cũ
charitate hu-
ius vitæ cur-
sũ peragamꝰ.
Infrà, 15.12
leuit. 19.18
math. 22.39
1 *iohan*. 4.21

35 Ex hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alii in alios.

35 Εν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.

Triste temerariæ fiduciæ exemplum. Matth. 26. 24 marci 11. 30 luc. 22. 34

36 Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò abis? Respōdit ei Iesus, || Quò ego abeo, non potes me nunc sequi: sequêris aūt postea.

36 Λέγει αὐτῷ Σίμων Πέτρος, Κύριε, ποῦ ὑπάγεις; Απεκρίθη αὐτῷ ὁ Ιησοῦς, Οπου ὑπάγω, οὐ δύνασαί μοι νῦν ἀκολουθῆσαι, ὕστερον δὲ ἀκολουθήσεις μοι.

37 Dicit ei Petrus, Domine, quare non possum te sequi nunc? animam meā pro te ponam.

37 Λέγει αὐτῷ ὁ Πέτρος, Κύριε, διατί οὐ δύναμαί σοι ἀκολουθῆσαι ἄρτι; τὴν ψυχήν μου ὑπὲρ σοῦ θήσω.

38 Respondit ei Iesus, Animam tuam pro me pones? amen amen dico tibi, non mittet vocem gallus vsquequo ter me abnegaueris.

38 Απεκρίθη αὐτῷ ὁ Ιησοῦς, Τὴν ψυχήν σου ὑπὲρ ἐμοῦ θήσεις; Αμὴν ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἀλέκτωρ φωνήσει ἕως οὗ ἀπαρνήσῃ με τρίς.

CAP. XIIII.

Κεφάλαιον ιδ.

Is credit Deo qui Christo credit: nec alia est ratio animi in summis difficultatib⁹ confirmandi.

1 NE turbetur cor vestrum: creditis in Deū, etiam in me credite.

1 ΜΗ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία· πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε.

Christus nō discessit a nobis vt nos desereret, sed potius vt nos secum in cælos tandem attolleret.

2 In domo Patris mei habitationes multæ sunt: alioqui dixissē vobis, Proficiscor paraturus vobis locum.

2 Εν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιν· εἰ δὲ μή, εἶπον ἂν ὑμῖν, πορεύομαι ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν.

3 Et quum profectus fuero, & parauero vobis locum, rursum veniam, & assumam vos ad meipsū: vt vbi sū ego, & vos sitis.

3 Καὶ ἐὰν πορευθῶ, καὶ ἑτοιμάσω ὑμῖν τόπον, πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν· ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, καὶ ὑμεῖς ἦτε.

Vnicus Christus via est ad veram & perēnem vitā: quoniam is demū est in quo se patefacit Pater.

4 Et quò ego abeam scitis, & viam scitis.

4 Καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω οἴδατε, καὶ τὴν ὁδὸν οἴδατε.

5 Dicit ei Thomas, Domine, nescim⁹ quò abeas: quomodo igitur possumus viam scire?

5 Λέγει αὐτῷ Θωμᾶς, Κύριε, οὐκ οἴδαμεν ποῦ ὑπάγεις· καὶ πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;

6 Dicit ei Iesus, Ego sum via, & veritas, & vita. nemo venit ad Patrem nisi per me.

6 Λέγει αὐτῷ ὁ Ιησοῦς, Εγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή. οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ δι᾽ ἐμοῦ.

7 Si nossetis me, Patrem etiam meum nossetis: & iam nūc cognoscitis eū, & vidistis eum.

7 Εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα μου ἐγνώκειτε ἄν· καὶ ἀπ᾽ ἄρτι γινώσκετε αὐτόν, καὶ ἑωράκατε αὐτόν.

8 Λέγει αὐτῷ Φίλιππος, Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν.

8 Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

9 Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με; Φίλιππε, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα· καὶ πῶς σὺ λέγεις, Δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα;

9 Dicit ei Iesus, Tantum tempus vobiscum sum, & non cognouisti me? Philippe, qui vidit me, vidit Patrem: quomodo igitur tu dicis, Ostende nobis Patrem?

10 Οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι; τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα.

10 Non credis me in Patre & Patrem in me esse? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: sed Pater qui in me manet, ipse facit opera.

Dei maiestas in Christi tũ doctrina tum factis se planè conspicuam præbet.

11 Πιστεύετέ μοι ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί· εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι.

11 Credite mihi me in Patre, & Patrem in me *esse*: sinminus, propter ipsa facta credite mihi.

12 Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει· ὅτι ἐγὼ πρὸς τὸν πατέρα μου πορεύομαι.

12 Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora iis faciet. Nam ego ad Patrem proficiscor.

Virtutis Christi approbatio nõ est in persona ipsius inclusa, sed per totum Ecclesiæ corp⁹ diffusa.

13 Καὶ ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω· ἵνα δοξασθῇ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ.

13 ‖ Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio.

Infrà, 16.23 *matth.* 7.7 *marci* 11.24 *iacobi* 1.5

14 Ἐάν τι αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω.

14 Siquid petieritis in nomine meo, ego faciam.

15 Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε.

15 Si diligitis me, mandata mea seruate.

Is demũ rite Christũ amat qui ipsius mãdatis paret: quod quia cũ infinitis ærũnis est coniunctũ, ipse, quãuis corpore absens, præsẽti Spiritus sancti virtute suos solatur, quẽ incognitum aspernatur mundus.

16 Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα·

16 Ego autem rogabo Patrem, & alium consolatorem dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum:

17 Τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ, οὐδὲ γινώσκει αὐτό· ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτὸ, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται.

17 *Nempe* Spiritũ illum veritatis quem mundus nõ potest recipere, quia non videt eum, nec nouit eũ: vos auté cognoscitis eũ, quia apud vos manet, & in vobis erit.

18 Οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς· ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.

18 Nõ relinquam vos orbos: redibo ad vos.

Adhuc paululū, & mūdus me non amplius conspiciet. vos autem conspicietis me: quia ego viuo, & vos viuetis.

19 Ἔτι μικρὸν, καὶ ὁ κόσμος με οὐκ ἔτι
θεωρεῖ· ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με· ὅτι ἐγὼ
ζῶ, καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε.

In illo die vos cognoscetis me esse in Patre meo, & vos in me, & me in vobis.

20 Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε ὑμεῖς
ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί μου, καὶ ὑμεῖς ἐν
ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν ὑμῖν.

Qui tenet pręcepta mea, & seruat ea, is ille est qui diligit me: qui autem diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & conspicuum ei exhibebo meipsum.

21 Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου, καὶ τηρῶν
αὐτὰς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ
ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πα-
τρός μου· καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν, καὶ
ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν.

Minimè quærendum est cur his poti' quā illis pateſiat Euangelium, sed curandum poti' vt Christum oblatum amplectētes, vere ipsum amemus, id est nos totos ipsi in obsequium addicamus.

Dicit ei Iudas, non *ille* Iscariotes, Domine, quid est cur te sis nobis conspicuum exhibiturus, & non mundo?

22 Λέγει αὐτῷ Ἰούδας, οὐχ ὁ Ἰσκαριώ-
της, Κύριε, τί γέγονεν ὅτι ἡμῖν μέλλεις
ἐμφανίζειν σεαυτὸν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ;

Respondit Iesus & dixit ei, Siquis diligit me, sermonem meum seruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eū veniemus, & apud eum manebimus.

23 Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ,
Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρή-
σει· καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ
πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ'
αὐτῷ ποιήσομεν.

Qui non diligit me, sermones meos non seruat: & sermo quē auditis, non est meus, sed eius qui misit me Patris.

24 Ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ
τηρεῖ. καὶ ὁ λόγος ὃν ἀκούετε, οὐκ ἔστιν ἐ-
μὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός με πατρός.

25 Quod semel loquutus est Christ', idipsū suis momētis insculpere electorum animis, Spirit' sancti officiū est.

Infrà, 15.26

Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.

25 Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν
μένων.

27 Vera omnis felicitas in vno Christo nobis obtingit.

‖Consolator autem ille, *id est* Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quę dixi vobis.

26 Ὁ δὲ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅ-
γιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί
μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ
ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν.

28 Tantum abest vt discessum Christi à nobis secundum carnem, ægrè ferre debeamus, vt è contrario de eo nos gaudere oporteat, quum ex capitis glorificatione pendeat omnis membrorum benedictio.

Pacem relinquo vobis, pacem illam meā do vobis: nō prout mūdus dat, ego do vobis. Ne turbetur cor vestrum, neque formidet.

27 Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν
ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κό-
σμος δίδωσιν, ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν. μὴ
ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία, μηδὲ δει-
λιάτω.

Audiuistis me dixisse vobis, Abeo, & redibo ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtique quòd dixerim, proficiscor

28 Ἠκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, Ὑπά-
γω, καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Εἰ ἠγα-
πᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι εἶπον, πορεύο-

μαι πρὸς τὸν πατέρα. ὅτι ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστί.

Καὶ νῦν εἴρηκα ὑμῖν πρὶν γενέσθαι, 29
ἵνα ὅταν γένηται, πιστεύσητε.

Οὐκ ἔτι πολλὰ λαλήσω μεθ' ὑμῶν. 30
ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων, καὶ
ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν.

Ἀλλ' ἵνα γνῷ ὁ κόσμος ὅτι ἀγαπῶ 31
τὸν πατέρα, καὶ καθὼς ἐνετείλατό μοι
ὁ πατήρ, οὕτω ποιῶ. ἐγείρεσθε, ἄγωμεν
ἐντεῦθεν.

Κεφάλαιον ιε

Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ 1
ὁ πατήρ μου ὁ γεωργός ἐστι.

Πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρ- 2
πόν, αἴρει αὐτό· καὶ πᾶν τὸ καρπὸν φέ-
ρον, καθαίρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρ-
πὸν φέρῃ.

Ἤδη ὑμεῖς καθαροί ἐστε διὰ τὸν λόγον 3
ὃν λελάληκα ὑμῖν.

Μείνατε ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν ὑμῖν. κα- 4
θὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέ-
ρειν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμ-
πέλῳ· οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν
ἐμοὶ μείνητε.

Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλή- 5
ματα· ὁ μένων ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν αὐτῷ,
οὗτος φέρει καρπὸν πολύν· ὅτι χωρὶς
ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν.

Ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη 6
ἔξω ὡς τὸ κλῆμα, καὶ ἐξηράνθη· καὶ συνά-
γουσιν αὐτά, καὶ εἰς πῦρ βάλλουσι, καὶ
καίεται.

Ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοί, καὶ τὰ ῥήματά 7
μου ἐν ὑμῖν μείνῃ, ὃ ἐὰν θέλητε αἰτή-
σεσθε, καὶ γενήσεται ὑμῖν.

ad Patrem. nam Pater maior me est.

Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis.

Non loquor amplius multa vobiscum: venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam.

Sed *hæc fiunt* vt cognoscat mundus me diligere Patrem. prout autē mandauit mihi Pater, ita facio. surgite, abeam⁹ hinc.

Christus nō inuitus sed volens, non diabolo cedens, sed Patris decreto obediēs mortē subiit.

CAP. XV.

Ego sum vitis illa vera, & Pater meus agricola est.

||Omnem palmitem in me non ferentem fructū, tollit: & omnem qui fert fructum, purgat, vt plus fructus adferat.

||Iā vos puri estis propter sermonem quem loquutus sum vobis.

Manete in me, & ego in vobis. sicut palmes nō potest ferre fructum à semetipso, *id est* nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis.

Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me, & in quo ego *maneo*, hic fert fructum multum. nam absque me nihil potestis facere.

||Nisi quis in me manserit, eiectus extra *vineā*, statim vt palmes arescet: deinde coguntur isti *palmites*, & in ignem abiiciuntur, & ardent.

Si manseritis in me, & verba mea in uobis manserint, ||quicquid volueritis petite, & fiet vobis.

Matth. 15.13

Natura penitus aridi, & flammis tantùm apti sumus. Itaque vt viuam⁹ & frugiferi sim⁹ necesse est primùm omniū nos Patris manu Christo, veluti viti palmites, inseri: deinde insitos quotidiana meditatione Verbi & cruce putari. alioqui ne insitum quidem fuisse cuiquā proderit, nisi penit⁹ viti adhærens succū inde hauserit.

Supra, 13.12

Coloss. 1.23

7 Is demū in Christo manet qui in ipsius doctrina acquiescit, ac proindeveros fructus edit: Pater autem vicissim istiusmodi homini nihil prorsus denegabit.

1. *Iohan.* 3.22

In hoc glorificatus est 8
Pater meus, vt fructũ mul
tũ adferatis : & eritis mei
discipuli.

Ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη ὁ πατήρ μου, ἵνα
καρπὸν πολὺν φέρητε· καὶ γενήσεσθε ἐ-
μοὶ μαθηταί.

Charitas Patris in Filium & Filii in nos, & nostra tum in Deum tum in proximũ, perpetuo inter se nexu cohærent : nec quicquam est ea suauius. Prodit autem sese charitas ex effectis, cuius perfectissimum exẽplar Christus ipse nobis suppeditat.

Prout dilexit me Pater, 9
ita & ego dilexi vos: ma-
nete in illa mea charita-
te.

Καθὼς ἠγάπησέ με ὁ πατὴρ, κἀγὼ
ἠγάπησα ὑμᾶς· μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ
τῇ ἐμῇ.

Si mandata mea serua- 10
ueritis, manebitis in cha-
ritate mea:sicut & ego Pa
tris mei mandata serua-
ui, & maneo in eius cha-
ritate.

Ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, με-
νεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου· καθὼς ἐγὼ τὰς
ἐντολὰς τοῦ πατρός μου τετήρηκα, καὶ μέ-
νω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ.

Hæc loquutus sum vo 11
bis vt gaudium illud meũ
in vobis maneat, & gau-
dium vestrum impleatur.

Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἡ χα-
ρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνῃ, καὶ ἡ χαρὰ ὑ-
μῶν πληρωθῇ.

Suprà, 13.34
1.*thess*.4.9

||Hoc est præceptum 12
meum, vt diligatis alii a-
lios, prout dilexi vos.

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀ-
γαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα
ὑμᾶς.

1.*Iohan*.3.11, & 4.21

||Maiorem hac charita 13
tem nemo habet, vt quis
animam suam ponat pro
amicis suis.

Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει,
ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν
φίλων αὐτοῦ.

15 Euãgelii doctrina, sicut Christi voce pdita est, perfectissima est & absolutissima cõsilii Dei, quod ad salutem nostram attinet, declaratio, Apostolis commissa.

Vos amici mei eritis si 14
feceritis quæcunque ego
mando vobis.

Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστὲ ἐὰν ποιῆτε ὅσα
ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν.

Non amplius dicã vos 15
seruos, quia seruus nescit
quid faciat dominus eius:
vos autem dixi amicos,
quia omnia quæ audiui à
Patre meo, nota feci vo-
bis.

Οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ
δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος·
ὑμᾶς δὲ εἴρηκα φίλους ὅτι πάντα ἃ ἤ-
κουσα παρὰ τοῦ πατρός μου, ἐγνώρισα
ὑμῖν.

16 Christ' author est ac cõseruator Euãgelici ministerii, ad finẽ vsque mundi. Est autem ministris in primis opus tũ precibus tum charitate mutua.

Non vos me elegistis, 16
sed ego elegi vos, & con-
stitui||vos, vt abeũtes fru-
ctum adferatis, & fructus
vester maneat: vt quic-
quid petieritis à Patre in
nomine meo, det vobis.

Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ
ἐξελεξάμην ὑμᾶς, καὶ ἔθηκα ὑμᾶς,
ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέ-
ρητε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένῃ· ἵνα ὅ,τι
ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί
μου, δῷ ὑμῖν.

Matth.28.19

18 Non modo non perterrefacere sed etiam confirmare fidos Christi ministros debet, q instar Domini sui sint mundo exosi.

Hæc mando vobis, vt 17
diligatis alii alios.

Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγα-
πᾶτε ἀλλήλους.

Si mundus vos odit, sci 18
tis me prius quàm vos, il-
lis odio habitum.

Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε
ὅτι ἐμὲ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν.

Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν 19
τὸ ἴδιον ἐφίλει. ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ
ἐστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ
τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ
κόσμος.

Μνημονεύετε τοῦ λόγου οὗ ἐγὼ εἶπον 20
ὑμῖν, Οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου
αὐτοῦ. εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώ-
ξουσιν· εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν
ὑμέτερον τηρήσουσιν.

Ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποιήσουσιν ὑμῖν 21
διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἴδασι τὸν
πέμψαντά με.

Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, 22
ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν
οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν.

Ὁ ἐμὲ μισῶν, καὶ τὸν πατέρα μου 23
μισεῖ.

Εἰ τὰ ἔργα μὴ ἐποίησα ἐν αὐτοῖς ἃ 24
οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκεν, ἁμαρτίαν οὐκ
εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἑωράκασι, καὶ μεμισή-
κασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πατέρα μου.

Ἀλλ' ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ γεγραμ- 25
μένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν, Ὅτι ἐμίσησάν
με δωρεάν.

Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐ- 26
γὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, (τὸ
πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πα-
τρὸς ἐκπορεύεται), ἐκεῖνος μαρτυρήσει
περὶ ἐμοῦ.

Καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' 27
ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε.

Κεφάλαιον ιϛ

Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα μὴ 1
σκανδαλισθῆτε.

---

19 Si ex mundo fuissetis, mundus quod suum est amaret: quia verò ex mũdo non estis, sed ego elegi vos ex mũdo, propterea odit vos mundus.

20 Mementote sermonis quẽ ego dixi vobis, ||Non est seruus maior domino suo. ||si me persequuti sũt, & vos persequentur: si sermonẽ meum seruauerũt, & vestrum seruabunt.

Suprà, 13.16
matth. 10.24
Matth. 24.9

21 ||Sed hæc omnia faciẽt vobis propter nomẽ meũ, quia non nouerunt eum qui misit me.

Infrà, 16.4
Odium mũdi aduersus Christum, ex mentis stupore, spõte tame cæcu iẽtis, oritur, vt mundus nihil plane habeat qđ culpæ suæ prætexat.

22 Si non venissem & loquutus essem eis, peccatũ non haberent: nunc autẽ non habent quod prætexant peccato suo.

23 Qui me odit, *is* etiam Patrem meum odit.

24 Si opera non fecissem inter eos quę nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt & me & Patrem meum,

25 Sed *oportet* vt impleatur sermo qui in Lege eorum scriptus est, ||Oderũt me immeritò.

Psal. 34.19
Aduersus impiorũ rabiem interiore testimonio Spiritus sancti perstatur: sed nõ alia vox est Spiritus sãcti quàm quæ Apostolorũ ore sonat.

26 Quum autem venerit Consolator ille||quem ego mittam vobis à Patre, (Spiritus *inquam* ille veritatis qui à Patre emanat) ille testabitur de me.

Suprà, 14.26
luc. 24.49

27 Sed & vos testabimini, quia à principio mecum estis.

CAP. XVI.

1 Hæc loquutus sum vobis vt ne offendamini.

1 Euangelii ministris non tantùm ab apertis hostib⁹ sed etiam ab iis ipsis q domestici atque adeo columnæ Ecclesiæ sibi videtur, quæuis probra sũt expectanda.

Mouebunt vos syna- 2
gogis: imò veniet tempus
quum quisquis trucida-
bit vos, putabit *se* cultum
præstare Deo.

Et hæc facient vobis, 3
quia non nouerunt Pa-
trem, neque me.

Suprà, 15.21

||Sed hæc loquutus sum 4
vobis, vt quum venerit té-
pus illud, memineritis eo
rum, quòd ego *hæc* dixe-
rim vobis. hæc autem vo-
bis à principio non dixi,
quia vobiscum eram.

Nunc autem abeo ad 5
eum qui misit me, & ne-
mo ex vobis interrogat
me quò abeam.

Sed quia hæc loquutus 6
sum vobis, tristitia imple
uit cor vestrum.

Christi absẽtia secundum carnẽ, Ecclesiæ vtilis, vt à spiritua'i ipsi⁹ virtute totipẽdeamus.

Sed ego veritatem di- 7
co vobis, expedit vobis
vt ego abeam. nisi enim
abiero, Consolator ille
non veniet ad vos: sin au
tem profectus fuero, mit-
tam eum ad vos.

Spiritus Dei ita est in prædicatione Verbi efficax vt mũdum, etiã inuitum, tandem cogat & suam iniustitiam, & Christi iustitiam ac omnipotẽtiam fateri.

Et quum venerit ille, ar 8
guet mundum de peccato
& de iustitia & de iudi-
cio.

De peccato quidem, eo 9
quòd non credunt in me:

De iustitia verò, eo ꝙ 10
ad Patrem abeam, & am-
plius non cõspicietis me:

De iudicio autem, eo 11
quòd princeps huius mũ-
di condemnatus sit.

Apostolica doctrina à Spiritu sancto ꝑfecta est, & quidem omnibus suis numeris absoluta.

Adhuc multa habeo quę 12
vobis dicam, sed nunc
non potestis portare.

Quum autem venerit il 13
le, *id est* Spiritus veritatis,
deducet vos in omnẽ ve-
ritatem. non enim loque
tur à semetipso, sed quæ-
cunque audierit loque-
tur, & quæ ventura sunt
renuntiabit vobis.

Ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς·
ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτεί-
νας ὑμᾶς δόξῃ λατρείαν προσφέρειν
τῷ Θεῷ.

Καὶ ταῦτα ποιήσουσιν ὑμῖν ὅτι οὐκ
ἔγνωσαν τὸν πατέρα, οὐδὲ ἐμέ.

Ἀλλὰ ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα
ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, μνημονεύητε αὐτῶν, ὅτι
ἐγὼ εἶπον ὑμῖν. ταῦτα δὲ ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς
οὐκ εἶπον, ὅτι μεθ' ὑμῶν ἤμην.

Νῦν δὲ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαν-
τά με, καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με,
Ποῦ ὑπάγεις;

Ἀλλ' ὅτι ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἡ λύ-
πη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν.

Ἀλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν,
συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. ἐὰν γὰρ
μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσε-
ται πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμ-
ψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς.

Καὶ ἐλθὼν ἐκεῖνος ἐλέγξει τὸν κό-
σμον περὶ ἁμαρτίας καὶ περὶ δικαιοσύνης
καὶ περὶ κρίσεως.

Περὶ ἁμαρτίας μὲν, ὅτι οὐ πιστεύουσιν
εἰς ἐμέ·

Περὶ δικαιοσύνης δὲ, ὅτι πρὸς τὸν πα-
τέρα μου ὑπάγω, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με·

Περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κό-
σμου τούτου κέκριται.

Ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ
δύνασθε βαστάζειν ἄρτι.

Ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα
τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν
τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυ-
τοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλήσει, καὶ τὰ
ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ 14
λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.
Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμά ἐστι· 15
διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται,
καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.
Μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πά- 16
λιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με, ὅτι ἐγὼ ὑπάγω
πρὸς τὸν πατέρα.
Εἶπον οὖν ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ 17
πρὸς ἀλλήλους, Τί ἐστι τοῦτο ὃ λέγει ἡμῖν,
Μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πάλιν μι-
κρὸν, καὶ ὄψεσθέ με· καὶ, Ὅτι ἐγὼ ὑπάγω
πρὸς τὸν πατέρα;
Ἔλεγον οὖν, Τοῦτο τί ἐστιν ὃ λέγει, 18
τὸ μικρόν; οὐκ οἴδαμεν τί λαλεῖ.
Ἔγνω οὖν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἤθελον αὐτὸν 19
ἐρωτᾷν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Περὶ τούτου
ζητεῖτε μετ' ἀλλήλων ὅτι εἶπον, Μικρὸν,
καὶ οὐ θεωρεῖτέ με· καὶ πάλιν μικρὸν,
καὶ ὄψεσθέ με;
Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαύ- 20
σετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ δὲ κόσμος χα-
ρήσεται· ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλ' ἡ
λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται.
Ἡ γυνὴ ὅταν τίκτῃ, λύπην ἔχει, ὅτι 21
ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς· ὅταν δὲ γεννήσῃ τὸ
παιδίον, οὐκ ἔτι μνημονεύει τῆς θλίψεως,
διὰ τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος
εἰς τὸν κόσμον.
Καὶ ὑμεῖς οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε· 22
πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται
ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐ-
δεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν.
Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρω- 23
τήσετε οὐδέν. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ

Ille me glorificabit, q̃a de meo accipiet quod renuntiabit vobis.

Omnia quæ habet Pater, mea sunt: propterea dixi *illum* de meo accepturum quod renuntiabit vobis.

Paulisper, & non conspicietis me: & rursũ paulisper, & videbitis me, quia ego vado ad Patrẽ.

Dixerunt ergo *quidam* ex discipulis eius alii ad alios, Quid est hoc quod dicit nobis, Paulisper, & non cõspicietis me: & rursus paulisper, & videbitis me: &, Quia ego vado ad Patrem?

Dicebant ergo, Quid illud est qđ dicit paulisper? nescimus quid loquatur.

Cognouit autẽ Iesus eos velle ipsum interrogare, & dixit eis, De hoc quæritis inter vos quòd dixi, Paulisper, & non videbitis me: & iterum paulisper, & videbitis me?

Amẽ amen dico vobis, flebitis vos, & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos verò tristes eritis, sed tristitia vestra euadet in gaudium.

Mulier, quũ parit, dolorem habet, quia venit hora eius: quum autẽ pepererit puerulum, iam nõ meminit oppressionis, ꝙ gaudeat hominẽ esse natum in mundo.

Et vos igitur nunc quidem tristitia tenemini: sed rursum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

Et illo die me non interrogabitis quicquam. ||Amen amen dico vobis, quæcunque petieritis à Patre meo in no-

Spiritus sanctus nullã nouam doctrinã affert, sed Christi voce traditam docet, & animis insculpit.

Gratia Spiritus sancti, viuum est speculum in quo verè conspicitur Christus, perspicacissimis videlicet fidei, non autem lusciosis illis carnis oculis: vnde perenne gaudium in mediis etiam doloribus sentitur.

23 Spiritus sanctus ab ascensione Christi in Apostolos effusus, sũma quæque mysteria & salutis nostræ arcana, tum ipsos tum etiã Ecclesiam per ipsos erudiit, & ad finem vsque seculorũ erudiet.

Suprà, 14.13 matth. 7.7, & 21.22 marci 11.24 luc. 11.9 iac. 1.5

mine meo, dabit vobis.

24 Vsque adhuc nō petiistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum.

25 Hæc loquutus sū vobis per prouerbia: at veniet tempus quū iam non per prouerbia loquar vobis, sed apertè de Patre meo renuntiabo vobis.

Summa cultus Dei est inuocatio Patris in nomine Filii mediatoris qui iam exauditus est pro nobis, ꝓ quibus & exinanitus fuit, & nunc est glorificatus.
Infrà, 17.8

26 Illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis me rogaturum Patrē pro vobis.

27 Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis me à Deo exiuisse.

28 Exiui à Patre, & veni in mūdum: iterum relinquo mundum, & proficiscor ad Patrem.

Fides & stolida securitas plurimùm distant.

29 Dicunt ei discipuli eius, Ecce, nunc apertè loqueris, nec prouerbium vllum dicis.

30 Nunc scimus te scire omnia, nec opus est tibi vt quis te interroget: per hoc credimus te à Deo exiuisse.

31 Respondit eis Iesus, Nunc creditis?

Matth. 26.31
marci 14.27
Christi virtuti nihil detrahit neque mundi improbitas, neque suorum imbecillitas.

32 ||Ecce, veniet tempus, & iam venit, quum disper gemini vnusquisque ad suos, méque solum relinquetis. sed non sum solus: nam Pater mecū est.

Ex vni⁹ Christi victoria pēdet Ecclesiæ firmitas.

33 Hæc loquutus sum vobis vt in me pacem habeatis. in mundo oppressionem habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν.

Ἕως ἄρτι οὐκ ᾐτήσατε οὐδὲν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε, καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκ ἔτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρρησίᾳ περὶ τοῦ πατρὸς ἀναγγελῶ ὑμῖν.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε· καὶ οὐ λέγω ὑμῖν ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα περὶ ὑμῶν.

Αὐτὸς γὰρ ὁ πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε, καὶ πεπιστεύκατε ὅτι ἐγὼ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον.

Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον, καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα.

Λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Ἴδε, νῦν παρρησίᾳ λαλεῖς, καὶ παροιμίαν οὐδεμίαν λέγεις.

Νῦν οἴδαμεν ὅτι οἶδας πάντα, καὶ οὐ χρείαν ἔχεις ἵνα τίς σε ἐρωτᾷ· ἐν τούτῳ πιστεύομεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθες.

Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἄρτι πιστεύετε;

Ἰδοὺ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐλήλυθεν, ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε. καὶ οὐκ εἰμὶ μόνος, ὅτι ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστι.

Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε. ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.

Iesus Christus æternus Pontifex, mox seipsum oblaturus, solennibus precibus seipsum, vt victimam, & nos vna secum Deo Patri consecrat. Itaque hæc precatio fuit à condito mundo, est & erit ad finem vsque seculorum, Ecclesiæ Dei fundamentum.

Κεφάλαιον ιζ

Ταῦτα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπῆρε 1
τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρα-
νόν, καὶ εἶπε, Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα,
δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου
δοξάσῃ σε.
Καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πά- 2
σης σαρκός, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκας αὐτῷ,
δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον.
Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γι- 3
νώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ
ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν.
Ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον 4
ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω.
Καὶ νῦν δόξασόν με σύ πάτερ παρὰ 5
σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κό-
σμον εἶναι, παρὰ σοί.
Ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀν- 6
θρώποις οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου.
σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας, καὶ
τὸν λόγον σου τετηρήκασι.
Νῦν ἔγνωκαν ὅτι πάντα ὅσα δέδω- 7
κάς μοι, παρὰ σοῦ ἐστιν.
Ὅτι τὰ ῥήματα ἃ δέδωκάς μοι, 8
δέδωκα αὐτοῖς· καὶ αὐτοὶ ἔλαβον, καὶ ἔ-
γνωσαν ἀληθῶς ὅτι παρὰ σοῦ ἐξῆλθον, καὶ
ἐπίστευσαν ὅτι σύ με ἀπέστειλας.
Ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ· οὐ περὶ τοῦ 9
κόσμου ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ ὧν δέδωκάς
μοι ὅτι σοί εἰσι.
Καὶ τὰ ἐμὰ πάντα, σά ἐστι, καὶ τὰ 10
σὰ ἐμά· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς.

CAP. XVII.

HÆc loquutus est Iesus, & sustulit oculos in cælũ, dixítq;, Pater, venit hora illa, glorifica Filium tuum, vt & Filius tuus glorificet te:

||Sicut dedisti ei authoritatem *in* omnem carnẽ, vt quotquot dedisti ei, det eis vitam æternam.

Hæc est autẽ vita æterna, vt te solũ cognoscant *esse* Deum verum, & quẽ misisti Iesum Christum.

Ego te glorificaui in terra: opus consũmaui quod dedisti mihi vt facerem:

Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipsũ ea gloria quã habui apud te prius quàm hic mundus existeret.

Patefeci nomen tuum hominibus quos dedisti mihi *selectos* è mundo. tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruarunt.

||Nũc nouerũt, omnia quę dedisti mihi, à te esse.

Quia verba quæ tradidisti mihi, tradidi eis: & ipsi acceperunt, & verè norunt me à te exiuisse, & crediderunt me à te missum esse.

Ego pro eis rogo: non pro mũdo rogo, sed pro *iis* quos dedisti mihi, quia tui sunt.

Et mea omnia, tua sũt, & tua mea *sunt*: & glorificatus sum in eis.

Præfatur se se, sicut in mũdum venit, in quo per fidem apprehenso gloriam suam seruandis suis electis patefaceret Pater, ita huic vni rei studuisse, ac proinde petere vt absoluto suo operi benedicat Pater. *Matth. 28.18*

Primò loco precatur pro certis illis suis discipulis per quos erat reliquos collecturus, eósq; (repudiata semel omni *reproborũ* turba) Patri commendat, quod ipse quidẽ eos ab illo sibi traditos in tutelam suam receperit, illi verò vicissim eius doctrinã amplexi, tot tantósque hostes sint habituri vt sola ipsius ope salui esse possint. *Suprà, 26.27*

11 Et non ſum amplius in mundo, ſed hi ſunt in mũdo, & ego ad te venio. Pater ſancte, ſerua eos per nomen tuum, quos dediſti mihi, vt ſint vnũ prout & nos.

Καὶ οὐκ ἔτι εἰμὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσί, καὶ ἐγὼ πρός σε ἔρχομαι. Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου, οὓς δέδωκάς μοι, ἵνα ὦσιν ἓν καθὼς ἡμεῖς.

12 Quum eſſem cum eis in mundo, ego ſeruabã eos in nomine tuo: quos dediſti mihi, ego cuſtodiui, & nemo ex eis periit niſi filius ille perditionis: || vt Scriptura impleretur.

Psal. 108. 8

Ὅτε ἤμην μετ' αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου· οὓς δέδωκάς μοι ἐφύλαξα, καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας· ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ.

13 Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mũdo, vt habeant gaudium meum plenum apud ſe.

Νῦν δὲ πρός σε ἔρχομαι, καὶ ταῦτα λαλῶ ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα ἔχωσι τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην ἐν αὐτοῖς.

15 Modũ liberationis hunc definit non vt nulla pericula incurrant, ſed vt ex omnib⁹ ſeruati, re ipſa experiãtur veram eſſe doctrinam ſalutis quã ex ore ipſius acceptã aliis erant tradituri.

14 Ego tradidi eis ſermonem tuum, & mũdus eos odio habuit, quia non ſunt ex mundo, prout & ego non ſum ex mundo.

Ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ κόσμου, καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου.

15 Nõ rogo vt tollas eos è mũdo, ſed vt ſerues eos à malo.

Οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ.

18 Addit, cõmunem ſecũ eſſe Apoſtolis vocationem, ac proinde illos oportere ea ipſa virtute fulciri, vt ſeſe totos Patri deuoueant, qua ipſe prim⁹ ſeipſum Patri cõſecrat.

16 Ex mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum ex mundo.

Ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσί, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμί.

17 Sanctifica eos tua veritate: ſermo tuus veritas eſt.

Ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστι.

18 Sicut me miſiſti in mũdum, *ita* & ego miſi eos in mundum.

Καθὼς ἐμὲ ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον, κἀγὼ ἀπέστειλα αὐτοὺς εἰς τὸν κόσμον.

20 Secũdo loco offert Deo Patri ſuos omnes, id eſt quotcũque in ipſum per Apoſtolorũ doctrinã credẽt: vt ſicut ipſe cũ Patre cohæret, omnẽ inde plenitudinem accipiens, ita & illi cũ ipſo cõiuncti inde vitã hauriãt, ac tandem in eo ipſo ſimul dilecti, vna etiam gloria cum ipſo perfruantur.

19 Et pro eis ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati per veritatẽ.

Καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτόν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὦσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ.

20 Non pro eis autem rogo tantùm, ſed & pro iis qui per ſermonem eorũ credituri ſunt in me:

Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευσόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ·

21 Vt omnes vnum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint: vt credat mundus me à te miſſum eſſe.

Ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ἐμοί, κἀγὼ ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας.

Καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἕν, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν. 22

Ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας, καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας. 23

Πάτερ, οὓς δέδωκάς μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγώ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ᾽ ἐμοῦ· ἵνα θεωρῶσι τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν ἣν ἔδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου. 24

Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δέ σε ἔγνων, καὶ οὗτοι ἔγνωσαν ὅτι σύ με ἀπέστειλας. 25

Καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομά σου, καὶ γνωρίσω· ἵνα ἡ ἀγάπη ἣν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ᾖ, κἀγὼ ἐν αὐτοῖς. 26

Κεφάλαιον ιη.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, ὅπου ἦν κῆπος, εἰς ὃν εἰσῆλθεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. 1

Ἤδει δὲ καὶ Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, τὸν τόπον· ὅτι πολλάκις συνήχθη ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. 2

Ὁ οὖν Ἰούδας λαβὼν τὴν σπεῖραν, καὶ ἐκ τῶν ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων ὑπηρέτας, ἔρχεται ἐκεῖ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων καὶ ὅπλων. 3

Ἰησοῦς οὖν εἰδὼς πάντα τὰ ἐρχόμενα ἐπ᾽ αὐτὸν, ἐξελθὼν εἶπεν αὐτοῖς, Τίνα ζητεῖτε; 4

Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ, Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἐγώ εἰμι. Εἱστήκει δὲ καὶ Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν, μετ᾽ αὐτῶν. 5

Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

Ego in eis, & tu in me, vt sint perfecti in vnũ, & vt cognoscat mundus me à te missum esse, téq; eos diligere sicut me dilexisti.

||Pater, quos dedisti mihi, velim vt vbi sum ego, & illi sint mecum: vt conspiciant gloriam illam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante iacta mundi fundamenta.

Suprà, 12.26

Pater iuste, mundus te non nouit: ego autem te noui, & hi nouerunt me à te missum esse.

Et notum feci eis nomen tuũ, & nc tum faciã: vt charitas qua dilexisti me, sit in eis, & ego in eis.

Cognitio Patris quæ est in Christo mediatore plenissima, paulatĩ ab eo suis cõmunicatur, vt in ipso diligãtur à Patre, eo ipso amore quo Filiũ cõplectitur.

CAP. XVII.

HÆc ||quum dixisset Iesus, egressus est cũ discipulis suis trãs torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quẽ introiuit ipse & discipuli eius.

Nouerat autem eũ locum etiam Iudas qui prodebat eum, quia Iesus frequenter cum discipulis suis illuc conuenerat.

||Iudas ergo quum accepisset cohortẽ, & à Pontificibus ac Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis & facibus & armis.

Iesus itaque, sciens omnia quæ ventura erant in se, prodiens dixit eis, Quem quæritis?

Responderũt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus, Ego *is* sum. Stabat autem cum eis etiam Iudas qui prodebat eum.

Matth. 26. 36
marci 14. 32
luc. 22. 39
2. reg. 15. 23

1 Christus in hortũ proditori cognitũ capiendus vltro ingreditur vt peccatum quod per vni⁹ hominis in horto rebellionẽ, in mundũ ingressum est, sua obediẽtia tollat.

Matth. 26. 47
marci 14. 43
luc. 22. 47

3 Christ⁹ innocẽs capitur velut scelerat⁹, vt nos scelerati tanquam innocentes dimittamur.

4 Christi persona non virtus ab aduersariis vincta est quando & sicut voluit.

Vt ergo dixit eis, Ego 6
is sum, abierunt retrorsũ,
& ceciderunt humi.

Iterũ ergo rogauit eos, 7
Quẽ quæritis? Illi autẽ di
xerunt, Iesum Nazarenũ.

Christus boni pastoris officiũ ne in extremis quidẽ suis periculis negligit.

Respõdit Iesus, Dixi vo 8
bis me eũ esse. ergo si me
quæritis, sinite hos abire

Suprà.17.12

Vt impleretur sermo 9
quẽ dixerat, ||Ex iis quos
dedisti mihi, non perdidi
quenquam.

Zel⁹ Dei intra vocationis suæ limites est ab vnoquoque cõtinendus.

Simõ autẽ Petrus qui gla 10
dium habebat, eduxit eũ,
& percussit seruũ Põtificis
maximi, & abscidit auri-
culã eius dextrã. erat autẽ
nomen seruo Malchus.

Dixit ergo Iesus Petro, 11
Recondе gladium tuum
in vaginam. annõ bibam
poculum quod dedit mi-
hi Pater?

Christus nostrarum blasphemiarum reus ad terrenumpontificẽ trahitur damnandus, vt ab ipsomet æterno Pontifice absoluamur.

Luc.3.2

Cohors igitur & tribu- 12
nus & ministri Iudæorũ
comprehẽderunt Iesum,
& vinxerunt eum.

Et adduxerũt primùm 13
||ad Annã. (erat enim so-
cer Caiaphæ, qui erat Põ
tifex maximus anni illi⁹)
is verò misit eum vinctũ
ad Caiapham Põtificem
maximum.

Suprà,11.50

Erat autem Caiaphas 14
is ||qui consuluerat Iudęis
expedire vnum hominẽ
mori pro populo.

Matth.26.58
marci 14.54
luc.22.54

Viuum exẽplum humanæ imbecillitatis, etiam in præstantissimisquibusq; simulatque sibi ipsis relinquuntur.

||Sequebatur autem Ie- 15
sum Simõ Petrus & alius
discipulus. discipulus ve-
rò ille notus erat Pontifi
ci maximo, & simul in-
troiit cum Iesu in aulam
Pontificis maximi.

Petrus autem stabat ex- 16
trà ad ostium. Exiuit er-
go discipulus ille alter q
erat notus Pontifici ma-
ximo, & loquut⁹ est ostia
riæ, & introduxit Petrũ.

Ὡς οὖν εἶπεν αὐτοῖς, Ὅτι ἐγώ εἰμι, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαί.

Πάλιν οὖν αὐτοὺς ἐπηρώτησε, Τίνα ζητεῖτε; Οἱ δὲ εἶπον, Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον.

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Εἶπον ὑμῖν ὅτι ἐγώ εἰμι. εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν.

Ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὃν εἶπεν, ὅτι οὓς δέδωκάς μοι, οὐκ ἀπώλεσα ἐξ αὐτῶν οὐδένα.

Σίμων οὖν Πέτρος ἔχων μάχαιραν, εἵλκυσεν αὐτὴν, καὶ ἔπαισε τὸν τοῦ ἀρχιερέως δοῦλον, καὶ ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὸ ὠτίον τὸ δεξιόν. ἦν δὲ ὄνομα τῷ δούλῳ Μάλχος.

Εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ, Βάλε τὴν μάχαιράν σου εἰς τὴν θήκην. τὸ ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ πατὴρ, οὐ μὴ πίω αὐτό;

Ἡ οὖν σπεῖρα καὶ ὁ χιλίαρχος καὶ οἱ ὑπηρέται τῶν Ἰουδαίων συνέλαβον τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἔδησαν αὐτόν.

Καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς Ἄνναν πρῶτον· ἦν γὰρ πενθερὸς τοῦ Καϊάφα, ὃς ἦν ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου.

Ἦν δὲ Καϊάφας ὁ συμβουλεύσας τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι συμφέρει ἕνα ἄνθρωπον ἀπολέσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ.

Ἠκολούθει δὲ τῷ Ἰησοῦ Σίμων Πέτρος, καὶ ὁ ἄλλος μαθητής. ὁ δὲ μαθητὴς ἐκεῖνος ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ συνεισῆλθε τῷ Ἰησοῦ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως.

Ὁ δὲ Πέτρος εἱστήκει πρὸς τῇ θύρᾳ ἔξω. ἐξῆλθεν οὖν ὁ μαθητὴς ὁ ἄλλος ὃς ἦν γνωστὸς τῷ ἀρχιερεῖ, καὶ εἶπε τῇ θυρωρῷ, καὶ εἰσήγαγε τὸν Πέτρον.

17 Λέγει οὖν ἡ παιδίσκη ἡ θυρωρὸς τῷ Πέτρῳ, Μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν εἶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Λέγει ἐκεῖνος, Οὐκ εἰμί.

Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Nónne & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Nõ sum.

18 Εἱστήκεισαν δὲ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ὑπηρέται ἀνθρακιὰν πεποιηκότες, ὅτι ψῦχος ἦν, καὶ ἐθερμαίνοντο· ἦν δὲ μετ' αὐτῶν ὁ Πέτρος ἑστὼς καὶ θερμαινόμενος.

Stabant autem serui & ministri qui prunas congesserãt, quia frigus erat, & calefaciebant se. erat autem cum eis etiam Petrus stans & calefaciẽs *se*.

19 Ὁ οὖν ἀρχιερεὺς ἠρώτησε τὸν Ἰησοῦν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ.

Pontifex maximus ergo interrogauit Iesum de discipulis & doctrina ipsius.

Christus parcè causam suã tuetur, nõ vt morti se subducat, sed vt ipsum innocẽtem damnari constet.

20 Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγὼ παρρησίᾳ ἐλάλησα τῷ κόσμῳ· ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπου πάντοθεν οἱ Ἰουδαῖοι συνέρχονται, καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν.

Respondit ei Iesus, Ego palàm loquutus sum mundo: ego semper docui in synagoga & in templo, quò vndique Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil:

21 Τί με ἐπερωτᾷς; ἐπερώτησον τοὺς ἀκηκοότας, τί ἐλάλησα αὐτοῖς· ἴδε, οὗτοι οἴδασιν ἃ εἶπον ἐγώ.

Quid me interrogas? interroga eos q audierũt, q d sim ipsis loquutus: ecce, hi sciũt quę dixerim ego.

22 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ εἰπόντος, εἷς τῶν ὑπηρετῶν παρεστηκὼς ἔδωκε ῥάπισμα τῷ Ἰησοῦ, εἰπών, Οὕτως ἀποκρίνῃ τῷ ἀρχιερεῖ;

Hæc autem quum ipse dixisset, vnus ex ministris qui adstabat, bacillo cecîdit Iesum, dicens, Itáne respondes Pontifici maximo?

23 Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;

Respondit ei Iesus, Si malè loquut⁹ sum, testare de malo: sin bene, cur me cædis?

24 Ἀπέστειλεν οὖν αὐτὸν ὁ Ἄννας δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα.

||Miserat igitur eũ Annas vinctum ad Caiaphã Pontificem maximum.

Matth.26.57 marci 14.59 luc.22.54

25 Ἦν δὲ Σίμων Πέτρος ἑστὼς καὶ θερμαινόμενος. εἶπον οὖν αὐτῷ, Μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶ; Ἠρνήσατο ἐκεῖνος, καὶ εἶπεν, Οὐκ εἰμί.

||Stabat autem Simon Petr⁹, & calefaciebat se: dixerunt igitur ei, Nónne & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Nõ sum.

Matth.26.69 marci 14.59 luc.22.55

Lapsi semel homines, nõ modò non possunt sese suis viribus erigere, sedetiã in deteri⁹ magis ac magis præcipites ruunt, donec noua Dei virtute surrigãtur.

26 Λέγει εἷς ἐκ τῶν δούλων τοῦ ἀρχιερέως, συγγενὴς ὢν οὗ ἀπέκοψε Πέτρος τὸ ὠτίον, Οὐκ ἐγώ σε εἶδον ἐν τῷ κήπῳ μετ' αὐτοῦ;

Dicit ei quidam ex seruis Pontificis maximi, cognatus eius cuius absciderat Petrus auriculã, Nónne ego te vidi in horto cum eo?

Matth.27.2 marci 15.1 luc.23.1 act.10.28, & 11.3

Filius Dei sistitur ad mortalis & quidē profani hominis tribunal, ibique multo minus iniquitatis in profano homine quam in ipsis populi Dei principibus inuenitur. Viua imago iræ Dei aduersus peccatū, summæ eiusdem misericordiæ, seuerissimi denique iudicii in præfractos oblatæ eius gratiæ contēptores.

Matth.20.19

Matth.27.11 marci 15.2 luc.23.3

Christus regnum suū spirituale asserit, mundanum detrectat.

27 Rursus ergo negauit Petrus, & statim gallus vocem misit.

Πάλιν οὖν ἠρνήσατο ὁ Πέτρος, καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν.

28 ||Ducunt ergo Iesum à Caiapha in Prætorium. erat autem manè, & ipsi non introierunt in Prætorium, ne pollueerentur, sed vt ederent Pascha.

Ἄγουσιν οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον. ἦν δὲ πρωΐα, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα.

29 Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accusationem adfertis aduersus hominem istum?

Ἐξῆλθεν οὖν ὁ Πιλάτος πρὸς αὐτούς, καὶ εἶπε, Τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;

30 Responderunt & dixerunt ei, Nisi iste esset maleficus, nō tradidissemus eum tibi.

Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ, Εἰ μὴ ἦν οὗτος κακοποιός, οὐκ ἄν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν.

31 Dicit ergo eis Pilatus, Accipite eū vos, & secūdum legem vestram condemnate eum. Itaque Iudæi dixerunt ei, Nobis nō licet occidere quēquam.

Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν. Εἶπον οὖν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, Ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα.

32 ||Vt sermo Iesu impleretur, quem dixerat, significans qua morte futurū erat vt moreretur.

Ἵνα ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ πληρωθῇ, ὃν εἶπε, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν.

33 ||Introiuit ergo rursus in Prætorium Pilatus, & vocauit Iesum: dixítque ei, Tūne es rex Iudæorū?

Εἰσῆλθεν οὖν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν ὁ Πιλάτος, καὶ ἐφώνησε τὸν Ἰησοῦν, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;

34 Respondit ei Iesus, A teipso tu hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me?

Ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ τοῦτο λέγεις, ἢ ἄλλοι σοι εἶπον περὶ ἐμοῦ;

35 Respondit Pilatus, Nū ego Iudæus sum? gens tua & principes Sacerdotum tradiderunt te mihi: quid fecisti?

Ἀπεκρίθη ὁ Πιλάτος, Μήτι ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι; τὸ ἔθνος τὸ σὸν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς παρέδωκάν σε ἐμοί· τί ἐποίησας;

36 Respondit Iesus, Regnum meum non est ex hoc mundo: si ex hoc mūdo esset regnum meum, ministri mei certarent ne traderer Iudæis: nunc autem regnum meum non est hinc.

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν.

Εἶπεν οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος, Οὐκ- 37
οῦν βασιλεὺς εἶ σύ; Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς,
Σὺ λέγεις ὅτι βασιλεύς εἰμι ἐγώ. ἐγὼ εἰς
τοῦτο γεγέννημαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα
εἰς τὸν κόσμον ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀλη-
θείᾳ. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει
μου τῆς φωνῆς.

Dixit ergo ei Pilatus, Num igitur rex es tu? Respōdit Iesus, Tu dicis me regem esse. ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum vt dem testimonium veritati. Quisquis est ex veritate, audit vocē meam.

Λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος, Τί ἐστιν 38
ἀλήθεια; Καὶ τοῦτο εἰπὼν, πάλιν ἐξῆλθε
πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἐ-
γὼ οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω ἐν αὐτῷ.
Ἔστι δὲ συνήθεια ὑμῖν ἵνα ἕνα ὑμῖν 39
ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα· βούλεσθε οὖν ὑμῖν
ἀπολύσω τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων;
Ἐκραύγασαν οὖν πάλιν πάντες, λέ- 40
γοντες, Μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν Βαραββᾶν.
ἦν δὲ ὁ Βαραββᾶς λῃστής.

Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et quum hoc dixisset, rursum venit ad Iudæos, & dicit eis, Ego nullum inuenio crimen in eo.

|| Est autem vobis consuetudo vt vnum dimittā vobis in Pascha: vultísne ergo dimittam vobis regem Iudæorum?

| Clamauerunt autem rursum omnes dicentes, Non hūc, sed Barabbam. Erat verò iste Barabbas latro.

Christum oportuit quidē innocentem pronuntiari, sed tamē quatenus nostrā personam sustinet, nō modò vt sceleratum sed etiā vt sceleratorū sceleratissimū damnari.

Matth. 27.11
marci 15.6
luc. 23.27
Act. 3.14

Κεφάλαιον ιθ.

Τότε οὖν ἔλαβεν ὁ Πιλάτος τὸν 1
Ἰησοῦν, καὶ ἐμαστίγωσε.
Καὶ οἱ στρατιῶται πλέξαντες στέφα- 2
νον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτοῦ τῇ κε-
φαλῇ, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβα-
λον αὐτόν.
Καὶ ἔλεγον, Χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν 3
Ἰουδαίων. καὶ ἐδίδουν αὐτῷ ῥαπίσματα.
Ἐξῆλθεν οὖν πάλιν ἔξω ὁ Πιλάτος, 4
καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἴδε, ἄγω ὑμῖν αὐτὸν ἔ-
ξω, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐν αὐτῷ οὐδεμίαν αἰ-
τίαν εὑρίσκω.
Ἐξῆλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἔξω, φορῶν 5
τὸν ἀκάνθινον στέφανον, καὶ τὸ πορφυ-
ροῦν ἱμάτιον. Καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἴδε ὁ ἄν-
θρωπος.
Ὅτε οὖν εἶδον αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ 6
οἱ ὑπηρέται, ἐκραύγασαν, λέγοντες,

CAP. XIX.

T||Vnc ergo acceptū Iesum Pilatus flagellauit.

Et milites contextam coronam è spinis imposuerunt capiti eius, & pallio purpureo induerunt eum.

Et dicebant, Aue rex Iudæorum. Et bacillis eū cædebant.

Exiuit ergo rursum Pilatus foras, & dixit eis, Ecce, adduco vobis eum foras, vt noueritis me nullū in eo crimen inuenire.

Exiuit ergo Iesus foras, ferēs spineam coronam, & purpureum pallium. Tum dicit eis *Pilatus*, Ecce homo.

Quū ergo vidissēt eū prīcipes Sacerdotū & ministri, clamarunt, dicentes,

Matth. 27.26
marci 15.18

Prudētia carnis ex duobus malis minus eligit, De' autem illi maledicit.

Christus rursum eodē illo ore absoluitur quo postea damnatus est.

Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. ego enim non inuenio in eo crimen.

Σταύρωσον, σταύρωσον. Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ σταυρώσατε. ἐγὼ γὰρ οὐχ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν.

7 Responderũt ei Iudæi, Nos legem habemus, & secũdum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se finxit.

Ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι, Ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτὸν υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν.

Conscientia Pilati ꝓ Christo pugnat: sed mox succumbit, quoniam singulari Dei virtute non fulcitur.

8 Quum ergo audiuisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

Ὅτε οὖν ἤκουσεν ὁ Πιλάτος τοῦτον τὸν λόγον, μᾶλλον ἐφοβήθη.

9 Et rursus ingressus est Prætorium, & dixit Iesu, Vnde es tu? Iesus autẽ responsum ei non dedit.

Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν, καὶ λέγει τῷ Ἰησοῦ, Πόθεν εἶ σύ; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπόκρισιν οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ.

10 Dicit ergo ei Pilatus, Mihi nõ loqueris? nescis me potestatẽ habere crucifigendi te, & potestatem habere te absoluendi?

Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ Πιλάτος, Ἐμοὶ οὐ λαλεῖς; οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαί σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολῦσαί σε;

11 Respondit Iesus, Non haberes potestatẽ aduersum me vllam nisi tibi datum esset supernè: propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatũ habet.

Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν· διὰ τοῦτο ὁ παραδιδούς με σοὶ μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει.

12 Ex eo studebat Pilatus eum absoluere: Iudæi verò clamabant, dicentes, Si hunc absolueris, non es amicus Cæsaris. quicunque se regem facit, contradicit Cæsari.

Ἐκ τούτου ἐζήτει ὁ Πιλάτος ἀπολῦσαι αὐτόν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἔκραζον, λέγοντες, Ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος. πᾶς ὁ βασιλέα αὐτὸν ποιῶν, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι.

Pilatus prius quam Christum damnet, seipsum eodẽ ore condemnat.

13 Pilatus ergo quum audisset hunc sermonẽ, adduxit foras Iesum, seditque pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gab batha.

Ὁ οὖν Πιλάτος ἀκούσας τοῦτον τὸν λόγον, ἤγαγεν ἔξω τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος εἰς τόπον λεγόμενον Λιθόστρωτον, Ἑβραϊστὶ δὲ Γαββαθᾶ.

14 Erat autem parasceue Paschæ, horâ verò quasi sexta: tum dicit Iudæis, Ecce rex vester.

Ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη· καὶ λέγει τοῖς Ἰουδαίοις, Ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν.

15 Illi verò clamauerunt, Tolle, tolle, crucifige eũ. Dicit eis Pilatus, Regem vestrũ crucifigã? Respõde-

Οἱ δὲ ἐκραύγασαν, Ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτόν. Λέγει αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, Τὸν βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω; Ἀπεκρίθησαν

οἱ ἀρχιερεῖς, Οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ
μὴ Καίσαρα.

Τότε οὖν παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς 16
ἵνα σταυρωθῇ. παρέλαβον δὲ τὸν Ἰησοῦν
καὶ ἀπήγαγον.

Καὶ βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλ 17
θεν εἰς τὸν λεγόμενον Κρανίου τόπον, ὃς
λέγεται Ἑβραϊστὶ Γολγοθᾶ.

Ὅπου αὐτὸν ἐσταύρωσαν, καὶ μετ' 18
αὐτοῦ ἄλλους δύο, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν,
μέσον δὲ τὸν Ἰησοῦν.

Ἔγραψε δὲ καὶ τίτλον ὁ Πιλάτος, καὶ 19
ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ἦν δὲ γεγραμμέ-
νον, ΙΗΣΟΥΣ Ο ΝΑΖΩ-
ΡΑΙΟΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ
ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ.

Τοῦτον οὖν τὸν τίτλον πολλοὶ ἀνέ- 20
γνωσαν τῶν Ἰουδαίων· ὅτι ἐγγὺς ἦν τῆς
πόλεως ὁ τόπος ὅπου ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς.
καὶ ἦν γεγραμμένον Ἑβραϊστί, Ἑλληνι-
στί, Ῥωμαϊστί.

Ἔλεγον οὖν τῷ Πιλάτῳ οἱ ἀρχιερεῖς 21
τῶν Ἰουδαίων, Μὴ γράφε, Ὁ βασιλεὺς
τῶν Ἰουδαίων· ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπε, Βα-
σιλεύς εἰμι τῶν Ἰουδαίων.

Ἀπεκρίθη ὁ Πιλάτος, Ὃ γέγραφα, 22
γέγραφα.

Οἱ οὖν στρατιῶται ὅτε ἐσταύρωσαν 23
τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ,
(καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἑκάστῳ
στρατιώτῃ μέρος) καὶ τὸν χιτῶνα· ἦν δὲ
ὁ χιτὼν ἄρραφος, ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαν-
τὸς δι' ὅλου.

Εἶπον οὖν πρὸς ἀλλήλους, Μὴ σχί- 24
σωμεν αὐτόν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ,
τίνος ἔσται. ἵνα ἡ γραφὴ πληρωθῇ ἡ λέ-

rũt principes Sacerdotũ, Non habemus regem nisi Cæsarem.

Tunc ergo tradidit eũ ipsis vt crucifigeretur. ||Acceperunt autẽ Iesum, & abduxerunt.

Et ipse portans crucem suam venit in eum locũ qui dicitur Caluariæ, Hebraicè autem Golgotha.

Vbi crucifixerunt eum, & cũ eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum.

Scripsit autem etiam titulum Pilatus, & imposuit cruci. Erat verò scriptum, IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM.

Hunc ergo titulũ multi Iudæorũ legerunt; quia prope ciuitatem erat locus vbi crucifixus erat Iesus. & erat scriptum Hebraicè, & Græcè, & Latinè.

Dicebant ergo Pilato principes Sacerdotũm Iudæorum, Ne scribito, Rex Iudæorum: sed illum dixisse, Rex sum Iudæorũ.

Respõdit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

||Milites ergo quum crucifixissent Iesum, acceperunt eius vestimenta, (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam. erat autem tunica insutilis, à sũmo contexta tota.

Dixerunt ergo inter se, Ne findamꝰ eã, sed sortiamur de illa cuiꝰ futura sit. vt Scriptura ĩpleretur, di-

Christus Satanam, peccatum & mortẽ cruci affigit.
Matth. 27. 31
marci 15. 25
luc. 23. 26

Christꝰ in solio crucis sedẽs, palã Rex æternus omnium populorũ eius ipsiꝰ manu proscribitur cuius ore fuerat vsurpati regni dãnatus.

Matth. 27. 35
marci 15. 14
luc. 23. 33

Christus vestiũ inter carnifices (excepta inconsutili tunica) distributione, significat fore vt mox suis opibus dispersis, ipsos etiã hostes suos ꝑ vniuersum orbem locupletet: ita tamen vt vnus & integer maneat Ecclesiæ thesaurus.

Psal.22.29

cens, ||Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vesté meam iecerunt sortem. Milites igitur hæc fecerunt.

ρουσα, Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται ταῦτα ἐποίησαν.

Christus nõ in prioris modò sed & in posterioris Tabulæ obseruatione perfectũ est omnis iustitiæ exemplar.

25 Stabant autem iuxta crucem Iesu, mater eius & soror matris eius, Maria Clopæ *vxor*, & Maria Magdalene.

Εἱστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνή.

26 Quum vidisset ergo Iesus matrem ac discipulũ adstantem quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus.

Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα, καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ, Γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου.

27 Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora recepit eam discipulus domum suam.

Εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ, Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου. Καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἔλαβεν αὐτὴν ὁ μαθητὴς εἰς τὰ ἴδια.

Christus accepto aceto Spiritũ exhalat, verè amarissimum & acidissimũ iræ Paternæ calicẽ nostro nomine penitus exhauriens.
Psal.68.22
matth.27.22

28 Postea, quum sciret Iesus *reliqua* omnia iã perfecta esse, ||vt perficeretur Scriptura, dixit, Sitio.

Μετὰ τοῦτο εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται, ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφή, λέγει, Διψῶ.

29 Vas igitur *illic* erat positum aceto plenum. Illi verò impleuerunt spongiam aceto, & hyssopo circumpositam admouerunt ori eius.

Σκεῦος οὖν ἔκειτο ὄξους μεστόν. οἱ δὲ, πλήσαντες σπόγγον ὄξους, καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες, προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι.

30 Quũ ergo accepisset Iesus acetũ, dixit, Cõsummatum est: & inclinato capite tradidit spiritum.

Ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς, εἶπε, Τετέλεσται· καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν, παρέδωκε τὸ πνεῦμα.

Christi corpus (ipso sic volẽte) ad tẽpus mortuũ, sauciatur, at ne minimum quidẽ os confringitur: nec alia mystici ipsius corporis est conditio.

31 Iudæi ergo, vt non manerent in cruce corpora Sabbatho, quoniam erat Parasceue, (erat enim magnus dies illius Sabbathi) rogarunt Pilatum vt confrangerentur eorum crura, ac tollerentur.

Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, (ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνου τοῦ σαββάτου) ἠρώτησαν τὸν Πιλάτον ἵνα κατεαγῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη, καὶ ἀρθῶσιν.

32 Venerunt ergo milites, & prioris quidem *latronis* confregerunt crura, & alterius qui crucifixus fuerat cum eo:

Ἦλθον οὖν οἱ στρατιῶται, καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν τὰ σκέλη καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ.

33 Ad Iesum autem quum venissent, vt viderunt eũ iam mortuum, non confregerunt eius crura:

Ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, ὡς εἶδον αὐτὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη·

Ἀλλ' εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ 34
τὴν πλευρὰν ἔνυξε, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν
αἷμα καὶ ὕδωρ.

Καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε, καὶ 35
ἀληθινὴ αὐτοῦ ἐστιν ἡ μαρτυρία· κἀκεῖ-
νος οἶδεν ὅτι ἀληθῆ λέγει, ἵνα ὑμεῖς πι-
στεύσητε.

Ἐγένετο γὰρ ταῦτα ἵνα ἡ γραφὴ πλη- 36
ρωθῇ, Ὀστοῦν οὐ συντριβήσεται αὐτοῦ.

Καὶ πάλιν ἑτέρα γραφὴ λέγει, Ὄ- 37
ψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἠρώτησε τὸν Πιλά- 38
τον ὁ Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, (ὢν
μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ, κεκρυμμένος δὲ διὰ
τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων) ἵνα ἄρῃ τὸ σῶμα
τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐπέτρεψεν ὁ Πιλάτος. ἦλ-
θεν οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ.

Ἦλθε δὲ καὶ Νικόδημος (ὁ ἐλθὼν 39
πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον) φέ-
ρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡσεὶ λί-
τρας ἑκατόν.

Ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ 40
ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων,
καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν.

Ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη, 41
κῆπος, καὶ ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν,
ἐν ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέθη.

Ἐκεῖ οὖν διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν Ἰου- 42
δαίων, ὅτι ἐγγὺς ἦν τὸ μνημεῖον, ἔθηκαν
τὸν Ἰησοῦν.

Κεφάλαιον κ

Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων Μαρία 1
ἡ Μαγδαληνὴ ἔρχεται πρωῒ σκο-
τίας ἔτι οὔσης, εἰς τὸ μνημεῖον, καὶ βλέπει
τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου.

Sed quidam ex militibus lancea latus eius fodit, & statim exiuit sanguis & aqua.

Et qui vidit testatur, & verum est testimonium eius: ille *inquam* scit se vera dicere, vt *&* vos credatis.

Facta sũt enĩ hęc vt Scriptura impleretur, ||Non cõfringetur vllũ os ipsi⁹.

Et rursus alia Scriptura dicit, ||Videbunt quem transfixerunt.

||Post hæc autem rogauit Pilatũ Ioseph Arimathæensis (qui erat discipulus Iesu, sed occultus propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu: quod permisit Pilatus. Venit ergo & sustulit corpus Iesu.

||Venit autem & Nicodemus, (is qui venerat ad Iesum nocte primùm) ferens misturæ myrrhæ & aloes libras quasi cẽtum.

Acceperunt ergo corpus Iesu, & obuinxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.

In eo autem loco vbi fuerat crucifixus, erat hortus, & in horto monumẽtum nouum, in quo nõdũ quisquã posit⁹ fuerat.

Ibi ergo, propter Parasceuen Iudæorum, quòd monumẽtum illud propè esset, posuerũt Iesum.

CAP. XX.

P||Rimo verò die hebdomadis, Maria Magdalene venit manè quum adhuc tenebræ essent, ad monumentum: vidétque lapidem sublatum à monumento.

Christus in cruce mortu⁹ duplici symbolo testificatur se vnum esse veram expiationem, & verum credẽtium lauacrũ.

Exo.12.46
num.9.12

Zach.12.10

Matth.27.57
marci 15.42
luc.23.50

Sepelitur Christus palàm & loco celebri, conscio & permittente Pilato, idque ab hominibus sic Christo fauentibus, vt tamẽ ante eum diẽ apertè non essent eum sequuti: vt neque de ipsius morte neque de resurrectione meritò ambigi possit ex sepultura.

Supra.3.2

Marci 16.1
luc.24.1

1 Maria Magdalene, Petrus & Iohannes, primi resurrectionis Domini testes: & ita quidem vt suspectæ fidei esse meritò nõ possint, quũ hoc ipsũ illis persuaderi vix potuerit, nedũ vt ex composito id fint cõmenti.

Currit ergo & venit ad 2
Simonem Petrum, & ad
alterum illum discipulū
quem amabat Iesus: & di
cit eis, Sustulerunt Domi
num è monumēto, & ne-
scimus vbi posuerint eū.

Exiuit ergo Petrus, & 3
alter ille discipulus, & ve
nerunt ad monumētum.

Currebant autem duo 4
simul: sed alter ille disci-
pulus præcurrit citius Pe
tro, venítq; prior ad mo-
numentum.

Et incuruatus vidit po 5
sita lintea: non tamen in-
troiuit.

Venit ergo Simon Pe- 6
trus sequens eū, & introi-
uit in monumentum, &
cōspexit lintea *ibi* posita:

Et sudarium quod fue 7
rat super caput eius, non
cum linteis positum, sed
seorsum inuolutum in v-
num locum.

Tūc ergo introiuit etiā 8
alter ille discipulus, qui
venerat prior ad monu-
mētū, vidítq;, & credidit.

Nondū enim nouerāt 9
Scripturā, videlicet opor-
tere eum à mortuis resur
gere.

10 Redierunt ergo disci-
puli ad suos.

Matth.28.1 marci 16.5

||Maria autē flens sta- 11
bat ad monumētū foris.
Dum ergo fleret, incurua
uit se in monumentum:

Angeli quoque (& quidē bini) facti resurrectionis Domini testes.

Et conspexit duos An- 12
gelos albatos, sedentes, v-
num ad caput, & alterum
ad pedes, *illic* vbi iacue-
rat corpus Iesu.

Qui etiam dixerunt ei, 13
Mulier, quid fles? Dicit
eis, Sustulerunt dominū
meum, nec scio vbi po-
suerint eum.

Τρέχει οὖν καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμω-
να Πέτρον, καὶ πρὸς τὸν ἄλλον μαθητὴν
ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς· καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἦραν
τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἴδα-
μεν ποῦ ἔθηκαν αὐτόν.

Ἐξῆλθεν οὖν ὁ Πέτρος καὶ ὁ ἄλλος
μαθητής, καὶ ἤρχοντο εἰς τὸ μνημεῖον.

Ἔτρεχον δὲ οἱ δύο ὁμοῦ· καὶ ὁ ἄλλος
μαθητὴς προέδραμε τάχιον τοῦ Πέτρου,
καὶ ἦλθε πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον.

Καὶ παρακύψας βλέπει κείμενα τὰ
ὀθόνια· οὐ μέντοι εἰσῆλθεν.

Ἔρχεται οὖν Σίμων Πέτρος ἀκο-
λουθῶν αὐτῷ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ μνη-
μεῖον, καὶ θεωρεῖ τὰ ὀθόνια κείμενα·

Καὶ τὸ σουδάριον ὃ ἦν ἐπὶ τῆς κε-
φαλῆς αὐτοῦ, οὐ μετὰ τῶν ὀθονίων κείμε-
νον, ἀλλὰ χωρὶς ἐντετυλιγμένον εἰς ἕνα
τόπον.

Τότε οὖν εἰσῆλθε καὶ ὁ ἄλλος μαθη-
τὴς ὁ ἐλθὼν πρῶτος εἰς τὸ μνημεῖον,
καὶ εἶδε, καὶ ἐπίστευσεν.

Οὐδέπω γὰρ ᾔδεσαν τὴν γραφήν, ὅτι
δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι.

Ἀπῆλθον οὖν πάλιν πρὸς ἑαυτοὺς
οἱ μαθηταί.

Μαρία δὲ εἱστήκει πρὸς τὸ μνημεῖον
κλαίουσα ἔξω. ὡς οὖν ἔκλαιε, παρέκυ-
ψεν εἰς τὸ μνημεῖον·

Καὶ θεωρεῖ δύο ἀγγέλους ἐν λευκοῖς,
καθεζομένους, ἕνα πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ
ἕνα πρὸς τοῖς ποσίν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶ-
μα τοῦ Ἰησοῦ.

Καὶ λέγουσιν αὐτῇ ἐκεῖνοι, Γύναι,
τί κλαίεις; λέγει αὐτοῖς, Ὅτι ἦραν τὸν Κύ-
ριόν μου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν.

Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἐστράφη εἰς τὰ 14
ὀπίσω, καὶ θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἑστῶτα·
καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστι.

Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Γύναι, τί κλαίεις; 15
τίνα ζητεῖς; Ἐκείνη, δοκοῦσα ὅτι ὁ κηπου-
ρός ἐστι, λέγει αὐτῷ, Κύριε, εἰ σὺ ἐβάστα-
σας αὐτὸν, εἰπέ μοι ποῦ αὐτὸν ἔθηκας·
κἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ.

Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Μαρία. Στρα- 16
φεῖσα ἐκείνη λέγει αὐτῷ, Ῥαββουνὶ, ὃ λέ-
γεται διδάσκαλε.

Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Μή μου ἅπτου· 17
οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα
μου· πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου,
καὶ εἰπὲ αὐτοῖς, Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πα-
τέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου
καὶ Θεὸν ὑμῶν.

Ἔρχεται Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἀπαγ- 18
γέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἑώρακε τὸν
Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ.

Οὔσης οὖν ὀψίας τῇ ἡμέρα ἐκείνῃ 19
τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κε-
κλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνη-
γμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλ-
θεν ὁ Ἰησοῦς· καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ
λέγει αὐτοῖς, Εἰρήνη ὑμῖν.

Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς 20
χεῖρας καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ. ἐχάρησαν
οὖν οἱ μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον.

Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν, 21
Εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πα-
τὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς.

Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησε. καὶ λέγει 22
αὐτοῖς, Λάβετε πνεῦμα ἅγιον.

Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται 23
αὐτοῖς· ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.

Et quum hæc dixisset,
conuersa est retrorsum,
conspexítque Iesum stan
té: nec sciebat Iesum esse.

Dicit ei Iesus, Mulier,
quid fles? quem quæris? Il
la, putans hortulanum es
se, dicit ei, Domine, si tu
asportasti eum, dicito mi
hi vbi posueris eum: & e-
go eum tollam.

Dicit ei Iesus, Maria.
Cõuersa illa dicit ei, Rab
boni, quod dicitur Ma-
gister.

Dicit ei Iesus, Ne me
tangito: nondum enim a-
scendi ad Patrem meum:
sed proficiscere ad fratres
meos, & dic eis, Ascendo
ad Patrem meum & Pa-
trem vestrum, & Deum
meum & Deum vestrum.

Venit Maria Magdale
ne annuntians discipulis
se vidisse Dominum, eá-
que sibi dixisse.

||Quũ ergo vespera es-
set die illo primo hebdo
madis, & fores essẽt clau-
sæ *illic* vbi erant discipuli
coacti propter metum Iu
dæorum, venit Iesus: ste-
títque in medio, & dixit
eis, Pax vobis.

Et quum hæc dixisset,
ostendit eis manus ac la-
tus suũ. Gauisi sunt ergo
discipuli viso Domino.

Dicit ergo eis iterum,
Pax vobis: ||sicut misit me
Pater, ita & ego mitto
vos.

Et quũ hæc dixisset, af-
flauit, & dixit eis, Accipi-
te Spiritum sanctum.

Siquorum remiseritis
peccata, remittuntur eis:
siquorum retinueritis, re-
tenta sunt.

Iesus ipse
præsens se te-
statur verè re-
surrexisse.

Christus qui
resurrexit, nó
quærendus in
hoc mũdo se-
cundum car-
nẽ, sed in cæ-
lis per fidem,
quò ipse no-
bis præiuit.

Marci 16.14
luc.24.36
1.cor.15.5
Christus ia-
nuis clausis
repente vi di-
uina sese disci
pulis sistens,
plenam eis fi-
dem facit tũ
resurrectionis
suæ, tum ipso-
rum Apostola
tus, afflato il-
lis sancto Spi-
ritu, Euange-
lici ministerii
directore.

Matth.28.18
23 Promul-
gatio remissi-
onis peccato-
rum per fidẽ
in Christum,
& iræ Dei de-
claratio reti-
nendis incre-
dulorum pec-
catis, summa
est Euangeli-
cæ prædicati-
onis.

Christus ex Thomæ incredulitate certũ resurrectionis suæ testimonium elicit.

24 Thomas autem, vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quãdo venerat Iesus.

Θωμᾶς δὲ, εἷς ἐκ τῶν δώδεκα, ὁ λεγόμενος Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν ὅτε ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς.

25 Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus Dominum. Ille verò dixit eis, Nisi videro in manibus eius vestigium clauorũ, & immisero digitũ meũ vestigio clauorum, & immisero manum meam lateri eius, nequaquam credam.

Ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί, Ἑωράκαμεν τὸν Κύριον. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χεῖρά μου εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.

26 Octo igitur pòst diebus rursus erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis: venit Iesus foribꝰ clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.

Καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ Θωμᾶς μετ' αὐτῶν· ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν, Εἰρήνη ὑμῖν.

27 Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & profer manum tuam, & immittte lateri meo: & ne esto incrudulus, sed credens.

Εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ, Φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε, καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου· καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου· καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός.

28 Respondit autem Thomas, & dixit ei, Dominus meus & Deus meus *es*.

Καὶ ἀπεκρίθη ὁ Θωμᾶς, καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου.

Vera fides ab ore Dei nõ ab oculis carnis pendet.

29 Dicit ei Iesus, Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderũt, & crediderunt.

Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι ἑώρακάς με Θωμᾶ, πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες, καὶ πιστεύσαντες.

Infrà, 21.25
Fides in Christũ Filiũ Dei & vnicum nostrũ seruatorẽ, Euãgelicæ doctrinæ ac præsertim historiæ resurrectionis scopus.

30 ‖Multa igitur etiam alia signa edidit Iesus in discipulorum suorum conspectu, quæ non sunt scripta in hoc libro.

Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.

31 Hæc autem scripta sũt vt credatis Iesũ esse Christum Filium Dei, & vt credentes, vitam habeatis per nomen eius.

Ταῦτα δὲ γέγραπται ἵνα πιστεύσητε ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες, ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

1 Christꝰ nõ tantum præsens sed etiam vnà cum discipulis suis vescens, plenissimam suæ resurrectionis fidem facit.

CAP. XXI.

Κεφάλαιον κα'

1 POstea patefecit se rursus Iesus discipulis ad

Μετὰ ταῦτα ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν πάλιν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ

τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος. ἐφανέ-
ρωσε δὲ οὕτως·
Ἦσαν ὁμοῦ Σίμων Πέτρος καὶ Θω- 2
μᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος, καὶ Ναθα-
ναὴλ ὁ ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, καὶ
οἱ τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν μαθη-
τῶν αὐτοῦ δύο.
Λέγει αὐτοῖς Σίμων Πέτρος, Ὑπάγω 3
ἁλιεύειν. Λέγουσιν αὐτῷ, Ἐρχόμεθα καὶ
ἡμεῖς σὺν σοί. Ἐξῆλθον, καὶ ἀνέβησαν
εἰς τὸ πλοῖον εὐθύς· καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ νυ-
κτὶ ἐπίασαν οὐδέν.
Πρωΐας δὲ ἤδη γενομένης ἔστη ὁ Ἰη- 4
σοῦς εἰς τὸν αἰγιαλόν· οὐ μέντοι ᾔδεισαν
οἱ μαθηταὶ ὅτι Ἰησοῦς ἐστι.
Λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Παιδία, 5
μή τι προσφάγιον ἔχετε; Ἀπεκρίθησαν
αὐτῷ, Οὔ.
Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Βάλετε εἰς τὰ 6
δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου τὸ δίκτυον, καὶ εὑ-
ρήσετε. Ἔβαλον οὖν, καὶ οὐκ ἔτι αὐ-
τὸ ἑλκύσαι ἴσχυσαν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν
ἰχθύων.
Λέγει οὖν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος ὃν ἠ- 7
γάπα ὁ Ἰησοῦς, τῷ Πέτρῳ, Ὁ Κύριός
ἐστι. Σίμων οὖν Πέτρος, ἀκούσας ὅτι ὁ
Κύριός ἐστι, τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο,
(ἦν γὰρ γυμνὸς) καὶ ἔβαλεν ἑαυτὸν εἰς
τὴν θάλασσαν.
Οἱ δὲ ἄλλοι μαθηταὶ τῷ πλοιαρίῳ 8
ἦλθον, (οὐ γὰρ ἦσαν μακρὰν ἀπὸ τῆς γῆς,
ἀλλ᾽ ὡς ἀπὸ πηχῶν διακοσίων) σύρον-
τες τὸ δίκτυον τῶν ἰχθύων.
Ὡς οὖν ἀπέβησαν εἰς τὴν γῆν, βλέ- 9
πουσιν ἀνθρακιὰν κειμένην, καὶ ὀψάριον
ἐπικείμενον, καὶ ἄρτον.

mare Tiberiadis. patefe-
cit autem sic:

Erant simul Simon Pe-
trus & Thomas qui dici-
tur Didymus, & Natha-
nael qui erat ex Cana Ga-
lilææ, & *filij* Zebedæi, a-
lijque ex discipulis eius
duo.

Dicit eis Simon Petrus,
Abeo piscatum. Dicunt
ei, Imus & nos tecũ. Pro-
fecti sunt, & ascenderunt
in nauigium statim: & il-
la nocte nihil ceperunt.

Mane autem iam exor-
to stetit Iesus in litore: nõ
tamen cognouerunt disci-
puli Iesum esse.

Dicit ergo eis Iesus, Pue-
ri, num quid opsonii ha-
betis? Responderunt ei,
Non.

At ille dicit eis, Iacite
rete in dextram nauigii
partem, & inuenietis. Ie-
cerunt ergo, & non am-
plius poterãt illud trahe-
re præ multitudine pi-
scium.

Dicit ergo discipulus il-
le quem diligebat Iesus,
Petro, Dominus est. Si-
mon ergo Petrus quum
audisset Dominum esse,
amiculum succinxit, (e-
rat enim nudus) & abic-
cit se in mare.

Alii autem discipuli na-
uigio venerunt, (non e-
nim longè aberant à ter-
ra, sed circiter cubitis du-
centis) trahentes rete *ple-
num* piscium.

Vt ergo descenderunt
in terram, vident prunas
positas, & piscem imposi-
tum, & panem.

Dicit eis Iesus, Adferte 10
ex piscibus quos modò ce
pistis.

Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἐνέγκατε ἀπὸ
τῶν ὀψαρίων ὧν ἐπιάσατε νῦν.

Ascẽdit Simon Petrus, 11
& traxit rete in terrã, ple-
num magnis piscibus, cẽ-
tum quinquagintatribus:
& quum tot essent, non
est fissum rete.

Ἀνέβη Σίμων Πέτρος, καὶ εἵλκυσε τὸ
δίκτυον ἐπὶ τῆς γῆς, μεστὸν ἰχθύων με-
γάλων ἑκατὸν πεντηκοντατριῶν· καὶ τοσ-
ούτων ὄντων οὐκ ἐσχίσθη τὸ δίκτυον.

Dicit eis Iesus, Venite, 12
prandete. Nullus autem
discipulorum audebat cũ
interrogare, Tu quis es?
quum scirent Dominum
esse.

Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Δεῦτε, ἀρι-
στήσατε. Οὐδεὶς δὲ ἐτόλμα τῶν μαθητῶν
ἐξετάσαι αὐτὸν, Σὺ τίς εἶ; εἰδότες ὅτι ὁ
Κύριός ἐστιν.

Venit ergo Iesus, & ac- 13
cipit panem & dat eis, &
piscem similiter.

Ἔρχεται οὖν ὁ Ἰησοῦς, καὶ λαμβάνει
τὸν ἄρτον καὶ δίδωσιν αὐτοῖς, καὶ τὸ ὀψά-
ριον ὁμοίως.

Hac iam tertia vice pa 14
tefactus est Iesus discipu-
lis suis, quum resurrexis-
set à mortuis.

Τοῦτο ἤδη τρίτον ἐφανερώθη ὁ Ἰη-
σοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἐγερθεὶς ἐκ
νεκρῶν.

Petrus terna confessione in pristinum gradum restituitur vnde terna abnegatione exciderat: simulq; admonetur eũ demum esse pastorẽ qui Christum diligens ipsius oues pascit.

Quum ergo prãdissent, 15
dicit Simoni Petro Iesus,
Simõ *fili* Ionæ, diligis me
plus quàm hi? Dicit ei,
Etiam Domine: tu nosti
quòd amem te. Dicit ei,
Pasce agnos meos.

Ὅτε οὖν ἠρίστησαν, λέγει τῷ Σίμωνι
Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς, Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς
με πλεῖον τούτων; Λέγει αὐτῷ, Ναὶ Κύ-
ριε· σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ,
Βόσκε τὰ ἀρνία μου.

Dicit ei rursum secun- 16
dò, Simon *fili* Ionæ, dili-
gis me? Ait illi, Etiam Do
mine: tu nosti quòd amẽ
te. Dicit ei, Pasce oues
meas.

Λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον, Σίμων
Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με; Λέγει αὐτῷ, Ναὶ Κύ-
ριε· σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ,
Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

Dicit ei tertiò, Simon 17
fili Ionæ, amas me? Tristis
fuit Petrus quòd tertiò di
xisset ipsi, Amas me? Di-
xítque ei, Domine, tu o-
mnia nosti, tu nosti quòd
amem te. Dicit ei Iesus,
Pasce oues meas.

Λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον, Σίμων Ἰωνᾶ,
φιλεῖς με; Ἐλυπήθη ὁ Πέτρος ὅτι εἶπεν αὐ-
τῷ τὸ τρίτον φιλεῖς με; καὶ εἶπεν αὐ-
τῷ, Κύριε, σὺ πάντα οἶδας· σὺ γινώ-
σκεις ὅτι φιλῶ σε. Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς,
Βόσκε τὰ πρόβατά μου.

Prædicitur mors Petri violenta.

Amen amen dico tibi, 18
quum esses iunior, cinge-
bas te, & ibas quò vole-
bas: quum autem senue-
ris, extendes manus tuas,
& alius te cinget, & trans
feret quò noles.

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὅτε ἦς νεώ-
τερος, ἐζώννυες σεαυτὸν, καὶ περιεπά-
τεις ὅπου ἤθελες· ὅταν δὲ γηράσῃς, ἐκ-
τενεῖς τὰς χεῖράς σου, καὶ ἄλλος σε ζώ-
σει, καὶ οἴσει ὅπου οὐ θέλεις.

Τοῦτο δὲ εἶπε, σημαίνων ποίῳ θα- 19
νάτῳ δοξάσει τὸν Θεόν. καὶ τοῦτο εἰπών,
λέγει αὐτῷ, Ἀκολούθει μοι.
Ἐπιστραφεὶς δὲ ὁ Πέτρος βλέπει τὸν 20
μαθητὴν ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς, ἀκολου-
θοῦντα, ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ
ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ, καὶ εἶπε, Κύριε, τίς
ἐστιν ὁ παραδιδούς σε;
Τοῦτον ἰδὼν ὁ Πέτρος λέγει τῷ Ἰη- 21
σοῦ, Κύριε, οὗτος δὲ τί;
Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἐὰν αὐτὸν θέ- 22
λω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρός σε; σὺ
ἀκολούθει μοι.
Ἐξῆλθεν οὖν ὁ λόγος οὗτος εἰς τοὺς ἀ- 23
δελφούς, ὅτι ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀπο-
θνήσκει· καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ὅτι
οὐκ ἀποθνήσκει· ἀλλ', Ἐὰν αὐτὸν θέλω
μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρός σε;
Οὗτός ἐστιν ὁ μαθητὴς ὁ μαρτυ- 24
ρῶν περὶ τούτων, καὶ γράψας ταῦτα·
καὶ οἴδαμεν ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυ-
ρία αὐτοῦ.
Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν 25
ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἕν,
οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι
τὰ γραφόμενα βιβλία. Ἀμήν.

Hoc autem dixit, signi
ficans qua morte glorifi-
caturus esset Deum. Et
quum hoc dixisset, dicit
ei, Sequere me.
Conuersus Petrus videt
illum discipulum quem
diligebat Iesus, sequenté,
||qui & recubuerat in cœ-
na super pectus eius, & di
xerat, Domine, quis est il
le qui te prodit?
Hunc ergo quum vidis
set Petrus, dicit Iesu, Do-
mine, hic autem quid?
Dicit ei Iesus, Si velim
eum manere donec ve-
niam, quid ad te? tu me
sequere.
Exiit ergo sermo iste
inter fratres, discipulum
illum nō moriturum: sed
non dixerat ei Iesus, Non
morietur: sed, Si eum ve-
lim manere donec veniā,
quid ad te?
Hic est discipulus ille
qui de his testatur, & hęc
scripsit: & scimus verum
esse testimonium eius.
||Sunt autē & alia mul
ta quæ fecit Iesus, quæ si
scribantur sigillatim, ne
mundū quidē ipsum opi-
nor capturū eos qui scri-
berentur libros. Amen.

Cauendū ne, dum alios cir cunspicimus, quod nobis iniunctum est negligamus.

Suprà, 13. 23

Vera est Chri sti historia, nec hominū curiositati sed saluti, sancto cum delectu perscripta.

Suprà, 20. 30

Acta sanctorum Apostolorum. Πράξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

CAP. I.

Transitio ab Euangelii (id est dictorũ & factorũ Christi) historia, ad Apostolorum acta.

PRIMVM quidem 1
librũ cõfeci, Theo
phile, de omnib⁹
quæ cœpit Iesus &
facere & docere,

Ad *eum* vsque dië quo 2
quum mandata dedisset
Apostolis per Spiritũ san
ctum, quos elegerat, sur-
sum receptus est.

Ideo Christus statim à resurrectione non ascendit in cælum, vt suæ resurrectionis plenã fidem faceret, & Apostolos in doctrina quam audierant, præsens confirmaret.

Quibus etiã seipsũ, post- 3
quam ipse passus fuit, re-
præsentarat viuũ multis
indubitatis signis, per dies
quadraginta cõspectus ab
eis, & dicens quæ ad re-
gnum Dei *spectant*.

Luc. 24. 49
ioh. 14. 25

Et congregans *eos*, ‖ de- 4
nuntiauit eis ne abscede-
rent Hierosolymis, sed *vt*
expectarët promissum Pa
tris, Quod *inquit* audistis
ex me.

Matth. 3. 11
marci 1. 8
luc 3. 16
ioh. 1. 26
infrà, 2. 2, & 11. 16, & 19. 4

Nã ‖ Iohãnes baptizauit 5
quidë aqua, vos aũt bapti
zabimini Spiritu sãcto i-
stis nõ multis post dieb⁹.

Prius certandũ quàm triũphãdum: nec curiose inuestiganda quæ Deus non patefecit.

Quum igitur illi con- 6
uenissent, interrogarunt
eum, dicentes, Domine,
num hoc tempore resti-
tues regnum Israeli?

Dixit autem ad illos, 7
Non est vestrum nosse të
pora siue opportunitates
quas Pater in sua ipsius
authoritate posuit.

Infrà, 2. 2

‖ Sed recipietis virtutë 8
Spiritus sancti, postquam
superuenerit in vos:

Κεφάλαιον α.

ΤΟΝ μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν,

Ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη.

Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου.

Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.

Οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες, Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;

Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς, Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς.

καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερου-
σαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμα
ρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

eritiſque mihi teſtes & in
Hieruſalem,& in tota Iu
dæa, Samariáq;, & vſque
ad vltimas terras.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν 9
ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ
τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

||Et quum hæc dixiſſet,
aſpicientibus ipſis eleua-
tus eſt : & nubes ſuſceptũ
eũ abſtulit ab oculis eorũ.

Luc.24.52
Chriſt^o^,promiſſa Spiritus ſancti plena virtute, qua corpore abſẽs Eccleſiam ſuã regat, corpus ſuum à nobis ſurſum in cæleſtia taberna cula ſuſtulit, ibidem teſtibus Angelis ad extremum vſque diẽ æter ni iudicii per manſurum.

Καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐ- 10
ρανὸν, πορευομένου αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ, ἄν-
δρες δύο παρειστήκεισαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῆ-
τι λευκῇ·

Et quum eſſent inten-
tis in cælum oculis eo
proficiſcente, ecce, viri
duo aſtiterunt illis albo
veſtitu:

Οἳ καὶ εἶπον, Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί 11
ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;
οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς
τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον
ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐ-
ρανόν.

Qui & dixerunt, Viri
Galilæi,quid ſtatis intuẽ-
tes in cęlum? hic Ieſus qui
ſurſum receptus eſt à vo-
bis in cælum, ita veniet
quemadmodum conſpe-
xiſtis eum proficiſcentem
in cælum.

Τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ 12
ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὅ
ἐστιν ἐγγὺς Ἱερουσαλὴμ, σαββάτου ἔ-
χον ὁδόν.

Tũc reuerſi ſunt in Hie-
ruſalem à monte qui vo-
catur Ol¡ueti,qui eſt pro-
pe Hieruſalem, diſtans
itinere Sabbathi.

Καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ 13
ὑπερῷον, οὗ ἦσαν καταμένοντες ὅ, τε Πέ-
τρος καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Αν-
δρέας, Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθο-
λομαῖος καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλ
φαίου καὶ Σίμων ὁ Ζηλωτὴς, καὶ Ἰούδας
Ἰακώβου.

Et quum introiſſent,a-
ſcenderunt in cœnaculũ
vbi commorabantur &
Petrus & Iacobus, & Io-
hannes & Andreas, Phi-
lippus & Thomas, Bar-
tholomæus & Matthæus,
Iacobus *filius* Alphæi &
Simon Zelotes, & Iudas
Iacobi *frater*.

Eccleſiaſtici conuentus ad audiendũ Verbum & communes preces cõcipiendas, authorib^o^ Apoſtolis in domo priuata primum inſtituti & celebrati.

Οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦν- 14
τες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ
δεήσει, σὺν γυναιξὶ, καὶ Μαρίᾳ τῇ
μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς
αὐτοῦ.

Hi omnes perdurabãt
concorditer *in* oratione
& deprecatione cum vxo
ribus & Maria matre Ie-
ſu,& cum ipſius fratribus.

Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναστὰς 15
Πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, εἶπεν, (ἦν
τε ὄχλος ὀνομάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἑ-
κατὸν εἴκοσιν)

Et per eos dies aſſurgẽs
Petrus in medio diſcipu-
lorum,dixit, (erat autem
turba capitum eôdem *lo-*
ci quaſi centum viginti)

Petr^o^,vel ex arcana Spiri^t^ reuelatione, vel expreſſo Eccleſiæ iudicio, Apoſtolici collegii antiſtes & interpres.

Occurrit Petrus Iudæ proditoris offendiculo, quòd quæcúque ei acciderunt, à Deo fuerint prædicta.
Psal.41.10
ioh.13.18

16 Viri fratres, oportuit impleri Scripturam hãc, ||quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid, de Iuda, qui fuit dux viæ iis qui comprehenderunt Iesum:

17 Quia annumerabatur nobiscum,& sortitus erat partem ministerii huius..

Matth.27.5

18 Is igitur acquisiuit agrum ex mercede iniustitiæ: ||& præcipitatus crepuit medius, & effusa sũt omnia viscera eius.

19 Innotuitque omnibus habitantibus Hierosolymæ:adeo vt vocetur ager ille propria ipsorum lingua, Aceldama, hoc est ager sanguinis.

Psal.69.26
Psal.109.8

20 Scriptum est enim in libro Psalmorum, ||Fiat cõmoratio eius deserta, & non sit qui habitet in ea. ||Et, Episcopatũ eius accipiat alius.

Apostoli nihil deliberant nisi consulto Dei verbo: deinde quod totius Ecclesiæ intererat, non nisi conscia Ecclesia exequuntur.

21 Oportet igitur ex iis viris qui nobiscum conuenerũt toto tempore quo Dominus Iesus munere suo functus est inter nos,

22 Exorsus à Baptismo Iohannis, ad eum vsque dié quo sursum receptus est à nobis, vnum fieri nobiscum testem resurrectionis eius.

Apostolos oportuit immediate à Deo ordinari, ideóque præeuntibus precib⁹ eligitur Matthias sortitione, quæ instar diuinæ vocis esset.

23 Statuerunt igitur duos, Ioseph qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam.

24 Et precãtes dixerũt, Tu Domine, q̃ corda omniũ nosti, ostende vtrum elegeris ex his duobus,

25 Vt accipiat sorté ministerii hui⁹ & Apostolat⁹, à quo aberrauit Iudas, vt abiret in locum suum.

16 Ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαβίδ, περὶ Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ τοῖς συλλαβοῦσι τὸν Ἰησοῦν·

17 Ὅτι κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης.

18 Οὗτος μὲν οὖν ἐκτήσατο χωρίον ἐκ τοῦ μισθοῦ τῆς ἀδικίας· καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος· καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ.

19 Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, Ἀκελδαμά, τουτέστι χωρίον αἵματος.

20 Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν, Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος, καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. Καί, Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.

21 Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ᾽ ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς,

22 Ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνελήφθη ἀφ᾽ ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων.

23 Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσὴφ τὸν καλούμενον Βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰοῦστος, καὶ Ματθίαν.

24 Καὶ προσευξάμενοι εἶπον, Σὺ Κύριε καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα ὃν ἐξελέξω,

25 Λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον.

Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν· καὶ ἔ- 26
πεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν, καὶ συγ-
κατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀπο-
στόλων.

Iecerunt igitur sortes
eorum: & cecidit sors su-
per Matthiam, qui com-
munibus calculis allectus
est cum vndecim Aposto
lis.

Κεφάλαιον β.

CAP. II.

ΚΑΙ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡ- 1
μέραν τῆς πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαν-
τες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό.

QVum autem adue-
nisset dies Penteco
stes, erant omnes
concorditer eôdem *loci*.

Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ 2
ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ
ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν κα-
θήμενοι.

Tum extitit repentè è
cælo sonitus tanquã ruẽ-
tis flatus violenti, qui re-
pleuit totam domum vbi
erant sedentes.

Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμε- 3
ναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ'
ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

Et visæ sunt eis disper-
titæ linguæ instar ignis,
qui etiam sedit super v-
numquenque eorum.

Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύμα- 4
τος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις
γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου
αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.

Repleti sunt autem o-
mnes Spiritu sancto, cœ-
perúntque loqui aliis lin
guis, prout Spiritus ille da
bat eis eloqui.

Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦν- 5
τες Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παν-
τὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

Erãt verò Hierosolymis
commorantes Iudæi viri
religiosi, ex omni natio-
ne *eorũ* qui sub cęlo *sunt*.

Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλ- 6
θε τὸ πλῆθος, καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουον
εἷς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούν-
των αὐτῶν.

Orto autem hoc rumo
re, conuenit multitudo,
& confusa est, quòd audi-
ret vnusquisque propria
lingua sua eos loquẽtes.

Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ ἐθαύμαζον, λέ- 7
γοντες πρὸς ἀλλήλους, Οὐκ ἰδοὺ πάν-
τες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι;

Obstupescebant autem
omnes ac mirabantur, di
centes alii ad alios, Non-
ne ecce omnes isti qui lo-
quuntur, Galilæi sunt?

Καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος 8
τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἐγεννήθη-
μεν;

Quomodo igitur nos
audimus *eos* sua quisque
lingua in qua nati sum⁹?

Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται, καὶ 9
οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν,
Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον
καὶ τὴν Ἀσίαν,

Parthi & Medi & Ela-
mitæ, & qui incolimus
Mesopotamiã, Iudæámque
& Cappadociam, Põ
tum & Asiam,

Apostoli, die maximè solẽni, vt res esset toti mũdo perspecta, vno in loco congregati, vt vnum omniũ illorũ munus, eundem Spiritũ, eandémq; fidem esse constaret, adhibito duplici symbolo, cælitus designãtur, & excellẽtissimis quibusque Spiritus sancti donis, ac in primis quidem linguarum extraordinario & necessario dono, vnguntur.

10 Phrygiam & Pamphyliam, Ægyptum & partes Libyæ quæ est secundum Cyrenen, & aduenæ Romani, Iudæíque & proselyti,

Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι,

11 Cretes & Arabes, audimus eos loquẽtes nostris linguis magnifica Dei *facta*.

Κρῆτες καὶ Ἄραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ.

Verbũ Domini alios percellit vt eos ad inquirendã veritatem adigat, alios verò sic redarguit vt suæ ipsorum impudentiæ testes esse cogat.

12 Obstupescebant autem omnes, & hæsitabant, dicentes alius ad aliũ, Quid hoc *rei* esse possit?

Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες, Τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι;

13 Alii verò cauillantes dicebant, Vino dulci pleni sunt *isti*.

Ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, Ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί.

14 Stans autem Petrus cũ vndecim, sustulit vocem suam, & loquutus est eis, dicens, Viri Iudæi, *vósque* omnes qui habitatis Hierosolymis, hoc vobis notum esto, & auribus percipite verba mea.

Σταθεὶς δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα, ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγξατο αὐτοῖς, Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου.

15 Non enim, vt vos existimatis, isti ebrii sunt, quum sit hora diei tertia:

Οὐ γάρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν· ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας·

16 Sed hoc illud est quod dictum est per Prophetã Ioel,

Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ,

Ioel 2.28
esa.44.3
Petrus calũniis hominũ opponẽs Dei veritatem, docet in se & suis collegis impletum quod Ioel de plena Spiritus sancti exhibitione nouissimis tẽporibꝰ futurã prædixerat: quæ gratia toti etiam Ecclesiæ offeratur, certo eorum exitio à quibus contemnetur.

17 ||Et erit vltimis temporibus, (dicit Deus) effundam ex Spiritu meo in quamuis carnem: & prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt.

Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, (λέγει ὁ Θεός) ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται.

18 Et quidem super seruos meos & super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt.

Καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι.

19 Et edã miracula in cælo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem &

Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα καὶ

πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ.

ignem & vaporem fumi.

Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, 20
καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα, πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ.

Sol conuertetur in tenebras,& luna in sanguinem, priusquam veniat dies ille Domini magnus & illustris.

Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται 21
τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται.

Et futurum est vt quicunque inuocauerit nomen Domini,seruetur.

Vsus præcipuus omniũ donorum Spiritus sãcti, est hominesad salutẽ per fidẽ adducere.

Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς 22
λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἴδατε,

Viri Israelitæ, audite sermones istos: Iesum illum Nazarenum,virum à Deo approbatũ apud vos præstantibus factis & miraculis & signis quæ edidit per eum Deus in medio vestri,sicut & ipsi nostis,

22 Christ⁹ innocẽs a sceleratis, ex Dei prouidentia, crucifixus.

Τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ 23
προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε.

Hunc *inquam* definito consilio & prouidentia Dei deditum quum accepissetis, manibus sceleratis *cruci* affixum interemistis.

Ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδῖ- 24
νας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.

Quem Deus excitauit, solutis doloribus mortis, eo quòd impossibile erat ipsum ab ea retineri.

Christus(sicut prædixerat Dauid)nõ modò resurrexit sed etiam in ipso sepulchro ab omni corruptione fuit immunis.

Δαβὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν, Προω- 25
ρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ.

||Dauid enim dicit de eo,Prospiciebam Dominum coram me semper: quoniam est mihi ad dextram,ne concutiar.

Psal.16.8

Διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ 26
ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου· ἔτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι.

Propterea oblectatum est cor meum, & exultauit lingua mea:atq; adeo caro mea requiescet in spe:

Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν 27
μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.

Quoniam non derelinques animã meam apud inferos, nec sines Sanctũ tuũ sentire corruptionẽ.

Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς· πληρώ- 28
σεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου.

Notas mihi fecistis vias vitæ: replebis me iucunditate in tui conspectu.

Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ 29
παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαβίδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε

Viri fratres,licet liberè dicere apud vos de patriarcha Dauid, || eũ & obiisse

1.Reg.2.10
infra,13.36

&c sepultũ esse, &c monimẽtum eius esse apud nos ad hunc vsque diem.

30 Propheta igitur quum esset, &c sciret || Deum iureiurando sibi iurasse, fore vt ex fructu lumbi ipsius, quod ad carnem attinet, Christum excitaret, quẽ collocaret super ei⁹ throno:

Psal.132.11

31 Præscius loquutus est de resurrectione Christi, || nõ derelictam esse apud inferos animam eius, neque carnem eius sensisse corruptionem.

Psal.16.10 infrà, 13.35

32 Hunc Iesum excitauit Deus: cuius *rei* omnes nos sumus testes.

Iesum Christum esse regẽ æternum desi gnatum testatur Petrus, & ex ipsis Spiritus sancti donis palam cõuincit, addito Dauidis testimonio.

33 Itaque dextera Dei euectus, & promissum Spiritum sanctũ adeptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis.

34 Neque enim Dauid ascendit in cælos: sed dicit ipse, || Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam,

Psal.110.1

35 Vsquedum ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

36 Certò sciat ergo tota domus Israel, hunc esse factum à Deo Dominum & Christum: hunc *inquã* Iesũ quẽ vos crucifixistis.

37 *His* autem auditis compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrũ ac reliquos Apostolos, Quid faciemus viri fratres?

Resipiscentia & remissio peccatorũ in Christo sũt duo Euangelii ac proinde nostræ salutis capita. Obtinetur autem ex promissionib⁹ per fidẽ apprehensis: & per baptismum, quicũ est coniuncta Spiritus sancti virtus, in nobis obsignãtur.

38 Petrus autẽ ait ad eos, Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorũ: & accipietis donum Spiritus sancti.

καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης.

30 Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ·

31 Προϊδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐ κατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.

32 Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες.

33 Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.

34 Οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς· λέγει δὲ αὐτὸς, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου,

35 Ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

36 Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ὅτι Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

37 Ἀκούσαντες δὲ κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἶπόν τε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, Τί ποιήσομεν ἄνδρες ἀδελφοί;

38 Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτοὺς, Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος.

39 Ὑμῖν γὰρ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακρὰν, ὅσους ἂν προσκαλέσηται Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν.

40 Ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρετο, καὶ παρεκάλει, λέγων, Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης.

41 Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐβαπτίσθησαν· καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι.

42 Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς.

43 Ἐγένετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος· πολλά τε τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο.

44 Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά·

45 Καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἄν τις χρείαν εἶχε.

46 Καθ᾽ ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ, κλῶντές τε κατ᾽ οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας·

47 Αἰνοῦντες τὸν Θεὸν, καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ᾽ ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Κεφάλαιον γ.

1 ΕΠΙ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην.

Vobis enim *facta est* promissio, & liberis vestris, & omnibus qui longè sunt, quoscunque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster.

Aliísq; sermonibus plurimis obtestabatur, & exhortabatur *eos*, dicẽs, Seruamini ex natione ista praua.

Qui ergo libenter exceperunt sermonem eius, baptizati sunt: & addita sunt *Ecclesiæ* die illo capita quasi ter mille.

Erántque perdurantes in doctrina Apostolorũ & cõmunicatione, & fractione panis, & precibus.

Obortus est autem omnibus timor: multáque miracula & signa per Apostolos edebantur.

Omnes autem qui credebant, erant eodẽ *loci*, & habebãt omnia cõmunia:

Et possessiones ac facultates vendebãt, & dispertiebant ea omnibus, prout cuique opus erat.

Et quotidie perdurantes concorditer in templo, ac frangentes domi panem, capiebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis:

Laudãtes Deum, & habentes gratiam apud totum populum. Dominus autem addebat quotidie Ecclesiæ qui salui fierent.

CAP. III.

CÆterùm Petrus & Iohannes simul ascendebant in templum, sub horam precationis, *nempe* nonam:

Is demùm vere aggregatur Ecclesiæ qui sese ab impiis segregat.

Insigne virtutis Spiritus sancti exẽplũ. Non baptizãtur autem adulti, fidem professi.

Veræ Ecclesiæ signa sunt, doctrina Apostolica, charitatis officia, Sacramẽtorum administratio pura, & vera inuocatio communis.

43 Dominus quoties expedit extraneorum rabiẽ frænat, vt Ecclesia plantari & recreari possit.

44 Charitas efficit omnia communia, quod ad vsũ quidem attinet, pro necessitatis ratiõe.

46 Fideles initio non tãtùm ad audiẽdum verbum sed etiam ad capiendum cibum magno cũ fructu cõueniebant.

1 Christus claudum quẽdam natũ, hominem notũ omnibus, loco & tempore celebri per manus Apostolorũ sanãs, partim eos q̃ crediderãt confirmat, partim alios credituros vocat.

2 Quidã autem vir claudus ab vtero matris suæ, portabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi quæ dicitur Speciosa, vt peteret eleemosynam ab iis qui ingrediebantur in templum.

Καί τις ἀνὴρ χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ἐβαστάζετο· ὃν ἐτίθουν καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ τὴν λεγομένην Ὡραίαν, τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερόν.

3 Is quum vidisset Petrũ ac Iohannem ingressuros in templum, rogauit vt eleemosynam acciperet.

Ὃς ἰδὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερὸν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν.

4 Intentis autem in eum oculis Petrus cũ Iohãne dixit, Aspice ad nos.

Ἀτενίσας δὲ Πέτρος εἰς αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε, Βλέψον εἰς ἡμᾶς.

5 Ille igitur attendebat eos, sperans se aliquid ab eis accepturum.

Ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι παρ' αὐτῶν λαβεῖν.

6 Petrus autem dixit, Argẽtum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do, In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula.

Εἶπε δὲ Πέτρος, Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι, Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου ἔγειραι καὶ περιπάτει.

7 Et prehensa manu eius dextera, erexit *eum*: illico verò confirmati sunt pedes ipsius ac malleoli.

Καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρε· παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά.

8 Et exiliens stetit, & ambulauit, & ingressus est cum eis in templum, ambulans & saliens, & laudans Deum.

Καὶ ἐξαλλόμενος ἔστη, καὶ περιεπάτει, καὶ εἰσῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν, περιπατῶν καὶ ἁλλόμενος, καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν.

9 Vidítque eum totus populus ambulantem & laudantem Deum:

Καὶ εἶδεν αὐτὸν πᾶς ὁ λαὸς περιπατοῦντα καὶ αἰνοῦντα τὸν Θεόν.

10 Et agnouerunt eum esse qui ad *petendam* eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt pauore & stupore super eo quod ei contigerat.

Ἐπεγίνωσκόν τε αὐτὸν ὅτι οὗτος ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος ἐπὶ τῇ Ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ ἱεροῦ· καὶ ἐπλήσθησαν θάμβους καὶ ἐκστάσεως ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐτῷ.

11 Quum teneret autem qui sanatus fuerat claudus Petrum & Iohannẽ, cucurrit totus populus ad eos in porticum quæ appellatur Solomonis, expauefactus.

Κρατοῦντος δὲ τοῦ ἰαθέντος χωλοῦ τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ στοᾷ τῇ καλουμένῃ Σολομῶντος, ἔκθαμβοι.

Ἰδὼν δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν 12
λαόν, Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε
ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε ὡς ἰδίᾳ
δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ πε-
ριπατεῖν αὐτόν;

Ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰα- 13
κώβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδόξα-
σε τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς
παρεδώκατε, καὶ ἠρνήσασθε αὐτὸν κατὰ
πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου
ἀπολύειν.

Ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνή- 14
σασθε, καὶ ᾐτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρι-
σθῆναι ὑμῖν·

Τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτεί- 15
νατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ
ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν.

Καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, 16
τοῦτον ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε, ἐστερέωσε τὸ
ὄνομα αὐτοῦ· καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ ἔδω-
κεν αὐτῷ τὴν ὁλοκληρίαν ταύτην ἀ-
πέναντι πάντων ὑμῶν.

Καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα ὅτι κατὰ ἄ- 17
γνοιαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχον-
τες ὑμῶν.

Ὁ δὲ Θεὸς ἃ προκατήγγειλε διὰ 18
στόματος πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ,
παθεῖν τὸν Χριστὸν, ἐπλήρωσεν οὕτω.

Μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε, 19
εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρ-
τίας· ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως
ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου,

Καὶ ἀποστείλῃ τὸν προκεκηρυγμένον 20
ὑμῖν Ἰησοῦν Χριστόν·

Ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι ἄχρι 21
χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων ὧν

Quo viſo Petrus reſpō-
dit populo, Viri Iſraelitę,
qđ miramini ſuper hoc?
aut quid intentos oculos
in nos habetis, quaſi pro-
pria vi aut pietate effece-
rimus vt hic ambularet?

‖Deus ille Abraham &
Iſaac & Iacob, Deus *in-
quam* Patrum noſtrorũ
glorificauit Filium ſuum
Ieſum, quem vos prodi-
diſtis & abnegaſtis in cō-
ſpectu Pilati, quum ille iu
dicaſſet eſſe abſoluendũ.

‖Vos autem ſanctum il-
lum & iuſtum abnegaſtis,
& poſtulaſtis homicidam
condonari vobis:.

Principem autem vitæ
trucidaſtis, quē Deus ex-
citauit à mortuis: cuius
rei nos teſtes ſumus.

Et per fidem in nomē
ipſius, hunc quem conſpi
citis ac noſtis, confirma-
uit nomē ipſius: fides in-
quam quæ per ipſum *eſt*,
dedit iſti integritatē hāc
coram omnibus vobis.

Sed nunc, fratres, ſcio
vos per ignorantiam *iſta*
feciſſe, ſicut & primores
veſtros.

Deus autem quæ præ-
nũtiauerat per os omniũ
Prophetarum ſuorum,
Chriſtum paſſurum, ita
impleuit.

Reſipiſcite igitur, & cō-
uertimini, vt deleãtur pec
cata veſtra: poſtquam ve-
nerint tempora refrigera
tionis à conſpectu Do-
mini,

Et miſerit prænuntiatũ
vobis Ieſum Chriſtum:

Quē oportet quidē cæ-
lo capi, vſque ad tēpora
reſtitutionis omniũ quæ

Miracula cō uincendis incredulis deſtinata ſunt, ac proinde peſſimè iis abutũtur qui vel in ipſis miraculis, vel in organis quib⁹ Deo vti placet, obſtupeſcentes, ex eo quod ad veri cultus (id eſt Chriſtianiſmi) notitiam à Deo inſtitutum eſt, idololatriæ & ſuperſtitionis ſtabiliendæ occaſionē arripiũt.
Infrà, 5.30
Mat. 27.20

Optimum quidē eſt Chriſtum oblatum ſtatim amplecti, ſed iis qui ꝑ humana imbecillitate tātum beneficiũ neglexerīt ſupereſt reſipiſcentiæ remedium. Opponendũ eſt autē crucis ignominiæ, decretum Dei prædictũ per Prophetas de Chriſto pri⁹ in terris crucifigendo, deinde è cælis iudice & totius mundi inſtauratore apparituro, vt ſeruentur omnes credituri, & omnes increduli ſemel pereant,

tēpora prædixit Deus per os omniū sanctorū suorū à seculo Prophetarū.

Deut.18.15 infrà 7.37

22 Moses etenim ad Patres dixit, ||Prophetam suscitabit vobis Dominus De⁹ vester ex fratribus vestris, sicut me: audietis eum in omnibus quæ loquutus fuerit vobis.

23 Futurum est autem vt quisquis non auscultarit Prophetam illum, disperdatur è populo.

24 Sed & omnes Prophetæ à Samuele & iis qui deinceps *sequuti sunt*, quotquot loquuti sunt, etiam prænuntiarūt dies istos.

Iudæi credētes, primogeniti in regno Dei.
Gene.12.3
Galat.3.8

25 Vos estis filii Prophetarum & pacti quod pepigit Deus erga patres nostros, dicens ad Abraham, ||Et in semine tuo benedictionem cōsequentur omnes familiæ terræ.

26 Vobis primùm Deus excitatum Filium suum Iesum misit, qui benediceret vobis, vnúquenque auertendo ab ipsius sceleribus.

CAP. IIII.

Nulli sæpe vel diligētiores vel audaciores sūt Ecclesiæ hostes quàm qui se vocant ei⁹ architectos: sed quo isti vehementius insaniunt, eo constantius perseuerant fideles serui Dei.

1 Loquentibus autem ipsis ad populum, superuenerunt Sacerdotes & præfectus templo & Sadducæi:

2 Molestè ferentes quòd docerent populum, & annuntiarent in nomine Iesu resurrectionem ex mortuis.

3 Et iniecerūt eis manus, posuerúntque eos in custodiam in posterū diem. Nam erat iam vespera.

4 Multi verò eorum qui audierant sermonem, crediderunt: & factus est numerus virorū quasi quinquies mille.

ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος.

22 Μωσῆς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν, Ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς.

23 Ἔσται δὲ, πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ.

24 Καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθεξῆς, ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ προκατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας.

25 Ὑμεῖς ἐστε υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς Ἀβραάμ, Καὶ τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς.

26 Ὑμῖν πρῶτον ὁ Θεὸς ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς, ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

Κεφάλαιον δ.

1 Λαλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαὸν, ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι,

2 Διαπονούμενοι διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαὸν, καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

3 Καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἔθεντο εἰς τήρησιν εἰς τὴν αὔριον. ἦν γὰρ ἑσπέρα ἤδη.

4 Πολλοὶ δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον, ἐπίστευσαν· καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὡσεὶ χιλιάδες πέντε.

Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συναχθῆ- 5
ναι αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέρους
καὶ γραμματεῖς εἰς Ἱερουσαλήμ·
Καὶ Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα καὶ Καϊά- 6
φαν καὶ Ἰωάννην καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι
ἦσαν ἐκ γένους ἀρχιερατικοῦ.
Καὶ στήσαντες αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ, 7
ἐπυνθάνοντο, Ἐν ποίᾳ δυνάμει ἢ ἐν ποίῳ
ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;
Τότε Πέτρος πλησθεὶς πνεύματος 8
ἁγίου εἶπε πρὸς αὐτούς, Ἄρχοντες τοῦ
λαοῦ, καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραήλ,
Εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ 9
εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος
σέσωσται·
Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ
τῷ λαῷ Ἰσραήλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰη- 10
σοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς
ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νε-
κρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον
ὑμῶν ὑγιής.
Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς 11
ὑφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδομούντων, ὁ γενόμε-
νος εἰς κεφαλὴν γωνίας.
Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτη- 12
ρία. οὔτε γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν
οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν
ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.
Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παρ- 13
ρησίαν καὶ Ἰωάννου, καὶ καταλαβόμενοι
ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶ-
ται, ἐθαύμαζον, ἐπεγίνωσκόν τε αὐτοὺς
ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν.
Τὸν δὲ ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐ- 14
τοῖς ἑστῶτα τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶ-
χον ἀντειπεῖν.

Factum est autem postero die vt cogerétur primores eorum & seniores & Scribæ in Ierusalem:

Et Annas Pontifex maximus, & Caiaphas & Iohannes & Alexander, & quotquot erant ex genere Pontificio.

Quũ igitur statuissent eos in medio, percontati sunt, Qua potestate aut quo nomine vos hoc fecistis?

In eos qui de successione personali (separata doctrinæ successione) gloriantes, veros Verbi ministros oppugnant.

Tunc Petrus repletus Spiritu sancto dixit eis, Primores populi & seniores Israel,

Quandoquidé de nobis hodie quæstio habetur super beneficio in hominé ægrotũ *collato*, quomodo *videlicet* iste seruatus sit:

Lupi verorũ pastorum successores, nec Dei nec Ecclesiæ, sed suam causam agũt.

Notũ sit omnibus vobis & toti populo Israel, per nomen Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus excitauit à mortuis, per hoc *inquam* istum adstare in vestro conspectu sanum.

Is demũ verus est pastor q oues docet ab vno Christo pédere, vt qui iã non sit mortuus, sed mortis victor omne imperiũ obtineat.

||Hic est lapis ille pro nihilo habitus à vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli:

*Psal.*118.22 *esa.*28.16 *matth.*21.42 *mar.*12.10 *luc.*20.17 *rom.*9.33 *1.pet.*2.7

Nec est in alio quoquã salus. nec enim aliud nomen est sub cęlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari.

Conspecta verò Petri in dicendo libertate & Iohannis, compertóque homines esse illiteratos & idiotas, admirabantur, & agnoscebant eos cum Iesu fuisse.

Hoc saltem obtinet seruorum Dei ingenua libertas, vt qui sub zeli larua delitescebant, tandem apertè se impios pdãt.

Illum verò vidétes stãtem cum eis qui sanatus fuerat, nihil poterant cõtradicere,

15 Iussis autem ipsis extra concilium abire, conferebant inter se,

Κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν, συνέβαλον πρὸς ἀλλήλους,

Qui sibi placet in ignorãtia, tandem fit etiam aperte & contra conscientiam malus.

16 Dicentes, Quid faciemus hominibus istis? nã conspicuum signum editum esse per eos, manifestum est omnibus habitãtibus in Hierusalem, nec possumus negare:

Λέγοντες, Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; ὅτι μὲν γὰρ γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ φανερὸν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι·

17 Sed ne *id* amplius serpat in populum, minaciter interminemur eis ne posthac vlli hominum loquantur in nomine isto.

Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαὸν, ἀπειλῇ ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων.

18 Itaque vocatis ipsis, denuntiarunt ne omnino loquerentur vel docerét in nomine Iesu.

Καὶ καλέσαντες αὐτοὺς, παρήγγειλαν αὐτοῖς τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.

Sic parendũ hominib⁹ qui b⁹ subiicimur vt Deo in primis obsequamur.

19 Petrus autem & Iohannes respondentes dixerũt eis, An apud Deum iustũ sit vobis potius auscultare quàm Deo, iudicate.

Ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀποκριθέντες πρὸς αὐτοὺς εἶπον, Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε.

21 Tantũ abest vt liceat impiis quicquid libet, vt Deus etiã eo quod illis vult licere, ad amplificandã suã gloriam vtatur.

20 Non enim possumus quæ vidimus & audiuimus, non loqui.

Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν.

21 Illi verò, non inueniẽtes quomodo punirent eos, additis minis eos dimiserunt, propter populum, quia omnes glorificabant Deum super eo quod factum fuerat.

Οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτοὺς, μηδὲν εὑρίσκοντες τὸ πῶς κολάσωνται αὐτοὺς, διὰ τὸν λαόν· ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ γεγονότι.

23 Apostoli sua pericula cum Ecclesiæ cœtu communicant.

24 Nec expauescere nos oportet hostiũ minis, nec eorum insultus stolide ridere: sed tum potẽtiæ tum beneuolentiæ Dei seriam meditationẽ (sicut vtraque nobis in Christo spectanda proponitur) aduersariorum tum viribus tũ maleuolentiæ opponẽdo, ad Patris præsidiũ confugere.

22 Annorũ enim erat amplius quadraginta homo ille in quo editum fuerat signum istud sanationis.

Ἐτῶν γὰρ ἦν πλειόνων τεσσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως.

23 Dimissi autem *illi* venerunt ad suos, & annuntiauerunt quæ principes Sacerdotum & seniores ipsis dixerant.

Ἀπολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπήγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶπον.

24 Isti verò, quum *hæc* audissent, concorditer sustulerunt vocem ad Deum, dixerúntque, Domine, tu es Deus ille qui fecisti cælum ac terram, mare, & omnia quæ in eis sunt:

Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ὁμοθυμαδὸν ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ εἶπον, Δέσποτα, σὺ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς·

Ὁ διὰ στόματος Δαβὶδ τοῦ παιδός
σου εἰπών, Ἱνατί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ
λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;

Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ
οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ
τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

Συνήχθησαν γὰρ ἐπ᾽ ἀληθείας ἐπὶ τὸν
ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν ὃν ἔχρισας,
Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος, σὺν
ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραήλ,

Ποιῆσαι ὅσα ἡ χείρ σου καὶ ἡ βουλή
σου προώρισε γενέσθαι.

Καὶ τὰ νῦν Κύριε ἔπιδε ἐπὶ τὰς
ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς δούλοις
σου μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν λό-
γον σου,

Ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε εἰς
ἴασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ
τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ.

Καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τό-
πος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν
ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν
τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρρησίας.

Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων
ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ
οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, ἔλε-
γεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ᾽ ἦν αὐτοῖς ἅπαντα
κοινά.

Καὶ μεγάλῃ δυνάμει ἀπεδίδουν
τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστά-
σεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· χάρις τε μεγά-
λη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς.

Οὐδὲ γὰρ ἐνδεής τις ὑπῆρχεν ἐν αὐ-
τοῖς. ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν
ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς
τῶν πιπρασκομένων.

25 Qui per os Dauid pue-
ri tui dixisti, ||Cur fremue *Psal.2.a*
runt gẽtes, & populi me-
ditati sunt inania?

26 Adstiterunt reges terræ,
& principes coacti sunt
eòdem *loci* aduersus Do-
minum, & Christũ eius.

27 Coacti sunt enim verè
aduersus sanctum Filium
tuum Iesum quem vnxi-
sti, Herodes & Pontius Pi
latus cum gentibus & po-
pulis Israel,

28 Vt facerẽt quęcũque ma
nus tua & consiliũ tuum
prius definierat facienda.

29 Nunc igitur Domine
intuere in minas eorum,
& da seruis tuis vt cum o-
mni libertate loquantur
sermonem tuum,

30 Manu tua à te extensã
ad sanandum, *vtque* signa
& miracula edantur per
nomẽ sancti Filii tui Iesu.

31 Quum autẽ precati es-
sent, commotus est locus
in quo erant coacti: & re
pleti sunt omnes Spiritu
sancto, & loquuti sũt ser-
monẽ Dei cum libertate.

Deus visibili symbolo testatur Ecclesiæ suæ se eũ esse qui terrã & cælum concutiendo, fit eam cõfirmaturus.

32 Multitudinis autẽ eo-
rum qui crediderant, e-
rat cor & anima vna: nec
quisquam aliquid eorum
quæ habebat, suum esse
dicebat, sed erant eis o-
mnia communia.

33 Et Apostoli magna vi
edebant testimonium re-
surrectionis Domini Ie-
su: & gratia magna erat
super eos omnes.

Exemplum veræ Ecclesiæ, in qua viget tum in doctrina tum in mutua charitate consensus: pastores autem veram doctrinam sincerè & constanter proponunt.

34 Nullus enim erat egẽs
inter eos. quotquot enim
erant possessores agrorũ
aut domorum, vendentes
adferebant pretia eorum
quæ vendita fuerant:

Vera charitas etiam cum suo dispendio subleuat pauperũ inopiã, sed ita vt ritè & ordine omnia administrentur.

Et deponebant ad pedes Apostolorum. distribuebatur autem *hoc* singulis prout cuique opus erat. 35

Contrariis exemplis docet Lucas quātum sit malū hypocrisis, præsertim eorum qui sub falsa zeli specie volunt in Ecclesia eminere.

Ioses ergo qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis (quod est, si interpreteris, filius consolationis) Leuites, Cyprius genere, 36

Quum haberet agrum, vendidit eum, & attulit pecuniam, deposuítque ad pedes Apostolorum. 37

CAP. V.

Vir autem quidā nomine Ananias, cū Sapphira vxore sua vendidit possessionem: 1

Et interuertit *aliquid* ex pretio, conscia etiam vxore sua: allatámq; partem aliquam, ad pedes Apostolorum deposuit. 2

Dixit autem Petrus, Anania, cur impleuit Satanas cor tuum vt mētireris *in* Spiritum sanctum, & interuerteres ex pretio istius prædii? 3

Nónne, si seruasses, manebat tibi, & venundatū in tua erat potestate? q d *erat* cur induceres in animū rem istā? nō es mentitus hominibus, sed Deo. 4

Audiens autē Ananias hos sermones, cecidit, & animā efflauit. Et obortus est timor magnus omnib⁹ qui hæc audiebāt. 5

Surgentes autē iuuenes corripuerunt eum, elatúmque sepelierunt. 6

Intercessit autem ferme horarū trium interuallū, quū vxor quoque ipsius, nesciens quod factum fuerat, ingressa est: 7

Dixit autē ei Petrus, Dic mihi, num tāti prædium vendidistis? Ipsa verò 8

Καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. διεδίδοτο δὲ ἑκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν.

Ἰωσῆς δὲ ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, (ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, υἱὸς παρακλήσεως) λευΐτης, Κύπριος τῷ γένει,

Ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων.

Κεφάλαιον ε.

Ἀνὴρ δέ τις Ἀνανίας ὀνόματι, σὺν Σαπφείρῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ ἐπώλησε κτῆμα·

Καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς, συνειδυίας καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. καὶ ἐνέγκας μέρος τι, παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων ἔθηκεν.

Εἶπε δὲ Πέτρος, Ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου;

Οὐχὶ μένον, σοὶ ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

Ἀκούων δὲ Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξε. καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.

Ἀναστάντες δὲ οἱ νεώτεροι συνέστειλαν αὐτὸν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν.

Ἐγένετο δὲ ὡς ὡρῶν τριῶν διάστημα, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονὸς εἰσῆλθεν·

Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῇ ὁ Πέτρος, Εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; Ἡ δὲ

εἶπε, Ναί, τοσούτου.
Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν, Τί 9
ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν πειράσαι τὸ πνεῦ-
μα Κυρίου; ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν θαψάν-
των τὸν ἄνδρα σου, ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ
ἐξοίσουσί σε.
Ἔπεσε δὲ παραχρῆμα παρὰ τοὺς 10
πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψυξεν. εἰσελθόντες
δὲ οἱ νεανίσκοι εὗρον αὐτὴν νεκράν, καὶ
ἐξενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα
αὐτῆς.
Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην 11
τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀ-
κούοντας ταῦτα.
Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων 12
ἐγίνετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ
πολλά (καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες
ἐν τῇ στοᾷ Σολομῶντος.
Τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολ- 13
λᾶσθαι αὐτοῖς· ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς
ὁ λαός.
Μᾶλλον δὲ προσετίθεντο πιστεύοντες 14
τῷ Κυρίῳ, πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναι-
κῶν)
Ὥστε κατὰ τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς 15
ἀσθενεῖς, καὶ τιθέναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραβ-
βάτων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ
σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν.
Συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ 16
πόλεων εἰς Ἱερουσαλήμ, φέροντες ἀσθενεῖς
καὶ ὀχλ ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρ-
των, ...εύοντο ἅπαντες.
Ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ 17
σὺν αὐτῷ (ἡ οὖσα αἵρεσις τῶν Σαδδου-
καίων) ἐπλήσθησαν ζήλου·
Καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν 18

dixit, Etiam, tanti.

Petrus autem dixit ei, Quid *est* cur cõuenerit inter vos vt tentaretis Spiritum Domini? ecce, pedes eorum qui sepelierunt virum tuum, ad ostium *adsunt*, & efferent te.

Illico verò cecidit ad pedes eius, & animam efflauit. ingressi autem iuuenes inuenerunt eam mortuam, & elatam sepelierunt iuxta virum suum.

Et obortus est timor magnus toti Ecclesiæ, & omnibus qui hæc audiebant.

Per manus autem Apostolorum edebãtur signa & miracula multa in populo: (& erant concorditer omnes in porticu Solomonis.

Reliquorum auté nemo audebat ipsis adhærere: sed magnificabat eos populus.

Magis autem accrescebat multitudo credentiũ in Domino, virorum simul ac mulierum)

Adeo vt in plateas efferrent ægrotos, & ponerét in lectis ac grabatis, vt veniétis Petri vel vmbra inumbraret aliquem eorum.

Conueniebat auté etiã vulgus vicinarum vrbiũ in Hierusalem, adducens ægrotos ac vexatos à spiritibus impuris: qui sanabantur omnes.

Exurgens autem Pontifex maximus, & omnes qui cum eo erant (quę est secta Sadducæorum) repleti sunt inuidia:

Et iniecerunt manus

Domin⁹ mirifica sua virtute alios cohibet ne Ecclesiæ noceãt, alios in timore sui retinet, alios denique ad se allicit.

Quò magis crescit Ecclesia, crescit Satanæ furor, ac proinde à minis ad carcerem venitur.

in Apostolos, posuerúntque eos in custodia publica.

ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ.

Angeli fiunt seruorum Dei ministri.

19 Sed Angelus Domini per noctem aperuit fores carceris: eductísque illis, dixit,

Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς φυλακῆς· ἐξαγαγών τε αὐτοὺς εἶπε,

Ideo liberat suos Domin⁹ vt eo animosius hostes lacessant.

20 Ite, & stantes loquimini populo in templo omnia verba vitæ huius.

Πορεύεσθε, καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης.

Dominus ex alto ridet hostium suorum conatus.

21 *Illi* verò quum *hæc* audissent, introierunt sub diluculũ in templũ, & docebant. Adueniens auté Põtifex maximus, & qui cũ eo *erãt*, cõuocauerunt cõcilium & vniuersum senatũ filiorũ Israel: miserũntque in carcerem *ministros* à quibus illi adducerétur.

Ἀκούσαντες δὲ εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐδίδασκον. Παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀχθῆναι αὐτούς.

22 Quum autem venissent ministri, non inuenerunt eos in carcere: *quod* reuersi annuntiauerunt,

Οἱ δὲ ὑπηρέται παραγενόμενοι οὐχ εὗρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ· ἀναστρέψαντες δὲ ἀπήγγειλαν,

23 Dicentes, Carceré quidem inuenimus clausum quamtutissimè, & custodes extrà stantes ante fores: quum aperuissemus autem, neminem intus inuenimus.

Λέγοντες, Ὅτι τὸ μὲν δεσμωτήριον εὕρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας ἔξω ἑστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν· ἀνοίξαντες δέ, ἔσω οὐδένα εὕρομεν.

24 Vt verò audierunt hos sermones & Pontifex maximus & præfectus téplo, principésq; Sacerdotũ, ambigebant de illis quónam hoc euasurum esset.

Ὡς δὲ ἤκουσαν τοὺς λόγους τούτους ὅ,τε ἱερεὺς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, διηπόρουν περὶ αὐτῶν, τί ἂν γένοιτο τοῦτο.

Quo aperti⁹ se prodit Christi virtus, eo magis crescit cõiuratorum ipsius hostiũ vesania.

25 Adueniens autem quidam nuntiauit eis, Ecce, viri quos conieceratis in carcerem, stant in téplo, & docent populum.

Παραγενόμενος δέ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς, λέγων, Ὅτι ἰδού, οἱ ἄνδρες οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ ἑστῶτες, καὶ διδάσκοντες τὸν λαόν.

26 Tyrãni Deũ non metuentes, coguntur seruos suos metuere.

27 Tyrannis proprium est mandata sua pro omni ratione obtrudere.

26 Tunc præfectus abiens cũ ministris, adduxit eos, non *tamen* per vim. (timebant enim populum ne lapidarentur)

Τότε ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἤγαγεν αὐτούς, οὐ μετὰ βίας. (ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαὸν ἵνα μὴ λιθασθῶσιν)

27 Adductos auté eos statue

Ἀγαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν

ἐν τῷ συνεδρίῳ· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς
ὁ ἀρχιερεύς,

runt in concilio:& interrogauit eos Pontifex maximus,

Λέγων, Οὐ παραγγελίᾳ παρηγγεί- 28
λαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνό-
ματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ, πεπληρώκατε τὴν
Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν, καὶ βού-
λεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ
ἀνθρώπου τούτου.

Dicens, Nónne etiam atque etiam denuntiauimus vobis ne doceretis in nomine isto? & ecce, repleuistis Hierusalem doctrina vestra, & vultis super nos inducere *effusum* sanguiné hominis istius.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπό- 29
στολοι εἶπον, Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλ-
λον ἢ ἀνθρώποις.

Respondens autem Petrus & Apostoli dixerũt, Obedire oportet Deo potius quàm hominibus.

Nulli homini nisi secundum Deũ parendum est.

Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἤγειρεν 30
Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμά-
σαντες ἐπὶ ξύλου.

Deus Patrum nostrorum excitauit Iesum, quẽ vos interfecistis suspensum in ligno.

Christus inuitis suis hostibus, princeps & seruator Ecclesiæ cõstitutus est ac reipsa declaratus.

Τοῦτον ὁ Θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὕ- 31
ψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετάνοιαν
τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Hunc *inquam* Deus dextra sua euectum *constituit* pricipẽ ac seruatorẽ, vt det resipiscentiã Israeli & remissionẽ peccatorũ.

Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν αὐτοῦ μάρτυρες τῶν 32
ῥημάτων τούτων· καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ
ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦ-
σιν αὐτῷ.

Et nos sumus ei testes horum quæ dicimus: atque etiam Spiritus sanctus, quem dedit Deus iis qui obediunt ipsi.

Non satis est rectum esse finem, sed etiã pro vocationis ratione ad eum progrediendum est.

Οἱ δὲ, ἀκούσαντες διεπρίοντο, καὶ 33
ἐβουλεύοντο ἀνελεῖν αὐτούς.

At illi *his* auditis frendebant, & consilium inibant eos interimendi.

Christus in ipsa hostium turba, quorũ esita expedit, inuenit causæ suæ patronos.

Ἀναστὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φα- 34
ρισαῖος, ὀνόματι Γαμαλιὴλ, νομοδιδά-
σκαλος, τίμιος παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσεν
ἔξω βραχύ τι τοὺς ἀποστόλους ποιῆσαι·

Surgens autẽ in concilio quidã Pharisæus, nomine Gamaliel, Legis doctor, quem totus populus in pretio habebat, iussit vt paulisper abducerent foras Apostolos:

Εἶπέ τε πρὸς αὐτοὺς, Ἄνδρες Ἰσραη- 35
λῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώ-
ποις τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν.

Et dixit illis, Viri Israelitæ, attendite vobis ipsis quod ad istos homines *attinet*, quid facturi sitis.

Cauendũ in religionis negotio in primis nequid præter vocationem, zeli prætextu, audeamus.

Πρὸ γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη 36
Θευδᾶς, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν, ᾧ
προσεκολλήθη ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὡσεὶ
τετρακοσίων· ὃς ἀνῃρέθη, καὶ πάντες ὅσοι
ἐπείθοντο αὐτῷ, διελύθησαν, καὶ ἐγένοντο
εἰς οὐδέν.

Nam ante hæc tempora exortus est Theudas, dicens se aliquem esse, cui adhæsit numerus virorũ circiter quadringentorũ: qui interẽptus est, & oẽs qui assẽsi sunt ei, dissoluti sunt, & ad nihilũ redacti.

Post hunc exortus est 37
Iudas ille Galilæus temporibus descriptionis, &
auertit populum multũ
post se: periit & ille, & omnes qui assensi fuerant
ei dispersi sunt.

Et nunc dico vobis, abs 38
tinete ab hominibus istis, & sinite eos: quoniã
si est ex hominibus consilium siue opus hoc, dissol
uetur:

Sin ex Deo est, non po 39
teritis dissoluere, *ac nescio an etiam cum Deo pugnare comperiamini.*

Verbis ferendis assueti Apostoli, tandẽ ipsis verberibus assuefiũt, & ita quidem vt eo euadant fortiores.

Paruerunt autem ei: & 40
quum aduocassent Apostolos, cæsis denuntiarũt ne loquerentur in nomine Iesu: & dimiserũt eos.

Ipsi ergo gaudẽtes pro- 41
fecti sunt à conspectu cõcilii, quòd digni habiti essent qui pro nomine Iesu contumelia afficerentur.

1 Satan foris frustra oppugnatã Ecclesiam, intestina dissensione adoritur. Apostoli verò ex eo ipso arripiunt optimã constituendæ Ecclesiæ occasionem.

Et quotidie in templo 42
& domi nõ cessabant docere & euangelizare Iesum Christum.

CAP. VI.

CÆterùm per eos dies 1
quum multiplicarentur discipuli, ortum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, quòd ipsorũ viduę despicerẽtur ĩ ministerio quotidiano.

2 Diuersa sunt (authoribus Apostolis) nec temere coniungenda, docẽdi Verbi & administrandi Ecclesiastici ærarii munera. Apostoli verò ne diaconos quidem nisi conscia Ecclesia, elegerunt.

Itaque duodecim illi, 2
aduocata multitudine discipulorũ, dixerunt, Non est æquum nos derelicto sermone Dei, ministrare mensis.

In diaconis, (nedum in pastoribus) eligẽdis præeat oportet tũ doctrinæ tũ morum examen.

Dispicite ergo, fratres, 3
ex vobis viros septẽ, idoneo testimonio ornatos, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos præficia-

Μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλι-
λαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς,
καὶ ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ·
κἀκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπεί-
θοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν.
Καὶ τὰ νῦν λέγω ὑμῖν, ἀπόστητε ἀπὸ
τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐ-
τούς· ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ
αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται·
Εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστιν, οὐ δύνασθε κα-
ταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι
εὑρεθῆτε.
Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ, καὶ προσκαλε-
σάμενοι τοὺς ἀποστόλους, δείραντες παρήγ-
γειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ
Ἰησοῦ· καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς.
Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες
ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ
τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτι-
μασθῆναι·
Πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ
κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ
εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυ-
νόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυ-
σμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους,
ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ κα-
θημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν.
Προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ
πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον, Οὐκ ἀρε-
στόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον
τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις.
Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας
ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτά, πλήρεις
πνεύματος ἁγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστή-

σομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.
Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δια- 4
κονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.
Καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς 5
τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον,
ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἁ-
γίου, καὶ Φίλιππον καὶ Πρόχορον καὶ Νικά-
νορα καὶ Τίμωνα καὶ Παρμενᾶν καὶ Νι-
κόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα.
Οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων· 6
καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς
τὰς χεῖρας.
Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανε, καὶ 7
ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν
Ἱερουσαλὴμ σφόδρα· πολύς τε ὄχλος τῶν
ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει.
Στέφανος δὲ πλήρης πίστεως καὶ δυνά- 8
μεως ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα
ἐν τῷ λαῷ.
Ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συνα- 9
γωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, καὶ Κυ-
ρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν
ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συζητοῦντες
τῷ Στεφάνῳ.
Καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ 10
τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει.
Τότε ὑπέβαλον ἄνδρας λέγοντας 11
ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥή-
ματα βλάσφημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν
Θεόν.
Συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρε- 12
σβυτέρους καὶ τοὺς γραμματεῖς· καὶ ἐπι-
στάντες συνήρπασαν αὐτόν, καὶ ἤγαγον
εἰς τὸ συνέδριον.
Ἔστησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς, λέγον- 13
τας, Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα

mus huic negotio:

Nos verò in precibus & administratione Sermonis perdurabimus.

Placuit auté hæc oratio toti præsenti multitudini: & elegerunt Stephanum, virum plenum fide ac Spiritu sácto, ||&Philippũ,& Prochorũ, & Nicanorem,& Timoné,&Parmena, & Nicolaum proselytum Antiochensem.

Quos statuerunt in cõspectu Apostolorum: qui quum precati essent, imposuerunt eis manus.

Itaque sermo Dei crescebat, & valde multiplicabatur numerus discipulorũ in Hierusalem:multáque turba Sacerdotum auscultabat fidei.

Stephanus verò plenus fide ac potentia, edebat miracula & signa magna in populo.

Exorti sunt autem quidam è synagoga quæ dicitur Libertinorum,& Cyrenæorum,& Alexandrinorum, & eorum qui sũt ex Cilicia & Asia,altercãtes cum Stephano.

Sed non potuerũt resistere sapientiæ & Spiritui per quem loquebatur.

Tunc subiecerunt quosdam qui dicerent se audiuisse eum loquentem verba blasphema in Mosen & Deum.

Commouerúntq; plebem & seniores & Scribas:& eum adorti, correptum adduxerunt in concilium.

Statuerúntq; falsos testes qui dicerent, Homo iste nõ cessat loqui verba

Infra,21.8

Vetus Ecclesiæ ritus electo, manuũ impositione Deo veluti consecrauit.

Felix tentationis exitus.

8 Ecclesiam suam Dominus verbis primùm, deinde carcere, ac demum etiã verberibus præparatam, tandẽ ad sanguinem vsque & cædes cum Satana & mũdo feliciter committit.

9 Academiæ iam olim falsis pastoribus addictæ, fuerunt Satanæ flabella.

Falsi doctores quia vinci nolũt, a dispu tationibus ad manifestas calumnias conuertuntur.

12 Prima Ecclesiæ Christianæ cruẽta persequutio ex Sacerdotum cõcilio, suggeréntibus academiarum doctoribus, exorta.

13 Exemplũ calũniatorũ, ex iis quæ bene ac verè dicta sunt, falsas conclusiones colligẽtium.

blaſphema aduerſus lo-
cum hunc ſanctum & Le-
gem.
Audiuimus enim eum 14
quũ diceret, Ieſum iſtum
Nazarenum deſtructurũ
hunc locum,& mutaturũ
ritus quos tradidit nobis
Moſes.
Tunc intentis in eum 15
oculis, omnes qui ſede-
bant in concilio, viderũt
faciem eius quaſi faciem
Angeli.

CAP. VII.

Admittitur quidē ad cauſam dicēdam Stephanꝰ, ſed vt iuris obtētu damnetur. 2 Teſtatur Stephanus ſe veros illos Patres & vnicũ illum verum Deum agnoſcere: ſimúlque docet illos eſſe tēplo & omni illo legali cultu antiquiores, ac proinde aliud eſſe ponēdum veræ religionis fundamentũ, gratuitum videlicet fœdus. *Gen.12.4*

DIxit autem Põtifex 1
maximus, Num hęc
ita habent?
Ipſe verò dixit, Viri fra 2
tres & patres, audite, Deꝰ
ille gloriæ viſus eſt patri
noſtro Abrahæ quum eſ-
ſet in Meſopotamia, pri-
uſquã habitaret in Char-
rhan:
Et dixit ei, Exi è terra 3
tua,& ex cognatione tua,
& veni in terram quam-
cunque indicaro tibi.
Tunc exiit è terra Chal 4
dæorum, & habitauit in
Charran. Et illinc, poſt-
quam mortuus eſt pater
eius, trãſtulit eum in ter-
ram hãc in qua nunc vos
habitatis.
Nec dedit ei poſſeſſio- 5
nem in ea, ne veſtigium
quidē pedis: quanuis pol-
licitus eſſet ſe illam datu-
rum ei obtinendã, & ſe-
mini eius poſt eum, quũ
non haberet prolem.

Gene.15.13.16

Loquutus autem eſt i- 6
ta Deus, ||Erit *inquit* ſe-
mē tuũ inquilinũ in terra
aliena, vbi ſeruituti ſubii
cietur & malè accipietur
annis quadringentis.
Sed gentē cui ſeruierint 7

βλάσφημα λαλῶν κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁ-
γίου τούτου καὶ τοῦ νόμου.
Ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος ὅτι
Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν
τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη ἃ παρέ-
δωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς.
Καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν ἅπαντες
οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον
τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγ-
γέλου.

Κεφάλαιον ζ.

ΕΙπε δὲ ὁ ἀρχιερεύς, Εἰ ἄρα ταῦτα
οὕτως ἔχει;
Ὁ δὲ ἔφη, Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πα-
τέρες, ἀκούσατε, Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤ-
φθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ ὄντι ἐν
τῇ Μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι
αὐτὸν ἐν Χαρράν.
Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν, Ἔξελθε ἐκ τῆς
γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦ-
ρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω.
Τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων,
κατῴκησεν ἐν Χαρράν. Κἀκεῖθεν, μετὰ τὸ
ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, μετῴκισεν
αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην εἰς ἣν ὑμεῖς
νῦν κατοικεῖτε.
Καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν
ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός· καὶ ἐπηγγεί-
λατο αὐτῷ δοῦναι εἰς κατάσχεσιν αὐ-
τήν, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν,
οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου.
Ἐλάλησε δὲ οὕτως ὁ Θεός, Ὅτι ἔσται
τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον ἐν γῇ ἀλλο-
τρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ καὶ κακώ-
σουσιν ἔτη τετρακόσια.
Καὶ τὸ ἔθνος ᾧ ἐὰν δουλεύσωσι κρι-

νῶ ἐγὼ, εἶπεν ὁ Θεός. καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

8 Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς· καὶ οὕτως ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ· καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ, καὶ ὁ Ἰακὼβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας.

9 Καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες, τὸν Ἰωσὴφ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον. καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετ᾽ αὐτοῦ.

10 Καὶ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ᾽ Αἴγυπτον καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ.

11 Ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ᾽ ὅλην τὴν γῆν Αἰγύπτου καὶ Χαναὰν, καὶ θλίψις μεγάλη· καὶ οὐχ εὕρισκον χορτάσματα οἱ πατέρες ἡμῶν.

12 Ἀκούσας δὲ Ἰακὼβ ὄντα σῖτα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον.

13 Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνωρίσθη Ἰωσὴφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ φανερὸν ἐγένετο τῷ Φαραὼ τὸ γένος τοῦ Ἰωσήφ.

14 Ἀποστείλας δὲ Ἰωσὴφ μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰακὼβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν αὐτοῦ, ἐν ψυχαῖς ἑβδομηκονταπέντε.

15 Κατέβη δὲ Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον· καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν.

16 Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχὲμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τοῦ Συχέμ.

puniam ego, dicit Deus: & post hæc exibunt, & *ipsi* seruient mihi in loco isto.

|| Dedítque ei pactum Circuncisionis: ||& ita A-*brahã* genuit Isaac, & circuncidit eum die octauo: ||Isaac autem *genuit* Iacob, ||& Iacob duodecim patriarchas.

Gene.17.9 *Gene.21.2* *Gene.25.24* *Gene.29.33, & 30.5, & 35.23*

Patriarchæ verò inuidia moti ||Iosephum vendiderunt *abducendum* in Ægyptum. sed erat Deus cum eo.

Gene.37.28

Stephan⁹ diligẽter etiam commemorat Patrum quorundam horrenda scelera, vt Iudæos doceat nõ temere acquiescendũ esse in Patrum authoritate & exemplis.

Et eruit eum ex omnibus ipsi⁹ oppressionibus, ||dedítque ei gratiam & sapientiã coram Pharaone rege Ægypti, qui constituit eũ præfectum Ægypto & toti domui suæ.

Gene.41.37

Venit autem fames in vniuersam terram Ægypti & Chanaan, & oppressio magna: & non inueniebant cibos Patres nostri.

||Quum audisset autem Iacob esse triticum in Ægypto, misit Patres nostros primùm.

Gene.42.1

||Et in secunda *profectione* agnitus est Ioseph à fratribus suis, & innotuit Pharaoni genus Ioseph.

Gene.45.4

Missis autem *nuntiis* Ioseph accersiuit patrem suum Iacob, omnémque cognationem suam, capitũ septuagintaquinque.

||Descendit ergo Iacob in Ægyptũ: ||obiítque ipse & patres nostri.

Gen.46.6 *Gen.49.33*

Qui translati sunt in Sichem, & positi in sepulchro ||quod emit Abrahã pretio argenti à filiis Emmor *filii* Sichem.

Gen.23.16

17 Quum autẽ appropinquaret tempus promissionis cuius *causa* Deus iurauerat Abrahæ, creuit populus & multiplicatus est in Ægypto,

Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας ἧς ὤμοσεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ηὔξησεν ὁ λαὸς καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ,

18 Vsquequò exortus est alius rex qui non nouerat Ioseph:

Ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος ὃς οὐκ ᾔδει τὸν Ἰωσήφ·

19 Hic aduersus genus nostrum ingeniosus, malè accepit patres nostros, *adeo* vt exponerent infãtes suos ne sobolescerẽt.

Οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν, τοῦ ποιεῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι.

20 Quo tempore natus est Moses, qui fuit diuinitus venustus, & nutritus fuit tribus mensibus in domo patris sui.

Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωσῆς, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ Θεῷ· ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

21 Expositum autem illũ sustulit filia Pharaonis, & nutriuit eum sibi pro filio.

Ἐκτεθέντα δὲ αὐτόν, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραώ, καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱόν.

22 Et eruditus est Moses omni sapientia Ægyptiorum: erátque potens dictis & factis.

Καὶ ἐπαιδεύθη Μωσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων· ἦν δὲ δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις.

23 Vt verò expletum est ei quadraginta annorum tempus, subiit in cor eius vt inuiseret fratres suos filios Israel.

Ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς χρόνος, ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.

Exo.2.11

24 ||Et quũ vidisset quendam iniuria affici, tutatus est, & percusso Ægyptio, vindicauit eum qui opprimebatur.

Καὶ ἰδών τινα ἀδικούμενον, ἠμύνατο, καὶ ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ καταπονουμένῳ, πατάξας τὸν Αἰγύπτιον.

25 Existimabat autẽ fratres suos intelligere Deũ per manũ ipsius dare eis salutẽ. At illi nõ intellexerũt.

Ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ὅτι ὁ Θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν. οἱ δὲ οὐ συνῆκαν.

Exo.2.13

26 ||Porro sequenti die visus est ipsis pugnantibus, & compulit eos in pacẽ, dicens, Viri, fratres estis vos: cur alii alios iniuria afficitis?

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτοῖς μαχομένοις, καὶ συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην, εἰπών, Ἄνδρες, ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς· ἱνατί ἀδικεῖτε ἀλλήλους;

27 Is autem qui iniuria afficiebat proximum, repulit eum, dicens, Quis te cõstituit principem & iudicem super nos?

Ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον, ἀπώσατο αὐτόν, εἰπών, Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ᾽ ἡμᾶς;

Μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον 28
ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον;

Num tu me vis interimere, queádmodum interemisti heri Ægyptiũ?

Ἔφυγε δὲ Μωσῆς ἐν τῷ λόγῳ τού- 29
τῳ, καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ Μαδιάμ,
οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο.

Ad hunc autem sermoné Moses fugit, & factus est aduena in terra Madiam, vbi genuit duos filios.

Καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκον- 30
τα ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους
Σινᾶ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς
βάτου.

Expletis verò annis quadraginta || visus est ei in deserto montis Sina Angelus Domini in flãmeo igne rubi.

Exo.3.2

Ὁ δὲ Μωσῆς ἰδὼν ἐθαύμασε τὸ ὅ- 31
ραμα· προσερχομένου δὲ αὐτοῦ κατα-
νοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ Κυρίου πρὸς αὐτὸν,
Ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ Θεὸς 32
Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰα-
κώβ. Ἔντρομος δὲ γενόμενος Μωσῆς οὐκ
ἐτόλμα κατανοῆσαι.

Moses autem vt cõspexit, admiratus est visum: & quum accederet ad cõsiderandum, extitit ad eũ vox Domini, *dicentis*,

Ego *sum* Deus ille patrum tuorum, Deus Abrahã, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus auté Moses non audebat considerare.

Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος, Λῦσον τὸ ὑ- 33
πόδημα τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ
ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν.

Dixit autem ei Dominus, Solue soleas pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est.

Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ 34
μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐ-
τῶν ἤκουσα, καὶ κατέβην ἐξελέσθαι
αὐτούς· καὶ νῦν δεῦρο, ἀποστελῶ σε εἰς
Αἴγυπτον.

Vidi, vidi vexationem populi mei qui *est* in Ægypto, & suspiria eorum audiui, & descendi vt eruã eos: nunc ergo veni, mittam te in Ægyptum.

Τοῦτον τὸν Μωϋσῆν ὃν ἠρνήσαντο, εἰπόν- 35
τες, Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικα-
στήν; τοῦτον ὁ Θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρω-
τὴν ἀπέστειλεν ἐν χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ὀ-
φθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῳ.

Hunc Mosen quem abnegauerãt, dicentes, Quis te cõstituit principem & iudicem? hunc *inquam* Deus principem & redẽptoré misit, ductu Angeli q̃ visus fuerat ei in rubo.

Exo.7.8.9.10.11.14
Exo.16.1

Οὗτος ἐξήγαγεν αὐτούς, ποιήσας τέ- 36
ρατα καὶ σημεῖα ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ ἐν
ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔτη
τεσσαράκοντα.

||Hic eduxit illos editis miraculis & signis in Ægypto, & in rubro mari, || & in deserto, annis quadraginta.

37 Agnoscit Mosen pro legislatore, sed ita vt eius ipsius testimonio probet Legem in perfectius quippiã (nẽpe in propheticum munus, quod in Christũ, prophetarum caput, ferebatur) respexisse.

Οὗτός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς 37
Ἰσραήλ, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύ-
ριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν

Hic est Moses ille qui dixit filiis Israel, || Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester è fratribus vestris

Deut.18.15
suprà,3.22

sicut me: eum audite.

Exo.19.2

38 ||Hic ille est qui fuit in cōgregatione in deserto, cum Angelo qui loquebatur ei in monte Sina, & cū patribus nostris, quíque excepit viua eloquia quæ nobis traderet.

39 Cui noluerunt auscultare patres nostri, sed repulerunt *eum*, & auersi sunt corde suo in Ægyptum:

Exo.32.1

40 Dicētes Aharoni, ||Fac nobis deos qui præeant nobis. Mosi enim isti qui eduxit nos è terra Ægypti, nescimus quid contigerit.

41 Et vitulum fecerūt per illos dies, obtulerúntque sacrificium idolo, & oblectarunt sese operibus manuum suarum.

Amos 5.25

42 Auertit autem *se* Deus, & tradidit eos in seruitutem exercitus cæli: sicut scriptum est in libro Prophetarū, || Num victimas & oblationes obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel?

43 Imò baiulastis tabernaculum Moloch, & sidus dei vestri Remphā, quas figuras fecistis vt eas adoraretis: itaque transferam vos trans Babylonem.

Fuit quidem erectum tabernaculū à Mose, sed quod homines reuocaret ad illud exemplar quod viderat in monte.
Exo.25.40
Heb.8.5
Iosue 3.14

44 Tabernaculū testimonii fuit patribus nostris in deserto, prout præceperat ||is qui dixerat Mosi vt faceret illud secundum exemplar quod viderat.

45 ||Quod etiā acceptū introduxerūt patres nostri cum Iesu in possessionem

ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε.

Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ, μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα, δοῦναι ἡμῖν.

Ὧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ' ἀπώσαντο, καὶ ἐστράφησαν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον·

Εἰπόντες τῷ Ἀαρών, Ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἳ προπορεύσονται ἡμῶν. ὁ γὰρ Μωσῆς οὗτος ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἴδαμεν τί γέγονεν αὐτῷ.

Καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Ἔστρεψε δὲ ὁ Θεός, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ· καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν προφητῶν, Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ;

Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφάν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς· καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος.

Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν ἐν τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ Μωσῇ ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑωράκει.

Ἣν καὶ εἰσήγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ Ἰησοῦ ἐν τῇ κατασχέσει

τῶν ἐθνῶν, ὧν ἐξῶσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προ-
σώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν ἡμε-
ρῶν Δαβίδ.

Gentium, quas expulit
Deus à conspectu patrum
nostrorũ, ||vsque ad dies
Dauid.

2. Reg.2.16
psal.13.3

Ὃς εὗρε χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, 46
καὶ ᾐτήσατο εὑρεῖν σκήνωμα τῷ Θεῷ
Ἰακώβ.

Qui fuit in gratia apud
Deũm, petiitque vt inue-
niret tabernaculum Deo
Iacob.

Σολομῶν δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον. 47
Ἀλλ' οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις 48
ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ προφήτης
λέγει,

||Solomon autem ædi
ficauit ei ædem.
||Sed Excelsissimus ille
in manufactis templis nõ
habitat, sicut Propheta di
cit,

1. Reg.6.1
1. paral.17.12
47 Tẽplũ quidẽ à Solomone extructum est, Dei mandato: at nõ ea conditione vt maiestas Dei esset in eo inclusa.

Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑπο- 49
πόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκο-
δομήσετέ μοι, λέγει Κύριος· ἢ τίς τόπος
τῆς καταπαύσεώς μου;

||Cælum mihi thronus
est, terra autem, scabellũ
pedum meorum. Quam
ædem ædificabitis mihi,
dicit Dominus: aut quis
est locus requietis meæ?

Infrà,17.24
Esa.66.1

Οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε ταῦτα 50
πάντα;

Nónne manus mea fe-
cit hæc omnia?

Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι 51
τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσὶν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ
πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ
πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς.

||Duri ceruice, & incir-
cuncisi corde & auribus,
vos semper Spiritui san-
cto obnitimini, sicut pa-
tres vestri, *ita* & vos.

Ierem.9.26
ezech.44.9
Stephan⁹ zelo Dei incensus, tandẽ etiã suos iudices iudicat.

Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ 52
πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς
προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως
τοῦ δικαίου, οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ
φονεῖς γεγένησθε.

Quem Prophetarũ nõ
sunt persequuti patres ve
stri? trucidarũt, inquam,
eos qui prænũtiarunt ad-
uentum Iusti illius, cuius
nunc vos proditores &
occisores fuistis.

Οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς 53
ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε.

||Qui accepistis Legem
per dispositionem Ange-
lorum, nec seruastis.

Exo.19.2

Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς 54
καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόν-
τας ἐπ' αὐτόν.

Audientes autem hæc,
frendebãt cordibus suis,
& stridebant dentibus in
eum.

Satan deprehensus, apertius furit.

Ὑπάρχων δὲ πλήρης πνεύματος 55
ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δό-
ξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν
τοῦ Θεοῦ·

Quum autem esset ple-
nus Spiritu sancto, inten-
tis in cælum oculis vidit
gloriam Dei, & Iesum ad-
stantem ad dextrã Dei:

Quopropius mortem accedunt martyres, eo propi⁹ Christum intuentes, in cælũ assurgunt.

Καὶ εἶπεν, Ἰδοὺ, θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς 56
ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου

Et ait, Ecce, cõspicio cæ-
los apertos, & Filiũ homi

nis adstantem ad dextrã Dei.

57 Exclamantes autem *illi* voce magna, continuerũt aures suas, & irruerunt cõcorditer in eum.

> Zelus tũ hypocritarum, tum etiam superstitiosorũ tandẽ in manifestã rabiẽ exit.

58 Et eiectum eum ex vrbe lapidabant: testes autẽ deposuerũt pallia sua ad pedes adolescẽtis qui vocabatur Saulus.

59 Lapidarũt igitur Stephanum, inuocantem & dicẽtem, Domine Iesu suscipe spiritum meum.

> Fides & charitas veros Dei seruos ad extremũ vsque halitum comitantur.

60 Positis autem genibus, clamauit voce magna, Domine, ne statuas eis hoc peccatum. Et quum hoc dixisset obdormiuit.

CAP. VIII.

1 Saulus autem consenserat in necem eius. Orta est verò per id tẽpus persequutio magna aduersus Ecclesiam quæ *erat* Hierosolymis: & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter Apostolos.

> Christus hostiũ rabie ad propagãdum regnum suum abutitur.

2 Extulerunt autem vnà Stephanum viri religiosi, feceruntque planctũ magnum super eum.

> Stephanum mortuum sancti lugẽt & sepeliunt, singulari fidei & charitatis exẽplo: inuocat autem nemo.

3 Saulus verò vastabat Ecclesiam, intrans in singulas domos: & trahens viros ac mulieres, tradebat *eos* carceri.

> 3 Fideliũ dispersio, fit Ecclesiarũ vnio.

4 Illi igitur dispersi peragrabant *regionem*, euangelizantes sermonem *Dei*.

5 Philippus verò quum deuenisset in vrbem Samariæ, prædicabat eis Christum.

> Philipp' antea diaconus in Hierusalẽ, fit à Deo extra ordinem Euangelista.

6 Attendebant autem turbæ concorditer ea quæ à Philippo dicebantur,

ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ Θεοῦ.

Κράξαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν.

Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν· καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύλου.

Καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν Στέφανον, ἐπικαλούμενον, καὶ λέγοντα, Κύριε Ἰησοῦ δέξαι τὸ πνεῦμά μου.

Θεὶς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐκοιμήθη.

Κεφάλαιον ηʹ.

ΣΑΥλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις· πάντες τε διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλὴν τῶν ἀποστόλων.

Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποιήσαντο κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ.

Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος· σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, παρεδίδου εἰς φυλακήν.

Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διῆλθον, εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον.

Φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, ἐκήρυσεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν.

Προσεῖχόν τε οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυμαδόν,

ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει.

7 Πολλῶν γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βοῶντα μεγάλῃ φωνῇ, ἐξήρχετο· πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν.

8 Καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

9 Ἀνὴρ δέ τις ὀνόματι Σίμων προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει μαγεύων καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν.

10 ᾯ προσεῖχον πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες, Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη.

11 Προσεῖχον δὲ αὐτῷ διὰ τὸ ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξεστακέναι αὐτούς.

12 Ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες.

13 Ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς, ἦν προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ· θεωρῶν τε σημεῖα καὶ δυνάμεις μεγάλας γινομένας, ἐξίστατο.

14 Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην·

15 Οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι πνεῦμα ἅγιον.

16 (Οὔπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκὸς, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι

audientes & videntes signa quæ edebat.

Spiritus enim impuri ex multis qui *eis* tenebantur, exibant, clamãtes voce magna: multi autẽ paralytici & claudi sanati sunt.

Et gaudium magnum fuit in illa vrbe.

Vir autem quidam nomine Simon, antea in vrbe illa exercuerat artem magicam, & gentẽ Samariæ obstupefecerat, dicẽs se esse quempiã magnũ.

Quem attendebant omnes à minimo vsque ad maximũ, dicentes, Iste est virtus illa Dei magna.

Attendebant autẽ eum propterea quòd multo tẽpore magicis artibus eos obstupefecerat.

Quũ verò credidissent Philippo euangelizanti quę ad regnum Dei & nomen Iesu Christi *pertinẽt*, baptizabantur tum viri tum mulieres.

Simon verò & ipse credidit: & baptizatus perdurabat apud Philippum: & conspiciens signa & virtutes magnas edi, obstupefiebat.

Quũ autẽ audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, Samariam recepisse Sermonem Dei, miserunt ad eos Petrum ac Iohannem.

Qui quum descendissent, precati sunt pro eis vt acciperent Spiritum sanctum.

(Nondũ enim in quẽquam illorũ illapsus fuerat, sed baptizati tantùm

Christus Satanã (quoties libuit) victum velut in triũpho ducit, iis ipsis spectantibus quos fascinauit.

Impii quoque & reprobi interdũ coguntur bonũ Dei donũ gustare, sed quod mox euomãt.

Petrus, non iã primas sed Apostolici collegii legatus, & quidem addito Iohanne collega, pro authoritate sibi commissa, Ecclesias Samaritanas iactis à Philippo fundamentis, superstruunt.

fuerant in nomine Iesu)

ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ)

17 Deinde imposuerũt eis
manus, & receperunt *illi*
Spiritum sanctum.

Τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐ-
τούς, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἅγιον.

Ambitio & auaritia hypocritas tandem ex suis latebris eliciunt.

18 Quum autem conspe-
xisset Simon per imposi-
tionem manuũ Aposto-
lorũ dari Spiritũ sanctũ,
obtulit eis pecunias,

Θεασάμενος δὲ ὁ Σίμων ὅτι διὰ τῆς
ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δί-
δοται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν
αὐτοῖς χρήματα,

19 Dicens, Date etiam mihi
potestatem istam, vt cui-
cũque imposuero manus,
recipiat Spiritũ sanctum.

Λέγων, Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν
ταύτην, ἵνα ᾧ ἐὰν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας,
λαμβάνῃ πνεῦμα ἅγιον.

Simonis nõ Petri sed magi sunt successores qui res sacras aut emunt aut vẽdunt.

20 Petrus autem dixit ei,
Argentum tuum tecum
pereat, qui donum Dei
existimaris pecuniis ac-
quiri.

Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν, Τὸ ἀργύ-
ριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι
τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρη-
μάτων κτᾶσθαι.

21 Nõ est tibi pars neque
sors in hoc negotio: cor
enim tuum non est rectũ
in Dei conspectu.

Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν
τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν
εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Bene de summis etiam peccatoribus sperandum quoad eius fieri potest.

22 Resipisce igitur ab ista
malitia tua, & roga Deũ,
si fortè remittatũr tibi co
gitatio cordis tui.

Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου
ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφε-
θήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου.

23 Video enim te in felle
amarissimo & nexu iniu-
stitiæ positum.

Εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδε-
σμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα.

24 Respondens autem Si-
mon dixit, Precamini vos
pro me apud Dominum,
nequid me inuadat *istorũ*
quæ dixistis.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων εἶπε, Δεή-
θητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον,
ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρή-
κατε.

25 Illi igitur testificati, &
loquuti sermonem Dei,
reuersi sunt Hierosoly-
mã, & multis vicis Sama-
ritanorũ euangelizarunt.

Οἱ μὲν οὖν, διαμαρτυράμενοι, καὶ
λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὑπέ-
στρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ, πολλάς τε
κώμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐηγγελί-
σαντο.

Christus gratis vocãs quoscũque libuit, Philippo nihil tale cogitante, ad eunuchum imprudentem erudiendum & baptizandum vsus, in AEthiopiam vsque regni sui limites profert.

26 Angelus autem Domi-
ni loquutus est Philippo,
dicens, Surge, & vade me-
ridiem versus, ad viã quæ
ab Hierusalem descendit
Gazam: quæ est deserta.

Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς
Φίλιππον, λέγων, Ἀνάστηθι καὶ πορεύου
κατὰ μεσημβρίαν, ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν κα-
ταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γά-
ζαν· αὕτη ἐστὶν ἔρημος.

27 Καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος, δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλίσσης Αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς, ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ·

Is igitur surgens profectus est: & ecce, quidā Æthiops eunuchus, dynastes Candaces reginæ Æthiopum, qui præerat vniuersis illius opibus, venerátque adoraturus in Hierusálem,

28 Ἦν τε ὑποστρέφων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην Ἠσαΐαν.

Reuertebatur sedens in curru suo, legebátque Esaiam Prophetam.

29 Εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ, Πρόσελθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ.

Dixit autem Spiritus Philippo, Accede, & adiūge te ad currum istum.

30 Προσδραμὼν δὲ ὁ Φίλιππος ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος τὸν προφήτην Ἠσαΐαν, καὶ εἶπεν, Ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις;

Accurrens autem Philippus audiuit eum legētem Esaiam prophetam, & dixit, Nempe intelligis quæ legis?

31 Ὁ δὲ εἶπε, Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με; Παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ.

At ille ait, Quî enim possim, nisi q̄s mihi præierit? Et precatus est Philippum vt ascenderet, sederétque secum.

32 Ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη· καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.

Locus autem Scripturæ quem legebat, hic erat, || Vt ouis ad mactationem ductus est: & vt agnus coram suo tonsore mutus, ita non aperuit os suum.

Arcanā Dei prouidētia reguntur etiam quæ maximè videntur fortuita.
Esa. 53. 7

33 Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

In ipsius deiectione iudicium eius sublatum est: seculum autem eius quis enarrabit? quoniam tollitur è terra vita eius.

34 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φιλίππῳ, εἶπε, Δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ, ἢ περὶ ἑτέρου τινός;

Respondens autem eunuchus Philippo, dixit, Rogo te, de quo propheta hoc dicit? de seipso, an de alio quopiam?

35 Ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν.

Tum Philippus aperto ore suo, & incipiēs à scriptura ista, euangelizauit ei Iesum.

36 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν, ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ· καί φησιν ὁ εὐνοῦχος, Ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι;

Quum verò pergerent in via, venerunt ad quādam aquam: tum ait eunuchus, En aquam: quid prohibet me baptizari?

Professio fidei in adultis baptizādis requiritur, ac proinde Baptismo non tunc primū in Christū inserimur, sed iam insiti confirmamur.

37 Dixit verò Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Respondés autem *ille* dixit, Credo Filium Dei esse Iesum Christum.

38 Iussítque sisti currum: ac descenderunt ambo in aquam, Philippus simul & eunuchus: & *ille* baptizauit eum.

39 Quum autem ascendissent ex aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, nec amplius vidit eũ eunuchus. pergebat enim in via sua, gaudens

40 Philippus autem inuentus est Azoti: & præteriés euangelizauit vrbibus, vsquedum veniret Cęsareã.

CAP. IX.

Rom.9.3 *galat.1.13* Saulus (qui & Paul⁹) Christum veluti fugientem crudelissimè persequens, in eũdem victorem incidit, & singulari diuinæ bonitatis exẽplo, pro sæuitiæ suæ commerita pœna, non modò in gratiam recipitur, sed etiã Apostolus voce ipsius Domini designatus, Ananiæ ministerio ac testimonio cõfirmatur. *Infrà*, 22.6 1.*Cor*.15.8 2.*cor*.12.2

1 SAulus autem adhuc spirans minas ac cædẽ aduersus discipulos Domini, adiit Põtificem maximum,

2 Et petiit ab eo epistolas *perferendas* Damascũ ad synagogas: vt siquos inuenisset huius sectæ tũ viros tũ mulieres, vinctos duceret Hierosolymam.

3 Quũ autẽ iter faceret, factũ est vt appropinquaret Damasco: & repentè circũfulsit eũ lux è cælo:

4 Et quum cecidisset in terram, audiuit vocem dicentem sibi, Saul, Saul, quid me persequeris?

5 Dixit autẽ, Quis es Domine? Dominus autẽ dixit, Ego sũ Iesus quẽ tu ꝑsequeris. durũ est tibi cõtra stimulos calcitrare.

6 Is *verò* tremens & pauens dixit, Domine, quid me vis facere? Tum Domin⁹ ad eũ, Surge & ingre

37 Εἶπε δὲ ὁ Φίλιππος, Εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστιν. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε, Πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

38 Καὶ ἐκέλευσε στῆναι τὸ ἅρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅ, τε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν.

39 Ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα Κυρίου ἥρπασε τὸν Φίλιππον, καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος· ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων.

40 Φίλιππος δὲ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον· καὶ διερχόμενος εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

Κεφάλαιον θ.

1 Ὁ δὲ Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ,

2 Ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγάς, ὅπως ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ.

3 Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ Δαμασκῷ· καὶ ἐξαίφνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ.

4 Καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ, Σαοὺλ Σαούλ, τί με διώκεις;

5 Εἶπε δέ, Τίς εἶ Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν, Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις. σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.

6 Τρέμων τε καὶ θαμβῶν εἶπε, Κύριε, τί με θέλεις ποιῆσαι; Καὶ ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν, Ἀνάστηθι καὶ εἴσελθε εἰς τὴν

πόλιν, καὶ λαληθήσεταί σοι τί σε δεῖ
ποιεῖν.
Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ, 7
εἱστήκεισαν ἐνεοί, ἀκούοντες μὲν τῆς φω-
νῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες.
Ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς· 8
ἀνεῳγμένων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ,
οὐδένα ἔβλεπε· χειραγωγοῦντες δὲ αὐ-
τὸν εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν.
Καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων· 9
καὶ οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιεν.
Ἦν δέ τις μαθητὴς ἐν Δαμασκῷ ὀνό- 10
ματι Ἀνανίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ
Κύριος ἐν ὁράματι, Ἀνανία. Ὁ δὲ εἶ-
πεν, Ἰδοὺ ἐγὼ Κύριε.
Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν, Ἀναστὰς 11
πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλου-
μένην Εὐθεῖαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰού-
δα Σαῦλον ὀνόματι, Ταρσέα. ἰδοὺ γὰρ
προσεύχεται.
Καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα ὀνό- 12
ματι Ἀνανίαν εἰσελθόντα, καὶ ἐπιθέν-
τα αὐτῷ χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ.
Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Ἀνανίας, Κύριε, ἀ- 13
κήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τού-
του, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς ἁγίοις σου ἐν
Ἱερουσαλήμ.
Καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρ- 14
χιερέων, δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλου-
μένους τὸ ὄνομά σου.
Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, Πο- 15
ρεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗτος,
τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν,
καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραήλ.
Ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ ὅσα δεῖ 16
αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν.

dere vrbem,& dicetur ti-
bi quid te oporteat fa-
cere.
Viri autem illi qui cũ
Saulo iter faciebant, ste-
terũt attoniti, audientes
quidem *eius* vocem, ne-
minem autem videntes.
Surrexit autem Saulus
è terra: apertísque oculis
suis neminem videbat: i-
taque manu ducentes eũ
introduxerunt Damascũ.
Vbi fuit tribus diebus,
non videns:& non come
dit,neque bibit.
Erat autem quidam dĩ
scipulus Damasci, nomĩ-
ne Ananias, ad quem dĩ-
xit per visum Dominus,
Anania. Et ille ait, Ecce,
ego *adsum* Domine.
Tum Dominus ad eũ,
Surge,& proficiscere invĩ
cum qui vocatur Rectus,
& quære in domo Iudæ
Saulum *quendam* nomi-
ne,Tarsensem. ecce enim
precatur.
Et vidit per visum virũ
Ananiam nomine,intro-
euntem, & imponentem
sibi manum vt visum re-
ciperet.
Respondit autem Ana
nias, Domine, audiui ex
multis de viro isto, quot
malis affecerit sanctos
tuos in Hierusalem.
Quinetiam hoc loco
habet potestatem à prin-
cipibus Sacerdotum,vin-
ciendi omnes qui inuo-
cant nomen tuum.
Dixit autẽ ad eũ Domi-
nus,Proficiscere:nam in-
strumentũ electũ est mihi
iste, vt perferat nomen
meũ in cõspectũ Gentiũ,
& regum,& filiorũ Israel.
Ego enim ostendam ei
quàm multa oporteat eũ
pro nomine meo pati.

Abiit igitur Ananias, 17
& introiuit domum illã,
& impositis manibus, di-
xit, Saul frater, Dominus
misit me (Iesus *inquam*
qui apparuit tibi in via
qua veniebas) vt visum re
cipias, & implearis Spiri-
tu sancto.

Statim autẽ deciderũt 18
ab oculis eius quasi squa-
mæ, & visũ recepit illico:
ac surgẽs baptizatus est.

Quúmque cepisset ci- 19
bum, corroboratus est.
Fuit autem Saulus cũ di-
scipulis qui erant Dama-
sci, per dies aliquot.

Paulus, nullo à carne & sanguine petito consilio, statim ad munus sibi cõmissum aggreditur.

Et statim in synagogis 20
prædicauit Christum, *nẽ-
pe* eum esse Filium Dei.

Obstupescebant autem 21
omnes qui eũ audiebant,
& dicebãt, Nónne hic est
qui populatus est in Hie-
rusalem eos qui inuoca-
bant nomen istud, & huc
idcirco venit vt vinctos
eos adduceret ad princi-
pes Sacerdotum?

Paulus non pugnat sola authoritate, sed adhibitis Prophetarum testimoniis.

Saulus autem magis in- 22
ualescebat, & confunde-
bat Iudæos qui habitabãt
Damasci, collatis testimo
niis demonstrans eum es
se Christum.

Paulo ipsi tãdem crux subeunda proponitur, sed ita vt procul tantùm ostendatur.

Expleto aũt multo tẽpo 23
re inierũt inter se Iudæi
cõsilium illũ interimẽdi.
Sed intellectæ sunt Sau 24
lo insidię eorum. adserua
bant autem portas die ac
nocte, vt eum interime-
rent.

25 Hostiũ insidias & conatus, salua vocatione, vitare nihil prohibet.

Acceptum igitur eum 25
discipuli nocte, per murũ
demiserunt, fune summis
sum in sporta.

26 Nõ temere olĩ quiuis ne inter oues quidem, nedũ inter pastores, admissus.

Quum verò Saulus ad- 26
uenisset Hierosolymam,
tẽtabat se adiungere disci

17 Ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας καὶ εἰσῆλθεν εἰς
τὴν οἰκίαν· καὶ ἐπιθεὶς ἐπ' αὐτὸν τὰς
χεῖρας, εἶπε, Σαοὺλ ἀδελφὲ, ὁ Κύριος
ἀπέσταλκέ με (Ἰησοῦς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ
ὁδῷ ᾗ ἤρχου) ὅπως ἀναβλέψῃς, καὶ πλη-
σθῇς πνεύματος ἁγίου.

18 Καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλ-
μῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες, ἀνέβλεψέ τε
παραχρῆμα· καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη.

19 Καὶ λαβὼν τροφὴν ἐνίσχυσεν. ἐγένε-
το δὲ ὁ Σαῦλος μετὰ τῶν ἐν Δαμασκῷ
μαθητῶν ἡμέρας τινάς.

20 Καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς
ἐκήρυσσε τὸν Χριστὸν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ
υἱὸς τοῦ Θεοῦ·

21 Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ
ἔλεγον, Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν
Ἱερουσαλὴμ τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνο-
μα τοῦτο· καὶ ὧδε εἰς τοῦτο ἐληλύθει ἵνα δε-
δεμένους αὐτοὺς ἀγάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρ-
χιερεῖς;

22 Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο,
καὶ συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους τοὺς κατοι-
κοῦντας ἐν Δαμασκῷ, συμβιβάζων ὅτι
οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός.

23 Ὡς δὲ ἐπληροῦντο ἡμέραι ἱκαναὶ,
συνεβουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν.

24 Ἐγνώσθη δὲ τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβου-
λὴ αὐτῶν. παρετήρουν τε τὰς πύλας
ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ὅπως αὐτὸν ἀ-
νέλωσι.

25 Λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυ-
κτὸς, καθῆκαν διὰ τοῦ τείχους, χαλά-
σαντες ἐν σπυρίδι.

26 Παραγενόμενος δὲ ὁ Σαῦλος εἰς Ἱε-
ρουσαλὴμ, ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθη-

τοῖς· καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτὸν, μὴ πιστεύοντες ὅτι ἐστὶ μαθητής.

pulis: sed omnes timebãt eum, non credentes eum esse discipulum.

27 Βαρνάβας δὲ ἐπιλαβόμενος αὐτὸν, ἤγαγε πρὸς τοὺς ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρρησιάσατο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.

Barnabas autem acceptum eum duxit ad Apostolos, & narrauit quomodo in via vidisset Dominum, qui loquutus esset ei, & quomodo Damasci liberè loquutus esset in nomine Iesu.

28 Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος καὶ ἐκπορευόμενος ἐν Ἱερουσαλήμ.

Versabatur ergo cum eis in Hierusalem.

29 Καὶ παρρησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς· οἱ δὲ ἐπεχείρουν αὐτὸν ἀνελεῖν.

Et liberè in nomine Domini Iesu loquebatur & disceptabat aduersus Græcos: illi verò conabãtur eum interimere.

30 Ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ κατήγαγον αὐτὸν εἰς Καισάρειαν, καὶ ἐξαπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ταρσόν.

Quod quum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & emiserunt Tarsum.

31 Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας εἶχον εἰρήνην, οἰκοδομούμεναι καὶ πορευόμεναι τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπληθύνοντο.

Ecclesiæ igitur per totam Iudęam & Galilæam & Samariam habebãt pacem, & ædificabantur: & pergentes *in* timore Domini, *&* cõsolatione sancti Spiritus, multiplicabantur.

32 Ἐγένετο δὲ Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς κατοικοῦντας Λύδδαν.

Factum est auté vt Petrus, dũ *illas* omnes peragraret, ascéderet etiã ad sãctos qui habitabãt Lyddę.

33 Εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπόν τινα Αἰνέαν ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακείμενον ἐπὶ κραββάτῳ, ὃς ἦν παραλελυμένος.

Reperit auté illic quédam nomine Æneam, ab annis iam octo decumbétem in grabatto, qui erat paralyticus.

34 Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος, Αἰνέα, ἰᾶταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ἀνάστηθι, καὶ στρῶσον σεαυτῷ. Καὶ εὐθέως ἀνέστη.

Et dixit ei Petrus, Ænea, sanat te Iesus Christus: surge, & sterne tibiipsi. Is autem statim surrexit.

35 Καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν καὶ τὸν Σάρωνα, οἵτινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν Κύριον.

Et viderũt eum omnes qui incolebant Lyddam & Sarona, qui conuersi sunt ad Dominum.

36 Ἐν Ἰόππῃ δέ τις ἦν μαθήτρια ὀνόματι

Ioppæ autem fuit quædam discipula nomine

Pericula ex periculis expectanda constãtibus Dei seruis: sed idem Deus pro ipsis excubat.

Licet, ex Ecclesiæ cõsilio, locum mutare Verbi ministris.

Ecclesiarum ædificatio, persecutionũ exitus, modo patienter expectetur Dominus.

Apostolatus Petri, sanato paralytico, obsignatur.

36 Petrus suscitato per Christi nomen cadauere, fidem facit omnibus sese Euangelium vitæ annuntiare.

Tabitha, quæ, si interpre-
teris, dicitur Caprea. Hęc
erat diues operum bono-
rum & eleemosynarum
quas præstabat.
Factũ est autẽ per illos 37
dies vt ex morbo more-
retur: quã quũ lauissent,
posuerunt in cœnaculo.
Quum autem Lydda es- 38
set prope Ioppen, discipu
li, audito Petrum illic es-
se, duos viros miserũt ad
eum, rogantes ne cuncta-
retur vsque ad ipsos pro-
gredi.
Exurgens igitur Petrus 39
venit cum eis: quem, vbi
adfuit, duxerunt in cœna
culum: vbi adstiterunt ei
omnes viduæ, flentes, &
ostendentes tunicas & ve
stimenta quæ Dorcas fa-
ciebat quum vnà cum i-
psis esset.
Eiectis verò omnibus 40
foras, Petrus positis geni-
bus precatus est: & cõuer-
sus ad corpus, dixit, Tabi-
tha surge. Illa verò ape-
ruit oculos suos, & viso
Petro resedit.
Data autẽ ei manu *Pe-* 41
trus erexit eam: & vocatis
sanctis ac viduis, eam vi-
uam repræsentauit.
Id autem innotuit per 42
totam Ioppen, & multi
crediderũt in Dominum.
Factum est autem vt 43
dies multos maneret Iop
pæ apud Simonem quen
dam coriarium.

CAP. X.

Petrus, duplici miraculo interueniẽte, Gentium primitias Deo consecrat.

Porro quidã erat Cæ 1
sareæ, nomine Cor-
nelius, cẽturio ex co
horte quę dicitur Italica,
Pius ac timens Deum, 2

Ταβιθά, ἣ διερμηνευομένη λέγεται
Δορκάς· αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔρ-
γων καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει.
Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις
ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν· λούσαν-
τες δὲ αὐτὴν ἔθηκαν ἐν ὑπερῴῳ.
Ἐγγὺς δὲ οὔσης Λύδδης τῇ Ἰόππῃ,
οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ὅτι Πέτρος ἐστὶν
ἐν αὐτῇ, ἀπέστειλαν δύο ἄνδρας πρὸς
αὐτόν, παρακαλοῦντες μὴ ὀκνῆσαι δι-
ελθεῖν ἕως αὐτῶν.
Ἀναστὰς δὲ Πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς·
ὃν παραγενόμενον ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπερ-
ῷον· καὶ παρέστησαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆ-
ραι κλαίουσαι, καὶ ἐπιδεικνύμεναι χι-
τῶνας καὶ ἱμάτια ὅσα ἐποίει μετ᾽ αὐ-
τῶν οὖσα ἡ Δορκάς.
Ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάντας ὁ Πέτρος,
θεὶς τὰ γόνατα προσηύξατο· καὶ ἐπιστρέ-
ψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε, Ταβιθά, ἀνά-
στηθι. Ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς,
καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον, ἀνεκάθισε.
Δοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐ-
τήν. φωνήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χή-
ρας, παρέστησεν αὐτὴν ζῶσαν.
Γνωστὸν δὲ ἐγένετο καθ᾽ ὅλης τῆς
Ἰόππης· καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ἐπὶ τὸν
Κύριον.
Ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἱκανὰς μεῖ-
ναι αὐτὸν ἐν Ἰόππῃ παρά τινι Σίμωνι
βυρσεῖ.

Κεφάλαιον ι.

Ἀνὴρ δέ τις ἦν ἐν Καισαρείᾳ ὀνό-
ματι Κορνήλιος, ἑκατοντάρχης ἐκ
σπείρης τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς,
Εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν,

σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ποιῶν τε ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ διαπαντός.

3 Εἶδεν ἐν ὁράματι φανερῶς, ὡσεὶ ὥραν ἐννάτην τῆς ἡμέρας, ἄγγελον τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ, Κορνήλιε.

4 Ὁ δὲ ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἔμφοβος γενόμενος, εἶπε, Τί ἐστι Κύριε; Εἶπε δὲ αὐτῷ, Αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

5 Καὶ νῦν πέμψον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι Σίμωνα ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος.

6 Οὗτος ξενίζεται παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ, ᾧ ἐστιν οἰκία παρὰ θάλασσαν· οὗτος λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν.

7 Ὡς δὲ ἀπῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν τῷ Κορνηλίῳ, φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρατιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ·

8 Καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰόππην.

9 Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοιπορούντων ἐκείνων, καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἕκτην.

10 Ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι· παρασκευαζόντων δὲ ἐκείνων, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις.

11 Καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς·

12 Ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετρά-

cum tota domo sua, & præstãs eleemosynas multas populo:

3 Qui quum assiduè precaretur Deum, vidit per visum manifestè quasi hora diei nona, Angelũ Dei introeuntem & dicentem ipsi, Corneli.

4 At ille intentis oculis in eum & expauefactus dixit, Quid est Domine? Dixit autem ei, Preces tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderũt memoriæ causa in Dei conspectum.

5 Nunc igitur mitte aliquos Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus.

6 Hic diuersatur apud Simonem quendam coriarium, cui est domus apud mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere.

7 Vt autem discessit Angelus qui loquebatur Cornelio, vocauit duos ex famulis suis, & militem piũ ex iis qui cum ipso assidui erant:

8 Et quũ eis exposuisset omnia, misit eos Ioppen.

9 Postridie verò illis iter facientibus, & appropinquantibus vrbi, ascendit Petrus supra domum vt precaretur, circa horam sextam.

10 Factũ est autem vt valde esuriret, voluítque capere cibum: parãtibus autem illis, incidit in eum mentis excessus.

11 Conspexítq; cælũ apertum, ac descendens ad se vas quoddam vt linteum magnum, quatuor extremis deuinctum, quod demittebatur in terram:

12 In quo erãt quæuis qua-

drupedia terræ, & feræ, ac reptilia, & volucres cæli.

ποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

13 Et extitit vox ad eum, Surge Petre, macta & vescere.

Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν, Ἀναστὰς Πέτρε θῦσον καὶ φάγε.

Petrum post acceptũ etiã Spiritum sanctũ oportuit quotidie in cognitione beneficii Christi proficere.

14 Ait autem Petrus, Nequaquam Domine: nunquam enim edi quicquã commune seu impurum.

Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε, Μηδαμῶς Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον.

15 Tum vox rursus ad eũ secundò, Quæ Deus purgauit, tu ne polluito.

Καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτὸν, Ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.

16 Hoc autem factum est ter: & rursum receptum est vas in cælum.

Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν.

17 Quum autẽ apud sese ambigeret Petrus quodnã esset visum illud quod viderat, ecce, viri qui missi erant à Cornelio, percõtati de domo Simonis, superuenerunt ad vestibulum.

Ὡς δὲ ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα ὃ εἶδε, καὶ ἰδοὺ, οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου, διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν Σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα.

18 Et euocato *quopiã*, percontati sunt an Simõ qui cognominaretur Petrus, illic diuersaretur.

Καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο εἰ Σίμων ὁ ἐπικαλούμενος Πέτρος ἐνθάδε ξενίζεται.

19 Petro verò cogitãte de visione, dixit ei Spiritus, Ecce, tres viri quærũt te:

Τοῦ δὲ Πέτρου ἐνθυμουμένου περὶ τοῦ ὁράματος, εἶπεν αὐτῷ τὸ πνεῦμα, Ἰδοὺ, ἄνδρες τρεῖς ζητοῦσί σε.

20 Surgens itaque descende, & nihil ambigẽs proficiscere cum eis: nam ego eos misi.

Ἀλλὰ ἀναστὰς κατάβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος· διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς.

21 Descẽdens ergo Petrus ad viros qui ad ipsũ missi fuerãt à Cornelio, dixit, Ecce, ego *is* sum quem quæritis: quæ causa est propter quam adestis?

Καταβὰς δὲ Πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου πρὸς αὐτὸν, εἶπεν, Ἰδοὺ, ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία δι᾽ ἣν πάρεστε;

22 Ipsi verò dixerunt, Cornelius centurio, vir iustus & timens Deum, & testimonio ornatus totius gẽtis Iudæorum, diuinitus admonitus est ab Angelo sancto vt accerseret te domum suam, & abs te quædam audiret.

Οἱ δὲ εἶπον, Κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν, μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου μεταπέμψασθαί σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ.

23 Εἰσκαλεσάμενος οὖν αὐτοὺς ἐξένισε. Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ Πέτρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς, καί τινες τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ τῆς Ἰόππης συνῆλθον αὐτῷ.

24 Καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν Καισάρειαν. ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτούς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους.

25 Ὡς δὲ ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν.

26 Ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν ἤγειρε, λέγων, Ἀνάστηθι· κἀγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι.

27 Καὶ συνομιλῶν αὐτῷ, εἰσῆλθε, καὶ εὑρίσκει συνεληλυθότας πολλούς.

28 Ἔφη τε πρὸς αὐτούς, Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ· καὶ ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἔδειξε μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον.

29 Διὸ καὶ ἀναντιρρήτως ἦλθον μεταπεμφθείς. πυνθάνομαι οὖν τίνι λόγῳ μετεπέμψασθέ με.

30 Καὶ ὁ Κορνήλιος ἔφη, Ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἤμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐννάτην ὥραν προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου· καὶ ἰδού, ἀνὴρ ἔστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ.

31 Καί φησι, Κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχή, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

32 Πέμψον οὖν εἰς Ἰόππην, καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος· οὗτος ξενίζεται ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος βυρσέως παρὰ θάλασσαν· ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι.

23 Intrò vocatos igitur eos accepit hospitio. Sequéti verò die Petrus abiit cum eis, & quidam ex fratribus Ioppensibus comitati sunt eum.

24 Postridie verò introierunt Cæsaream. Cornelius autẽ expectabat eos, conuocatis cognatis suis & necessariis amicis.

25 Vt autem factum est vt introiret Petrus, occurrẽs ei Cornelius, & accidens ad eius pedes, adorauit.

26 Petrus verò erexit eũ, dicens, Surge: & ego ipse, homo sum.

27 Et colloquens cum eo, ingressus est, inuenítque multos qui conuenerãt:

28 Dixítque eis, Vos scitis Iudæo nefas esse coniungi aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus nequem pollutum aut impurum hominem dicerem.

29 Quapropter etiam sine cõtradictione veni accersitus. Percõtor igitur quã ob causãme accersiuéritis.

30 Tum Cornelius ait, Nudiusquartus vsque ad hãc horam eram ieiunus, & hora nona precabar domi meæ: & ecce, quidam stetit coram me, veste splendida:

31 Dixítque, Corneli, exauditæ sunt preces tuæ, & eleemosynæ tuæ cõmemoratę sunt in cõspectu Dei.

32 Mitte ergo Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus: hic diuersatur in ædibus Simonis coriarii apud mare: qui quum adfuerit, loquetur tibi.

Adoratio religiosa vni Deo cõuenit: ciuilis autẽ, & ipsa periculose ministris Verbi tribuitur.

Fides Cornelii ex inuocatione & charitate sese patefecit.

Sicut fides ex auditu nascitur, ita ex eodem nutritur & adolescit.

Deut.10.17
2.paral.19.7
iob 34.19
sap.6.8
eccli.35.16
rom.2.11
galat.2.6
ephes.6.9
coloss.3.25
1.pet.1.17

34 Sublatū est populorū discrimen aduētu Christi. Quis autē sit ei gratus, ex fide & iustitia intelligitur.

Summa Euāgelii, Christū promissum Patribus, & suo tempore exhibitum summa cum Dei virtute (quam omnibus modis ostēdit) ac tandē pro nostri reconciliatione crucifixū, resurrexisse tertio die, vt quisquis in eum credit, remissione peccatorum accepta seruetur, sicut supremo illo die, sedente eodem ipso viuorum ac mortuorū iudice, patefecit. *Luc.4.14.*

Eodem igitur momēto misi ad te:& tu bene fecisti qui adueneris. Nūc ergo omnes nos in conspectu Dei adsumus, vt audiamus omnia quæ tibi præcepta sunt à Deo.

33 Ἐξαυτῆς οὖν ἔπεμψα πρός σε, σύ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος. νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πάρεσμεν, ἀκοῦσαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Tum aperto ore Petrus dixit, In veritate comperio || Deum non accipere personam.

34 Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ στόμα εἶπεν, Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός·

Sed in quauis gente acceptū ei esse quemuis qui eum timeat, & operetur iustitiam.

35 Ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι.

Id quod significauit filiis Israel, annuntians pacem per Iesum Christum, qui est omnium Dominus.

36 Τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος.

Vos nostis quod gestū est in tota Iudæa, initio facto à Galilæa, post baptisma quod prædicauit Iohannes:

37 Ὑμεῖς οἴδατε τὸ γενόμενον ῥῆμα καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης·

Vt Iesum Nazarenum vnxerit Deus Spiritu sancto & potētia, qui obambulauit beneficiis afficiēs & sanans omnes sub diaboli potestatē redactos, quoniam Deus erat cum eo.

38 Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲθ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ.

Quorum omniū quæ & in regione Iudæorum & in Hierusalē fecit, nos etiam testes sumus: quem interemerunt suspensum in ligno.

39 Καὶ ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἔν τε τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ· ὃν ἀνεῖλον κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου.

Hunc Deus excitauit tertio die, fecitque vt cōspicuus fieret:

40 Τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι·

Non toti populo, sed testibus quos ipse prius designauerat, *nimirum* nobis, qui comedimus ac bibimus vnà cū eo posteaquā resurrexit à mortuis.

41 Οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν, οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρύξαι τῷ 42
λαῷ, καὶ διαμαρτύρασθαι ὅτι αὐτός ἐστιν
ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζών-
των καὶ νεκρῶν.

Præcepit autem nobis
vt prędicaremus populo,
ac testificaremur eum es-
se qui definitus sit à Deo
iudex viuorum ac mor-
tuorum.

Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυ- 43
ροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ
ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς
αὐτόν.

||Huic etiã omnes Pro-
phetæ testimonium dãt,
||remissionem peccatorũ
accepturum per nomen
eius quemuis qui credide
rit in eum.

Iere. 3.34
mich. 7.18
Infrà, 15.9

Ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα 44
ταῦτα, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ
πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον.

Adhuc loquente Petro
verba ista, illapsus est Spi
ritus sãctus in omnes qui
audiebãt hunc sermonẽ.

Quod loquitur Verbi minister ex Dei mandato, Spiritus sanctus in corde obsignat, sicut ex effectis apparet.

Καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ 45
ὅσοι συνῆλθον τῷ Πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ
τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος
ἐκκέχυται.

Fideles autem qui *erãt*
ex circuncisione, & vene-
rãt cum Petro, obstupue-
runt quòd etiam in Gen-
tes effusum esset donum
Spiritus sancti.

Ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσ- 46
σαις, καὶ μεγαλυνόντων τὸν Θεόν. Τότε
ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος,

Audiebant enim eos lo-
quẽtes linguis, ac magni-
ficantes Deum. Tunc re-
spondit Petrus,

Μήτι τὸ ὕδωρ κωλῦσαι δύναταί 47
τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους οἵτινες
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον καθὼς καὶ
ἡμεῖς;

Num quis aquam pro-
hibere potest quominus
videlicet baptizentur isti
qui Spiritum sanctum ac-
ceperunt sicut & nos?

Baptismus sanctos nõ facit, sed sanctificationem obsignat.

Προσέταξέ τε αὐτοὺς βαπτισθῆναι 49
ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Τότε ἠρώτησαν
αὐτὸν ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς.

Iussitque eos baptizari
in nomine Domini. Ro-
gauerunt autem eum vt
perseueraret ad dies ali-
quot.

Κεφάλαιον ιαʹ

CAP. XI.

Ἤκουσαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀ- 1
δελφοὶ οἱ ὄντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν
ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ
Θεοῦ.

AVdierunt autem A-
postoli & fratres q.
erant in Iudæa, Gẽ-
tes etiam recepisse sermo
nem Dei.

Petr⁹ immeritò reprehensus ab imperitis, non obiicit, se a nemine iudicandũ, sed palàm facti sui rationẽ reddit.

Καὶ ὅτε ἀνέβη Πέτρος εἰς Ἱεροσόλυ- 2
μα, διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περι-
τομῆς,

Quum igitur ascendis-
set Petrus Hierosolymã,
certarunt aduersus eum
qui *erant* ex circũcisione,

Λέγοντες, Ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκρο- 3
βυστίαν ἔχοντας εἰσῆλθες, καὶ συνέφαγες
αὐτοῖς.

Dicentes, Ad viros præ-
putium habentes introi-
sti, & vnà edisti cum eis.

4 Exorsus autem Petrus, *omnia* exposuit eis ordine, dicens,

Ἀρξάμενος δὲ ὁ Πέτρος, ἐξετίθετο αὐτοῖς καθεξῆς, λέγων,

5 Ego erã in ciuitate Ioppe precãs: & visum in mẽtis excessu vidi, *nempe* descendens vas quoddam, ceu linteum magnũ, quatuor extremis *deuinctum*, quod demittebatur è cælo, & ad me vsque venit.

Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ προσευχόμενος· καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὅραμα, καταβαῖνον σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιεμένην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρις ἐμοῦ.

6 In quod quũ intẽdissem oculos, animaduerti, & vidi quadrupedia terræ, & feras, & reptilia, & volucres cæli.

Εἰς ἣν ἀτενίσας κατενόουν, καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετά, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

7 Audiui autẽ etiam vocẽ dicentem mihi, Surge Petre, macta & vescere.

Ἤκουσα δὲ φωνῆς λεγούσης μοι, Ἀναστὰς Πέτρε θῦσον καὶ φάγε.

8 Dixi verò, Nequaquã Domine: nam nihil commune aut impurũ vnquã introiuit in os meum.

Εἶπον δέ, Μηδαμῶς Κύριε· ὅτι πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου.

9 Respondit autem mihi vox secundò è cælo, Quæ Deus purgauit, tu ne polluito.

Ἀπεκρίθη δέ μοι φωνὴ ἐκ δευτέρου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, Ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.

10 Idque ter factum est: & rursus omnia sursum retracta sunt in cælum.

Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνεσπάσθη ἅπαντα εἰς τὸν οὐρανόν.

11 Tum ecce, eodẽ momẽto tres viri superuenerũt in ædes in quibus eram, Cæsarea missi ad me.

Καὶ ἰδού, ἐξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ ἤμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Καισαρείας πρός με.

12 Dixit verò mihi spiritus vt congrederer cũ eis, nihil ambigens. Venerũt autem mecum etiam sex isti fratres, & ingressi sumus domum cuiusdam:

Εἶπε δέ μοι τὸ πνεῦμα συνελθεῖν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενον. ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ καὶ οἱ ἓξ ἀδελφοὶ οὗτοι, καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός·

13 Qui annuntiauit nobis quomodo vidisset Angelum domi suæ, qui adstitisset ac dixisset ipsi, Mitte aliquos Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus:

Ἀπήγγειλέ τε ἡμῖν πῶς εἶδε τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ σταθέντα καὶ εἰπόντα αὐτῷ, Ἀπόστειλον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον·

14 Qui tibi ea dicturus est per quæ serueris & tu & tota domus tua.

Ὃς λαλήσει ῥήματα πρός σε ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου.

15 Quũ autẽ exorsus essem loqui, illapsus est Spiritꝰ sãctus in eos, quẽadmodũ

Ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαί με λαλεῖν, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς, ὥσπερ

καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ.
Ἐμνήσθην δὲ τοῦ ῥήματος Κυρίου, 16
ὡς ἔλεγεν, Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι,
ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι
ἁγίῳ.
Εἰ οὖν τὴν ἴσην δωρεὰν ἔδωκεν αὐ- 17
τοῖς ὁ Θεὸς ὡς καὶ ἡμῖν, πιστεύσασιν ἐπὶ
τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἐγὼ δὲ τίς
ἤμην δυνατὸς κωλῦσαι τὸν Θεόν;
Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα ἡσύχασαν, καὶ 18
ἐδόξαζον τὸν Θεόν, λέγοντες, Ἄραγε καὶ
τοῖς ἔθνεσιν ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν ἔδω-
κεν εἰς ζωήν.
Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς 19
θλίψεως τῆς γενομένης ἐπὶ Στεφάνῳ,
διῆλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ
Ἀντιοχίας, μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λό-
γον εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις.
Ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες Κύ- 20
πριοι καὶ Κυρηναῖοι, οἵτινες εἰσελθόν-
τες εἰς Ἀντιόχιαν, ἐλάλουν πρὸς τοὺς
Ἑλληνιστάς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον
Ἰησοῦν.
Καὶ ἦν χεὶρ Κυρίου μετ' αὐτῶν· πο- 21
λύς τε ἀριθμὸς πιστεύσας ἐπέστρεψεν ἐπὶ
τὸν Κύριον.
Ἠκούσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς 22
ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις περὶ
αὐτῶν· καὶ ἐξαπέστειλαν Βαρνάβαν διελ-
θεῖν ἕως Ἀντιοχίας.
Ὃς παραγενόμενος καὶ ἰδὼν τὴν 23
χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐχάρη, καὶ παρεκάλει
πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσ-
μένειν τῷ Κυρίῳ.
Ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πλήρης πνεύ- 24
ματος ἁγίου καὶ πίστεως. καὶ προσετέθη

& in nos in principio.

Memini autẽ illius di-
cti Domini, quum dice-
ret, ||Iohãnes quidem ba-
ptizauit aqua, vos verò
baptizabimini Spiritu ſan
cto.

Matth.3.11 marci 1.8 luc.3.16 ioh.1.26 ſupra,2.2 infra,19.4

Poſtquã igitur par do-
num dedit eis Deus vt &
nobis, quũ credidiſſemus
in Dominũ Ieſum Chri-
ſtum, ego porro quis erã
qui Deũ poſſẽ prohibere?
His autem auditis quie
uerũt, & glorificauerunt
Deum, dicentes, Nempe
etiam Gentibus Deus reſi
piſcentiam dedit ad vitã.

De veritate incomperta quærẽtes, placidè audiẽdi: ſed viciſſim eiuſdem declarationi acquieſcendum eſt.

Illi porro q; diſperſi fue
rãt ex oppreſſiõe orta ob
Stephanũ, peruenerũt vſ-
que in Phœniciam & Cy
prum & Antiochiam, ne-
mini loquentes ſermo-
nem Dei niſi ſolis Iudæis.

Diſperſio Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, multarum aliarum collectionis cauſa.

Quidã autem ex iis Cy
prii & Cyrenenſes, quum
introiſſent Antiochiam,
loquuti ſunt Græcis, euã-
gelizantes Dominum Ie-
ſum.

Antiochenã Eccleſiam (id eſt nouã quãdam Gẽtium Hieruſalẽ) extraordinariæ vocationi debemus.

Fuit autem manus Do
mini cum eis: multúſque
numerus credentium cõ-
uerſus eſt ad Dominum.

Peruenit autem rumor
ad aures Eccleſiæ quæ e-
rat Hieroſolymis: miſe-
runt igitur Barnabam vt
pergeret Antiochiam vſ-
que.

Extraordinariã vocationẽ nõ temere damnant Apoſtoli, ſed tamẽ ex effectis diiudicant.

Qui quum aduenisſet
& vidiſſet gratiã Dei, ga-
uiſus eſt, & hortatus eſt
omnes vt propoſito cor-
dis permanerent in Do-
mino.
Nam erat vir bonus &
plenus Spiritu ſancto
& fide. & adiuncta eſt

multa turba Domino.

Nulla fuit inter Apostolos de vsurpandis aut retinẽdis sedibus ac gradibus contentio.

25 Abiit autem Barnabas Tarsũ, vt requireret Saulum:& eum inuẽtum duxit Antiochiam.

26 Factũ est autem vt annum totum conuenirent in Ecclesia, docerẽtque turbã multam,& discipuli nominarẽtur primùm Antiochiæ Christiani.

Domin⁹ suis flagellis sic cũ impiis inuoluit Ecclesiam, vt tamen ei, quacunque ratione expedit, in tẽpore prospiciat.

27 Per id tempus autẽ descenderũt Hierosolymis Prophetæ Antiochiam:

28 Et vnus eorum surgẽs, nomine Agabus, significauit per Spiritum, famẽ magnam futuram in toto terrarum orbe: quæ etiam fuit sub Claudio Cæsare.

Ecclesiæ omnes vnũ corpus cõstituũt.

29 Singuli autem discipulorum,prout cuique suppetebat,decreuerunt subsidio mittere *aliquid* fratribus habitantibus in Iudæa.

30 Quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manum Barnabæ & Sauli.

CAP. XII.

Cõcedit quidem inducias Ecclesiæ suæ Dominus,sed ad tempus.

1 CÆterùm per id tempus aggressus est Herodes rex malè accipere quosdã ex Ecclesia.

2 Interemit autem Iacobum fratrem Iohannis, gladio.

Tyrannorũ vetus mos est piorũ sanguine redimere impiorum gratiam.

3 Et quũ vidisset *hoc* gratum esse Iudæis, perrexit comprehendere etiam Petrum: (erant autem dies Azymorum)

Tyranni sibiipsis crucẽ figunt tũ quoque quum agunt ex animi sui sententia.

4 Quem etiã prehensum coniecit in carcerẽ,traditum quater quaternis militibus,vt eum seruarent: volens post pascha producere eum populo.

ὄχλος ἱκανὸς τῷ Κυρίῳ.

25 Ἐξῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας ἀναζητῆσαι Σαῦλον· καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἀντιόχειαν.

26 Ἐγένετο δὲ αὐτοῖς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάξαι ὄχλον ἱκανόν, χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς.

27 Ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατῆλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων προφῆται εἰς Ἀντιόχειαν.

28 Ἀναστὰς δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Ἄγαβος ἐσήμανε διὰ τοῦ πνεύματος, λιμὸν μέγαν μέλλειν ἔσεσθαι ἐφ᾽ ὅλην τὴν οἰκουμένην· ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος.

29 Τῶν δὲ μαθητῶν καθὼς ηὐπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς.

30 Ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστείλαντες πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Σαύλου.

Κεφάλαιον ιβ´

1 ΚΑΤ᾽ ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαί τινας τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας.

2 Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου, μαχαίρᾳ.

3 Καὶ ἰδὼν ὅτι ἀρεστόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον· (ἦσαν δὲ ἡμέραι τῶν Ἀζύμων)

4 Ὃν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακήν, παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν, βουλόμενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτὸν τῷ λαῷ.

Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυ- 5
λακῇ. προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομέ-
νη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν
ὑπὲρ αὐτοῦ.
Ὅτε δὲ ἔμελλεν αὐτὸν προάγειν ὁ 6
Ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ Πέτρος
κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν, δε-
δεμένος ἁλύσεσι δυσί· φύλακές τε πρὸ
τῆς θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακήν.
Καὶ ἰδού, ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη, καὶ 7
φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας
δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐ-
τὸν, λέγων, Ἀνάστα ἐν τάχει. Καὶ ἐξέπε-
σον αὐτοῦ αἱ ἁλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν.
Εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτὸν, Περί- 8
ζωσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου.
Ἐποίησε δὲ οὕτω. Καὶ λέγει αὐτῷ, Περι-
βαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι.
Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ, καὶ οὐκ 9
ᾔδει ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ γινόμενον διὰ τοῦ
ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ ὅραμα βλέπειν.
Διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ 10
δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν
σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν,
ἥτις αὐτομάτη ἠνοίχθη αὐτοῖς· καὶ ἐξελ-
θόντες προῆλθον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέ-
ως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ᾽ αὐτοῦ.
Καὶ ὁ Γέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, 11
εἶπε, Νῦν οἶδα ἀληθῶς ὅτι ἐξαπέστειλε
Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό
με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου, καὶ πάσης τῆς
προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.
Συνιδών τε ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μα- 12
ρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, τοῦ ἐπικαλου-
μένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ συνη-
θροισμένοι καὶ προσευχόμενοι.

Petrus igitur seruabatur in custodia: preces autem assiduæ fiebant ab Ecclesia ad Deum pro ipso.

Quum verò esset producturus eum Herodes, nocte illa dormiebat Petrus inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium obseruabant carcerem.

Et ecce, Angelus Domini superuenit, & lux spléduit in carcere: & pulsato latere Petri excitauit eũ, dicens, Surge velociter. Et exciderunt ei catenæ ex manibus.

Dixítque ei Angelus, Præcingere, & subliga sandalia tua. Fecit autem ita. Tum *ille* dixit ei, Indue pallium, & sequere me.

Itaque egressus *Petrus* sequebatur eum, nec sciebat verum esse quod fiebat per Angelum, sed putabat *se* visum videre.

Quũ autem transissent primã ac secundam custodiam, venerũt ad portam ferream, quæ ducit in ciuitatem: quę spõte aperta est eis: & egressi, progressi sunt vicũ vnum: & statim abscessit Angelus ab eo.

Tum Petrus ad se reuersus dixit, Nunc verè agnosco Dominum misisse Angelum suum, & eripuisse me è manu Herodis, & ex omni expectatione populi Iudæorum.

Et *re* considerata, venit domũ Mariæ matris Iohannis, qui cognominabatur Marcus, vbi erant multi congregati & precantes.

Preces consilia tyrannorũ euertunt, Angelos à Deo impetrãt, carcerem perfringunt, catenas dissoluunt, Satana denique profligato, Ecclesiã seruant.

Sacri nocturni conuentus tum virorum tum mulierũ (quũ diurnis locus non datur) Apostolico exẽplo cõprobantur.

Plus etiam à Deo impetramus quam ausimus sperare.

13 Quum pulsasset autem Petrus ostium vestibuli, prodiit puella vt subauscultaret, nomine Rhode.

Κρούσαντος δὲ τοῦ Πέτρου τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος, προσῆλθε παιδίσκη ὑπακοῦσαι, ὀνόματι Ῥόδη.

14 Quæ agnita voce Petri, pręgaudio nō aperuit vestibulū, sed intrò currens annuntiauit adstare Petrum ante vestibulum.

Καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε τὸν πυλῶνα, εἰσδραμοῦσα δὲ ἀπήγγειλεν ἑστάναι τὸν Πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος.

15 Illi verò dixerūt ei, Insanis. Illa autem affirmabat ita se rē habere. At illi dicebāt, Angelus eius est.

Οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον, Μαίνῃ. Ἡ δὲ διϊσχυρίζετο οὕτως ἔχειν. Οἱ δ᾽ ἔλεγον, Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστιν.

16 Petrus autem perseuerabat pulsare: quum igitur aperuissent, viderunt eum, & obstupuerunt.

Ὁ δὲ Πέτρος ἐπέμενε κρούων· ἀνοίξαντες δὲ εἶδον αὐτὸν, καὶ ἐξέστησαν.

Cedendum quidem interdum furori, sed ita vt nihilo negligētius fiat opus Domini.

17 Quum autem manu eis indixisset silentium, narrauit eis quomodo Dominus ipsum eduxisset è carcere: dixitque, Annuntiate ista Iacobo & fratribus. Et egressus, profectus est in alium locum.

Κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾶν, διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς· εἶπε δὲ, Ἀπαγγείλατε Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον.

Consiliū malum tandē cōsultoribus pessimum.

18 Orto autem die fuit tumultus non paruus inter milites quidnam factum esset Petro.

Γενομένης δὲ ἡμέρας ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο.

19 Herodes verò, quū eum requisiuisset & non inuenisset, quæstione de custodibus habita, iussit *eos* ad supplicium rapi. & quum descendisset è Iudæa Cæsaream, *ibi* cōmoratus est.

Ἡρώδης δὲ ἐπιζητήσας αὐτὸν, καὶ μὴ εὑρὼν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι. καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν, διέτριβεν.

Ecclesiæ hostium tristis & pudendus exitus.

20 Herodes autem infenso animo erat in Tyrios & Sidonios: at illi cōcorditer venerunt ad eum, & illecto Blasto qui pręerat cubiculo regis, petebant pacem: eo quòd aleretur regio ipsorum ex regis *agro*.

Ἦν δὲ ὁ Ἡρώδης θυμομαχῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις· ὁμοθυμαδὸν δὲ παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, καὶ πείσαντες Βλάστον τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, ᾐτοῦντο εἰρήνην· διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς.

21 Statuto autem die, Herodes indutus veste regia, & considens pro tribunali, cōcionabatur ad eos.

Τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ Ἡρώδης ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει πρὸς αὐτούς.

Ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει, Θεοῦ φωνὴ, 22
καὶ οὐκ ἀνθρώπου.

Populus verò acclama
bat, Vox Dei, & non ho-
minis.

Popularis adulatio stultos infatuat.

Παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν 23
ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν
δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ γενόμενος σκωληκό-
βρωτος ἐξέψυξεν.

Illico verò percussit eũ
Angel⁹ Domini, eo quòd
nõ tribuisset gloriã Deo:
& erosus à vermibus ani-
mam efflauit.

Superbis Deus resistit.

Ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανε καὶ ἐ- 24
πληθύνετο.

Sermo autem Domini
crescebat ac multiplica-
batur.

Tyranni Ecclesiam diruẽdo ædificant.

Βαρνάβας δὲ καὶ Σαῦλος ὑπέστρεψαν 25
ἐξ Ἱερουσαλὴμ, πληρώσαντες τὴν δια-
κονίαν, συμπαραλαβόντες καὶ Ἰωάν-
νην τὸν ἐπικληθέντα Μάρκον.

Barnabas autem & Sau-
lus reuersi sunt ex Hieru-
salẽ, expleto ministerio,
simul assumpto etiam Io
hanne qui cognominaba
tur Marcus.

Κεφάλαιον ιγ΄.

Ἦσαν δέ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν 1
οὖσαν ἐκκλησίαν προφῆται καὶ
διδάσκαλοι, ὅ, τε Βαρνάβας καὶ Συ-
μεὼν ὁ καλούμενος Νίγερ, καὶ Λού-
κιος ὁ Κυρηναῖος, Μαναήν τε Ἡρώ-
δου τοῦ τετράρχου σύντροφος, καὶ
Σαῦλος.

CAP. XIII.

Erant autem Antio-
chiæ in Ecclesia quæ
illic erat, quidã Pro-
phetæ & magistri, Barna-
bas & Simeon qui voca-
batur Niger, & Lucius Cy
renæus, & Manahen qui
fuerat vnà cum Herode
tetrarcha educatus, & Sau
lus.

Paulus, adiũcto Barnaba, nõ ab homine nec per hominem, sed Spiritus sancti extraordinario mandato, Gẽtium Apostolus secũdò designatus.

Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυ- 2
ρίῳ, καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, Ἀφορίσατε δή μοι τόν τε Βαρνά-
βαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον ὃ προσκέ-
κλημαι αὐτούς.

Quum igitur ii mini-
strarent Domino & ieiu-
narent, dixit Spiritus san
ctus, Separate mihi Bar-
nabam & Saulum operi
ad quod eos aduocaui.

Τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξά- 3
μενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς,
ἀπέλυσαν.

Tunc *igitur* quum ieiu
nassent & precati essent,
& imposuissent eis ma-
nus, dimiserunt *eos*.

Ieiunium & preces solennem manuum impositionẽ præcedebant.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ 4
τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, κατῆλθον εἰς
τὴν Σελεύκειαν, ἐκεῖθέν τε ἀπέπλευσαν
εἰς τὴν Κύπρον.

Ipsi igitur emissi à Spi-
ritu sancto, descenderunt
Seleuciam, & illinc abna-
uigarunt Cyprum.

Paulus cum suis Cyprum primo impetu Christo subigit.

Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγ- 5
γελλον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συνα-
γωγαῖς τῶν Ἰουδαίων· εἶχον δὲ καὶ Ἰω-
άννην ὑπηρέτην.

Quúmque peruenissent
Salamina, annuntiarunt
sermonem Dei in syna-
gogis Iudæorũ: habebant
autem etiam Iohannem
ministrum.

Cc iij

Peragrata verò insula 6
Paphum vsque, inuene-
nerunt quendam magum
pseudopropheta Iudæū,
cui nomen *erat* Bariesus,
Qui erat cum Procon- 7
sule Sergio Paulo, viro
prudente. Hic aduocatis
Barnaba & Saulo, efflagi-
tauit audire sermoné Dei.

Satan sese Christo opponens, eius victoriam illustrat.

Obsistebat autem eis E- 8
lymas, *id est* magus, (ita
enim explicatur nomen
eius) quærés auertere Pro
consulem à fide.

Saulus auté (qui & Pau 9
lus) repletus Spiritu san-
cto, intentis in eum ocu-
lis,

Magus extra ordinem quidem, sed corporali tamen pœna à Paulo affectus, ordinariis magistratibus exéplū præbet in eos animaduertendi qui improbe & obstinatè cursum Euangelii impediūt.

Dixit, O plene omni do 10
lo & omni maleficentia,
fili diaboli, hostis omnis
iustitiæ, non cessabis in-
uertere vias Domini re-
ctas?
Nunc igitur ecce, ma- 11
nus Domini aduersum
te: erísque cæcus, non vi-
dens solem ad tempus. Il-
lico verò incidit in eum
caligo ac tenebræ: & cir-
cumiens quærebat qui i-
psum manu duceret.
Tunc Proconsul quum 12
vidisset quod factum fue-
rat, credidit, perculsus su-
per doctrina Domini.

13 Exemplū in eodē cœtu, tum singularis cōstantiæ, tum magnæ imbecillitatis.

14 In synagoga (ad cui⁹ exemplar institutos fuisse constat Ecclesiæ Christianæ cœtus) primū habebatur sacrorum librorū lectio, deinde etiam iis qui doctrina pollere videbantur, fiebat ab archisynagogis loquendi potestas.

Profecti autem Papho 13
Paulus & qui cū eo erant,
venerunt Pergen Pāphy-
liæ *vrbem*. Iohannes verò
abscedens ab eis, reuersus
est Hierosolymam.
At ipsi quum perrexis- 14
sent Perga, venerunt An-
tiochiam *vrbem* Pisidiæ,
& ingressi synagogam die
Sabbathi, sederunt.

Post lectioné autem Le- 15
gis & Prophetarum mise-
runt præfecti synagogæ

Διελθόντες δὲ τὴν νῆσον ἄχρι Πά-
φου, εὗρόν τινα μάγον ψευδοπροφήτην
Ἰουδαῖον, ᾧ ὄνομα Βαριησοῦς,
Ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ
Παύλῳ, ἀνδρὶ συνετῷ. οὗτος προσκαλε-
σάμενος Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, ἐπεζή-
τησεν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.
Ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας ὁ μά-
γος, (οὕτω γὰρ μεθερμηνεύεται τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ) ζητῶν διαστρέψαι τὸν ἀνθύπα-
τον ἀπὸ τῆς πίστεως.
Σαῦλος δὲ (ὁ καὶ Παῦλος) πλη-
σθεὶς πνεύματος ἁγίου, καὶ ἀτενίσας
εἰς αὐτὸν,
Εἶπεν, Ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πά-
σης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πά-
σης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων
τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας;
Καὶ νῦν ἰδοὺ, χεὶρ τοῦ Κυρίου ἐπὶ σὲ
καὶ ἔσῃ τυφλὸς, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄ-
χρι καιροῦ. Παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν
ἐπ᾽ αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος, καὶ περι-
άγων ἐζήτει χειραγωγούς.
Τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γεγονὸς,
ἐπίστευσεν, ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῇ διδα-
χῇ τοῦ Κυρίου.
Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Πάφου οἱ
περὶ τὸν Παῦλον, ἦλθον εἰς Πέργην τῆς
Παμφυλίας. Ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας
ἀπ᾽ αὐτῶν, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα.
Αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης,
παρεγένοντο εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας,
καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῇ
ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, ἐκάθισαν.
Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν
προφητῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι

πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες, Ανδρες ἀδελ-
φοὶ, εἰ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν παρακλήσεως
πρὸς τὸν λαὸν, λέγετε.

Ἀναστὰς δὲ Παῦλος καὶ κατασείσας 16
τῇ χειρὶ, εἶπεν, Ανδρες Ἰσραηλῖται, καὶ
οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν, ἀκούσατε,

Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ 17
ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τὸν
λαὸν ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ Αἰγύ-
πτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγα-
γεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς.

Καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον ἐ- 18
τροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χα- 19
ναὰν, κατεκληροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν
αὐτῶν.

Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακο- 20
σίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς ἕως
Σαμουὴλ τοῦ προφήτου.

Κἀκεῖθεν ᾐτήσαντο βασιλέα, καὶ ἔ- 21
δωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν Σαοὺλ υἱὸν Κὶς,
ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, ἔτη τεσσα-
ράκοντα.

Καὶ μεταστήσας αὐτὸν, ἤγειρεν αὐ- 22
τοῖς τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλέα· ᾧ καὶ εἶ-
πε μαρτυρήσας, Εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσ-
σαὶ ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς
ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου.

Τούτου ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος 23
κατ᾽ ἐπαγγελίαν ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ σω-
τῆρα Ἰησοῦν.

Προκηρύξαντος Ἰωάννου πρὸ προσώ- 24
που τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα με-
τανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ.

Ὡς δὲ ἐπλήρου ὁ Ἰωάννης τὸν δρόμον, 25
ἔλεγε, Τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι; οὐκ εἰμὶ

ad eos, dicentes, Viri fra-
tres, ſiquis eſt in vobis ſer
mo exhortationis ad po-
pulum, dicite.

Quum ſurrexiſſet igitur
Paulus, manu ſilentio fa-
cto, ait, Viri Iſraelitæ, &
qui timetis Deū, audite.

Deus populi huius Iſra-
el elegit patres noſtros,
& populum extulit, quū
eſſent incolę ||in terra Æ-
gypti, ||& ex ea eduxit eos
elato brachio.

Et circiter||quadragin-
ta annorū tempus mores
eorū pertulit in deſerto.
Et quum deleuiſſet ſe-
ptem gentes in terra Cha
naan, ||ſorte diſtribuit eis
terram eorum.

Et poſtea annis circiter
quadringentis quinqua-
ginta, ||dedit iudices vſque
ad Samuelem Prophetā.

Et exinde||petierunt re
gem, ||dedítque eis Deus
Saul filium Cis, virum ex
tribu Béiamin, annis qua
draginta.

Et amoto illo, ||excita-
uit eis Dauid regem: cui
etiam teſtimonio dato di
xit, ||Inueni Dauid *filium*
Ieſſe, virum ſecūdum cor
meum, qui exequetur o-
mnes voluntates meas.

Huius è ſemine Deus
||ſecundum promiſſioné
excitauit Iſraeli Seruato-
rem Ieſum:

||Quū antè prædicaſſet
Iohannes coram eo iam
aduentante, Baptiſmum
reſipiſcentiæ Iſraeli.

Quū aūt expleret Iohā-
nes curſū, dixit, ||Quē me
ſuſpicamini eſſe? non *ſū*

Deus plurimis peculiaribus beneficiis electum Iſraelē affecit, ſed illo in primis quod æternū liberatorē ei promiſit.

Exo.1.1
Exo.13.14
Exo.16.2
Ioſue14.1
Iudic.3.9
1.Sam.8.5
1.Sam.9.15 *& 10.1*
1.Sam.16.13
Pſal.89.21
Eſa.11.1

Ieſū eſſe ſeruatorem illū ex Dauide exoriturū probat ex Iohannis teſtimonio.

Malach.3.1.
matth.3.1. *& 11.10*
mar.1.2
luc.3.3
Matth.3.11
mar.1.7
ioh.1.20

ego, sed ecce, venit post
me, cuius pedum soleam
nõ sum dignus qui soluã.

ἐγώ, ἀλλ' ἰδού, ἔρχεται μετ' ἐμὲ, οὗ οὐκ εἰμὶ
ἄξιος τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν λῦσαι.

Iudæis proprie promissus & missus Christus.

Viri fratres, filii gene- 26
ris Abrahæ, & qui inter
vos timent Deum, vobis
sermo salutis huius mis-
sus est.

Ἄνδρες ἀδελφοὶ, υἱοὶ γένους Ἀβρα-
ὰμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν Θεὸν,
ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπε-
στάλη.

Iesu acciderunt quæcũque de Messia prædixerãt Prophetæ: vt hinc quoque constet illum esse verum & vnicum illum Seruatorem: nec tamẽ propterea excusãtur qui eum non modò nõ receperũt, sed etiam crudelissimè (quanuis innocẽtẽ) sunt persequuti.
Matth.27.22
marci 15.13
luc.23.23
ioh.19.6
Matth.28.2
mar.16.6
luc.24.6
ioh.20.19

Qui enim habitabãt in 27
Hierusalem, & primores
eorũ, quũ ignorarẽt istũ,
& *eo* condemnato, voces
Prophetarum quæ per o-
mne Sabbathum legun-
tur, impleuerunt:

Οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ,
καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τοῦτον ἀγνοήσαν-
τες, καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς
κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας,
κρίναντες, ἐπλήρωσαν.

Et nulla causa mortis 28
inuenta, ||petierunt à Pi-
lato vt necaretur.

Καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὑ-
ρόντες, ᾐτήσαντο Πιλάτον ἀναιρεθῆναι
αὐτόν.

Quũ verò perfecissent 29
omnia quæ de eo scripta
erãt, detractũ è ligno, po-
suerunt in monumento.

Ὡς δὲ ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ περὶ αὐ-
τοῦ γεγραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύ-
λου, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον.

||Deus autem excitauit 30
eum à mortuis.

Ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

30 Opponẽda est gloria resurrectionis, ignominiæ crucis & sepulturæ. Probatur autem resurrectio tum oculatis testibus, tum Prophetarũ testimoniis.

Qui visus est per dies 31
multos iis qui simul ascẽ
derant cum eo à Galilæa
in Hierusalẽ, sũntque te-
stes eius apud populum.

Ὃς ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς
συναναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας
εἰς Ἱερουσαλὴμ, οἵτινές εἰσι μάρτυρες
αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν.

Nos quoque vobis eu- 32
angelizamus eam pro-
missionem quæ Patribus
facta est, Deum expleuis-
se filiis illorum, *id est* no-
bis, excitato Iesu:

Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα
τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γε-
νομένην, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλή-
ρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας
Ἰησοῦν·

Si Christus mansisset in morte, nõ esset verus Fili⁹ Dei, nec firmum esset fœdus cũ Dauide sancitum.
Psal.2.7
heb.1.5, & 5.5

Vt etiam in Psalmo se- 33
cundo scriptum est, ||Fi-
lius meus es tu, ego ho-
die genuite.

Ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ
γέγραπται, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον
γεγέννηκά σε.

Quòd autem excitaue- 34
rit eum à mortuis, nõ am
plius reuersurum in sepul
chrum: ita dixit, ||Dabo
vobis firmas illas Daui-
dis beneficentias.

Ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μη-
κέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθο-
ρὰν, οὕτως εἴρηκεν, Ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅ-
σια Δαβὶδ τὰ πιστά.

Esa.55.3
35 Sic intrauit sepulchrũ Dominus vt ne corruptionẽ quidem senserit.
Psal.16.10

Ideo & aliàs dicit, ||Nõ 35
sines sanctũ tuum senti-
re corruptionem.

Διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, Οὐ δώσεις
τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.

36 Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαφθοράν.

Nam Dauid quidé quũ sua ætate inseruisset Dei consilio,‖obdormiuit,& adiũctus est patribus suis, sensitque corruptionem:

1. Reg. 2. 10 supra, 2. 29

37 Ὃν δὲ ὁ Θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν.

At is quem Deus excitauit, non sensit corruptionem.

38 Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται·

Notum igitur sit vobis, fratres, annuntiari vobis remissionem peccatorum per istum:

Christ⁹ ideo missus vt per Legẽ damnatos gratuita remissiõe peccatorũ donet.

39 Καὶ ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται.

Et ab omnibus à quib⁹ per Legem Mosis absolui non potuistis, per hunc, quéuis q credat, absolui:

40 Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις,

Videte ergo ne vos inuadat quod dictum est in Prophetis,

Beneficia Dei cedũt cõtemptoribus certo exitio.

41 Ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ θαυμάσατε καὶ ἀφανίσθητε· ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἔργον ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν.

‖Videte ô contemptores, & admiramini, & euanescite: quia opus operor ego diebus vestris, opus quod non credetis si quis enarrauerit vobis.

Habac. 1. 5

42 Ἐξιόντων δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, παρεκάλουν τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα ταῦτα.

Egressis autẽ *eis* è synagoga Iudæorum, rogarunt Gentes vt in proximè sequens Sabbathũ loquerẽtur sibi hæc verba.

Gentes præeunt Iudæis in regnum cælorum.

43 Λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολούθησαν πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ· οἵτινες προσλαλοῦντες αὐτοῖς, ἔπειθον αὐτοὺς ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ.

Soluto autem conuentu, sequuti sunt multi ex Iudæis & religiosis proselytis Paulum ac Barnabã: qui alloquentes eos, persuaserunt eis vt perseuerarent in gratia Dei.

44 Τῷ δὲ ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Sequente verò Sabbatho vrbs propè tota coacta est ad audiendum sermonem Dei.

45 Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, ἀντιλέγοντες καὶ βλασφημοῦντες.

Visa autem turba Iudæi repleti sunt inuidia, & contradicebant iis quæ à Paulo dicebantur, contradicẽtes ac blasphemantes.

Euangelii eiusdem odor reprobis incredulis mortem spirat, electis autem credentibus, vitam.

Euangeliũ, expresso Dei mandato Gẽtibus promulgatum.

Tunc libertate vsi Pau- 46
lus ac Barnabas dixerunt,
Vobis necesse fuit primũ
exponi sermonem Dei:
postquam autem repelli-
tis illum, & indignos vos
ipsos decernitis æterna
vita, ecce, conuertimur
ad Gentes.

Esa.49.6

Sic enim nobis manda 47
uit Dominus, *dicens*, || Cõ
stitui te vt sis lux Gentiũ,
vt sis saluti vsque ad vlti-
mas terras.

48
Gentes autem hæc au-
diẽtes, gauisæ sunt, & glo
rificabant sermonem Do
mini: & crediderũt quot-
quot erant ordinati ad
vitam æternam.

Perferebatur autem ser 49
mo Domini per totam il
lam regionem.

Ea est hostiũ Euangelii calliditas vt quorundam etiã, alioqui nõ penitus malorũ, simplicitate ad suam crudelitatẽ exercendam abutantur.

Iudæi verò extimularũt 50
mulieres religiosas & ho-
nestas, & primos vrbis, &
excitarunt persequutio-
nem in Paulum ac Barna
bam, eiecerũntque eos è
finibus suis.

Infrà, 18.6 *matth*.10.14 *marci* 6.11 *luc*.9.5

51 Nõ obstat mundi perfidia quominus sibi Dominus Ecclesiã colligat, & collectam foueat.

||At illi excusso pulue- 51
re pedum suorum in eos,
venerunt Iconium.

Discipuli verò replebã 52
tur gaudio & Spiritu san-
cto.

CAP. XIIII.

Non minus constantes esse nos oportet quàm obstinata est malorum peruersitas.

FActum est autem Ico 1
nii vt simul introi-
rent synagogam Iu-
dæorum, & loquerentur,
ita vt crederet Iudæorum
simul & Græcorum ma-
gna multitudo.

Qui verò increduli 2
fuerunt Iudæi, incitarunt
& malè affectos reddide-
runt animos Gẽtium ad-
uersus fratres.

3 Non cedẽdum minis, imo ne aperto quidem furori, nisi quum ita prorsus necesse est, idq; non quietis captãdæ causa, sed vt eo latius propagetur Euangelium.

Multũ igitur tempus *ibi* 3
egerunt liberè loquentes,
freti Domino, qui testi-

Παρρησιασάμενοι δὲ ὁ Παῦλος καὶ
ὁ Βαρνάβας εἶπον, Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον
πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·
ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους
κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ,
στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.

Οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύ-
ριος, Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί
σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη ἔχαιρον, καὶ
ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· καὶ ἐπί-
στευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν
αἰώνιον.

Διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δι'
ὅλης τῆς χώρας.

Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς
σεβομένας γυναῖκας καὶ τὰς εὐσχήμο-
νας, καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, καὶ
ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν Παῦλον καὶ
τὸν Βαρνάβαν, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ
τῶν ὁρίων αὐτῶν.

Οἱ δὲ ἐκτιναξάμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν
ποδῶν αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς, ἦλθον εἰς Ἰκόνιον.

Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς
καὶ πνεύματος ἁγίου.

Κεφάλαιον ιδ.

ΕΓένετο δὲ ἐν Ἰκονίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ
εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγω-
γὴν τῶν Ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι οὕτως
ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων
πολὺ πλῆθος.

Οἱ δὲ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι ἐπή-
γειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν
κατὰ τῶν ἀδελφῶν.

Ἱκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν παρ-
ρησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ τῷ μαρ-

τυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν.

monium dabat sermoni gratiæ suæ, dabátque vt signa & miracula ederentur per manus eorum.

Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· καὶ 4
οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς ἀποστόλοις.

Diuisa est autem multitudo vrbis: & alii quidé erant à Iudæis, alii verò ab Apostolis.

Ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ 5
Ἰουδαίων σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, ὑβρίσαι καὶ λιθοβολῆσαι αὐτούς,

Quũ auté factus esset impetus Gentiũ ac Iudæorũ vnà cum suis primoribus, vt contumeliis afficerent & lapidarent eos,

Συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πό- 6
λεις τῆς Λυκαονίας, Λύστραν καὶ Δέρβην, καὶ τὴν περίχωρον·

Re considerata, perfugerunt in ciuitates Lycaoniç, Lystrã & Derbé, & circumiacentem regionem:

Κἀκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι. 7

Et illic prædicabãt Euangelium.

Καί τις ἀνὴρ ἐν Λύστροις ἀδύνατος 8
τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιεπεπατήκει.

Quidam autem vir Lystris impotés pedibus sedebat, claudus ab vtero matris suæ, qui nunquam ambulauerat.

Vetus est diaboli astus efficere vt fideles serui Dei vel semel profligentur, vel pro idolis colantur, ídque præcipue arrepta ex miraculis occasione.

Οὗτος ἤκουε τοῦ Παύλου λαλοῦν- 9
τος· ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι,

Hic audiuit Paulum loquentem: qui quum inté- disset in eum oculos, & vidisset quòd fidem haberet *se* seruatum iri,

Εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ, Ἀνάστηθι ἐπὶ 10
τοὺς πόδας σου ὀρθός. Καὶ ἥλλετο, καὶ περιεπάτει.

Dixit voce magna, Surge in pedes tuos rectus. Tum *ille* quum exiliisset, ambulauit.

Οἱ δὲ ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησεν ὁ 11
Παῦλος, ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, Λυκαονιστὶ λέγοντες, Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς.

Turbæ verò quũ vidissent quod fecerat Paulus, sustulerunt vocem suam, Lycaonicè dicentes, Dii assimilati hominibus, descenderunt ad nos.

Ἐκάλουν τε τὸν μὲν Βαρνάβαν, Δία· 12
τὸν δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν· ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου.

Vocabántque Barnabã, Iouem: Paulũ verò, Mercurium: quoniam is erat dux sermonis.

Ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ Διὸς τοῦ ὄντος πρὸ τῆς 13
πόλεως αὐτῶν, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν.

Sacerdos autem Iouis collocati ante illorũ vrbem, quũ tauros vittatos ad vestibula adduxisset, volebat cum turba sacrificare.

Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι Βαρνάβας 14
καὶ Παῦλος, διαῤῥήξαντες τὰ ἱμάτια

Quod quum audissent Apostoli Barnabas & Paulus, diruptis palliis

suis insilierūt in turbam, clamantes,

αὐτῶν εἰσεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες,

Idololatria etiam dicitur quæ creaturis quantumuis sanctis & eximiis, quod vni° Dei est tribuit, nempe inuocationis cultum. *Gene.1.1* *psal.146.6* *apoc.14.7*

15 Ac dicentes, Viri, cur ista facitis? nos quoque sumus homines iisdem quibus vos affectionibus obnoxii, annuntiantes vt à vanis istis rebus conuertamini ad Deum illum viuum, ||qui fecit cælum & terram & mare, & omnia quæ in eis sunt:

Καὶ λέγοντες, Ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς·

Consuetudo quātumlibet vetus non excusat idololatras. *Psal.81.13*

16 Quique præteritis ætatibus||siuit omnes Gentes suis ipsarū viis incedere.

Ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν.

17 Quanquam non passus est se *esse* expertem testimonii, *nobis* benefaciendo, dās nobis cælitus pluuias ac tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra.

Καίτοι γε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ἡμῶν.

18 Et hæc dicentes, vix cō pescuerunt turbam ne ipsis sacrificaret.

Καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς.

Diabolus in extremum redactus, tandē apertè furit: sed frustrà, tūc quoque quū videtur esse superior. *2.Cor.11.25*

19 Superuenerunt autem quidam Iudæi Antiochia & Iconio, qui illecta turba, ||Paulum lapidatū traxerunt extra vrbem, existimantes eum mortuum esse.

Ἐπῆλθον δὲ ἀπὸ Ἀντιοχίας καὶ Ἰκονίου Ἰουδαῖοι, καὶ πείσαντες τοὺς ὄχλους, καὶ λιθάσαντες τὸν Παῦλον, ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι.

20 Sed quum cinxissent eū discipuli, surrexit, & ingressus est vrbem: & postridie abiit Derben cum Barnaba.

Κυκλωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν μαθητῶν, ἀναστὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ Βαρνάβᾳ εἰς Δέρβην.

Per medias mortes nihilominus inuocatione pergēdum.

21 Quúmque euangelizassent vrbi illi, & docuissēt multos, reuersi sunt Lystram & Iconium & Antiochiam:

Εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανούς, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχιαν·

Ministrorum est non tantū docere, sed etiam iam doctos confirmare, & ad crucē præparare.

22 Confirmantes animos discipulorum, hortantes vt permanerent in fide, & *dicētes* oportere per multas oppressiones nos ingredi in regnum Dei.

Ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυ- 23
τέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι
μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυ-
ρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν.
Καὶ διελθόντες τὴν Πισιδίαν, ἦλ- 24
θον εἰς Παμφυλίαν.
Καὶ λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λό- 25
γον, κατέβησαν εἰς Ἀττάλειαν.
Κἀκεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς Ἀντιόχειαν· 26
ὅθεν ἦσαν παραδιδόμενοι τῇ χάριτι τοῦ
Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν.
Παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγαγόν- 27
τες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν ὅσα ἐ-
ποίησεν ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἤνοι-
ξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως.
Διέτριβον δὲ ἐκεῖ χρόνον οὐκ ὀλί- 28
γον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

Κεφάλαιον ιε.

ΚΑΙ τινὲς κατελθόντες ἀπὸ τῆς 1
Ἰουδαίας, ἐδίδασκον τοὺς ἀδελ-
φοὺς, Ὅτι ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει
Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι.
Γενομένης οὖν στάσεως καὶ συζητή- 2
σεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρ-
νάβᾳ πρὸς αὐτοὺς, ἔταξαν ἀναβαίνειν
Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καί τινας ἄλλους
ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρε-
σβυτέρους εἰς Ἱερουσαλὴμ, περὶ τοῦ ζη-
τήματος τούτου.
Οἱ μὲν οὖν προπεμφθέντες ὑπὸ 3
τῆς ἐκκλησίας, διήρχοντο τὴν Φοινίκην
καὶ Σαμάρειαν, ἐκδιηγούμενοι τὴν ἐπι-
στροφὴν τῶν ἐθνῶν· καὶ ἐποίουν χαρὰν
μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς.
Παραγενόμενοι δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ, 4
ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ

Quúmque ipsis per suffragia creassent per singulas Ecclesias Presbyteros, precatíque essent cũ ieiuniis, cõmendarũt eos Domino in quẽ crediderãt.

Peragratáque Pisidia, venerunt in Pamphyliã.

Ac Pergæ loquuti *Dei* sermonem, descenderunt Attaliam.

||Et illinc abnauigarũt Antiochiam, vnde fuerant commendati gratiæ Dei ad opus quod expleuerant.

Quum autẽ venissent & coegissent Ecclesiam, retulerunt quanta Deus per ipsos effecisset, eúmque aperuisse Gentibus ostiũ fidei.

Et egerunt illic multũ tempus cum discipulis.

CAP. XV.

PORRO quidã qui descenderant à Iudæa, docebant fratres, *& dicebant*, Nisi circuncidamini ritu Mosis, non potestis seruari.

Orta igitur seditione ac disceptatione non exigua Paulo ac Barnabæ aduersus illos, statuerunt vt ascẽderent Paulus & Barnabas & quidam alii ex illis ad Apostolos ac Presbyteros Hierosolymam, *percontaturi* de hac quæstione.

Illi ergo deducti ab Ecclesia, peragrarunt Phœnicen & Samariam, narrãtes conuersionem Gentium : & adferebant gaudium magnum omnibus fratribus.

Quum autem aduenissent in Hierusalem, excepti sunt ab Ecclesia &

Apostoli plãtatas Ecclesias commiserunt propriis pastoribus, quos quidem nec temere sed præeuntibus precib. & ieiuniis, crearunt, nec pretio aut imperiosa potestate Ecclesiis obtruserunt, sed cœtus suffragiis cõprobatos constituerunt.

24 Paul. & Barnabas sua peregrinatione defuncti & Antiochiam reuersi, rationem itineris sui Ecclesiæ exponunt. *Suprà.13.2.*

Ecclesia tandem etiam ciuili dissidio exercetur, orto à superbis & præfractis ingeniis malorum initio. Fuit autẽ prima cõtentio, de Christi officio, solane ipsius iustitia per fidem apprehensa iustificati seruemur, an vero Legis etiam obseruatione sit opus.

Ecclesiarum conuentus ad opprimendas hæreses instituti, ad quos communi nomine certi homines mittebantur.

ab Apostolis ac Presbyte-
ris, & annuntiarunt quæ-
cunque Deus per ipsos ef-
fecerat.
Sed (*aiebant*) quidā sur- 5
rexerūt è secta Pharisæo-
rum qui crediderunt, di-
centes oportere circunci-
dere eos, & præcipere vt
obseruent Legem Mosis.

Res prius in Apostolorum & presbyterorum conuentu, audita vtraque parte disceptatur, deinde cū plebe communicatur.

Cōgregati sūt igitur A- 6
postoli & Presbyteri vt
dispicerēt de hoc negotio.

Suprà, 10.30, & 11.13

7 Deꝰ ipse in vocatione Gētium incircūcisarū, docuit fide absque legali cultu salutē constare.

Quum autem multa di- 7
sceptatio fuisset, surgens
Petrus dixit eis, ||Viri fra-
tres, vos scitis Deum iam-
pridem inter nos elegisse
me, vt per os meum audi-
rent Gentes verbum Euā-
gelii, & crederent.
Et Deus qui nouit cor- 8
da, dedit eis testimoniū,
dato ipsis Spiritu sancto,
sicut & nobis:

Suprà, 10.43 1.cor.1.2.

||Nihilque discreuit in- 9
ter nos & illos, fide pur-
gatis cordibus eorum.

Petrus à ceremoniis ad Legem ipsam in genere trāsiens, docet, si petenda esset a Lege salus, non autē à sola gratia in Iesu Christo, nullū fore seruādum: quoniam Legem præstare nullus vnquā potuit, ne ex patriarchis quidem, aut ipsis Apostolis.

Matth. 23.4

Nunc ergo quid tenta- 10
tis Deum, ||imposito iu-
go ceruici discipulorum
quod neque patres nostri
neque nos portare potui-
mus?
Imò per gratiā Domi- 11
ni Iesu Christi credimus
nos seruatum iri, quem-
admodum & illos.

12 Viua legitimi concilii effigies, vbi sola Dei veritas regnat.

Tacuit autem tota mul- 12
titudo, & audiebant Bar-
nabam & Paulum expo-
nentes quanta Deus edi-
disset signa & miracula
per ipsos inter Gentes.
Postquam autem con- 13
ticuissent, respondit Iaco-
bus, dicens, Viri fratres
audite me,

14 Gētium vocationē ex Dei verbo cōfirmat Iacobꝰ Petro assētiēs.

Symeon exposuit quo- 14
modo primùm

τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀ-
νήγγειλάν τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ'
αὐτῶν.
Ἐξανέστησαν δέ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἱ-
ρέσεως τῶν Φαρισαίων πεπιστευκότες, λέ-
γοντες, Ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτοὺς, πα-
ραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως.
Συνήχθησαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ
πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου.
Πολλῆς δὲ συζητήσεως γενομένης, ἀνα-
στὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Ἄνδρες
ἀδελφοὶ, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀφ' ἡμε-
ρῶν ἀρχαίων ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο
διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν
λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι.
Καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύ-
ρησεν αὐτοῖς, δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον, καθὼς καὶ ἡμῖν.
Καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε
καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρ-
δίας αὐτῶν.
Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεὸν,
ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν
μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν οὔτε
ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι;
Ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος Κυρίου Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ'
ὃν τρόπον κἀκεῖνοι.
Ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουον
Βαρνάβα καὶ Παύλου ἐξηγουμένων ὅσα
ἐποίησεν ὁ Θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν
τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν.
Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς, ἀπεκρί-
θη Ἰάκωβος, λέγων, Ἄνδρες ἀδελφοί,
ἀκούσατέ μου.
Συμεὼν ἐξηγήσατο καθὼς πρῶτον

ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν
λαὸν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.
Καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι 15
τῶν προφητῶν· καθὼς γέγραπται,
Μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω, καὶ ἀνοικο- 16
δομήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πε-
πτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς
ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτήν.
Ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοι- 17
ποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον, καὶ πάν-
τα τὰ ἔθνη ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνο-
μά μου ἐπ' αὐτούς· λέγει Κύριος ὁ ποι-
ῶν ταῦτα πάντα.
Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάν- 18
τα τὰ ἔργα αὐτοῦ.
Διὸ ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς 19
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν
Θεόν.
Ἀλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι 20
ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων,
καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ, καὶ τοῦ
αἵματος.
Μωσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ 21
πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει, ἐν ταῖς
συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγι-
νωσκόμενος.
Τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς 22
πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ,
ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμ-
ψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παύλῳ καὶ
Βαρνάβᾳ· Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον
Βαρσαβᾶν, καὶ Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμέ-
νους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς.
Γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε· 23
Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ
ἀδελφοὶ, τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχιαν καὶ

Deus respexerit *Gentes*, vt sumeret ex ipsis populum nomini suo.

Et huic *rei* consonant verba Prophetarum: sicut scriptum est,

Post hæc reuertar, & restaurabo tabernaculum Dauid collapsum, & ruinas eius restaurabo, & rursus erigam illud:

Amos 9.11.

Vt requirant reliqui homines Dominum, & omnes Gentes super quas inuocatū est nomē meū: dicit Dominus qui facit hæc omnia.

Nota sunt Deo ab *omni* æuo omnia opera sua.

Quamobrem ego censeo nō esse obturbandos eos ex Gentibus qui ad Deum conuertuntur:

In reb⁹ mediis hactenus communicandum cū fratrum infirmitate, vt eis cōcedatur discēdi spatium.

Sed ad eos scribendum vt abstineant à pollutionibus idolorum, & scortatione, & suffocato, & sanguine.

Moses enim ab ætatibus antiquis in singulis ciuitatibus habet qui ipsum prædicent, quum in synagogis per singula Sabbatha legatur.

Tunc visum est Apostolis & senioribus cum tota Ecclesia, delectos ex sese viros mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba: *nempe* Iudā qui cognominabatur Barsabas, & Silam, viros primarios inter fratres;

In legitima synodo nec ii quibus permittitur iudiciū, quicquam tyrānicè statuunt, nec cōmunis cœtus tumultuosè se opponit sedentibus ex Dei verbo iudicibus: nec dissimilis ratio obseruatur in significandis & stabiliendis quæ ita fuerint decreta.

Et ista per manus eorū *mittēda* scribere: Apostoli & Presbyteri & fratres, iis qui sunt Antiochiæ &

in Syria & in Cilicia fratribus qui *sunt* ex Gentibus, salutem.

24 Quoniam quosdam è nobis egressos audiuimus vos turbasse verbis, labefactantes animas vestras, iubentes *vos* circuncidi, & seruare Legem, quibus *hoc* non præceperamus:

Cõcludit synodus Hierosolymitana, labefactari animas ab iis qui salutem aliunde quàm ab vno Christo per fidem apprehẽso petendã docent, vndecunque sint profecti, & cuiuscunque authoritatem suæ vocationi prætexant.

25 Visum est nobis cõcorditer coactis, electos viros mittere ad vos cum dilectis nostris Barnaba & Paulo,

26 Hominibus qui exposuerunt animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi.

27 Misimus ergo Iudam & Silã, qui & ipsi vobis eadem verbis renuntiabũt.

28 Visum est enim Spiritui sancto ac nobis nequid amplius imponeremus vobis oneris quàm hæc necessaria:

Ea demũ est legitima synodus cui Spiritus sanctus præest.

29 *Videlicet* vt abstineatis ab iis quæ sunt immolata simulacris, & sanguine, & suffocato, & scortatione: à quibus si conseruaueritis vosipsos, bene agetis. Valete.

Charitas etiã in rebus per se mediis est necessaria.

30 Illi igitur dimissi venerunt Antiochiam: & coacta multitudine reddiderunt epistolam.

Omnium interest quid tenendũ sit, certò cognoscere, nedum vt Ecclesiam oporteat, nihil sciendo, pẽdere ex quorundam placitis.

31 Quã quũ legissẽt, gauisi sunt super exhortatione.

32 Iudas quoque & Silas, quum essent & ipsi Prophetæ, multo sermone adhortati sunt fratres, & confirmarunt.

33 Et quũ egissent *illic* aliquãdiu, dimissi sũt cũ pace à fratribus ad Apostolos.

34 Sed Silæ visum est ibi manere.

Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν.

Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα·

Ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ,

Ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά.

Ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων·

Ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἔρρωσθε.

Οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες ἦλθον εἰς Ἀντιόχειαν· καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν.

Ἀναγνόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει.

Ἰούδας τε καὶ Σίλας, καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν.

Ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους.

Ἔδοξε δὲ τῷ Σίλᾳ ἐπιμεῖναι αὐτοῦ.

Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας διέτρι- 35
βον ἐν Ἀντιοχίᾳ, διδάσκοντες καὶ εὐ-
αγγελιζόμενοι μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν,
τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.

Paulus autem & Barnabas quoque egerunt Antiochiæ, docentes & euangelizãtes cum aliis etiam multis, sermoné Domini.

Μετὰ δέ τινας ἡμέρας εἶπε Παῦλος 36
πρὸς Βαρνάβαν, Ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπι-
σκεψώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν κατὰ πᾶ-
σαν πόλιν, ἐν αἷς κατηγγείλαμεν τὸν λό-
γον τοῦ Κυρίου, πῶς ἔχουσι.

Post aliquot auté dies dixit Barnabæ Paulus, Reuersi inuisam⁹ fratres nostros per omnes ciuitates in quibus annũtiauimus sermonem Domini, *cognituri* quomodo habeãt.

Ecclesiæ, nisi assiduè excolantur, facillimè degenerant, ideóque institutæ fuerunt tũ synodi, tum etiam inspectiones.

Βαρνάβας δὲ ἐβουλεύσατο συμ- 37
παραλαβεῖν τὸν Ἰωάννην τὸν καλού-
μενον Μάρκον.

Barnabas autem cõsuluit vt assumerent secum Iohannem qui vocabatur Marcus:

Παῦλος δὲ ἠξίου, τὸν ἀποστάντα ἀπ' 38
αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας, καὶ μὴ συνελ-
θόντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, μὴ συμπαρα-
λαβεῖν τοῦτον.

Paulus autem æquum censebat eum non assumere, qui abscessisset ab ipsis ex Pamphylia, nec eorum comes in illo opere fuisset.

Triste dissidii inter optimos & coniũctissimos viros exemplũ, non tamen de rebus profanis aut priuatis, neque de doctrina.

Ἐγένετο οὖν παροξυσμὸς, ὥστε ἀπο- 39
χωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων· τόν
τε Βαρνάβαν παραλαβόντα τὸν Μάρ-
κον, ἐκπλεῦσαι εἰς Κύπρον·

Sic igitur sunt exacerbati, vt alter ab altero discederet: & Barnabas assumpto Marco nauigaret Cyprum:

Παῦλος δὲ ἐπιλεξάμενος Σίλαν 40
ἐξῆλθε, παραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ
ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν.

Paulus verò allecto Sila abiit, cõmendatus gratiæ Dei à fratribus.

Deus quidẽ suorum etiam delictis ad Ecclesiæ suæ ædificationem vtitur: sed tamen in optimis etiã causis cauendum ne vltra modum efferuescamus.

Διήρχετο δὲ τὴν Συρίαν καὶ Κιλι- 41
κίαν, ἐπιστηρίζων τὰς ἐκκλησίας.

Peragrauítque Syriam ac Ciliciam, confirmans Ecclesias.

Κεφάλαιον ιϛ.

CAP. XVI.

Κατήντησε δὲ εἰς Δέρβην καὶ Λύ- 1
στραν· καὶ ἰδοὺ, μαθητής τις ἦν ἐ-
κεῖ ὀνόματι Τιμόθεος, υἱὸς γυναικός
τινος Ἰουδαίας πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἕλ-
ληνος.

PEruenit autem Derben & Lystram: & ecce, discipulus quidã erat illic nomine ||Timotheus, filius mulieris cuiusdam Iudææ fidelis, cæterùm patre Græco.

Timotheum ne Paul⁹ quidem ipse nisi idoneo testimonio probatum, ad ministeriũ assumpsit.
Rom. 16. 21
philip. 2. 19
1. thess. 3. 2

Ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Λύστροις 2
καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν.

Huic dabant testimonium fratres qui Lystris erant & Iconii.

Τοῦτον ἠθέλησεν ὁ Παῦλος σὺν 3
αὐτῷ ἐξελθεῖν· καὶ λαβὼν περιέτεμεν
αὐτὸν, διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν

Eum *itaque* voluit Paulus secũ proficisci: & assũptum eum circuncidit, propter Iudæos qui in

3 Timothe⁹ non absoluta necessitate, sed propter tẽporis circunstantiã ad lucrifaciendos Iudæos circũciditur.

illis locis erant: sciebant
enim omnes patrem eius
Græcum esse.

Seruanda in rebus mediis charitas, tum vt infirmis tũ vt Ecclesiæ paci consulatur.

4 Prout autem pertransibant vrbes, tradebant eis seruãda instituta quæ decreta fuerant ab Apostolis & Presbyteris qui Hierosolymis erant.

5 Itaque Ecclesiæ confirmabantur fide, & augebãtur numero quotidie.

Deus sua momenta constituit patefaciẽdæ suæ veritati, vt sit prorsus gratuita tũ electio tũ vocatio.

6 Phrygia autem peragrata & Galatica regione, prohibiti à Spiritu sancto loqui sermonem in Asia,

7 Quum venissent in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam. sed nõ siuit eos *ire* Spiritus.

8 Præterita autem Mysia descenderunt Troada.

Euãgelii ministri ii sunt per quos Dominus pereũtibus opitulatur.

9 Et visum per noctem apparuit Paulo: Vir Macedo quidam aderat stans & rogans eum, & dicens, Traiice in Macedoniam, & succurre nobis.

Sancti nõ temerè visionibus quibus suis crediderunt.

10 Vt autem visum vidit, statim studuimus abire in Macedoniam, collatis argumentis colligentes vocasse nos Dominum vt eis euangelizaremus.

Deus à mulierculæ conuersione suũ in Macedonia regnum auspicatus, ostẽdit nullam esse in Euãgelio personarum acceptionem.

11 Prouecti igitur Troade, rectum cursum tenuimus Samothracen, & sequenti die Neapolin:

12 Et illinc Philippos, quę est prima partis Macedoniæ vrbs, colonia. Egimus autem in ea vrbe aliquot dies.

13 Et die Sabbathi egressi sumus ex vrbe ad flumen, vbi solebat esse precatio: vbi quum consedisse-

τοῖς τόποις ἐκείνοις· ᾔδεισαν γὰρ ἅπαντες τὸν πατέρα αὐτοῦ ὅτι Ἕλλην ὑπῆρχεν.

Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ.

Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι ἐστερεοῦντο τῇ πίστει, καὶ ἐπερίσσευον τῷ ἀριθμῷ καθ᾽ ἡμέραν.

Διελθόντες δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ,

Ἐλθόντες κατὰ τὴν Μυσίαν, ἐπείραζον κατὰ τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι· καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα.

Παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν, κατέβησαν εἰς Τρωάδα.

Καὶ ὅραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ Παύλῳ· Ἀνήρ τις ἦν Μακεδὼν ἑστὼς, παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ λέγων, Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν.

Ὡς δὲ τὸ ὅραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς.

Ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ τῆς Τρωάδος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς Σαμοθρᾴκην, τῇ τε ἐπιούσῃ εἰς Νεάπολιν·

Ἐκεῖθέν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις, κολώνια. ἦμεν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς.

Τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ εἶναι· καὶ καθίσαν-

τες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυ-
ναιξί.

Καί τις γυνὴ ὀνόματι Λυδία, πορ- 14
φυρόπωλις πόλεως Θυατείρων, σεβο-
μένη τὸν Θεόν, ἤκουεν· ἧς ὁ Κύριος διή-
νοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λα-
λουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου.

Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, 15
παρεκάλεσε, λέγουσα, Εἰ κεκρίκατέ με
πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν
οἶκόν μου, μείνατε. Καὶ παρεβιάσατο
ἡμᾶς.

Ἐγένετο δὲ πορευομένων ἡμῶν εἰς 16
προσευχήν, παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν
πνεῦμα Πύθωνος, ἀπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις
ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις
αὐτῆς, μαντευομένη.

Αὕτη κατακολουθήσασα τῷ Παύ- 17
λῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε λέγουσα, Οὗτοι
οἱ ἄνθρωποι, δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου
εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν
σωτηρίας.

Τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. 18
διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ἐπιστρέψας,
τῷ πνεύματι εἶπε, Παραγγέλλω σοι ἐν
τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελθεῖν
ἀπ' αὐτῆς. Καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ.

Ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς ὅτι ἐξῆλθεν 19
ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβό-
μενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, εἵλκυ-
σαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας.

Καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς στρα- 20
τηγοῖς, εἶπον, Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκτα-
ράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰουδαῖοι ὑ-
πάρχοντες·

mus, alloquuti sumus mu
lieres quæ conuenerant.

14 Quædam autem mulier
nomine Lydia, quæ pur-
puram vendebat in vrbe
Thyatirorum, Deum co-
lens, *nos* audiuit: cuius
Dominus adaperuit cor
vt attenderet ea quæ dice
bantur à Paulo.

15 Quum verò baptizata
esset, & domus eius, ro-
gauit *nos*, dicẽs, Si iudica-
stis me fidelem esse Do-
mino, ingressi domum
meam, manete. Et adegit
nos.

16 Factum est autem pro-
ficiscentibus nobis ad pre
cationẽ, vt ancillula quę-
dam habens spiritum Py
thonis occurreret nobis,
quæ quæstũ magnũ præ-
bebat dominis suis, vati-
cinando.

17 Hæc subsequuta Paulũ
ac nos, clamabat dicens,
Isti homines, serui sunt
Dei illius sũmi, qui annũ
tiant vobis viam salutis.

18 Hoc autẽ fecit ad mul-
tos dies. sed moleste ferẽs
Paulus, & conuersus, spi-
ritui dixit, Præcipio tibi
per nomen Iesu Christi
vt exeas ab ea. Exiit igitur
eodem illo momento.

19 Videntes autem domi-
ni abiisse spẽ quæstus sui,
prehensum Paulum & Si
lam traxerunt in forum
ad magistratus.

20 Et offerẽtes eos præfe-
ctis, dixerunt, Homines
isti conturbant ciuitatem
nostrã, quum sint Iudæi:

Domin⁹ quidẽ vnus cor aperit, sed ad audiendũ ver bũ quod prædicatur.

Exemplum sanctæ matris familias.

Satã sese in Angelum lucis transformans, tentat per cuniculos irrepere, sed à Paulo palã impeditus eiicitur.

Cupiditas quæstus, persequendæ veritatis occasio. Deus interea Timotheo parcens, Paulum & Silã, vt firmiores, ad certamen vocat.

Auaritiæ prætexitur tũ publicæ pacis, tum etiã pietatis studium.

Satanicũ argumentum à maiorum authoritate, sine vllo discrimine.

21 Et annuntiãt ritus quos
non licet nobis suscipere,
neque vsurpare, quum simus Romani.

Καὶ καταγγέλλουσιν ἔθη ἃ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, Ῥωμαίοις οὖσι.

Iniquorum magistratuũ exemplũ, populi furori obsequentium.

22 Vnà autem insurrexit
turba aduersus eos: & præfecti diruptis eorũ vestib⁹
iusserunt *eos* virgis cædi.

Καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν, καὶ οἱ στρατηγοὶ περιρρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐκέλευον ῥαβδίζειν.

23 Quúmque multas plagas eis imposuissent, con
iecerunt *eos* in carcerem,
additis mandatis commẽtariensi vt tutò eos asseruaret.

Πολλάς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγάς, ἔβαλον εἰς φυλακήν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς.

24 Qui quum tale mandatum accepisset, coniecit
eos in intimum carcerẽ,
& pedes eorum adstrinxit numella.

Ὃς παραγγελίαν τοιαύτην εἰληφὼς, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον.

Sanctorum preces cælũ & terram cõcutiunt.

25 Media autẽ nocte precantes Paulus & Silas hy-
mnos canebãt: & qui vinсti erant exaudiebãt eos.

Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν Θεόν· ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι.

26 Repẽtè verò terræmotus magnus extitit, ita vt
concuterentur fundamẽta carceris: & illico apertæ sunt omnes fores, &
omnium vincula laxata.

Ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου· ἀνεῴχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη.

Misericors Dominus, quoties libuit per mediam mortem ad vitam trahit, & pro iustis pœnis summam clementiam impertitur.

27 Expergefactus autẽ cõ-
mentariensis, quum videret fores carceris apertas,
educto gladio erat seipsum interempturus, existimans vinctos effugisse:

Ἔξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνεῳγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τοὺς δεσμίους.

In mediis præsertim extraordinariis ne pes quidẽ nisi Deo præeunte mouendus.

28 Clamauit autem Paulus
voce magna, dicens, Nequid feceris tibiipsi mali:
omnes enim hîc sumus.

Ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ ὁ Παῦλος, λέγων, Μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε.

29 Is verò petito lumine
irrupit, & tremefactus
accidit Paulo & Silæ *ad pedes*.

Αἰτήσας δὲ φῶτα εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος γενόμενος προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ.

30 Et productis ipsis foras,
ait, Domini, quid me oportet facere vt seruer?

Καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, ἔφη, Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν ἵνα σωθῶ;

31 At illi dixerunt, Crede
in Dominum Iesum Christum, & seruaberis tu ac
domus tua.

Οἱ δὲ εἶπον, Πίστευσον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου.

32 Καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

32 Et loquuti sunt ei sermoné Domini, & omnibus qui erãt domi ipsius.

33 Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν· καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα.

33 *Ipse* verò illis assumptis ea ipsa hora noctis, lauit *eorum* plagas: & baptizatus est ipse & omnes *domestici* illius illico.

Deus eadem quum libuit manu vulnerat & sanat.

34 Ἀναγαγών τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ Θεῷ.

34 Quũmque perduxisset eos domum suam, apposuit eis mẽsam: & exultauit quòd cũ vniuersa domo sua credidisset Deo.

35 Ἡμέρας δὲ γενομένης ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς ῥαβδούχους, λέγοντες, Ἀπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους.

35 Die autem exorto præfecti miserũt viatores qui dicerent, Dimitte homines illos.

Ignominia tãdem iniquorum magistratuum merces.

36 Ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν Παῦλον, Ὅτι ἀπεστάλκασιν οἱ στρατηγοὶ ἵνα ἀπολυθῆτε· νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

36 Annuntiauit autem cõmentariensis hos sermones Paulo, Miserunt, *inquit*, præfecti vt dimittamini: nunc igitur egressi, ite in pace.

37 Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς, Δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρᾳ ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; Οὐ γάρ· ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐξαγαγέτωσαν.

37 Paulus autem dixit eis, Cæsos nos publicè, indicta causa, quum simus Romani, coniecerunt in carcerem, & nunc clam nos eiiciunt? nõ profectò: sed veniant ipsi, & nos educant.

Nõ sunt quidem retaliandæ iniuriæ, sed nihilominus vtendum est adminiculis à Domino porrectis, ad cohibendam impiorum libidinem, ne saltem aliis similiter noceant.

38 Ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς στρατηγοῖς οἱ ῥαβδοῦχοι τὰ ῥήματα ταῦτα· καὶ ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες ὅτι Ῥωμαῖοί εἰσι.

38 Renuntiarunt autem præfectis viatores verba ista: timuerũtque audito eos Romanos esse.

Impii nõ Dei sed hominum metu mouentur: & Deus hac etiam ratione suis prospicit, quum ita opus est.

39 Καὶ ἐλθόντες παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξαγαγόντες ἠρώτων ἐξελθεῖν τῆς πόλεως.

39 Et venientes precati sũt eos, & eductos rogarunt vt egrederentur ex vrbe.

40 Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς εἰσῆλθον εἰς τὴν Λυδίαν· καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς, παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξῆλθον.

40 Egressi autem è carcere introierunt ad Lydiam: & visis fratribus, consolati sunt eos, & egressi sunt.

Sic vitanda pericula vt nunquam negligatur officium.

Κεφάλαιον ιζ

1 Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ Ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων.

CAP. XVII.

1 QVum autem iter fecissent per Amphipoli & Apolloniã, venerũt Thessalonicam, vbi erat synagoga Iudæorum.

Pauli & Silæ eiectio, multorum aliorũ salus.

2 Paulus autem sicut cõsueuerat introiuit ad eos, & per Sabbatha tria disseruit cũ eis ex Scripturis,

2 Κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ εἰσῆλθε πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπὶ σάββατα τρία διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν,

Christ⁹ ideo mediator qa crucifixus resurrexit, nedũ vt ꝑpter crucis ignominiã sit repudiandus.

3 Adaperiens & proponens oportuisse Christũ pati, & resurgere à mortuis: & hunc esse Christũ Iesum, Quem ego *inquit* annuntio vobis.

3 Διανοίγων καὶ παρατιθέμενος ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Zelus incredulorũ quantumlibet speciosus, tãdem palàm deprehenditur neque rectitudine neque vlla æquitate niti. Sed non licet malis quicqd libet, quũ inter eos etiam excitet Deus quorum opera ad suos liberandos vtatur.

4 Nõnulli igitur eorum assensi sunt, & consociati sunt Paulo & Silæ, & religiosorum Grecorũ multitudo magna, mulieresque primariæ nõ paucæ.

4 Καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν, καὶ προσεκληρώθησαν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ, τῶν τε σεβομένων Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι.

5 Sed inuidia commoti Iudæi qui increduli erãt, assumptis quibusdam circunforaneis viris sceleratis, ac turba coacta, perturbarunt vrbem, & adorti domum Iasonis, studebant eos adducere ad populum.

5 Ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς ἄνδρας πονηρούς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν· ἐπιστάντες τε τῇ οἰκίᾳ Ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτοὺς ἀγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον.

6 Et quum non inuenissent eos, traxerunt Iasonem & quosdam fratres ad præfectos vrbis, clamãdo, Hi sunt qui orbis terrarum statum subuerterunt: & hìc adsunt.

6 Μὴ εὑρόντες δὲ αὐτούς, ἔσυρον τὸν Ἰάσονα καί τινας ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, βοῶντες, Ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισιν.

7 Quos excepit Iason: qui omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicẽtes esse, Iesum.

7 Οὓς ὑποδέδεκται Ἰάσων· καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων Καίσαρος πράττουσι, βασιλέα λέγοντες ἕτερον εἶναι, Ἰησοῦν.

8 Concitarunt autem turbam & præfectos vrbis hæc audientes.

8 Ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας ἀκούοντας ταῦτα.

9 *Qui* tamen quum satis accepissent ab Iasone & cæteris, dimiserunt eos.

9 Καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς.

Ea demũ est spiritus prudẽtia quæ Dei gloriam sibi sic proponit ꝓ scopo vt nusquam ab ea deflectat.

10 Fratres verò statim per noctem emiserunt Paulum simul & Silam Berœam: qui quum aduenissent, ierunt in synagogã Iudæorum.

10 Οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ τῆς νυκτὸς ἐξέπεμψαν τόν τε Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν εἰς Βέροιαν· οἵτινες παραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπῄεσαν.

Οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφάς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως.

11 Fuerunt autem isti generosiores iis *Iudæis* qui erant Thessalonicæ, vt qui receperint Sermoné cũ omni alacritate, quotidie scrutantes Scripturas an hæc ita se haberét.

Dominus in eadem gente varia inscrutabilis suæ sapientiæ exempla eodem pene momento proponit, vt timeatur.

Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων, καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι.

12 Multi igitur crediderũt ex eis, & Græcæ mulieres honestę, & viri nõ pauci.

Ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰουδαῖοι ὅτι καὶ ἐν τῇ Βεροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ Παύλου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦλθον κἀκεῖ, σαλεύοντες τοὺς ὄχλους.

13 Vt autem cognouerũt Thessalonicenses Iudæi Berœæ quoque annũtiatum esse à Paulo sermonem Dei, venerunt etiã illuc, concitãtes turbam.

Habet etiã suos zelotas Satan, & eos quidem quos minimè oportuit.

Εὐθέως δὲ τότε τὸν Παῦλον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ὑπέμενον δὲ ὅ,τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος ἐκεῖ.

14 Sed statim Paulum emiserunt fratres, vt iret velut ad mare: Silas auté & Timotheus substiterant illic.

Non est consilium nec rabies contra Dominum.

Οἱ δὲ καθιστῶντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν· καὶ λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν Σίλαν καὶ Τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτόν, ἐξῄεσαν.

15 Qui verò Paulum susceperant tuto loco constituendum, deduxerunt eum Athenas vsque: & accepto mandato ad Silam ac Timotheum, vt quãcitissimè ad ipsum venirent, abierunt.

Excubãt vicissim oues Christianæ pro pastorum salute, sed in Domino.

Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν.

16 Paulo autem Athenis illos expectante, irritabatur spiritus eius in ipso, quum conspiceret vrbem idolis deditam.

Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας.

17 Disserebat igitur in synagoga cum Iudæis, & religiosis, & in foro quotidie cũ quibusuis obuiis.

In lucta sapientiæ diuinæ cũ humana, homines irrident quod nõ intelligũt: Deus autem stultorum curiositate vtitur vt electos suos colligat.

Τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλλον αὐτῷ· καί τινες ἔλεγον, Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; Οἱ δέ, Ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι· ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο.

18 Quidam autem ex Epicureis & Stoicis philosophis conflictabãtur cum eo: & quidam dicebant, Quid vult nugator iste dicere? Alii verò, Peregrinorum deorum videtur annuntiator esse: quia Iesum & resurrectioné annuntiabat eis.

Duæ præcipue philosophorum sectæ Christum oppugnant, vna, eorum qui omné religionem irrident: altera, eorum qui de religionis capitibus pro suo arbitrio statuunt.

19 Et prehensum eum du
xerunt in Areopagum, di
centes, Possumús*ne* scire
quæ sit ista noua quæ à
te dicitur doctrina?

20 Peregrina enim quæ-
dam ingeris auribus no-
stris. volumus ergo scire
quidnam ista sibi velint.

Sapiẽtia hominis, vanitas.

21 (Cæterùm Athenienses
& aduenæ hospites nulli
alii rei vacabant nisi ad
dicẽdum aut audiendum
aliquid noui)

Ipsi idololatræ firmissima suppeditãt aduersus superstitionem suã argumenta.

22 Stans autem Paulus in
medio Areopago, dixit,
Viri Athenienses, omni-
no conspicio vos quasi
religiosiores.

23 Præteriens enim & cõ
templans sacra vestra, in-
ueni etiam aram cui in-
scriptũ erat, Ignoto Deo.
Quem ergo ignorãtes co
litis, hunc ego vobis an-
nuntio.

Stultissimũ est creatorẽ creaturæ comparare, incõprehensibilẽ circũscribere, & eũ putare donis conciliari à quo omnes omnia acceperunt. Ii sunt autẽ idololatriæ fontes. *Suprà*, 7.48 *Psal.* 50.8

24 Deus qui fecit mun-
dum & omnia quæ in eo
sunt, quum sit cæli & ter-
ræ Dominus, ||in manufa
ctis templis non habitat:

25 ||Nec manibus hominũ
colitur, alicuius rei egẽs,
quũ ipse det omnibus vi-
tam & halitũ & omnia.

Deus in operibus suis est mirificus, præsertim in hominis opificio, non vt in ipsis operibꝰ obstupescamꝰ sed vt ad opificem assurgamus.

26 Condiditq; ex vno san
guine omne genus homi
nũ, vt habitarent per vni
uersã superficiẽ terræ, de-
finitis tẽpestiuitatibꝰ quas
præstituit, & positis ter-
minis habitationis eorũ:

27 Vt quærerent Deum, si
fortè palpando eum inue
nirent: quanquam profe-
ctò non longè abest ab v-
noquoque nostrum.

28 Per ipsũ enim viuimus,
& mouemur, & sumꝰ: sic-
ut & quidam vestratium

Ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἤγαγον, λέγοντες, Δυνάμεθα γνῶναι τίς ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχή;

Ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. βουλόμεθα οὖν γνῶναι τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι.

(Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον ηὐκαίρουν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον)

Σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἔφη, Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ.

Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, Ἀγνώστῳ Θεῷ. Ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ·

Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα.

Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας προτεταγμένους καιρούς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν·

Ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὕροιεν· καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.

Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καί ἐσμεν· ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς

ποιητῶν εἰρήκασι, Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.
Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ 29
ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ
λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμή-
σεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.
Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας 30
ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τανῦν παραγγέλ-
λει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ
μετανοεῖν.
Διότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει κρί- 31
νειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν
ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν,
ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.
Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ 32
μὲν ἐχλεύαζον· οἱ δὲ εἶπον, Ἀκουσόμε-
θά σου πάλιν περὶ τούτου.
Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ 33
μέσου αὐτῶν.
Τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ, 34
ἐπίστευσαν· ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεο-
παγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις, καὶ
ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

Κεφάλαιον ιη.

Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦ- 1
λος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς
Κόρινθον.
Καὶ εὑρών τινα Ἰουδαῖον ὀνόματι 2
Ἀκύλαν, Ποντικὸν τῷ γένει, προσφά-
τως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, καὶ
Πρίσκιλλαν γυναῖκα αὐτοῦ, (διὰ τὸ δια-
τεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάν-
τας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης) προσῆλ-
θεν αὐτοῖς.
Καὶ διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι, ἔμενε παρ' 3
αὐτοῖς, καὶ εἰργάζετο· ἦσαν γὰρ σκηνο-
ποιοὶ τὴν τέχνην.

poetarum dixerunt, Nam
huius ꝓgenies etiã sumꝰ.
||Progenies ergo Dei quũ Esa.40.25
simus, nõ debemus existi-
mare auro aut argẽto, aut
lapidi, sculptili artificii
aut commentationis ho-
minum, numẽ esse simile.

Tẽporibus igitur istius
ignorantiæ dissimulatis,
Deus nunc denuntiat o-
mnibus vbique homini-
bus vt resipiscant.

Vetus error errantes non excusat, sed Dei patientiã commẽdat: qui tamen futurus est iustꝰ contemptorũ iudex.

Eo quòd statuit diẽ quo
iustè iudicaturus est orbẽ
terrarum, per eum virum
quem definiit, fide palàm
facta omnibꝰ, illo à mor-
tuis excitato.

Quũ audissent autẽ re-
surrectionem mortuorũ,
alii quidem cauillabãtur:
alii verò dicebant, Audie-
mus te rursus de hac re.

Et ita Paulus exiuit è
medio eorum.

Quidã verò ei adiuncti
crediderunt: in quibus &
Dionysius Areopagita, &
mulier nomine Damaris,
& alii cum eis.

Homines vt suam vanitatem manifestè prodãt, vno eodémq; Euangelio variè afficiũtur: quod tamen non desinit esse in electis efficax.

CAP. XVIII.

Postea Paulus disce-
dens Athenis, venit
Corinthum:

Et reperto quodam Iu
dæo, nomine ||Aquila, Põ
tico natione, qui nuper
venerat ex Italia, & Pri-
scilla vxore eiꝰ, (eo quòd
edixisset Claudius vt o-
mnes Iudæi Roma exce-
derent) venit ad eos:

Veri ministri adeo nõ quærunt quæ sua sunt, vt suo iuri vltro renuntient, potiusquam vel tantillum impediatur Euãgelii progressus.
Rom.16.3

Et quia eiusdem erat
artificii, mansit apud eos,
& operabatur: erat enim
ars illorum conficere ta-
bernacula.

Semper quidem asserẽda est ingenuè veritas, sed tamen temperãda est doctrina prout fert profectus occasio.

4 Differebat autẽ in synagoga omnibus Sabbathis, & alliciebat tum Iudæos tum Græcos.

Διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἔπειθέ τε Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας.

5 Vt venerunt autem è Macedonia Silas & Timotheus, constringebatur spiritu Paulus, testificans Iudæis Christum Iesum.

Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὅ,τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείχετο τῷ πνεύματι ὁ Παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς Ἰουδαίοις τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

Omnib° frustra tẽtatis nõ desistendũ ab opere, sed cõtumacibus desertis, ad morigeros transeundum.
Suprà,13.51
matth.10.14

6 Illis autem sese opponentibus, ac blasphemantibus, || excussis vestibus dixit eis, Sanguis vester super caput vestrum: purus ego, ab hoc tempore ad Gentes proficiscar.

Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν, καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς, Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν· καθαρὸς ἐγώ, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι.

7 Et digressus illinc, introiit domum cuiusdam nomine Iusti, colentis Deum, cuius domus erat confinis synagogæ.

Καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς ὀνόματι Ἰούστου, σεβομένου τὸν Θεόν, οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ.

1.Cor.1.14

8 || Crispus autem præfectus synagogæ credidit Domino cum tota domo sua: multíque Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur.

Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπίστευον, καὶ ἐβαπτίζοντο.

Dominus cõstantiæ seruorum suorum vindex & assertor.

9 Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo, Ne time, sed loquere, & ne tacueris.

Εἶπε δὲ ὁ Κύριος δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ, Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς·

10 Nam ego sum tecum, & nemo te inuadet vt tibi malefaciat: quoniam populus est mihi multus in hac vrbe.

Διότι ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ κακῶσαί σε· διότι λαός ἐστί μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.

11 Commoratus est itaque *illic* annũ & sex menses, docẽs eos sermonem Dei.

Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Impii male agendo non defatigantur, sed Dominus eorum conatus miris modis irridet.

12 Quum autem Gallio esset Proconsul Achaiæ, insurrexerunt concorditer Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal,

Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς Ἀχαΐας, κατεπέστησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα,

13 Dicẽtes, Iste persuadet hominibus colere Deum contra Legem.

Λέγοντες, Ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν Θεόν.

14 Μέλλοντος δὲ τοῦ Παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα, εἶπεν ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, Εἰ μὲν οὖν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥαδιούργημα πονηρὸν, ὦ Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν.

Paulo verò iam os aperturo, dixit Gallio Iudæis, Si qua iniuria esset, aut facinus malum, ô Iudæi, quatenus æquum esset vos tolerarem:

15 Εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι.

Sin verò quæstio est de sermone & nominibus & Lege vestrate, ipsi videritis: iudex enim ego istarum rerum esse nolo.

16 Καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος.

Et abegit eos à tribunali.

17 Ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ Ἕλληνες Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος· καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίωνι ἔμελεν.

Omnes autem Græci Sosthenē præfectum synagogæ apprehēsum verberabant ante tribunal: neque quicquam eorū Gallioni curæ erat.

18 Ὁ δὲ Παῦλος ἔτι προσμείνας ἡμέρας ἱκανὰς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν· καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν ἐν Κεγχρεαῖς· εἶχε γὰρ εὐχήν.

Paulus verò quum adhuc *illic* permansisset dies multos, vale dicto fratribus, enauigauit in Syriā: & cum eo Priscilla & Aquila, quum ‖ totondisset caput Cenchreis: habebat enim votum.

Paulus factus omnibus omnia vt omnes Christo lucrifaceret.

Numer.6.18 infrà,21.24

19 Κατήντησε δὲ εἰς Ἔφεσον, κἀκείνους κατέλιπεν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς Ἰουδαίοις.

Peruenit autem Ephesum, & eos ibi reliquit: ipse verò ingressus synagogam, disseruit cum Iudæis.

20 Ἐρωτώντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ πλείονα χρόνον μεῖναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν·

Rogātibus autem ipsis vt diutius apud ipsos maneret, non annuit:

Apostoli nō hominum arbitrio sed Spiritus sācti ductu fuerūt circumacti.

21 Ἀλλ' ἀπετάξατο αὐτοῖς, εἰπὼν, Δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα· πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ Θεοῦ θέλοντος. Καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς Ἐφέσου.

Sed vale dixit eis, dicēs, Oportet omnino me festum quod instat agere Hierosolymis: sed iterū reuertar ad vos, ‖ Deo volente. Et prouectus est Epheso.

1.Cor.4.19 iac.4.15

22 Καὶ κατελθὼν εἰς Καισάρειαν, ἀναβὰς, καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν.

Quúmque descendisset Cæsaream, ascendissétque *Hierosolymam*, ac salutasset Ecclesiam, descendit Antiochiam.

23 Et quum peregisset *illic* aliquãtum temporis, abiit, peragrans ordine Galaticã regionem & Phrygiam, confirmans omnes discipulos.

23 Καὶ ποιήσας χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε, διερχόμενος καθεξῆς τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ Φρυγίαν, ἐπιστηρίζων πάντας τοὺς μαθητάς.

1.Cor.1.12

Apollos, homo pius & doctus, tamen in vilis opificis atq; adeo mulierculæ schola ꝑficere nõ recusans, insignis in Ecclesia minister euadit.

24 Iudæus autem quidam ||Apollos nomine, Alexandrinus natione, vir eloquens, peruenit Ephesum, potens in Scripturis.

24 Ἰουδαῖος δέ τις Ἀπολλὼς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος, κατήντησεν εἰς Ἔφεσον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς.

25 Hic erat initiatus via Domini, & feruens spiritu, loquebatur & docebat diligẽter ea quæ sunt Domini, sciens tantùm Baptisma Iohannis.

25 Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου· καὶ ζέων τῷ πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, ἐπιστάμενος μόνον τὸ βάπτισμα Ἰωάννου.

Rom.16.3

26 Cœpítque liberè loqui in synagoga. Quem quũ audissent ||Aquila & Priscilla assumpserunt eum, & exquisitius ei exposuerunt viam Dei.

26 Οὗτός τε ἤρξατο παῤῥησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. Ἀκούσαντες δὲ αὐτοῦ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα προσελάβοντο αὐτὸν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδόν.

27 Quũ autem vellet trãsire in Achaiam, fratres *eũ* adhortati scripserunt discipulis vt exciperent eũ. qui quũ aduenisset, multum contulit iis qui crediderant per gratiam.

27 Βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ ἔγραψαν τοῖς μαθηταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν. ὃς παραγενόμενος συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάριτος.

28 Magna enim contentione Iudæos magis ac magis redarguebat publicè, ostẽdẽs per Scripturas Iesum esse Christũ illum.

28 Εὐτόνως γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις διακατηλέγχετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς διὰ τῶν γραφῶν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

CAP. XIX.

Κεφάλαιον ιθ΄.

Paul⁹ Ephesiorum ruditate nihil offẽsus, Ecclesiã ibidem instituit.

1 FActum est autem interim dũ Apollos esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partib⁹ veniret Ephesum: vbi quum discipulos inuenisset,

1 Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν Ἀπολλὼ εἶναι ἐν Κορίνθῳ, Παῦλον διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ἐλθεῖν εἰς Ἔφεσον· καὶ εὑρών τινας μαθητὰς,

2 Dixit eis, Num Spiritũ sanctũ accepistis posteaquam credidistis? At illi dixerunt ei, Imò ne *hoc* quidem audiuimus, an sit Spiritus sanctus.

2 Εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτὸν, Ἀλλ' οὐδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐστὶν ἠκούσαμεν.

Εἶπέ τε πρὸς αὐτούς, Εἰς τί οὖν ἐβα- 3
πτίσθητε; Οἱ δὲ εἶπον, Εἰς τὸ Ἰωάννου
βάπτισμα.

Tunc dixit eis, In quid
ergo baptizasti estis? At il
li dixerunt, In Iohannis
baptisma.

Iohannes discipulos tantũ inchoauit quos Christ⁹ perficeret.

Εἶπε δὲ Παῦλος, Ἰωάννης μὲν ἐβά- 4
πτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέ-
γων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα
πιστεύσωσι, τουτέστιν εἰς τὸν Χριστὸν
Ἰησοῦν.

Dixit autẽ Paulus, ||Io-
hannes quidem baptiza-
uit baptismo resipiscen-
tiæ, dicẽs populo vt in eũ
qui venturus erat post i-
psum, crederent, hoc est
in Christum Iesum.

Suprà, 1, 5, & 2. 1, & 11. 16 matth. 3. 11 mar. 1. 8 luc. 3. 16 ioh. 1. 26

Ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ 5
ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

His igitur auditis bapti
zati sunt in nomen Do-
mini Iesu.

Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου 6
τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
ἐπ' αὐτούς· ἐλάλουν τε γλώσσαις, καὶ
προεφήτευον.

Et quum imposuisset
eis manus Paulus, venit
Spiritus sanctus in eos: &
loquebantur linguis, &
prophetabant.

Ἦσαν δ' οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δεκαδύο. 7

Erãt autem omnes isti
viri circiter duodecim.

Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγήν, 8
ἐπαρρησιάζετο, ἐπὶ μῆνας τρεῖς δια-
λεγόμενος καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βα-
σιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ipse porro ingressus syna
gogam, liberè loqueba-
tur, ad tres menses disse-
rens & suadens quæ ad re
gnum Dei *pertinent*.

Separare sese & alios ab incredulis plane desperatis, nõ est scindere Ecclesiam sed eã potius vnire.

Ὡς δέ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπεί- 9
θουν, κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ
πλήθους, ἀποστὰς ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε
τοὺς μαθητάς, καθ' ἡμέραν διαλεγό-
μενος ἐν τῇ σχολῇ τυράννου τινός.

Quũ autẽ quidã indura
rẽtur, & parere nollẽt, ma
lè loquẽtes de via *Domini*
apud multitudinẽ, absce-
dẽs ab illis, separauit disci
pulos, quotidie disserẽs in
schola tyranni cuiusdam.

Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο· ὥστε 10
πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν
ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, Ἰου-
δαίους τε καὶ Ἕλληνας.

Hoc autem factum est
per biennium: *ita* vt o-
mnes qui habitabant in
Asia, tum Iudæi tum Græ
ci, audirent sermonẽ Do-
mini Iesu.

Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας ἐποίει 11
ὁ Θεὸς διὰ τῶν χειρῶν Παύλου·

Virtutes autem nõ vul
gares edebat Deus per ma
nus Pauli:

Satan cogitur aduersus seipsum testificari.

Ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπι- 12
φέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδά-
ρια ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ'
αὐτῶν τὰς νόσους, τά τε πνεύματα τὰ
πονηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν.

Ita vt etiam ad ægro-
tos deferrentur à corpo-
re eius sudaria seu semi-
cinctia, & discederent ab
eis morbi, & spiritus ma-
li ab eis exirent.

Ἐπεχείρησαν δέ τινες ἀπὸ τῶν περι- 13

Aggressi sunt verò qui-
dam ex circulatori-

bus Iudæis exorcistis nominare super eos qui habebãt spiritus malos, nomen Domini Iesu, dicentes, Adiuramus vos per Iesum quem Paulus prædicat.

Erant autem quidam filii Sceuæ Iudæi principis Sacerdotum septem, qui hoc faciebant.

Respondens verò spiritus malus, dixit, Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis?

Et insiliit in eos homo in quo erat spiritus malus, & superatis illis, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent ex domo illa.

Id verò innotuit omnibus tum Iudæis tum Græcis qui habitabant Ephesi: & incidit timor in eos omnes, & magnificabatur nomen Domini Iesu.

Magia publico testimonio & Apostolica authoritate damnata.

Et multi eorũ qui crediderant, veniebant confitentes & indicantes facta sua.

Multi verò ex iis qui curiosas artes exercuerãt, comportatos libros exusserunt in omniũ conspectu: quorum supputatis pretiis, repererũt denariorũ quinquaginta millia.

Ita fortiter crescebat sermo Domini & inualescebat.

Paulus indefatigabilis.

His autẽ expletis, proposuit Paulus per spiritum, peragrata Macedonia & Achaia proficisci in Hierusalẽ, dicẽs, Postquã fuero illic, oportet me etiam Romã videre.

Missis autem in Macedoniam duobus ex iis qui ipsi ministrabant, *videlicet* Timotheo

ἐρχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν ὀνομά-
ζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ
πονηρὰ, τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, λέ-
γοντες, Ὁρκίζομεν ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν ὃν ὁ
Παῦλος κηρύσσει.
14 Ἦσαν δέ τινες υἱοὶ Σκευᾶ Ἰουδαίου
ἀρχιερέως ἑπτὰ, οἱ τοῦτο ποιοῦντες.
15 Ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν
εἶπε, Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦ-
λον ἐπίσταμαι· ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ;
16 Καὶ ἐφαλλόμενος ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρω-
πος ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ
κατακυριεύσας αὐτῶν, ἴσχυσε κατ' αὐ-
τῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραυματισμέ-
νους ἐκφυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου.
17 Τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν Ἰουδαίοις
τε καὶ Ἕλλησι τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἔφεσον·
καὶ ἐπέπεσε φόβος ἐπὶ πάντας αὐτοὺς, καὶ
ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.
18 Πολλοί τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο,
ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς
πράξεις αὐτῶν.
19 Ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάν-
των, συνενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέ-
καιον ἐνώπιον πάντων· καὶ συνεψήφισαν
τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὗρον ἀργυρίου
μυριάδας πέντε.
20 Οὕτω κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ Κυρίου
ηὔξανε καὶ ἴσχυεν.
21 Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ἔθετο ὁ Παῦ-
λος ἐν τῷ πνεύματι, διελθὼν τὴν Μακε-
δονίαν καὶ Ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἱερου-
σαλὴμ, εἰπὼν, Ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με
ἐκεῖ, δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν.
22 Ἀποστείλας δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν
δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, Τιμόθεον

καὶ Ἔραστον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν
Ἀσίαν.
Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τά- 23
ραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ.
Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυρο- 24
κόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμι-
δος, παρείχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν
οὐκ ὀλίγην.
Οὓς συναθροίσας καὶ τοὺς περὶ τὰ 25
τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν, Ἄνδρες, ἐπίστα-
σθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπο-
ρία ἡμῶν ἐστι.
Καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε ὅτι οὐ μό- 26
νον Ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀ-
σίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν
ἱκανὸν ὄχλον, λέγων ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ
διὰ χειρῶν γινόμενοι.
Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν 27
τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ
τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος ἱερὸν
εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν τε καὶ καθαι-
ρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἣν ὅλη
ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται.
Ἀκούσαντες δὲ, καὶ γενόμενοι πλήρεις 28
θυμοῦ, ἔκραζον λέγοντες, Μεγάλη ἡ
Ἄρτεμις Ἐφεσίων.
Καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη συγχύσεως· 29
ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον,
συναρπάσαντες Γάϊον καὶ Ἀρίσταρχον
Μακεδόνας, συνεκδήμους τοῦ Παύλου.
Τοῦ δὲ Παύλου βουλομένου εἰσελ- 30
θεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἴων αὐτὸν οἱ μα-
θηταί.
Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῷ 31
φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκά-
λουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον.

& Erasto, ipse substitit ad tempus in Asia.

Ortus est autem illo tẽpore tumultus non paruus ob viam *Domini*.

Quæstus, accedente pietatis prætextu, vera tam pertinaciter defẽdendæ idololatriæ causa.

Nam quidam nomine Demetrius, signator argẽti, qui faciebat tẽpla Dianæ argentea, præbebat artificibus non paruũ quæstum.

Quibus congregatis, & iis qui similium rerum *erant* opifices, dixit, Viri, scitis ex hoc opificio nostras esse facultates:

Et spectatis & auditis Paulum nõ solùm Ephesinam, sed propè totius Asiæ multã turbam persuadendo auertisse, quòd dicat deos illos non esse qui manibus fiant.

Periculum est autem non solùm ne pars ista nobis per ipsum confutata pereat, sed etiã ne magnæ deæ Dianæ templũ pro nihilo putetur, futurúmque sit vt etiam destruatur maiestas eius, quam tota Asia & orbis colit.

His autem auditis, pleni excandescentia, clamauerunt dicentes, Magna Diana Ephesiorum.

Et impleta est ciuitas tota confusione: & irruerunt cõcorditer in theatrũ, correpto Gaio & Aristarcho Macedonibꝰ, sociis peregrinatiõis Pauli.

Paulo verò volẽte prodire ad populum, non siuerunt eum *prodire* discipuli.

Invicta quidem constantia opus est Verbi præsertim ministris, sed quæ tamẽ sancta prudẽtia modestè se regi patiatur.

Sed & quidam ex Asiæ primoribus quum essent ei amici, *nuntiis* ad eum missis, rogarunt ne se daret in theatrum.

Alii igitur aliud clama 32
bant. erat enim concio cõ
fusa, & plerique nescie-
bant cuius *rei* causa con-
uenissent.

Ex turba verò *quidam* 33
produxerunt Alexandrũ,
propellentibus eum Iu-
dæis. Alexãder igitur quũ
manu silentium fecisset,
volebat causam dicere a-
pud populum.

Idololatris ꝑ omni ratione sufficiunt rabies & clamores.

Quem vt cognouerũt 34
Iudæum esse, vox extitit
vna omnium, quasi ad
horas duas clamantium,
Magna Diana Ephesiorũ.

Hominis politici exẽplũ, mendaciis pacem redimentis. quod nũquam fecisset Paulus.

Tum scriba quũ repres 35
sisset turbam, dixit, Viri
Ephesii, quis enim est ho
minum qui nesciat Ephe
siorum vrbem æditum
esse magnę deæ Dianæ, &
à Ioue delapsi simulacri?

Quum igitur istis non 36
possit contradici, oportet
vos sedatos esse, nec quic-
quam præceps facere.

Adduxistis enim homi 37
nes istos, neque sacrile-
gos, neque contumelio-
sos in deam vestram.

Quòd si Demetrius & 38
qui cum ęo sunt artifices,
negotium habent cum a-
liquo, agitur forum, &
Proconsules sunt, alii a-
lios in ius vocent:

Siquid autem de rebus 39
aliis requiritis, in legiti-
ma cõcione explicabitur.

Nam periculum est ne 40
postulemur seditionis ꝑ-
pter *diem* hodiernũ, quũ
nulla subsit causa ob quã
possimus reddere ratio-
nem concursus istius. Et
quum hæc dixisset, dimi-
sit concionem.

Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι ἔκραζον. ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείους οὐκ ᾔδεισαν τίνος ἕνεκεν συνεληλύθεισαν.

Ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν Ἀλέξανδρον, προβαλόντων αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων. ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατασείσας τὴν χεῖρα, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ.

Ἐπιγνόντων δὲ ὅτι Ἰουδαῖός ἐστι, φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο κραζόντων, Μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίων.

Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον φησίν, Ἄνδρες Ἐφέσιοι, τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος, καὶ τοῦ Διοπετοῦς;

Ἀναντιρρήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετὲς πράττειν.

Ἠγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους, οὔτε ἱεροσύλους, οὔτε βλασφημοῦντας τὴν θεὰν ὑμῶν.

Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται πρός τινα λόγον ἔχουσιν, ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν, ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις.

Εἰ δέ τι περὶ ἑτέρων ἐπιζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται.

Καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως περὶ τῆς σήμερον, μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος περὶ οὗ δυνησόμεθα ἀποδοῦναι λόγον τῆς συστροφῆς ταύτης. Καὶ ταῦτα εἰπών, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.

Κεφάλαιον κζ

Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον 1
προσκαλεσάμενος ὁ Παῦλος
τοὺς μαθητὰς καὶ ἀσπασάμενος, ἐξῆλθε
πορευθῆναι εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα καὶ πα- 2
ρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν
εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, γενομένης 3
αὐτῷ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων
μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν Συρίαν, ἐ-
γένετο γνώμη τοῦ ὑποστρέφειν διὰ Μα-
κεδονίας.

Συνείπετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς Ἀσίας 4
Σώπατρος Βεροιαῖος· Θεσσαλονικέων δὲ,
Ἀρίσταρχος καὶ Σεκοῦνδος καὶ Γάϊος
Δερβαῖος καὶ Τιμόθεος· Ἀσιανοὶ δὲ Τυ
χικὸς καὶ Τρόφιμος.

Οὗτοι προελθόντες ἔμενον ἡμᾶς ἐν 5
Τρωάδι.

Ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡ- 6
μέρας τῶν ἀζύμων ἀπὸ Φιλίππων, καὶ
ἤλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν Τρωάδα
ἄχρις ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψαμεν ἡ-
μέρας ἑπτά.

Ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, συνη- 7
γμένων τῶν μαθητῶν τοῦ κλάσαι ἄρτον,
ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξ-
ιέναι τῇ ἐπαύριον· παρέτεινέ τε τὸν λό-
γον μέχρι μεσονυκτίου.

Ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ 8
ὑπερῴῳ οὗ ἦσαν συνηγμένοι.

Καθήμενος δέ τις νεανίας ὀνόματι 9
Εὔτυχος ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερό-
μενος ὕπνῳ βαθεῖ, διαλεγομένου τοῦ
Παύλου ἐπὶ πλεῖον, κατενεχθεὶς ἀπὸ

CAP. XX.

Postquam autem cessauit tumultus, quũ aduocasset Paulus discipulos, & complexus esset, abiit profecturus in Macedoniam.

Paulus, non vt quieturus sed alibi laboraturus, ex Ecclesiæ consensu Epheso discedit.

Quũ autem illas partes peragrasset, & hortatus illos fuisset multo sermone, venit in Græciam.

Et ibi peractis mẽsibus tribus, quum ei in Syriã prouehẽdo factæ fuissent à Iudæis insidiæ, censuit reuertendum per Macedoniam.

Præposterus zelus, etiã homicidiorũ magister. nihil autem vetat sancta prudentia malorum conatibus occurrere.

Comitabatur autem eum vsque in Asiam Sopater Berœensis: Thessalonicenses verò, Aristarchus, & Secũdus, & Gaius Derbæus, & Timotheus: Asiani verò, Tychicus & Trophimus.

Qui quum præiuissent, expectarunt nos Troade:

Nos verò enauigauim' Philippis post dies Azymorum, & venimus ad eos Troadem intra dies quinque, vbi egimus dies septem.

Primo autem die hebdomadis, coactis discipulis ad frangendum panẽ, Paulus disserebat, abiturus postridie: produxítq; sermonem vsque in mediam noctem.

Nocturni cœtus per se damnari nec possunt nec debẽt, quum iusta eorum causa subesse possit.

Erant porro lucernæ multæ in cœnaculo vbi erant congregati.

Et sedens quidam adolescens nomine Eutychus in fenestra, deiiciente eũ somno profundo, quum diutius dissereret Paulus, præ somno ruens,

Diabol' meditans ingenti offendiculo Ecclesiam turbare, Paulo suppeditat insignem confirmandi Euangelii occasionem.

decidit ex tertia contignatione deorsum: & sublatus est mortuus.

τοῦ ὕπνου, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου κάτω· καὶ ἤρθη νεκρός.

10 Quum descendisset autem Paulus, ruit in eum: & complexus dixit, Ne tumultuamini: anima enim eius in ipso est.

Καταβὰς δὲ ὁ Παῦλος ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν εἶπε, Μὴ θορυβεῖσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν.

11 Quum igitur ascendisset, fregissétque panem ac gustasset, diu colloquutus vsque ad diluculum, ita *demum* profectus est.

Ἀναβὰς δὲ, καὶ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐφ' ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν.

12 Adduxerunt auté puerum viuum, & recreati sunt non mediocriter.

Ἤγαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως.

13 Nos autem progressi ad nauem, prouecti sumus Assō, illinc recepturi Paulum. sic enim constituerat, pedibus ipse iter facturus.

Ἡμεῖς δὲ προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, ἀνήχθημεν εἰς τὴν Ἄσσον, ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν Παῦλον· οὕτω γὰρ ἦν διατεταγμένος, μέλλων αὐτὸς πεζεύειν.

14 Vt autem cõgressus est nobiscum ad Asson, recepto eo venimus Mitylenen.

Ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν εἰς τὴν Ἄσσον, ἀναλαβόντες αὐτὸν ἤλθομεν εἰς Μιτυλήνην.

15 Et quũ illinc abnauigassemus, sequẽti die peruenimus contra Chium: postridie verò appulimꝰ Samum: & quũ diuersati essemus Trogyllii, sequẽti die venimꝰ Miletũ.

Κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιούσῃ κατηντήσαμεν ἀντικρὺ Χίου· τῇ δὲ ἑτέρᾳ παρεβάλομεν εἰς Σάμον· καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς Μίλητον.

Paulus Christi sedulꝰ imitator, ad vincula perpetuo cursu properans, prius veluti testamentum condit, quo anteactæ vitæ rationẽ reddit, doctrinam à se propositã tuetur, & Ecclesiæ pastores ad perseuerantiam hortatur.

Veri pastoris viua imago.

16 Decreuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne ei contingeret tẽpus terere in Asia. Festinabat enim, si fieri posset, vt die Pentecostes esset Hierosolymis.

Ἔκρινε γὰρ ὁ Παῦλος παραπλεῦσαι τὴν Ἔφεσον, ὅπως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ. ἔσπευδε γὰρ, εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα.

17 Missis autem Mileto *nuntiis* Ephesum, accersiuit Presbyteros Ecclesiæ.

Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον, μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας.

18 Qui quũ ad ipsum venissent, dixit eis, Vos scitis, à primo die quo ingressus sum Asiam, quomodo vobiscum per omne tempus fuerim:

Ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, Ὑμεῖς ἐπίστασθε, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐπέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην.

19 Δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων.

Seruiens Domino cum omni modestia, & multis lacrymis ac tentationibus, quæ mihi euenerunt in Iudæorum insidiis:

20 Ὡς οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντων, τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν καὶ διδάξαι ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους·

Vt nihil subterfugerim eorum quæ vobis conducerent, quominus *ea* vobis annuntiarem, & docerem vos publicè & per singulas domos:

21 Διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Testificans Iudæis simul & Grę̨cis conuersionem ad Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesum.

22 Καὶ νῦν ἰδού, ἐγὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς·

Et nunc ecce, ego vinctus Spiritu, proficiscor in Hierusalem, ignorans quæ in ea mihi occurrẽt:

Testificatur se, ex Dei mãdato, ad vincula proficisci.

23 Πλὴν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται, λέγον ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσιν.

Nisi quòd Spiritus sanctus per singulas vrbes testificatur, dicẽs vincula & afflictiones me manere.

24 Ἀλλ' οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυτῷ, ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτύρασθαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Sed nullius rei habeo rationẽ, neque vita mea mihiipsi cara est, vt peragam cursum meum cum gaudio, & ministerium quod accepi à Domino Iesu, ad testificandũ Euãgelium gratiæ Dei.

25 Καὶ νῦν ἰδού, ἐγὼ οἶδα ὅτι οὐκέτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διῆλθον κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Et nunc ecce, ego scio non amplius visuros faciem meam vllos ex vobis omnibus, per quos transiui prædicans regnum Dei.

26 Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ὅτι καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων.

Ideo testor vobis hodierno die, me purum esse à sanguine omnium.

27 Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ.

Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis omne Dei consiliũ.

Doctrina Apostolica est omnibus modis absolutissima.

28 Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν

Attendite igitur vosipsos, & totum gregem in quo vos Spiritus sanctus constituit episcopos, ad pascendam

Ecclesiam Dei, quã proprio illo sanguine acquisiuit.

Prophetia de pastoribus in lupos mox degeneraturis: aduersus eos qui de nuda personali successione gloriantur.

29 Ego em̃ hoc noui, post discessum meũ lupos graues, non parcentes gregi, ingressuros esse in vos:

30 Et ex vobisipsis exorituros qui loquantur peruersa, vt discipulos post se abstrahant.

31 Ideo vigilate, memores me per triennium nocte & die non cessasse cũ lacrymis monere vnumquenque.

Dei potẽtia & gratuitæ ipsius promissiones in Verbo patefactæ, sunt Euangelici ministerii sustentacula.

32 Et nũc quoque, fratres, cõmendo vos Deo & sermoni gratiæ ipsius: qui *quidem Deus* potest superstruere, & dare vobis qđ hæreditatis iure possideatis cũ sanctificatis oĩbus.

Auaritia in primis pastoribus vitãda.

33 Argẽtum & aurum aut vestem nullius cõcupiui.

1.Cor.4.12
1.thess.2.9
2.thess.3.8

34 Imò ipsi nostis, || vsibus meis, & iis qui mecũsunt, manus istas ministrasse.

35 In omnibus ostẽdi vobis oportere sic laborando suscipere infirmos, & meminisse verborum Iesu, ipsum *videlicet* dixisse, Beatum est dare potius quàm accipere.

Euangelium non tollit sed vere regit naturales affectus.

36 Et quum hæc dixisset, positis genibus suis orauit cum illis omnibus.

37 Magnus autem fletus omnium ortus est: & ruẽtes in collum Pauli, deosculabantur eum:

38 Cruciati maximè ob sermonem quem dixerat, ipsos non esse amplius faciem eius conspecturos: & deduxerunt eum ad nauim.

ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος.

Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου.

Καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾷν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν.

Διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον.

Καὶ τανῦν παρατίθεμαι ὑμᾶς, ἀδελφοί, τῷ Θεῷ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν.

Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα.

Αὐτοὶ δὲ γινώσκετε ὅτι ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται.

Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε, Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν.

Καὶ ταῦτα εἰπών, θεὶς τὰ γόνατα αὐτοῦ, σὺν πᾶσιν αὐτοῖς προσηύξατο.

Ἱκανὸς δὲ ἐγένετο κλαυθμὸς πάντων· καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ Παύλου κατεφίλουν αὐτόν.

Ὀδυνώμενοι μάλιστα ἐπὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἰρήκει, ὅτι οὐκέτι μέλλουσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θεωρεῖν. προέπεμπον δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον.

Κεφάλαιον κα.

Ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀ- 1
ποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρο-
μήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶν, τῇ δὲ ἑξῆς
εἰς τὴν Ῥόδον, κἀκεῖθεν εἰς Πάταρα.
Καὶ εὑρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς Φοι- 2
νίκην, ἐπιβάντες ἀνήχθημεν.
Ἀναφανέντες δὲ τὴν Κύπρον, καὶ 3
καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνυμον, ἐπλέ-
ομεν εἰς Συρίαν, καὶ κατήχθημεν εἰς Τύ-
ρον· ἐκεῖσε γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζό-
μενον τὸν γόμον.
Καὶ ἀνευρόντες τοὺς μαθητὰς, ἐπε- 4
μείναμεν αὐτοῦ ἡμέρας ἑπτά· οἵτινες
τῷ Παύλῳ ἔλεγον διὰ τοῦ πνεύματος,
μὴ ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσαλήμ.
Ὅτε δὲ ἐγένετο ἡμᾶς ἐξαρτίσαι τὰς 5
ἡμέρας, ἐξελθόντες ἐπορευόμεθα, προ-
πεμπόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναιξὶ
καὶ τέκνοις, ἕως ἔξω τῆς πόλεως· καὶ θέν-
τες τὰ γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, προσηυ-
ξάμεθα.
Καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, ἐπέβη- 6
μεν εἰς τὸ πλοῖον· ἐκεῖνοι δὲ ὑπέστρεψαν
εἰς τὰ ἴδια.
Ἡμεῖς δὲ τὸν πλοῦν διανύσαντες, 7
ἀπὸ Τύρου κατηντήσαμεν εἰς Πτολε-
μαΐδα· καὶ ἀσπασάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς
ἐμείναμεν ἡμέραν μίαν παρ' αὐτοῖς.
Τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξελθόντες οἱ περὶ 8
τὸν Παῦλον ἦλθον εἰς Καισάρειαν· καὶ
εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ
εὐαγγελιστοῦ, (τοῦ ὄντος ἐκ τῶν ἑπτὰ,) ἐ-
μείναμεν παρ' αὐτῷ.
Τούτῳ δὲ ἦσαν θυγατέρες παρθένοι 9
τέσσαρες προφητεύουσαι.

CAP. XXI.

VT autem prouecti sumus, auulsi ab eis, recto cursu venimus Coum, & sequenti die Rhodum, & illinc Patara.

Et inuenta naui quæ traiiciebat in Phœnicé, ea cōscensa, prouecti sum⁹.

Quum autem cœpisset nobis apparere Cyprus, ea ad sinistram relicta, nauigauimus in Syriam, & deuecti sumus Tyrum: illic enim nauis erat suum onus expositura.

Permansimus autem ibidem dies septem, inuētis discipulis: qui Paulo dicebant per Spiritum, ne ascenderet in Hierusalé.

Sed peractis illis diebus abiimus, omnib⁹ deducentibus nos cum vxoribus & liberis, donec vrbem exiuissemus: & positis genibus in litore, precati sumus.

Et alii alios complexi, conscendimus nauim: illi autem reuersi sunt ad suos.

Nos verò nauigatione perfecta, peruenimus Tyro Ptolemaida: & salutatis fratribus, mãsimus diē vnum apud eos.

Postridie verò egressi Paulus & nos qui cum eo eramus, venimus Cæsaream: & ingressi domum ||Philippi Euāgelistæ, (q erat vnus ex illis septem) mansimus apud eum.

Huic autem erāt quatuor filiæ virgines prophetantes.

Vocationis cursum interdum homines non tantùm amici sed etiã Spiritu Dei præditi conãtur remorari: sed nostrũ officium est, vbi nos vocari à Deo scimus, sine vlla prorsus exceptione pergere.

Suprà.6.5

10 Et quum *illic* permansissemus dies complures, descendit ex Iudæa quidam Propheta nomine Agabus:

Ἐπιμενόντων δὲ ἡμῶν ἡμέρας πλείους, κατῆλθέ τις ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας προφήτης ὀνόματι Ἄγαβος·

11 Qui quum venisset ad nos, sumpsit zonam Pauli, & vinctis sibi pedibus ac manibus, dixit, Hæc dicit Spiritus sanctus, Virũ cui⁹ est hæc zona, ita vincient in Hierusalem Iudæi, tradéntq; in manus Gentium.

Καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην τοῦ Παύλου, δήσας τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, εἶπε, Τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, Τὸν ἄνδρα οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δήσουσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν.

12 Vt verò ista audiuim⁹, rogabamus & nos & qui in eo loco erãt, ne ascenderet in Hierusalem.

Ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπιοι τοῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ.

13 Tunc respondit Paulus, Quid facitis flentes & cõminuentes cor meũ? Nam ego non solùm vinciri, sed & mori paratus sum in Hierusalem pro nomine Domini Iesu.

Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος, Τί ποιεῖτε, κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἑτοίμως ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Dei volũtas, omnium affectuum frænũ est in iis qui Dei gloriam seriò quærũt.

14 Quum igitur nõ assentiretur, acquieuimus, dicentes, Fiat Domini voluntas.

Μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ, ἡσυχάσαμεν, εἰπόντες, Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω.

15 Porro post dies istos collectis sarcinis ascendimus in Hierusalem.

Μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας ἀποσκευασάμενοι ἀνεβαίνομεν εἰς Ἱερουσαλήμ.

16 Venerunt autem simul etiam *quidã* ex discipulis Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur, Mnasonẽ quendam Cyprium, antiquum discipulum.

Συνῆλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἄγοντες παρ' ᾧ ξενισθῶμεν, Μνάσωνί τινι Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ.

17 Quũ igitur peruenissemus Hierosolymã, libenter exceperũt nos fratres.

Γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀσμένως ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί.

18 Sequenti autem die introiit Paulus nobiscum ad Iacobũ: & omnes Presbyteri adfuerunt.

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῄει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς Ἰάκωβον, πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρεσβύτεροι.

De⁹ author celebrãdus omnium rectè dictorum & factorum.

19 Quos complexus, exposuit sigillatim quæ Deus fecisset inter Gentes per ipsius ministerium.

Καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς, ἐξηγεῖτο καθ' ἓν ἕκαστον ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ.

Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐδόξαζον τὸν Κύ- 20
ριον· εἶπόν τε αὐτῷ, Θεωρεῖς ἀδελφέ,
πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πε-
πιστευκότων· καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νό-
μου ὑπάρχουσι.

Κατηχήθησαν δὲ περὶ σοῦ, ὅτι ἀπο- 21
στασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωσέως τοὺς κατὰ
τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, λέγων μὴ
περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς
ἔθεσι περιπατεῖν.

Τί οὖν ἐστι; πάντως δεῖ πλῆθος συνελ- 22
θεῖν. ἀκούσονται γὰρ ὅτι ἐλήλυθας.

Τοῦτο οὖν ποίησον ὅ σοι λέγομεν. Εἰ- 23
σὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες
ἐφ᾽ ἑαυτῶν.

Τούτους παραλαβὼν, ἁγνίσθητι σὺν 24
αὐτοῖς, καὶ δαπάνησον ἐπ᾽ αὐτοῖς, ἵνα ξυ-
ρήσωνται τὴν κεφαλήν· καὶ γνῶσι πάντες ὅτι
ὧν κατήχηνται περὶ σοῦ οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ
στοιχεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον φυλάσσων.

Περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθνῶν ἡ- 25
μεῖς ἐπεστείλαμεν, κρίναντες μηδὲν τοι-
οῦτον τηρεῖν αὐτοὺς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι
αὐτοὺς τό, τε εἰδωλόθυτον, καὶ τὸ αἷμα,
καὶ πνικτὸν, καὶ πορνείαν.

Τότε ὁ Παῦλος παραλαβὼν τοὺς
ἄνδρας, τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς 26
ἁγνισθεὶς εἰσῄει εἰς τὸ ἱερὸν, διαγγέλλων
τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγνι-
σμοῦ, ἕως οὗ προσηνέχθη ὑπὲρ ἑνὸς ἑ-
κάστου αὐτῶν ἡ προσφορά.

Ὡς δὲ ἔμελλον αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συν-
τελεῖσθαι, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι 27
θεασάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, συνέχεον
πάντα τὸν ὄχλον, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖ-
ρας ἐπ᾽ αὐτόν.

At illis *his* auditis, glo
rificauerunt Dominum:
& dixerunt ei, Conspicis
frater quot sint millia Iu
dæorum qui crediderũt:
súntque omnes accensi
zelo Legis.

Audierunt autem de te
ex aliorũ sermone, te de-
fectionem à Mose doce-
re omnes qui inter Gen-
tes sunt Iudæos, & dicere
eos non debere circunci-
dere filios, neque *secun-
dum* ritus ambulare.

Quid est ergo? omni-
no oportet cõuenire mul
titudinem. audient enim
te venisse.

Hoc igitur fac quod ti
bi dicimus: Sunt nobis vi
ri quatuor voto obnoxii:

His assumptis sanctifi-
cator cum eis, & adde ad
eorũ sumptus, vt radant
capita: & norint omnes
nihil esse eorum quæ de
te fama acceperunt, sed
te quoque ita incedere vt
Legem obserues.

De iis autem qui credi
derunt ex Gentibus, nos
scripsimus, & decreuimus
nequid huiusmodi obser
uent, nisi vt caueant ab
iis quæ sũt immolata si-
mulacris, & à sãguine, &
suffocatis, & scortatione.

Tũ Paulus assũptis vi-
ris illis, sequenti die cum
eis sanctificatus ingressus
est in templũ, denuntians
expletionem dierũ sancti
ficationis, vsquedum ob-
lata fuit pro vnoquo-
que eorum oblatio.

Quum autẽ septem il-
li dies iam essent explen
di, quidam Iudæi ex Asia,
cum conspicati in tem-
plo, cõturbarunt totam
turbam, & iniecerunt ma
nus in eum:

In rebus mediis (quales erant non Pharisaicæ traditiones, sed legales ceremoniæ, tantisper dũ plenius patefieret Iudæis Christiana libertas) præcipit charitas vt fratribus, nõ præfracte & malitiose reluctantibus veritati, sed nondum plene institutis, quoad eius fieri potest (præsertim quum de tota aliqua multitudine agitur) nos ipsos vltro accõmodemus.

Suprà, 18. 18 num. 6. a. 18

Zelus præposterus, maximæ confusionis & magnorum scelerum causa.

28 Clamantes, Viri Israelitæ, succurrite: hic est homo ille qui aduersus populum & Legem & locũ hunc omnes vbique docet: atque adeo Græcos introduxit in templum, & polluit sanctum locũ istum.

29 (Viderant enim antea Trophimum Ephesium in vrbe cum eo, quem existimabant fuisse à Paulo introductum in templũ)

30 Cõmota est igitur vrbs tota, & factus est concursus populi: & prehensum Paulum trahebant è templo: statímque clausæ sũt fores.

Domin⁹ inter ipsos etiã profanos inuenit qui alio rum conatus impediant.

31 Studẽtibus autem ipsis eum trucidare, peruenit fama ad Tribunum cohortis, totam Hierusalẽ conturbatam esse.

32 Qui eo ipso *momento* acceptis militibus ac Centurionibus, decurrit ad illos. At illi quum vidissẽt Tribunum & milites, cessarũt verberare Paulum.

33 Tunc appropinquans Tribunus prehẽdit eum, & iussit vinciri catenis duabus: & percõtatus est quisnam esset, & quid fecisset.

34 Alii autẽ aliud clamabant in turba: & quum non posset certi *quicquã* cognoscere propter tumultum, iussit duci in castra.

35 Quum igitur peruenisset ad gradus, euenit vt portaretur à militibus propter violentiã turbæ.

36 Sequebatur enim multitudo populi, clamans, Tolle eum.

Κράζοντες, Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, βοηθεῖτε· οὗτός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου τούτου πάντας πανταχοῦ διδάσκων· ἔτι τε καὶ Ἕλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ κεκοίνωκε τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον.

(Ἦσαν γὰρ προεωρακότες Τρόφιμον τὸν Ἐφέσιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ὃν ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν εἰσήγαγεν ὁ Παῦλος)

Ἐκινήθη τε ἡ πόλις ὅλη, καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τοῦ λαοῦ· καὶ ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύλου, εἷλκον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι.

Ζητούντων δὲ αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἀνέβη φάσις τῷ χιλιάρχῳ τῆς σπείρης ὅτι ὅλη συγκέχυται Ἱερουσαλήμ.

Ὃς ἐξαυτῆς παραλαβὼν στρατιώτας καὶ ἑκατοντάρχους, κατέδραμεν ἐπ᾽ αὐτούς. Οἱ δὲ ἰδόντες τὸν χιλίαρχον καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν Παῦλον.

Τότε ἐγγίσας ὁ χιλίαρχος ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσί· καὶ ἐπυνθάνετο τίς ἂν εἴη, καὶ τί ἐστι πεποιηκώς.

Ἄλλοι δὲ ἄλλο τι ἐβόων ἐν τῷ ὄχλῳ· μὴ δυνάμενος δὲ γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὸν θόρυβον, ἐκέλευσεν ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν.

Ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἀναβαθμούς, συνέβη βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου.

Ἠκολούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κράζον, Αἶρε αὐτόν.

37 Μέλλων τε εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν ὁ Παῦλος, λέγει τῷ χιλιάρχῳ, Εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν τι πρός σε; Ὁ δὲ ἔφη, Ἑλληνιστὶ γινώσκεις;

Et quum iam introducẽdus esset in castra Paulus, dicit Tribuno, Licétne mihi aliquid tibi dicere? Qui dixit, Græcè nosti?

38 Οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγαγὼν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλίους ἄνδρας τῶν σικαρίων;

Nónne tu es Ægyptius ille qui ante hos dies ad seditionem concitasti & eduxisti in desertũ quatuor millia sicariorum?

39 Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, Ἐγὼ ἄνθρωπος μέν εἰμι Ἰουδαῖος Ταρσεὺς, τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης· δέομαι δέ σου, ἐπίτρεψόν μοι λαλῆσαι πρὸς τὸν λαόν.

Dixit autem Paulus, Ego quidem sum Iudæus Tarsensis, non obscuræ Cilicum vrbis ciuis: cæterùm rogo te, permitte mihi vt alloquar populum.

40 Ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος ἑστὼς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν, κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ. πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, προσεφώνησε τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, λέγων.

Quum igitur ille permisisset, Paulus stans in gradibus, manu silẽtium postulauit à plebe: & magno silentio facto, loquutus est lingua Hebræa, dicens,

Κεφάλαιον κβ.

CAP. XXII.

1 Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀπολογίας.

Viri fratres & patres audite meam, quã nunc apud vos vtor, defensionem.

2 (Ἀκούσαντες δὲ ὅτι τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ προσεφώνει αὐτοῖς, μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν. καί φησιν,)

(Quum audissent autẽ eũ Hebræa lingua ipsos alloqui, magis præbuerunt silentium. & dixit,)

3 Ἐγὼ μέν εἰμι ἀνὴρ Ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστε σήμερον.

Ego quidem sum Iudæus, natus Tarsi, *vrbe* Ciliciæ, nutritus verò in hac ipsa vrbe ad pedes Gamalielis, institutus ad exquisitam formam patriæ Legis, zelo Dei accẽsus, sicut & vos omnes estis hodie.

Paulus breui anteactæ vitæ narratione suam tum vocationem tũ doctrinam vt diuinam asserit.

4 Ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμεύων καὶ παραδιδοὺς εἰς φυλακὰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας.

Qui hoc vitæ gen⁹ persequutus sum vsque ad mortem, vinciens ac tradens in carceres tum viros tum mulieres.

5 Vt & Pōtifex maximus mihi testis est,& totus seniorum ordo : à quibus etiam epistolis ad fratres acceptis,Damascum proficiscebar,adducturus etiā eos qui illic essent , vinctos in Hierusalem,vt punirentur:

Ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι, καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον· παρ' ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀδελφούς, εἰς Δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας, δεδεμένους εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα τιμωρηθῶσιν.

6 Euenit autem mihi iter facienti,& appropinquanti Damasco circiter meridiem,vt repētè è cælo circumfulserit me lux multa:

Ἐγένετο δέ μοι πορευομένῳ καὶ ἐγγίζοντι τῇ Δαμασκῷ περὶ μεσημβρίαν, ἐξαίφνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιαστράψαι φῶς ἱκανὸν περὶ ἐμέ.

7 Cecidíque in solum,& audiui vocem dicentem mihi,Saul,Saul, quid me persequeris?

Ἔπεσόν τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι, Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις;

8 Ego verò respōdi,Quis es Domine? Dixítque mihi, Ego sum Iesus Nazarenus,quē tu persequeris.

Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην, Τίς εἶ Κύριε; Εἶπέ τε πρός με, Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις.

9 Porro qui mecū erant, lucem quidem conspexerunt, & expauefacti sunt: vocem autem nō audierunt eius qui loquebatur mecum.

Οἱ δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο, καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο· τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μοι.

10 Dixi verò,Quid faciam Domine? Dominus autē dixit mihi,Surge ac proficiscereDamascū:& illic tibi dicetur de oībus quæ cōstituta sūt tibi vt facias.

Εἶπον δέ, Τί ποιήσω Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρός με, Ἀναστὰς πορεύου εἰς Δαμασκόν· κἀκεῖ σοι λαληθήσεται περὶ πάντων ὧν τέτακταί σοι ποιῆσαι.

11 Quum verò non viderem, præ gloria lucis illius,manu deductus ab iis qui mecum erant, veni Damascum.

Ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον, ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων μοι, ἦλθον εἰς Δαμασκόν.

12 Ananias autem quidā, vir pius secundū Legem, testimonio ornatus omnium *illic* habitantium Iudæorum,

Ἀνανίας δέ τις, ἀνὴρ εὐσεβὴς κατὰ τὸν νόμον, μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων Ἰουδαίων,

13 Veniens ad me & adstans dixit mihi, Saul frater, recipe visum. Et ego eodem illo momento sū eum intuitus.

Ἐλθὼν πρός με καὶ ἐπιστὰς εἶπέ μοι, Σαοὺλ ἀδελφέ, ἀνάβλεψον. Κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν.

14 Ipse autem dixit,Deus Patrum nostrorum delegit te qui cognosceres ipsius voluntatem,

Ὁ δ' εἶπε, Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ,

καὶ ἰδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φω-
νὴν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.
Ὅτι ἔσῃ μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας 15
ἀνθρώποις ὧν ἑώρακας καὶ ἤκουσας.
Καὶ νῦν τί μέλλεις; ἀναστὰς βάπτι- 16
σαι, καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου, ἐπι-
καλεσάμενος τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.
Ἐγένετο δέ μοι ὑποστρέψαντι εἰς Ἱε 17
ρουσαλὴμ, καὶ προσευχομένου μου ἐν τῷ
ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει·
Καὶ ἰδεῖν αὐτὸν λέγοντά μοι, Σπεῦ 18
σον, καὶ ἔξελθε ἐν τάχει ἐξ Ἱερουσαλήμ·
διότι οὐ παραδέξονταί σου τὴν μαρτυ-
ρίαν περὶ ἐμοῦ.
Κἀγὼ εἶπον, Κύριε, αὐτοὶ ἐπίσταν- 19
ται ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων καὶ δέ-
ρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς πιστεύοντας
ἐπὶ σε.
Καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφά- 20
νου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐ-
φεστὼς, καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει
αὐτοῦ, καὶ φυλάσσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναι-
ρούντων αὐτόν,
Καὶ εἶπε πρός με, Πορεύου· ὅτι ἐγὼ 21
εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε.
Ἤκουον δὲ αὐτοῦ ἄχρι τούτου τοῦ λόγου, 22
καὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, λέγοντες,
Αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον· οὐ γὰρ κα-
θῆκον αὐτὸν ζῆν.
Κραυγαζόντων δὲ αὐτῶν, καὶ ῥι- 23
πτούντων τὰ ἱμάτια, καὶ κονιορτὸν βαλ-
λόντων εἰς τὸν ἀέρα,
Ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλίαρχος ἄγεσθαι 24
εἰς τὴν παρεμβολὴν, εἰπὼν μάστιξιν
ἀνετάζεσθαι αὐτόν· ἵνα ἐπιγνῷ δι' ἣν
αἰτίαν οὕτως ἐπεφώνουν αὐτῷ.

& videres Iustum illum, & audires vocem ex ore ipsius.

Nam eris ei testis apud omnes homines, *eorum* quæ vidisti & audisti.

Nunc igitur quid cunctaris? exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Domini.

Euenit autem mihi reuerso in Hierusalem, quũ precarer in templo, vt raperer extra me,

Et viderem eum dicentem mihi, Festina, & exi citò ex Hierusalem: quoniam non accipient testimonium tuum de me.

Et ego dixi, Domine, ipsi sciunt me pertraxisse in carcerem & cecidisse per singulas synagogas eos qui credebant in te.

Et quũ funderetur sanguis Stephani martyris tui, ego quoque adstabã, & assentiebar cædi illius, & custodiebã pallia eorũ qui interficiebant eum.

Tum *is* dixit mihi, Proficiscere: nam ego te procul ad Gentes mittam.

Audiebãt autẽ eum ad hũc vsque sermonem: tũ verò sustulerũt vocẽ suã, dicentes, Tolle è terra *hominem* istiusmodi: nõ enim conuenit eũ viuere.

Clamãtibus autem eis. & proiicientibus pallia, & puluerem iactantibus in aerem,

Iussit tribunus eum duci in castra, dixítque vt in eum verberibus inquireretur, vt resciret propter quam ob causam sic clamarent aduersus eum.

Peruicax superbia, neque veritatẽ ipsa amplecti, neque vt ab aliis recipiatur pati potest.

Prudẽtia carnis non quid iustũ sed quid vtile sit considerat, & ita quidem vt vtilitatẽ ex præsenti aspectu metiatur.

Nihil prohibet iustis adminiculis à Deo subministratis iniuriá repellere.

25 Quum autem adstrinxissent eum loris, dixit astanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?

26 Hoc verò quum audisset Centurio, adiit Tribunum, & annuntiauit ei, dicens, Vide quid facturus sis: homo enim iste, Romanus est.

27 Accedens autem Tribunus dixit ei, Dic mihi, nũ tu Romanus es? At ille dixit, Etiam.

28 Et respondit Tribunus, Ego multa summa ciuitatem istam acquisiui. Paulus autem ait, Ego verò etiam natus sum *ciuis*.

29 Statim igitur abscesserunt ab eo qui fuerant in eum inquisituri: sed & tribunus quoque timuit, cognito eum Romanũ esse, quoniam eum vinxerat.

30 Postero autem die volens pro certo scire cuius *rei* accusaretur à Iudæis, soluit eum è vinculis, & iussit principes Sacerdotum venire, totúmque ipsorum cõcessum: ac deductum Paulum statuit coram eis.

CAP. XXIII.

Paulus bonam conscientiam omniũ calũniis opponit, cui⁹ testẽ citat totius vitæ suæ cursũ. 2 Tãdem cogũtur hypocritæ sua ipsorũ intẽperie sese prodere. De iniuriis queri & impios ad Dei tribunal citare licet, modò id sine odio & sedato animo fiat.

1 Intentis autem in consessum oculis Paulus ait, Viri fratres, ego omni conscientia bona seruiui Deo ad hunc vsque diem.

2 Ananias aũt Põtifex maxim⁹ imperauit iis q̃ ipsi adstabãt, vt os ei⁹ cæderẽt.

3 Tũ Paulus dixit ei, Futurum est vt percutiat te De⁹, paries dealbate. & tu sedes iudicãs me secundũ Legem, & Legem transgrediens iubes me cædi?

Ὡς δὲ προέτεινεν αὐτὸν τοῖς ἱμᾶσιν, εἶπε πρὸς τὸν ἑστῶτα ἑκατόνταρχον ὁ Παῦλος, Εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν;

Ἀκούσας δὲ ὁ ἑκατόνταρχος, προσελθὼν ἀπήγγειλε τῷ χιλιάρχῳ, λέγων, Ὅρα τί μέλλεις ποιεῖν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος Ῥωμαῖός ἐστι.

Προσελθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος εἶπεν αὐτῷ, Λέγε μοι, εἰ σὺ Ῥωμαῖος εἶ; Ὁ δὲ ἔφη, Ναί.

Ἀπεκρίθη τε ὁ χιλίαρχος, Ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη, Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι.

Εὐθέως οὖν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάζειν. καὶ ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνοὺς ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεκώς.

Τῇ δὲ ἐπαύριον βουλόμενος γνῶναι τὸ ἀσφαλές, τὸ τί κατηγορεῖται παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐκέλευσεν ἐλθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ὅλον τὸ συνέδριον αὐτῶν· καὶ καταγαγὼν τὸν Παῦλον, ἔστησεν εἰς αὐτούς.

Κεφάλαιον κγ

Ἀτενίσας δὲ ὁ Παῦλος τῷ συνεδρίῳ, εἶπεν, Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας.

Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας ἐπέταξε τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα.

Τότε ὁ Παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε, Τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεός, τοῖχε κεκονιαμένε. καὶ σὺ κάθῃ κρίνων με κατὰ τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι;

Οἱ δὲ παρεστῶτες εἶπον, Τὸν ἀρχ- 4
ιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδορεῖς;
Ἔφη τε ὁ Παῦλος, Οὐκ ᾔδειν, ἀδελ- 5
φοί, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς. γέγραπται γάρ,
Ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.
Γνοὺς δὲ ὁ Παῦλος ὅτι τὸ ἓν μέρος 6
ἐστὶ Σαδδουκαίων, τὸ δὲ ἕτερον Φαρι-
σαίων, ἔκραξεν ἐν τῷ συνεδρίῳ, Ἄνδρες
ἀδελφοί, ἐγὼ Φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς Φα-
ρισαίου· περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως
νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι.
Τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλήσαντος, ἐγένετο 7
στάσις τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδου-
καίων· καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος.
Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ 8
εἶναι ἀνάστασιν, μηδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦ-
μα· Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμ-
φότερα.
Ἐγένετο δὲ κραυγὴ μεγάλη· καὶ ἀνα- 9
στάντες οἱ γραμματεῖς τοῦ μέρους τῶν Φα-
ρισαίων, διεμάχοντο, λέγοντες, Οὐδὲν
κακὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τού-
τῳ· εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ, ἢ ἄγ-
γελος, μὴ θεομαχῶμεν.
Πολλῆς δὲ γενομένης στάσεως, εὐλα- 10
βηθεὶς ὁ χιλίαρχος μὴ διασπασθῇ ὁ Παῦ-
λος ὑπ' αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στράτευμα
καταβὰν ἁρπάσαι αὐτὸν ἐκ μέσου αὐ-
τῶν, ἄγειν τε εἰς τὴν παρεμβολήν.
Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ 11
Κύριος εἶπε, Θάρσει Παῦλε· ὡς γὰρ διε-
μαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ,
οὕτω σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρῆσαι.
Γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιήσαντές τινες 12
τῶν Ἰουδαίων συστροφήν, ἀνεθεμάτισαν
ἑαυτούς, λέγοντες μήτε φαγεῖν μήτε

Tum qui adstabant di-
xerunt, Pōtifici maximo
Dei conuitiaris?
Dixit autem Paulus,
Nesciebam, fratres, Pon-
tificem esse maximū. scri-
ptū est enim, ||Prīcipi po
puli tui non maledices.
Quū verò nosset Pau-
lus vnā quidē partē esse
Sadducæorū, alterā verò
Pharisæorum, clamauit
in consessu, Viri fratres,
||ego Pharisæus sū, filius
Pharisæi: de spe & resur-
rectione mortuorum ego
in iudicium vocor.
Quū autē hæc esset lo-
quut9, orta est seditio in-
ter Pharisæos ac Saddu-
cæos: & diuisa est mul-
titudo.
Nam Sadducæi quidē
dicūt nō esse resurrectio-
nem, neque Angelum, ne
que spiritū: Pharisæi autē
vtrunque confitentur.
Ortus est igitur clamor
magn9: & quū surrexisset
Scribæ ex partibus Phari
sæorum, depugnabant, di
centes, Nihil mali inueni
m9 in homine isto: quòd
si spiritus loquutus est ei,
seu Angelus, ne repugne-
mus Deo.
10 Et quum magna sedi-
tio esset, veritus Tribun9
ne Paulus ab ipsis discer-
peretur, iussit militū ma-
num descendere, & eum
rapere de medio eorum,
ac ducere in castra.
11 Sequente verò nocte
adstās ei Dominus dixit,
Confide Paule. Vt enim
testificatus es de me in
Hierusalem, sic te opor-
tet etiā Romę testificari.
12 Orto autem die, quidā
ex Iudæis facta coitione
deuouerunt sese, dicentes
neque esuros se neque

Magistratibus ex animo deferēdus honor, etiam tyrannis.

Exo.22.28

Impios licet inter se interdum committere, vt ab oppugnatione desistant, modò id nulla veritatis iactura fiat.

Infrà, 24.21
philip.3.5

Infirma est malorum cōcordia, quantumlibet ad opprimēdam veritatem cōspirent.

Negare Angelorum & animarum hypostasin, & mortuorū resurrectionē, vetus Sadducæorum hæresis.

Domin9 inter ipsos hostes inuenit, quum libet, causæ suæ patronos.

Deus suos ad extremum non deserit.

Stulto zelo correpti, mentiri & occidere, quiduis denique sibi licere arbitrantur.

bibituros vsquequo trucidassent Paulum.

13 Erant autẽ plures quàm quadraginta *viri* qui hãc coniurationem fecerant.

14 Qui adierunt principes Sacerdotum & seniores, & dixerunt, Deuotione deuouimus nosipsos, nihil gustaturos vsquequo trucidauerimus Paulum.

15 Nunc ergo vos indicate Tribuno ex consessus voluntate vt eum cras ad vos deducat, veluti exquisitius percogniturós de iis quæ ad eum *spectant*: nos verò, priusquam appropinquet, parati sum⁹ ipsum interimere.

16 Quum autem filius sororis Pauli audisset insidias, venit, & ingressus in castra annũtiauit Paulo.

Prudẽtia Spiritus cum simplicitate est coniũgenda.

17 Paulus autem aduocato quodam ex Centurionibus, ait, Adolescentem hunc abduc ad Tribunũ: habet enim quod annuntiet ei.

18 Ille igitur acceptũ eum duxit ad Tribunum, & dixit, Vinctus Paulus aduocatum me rogauit vt hũc adolescẽtem ducerem ad te, qui aliquid habeat quod tibi loquatur.

19 Tribunus verò prehensa eius manu, quum secessisset seorsum, percontatus est, Quid est quod habes mihi annuntiandum?

20 Ille autem dixit, Iudæi constituerunt te rogare vt cras Paulum deducas in consessum, quasi aliquid exquisitius percõtaturi sint de eo.

πιεῖν ἕως οὗ ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον.

Ἦσαν δὲ πλείους τεσσαράκοντα οἱ ταύτην τὴν συνωμοσίαν πεποιηκότες.

Οἵτινες προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, εἶπον, Ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν ἑαυτούς, μηδενὸς γεύσασθαι ἕως οὗ ἀποκτείνωμεν τὸν Παῦλον.

Νῦν οὖν ὑμεῖς ἐμφανίσατε τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνεδρίῳ ὅπως αὔριον αὐτὸν καταγάγῃ πρὸς ὑμᾶς, ὡς μέλλοντας διαγινώσκειν ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ· ἡμεῖς δέ, πρὸ τοῦ ἐγγίσαι αὐτόν, ἕτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν.

Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς Παύλου τὴν ἐνέδραν, παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολήν, ἀπήγγειλε τῷ Παύλῳ.

Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Παῦλος ἕνα τῶν ἑκατοντάρχων, ἔφη, Τὸν νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον· ἔχει γάρ τι ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ.

Ὁ μὲν οὖν παραλαβὼν αὐτὸν ἤγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον, καί φησιν, Ὁ δέσμιος Γαῦλος προσκαλεσάμενός με ἠρώτησε τοῦτον τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρός σε, ἔχοντά τι λαλῆσαί σοι.

Ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλίαρχος, καὶ ἀναχωρήσας κατ' ἰδίαν, ἐπυνθάνετο, Τί ἐστιν ὃ ἔχεις ἀπαγγεῖλαί μοι;

Εἶπε δέ, Ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι συνέθεντο τοῦ ἐρωτῆσαί σε ὅπως αὔριον εἰς τὸ συνέδριον καταγάγῃς τὸν Παῦλον, ὡς μέλλοντές τι ἀκριβέστερον πυνθάνεσθαι περὶ αὐτοῦ.

Σὺ οὖν μὴ πεισθῇς αὐτοῖς. ἐνεδρεύ- 21
ουσι γὰρ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους
τεσσαράκοντα, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν ἑαυ-
τοὺς μήτε φαγεῖν μήτε πιεῖν ἕως οὗ ἀνέ-
λωσιν αὐτόν· καὶ νῦν ἕτοιμοί εἰσι, προσ-
δεχόμενοι τὴν ἀπὸ σοῦ ἐπαγγελίαν.
Ὁ μὲν οὖν χιλίαρχος ἀπέλυσε τὸν 22
νεανίαν, παραγγείλας μηδενὶ ἐκλαλῆ-
σαι ὅτι ταῦτα ἐνεφανίσας πρός με.
Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς 23
τῶν ἑκατοντάρχων, εἶπεν, Ἑτοιμάσατε
στρατιώτας διακοσίους, ὅπως πορευθῶσιν
ἕως Καισαρείας, καὶ ἱππεῖς ἑβδομήκοντα,
καὶ δεξιολάβους διακοσίους, ἀπὸ τρίτης
ὥρας τῆς νυκτός·
Κτήνη τε παραστῆσαι, ἵνα ἐπιβιβά- 24
σαντες τὸν Παῦλον διασώσωσι πρὸς
Φήλικα τὸν ἡγεμόνα·
Γράψας ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὸν 25
τύπον τοῦτον,
Κλαύδιος Λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγε- 26
μόνι Φήλικι χαίρειν.
Τὸν ἄνδρα τοῦτον συλληφθέντα ὑπὸ 27
τῶν Ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι
ὑπ' αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι
ἐξειλόμην αὐτόν, μαθὼν ὅτι Ῥωμαῖός
ἐστι.
Βουλόμενος δὲ γνῶναι τὴν αἰτίαν δι' 28
ἣν ἐνεκάλουν αὐτῷ, κατήγαγον αὐτὸν
εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν.
Ὃν εὗρον ἐγκαλούμενον περὶ ζητη- 29
μάτων τοῦ νόμου αὐτῶν, μηδὲν δὲ ἄξιον
θανάτου ἢ δεσμῶν ἔγκλημα ἔχοντα.
Μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς 30
τὸν ἄνδρα μέλλειν ἔσεσθαι ὑπὸ τῶν Ἰου-
δαίων, ἐξαυτῆς ἔπεμψα πρὸς σε·

Tu verò ne ipsis assentitor. insidiantur enim ei ex istis viri plures quadraginta, qui seipsos deuouerunt neque esuros neque bibituros vsquequo interemerint eum: & nunc parati sunt, expectantes quid à te renuntietur.

Tribunus igitur dimisit adolescentem, quum ei præcepisset *vt* nulli effutiret se hæc ipsi indicasse.

Non est consilium contra Dominum & ipsius seruos.

Et aduocatis duobus quibusdam ex Centurionibus, iussit vt pararent milites ducétos qui proficiscerentur Cæsareã vsque, & equites septuaginta, & stipatores ducétos, à tertia hora noctis:

Et vt iumenta præberent, vt impositum Paulum saluum perducerent ad Felicem præsidem:

Scripta epistola quæ hanc summam contineret,

Claudius Lysias præstãtissimo præsidi Felici salutem.

Virum hunc comprehensum à Iudæis, quum iam esset ab eis interimédus, superueniens cũ militum manu erui, quum cognouissem Romanum esse.

Lysias repentè factus à Domino Pauli patronus.

Et volens scire causam cur eum criminarentur, deduxi eum in ipsorum consessum.

Quem comperi accusari de quæstionibus Legis ipsorum, nullius criminis reum quod sit dignũ morte aut vinculis.

Quũ auté mihi indicatũ esset insidias huic viro factũ iri à Iudæis, eo ipso mométo misi *eum* ad te:

& denũtiaui quoque ac-
cusatoribus vt quæ habẽt
aduersus eum dicant a-
pud te. Vale.
31 Milites igitur sicut ipsis
præceptum erat, acceptũ
Paulum duxerunt nocte
Antipatrida.

32 Postero autem die, re-
lictis equitibus qui cum
eo irent, reuersi sunt in
castra.

33 Qui quũ venissent Cæ-
saream, & reddidissent e-
pistolam Præsidi, stiterũt
coram eo etiam Paulum.

34 Quum legisset autẽ *li-
teras* Præses, & interro-
gasset ex qua prouincia
esset, ac cognouisset esse
ex Cilicia:
35 Audiam te, inquit, quũ
accusatores quoque tui
adfuerint. Iussitque in
prætorio Herodis ipsum
custodiri.

CAP. XXIIII.

Hypocritæ quod nec vi nec fraude possunt, tandem iuris specie nituntur obtinere.

1 QVinque autẽ pòst
diebus descẽdit Põ-
tifex maximus
Ananias cum senioribus,
& Tertullo quodam ora-
tore: qui comparuerunt
coram Præside contra
Paulum.
2 Citato igitur eo, cœpit
accusare Tertullus, dicẽs,
3 Nos per te tuæque pru-
dentiæ egregia in hac gẽ-
te facinora multã pacem
consequutos, & prorsus
& vbique agnoscimus,
præstãtissime Felix, cum
omni gratiarum actione.
4 Ne verò te diutius in-
terpellem, rogo te vt au-
dias nos paucis pro tua
æquitate.

παραγγείλας καὶ τοῖς κατηγόροις λέγειν τὰ
πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σοῦ. Ἔρρωσο.
31 Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται κατὰ τὸ διατε-
ταγμένον αὐτοῖς, ἀναλαβόντες τὸν Παῦ-
λον, ἤγαγον διὰ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν Ἀν-
τιπατρίδα.
32 Τῇ δὲ ἐπαύριον ἐάσαντες τοὺς ἱπ-
πεῖς πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς
τὴν παρεμβολήν.
33 Οἵτινες εἰσελθόντες εἰς τὴν Καισά-
ρειαν, καὶ ἀναδόντες τὴν ἐπιστολὴν τῷ
ἡγεμόνι, παρέστησαν καὶ τὸν Παῦλον
αὐτῷ.
34 Ἀναγνοὺς δὲ ὁ ἡγεμών, καὶ ἐπερωτή-
σας ἐκ ποίας ἐπαρχίας ἐστί, καὶ πυθόμενος
ὅτι ἀπὸ Κιλικίας·
35 Διακούσομαί σου, ἔφη, ὅταν καὶ οἱ
κατήγοροί σου παραγένωνται. Ἐκέλευσέ
τε αὐτὸν ἐν τῷ πραιτωρίῳ τοῦ Ἡρώδου
φυλάσσεσθαι.

Κεφάλαιον κδ.

1 ΜΕτὰ δὲ πέντε ἡμέρας κατέβη ὁ
ἀρχιερεὺς Ἀνανίας μετὰ τῶν πρε-
σβυτέρων, καὶ ῥήτορος Τερτύλλου τινός,
οἵτινες ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ
Παύλου.
2 Κληθέντος δὲ αὐτοῦ, ἤρξατο κατηγο-
ρεῖν ὁ Τέρτυλλος, λέγων,
3 Πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ,
καὶ κατορθωμάτων γινομένων τῷ ἔθνει
τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας, πάντῃ τε καὶ
πανταχοῦ ἀποδεχόμεθα, κράτιστε Φή-
λιξ, μετὰ πάσης εὐχαριστίας.
4 Ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πλεῖόν σε ἐγκόπτω,
παρακαλῶ ἀκοῦσαί σε ἡμῶν συντό-
μως τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ.

Εὑρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τοῦτον λοιμὸν, 5
καὶ κινοῦντα στάσιν πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις
τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην, πρωτοστάτην
τε τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως·
Ὃς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι· 6
ὃν καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον
νόμον ἠθελήσαμεν κρίνειν.
Παρελθὼν δὲ Λυσίας ὁ χιλίαρχος, 7
μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀ-
πήγαγε.
Κελεύσας τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ἔρ- 8
χεσθαι ἐπὶ σέ· παρ' οὗ δυνήσῃ αὐτὸς ἀνα-
κρίνας περὶ πάντων τούτων ἐπιγνῶναι ὧν
ἡμεῖς κατηγοροῦμεν αὐτοῦ.
Συνέθεντο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φάσκον- 9
τες ταῦτα οὕτως ἔχειν.
Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος, νεύσαντος 10
αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγειν, Ἐκ πολλῶν ἐ-
τῶν ὄντα σε κριτὴν τῷ ἔθνει τούτῳ ἐπι-
στάμενος, εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτοῦ
ἀπολογοῦμαι·
Δυναμένου σου γνῶναι ὅτι οὐ πλεί- 11
ους εἰσί μοι ἡμέραι ἢ δεκαδύο, ἀφ' ἧς
ἀνέβην προσκυνήσων ἐν Ἱερουσα-
λήμ.
Καὶ οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ εὗρόν με πρός 12
τινα διαλεγόμενον, ἢ ἐπισύστασιν ποιοῦν-
τα ὄχλου, οὔτε ἐν ταῖς συναγωγαῖς, οὔ-
τε κατὰ τὴν πόλιν.
Οὔτε παραστῆσαι δύνανται περὶ 13
ὧν νῦν κατηγοροῦσί μου.
Ὁμολογῶ δὲ τοῦτό σοι, ὅτι κατὰ τὴν 14
ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, οὕτω λατρεύω
τῷ πατρῴῳ Θεῷ, πιστεύων πᾶσι τοῖς
κατὰ τὸν νόμον καὶ ἐν τοῖς προφήταις γε-
γραμμένοις.

Comperimus enim vi-
rum hunc esse pestilenté,
& qui moueat seditioné
omnibus Iudæis per vni-
uersum orbem, & princi-
pem sectæ Nazarenorũ:
Qui templum quoque
tentauit profanare: qué
etiam prehensum volui-
mus secundũ Legem no-
stram iudicare.
Sed interueniens tri-
bunus Lysias, cum magna
vi abduxit eum è mani-
bus nostris:
Iussis ipsius accusatori
bus ad te venire: ex quo
poteris, ipse, inquisitione
habita, de omnibus istis
cognoscere de quib⁹ nos
eum accusamus.
Consenserunt autem
etiam Iudæi, dicétes hæc
ita se habere.
Respondit autem Pau-
lus, quũ innuisset ei Præ-
ses vt loqueretur, Quia te
à multis annis isti genti
præfuisse scio, meliore a-
nimo in rebus meis de-
fensione vtar:
Quum tu possis nosse
non plures *exactos* esse
dies quàm duodecim ex
quo ascendi adoraturus
in Hierusalem.
Neque verò me in tem
plo inuenerunt cum ali-
quo disserentem, aut coi-
tionem turbę facientem,
neque in synagogis, ne-
que in vrbe:
Neque probare possũt
ea de quibus nunc me ac-
cusant.
Hoc verò tibi confi-
teor, me secundũ viam il-
lam quam sectam dicunt,
ita seruire patrio Deo, vt
qui credã omnibus quæ
in Lege & in Prophetis
scripta sunt:

Tertullus ex
diaboli rheto
rica, incipiens
ab adulatio-
ne, desinit in
médacia: Pau-
lus verò diui-
na eloquétia
fretus, simpli
ci exordio ad-
hibito, vera
inficiatione
obiectum se-
ditionis cri-
men à se reii-
cit.

14 In causa
religionis Pau
lus à cõiectu-
rali ad quali-
tatis statũ de-
labitur, obie-
ctam sibi reli-
gionem non
modò nõ ne-
gans, sed etiã
vt veram, di-
uinam & o-
mnium anti-
quissimam, de-
fendens.

15 Et spem habeā in Deū, fore quā etiam ii ipsi expectant resurrectionem mortuorum, tum iustorum, tum iniustorum.

15 Ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν θεόν, ἣν καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσδέχονται, ἀνάστασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων.

Rem gestam denique vere narrat Paul⁹, quam Tertullus multismodis corruperat.

16 In hoc igitur ipse me exerceo, vt conscientiam habeam sine offendiculo apud Deum & apud homines semper.

16 Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν πρὸς τὸν θεὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις διαπαντός.

17 Pluribus autem annis interiectis, veni eleemosynas exhibiturus genti meæ & oblationes.

17 Δι' ἐτῶν δὲ πλειόνων παρεγενόμην ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος μου καὶ προσφοράς.

18 Quo tēpore inuenerunt me sanctificatum in templo, non *tamen* cū turba, neque cum tumultu, quidam ex Asia Iudæi.

18 Ἐν οἷς εὗρόν με ἡγνισμένον ἐν τῷ ἱερῷ, οὐ μετὰ ὄχλου, οὐδὲ μετὰ θορύβου, τινὲς ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι.

19 Quos oportuit apud te adesse, & accusare siquid haberent aduersum me.

19 Οὓς ἔδει ἐπὶ σοῦ παρεῖναι, καὶ κατηγορεῖν εἴ τι ἔχοιεν πρός με.

20 Aut hi ipsi dicāt siquod inuenerint in me iniustè factum, quum ego starem in consessu.

20 Ἢ αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν εἴ τι εὗρον ἐν ἐμοὶ ἀδίκημα, στάντος μου ἐπὶ τοῦ συνεδρίου.

21 Nisi de hac vna voce qua clamaui quum inter eos starē, De resurrectione mortuorum ego in iudicium vocor hodie à vobis.

21 Ἢ περὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς, ἧς ἔκραξα ἑστὼς ἐν αὐτοῖς, Ὅτι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι σήμερον ὑφ' ὑμῶν.

Iudex vt de re dubia, Amplius pronunciat.

22 Auditis autē his, Felix distulit eos. Postquā exquisitius pernouero quæ ad sectam istam pertinēt, inquiēs, Quum Tribunus Lysias descenderit, pernoscam vestrum negotium.

22 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φῆλιξ ἀνεβάλετο αὐτούς, ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, εἰπών, Ὅταν Λυσίας ὁ χιλίαρχος καταβῇ, διαγνώσομαι τὰ καθ' ὑμᾶς.

Fid⁹ est suorū custos Dominus, & incredibilisquædam virtus veritatis, etiam inter homines alioqui profanos.

23 Et præcepit Centurioni vt seruaretur Paul⁹ ac laxaretur, & neque prohiberet ex ipsius familiaribus ei ministrare, aut cū adire.

23 Διαταξάμενός τε τῷ ἑκατοντάρχῃ τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον, ἔχειν τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηρετεῖν, ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.

24 Aliquot autē pòst diebus quum adesset Felix cum Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, accersiuit Paulum, & audiuit cū de fide quæ est in Christum.

24 Μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ Φῆλιξ σὺν Δρουσίλλῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ οὔσῃ Ἰουδαίᾳ, μετεπέμψατο τὸν Παῦλον, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

25 Διαλεγομένου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τοῦ κρίματος τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔμφοβος γενόμενος ὁ Φῆλιξ ἀπεκρίθη, Τὸ νῦν ἔχον πορεύου· καιρὸν δὲ μεταλαβὼν μετακαλέσομαί σε.

Differente autem ipso de iustitia, & continentia, & iudicio futuro, expauefactus Felix respondit, Nunc quidem abi: cæterùm opportunitatem nactus accersam te:

26 Ἅμα δὲ καὶ ἐλπίζων ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος, ὡμίλει αὐτῷ.

Simul & illud sperãs, fore vt pecunia ipsi daretur à Paulo, vt eũ *vinculis* exolueret: quãobrẽ etiã frequentius eum accersens, colloquebatur cum eo.

27 Διετίας δὲ πληρωθείσης ἔλαβε διάδοχον ὁ Φῆλιξ Πόρκιον Φῆστον· θέλων τε χάριτας καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Φῆλιξ, κατέλιπε τὸν Παῦλον δεδεμένον.

Biennio autem expleto accepit successorẽ Felix Porcium Festum: & volens gratiam inire à Iudæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

In animo sibi male conscio, etiam si qua interdum est æquitatis species, necesse tamen est mox deleri. Interea tamẽ patiẽtia opus est, eáque diuturna.

Κεφάλαιον κε.

CAP. XXV.

1 Φῆστος οὖν ἐπιβὰς τῇ ἐπαρχίᾳ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ Καισαρείας.

Festus ergo ingressus prouinciam, triduo pòst ascendit Hierosolymã ab *vrbe* Cæsarea.

Diligentes ministri Satanæ in captandis omnibus occasionibus: sed excubans Dominus pro suis, omnia eorum consilia nullo negotio impedit.

2 Ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Παύλου, καὶ παρεκάλουν αὐτόν,

Indicarunt autẽ ei Põtifex maximus & primarii ex Iudæis de Paulo, & eum rogarunt,

3 Αἰτούμενοι χάριν κατ' αὐτοῦ, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ· ἐνέδραν ποιοῦντες ἀνελεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ὁδόν.

Petentes gratiam aduersus eum, vt accerseret eum in Hierusalem: factis insidiis vt eum in via interimerent.

4 Ὁ μὲν οὖν Φῆστος ἀπεκρίθη τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐν Καισαρείᾳ, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τάχει ἐκπορεύεσθαι.

Festus autem respondit seruari Paulum Cæsareæ, se verò citò *illuc* profecturum.

5 Οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν, φησί, συγκαταβάντες, εἴ τι ἐστὶν ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ, κατηγορείτωσαν αὐτοῦ.

Qui ergo inter vos, inquit, possunt, vnà descendant, & siqua est in hoc viro improbitas, accusent eum.

6 Διατρίψας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡμέρας πλείους ἢ δέκα, καταβὰς εἰς Καισάρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσε τὸν Παῦλον ἀχθῆναι.

Et actis inter eos dieb⁹ non pluribus quàm decem, quum descendisset Cęsaream, postero die sedit pro tribunali, iussitque Paulum adduci.

Iniuriã non iniuria sed iure licet repellere.

7 Qui quum venisset, circunsteterũt *eum* qui Hierosolymis descenderant Iudæi, multas & graues criminationes adferẽtes aduersus Paulũ, quas nõ poterant demonstrare:

8 Quum ipse exciperet, *se* neque in legem Iudæorum, neque in templum, neque in Cæsarem quicquam peccasse.

Dominus malorum cõsilia non tantũ auertit, sed etiã in ipsorum caput retorquet

9 Sed Festus volens gratiam inire à Iudæis, respõdẽs Paulo, dixit, Vis Hierosolymam ascendere, & illic de his iudicari apud me?

10 Dixit autẽ Paulus, Ad tribunal Cæsaris sto, vbi me oportet iudicari. Iudæis nulla in re iniuriam feci, sicut & tu pulchrè nosti.

11 Nam siquam iniuriam ac dignum morte aliquid feci, non recuso mori: sin verò nihil est *eorum* quorum isti me accusant, nemo potest me illis cõdonare: Cæsarem appello.

12 Tunc Festus cũ cõsilio colloquutus, respondit, Cæsarem appellasti? ad Cæsarem proficiscêris.

Festus nihil tale cogitans, testibus etiã regibus, Iudæorũ improbitatẽ, & Pauli innocẽtiam in apertũ proferens, Ecclesiam Dei mirificè cõfirmat.

13 Diebus autem aliquot exactis, Agrippa rex & Bernice venerunt Cæsaream, salutaturi Festum.

14 Et quum dies complures illic versati fuissent, Festus regi exposuit quæ ad Paulum *spectabant*, dicens, Vir quidam est relictus à Felice vinctus:

15 De quo, quũ peruenissem Hierosolymam, indicarunt mihi principes Sacerdotum & seniores Iudæorum, petẽtes damnationem aduersus eum:

Παραγενομένου δὲ αὐτοῦ, περιέστη-
σαν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβεβηκό-
τες Ἰουδαῖοι, πολλὰ καὶ βαρέα αἰτιά-
ματα φέροντες κατὰ τοῦ Παύλου, ἃ οὐκ ἴ-
σχυον ἀποδεῖξαι·

Ἀπολογουμένου αὐτοῦ, Ὅτι οὔτε εἰς
τὸν νόμον τῶν Ἰουδαίων, οὔτε εἰς τὸ ἱε-
ρὸν, οὔτε εἰς Καίσαρά τι ἥμαρτον.

Ὁ Φῆστος δὲ τοῖς Ἰουδαίοις θέλων χά-
ριν καταθέσθαι, ἀποκριθεὶς τῷ Παύλῳ
εἶπε, Θέλεις εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβὰς,
ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνεσθαι ἐπ᾽ ἐμοῦ;

Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, Ἐπὶ τοῦ βήματος
Καίσαρος ἑστώς εἰμι, οὗ με δεῖ κρίνεσθαι.
Ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς καὶ σὺ κάλ-
λιον ἐπιγινώσκεις.

Εἰ μὲν γὰρ ἀδικῶ, καὶ ἄξιον θανάτου
πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθα-
νεῖν· εἰ δὲ οὐδέν ἐστιν ὧν οὗτοι κατηγοροῦ-
σί μου, οὐδείς με δύναται αὐτοῖς χαρί-
σασθαι. Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι.

Τότε ὁ Φῆστος συλλαλήσας μετὰ τοῦ
συμβουλίου, ἀπεκρίθη, Καίσαρα ἐπι-
κέκλησαι; ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ.

Ἡμερῶν δὲ διαγενομένων τινῶν, Ἀ-
γρίππας ὁ βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κα-
τήντησαν εἰς Καισάρειαν, ἀσπασόμε-
νοι τὸν Φῆστον.

Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας διέτριβον
ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ
τὸν Παῦλον, λέγων, Ἀνήρ τις ἐστὶ κατα-
λελειμμένος ὑπὸ Φήλικος δέσμιος.

Περὶ οὗ, γενομένου μου εἰς Ἱεροσό-
λυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρε-
σβύτεροι τῶν Ἰουδαίων αἰτούμενοι κατ᾽
αὐτοῦ δίκην·

16 Πρὸς οὓς ἀπεκρίθην ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος.

Quibus respondi, non esse Romanis morem, quempiam perdendum dare, priusquam is qui accusatur, in conspectu habeat accusatores, & locum defensionis accipiat super criminatione.

17 Συνελθόντων οὖν αὐτῶν ἐνθάδε, ἀναβολὴν μηδεμίαν ποιησάμενος, τῇ ἑξῆς καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα.

Quum ergo huc conuenissent, absque vlla dilatione, consequenti die quum sedissem pro tribunali, iussi adduci hominem.

18 Περὶ οὗ σταθέντες οἱ κατήγοροι οὐδεμίαν αἰτίαν ἐπέφερον ὧν ὑπενόουν ἐγώ.

Cuius accusatores quũ adstarent, nullum crimẽ obiiciebant eorum quæ ego suspicatus eram:

19 Ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον πρὸς αὐτόν, καὶ περί τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῆν.

Sed quęstiones quasdã de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus viuere.

Profani ex ex intestinis rixis dãnãdæ veræ doctrinæ occasionẽ arripiunt: sed salua interim manet veritas.

20 Ἀπορούμενος δὲ ἐγὼ εἰς τὴν περὶ τούτου ζήτησιν, ἔλεγον εἰ βούλοιτο πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, κἀκεῖ κρίνεσθαι περὶ τούτων.

Dubitans autem ego in eiusmodi quæstione, dixi num vellet proficisci in Ierusalem, & illic iudicari super istis.

21 Τοῦ δὲ Παύλου ἐπικαλεσαμένου τηρηθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέλευσα τηρεῖσθαι αὐτόν, ἕως οὗ πέμψω αὐτὸν πρὸς Καίσαρα.

Quum verò Paulus appellasset vt seruaretur Augusti cognitioni, iussi eũ seruari quousque mitterẽ eum ad Cæsarem.

22 Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Φῆστον ἔφη, Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκοῦσαι. Ὁ δέ, Αὔριον, φησίν, ἀκούσῃ αὐτοῦ.

Agrippa verò dixit Festo, Velim & ipse hominem audire. At ille, Cras, inquit, eum audies.

Impletur in Paulo quod de eo prædixerat Ananiæ Dominus, suprà, 9. c. 15

23 Τῇ οὖν ἐπαύριον ἐλθόντος τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόντων εἰς τὸ ἀκροατήριον σύν τε τοῖς χιλιάρχοις, καὶ ἀνδράσι τοῖς κατ᾽ ἐξοχὴν οὖσι τῆς πόλεως, καὶ κελεύσαντος τοῦ Φήστου, ἤχθη ὁ Παῦλος.

Postero igitur die quũ venisset Agrippa & Bernice cum multa ostentatione, & introisset in auditorium cum Tribunis & eminentibus eius vrbis ciuibus, iubente Festo adductus est Paulus.

24 Tum Festus, Agrippa rex, inquit, & omnes qui simul adestis nobiscum, conspicitis istum de quo omnis multitudo Iudæorum compellauit me & Hierosolymis & hîc, vociferantes non oportere eum viuere amplius.

Καί φησιν ὁ Φῆστος, Ἀγρίππα βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ συμπαρόντες ἡμῖν ἄνδρες, θεωρεῖτε τοῦτον περὶ οὗ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐνέτυχόν μοι ἔν τε Ἱεροσολύμοις καὶ ἐνθάδε, ἐπιβοῶντες μὴ δεῖν ζῆν αὐτὸν μηκέτι.

25 Ego verò quum comperissē nihil dignū morte eum fecisse, & is ipse appellasset Augustū, decreui eum mittere.

Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος μηδὲν ἄξιον θανάτου αὐτὸν πεπραχέναι, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου ἐπικαλεσαμένου τὸν Σεβαστόν, ἔκρινα πέμπειν αὐτόν.

26 De quo quid certi scribam domino, nō habeo. quapropter produxi eū ad vos, & maximè ad te, rex Agrippa, vt inquisitione habita, habeā quod scribam.

Περὶ οὗ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω. διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμῶν, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης σχῶ τι γράψαι.

27 Nam præter rationem mihi videtur, mittere vinctum, & crimina in eum *collata* non significare.

Ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ, πέμποντα δέσμιον, μὴ καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημᾶναι.

CAP. XXVI.

Κεφάλαιον κϛ.

1 Agrippa verò Paulo dixit, Permittitur tibi pro teipso dicere. Tunc Paulus extenta manu, hac defensione vsus est,

Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, Ἐπιτρέπεταί σοι ὑπὲρ σεαυτοῦ λέγειν. Τότε ὁ Παῦλος ἀπελογεῖτο, ἐκτείνας τὴν χεῖρα,

Peritum iudicem nancisci, magnum & rarum Dei beneficium.

2 Super omnibus de quibus postulor à Iudæis, rex Agrippa, beatum me duco quòd sim hodie causam apud te dicturus:

Περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ Ἰουδαίων, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ἥγημαι ἐμαυτὸν μακάριον, μέλλων ἀπολογεῖσθαι ἐπὶ σοῦ σήμερον·

3 Maximè quòd te gnarum esse sciam omnium quæ apud Iudæos sunt & rituum & quæstionum. ideo rogo te vt patienter me audias.

Μάλιστα γνώστην ὄντα σε πάντων τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἐθῶν τε καὶ ζητημάτων. διὸ δέομαί σου, μακροθύμως ἀκοῦσαί μου.

Paulus vitæ suæ narrationem in duo tēpora distribuens, prioris testes citat ipsos aduersarios, posterioris verò, patres & Prophetas.

4 Itaque vitam quidem meam actam à iuuētute, quæque à principio fuit in gente mea Hierosolymis, sciunt omnes Iudæi:

Τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου τὴν ἐκ νεότητος, τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην ἐν τῷ ἔθνει μου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἴσασι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι·

5 Προγινώσκοντές με ἄνωθεν (ἐὰν θέλωσι μαρτυρεῖν) ὅτι κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἔζησα Φαρισαῖος·

Vt qui antea nouerint me iam inde à maioribus (si velint testari) secundū exquisitissimam illam sectam nostræ religionis vixisse Pharisæum:

6 Καὶ νῦν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἕστηκα κρινόμενος·

Nunc verò ob spē promissionis factæ patribus nostris à Deo, sto in iudicium vocatus:

Tres sunt testes maxime idonei veræ doctrinæ, Deꝰ, veri patres, Ecclesiæ consensus.

7 Εἰς ἣν τὸ δωδεκάφυλον ἡμῶν ἐν ἐκτενείᾳ νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεῦον ἐλπίζει καταντῆσαι. περὶ ἧς ἐλπίδος ἐγκαλοῦμαι, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

Ad quam duodecim tribus nostræ, *Deo* nocte & die perpetuò seruientes, sperant se peruenturas. de qua spe postulor, rex Agrippa, à Iudæis.

8 Τί; ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει;

Quid? incredibile iudicatur apud vos quòd Deꝰ mortuos excitet?

Mortuos resurgere probat primùm ex Dei potentia, deinde ex Christi resurrectione, cuius ipse sit testis idoneus.

9 Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου δεῖν πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι.

Equidem statuerā mihi aduersus nomen Iesu Nazareni multa contraria facienda.

10 Ὃ καὶ ἐποίησα ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ πολλοὺς τῶν ἁγίων ἐγὼ φυλακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξουσίαν λαβών· ἀναιρουμένων τε αὐτῶν κατήνεγκα ψῆφον.

||Quod etiam feci Hierosolymis: & multos sanctorū ego carceribus inclusi, à principibus Sacerdotū potestate accepta: & quum *ab eis* interimerentur, tuli suffragium.

Suprà, 8.5

11 Καὶ κατὰ πάσας τὰς συναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐτοὺς, ἠνάγκαζον βλασφημεῖν· περισσῶς τε ἐμμαινόμενος αὐτοῖς, ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.

Ac per omnes synagogas sæpe ipsos puniens, coegi ad blasphemandū: & supramodum furens aduersus eos, persequutus sum in exteras vsque ciuitates.

12 Ἐν οἷς καὶ πορευόμενος εἰς τὴν Δαμασκὸν μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς παρὰ τῶν ἀρχιερέων,

Quo tēpore etiā ||proficiscens Damascum cum potestate & procuratione principū Sacerdotū,

Suprà, 9.2

13 Ἡμέρας μέσης, κατὰ τὴν ὁδὸν εἶδον, βασιλεῦ, οὐρανόθεν ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, περιλάμψαν με φῶς καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ πορευομένους.

Die medio, rex, in via vidi cælitus lucem, quæ splendorem solis superabat, circunfulsisse me & eos qui mecum iter faciebant.

14 Πάντων δὲ καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, ἤκουσα φωνὴν λαλοῦσαν πρός

Quum autē omnes nos decidissemus in terrā, audiui vocem alloquētem

me, ac dicentem Hebrai-
ca lingua, Saul, Saul, quid
me persequeris? durum
est tibi contra stimulos
calcitrare.
Ego autẽ dixi, Quis es
Dñe? At ille dixit, Ego
sũ Iesus quẽ tu ꝑsequeris.
Sed exurge, & sta in pe-
des tuos. idcirco enim ap
parui tibi vt designarem
te ministrũ ac testem tũ
eorũ quæ vidisti, tũ eorũ
in quibus apparebo tibi:
Eruens te ex hoc popu
lo, & Gentibus, ad quos
nunc te mitto,
Vt aperias oculos eo-
rũ, vt se conuertãt à tene
bris ad lucẽ, & *à* potesta-
te Satanæ ad Deum, vt re
missionẽ peccatorũ & sor
tẽ inter sanctificatos acci-
piãt, ꝑ fidẽ quæ est in me.
Vnde, rex Agrippa, nõ
fui rebellis cælesti visio-
ni:
||Sed iis qui sunt Dama
sci primùm, & Hieroso-
lymis, & per omnem re-
gionem Iudææ, deinde &
Gentibus annuntiaui vt
resipiscerent & conuerte-
rent se ad Deum, opera
facientes digna iis qui re-
sipuissent.
Horũ causa Iudæi||me
in templo comprehensũ
tentarunt interficere:
Sed auxiliũ à Deo na-
ctus perstiti in hũc vsque
diem, testificans *ista* tum
paruis tum magnis, nec
quicquam dicens extra ea
quæ Prophetæ ac Moses
futura prædixerunt:
Nempe Christũ esse pas
surũ, ac primum ex resur
rectione mortuorum, lu-
cem annuntiaturum huic
populo & Gentibus.

Euangelii finis est, ad Christi cognitionẽ adductos, & in eo per fidem apprehẽsos iustificatos & sãctificatos, seruare.

Paulus citat Apostolici sui muneris authorem Deũ, testem autẽ, ipsius gratiã. *Suprà*, 12, *&* 14

Suprà, 21. 30

Christus, scopus Legis ac Prophetarũ.

με, καὶ λέγουσαν τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ,
Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; σκληρόν
σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.
15 Ἐγὼ δὲ εἶπον, Τίς εἶ Κύριε; Ὁ δὲ
εἶπεν, Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις.
16 Ἀλλὰ ἀνάστηθι, καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πό-
δας σου· εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι, προχει-
ρίσασθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα ὧν
τε εἶδες, ὧν τε ὀφθήσομαί σοι·
17 Ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν
ἐθνῶν, εἰς οὓς νῦν σε ἀποστέλλω,
18 Ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ ἐπι-
στρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξου-
σίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεὸν, τοῦ λαβεῖν
αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν
τοῖς ἡγιασμένοις, πίστει τῇ εἰς ἐμέ.
19 Ὅθεν, βασιλεῦ Ἀγρίππα, οὐκ ἐγενό-
μην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ·
20 Ἀλλὰ τοῖς ἐν Δαμασκῷ πρῶτόν καὶ
Ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν
τῆς Ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπήγγελ-
λον μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν
Θεόν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσ-
σοντας.
21 Ἕνεκα τούτων με οἱ Ἰουδαῖοι συλλα-
βόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ, ἐπειρῶντο διαχει-
ρίσασθαι·
22 Ἐπικουρίας οὖν τυχὼν τῆς παρὰ τοῦ
Θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἕστη-
κα, μαρτυρούμενος μικρῷ τε καὶ μεγά-
λῳ, οὐδὲν ἐκτὸς λέγων ὧν τε οἱ προ-
φῆται ἐλάλησαν μελλόντων γίνεσθαι, καὶ
Μωσῆς·
23 Εἰ παθητὸς ὁ Χριστός, εἰ πρῶτος ἐξ
ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγ-
γέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

24 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ Φῆστος μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἔφη, Μαίνῃ Παῦλε· τὰ πολλά σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει.

Hæc autem ipso pro se excipiente, Festus magna voce ait, Insanis Paule: multæ literæ te ad insaniam adigunt.

Sapientia Dei est stultis insania, sed nihilominus cõstanter asserenda est veritas.

25 Ὁ δὲ, Οὐ μαίνομαι, φησὶ, κράτιστε Φῆστε, ἀλλ' ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι.

Tunc ille, Nō insanio, inquit, præstantissime Feste, sed vera ac sobria verba eloquor.

26 Ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὃν καὶ παῤῥησιαζόμενος λαλῶ· λανθάνειν γὰρ αὐτόν τι τούτων οὐ πείθομαι οὐδέν· οὐ γάρ ἐστιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον τοῦτο.

Scit enim ista rex, apud quem etiã liberè loquor: nam latêre eum quicquã horum non arbitror. neque enim id in angulo gestum est.

27 Πιστεύεις βασιλεῦ Ἀγρίππα τοῖς προφήταις; οἶδα ὅτι πιστεύεις.

Credis rex Agrippa Prophetis? scio te credere.

Paulus veluti oblitus se captiuũ causam dicere, Apostolici muneris non potuit obliuisci.

28 Ὁ δὲ Ἀγρίππας πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι.

Agrippa autem dixit Paulo, Propemodũ persuades mihi vt fiam Christianus.

29 Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν, Εὐξαίμην ἂν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ οὐ μόνον σε, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον, γενέσθαι τοιούτους ὁποῖος κἀγώ εἰμι, παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων.

Tum Paulus dixit, Optarim à Deo vt & propemodum & admodum non tu modò, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, facti essetis tales qualis ego sum, exceptis istis vinculis.

30 Καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἀνέστη ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἡγεμὼν, ἥ τε Βερνίκη, καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς.

Quum autem hæc dixisset, surrexit rex ac Præses, & Bernice, & qui consederant cum eis.

Paulus solenniter absoluitur, nec tamen dimittitur.

31 Καὶ ἀναχωρήσαντες ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες, Ὅτι οὐδὲν θανάτου ἄξιον ἢ δεσμῶν πράσσει ὁ ἄνθρωπος οὗτος.

Et quum secessissent, loquebãtur alii ad alios, dicentes, Nihil morte aut vinculis dignum facit homo iste.

32 Ἀγρίππας δὲ τῷ Φήστῳ ἔφη, Ἀπολελύσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος εἰ μὴ ἐπεκέκλητο Καίσαρα.

Agrippa verò Festo dixit, Dimitti poterat homo iste nisi appellasset Cæsarem.

Κεφάλαιον κζ

CAP. XXVII.

1 Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τόν τε

VT autem decretũ est nos nauigaturos in Italiã, tradiderũt tũ

Paulus inter vinctos quidẽ & per medias mortes, sed multis tamẽ splendidis testimoniis ornatus, Romã tãdem velut ipsius Dei manu deducitur.

Paulum, tum quosdam alios vinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ.

1. Cor. 11. 23

||Conscenso igitur nauigio Adramytteno, nauigaturi secundum Asiæ regiones, prouecti sum⁹, & nobiscum erat Aristarchus Macedo Thessalonicensis. 2

. Altera autem die deuecti sumus Sidonem. & Iulius humaniter tractato Paulo, permisit vt ad amicos profectus, ab illis curaretur. 3

Illic verò prouecti sublegimus Cyprum, quòd venti essent aduersi. 4

Et pelagus quod est secundum Ciliciam & Pāphyliam emensi, deuenimus Myra *vrbem* Lyciæ. 5

Et illic nactus Cēturio nauem Alexādrinam nauigantem in Italiam, imposuit nos in eam. 6

Quúmque multis diebus tardè nauigaremus, vixque peruenissemus secundum Cnidum, non permittente nobis vento, sublegimus Cretam secundum Salmonen: 7

Et illam vix præterlegentes, peruenimus in locum quendam quem vocant Pulchros portus, cui propinqua erat ciuitas Lasæa. 8

Prouidentia, etiam quū accessit extraordinaria euent⁹ patefactio, causas medias non tollit, sed ordinat poti⁹ ac disponit re ctum illarum vsum.

Multo autem tempore peracto, & quum iam esset periculosa nauigatio, quòd iam etiam ieiunium præteriisset, admonebat *eos* Paulus, 9

Dicens eis, Viri, video cum iniuria multóque damno non solùm 10

Παῦλον καί τινας ἑτέρους δεσμώτας ἑκατοντάρχῃ, ὀνόματι Ἰουλίῳ, σπείρης Σεβαστῆς.

Ἐπιβάντες δὲ πλοίῳ Ἀδραμυττηνῷ, μέλλοντες πλεῖν τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους, ἀνήχθημεν, ὄντος σὺν ἡμῖν Ἀριστάρχου Μακεδόνος Θεσσαλονικέως.

Τῇ τε ἑτέρᾳ κατήχθημεν εἰς Σιδῶνα. φιλανθρώπως τε ὁ Ἰούλιος τῷ Παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρεψε πρὸς φίλους πορευθέντα ἐπιμελείας τυχεῖν.

Κἀκεῖθεν ἀναχθέντες ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κύπρον, διὰ τὸ τοὺς ἀνέμους εἶναι ἐναντίους.

Τό, τε πέλαγος τὸ κατὰ τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν διαπλεύσαντες, κατήλθομεν εἰς Μύρα τῆς Λυκίας.

Κἀκεῖ εὑρὼν ὁ ἑκατόνταρχος πλοῖον Ἀλεξανδρῖνον πλέον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνεβίβασεν ἡμᾶς εἰς αὐτό.

Ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις βραδυπλοοῦντες, καὶ μόλις γενόμενοι κατὰ τὴν Κνίδον, μὴ προσεῶντος ἡμᾶς τοῦ ἀνέμου, ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κρήτην κατὰ Σαλμώνην.

Μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ καλούμενον Καλοὺς λιμένας, ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις Λασαία.

Ἱκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου, καὶ ὄντος ἤδη ἐπισφαλοῦς τοῦ πλοὸς, διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι, παρῄνει ὁ Παῦλος,

Λέγων αὐτοῖς, Ἄνδρες, θεωρῶ ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας οὐ μόνον τοῦ

φόρτου καὶ τοῦ πλοίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυ-
χῶν ἡμῶν μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν.
Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος τῷ κυβερνήτῃ καὶ 11
τῷ ναυκλήρῳ ἐπείθετο μᾶλλον ἢ τοῖς ὑπὸ
τοῦ Παύλου λεγομένοις.
Ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχον- 12
τος πρὸς παραχειμασίαν, οἱ πλείους ἔ-
θεντο βουλὴν ἀναχθῆναι κἀκεῖθεν, εἴ-
πως δύναιντο καταντήσαντες εἰς Φοίνι-
κα παραχειμάσαι, λιμένα τῆς Κρήτης
βλέποντα κατὰ λίβα καὶ κατὰ χῶρον.
Ὑποπνεύσαντος δὲ νότου, δόξαντες 13
τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι, ἄραντες,
ἆσσον παρελέγοντο τὴν Κρήτην.
Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ' αὐ- 14
τῆς ἄνεμος τυφωνικὸς, ὁ καλούμενος εὐ-
ροκλύδων.
Συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίου, καὶ μὴ 15
δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ,
ἐπιδόντες ἐφερόμεθα.
Νησίον δέ τι ὑποδραμόντες καλού- 16
μενον Κλαύδην, μόλις ἰσχύσαμεν περι-
κρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης.
Ἣν ἄραντες, βοηθείαις ἐχρῶντο, ὑπο- 17
ζωννύντες τὸ πλοῖον· φοβούμενοί τε μὴ
εἰς τὴν Σύρτιν ἐκπέσωσι, χαλάσαντες
τὸ σκεῦος, οὕτως ἐφέροντο.
Σφοδρῶς δὲ χειμαζομένων ἡμῶν, 18
τῇ ἑξῆς ἐκβολὴν ἐποιοῦντο·
Καὶ τῇ τρίτῃ αὐτόχειρες τὴν σκευὴν 19
τοῦ πλοίου ἐρρίψαμεν.
Μήτε δὲ ἡλίου, μήτε ἄστρων ἐπιφαι- 20
νόντων ἐπὶ πλείονας ἡμέρας, χειμῶ-
νός τε οὐκ ὀλίγου ἐπικειμένου, λοι-
πὸν περιῃρεῖτο πᾶσα ἐλπὶς τοῦ σώζεσθαι
ἡμᾶς.

oneris & nauis, sed etiam capitum nostrorum, futuram nauigationem.

Cẽturio autem gubernatori & nauclero potius assentiebatur quàm iis quæ à Paulo dicebantur.

Et quũ appositus portus non esset ad hybernãdum, plerique ceperunt consilium soluẽdi etiam illinc, *experturi* siquo modo possent Phœnica peruenire, & illic hybernare: qui port⁹ est Cretæ, spectans ad Africũ & Chorũ.

Quum autem aspirasset Notus, visi sibi propositi compotes, quum soluissent, propius prætérlegebant Cretam.

Verùm haud multo pòst impegit in eam ventus turbulentus qui vocatur Euroclydon.

Quúmque abreptum esset nauigium, nec posset obniti vento, dato *nauigio flatibus*, ferebamur.

Et quum infra paruã quandam insulam quæ Clauda vocatur, cursu delati essemus, vix potuim⁹ scaphæ compotes fieri.

Qua subducta, adiumẽtis vtebantur, succincta naui: timentésque ne in Syrtin inciderent, súmissis velis, ita ferebantur.

Quum autẽ vehementi tẽpestate iactaremur, sequẽti *die* iacturã fecerũt:

Ac tertio die ipsi nostris manibus armamenta nauis abiecimus.

Quum autẽ neque sol neque sidera apparuissẽt ad complures dies, & tẽpestas non parua incumberet, iã ablata erat spes omnis salutis nostræ.

Homines suæ potius prudẽtiæ quàm Deo per os seruorum suorum loquenti obtemperantes, vltro sese mutuò in infinita pericula cõiiciunt.

Exitus tandẽ ostendit nullos sibi peius cõsulere quã qui soli suæ prudẽtiæ sese regendos tradunt.

Deus parcit etiam impiis ad tempus, propter electos suos.

21 Et quum multa iã fuisset inedia, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit, Oportebat quidem, ô viri, mihi obediédo non prouehi à Creta, & vitare iniuriam hanc & damnũ.

Πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρχούσης, τό-
τε σταθεὶς ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ αὐτῶν,
εἶπεν, Ἔδει μὲν, ὦ ἄνδρες, πειθαρχήσαν-
τάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης,
κερδῆσαί τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν
ζημίαν.

22 Sed nunc admoneo vt bono animo sitis: iactura enim nulla erit cuiusquã ex vobis, sed tantùm nauis.

Καὶ τανῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν·
ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμία ἔσται ἐξ
ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου.

23 Adstitit enim mihi hac nocte Angelus Dei, cuius sum ego, quem etiã colo,

Παρέστη γάρ μοι τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἄγ-
γελος τοῦ Θεοῦ οὗ εἰμι, ᾧ καὶ λατρεύω,

24 Dicens, Ne metue Paule, oportet te Cæsari sisti: & ecce, condonauit tibi Deus omnes qui tecum nauigant.

Λέγων, Μὴ φοβοῦ Παῦλε, Καίσα-
ρί σε δεῖ παραστῆναι· καὶ ἰδοὺ, κεχά-
ρισταί σοι ὁ Θεὸς πάντας τοὺς πλέοντας
μετὰ σοῦ.

Promissio fit per fidem efficax.

25 Propterea bono animo estote viri: credo enim Deo, ita fore quemadmodum loquutus est mihi.

Διὸ εὐθυμεῖτε ἄνδρες· πιστεύω γὰρ τῷ
Θεῷ ὅτι οὕτως ἔσται καθ' ὃν τρόπον λε-
λάληταί μοι.

26 In insulam autem quãdam incidere nos oportet.

Εἰς νῆσον δέ τινα δεῖ ἡμᾶς ἐκπε-
σεῖν.

Ad promissam & certã salutem per medias tamẽ tempestates, atque adeo per ipsas mortes peruenitur.

27 Cæterùm quum quartadecima nox aduenisset, & ferremur in Adria, nautæ circa medium noctis suspicati sunt appropinquare sibi aliquã regionẽ.

Ὡς δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτη νὺξ ἐγέ-
νετο, διαφερομένων ἡμῶν ἐν τῷ Ἀδρίᾳ,
κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς ὑπενόουν οἱ ναῦ-
ται προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν.

28 Et demissa bolide inuenerunt passus viginti: & paululum inde progressi, rursũ demissa bolide inuenerũt passus quindecim.

Καὶ βολίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς εἴκο-
σι· βραχὺ δὲ διαστήσαντες, καὶ πάλιν βο-
λίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς δεκαπέντε.

29 Timentésque nequo modo in aspersa loca inciderẽt, iactis è puppi anchoris quatuor, optabãt diem oriri.

Φοβούμενοί τε μήπως εἰς τραχεῖς
τόπους ἐκπέσωσιν, ἐκ πρύμνης ῥίψαντες
ἀγκύρας τέσσαρας, ηὔχοντο ἡμέραν
γενέσθαι.

Nullũ est tã turpe factum ad quod diffidentia & mala consciẽtia homines non impellant.

30 Nautis verò studentibus fugere è naui, demissa scapha in mare, sub obtẽtu velut è prora anchoras extensuri,

Τῶν δὲ ναυτῶν ζητούντων φυγεῖν
ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάντων τὴν
σκάφην εἰς τὴν θάλασσαν, προφάσει
ὡς ἐκ πρώρας μελλόντων ἀγκύρας
ἐκτείνειν,

31 Εἶπεν ὁ Παῦλος τῷ ἑκατοντάρχῃ καὶ τοῖς στρατιώταις, Ἐὰν μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε.

Dixit Paulus Centurioni & militibus, Niſi iſti in naui manſerint, vos ſeruari non poteſtis.

32 Τότε οἱ στρατιῶται ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τῆς σκάφης, καὶ εἴασαν αὐτὴν ἐκπεσεῖν.

Tunc abſciderunt milites funes ſcaphæ, & ſiuerunt eam excidere.

33 Ἄχρι δὲ οὗ ἔμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι, παρεκάλει ὁ Παῦλος ἅπαντας μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων, Τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες, ἄσιτοι διατελεῖτε, μηδὲν προσλαβόμενοι.

Interim autem dum oriretur dies, hortabatur Paulus omnes vt caperét cibum, dicens, Dies hic eſt decimuſquartus ex quo expectantes ieiuni permanetis, nihil cibi ſumétes:

34 Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς προσλαβεῖν τροφῆς· τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει. οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται.

Ideo vos hortor vt ſumatis cibū: hoc enim ad ſalutem veſtram ſpectat. nullius enim veſtrûm capillus ex capite cadet.

35 Εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρτον εὐχαρίστησε τῷ Θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν.

Et quum hæc dixiſſet, accepto pane gratias egit Deo in cōſpectu ōniū: & quū fregiſſet, cœpit edere.

36 Εὔθυμοι δὲ γενόμενοι πάντες, καὶ αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς.

Omnes verò quum iā bono animo facti eſſent, ſumpſerunt & ipſi cibū.

37 Ἦμεν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ, διακόσιαι ἑβδομηκονταέξ.

Eramus autem vniuerſa capita in nauigio, ducēta ſeptuagintaſex.

38 Κορεσθέντες δὲ τροφῆς, ἐκούφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σῖτον εἰς τὴν θάλασσαν.

Cæterùm ſatiati cibo, alleuabant nauim, proiicientes frumentum in mare.

39 Ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον· κόλπον δέ τινα κατενόουν ἔχοντα αἰγιαλὸν, εἰς ὃν ἐβουλεύσαντο, εἰ δύναιντο, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον.

Quū auté dies ortus eſſet terrā nō agnoſcebant: ſinū verò quedā animaduerterunt habété littus, in qué cōſilium ceperant, ſi poſſent, expellere nauim.

40 Καὶ τὰς ἀγκύρας περιελόντες εἴων εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς ζευκτηρίας τῶν πηδαλίων· καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ, κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Igitur anchoris ſublatis, permiſerunt *eam* mari, ſimul laxatis vinculis gubernaculorum, & ſublato artemone ad auræ flatum, tendebant ad littus.

41 Περιπεσόντες δὲ εἰς τόπον διθάλασσον, ἐπώκειλαν τὴν ναῦν· καὶ ἡ

Sed quum incidiſſent in locum bimarem, illiſerunt nauem: ac

Etſi promiſſionum Dei exitus à cauſis mediis ſimpliciter non pendet, tamē Dei beneficētia indignos ſe reddunt q oblata media vel temere vel diffidētia non amplectuntur.

33 Trepidante mundo, ſoli fideles non modò quieti manent, ſed alios etiam ſuo exemplo confirmant.

Tum maximè expectandæ ſunt tempeſtates, quū proximus eſt portus.

prora quidem infixa manebat immobilis, puppis verò soluebatur præ vndarum violentia.

πρῴρα ἐρείσασα ἔμεινεν ἀσάλευτος, ἡ δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων.

Incredulis nihil est perfidiosius, nec magis ingratum.

Militum autem consi- 42
lium erat vt vinctos trucidarent, nequis quum enatasset, effugeret.

Τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλὴ ἐγένετο ἵνα τοὺς δεσμώτας ἀποκτείνωσι, μήτις ἐκκολυμβήσας διαφύγοι.

Deus inter suos etiam hostes inuenit quorum opera suos cõseruet.

At Cēturio volens ser- 43
uare Paulum, prohibuit eos ab hoc consilio: iussitque vt qui possent natare, abiicerēt *se* primos, & in terram euaderent:

Ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, βουλόμενος διασῶσαι τὸν Παῦλον, ἐκώλυσεν αὐτοὺς τοῦ βουλήματος, ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβᾶν, ἀπορρίψαντας πρώτους ἐπὶ τὴν γῆν ἐξιέναι·

Hominũ malitiam vincit Dei bonitas.

Reliqui verò partim in 44
tabulis, partim quibusdā nauis *fragmentis*. & ita factum est vt omnes salui euaderent in terram.

Καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ ἐπί τινων τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου. καὶ οὕτως ἐγένετο πάντας διασωθῆναι ἐπὶ τὴν γῆν.

CAP. XXVIII.

Κεφάλαιον κη

ET quum salui euasis- 1
sent, tunc agnouerũt insulā vocari Melitā.

Barbari verò præstabāt 2
nobis non vulgarem humanitatem. accēsa enim pyra acceperunt nos omnes, propter imbrem qui vrgebat, & propter frigus.

ΚΑΙ διασωθέντες, τότε ἐπέγνωσαν ὅτι Μελίτη ἡ νῆσος καλεῖται.

Οἱ δὲ βάρβαροι παρεῖχον οὐ τὴν τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν ἡμῖν. ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, προσελάβοντο πάντας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα, καὶ διὰ τὸ ψῦχος.

Pios quidē pericula ex periculis manet, sed glorioso semper exitu.

Quũ igitur congregas- 3
set Paulus nonnihil sarmentorum, & imposuisset in pyram, vipera è calore prorepens inuasit eius manum.

Συστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγάνων πλῆθος, καὶ ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν πυρὰν, ἔχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ.

Etsi res aduersæ sũt peccatorum pœnæ, tamē quũ Deus affligendis hominib⁹ nõ semper respiciat peccata, temere iudicant qui vel non expectāt exitũ, vel ex rebus prosperis aut aduersis vnumquēque æstimant.

Vt verò barbari vide- 4
runt pendentem bestiam ex ipsius manu, alii aliis dicebant, Omnino homicida est homo iste, quem seruatũ è mari vltio non siuit viuere.

Ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, Πάντως φονεύς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν.

At ille excussa bestia in 5
ignem, nihil mali passus est.

Ὁ μὲν οὖν, ἀποτινάξας τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ, ἔπαθεν οὐδὲν κακόν.

Οἱ δὲ προσεδόκων αὐτὸν μέλλειν 6
πίμπρασθαι, ἢ καταπίπτειν ἄφνω νε-
κρόν. Ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτῶν προσδοκών-
των, καὶ θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς
αὐτὸν γινόμενον, μεταβαλλόμενοι ἔλε-
γον Θεὸν αὐτὸν εἶναι.
Ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὑπῆρ- 7
χε χωρία τῷ πρώτῳ τῆς νήσου, ὀνό-
ματι Ποπλίῳ, ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς,
τρεῖς ἡμέρας φιλοφρόνως ἐξένισεν.
Ἐγένετο δὲ τὸν πατέρα τοῦ Ποπλίου 8
πυρετοῖς καὶ δυσεντερίᾳ συνεχόμενον
κατακεῖσθαι· πρὸς ὃν ὁ Παῦλος εἰσελ-
θὼν, καὶ προσευξάμενος, ἐπιθεὶς τὰς
χεῖρας αὐτῷ, ἰάσατο αὐτόν.
Τούτου οὖν γενομένου, καὶ οἱ λοιποὶ 9
οἱ ἔχοντες ἀσθενείας ἐν τῇ νήσῳ, προσήρ-
χοντο καὶ ἐθεραπεύοντο.
Οἳ καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡ- 10
μᾶς, καὶ ἀναγομένοις ἐπέθεντο τὰ πρὸς
τὴν χρείαν.
Μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας ἀνήχθημεν 11
ἐν πλοίῳ παρακεχειμακότι ἐν τῇ νή-
σῳ, Ἀλεξανδρίνῳ, παρασήμῳ Διοσ-
κούροις.
Καὶ καταχθέντες εἰς Συρακούσας, 12
ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς.
Ὅθεν περιελθόντες κατηντήσαμεν 13
εἰς Ῥήγιον· καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἐπι-
γενομένου νότου, δευτεραῖοι ἤλθομεν εἰς
Ποτιόλους.
Οὗ εὑρόντες ἀδελφοὺς, παρεκλήθη- 14
μεν ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐπιμεῖναι ἡμέρας ἑπτά.
Καὶ οὕτως εἰς τὴν Ῥώμην ἤλθομεν.
Κἀκεῖθεν οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ 15
περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν

Illi verò expectabant dum intumesceret, aut concideret repentè mortuus: sed quum multum *tempus* expectassent, & viderent nihil incommodi illi contingere, mutati dicebant eum esse Deum.

Cæterùm circa locum illum erant prædia *cuidã* primario insulæ, nomine Publio, qui nos exceptos, triduò peramicè in hospitio habuit.

Factum est autẽ vt pater Publii febribus ac dysenteria detentus, decumberet: ad quem Paulus ingressus, quum precatus esset, impositis ei manibus, sanauit eum.

Hoc igitur facto, reliqui etiam qui morbis tenebantur in insula, accedebant & sanabantur.

Qui etiam multis honoribus nos honorarũt, & quũ proueheremur imposuerunt quæ vsui *nobis* erant.

Tribus itaque pòst mẽsibus deuecti sumus in naui Alexandrina, quæ in insula hyemauerat, cui erat insigne Castor & Pollux.

Et deuecti Syracusas, *illic* mansimus triduum.

Vnde circumlegentes deuenimus Rhegium: & altero pòst die quum superuenisset Auster, secũdo die venimus Puteolos.

Vbi repertis fratribus, rogati sumus manere apud eos dies septẽ. & ita contendimus Romam.

Vnde quũ audissent fratres de reb⁹ nostris, prodierunt nobis in occursũ

Hominibus veræ religionis ignaris nihil in vtranque partẽ instabilius.

Seruum Dei quanuis miserum & egentẽ excepisse, nullũ vnquã pœnituit.

Captiuo Paulo, non fuit tamen captiua Dei virtus.

Deus in suorum gratiam, exteris etiam benefacit.

Idola sãctos nullo modo consentientes non polluũt.

Profanorũ etiã corda Dominus prout libet in suorũ gratiam inflectit.

Deus nũquã patitur suos supra vires affligi.

vsque ad Appii forum & Tres tabernas: quos quũ vidisset Paulus, gratiis actis Deo, sumpsit fiduciã.

ἄχρις Ἀππίου φόρου καὶ Τριῶν ταβερνῶν· οὓς ἰδὼν ὁ Παῦλος, εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἔλαβε θάρσος.

16 Quũ auté venissemus Romã, Centurio tradidit vinctos præfecto exercituum: sed permissum est Paulo vt habitaret seorsim, cũ milite qui ipsum custodiret.

Ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς Ῥώμην, ὁ ἑκατόνταρχος παρέδωκε τοὺς δεσμίους τῷ στρατοπεδάρχῃ· τῷ δὲ Παύλῳ ἐπετράπη μένειν καθ' ἑαυτὸν, σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ.

Paulus vbiq; se Apostolũ esse meminit.

17 Factum est auté vt tertio pòst die conuocaret Paulus Iudæorum primos: qui vbi conuenissent, dixit eis, Ego, viri fratres, quum nihil fecerim aduersus populum aut ritus patrios, vinctus traditus sum Hierosolymis in manus Romanorum:

Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς συγκαλέσασθαι τὸν Παῦλον τοὺς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτους· συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτούς, Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατρῴοις, δέσμιος ἐξ Ἱεροσολύμων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων·

18 Qui quæstione de me habita, volebãt me dimittere, quòd nullũ sit in me crimen capitale:

Οἵτινες ἀνακρίναντές με ἐβούλοντο ἀπολῦσαι, διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου ὑπάρχειν ἐν ἐμοί.

Vtẽdum quidem mediis à Deo oblatis, sed ita vt gloriam Dei nõ autẽ nosipsos quæramus.

19 Sed contradicentibus Iudæis coactus sum appellare Cæsarem: non *tamen* quasi habeam de quo gẽtem meam accusem.

Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα· οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορῆσαι.

20 Ob hanc igitur causam vos aduocaui, quos viderem & alloquerer. nam propter spem Israelis circundatus sum hac catena.

Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι· ἕνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι.

21 Illi verò dixerunt ei, Nos neque literas accepimus de te ex Iudæa: neque adueniens quisquam fratrum annuntiauit aut loquutus est aliquid de te mali.

Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον, Ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας· οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν.

22 Velimus autem ex te audire quæ sentias. nam de secta ista notum est nobis vbique ei contradici.

Ἀξιοῦμεν δὲ παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι ἃ φρονεῖς. περὶ μὲν γὰρ τῆς αἱρέσεως ταύτης γνωστόν ἐστιν ἡμῖν ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται.

23 Ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν, ἧκον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ξενίαν πλείονες· οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, πείθων τε αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τε τοῦ νόμου Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας.

Quum igitur constituissent ei diem, venerũt ad eum in hospitium cõplures: quibus cum testificatione exponebat regnum Dei, studẽs eis persuadere quæ de Iesu Christo sunt, ex Lege Mosis & Prophetis, à mane vsque ad vesperam.

Mutuus est Legis & Euãgelii consensus.

24 Καὶ οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν.

Et alii quidẽ assentiebãtur iis quæ dicebãtur, quidã verò nõ credebãt.

Euangeliũ credentibus odor vitæ, cõtumacibus odor mortis.

25 Ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ἀπελύοντο, εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἕν, ὅτι καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἠσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν,

Quum autẽ inter se discordes essent, discesserũt, quum Paulus hoc verbũ dixisset, Rectè sanè Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam prophetam Patribus nostris,

26 Λέγον, Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἰπὲ, Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε.

Dicẽs, Vade ad populũ istũ, & dic, Auditu audietis & nõ intelligetis: & vidẽtes videbitis, & nõ cernetis.

Esa.6.9 matth.13.14 mar.4.12 luc.8.10 iohan.12.40 rom 11.8

27 Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

Pinguefactum enim est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculis suis conniuerunt: ne cernant oculis, & auribus audiãt, & corde intelligant, & conuertãtur, & sanem eos.

26 Increduli sponte quidẽ reluctantur veritati, non tamen fortuitò.

28 Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται.

Notum ergo sit vobis missam esse Gentibus hãc Dei salutem, & ipsos audituros.

Incredulitas reproborũ nõ potest irritã facere Dei fidem.

29 Καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι, πολλὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν.

Quum ergo hæc dixisset, exierunt Iudæi, multam habentes inter se disceptationem.

Nõ Euãgeliũ sed Euangelii cõtemptus, dissidiorum causa.

30 Ἔμεινε δὲ ὁ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι· καὶ ἀπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτὸν·

Mãsit autẽ Paulus biẽniũ totũ in proprio cõducto: & excipiebat omnes qui ad ipsũ ĩgrediebãtur:

Verbum Dei non potest vinciri.

31 Κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάσης παρρησίας, ἀκωλύτως.

Prædicãs regnum Dei, ac docẽs quæ sunt de Domino Iesu Christo cum omni libertate, nemine prohibente.

SVMMAS PRIORVM ALIQVOT Matthæi capitum ita reponito.

CAP. I,

Ad versum 1, Iesus Christus ortus est ex Abrahamo, ex tribu Iuda, & familia Dauidis, sicut Deus promiserat.

18 Christus, verus Immanuel, ac proinde Iesus (id est seruator) ex Spiritu sancto conceptus est in virgine, sicut prædictum fuit à Prophetis.

24 Christus ex eadem virgine incorrupta natus est, & Iesus vocatus ab ipso Deo per Angelum.

CAP. II,

Ver. 1, Christus pauperculus puer in præsepi reclinatus, & à suis neglectus, nihilominus celebre testimonium habet suæ diuinitatis è cælo, & regiæ maiestatis ab exteris, quod etiam ab iis ipsis à quibus non agnoscitur, tamen imprudenter approbatur.

13 Christus vixdum natus incipit pro nobis crucifigi, tum in sese, tum in membris suis.

19 Christus extincto tyranno, ex Dei prouidentia educatur Nazarethæ, vt ex ipso etiam gentili nomine, quod ipsi propterea tributũ est, constet eum esse verum illum Domini Nazaræum.

CAP. III,

Ver. 1, Iohannes singulari sanctimonia & extraordinaria vitæ austeritate omnium oculos in se conuertens, Christo statim sequuturo veluti viam præparat, sicut Esaias prædixerat, summam Euangelii plenius mox tradẽdi prænuntians.

7 Nihil æquè nobis viã ad misericordiã & salutẽ præcludit quàm nostræ iustitiæ opinio.

Ad eundem ver. Vera resipiscentia est res interior quæ in mẽte & animo sedem habet.

9 Patrum fides incredulos filios nihil iuuat, nec propterea tamen Deus in suo cum sanctis patribus fœdere mendax euadit.

11 Ne in signis quidem à Deo salutis nostræ causa institutis, vel in eorũ administris hærendum est: sed assurgendum est ad rem ipsam, id est ad Christum, intus sua vnius vi efficientem quod exterius figuratur.

12 Impiorum triumphi sempiterno cruciatu terminabuntur.

13 Christus nostrum baptismum in sese sanctificat.

16 Christi plena consecratio & initiatio ad Mediatoris munus, Patris ipsius voce & visibili S. Spiritus symbolo declaratur.

CAP. IIII,

Ver. 1, Christus omnibus modis tentatus, semper victor euadit, vt & nos ipsius virtute eundem hostem superemus.

12 Cessante præconis voce, sese patefaciens Dominus, plenam lucem infert mundi tenebris, gratuitam peccatorum remissionem resipiscentibus offerens.

18 Christus de suo à nobis recessu aliquando futuro maturè cogitans, iam ab ipsis initiis suæ prædicationis discipulos sibi diuinitus asciscit, pauperculos quidem illos & planè rudes, sed eorum quæ vidissent & audissent tanto minus suspectos testes futuros.

23 Christus corporales morbos sanans, spiritualem & saluificam suam virtutem in animis credentium obsignat.

CAP. V,

Ver. 1, Christus docet summum bonũ in huius vitæ commodis & rebus secũdis positũ nõ esse, sed in cælo esse repositũ iis qui vt à reliquis miserabiliter

& modis omnibus ideo vexentur quòd nolint eorum mores imitari, nihilominus in Dei voluntate sponte acquiescunt, & quibus suis prodesse student.

13 Verbi præsertim ministros necesse est (nisi velint omnium esse miserrimi) hanc viam ad summū bonum, & verbis & reipsa cæteris cōmonstrare.

17 Christus non venit vt nouam quampiam iustitiæ & salutis rationē in mundum inueheret, sed partim vt quod ceremoniis erat adumbratum reipsa impleret, liberatis per gratiam hominibus à maledictione Legis: deinde vt verum obedientiæ à Lege præscripta vsum doceret, atque adeò vim obediendi mentibus insculperet.

19 Incipit à vera Legis expositione, quam vetustis quidē sed falsis Scribarum commentis opponit, nedum vt vel minimum præceptorum Patris velit abolere.

21 Exponit ea præcepta quorum quum in communi vita maximus sit vsus, veram eorum sententiam oportuit omnibus esse familiarissimam. Docet igitur primo loco, cædis appellatione quoduis odij & simultatis genus probiberi: & ita quidem vt quanuis dispariter in ea re peccetur, tamen quicūque erga proximum non ita affectus est vt decet, in iram Dei incurrat.

23 Docebant auari Pharisæi placari Deū oblationibus in Lege præceptis, quas ipsi vorabant. Negat contrà Christus Deo gratā esse cuiusquam oblationē qui fratri offenso nō satisfecerit, atque etiam affirmat nunquā præfractis istis fratrum contemptoribus patefaciendum esse velut exitum ex ira & maledictione Dei priusquam fratri penitus satisfecerint.

27 Scortator censetur coram Deo quisquis mulierem cōcupiscit: ac proinde oculi continendi sunt & membra omnia, omnésque adeò occasiones quibus ad malè agendum commoueri possumus, vel maximis cum damnis sunt vitandæ.

33 Tertij præcepti explicatio, aduersus peruersam Scribarum sententiam, qui obliquas siue indirectas iurandi formas excusabant.

38 Secundæ Tabulæ summam contrà quàm docebant Scribæ, sic ostendit accipiendam vt malum malo retaliare nullo modo liceat, imò potius repetitæ iniuriæ sint perferendæ, & ipsis capitalibus hostibus sit benefaciendum.

45 Argumentum duplex: vnum à relatis, Qualis pater tales liberos esse oportet: alterum à cōparatis, Præstare oportet Dei filios huius seculi filiis.

CAP. VI,

Ver. 1, Eleemosynas ambitio irritas facit.

5 Duo in precibus maxima vitia reprehendit, ambitionem & inanem garrulitatem.

9 Vera omnium Christianarum precum summa ac formula.

14 Condonantibus iniurias condonantur peccata, vltoribus autem parata est vltio.

16 In eos qui sanctitatis famam ex ieiuniis venantur.

19 Vana hominum studia ostenduntur, qui certo vitæ æternæ thesauro neglecto, in caducis & inanibus opibus congerendis vitam consumunt.

22 Homines quantulancunque naturæ suæ lucem malignè extinguunt.

24 Deus à toto homine vult coli.

25 Peruersa solicitudo de huius vitæ rebus, seria prouidentiæ Dei meditatione corrigitur in Dei filiis.

CAP. VII,

Ver. 1, Reprehendere quidem alij alios debemus, sed nec temere, neque vt sanctiores videamur, neque vllo fratrum odio.

NOVI TESTA-
menti altera pars,

Complectens Apostolicas episto-
las,& Apocalypsin.

Cum eadem Theodori Bezæ interpretatione.

Cui adiunxit breuem methodi Apostolicarum
epistolarum explicationem.

Epistola Pauli Apostoli ad Romanos.

Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἡ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολή.

Κεφάλαιον α'.

ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος 1
Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλη-
τὸς ἀπόστολος, ἀφωρι-
σμένος εἰς εὐαγγέ-
λιον Θεοῦ,
(Ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προ- 2
φητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις)
Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, (τοῦ γενομένου ἐκ 3
σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα·
Τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνά- 4
μει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀνα-
στάσεως νεκρῶν) Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν.
(Δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστο- 5
λὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς
ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.
Ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ Ἰησοῦ 6
Χριστοῦ)
Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ, ἀγαπη- 7
τοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις. χάρις ὑμῖν καὶ
εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυ-
ρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ 8
μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων
ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλε-

CAP. I.

PAVLVS [1] [2] seruus Iesu Christi, *ex Dei* vocatione Apostolus, ||separatus ad *prædicandum* Euangelium Dei,

(Quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis)

[3] De Filio suo, (facto ex semine Dauidis, secundum carnem:

Declarato Filio Dei potēter secundū Spiritū sanctificationis, per resurrectionem à mortuis) *nēpe* Iesu Christo Domino nostro.

(Per quem accepimus gratiam & Apostolatum ad obediētiam fidei, inter omnes Gentes, pro ipsius nomine:

Inter quas estis etiam vos, vocati à Iesu Christo)

Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

[4] In primis quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum, super omnibus vobis, quòd fides vestra annuntia-

1 Prima pars epistolæ, vtilissimam præfationem cōtinens, vsque ad vers. 16.
Act. 13. 1.
2 Attentos reddit Romanos, significans sese non suo nomine, sed vt Dei ad Gentes legatum, cum eis agere de re omnium maxima, iam olim plurimis idoneis testibus à Deo promissa, nūc demū autem re ipsa præstita.
3 Reddit Romanos dociles, explicata Euāgelicæ doctrinæ sūma. Docet igitur, Christū (Euangelii materiā & argumētū) vnicū esse nō geminum Dei Patris Filium, qui quod ad naturam humanam attinet, ex Dauidis genere sit cōditus: quod ad diuinā autē & spiritualem, qua seipsum sanctificauit, sit ex æterno Deo Patre genitus, sicut ex potēti ipsius resurrectione liquet.
4 Reddit eosdem beneuolos, veris eorum laudibus commemoratis; & sua in eos verè Apostolica beneuolentia, adhibito Dei ipsius testimonio confirmata.

tur in toto mundo.

Testis enim mihi est 9
Deus, cui seruio spiritu
meo in Euangelio Filii
ipsius, quòd indesinenter
meminerim vestri:

Sẽper in precibus meis 10
rogans vt, siquo modo
tandem aliquando pro-
sperum iter mihi detur
ex voluntate Dei, veniã
ad vos.

Expeto em̃ videre vos, 11
vt aliquod impertiar vo-
bis donum spirituale, vt
vos stabiliamini:

Hoc est, ad communẽ 12
exhortationem percipiẽ-
dam apud vos, per mu-
tuam fidem, vestram si-
mul & meam.

Nolim autẽ vos igno- 13
rare, fratres, me sæpe pro
posuisse venire ad vos,
(sed prohibitum fuisse vs
que adhuc) vt fructum a-
liquem haberẽ inter vos
quoque, sicut & inter re-
liquas Gentes. 14

Et Græcis & barbaris,
tum sapientibus tum insi
pientibus debitor sum.

Itaque prõpta est mea 15
facultas vobis quoq; qui
Romę estis euangelizare.

Nõ enim me pudet Euã 16
gelii Christi.[5]potentia si-
quidẽ est Dei ad salutẽ cui
uis credenti, Iudęo in pri
mis, tum etiam Græco.

[6]Iustitia enim Dei per 17
illud retegitur ex fide in
fidẽ:[7]||sicut scriptum est,
Iustus autẽ ex fide viuet.

[8]Palàm enim est ira 18
Dei è cælo aduersus o-
mnem impietatem & in-
iustitiam hominum, vt
qui veritatem iniustè de-
tineant:

5 Altera ps epistolæ vsq; ad noui capitis initiũ. Est autem huius disputationis status, Vnam esse adipiscendæ salutis rationẽ, (quæ in Euãgelio, absque vllo populorũ discrimine à Deo proponatur) IesumChristũ videlicet per fidem apprehensum.

6 Confirmatio, In Euãgelio docetur, nos corã Deo iustificari fide quotidie augescente: ergo & seruari.

7 Probatio tum antecedẽtis, tum consequentis, ex Abacuc, qui tũ iustitiam corã Deo, tum vitam tribuat fidei.

Abac.2.4

8 Altera principalis illius quæstionis cõfirmatio, Omnes homines in sese siue extra Christum considerati, sunt rei tum impietatis, tum iniustitiæ, ac proinde damnationi obnoxii. Ergo aliunde quærant iustitiam oportet.

ται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.

Μάρτυς γάρ μού ἐστιν ὁ Θεός, ᾧ λα-
τρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγ-
γελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως
μνείαν ὑμῶν ποιοῦμαι.

Πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου
δεόμενος, εἴπως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσο-
μαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ἐλθεῖν
πρὸς ὑμᾶς.

Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι με-
ταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν, εἰς
τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς.

Τοῦτο δέ ἐστι, συμπαρακληθῆναι ἐν
ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν
τε καὶ ἐμοῦ.

Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί,
ὅτι πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑ-
μᾶς, (καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο)
ἵνα καρπόν τινα σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς
καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν.

Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε
καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί.

Οὕτω τὸ κατ᾽ ἐμὲ πρόθυμον καὶ
ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι.

Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον
τοῦ Χριστοῦ. δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστιν εἰς
σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ
τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι.

Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀπο-
καλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν καθὼς
γέγραπται, Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζή-
σεται.

Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ᾽
οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδι-
κίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν
ἀδικίᾳ κατεχόντων.

19 Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε.

20 Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους.

21 Διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ηὐχαρίστησαν· ἀλλ᾽ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία.

22 Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν.

23 Καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν.

24 Διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς·

25 Οἵτινες μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

26 Διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. αἵ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν.

27 Ὁμοίως τε καὶ οἱ ἄρσενες ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες.

19 [9]Quoniam id quod de Deo cognoſci poteſt, manifeſtū eſt in ipſis: Deus enim eis manifeſtū fecit.

20 Ipſius enim inuiſibilia, dū ex rebus cōditis intelligūtur, ex creatione mūdi perſpiciuntur, æterna *videlicet* eius tum potētia tum diuinitas: ad hoc vt ſint ipſi inexcuſabiles.

21 Propterea quòd quum Deū cognouerīt, *tamē* vt Deū nō glorificauerunt, neque gratias *ei* egerunt: ſed vani facti ſūt in ratiocinationibus ſuis, & obtenebratum eſt deſipiens cor eorum.

22 Quū ſe profiterētur eſſe ſapiētes, ſtulti facti ſunt.

23 Mutarunt enim gloriā incorruptibilis Dei in efformatā imaginem mortalis hominis, & volucrium, & quadrupedum, & reptilium.

24 [10]Quamobrem etiam tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipſorum ad impuritatē, vt fœdarēt corpora ſua inter ſe:

25 Vt qui Dei veritatem mutarint in mendacium, & coluerint ac ſeruierint rebus creatis, præterito Creatore, qui eſt benedictus in ſecula. Amen.

26 Propterea, *inquam*, tradidit eos Deus fœdis affectibus. nam & fœminæ illorum mutarunt naturalem vſum in eum qui eſt præter naturam:

27 Similitérque etiā maſculi, relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt ſua libidine alius in alium, maſculi in maſculos fœda perpetrantes, & compenſationem quā oportuit erroris ſui in ſeſe recipientes.

9 Impietatē probat ex eo quòd quum omnes homines habeant illuſtre & perſpicuum ſpeculū naturæ Dei æternæ ac omnipotētis in reb9 creatis, tamē ab illis principiis ad abſurdiſſima ſua commēta in conſtituendo Dei cultu defecerint.

10 Iniuſtitiā hominum primùm oſtēdit in eo quòd præter ipſius naturæ leges mutuis libidinibus ſeſe cōtaminent, iuſto Dei iudicio.

11 Idē probat lōga multorum scelerum enumeratione, à quib⁹ si non omnibus, saltē plerisque, nemo est prorsus immunis.

[11]Et sicut nō visum est 28
eis Deum in notitia reti-
nere: *ita* tradidit eos De⁹
in mentem omnis iudicii
expertem, vt facerēt quæ
minimè conueniebat:

Oppleti omni iniusti- 29
tia, scortatione, improbi
tate, auaritia, malitia: ple
ni inuidia, cæde, conten-
tione, dolo, malignitate:

Susurrones, obtrectato- 30
res, Dei osores, contume-
liosi, superbi, gloriosi, in-
uentores malorum, pa-
rentibus immorigeri,

Desipientes, fœdifragi, 31
charitatis expertes, impla
cabiles, immisericordes.

Qui post Dei iura co- 32
gnita, (*nempe* eos qui ta-
lia faciunt, dignos esse
morte) non solùm ea fa-
ciunt, sed etiam facienti-
bus patrocinantur.

CAP. II.

1 Conuincit eos qui ex cæterorum numero vidētur eximēdi, quoniam aliorū vitia redarguant. Istos igitur dicit minimè omnium esse excusabiles, quoniam, si propius & intus considerentur, (quod omnino facit Deus) reperiētur & ipsi iis esse obnoxii quæ in reliquis animaduertūt: vt planè in seipsos sententiam ferant, quum alios damnāt.

2 Grauis exclamatio in eos qui sibi placent quod sint aliis perspicaciores, quum nihilo sint meliores.

Iac. 5. 3

[1]QVapropter inexcu 1
sabilis es ô homo
quisquis *alios*
dānas. nā hoc ipso quòd
damnas alterum, teipsum
condemnas: eadem enim
facis *tu* qui *alios* damnas. 2

Scimus verò iudicium
Dei esse secundū veritatē
aduersus eos q. talia agūt.

Putas autem hoc, ô ho 3
mo qui damnas eos qui
talia faciunt, & facis ea,
fore vt tu effugias iudiciū
Dei?

[2]An copiam benignita 4
tis eius & tolerantiæ ac
lenitatis contēnis, igno-
rans te benignitate Dei
ad resipiscentiam deduci?

Sed pro duritia tua & 5
corde qđ resipiscere ne-
scit, ‖thesaurizas tibiipsi
irā in diē iræ & patefactio

Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν
ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς
ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ
καθήκοντα·

Πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορ-
νείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· με-
στοὺς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοη-
θείας·

Ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς,
ὑβριστάς, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφευ-
ρετὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς,

Ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀ-
σπόνδους, ἀνελεήμονας.

Οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπι-
γνόντες, (ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες
ἄξιοι θανάτου εἰσὶν) οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦ-
σιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι.

Κεφάλαιον β.

ΔΙὸ ἀναπολόγητος εἶ ὦ ἄνθρωπε
πᾶς ὁ κρίνων. ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν
ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ
πράσσεις ὁ κρίνων.

Οἴδαμεν δὲ ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ
ἐστι κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα
πράσσοντας.

Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε ὁ κρί-
νων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ
ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ
Θεοῦ;

Ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ
καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας
καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ
Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει;

Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ
ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σε-
αυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύ-

ψεως δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ·
Ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα 6
αὐτοῦ.
Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀ- 7
γαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν,
ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον·
Τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν 8
τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ,
θυμὸς καὶ ὀργή.
Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν 9
ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου
τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἕλ-
ληνος.
Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ 10
τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε
πρῶτον καὶ Ἕλληνι.
Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ 11
τῷ Θεῷ.
Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ 12
ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον,
διὰ νόμου κριθήσονται,
(Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δί- 13
καιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ
νόμου δικαιωθήσονται.
Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, 14
φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ
ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος·
Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ 15
νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐ-
τῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνει-
δήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λο-
γισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολο-
γουμένων)
Ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυ- 16
πτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν
μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

nis iusti iudicii Dei:
3 ||Qui reddet vnicuiq;
secundum opera ipsius:
Iis quidē qui perstant,
boni operis gloriam &
honorem & immortali-
tatem, *id est* iis qui quæ-
runt vitam æternam:
Iis verò qui sunt conte
tiosi, & qui veritati quidē
nō obtemperant, sed ob-
tēperant iniustitiæ, *redde-*
tur excandescentia & ira.
Oppressio & angustia
aduersus omnem animā
hominis perpetrantis ma
lum, tū Iudæi in primis,
tum etiam Græci:
Gloria verò & honor
& pax cuiuis operāti bo-
num, tum Iudæo in pri-
mis, tum & Græco.
Non enim est persona-
rum acceptio apud Deū.
4 Quicūque enī sine Le-
ge peccauerunt, sine Lege
quoque peribūt: & quicū
que in Lege peccauerūt,
per Legē damnabuntur.
(5 Nō enim qui audiūt
Legem, iusti sunt apud
Deum, sed qui Legē præ-
stant, iustificabuntur.
6 Nam quū Gentes quę
Legem non habent, natu
ra quæ Legis sunt faciāt,
isti Legem non habentes,
sibiipsis sunt lex:
Vt qui ostendant opus
Legis scriptum in cordi-
bus suis, vnà testimoniū
reddente ipsorum con-
sciētia, & cogitationibus
sese mutuò accusantibus,
aut etiam excusantibus)
7 In die quo iudicabit
Dominus de occultis ho
minū, ex Euangelio meo,
per Iesum Christum.

Psal. 61.13 *matth.* 16.27 *apoc.* 22.12

3 Firmamētū superioris disputationis, opus esse omnino iustitia tū Iudæis tum Græcis.

4 Vniuersalem illam humani generis accusationem sigillatim applicat tū Gentibus tum Iudæis.

5 Occupatio aduersus Iudæos, quos nō excuset Lex illa, sed condēnet: quoniam nō Legē audire, sed Legem custodire, iustificat.

6 Occupatio aduersus Gentes, quæ etiāsi Legem Mosis non habuerint, non habent tamē quod suis sceleribus prætexāt, quū habeant aliquid pro Lege cordibus inscriptū, vt qui quædā vt mala prohibeant & puniāt, quædam vt bona præcipiant & laude prosequantur.

7 Deus iudicia multa differt quæ tamen suo tempore exequetur per Iesum Christum, seuerissimo cū examine non tantùm dictorum & factorum, sed etiā cogitationū maximè arcanarum.

8 Probatio ex Dauidis & aliorum Prophetarum testimonio, Iudæos summis quidē beneficiis à Deo fuisse affectos, tradita eis Lege, sed esse omnium hominum maximè ingratos.

Esa.52.5
Ezech.36.23

9 Occupatio peculiaris aduersus eos q in circūcisione & externo legali cultu sāctimoniā constituebāt. Docet igitur, circuncisionem externā, si ab interiore separetur, nō modò non iustificare, sed etiā damnare circūcisos, à quibus nimirum flagitet quod ipsa significat, cordis videlicet ac totius vitæ puritatē ex Legis præscripto: adeò quidem vt si quis corpore incircuncisus detur, qui corde sit circuncisus, lōgè sit quibusuis solo corpore circūcisis Iudæis anteponēdus.

17 [8]Ecce, tu cognominaris Iudæꝰ, & acquiescis in Lege, & gloriaris in Deo,

18 Et nosti *eius* voluntatē, & exploras quæ discrepant, institutus ex Lege.

19 Confidísque te ducem esse cæcorum, lucem eorum qui *sunt* in tenebris,

20 Eruditorē insipientiū, magistrum infantium, quòd habeas informationem cognitionis ac veritatis in Lege.

21 Qui igitur doces aliū, teipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris?

22 Qui dicis non mœchādum, mœcharis? qui abominaris idola, sacrilegiū admittis?

23 Qui de Lege gloriaris, per Legis trāsgressionem Deum dedecoras?

24 Nam ||Dei nomē propter vos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est.

25 [9]Nam circuncisio quidem prodest si Legem seruaris: quòd si transgressor Legis fueris, circuncisio tua facta est præputium.

26 Itaque si præputiū iura Legis seruauerit, nónne præputium illius pro circūcisione reputabitur?

27 Et quod est ex natura præputium, si Legem seruet, damnabit te qui per literam & circuncisionē transgressor es Legis?

28 Non enim qui est in propatulo *Iudæus*, Iudæꝰ *est*: nec ea quæ est in propatulo *circuncisio, id est* in carne, circuncisio est:

29 Sed qui in occulto Iudæus *est*, & circuncisio cordis, *id est* in spiritu nō

Ἴδε, σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ,

Καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου.

Πέποιθάς τε σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει,

Παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ.

Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις;

Ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἴδωλα, ἱεροσυλεῖς;

Ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις;

Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καθὼς γέγραπται.

Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ ἐὰν νόμον πράσσῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν.

Ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσσῃ, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν λογισθήσεται;

Καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου;

Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ, Ἰουδαῖός ἐστιν· οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκί, περιτομή·

Ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ

γράμματι· οὗ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώ-
πων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλαιον γ'.

Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; ἢ τίς 1
ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς;
Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον 2
μὲν γὰρ ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ
Θεοῦ.
Τί γὰρ, εἰ ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀ- 3
πιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ κα-
ταργήσει;
Μὴ γένοιτο· γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀλη- 4
θὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης· καθὼς
γέγραπται, Ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς
λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνε-
σθαί σε.
Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεοῦ δικαιο- 5
σύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος
ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; (κατὰ
ἄνθρωπον λέγω)
Μὴ γένοιτο· ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ Θεὸς τὸν 6
κόσμον;
Εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐ- 7
μῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δό-
ξαν αὐτοῦ, τί ἔτι κἀγὼ ὡς ἁμαρτωλὸς
κρίνομαι;
Καὶ μὴ (καθὼς βλασφημούμεθα, 8
καὶ καθώς φασί τινες ἡμᾶς λέγειν) ὅτι
ποιήσωμεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγα-
θά; ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστι.
Τί οὖν; προεχόμεθα; οὐ πάντως· 9
προῃτιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλ-
ληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι.
Καθὼς γέγραπται, Ὅτι οὐκ ἔστι δί- 10
καιος οὐδὲ εἷς.

litera: cuius *Iudæi* laus non *est* ex hominibus, sed ex Deo.

CAP. III.

[1]Quæ est igitur præstantia Iudæi? aut quæ vtilitas circuncisionis?

Multa per omnem modum. Primarium enim *illud est* quòd eis credita sunt eloquia Dei.

Quid tū enim si quidā fuerunt increduli? num incredulitas eorum, fidē Dei inanem reddet?

Absit: imò esto Deus verax, omnis autem homo mendax: sicut scriptū est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quando tu iudicas.

[2]Quòd si iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? num iniustus Deus, qui inferat pœnam? (humano more loquor)

Absit: alioquin quomodo iudex erit Deus mundi.

[3]Etenim si veritas Dei per meum mendacium redundauit in gloriam ipsius, cur amplius ego vt peccator condemnor?

Ac nō *potius dicitur* (sicut de nobis male loquūtur, & sicutquidam aiūt nos dicere) faciamus mala vt veniant bona? quorum damnatio iusta est.

[4]Quid igitur? præcellimus? Nullo modo: nam antè criminati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato.

Sicut scriptū est, ||Non est iustus, ne vnus quidē:

1 Occupatio prima aduersus Iudæorum obiectionem, An igitur Iudæi nihil habēt ampli⁹ quàm Gētes? Habent, inquit Apostolus, Dei respectu, qui sui fœderis tabulas eis commisit, adeo vt non possit quorundam perfidia efficere vt tota illa gens sine exceptione à Deo veraci abiiciatur, vt qui eorum etiam indignitate ad commendandam suam bonitatem vtatur.

2 Altera occupatio ex priore responso promanans, sic commendari Dei iustitiā nostra iniustitia, vt propterea Deus non obliuiscatur se esse mūdi iudicem, ac proinde seuerū iniustitiæ vltorem.

3 Tertia obiectio, aliquid addens superiori, Si peccata cedant in Dei gloriam, non modò nō esse puniēda, sed etiam iis esse incumbēdum: quā blasphemiam Paulus contentus execrari, iustā pœnam blasphemis denūtiat.

Psal. 14.3. & 53.3

4 Altera ad primam illam obiectionem responsio, Iudæos, si in sese considerentur, iampridem pronuntiatum esse ore Prophetarum, nihilo esse aliis meliores.

Non est qui intelligat, 11
nõ est qui exquirat Deũ.
Omnes deflexerunt, si- 12
mul inutiles facti sunt:
non est qui faciat quod
bonum est, non est vsque
ad vnum.
||Sepulchrũ apertũ, gut- 13
tur eorum: linguis suis ad
dolũ vsi sũt: || venenũ aspi
dum sub labiis eorum.
||Quorum os diris & 14
amarulentia plenum est:
||Veloces pedes eorum 15
ad effundendum sangui-
nem.
Contritio & calamitas 16
in viis eorum.
Et viam pacis non co- 17
gnouerunt.
||Nõ est timor Dei co- 18
ram oculis eorum.
[5] Scimus autem, quæcũ 19
que Lex dicit, iis qui in
Lege sunt dicere: [6] vt o-
mne os obturetur, & ob-
noxius fiat totus mun-
dus condemnationi Dei.
Propterea ex operibꝰ Le 20
gis nulla caro iustificabi-
tur in cõspectu eiꝰ. per Le
gẽ enim agnitio peccati.
[7] Nunc verò absque Le 21
ge iustitia Dei patefacta
est, comprobata testimo-
nio Legis ac Prophetarũ.
[8] Iustitia, inquã, Dei per 22
fidẽ Iesu Christi in omnes
& super omnes qui cre-
dũt: nõ eñ est distinctio.
Omnes enim peccaue- 23
runt, ac deficiuntur glo-
ria Dei.
[9] Iustificantur autẽ gra 24
tis, *id est* eius gratia, per re
demptionem factam in
Iesu Christo:

Οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν.

Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός.

Τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν· ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν.

Ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει.

Ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα.

Σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν.

Καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν.

Οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ· ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ.

Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας.

Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.

Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· οὐ γάρ ἐστι διαστολή.

Πάντες γὰρ ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ.

Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·

Psal. 5.10
Psal. 140.3
Psal. 10.7
Esa. 59.7
Psal. 36.2

5 Probat, illam Dauidis & Esaiæ grauissimam accusationẽ, Iudæos propriè respicere.

6 Conclusio totiꝰ superioris disputationis, à versu 18 primi capitis. Ergo, inquit Apostolus, nõ est quod quisquam ex vlla lege, seu illa vniuersali, seu Mosis particulari, speret se iustificãdum, ac proinde seruandum: quũ (sicut probauimus) ex Legis & vitæ collatione probetur, omnes esse peccatores, ac proinde cõdẽnatione dignos in Dei conspectu.

7 Itaque, inquit Apostolus, ne perirent homines, Deus qđ olim promisit nũc exhibet, rationem videlicet qua coram ipso absque Lege iustificati seruemur.

8 Huius iustitiæ veluti materia est Iesus Christus, fide apprehensus, & in hunc finem quibusuis populis oblatus, sicut extra eũ omnes populi à regno Dei excluduntur.

9 Hæc igitur iustitia, quod ad nos attinet, prorsus est gratuita, vt quæ nitatur iis quæ non ipsi fecimus, sed Christus nostri à peccatis redimendi causa pertulit.

Ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ 25
τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἔνδειξιν
τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν
προγεγονότων ἁμαρτημάτων.
Ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἔνδει- 26
ξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐν τῷ νῦν
καιρῷ· εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δι-
καιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ.
Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. 27
Διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί· ἀλλὰ
διὰ νόμου πίστεως.
Λογιζόμεθα οὖν, πίστει δικαιοῦσθαι 28
ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου.
Ἢ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον; οὐχὶ δὲ καὶ 29
ἐθνῶν; ναὶ καὶ ἐθνῶν.
Ἐπείπερ εἷς ὁ Θεὸς, ὃς δικαιώσει πε- 30
ριτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν
διὰ τῆς πίστεως.
Νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς 31
πίστεως; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν.

Κεφάλαιον δ'.

Τί οὖν ἐροῦμεν Ἀβραὰμ τὸν πατέ- 1
ρα ἡμῶν εὑρηκέναι κατὰ σάρκα;
Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώ- 2
θη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν.
Τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; ἐπίστευσε δὲ 3
Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ
εἰς δικαιοσύνην.
Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογί- 4
ζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὀφείλημα.
Τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι 5
δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογί-

10 Quẽ proposuit Deus *vt esset* placamentũ per fidẽ, in sanguine ipsius, ad declarandã iustitiam suã, per remissionem præcedentium peccatorum.

Ex Dei tolerantia, ad declarandã iustitiam suã præsenti tempore: vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui *est* ex fide Iesu.

11 Vbi igitur gloriatio? exclusa est. Per quam legem? operum? non: imò per legem fidei.

Colligimus igitur, fide iustificari hominem absque operibus Legis.

12 An Iudæorum Deus solùm? ánnon & Gentiũ? certè & Gentium.

Siquidem vnus Deus *est* qui iustificabit circuncisionem ex fide & præputium per fidem.

13 Legem igitur inanem reddimus per fidẽ? Absit: imò Legem stabilimus.

CAP. IIII.

QVid igitur dicemus Abraham patrẽ nostrum adeptum esse secundum carnem?

2 Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum.

3 Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia.

4 Atqui ei qui operatur, merces nõ imputatur ex gratia, sed ex debito:

Ei verò qui nõ operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, impu-

10 Deus ergo author est gratuitæ istius iustificatiõis, quia sic ei visum est: Christus verò, is in quo pœnas pro nostris peccatis perpesso, remissione peccatorũ donamur: instrumẽtum autẽ quo Christum apprehendimus est fides: finis denique, ipsa diuinæ benignitatis declaratio, vt sic cõstet eum esse verè clementem, & in suis promissis constãtem, vt qui credentes gratis iustificet.

11 Argumẽtum probãdæ conclusioni, Nos fide absque operibus iustificari, à fine sumptum. Finis iustificationis est vnius Dei gloria. Iustificamur ergo fide absque operibus, quoniã siue per sola nostra opera, siue partim fide, partim operibus iustificaremur gloria huius iustitiæ nõ tribueretur Deo in solidum.

12 Aliud argumẽtum ab absurdo: Si à Lege Mosis pẽderet iustificatio, Deus solis Iudæis esset seruator. Item, si alia ratione Iudæos, alia Gẽtes seruaret, nõ esset vnus & sui similis. Vtrosque igitur vna & eadẽ ratione iustificabit, nẽpe fide. Est autẽ coniungendũ hoc argumentũ cũ proximẽ consequẽti, vt planè sit firma eius cõclusio. 13 Occupatio: Nõ tamẽ propterea tollitur Lex, sed potius stabilitur, sicut suo loco declarabitur. 1 Nouũ argumentũ maximi momenti, ab exemplo Abrahami patris credentium desumptum. Est autem eiusmodi propositio, Abrahamũ, si ex sese sine operibus cõsideretur, nihil promeritũ esse de quo gloriari possit apud Deum. 2 Occupatio, meritò quidẽ Abrahamũ se posse extollere inter homines, at nõ apud Deum. 3 Cõfirmatio propositionis: Fidei imputatione iustificatus est Abrahamus: ergo gratis sine nullo operũ ipsiꝰ respectu. 4 Probatio primæ cõfirmationis, à cõtrariis sũpta: Ei qui suo labore quippiã promeritus est, persoluitur quod debetur: ei verò qui nihil egit, sed gratis promittenti credit, fides imputatur.

5 Altera eiusdem confirmationis probatio, Dauid collocat beatitatem in gratuita cōdonatione peccatorum: ergo & iustificationē.

6 Noua ꝑpositio, istam iustificationis viam tum ad incircuncisos, tum ad circūcisos credentes spectare, sicut in Abrahami persona demōstratur.

7 Ad incircūcisos id spectare (nam de circūcisis non dubitabatur) sic colligit, Abrahā in præputio iustificat⁹ est, ergo ad præputiatos etiam spectat hæc iustificatio. Imò ne ad circuncisos quidem pertinet ratione circūcisionis, tātū abest vt propter præputiū excludantur incircuncisi.

8 Occupatio: Cur igitur Abraham fuit circuncisus, si iam erat iustificatus? Vt (inquit) cōfirmaretur in eo donum iustitiæ.

9 Applicatio exēpli Abrahæ ad incircūcisos credētes, quorū etiam Patrem constituit Abrahamum.

10 Applicatio eiusdē exēpli ad circuncisos credētes, quorū sit quidem pater Abraham, sed ex fide.

tatur fides sua ꝑ iustitia.

[5] Sicut etiā Dauid pronuntiat beatum eum hominem cui Deus imputat iustitiam absque operibus, *dicens*,

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum obtecta sūt peccata:

Beatus vir cui non imputarit Dominus peccatum.

[6] Ista igitur beatitatis prædicatio, in circuncisionē *solùm* an & in præputium *cadit*? Dicimus enim imputatam fuisse Abrahæ fidem pro iustitia.

[7] Quomodo ergo imputata est? quū esset in circuncisione, an *quum esset* in præputio? nō in circūcisione, sed in præputio.

[8] Et signū accepit circūcisionis, quod obsignaret iustitiā fidei quæ fuerat in præputio, [9] vt esset pater omnium credentiū in præputio, vt imputetur etiam ipsis iustitia:

[10] Et pater circuncisionis, iis *videlicet* qui nō solùm sunt ex circūcisione, sed qui etiā incedūt vestigiis fidei patris nostri Abrahami, quæ fuit in præputio.

[11] Non enim per Legē promissio *cessit* Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei.

[12] Etenim si ii qui ex Lege *sunt*, hæredes sunt, inanis facta est fides, & vana reddita est promissio.

ζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην.
6 Καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν
μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ᾧ ὁ Θεὸς
λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔρ-
γων,
7 Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνο-
μίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁ-
μαρτίαι·
8 Μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται
Κύριος ἁμαρτίαν.
9 Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἐπὶ τὴν
περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν;
λέγομεν γὰρ ὅτι ἐλογίσθη τῷ Ἀβραὰμ
ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην.
10 Πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄν-
τι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ'
ἐν ἀκροβυστίᾳ.
11 Καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομῆς, σφρα-
γῖδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως τῆς
ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέ-
ρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυ-
στίας, εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν
δικαιοσύνην·
12 Καὶ πατέρα περιτομῆς, τοῖς οὐκ ἐκ
περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι
τοῖς ἴχνεσι τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ πίστεως
τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ.
13 Οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀ-
βραὰμ, ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, τὸ κλη-
ρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ
δικαιοσύνης πίστεως.
14 Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου, κληρονόμοι, κεκέ-
νωται ἡ πίστις, καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγ-
γελία.

11 Ratio cur æstimandum sit Abrahæ semen ex fide, quia videlicet Abraham ipse credendo sit factus eius promissionis particeps qua factus est omnium gentium pater. 12 Duplex confirmatio illius rationis: vna, quod promissio non possit apprehendi ex Lege, ac proinde esset irrita: altera, quod conditio fidei frustra adiungeretur promissioni ex operibus apprehendendæ.

Ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. οὗ 15
γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις.
Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, 16
εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παν-
τὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μό-
νον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως Ἀβραάμ,
ὅς ἐστι πατὴρ πάντων ἡμῶν,
(Καθὼς γέγραπται, Ὅτι πατέρα πολ- 17
λῶν ἐθνῶν τέθεικά σε) κατέναντι οὗ
ἐπίστευσε, Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς
νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς
ὄντα.
Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευ- 18
σεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολ-
λῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, Οὕτως ἔ-
σται τὸ σπέρμα σου.
Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κα- 19
τενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμέ-
νον, ἑκατονταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν
νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάῤῥας.
Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ 20
διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ· ἀλλ' ἐνεδυναμώθη
τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ·
Καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελ- 21
ται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι.
Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιο- 22
σύνην.
Οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον ὅτι 23
ἐλογίσθη αὐτῷ·
Ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογί- 24
ζεσθαι, τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα
Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν,
Ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώμα- 25
τα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν
ἡμῶν.

[13] Nam Lex irã efficit: ſiquidem vbi nõ eſt lex, ibi nec tranſgreſſio *eſt*.

[14] Propterea ex fide *eſt hæreditas*, vt *ſit* per gratiã, vt firma ſit promiſſio toti ſemini: [15] *id eſt* non ſolùm ei quod *eſt* ex Lege, verũetiam ei quod *eſt* ex fide Abrahã, qui eſt pater omnium noſtrum,

(Sicut ſcriptũ eſt, [16] Patrem multarum gentium cõſtitui te) coram eo cui credidit, Deo *videlicet*, viuificante mortuos, & vocante quæ non ſunt, tanquam ſint.

[17] Qui *Abrahã* cõtra ſpẽ ſub ſpe credidit, vt fieret pater multarũ gentium, ſecundum id quod *ei* dictum fuerat, Ita erit ſemẽ tuum.

Ac minimè imbecillis fide, nõ conſiderauit ſuũ ipſius corpus iam emortuum, quum centum circiter natus eſſet annos, nec emortuã vuluã Saræ.

Aduerſus promiſſionẽ autem Dei non diſceptauit infidelitate: ſed robuſtus factus eſt fide, tributa gloria Deo:

Ac plenè perſuaſum habens, *eum* quod promiſerat, poſſe etiam facere.

Quapropter etiã *hoc* imputatũ eſt ei pro iuſtitia.

[18] Nõ ſcriptũ eſt autẽ ꝓpter eũ ſolum, quòd *hoc* imputatum fuerit ei:

Sed etiã propter nos, q. bus futurũ eſt vt imputetur, iis *nimirũ* qui credũt in eũ q. excitauit Ieſũ Dominũ noſtrũ à mortuis,

Traditũ *in mortem* propter offenſas noſtras, & excitatum propter iuſtificationem noſtri.

13 Ratio prioris confirmationis, cur promiſſio nõ poſſit ex Lege apprehẽdi: quia videlicet Lex, quum à nullo obſeruetur nõ conciliat nobis Deum, ſed iram eius potius nobis denuntiat.

14 Cõcluſio huiꝰ argumẽti: Ex fide apprehendente promiſſionẽ Abrahamo factam, & quã primus ipſe Abraham fide apprehendit, totius poſteritatis Abrahami (id eſt Eccleſiæ ex omnibus populis collectæ) iuſtificationẽ ac ſalutẽ proficiſci.

15 Id eſt, nõ tantùm eorũ qui credũt & ſimul ex Lege circũciſi ſunt: ſed etiam eorum qui abſque circunciſione & ſolius fidei reſpectu, cenſentur in Abrahami filiis.

16 Spiritualis eſt iſta paternitas, ex vnica Dei promittentis virtute pendẽs.

17 Deſcriptio veræ fidei in Dei potentia ſimul ac beneuolentia penitus acquieſcentis, propoſito Abrahami exemplo.

18 Vna eſt perpetua tum in Abrahamo tum in omnibus fidelibus, iuſtificationis regula, fides videlicet in Deum, qui in Chriſto mediatore noſtro expiatis noſtris peccatis, eundem a mortuis excitauit, vt & nos iuſtificati in eo ſeruemur.

CAP. V.

I[1] Vstificati igitur ex fi- 1
de, pacem habemus er-
ga Deum per Dominũ
nostrum Iesum Christũ:

[2]||Per quem etiam fide 2
habuimus hũc aditum in
gratiam hanc per quam
stamus , [3] & gloriamur
sub spe gloriæ Dei.

[4]Neq; *id* solùm, sed etiã 3
||gloriamur in oppressio
nibus, [5] scientes quòd op
pressio patientiã efficiat:

Patientia verò experiẽ 4
tiam , experientia autem
spem.

Porro spes nõ pudefa- 5
cit, [6]quòd charitas Dei ef
fusa sit in cordibus no-
stris per Spiritum sanctũ
qui datus est nobis.

[7]Christus enim, quum 6
adhuc nullis viribus essẽ-
mus , suo tempore pro
impiis mortuus est.

[8] Enimuero vix ꝓ iusto 7
q̃squã moriatur: nã ꝓ eo
qui sit *ipsi* vtilis, forsitã a-
liquis etiã mori sustineat.

Cõmendat autem suam 8
charitatẽ erga nos Deus,
quòd quum adhuc essẽ-
mus peccatores, Christus
||pro nobis mortuus sit.

Iustificati igit' ei⁹ sãgui- 9
ne, seruabimur nunc mul
to magis per eum ab ira.

Nam si quum inimici 10
essemus, reconciliati fui-
mus Deo per mortem Fi
lii eius , multo magis re-
cõciliati seruabimur per
vitam ipsius.

Κεφάλαιον ε΄

Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρή-
νην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·

Δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχή-
καμεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην ἐν
ᾗ ἑστήκαμεν, καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλ-
πίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ.

Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα
ἐν ταῖς θλίψεσιν· εἰδότες ὅτι ἡ θλῖψις
ὑπομονὴν κατεργάζεται·

Ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δο-
κιμὴ ἐλπίδα·

Ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει, ὅτι ἡ ἀ-
γάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρ-
δίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δο-
θέντος ἡμῖν.

Ἔτι γὰρ Χριστὸς, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν,
κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε.

Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθα-
νεῖται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ
τολμᾷ ἀποθανεῖν.

Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην
εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν
ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε.

Πολλῷ οὖν μᾶλλον, δικαιωθέντες
νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι'
αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς.

Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ
Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολ-
λῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμε-
θα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ.

1 Aliud argumẽtum ab effectis: Eo iustificamur q̃d conscientiam verè corã Deo pacat. Pacat autẽ cõsciẽtiã nõ Lex, sed fides per Christum, vt antea probauit. Fide ergo nõ Lege iustificamur.
Ephes.2.23
Iacobi 1.3

2 Quòd fidei tribuitur conscientiæ tranquillitas, ad Christum referẽdum est, ipsius fidei datorem, & in quo ipsa fides est efficax.

3 Occupatio aduersus eos qui miserias & calamitates Ecclesiæ pene assiduas cõspicientes, putant Christianos somniare quũ suam felicitatẽ iactant. quibus respõdet Apostol⁹, eorum felicitatem alibi esse sub spe repositam: quæ quidem spes adeò sit certa vt de felicitate illa nõ minus exultent quàm si ea fruerentur.
Heb.9.15
1.pet.3.18

4 Ipsæ opp̃ssiones multis modis suppeditãt exultationis materiẽ, nedũ vt nos reddant miseros.

5 Quia afflictiones patiẽtiæ nos assuefaciunt, patientia verò bonitatem Dei nobis reddit exploratam: ista denique experiẽtia spem nostram alit, quæ quidem nunquam nos frustratur. 6 Fulcimen spei est certum conscientiæ testimoniũ, ex Spiritus sancti dono, nos à Deo diligi: hoc autẽ nihil aliud est quam quod fidem vocamus: vnde sequitur, fide pacari conscientias. 7 Certa in aduersis consolatio, ne pacem nostram interturbent: quia qui prorsus infirmos atque adeò impios adeo dilexit vt pro eis etiam mortem subiret, qui posset iam in ipso viuentes & sanctificatos negligere? 8 Amplificatio charitatis Dei erga nos, vt de ea non possimus ambigere, qui pro iniustis, & à quibus nihil boni possit captare, atq; adeo pro suis hostibus Christum dederit in mortem. Quomodo igitur quos Christus moriens iustificat, & reconciliat, non seruaret ab exitio, iam viuus?

11 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν.

12 Διὰ τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον.

13 Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογῖται μὴ ὄντος νόμου.

14 Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος.

15 Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα. εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε.

16 Καὶ οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος, τὸ δώρημα. τὸ μὲν γὰρ κρίμα, ἐξ ἑνὸς εἰς κατάκριμα· τὸ δὲ χάρισμα, ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα.

17 Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς

[9] Neque id solùm, verumetiam gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christū, per quem nunc reconciliationem assequuti sumus.

[10] Propterea sicut per vnum hominem peccatum in mūdum introiit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors transiit, in quo omnes peccarunt.

[11] Nā vsque ad Legem peccatū erat in mūdo: peccatum verò non imputatur quum nulla est lex.

[12] Regnauit autē mors ab Adā vsque ad Mosen, in eos quoque qui non peccauerant ad similitudinem transgressionis Adā, [13] qui est typus illius qui erat futurus.

[14] At nō vt offensa, ita etiam *est* quod *Deus* gratificatur. nam si illius vnius offensa multi mortui sunt, multo magis gratia Dei & donum per gratiam quæ *est* vnius hominis Iesu Christi, in multos redundauit.

[15] Neque vt *illud quod introiit* per vnū qui peccauit, *ita est* beneficium. nā reatus quidem ex vna *offensa introiit* ad condēnationē: quod aūt gratificatur *Deus*, *datur* ex multis offensis ad iustificationē.

[16] Etenim si per vnā offēsā mors regnauit per vnū, multo magis ij qui redundantē illam gratiā & donum iustitiæ accipiūt, in vita regnabūt per vnum

9 Transitio ad alterum caput iustificationis, quod positum est in gratuita obedientiæ Christi imputatione: vt ad remissionem peccatorū accedat etiam donum iustitiæ Christi per fidē imputatæ, quæ iniustitiam ab Adamo in nos propagatā omnésque eius fructus absorbeat: vt ī Christo non modò desinamus esse iniusti; sed etiam iusti esse incipiamus.

10 Ab Adamo, in quo omnes peccarunt, reatus & mors (quæ est reorū pœna) in omnes peruasit.

11 Hoc ita esse, & reatū ac mortē non cepisse post Legem Mosis datam, & violatam illud manifestè docet, quòd mortui sunt homines ante Legem illam positam. Nā quū mortui sint, peccatum quod est mortis causa, iam tum extabat, & ita quidem vt imputaretur. vnde etiā efficitur aliquam iam tum fuisse Legē cuius trāsgressio esset mortis causa.

12 Istam autem Legē, nō esse illam vniuersalē, nec ab actuali aliquo singulorū peccato mortem illā fuisse profectā, illud declarat quòd ipsi infantes qui legem illā naturalem neque cognoscere vnquā potuerunt nec trāsgredi, instar Adami tamē mortui sint. 13 Respondet autē Adamus ille prior alteri posteriori, nēpe Christo, sicut mox explicatur. 14 In eo quidē Adam & Christus inter se cōparantur quòd vterque quod suū est in suos propaget: in eo verò primum differūt, quòd ille quidē natura suam offensam in multorū exitiū propagarit, istius verò obedientia in multos ex gratia redundarit. 15 Altera disparitas in eo posita est quòd illius quidē vna offēsa homines reos effecit: Christi autē iustitia gratis imputata, nō ab illo tantū reatu, sed etiam ab aliis omnibus absoluat. 16 Tertium discrimen est, quòd potētior etiā sit iustitia Christi gratis imputata ad vitam afferendam, quàm Adami offensa ad suos posteros morti addicendos.

15 Itaque in summa, sicut ex Adami offensa contractus reatus omnes addicit morti: ita ex aduerso iustitia Christi, quæ Dei beneficio imputatur omnib[us] credentibus, eos iustificat, vt vitæ æternæ fiant participes.

16 Toti[us] istius comparationis hoc est fundamentũ, quod duo isti homines sint constituti veluti duæ stirpes, vt ex illo quidem peccatũ per naturã, ex isto autẽ iustitia per gratiam, in alios promanet.

17 Occupatio: Cur igitur Lex Mosis superuenit? Vt tanto magis rei constituerentur homines, & tanto illustrius esset Dei beneficiũ in Christo Iesu.

1 Transitio ad aliud Christi beneficiũ, quód sanctificatio dicitur, siue regeneratio.

Gal.7.17

Coloss.2.12

1.Cor.6.14 ephes.4.23 coloss.3.8 2.tim.2.11 heb.12.1 1.pet.1.1

Iesum Christum.

[15] Nēpe igitur sicut per vnam offensam *reatus venit* in omnes homines ad cõdemnationem: ita per vnam iustificationem *beneficium redundauit* in omnes homines ad iustificationem vitæ.

[16] Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obedientiam, iusti constituentur multi.

[17] Lex verò præterea introiit vt augeretur offẽsa: sed vbi auctũ est peccatũ, *ibi* superabũdauit gratia:

Vt quemadmodum regnauerat peccatũ in mortem, ita etiam gratia regnaret per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.

CAP. VI.

[1] Quid igitur dicem[us]? permanebimus in peccato, vt gratia auctior fiat?

[2] Absit. qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo?

[3] An ignoratis, || nos quotquot baptizati sum[us] in Christũ Iesum, in mortem eius esse baptizatos?

|| Sepulti igitur sumus vnà cum eo per Baptismũ in mortem: vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos || noua vita ambulemus.

Ἰησοῦ Χριστοῦ.

18 Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς κατάκριμα· οὕτω καὶ δι' ἑνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς δικαίωσιν ζωῆς.

19 Ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί.

20 Νόμος δὲ παρεισῆλθεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· οὗ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις·

21 Ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Κεφάλαιον ϛʹ.

1 Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ.

2 Μὴ γένοιτο. οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;

3 Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;

4 Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον· ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.

2 Beneficium iustificationis & sanctificationis perpetuo vinculo cohærent, & vtrunque manat à Christo ex Dei gratia. Est autem sanctificatio, abolitio peccati, id est corruptionis nostræ naturæ, in cuius locum succedat naturæ instauratæ puritas.

3 Huius sanctificationis tres sunt partes, nempe veteris hominis siue peccati mors, & sepultura, & noui hominis resurrectio, à Christi mortis, sepulturæ, & resurrectionis virtute in nos promanantis, cuius beneficii pignus & sigillum est Baptismus noster.

Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώ- 5
ματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀ-
ναστάσεως ἐσόμεθα·
Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς 6
ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα κα-
ταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ μη-
κέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ.
Ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ 7
τῆς ἁμαρτίας.
Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πι- 8
στεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ.
Εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νε- 9
κρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει· θάνατος αὐτοῦ
οὐκέτι κυριεύει.
Ὃ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθα- 10
νεν ἐφάπαξ· ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ.
Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε, ἑαυτοὺς 11
νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ
τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν.
Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν 12
τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν
αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ.
Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅ- 13
πλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ παρα-
στήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὡς ἐκ νεκρῶν
ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιο-
σύνης τῷ Θεῷ.
Ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γάρ 14
ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν.
Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν 15
ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν; μὴ γένοιτο.
Οὐκ οἴδατε ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυ- 16
τοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοί ἐστε ᾧ
ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνα-

[4] Nam si cum eo plãtati coaluimus conformatione mortis eius, nimirum etiam resurrectionis cõformatione coalescemꝰ:

Illud scientes, veterem illum nostrũ hominẽ cũ eo crucifixum esse, vt eneruetur corpꝰ peccati, ne posthac nos seruiamus peccato.

[5] Etenim qui mortuus est, liber est à peccato.

Quòd si mortui sumus cũ Christo, credimus fore vt etiã viuamus cum eo:

Vt qui sciamus Christũ excitatũ ex mortuis, non amplius mori: mortẽ *inquam* ei non amplius dominari.

Nã ꝙ mortuus est, peccato mortuus est semel: ꝙ autẽ viuit, viuit Deo.

Ita etiam vos colligite, vos ipsos tũ mortuos esse peccato, tum verò viuere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum.

[6] Ne regnet igitur peccatũ in mortali vestro corpore, vt obediatis peccato in cupiditatibꝰ corporis:

Neque sistite membra vestra arma iniustitię peccato: sed sistite vos Deo, vt ex mortuis viuos, & membra vestra, arma iustitiæ Deo.

[7] Peccatũ enim vobis nõ dominabitur. nõ eñ estis sub Lege, sed sub gratia.

[8] Quid igitur? peccabimus, quòd nõ simꝰ sub Lege, sed sub gratia? absit.

||An nescitis ꝙ cui sistitis vos ipsos seruos ad obediẽdũ, eiꝰ serui estis cui obeditis, vel peccati admor

4 Mors peccati, & vita iustitiæ, siue coalitio cũ Christo & in morte & in vita, nunquam possũt diuelli: ex quo consequitur neminem esse sanctificatũ qui adhuc viuat peccato, ac proinde neminem qui nõ resipuerit, factũ esse per fidem, Christi participem: & quod ante dixerat, Legem nõ euerti sed stabiliri per fidem.

5 Idem probat à mortis effectis, adhibita Christi capitis cum suis membris collatione.

6 Adhortatio ad certandum cum corruptione & omnibus eius effectis.

7 Fatetur sic adhuc nõ esse mortuũ in nobis peccatum vt penitus sit extinctũ: sed victoriam fortiter certantibus promittit qa gratia Dei donati sumꝰ, quæ efficit vt Lex iam non fiat peccati virtus & instrumẽtum in nobis.

Iohan. 8.34
2.*pet.* 2.19

8 Sub Lege & sub peccato esse, idẽ declarãt, eorum respectu qui non sunt sanctificati: sicut ecõtrario, sub gratia & sub iustitia esse, regeneratis conueniunt. Sunt autem ista cõtraria, vt vnum cum altero consistere non possit. Expellat igitur peccatum iustitia.

tem, vel obedientiæ ad iu
ſtitiam?

τον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην;

9 Natura ſerui peccati & liberi iuſtitiæ, gratia Dei ſimus iuſtitiæ ſerui ac proinde à peccato liberi.

[9] Gratia autem *ſit* Deo 17
quòd fuiſtis *quidem* ſerui
peccati, ſed ex corde obe-
diſtis ei formæ doctrinæ
in quam eſtis traditi.

Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ὅτι ἦτε δοῦλοι
τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ
καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον δι-
δαχῆς.

Et liberati à peccato, 18
mancipati eſtis iuſtitiæ.

Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρ-
τίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ.

Hominum more lo- 19
quor, propter infirmitatē
carnis veſtræ. Itaque ſicut
ſtitiſtis mēbra veſtra ſer-
ua impuritati & iniqui-
tati, ad *patrandam* iniqui
tatem: ita nunc ſiſtite mē
bra veſtra ſerua iuſtitiæ
ad ſanctimoniam.

Ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθέ-
νειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ πα-
ρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀ-
καθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνο-
μίαν· οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη
ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγια-
σμόν.

Quum enim ſerui eſſe- 20
tis peccati, liberi eratis iu
ſtitiæ.

Ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας,
ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ.

10 Adhortatio ad iuſtitiæ ſtudiū & peccati odiū, propoſito vtriuſque cōtrario exitu.

[10] Quem igitur fructū 21
habebatis tunc *ex iis* de
quibus nūc erubeſcitis? nā
finis illorum, mors *eſt*.

Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε ἐφ' οἷς
νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων,
θάνατος.

Nūc verò liberati à pec 22
cato, mācipati autē Deo,
habetis fructum veſtrum
in ſanctimoniam: finem
autem, vitam æternam.

Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς
ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, ἔ-
χετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν· τὸ
δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον.

11 Mors eſt pœna peccato debita: ſanctificamur autē gratis ad vitā æternam.

[11] Nam ſtipendia pecca 23
ti, mors: donum autē Dei
eſt vita æterna in Chriſto
Ieſu Domino noſtro.

Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνα-
τος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ζωὴ αἰώ-
νιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

CAP. VII.

Κεφάλαιον ζ΄.

1 Propoſita coniugii ſimilitudine, ſtatū hominis ante & poſt regenerationem inter ſe comparat. Lex (inqt) matrimonii hæc eſt, vt ſuperſtite marito conſtet matrimonium, & illo mortuo liceat mulieri alteras nuptias cōtrahere. 1.Cor.7.33

AN [1] ignoratis fratres 1
(peritos enim Le-
gis alloquor) legem
tantiſper dominari ho-
mini quoad *ipſe* vixerit?

Ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοὶ (γινώσκουσι γὰρ
νόμον λαλῶ) ὅτι ὁ νόμος κυριεύει
τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ;

‖Nā viro ſubiecta mu- 2
lier viuenti viro deuincta
eſt per legē: quòd ſi mor-
tuus fuerit vir, liberata
eſt à lege viri.

Ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι
ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθά-
νῃ ὁ ἀνήρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ
ἀνδρός.

Proinde viuente viro 3
mœcha vocabitur ſi
fiat alterius viri: ſin autē

Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς μοιχαλὶς
χρηματίσει, ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ· ἐὰν δὲ

ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ
νόμου· τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γε-
νομένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ.

Ὥστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανα- 4
τώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χρι-
στοῦ· εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ τῷ ἐκ
νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρποφορήσωμεν
τῷ Θεῷ.

Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθή- 5
ματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου
ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρ
ποφορῆσαι τῷ θανάτῳ·

Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νό- 6
μου, ἀποθανόντος ἐν ᾧ κατειχόμεθα·
ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύ-
ματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.

Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; 7
Μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔ-
γνων εἰ μὴ διὰ νόμου. τήν τε γὰρ ἐπιθυ-
μίαν οὐκ ᾔδειν εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, Οὐκ
ἐπιθυμήσεις.

Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία, 8
διὰ τῆς ἐντολῆς κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ
πᾶσαν ἐπιθυμίαν· χωρὶς γὰρ νόμου ἁ-
μαρτία νεκρά·

Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· ἐλ- 9
θούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέ-
ζησεν,

Ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὑρέθη 10
μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θά-
νατον.

Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα 11
διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι'
αὐτῆς ἀπέκτεινεν.

mortuus fuerit vir, libera
est à lege illa: vt non sit
mœcha si fiat alteri⁹ viri.

[2]Itaque, fratres mei, vos
quoque mortificati estis
Legi in corpore Christi: vt
essetis alterius, eius *videli
cet* qui ex mortuis exci-
tatus est, vt fructum fera-
mus Deo.

[3] Quum enim essemus
in carne, affectiones pec-
catorum per Legem *exi-
stentes* vigebant in mem-
bris nostris, ad fructum
ferendum morti:

Nunc autem liberi su-
mus à Lege, mortuo *eo* in
quo detinebamur, vt ser-
uiamus in nouitate spiri-
tus, ac non *in* vetustate li
teræ.

[4]Quid ergo dicem⁹? Lex
peccatum *est*? Absit. Imò
peccatum non cognoui
nisi per Legem. nam etiã
cupiditatem non nossem
nisi Lex dixisset, ||Non cõ
cupisces.

Sed peccatum occasio-
ne sumpta genuit in me
omnem cupiditatem per
illud mandatũ. Nam abs-
que Lege, peccatũ *est* mor
tuum.

[5] Ego enim viuus eram
sine Lege quondam: mã-
dati autem illius aduen-
tu peccatum reuixit,

At ego mortuus sum:
& repertum est illud mã-
datum quod *institutum* e-
rat ad vitam, mihi *cedere*
ad mortem.

Nam peccatũ occasio-
ne accepta seduxit me per
illud mandatum, & per il
lud occidit.

2 Accõmodatio simili udinis: Ita, inquit, nobis cõtigit. Nunc enim sum⁹ Spiritui quasi secundo marito copulati, ex quo nouã sobolẽ procreemus: mortui quidem respectu prioris mariti, posterioris autem respectu, veluti à mortuis excitati.

3 Explicatio prioris dicti. Nam, inquit, concupiscentiæ quas in vobis Lex ciebat, erãt in nobis instar mariti cuiusdam, ex quo pariebamus verè mortiferã sobolem. Nunc autẽ, mortuo illo marito, ac proinde illa vi Legis occidentis soluti, transiuimus sub Spiritus imperium, vt iam non illos putres & mortuos sed vitales fœtus edamus.

Exo.20.17
deut.5.21

4 Obiectio, An igitur Lex & peccatum idem sunt, ac mutuò cõsentiũt? Imò, inquit, peccatũ à Lege coarguitur ac damnatur. Peccatum autem quia redargui non sustinet, & quasi non sẽtiebatur donec irritaretur à Lege, occasionem inde arripit magis ferociẽdi, nullo tamen Legis vitio.

5 Proponit sese pro exẽplo, in quo omnes homines intueantur primò quidẽ quales sint natura, antequam de Lege Dei serio cogitent, stupidi videlicet & sine vero sensu peccati ad malum procliues: deinde cuiusmodi euadãt quum conscientia redarguitur Legis testimonio, peruicaces nimirum, & peccandi libidine multo magis ardentes quàm vnquam antea.

1.Tim.1.8

6 Cõclusio, Legem quidẽ per se sanctã esse, totã autem culpã in nobis esse, qui Lege abutamur.

7 Propositio, Legẽ non esse mortis materiã, sed corruptam naturam ab ea non tãtùm detectam, verũ etiam irritatam, inde occasionem rebellionis arripere, vt quæ eo ardentius res vetitas appetat, vnde mortis reat⁹.

8 Causa huius rei hæc est quòd Lex cælestem puritatem flagitet, homines autẽ quales nascũtur, sint corruptionis mãcipia, cui spõte seruiunt.

9 Proponit seipsum, vt regeneratum, pro exẽplo in quo dissidium illud spiritus & carnis, ac proinde Legis Dei & prauitatis nostræ, perspicuè appareat. Nam quia Lex in homine nõ regenerato tantùm mortem parit, facilius in eo insimu-

‖[6]Itaq; Lex ipsa quidẽ, 12
sãcta: & mãdatũ illud, san
ctum, ac iustum & bonũ.
[7] Ergo quod bonũ *est*, 13
mihi factũ est mortiferũ?
Absit: imò peccatũ *mihi
factũ est mortiferũ:* quum,
vt ꝓderetur *esse* peccatũ,
mihi per id quod bonum
est, gigneret mortẽ, *id est*
vt ipsum fieret sũmè pec-
cans per illud mãdatum.
[8] Scimus enim Legem 14
esse spiritualem: at ego
carnalis sum, venditus vt
subiicerer peccato.
[9] Quod enim perpe- 15
tro,[10] non agnosco. [11] nõ
enim quod volo, hoc a-
go, sed quod odi, hoc fa-
cio. 16
Si verò quod nolo, hoc
facio, consentio Legi
quòd bona *sit*. 17
Nũc itaq; nõ ampli⁹ ego
id ꝑpetro, sed peccatũ qđ
in me habitat, *id ꝑpetrat*. 18
[12] Noui enim nõ habita
re in me (id est in carne
mea) bonũ. nã velle adest
mihi, sed vt quod bonum
est, perficiã, nõ assequor.
Nõ enim facio bonum 19
quod volo: sed malum
quod nolo, hoc ago.
Quòd si id facio quod 20
ego nolo, non amplius
ego id perpetro, sed pec-
catum quod in me habi-
tat, *id perpetrat*.
[13] Cõperio igitur volẽti 21

12 Ὥστε ὁ μὲν νόμος, ἅγιος· καὶ ἡ ἐντο-
λὴ, ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή.
13 Τὸ οὖν ἀγαθὸν, ἐμοὶ γέγονε θάνα-
τος; Μὴ γένοιτο· ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία, ἵνα
φανῇ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κα-
τεργαζομένη θάνατον, ἵνα γένηται καθ᾽
ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ
τῆς ἐντολῆς.
14 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματι-
κός ἐστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμ-
μένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.
15 Ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ
γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ᾽ ὃ μισῶ,
τοῦτο ποιῶ.
16 Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι
τῷ νόμῳ ὅτι καλός.
17 Νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐ-
τὸ, ἀλλ᾽ ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.
18 Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ (τοῦ-
τ᾽ ἔστιν ἐν τῇ σαρκί μου) ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέ-
λειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζε-
σθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω.
19 Οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν· ἀλλ᾽ ὃ οὐ
θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω.
20 Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ τοῦτο ποιῶ, οὐκ ἔτι
ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ᾽ ἡ οἰκοῦσα
ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.
21 Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι

lari potest: in homine autem regenerato quum salutares etiam fructus edat, melius apparet vitiosas actiones non à Lege, sed à peccato (id est corrupta natura) oriri. Ac proinde simul docet Apostolus quis sit Legis vsus, redarguendo peccato in regeneratis, ad finem vsque capitis: sicut paulo antè, nempe à versu 7, vsque ad hunc 15, eiusdem vsum docuit in non regeneratis. 10 Non respondent (inquit) meæ vitæ actiones, imò repugnant voluntati meæ. Itaque ex voluntatis meæ consensu cum Lege, & repugnantia cum vitæ actionibus, satis apparet aliud suadere Legem & rectam voluntatem, aliud verò vitiositatem homini insidentem etiam regenerato. 11 Obseruandum est eundem & vnum hominem dici velle & nolle, diuersis respectibus: velle videlicet quatenus est gratia regeneratus, nolle, quatenus non est regeneratus, siue quatenus talis est qualis est natus. Sed quoniam pars regenerata tandem victrix euadit, ideò Paulus regeneratorum partem sustinens, perinde loquitur acsi vitiositas, quæ & ipsa volens peccat, esset aliquid extra ipsum: quãuis tamẽ postea fateatur hoc malũ esse in carne sua, siue mẽbris suis. 12 Vitium istud, siue peccatũ, siue Lex peccati, homines nõ regeneratos prorsus occupat, regeneratos autẽ remoratur. 13 Conclusio, Sicut Lex Dei ad bonum hortatur, ita legem peccati (id est corruptionẽ, in qua toti nati sumus) nos ad mala impellere: spiritum autem, id est animum nostrum, quatenus est regeneratus, cum Lege Dei consentire: carnem verò, id est totum hominem, legi peccati esse mancipatum. In summa igitur, malum & mors non sunt à Lege, sed à peccato, quod quidem regnat in non regeneratis, vt qui nec velint, nec faciant bonum, velint autem

& faciant malum: in regeneratis autem certat aduersus spiritum siue legem mentis, adeò vt nec tam bene viuere nec tam à malo alieni esse possint quàm volunt.

ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν
παράκειται.
Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ 22
κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.
Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί 23
μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός
μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ
τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.
Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με 24
ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;
Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χρι- 25
στοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐ-
γὼ τῷ μὲν νοῒ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ
σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας.

Κεφάλαιον η.

ΟΥδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς 1
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα
περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.
Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς 2
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ
νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.
Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠ- 3
σθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ
υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρ
τίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν
ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί.

mihi facere bonum hanc
legem *impositã esse*, quòd
mihi malum adiaceat.
Delector enim Lege
Dei quod ad interiorem
hominem:
Sed video aliam legem
in membris meis rebel-
lantem legi mentis meæ,
& captiuum reddentem
me legi peccati, quæ est
in membris meis.
[12] Miser ego homo: quis
me eripiet ex isto corpo-
re mortis?
Gratias ago Deo per Ie-
sum Christum Dominũ
nostrum. Nempe igitur
ipse ego mente quidem
seruio Legi Dei, carne ve
rò legi peccati.

CAP. VIII.

N[1]Vlla igitur nũc *est*
condẽnatio iis qui
sunt in Christo Ie-
su, [2] *id est qui* nõ secundũ
carnem incedunt, sed se-
cundum Spiritum.
[3] Nam Lex Spiritus vi-
tæ *qui est* in Christo Iesu,
liberauit me à lege pecca
ti & mortis.
[4] Quũ enim Legis impo
tentia nihil posset in car-
ne, Deus suo ipsius Filio
misso conformato carni
peccato obnoxiæ, ídque
pro peccato, condemna-
uit peccatum in carne.

14 Miserum quidẽ est, adhuc ex parte obnoxium esse peccato, quod sua natura nos reddit reos mortis: sed clamãdum est ad Dominũ, qui nos per ipsam mortem aliquando victores reddet, vt qui iam simus in Christo victores.

1 Conclusio toti⁹ superioris disputationis à ver. 16. primi capitis, ad hũc vsque locum. Quũ in Christo fide iustificati consequamur peccatorũ remissionem & iustitiæ imputationem, atque adeo et ã sãctificemur; ex his efficitur, esse extra cõdemnationis metũ qui per fidem sũt Christo insiti.

2 Fruct⁹ Spiritus, siue sanctificationis in nobis inchoatæ effecta, nos quidẽ non inserũt Christo, sed nós ei insitos esse declarant.

3 Occupatio, Quũ adeò imbecilla sit vis Spiritus in nobis, quomodo inde possimus colligere nullam esse condemnationem in iis qui hac vi sunt præditi. Quoniam, inquit, vis ista Spiritus viuificantis quæ tam imbecilla est in nobis, perfectissima & potentissima est in Christo, & nobis credentibus imputata facit vt perinde censeamur ac si nullæ prorsus reliquiæ corruptionis & mortis in nobis hæreret. Antea igitur disputauit Paul⁹ de remissione peccatorum, & præstationis Legis imputatione, atque adeò de inchoata in nobis sanctificatione: nunc autem de perfecta humanæ naturæ Christi imputatione disserit, quæ pars ad plenè pacãdam conscientiã requirebatur. Delentur enim nostra peccata Christi sanguine, & tegitur nostræ corruptionis reatus obedientiæ Christi imputatione: ipsa autem corruptio (quã Apostolus peccatum peccans appellat) sanctificationis quidem dono paulatim sanatur in nobis, sed alio præterea remedio eget, nempe ipsius Christi carnis perfectissima sanctificatione, quæ & ipsa nobis credentibus imputatur.

4 Non argumentatur, sed sanctificationis imputatæ mysterium explicat. Quoniam enim, inquit, Legis nõ ea erat virtus (idque propter naturæ nostræ corruptionẽ) vt hominẽ posset purum & integrũ præstare, vtque morbũ peccati potius accenderet quàm extingueret: Deus Filium suum induit carne huic nostræ peccatrici simili, in qua penitus aboleuit nostram vitiositatem, vt in eo per fidem apprehenso penitus integri & inculpati habiti, plenè comperiamur illam summam perfectionem habere quam Lex flagitat, ac proinde nulla sit in nobis condemnatio.

Vt illud ius Legis compleatur [5] in nobis, qui nō secundum carnem incedimus, sed secundum spiritum.

[6] Nam qui secundū carnem sunt, quæ carnis sūt sapiunt: qui verò *sunt* secundum spiritum, quæ Spiritus sunt.

[7] Nam intelligentia carnis, mors est: intelligētia verò spiritus, vita & pax:

[8] Propterea quòd intelligentia carnis, inimicitia *est* aduersus Deum. [9] Legi enim Dei non subiicitur: nam ne potest quidem.

[10] Ergo qui in carne sunt, Deo placere non possunt.

[11] Vos autē non estis in carne, sed in spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. quòd siquis Spiritum Christi non habet, is non est eius.

[12] Porro si Christus in vobis est, corpus quidem mortuū *est* propter peccatum: spiritus autem vita *est* propter iustitiam.

[13] Sed si Spiritus eius qui excitauit Iesū à mortuis, habitat ī vobis, is qui excitauit Christū ex mortuis, viuificabit etiā mortalia corpora vrã ꝑ inhabitantē ei9 Spiritū in vobis.

[14] Nēpe igitur, fratres, debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus, *sed Spiritui.*

[15] Nā si secūdū carnē vixeritis, futurū est vt mo-

4 Ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ
ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦ-
σιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.
5 Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρ-
κὸς φρονοῦσιν· οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ
πνεύματος.
6 Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος·
τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ζωὴ καὶ
εἰρήνη·
7 Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς,
ἔχθρα εἰς Θεόν. τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ
οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύ-
8 ναται.
Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ
9 δύνανται.
Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν
πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν
ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει,
οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.
10 Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα
νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωὴ
διὰ δικαιοσύνην.
11 Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν
ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν
Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνη-
τὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος
αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν.
12 Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, ὀφειλέται ἐσμὲν
οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν.
13 Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀπο-

5 Redit ad id quod dixerat, sanctificationem in nobis inchoatam, esse nostræ in Christum insitionis certum testimonium: qui quidē est vberrimus sãctæ & honestæ vitæ fructus.

6 Probatio cur incedere secundum carnem non conueniat in Christū insitis, ambulare autem secūdum Spiritū eis cōuenit, Quia, inquit, carnales carnalia, spirituales spiritualia cogitant.

7 Probat cōsequutionem, eo quòd quicquid sapit caro, mortiferū est: quicquid Spiritus, vitā ac felicitatem spectat.

8 Probatio cur intelligentia carnis sit mors, quia, inquit, Dei est hostis.

9 Ratio cur caro sit Dei hostis, Quoniam illi nec vult nec potest se subiicere. Carnem autē vocat hominē nō regeneratum.

10 Conclusio, Ergo ambulantes secūdum carnem, Deo non possunt placere: ex quo efficitur non esse Christo insitos.

11 Ad alteros accedit, eos videlicet qui secundū spiritū ambulāt, de quibus contraria omnino superioribus intelligēda sunt: ac primùm definit quid sit in spiritu siue sanctificatū esse, nēpe habere Spiritū Dei incolā: deinde affirmat sāctificationē inseparabili nexu cū nostra in Christū insitione cohærere.

12 Confirmat fideles aduersus carnis & peccati reliquias, cōcedens adhuc quidē illos, (sicut ex ea quæ superest in eis vitiositate intelligitur) altera sui parte (quā corpus vocat. i. massam) a terrenis sordib9 nōdum purificata, in morte esse: sed simul iubens de felici certaminis exitu securos esse quoniā vel exigua Spiritus (i. gratiæ regenerationis) scintilla, quā iis inesse ex iustitiæ fructibus constet, sit vitæ semen.

13 Cōfirmatio superioris sententiæ: Eodē Spiritu præditi estis quo & Christus. Idē ergo in vobis atque in Christo tandē efficiet, quando videlicet & vos, deposita prorsus omni infirmitate & superata morte, gloria cælesti induet. 14 Adhortatio ad carnem vi Spiritus regenerationis in dies magis ac magis opprimēdam. Quia, inquit, debitores estis Deo, tot acceptis ab eo beneficiis. 15 Alia ratio, ab vtili: Quia fortiter pugnantes, æterna vita manet.

θνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ
σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.
Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, 14
οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ.
Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας 15
πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦ-
μα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν, Ἀββᾶ ὁ
πατήρ.
Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ 16
πνεύματι ἡμῶν ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ.
Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι· κληρο- 17
νόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χρι-
στοῦ· εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδο-
ξασθῶμεν.
Λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ πα- 18
θήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλ-
λουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.
Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως 19
τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀ-
πεκδέχεται.
Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετά- 20
γη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτά-
ξαντα·
Ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐ- 21
λευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς
φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης
τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.
Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συ- 22
στενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν.
Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν 23
ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες,
καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν,

riamini: sed si Spiritu a-
ctiones corporis morti-
ficetis, viuetis.
[16] Quotquot enim Spi
ritu Dei ducuntur, ii sunt
filii Dei.
[17] Non enim accepistis
Spiritũ seruitutis rursus
ad metũ, sed accepistis Spi
ritũ adoptionis, per quẽ
clamamus Abba, *id est* Pa
ter.
Qui ipse Spiritus testa-
tur vnà cum spiritu no-
stro, nos esse filios Dei.
[18] Quòd si filii, etiã hæ-
redes: hæredes quidẽ Dei,
cohæredes autem Christi:
[19] si modò simul *cum eo*
patimur, vt simul *cum eo*
glorificemur.
[20] Nam statuo minimè
esse paria quæ præsenti tẽ
pore perpetimur, futuræ
gloriæ in nobis retegen-
dæ.
[21] Etenim res creatæ
quasi exerto capite obser-
uantes, expectant reuela-
tionem filiorum Dei.
Nam vanitati res crea
tæ subiectæ sunt, non sua
sponte, sed propter eum
qui subiecit *eas isti vani-
tati:*
Sub spe quòd & ipsæ
vindicabuntur ex seruitu
te interitus in libertatem
gloriæ filiorum Dei.
Scimus enim omnes res
creatas vnà suspirare &
vnà parturire ad hoc vs-
que *tempus.*
[22] Neq; verò *illæ* solũ, sed
& ipsi q. primitias Spirit[9]
habemus, nosipsi, inquã,
apud nosipsos suspiramus,

16 Cõfirmatio huius rationis, Quia filii sũt Dei qui ipsius Spiritu reguntur: ergo vita æterna eos manet.
17 Obiter explicat duobus istis versiculis quo iure filiorum Dei appellatio credentibus tribuatur: quoniam, inquit, Euangelii gratiam accipiũt, in qua Deus sese nõ rursus formidabilẽ, sicut in Legis promulgatione, sed benignum Patrem in Christo præbet, adeo vt eũ magna cũ fiducia Patrẽ inuocemus, Spiritu sancto videlicet hãc adoptionẽ in animis nostris per fidem obsignante.
18 Probatio consequutionis confirmationis, quia qui filius Dei est, cũ Christo fruitur Deo.
19 Iam docet Paul[9] qua via filii Dei ad illam felicitatẽ perueniãt per crucem videlicet, sicut & ipse Christ[9]. Simul autem aperit consolationis fõtes, ac primũ quidẽ, q̃ Christũ ipsũ habeam[9] afflictionũ socium: secũdo, quod illi quoque simus in æterna illa gloria socii futuri.
20 Tertiò, quòd hæc gloria quam expectamus, infinitis partibus superet afflictionum miseriam.
21 Quartò, nos certò esse liberãdos docet ex ea confusione & horrenda totius mũdi deformatione, quæ perpetua esse non possit, sicut ab initio non extitit. Cæterum sicut ea initium habet ex hominis peccato propter quem erat conditus, Deo sic ordinante: ita cum electis tandem instaurabitur.
22 Quinto, si expectat reliquus mundus instaurationem, veluti suspirans, idque non frustra, nos quoque non pigeat ingemiscere, & longe etiam certiores simus redemptionis nostræ futuræ, quum habeamus Spiritus primitias.

*Luc.*11.22

adoptionem expectãtes,
id est ||redemptionem cor
poris nostri.
[22] Nam spe seruati su- 24
m⁹. Spes auté si cernatur,
non est spes. quod enim
quis cernit, cur speret?
Si verò quod nõ vide- 25
mus speramus, *nempe* per
patientiam expectamus.
[23] Itidem autem & Spi 26
ritus vnà subleuat infir-
mitates nostras. quid e-
nim precemur vt opor-
tet, no nouimus: sed ipse
Spiritus interpellat pro
nobis suspiriis inenarra-
bilibus.
Qui verò scrutatur cor 27
da, nouit quis sit sensus
Spiritus: quia secundum
Deũ interpellat ꝓ sãctis.
[24] Nouimus auté, iis qui 28
diligũt Deum, omnia si-
mul conferre ad bonum,
iis *videlicet* qui ex propo-
sito *ipsius* vocati sunt. 29
Nam quos præsciuit,
eosdẽ & prædestinauit, *vt*
conformes *fiant* imagini
Filii sui: vt is sit primoge
nit⁹ inter multos fratres.
Quos verò prædestina 30
uit, eos etiam vocauit: &
quos vocauit, eos etiam
iustificauit: quos autem
iustificauit, eos etiam glo
rificauit.
[25] Quid igitur dicemus 31
ad hæc? si Deus pro no-
bis, quis contra nos?
Is quidé qui proprio Fi 32
lio nõ pepercit, sed ꝓ no
bis omnib⁹ tradidit eum,
quî nõ etiã cũ eo omnia
nobis gratificabitur?
[26] Quis intẽtabit crimi
na aduersus electos Dei? 33

υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύ-
τρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.
Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. ἐλπὶς δὲ
βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέπει
τις, τί καὶ ἐλπίζει;
Εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι᾽
ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.
Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συν-
αντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν.
τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ,
οὐκ οἴδαμεν, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ πνεῦμα
ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀ-
λαλήτοις.
Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί
τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ Θεὸν
ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.
Οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν
Θεόν, πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς
κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.
Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε
συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς
τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀ-
δελφοῖς.
Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐ-
κάλεσε· καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐ-
δικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ
ἐδόξασε.
Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; εἰ ὁ
Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ᾽ ἡμῶν;
Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ᾽
ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν,
πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν
χαρίσεται;
Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ;

22 Sextò, Cũ fide spes necessariò cohæret, quum credamus quæ nondum obtinuim⁹, & spes in rem præsẽtem non feratur. sperãdum est igitur & patiẽter expectãdum quod futurum credimus.

23 Septimò, Nõ est quod fatiscamus sub afflictionũ põdere, quũ firmissimũ præsidium suppeditent preces: quæ irritæ esse non possũt, quum a Spiritu Dei in nobis habitante proficiscãtur.

24 Octauò, Nec temere nec nostro malo affligimur, sed ex Dei ꝓuidentia, summo nostro bono: qui sicut nos ab æterno elegit, ita etiam prædestinauit Filii sui conformationi: ac proinde suo tempore vocatos & iustificatos, per crucem ad gloriam adducet.

25 Nonò, Nõ est quod metuam⁹ ne quicquid nobis vtile est, nõ largiatur Dominus, quum ne Filio quidem suo pepercerit vt nos seruaret.

26 Magnificentissima cõclusio toti⁹ secundæ partis hui⁹ epistolæ, id est, tractationis de iustificatione, Nobis nullos corã Deo metuendos accusatores, quũ Deus ipse nos vt iustos absoluat: damnationẽ vero nobis multo minus esse formidãdã, quũ Christi morte & resurrectione, omnipotẽtia denique ac patrocinio nitamur. Quid igitur in hac vita tanti erit momenti vt nos perterrefaciat, quasi à charitate qua Deus nos in Filio diligit exciderimus? Nihil profectò, quum illa sit firmissima, tum in sese, tum in nobis certa fide confirmatis.

Θεὸς ὁ δικαιῶν.

34 Τίς ὁ κατακρίνων; Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθείς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.

35 Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλῖψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;

36 (Καθὼς γέγραπται, Ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς)

37 Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.

38 Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα,

39 Οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Κεφάλαιον θ΄.

1 Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, (συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν πνεύματι ἁγίῳ,)

2 Ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου.

3 Ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα·

4 Οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται, ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι·

Deus, *is eſt* qui iuſtificat.

Quis eſt qui condénet? Chriſtus, *is eſt* qui mortuꝰ eſt, imò verò qui etiã excitatus eſt: qui etiã eſt ad dexteram Dei, qui etiã poſtulat pro nobis.

Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? *num* oppreſſio, num anguſtia, nũ perſequutio, num fames, num nuditas, num periculum, num gladius?

(||Sicut ſcriptũ eſt, Cauſa tua occidimur totum diẽ: habiti ſumus velut oues deſtinatæ mactatiõi) *Pſal.43.24*

Imò in his omnibus plꝰ quàm victores ſumus per eum qui dilexit nos.

[27]Nã mihi perſuaſum eſt neque mortem, neque vitã, neque Angelos, neque principatus, neq; poteſtates, neque inſtantia, neque futura,

Neque ſublimitaté, neque profunditaté, neque vllam rem aliam creatam poſſe nos ſeparare à charitate Dei, quę eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

CAP. IX.

V[1]Eritatem dico per Chriſtum, non mẽtior, (atteſtante mihi ſimul conſcientia mea per Spiritum ſanctum,)

Magnam mihi triſtitiã eſſe, & perpetuum cruciatum cordi meo.

Optarim enim ego ipſe anathema eſſe *ſeparatum* à Chriſto, pro fratribus meis, cognatis *inquam* meis ſecundum carnem:

Qui ſunt Iſraelitę: quorum *eſt* adoptio, ||& gloria, || & fœdera, & Legis conſtitutio, & cultus, & promiſſiones:

1 Tertia pars huius epiſtolæ vſq; ad duodecimum caput: in qua Paulus ad fidei cauſas ſuperiores aſcẽdit: ac primũ quidem, quoniam de Iudæorum reiectione multa dicturus erat, inſinuatione vtitur, incredibilem ſuã in eos beneuolẽtiã duplici aut etiam triplici iureiurãdo & inſigni deſiderii ſui teſtificatione declarãs, & omnes eorum prærogatiuas illis concedens.

Suprà, 2.17
Ephes. 2.12

2 Testimonium deitatis Christi manifestissimum.
Supra, 2.28

3 Ingreditur tractationem prædestinationis per occupationis speciem, Qui fieri possit vt reiectꝰ sit Israel, quum simul cõstituendũ sit, irritũ esse pactum Dei cũ Abrahamo & eiꝰ semine sãcitum. Respõdet ergo, veritatem constare Dei verbo, etiãsi reiectus sit Israel: quoniam sic generalis est ac cõmunis Israelitici populi electio vt tamen Deus arcano suo consilio deligat quos visũ est. Propositio igitur & status huius tractationis hic est, Gratiam salutis sic vniuersaliter offerri vt tamen ad solos electos pertineat eiꝰ efficacia.

Gen. 21.12
heb. 11.15
Galat. 4.28
Gen. 18.10
Gen. 25.21
Gen. 25.23
Malach. 1.2

Quorum *sunt* Patres, & 5
ij ex quibꝰ Christus quod
ad carnem attinet, [2]qui
est supra omnes Deus lau
dandus in secula. Amen.
||[3] Fieri tamẽ nõ potest 6
vt exciderit sermo Dei.
nõ enim omnes qui *sunt*
ex *patre* Israele, *sũt* Israel:
Neque quia *sunt* semẽ 7
Abrahæ, *ideo* omnes *sunt*
filii: [4]sed || in Isaac voca-
bitur tibi semen.
[5] Hoc est, non qui filii 8
carnis, ii filii Dei: sed qui
sunt || filii promissionis,
censentur in semine.
[6] Promissionis enim ser 9
mo hic est, ||Hoc ipso tẽ-
pore veniam, & erit Saræ
filius.
[7] Neque *hic* solũ, || sed 10
Rebecca, quũ ex vno con
cepisset, *nempe* ex Isaac pa
tre nostro, *hæc experta est*.
Nondũ enim natis *pue-* 11
ris, quũ nihil fecisset boni
vel mali, vt propositũ Dei
qđ *est* secũdũ *ipsiꝰ* electio-
nẽ, *id est* nõ ex opibꝰ, sed
ex vocãte, *firmũ*[8] maneret
[9] Dictum est ei, ||Maior 12
seruiet minori.
Sicut scriptum est, ||Ia- 13
cob dilexi, Esau verò o-
dio habui.
[10]Quid igitur dicemus? 14
Num iniustitia *est* apud
Deum? Absit.

ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς
τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς
εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.
Οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος
τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ,
οὗτοι Ἰσραήλ·
Οὐδ' ὅτι εἰσὶ σπέρμα Ἀβραὰμ,
πάντες τέκνα· ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσε-
ταί σοι σπέρμα.
Τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς,
ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς
ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα.
Ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος, Κατὰ
τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ
Σάρρᾳ υἱός.
Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα, ἐξ
ἑνὸς κοίτην ἔχουσα, Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς
ἡμῶν.
Μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πρα-
ξάντων τι ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ'
ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ πρόθεσις μένῃ, οὐκ ἐξ
ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος,
Ἐρρήθη αὐτῇ, Ὅτι ὁ μείζων δουλεύ-
σει τῷ ἐλάσσονι.
Καθὼς γέγραπται, Τὸν Ἰακὼβ ἠγά-
πησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα.
Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ
τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο.

4 Probatio prima, ab exẽplo familiæ ipsius Abrahami, in qua solus Isaac est filius habitus, idque ex Dei ordinatione: quamuis & ipse Ismael esset ex Abrahamo ortus, & circuncisus ante ipsum Isaacum. 5 Generalis applicatio probationis siue exempli superioris. 6 Ratio applicationis, Quoniam vi promissionis natus est Isaac, ac proinde non fuit electus, imò ne extitit quidem nisi ex gratuita Dei voluntate. Ex hoc autem consequitur, prædestinationis fontem esse promissionem, non carnem, ex qua promissione manat electio particularis: siue electos nasci, non autem iam natos eligi, Dei quidem prædestinantis respectu. 7 Altera probatio vehementissima ab Esau & Iacobi exemplo, vtroque nato ex eodem Isaaco filio promissionis, eadem matre, eodémque partu, non diuersis, sicut Ismael & Isaac: quum tamen Esau reiecto solus Iacob sit electus: idq; ante ipsorũ ortum, vt neque vlla Iacobi probitas, ipsius eligẽdi, nec vlla Esau improbitas, ipsius reiiciendi causa haberi possit. 8 Non dicit Paulus, Fieret, sed, Factum permaneret. Falluntur ergo qui præscitam fidem, electionis, præscitam infidelitatem, reprobationis causam faciunt. 9 Reiectionem Esau probat ex eo quòd addictus sit fratri in seruitutem, electionem autem Iacobi, ex eo quòd factus sit fratris, & quidem primogeniti, dominus. Et ne quis ad res externas hoc Dei dictum traheret, declarat Apostolus ex Malachia optimo Mosis interprete, seruitutem Esau, cum Dei odio, dominationem Iacobi, cũ Dei amore fuisse cõiunctam. 10 Prima obiectio, Si Deus nulla dignitatis vel indignitatis habita ratione diligit vel odit, ergo iniustus est, vt qui indignos possit amare, & dignos odisse. Auersatur Apostolus hanc blasphemiam, & postea sigillatim respondet.

Τῷ γὰρ Μωσῇ λέγει, Ἐλεήσω ὃν ἂν 15
ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω.
Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέ- 16
χοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ.
Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραώ, Ὅτι 17
εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε ὅπως ἐνδεί-
ξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ
ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ
τῇ γῇ.
Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει 18
σκληρύνει.
Ἐρεῖς οὖν μοι, Τί ἔτι μέμφεται; τῷ 19
γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε;
Μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ 20
ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ
πλάσμα τῷ πλάσαντι, Τί με ἐποίησας
οὕτως;

[11] Nam Mosi dicit, ||Miserebor cuius miserti fuero, & commiserabor quē commiseratus fuero.

[12] Nēpe igitur *electio* nō est eius q velit, neq; eius q currat, sed miserētis Dei.

[13] Dicit enim Scriptura Pharaoni, ||Ad hoc ipsū excitaui te [14] vt ostendam in te potestatem meam, & vt annuntietur nomē meum in tota terra.

[15] Itaque cuius vult miseretur, quem autem vult indurat.

[16] Dices ergo mihi, Quid adhuc succēset? nam volūtati illius quis restitit?

[17] Imò verò, ô homo, tu qui es qui ex aduerso responsas Deo? || [18] num dicet figmentum fictori, Cur me talem fecisti?

Exo.33.19
Exo.9.16
Esa.45.9

11 Respondet priore loco de delectis ad salutem: in quibus eligēdis negat Deum iniustū videri posse, etiamsi nōdum natos nullius dignitatis respectu elegerit, siue saluti prædestinarit: quoniam videlicet electos nō adducit ad finem destinatū nisi interposita misericordia, quæ causa est prædestinationi subordinata. Præsupponit autem misericordia miseriam, & hæc rursus peccatum siue voluntariam corruptionem humani generis: corruptio autem creationē cum puritate & integritate. Deinde misericordia suis gradibus præstatur, nimirū vocatione, fide, iustificatione & sanctificatione, vt tandem ad glorificationem perueniatur, sicut postea docebit Apostolus. Ista autem omnia proposito Dei subordinata omnino efficiunt vt nullo modo videri possit in diligendis & seruandis suis electis iniustus.

12 Conclusio responsionis, Ergo Deus non est iniustus, gratuita bonitate eligens & seruās quos ei videtur, sicut etiam respondit Mosi pro toto populo deprecanti.

13 Iam respondet de reprobis, siue quos Deus odio habet nondum natos, & nullo indignitatis respectu exitio destinauit. Ac primò verum hoc esse docet prolato testimonio ipsius Dei de Pharaone, quem in hunc finem excitarit vt eo indurato & iustè punito glorificaretur.

14 Secundo profert finem consilii diuini, vt doceat nullā in eo inesse iniustitiam. Est autem summus hic finis, non propriè & simpliciter ipsorum reproborum exitium, sed Dei gloria in eorum iusto supplicio elucens.

15 Conclusio responsionis integræ ad primā obiectionē, Ergo quū Deus gratis electos quos videlicet voluit, non tamē seruet nisi gratia iustificatos & sanctificatos, non potest consiliū de ipsis seruādis iniustū videri. Nec rursus vlla est iniustitia in consilio Dei æterno de iis quos libuit perdendis, quoniam prius indurat quàm perdat. Tertia igitur responsio ad asserendam Dei iustitiam in æterno reprobandi decreto, posita est in verbo Indurandi: quod tamen subticuit in præcedēte versiculo, quòd satis nota sit Pharaonis historia. Est autem maximum eius pondus: siquidem induratio quæ misericordiæ opponitur, eadem atque illa præsupponit, nempe voluntariam corruptionem in qua indurantur reprobi: & rursus corruptio integrum creationis statum. Est autem ista quoque induratio spontanea, quia sic indurat Dominus corruptione offensus, vt ipsa eorum voluntate quos indurat ad id iudicium exercendum vtatur. Sequuntur deinde indurationis fructus, nempe incredulitas & peccata, quæ verè sunt germanæ reproborum damnationis causæ. Cur igitur exitio destinat? quia vult. cur indurat? quia corruptu. cur damnat? quia peccatores. Vbi ergo iniustitia? Imò si omnes hoc modo perderet, cui faceret iniuriam?

16 Altera obiectio, sed pro reprobis tantùm, ex priore responsione nascens, Si Deus quos vult destinat exitio, & quod semel decreuit impediri non potest, quo iure damnat qui voluntate ipsius pereunt?

17 Non respondet Apostolus non esse hanc Dei voluntatem, siue Deum pro suo arbitrio non eligere nec reprobare, quod importuni nonnulli vocant blasphemiam: imò concedit aduersario antecedens vtrunque, hanc nimirum esse Dei voluntatem, & quidem cuius euentus sit necessarius, sed Deum propterea negat iniustum esse malorum vltorem. Quum enim Deum ita velle & facere constet ex manifestis testimoniis, quæ hæc audacia est, hominem (id est cinerem) Deo responsare, atque adeo in ius vocare? Quod si quis neget ita expeditum esse nodum, respondeo nullam esse vllis in rebus firmiorem demonstrationem, vt quæ nitatur certissimo isto principio, Dei voluntatem esse iustitiæ regulam.

18 Amplificatio superioris responsionis, à comparatis sumpta, ex qua etiam apparet decretum Dei statui à Paulo omnibus causis superius, ita vt non pendeat à secundarum causarum respectu, sed illas potius ordinet.

Sapien. 15.7
Ierem. 18.6

18 Alludens ad Adami creationem, humanum gen⁹ nondum conditum nisi in opificis mēte, comparat massæ luti, ex qua Deus postea, prout ab æterno decreuerat condiderit & quotidie condat tum eligēdos tū reprobandos. quod etiā declarat verbū faciēdi.

19 Qum in obiectione facta tantùm fit mentio vasorum ad dedecus, tamen aliorum etiam in hac responsione meminit, quoniam vtrinque eiusdem opificis eandem iustitiam esse cōtēdit, sicut etiá poscit contrariorum ratio.

Oseæ 2.23
1. *pet.* 2.3
Oseæ 1.10
Esa. 10.22

20 Quū igitur dedecoris nomine, æternæ mortis ignominia notetur, cū Paulo loquútur q quosdam dicunt ad iustū exitiū à Deo esse conditos, & qui hac formula offendūtur, inscitiam suam produnt.

Esa. 1.9

||[18] Annō habet potesta-
tem figulus in lutum, vt
ex eadé massa faciat [19] a-
liud quidem vas ad de-
cus, aliud verò [20] ad dede-
cus?
[21] *Quid* si verò volens
ostendere iram, & notam
facere potentiam suam,
pertulit multa lenitate va
sa iræ [22] coagmentata ad
interitum:
Et vt notas faceret di-
uitias gloriæ suæ erga va
sa misericordiæ, quæ præ
parauit ad gloriam?
[23] Quos etiā vocauit, *ni-
mirum* nos non solùm ex
Iudæis, verumetiam ex
Gentibus.
[24] Vt etiam in Osee di-
cit, ||Vocabo populū qui
meus non *erat*, populum
meum: & eam quæ dile-
cta non *erat*, dilectam.
Et erit, in loco vbi di-
ctum fuerat eis, ||Nō po-
pulus meus vos, illic vo-
cabuntur filii viuētis Dei.
[25] Esaias autem clamat
super Israel, ||*Etiam*si fue-
rit numerus filiorum I-
srael vt arena maris, reli-
liquiæ seruabuntur.
Rem enim conficiet &
concidet cū iustitia: quo-
niam rem concisam pera
get Dominus in terra.
Et sicut prius dixit E-
saias, ||Nisi Dominus Sa-
baoth reliquisset nobis se
men, facti fuissemus vt
Sodoma, & Gomorrhæ
similes facti fuissemus.

21 Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ
πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆ-
σαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀ-
τιμίαν;
22 Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν
ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤ-
νεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀρ-
γῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν·
23 Καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δό-
ξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους ἃ προητοί-
μασεν εἰς δόξαν;
24 Οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον
ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν.
25 Ὡς καὶ ἐν τῷ Ὠσηὲ λέγει, Καλέσω
τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου· καὶ τὴν οὐκ
ἠγαπημένην, ἠγαπημένην.
26 Καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρήθη αὐ-
τοῖς, Οὐ λαός μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσον-
ται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.
27 Ἠσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ,
Ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς
ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμ-
μα σωθήσεται.
28 Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων
ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετμημέ-
νον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς.
29 Καὶ καθὼς προείρηκεν Ἠσαΐας, Εἰ
μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν
σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ
ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν.

21 Secunda responsio est, Deum, præterquam quòd iustè decernit quod pro suo iure decernit, in exequendis suis decretis ea vti moderatione quæ summam ipsius lenitatē in ipsis etiam reprobis declaret, quum eos diutissime toleret & multis insignibus beneficiis frui sinat, donec tandem iustis pœnis addicat: idque optimo fine, nempe vt se iniquitatis hostem & vltorem declaret, vt quæ sit ipsius potentia seueris istis iudiciis patefaciat, vt denique ex contrariorum comparatione, quanta sit misericordiæ suæ in electos amplitudo, reipsa demonstret. 22 Iterum ergo liceat cum Paulo dicere quosdam homines a Deo opifice conditos esse ad interitum. 23 Stabilita in vtráque parte doctrina de æterna Dei prædestinatione, iam ad vsum eius descendit, docens eius testimonium non esse petendū ex arcano Dei, sed ex vocatione quæ patefit in Ecclesia, proposito Iudæorum & Gentium exemplo, vt clarior sit doctrina.

24 Vocatio est gratuita sicut & prædestinatio, ac proinde nō est quòd indignitas nostra vel maiorum nostrorum impediat quominus statuamus nos esse electos si ab eo vocemur, ac proinde oblatam salutē fide amplectamur. 25 E cōtrario verò, neque externa vlla generalis vocatio, neque maiorum dignitas idoneum est electionis testimoniū, nisi Deo vocanti fide respondeamus, quod in Iudæis accidit, sicut prædixerat Dominus.

30 Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως.

31 Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε.

32 Διατί; Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου. προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος.

33 Καθὼς γέγραπται, Ἰδού, τίθημι ἐν Σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται.

Κεφάλαιον ι.

1 Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ ἐστιν εἰς σωτηρίαν.

2 Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν.

3 Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν.

4 Τέλος γὰρ νόμου Χριστός, εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.

5 Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, Ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

6 Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει, Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν.

7 Ἤ, Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν.

[26] Quid igitur dicem⁹? Gentes quæ non sectabãtur iustitiam, apprehẽdisse iustitiam, iustitiam autem eam quæ *est* ex fide:

[27] Israelẽ verò qui sectabatur Legẽ iustitiæ, ad Legẽ iustitiæ nõ peruenisse.

Quare? Quia nõ ex fide, sed velut ex operibus Legis. offenderunt enim ad lapidem offendiculi.

Quemadmodum scriptum est, || Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offensionis: & quisquis credit in eum, non pudefiet.

CAP. X.

F[1]Ratres, propẽsa quidem voluntas cordis mei & deprecatio ad Deum super Israel est ad salutem.

Testor enim *de* ipsis, eos zelũ Dei habere, sed non ex notitia.

[2] Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes constituere, iustitiæ Dei nõ fuerunt subiecti.

[3]Nã finis Legis *est* Christus, ad iustitiam cuiuis credenti.

[4]Moses enim describit iustitiam quę est ex Lege, *his verbis*, || Quòd qui prę stiterit ea, viuet per illa.

At quæ ex fide est iustitia, ita dicit, || Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælũ? hoc est Christum ex alto deducere.

Aut, Quis descendet in abyssum? hoc est Christũ ex mortuis reducere.

26 Electionis declaratio est vocatio fide apprehensa, sicut in Gẽtibus factum est.

27 Vocationis contẽptus causa est hominum superbia, vt damnationis culpa non aliunde quàm in ipsis hominib⁹ quærenda sit.

*Psal.*118.22 *esa.*8.14, & 28.16 1.*pet.*2.6

1 Propositurus in Iudæis miræ peruicaciæ exemplũ, insinuatione vtitur.

2 Primus ad vocationẽ ingress⁹ est, suæ iustitiæ renũtiare, alter, iustitiam à Deo in Euangelio gratis oblatã fide amplecti.

3 Probatio, quia Lex ipsa in Christũ respicit, vt in eũ credentes seruentur. Itaq; vocatio ad salutem ex Legis operibus, est fictitia & vana, Christ⁹ autem ad salutem cuiuis credenti offertur.

*Leuit.*18.5 *ezech.*20.11 *galat.*3.12 *Deut,*30,12

4 Legem in Christum respicere, illud manifestè probat, quòd conditionẽ proponit quæ à solo Christo præstita est, vt ea per fidem nobis imputata, pacificetur cõscientia nec iã quærat quis poterit in cælum ascendere, vel nos ex inferis eruere, quum vtrũque à Christo præstitum doceat Euangelium, idque in eorum gratiam qui vera fide eum vocantem amplectentur.

Deut.30.14
5 Vocatio fit per Verbum prædicatum.
6 Ea demũ est vera fides quæ non tantũ in cerebro, sed etiã in corde residet, quã externa etiam vita testamur quæq; in Christum fertur vt vnicum seruatorem, qualẽ se in Verbo patefecit.
7 Alteram partem nunc probat quam proposuerat versu 4, Christum videlicet quoscũque libuit nullo discrimine vocare: quod dupliei testimonio confirmat.
Esa.28.16
8 Vera inuocatio est veræ fidei testimonium: vera autẽ fides veræ vocationis: vera autem vocatio veræ electionis.
Ioel 2.32
9 Fides ea vera est quæ Deum quærit in Verbo, & quidem prædicato, prout in Ecclesia constituit Dominus.
Esa.52.7
Nahum 1.15
10 Vbi fides est, ibi est & Verbũ: at non cõtra, vbi Verbum, ibi & fides: quod multi repudiẽt sermonem.
Esa.53.1
Ioh.12.38
Psal.19.5
11 Conclusio superioris gradationis, ex fide oportere ad vocationem ascendere, sicut ex vocatione ad electionis testimonium peruenitur.
12 Obiectio, Si vocatio electionis testimonium est, ánnon vocati sunt Iudæi? Quidni (inquit Apostolus) hoc fatear, quum nulla sit gens vocationis expers? nedum vt Iudæos vocatos fuisse negem.

[5]Sed quid dicit? ||Prope 8
te verbum est in ore tuo
& in corde tuo. Hoc est
verbum illud fidei quod
prædicamus.

[6]*Nempe* quòd si confes- 9
sus fueris ore tuo Domi-
nũ Iesum, & credideris in
corde tuo quòd Deus eũ
excitauit à mortuis, ser-
uaberis.

Corde enim creditur 10
ad iustitiam, ore autem
confessio fit ad salutem.

[7]Dicit enim Scriptura, 11
||Quisquis credit in eum,
non pudefiet.

Non enim est distin- 12
ctio vel Iudæi vel Græci.
nam idem Dominus o-
mnium, est diues in quos
uis à quibus inuocatur.

||[8]Quisquis enim inuo- 13
cauerit nomen Domini,
seruabitur.

Quomodo igitur inuo- 14
cabũt eũ in quẽ nõ credi-
derint? [9]quomodo autẽ
credẽt *ei* de quo nõ audie
rint? quomodo autẽ au-
dient absque prædicante?

Quomodo autem præ- 15
dicabũt nisi missi fuerint?
sicut scriptũ est, || Quàm
speciosi pedes euangeli-
zantium pacem, euange-
lizantium bona.

[10]Sed nõ omnes auscul- 16
tarũt Euãgelio. Esaias e-
nim dicit, ||Domine, quis
credidit sermoni nostro?

[11]Ergo fides ex auditu 17
est: auditus autem per ver
bum Dei.

[12]Sed (inquã *ego*) annõ 18
audierunt? || Imò verò in
omnem terram exiuit

Ἀλλὰ τί λέγει; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τοῦτ᾽ ἔστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν.

Ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.

Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν.

Λέγει γὰρ ἡ γραφή, Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ᾽ αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται.

Οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος. ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν.

Πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται.

Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος;

Πῶς δὲ κηρύξουσιν ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὼς γέγραπται, Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά.

Ἀλλ᾽ οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἡσαΐας γὰρ λέγει, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;

Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς· ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ.

Ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν; μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ

φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς
οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.

Ἀλλὰ λέγω, Μὴ οὐκ ἔγνω Ἰσρα- 19
ήλ; πρῶτος Μωσῆς λέγει, Ἐγὼ
παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει,
ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑ-
μᾶς.

Ἠσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ, καὶ λέγει, 20
Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμ-
φανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερω-
τῶσι.

Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει, Ὅλην 21
τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου
πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα.

Κεφάλαιον ια.

Λέγω οὖν, μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν 1
λαὸν αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο. καὶ γὰρ ἐγὼ
Ἰσραηλίτης εἰμὶ, ἐκ σπέρματος Ἀβρα-
άμ, φυλῆς Βενιαμίν.

Οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐ- 2
τοῦ ὃν προέγνω. Ἢ οὐκ οἴδατε ἐν Ἠλίᾳ τί
λέγει ἡ γραφή, ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ
κατὰ τοῦ Ἰσραήλ, λέγων,

Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτει- 3
ναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκα-
ψαν· κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζη-
τοῦσι τὴν ψυχήν μου.

Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; 4
Κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄν-
δρας οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ
Βάαλ.

Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμ- 5
μα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν.

sonus eorum, & in fines
orbis terrarum, verba eorum.

13 Sed (inquã *ego*) nun-
quid Israel nõ cognouit
Deum? Primus Moses di-
cit, ||Ego ad æmulationẽ
prouocabo vos per gentẽ
quæ non est gens: per gẽ-
tem intelligentiæ exper-
tẽ, ad irã vos prouocabo.

Esaias autem vtitur au-
dacia, dicitque, ||Inuẽtus
sum ab iis qui me non
quærebant, cõspicuus fa-
ctus sum iis qui de me nõ
interrogabant.

Aduersus Israelẽ autem
dicit, ||Toto die expandi
manus meas ad populum
rebellem & contradi-
centem.

CAP. XI.

N 1 Vm igitur (inquã
ego) abiecit De⁹ po
pulũ suum? Absit.
2 nã & ego Israelita sum,
ex semine Abrahæ, tribus
Beniamin.
3 Nõ abiecit Deus popu
lũ suũ quẽ præcognouit.
4 An nescitis de Elia quid
dicat Scriptura? quomo-
do colloquatur *cũ* Deo,
dicens aduersus Israelẽ,

||Domine, Prophetas
tuos occiderunt: & alta-
ria tua suffoderunt, & e-
go relictus sum solus, &
quærunt animam meam.

Sed quid dicit ei diuinũ
responsum? ||Feci vt re-
manserint mihi septem
millia virorum qui non
flexerunt genu *imagini*
Baal.

Ita igitur & hoc tẽpore
reseruatio secũdũ electio-
nem gratuitam facta est.

Deut.32.21

13 Pergit quærere Iudæorũ defensor, Annõ etiã Deum vocantem cognouerunt Iudæi? Esaias (inquit Apostol⁹) hoc negat: & simul quod neglexerunt Iudæi, ad Gentes translatũ fuisse testatur. Sic autem docet Apostolus, externam illam vocationẽ vniuersalẽ, cuius præco est ipsum mundi opificium, nõ sufficere ad Dei notitiam: particularem autem ex Dei verbo per se inefficacẽ esse, sed fide quidẽ apprehẽdi, ex Dei dono, incredulitate autem inutilem reddi, idq; sola hominum culpa, qui nõ possint ignorãtiã prætexere.

Esa.65.1
Esa.62.2
1. Sam.19.10

1 Iam ostẽdit Apostolus quomodo sit aliis applicanda hæc doctrina, permanẽs in proposita hypothesi. Itaque docet Iudæorũ singulos nõ esse reiectos, ac proinde nõ temere de singularibus personis pronũtiandũ esse, sint nécne ex electorũ numero.

1. Sam.19.18

2 Prima probatio, Sum Iudæus, & tamẽ electus. De nostra ipsorum igitur electione statuere certò possumus, ac debemus, vt prius
diũ est: de aliena verò nõ ita certò, sed nostra efficere debet vt de aliis bene speremus. 3 Secũda pro-
batio, Quia Deus sibi constat in suo fœdere, etiamsi sint homines perfidi. Sic ergo quum dixerit Domĩ
nus se fore Deum suorum in mille generationes, cauendũ ne ob aliquorũ perfidiã, totam sobolẽ reiectã
putemus, sed potius ob Dei fœdus de singulis Ecclesiæ mẽbris bene speremus. 4 Tertia probatio à
responso quod datũ est Eliæ, tunc quoque quum nullus electus palàm in mundo appareret, Deũ tamen
suos electos, & quidẽ nõ paucos, nosse. Hinc autẽ etiã illud efficitur, nõ temere de quoquã vt reprobo pro-
nũtiandũ, quũ eo etiã interdũ redigatur Ecclesia vt velut extincta oculatissimis etiã pastorib⁹ videatur.

5 Etiâsi nõ omnes electi sint, tamẽ qui electi sũt, gratis se electos esse meminerint: qui verò gratiam pertinaciter repudiant, sibiipsis hoc imputẽt.

Isa.29.10 & 6.9 matth.13.14 iohan.12.40 act.28.26 Psal.69.12

6 Nõ tamẽ accidit hæc induratio nisi interueniente iusto Dei decreto ac iudicio, sed absq; culpa, quum ingratos sic puniat, omni sẽsu eis adẽpto, & duplicatis eorũ tenebris vt oblata Dei beneficia cedant iusto eorum exitio.

Psal.69.12

7 Istam gẽtis Iudæorum reiectionẽ Dominus subordinauit vt occasionem vocationi Gentium præberet: & hác rursus vocationẽ Gentium conuertet in occasionem restitutionis Iudæorum, vt videlicet accensi Gẽtium æmulatione, tandem & ipsi Euangelium amplectantur. Hinc autẽ discẽdum est nõ minus subseruire Dei gloriæ seueritatẽ ipsius quàm misericordiam, atque adeò per ipsam seueritatem Deum sibi ad misericordiam aditum inuenire: vt temere non debeamus de quoquã desperare, nec aliis insultare, sed eos potius ad sanctam æmulationem prouocare, vt Deus in illis quoque glorificetur. 8 Testatur se suo exemplo cæteris hac in re præire.

[5] Quòd si per gratiam, 6
non iam ex operibus: a-
lioquin gratia iã non est
gratia. Sin ex operibus, iã
non est gratia: alioquin
opus iam non est opus.
Quid igitur? Quod re- 7
quirit Israel, hoc non est
assequutus: sed electi asse-
quuti sunt, reliqui verò
occalluerunt,
([8] Sicut scriptum est, 8
||Dedit eis Deus Spiritum
soporis: oculos vt non vi-
deant, & aures vt non au-
diant) vsque ad hodier-
num diem.
Et Dauid dicit, ||Fiat i- 9
psis mensa eorum pro la-
queo, & tendicula, & offẽ-
diculo, & talione.
Obtenebrentur oculi 10
eorum, vt non cernant:
& tergum ipsorum sem-
per incurua.
[7] *Num* igitur, inquã *ego*, 11
ideo impegerunt vt con-
ciderẽt? Absit. sed per eo-
rum ruinam salus *obtigit*
Gentibus, vt eos ad æmu
lationem prouocaret.
Quòd si eorum ruina 12
est opulentia mundi, &
diminutio eorum opulẽ-
tia Gentium: quanto ma-
gis plenitudo ipsorum?
[8] Nã (quod vobis dico 13
Gẽtib⁹, quaten⁹ ego qui-
dẽ sũ Apostolus Gẽtium)
ministeriũ meũ illustro:
Vt experiar siquo modo 14
ad æmulationẽ prouocẽ
consanguineos meos, &
seruem aliquos ex ipsis.
Nã si abiectio eorum, 15
est reconciliatio mundi,
quæ *erit* assumptio, nisi
vita ex mortuis?

Εἰ δὲ χάριτι, οὐκ ἔτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκ ἔτι γίνεται χάρις. εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ ἔτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκ ἔτι ἐστὶν ἔργον.

Τί οὖν; ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν· ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν,

(Καθὼς γέγραπται, Ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν) ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας.

Καὶ Δαβὶδ λέγει, Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον, καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς.

Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον.

Λέγω οὖν, μὴ ἔπταισαν ἵνα πέσωσι; Μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς.

Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν;

Ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, ἐφ᾽ ὅσον μέν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω.

Εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν.

Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν;

Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· 16
καὶ εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.
Εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθη- 17
σαν, σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντρί-
σθης ἐν αὐτοῖς, καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥί-
ζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου,
Μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων. εἰ δὲ 18
κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βα-
στάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σέ.
Ἐρεῖς οὖν, Ἐξεκλάσθησαν οἱ κλάδοι, 19
ἵνα ἐγὼ ἐγκεντρισθῶ.
Καλῶς. τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, 20
σὺ δὲ τῇ πίστει ἕστηκας. μὴ ὑψηλοφρόνει,
ἀλλὰ φοβοῦ.
Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλά- 21
δων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ
φείσηται.
Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν 22
Θεοῦ· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομί-
αν, ἐπὶ δέ σε, χρηστότητα, ἐὰν ἐπιμείνῃς
τῇ χρηστότητι· ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ.
Καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι 23
τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται· δυνατὸς γάρ
ἐστιν ὁ Θεὸς πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς.
Εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης 24
ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρί-
σθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὗ-
τοι οἱ κατὰ φύσιν, ἐγκεντρισθήσονται τῇ
ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;
Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελ- 25
φοὶ, τὸ μυστήριον τοῦτο, (ἵνα μὴ ἦτε παρ'
ἑαυτοῖς φρόνιμοι) ὅτι πώρωσις ἀπὸ

9 Quòd ſi primitiæ ſan-
ctæ, *ſancta* etiā maſſa: &, ſi
radix ſancta *eſt*, etiā rami.
‖[10] Quòd ſi nōnulli ra-
mi defracti ſunt, tu verò
quū eſſes oleaſter, inſitus
es pro ipſis, & particeps
radicis ac pinguedinis o-
leæ factus es,
Ne gloriare aduerſus ra
mos. quòd ſi gloriaris, nō
tu radicem portas, ſed ra-
dix te.
Dices igitur, Defracti
ſunt rami vt ego inſe-
rerer.
Rectè: per infidelitatē
defracti ſunt, tu verò per
fidem ſtas. ne effertor ani
mo, ſed time.
Nam ſi Deus naturali-
bus ramis non pepercit,
vide ne tibi quoque non
parcat.
[11] Vide igitur benignita-
tem ac ſeueritatem Dei:
in eos quidem qui cecide
runt, ſeueritatem, in te ve
rò benignitatem, ſi per-
māſeris in benignitate: a-
lioquin & tu excidêris.
[12] Sed & illi, ſi non per-
manſerint in infidelitate,
inſerentur: poteſt enim
Deus rurſū eos inſerere.
Etenim ſi tu ex naturali
excĕ[9] es oleaſtro, & præ
ter naturam inſitus es in
veram oleam: quāto ma-
gis ii qui naturales ſunt,
inſerētur propriæ oleæ?
[13] Velim enim vos non
ignorare, fratres, myſte-
riū hoc, (vt ne ſitis apud
voſmetipſos arrogantes)
obdurationē *iſtā quæ* eſt

9 Iudæorū gens in genere ipſo & eius radice, id eſt Abrahamo, conſiderata, ſācta eſt, etiā-ſi plerique eius rami ſint exciſi. Itaque in iudicandis fratribus, non hærendum in eorum indignitate, vt ſemel eos omnes abdicatos eſſe cēſeamus, ſed conſideranda fœderis radix, & retrò potius ad eorum maiores fideles progrediēdū, vt in illorum poſteris aliquibus (quod & ipſi in nobis experimur) benedictionem fœderis ſciamus reſidere.
Ierem. 11.6
10 Nulla cauſa eſt cur Gētes miſericordiam conſequutæ, Iudæis gratiæ contēptoribus inſultēt, quum ipſis Iudæorū maioribus ſint inſitæ. Videant potius ne quod in Iudæis meritò condemnauit Dominus, in ipſis quoque inueniatur. Eſt autē hinc quoque generalis doctrina elicienda, nobis eſſe ſtudēdum Dei gloriæ etiā proximorum reſpectu, nedū vt de eo quod aliis ſingulari quadā gratia prælati ſimus, gloriemur. 11 Quum res ipſa oſtendat hæreditariā non eſſe electionem (quanuis quominus perpetua ſit Dei benedictio, culpa ſit in hominibus non in Deo) videndum etiā atque etiam ne quod in aliis culpamus, in nobis inueniatur. Nam firma quidem eſt electio, ſed verè electi & inſiti, non ſuperbiunt in ſeſe vel cum aliorum contemptu, ſed cum Dei reuerentia & amore proximi, ad metam ſibi propoſitam currunt. 12 Multi ad tempus ſunt exciſi, id eſt extra radicem, qui ſuo tempore inſeruntur: multi quoque aliquatenus & in ſpeciem inſiti, qui tamen ſua culpa poſtea exciduntur & penitus abiiciuntur. quod præſertim in nationibus ac populis conſiderandū eſt, vt in Gentibus & Iudæis. 13 Iudæorū excæcatio nec ita eſt vniuerſalis vt nullos in ea gente electos habeat Dominus: nec perpetua eſt futura, ſiquidē tēpus erit quo & ipſi (ſicut prædixerūt Prophetæ) efficaciter amplectātur quod nunc adeò pertinaciter, magna ex parte, repudiant.

Esa. 59.20
Esa. 27.9
13 Iterũ, vt Iudæos & Gẽtes in vnum veluti corp⁹ in Christo cõiũgat, ac præsertim doceat quod sit Gentiũ in Iudæos officium, inculcat nõ penitus & sine certa spe abiectam esse Iudæorum gentem.
14 Probatio, quia fœdus de vita æterna cũ illa gente sancitum, nõ potest esse irritum.
Esa. 40.13
Iob 41.2
1. cor. 2.16
15 Altera ꝓbatio, Quia quamuis indurati meritò puniãtur, tamẽ non propriè eius gẽtis odio accidit ista Iudæorũ peruicacia, sed vt veluti loc⁹ introducendis in Ecclesiam Gentib⁹ pateret, & Iudæi postea misericordiæ Gẽtibus factæ æmulatione accẽsi, fierẽt & ipsi eiusdem beneficii participes, ac ita cõstaret & Gẽtes & Iudæos sola Dei gratia seruari. quod non ita esset manifestum si vel omnes simul initio in Ecclesiam introduxisset Deus, vel Iudæorum gentem absque ista velut interruptione seruasset.

ex parte, Israeli euenisse
tantisper dum plenitudo
Gentium introierit.
26 Et ita totus Israel ser-
uabitur: ||sicut scriptũ est,
Veniet ex Sion ille libe-
rator, & auertet impieta-
tes à Iacob.
27 Et hoc illis à me fœdus,
||Quum abstulero pecca-
ta ipsorum.
28 [13]Itaque quòd ad Euã-
gelium *attinet*, *sunt* inimi
ci propter vos: quod ad
electionem autem, dili-
guntur propter Patres.
29 [14]Nã dona & vocatio Dei
eiusmodi sunt vt eorum
ipsũ pœnitere nõ possit.
30 [15] Sicut enim & vos quõ
dã nõ paruistis Deo, nũc
autẽ estis misericordiam
consequuti per istorum
contumaciam:
31 Sic & isti nunc non pa-
ruerunt, vt per vestrã mi-
sericordiã & ipsi miseri-
cordiam consequantur.
32 Conclusit enim Deus
omnes in contumacia, vt
omnium misereretur.
33 [16] O profundas diuitias
tum sapientiæ tum cogni
tionis Dei! quàm inscru-
tabilia sunt ei⁹ iudicia, &
eius viæ imperuestigabi-
les!
34 [17]|| Quis enim cognouit
mentẽ Domini? aut quis
ei fuit à consilio?
35 Aut quis prior dedit ei,
& reddetur ei?
36 Nam ex eo, & per eũ, &
in ipsum *sunt* omnia. Ipsi
sit gloria in secula. Amẽ.

μέρους τῷ Ισραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ
πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ.
26 Καὶ οὕτω πᾶς Ισραὴλ σωθήσεται,
καθὼς γέγραπται, Ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυό-
μενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ια-
κώβ.
27 Καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ δια-
θήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας
αὐτῶν.
28 Κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ δι' ὑ-
μᾶς· κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ
διὰ τοὺς πατέρας.
29 Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα
καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ.
30 Ὥσπερ γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσα-
τε τῷ Θεῷ, νῦν δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων
ἀπειθείᾳ·
31 Οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν,
τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεη-
θῶσι.
32 Συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας
εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ.
33 Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ
γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ
κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ
αὐτοῦ.
34 Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς
σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;
35 Ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταπο-
δοθήσεται αὐτῷ;
36 Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς
αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας. ἀμήν.

16 Exclamat Apostolus, ista verè admirabili Dei sapientia percussus, quã etiam docet esse religiosè adorandam, non antè curiosè & profanè scrutandã vltra reuelationis metas. 17 Sacrilegam hominũ audaciã triplici freno coercet: primùm quòd Deus sit sapientissimus, ac proinde absurdissimum sit ac planè impium ex nostra stultitia eum metiri. Deinde quòd nulli sit debitor, ac proinde nemo de iniuria sibi facta queri possit. Tertiò, quòd eius gloriæ causa omnia sint cõdita, ideóque omnia sint ad gloriam eius à nobis referenda, nedum vt cum eo fas sit nobis contendere.

Κεφάλαιον ιβ.

1 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.

2 Καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ· ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.

3 Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν· ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως.

4 Καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν·

5 Οὕτως οἱ πολλοὶ ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ' εἷς, ἀλλήλων μέλη.

6 Ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως·

7 Εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ· εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ·

8 Εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλήσει· ὁ μεταδιδοὺς, ἐν ἁπλότητι· ὁ προϊστάμενος, ἐν σπουδῇ· ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι.

9 Ἡ ἀγάπη, ἀνυπόκριτος. Ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ.

CAP. XII.

1 P[1]Recor igitur vos, fratres, per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiam viuã, sanctam, acceptã Deo, rationalem illum cultum vestrum:

2 [2] Et ne cõfiguremini seculo isti, sed transformemini per renouationem mentis vestræ, ad hoc || vt probetis quę sit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta.

3 [3] Enimuero per gratiam quæ mihi data est, edico cuiuis versanti inter vos ne sapiat supra quã oportet sapere: sed sapiat ad sobrietatem, || prout cuique Deus partitus est mensuram fidei.

4 [4] Quemadmodum enim in vno corpore membra multa habemus, membra verò omnia eandem nõ habent actionem:

5 Ita multi vnũ corpus sumus in Christo, singulatim autẽ, alii aliorũ membra.

6 [5] || Habentes autem diuersa dona pro gratia quæ nobis data est, siue prophetiam, *prophetemus* pro proportione fidei:

7 Siue ministerium, *versemur* in ministrando: tũ is qui docet, in docendo:

8 Tũ qui exhortatur, in exhortatione: || qui distribuit, cũ simplicitate: qui præest, cũ diligẽtia: q miseretur, cum hilaritate.

9 [6] Dilectio *esto* minimè simulata. *Estote* || abhorrẽtes à malo, agglutinati bono.

1 Quarta pars epistolæ quæ absolutis Christianæ doctrinæ capitibus, versatur in vitæ Christianæ præceptis explicandis. Primo autem loco generalia & fundamentalia præcepta tradit: quorum hoc est præcipuũ, vt vnusquisque sese totũ spirituali Dei cultui consecret, ac veluti sacrificet, gratia Dei fretus. *Ephes.* 5.17 1. *thess.* 4.1 1. *Cor.* 12.11 *ephes.* 4.7

2 Secũdum præceptũ est, ne pro vitæ regula, reliquorum hominũ opiniones aut mores sumamus, sed huic seculo penitus renuntiantes, Dei nostri voluntatẽ, sicut est nobis in verbo ipsius patefacta, nobis pro scopo proponamus. 1. *Pet.* 4.10

3 Tertio loco monet etiã atque etiam vt quisque & intra suæ vocationis limites permaneat, & pro gratiæ suæ modulo sapiat. *Matth.* 6.2 2. *cor.* 9.7 *Amos* 5.15

4 Ratio huius præceptionis est duplex: vna, quoniã Deus nõ cõmisit quæuis quibusuis agẽda, ac pinde præposterè agit, & nõ modo inutiliter, sed etiã cũ aliorum incõmodo se & alios fatigat qui vocationis fines præterit: altera, quod ista vocationum & donorũ diuersitas & imparitas in nostrum cõmodum cedit, quũ idcirco instituta sit vt alii aliis obstringantur: vnde cõsequitur, neminẽ hoc ægre ferre debere, quum priuatorũ cuiusque donorum cõmunis sit vsus. 5 Quod in genere dixerat, peculiariter sacris muneribus applicat, in quibus periculosius peccatur. Ea vero distribuit in duo genera, Prophetarũ videlicet & Diaconorũ: & rursus Prophetas in Doctores & in Pastores diuidit. Diaconos autẽ triplices facit, nẽpe ærarii Ecclesiastici veluti quæstores, quos pprie vocãt Diaconos: disciplinæ moderatores, qui & Seniores siue Presbyteri vocãtur: & ppius curãdis ipsis pauperibus seruiẽtes, cuiusmodi erat viduarũ collegiũ. 6 Iã ad secũdæ Tabulæ officia accedẽs, ex charitate velut omniũ eorũ fõte illa deriuat. Charitatẽ autẽ Christianã definit sinceritate, malarũ rerũ odio, bonarũ autẽ studio, cóq; propẽso, & colẽdi proximi auido, cuius denique vltimus finis sit Dei gloria.

Ephes.4.2
1.pet.2.17
1.Pet.5.8
Luc.18.1
1.cor.16.1
Heb.13.2
1.pet.4.13
Matth.5.44

7 Commemorat alias virtutes varias cum suis effectis coniūctas, nempe spem, æquanimitatē, patientiam, iugem inuocationem, liberalitatem in sanctos, hospitalitatem, moderationē animi in iuuādis etiam inimicis, sympathiam tū in prosperis tum in aduersis reb9, modestiā, honestatis & cōcordiæ quoad eius fieri potest cū quibusuis colendæ, ardentissimum studiū, quod nullis etiam cuiusquam iniuriis extingui possit.

Prou.3.7
esa.5.21
Prou.20.22
matth.5.39
2.cor.8.21
1.pet.3.9
Heb.12.14
Eccli.2.18
matth.5.39
Deut.32.35
heb.10.30
Prou.25.22
Sapien.6.1
tit.3.1
1.pet.2.13

1 Iam seorsim ostendit quid subiecti debeant suis magistratib9, obedientiam videlicet: à qua declarat neminem esse liberum, &

||Fraterna charitate alii ad alios amandos propēsi. Honore alii aliis præeuntes.
||Studio minimè pigri. Spiritu feruentes. Domino seruientes.
7 Spe gaudentes. In afflictione tolerantes. ||In oratione perdurantes.
||Vsibus sanctorum cōmunicantes. Hospitalitatem sectantes.
||Benedicite iis qui vos insectātur, benedicite, *inquam*, & ne imprecamini.
Gaudete cum gaudentibus, & flete cū flētibus.
Eodē animo inter vos mutuò affecti. ||Non elatè *de vobisipsis* sentientes, sed humilibus obsecundantes. Ne estote prudentes apud vosmetipsos.
||Nemini malum pro malo vicissim reddentes. Procurātes honesta corā omnibus hominibus.
||Si fieri potest, quantū in vobis est, cū omnibus hominibus in pace viuentes.
||Non vosmetipsos vlciscentes, dilecti: sed date locum iræ. scriptū est enim, ||Mihi est vltio: ego repēdam, dicit Dominus.
||Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum: si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis coaceruabis in caput ei9.
Ne vincitor ab eo quod malum est, sed vince bonitate malitiam.

CAP. XIII.

O||[1]Mnis anima[2] potestatibus supereminentibus subiecta esto. [3]nō enim est po-

10 Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλό-
στοργοι. Τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι.
11 Τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί. Τῷ πνεύ-
ματι ζέοντες. Τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες.
12 Τῇ ἐλπίδι χαίροντες. Τῇ θλίψει ὑπομέ-
νοντες. Τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες.
13 Ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦν-
τες. Τὴν φιλοξενίαν διώκοντες.
14 Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς· εὐ-
λογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε.
15 Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν
μετὰ κλαιόντων.
16 Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες. Μὴ
τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπει-
νοῖς συναπαγόμενοι. Μὴ γίνεσθε φρόνι-
μοι παρ' ἑαυτοῖς.
17 Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδι-
δόντες. Προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάν-
των ἀνθρώπων.
18 Εἰ δυνατὸν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων
ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες.
19 Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί,
ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γὰρ,
Ἐμοὶ ἐκδίκησις· ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέ-
γει Κύριος.
20 Ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε
αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. τοῦτο γὰρ
ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν
κεφαλὴν αὐτοῦ.
21 Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ νίκα ἐν
τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

Κεφάλαιον ιγ.

1 ΠΑσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχού-
σαις ὑποτασσέσθω. οὐ γάρ ἐστιν ἐξ-

ita quidem vt non tantùm ipsi summo magistratui, sed etiam infimis quibusuis magistratus potestate fungentibus debeatur. 2 Argumentū ab ipsa rei natura. Quorsum enim in superiore gradu sunt collocati, nisi vt inferiores eis subiiciantur? 3 Aliud maximi ponderis argumentū, Quoniā huius ordinis author est Deus, vt qui sunt rebelles sciant sese cum Deo ipso bellum gerere: vnde fieri nō potest quin maximas calamitates sibi accersant.

σία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν.

Ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται.

Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς.

Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι.

Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν.

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε· λειτουργοὶ γὰρ Θεοῦ εἰσιν εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες.

Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμήν, τὴν τιμήν.

Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε.

Τὸ γάρ, Οὐ μοιχεύσεις, Οὐ φονεύσεις, Οὐ κλέψεις, Οὐ ψευδομαρτυρήσεις, Οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη.

testas nisi à Deo: & quæ
sunt potestates, sũt à Deo
ordinatæ.
2 Itaque quisquis *se* oppo
nit potestati, Dei ordina
tioni resistit: qui autẽ re-
sistunt, ipsi sibi cõdemna-
tionem auferent.
3 [4]Nam magistratus non
sunt terrori bonis operi-
bus, sed malis. [5]Vis autem
nõ metuere potestatem,
quod bonũ est facito, &
laudẽ ab ipsa obtinebis.
4 Dei enim minister est
tuo bono. [6]Quòd si fece-
ris quod malum est, me-
tue: nõ enim temere gla-
dium gestat. nam Dei mi
nister est, vltor ad irã ei
ꝙ quod malũ est fecerit.
5 [7]Quapropter necesse est
subiici, non solùm pro-
pter iram, sed etiam pro-
pter conscientiam.
6 [6] Propter hoc enim e-
tiam tributa soluitis: si-
quidẽ ministri Dei sunt
in hoc ipsum incũbentes.
7 || Reddite igitur omni-
bus quod debetis: cui tri-
butum *debetur*, tributum:
cui vectigal, vectigal: cui
timorem, timorem: cui
honorem, honorem.
8 [7] Nemini quicquã de-
bete, nisi *hoc* vt alii alios
diligatis. [8] nam qui dili-
git alterũ, Legẽ impleuit.
9 Siquidem illud, || Non
mœchaberis, Non occi-
des, Non furaberis, Non
falsum testimonium di-
ces, Non concupisces, &
siquod aliud *est* mãdatũ,
in hoc sermone summa-
tim comprehenditur, nẽ-
pe || Diliges proximum
tuum sicut teipsum.
10 Charitas proximũ non
afficit malo. Itaque || ex-
pletio Legis, est charitas.

4 Tertiũ argumẽtum ab vtilissimo fine, Quod hac ratione Deus bonos conseruet, malos coerceat: qua sẽtẽtia ipsi quoque magistratus admonentur quid subiectis debeãt.

5 Optima ratio ferendi iugi istius nõ modo sine molestia, sed etiã maximo cum fructu.

6 Deus gladio etiam vltore magistratum armauit.

7 Conclusio, parendum esse magistratui, non modo pœnæ metu, sed multo magis quia etiamsi magistratus in cõscientiam ius non habet, tamen quũ Dei sit minister, bona cõsciẽtia ei resisti non potest.

Matth.22.21

6 Enumerat præcipua in quibus posita est subiectorũ obediẽtia.

Exo.20.14
deut.5.18
Leuit.19.18
matth.22.39
marci 12.31
galat.5.14
iacobi 2.8
1.*Tim.1.1.*

7 Ostendit quomodo futurum sit vt quampaucissima iudicia exerceantur, nempe si vitã ita instituamus vt nemo quicquam meritò possit à nobis flagitare præter id vnum quod ex charitatis lege alii aliis perpetua quadã obligatione debemus.

8 Commendat charitatem vt Legis epitomen.

[9]Idque, perspecta oppor
tunitate, quòd *videlicet* tẽ
pestiuũ iam *sit* nos à so-
mno expergisci. Nunc e-
nim propius nos est sal⁹
quàm quum credidimus.
Nox processit, dies au-
tem propinquat. Abiicia-
mus igitur opera tenebra
rum, & induamur habitu
qui luci conueniat.
Vt interdiu, compositè
ambulemus: ||non *in* co-
messationibus & ebrieta-
tibus, nõ cubilibus ac pro
teruiis, nõ lite & inuidia:
|| Sed induimini Domi-
no Iesu Christo, & carnis
curã ne habete, ad *explen-
das* cupiditates.

CAP XIIII.

E[1]Vm verò qui fide
est infirmus, assumi
te, non *tamen* ad cer
tamina disputationum.
[2]Alius quidem credit ve
scendum esse quibusuis:
alius autem *fide* infirmus
edit olera.
[3]Qui edit, non edentem
ne pro nihilo habeto: &
qui non edit, edentẽ ne
cõdemnato. [4]Deus enim
eum assumpsit.
[5]||Tu qui es qui conde-
mnas alienum famulum?
proprio domino stat aut
cadit. stabilietur autem:
potest enim Deus eum
stabilire.
[6]Alius quidem æstimat
diem præ die, alius autẽ
peræquè æstimat quẽuis
diẽ. [7]Vnusquisq; in ani-
mo suo plenè certus esto.

11 Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρόν, ὅτι ὥρα
ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι· νῦν γὰρ
ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπι-
στεύσαμεν.
12 Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγι-
κεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους,
καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.
13 Ὡς ἐν ἡμέρᾳ, εὐσχημόνως περιπατή-
σωμεν· μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοί-
ταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ.
14 Ἀλλ᾽ ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν
Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ
ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας.

Κεφάλαιον ιδʹ.

1 ΤΟν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει, προσ-
λαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις
διαλογισμῶν.
2 Ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ
ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει.
3 Ὁ ἐσθίων, τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξου-
θενείτω· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα
μὴ κρινέτω. ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσε-
λάβετο.
4 Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέ-
την; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει. στα-
θήσεται δέ· δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς στῆ-
σαι αὐτόν.
5 Ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ᾽ ἡμέραν,
ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. ἕκαστος ἐν
τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω.

9 Amplificatiõ a circunstantiã tẽporis, quod & ipsum nos per se officii admoneat, quũ tenebris ignorantiæ & prauarum cupiditatum, diuinæ veritatis cognitione depulsis, superstit vt vitam ad certã illã omnis iustitiæ & honestatis normã, virtute Spiritus Christi freti, exigamus.
Luc.21.14
Galat.5.16
1.pet.2.11
1 Iã tractat quomodo in rebus mediis nos gerere deceat cum fratrib⁹, nõ malitia, nec damnãda superstitione, sed beneficii Christi ignorãtia, in earum rerum vsu peccantibus. Docet autẽ, eos leniter & patienter erudiendos, & ita quidẽ vt eorum ignorantiæ in eiusmodi quidem rebus accõmodare nos oportcat, ex charitatis lege.
Iac.4.12
2 Proponit pro exemplo, discrimen ciborum, quod nõnulli vt in Lege præscriptum (quam abrogatam esse nesciebant) penitus obseruandum putabant, quum è contrario qui in Euangelii cognitione profecerant, abolitã esse istã Legis pædagogiam rectè cẽserent. 3 In huiusmodi facto, inquit Apostolus, neque qui libertatẽ suam norunt, fratrẽ ignorantẽ arroganter despiciãt, neque indocti morosè condemnent quod non intelligunt. 4 Prima ratio, quia quum & qui edit & qui non edit, sit nihilominus Christi membrũ, nec contemni qui non edit, nec condemnari qui edit, meritò potest. Explicatur autem antecedens ver.*6*. 5 Alia ratio à superiore dependens, cur rudes a peritioribus nõ debeant, vt extra spem salutis positi, damnari. Quia, inquit Apostolus, qui hodie rudis est, cras potest pleniore cognitione donari, vt & ipse firmus consistat. Itaque Dei est non hominis sententiam illam damnatoriam ferre. 6 Aliud exemplum legalis discriminis dierum. 7 Opponit isti contemptui & præcipitibus iudiciis assiduum proficiendi studium, vt firmis de sua libertate bene constet, quænam sit videlicet, & cuiusmodi eius vsus: & vicissim infirmi quotidie proficiant: ne vel illi abutantur Dei dono, vel isti in sua infirmitate sibi placeant.

6 Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. ὁ ἐσθίων, Κυρίῳ ἐσθίει· εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ Θεῷ. καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ.

7 Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει.

8 Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν· ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν.

9 Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.

10 Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ.

11 Γέγραπται γάρ, Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ.

12 Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ.

13 Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν· ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον.

14 Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ,

[8] Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit: [9] gratias enim agit Deo. & qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.

[10] Nullus enim nostrũ sibiipsi viuit, & nullus sibiipsi moritur.

Nam siue viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur. Siue igitur viuamus, siue moriamur, Domini sumꝰ

Ad hoc enim Christus & mortuꝰ est & resurrexit & reuixit, vt & mortuis ac viuentibus dominetur.

[11] ||Tu verò cur condemnas fratrem tuum? aut etiam tu cur pro nihilo habes fratrem tuum? Omnes enim sistemur apud tribunal Christi.

Scriptum est enim, ||Viuo ego, dicit Dominus: quoniam mihi *sese* flectet omne genu: & omnis lingua confitebitur Deo.

Nempe ergo vnusquisque nostrum de seipso rationem reddet Deo.

[12] Ne amplius igitur alius de alio iudicemus: sed hîc potius adhibete iudicium, vt ne offendiculum ponatis fratri, aut scandalum.

[13] Noui, & persuasum habeo per Dominũ Iesũ,

2. Cor. 1. 10
Esa. 45. 23.
philipp. 2. 10

8 Ratio petita ab ipsa rerum mediarũ natura, quas bona consciẽtia & facere possit aliqs, & aliquis rursus non facere. Quũ enim & dierũ & ciborum discrimẽ à Deo statutũ esset, qui Legis abrogationem nondum intelligebant, & tamen alioqui Christũ vt Seruatorẽ agnoscebant, quomodo potuissent bona cõscientia neglĩgere quod à Deo præceptũ sciebant? Contra verò qui Christi beneficium hac etiam in parte norant, bona cõscientia nec dies nec cibos curabant. Itaque (dicet Apostolꝰ ver. 10) Firmi infirmos ob res istas ne damnate, quũ infirmi fratres nihilominꝰ sint fratres. Iam verò siquis hãc doctrinam ad nostra hæc tẽpora trahere velit, sciat de rebus mediis agi, & quidem eiusmodi, vt q eas nõ arbitrabãtur medias, fũdamentũ haberẽt in Lege, & simplici ignorãtia, nõ aũt malitiosa (illis enĩ ne ad tẽpus quidẽ cessit Apostolꝰ) nec supstitione, sed religioso Dei metu hallucinarẽtur.

9 Ita significat Apostolꝰ sese de fidelibꝰ tũ infirmis tũ firmis agere. Quid si verò cũ infidelibꝰ nobis sit negotiũ? nẽpe hic nobis cauẽda sunt duo, sicut in epistola ad Corinthios explicatur: vnũ, ne superstitiones eorũ inter res medias numeremus, vt q in idoleo accũbebant: alterũ, ne tũ quoque quũ res est media (vt idolothytũ in macello emere, & domi aut in priuato cõuiuio edere) fratrũ infirmorũ cõscientiã vulneremus. 10 Nõ hærendũ, inquit, in ipso cibo, sed in vsu cibi, vt demũ verè possit reprehẽdi quã sic viuit vt in Deum nõ respiciat. Illi enim & vita & mors nostra consecrata est, & idcirco mortuus est propriè Christus, nõ autẽ simpliciter vt vescamur aut nõ vescamur hoc vel illo cibo. 11 Cõclusio, relinquendum esse ius suũ Domino, ac proinde in rebus quæ, prout cõscientia affecta est, vel bonæ vel malæ sunt, nõ esse infirmos fratres à firmis despiciendos, nedũ damnandos. Nõ valeret autẽ æquè hæc consequutio in altero mẽbro, nẽpe ne infirmi firmos iudicent: quoniã infirmis non est perspectum, eos qui diẽ nõ curãt, & edunt, Domino nõ curare, & Domino edere, sicut firmis notũ esse potest infirmos qui diẽ curãt & nõ vescũtur, Domino diẽ curare, & Domino nõ vesci. 12 Vbi quid nõ faciendũ sit conclusit, quid faciendum sit ostẽdit, nempe cauendum ne fratrẽ nondum firmum, præpostero vsu libertatis nostræ prorsus euertamus. 13 Occupatio, verũ quidẽ esse, abrogatã esse illam pædagogiã Legis beneficio Christi, iis qui hoc norunt, sed nihilominus oportere in huius libertatis vsu cõsiderare quid expediat, vt fratri infirmo cõsulatur, quũ idcirco nõ amittatur libertas.

1.Cor.8.11

14 A cõparatis, Crudelis est animi pluris facere escam quam fratris salutẽ. quod ii faciũt qui cũ cuiusquam fratris offẽdiculo sustinent vesci, & ita ei præbent resiliendi ab Euangelio occasionẽ.

15 Aliud argumentum, Christi exemplũ sequi nos oportet: ille verò nedũ vt propter escã infirmos perderet, pro iis vitam ipsam profudit.

16 Aliud argumẽtũ, Quia sic detrahitur de Euangelica libertate, quasi ad quid uis audendũ, aditum aperiat.

Tit.1.15
1.Cor.8.13

17 Ratio generalis, & cæterorum argumentorũ fundamentũ, Regnũ Dei non esse in his rebus externis positum, sed in iustitiæ & pacis studio, & Spiritus cõsolatione.

18 Conclusio vniuersalis, vsũ istius libertatis, atque adeo totam vitã nostram ad mutuam ædificationem referri oportere, adeo quidem vt quod per se purum est & licitũ, tamen propter offendiculum fratris illicitũ censeatur.

nihil esse impurũ per se: sed ei qui existimat aliquid esse impurum, *id* ei impurum *esse*.

Verùm si propter escã frater tuus tristitia afficitur, non iam secundum charitatẽ ambulas. ||[14] Ne esca tua illũ perdito pro [15] quo Christ' mortu' est.

[16] Ne vestrũ igitur bonum blasphemator.

[17] Non enim est regnũ Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium per Spiritum sanctum.

Nã qui per hæc seruit Christo, gratus est Deo, & probatus hominibus.

[18] Nempe igitur quæ ad pacem faciunt, sectemur, & quæ ad mutuam ædificationem.

Ne cibi causa destrue opus Dei. ||Omnia quidẽ pura: sed malum *est* homini qui edit cum offendiculo.

|| Bonum *est* non vesci carnibus, neque bibere vinum, neque *quicquam* in quo frater tuus impingit, aut offẽditur, aut infirmus est.

[19] Tu fidẽ habes: apud te metipsũ habe corã Deo. Beat' qui nõ cõdẽnat seipsũ in *eo* quod approbat.

Qui verò ambigit si ederit, condemnatus est, quoniam nõ *edit* ex fide: quicquid verò ex fide nõ est, peccatum est.

CAP. XV.

[1] Debem' autẽ nos q firmi *sumus*, imbecillitates infirmorum portare, ac non indulgere nobisipsis.

ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ· εἰ μὴ τῷ λο-
γιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν.
15 Εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυ-
πεῖται, οὐκ ἔτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς.
μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε
ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανε.
16 Μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀ-
γαθόν.
17 Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶ-
σις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ εἰ-
ρήνη, καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.
18 Ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χρι-
στῷ, εὐάρεστος τῷ Θεῷ καὶ δόκιμος τοῖς
ἀνθρώποις.
19 Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν,
καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους.
20 Μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔρ-
γον τοῦ Θεοῦ. πάντα μὲν καθαρά· ἀλλὰ
κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ διὰ προσκόμ-
ματος ἐσθίοντι.
21 Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ
πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου
προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀ-
σθενεῖ.
22 Σὺ πίστιν ἔχεις· κατὰ σαυτὸν ἔχε ἐνώ-
πιον τοῦ Θεοῦ. μακάριος ὁ μὴ κρίνων
ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει.
23 Ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν φάγῃ, κα-
τακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὃ
οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.

Κεφάλαιον ιε.

1 Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ
ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βα-
στάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν.

19 Duplicẽ in his rebus cautionẽ addit: vnã ad firmos spectantẽ, vt qui certã notitiam huius libertatis adeptus est, thesaurum illũ conseruet, quo videlicet prudẽter & vtiliter ita vti dictũ est vtatur: alteram quæ infirmos respicit, ne temere solo aliorũ exẽplo incitati, titubãte cõscientia quicquã agãt, quoniã sine peccato fieri nõ potest quod ex Dei verbo nõ persuasi simus ipsi probari.

1 Iam disserit generaliter Apostolus de imbecillis omni modo tolerandis, quatenus tamen eorũ bono id fieri potest.

2 Ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρε-
σκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν.
Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν,
3 ἀλλά, καθὼς γέγραπται, Οἱ ὀνειδισμοὶ
τῶν ὀνειδιζόντων σε, ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ.
Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν
4 διδασκαλίαν προεγράφη ἵνα διὰ τῆς
ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν
γραφῶν, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν.
5 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ
τῆς παρακλήσεως δῴη ὑμῖν τὸ αὐ-
τὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, κατὰ Χριστὸν
Ἰησοῦν·
Ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξά-
6 ζητε τὸν Θεὸν καὶ πατέρα τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους,
7 καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσελάβετο ἡ-
μᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ.
8 Λέγω δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν διάκονον
γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας
Θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγε-
λίας τῶν πατέρων·
9 Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν
Θεόν· καθὼς γέγραπται, Διὰ τοῦτο ἐξ-
ομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, καὶ τῷ ὀνό-
ματί σου ψαλῶ.
10 Καὶ πάλιν λέγει, Εὐφράνθητε ἔθνη
μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.
11 Καὶ πάλιν, Αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάν-
τα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαινέσατε αὐτὸν πάν-
τες οἱ λαοί.
12 Καὶ πάλιν Ἠσαΐας λέγει, Ἔσται ἡ ῥί-
ζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν
ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν.

Itaque vnusquisque no-
strũ ꝓximo indulgeat in
bonũ, *id est* ad *eius* ædi-
ficationem.
[2] Etenim Christus non
indulsit sibiipsi, sed, sicut
scriptum est, || Conuitia
eorum qui conuitiantur
tibi, inciderunt in me.
[3] Nam quæ antè scripta
sunt, ad nostrã doctrinã
scripta sunt: vt per patien
tiã & consolationẽ Scri-
pturarũ spem habeamus.
[4] Deus autẽ patientiæ
& consolationis *author*,
|| det vobis vt eodẽ animo
inter vos mutuò affecti
sitis, secundum Christum
Iesum:
Vt concorditer vno o-
re glorificetis Deum ac
Patrem Domini nostri
Iesu Christi.
Propterea assumite a-
lii alios, sicut & Christus
assumpsit nos in gloriam
Dei.
[5] *Illud* autem dico, Ie-
sum Christum ministrũ
fuisse circuncisionis, pro
Dei veritate, vt cõfirma-
ret promissiones patrũ:
[6] Et vt Gentes pro mi-
sericordia glorificẽt Deũ:
sicut scriptum est, || Pro-
pterea confitebor tibi in-
ter Gẽtes, & nomini tuo
psallam.
Et rursum dicit, || Gau-
dete Gentes cum populo
eius.
Et rursũ, || Laudate Do-
minũ omnes Gentes, &
collaudate eum omnes
populi.
Et rursum Esaias dicit,
|| Erit radix Iesse, & qui
exurgat ad imperandum
Gentibus, in ipso Gentes
sperabunt.

2 Confirmatio ab exemplo Christi, q nihilnõ pertulit, vt non infirmos modò, sed etiam crudelissimos hostes patientia victos ad Patrem adduceret.

Psal. 69.10

3 Occupatio, quæ citantur ex veterũ exẽplis, nobis ad imitãdũ proponi, vt patrũ exemplo patientia & spe mutuò nos toleremus.

1. *Cor.* 1.10

4 Petendũ a Deo patientiæ exemplum, vt mutuo consentiẽtum firmi tũ infirmi Deo seruientes, alii alios ad Dei gloriam adsciscam⁹, sicut & Christus nos omnes quantũuis indignos assumpsit.

Psal. 18.50
Deut. 32.43
Psal. 117.1
Esa. 11.10

5 Christi exẽpli applicatio ad Iudæos, quos quantũuis indignos, tamen ꝓpter promissiones cum Patribus eorum sancitas, honore dignatus est, vt etiam ministri officio sit apud eos incredibili cũ patientia defunctus. Multo minus igitur æquũ esse vt à Gentibus propter varia vitia spernantur quos tanti fecit Dei Filius.

6 Eiusdem applicatio ad Gentes, quas & ipsas incomprehensibili quadam bonitate Dominus respexerit, vt à Iudæis quasi extraneæ despici non debeant.

[7] Vtinā verò Deus ſpei
impleat vos omni gaudio
& pace credēdo, vt ſpe a-
bundetis per virtutē Spi-
ritus ſancti.

[8] Perſuaſum autē habeo
& ipſe ego de vobis, fra-
tres mei, quòd ipſi per
vos pleni ſitis bonitate,
impleti omni cognitiōe,
& qui poſſitis etiam vos
mutuò monere.

Audacius verò ſcripſi
vobis, fratres, aliqua ex
parte, veluti commonefa
ciens vos, propter gratiā
quæ data eſt mihi à Deo.

Ad hoc vt ſim miniſter
Ieſu Chriſti apud Gentes:
operans Euangelio Dei,
vt oblatio Gentium fiat
accepta, ſanctificata per
Spiritum ſanctum.

[9] Habeo igitur quod glo
rier per Chriſtū Ieſū, in iis
quæ ad Deum *pertinent*.

Non enim ſuſtinuerim
quicquā loqui quod non
effecerit Chriſtus per me,
adducendis ad obedientiā
Gentibus, verbis & factis,

Virtute ſignorū ac pro-
digiorū, virtute Spiritus
Dei: adeo vt ab Hieruſa-
lem & circumiacentibus
regionibus, vſque ad Illyri
cū, impleuerim prædican
di Euāgelii Chriſti mun⁹.

Ita porro ambiens præ-
dicare Euangelium, non
vbi nominatus eſſet Chri
ſtus, vt ne ſuper alienum
fundamentū ædificarem:

Sed ſicut ſcriptum eſt,
||Quib⁹ nō eſt annūtiatū
de eo, videbunt: & qui nō
audierunt, intelligent.

[10] || Quapropter etiam
impeditus ſum ſæpe *ne*
venirem ad vos.

13 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρώσαι
ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πι-
στεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλ-
πίδι, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου.

14 Πέπεισμαι δὲ, ἀδελφοί μου, καὶ αὐ-
τὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοί ἐστε
ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώ-
σεως, δυνάμενοι καὶ ἀλλήλους νουθετεῖν.

15 Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἀ-
δελφοί, ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμιμνή-
σκων ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖ-
σάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,

16 Εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ
Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ
εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσ-
φορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγια-
σμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

17 Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
τὰ πρὸς Θεόν.

18 Οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν τι ὧν οὐ κα-
τειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπα-
κοὴν ἐθνῶν, λόγῳ καὶ ἔργῳ,

19 Ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων,
ἐν δυνάμει πνεύματος Θεοῦ· ὥστε με
ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ, μέχρι τοῦ
Ἰλλυρικοῦ, πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον
τοῦ Χριστοῦ.

20 Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελί-
ζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστὸς, ἵνα
μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ·

21 Ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, Οἷς οὐκ
ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἳ οὐκ
ἀκηκόασι, συνήσουσι.

22 Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ τοῦ
ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.

7 Totam ſuperiorem tractationē precib⁹ velut obſignat, petēs eis tribui à Domino quicquid eis præceperat.

8 Peroratio Epiſtolæ, in qua primum ſe excuſat quod pluribus ad eos ſcripſerit, vt eos cōmonefaceret potius quam doceret: idque ex muneris ſui neceſſitate, quod cum peculiariter Gentibus obliget.

9 Magnificè quidem Apoſtolatū ſuū ab effectis aſſerit, ſed ita vt præterquā quod vere omnia loquitur, totā gloriam Deo vt vnico authori tribuat: nec ſeſe propriè ſpectet, ſed huc potius reſpiciat vt eo minus de doctrinæ à ſe propoſitæ veritate dubitetur.

Eſa.52.15
Suprà, 1.11

10 Suam in eos egregiam voluntatē, & ſuarum etiā rerum ſtatū familiariter Romanis perſcribit, ita tamen vt ab Apoſtolicæ doctrinæ ſcopo ne tantillum quidem aberret. Nihil enim narrat nisi ſanctum & ad ſuum munus pertinēs: & veluti digreſſiuncula quadam Macedonicarum Eccleſiarum beneficentiam commendans, eos ad ſanctam æmulationem honeſte prouocat.

23 Νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, ἐπιποθίαν δὲ ἔχων τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν·

23 Nunc verò quum non amplius habeam locũ in his regionibus, || desiderium autẽ habeã veniendi ad vos à multis annis:

Suprà, 1.13 1. thess. 2.17

24 Ὡς ἐὰν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ· ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ.

24 Quandocunque proficiscar in Hispaniã, veniã ad vos. Spero enim fore vt *istac* præteriens, videã vos, & à vobis deducar illuc: si tamen vestra consuetudine prius ex parte expletus fuero.

25 Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, διακονῶν τοῖς ἁγίοις.

25 Nunc autem proficiscor Hierosolymã, ministrans sanctis.

26 Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ.

26 Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ conferre aliquid in pauperes sanctos q sũt Hierosolymis.

27 Εὐδόκησαν γὰρ, καὶ ὀφειλέται αὐτῶν εἰσίν. εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς.

27 [11] || Placuit enim, *inquã*, & debitores illorum sunt. nam si spiritualia ipsorũ *bona* Gentes participarũt, debent etiam *ipsæ* in carnalibus eis ministrare.

1. Cor. 9.11

11 Voluntariæ quidẽ sũt eleemosynæ, sed quas tamen ex charitatis lege debeamus.

28 Τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς τὴν Σπανίαν.

28 Hoc igitur vbi perfecero, & eis consignauero hunc fructum, abibo istac in Hispaniam.

29 Οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσομαι.

29 [12] Scio verò me, quũ veniam ad vos, cum plena benedictione Euangelii Christi venturum.

12 Pollicetur sese ad eos non venturũ vacuum, benedictione Dei fretus: sed precũ officium ab eis postulans, ostẽdit qua re in quibusuis difficultatib' niti nos maximè oporteat.

30 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεόν·

30 Precor autem vos, fratres, per Dominũ nostrũ Iesum Christum, & per charitatẽ Spiritus, vt mecũ certetis *vestris* pro me apud Deum precibus:

31 Ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἡ εἰς Ἱερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις.

31 Vt liberer ab iis qui rebelles sũt in Iudæa: vtque ministeriũ hoc meũ erga Hierusalem, acceptũ sit sanctis.

32 Ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν.

32 Vt cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, vnáque vobiscum refociller.

r Absoluta tota disputatione, iam ad familiares cõmendationes & salutationes descēdit: idq; in præcipuum scopū respiciēs, nempe vt norint Romani qui sint inter ipsos honore & pretio digni, atq; adeo quos sibi imitādos debeāt proponere. quamobrem etiam singulos egregiis aliquibus testimoniis exornat.

Act. 18.3.26

Deus autem pacis *prin* 33
ceps, sit cum omnibus vo
bis. Amen.

CAP. XVI.

COmmendo autē vo
bis Phœben sororē 1
nostram, quę est mi
nistra Ecclesiæ Cēchreen
sis:

Vt eam excipiatis in Do 2
mino sicut dignum est
sanctis, & adsitis ei quacū
que in re *ipsi* vsus fuerit
vobis. nam hæc tum mul
tis hospitium præbuit, tū
mihi etiam ipsi.

Salutate ||Priscillam & 3
Aquilā, adiutores meos
in Christo Iesu:

Qui pro anima mea
suam ipsorum ceruicem 4
supposuerunt: quibus nō
ego solus gratias ago, sed
etiam omnes Ecclesiæ Gē
tium:

Item Ecclesiam quæ in 5
domo eorum est. Saluta-
te Epænetum mihi dile-
ctum, primitias Achaiæ
in Christo.

Salutate Mariam quæ
multum laborauit erga 6
nos.

Salutate Andronicum
& Iuniā, cognatos meos, 7
& concaptiuos meos, qui
sunt insignes inter Apo-
stolos, qui etiam ante me
fuerunt in Christo.

Salutate Ampliā dile-
ctum mihi in Domino. 8

Salutate Vrbanum, ad-
iutorem nostrum in Chri 9
sto, & Stachyn mihi di-
lectum.

Salutate Apellen, pro-
batum in Christo. Saluta- 10
te eos qui sunt ex Aristo-
buli *familiaribus*.

Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Κεφάλαιον ιϛ

Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὖσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς·

Ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ πράγματι. καὶ γὰρ αὐτὴ προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ.

Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν τοὺς συνεργούς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·

Οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν· οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν·

Καὶ τὴν κατ᾽ οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν. Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγαπητόν μου, ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας εἰς Χριστόν.

Ἀσπάσασθε Μαριάμ, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς.

Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν τοὺς συγγενεῖς μου, καὶ συναιχμαλώτους μου. οἵτινές εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ.

Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου ἐν Κυρίῳ.

Ἀσπάσασθε Οὐρβανὸν τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ, καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου.

Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου.

Ἀσπάσασθε Ἡροδίωνα τὸν συγγενῆ
μου. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσ-
σου, τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ.

11 Salutate Herodionẽ co
gnatum meum. Salutate
eos qui *sunt* ex Narcissi *fa*
miliaribus, eos *inquã* qui
sunt in Domino.

Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶ-
σαν τὰς κοπιώσας ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσα-
σθε Περσίδα τὴν ἀγαπητήν, ἥτις πολ-
λὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ.

12 Salutate Tryphænam &
Thryphosam quæ labo-
rant in Domino. Saluta-
te Persida dilectam, quæ
multum laborauit in Do
mino.

Ἀσπάσασθε Ῥοῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν
Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ.

13 Salutate Rufum selectũ
in Domino, & matrẽ eius
ac meam.

Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα,
Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν
αὐτοῖς ἀδελφούς.

14 Salutate Asyncritum,
Phlegontem, Hermam,
Patrobã, Mercurium, &
qui cum eis sunt fratres.

Ἀσπάσασθε Φιλόλογον καὶ Ἰουλίαν,
Νηρέα καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμ-
πᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἁγίους.

15 Salutate Philologum
& Iuliam, Nereum & so-
rorem eius, & Olympam,
& qui cũ eis sunt, omnes
sanctos.

Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι
ἁγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι
τοῦ Χριστοῦ.

16 || Salutate alii alios os-
culo sancto. Salutant vos
Ecclesiæ Christi.

Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί,
σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ
σκάνδαλα παρὰ τὴν διδαχὴν ἣν ὑ-
μεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας· καὶ ἐκκλίνα-
τε ἀπ' αὐτῶν.

17 [2] Precor autem vos, fra
tres, vt speculemini dissi-
diorum & scandalorum
authores, præter doctri-
nam quã vos didicistis:
|| & declinetis ab eis.

Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ
ἑαυτῶν κοιλίᾳ· καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας
καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας
τῶν ἀκάκων.

18 Nã qui eiusmodi *sunt*,
Domino nostro Iesu
Christo nõ seruiunt, sed
suo vẽtri: & per blandilo
quentiam & assentatio-
nem corda *hominum* mi-
nimè malorum seducũt.

Ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφί-
κετο. Χαίρω οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν· θέλω δὲ ὑ-
μᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκε-
ραίους δὲ εἰς τὸ κακόν.

19 [3] Vestra enim obedien-
tia ad omnes peruenit.
Gaudeo igitur quod ad
vos *attinet*: sed volo vos
sapientes quidem esse in
rebus bonis, innocentes
verò in malis.

Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει
τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν
τάχει. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

20 [4] Porro Deus pacis *prin*
ceps conteret Satanã sub
pedes vestros citò. Gratia
Domini nostri Iesu Chri
sti *sit* vobiscum. Amen.

1.Cor.16.20. & *13.12*
1.pet.5.14

2 Sicuti nominatim eos describẽs qui commendatione digni erant, satis expressit quos audire ac sequi deberẽt: ita nunc falsos fratres eis depingit à quibus sibi caueant, non tamen nominatim, quoniam necessarium id non erat.
2.Ioh.10

3 Simplicitas condiẽda est prudẽtia.

4 Pugnandum est certa spe victoriæ.

[5]Salutant vos || Timo- 21
theus adiutor meus, & Lu
cius, & Iason, & Sosipater,
cognati mei.
Saluto vos in Domino 22
ego Tertius, qui descripsi
epistolam.
Salutat vos Gaius ho- 23
spes meus & Ecclesiæ to-
tius. Salutat vos Erastus
procurator vrbis, & Quar
tus frater.
[6]Gratia Domini nostri 24
Iesu Christi *sit* cum omni
bus vobis. Amen.
[7]||Ei verò qui potest vos 25
stabilire, secundum Euan
gelium meum, & præco-
nium Iesu Christi, ||ex re-
uelatione mysterii quod
à temporibus æternis ta-
citum fuit: 26
Nunc verò factum est
manifestum, & per Scri-
pturas propheticas, ex im-
perio æterni Dei, ad obe-
dientiam fidei, omnibus
Gentibus declaratum. 27
Soli, *inquam*, sapienti
Deo gloria per Iesum
Christum in secula. Amé.

Ad Romanos scripta fuit Corintho, per Phœben ministrã Cẽchreensis Ecclesiæ.

Ἀσπάζονται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνερ-
γός μου καὶ Λούκιος καὶ Ἰάσων καὶ
Σωσίπατρος, οἱ συγγενεῖς μου.
Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος ὁ
γράψας τὴν ἐπιστολὴν, ἐν Κυρίῳ.
Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάϊος ὁ ξένος μου
καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης. Ἀσπάζεται
ὑμᾶς Ἔραστος ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως,
καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός.
Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.
Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ
τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου
χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου.
Φανερωθέντος δὲ νῦν, διά τε γρα-
φῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ
αἰωνίου Θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς
πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος.
Μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Πρὸς Ῥωμαίους ἐγράφη ἀπὸ Κορίνθου
διὰ Φοίβης τῆς διακόνου τῆς ἐν
Κεγχρεαῖς ἐκκλησίας.

Act.16.1
philip.2.19
5 Adscribit salutationes partim ad mutuam fouendam coniunctionem, partim vt totidẽ veluti subscriptoribus confirmata hæc epistola, plus apud Romanos ponderis habeat.
6 Iam tertiò eis valedicẽs, id eis precatur à quo pẽdet totius superioris doctrinæ efficacia.
Ephes.3.20
Ephes.3.9
coloss.1.26
1.tim.1.7
tit.1.1
7 Magnifica gratiarum actione prædicat Dei potẽtiam & sapiẽtiam, quæ potissimum in Euangelio elucent: facta etiam mẽtione vocationis Gentium, vt Romanos in spe huius salutis confirmet.

Epistola Pauli Apostoli ad Corinthios prior. Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἡ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ πρώτη.

Κεφάλαιον α΄.

ΑΥΛΟΣ κλητὸς
ἀπόστολος Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, διὰ θελήματος
Θεοῦ, καὶ Σωσθένης
ὁ ἀδελφὸς,

Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν
Κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικα-
λουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν τε
καὶ ἡμῶν.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ
πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε
περὶ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τῇ
δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·

Ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ,
ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει·

Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐ-
βεβαιώθη ἐν ὑμῖν.

Ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδε-
νὶ χαρίσματι, ἀπεκδεχομένους τὴν
ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ.

CAP. I.

1 P[1]AVLVS voca-
tione [2] Apostolus
Iesu Christi per vo
luntatem Dei, [3] &
Sosthenes frater,

2 [4] Ecclesiæ Dei quæ est
Corinthi, [5] || sanctificatis
in Christo Iesu, ||vocatis
sanctis, cũ omnibus||qui
inuocant nomen Domi-
ni nostri Iesu Christi, in
quouis loco, *Domini, in-
quam*, tum ipsorum tum
nostri.

3 [6]Gratia vobis & pax à
Deo Patre nostro, & Do-
mino Iesu Christo.

4 [7]Gratias ago Deo meo
semper de vobis, ob gra-
tiam Dei quę data est vo
bis in Christo Iesu:

5 Quòd in omnibus dita-
ti sitis in ipso, [8] omni lo-
quendi facultate, omní-
que cognitione:

6 [9] Prout testimonium
Christi confirmatum fuit
in vobis.

7 Adeo vt nullo dono
deficiamini, [10] ||expectan-
tes dum reueletur Domi-
nus noster Iesus Christus.

1 Inscriptio epistolæ, in qua præcipuè captat Corinthiorum gratiam, ita tamen vt se Dei seruũ esse nõ hominum vbique meminerit.
2 Si Apostolus, ergo audiendus, etiamsi acrius interdũ eos obiurgarit, quũ suam causam non agat, sed Christi mandata perferat.
3 Sosthenẽ adiungit, vt duobus testibus sanciatur hæc doctrina.
*Act.*5.9
1.*thess.*4.7
*Rom.*1.7
*ephes.*1.1
*coloss.*1.22
2.*tim.*1.9
*tit.*2.1
2.*Tim.*1.22
4 Ecclesia Dei est etiam quæ magnis vitiis laborat, modò admonentibus pareat.
5 Vera definitio Ecclesiæ Catholicæ, quæ vna est.
6 Fundamẽtum & vita ipsius Ecclesiæ Christus à Patre datus.
*Tit.*2.11
*philip.*3.20
7 Damnaturus multa vitia, incipit à vera virtutum prædicatione, ne odio aut maleuolentia impulsus postea videatur ad obiurgationes descẽdere: ita tamen vt omnia ad Deum authorẽ referat, idque in Christo, quo magis pudeat Corinthios sacra Dei dona profanare. 8 Attingit illud nominatim quo præcipue abutebãtur. 9 Verum istorum donorum vsum in eo positũ ostendit vt ita illustretur Christi in ipsis potentia, vt postea magis liqueat quàm turpiter ad gloriam & ambitionem illis abutantur. 10 Obiter inquit causam non esse cur sibi tantopere de receptis donis placeant, quum hæc nihil sint præ iis quæ sunt expectanda.

[11] ||Qui Deus etiam confirmabit vos vsque ad finē inculpatos, in diē Domini nostri Iesu Christi.

||Fidelis Deus, per quē vocati estis in cōmunionem Filii ipsius Iesu Christi Domini nostri.

[12] Precor autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Iesu Christi, [13] vt idem loquamini omnes, & nō sint inter vos dissidia, sed sitis coagmētati eadem mente & sententia.

[14] Declaratū est enim mihi de vobis, fratres mei, à domesticis Chloes, quòd lites sint inter vos.

Hoc autem dico, vnūquenque vestrū dicere, ||Ego quidē sū Pauli, ego verò Apollo, ego verò Cephæ, ego verò Christi.

[15] Nū dispertit⁹ est Christus? [16] nū Paulus crucifix⁹ est ꝓ vobis, [17] aut in nomē Pauli baptizati fuistis?

[18] Gratias ago Deo meo quòd neminem vestrum baptizauerim, nisi || Crispum & Gaium:

Vt nequis dicat me in meū nomen baptizasse.

Baptizaui autē etiā Stephanæ familiā: cæterùm haud scio nū quē alium baptizauerim.

8 Ὅς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους
ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
9 Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς
κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν.
10 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ
τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ
μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ κατηρ-
τισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ
γνώμῃ.
11 Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελ-
φοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν
ὑμῖν εἰσι.
12 Λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέ-
γει, Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολ-
λώ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ.
13 Μεμέρισται ὁ Χριστός; μὴ Παῦλος
ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν, ἢ εἰς τὸ ὄνομα
Παύλου ἐβαπτίσθητε;
14 Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὅτι οὐδένα ὑμῶν
ἐβάπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον·
15 Ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνο-
μα ἐβάπτισα.
16 Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶ-
κον· λοιπὸν οὐκ οἶδα εἴ τινα ἄλλον ἐ-
βάπτισα.

1.Theſſ.3.18, & 5.25

11 Testatur se bene etiam in posterū de ipsis sperare, vt eo patientius ferant se postea reprehendi: simul tamen ostendit Dei vnius opus esse tū initium tum etiam cōplementum nostræ salutis.

I pars epistolæ

1.Theſſ.5.24

12 Absoluta præfatione ad rem ipsam accedit, ab obtestatione grauissima incipiens, quasi Christū ipsū non Paulum loquentē sint audituri.

Act.18.24

13 Prima ps huius epistolæ, cuius scopus est, ad mutuam concordiam Corinthios, sublatis omnibus discordiarū caussis, reuocare. Prima igitur hæc pars est de tollendis schismatib⁹. Est autē schisma quū qui in doctrina alioqui cōsentiūt, tamen sese ab aliis seiūgūt.

Act.18.10

14 Incipit obiurgationē ab occupatione, quoniam ex testibus idoneis intellexerit inter eos esse multas factiones. Simul autē aperit dissidiorū caussā, quòd alii ab aliis doctoribus penderēt, nōnulli verò etiā sibi ita essent addicti vt oēs doctores negligerent, solius Christi sese discipulos, exclusis doctoribus, vocantes. 15 Prima ratio cur vitāda sint schismata, quoniā sic videtur diuidi ac planè lacerari Christus, vt qui, quū vn⁹ sit, nō possit esse duorū separatorū ac dissidentiū corporū caput. 16 Altera ratio est, quòd non sine sacrilegii scelere sic pēdeant ab hominibus vt à Christo: quod quidem faciunt qui quicquid aliquis dixerit, propter personā probant: sicut isti qui idē Euangeliū ex vnius ore acceptum probabant, ex alterius autē ore fastidiebāt: adeò quidē vt factiones istæ ex doctorū nominibus appellarētur. Substituit autē suum ipsius nomen Paulus, non tantùm ne quēquam grauet, sed etiā vt ostendat se caussam suā non agere. 17 Tertia ratio à baptismi formula & fine desumpta, qua nomen damus Christo inuocato cū Patre & Spiritu sancto. Itaque etiā siquis à doctrina Christi nō deficiat, tamen à certis doctoribus pendeat cū aliorū contemptu, si Christi desertor: quoniā si Christum vnum magistrū haberet, eum per quosuis docentē audiret. 18 Profitetur se eo liberius de his rebus agere, quòd Dei prouidentia factū sit vt sit extra omnē suspicionē quasi discipulos aliis ereptos velit sibi vendicare. Ex quo intelligere licet non tantū discipulos, sed etiā multo magis doctores ipsos hic reprehendi, qui suos greges sibi separatim cogebant.

17 Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι· οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ.

18 Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστι.

19 Γέγραπται γάρ, Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω.

20 Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου;

21 Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας.

22 Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν·

23 Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν·

24 Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.

[19] Non enim misit me
Christus vt baptizarem,
sed vt euãgelizarẽ:||[20]non
tamen cum dicẽdi peritia,
[21]ne inanis reddatur crux
Christi.

Nam sermo ille de cru
ce, iis quidem qui pereũt,
stultitia est: nobis autem
qui seruamur, || potentia
Dei est.

[22] Scriptũ est enim, || Abolebo sapientiã sapientum, & intelligentiã intelligentiũ tollã è medio.

Vbi sapiens? vbi Scriba? vbi conquisitor seculi istius? nonne infatuauit Deus sapientiam mundi huius?

[23]Nam postquam in Dei sapientia mũdus non cognouit Deum ex *eius* sapiẽtia,[24]placuit Deo per stultam prædicationem seruare credentes.

[25]||Quandoquidẽ & Iudæi signum petũt, & Græci sapientiam quærunt:

Nos autẽ prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidẽ offendiculũ, Græcis verò stultitiam:

Ipsis autem vocatis, tũ Iudæis tum Græcis, Christum Dei potentiam ac Dei sapientiam.

Infrà, 2.14
galat. 5.2
2. pet. 1.16

19 Occupatio, se nõ fuisse apud illos baptizandis multis intentum: minimè id tamen Baptismi contẽptu, sed quoniã in doctrina tradenda præcipuè occupatus, auditores assentiẽtes committebat aliis quorum illi copia erat, baptizãdos. Ita verò satis ostendebat quàm esset ab omni ambitione alienus, quum è contrario ii quos reprehẽdit, quasi sibi non Christo discipulos cõgregarent, de quàmplurimis a se baptizandis, ambitiose laborarent.

Rom. 1.16
Esa. 29.14
Matth. 12.38

20 Iã se conuertit ad doctores ipsos, sibi in splẽdida & ambitiosa facundia placentes, quò plures discipulos allicerent. Illis igitur non dissimulat se fuisse dissimilem, suum exemplum Apostolica grauitate opponens peruersis illorum iudiciis. Est ergo alter hic locus huius epistolæ de pia simplicitate in docendo Euãgelio tum in sententiis tum in verbis obseruanda. 21 Ratio cur illa verborum põpa & orationis pigmentis non sit vsus, nempe quòd Deus ea demum ratione voluerit mundum sibi subiicere, ex qua intelligerẽt homines quantumuis stupidi opus hoc peragi à Deo ipso absque hominũ artificio. Itaq; sicut apponitur in Euãgelio salus per crucẽ Christi, qua nihil est neque cõtẽptibilius, neq; à vita remotius, ita etiã ipsam crucis prædicandæ rationem voluit Deus prorsus quãdiuersissimam esse ab iis quibus solẽt homines ab hominibus ad aliquid audiendũ & credẽdum allici: ideóque quadã sapientissimæ stultitiæ specie voluit de mundana illa stultissima sapientia triumphare, sicut se facturũ, per Esaiam prædixerat. Hinc autem colligendum est, tum doctores illos ambitiosa eloquẽtia turgidos, tum etiam illorum admiratores, quamlongissimè à scopo suæ vocationis aberrasse. 22 Non modò probat Apostolus nonum hoc non debere videri, quum fuerit tanto antè tẽpore prædictum, sed etiam declarat Deum sic solere arrogantiam mundi punire, qui sibi placeat in sua sapientia: ac proinde inane esse atque adeò euanidum, & à Deo tanquã inutile reiici, quod vnum isti tantopere curabant. 23 Ostendit dignam fuisse hominum arrogantiam quam Dominus ita traduceret, vt qui in sapientiæ mundi clarissimo speculo (.i. mũdi opificio) noluerint Deum contemplari sicuti par erat. 24 Mira Dei bonitas, sic mundi arrogantiam punientis vt eius saluti nihilominus consulat, docens videlicet homines stultescere vt Deo sapiant. 25 Explicatio eius quod dixerat, Prædicationẽ Euangelii stultã esse. Stulta est, inquit, hominibus quos Deus noua luce non donauit .i. omnibus in sese consideratis. Iudæi enim requirunt miracula, & Græci argumenta quæ ratione sua possint cõprehendere: ideóq; Euangelio non modò non credunt, sed etiam illud irridẽt. Nihilominus tamen in ista stulta prædicatione inest summa Dei virtus ac sapientia, sed quam soli vocati percipiant: Deo manifestè demonstrante, sese tum quoque quum aliũ

planè stultum esse insani homines iudicant, ipsis esse longè sapientiorem: & quum infirmissima quædã adhibet, omne eorum robur superare, sicut in Euangelicæ prædicationis fructu apparuit.

Nam stultitia Dei sapiẽ-
tior est quàm homines:
& infirmitas Dei validior
est quàm homines.
[26] Videtis enim vocatio-
nem vestram, fratres, vos
videlicet non esse multos
sapientes secundũ carnẽ,
non multos potentes, nõ
multos nobiles.
Verùm quæ stulta *sunt*
in mundo elegit Deus vt
pudefaciat sapientes: &
quæ *sunt* infirma in mun
do, elegit Deus vt pudefa
ciat robusta:
Et quæ ignobilia sunt
in mũdo, & pro nihilo ha
bita, elegit De⁹, & ea quæ
non sunt, vt ea quæ sunt
aboleat.
Vt ne glorietur vlla ca
ro coram eo.
Sed ex ipso vos estis in
Christo Iesu, [27] qui factus
est nobis sapientia à Deo,
iustitiáque, & sanctifica-
tio, & redemptio:
Vt, sicut scriptum est'
||Qui gloriatur, in Domi
no glorietur.

CAP. II.

EGo igitur quũ veni-
rem ad vos, fratres,
||nõ veni cũ eminen-
tia facũdiæ aut sapiẽtiæ,
annuntiãs vobis testimo
nium Dei.
Non enim decreueram
quicquam scire inter vos
nisi Iesum Christũ, eúm-
que crucifixum.
||Et fui ego cum infir-
mitate & timore ac tre-
more multo apud vos.

25 Ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν
ἀνθρώπων ἐστί· καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ,
ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί.
26 Βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελ-
φοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολ-
λοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς.
27 Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέ-
ξατο ὁ Θεὸς ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ,
καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ
Θεὸς ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά.
28 Καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξου-
θενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ
ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ·
29 Ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ
ἐνώπιον αὐτοῦ.
30 Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δι-
καιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις·
31 Ἵνα, καθὼς γέγραπται, Ὁ καυχώ-
μενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.

Καφάλαιον β.

1 ΚΑγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελ-
φοί, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λό-
γου ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρ-
τύριον τοῦ Θεοῦ.
2 Οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν
εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυ-
ρωμένον.
3 Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν
τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς.

26 Cõfirmatio ex iis ipsis petita quæ Corinthi euenerãt, vbi Ecclesia ex ignobilibus & plebeiis magna ex parte constabat: vt Græciæ philosophos ad pudorem adigi necesse esset, quũ viderent se sua sapientia & eloquẽtia nihil prorsus agere præ Apostolis, quos tamen idiotas & indoctos vocabãt. Simul autem Apostol⁹ hoc modo fastum eorum deiicit. Neq; enim eos De⁹ prætulerat nobilibus & sapiẽtibus illis vt superbirẽt, sed vt in Domino gloriari vel inuiti cogerẽtur, ex cuius misericordia & sapientiam istã & omnia ad salutẽ necessaria, ipsi omnium etiam abiectissimi essent in Christo adepti.

Ierem. 9.23
Sapien. 1.17
Act. 18.1

27 Euangelium minimè omnium esse cõtemnẽdum docet, quum res omnium maximas cõtineat, veram nimirum sapientiam, veram iustitiæ consequendæ rationem, veram sanctæ & honestæ vitæ viam, veram denique ab omnibus miseriis & calamitatibus liberationem. 1 Redit ad ver. 17 superioris capitis. i. ad sui ipsius exemplum: concedens se neque grandiloquentia neque humanæ sapientiæ argumentis apud eos vsum esse, imò verò maxima cum simplicitate sermonis, abiectum & humilem secundum carnem, vnum Christum crucifixum apud eos nosse & prædicasse.

Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ.

Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων·

Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν.

Ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.

Ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.

Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ

4 Neq; oratio mea & p̃di
dicatio mea *versata est*||in
psuasoriis humanæ sapiẽ
tiæ verbis,[2]sed in demon
stratione spiritualis po-
tentiæ.
5 [3]Ne fides vestra cõsistat
in sapientia hominũ, sed
in potentia Dei.
6 [4]Sapientiã verò loqui-
mur inter perfectos: sapiẽ
tiam autẽ non seculi hu-
ius, neque principũ seculi
huius qui abolentur:
7 [5]Sed loquimur sapien-
tiam Dei *latentem* in my-
sterio, *id est* occultam illã
[6]quã præfinierat Deus an-
te secula in gloriã nostrã.
8 [7]Quã nemo principũ secu
li huiꝰ cognouit. nã si co-
gnouissẽt, nequaquã Do-
minũ gloriæ crucifixissẽt.
9 [8]Sed *prædicamus*, sicut
scriptũ est, || quæ oculus
non vidit, nec auris audi-
uit, nec in mẽtẽ hominis
venerũt, quæ parauit Deꝰ
iis qui ipsum diligunt.
10 [9]Nobis autem Deus *ea*
reuelauit per Spiritũ suũ.
Spiritꝰ enĩ omnia scruta-
tur, etiã profũditates Dei.
11 [10]Quis enim hominũ no
uit ea quæ sunt hominis
nisi spiritus hominis qui
est in eo? ita etiã ea quæ
sunt Dei nemo nouit nisi
Spiritus Dei.
12 Nos verò non spiritũ
mundi accepimus, sed Spi
ritum qui *est* ex Deo:
[11]vt sciamus quæ Deus

Suprà, 1.17
2.pet.1.10

2 Quod aduersariis concesserat, iam in sui ministerii commendationem retorquet, cuiꝰ virtus optimè ipsis perspecta, tanto videlicet illustrior erat, quãto magis constabat nullũ mundi adminiculũ interuenisse.

3 Admonet Corinthios id ita factum esse magno ipsorũ bono, vt q̃ hoc modo cæleste esse Euãgelium manifestè perspicere potuerint. Itaque tacitè eos obiurgat ꝙ ostẽtationẽ quærentes, maximo fidei adminiculo sese vltro priuarẽt.

Esa. 64.4

4 Aliud argumentũ sũptum à natura rei, i. Euangelii, quod sit vera sapiẽtia, sed solis perfectionis studiosis cognita: iis vero nihil sapiat qui in mundo alioqui excellunt, sed vana & caduca excellentia.

5 Causam reddit cur hæc sapientia ab excellentibus illis mundanis ingeniis non perspiciatur, quoniã videlicet re vera tam sublimis est vt eo vsq; penetrare nõ possint. 6 Occurrit obiectioni, Si tam abstrusa, quando & quomodo tandem cognita? Deus, inquit, eam apud se ab æterno definiit, quam hoc tempore ex suis arcanis ad hominum salutem depromeret. 7 Alia occupatio, Quomodo igitur hæc sapientia à primariæ authoritatis hominibus ita repudiata est vt etiam Christum ipsum crucifixerint? Respondet Paulus, Quia Christum qualis erat nõ cognouerunt. 8 Rursus obiicitur, Sed qui fieri potuit vt acuti illi homines istã sapientiã non perspicerẽt? Respõdet Paulus, Quia prædicamus quæ omnẽ humanum captum superant. 9 Quæstio, Si captum hominum superat, quomodo à quoquam homine intelligi, nedum à vobis declarari potest? Ex peculiari, inquit, per Spiritum Dei, illuminatione: à quo quisquis afflatus est, penetrat vsque ad illa Dei arcana. 10 Similitudine illustrat quod de afflatu Spiritus dixerat. Sicut vis humani ingenii res humanas peruestigat, sic mens nostra vi illa Spiritus diuini freta res diuinas intelligit. 11 Quod in genere dixerat, iam ad ea restringit quæ nobis Deus de salute nostra in Christo patefecit, nequis Spiritum Dei à prædicatione Verbi & Christi seiungat: vel fanaticos illos putet Spiritu Dei regi, qui extra verbum vagantes, suas speculationes pro Dei arcanis obtrudunt.

*Suprà,*1.17
2.*pet.*1.16
12 Iā ad institutum redit,& concludit argumentum quod cœperat ver. 6. eſt autē eiuſmodi, Verba ſunt rebus accomodanda, & res verbis conuenientibus explicandæ: eſt autem iſta ſapientia ſpiritualis, nō humana: ſpirituali igitur quodam docendi genere tradenda eſt, non humanæ illius eloquētiæ ſermonibus, vt ſimplex quidem illa ſed incredibilis Spiritus maieſtas ibi eluceat.

Nota

*Prou.*27.19
*Eſa.*40.13
*ſapien.*9.13
*rom.*11.34
13 Rurſus occurrit offēdiculo, qui fiat vt iſta tam pauci approbent. Hoc verò mirum videri non debere reſpondet Apoſtol⁹, quum homines in ſuis (vt vocant) naturalibus non ſint præditi ea facultate qua res ſpirituales dignoſcūtur (quæ facultas eſt aduentitia) ideóque ſapientiā ſpiritualem habeāt pro ſtultitia.

eſt nobis gratificatus:
[12] ||Quæ etiā loquimur,
non ſermonibus quos do
cet humana ſapientia,ſed
quos docet Spiritus ſan-
ctus,ſpiritualia cū iis quæ
ſpiritualia ſunt coniun-
gentes.
[13]Animalis autē homo
nō eſt capax eorum quæ
ſunt Spiritus Dei. ſunt e-
nim ei ſtultitia, nec po-
teſt *ea* cognoſcere, quia
ſpiritualiter diiudicātur.
[14] ||At ſpiritualis diiudi-
cat quidē omnia, ipſe ve-
rò[15]à nemine diiudicatur.

[16] ||Quis enim nouit mē
tem Domini, qui inſtru-
cturus ſit eum? nos autem
mētem Chriſti habemus.

CAP. III.

E[1]Go porro, fratres,
non potui loqui vo
bis vt ſpiritualibus,ſed lo-
quutus ſum vt carnalib⁹,
id eſt vt infantibus in
Chriſto.
Lactis potu vos alui,&
non eſca: nondum enim
poteratis *id ferre*: imò ne
nunc quidem adhuc po-
teſtis.
Nam adhuc carnales e-
ſtis, quum enim in vobis
ſint liuor & contentio,&
diſſidia, nónne carnales
eſtis, & ſecundum homi-
nem inceditis?
Etenim quū dicit qui-
dā, Ego quidē ſum Pauli,
alter verò, Ego *ſum* Apol
lo, nónne carnales eſtis?

χαρισθέντα ἡμῖν·
13 Ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς
ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν δι-
δακτοῖς πνεύματος ἁγίου, πνευματικοῖς
πνευματικὰ συγκρίνοντες.
14 Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται
τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρεία γάρ
αὐτῷ ἐστι, καὶ οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι
πνευματικῶς ἀνακρίνεται.
15 Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν
πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνα-
κρίνεται.
16 Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμ-
βιβάσει αὐτόν; ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ
ἔχομεν.

Κεφάλαιον γ.

ΚΑΙ ἐγώ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνή-
1 θην λαλῆσαι ὑμῖν ὡς πνευμα-
τικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν
Χριστῷ.
2 Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶ-
μα· οὔπω γὰρ ἠδύνασθε· ἀλλ' οὔτε ἔτι νῦν
δύνασθε.
Ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν
3 ζῆλος καὶ ἔρις καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ
σαρκικοί ἐστε, καὶ κατ' ἄνθρωπον περιπα-
τεῖτε;
4 Ὅταν γὰρ λέγῃ τις, Ἐγὼ μέν εἰμι Παύ-
λου, ἕτερος δέ, Ἐγὼ Ἀπολλῶ, οὐχὶ σαρ-
κικοί ἐστε;

Hoc autem perinde eſt ac ſi diceret, mirum non eſſe cæcos nō iudicare de coloribus, quum oculorum luce careant, ac proinde lux ſit illis pro tenebris. 14 Amplificatio à contrariis. 15 Carnis ſapientia, inquit Paulus, nihil certi ne in ſuis quidem rebus conſtituit, nedum vt aliena. i. ſpiritualia, diſcernat: Spiritus autem Dei quo præditi ſunt ſpirituales, falli nullo modo poteſt, ac proinde à nullo redargui. 16 Ratio ſuperioris dicti, Quia ſpiritualis dicitur qui ex vi Spirit⁹ didicit quod Chriſtus nos docuit. Iam verò ſi quod ex illo magiſtro didicimus, poſſet ab alio redargui, eum oporteret eſſe ipſo Deo ſapientiorē. Ex hoc autem conſequitur, nō tantùm ineptos eſſe, ſed etiam impietatis reos, qui putāt ſe vel perfectius quippiam poſſe cōminiſci, vel meliore aliqua ratione docere poſſe ſapientiā Dei quàm ii ſciuerint aut docuerint quos certum eſt illo Spiritu Dei fuiſſe præditos. 1 Explicata ſapientiæ diuinæ (.i. Euangelicæ) dignitate, & damnata vniuerſaliter humanæ mentis cæcitate, tandem hoc Corinthiis ſpecialiter applicat, carnales eos appellans. i. in quibus adhuc caro Spiritui præualeret. Adfert autem duplex eius rei teſtimoniū: vnum, quòd tales eos eſſet expertus, adeò vt cum eis nō alter quàm cū rudibus & pene in pietatis doctrina infantibus egiſſet: alterū, φ reipſa oſtenderēt ex iſtis factionibus, ignorantia virtutis Spiritus & diuinæ ſapientiæ excitatis, ſeſe parum admodum profeciſſe.

Τίς οὖν ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλώς, ἀλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεύσατε, καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν;

Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν· ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανεν.

Ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός.

Ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἕν εἰσιν· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε.

Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα, ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ.

Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

Εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην·

Ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται. ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει· ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι,

5 [2] Quis igitur est Paulus,
quis autē Apollos, nisi mi-
nistri per quos credidistis,
& vt cuiq; Dominus dedit?
6 [3] Ego plantaui, Apollos
rigauit: sed Deus dedit in-
crementum.
7 Itaque neque is qui plā
tāt, est aliquid, neque qui
rigat: sed Deus, q dat in-
crementum.
8 Is verò qui plātat & is
qui rigat, vnum sunt: || v-
nusquisque verò suā mer-
cedem accipiet secūdum
suum laborem.
9 Etenim Dei sumus ad-
ministri: Dei aruum, Dei
ædificatio estis.
10 Secundū gratiā Dei quæ
data est mihi, vt perit⁹ ar
chitect⁹ fūdamētū posui:
alius autē superædificat.
[4] porro quisq; videat quo-
modo superædificet.
11 [5] Nam fundamentum a-
liud nemo potest ponere
præter id quod positū est,
quod est Iesus Christus.
12 [6] Quòd siqs superædificet
super fundamētū hoc, au-
rū, argētū, lapides pretio
sos, ligna, fœnū, stipulā:
13 [7] Cuiusque opus mani-
festū fiet: dies enim decla
rabit: nā p ignē retegetur:
& cuiusque op⁹ quale sit,

2 Vbi satis multis rationibus tū ambitiosos doctores, tū stultos eorū admiratores reprehēdit, iam quo loco habendi sint veri ministri Verbi ostendit, vt neque pl⁹ neque min⁹ eis tribuatur quā par sit. Docet igitur eos q. dem esse per quos ad fidē & salutē adducamur, sed vt Dei ministros, & ita q. dem vt per se nihil efficiāt, sed Deo in ipsis, prout visū est eos donis instruere, sic etiam operante. Nō est igitur quis minister loquatur, sed quid dicatur attendēdum: & ab eo vno pēdere nos oportet q per suos seruos loquitur.

Psal.62.13
galat.6.5

3 Duplici similitudine illam sententiā illustrat: primùm comparās cœtum fi-
delium aruo, quod Deus seruorū opera satum & rigatum fœcūdet: deinde ædificio, quod extruat quidē
Dominus, sed suorū operariorū manibus, quorum aliis in iaciendo fundamento, aliis in cōponendo æ-
dificio vtatur. Vtraque autē similitudo huc spectat vt doceat vni⁹ Dei authoritate & vi in solidū omnia
perfici, vt sit in eum vnum propriè respiciendum. Deinde quāuis Deus quibusdam in præstātiore aliqua
operis parte vtatur, non tamen propterea alios esse præ aliis negligendos, ac multo minus esse disiungē
dos, (sicut à factiosis istis fiebat) quum omnes vni Domino operam nauent, & ita quidem vt vni & eidē
operi perficiendo, quanuis dispari operandi ratione, inseruiant, adeo vt alter alterius ope & subsidio e-
geat. 4 Iam ipsos doctores alloquitur, suos in Ecclesia Corinthiaca successores, & in eorum persona
omnes quicunque postea fuerunt, sunt, vel erunt Ecclesiarum pastores, quū in laborē plantatorum & ar
chitectorū Apostolorum successerint. Monet igitur primùm ne putēt sibi licere suo aliquo modo ædifica
re. i. aliquid vel reipsa, vel docendi genere diuersum ab architectis Apostolis, in Ecclesia proponere.
5 Deinde quod sit hoc fundamentū ostendit, nēpe Iesum Christū, a quo illis non liceat vel tantillum
deflectere in ædificii structura. 6 Tertiò, Curandum ait vt fundamento respondeat superficies ædifi-
cii. i. vt admonitiones, exhortationes, & quicquid ad ædificationē gregis facit, solidæ Christi doctrinæ res-
pōdeat tum in materia, tum in forma: cuiusmodi doctrina auro, argento, & gēmis cōparatur: ex qua etiā
materia Esaias, & Iohannes in Apocalypsi cælestē ciuitatē fabricant. Huic autem opponuntur ligna, fœ
nū, stipulæ. i. curiosæ & futiles quæstiones vel ordinationes, itémq; tota illa docēdi ratio ad ostētationē
cōparata. Nam falsæ doctrinæ, de quibus hic nō agit, non dicuntur propriè superstrui huic fundamento,
nisi fortassis specie tenus. 7 Testatur, quod etiā res ipsa declarabat, nō omnes esse probos ædificato
res, ne eos quidē qui vero & vni illi fundamento insistunt: sed hoc opus malorū ædificatorum (inquit) vt
ad tempus perstet, tamen non semper fallet, quoniam lux veritatis tandem vt dies apparens, discussis te
nebris, quale illud sit aperiet. Sicut autē materiæ illæ igni explorantur, probæ sint nécne, ita etiā Domi
nus suo tēpore, Spirit⁹ & Verbi sui examine, ædificia omnia explorabit, ac proinde fiet vt quæ pura & so

lida inuenta fuerint, ita etiam perdurent cum opificis laude: quæ verò secus, consumpta euanescant, ac proinde spe sui laboris frustretur opifex qui sibi in re nihili placebat.

ignis probabit.
Si cuius opus manebit
quod superædificauerit,
mercedem accipiet:
Si cuius opus exustum
fuerit, damnum faciet:[8] i-
pse verò seruabitur, ita ta
men vt per ignem.
[9] || An nescitis vos esse tē
plum Dei, & Spiritū Dei
habitare in vobis?
Siquis templū Dei vio-
lat, hunc perdet Deus: nā
templum Dei sanctū est,
quod estis vos.
[10] Nullus seipsum sedu-
cat: siquis sibi videtur esse
sapiens inter vos in hoc
seculo, stultus fiat vt fiat
sapiens.
Sapientia enim mundi
huius, stultitia est apud
Deum. scriptū est enim,
|| Carpit sapientes cū ver-
sutia ipsorum.
Et rursum, || Dominus
nouit cogitationes sapiē-
tum esse vanas.
[11] Itaque nullus glorie-
tur in hominibus: omnia
nanque vestra sunt:
Siue Paulus, siue Apol-
los, siue Cephas,[12] siue mū
dus, siue vita, siue mors,
siue præsētia, siue futura:
omnia, *inquā*, vestra sūt:
Vos autem, Christi:
Christus verò, Dei.

CAP IIII.

S[1]Ic de nobis reputet
homo vt de ministris
Christi, & dispensato-
ribus mysteriorum Dei.

τὸ πῦρ δοκιμάσει.
14 Εἴ τινος τὸ ἔργον μένει ὃ ἐπῳκοδόμη-
σε, μισθὸν λήψεται·
15 Εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζη-
μιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕ-
τως δὲ ὡς διὰ πυρός.
16 Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ
πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;
17 Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθε-
ρεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅ-
γιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς.
18 Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω· εἴ τις δο-
κεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ,
μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός.
19 Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία
παρὰ τῷ Θεῷ ἐστι. γέγραπται γὰρ, Ὁ δρασ-
σόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν.
20 Καὶ πάλιν, Κύριος γινώσκει τοὺς δια-
λογισμοὺς τῶν σοφῶν ὅτι εἰσὶ μάταιοι.
21 Ὥστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώ-
ποις· πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστιν·
22 Εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλὼς, εἴτε Κηφᾶς,
εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ, εἴτε θάνατος, εἴτε
ἐνεστῶτα, εἴτε μέλλοντα· πάντα ὑμῶν ἐστιν·
23 Ὑμεῖς δὲ, Χριστοῦ· Χριστὸς δὲ, Θεοῦ.

Κεφάλαιον δ.

1 ΟΥτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος
ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ, καὶ οἰκονό-
μους μυστηρίων Θεοῦ.

8 Non adimit spē salutis īperitis & ineptis ædificatoribus qui fundamētum retineant, cuiusmodi erāt isti rhetores potius quàm pastores Corinthii: sed addit exceptionem, oportere nihilominus ipsos pati istud operis sui examen, atq; adeò ferre inanium laborum suorū iacturam.

Infrà, 6.19
2. cor. 6.18
Iob 5.13
Psal. 94.11

9 Perstans in ædificii metaphora, docet non modò inanem esse istam ambitionem, sed etiam cum sacrilegio coniunctam. Dicit enim Ecclesiam esse instar templi Dei quod ipse videlicet sibi suo Spiritu cōsecrarit. Deinde ad istos ambitiosos sese conuertēs, profanari docet ab eis Dei tēplum quū inania illa artificia in quibus sibi tantopere placebant, docet esse totidem sacræ Dei doctrinæ & puritatis Ecclesiæ polluciones: quod facinus non sit futurum inultum. 10 A contrariis colligit eos demum purā sapientiam in templo Dei profiteri qui humana illa omnia repudiant: quòd si à mūdo rideantur, satis illis esse debere quòd ex Dei sentētia sapiant. 11 Redit ad propositionem ver. 2, priore loco auditores monens ne deinceps eos quos Deus constituit salutis ipsorum non dominos sed ministros, pro dominis habeant, quod ii faciunt qui à hominibus pendent non à Domino per eos loquente. 12 A personis ad res ipsas transit, vt maius sit pondus argumēti. Imò etiam à Christo ad Patrem vsque ascendit, vt doceat in ipso etiam Christo, quatenus homo est, nos idcirco acquiescere quia nos ad Patrē vsque subuehit, sicut ipsemet Christus vbiq; testatur se missum à Patre, vt hoc vinculo cū ipso Deo vnà omnes deuinciamur. 1 Conclusio officii auditorū erga ministros, vt pro dominis eos non habeāt: interea verò vt à Christo missos audiant, missos, inquam, vt ex eorum veluti manu thesaurum illum salutis ex arcanis Dei depromptum accipiant.

Ὃ δὲ λοιπὸν, ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονό-
μοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ.
Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑ-
μῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡ-
μέρας· ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω.
Οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ'
οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρί-
νων με, Κύριός ἐστιν.
Ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως
ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος· ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυ-
πτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βου-
λὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γε-
νήσεται ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.
Ταῦτα δὲ, ἀδελφοὶ, μετεσχημάτισα
εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ δι' ὑμᾶς· ἵνα
ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται
φρονεῖν, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς φυσιοῦ-
σθε κατὰ τοῦ ἑτέρου.
Τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὃ
οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυ-
χᾶσαι ὡς μὴ λαβών;
Ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτή-
σατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄ-
φελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς
ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν.
Δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀπο-
στόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανα-
τίους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ
καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.
Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ
φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς,

2 [2]Quod superest autem,
illud requiritur in dispen
satoribus vt fidus quisque
inueniatur.
3 [3]Mihi verò pro minimo
est ꝙ à vobis diiudicer,
[4]aut ab humano iudicio:
[5]imò nec meipsũ diiudico.
4 Nulli⁹ enim rei mihi cõ
sci⁹ sũ: sed nõ ꝓ hoc iusti-
ficatus sum: sed Dominus
is est qui me diiudicat.
[6]||Proinde ne ante tem-
5 pus quicquam iudicate,
vsquedũ venerit Domin⁹
qui & illustraturus est oc-
culta tenebrarum, & ma-
nifesta faciet consilia cor
dium: ac tunc laus erit v-
nicuique à Deo.
6 [7]Hæc autē, fratres, figu
ra quadã transtuli ad me-
ipsũ & Apollo, ꝓpter vos:
vt in nobis discatis, supra
id quod scriptũ est nõ sa-
pere: vt ne alius ꝓ alio in-
flemini aduersus alium.
[8]Quis enim te discernit?
7 quid autē habes quod nõ
acceperis? quòd si etiã ac-
cepisti, quid gloriaris vt
qui non acceperis?
8 [9]Iã saturati estis, iã dita
ti estis, absq; nobis regnũ
adepti estis: atque vtinã sa
nè regnetis, vt & nos si-
mul vobiscum regnemus.
9 Deus enim, puto, nos
vltimos Apostolos spe-
ctãdos proposuit, tanquã
morti addictos. Nam spe-
ctaculum facti sumus mũ
do & Angelis & hominib⁹
10 Nos stulti propter Chri
stũ, vos autem prudentes
in Christo: nos infirmi,

2 Posteriore loco ministros monet vt vicissim ipsi sese nõ vt dominos sed vt seruos, & q̃dem fidos, gerant, quum sit eis coram Domino reddenda suæ dispensationis ratio. *Matth. 7. 1 rom. 2. 1*

3 Quoniam sese proposuerat pro exemplo, cæteros reprehendēs, vtitur occupatiõe: & grauitate Apostolica fretus, testatur se nihil morari contraria de se illorũ iudicia, à quibus vt homo abiectus habebatur, ꝙ nihil externi illi⁹ splēdoris haberet. Affert tamen rationes optimas cur nihil moueatur illorũ de se iudiciis.

4 Primùm quia quod homines in his rebus iudicãt ex suo sensu, non maioris est momenti quàm quum indocti de sapientia iudicant.

5 Secundò, inquit, quomodo vos quãti sim vel non sim iudicare potestis, quum ne ego quidē qui mihi probabiliter melius sũ notus quàm vobis, atque adeò qui bona cõscientia in meo munere me versatum esse ausim profiteri, tamen nõ ausim propterea mihi quicquã tribuere. Scio enim me nihilominus nõ esse irreprehēsibilē, nedum vt mihi instar vestri placeam. 6 Tertia ratio, vt cõclusio ex præcedentibus rationibus nascens. Dei est æstimare vnumquēque suo pretio, vtqui norit cordis latebras quæ sæpissime homines fallũt. Vestrum itaque hoc iudiciũ nõ est. 7 Reiecto illorũ iudicio, rursus se proponit pro singulari modestiæ exemplo, vtqui in hac ipsa epistola reticēs illorũ factiosorum doctorũ nomina, nõ dubitarit suum & Apollo nomē substituere ipsorũ loco, & eorũ dedecus hoc modo velut in se recipere, nedum vt se cuiquã anteponeret. 8 Optimum remedium coercendæ arrogantiæ ostendit: primum si cogites quo iure te eximas ex aliorum numero, quum & ipse homo sis: deinde si cõsideres, etiam siquid præter alios habeas, tamen hoc te non habere nisi ex Dei liberalitate. Quis autem sanus de alieno glorietur, & quidē aduersus Dominũ? 9 Descēdit ad grauissimã ironiã, vt ambitiosos illos ad ruborē vel inuitos cogat.

vos autem validi: vos glo
riosi, nos ignominiosi.

Ad hoc vsque tẽpus &
esurimus & sitimus, & nu 11
di sumus, & colaphis cæ-
dimur, & incertis sedibus
erramus:

Act.20.34 .thess.2.9 2.thess.3.8

||Et laboramus, operan- 12
tes propriis manibus. con
uitiis affecti, bene preca-
mur: persequutionem pa
tientes, sustinemus:

Matth.5.44 luc.23.34 act.7.60

||Infamati precamur: 13
purgamenta mundi facti
sumus, *vtque* omnium
sordes vsque adhuc.

9 Ironiæ acrimoniam tẽperans, monet vt meminerint à quo sint in Christo geniti, & cum pro exẽplo sequi non dubitent, quã tumuis in spe ciem præ aliis abiectum, at Spiritus Dei efficacia potentem, vt ipsi erãt in sese experti.

⁹Non vt vos pudore suf 14
fundam, hæc scribo, sed
vt filios meos dilectos
admoneo.

Nam etsi decem millia 15
pædagogorum habueritis
in Christo, at nõ multos
patres *habetis*. in Christo
enim Iesu per Euangeliũ
ego vos genui.

Precor vos igitur, imi- 16
tatores mei estote.

Propterea misi vobis 17
Timotheum, qui est filius
meus dilectus & fidelis in
Domino, qui vobis in
memoriam reducet quæ
sint viæ meæ in Christo,
sicut vbique in omnibus
Ecclesiis doceo.

10 Postremò ad Apostolicas etiam minas descendit, sed vt pater filios obiurgãs, ne ad castigationẽ vsque venire cogatur eorũ intemperie.
Act.19.21 iac.4.15
11 Transitio ad alterã partem huius epistolæ, in qua grauissimum scelus seuerissime reprehendit, ostendens Ecclesiasticæ correctionis vsũ.

¹⁰ Cæterũm perinde qua 18
si ego nõ sim venturus ad
vos, inflati sunt quidam.

Sed veniã breui ad vos 19
||si Dominus voluerit, &
cognoscam non verba i-
storum qui inflati sunt,
sed *spiritualem* virtutem.

Non enim in verbis *si-* 20
tum est regnum Dei, sed
in *Spiritus* virtute.

¹¹ Quid vultis? cum vir- 21
ga veniam ad vos, an cũ
charitate & spiritu leni-
tatis?

ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι.

11 Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν·

12 Καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί. λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα·

13 Βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι.

14 Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ.

15 Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα.

16 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε.

17 Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὅς ἐστι τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω.

18 Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες.

19 Ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν.

20 Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει.

21 Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ, πνεύματί τε πρᾳότητος;

Κεφάλαιον ε'

Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν.

Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας;

Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα ὡς παρὼν τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον,

Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

Παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν. οὐκ οἴδατε ὅτι μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ;

Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι· καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός.

Ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

Ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις.

Καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κό-

CAP. V.

1 [1]Omnino auditur esse inter vos scortatio, & eiusmodi
scortatio quæ ne inter
Gentes quidem nominatur, adeò vt quis vxorem
patris habeat.
2 [2]Et vos inflati estis, ac
non potius luxistis, vt tolleretur è medio vestri q
facinus hoc patrauit?
3 [3]Enimuerò ego vt abséns
corpore, præsens autem
spiritu, iam vt præsens iudicaui, vt is qui hoc ita
perpetrauit,
4 Vobis & meo spiritu
in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis, [4]cum potestate Domini nostri Iesu Christi,
5 [5]Eiusmodi *inquã homo*
tradatur Satanæ[6] ad interitũ carnis, vt spiritus saluus sit die illo Domini
Iesu.
6 [7] Nõ est bona gloriatio
vestra. ||An nescitis paululo fermenti totam massam fermentari?
7 [8]Expurgate igitur vetus
fermentum, vt sitis noua
massa, sicut estis fermenti
expertes. Etenim Pascha
nostrum pro nobis sacrificatũ est, *nempe* Christus.
8 Itaque festũ agitemus
non fermento veteri, nec
fermento malitiæ & nequitiæ: sed nõ fermentatis *panibus* sinceritatis &
veritatis.
9 [9]Scripsi vobis in epistola, ne commisceamini cũ
scortatoribus.
10 At non omnino cum

1 Grauiter reprehẽdẽdi q tolerãdis sceleribus Ecclesiam Dei exponunt ipsorum infideliũ ludibriis. Z' pars.

2 Nulli magis superbiũt quàm qui sese minus norunt.

3 Excõmunicatio nõ est vnius potestati committenda, sed ex cœtus authoritate, præeũte legitima cognitione, administranda.

4 Nõ dubiũ est quin ratũ sit in cælis eiusmodi iudicium in quo videlicet Christus ipse iudex sedeat.

5 Excõmunicatus traditur Satanæ potestati, quum ex domo Dei eiiciatur.

Gal.5.9

6 Finis tamen excõmunicationi propositus nõ est excommunicati exitium, sed sal⁹, vt videlicet hoc remedio dometur ipsius caro, vt discat Spiritui viuere.

7 Alius finis excommunicationis, ne cõtagio ad reliquos peruadat, quo fit vt necessariò sit in Ecclesia retinenda, ne alii aliorũ contagione inficiantur.

8 Allusione ad Paschæ ceremoniã facta hortatur vt impurũ illũ è suo cœtu eiiciãt. Olim, inqt, Pascha celebraturis nõ licebat fermẽtatis panib⁹ vesci, adeò vt impurus haberetur & indignus q Pascha vesceretur q fermentũ vel degustasset. Porro totã nostrã vitã esse oportet instar festi illius azymorũ, in quo participes facti mactati illi⁹ Agni immaculati, omnẽ impuritatẽ tũ ex nobis ipsis tũ ex domib⁹ cœtibúsque nostris procul abesse iubeamus. 9 Generalius iam loquitur, & quod de illo incestuoso dixerat, ad alios etiã palàm flagitiosos, & suis offendiculis Ecclesiam turbantes, ostẽdit pertinere, qui & ipsi ex Ecclesiæ cõmunione sint ordine legitimo eiiciendi. Mentionem autẽ capiendi cibi faciens, vel agapas respicit in quibus Cœna Domini celebrabatur, vel cõmunem vitæ vsum & consuetudinem notat: quod & ipsum dextre accipiendum est, nequis putet excommunicatione vel matrimonia dirimi, vel officia quæ alii aliis, vt parẽtibus filii, magistratibus subiecti, dominis serui, proximi denique proximis lucrifaciendis debent, impediri.

ſcortatorib⁹ mũdi huius, aut cũ auaris, aut cũ rapacibus, aut idololatris: alioquin debetis ſcilicet è mundo exire.

Nunc autẽ ſcripſi vobis ne cõmiſceamini, *id eſt* ſiquis quũ frater nominetur, ſit ſcortator, aut auarus, aut idololatra, aut cõuitiator, aut ebrioſus, aut rapax: cũ eiuſmodi, *inquã*, ne edatis quidem.

[10] Quid enim mea *intereſt* etiam de extraneis iudicare? nónne de iis qui intus ſunt, vos iudicatis?

De extraneis verò Deus iudicat. tollite igitur iſtũ ſceleratum ex vobiſipſis.

CAP. VI.

SVſtinet[1] aliquis veſtrũ negotiũ habẽs cũ altero, iudicio experiri ſub iniuſtis,[2] ac nõ ſub ſãctis?

[3] An ignoratis ſãctos mũdũ iudicaturos? q̃ ſi p̱ vos iudicabitur mũdus, indigni eſtis minimis iudiciis?

An ignoratis fore vt Angelos iudicemus, nedũ *vt* quæ ad huius vitæ vſum pertinent *non iudicemus*?

[4] Itaq; ſi iudicia habeatis de iis quæ ad hui⁹ vitæ vſũ pertinẽt, eos q̃ minimi fiũt in Eccleſia, eos *inquã* in ſubſelliis collocate.

[5] Vt vos pudeat, vobis *hoc* dico. Itáne nõ eſt inter vos ſapiens, ne vnus quidẽ, qui poſſit diiudicare inter fratres ſuos?

Sed frater cum fratre iudicio experitur, ídque ſub infidelibus?

[6] Iam igitur omnino impotentia in vobis

σμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκταις, ἢ ἅρπα-
ξιν, ἢ εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα
ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν.
11 Νυνὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν μὴ συνανα-
μίγνυσθαι, ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμε-
νος, ἢ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολά-
τρης, ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ·
τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν.
12 Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ
τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε;
13 Τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει. καὶ ἐξα-
ρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.

Κεφάλαιον ϛ.

1 ΤΟλμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων
πρὸς τὸν ἕτερον, κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν
ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων;
2 Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον
κρινοῦσι; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος,
ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων;
3 Οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν,
μήτιγε βιωτικά;
4 Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔ-
χητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ, τούτους καθίζετε.
5 Πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω. οὕτως οὐκ
ἔστιν ἐν ὑμῖν σοφὸς οὐδὲ εἷς, ὃς δυνήσεται
διακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ;
6 Ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρί-
νεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων;
7 Ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ἐν ὑμῖν

10 Eiiciendi falſi fratres ex cœtu: extranei iudicio Dei relinquẽdi.

1 Tertia quæſtio de forẽſibus iudiciis, An liceat fideli fidelem ad infidelium tribunalia trahere. Reſpõdet, nõ licere, propter offendiculum videlicet. Neque enim p̱ ſe malum eſt.

2 Addit ſe non prohibere quominus ſi ita op⁹ eſt, iure agere liceat cum proximo, ſed ſanctis diſceptatoribus.

3' pars 3 A comparatis colligit, non ſine ſanctorum iniuria iudices infideles à fidelibus quæri, quum ſanctos Deus ipſe iudicando mundo & diabolis ſit Chriſto Filio velut aſſeſſores daturus, nedum vt leues iſtas cõtrouerſias quæ æquitate ac bona conſcientia definiuntur, non poſſint diiudicare.

4 Cõcluſio, qua remediũ huic malo p̃ſcribit, nẽpe ſi de priuatis negotiis corã delectis ex Eccleſia arbitris inter ſe trãſigãt: Cui muneri, inquit, vel infim⁹ quiſque veſtrum ſatiſfecerit. Non damnat igitur iudicum ſubſellia, ſed quid propter circunſtantiam temporis expediat oſtendit, ídque ſine vlla iuris magiſtratus imminutione. Nec enim agit de iudiciis quæ inter infideles & fideles exercentur, neque de publicis iudiciis, ſed de controuerſiis quas nihil prohibet domeſticis etiam arbitris componi. 5 Theſin accommodat ad hypotheſin, huc ſemper eos reuocãs vt falſam de ſua ipſorum præſtantia opinionem eis adimat, vnde omnia hæc mala oriebantur.

6 Nunc etiam longius progreditur, & quanuis arbitros ex fideliũ cœtu eis concedens, ſimpliciter non dãnet ſed ſtabiliat potius priuata iudicia, modo ſine offendiculo exerceantur: tamen teſtatur, ſi tales eſſent quales eſſe optandum erat, futurum fuiſſe vt ne hoc quidem remedio egerent.

ἐστιν, ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε;

Ἀλλὰ ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς.

Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; μὴ πλανᾶσθε, οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται,

Οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι.

Καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος.

Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει, τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι.

Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε, καὶ ὑμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

est, quòd iudicia habetis
inter vosmetipsos. ||[7]quare non potius iniuriam
patimini? cur non potius
damnum accipitis?
8 ||At vos iniuriã facitis, &
dãno afficitis, ídq; fratres
9 An ignoratis iniustos nõ
esse Dei hæreditatẽ possessuros? [8]Ne errate. neque
scortatores, neque idolo
latræ, neque mœchi, neq;
molles, neque qui concũbunt cum masculis,
10 Neque fures, neque auari, neque ebriosi, neq;
conuitiatores, neque rapaces, regni Dei hæredita
tem possidebunt.
11 || Et hæc eratis nõnulli:
sed abluti estis, sed sancti
ficati estis, sed iustificati
estis in nomine Domini
Iesu, & per Spiritum Dei
nostri.
12 [9]||Omnia mihi licent, ||at
non omnia conducunt:
omnia mihi licent, at ego
non redigar sub vllius rei
potestatem.
13 [10] Escæ ventri *destinatæ*
sunt, & venter escis: Deus
autem & hunc & eas abolebit, corpus verò nõ scor
tationi, sed Domno, &
Dominus corpori.
14 Deus autem & Dominũ suscitauit, & ||nos susci
tabit potentia sua.

Matth.5.39
luc.6.29
rom.12.19
1.Thess.4.6

7 Hoc maximã ex parte spectat ad alteram reprehensionis partem, nempe, quòd etiam apud infidelium iudicum subsellia litigarent: quod offendiculum debuerant potius quauis iactura redimere. Sed & illud in genere verum est, cedendum esse nobis de iure nostro potius quàm temere aut aliquo vĩdicandæ iniuriæ studio extremum iuris rigorem experiamur. Corinthiis autẽ neutrum erat curæ, quos ait oportere resipiscere, nisi malĩt Dei hæreditate priuari.

4. pars

Tit.3.3
Infrà,10.23
Eccli.37.31
Rom.6.5

8 Trãsitum sibi parat ad quartum huius epistolæ tractatum de rebus medijs, differẽs in primis quomodo viri mulieribus rite vti vel non vti possint. cuius quæstionis tres sunt loci, Scortatio, Matrimonium & Cælibatus. Ac Scortationem quidem penitus damnat: Matrimonium verò quibusdam præcipit vt remedium bonum ac necessarium, quibusdam liberum relinquit, quibusdam non vt illicitum, sed vt incommodum, non tamen sine exceptione dissuadet. Cælibatum autem (sub quo etiam virginitatem comprehendo) nemini præcipit: suadet tamen, at nec propter se, sed propter aliud, nec omnibus, nec sine exceptione. Dicturus autem in scortationem, incipit à generali reprehensione eorum vitiorum quibus opulenta & luxui dedita ciuitas præcipuè scatebat: serio monẽs, resipiscentiam cum peccatorũ remissione, siue sanctificationem cum iustificatione indiuiduo nexu cohærere. 9 Secũdo loco Corinthios præfatur in rebus medijs simpliciter peccare: primùm quòd eis abuterentur, tum in eo quòd res medias sine discrimine vsurpabant, quum earum vsus ad charitatis regulam sit exigendus: nec etiã iis rectè vtatur qui intẽperanter eis abutens, sese illis tanquã dominis subiicit. 10 Secundò, quòd multa in rebus mediis recenserẽt quæ per se essent illicita, veluti scortationem, quam perinde ac esum & potum inter merè naturales ac licitas appetitiones numerabant. Subiicit autem Apostolus hæc planè esse dissimilia. Nam, inquit, ad necessariũ huius vitæ vsum conditi sunt cibi, quæ non est perpetua. Nam & cibi & tota ista alimenti ratio breui spatio abolentur. At non idem sentiendum est de scortationis impuritate, cui conditum non esse corpus, sed e contrario puritati esse destinatum, vel illud ostendit quòd Christo sit consecratum, sicut & Christus nostris etiam corporibus, ea ipsa virtute qua resurrexit viuificandis, datus nobis est à Patre.

11 Expoſitio ſuperioris argumenti à cōtrariis, & eius applicatio.
12 Probatio eiuſdem argumēti, Cōtrarii ſunt ex diametro ſcortū & Chriſtu, caro & ſpiritꝰ: ergo qui vnū eſt cum ſcorto, (quod quidem fit naturali illa corporum commixtione) vnum eſſe non poteſt cū Chriſto, quæ vnio eſt pura & ſpiritualis.
Gen.2.24
matth.19.5
mar.10.8
epheſ.5.32
13 Aliud argumentū cur fugienda ſit ſcortatio, quoniam peculiari quadā turpitudine corpus commaculat.
Suprà,1.37
2.cor.6.16
Infrà,7.23
1.pet.1.18
1.Pet.3.7
14 Tertium argumētum, Quòd ſcortator ſit ſacrilegus, quū corpora noſtra ſint Deo conſecrata.
15 Quartum argumētum, Quòd non ſimus noſtri iuris, vt alteri cuipiam alii, nedum Satanæ & carni nos poſſimus addicere: quū nos Deꝰ ipſe, & quidē maximo pretio acquiſierit, vt & corpore & animo ſuæ gloriæ inſeruiamus.

[11] An ignoratis corpora
vestra eſſe membra Chri-
ſti? Nū igitur tollens mē-
bra Chriſti, faciam *vt ſint*
ſcorti membra? Abſit.

[12] An ignoratis eum qui
agglutinatur ſcorto, vnū
eſſe corpus *cum ſcorto*?
Fient enim, inquit, qui
||duo *erant*, caro vna.

Qui verò agglutinatur
Domino, vnus ſpiritꝰ eſt.

[13] Fugite ſcortationem.
omne peccatū quod fece-
rit homo, extra corpꝰ eſt:
ſed qui ſcortatur, in pro-
prium corpus peccat.

[14] An ignoratis ||corpus
veſtrum eſſe templū Spi-
ritus ſancti, *qui eſt* in vo-
bis, quem habetis à Deo,
[15] neque eſſe veſtri iuris?

|| Nam empti eſtis pre-
tio: glorificate igitur Deū
in corpore veſtro, & in
ſpiritu veſtro, quæ ſunt
Dei.

CAP. VII.

C[1]AEterùm de quibus
ſcripſiſtis ad me, bo-
rum *fuerit* viro mu-
lierem non attingere.

Sed propter fornicatio-
nes ſuam quiſque vxorē
habeat, & propriū quæ-
que virum habeat.

[2] || Vxori vir debitam
beneuolentiam reddat:
ſimiliter autem & vxor
viro.

[3] Vxor proprium cor-
pus non habet in poteſta
te: ſed vir: ſimiliter autem
& vir propriū corpus nō
habet in poteſtate, ſed
vxor.

15 Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν,
μέλη Χριστοῦ ἐστιν; ἄρας οὖν τὰ μέλη
τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω πόρνης μέλη; Μὴ
γένοιτο.

16 Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ
πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν; Ἔσονται γὰρ, φησὶν,
οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

17 Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦ-
μά ἐστι.

18 Φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτη-
μα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώ-
ματός ἐστιν· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον
σῶμα ἁμαρτάνει.

19 Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν,
ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματός ἐστιν,
οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑ-
αυτῶν;

20 Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς. δοξάσατε δὴ
τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ
πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ.

Κεφάλαιον ζ

1 ΠΕρὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι, καλὸν
ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτε-
σθαι.

2 Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυ-
τοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον
ἄνδρα ἐχέτω.

3 Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομέ-
νην εὔνοιαν ἀποδιδότω· ὁμοίως δὲ καὶ
ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί.

4 Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξου-
σιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ
ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει,
ἀλλ' ἡ γυνή.

1 De coniugio docet, quāuis cælibatus ſua etiam habeat commoda, quæ poſtea explicabit, tamen vitandæ fornicationis cauſa neceſſarium eſſe matrimonium: ſed ita vt neque vnus maritus plures vxores, nec vna vxor plures habeat maritos. 2 Secundo, declarat ſumma partium beneuolentia colendum eſſe coniugium. 3 Tertiò, monet alterum in alterius eſſe poteſtate, quod ad corpus attinet, vt mutuò ſe fraudare non poſſint.

5 Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ· καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν.

Ne fraudate alius aliũ, [4]nisi siquid ex cõsensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus: & rursũ simul conuenite, ne tẽtet vos Satanas propter incõtinentiam vestram.

6 Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν.

[5] Hoc autem dico ex concessione, non ex imperio.

7 Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως.

Nam velim omnes homines esse vt & ipse *sum*: sed vnusquisque propriũ donum habet ex Deo, alius quidem ita, alius autem ita.

8 Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστιν ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ.

[6] Dico autem cælibibus & viduis, bonum eis est si manserint vt *maneo* ego.

9 Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν. κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι.

Quòd si se non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere quàm vri.

10 Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι.

[7] Iis autem qui matrimonio iũcti sunt, denũtio nõ ego, sed Dominus, ||Vxor à viro ne discedito.

11 Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι.

Quòd si etiã discesserit, maneat innupta, aut viro reconciliator: & vir vxorem ne dimittito.

12 Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ Κύριος, Εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν.

[8]Reliquis autẽ ego dico, nõ Dominus, Siquis frater vxorem habet infidelem, quæ cõsentiat ad habitandum cum eo, ne eã dimittito:

13 Καὶ γυνὴ ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν.

Et vxor quæ habet virum infidelem, qui cõsentiat ad habitãdum cũ ea, ne eum dimittito.

14 Ἡγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί, καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί· ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα

[9] Maritus enim infidelis sãctificatus est vxori, & vxor infidelis sanctificata est viro: alioqui certè li-

4 Quartò, addit exceptionem, nisi alter ab altero abstineat ex cõsẽsu mutuo. vt liberi⁹ vacent precibus. qua in re tamẽ monet vt quid expediat considerent, ne diuturniore ista veluti coniugii interruptione ad cõtinentiam solicitentur.

5 Quintò, matrimoniũ docet non esse simpliciter omnibus necessariũ, sed iis demũ qui donum continentiæ non habent. Est enim hoc donum ex peculiari Dei gratia.

6 Sextò, de repetẽdo matrimonio idẽ monet, nempe cælibatum quidem probandum esse, sed iis demũ quibus datũ est vt se possint cõtinere: sin minus, repetendas esse nuptias, vt cõscientiæ paci consulatur.

Matth. 5.32. & 19.9 mar. 10.11 luc. 16.18

7 Septimò, prohibet dissidia & repudiorum nuntiationes, (de adulterii enĩ crimine non agit, quod tũc erat Romanis etiam legibus capitale) quibus dissolui coniugii vinculum negat, Christo ipso authore. 8 Octauò, Matrimonia inter infidelem alteram partem, alteram vero fidelẽ, iam contracta, rata esse confirmat, vt fidelis infidelem deserere non possit. 9 Respondet obiectioni, At fidelis polluitur societate infidelis. Hoc vero negat Apostolus, & fidelẽ posse bona conscientia vti infidelis coniugis vase ex eo probat quòd liberi inde nati, sancti (id est in promissione) censeantur. Singulis enim fidelibus dicitur, Ero Deus tuus, & seminis tui.

10 Respondet quæstioni, Quid si infidelis fidelem deserat? tum verò, ĩquit, liber est fidelis, quoniam ab infideli est desertus.

11 Nequis prætextu istiꝰ libertatis infideli præbeat discedendi occasionem, significat pacificè colendum esse matrimonium etiam cum infideli, vt si fieri possit lucrifiat.

12 Occasione ex eo arrepta quod de seruitute & libertate coniugii dixerat, digreditur ad generalem doctrinam de vitæ statu & cõditione externa, vt circũcisione & præputio, seruitute & libertate: generaliter monẽs vt quisq; sua sorte cõtẽtꝰ viuat in Domino, quoniã externa illa vt circũcisum esse vel incircisum, seruũ vel liberũ, nõ sunt ex regni Dei (vt loquũtur) essentia.
Ephes.4.1
Suprà, 6.20.
1.pet.1.18

13 Significat tamen in his exemplis nõ omnia esse paria, quoniam circũcisio per se non sit appetẽda, libertatẽ verò seruos appetere nihil ꝓhibeat.

beri vestri impuri essent:
nunc autem sancti sunt.
[10]At si incredulus disce-
dit, discedat, non est ser-
uituti subiectus frater aut
soror in huiusmodi rebꝰ:
[11]sed ad pacem vocauit
nos Deus.
Ecquid enĩ nosti vxor
an virũ sis seruatura? aut
ecquid nosti vir an vxo-
rem sis seruaturus?
[12]Sed vt vnicuique *donũ*
partitus est Deus, vt vnũ-
quenque vocauit Domi-
nus, ita incedat: & ita in
Ecclesiis omnibus consti
tuo.
[13] Circuncisus aliquis vo
catus est? ne attrahat *præ-
putium*: in præputio ali-
quis vocatus est? ne circũ
cidatur.
Circuncisio nihil est, &
præputium nihil est, sed
obseruatio mandatorum
Dei.
||Vnusquisque in qua
vocatione vocatus fuit, in
ea maneat.
Seruus vocatus es? ne
sit tibi curæ: sed si potes
etiam liber fieri, potius *eo*
vtere.
Etenim qui in Domino
vocatus est seruus, liber-
tus Domini est: similiter
& qui liber vocatus est,
seruus est Christi.
[14]||Pretio empti estis, ne
estote serui hominum.
[15] Vnusquisque in quo
vocatꝰ fuit, fratres, in hoc
maneat apud Deum.
[16]De virginibus autem
præceptũ Domini nõ ha-
beo: sed do *vobis* quod sẽ
tio, vt cui Dominꝰ ꝑ mise
ricordiã dederit fidũ esse.

ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστι· νῦν δὲ ἅγιά ἐστιν.
15 Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέ-
σθω. οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀ-
δελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις· ἐν δὲ εἰρήνῃ κέ-
κληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός.
16 Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα
σώσεις; ἢ τί οἶδας ἄνερ εἰ τὴν γυναῖ-
κα σώσεις;
17 Εἰ μὴ ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεὸς,
ἕκαστον ὡς κέκληκεν ὁ Κύριος, οὕτω περι-
πατείτω· καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
πάσαις διατάσσομαι.
18 Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπι-
σπάσθω; ἐν ἀκροβυστίᾳ τις ἐκλήθη; μὴ
περιτεμνέσθω.
19 Η περιτομὴ οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκρο-
βυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν
Θεοῦ.
20 Εκαστος ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύ-
τῃ μενέτω.
21 Δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω·
ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι,
μᾶλλον χρῆσαι.
22 Ο γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπε-
λεύθερος Κυρίου ἐστίν· ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύ-
θερος κληθεὶς, δοῦλός ἐστι Χριστοῦ.
23 Τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦ-
λοι ἀνθρώπων.
24 Εκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοί, ἐν
τούτῳ μενέτω παρὰ τῷ Θεῷ.
25 Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυ-
ρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι ὡς
ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι.

In eo igitur duntaxat paritas est quòd in istis non sit positum regnum Dei, ac proinde ista non impediant quominus Deo pareamus. 14 Rationem dissimilitudinis ostendit, quoniam qui circuncisionem affectasset, sese iam non Deo sed humanæ traditioni subiiciebat. Est autem hoc multo magis de superstitionibus intelligendũ, quas nõnulli inter res medias stultè numerãt. 15 Repetitio generalis doctrinæ. 16 Virginitatẽ nulli præcipit, suadet tamẽ & laudat propter aliud, nẽpe tũ propter præsentis tẽporis necessitatẽ, quum fidelibus vix liceret vno loco consistere, & præsentis vitæ cõmodis frui, ac proinde expeditiores essent qui familia nõ grauabãtur: tũ etiã propter huius vitæ curas quas secũ necessariò matrimonium trahit, vt illis animũ distrahi sit necesse: quod in mulieribus præsertim locũ habet.

Νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι.

26 Exiſtimo igitur hoc bonũ eſſe propter inſtantẽ neceſſitatem, bonum hoc *inquã* eſſe homini ita eſſe.

Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναῖκα.

27 Alligatus es vxori? ne quære diſſolutionẽ: ſolutus es ab vxore? ne quære vxorem.

Ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες· καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε· θλῖψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι. ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι.

28 Quòd ſi etiam duxeris vxorem, non peccaſti: & ſi nupſerit virgo, nõ peccauit: ſed afflictionem in carne habituri ſunt *qui ſunt* huiuſmodi. ego verò vobis parco.

Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοί, ὅτι ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν· ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι·

29 Hoc autem aio, fratres, quoniam tempus contractum eſt in poſterum: vt & qui habent vxores, ſint vt non habentes:

Καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαίοντες· καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες· καὶ οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ κατέχοντες·

30 Et qui flent, vt non flẽtes: & qui gaudent, vt nõ gaudentes: & qui emunt, vt non obtinentes:

Καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι. παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

31 Et qui vtuntur mundo hoc, vt nõ abutentes. prçterit enim ſpecies huius mundi.

Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ·

32 Velim autẽ vos abſque ſolicitudine eſſe. Qui cælebs eſt, curat ea quæ *ſunt* Domini, quomodo placiturus ſit Domino:

Ὁ δὲ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί.

33 At qui duxit vxorẽ, curat ea quç ſũt mũdi, quomodo placiturꝰ ſit vxori.

Μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι· ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ ἀνδρί.

34 Diſcretæ ſunt ea quæ *eſt* vxor & ea quæ *eſt* virgo. quæ *eſt* innupta, curat ea quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta cũ corpore, tũ ſpiritu: quæ verò nupta eſt, curat ea quæ ſunt mundi, quomodo placitura ſit viro.

Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω· οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως.

35 Hoc autem dico veſtro cõmodo: non vt laqueũ vobis iniiciam, ſed vt decenter & aptè adhæreſcatis Domino abſque vlla diſtractione.

[26]Cæterũ ſiquis aliquid non decens à ſe in virginem ſuam cõmitti putat, ſi florẽ ætatis excedat, & ita debet fieri: quod vult faciat, non peccat: iungãtur matrimonio.

Qui verò ſtat firmus in corde, nec adigitur neceſſitate, ſed in poteſtate habet propriam voluntatẽ, & hoc decreuit in corde ſuo, vt ſeruet ſuam virginem, bene facit.

Itaque qui dat nuptum, bene facit: qui verò non dat nuptum, melius facit.

[27] ||Vxor alligata eſt lege quãdiu viuit vir ipſius: quòd ſi obdormierit vir ipſius, libera eſt ad cui velit nubendum: tantùm in Domino.

Sed beatior eſt ſi ita maneat, ſecundum meã ſententiam: ||puto autem me quoq; Spiritũ Dei habere.

CAP. VIII.

C[1]AEterũ de iis quæ idolis immolãtur, ſcimus nos omnes ſciẽtia eſſe præditos. Sciẽtia inflat, charitas verò ædificat.

Quòd ſiquis *ſibi* videtur aliquid ſcire, nõdũ quicq̃ nouit ſicut oportet noſſe.

Sed ſiquis diligit Deũ, hic edoctus fuit ab eo.

[2]De eſu igitur eorũ quæ idolis immolantur, ſcim⁹ idolũ nihil *eſſe* in mũdo, & nullũ *eſſe* Deum alium niſi vnum.

Nã etiamſi ſint qui dicantur dii & in cælo & in terra: (ſicut ſunt dii multi, & domini multi)

36 Εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρ-
θένον αὐτοῦ νομίζει, ἐὰν ᾖ ὑπέρακμος, καὶ
οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι· ὃ θέλει ποιείτω,
οὐχ ἁμαρτάνει· γαμείτωσαν.
37 Ὃς δὲ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ,
μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ
τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν
τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τοῦ τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ
παρθένον, καλῶς ποιεῖ.
38 Ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων, καλῶς ποιεῖ· ὁ
δὲ μὴ ἐκγαμίζων, κρεῖσσον ποιεῖ.
39 Γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον
ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ
αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆ-
ναι· μόνον ἐν Κυρίῳ.
40 Μακαριωτέρα δέ ἐστιν ἐὰν οὕτω
μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· δοκῶ δὲ
κἀγὼ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν.

Κεφάλαιον η΄.

1 Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν
ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν. ἡ γνῶσις
φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ.
2 Εἰ δέ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐ-
δὲν ἔγνωκε καθὼς δεῖ γνῶναι.
3 Εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνω-
σται ὑπ' αὐτοῦ.
4 Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύ-
των, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ,
καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς.
5 Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε
ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς· (ὥσπερ εἰσὶ
θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί)

26 Iam ad parẽtes ſe cõuertit in quorum poteſtate ſint liberi, monens vt ſuperiorem doctrinã ſequuti, diſpiciant quid ſuis liberis cõueniat, ne vel neceſſario aduerſus incõtinentiã remedio ipſos priuent, vel ad matrimonium adigãt, vbi neque voluntas eò inclinat, nec vlla vrget neceſſitas: & rurſus virginitatem laudat, ſed ſimpliciter neque in omnibus.

Rom.7.2

27 Quod de cælibe marito, de vxore quoque vidua pronuntiat, licere ipſi videlicet alias nuptias contrahere, modò id religioſiſſimè faciat: nec tamen diſſimulat eam fore à multis curis liberam quæ cælebs pmanſerit.

1.*Theſſ*.4.8

1 Aggreditur aliam rerum mediarũ ſpeciem, nempe idolothytorum, ſiue carniũ immolatitiarum vſum. Remouet autem in primis quæ Corinthii promiſcuè idololothytis vtentes prætexebant. Primũ igitur afferebant, iſtud ciborum diſcrimen imperitorum hominum eſſe, ſibi verò perſpectum eſſe Chriſti beneficium, qui faceret vt omnia iſta eſſent mũda mundis. Eſto, inquit Paulus, ſimus omnes abunde inſtructi Chriſti notitia: dico tamẽ nõ eſſe in iſta notitia ſimpliciter acquieſcendũ. Ratio eſt, q̃a niſi charitate notitia temperetur, non modo non iuuat, ſed etiam plurimùm nocet, quum ſit faſtus magiſtra: imò ne nomen quidem diuinæ notitiæ meretur, à Dei dilectione, ac proinde charitate proximi ſeiũcta.

2 Applicatio eius reſponſi ad idolothyta. Concedo (inquit) idolum eſſe re vera inanem quandam imaginationẽ, & vnum eſſe Deum ac Dominum, ac proinde cibos non poſſe ab idolo vel ſanctos vel impuros reddi: at non inde conficitur promiſcuè illis vti vt quibuſuis cibis licere.

Ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

Ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις. τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι, ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται.

Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ· οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα.

Βλέπετε δὲ μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν.

Ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;

Καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν;

Οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε.

Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.

6 Nobis tamen vnus *est*
Deus Pater ille, à quo o-
mnia, & nos in ipso: &
||vnus Dominus Iesus
Christus, per quē omnia,
& nos per ipsum.
7 [3]Sed nō in omnibus *est* ea
sciētia. [4]nōnulli enim cū
cōsciētia idoli vsq; ad hoc
tēpus, vt idolis immolatū
edunt: & consciētia eorū,
infirma quū sit, polluitur.
8 [5]Cæterùm esca nos non
cōmēdat Deo. neq; enim
si vescamur, abūdātiores
sumus: neq; si nō vescamur,
pauperiores reddimur.
9 Sed videte ne quo modo
potestas illa vestra offen
diculo sit iis q̄ infirmi sūt.
10 [6]Etenim siquis viderit
te qui sciētia præditus es,
in idolio accūbere, nōne
cōscientia ipsius qui infir
mus est instruetur ad edē-
dum ea quæ sunt idolis
mactata?
11 [7]||Et tua ista scientia fra
ter qui infirmus est, pro-
pter quem Christus est
mortuus, peribit?
12 [8]Ita autē peccātes in fra
tres, & vulnerantes ipso-
rum conscientiā infirmā,
in Christum peccatis.
13 [9]||Quapropter si esca fa
citvt offēdat frater meus,
non vescar carnibus in
æternum, nec faciam vt
frater meus offendat.

*Iohan.*13.13
infrà, 12.3

3 Ratio cur id non consequatur, hæc est, quia quod vos scitis, nō desunt qui ignorent: externarum autem actionū iudicia nō tātū à vestra sed etiā à spectatorū cōsciētia dependēt, ac proinde vestræ actiones non tantū ad vestram scientiam sed etiā ad fratrum ignorantiā accommodari debent.

4 Applicatio rationis, Multi sūt qui nō possunt nisi titubāte cō scientia vesci idolothytis, quòd ea impura esse existiment: itaque si tuo exēplo aggrediātur quod intus arbitrantur Deo displicere, polluitur eorum cō scientia hoc esu: cui malè occasionem præbuisti.

*Rom.*14.15
*Rom.*14.21

5 Occupatio, An verò propterea æquum fuerit nos iure nostro fraudari? Imò, inquit Apostolus, nihil quod ad Christianismum attinet vobis decedet si abstinueritis in fratrum gratiam, sicut etiam sumptus cibus nihilo vos reddet sanctiores. Neque enim nostri commendatio corā Deo posita est in cibis: sed cū fratris offendiculo vti libertate, id verò est libertate abuti: cuius è cōtrario legitimus vsus est siquis ea sic vtatur vt fratris infirmi rationem habeat. 6 Altera clarior eiusdem rationis applicatio, proposito exemplo accubitus in idolorum templo: quod factū Corinthii malè inter res medias numerabant, quum simpliciter sit prohibitum ob loci circunstantiam, etiam cessante offendiculo, vt suo loco dicetur. 7 Amplificatio argumenti à comparatis simul & cōtrariis sumpta. Tu (inquit) homuncio de tua scientia tibi placens, quæ planè nulla est, (neque enim si vera scientia præditus esses, in idolorum templo accumberes) fratrémne pessundabis, tuo exemplo infirmā eius conscientiam ad malè agendum confirmans, pro quo seruando Christus ipse etiam mortem subiit? 8 Alia amplificatio, eiusmodi infirmi fratris offensionem in Christum ipsum redundare, ne putent isti sibi cum infirmis tantùm fratribus esse negotium. 9 Conclusio, quā Paulus in sua ipsius persona concipit, ne videatur ab aliis exigere cui sese prior ipse non subiiciat. Malim quidem ego, inquit, in perpetuum vsque omni carnis genere abstinere quàm peccandi occasioné vlli fratri meo præbere, nedum vt certo loco vel tempore recusem in fratris gratiam immolatitiis carnibus non vesci.

CAP. IX.

N [1]Onne sum Apostolus? nónne sum liber? [2]Nónne Iesum Christum Dominum nostrũ vidi? nõne opus meũ vos estis in Domino?

Si aliis non sum Apostolus, at certè vobis sũ. nam sigillum apostolatus meivos estis in Domino.

[3]Mea responsio apud eos qui in me inquirunt, hæc est,

[4]Annõ habemus potestaté vescendi ac bibendi?

Annon habemus potestatem sororem vxorem circũducendi, vt & reliqui Apostoli, & fratres Domini, & Cephas?

An solus ego & Barnabas nõ habemus potestatem non operandi?

[5]Quis militat propriis stipendiis vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius nõ edit? aut quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit?

[6]Nam secundum hominem hæc dico? nónne etiam Lex hæc dicit?

Nam in Mosis Lege scri[1]ptum est, ||Non obligabis os boui trituranti. Nũ boues curæ sunt Deo?

An hoc propter nos omnino dicit? propter nos enim *hoc* scriptũ estquòd sub spe debeat is qui arat arare: & qui triturat sub spe, spei suę particeps esse.

Κεφάλαιον θ΄

1 Οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύ-
θερος; οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύ-
ριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑ-
μεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ;
2 Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε
ὑμῖν εἰμι· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀπο-
στολῆς ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ.
3 Ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρί-
νουσιν, αὕτη ἐστί·
4 Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ
πιεῖν;
5 Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν
γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ
ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ
Κηφᾶς;
6 Ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχο-
μεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι;
7 Τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ;
τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρ-
ποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς ποιμαίνει ποί-
μνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης
οὐκ ἐσθίει;
8 Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ; ἢ
οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει;
9 Ἐν γὰρ τῷ Μωσέως νόμῳ γέγραπται,
Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. Μὴ τῶν
βοῶν μέλει τῷ Θεῷ;
10 Ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς
γὰρ ἐγράφη, ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφείλει ὁ ἀ-
ροτριῶν ἀροτριᾶν· καὶ ὁ ἀλοῶν, τῆς ἐλ-
πίδος αὐτοῦ μετέχειν, ἐπ' ἐλπίδι.

1 Antequã longius progrediatur in proposita hypothesi idolothytorum, voluit omnium istorum malorũ causam ostendere simul & tollere, nẽpe quòd de suo iure nõ putarent Corinthii se teneri decedere in cuiusquã gratiam. Proponit igitur sese pro exemplo, & quidẽ in re penè prorsus necessaria. Agit tamẽ de vtroque seorsim, ac primũ de persona. Si (inquit) causamini vos esse liberos, ac proinde velle vestra libertate vti, annon sum & ego liber, quũ sim etiam Apostolus?

Deut. 15.4
1. *tim.* 5.18

2 Apostolatũ suum probat ab effectis quòd ab ipso Iesu Christo fuerit designatus, & apud eos ipsos sui muneris authoritas fuerit ipsorũ conuersione magnificè obsignata. Proponit autem illis hæc omnia ob oculos, vt pudeat illos sese non aliquousque in infirmorũ fratrũ gratiã demittere, quũ ipse Apostolus nihil non fecisset vt eos penitus profanos Deo lucrifaceret. 3 Obiter hoc addit, acsi diceret, Tantum abest vt possitis de meo Apostolatu dubitare, vt etiam eos qui hoc reuocant in controuersiam, soleam, oppositis iis quæ apud vos per me egit Dominus, refellere. 4 Iam de re dicit. Quũ & liber sim & verè Apostolus, cur mihi non liceat, non dico vesci idolothytis, sed meis laboribus sustentari, atque adeò vxorẽ etiam alere: quod & reliqui Apostoli, ac nominatim Iohannes & Iacobus cognati Domini, & ipse Petrus iure faciunt? 5 Ne videretur Apostolos grauare, æquum esse quod facerent ostendit à comparatis, quum & milites stipendiis acceptis, & agricolæ suorum laborum fructibus, & pastores sui gregis prouentu viuant. 6 Secundo loco profert etiam ordinationis diuinæ authoritatẽ à comparatis.

11 Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν;

12 Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς; ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ· ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.

13 Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν; οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται;

14 Οὕτω καὶ ὁ Κύριος διέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν.

15 Ἐγὼ δὲ οὐδενὶ ἐχρησάμην τούτων. Οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί. καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ.

16 Ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. οὐαὶ δέ μοι ἐστὶν ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι.

17 Εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι.

18 Τίς οὖν μοι ἐστὶν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

19 Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερδήσω.

20 Καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω· τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω·

[7]||Si nos vobis spiritua
lia seminauimus, magnũ
fuerit si nos vestra carna-
lia messuerimus?

[8]Si alii *sui* in vos iuris
participes sunt, *cur* nõ po
tius nos? atqui nõ vsi fui-
mus iure isto: sed omnia
sustinemus, nequid remo
remur Euangelium Chri-
sti.

[9]An nescitis||eos qui sa
cris operantur, '*ea quæ* ex
sacrario *sunt* edere? *&*
qui altari assident, cum al
tari participare?

Ita Dominus constituit
iis qui Euangeliũ annun-
tiant, vt ex Euangelio vi-
uant.

Ego tamen nullo isto-
rũ sum vsus. [10]Neque ve-
rò hęc scripsi vt ita fiat in
me. nã bonũ est mihi mo
ri potius quàm vt gloria-
tionẽ meam aliquis ina-
nem reddat.

Etenim si euangelizem
non est quod glorier: ne-
cessitas enim mihi incum
bit. væ autem mihi est ni
si euangelizem.

Nã si volẽs hoc faciam,
mercedẽ habeo: sin inuit⁹,
dispẽsatio credita est mihi.

Quæ igitur mihi est mer
ces? vt quũ euãgelizẽ, gra-
tuitum constituam Euan
gelium Christi, vt ne abu-
tar iure meo in Euãgelio.

Nam quum liber sim
ab omnibus, omnibus
meipsum seruum feci, vt
plures lucrifaciam.

Et factus sum Iudæis vt
Iudæus, vt Iudæos lucrifa
ciam: iis qui sub Lege sunt,
vt si *essem* sub Lege, vt
eos qui sub Lege sunt, lu-
crifaciam:

Rom.15.27

7 Assũptio argumentorũ cum amplificatione, quoniã ne sic quidẽ petitur ab illis merces quæ meritis respondeat.

8 Aliud argumentũ maximi momẽti: Alii apud vos metipsos alũtur, ergo & mihi licuit, idque etiam poti⁹ quàm cuiquã alii: & tamẽ recusaui, & quiduis adhuc potius malo pati, nequid sit quod retardet Euãgeliũ Christi.

Deut.18.1

9 Vltimo tandem loco expressã de Leuitarũ alimẽtis Legẽ profert, quo tamen iure vti noluerit.

10 Obiter auertit suspicionem, quasi hæc scripsisset quasi mercedem nõ persolutã repetẽs. Imò, inquit, mori malim quàm in hoc instituto gratis euãgelizãdi non perseuerare. Nam teneor quidẽ omnino euãgelizare, quum hoc munus sit mihi à Domino cõmissum: sed nisi vltrò & ipsius Dei amore hoc fecero, nihil sanè fecerim quod probetur. Quod si mallẽ Euangelium malè audire quàm mercedẽ non accipere, tum sanè cõstaret me non Euangelii sed mercedis causa labores istos subire. Hoc autem ego appello iure suo non vti sed abuti. Itaque non hac in re sed in cæteris etiam (quantum fieri potuit) omnibus omnia sum factus, vt eos lucrifacerem Christo, & vnà cum ipsis Christo lucrifierem.

Exlegibus vt exlex, (*ita* 21
tamẽ vt nõ sim exlex Deo,
sed sublex Christo) vt lu-
crifaciam exleges.

Factus sum infirmis vt 22
infirmus, vt infirmos lu-
crifaciã. omnibus factus
sum omnia, vt omnino
aliquos seruem.

Hoc autem facio pro- 23
pter Euangelium, vt vnà
particeps eius fiam.

[11] An ignoratis, eos qui 24
in stadio currunt, omnes
quidem currere, sed vnũ
accipere præmiũ? sic cur-
rite vt comprehendatis.

Porro quisquis certat, 25
in omnibus est continẽs.
Illi quidem igitur vt peri
turam coronam accipiãt,
sunt continentes: nos autẽ,
vt incorruptam.

Ego igitur ita curro vt 26
non in incertũ: sic pugilẽ
ago, vt aerem nõ cædens.

Sed contundo corpus 27
meum, & in seruitutẽ re-
digo: nequo modo, quum
aliis prædicarim, ipse re-
probus fiam.

CAP. X.

N [1] Olim autem vos
ignorare fratres,
||Patres nostros o- 1
mnes sub illa nube fuisse,
||& omnes per mare trãs-
iuisse:

[2] Et ||omnes in Mosen 2
baptizatos esse nube &
mari:

Et omnes eandem escã 3
spiritualem edisse:

||Et omnes eundẽ potũ
spiritualem bibisse. Bibe- 4
bãt enim ex sequẽte spiri-

11 Aliã huius mali causam affert, nẽpe quòd gulæ essent dediti. Erãt enim solennes sacrificiorum epulæ: & plus satis celebrat⁹ semper fuit sacerdotum luxus. Itaq; durum istis erat luxui assuetis, quũ præsertim libertatem Euangelicam prætexerent, ab his conuiuiis arceri. Eos verò ex aduerso Apostolus tũ iucunda similitudine, tum etiam suo exẽplo ad sobrietatẽ, imò etiã ad carnis mortificationem vocat, negãs aptos esse ad cursũ vel pugilationẽ (cuiusmodi certamina isthmica erant) qui corpori indulgerent: ac pinde affirmans nullũ eos præmium manere nisi aliam vitæ rationẽ insisterent.

Exo.13.21
num.9.18
Exo.14.22
Exo.16.18
Exo.17.6
num.20.10, & 21.16

1 Illustrat quod dixerat, apposito horrendo iudicii Dei exemplo in eos qui & ipsi easdẽ reipsa, id est eiusdem adoptionis & salutis tesseras atque nos habebant, & nihilominus quum idolorum epulis sese dedidissent, horrendis & multiplicibus pœnis affecti, in deserto perierunt. Hæc autem præterquam quòd appositissimè dicũtur in eos qui idololatrarum conuiuiis intererant, ideo etiam videntur referri quòd nonnulli, dummodo cœtus Ecclesiasticos frequentarent, & baptizati sacro conuiuio interessent, Christum confitentes, externa illa putabant tanti non esse vt Deus propterea ipsis succenseret. 2 Re paria fuerunt veterũ sacramenta cum nostris, vt quæ & ipsa in vnum Christũ respicerent, qui variis typis sese illis ingerebat.

Τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος (μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ, ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ) ἵνα κερδήσω ἀνόμους.

Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω. τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω.

Τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνὸς αὐτοῦ γένωμαι.

Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; οὕτω τρέχετε ἵνα καταλάβητε.

Πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ, ἄφθαρτον.

Ἐγὼ τοίνυν οὕτω τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως· οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων.

Ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.

Κεφάλαιον ι.

ΟΥ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον.

Καὶ πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ.

Καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον.

Καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευ-

πικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός.

5 Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ηὐδόκησεν ὁ Θεός. κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ.

6 Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν.

7 Μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν· ὡς γέγραπται, Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν.

8 Μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες.

9 Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν, καθώς καί τινες αὐτῶν ἐπείρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλοντο.

10 Μηδὲ γογγύζετε, καθώς καί τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ.

11 Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν.

12 Ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.

13 Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν εἰ μὴ ἀνθρώπινος· πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν.

14 Διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας.

tuali Petra: Petra verò erat Christus.

5 Sed plerosque illorum non approbauit Deus. ||prostrati sunt enim in deserto.

6 [3]Hæc autem typi nostri fuerunt, vt ne concupiscamus res malas, || sicut illi concupierunt.

7 Ne igitur idololatræ sitis, sicut quidam eorũ, vt scriptum est, ||Sedit populus ad edendum ac bibendũ, & surrexerunt ad ludendum.

8 Neque scortemur, ||sicut quidã eorum scortati sunt, & ceciderũt vno die vigintitria millia.

9 Neque tentemus Christum, ||sicut quidam eorũ tentarunt, & à serpentibus perierunt.

10 || Neque murmurate, sicut quidam eorum murmurarunt, & perierunt ab Exterminatore.

11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis : scripta verò sunt ad nostri admonitionem, in quos fines seculorũ occurrerũt.

12 [4]Itaque qui sibi videtur stare, videat ne cadat.

13 Tentatio vos non cepit, nisi humana : fidelis autem *est* De⁹, qui nõ sinet vos tentari supra *id* quod potestis, sed præstabit vnà cum tentatione etiam euasionem, vt possitis sufferre.

14 Quapropter dilecti mei, fugite ab idololatriã.

Num.26.65

3 Applicati° exẽpli, aduersus eos qui cupiditatib⁹ suis abripiũtur extra metas à Deo propositas. Hæc enĩ est malorũ origo, cuiusmodi sunt, idololatria, (cuius comes ẽst gula) scortatio, insurrectio aduersus Christũ, murmur, & similia quæ grauissimis pœnis in populo veteri Domin⁹ vîdicauit : vt nos qui illis successimus, & multo pleniorẽ habemus diuinæ voluntatis declarationem, ita simus cautiores.

Num.11.4, & 26.64
psal.106.14
Exo.32.6
Num.25.9
Num.21.6
psal.106.14
Num.14.37
iudic.8.24

4 Tandẽ ad Corinthios ipsos delabitur, monẽs ne sibi placeãt, sed vt potius Satanæ astutiis occurrãt. Vtitur tamen insinuatione, & eos etiam erigit, ne videderi possit eos perditis illis idololatris & Christi contẽptorib⁹ qui in deserto perierunt, penitus similes facere.

5 Vt peritis loquor: iudi 15
cate vos quod aio.
Poculũ benedictionis
cui benedicimus, nónne 16
cõmunio sanguinis Chri-
sti est? panis quem frangi-
mus, nónne communio
corporis Christi est?
Quoniam vnus panis,
vnũ corpus multi sumus: 17
nam omnes vnius panis
sumus participes.
Videte Israelem *qui est*
secundum carnem: nónne 18
qui edunt victimas, parti-
cipes sunt altaris?
Quid ergo dico? idolũ
aliquid esse, aut quod ido 19
lis ĩmolatũ est, aliqd esse?
Imò *illud dico*, quæ im
molant Gentes, dæmoniis 20
immolare, & non Deo.
nolim autem vos partici
pes dæmoniorum esse.
Non potestis poculũ
Domini bibere, & pocu- 21
lum dæmoniorum: non
potestis mensæ Domini
participes esse, & mensæ
dæmoniorum.
Nónne prouocamus ad 22
iram Dominum? num va
lidiores eo sumus?
6 || Omnia mihi licent, 23
at non omnia conferunt:
omnia mihi licẽt, sed nõ
omnia ædificant.
Nemo quod suum est
quærat, sed quisque quod 24
alterius *est*.
7 Quicqd in macello vẽdi
tur, edite, nihil interrogã 25
tes propter conscientiam.
|| Domini enim est ter-
ra & plenitudo eius. 26
Quòd siquis infide-
lium vos vocat, & vul- 27

Ὡς φρονίμοις λέγω· κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι.

Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν;

Ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν.

Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα· οὐχὶ οἱ ἐσθίοντες τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσί;

Τί οὖν φημι; ὅτι εἴδωλον, τί ἐστιν, ἢ ὅτι εἰδωλόθυτον, τί ἐστιν;

Ἀλλ' ὅτι ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ οὐ Θεῷ. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων γίνεσθαι.

Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων.

Ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν;

Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ.

Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος.

Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν·

Τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.

Εἰ δέ τις καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίστων, καὶ θέ-

5 Iã rediens ad illas idolo rũm epulas, ne quid tergiuersari possit, præfatur sese non aliis rationibus vsurũquàm quas ipsimet optime norit. Est autem inductio à simili: Sacra cõuiuia Christianorũ sunt pignora cõmunionis ipsorum cum Christo in primis, deinde etiã inter se: Israelitæ quoque suis sacrificiis mutuam in vna eadẽque religione copulationẽ sanciunt: Ita igitur etiam idololatræ cũ suis idolis aut potius dæmoniis (idola enim nihil sũt) solẽnib⁹ illis epulis copulãtur. Ex quo efficitur mẽsam illam esse dæmoniorũ mẽsam: fugiẽda est igitur vobis. Neque enim fieri potest vt cũ Domino simul & cum dæmoniis quicquam habeatis cõmune, nedum vt huiusmodi epulas in reb⁹ mediis rectè numeretis. An igitur vultis cũ Deo confligere, & si id feceritis, an vos putatis fore superiores?

Supra, 6.13
eccli. 37.31
Psal. 24.1

6 Accedens ad aliã idolothytorum speciem, repetit generalem illam regulã, In rerum mediarũ vsu non nostri separatim sed etiã proximorũ habendã esse rationem, ac proinde multa per se licita esse quæ propter proximi offensionẽ facere sit nefas. 7 Applicatio regulæ ad propositam hypothesin, Quicquid in macello vænit tanquã ex Domini manu promiscuè emere, & domi cũ fidelibus, siue etiam domũ ab infidelibus vocati, in priuato videlicet cõuictu, edere potestis: sed addita exceptione, nisi quis infirmus adsit cuius conscientia offendatur appositis immolatitiis carnibus. Tum enim vobis omnino habenda est illius infirmitatis ratio.

λεπε πορεύεσθε, πᾶν τὸ παρατιθέμενον
ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ
τὴν συνείδησιν.
Ἐὰν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ, Τοῦτο εἰδωλό-
28 θυτόν ἐστι, μὴ ἐσθίετε, δι' ἐκεῖνον τὸν μη-
νύσαντα, καὶ τὴν συνείδησιν. τοῦ γὰρ Κυρίου
ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.
29 Συνείδησιν δὲ λέγω οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ,
ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία
μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως;
30 Εἰ δὲ ἐγὼ χάριτι μετέχω, τί βλα-
σφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ;
31 Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι
ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε.
32 Ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις
καὶ Ἕλλησι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ.
33 Καθὼς κἀγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω,
μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ
τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι.

Κεφάλαιον ια΄

1 Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀ-
γὼ Χριστοῦ.
2 Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάν-
τα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα
ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε.
3 Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι παντὸς
ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστι· κεφαλὴ
δὲ γυναικός, ὁ ἀνήρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ,
ὁ Θεός.
4 Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προ-
φητεύων κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει
τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

tis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conscientiam.

At siquis vobis dixerit, Hoc idolis mactatum est, ne edite, propter illū qui indicauit, & propter conscientiam. Domini enim est terra & plenitudo ei⁹.

Cōscientiam autē dico nō tuā, sed illius alterius. [8]cur enim libertas mea dānatur ab alia cōsciētia.

Et si ego per gratiam cibum participo, cur ob id impius iudicor pro quo ego gratias ago?

[9]||Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriā Dei facite.

Estote sine offendiculo & Iudæis & Græcis, & Ecclesię Dei.

Sicut & ego per omnia omnibus placeo, nō quærens meā ipsius vtilitatē, sed multorū, vt seruētur.

CAP. XI.

I||Mitatores mei estote, sicut ego Christi.

[1]Laudo verò vos, fratres, quòd omnia mea meministis, & sicut tradidi vobis, traditiones retinetis.

[2]Velim autem vos nosse || Christū esse omnis viri caput: caput autem mulieris, virum: caput verò Christi, Deum.

[3]Omnis vir orās aut prophetans operto capite, dedecorat caput suum.

8 Ratio, qa nobis non est committēdū vt libertas nostra male audiat, & beneficium Dei quo vti debemus cum gratiarū actione, in crimen impietatis vertatur, idque nostra culpa, si infirmorum conscientiam malimus offēdere quam de nostro iure in re nihili decedere, atq; ita occasionē infirmis pbere ita de nobis & libertate Christiana iudicandi. Trāsfert autem Apostolus ista in suam personam, vt tanto minus habeant Corinthii quod illi opponant.

Coloss.1.7
2.Thess.3.9

9 Cōclusio, ita esse nobis instituendam vitam vt nos ipsos nō quærā, sed Dei gloriā, ac proinde ;quāplurimorum salutem: qua in re non dubitat seipsum Apostolus Corinthiis (suo videlicet gregi) sese pro exemplo proponere, sed ita vt eos ad ipsum archetypū (i. Christū) reuocet, quo & ipse respiciat.

Ephes.5.23

S pars tria capita complectens.

1 Quint⁹ huius epistolæ tractatus, De publicorū cœtuum recta dispositione, tria capita cōplectens, nempe de virorū & fœminarum decēti habitu, de Cœnæ Domini ritu, & de recto donorū spiritualiū vsu. Reprehensurus autē nonnulla, incipit tamē ab eorū laude vniuersali, traditiones appellās, particulares de decore & honestate leges, ad Ecclesiasticā politiā spectātes, quas postea Canonas vocarūt. 2 Deū in Christo mediatore proponit nō modo pro doctrinæ, sed etiā pro Ecclesiastici decori fine ac scopo. Deinde ad quæstionem propositā, de virorū & fœminarum habitu in publicis cœtibus decēti, illud accōmodans, declarat fœminā vno gradu inferiorē esse viro, ex Dei ordinatione, virum autē sic subiectū esse Christo, vt in eo oporteat gloriā Dei propter præeminentiā sexus elucere. 3 Hinc colligit, viros, si aperto capite (quod tū habebatur subiectionis signū) publicis cœtibus ad audiendū Verbū & preces cōcipiendas coactis intersint, sua veluti dignitate seipsos priuare, cōtra Dei ordinationem.

4 Vicissim etiā colligit, fœminas quæ subiectionis signo, id est velo, sublato, in Ecclesiasticis cœtibus apparent, seipsas dedecorare.

5 Argumentum primum à sensu cōmuni, quasi dictāte fœminis natura, turpe illis esse nō velato capite prodire in publicum, quū tā densis & prolixis comis eas donarit, quas etiā adeò studiosè alant vt nullo modo radi sustineant.

*Gen.*1.26.27, & 5.1, & 9.6
*coloss.*3.10
*Gen.*2.23

6 Occupatio, Nōne etiā comæ viris datæ sunt? Concedo, inquit Apostolus, sed aliud obstat. Nam cōditus est vir vt in eius dominio eluceat Dei gloria: fœmina vero, vt suæ subiectionis professione virum reddat augustiorem.

7 Inæqualitatem mulieris probat ex eo quod vir sit materiale fœminæ principium.

8 Secundò, ex eo quòd fœmina sit viri causa cōdita, nō autem vir in fœminæ gratiam.

[4] Omnis verò mulier o-
rans aut prophetans non
operto capite, dedecorat
caput suum: [5]nam *id* vnū
ac idem est acsi rasa esset.

Nā si non velatur mu-
lier, etiā tondeatur: quòd
si turpe mulieri tonderi
aut radi, veletur.

[6] Vir enim non debet
velare caput, ||quum *is* i-
mago sit & gloria Dei: at
mulier, gloria viri est.

[7] Non enim est vir ex
muliere, sed mulier ex
viro.

[8]||Neque enim conditus
est vir propter mulierem,
sed mulier propter virū.

[9]Propter hoc debet mu
lier potestatem habere in
capite, [10]propter Angelos.

[11] Attamē neq; vir abs-
que muliere, neq; mulier
absque viro, in Domino.

Sicut enim mulier ex
viro *est*, ita & vir per mu-
lierem: omnia verò ex
Deo.

[12] Apud vosipsos iudi-
cate, *Num* decorū est mu-
lierem non velatam Deū
orare?

An ne natura quidem
ipsa hoc vos docet, quòd
viro quidem, comatum
esse dedecori sit:

Contrà mulieri, coma
tam esse, gloriæ sit? Nam
coma pro velamine data
est ei.

5 Πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη ἢ προ-
φητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ,
καταισχύνει τὴν κεφαλὴν ἑαυτῆς· ἓν
γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ.

6 Εἰ γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνή, καὶ
κειράσθω· εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κεί-
ρασθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλυπτέ-
σθω.

7 Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακα-
λύπτεσθαι τὴν κεφαλήν, εἰκὼν καὶ δό-
ξα Θεοῦ ὑπάρχων· γυνὴ δὲ δόξα ἀν-
δρός ἐστιν.

8 Οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικός, ἀλλὰ
γυνὴ ἐξ ἀνδρός.

9 Καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν
γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα.

10 Διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν
ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, διὰ τοὺς ἀγ-
γέλους.

11 Πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικός,
οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρός, ἐν Κυρίῳ.

12 Ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρός, οὕ-
τω καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός· τὰ δὲ
πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ.

13 Ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε, πρέπον ἐστὶ
γυναῖκα ἀκατακάλυπτον τῷ Θεῷ
προσεύχεσθαι;

14 Ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑ-
μᾶς ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία
αὐτῷ ἐστι·

15 Γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ
ἐστιν; ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου δέ-
δοται αὐτῇ.

9 Cōclusio, oportere velatas esse fœminas, vt subiectionem externo signo testentur. 10 Quid hoc sit, nondum mihi liquet. 11 Digressio, quam adhibet Apostolus ne quod de virorum eminentia, & fœminarū gradu inferiore dictum erat politiæ Ecclesiasticæ respectu, perinde accipiatur acsi nullus sit istius imparitatis modus. Viros ergo docet sic eminere vt interea solos viros non condiderit Dominus, sed etiam fœminas: & ita esse conditam fœminam ex viro, vt viri vicissim interuentu fœminæ gignantur: quæ res admoneant ita vtrinque seruandum esse illum sexus gradum, vt mutua coniunctio foueatur.
12 Inculcat argumentum à communi naturæ sensu sumptum.

Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς 16
τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ
ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ.
Τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, 17
ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ἧττον
συνέρχεσθε.
Πρῶτον μὲν γὰρ συνερχομένων ὑμῶν 18
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑ-
μῖν ὑπάρχειν· καὶ μέρος τι πιστεύω.
Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα 19
οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.
Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ
αὐτὸ, οὐκ ἔστι Κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν. 20
Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμ-
βάνει ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, 21
ὃς δὲ μεθύει.
Μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν 22
καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ
καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ
ἔχοντας; Τί ὑμῖν εἴπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς;
ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ.
Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου ὃ 23
καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς
ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον·
Καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε, 24
Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς
τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.
Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ
δειπνῆσαι, λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ 25
καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι.
τοῦτο ποιεῖτε ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν
ἐμὴν ἀνάμνησιν.

[13]Quòd siquis videtur cõtentiosus esse, nos eiusmodi consuetudinem nõ hamus, neque Ecclesiæ Dei.

[14]Hoc verò *ita* denũtio vt vos non laudem, quòd *videlicet* non cum emolumento sed cum detrimẽto conuenitis.

[15] Primùm enim quum conuenitis in Ecclesia, audio dissidia inter vos esse: & aliquã partem credo.

[16] Oportet enim etiam hæreses inter vos esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant inter vos.

Itaque quũ conuenitis in vnum, *hoc* non est Dominicam cœnam edere.

Nã vnusquisq; propriã cœnam præoccupat in vescẽdo: & hic quidem esurit, ille verò ebrius est.

[17]Enimuerò nũ domos nõ habetis ad edendũ & bibendum? aut Ecclesiam Dei cõtemnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid vobis dicam? laudabo vos? in hoc nõ laudo.

[18]Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, Dominum Iesum *videlicet* ea nocte qua proditus est, accepisse panem:

||Et gratiis actis fregisse, ac dixisse, Accipite, edite: hoc meũ est corpus quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei recordationem.

Itidem & poculũ, postquam cœnasset, dicendo, Hoc poculum, est Nouũ illud testamentũ per meũ sanguinẽ: hoc facite quotiescunque biberitis, ad mei recordationem.

13 Præfractè contentiosis ad vltimũ opponẽdũ est Ecclesias Dei alienas esse à contentionibus.

14 Trãsitio ad sequẽtem tractatum de recta Cœnæ Domini administratione. Vtitur autem hac asperiore præfatione Apostolus, vt intelligant Corinthii se quod in genere obseruabant, (id est Apostoli monita) in re tamẽ vel præcipua non sine magna culpa neglexisse.

2. caput 5. partis.

15 In Cœna Domini rite celebrãda requiritur vnio tum in doctrinæ veritate, tum in affectibus, ne profanetur.

16 Schismata & hæreses etsi ex diabolo oriũtur & mala sunt, tamen temere nõ eueniunt, & electorum etiam cõmodo cedunt.

Matth. 26.26
marci 14.22
luc. 22.17

17 Agapas quàuis diu & quidem laudabiliter auctoribus ipsis Apostolis in Ecclesiis vsurpatas, tamen propter abusum tollẽdas censet Apostolus.

18 Vera celebrandæ Cœnæ Domini forma ex ipsius institutionẽ petenda est, cuius hæ partes sunt quod ad pastores attinet, Annuntiare mortẽ Domini prædicando ipsius verbũ: benedicere panẽ & vinum, inuocato Dei nomine, & eius institutione cum precibus explicata: ac demum fractum panem, comedendum, & acceptum poculum, bibendum tradere, vnà cum gratiarum actione. Ex parte verò gregis, Probare seipsum. i. explorare tum notitiam, tum fidem, tum resipiscentiam suam: annuntiare mortem Domini. i. vera fide ipsius verbo & institutioni assentiri: ac demum acceptum ex ministri manu panem edere, & vinũ bibere, & gratias Domino agere. Hæc fuit Pauli & Apostolorum liturgia.

19 Qui sacra symbola contemnit (id est minus rectè iis vtitur) non panis & vini, sed rei ipsius (id est Christi) cõtemptor habetur, & eius sceleris graues pœnas luet.
Ioh.5.55
2.Cor.13.5
20 Probatio suiipsius necessario in cœna requiritur, ac proinde admitti ad illam nõ debẽt qui seipsos probare non possunt, veluti infantes, furiosi ac mente capti, itémque homines Christianæ religionis vel nulla vel non satis plena cognitione imbuti, & siqui alii sunt eiusmodi.
21 Profanatio corporis & sanguinis Domini in ipsius mysteriis seuere ab ipso vindicatur, ac proinde tanto malo tempestiuè occurrẽdum, sese condemnãdo & corrigendo.
3. caput 5. partis
22 Cœna Domini est communis actio Ecclesiæ, ac proinde priuatis cœnis nullus locus relinquitur.

Quotiescunque enim 26
ederitis panem hunc, &
poculum hoc biberitis,
mortem Domini annun-
tiatis, vsquequo venerit.
[19]||Itaque quisquis ede 27
rit panem hunc, aut bibe-
rit hoc poculũ Domini in
dignè, reus tenebitur cor-
poris & sãguinis Domini.
[20]||Probet autẽ quisque 28
seipsum, & ita de pane il-
lo edat, & de poculo illo
bibat.
Nã qui edit & bibit indi 29
gnè, damnationẽ sibiipsi
edit & dibit, non discer-
nens corpus Domini.
[21]Propterea inter vos 30
multi *sunt* debiles & inua
lidi, & dormiunt multi.
Etenim si nosipsos di-
iudicaremus, nõ punire- 31
mur.
Sed quũ punimur, à Do- 32
mino erudimur, ne cum
mundo condemnemur.
[22]Itaque, fratres mei, quũ
conuenitis ad vescẽdum, 33
alius alium expectate.
[23]Quòd siquis esurit, do
mi edat: ne ad condemna 34
tionẽ conueniatis. [24]Reli
qua verò, quum venero,
constituam.

CAP. XII.

PORro de spirituali-
bus *donis*, fratres, no
1 lim vos in ignoran-
tia versari.
2 [2]Scitis vos Gẽtes fuisse q
ad idola illa muta, prout
rapi contigisset, abripie-
bamini.

Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ
τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ
Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ.
Ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ
πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνο-
χος ἔσται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου.
Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ
οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ πο-
τηρίου πινέτω.
Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρί-
μα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων
τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.
Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ
ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί.
Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐ-
κρινόμεθα.
Κρινόμενοι δέ, ὑπὸ Κυρίου παι-
δευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατα-
κριθῶμεν.
Ὥστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς
τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε.
Εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα
μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε. Τὰ δὲ λοιπά,
ὡς ἂν ἔλθω διατάξομαι.
Κεφάλαιον ιβ
ΠΕρὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοί,
οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν.
Οἴδατε ὅτι ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴ-
δωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγό-
μενοι.

23 Non ad pascendum ventrem, sed ad animum cõmunione Christi reficiendũ instituta est Cœna Domini, ac proinde a cõmunibus epulis separari debet. 24 Quæ ad ordinem spectant, vt locus, tempus, precum formulæ, & cætera eiusmodi, pro ratione temporum, locorum & personarum, disposuit Apostolus in Ecclesiis. 1 Iam aggrediẽs tertium locũ huius tractatus, id est de recto spiritualium donorum vsu, non obscurè significat, Corinthios illis fuisse abusos. Nam qui excellebant, ambitiosè illa iactantes, Deum horum donorum authorem sua laude fraudabant: & nulla fratrum habita ratione, illis ad inanem ostentationem abutebantur, ac proinde Ecclesiam illorum donorũ vsu priuabant. Abiectiores autem vicissim excellentioribus inuidentes, secessionem meditabantur, vt totum illud corpus veluti disiectum ac dissipatum esset. Istis ergo abusibus remedium allaturus, primùm eos iubet diligenter cõsiderare, se omnia hæc dona aliunde habere, nempe ex Dei gratia ac mera liberalitate, ad cuius gloriã sint referenda. 2 Hoc probat ex prioris eorum statũs collatione cùm eo in quo tum erant excellentibus illis donis ornati.

3 Διὸ γνωρίζω ὑμῖν ὅτι οὐδεὶς ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν, καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

4 Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα·

5 Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος·

6 Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτός ἐστι Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

7 Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον.

8 Ὧι μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα·

9 Ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι· ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι·

10 Ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν.

Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ
11 αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.

Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἕν ἐστι, καὶ μέλη
12 ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνός, πολλὰ ὄντα, ἕν ἐστι σῶμα· οὕτω καὶ ὁ Χριστός.

Καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάν-
13 τες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν· εἴτε

3 [3]Quapropter notum vobis facio, || nullũ per Spiritum Dei loquentem, dicere Iesum anathema, || & neminem posse dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum sanctum.

4 [4]Discrimina autẽ donorum sunt, sed idem Spiritus:

5 Et discrimina ministeriorum sunt, sed idẽ Dominus:

6 Et discrimina facultatum sunt, sed idẽ est Deus efficiẽs eas omnes in quibusuis.

Vnicuique verò datur
7 declaratio Spiritus ad vtilitatem.

8 [5]Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii verò sermo cognitionis, per eundem Spiritum:

9 Alii verò fides, per eũdem Spiritũ: alii verò dona sanationum, per eundem Spiritum:

10 Alii verò facultates *edendarum* virtutum, alii verò prophetia, alii verò discretiones spirituum, alii verò genera linguarũ, alii verò interpretatio linguarum.

|| Sed omnia hęc efficit
11 vnus ille & idem Spiritus, distribuens priuatim *illa* singulis [6]sicut vult.

[7]Sicut enim corpus v-
12 num est, & membra habet multa, omnia verò membra corporis vnius, multa quum sint, vnum sunt corpus: [8]ita & Christus.

Etenim per vnum Spi-
13 ritũ nos omnes in vnum corp⁹ baptizati sum⁹: siue

3 Conclusio, Scitote igitur vos de Christo ne hiscere quidẽ in ipsi⁹ gloriam posse, nisi ex Spiritus sãcti gratia.

Marci 9.39
Suprà, 8.6
ioh. 13.13
philip. 2.10

4 Secundo loco iacit aliud fundamẽtum, nempe diuersa quidẽ esse hæc dona, sicut diuersæ sunt functiones, & diuersa earundẽ munera, sed vnũ eundẽmque Spiritum, Dominum, ac Deũ, esse omnium istorum datorem, & quidẽ in eundem finem, nempe ad communẽ vtilitatem.

5 Explicat illam multiplicem diuersitatem, commemoratis pcipuis donis, inculcans qđ ãtea dixerat, ab vno & eodem spiritu omnia hæc pficisci.

Rom. 12.3
ephes. 4.8

6 Adiicit etiã aliquid amplius, nempe dona ista quãuis imparia, sapientissime tamen distribui, quoniam Spirit⁹ Dei voluntas sit huius distributionis regula.

7 Illustratio superioris dicti, adhibita corporis similitudine, Hoc, inquit, apertè conspicitur in corpore, cuius diuersa quidẽ membra sunt, sed ita coniuncta vt vnum corpus constituant. 8 Applicatio similitudinis: Ita etiam, inquit, de Christo mystico constituendũ est. Nos enim omnes qui credimus siue Iudæi siue Græci, sumus eodem baptismo simul deuincti cum nostro capite, vt ita vnũ corpus ex pluribus membris compactum construatur: & ex eodem poculo eundem Spiritum hausimus, communem videlicet sensum ac motum spiritualem.

9 Amplificat quod ex illa similitudine consequebatur: acsi dicat, adeò non impediri corporis vnitatē hac diuersitate membrorum vt non possit etiam esse corpus nisi pluribus & quidem diuersis membris constet.

10 Iam superstruit doctrinam iactis illis fundamētis, primùm quidem manens in proposita similitudine, deinde etiam nude & simpliciter. Compellat autē priore loco eos q. non ita excellentibus donis præditi, idcirco sese ab aliis segregabant, quibus nimirum inuidebāt. Hoc autē, inquit, peride est ac si negaret pes se esse ex corpore, quoniā nō est manꝰ: vel auris, quia non est oculus. Oportet ergo potiꝰ omnia simul mutuis vsibꝰ colligata, vnitatem corporis tueri.

11 Rursum eosdem compellans, docet fore vt si obtinerent quod

Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes vna potione potati sumus in vnum Spiritum.

14 [9]Etenim corpus nō est vnum membrum, sed multa.

15 [10]Si dicat pes, Quia nō sum manus, non sum ex corpore: num ob id non est ex corpore?

16 Et si dicat auris, Quia nō sum oculus, non sum ex corpore: num ob id non est ex corpore?

17 [11] Si totū corpus oculus, vbi auditus? si totum auditus, vbi odoratus?

18 Nunc autē Deus collocauit membra, singula sigillatim in corpore, sicut voluit.

19 Quòd si essēt omnia vnū mēbrum, vbi corpus?

20 Nunc verò multa quidem membra sunt, vnum verò corpus.

21 [12]Non potest autē oculus dicere manui, Nō est mihi opus te: aut rursum caput pedibus, Non est mihi vobis opus.

22 Imò multo potius, quæ videntur membra corporis infirmissima esse, necessaria sunt:

23 Et quæ putamus mēbra corporis maximè esse inhonesta, iis honorē ampliorē circūponimus: & quæ sunt in nobis indecora, copiosiorem decorem habent.

Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν.

14 Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά.

15 Ἐὰν εἴπῃ ὁ πούς, Ὅτι οὐκ εἰμὶ χείρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος· οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος;

16 Καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ οὖς, Ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμὸς, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος· οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος;

17 Εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὄσφρησις;

18 Νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη, ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν.

19 Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;

20 Νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα.

21 Οὐ δύναται δὲ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρί, Χρείαν σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσί, Χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω.

22 Ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον, τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι.

23 Καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν· καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει.

petunt, nempe vt omnes inter se essent æquales, corporis totius ac proinde ipsorummet destructio consequeretur: quoniam corpus non esset nisi ex pluribus & quidem diuersis inter se cohærentibus membris compositum. Ac nequis minus recte distributam esse istam imparitatem causetur, addit, Deum ipsum omnia illa simul compegisse. Oportet igitur omnia simul manere connexa, vt saluum corpus perduret.

12 Iam ex aduerso compellat excellētioribus donis ornatos, monens ne inferiores, tanquam inutiles aut nullius sint vsus, aspernentur. Deus enim, inquit, sic istam inæqualitatem temperauit, vt excellentiora & speciosiora membra aliis abiectioribus & pudendis carere nullo modo possint, ac de illis tegendis & curandis magis etiam laborent: vt hoc modo mutua necessitas totum corpus velut in pace & concordia contineat: vt quanuis impar sit singulorum seorsim consideratorum gradus ac conditio, tamen quia simul sunt copulata, communia habeant tum commoda tum incommoda.

Τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν, οὐ χρείαν 24
ἔχει· ἀλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶ-
μα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς
τιμήν.

Ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, 25
ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι
τὰ μέλη.

Καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει 26
πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἓν μέ-
λος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη.

Ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέ- 27
λη ἐκ μέρους.

Καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ 28
ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτε-
ρον προφήτας, τρίτον διδασκάλους,
ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα
ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη
γλωσσῶν.

Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες 29
προφῆται; μὴ πάντες διδάσκαλοι;
μὴ πάντες δυνάμεις;

Μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰα- 30
μάτων; μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσι;
μὴ πάντες διερμηνεύουσι;

Ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείτ- 31
τονα. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑ-
μῖν δείκνυμι.

Κεφάλαιον ιγ.

Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ
καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, 1
γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον.

Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ
τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶ- 2
σιν· καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε
ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐ-
δέν εἰμι.

Nam quæ sunt in nobis decora, *iis decore* non est opus: sed Deus simul temperauit corpus, ei cui deerat, copiosiore tributo honore:

Vt ne sit dissidium in corpore, sed membra idé curent alia pro aliis.

Itaque siue patitur vnũ mébrum, simul dolent omnia mébra: siue honore afficitur vnũ mébrum, simul gaudét omnia mébra

Vos auté estis corpus Christi, & mébra ex parte.

||Et alios quidem constituit Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertiò doctores, deinde *cõstituit* potestates, deinde dona sanationũ, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.

Nũ omnes, Apostoli? nũ omnes, Prophetæ? nũ omnes, Doctores? num omnes *sunt* potestates?

Nũ omnes donũ habét sanationum? num omnes linguis loquuntur? num omnes interpretantur?

14 Sed ambite dona potiora. Et porro iter ad excellentiam vobis indicabo.

CAP. XIII.

SI linguis hominum loquar & Angelorũ, charitaté auté nõ habeã, factus sum æs resonãs aut cymbalum tinniens.

Et si habeã prophetiã, & nouerim mysteria omnia, omnémq; scientiã: & si habeã totã fidé, adeo vt || montes transferam, charitatem autem nõ habeam, nihil sum.

13 Eandem doctrinã iam absq; allegoria Corinthiis applicat, monens, quũ reipsa perspiciãt diuersas esse functiones & diuersa dona, superesse vt neq; inuidia, neque ambitione peccét alii in alios, sed potiꝰ mutua charitate coniuncti, singuli quod acceperint, pro ministerii sui ratione, in cõmunem vsum conferant. *Ephes.4.11*

14 Ambitiosos & inuidos sanctam quãdam ambitionẽ & inuidentiã docet, puta si præstantissimis.i. Ecclesiæ vtilissimis, quibusq; donis studeát, ac proinde charitate quæ cæteris lõgè præstat, alii alios cõtendant superare.

1 De charitate primo loco disserit, cuius præstãtiã primùm ex eo demõstrat quod nisi ipsa interuenerit, reliqua õnia dona sint pro nihilo corã Deo. quod partim inductione probat, partĩ etiã argumento à causa finali. Quorsũ enim illa dona nisi ad Dei gloriã & Ecclesiæ vtilitaté, vt antè probauit? Dona auté ista, nisi adsit charitas, nullum rectum vsum habent.

Matth.17.20

Et si insumam alendis
egenis omnes facultates
meas, & si tradam corpus
meum vt comburar, cha-
ritatem autē non habeā,
hoc nihil *mihi* prodest.
[2]Charitas patiens est, co
mis est: charitas non in-
uidet, charitas nō agit per-
peram, non inflatur,
Non agit indecorè, nō
quærit quæ sua sunt, non
irritatur, nō cogitat malū,
Non gaudet iniustitia,
gratulatur autē veritati:
Omnia suffert, omnia
credit, omnia sperat, o-
mnia sustinet.
[3]Charitas nunquā exci
dit: sed & prophetiæ abo-
lebūtur, & līguæ cessabūt,
& cognitio abolebitur.
[4] Ex parte enim cogno
scimus, & ex parte prophe
tamus:
Postquam autem adue-
nerit quod perfectū est,
tunc quod ex parte est a-
bolebitur.
[5]Quū essem infans, vt in
fans loquebar, vt infans
cogitabam, vt infans sen-
tiebam: postquā autem
factus sum vir, aboleui
quæ infantis erant.
[6]Cernimus enim nunc
per speculum & per æni-
gma, tunc autem coram
cernemus: nunc cognosco
ex parte, tūc verò cogno-
scā prout edoctus fuero.
[7] Nunc verò manet
fides, spes, charitas,

3 Καὶ ἐὰν ψωμίζω πάντα τὰ ὑπάρ-
χοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά
μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ
ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι.
4 Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται·
ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. ἡ ἀγάπη οὐ περπε-
ρεύεται, οὐ φυσιοῦται,
5 Οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς,
οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν,
6 Οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει
δὲ τῇ ἀληθείᾳ·
7 Πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλ-
πίζει, πάντα ὑπομένει.
8 Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει· εἴτε δὲ
προφητεῖαι καταργηθήσονται, εἴτε
γλῶσσαι παύσονται, εἴτε γνῶσις καταρ-
γηθήσεται.
9 Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέ-
ρους προφητεύομεν·
10 Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ
μέρους καταργηθήσεται.
11 Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλά-
λουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐ-
λογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήρ-
γηκα τὰ τοῦ νηπίου.
12 Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰ-
νίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσω-
πον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπι-
γνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην.
13 Νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη,

2 Charitatis vim & naturā partim ex cō trariorum cō paratione, partim ex suis effectis pulcherrimè describit: ex quibus etiam intelligāt Corinthii tum quàm sit in Ecclesia nō tātùm vtilis, sed etiam necessaria: tum etiam quantopere ab ea sint alieni, ac proinde quàm de nihilo superbiant.

3 Secundò, charitatis præstantiam cōmendat ex eo quòd nunquā in sanctis abolebitur, reliquis autem illis donis, ad ædificationē Ecclesiæ tantisper dū hic viuimus necessariis, nullus erit in altero illo seculo locus.

4 Ratio, qa nunc eo statu sumus vt quotidie discere nos oporteat, ac proinde illis adminiculis, puta linguarum & rerū perceptione, ac proīde earum doctorib⁹ egeam⁹. Tūc verò quū omnem Dei cognitionem adepti fuerimus, quorsū illa quæ nonnisi imperfectis ac proinde gradatim ad perfectionē contēdentibus, adhibētur?

5 Illustrat quod dixerat, egregia similitudine, cōparans hanc vitā infātiæ, in qua balbutimus potius quam loquimur, & nihil nisi puerile cogitamus ac sentimus, ideóq; iis indigemus quæ & linguā & mentē formēt: vbi autē adoleuimus, quorsū illā balbutiē, pueriles nænias, illa deniq; quib⁹ sensim formata est nostra infātia requireremus?

6 Accōmodatio similitudinis: infantiæ quidē, ad præsentē vitā, in qua obscurè res diuinas, pro collata nobis lucis modulo, perceptis linguis, & auditis Ecclesiasticis doctoribus, intuemur: virilis autē & constantis ætatis, ad illā cælestē & æternā vitā, in qua Deum ipsū præsentē cernentes, & plena eius luce irradiati, quorsū hominū vocē, & mundana illa imperfectissima requireremus? Tunc tamen longè feruentissimo amore sancti omnes cum Deo & inter se deuincientur, ac proinde non abolebitur charitas, sed perficietur, quamuis non iis officiis coletur quæ ad huius vitæ infirmitatem peculiariter spectant.

7 Conclusio, acsi dicat Apostolus, Ea igitur tum erit nostra conditio: nunc autem tria nobis adsunt, & firma permanēt, si modo Christi sumus, vtpote sine quib⁹ vera religio cōstare nō potest, nēpe fides, spes, & charitas. Inter ista verò maxima est charitas, vtpote quæ in futura vita nō aboleatur vt aliæ, sed

perficiatur. Quũ enim fides & spes in res promissas & futuras feratur, illas præsentes adepti, quorsum fidem & spem haberemus? At nos illic demum & Deum & nos mutuò verè & perfectè amabimus.

τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη.

Κεφάλαιον ιδ.

Διώκετε τὴν ἀγάπην, ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά· μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε.

Ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. οὐδεὶς γὰρ ἀκούει, πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια.

Ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν.

Ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· ὁ δὲ προφητεύων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ.

Θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. μείζων γὰρ ὁ προφητεύων ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ.

Νυνὶ δὲ, ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ;

Ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ δῷ, πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθαριζόμενον;

Καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον;

tria hæc: maxima autem harum charitas.

CAP. XIIII.

1 Sectamini charitaté, ambite auté spiritualia: magis tamen vt prophetetis.

2 Nam qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. nullus enim audit, spiritu verò loquitur mysteria.

3 Qui autem prophetat, hominibus loquitur ædificationem, & exhortationem, & consolationem.

4 Qui loquitur lingua, seipsũ ædificat: qui verò ꝓphetat, Ecclesiã ædificat.

5 Velim auté omnes vos loqui linguis, magis tamé vt prophetetis. maior enim *est* qui prophetat q̃ qui loquitur linguis, nisi si interpretetur, vt Ecclesia ædificationé accipiat.

6 Nunc verò, fratres, siue niã advos linguis loqués, quid vos iuuabo, nisi vobis loquar aut per reuelationem, aut per cognitioné, aut per prophetiam, aut per doctrinam?

7 Atqui inanima quæ sonũ edũt, siue tibia *sit*, siue cithara, nisi distinctioné tonis dederint, quomodo cognoscetur quod tibia canitur aut cithara?

8 Etenim si incertũ sonũ tuba dederit, quis apparabitur ad bellum?

1 Illatio ex præcedẽtib⁹: Quum igitur sit præstantissima charitas, illã vobis in primis ducẽ proponite: ac ꝓinde ea ducite excellentissima quæ quamplurimis prosunt, (vt est ꝓphetia, id est docẽdæ & applicandæ doctrinæ donum: quod quũ sit excellentissimum & plurimo in Ecclesia vsui, tamẽ contemnebatur præ aliis) nõ autẽ quæ in speciẽ magis possunt videri mirifica, vt est linguarum donum, quum videlicet quispiam repentè multarũ linguarũ cognitiõe donabatur: qđ homines in primis obstupefaciebat, nec tamẽ per se vllius erat vsus, nisi adesset ĩterpres.

2 Taxat peruersum de dono linguarũ iudicium. Cur enim conferebatur? nempe vt eo plurib⁹ populis patefierent Dei arcana. Itaque constat prophetiam, cui seruire oportuit linguarũ donum, esse isto præstantiorem: ac proinde non rectè iudicare Corinthios qui linguas pluris quàm prophetiam faciebant, quoniam videlicet in linguarum dono plus inerat ostentationis. Hinc autem alter abusus illius doni linguarum consequebatur, quum Corinthii in publico cœtu linguis vterentur absque interprete: quod etsi fieri poterat cũ aliquo fructu eius qui loquebatur, tamẽ verum vsum illius doni corrũpebat, quum nulla inde vtilitas ad auditores rediret, & publici cœtus non ad priuatam alicuius sed ad communem omnium vtilitatem sint instituti.

3 Illustrat quod dixerat, sumpta à musicis instrumentis similitudine, quæ & ipsa quanuis articulatè non loquantur, tamen sonis suis distinguuntur, vt aliquis sit illorum vsus.

4 Necessitatem interpretationis cum linguarũ dono coniungẽdæ ostẽdit ex idiomatũ multiplici varietate, adeò vt sine interprete ali⁹ alii loquens, perinde faciat ac si [illegible] loquatur.

5 Cõclusio, Si volunt spiritualibus illis donis ita vt par est excellere, quærẽdã ipsis esse Ecclesiæ vtilitatẽ, ac proĩde donum linguarum non aliter vsurpãdũ quàm si accesserit peregrinæ linguæ interpretatio, siue ex eodẽ loquentis ore, siue ab alio ĩterprete.

6 Ratio, qa non satis est nos sic loqui in Ecclesia, vt ipsi Deum colam⁹ spiritu, id est pro ratione doni qđ accepim⁹; sed etiam oportet nos à cœtu intelligi, ne quod dicimus sit reliquis infructuosum.

7 Alia ratio, Quum oporteat Ecclesiã loquẽti assentiri, atque adeò hunc assensum testari, quomodo assentiẽtur qui nõ intellexerunt quid dictum sit?

Matth.18.5

8 Seipsum proponit pro exemplo, tũ vt pudeat illos stultæ ambitionis, tam vt omnem inuidiæ suspicionem effugiat.

9 Liberè iam arguit eos puerilis inscitiæ, qui donum linguarum ad ædificationem Ecclesiarum collatum, non videant in maledictionis instrumentum hac sua ambitione conuerti, quum inter pœnas quibus populi sui duritiem vltus est Dominus, hæc etiam exprimatur quòd eos inter peregrinos disperserit quorum linguam non intelligebant.

Ita & vos nisi per linguã, bene significantẽ sermonem edideritis, quomodo intelligetur quod dicitur? eritis enim in aerem loquentes.

[4]Tot, prout inciderit, genera vocũ sunt in mundo, & nihil est mutum.

Nisi igitur sciero vim vocis, ero ei qui loquitur barbarus: & qui loquitur, apud me, barbarus *fuerit*.

[5] Ita & vos, quãdoquidem spiritus ambitis, ad ædificationem Ecclesiæ quærite vt excellatis.

Quapropter qui loquitur lingua, precetur vt interpretetur.

[6]Nam si precer lingua, spirit⁹ meus precatur: sed intelligentia mea est infructuosa.

Quid est igitur? precabor spiritu, sed precabor etiam intelligentia: psallã spiritu, sed psallam etiã intelligentia.

[7] Quãdoquidẽ si benedixeris spiritu, is qui implet locum idiotæ quomodo dicturus est Amen ad tuam gratiarum actionẽ? nã quid dicas nescit.

Nam tu quidem bene gratias agis, sed alius non ædificatur.

[8] Gratias ago Deo meo quòd magis q̃ vos omnes linguis loquar.

Sed in Ecclesia malim quinque verba ex intelligentia mea loqui, vt & alios instituã, quàm decẽ millia verborum lingua.

[9]Fratres, ne estote pueri

9 Οὕτω καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες.

10 Τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον.

11 Ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος· καὶ ὁ λαλῶν, ἐν ἐμοὶ βάρβαρος.

12 Οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε.

13 Διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω ἵνα διερμηνεύῃ.

14 Ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται· ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι.

15 Τί οὖν ἐστι; προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ· ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ.

16 Ἐπεὶ ἐὰν εὐλογήσῃς τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ; ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδε.

17 Σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ᾽ ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται.

18 Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν·

19 Ἀλλ᾽ ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ.

20 Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς

φρεσὶν· ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ
φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε.

Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, Ὅτι ἐν ἑτε- 21
ρογλώσσοις, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις, λα-
λήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ᾽ οὕτως
εἰσακούσονταί μου, λέγει Κύριος.

Ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, 22
οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἡ
δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς
πιστεύουσιν.

Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη 23
ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες γλώσσαις λα-
λῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ ἰδιῶται, ἢ ἄπιστοι,
οὐκ ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε;

Ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλ 24
θῃ δέ τις ἄπιστος, ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ
πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων·

Καὶ οὕτω τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ
φανερὰ γίνεται· καὶ οὕτω πεσὼν ἐπὶ πρόσω- 25
πον, προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων
ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστι.

Τί οὖν ἐστιν, ἀδελφοί; ὅταν συνέρ- 26
χησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδα-
χὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔ-
χει, ἑρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδο-
μὴν γινέσθω.

Εἴτε γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ
πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος· καὶ εἷς 27
διερμηνευέτω.

Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, σιγάτω
ἐν ἐκκλησίᾳ· ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ 28
Θεῷ.

Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτω-
σαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν. 29

intelligentia: sed mali-
tia pueri, intelligētia ve-
rò adulti estote.

In Lege scriptum est, *Esa.28.11*
||Propterea per diuersæ
linguæ *homines* & alia la
bra loquar populo huic,
& ita quoque me non au
dient, dicit Dominus.

[10]Linguæ igitur sunt si-
gnum, non iis qui credūt,
sed infidelibus: prophetia
verò non infidelibus, sed
credentibus.

[11]Itaque si eôdem con-
uenerit tota Ecclesia & o-
mnes linguis loquantur,
ingrediantur autem idio-
tæ vel infideles, nónne di
cent vos furere?

Sed si omnes prophe-
tent, ingrediatur autē infi
delis quispiā aut idiota,
arguitur ab omnibus, diiu
dicatur ab omnibus:

Et ita occulta cordis e-
ius manifesta fiunt: atque
ita procidens in faciem,
adorabit Deū, renuntiās
Deum verè in vobis esse.

[12]Quid igitur est fratres?
quoties conuenitis, quis-
que vestrûm canticū ha-
bet, doctrinam habet, lin
guam habet, reuelationē
habet, interpretationem
habet: omnia ad ædifica-
tionem fiant:

[13]Siue lingua quis lo-
quitur, *fiat* per binos, aut
ad plurimum ternos, & vi
cissim: vnus autem inter-
pretetur.

Quòd si non sit inter-
pres, taceat in Ecclesia *qui*
loquitur lingua: sibiipsi ve
rò loquatur & Deo.

[14]Prophetæ autem duo
aut tres loquantur, & alii
diiudicent.

10 Cōclusio, Linguarū igitur donū puniendæ incredulitati seruit nisi ad ꝓphetiā (id est interpretationē Scripturæ) referatur, ac ꝓinde ab audiētib⁹ percipiatur quod dicitur.

11 Aliud argumentū, nō modo inutile esse fidelibus linguarum donum absque ꝓphetia, sed etiā tum iis, tum infidelibus, quos oportuit in cœtu fidelium lucrifieri, plurimum nocere. Ita enim fieri vt videantur aliis furere fideles, nedum vt infideles ita erudiātur.

12 Conclusio, ædificationem Ecclesiæ esse regulā ac normam recti spiritualiū donorū vsus.

13 Forma vsus doni linguarum, Vni & alteri aut ad summum trib⁹ vicissim in cōuentu, si modò adsit interpres aliquis, liguarū dono vti fas esto: sin abfuerit interpres, qui eo dono præditus est, sibi soli loquitor.

14 Forma ꝓphetiæ, Duo aut tres proponunto, reliqui diiudicāto quod propositū fuerit, num sit videlicet verbo Dei cōsentaneum. Si in isto examine aliquid suppeditarit Dominus cuipiam, loquendi partes ei conceduntor. Quiuis, sed suo ordine & sigillatim, ad prophetandum, quoad Ecclesiæ ædificatio feret, admittitor. Alii aliorum iudiciis se regi sinunto.

15 Mulieribus silētium in publico cœtu imperatur, præcipitur vero vt domi ex viris suis percontētur.

16 Vniuersalis conclusio tractat⁹ de donorum spiritualiū in cœtib⁹ legitimo vsu: cum aspera obiurgatione, ne soli sapere Corinthii sibi videātur,

1.Tim.2,12

17 Pertinaciter ignaros, nec se doceri sustinentes nihil debet curare Ecclesia, & nihilo minus pergere in iis quæ recta sunt.

Gen.3.16

18 Prophetia in Ecclesiis omnino retinenda, linguarum donum nō prohibendū, sed ordine facienda sūt omnia.

Galat.1.11

1 Sextus huius epistolæ tractatus de resurrectiōe. Vtitur autem transitione, primùm ostēdens se nihil noui afferre, vt Corinthii intelligerent se à recto cursu cœpisse deflectere: deinde non agi de re leuicula, sed de altero Euangelii capite, quo amisso fidē eorum oporteat euanescere. Et ita demū ab ipsius Christi resurrectione hanc tractationē inchoat, nostræ videlicet fundamento, eámque primùm Scripturarum, deinde Apostolorum, & amplius quàm quingentorum fratrum, suo denique testimonio, confirmat.

6. pars.

30 Quòd si *quid* alii patefa
ctum fuerit assidēti, prior
taceat.
31 Potestis enim sigillatim
omnes prophetare, vt o-
mnes discāt, & omnes cō
solationem accipiant.
32 Et spiritus Prophetarū
Prophetis subiiciuntur.
33 Non enim est seditio-
nis *author* Deus, sed pacis,
vt in omnibus Ecclesiis
sanctorum.
34 [15] || Mulieres vestræ in
conuentibus sileant: nec
enim permissum est eis vt
loquantur, sed *imperatur*
vt subditæ sint, || sicut &
Lex dicit.
35 Quòd siquid discere vo
lunt, domi suos viros in-
terrogent. nam turpe est
mulieribus in conuentu
loqui.
36 [16] An à vobis sermo Dei
profectus est? an ad vos
solos deuenit?
37 Siquis videtur Prophe
ta esse, aut spiritualis, a-
gnoscat, quæ scribo vobis,
esse Domini mandata.
38 [17] Qui verò ignarus est,
ignarus esto.
39 [18] Itaque fratres, hoc am
bite, vt prophetetis, & lo
qui linguis ne prohibete.
40 Omnia verò decenter
& ordine fiant.

CAP. XV.

1 E[1]||Cce porro vobis de-
claro, fratres, Euan-
gelium quod euangeliza-
ui vobis, quod & accepi-
stis, in quo etiam statis:
2 Per quod etiā, si retine-
tis quo sermone vobis eu
angelizauerī, seruamini:
nisi si frustra credidistis.

30 Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω.
31 Δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται.
32 Καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται·
33 Οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεός, ἀλλ' εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων.
34 Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει.
35 Εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν· αἰσχρὸν γάρ ἐστι γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν.
36 Ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν;
37 Εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι ἢ πνευματικός, ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι τοῦ Κυρίου εἰσὶν ἐντολαί.
38 Εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω.
39 Ὥστε, ἀδελφοί, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε.
40 Πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

Κεφάλαιον ιε'

1 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε.
2 Δι' οὗ καὶ σῴζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν εἰ κατέχετε· ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε.

Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς·

Καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς.

Καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα.

Ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν.

Ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ· εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν.

Ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, ὤφθη κἀμοί.

Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων· ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.

Χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμι ὅ εἰμι· καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα· οὐκ ἐγὼ δὲ ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί.

Εἴτε οὖν ἐγὼ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν;

Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται.

Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν.

Εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ· ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ

3 Tradidi enim vobis in
primis quod & acceperã,
Christum videlicet mor-
tuum esse pro peccatis no
stris, ||secundũ Scripturas:
4 ||Et sepultum fuisse, &
excitatum tertio die, secũ
dum Scripturas:
5 || Et visum fuisse Ce-
phæ, deinde duodecim
illis.
6 Postea visus est amplius
quàm quingentis fratri-
bus semel: ex quibus pleri
que manẽt vsque adhuc,
quidam autẽ obdormie-
runt.
7 Postea visus est Iacobo,
deĩde Apostolis omnibꝰ.
8 [2]|| Vltimo verò omniũ,
velut abortiuo, visus est
etiam mihi.
9 Ego enim sum mini-
mus Apostolorũ, qui nõ
sum dignus vocari Apo-
stolus, propterea ꝙ per-
sequutus sum Ecclesiam
Dei.
10 Sed gratia Dei sum id
quod sum: & gratia eius
erga me non fuit inanis,
sed amplius quàm illi o-
mnes laboraui: non ego
tamen, sed gratia Dei quæ
mecum *est*.
Et ego igitur & illi ita
11 prædicamus, & ita credi-
distis.
12 [4]Quòd si Christus prædi
catur ex mortuis excita-
tus esse, quomodo dicunt
quidã inter vos, non esse
resurrectionẽ mortuorũ?
[4] Nã si resurrectio mor-
13 tuorum non est, Christus
quoque nõ est excitatus.
[5]Quòd si Christꝰ nõ est ex
14 citatꝰ, inanis videlicet *est*
prædicatio nostra, inanis
autẽ *est* etiam fides vestra:
Reperimur autem etiam
15 falsi testes Dei: quoniam
de Deo testificati sumus,

Esa.53.5
Ion.2.1
1.pet.2.24
Ioh.2.19
Act.9.4
rom.9.3
ephes.3.8
Ephes.3.7

2 Obiter authoritatẽ sui Apostolatꝰ asserit, quã maximè intererat summam esse apud Corinthios, vt hæc epistola suũ apud eos pondus obtineret. Interim autem diuino quodam artificio sese cum quibuslibet ita comparat vt se infra omnes deiiciat.

3 Primum argumẽtum, esse resurrectionẽ a mortuis. Christus resurrexit, ergo resurgunt mortui.

4 Secundũ, ab absurdo. Si non est resurrectio mortuorum, Christus nõ resurrexit.

5 Probatio illius absurdi ab aliis absurdis, Si Christꝰ non resurrexit, inanis est ꝑdicatio Euãgelii, & vana est fides quã ei habuistis, & nos mẽdaces sumus.

5 Repetit idem argumẽtum ab absurdo, explicaturus quomodo inanis sit fides sublata Christi resurrectione.

6 Primò, Quum mors sit peccatorũ pœna, frustra crederem[9] remissa esse nobis peccata, quæ maneãt: manent autẽ peccata si Christi mortẽ nõ excepit eiusdem resurrectio.

7 Secundò, Quia nisi Christi resurrectio statuatur, perierint omnes ĩ Christo mortui. Quis ergo fuerit fidei frũctus?

*Coloss.*1.18
*apoc.*1.5
1.*Thess.*4.15

8 Tertium argumẽtum, quod & ipsũ ab absurdo petitũ est, Quia nisi altera vita statuatur in qua beati sint q in Christum sperant, nihil esset illis miserius, vt qui in hac vita sint calamitosissimi.

eum excitasse Christum:
qué nõ excitauit, si vide-
licet mortui nõexcitãtur.
[5]Nam si mortui nõ ex- 16
citãtur, Christus quoque
non est excitatus.
Quòd si Christus non 17
est excitatus, inanis *est* fi-
des vestra: [6]adhuc estis in
peccatis vestris,
[7] Nempe & qui obdor- 18
mierunt in Christo, per-
ierunt.
[8]Si in hac solùm vita 19
speramus in Christum,
miserrimi omnium ho-
minum sumus.
[9] Nunc autem, Christus 20
excitatus est ex mortuis:
||[10]&primitiæ eorum qui
obdormierunt factus est.
[11] Quia enim p hominẽ 21
mors, per hominẽ quoq;
resurrectio mortuorum.
Sicut enim in Adam o- 22
mnes moriuntur, ita &in
Christo omnes viuifica-
buntur.
[12]||Vnusquisque autem 23
suo ordine: primitiæ Chri
stus, postea qui sunt Chri
sti, in aduentu ipsius.
[13]Deĩde *erit* finis, quũ tra 24
diderit regnũ Deo ac Pa-

ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστόν· ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ
ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.
Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χρι-
στὸς ἐγήγερται·
Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία
ἡ πίστις ὑμῶν· ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις
ὑμῶν.
Ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ
ἀπώλοντο.
Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν
ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων
ἀνθρώπων ἐσμέν.
Νυνὶ δὲ, Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νε-
κρῶν· ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐ-
γένετο.
Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος,
καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν.
Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀπο-
θνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάν-
τες ζωοποιηθήσονται.
Ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι ἀπαρ-
χὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ Χριστοῦ, ἐν τῇ πα-
ρουσίᾳ αὐτοῦ.
Εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ
τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ πα-

9 Conclusio superiorum argumentorũ, Christus ergo resurrexit. 10 Eandem cõclusionem statuit pro enthymematis sequentis antecedente: Christus resurrexit, ergo & nos fideles (de his enim agit) resurgemus. Additur prima huius consequutionis ratio, Quia Christus nobis nõ vt primus aliquis sigillatim & per se considerandus proponitur, sed vt primitiæ. Assumit autem quod omnibus notum erat, totum videlicet cumulum in primitiis sanctificari. 11 Altera eiusdem consequutionis probatio, Quia Christus considerãdus est velut Adamo oppositus, vt sicut ex vno homine Adamo propagata mors est, sic etiam ex vno homine Christo propagetur vita: id est, vt omnes fideles sicut, quia natura ex Adamo orti sunt, moriuntur, sic quia in Christo filii Dei facti sunt ex gratia, ab eo viuificentur.

12 Duo simul agit. Declarat enim sic communem esse Christo cum suis omnibus resurrectionẽ vt tamen ipse & tempore (primus enim iam resurrexit) & dignitate emineat, quoniam ab eo & in eo est nostrum omnium vita ac gloria. Deinde hac occasione ad proximum argumentum transit.

13 Quartum argumentum quo etiam confirmantur reliqua, nititur validissimo fundamento: quòd videlicet oporteat Deum regnare. hæc autẽ sit huius regni ratio vt velit Pater in Filio suo homine facto Rex demõstrari, cui omnia præter ipsum promittentem subiiciantur, vt ipse Pater postea in Filio victore triumphet. Huius autem dominationis Filii in qua posita est Patris gloria, duas partes facit, nempe hostium debellationem (quorum alios oporteat omni potestate priuari, vt Satanam & impios omnes, quantumuis potentes & superbos: alios verò prorsus aboleri, vt mortem) & piorum plenam ac integrã ab omnibus hostibus assertionem: vt hoc modo Deus plenè in Ecclesiæ corpore vnà cum Christo capite suo cohærẽte, regnũ ac gloriam suã, veluti Rex in subditis suis, patefaciat. Huius porro regni primũ gradum in Filii capitis resurrectione ponit: complementũ verò in integra membrorum cum capite coniunctione, vltimo illo die futura. Omnia porrò ista huc pertinent vt doceat, nisi resurgant mortui, nec Patrem, summum Regem, nec Christum omnium Dominum haberi posse. Nec enim domita esset Satanæ & mortis potestas, nec plena Dei in Filio suo & Filii ipsius in suis membris gloria.

τρί· ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.

25 Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

26 Ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.

27 Πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.

28 Ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

29 Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν;

30 Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;

31 Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

32 Εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.

33 Μὴ πλανᾶσθε. Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.

34 Ἐκνήψατε δικαίως, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ἀγνωσίαν γὰρ Θεοῦ τινὲς ἔχουσι. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω.

35 Ἀλλ' ἐρεῖ τις, Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται;

tri: quum aboleuerit omne imperium, & omnē potentiam & virtutem.

25 Nam oportet eum regnare|| vsquequo omnes inimicos subiecerit pedibus eius.

26 Vltimus autem hostis aboletur mors.

27 ||Nā omnia subiecit sub pedes eius. Quū autem dicit omnia esse *ei* subiecta, palàm est *hoc dici* excepto eo qui subiecit ei omnia.

28 Postquam verò subiecta fuerint ei omnia, tūc & ipse Filius subiicietur ei qui subiecit ipsi omnia, vt Deus sit omnia in omnibus.

29 [14]Alioqui quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non excitantur? & cur baptizantur pro mortuis?

30 [15]Et cur nos periclitamur omni momento?

31 In dies morior, per gloriationem vestram, quā habeo in Christo Iesu Domino nostro.

32 [16]Si secundū hominem aduersus bestias pugnaui Ephesi, quæ mihi vtilitas, si mortui non excitātur? [17] ||Edamus & bibamus: cras enim morimur.

33 [18]Ne errate. Mores bonos commercia corrumpunt mala.

34 Euigilate iustè, & ne peccate: quidam enim Deum non norunt. ad pudorem vobis *incutiendū* loquor.

35 [19]At dicet aliquis, Quomodo suscitātur mortui? quali autē corpore prodeūt?

Psal.110.1 act.2.34 heb.1.13, & 10.13

14 Quintum argumentum à fine baptismi, quod nimirū qui baptizātur, pro mortuis baptizentur: id est, vt aduersus mortē remedium habeant, quum baptismus sit regenerationis symbolū.

Psal.8.7 heb.2.8

15 Sextū argumentū, Nisi sit resurrectio mortuorum, quorsū Apostoli tot mortibus sese quotidie obiicerent?

16 Occupatio, At tu Paule ambitiosè fecisti vt homines solent, quum Ephesi cū bestiis certares. Scilicet (inquit Paul9) quod enim commodū inde ad me redire potuit, præter gloriā vitæ æternæ quā spero?

17 Septimū argumentum à proximo dependens, Si nulla mortuorum resurrectio, cur alii cuipiam rei quam ventri & luxui fuerit studendum?

Esa.22.13 sapien.2.6

18 Conclusio, cum graui exhortatione vt sibi à praua quorūdam consuetudine caueant, vnde hoc malum ortū fuisse nō dissimulat, monens vt sobriè sapiant iustitiæ. 19 Probata resurrectione, iam patefacit eorū stuporem qui nō sine subsannatione quærebant quomodo fieri posset vt mortui resurgerent, &, si forte resurgebant, quærebant ridentes qualia essent ista corpora futura. Istos igitur qui sibi acutissimi videbantur Paulus ad rudes agricolas amandat, à quibus erudiantur.

20 Potuisti, inquit Apostolus, ex quotidiano vsu discere vtrũq;: siquidem semina serũtur & putrescũt, & tamen tantum abest vt propterea pereãt vt contra lõge ornatiora prodeant, atque adeo quũ nuda & arida serantur, incipiunt demũ à morte virere, Dei videlicet virtute: & tibi incredibile videbitur corpora nostra ex putredine resurgere, & quidem multo excellentiore qualitate prædita?

Gen.2.7

21 Diuersitatem cernimus tum in vna & eadem re, quæ modo hac, modo illa forma donatur, sua tamen retenta specie: vt in grano apparet, quod nudum seritur, & lõge aliud exurgit: tum in diuersis eiusdem generis speciebus, vt inter animalia: tũ inter res alteri⁹ generis, vt corpora cælestia, & corpora terrestria: quæ singula rursus magno discrimine inter se variantur.

36 [20]Demens, quod tu seminas, nõ viuiscit, nisi mortuum fuerit.

37 Et quod seminas, non corpus oriturũ seminas, sed nudum granum, prout inciderit, tritici aut alicuius ex reliquis *granis*.

38 [21]Sed Deus ei dat corpus vt voluit, & singulis seminibus suum corpus.

39 Non omnis caro, eadẽ caro: sed alia quidem caro hominum, alia verò caro pecorum, alia verò piscium, alia verò volucriũ.

40 Et *sunt* corpora cælestia, & sunt corpora terrestria: sed alia quidem cælestiũ gloria, alia verò terrestriũ.

41 Alia gloria solis, & alia gloria lunæ, & alia gloria stellarum. stella enim à stella differt in gloria.

42 [22] Ita & resurrectio mortuorum. seminatur *corpus* corruptioni obnoxium, excitatur incorruptum:

43 Seminatur ignominiosum, excitatur gloriosum. seminatur infirmum, excitatur potens.

44 [23] Seminatur corpus animale, excitatur corpus spirituale: est corpus animale, & est corpus spirituale.

45 [24]||Ita etiam scriptũ est, Factus est prior homo Adam animal viuens: posterior *autem* Adam *factus est* spiritus viuificus.

36 Ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ.

37 Καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἤ τινος τῶν λοιπῶν.

38 Ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα.

39 Οὐ πᾶσα σὰρξ, ἡ αὐτὴ σάρξ· ἀλλὰ ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν.

40 Καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων.

41 Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ.

42 Οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ·

43 Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει.

44 Σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικόν, καὶ ἔστι σῶμα πνευματικόν.

45 Οὕτω καὶ γέγραπται, Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν.

Non est igitur quòd vt rem impossibilem & inusitatam repudiemus corporum non tantùm resurrectionem sed etiam mutationem in melius. 22 Corporum excitatorum ex mortuis triplicem qualitatem ponit, incorruptionem, quia nimirum erunt firmissima & prorsus incorrupta natura: gloriam, quoniam splendore & decore inenarrabili exornabuntur: potentiam, quoniam videlicet absque cibo, potu, & aliis adminiculis, quibus caduca hæc vita ne conseruare quidem sese ab interitu potest, perennia permanebunt. 23 Vno verbo absoluit istam qualitatis corporis mutationem ex resurrectione, quum dicit fore vt ex animali fiat spirituale: quas duas qualitates planè diuersas mox diligenter explicat. 24 Animale corpus dicitur quod sola anima vegetatur, cuiusmodi fuit Adam, ex quo & nos orimur animales: spirituale verò vocatur quod vnà cum anima, lõge excellẽtiore virtute viuificatum est, Dei videlicet Spiritu, quæ ex altero Adamo, nempe Christo, in nos deriuatur.

46 Ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικὸν, ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν.

[25]At spirituale non est prius, sed animale, deinde spirituale.

47 Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς, χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ.

Primus homo è terra, terrenus: secũdus homo, ipse Dominus è cælo.

48 Οἷος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι.

[26] Qualis terrenus ille, tales & qui terreni sunt: & qualis ille cælestis, tales & qui cælestes sunt.

49 Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.

Et sicut gestauimus imaginẽ terreni, gestabimus etiam imaginem cælestis.

50 Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοὶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ.

[27]Hoc autem dico, fratres, carnem & sanguinẽ non posse regni Dei hæreditatem consequi: neque corruptionem consequi incorruptæ naturæ hæreditatem.

51 Ἰδοὺ, μυστήριον ὑμῖν λέγω, πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα.

[28]Ecce, mysterium vobis dico, Non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur.

52 Ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι (σαλπίσει γὰρ) καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα.

Momento & ictu oculi, ||ad vltimam tubam (canet enim tuba) & mortui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur.

53 Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.

Oportet enim hoc corruptioni obnoxiũ induere incorruptã naturam, & mortale hoc induere immortalitatem.

54 Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος, Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος.

Quum autem hoc corruptioni obnoxiũ induerit incorruptam naturã, & mortale hoc induerit immortalitatem, tũc fiet illud quod scriptum est, ||Absorpta est mors ad victoriam.

55 Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη, τὸ νῖκος;

Vbi tua, ô mors, victoria? vbi tuus, ô sepulchrum, stimulus?

56 Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ νόμος.

Stimulus verò mortis *est* peccatum: vis autem peccati, Lex.

25 Iubet secũdo loco cõsiderari ordinem istius duplicis status siue qualitatis, quòd animale præcesserit condito Adamo, idq; ex terræ limo: spiritualem verò superuenerit, quũ Dominus videlicet è cælo missus carnẽ nostram sibi adaptatã, plenitudine deitatis informaret.

26 Applicat tũ Adami (vt ita loquar) terrenam animalitatem corporibus nostris, quandiu in terris animaliter versãtur, in hac vita videlicet & in sepulchro: tũ Christi spiritualitatẽ iisdẽ nostris corporibus, postquã & ipsa resurrexerint: & illam quidem ait præcedere, hanc verò sequuturam.

Matth.24.31
1.thess.4.16

27 Conclusio, non posse nos gloriæ Dei fieri participes quin totam illam corporũ crassam, fæculentam & corruptioni obnoxiam naturã deponamus, vt idẽ corpus gloria incorruptibili ornetur.

Oseæ 13.14
heb.2.24

28 Pergit vlterius, declarãs fore vt qui superstites vltimo illo die deprehendentur in hac vita, non descendant in illam sepulchri putrefactionẽ, sed subitanea immutatione renouentur, quæ immutatio sit prorsus necessaria: & in vltimum illud tempus differatur certa beneficii & victoriæ Christi fruitio.

1.Ioh.5.5

||Sed Deo *sit* gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrũ Iesum Christum.

29 Exhortatio ab vtili sũpta, vt quum intelligant alteri⁹ vitæ gloriam repositã esse fidis operariis, perstẽt in doctrinæ de mortuorũ resurrectione veritate.

[29]Itaque, fratres mei dilecti, firmi estote, ĩmoti, abundantes in opere Domini semper, quum sciatis laborem vestrum non esse inanem in Domino.

CAP. XVI.

1 Collectæ olim ex Apostoli instituto fiebant primo quoq; die hebdomadis, quo nimirum iam tum mos erat cõuenire.

[1]Porro de collecta in sanctos, quemadmodũ cõstitui Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite.

Primo quoque d*ie* hebdomadis vnusquisque vestrum apud se reponat, recondens quod pro Dei benignitate licuerit: ne, quum venero, tunc collectæ fiant.

Postquam autem accessero, quoscunque probaueritis per epistolas, hos mittam vt perferãt beneficentiam vestram in Hierusalem.

2 Reliqua pars epistolæ scribendis rebus familiaribus consumitur, ita tamen vt omnia semper ad scopũ propositũ (id est Dei gloriã & Corinthiorum ædificationem) referantur.

[2]Quòd si res digna fuerit vt & ipse proficiscar, mecum proficiscentur.

Veniam autem ad vos quum Macedoniam trãsiero. (Macedoniam enim pertransibo)

Apud vos autem fortasse permanebo, aut etiam hybernabo: vt vos me prosequamini quocũque proficiscar.

Nolo enim vos nunc in transcursu videre: sed spero temporis aliquantum mansurum *me* apud vos, si Dominus permiserit.

Permanebo autẽ Ephesi vsque ad Pentecosten.

Nam ostiũ mihi apertũ est magnum & efficax, & aduersarii multi.

57 Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ διδόντι ἡμῖν
τὸ νῖκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ.
58 Ὥστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἑ-
δραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύον-
τες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, εἰ-
δότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν
Κυρίῳ.

Κεφάλαιον ιϛ

1 Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους,
ὥσπερ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις
τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε.
2 Κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν
παρ᾽ ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων ὅ, τι ἂν
εὐοδῶται· ἵνα μὴ ὅταν ἔλθω, τότε λο-
γίαι γίνωνται.
3 Ὅταν δὲ παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δο-
κιμάσητε δι᾽ ἐπιστολῶν, τούτους πέμψω
ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερου-
σαλήμ.
4 Ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι,
σὺν ἐμοὶ πορεύσονται.
5 Ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς ὅταν Μα-
κεδονίαν διέλθω. (Μακεδονίαν γὰρ διέρ-
χομαι)
6 Πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ, ἢ καὶ
παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με προπέμ-
ψητε οὗ ἐὰν πορεύωμαι.
7 Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρό-
δῳ ἰδεῖν· ἐλπίζω δὲ χρόνον τινὰ ἐπι-
μεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος ἐπι-
τρέπῃ.
8 Ἐπιμενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῳ ἕως τῆς πεν-
τηκοστῆς.
9 Θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ
ἐνεργής, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί.

10 Ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς· τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται ὡς καὶ ἐγώ.

Quòd si venerit Timotheus, videte vt tutò sit apud vos: opus enim Domini operatur vt & ego.

11 Μήτις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ· προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρός με· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν.

Nequis igitur illum pro nihilo habeat: sed prosequimini eum cum pace, vt veniat ad me: expecto enim eum cum fratribus.

12 Περὶ δὲ Ἀπολλὼ τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελφῶν· καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα ἵνα νῦν ἔλθῃ· ἐλεύσεται δὲ ὅταν εὐκαιρήσῃ.

Porro de Apollo fratre, multum precatus sum eum vt iret ad vos cum fratribus: sed omnino non fuit ei voluntas nunc eundi: venturus est autem quum tempus opportunum habuerit.

13 Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε.

Vigilate, state in fide, viriliter agite, estote fortes.

14 Πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω.

Omnia vestra cum charitate fiant.

15 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν ἑαυτούς·

Precor autem vos, fratres, nostis familiam Stephanæ esse primitias Achaiæ, & sese in ministerium sanctis addixisse:

16 Ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι.

Vt & vos subiiciamini talibus, & omnibus operam suam conferentibus & laborantibus,

17 Χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου καὶ Ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνεπλήρωσαν.

Gaudeo verò de aduentu Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam absentiam vestram hi suppleuerunt.

18 Ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν. ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους.

Refecerunt enim spiritum meum ac vestrum. Agnoscite itaque qui sunt huiusmodi.

19 Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀσίας. Ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ πολλὰ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ.

Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila & Priscilla, cum Ecclesia quæ est domi ipsorum.

20 Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ.

Salutant vos fratres omnes. || Salutate alii alios osculo sancto.

Rom.16.16
2.cor.13.12
1.pet.5.14

21 Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου.

Salutatio manu mea Pauli.

22 Siquis non amat Domi num Iesum Christum, sit anathema, maran-atha.

Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἤτω ἀνάθεμα, μαραν-ἀθά.

23 Gratia Domini Iesu Christi *sit* vobiscum.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν.

24 Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu. Amen.

Ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ἀμήν.

Ad Corinthios prior, missa fuit Philippis per Stepha nam & Fortunatum & Achaicum & Timotheum.

Πρὸς Κορινθίους πρώτη ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων διὰ Στεφανᾶ καὶ Φουρτουνάτου καὶ Ἀχαϊκοῦ καὶ Τιμοθέου.

Epistola Pauli Apostoli ad Corinthios posterior.

Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἡ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ δευτέρα.

CAP. I.

Κεφάλαιον α.

1 Vide huiusmodi salutationum explicationē in superioribus epistolis.

1 PAVLVS Apostolus Iesu Christi per Dei voluntaté. & Timotheus frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, vnà cũ sanctis omnibus qui sunt in tota Achaia.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ.

Ephes.1.3
1.pet.1.3
2 Incipit suo more a gratiarum actione, quam tamen præter morem sibi applicat, epistolã inchoãs à sui Apostolatus dignitate asserenda, coactus (vt apparet) eorum importunitate, qui ipsius despiciendi argumentum ex eius miseriis captabant. Ipse verò respondet, ita se affligi vt superent tamen consolationes, quarum etiam fontes ostendit, nempe Dei Patris misericordiam in Christo.

1 Loc9

2 Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

3 ²|| Benedictus Deus ac Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater *inquam* ille misericordiarum: & Deus omnis consolationis *author*.

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως.

Ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν.

Εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν· εἴτε παρακαλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας· καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν·

Εἰδότες ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως.

Οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν ὑπὲρ δύναμιν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν.

Ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς·

Ὃς ἐκ τηλικούτου θανάτου ἐρρύσατο ἡμᾶς, καὶ ῥύεται· εἰς ὃν ἠλπίκαμεν ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται·

Συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει, ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι

4 Consolās nos in omni
oppressione nostra, [3] vt
possimus *positos* in quauis
oppressione consolari, ea
ipsa cōsolatione qua nos
ipsos Deus consolatur.

5 Nā sicut abundant per-
pessiones Christi in nobis:
ita per Christum abūdat
etiam consolatio nostra.
[4]Siue autem premimur
6 *id fit* pro vestra consola-
tione ac salute, quæ effici
tur in tolerantia earundē
perpessionum quibus &
nos afficimur: siue conso-
lationem accipimus, *id fit*
pro vestra consolatione
ac salute: & spes nostra
firma *est* de vobis:
7 Quòd sciamus vos, sic-
ut socii estis perpessionū,
ita etiam *socios fore* con-
solationis.
[5]Nō enim volumus vos
8 ignorare, fratres, de op-
pressione nostra quæ no-
bis euenit in Asia, nos sū-
mè grauatos fuisse supra
vires, adeò vt prorsus ani
mi pēderemus, etiā quod
ad vitam.
9 Sed ipsi apud nos decre
tum mortis habuimus, ne
confideremus in nobisi-
psis, sed in Deo qui mor-
tuos excitat:
10 Quique ex tanta mor-
te liberauit, & liberat: in
quo speramus nos adhuc
etiam liberatum iri:
[6]||Vobis etiam vnà pro
11 nobis operam conferen-
tibus ad deprecādum, [7]vt
donum ex multis perso-
nis in nos *collatum*, per
multos celebretur gratia-
rum actione pro nobis.
[8]Nā gloriatio nostra
12 hæc est, testimoniū *videli
cet* conscientiæ nostræ, q.

3 Ideo nos cōsolatur Dominus vt tanto certius possimus alios solari.

4 Negat despici meritò posse tum ærumnas quibus premi solebat, tum cōsolationes quas à Domino percipiebat, quū maximi m ex vtrisque confirmationis argumētum capere possint ac debeāt Corinthii.

5 Testatur adeò se non pudere illarū afflictionum, vt etiam cupiat earū magnitudinē ab omnibus intelligi, ac suā vicissim, quàuis nondùplenam, liberationem.

6 Ne seipsū videatur efferre, omnia tribuit Deo, & simul piorum precib⁹ se plurimū tribuere profitetur.

7 Gloria Dei, finis afflictionum sanctorum, quas proinde pretiosas haberi oporteat.

Rom. 15. 30

8 Secundo loco aliam calumniam diluit, videlicet quòd homo leuis esset, & cui temerenō esset credendum, quum promisisset se ad eos venturum, nec tamen venisset. Præfatur autem de animi sui simplicitate & sinceritate, quam & ex ipsius præsentis voce cognouerint, & in absentis literis debeant recognoscere: & se porro alium nunquam futurum testatur.

cum simplicitate & sinceritate Dei, non cum sapiētia carnali, sed cum gratia Dei versati sumus in mūdo, potissimùm autem apud vos.

Non enim alia scribimus vobis quàm quæ legitis aut etiā agnoscitis. spero autem vos etiam ad extremum agnituros.

Sicut & aliquatenus agnouistis nos gloriationem vestram esse, quemadmodum & vos nostra *estis*, in diē Domini Iesu.

Itaque hac fiducia prius volui ad vos venire, vt secundam gratiā haberetis:

Et per vos transire in Macedoniam, & rursum à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Iudæam.

[9] Hoc igitur quum deliberarem, nunquid leuitate sum vsus? aut nū quæ delibero, secundum carnem delibero, vt sit apud me Etiam & Non?

[10] Imò fidelis Deus *nouit* sermonē nostrū apud vos non fuisse Etiam & Non.

[11] Nam Dei Filius Iesus Christus, qui inter vos per nos prædicatus est, *id est* per me & Syluanū ac Timotheum, non fuit Etiā & Nō, sed fuit Etiā in ipso:

([12] Quotquot enim *sunt* promissiones Dei, in ipso *sunt* Etiam, & in ipso *sunt* Amen) ad Dei gloriā per nos.

[13] Porro qui nos confirmat vobiscū in Christum, & qui vnxit nos, Deus *est*.

Qui etiā obsignauit nos deditq; arrhabonem Spiritus in cordibus nostris.

9 Inficiatione repellit calumniam, & illud quidem in primis qđ nonnulli studebant Corinthiis persuadere, Paulum sibi in docendo Euangelio nō constare. De hoc enim laborabat.

10 Deum ipsum citat testem ac iudicē suæ in docendo vno & eodem Euangelio constantiæ.

11 Adiungit suos collegas testes, quibuscum summo consensu semper idem, id est vnū Christum, docuit.

12 Denique summam suæ doctrinæ explicat, omnes videlicet salutis promissiones in Christo esse firmas ac ratas.

13 Huius cōstantiæ laudē vni gratiæ Dei per Spiritum sanctum tribuit, simúlq; concludit nō posse de sua & collegarum fide dubitari quin ipsi Dei Spiritui fiat iniuria, quū sint ipsi sibi optime cōscii.

ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ Θεοῦ, οὐκ ἐν
σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ
ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέ-
ρως δὲ πρὸς ὑμᾶς.
13 Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν ἀλλ' ἢ
ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε. ἐλ-
πίζω δὲ ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε.
14 Καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ
μέρους, ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, κα-
θάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυ-
ρίου Ἰησοῦ.
15 Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην
πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν πρότερον, ἵνα δευ-
τέραν χάριν ἔχητε.
16 Καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδο-
νίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν
πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆ-
ναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν.
17 Τοῦτο οὖν βουλευόμενος, μήτι ἄρα
τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην; ἢ ἃ βου-
λεύομαι, κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ᾖ
παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ;
18 Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ
πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ.
19 Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ
ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθείς, δι' ἐμοῦ καὶ
Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου, οὐκ ἐγένετο ναὶ
καὶ οὔ, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονεν.
20 (Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ
τὸ ναί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν) τῷ Θεῷ
πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν.
21 Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς
Χριστόν, καὶ χρίσας ἡμᾶς, Θεός.
22 Ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς
τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς
καρδίαις ἡμῶν.

Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχήν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον.

Οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν. τῇ γὰρ πίστει ἑστήκατε.

Κεφάλαιον β΄

Ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν ἐλθεῖν ἐν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς.

Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;

Καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτό, ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην ἔχω ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν· πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ, πάντων ὑμῶν ἐστιν.

Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς.

Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, πάντας ὑμᾶς.

Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων·

Ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι, καὶ παρακαλέσαι, μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.

Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην.

Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε.

23 [14]Ego verò testẽ Deũ in-
uoco in animam meam,
me *idcirco* nondũ venisse
Corinthũ vt vobis parcã.
24 [15] Non quòd domine-
mur vestræ fidei, sed *quòd*
administri simus gaudii
vestri. nam fide statis.

CAP. II.

1 HOc autem mihi fa-
ciendũ iudicaui, ne
rursus ad vos cum
tristitia veniam.
2 Nã si ego tristitia vos
afficiã, quis est qui exhi-
laret me, nisi is ipse qui tri
stitia afficitur ex me?
3 Et hoc ipsum vobis scri-
psi, ne, quum venero, tri-
stitiã capiã ex iis de quib⁹
oportebat me gaudere: cõ
fisus de vobis omnibus,
meum gaudiũ, omniũ ve-
strum *gaudium* esse.
4 Nam ex multa oppres-
sione & anxietate cordis
scripsi vobis, per multas
lacrymas: non vt tristitia
afficiamini, sed vt cogno-
scatis charitatem quam
habeo abundantissimam
erga vos.
5 [1]Quòd si quis tristitiam
attulit, non mihi tristitiã
attulit, sed quadantenus,
ne *illum* aggrauem, vobis
omnibus.
6 Sufficit istiusmodi *ho-
mini* ista obiurgatio à plu
ribus *profecta*.
7 Vt econtrario potius
vos *ei* cõdonetis, *eúmque*
consolemini, nequo mo-
do redũdante tristitia ab-
sorbeatur *vir* huiusmodi.
8 Quapropter precor vos
vt ratam faciatis in illum
charitatem.
9 Nã in hunc finem etiã
scripsi, vt cognoscerẽ pro-
bationem vestri, *id est* an
ad omnia obediẽtes sitis.

14 Iam ad rem accedẽs, iurat tantum abesse vt leuiter consilium de sua ad eos ꝓfectione mutarit, vt cõtra idcirco nõ venerit ne præsens cogeretur durius quàm vellet cũ ipsis agere.

15 Remouet omnem arrogantiæ suspicionẽ, testans sese nõ vt dominum sed vt seruũ loqui, ipsis in omni no consolandis destinatũ.

1 Transit ad alterum locũ huius epistolæ, qui tamẽ velut inseritur superioribus, ad quæ postea reuertitur. Agit autem de incestuosi illi⁹ absolutiõe, quoniam suam resipiscentiam satis testatus videbatur: verum excommunicationis vsũ declarãs, nempe vt nõ ab odio sed à charitate incipiat, & in eãdem desinat, ne, dũ modũ nullum tenemus, Satanæ sentiamus.

2. loco

2 Redit ad Apostolatus sui confirmationem, prolatis tum suorum laborum tum etiã Dei benedictionis testimoniis.

3 Quoniam constabat eum non pari successu vbique recipi, imo vero longè plurimos eũ despicere, atque adeò execrari, negat propterea de sui Apostolatus authoritate quicquam detrahendum, quum Christũ doceat nõ tãtum vt credẽtium seruatorem, sed etiã vt contẽptorum iudicem. *Infra*, 4.2

4 Rursus remouet arrogãtiæ crimẽ, omnia à se gesta tribuens Dei virtuti, cui sincere & absque turpi vlla cupiditate inseruiat: cui⁹ rei ipsosmet facit testes, vsque ad ver. 6. proximi capitis.

Cui verò cõdonatis, & 10
ego *condono*. nam & ego
siquid condonaui, cui cõ
donaui, propter vos *id fe-
ci*, in conspectu Christi, vt
ne occupemur à Satana.
Non enim illius machi- 11
nationes ignoramus.
[2]Porro quum venissem 12
Troadem ad *prædicandũ*
Euangelium Christi, etiã-
si ostium mihi apertũ e-
rat per Dominum, nõ ha-
bui relaxationem *in* spiri
tu meo, eo q; non inue-
nissem Titũ fratrẽ meũ: 13
Sed quũ illis valedixis-
sem, abii in Macedoniã.
Deo autem gratia, qui 14
facit vt semper triumphe-
mus in Christo: & odorẽ
notitiæ suæ manifestũ fa
cit per nos omni in loco.
[3]Nam Christi bona fra- 15
grantia sumus Deo, in iis
qui seruãtur, & in iis qui
pereunt: 16
His quidem, odor mor
tis ad mortem: illis verò,
odor vitæ ad vitã: [4] & ad
hæc quis idoneus? 17
||Non enim, vt pleriq;,
cauponamur sermonem
Dei, sed vt ex sinceritate,
sed vt ex Deo in conspe-
ctu Dei, de Christo loqui-
mur.

CAP III.

INcipimus rursus nosi- 1
psos cõmendare? num
egemus vt nonnulli,
commendatitiis epistolis
apud vos, aut à vobis cõ-
mendatitiis? 2
Epistola nostra vos e-
stis, inscripta in cordibus
nostris, quæ intelligitur
& legitur ab omnibus ho
minibus:
Dum palàm fit vos es- 3
se epistolam Christi sub-
ministratã à nobis, inscri-

Ὧ δέ τι χαρίζεσθε, καὶ ἐγώ· καὶ γὰρ ἐγὼ
εἴ τι κεχάρισμαι, ᾧ κεχάρισμαι, δι' ὑ-
μᾶς, ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, ἵνα μὴ πλεο-
νεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.
Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.
Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα εἰς τὸ
εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι
ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνε-
σιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με
Τίτον τὸν ἀδελφόν μου·
Ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλ-
θον εἰς Μακεδονίαν.
Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θρι-
αμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὴν
ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι
δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ.
Ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ
ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις·
Οἷς μὲν, ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον·
οἷς δὲ, ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν· καὶ πρὸς
ταῦτα τίς ἱκανός;
Οὐ γάρ ἐσμεν, ὡς οἱ πολλοὶ, καπη-
λεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς
ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ, κατε-
νώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν.

Κεφάλαιον γ.

Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστά-
νειν; εἰ μὴ χρῄζομεν, ὥς τινες, συ-
στατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ
ὑμῶν συστατικῶν;
Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγε-
γραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινω-
σκομένη καὶ ἀναγινωσκομένη ὑπὸ πάν-
των ἀνθρώπων·
Φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χρι-
στοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμ-

μένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθιναις, ἀλλὰ ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις.

Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

Οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος. τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.

Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν, ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ, τὴν καταργουμένην,

Πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;

Εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως, δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης ἐν δόξῃ.

Καὶ γὰρ οὐδὲ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον, ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης.

Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης· πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ.

Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα·

Καὶ οὐ καθάπερ Μωσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου.

ptam non arramẽto, ſed
Spiritu Dei viui: [1] non in
tabulis lapideis, ſed in car
neis tabulis cordis.
4 Fiduciam autem huiuſ-
modi habemus per Chri-
ſtum apud Deum.
5 Non quòd idonei ſi-
mus ex nobiſipſis ad cogi
tandum quicquam, velut
ex nobiſipſis: ſed q̃ ido-
nei ſumus, *id* ex Deo eſt:
6 [2]Qui etiam fecit vt ido-
nei eſſemus miniſtri no-
ui Teſtamenti, non lite-
ræ, ſed Spiritus. nam lite-
ra occidit, Spiritus autem
viuificat.
7 Quòd ſi mortis miniſte
rium literis informatum
in ſaxis, fuit glorioſum, a-
deò vt non poſſent intue
ri filii Iſrael in faciẽ Mo-
ſis, propter gloriam vul-
tus eius, quæ abolenda e-
rat,
8 Quî non potius mini-
ſterium Spiritus erit glo-
rioſum?
9 Nã ſi miniſterium cõ-
demnationis *fuit* glorio-
ſum, multo magis mini-
ſterium iuſtitiæ abundat
gloria.
10 Etenim quod glorifica
tum fuit, ne glorificatum
quidem fuit hac in parte,
id eſt quod ad ſuperantem
gloriam attinet.
11 Nã ſi quod aboletur, *fuit*
glorioſũ, multo magis eſt
glorioſũ id quod manet.
12 [3]Itaque quũ eiuſmodi
ſpem habeamus, multa in
loquẽdo euidẽtia vtimur:
13 [4]||Nec *ſumus* ſicut Moſes
qui imponebat velamen
faciei ſuæ, ne intuerẽtur
filii Iſrael in finem eius
quod aboletur.

1 Obiter alludit ad externi Leuitici miniſterii cum Euãgelico ſiue Apoſtolico collationẽ, quam poſtea copioſè perſequetur.

2 Amplificat ſuum & ſuorum collegarum miniſteriũ.i. Euangelicum, eius collatione cũ miniſterio Legali, quod cõſiderat in Moſis perſona, p quem videlicet Lex tradita eſt: cui opponitur Chriſtus Euangelii author. Eſt autem collatio eiuſmodi, ab ipſa ſubſtãtia miniſterii ſumpta. Lex, eſt veluti ſcriptum quoddã perſe mortuũ & inefficax: Euangeliũ autem ſiue nouũ fœdus, eſt velut ipſa Dei virtus in innouandis, iuſtificandis, & ſeruandis hominibus. Lex proponit mortẽ, omnes iniuſtitiæ reos peragens: Euangelium offert & cõfert iuſtitiam & vitam. Legis œconomia fuit ad tẽpus ſubſeruiens promiſſioni: Euãgeliũ manet ad finem ſeculorum. Itaq; quis eſt illius ſplendor præ iſtius gloria?

Exo.34.34

3 Oſtendit qua in re ſit poſita hæc Euangelicæ prædicationis gloria, nempe in eo quòd perſpicuè patefaciat id quod Lex obſcurè oſtẽdebat, vt quæ ad Chriſtũ venturũ ſanandos auditores amandaret, quos ipſa vulnerauerat.

4 Obiter exponit allegoriam velaminis Moſis, quod fuit ſymbolũ obſcuritatis & imbecillitatis hominũ, qui Legis fulgore hebetarentur potius quàm illuſtrarentur: quod velamen aduentu Chriſti, corda illuſtrãtis & ad Dominum conuertẽtis, ſublatum ſit, vt ab iſta cæcitatis ſeruitute in lucis libertatem per Chriſti Spiritus virtutem aſſeramur.

14 Itaque occalluerunt mẽtes illorum. nam vsque ad *diem* hodiernum, in lectione Veteris Testamenti manet non retectũ velamen illud, quod per Christum tollitur:

15 Sed ad hunc vsque diẽ quũ legitur Moses, velamen cordi eorum impositum est.

16 Postquam autem cõuersum fuerit ad Dominum, tolletur velamen.

17 ‖Dominus verò, Spiritus ille est: vbi autẽ Spiritus ille Domini, illic libertas.

18 ⁵Nos autem omnes retecta facie gloriã Domini vt in speculo intuẽtes, in eandẽ imaginem trãsformamur ex gloria in gloriam, sicut à Domini spiritu.

Ioh.4.14

5 Pergẽs in allegoria velaminis, comparat Euangeliũ speculo, quod etsi sit limpidissimum, tamen intuentium aciẽ nõ modò nõ perstringat vt Lex, sed suis etiã radiis trãsformet, vt & ipsi sint eius gloriæ ac splẽdoris participes, aliis videlicet illustrandis: sicut dicebat Christus suis, Vos estis lux mundi, quum ipse solus esset vera lux. Quin etiã alibi iubemur vt mũdi faces cæteris prælucere, vt qui simus Spiritus Domini facti participes. Sed propriè hic agit Paulus de Euangelii ministris, vt ex præcedentibus & sequentibus liquet, idque proposito sui suorumque collegarum exemplo.

1 Iam manifestè testatur sese cum collegis (sed per Dei misericordiam) integrè & sincerè vocatione sua, neglectis omnibus periculis, defungi. 2 Obiectio, multos audire Euangelium quo nihilo magis quam prædicatione Legis illustrentur. Respondet, culpam esse in ipsis hominibus, quibus Satan in mundo dominans oculos eruit. Interea verò nihilominus clarissimam Euangelii lucem à se & suis collegis spectandam proponi, quum Christus, quem vnum prædicat, is sit in quo vno Deus cognosci ac veluti perspici possit.

CAP. IIII.

1 ¹PRopterea quum ministerium hoc habeamus prout misericordiam consequuti sumus, non segnescimus:

2 Sed abdicauimus turpitudinis tegumenta, non incedentes cum calliditate, neque falsantes sermonem Dei, sed declaratione veritatis cõmendãtes nosipsos apud omnẽ conscientiam hominum, in conspectu Dei.

3 ²Quòd si tectũ est Euãgelium nostrum, iis qui pereunt tectum est:

4 In quibus deus huius seculi excæcauit mentes, *id est* infidelibus, ne irradiet eos lumen Eu-

14 Ἀλλ᾽ ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν· ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει, μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅ, τι ἐν Χριστῷ καταργεῖται.

15 Ἀλλ᾽ ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται.

16 Ἡνίκα δ᾽ ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα.

17 Ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.

18 Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου πνεύματος.

Κεφάλαιον δ.

1 Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν·

2 Ἀλλ᾽ ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

3 Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον·

4 Ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐ-

ἀγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον· ἑαυτοὺς δὲ, δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν.

Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν·

Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι·

Διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι·

Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ.

Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν.

Ὥστε ὁ μὲν θάνατος ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται, ἡ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν.

Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν.

Εἰδότες ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν.

uangelii gloriæ Christi,
qui est imago Dei.

5 [3] Non enim nosipsos
prædicamus, sed Christū
Iesum Dominum: nos au
tem, seruos vestros pro-
pter Iesum.
6 Quoniam Deus ||qui di-
xit vt è tenebris lux splen
desceret, *is est* qui splēduit
in cordibus nostris, ad
præbendū lumē cognitio-
nis in facie Iesu Christi.
7 [4] Habemus autē thesau-
rum hunc in testaceis va-
sculis, [5] vt eius virtutis præ
stantia sit Dei, & non ex
nobis:
8 Dum in omnibus pre-
mimur, at nō coarctamur:
hæsitamus, at non pror-
sus hæremus.
9 Persequutionē patimur,
sed in ea non deserimur:
deiicimur, at nō perim⁹,
10 [6] Quolibet mortificatio-
nē Domini Iesu in corpo
re circunferentes, vt etiā
vita illa Iesu in corpore
nostro manifesta fiat.
11 Semper enim nos qui vi
uimus, morti tradimur
propter Iesum, vt etiā vi-
ta Iesu manifesta fiat in
mortali carne nostra.
12 [7] Itaque mors quidem in
nobis agit, vita verò in
vobis.
13 [8] Et quia habemus eun-
dem Spiritum fidei, secū-
dum illud quod scriptū
est, ||Credidi, & ideo lo-
quutus sum: nos quoque
credimus, quamobrem e-
tiam loquimur.
14 Sciētes fore vt qui exci
tauit Dominū Iesum, nos
quoque per Iesum excitet,
& sistat vobiscum.

3 Remouet suo more omnem ambitionis suspicionē, se quidē fideliter docere confirmās, sed vt seruū, & totam hāc lucem quam aliis conferat cum suis collegis, à Domino testās promanare.

Gen.1.3

4 Occurrit offendiculo quod apud plerosque offundebat tenebras Euangelici ministerii splendori, quoniam videlicet Apostoli erant omnium calamitosissimi. Respōdet Paulus, se quidē & collegas suos esse veluti testacea vasa, sed in q-bus situs sit pretiosissim⁹ thesaurus.

5 Causas mirificas affert cur Dominus excellentissimos seruos suos ita velit affligi, vt, inqt omnibus constet eos non humana sed diuina, eáque præstātissima virtute fretos cōsistere, quū millies moriātur, & nūquā pereant.

Psal.116.10

6 Amplificatio superioris sententiæ, qua suas afflictiones, mortis quotidianæ, virtutem autem Spirit⁹ Dei in Christo, comparat vitæque mortem ipsam opprimat.

7 Conclusio admodū artificiosa: ac si diceret, In summa igitur nos morimur vt morte nostra viuatis, quum videlicet Ecclesiarum ædificādarum causa omnia illa pericula subirēt, & suæ patientiæ exemplis non desinerent omnes fideles confirmare. 8 Declarat præcedentē sententiam, ostendens sese cum suis collegis mori quidē quodāmodo vt aliis vitam cōpararent, sed se nihilominus esse eiusdē vitæ cum illis participes: quoniā quod aliis credēdum proponant, ipsi quoque in primis credant, fore videlicet vt & ipsi cum eis in Christo tandē seruentur.

9 Quomodo hæc cõstãtia in ipsis foueatur ostendit, quoniam videlicet in Dei gloriam respiciunt & Ecclesiarũ sibi commissarum salutem.

10 Adiicit veluti triũphale epinicium, sese quidẽ affligi exterius, sed interius proficere quotidie: & nihili esse omnibus modis quæcũque sunt in hac vita sustinẽdæ ærũnæ, præ constantissima illa & æterna gloria.

Apoc.16.15

1 Arrepta occasione ex cõparatione proximè præcedente, corpus istud, ita vt est in hac vita calamitosum, comparat caduco & fragili tabernaculo: cui opponit cæleste domiciliũ, sic vocans firmam & perẽnem eiusdem corporis in cælo glorificati conditionẽ: adeò quidem, inquit, vt nos nõ modò nõ simus isti tabernaculo addicti, sed potius domiciliũ illud cum suspiriis & gemitib⁹ expetamus. Est autem etiam hic locus de futura gloria, isti tractationi de ministerii dignitate insertus, vt & ille alter de quo diximus initio capitis secundi.

[9]Nam hæc omnia propter vos, vt gratia illa copiosissima, pluribus gratias agentibus, redundet in gloriam Dei.

Propterea non segnescimus: [10]sed etiamsi externus homo noster corrũpitur, internus tamen renouatur quotidie.

Momentanea enim leuitas oppressionis nostræ excellenter excellẽter æternum pondus gloriæ conficit nobis.

Dum non spectamus ea quæ cernũtur, sed ea quæ non cernuntur. nam quæ cernuntur tẽporaria sunt: at quæ non cernuntur, æterna.

CAP. V.

[1]Scimus enim nos, si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domiciliũ *videlicet* nõ manufactũ, æternũ in cælis.

In hoc enim suspiram⁹, ||expetẽtes domicilio nostro, quod è cælo est, superindui.

[2]Si quidem etiam induti, non nudi reperiemur.

Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, suspiramus onerati: in quo non cupimus exui, sed superindui, vt absorbeatur mortalitas à vita.

Porro Deus *is est* qui nos ad hoc ipsum condidit, qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus.

15 Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις
πλεονάσασα, διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐ-
χαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν
τοῦ Θεοῦ.
16 Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν, ἀλλ' εἰ καὶ ὁ
ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ'
ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡ-
μέρᾳ.
17 Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς
θλίψεως ἡμῶν, καθ' ὑπερβολὴν εἰς
ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατερ-
γάζεται ἡμῖν.
18 Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμε-
να, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλε-
πόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα,
αἰώνια.

Κεφάλαιον ε.

1 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν
οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκο-
δομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειρο-
ποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
2 Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκη-
τήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσα-
σθαι ἐπιποθοῦντες.
3 Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑ-
ρεθησόμεθα.
4 Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενά-
ζομεν βαρούμενοι ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκ-
δύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι, ἵνα κα-
ταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.
5 Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐ-
τὸ τοῦτο, Θεός, ὁ καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀῤῥα-
βῶνα τοῦ πνεύματος.

2 Declaratio superioris dicti, Nõ temere, inquit, desideramus illo domicilio cælesti (.i. illa gloria & æterna immortalitate) quasi veste operiri. Neque enim hinc migrantes manebimus nudi, semel amisso corporis tegumento, sed alia veluti veste insuper inducetur receptum corpus: ac proinde non huius vitæ tædio, sed præstantioris desiderio suspiramus. Neque hoc desiderium irritum est, quum ad hanc vitam conditi simus: cuius rei pignus Spiritum adoptionis habemus.

Θαῤῥοῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου.

6 [3]Confidentes igitur semper, & scientes nos aduenas esse in corpore, peregre absumus à Domino.

(Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους)

7 (Per fidem enim incedimus, non per aspectum)

Θαῤῥοῦμεν δὲ, καὶ εὐδοκοῦμεν μᾶλλον ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον.

8 Confidimus autem, & probamus potius migrare è corpore, & ad Dominum ire habitatum.

Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες, εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι.

9 Quapropter etiam ambimus, & incolentes & migrantes, ei esse accepti.

Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν.

10 [4]||Omnes enim nos cōparere oportet coram tribunali Christi, vt vnusquisque reportet quæ in corpore *fecerit*, congruenter ad id quod fecerit, vel bonum, vel malum.

Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, ἀνθρώπους πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερώμεθα· ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι.

11 [5]Scientes igitur terrorē illum Domini, homines ad fidem adducimus, Deo autem manifesti sumus: & spero *nos* etiā conscientiis vestris manifestos esse.

Οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρδίᾳ.

12 [6]Enimuero non iterum nosipsos commendamus vobis, sed vobis occasionem præbemus gloriandi de nobis: vt habeatis *quod dicatis* aduersus eos qui ex facie gloriam captant, at non ex corde.

Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν.

13 [7]Nā siue insanimus, Deo *insanim*9: siue sana mētesum9, vobis *sana mēte sum*9.

Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς·
14 Κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἰ εἷς ὑπὲρ
πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀ-
15 πέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν,
ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν,
ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ
ἐγερθέντι.

14 [8]Charitas enim illa Christi constringit nos:
15 Vt qui hoc statuerimus, si vnus pro omnibus mortuus fuit, nēpe omnes fuisse mortuos, & *illum* pro omnibus mortuū esse, vt qui viuūt, posthac nō sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

3 Illatio ex proximè præcedente sentētia nascens, Itaque quum ex Spiritu sciamus nos aduenas esse quādiu hic versamur, cōstāter hanc moram ferim9, (sic enim cum Domino nunc sumus vt illum non cōspiciamus nisi fide, ac proinde ab ipso nūc quidē absimus) ita tamen vt semper ad illū aspiremus: quamobrem etiam ita nos gerimus vt & hic viuentes & quū ad eū hinc discedemus, possim9 ei esse accepti.

Rom. 14. 10

4 Nequis vniuersale esse putet quod de illo domicilio cælesti dixerat, addit vnicuiq; pri9 reddendā rationē suæ peregrinatiōis, postquā hinc migrarit.

5 Iā per trāsitionem, occasione ex proximè præcedēte sentētia arrepta, redit ad ver. 16 superioris capitis, suā & suorum collegarum sinceritatē confirmās.

6 Noua ratione remouet omnē superbiæ suspicionem, q nō sua sed illorū intersit sincerum haberi ipsius Apostolatum, cōtra vanā quorundā ostentationem.

7 Sēsus est, etiā quū (vt nōnulli censent) insanio, dum videor meipsū stultorū more venditare, vestro cōmodo id facio, nō minus quàm quū simpliciter vobis euāgelizo.

8 Pergit in depellēda omnis ambitionis & ostētationis suspicione. Nos enī, inquit, huc adigit amor Christi, vt quū ipse pro nobis omnibus qui mortui eramus quū nobis viueremus (i. quū terrenis adhuc affectibus dediti essemus) mortuus sit, nos vicissim vitā quam ab eo accepimus (donati videlicet Spiritu sancto, vt nihil nisi cæleste meditemur) totam ipsi consecremus.

9 Declarat quid sit non sibi sed Christo viuere, nẽpe neminem secundũ carnem nosse. i. sic inter homines versari vt humana illa & carnalia nõ cures, vt qui genus, patriam, formam, gloriã, opes, cætera denique eiusmodi spectãt in quibus sese homines fatigant.
Esa.43.19
apoc.21.5
10 Amplificatio, Hoc, inqt adeò verũ est vt ne de Christo quidem ipso carnaliter nunc cogitemus, vt qui iam mũdum reliquerit, ac proinde sit nobis spiritualiter considerandus.
11 Exhortatio, vt vnusquisque iam Christi spiritu innouatᵒ, cælestia non terrestria meditetur.
Esa.49.8
12 Commẽdat ministerii Euangelici pstantiam tum ab ipsius Dei authoritate, vt q. sit ministerii istiᵒ author: tum ab ipsa doctrinæ præstantia, vt quæ annuntiet recõciliationem cum Deo, gratuita in Christo nostrorum peccatorũ remissione & iustificatione oblata, idq; tam benignè & liberaliter vt Deus ipse quodámodo ministrorũ ore homines obsecret vt suiipsorũ habeant rationem, nec tantũ beneficium aspernẽtur. Hæc autẽ dicẽs, nõ obscurè carpit illos qui pastorũ nomen mentiebantur. 1 Ministerio Euangelii non tantùm indigent homines ante gratiam acceptam, vt fiant eius participes, sed etiam accepta gratia, vt in ea perseuerent. 2 Quòd offertur gratia, ex gratia Dei est, qui sua constituit rebus omnibus momenta, vt oblatam occasionem arripiamus. 3 Præbet Corinthiis veri pastoris exemplar in suo & Timothei ac Syluani exemplo, nempe vt (sicut ab initio proposuerat) sibi & sui similibus authoritatem conciliet.

[9]Itaque nos posthac ne- 16
minem nouimus secundũ
carnem: [10]quòd si etiam
nouimus Christum secun
dum carnem, nunc tamẽ
nõ amplius nouimus.

[11] Siquis igitur *est* in Chri 17
sto, noua creatura *est*. ||ve
tera præterierunt, ecce no
ua facta sunt omnia.

[12]Hæc autẽ omnia sunt 18
ex Deo qui reconciliauit
nos sibi p Iesum Christũ,
dedítque ministerium re-
conciliationis:

Nempe quia Deus erat 19
in Christo mundũ recon-
cilians sibi, non imputan
do eis peccata ipsorũ: po-
suítque in nobis sermonẽ
hunc reconciliationis.

Itaque nomine Christi 20
legatione fungimur, velut
Deo *vos* precante per nos:
oramus Christi nomine,
reconciliamini Deo.

Fecit enim *vt* qui non 21
nouit peccatum, pro no-
bis peccatum *esset*, vt nos
efficeremur iustitia Dei
in eo.

CAP. VI.

S[1]Ed &, *vt* operã nostrã 1
ei accõmodantes, hor
tamur ne frustra gra-
tiam Dei vos receperitis.

[2]Dicit enim *Deus*, ||Tem 2
pore accepto exaudiui te,
& in die salutis succurri ti
bi: ecce nunc tempus acce
ptũ, ecce nunc dies salutis.

[3]Nullã vlla in re præbẽ- 3
tes offensionem, ne vitu-
peretur ministerium:

16 Ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴ-
δαμεν κατὰ σάρκα· εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν
κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔτι γι-
νώσκομεν.

17 Ὥστε εἴτις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις.
τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ
τὰ πάντα.

18 Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ τοῦ καταλ-
λάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς
καταλλαγῆς·

19 Ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον
καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος
αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν· καὶ
θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλ-
λαγῆς.

20 Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς
τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν·
δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε
τῷ Θεῷ.

21 Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ
ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γινώ-
μεθα δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ.

Κεφάλαιον ϛʹ.

1 ΣΥνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦ-
μεν μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ
δέξασθαι ὑμᾶς.

2 Λέγει γάρ, Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σοι,
σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι,
ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ
νῦν ἡμέρα σωτηρίας.

3 Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσ-
κοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία.

Ἀλλ᾽ ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις,

4 Sed & in omnibus nos
approbantes,||vt Dei mi-
nistri, [4]tolerantia multa
in oppressionibus, in ne-
cessitatibus,in angustiis,

Ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις,

5 In plagis,incarceribus,
in tumultuationibus,inla
boribus,in vigiliis, in ie-
iuniis,

Ἐν ἁγνότητι, ἐν γνώσει, ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι, ἐν πνεύματι ἁγίῳ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ,

6 [5]Puritate,scientia,lenita
te,bonitate, Spiritu sãcto,
charitate non simulata,

Ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει Θεοῦ, διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν,

7 Sermone veritatis,vir-
tute Dei, armis iustitiæ
dextris ac sinistris,

Διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας· ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς·

8 Per gloriam & ignomi
niam, per conuitia & lau
des: vt seductores,& *tamẽ*
veraces:

Ὡς ἀγνοούμενοι, καὶ ἐπιγινωσκόμενοι· ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν· ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι·

9 Vt ignoti,& *tamen* noti:
vt morientes,& ecce viui
mus : vt qui castigamur,
nec *tamen* occidimur:

Ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες.

10 Vt dolentes, semper ta
men gaudentes:vt paupe-
res, sed multos ditantes:
vt nihil habentes , sed o-
mnia obtinentes.

Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται.

11 [6]Os nostrum apertũ est
erga vos, Corinthii , cor
nostrum dilatatum est.

Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν· στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν.

12 Non habitatis angustè
in nobis:sed angusti estis
in visceribus vestris.

Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν ὡς τέκνοις λέγω· πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς·

13 Loquor autem vt filiis
de pari compensatione:
dilatamini & vos.

Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις. τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;

14 [7]Ne impari iugo copule
mini cũ infidelib⁹.||quod
enim consortiũ iustitiæ
cũ iniustitia?& quæ com-
munio luci cũ tenebris?

Τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαλ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;

15 Et quæ cõcordia Christo
cum Belial? aut quæ pars
fideli cum infideli?

Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος· καθὼς εἶπεν ὁ Θεὸς, Ὅτι ἐνοι-

16 Et quæ consensio tẽplo
Dei cũ simulacris? ||nam
vos tẽplũ estis Dei viuẽ-
tis:sicut dixit De⁹,|| Habi-

1.Cor.4.1

4 Recenset priore loco quæ nec perpetuò nec sine exceptione ministris adsunt, nisi quod ad animi affectum attinet: patientia tamen excepta, quæ & ipsa vna est ex perpetuis boni ministri virtutibus.

5 Secundo loco perpetuas & necessarias virtutes recẽset,& quibus armis omnia impedimenta superẽtur.

6 Obiurgaturus eos, pfatur se ingenuè & animo aperto cum ipsis agere, & simul conqueritur illos in redamãdo patre paria non facere.

7 Iam liberè eos obiurgat quòd se infidelib⁹ adiũgerent socios in externa idololatria, quasi re media & indifferente. q quartus est huius epistolæ loc⁹, cui⁹ cõclusio est, oportere quos Dominus filiorũ nomine dignatus est, puros sese non tantũ animo sed etiam corpore præstare, vt toti sint Deo sacri.

4. loco

Eccli.13.22
2.Cor.3.17.
& 6.19
Leuit.26.12

tabo in eis,& inambulabo:& ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Esa.52.11 || Quapropter exite è medio eorũ, & separamini, dicit Dominus: & impurum ne attingite: tum ego excipiam vos:

Ierem.31.a ||Et ero vobis Pater, & vos eritis mihi filii ac filiæ, dicit Dominus omnipotens.

CAP. VII.

HAs igitur promissiones quum habeam⁹, dilecti, purgemus nosipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficiẽtes sanctificationem cum timore Dei.

[1]Accipite nos: nemini iniuriam fecimus, neminem corrupimus, neminẽ expilauimus.

Ad condemnationem *vestri* nõ loquor: nam antè dixi vos in cordibus nostris esse, ad simul moriendũ & simul viuẽdum.

Multa mihi loquendi libertas apud vos, multa mihi gloriatio de vobis: impletus sum cõsolatione, vehementer exundo gaudio in omni afflictione nostra.

Etenim quum venissemus in Macedoniam, nullam habuit relaxationem caro nostra, sed in omnibus fuimus oppressi: foris pugnæ, intus terrores:

Sed qui consolatur abiectos, consolatus est nos, Deus, aduentu Titi.

Non solùm autem aduẽtu illius, sed etiam consolatione quam ille accepit ex vobis, quum renuntiaret nobis vestrum

1 Rursũ ab illa admonitione ad personam suam redit, opponẽs tum fidelitatis suæ tũ perpetuæ in eos beneuolentiæ suæ testimonia.

κήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός.

17 Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, λέγει Κύριος· καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς·

18 Καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Κεφάλαιον ζ.

1 Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀγαπητοί, καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ.

2 Χωρήσατε ἡμᾶς· οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν.

3 Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω· προείρηκα γὰρ ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν.

4 Πολλή μοι παῤῥησία πρὸς ὑμᾶς, πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν· πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν.

5 Καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν, οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι· ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι·

6 Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινούς, παρεκάλεσεν ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ἐν τῇ παρουσίᾳ Τίτου.

7 Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν, ἀναγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν

ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ· ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι.

Ὅτι εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. βλέπω γὰρ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς·

Νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν.

Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται· ἡ δὲ τοῦ κόσμου λύπη θάνατον κατεργάζεται.

Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ὑμῖν σπουδήν; ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλ' ἐκδίκησιν; ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι.

Ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ εἵνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ εἵνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος· ἀλλ' εἵνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν· περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν.

Ὅτι εἴ τι αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι, οὐ κατῃσχύνθην· ἀλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ ἐπὶ Τίτου,

vehemẽs desideriũ, vestrũ
eiulatũ, vestrũ ꝓ me zelũ:
adeò vt magis gauis⁹ fuerĩ.
8 [2] Nã etiamsi tristitia vo[s]
affeci per epistolam, non
me pœnitet, etiamsi pœni
tuerit. video enim episto-
lam illam, tametsi ad tem
pus, tristitia vos affecisse.
9 Nũc gaudeo, non quòd
tristitia affecti fueritis, sed
ꝙ tristitia affecti fueritis
ad resipiscẽtiam. nã tristi-
tia affecti fuistis secundũ
Deum, vt nulla in re detri
mẽto sitis affecti per nos.
10 Nam qui secundũ Deũ
est dolor, is resipiscentiã
efficit ad salutem, cuius
nunquam pœniteat: at
mũdi dolor mortẽ efficit.
11 Ecce enim istuc ipsum,
quòd secundum Deũ tri-
stitia affecti fuistis, quan-
tum in vobis effecit stu-
dium? imò defensionem,
imò indignationem, imò
timorem, imò vehemens
desiderium, imò zelum, i-
mò vindicationẽ? per o-
mnia testatũ fecistis vos
esse puros in hoc negotio.
12 Nẽpe etiãsi scripsi vobis,
nõ *scripsi vobis* eius causa q.
iniuriam fecerat, nec eius
causa q. iniuria affect⁹ fue
rat, sed vt apud vos mani
festum fieret studiũ illud
nostrum pro vobis in cõ-
spectu Dei.
13 Propterea consolatio-
nem accepimus ex conso
latione vestri: sed longè
plurimum gauisi fuimus
ob gaudiũ Titi, quòd re-
focillatus sit spiritus eius
ab omnibus vobis:
14 Et siquid apud eũ de vo
bis gloriatus sum, nõ fui
pudefactus: sed vt omnia
verè loquuti sum⁹ vobis,
ita & gloriatio nostra *qua*
vsus eram apud Titum,

2 Obiectio, At tu nos asperime tractasti. Respõdet Apostolus se nõ sine dolore vsum hac asperitate. Addit deinde, se iam etiam gaudere quòd illos ad eam tristitiam, quãuis minime volens, impulerit, quæ tam illis fuerit fructuosa. Quãdam enim esse non solùm laudabilẽ sed etiam necessariam tristitiam, ex quã videlicet suis gradibus oriatur resipiscentia, de qua magnificè ipsos laudat. Estq; huius epistolæ quintus iste locus.

vera comperta sit.

Et viscera eius amplius erga vos *affecta* sint, dum reminiscitur obedientiæ omnium vestrum, vtque cum timore ac tremore ipsum exceperitis.

Gaudeo igitur quòd penitus confidam de vobis.

CAP. VIII.

6. Corg.

1 Sextus locus huius epistolæ, continẽs varias exhortationes Corinthiis ad beneficẽtiam inflammãdis, qua Hierosolymitanæ Ecclesiæ inopia necessario tẽpore subleuaretur. Proponit autem eis priore loco Macedonicarum Ecclesiarum, alioqui multis ærumnis ad extremam penuriã redactarũ, exẽplum quod æmulentur.

2 Amplificat Macedonum alacritatẽ in eo quod Paulum etiam rogarint vt Corinthios, Tito ad eos remisso, ad absoluendam eleemosynarum collationem incitaret.

3 Tertiò, monet vt cõcitatam de se expectationẽ non fallant.

4 Quartum argumentum ab exemplo Christi.

[1]Porro notã facimus vobis, fratres, gratiã Dei præstitam Ecclesiis Macedonum.

Nam in multa probatione abundans gaudium ipsorum, & profunda eorum paupertas redundauit in copiosam benignitatem ipsorum.

Nam pro viribus (testor) & supra vires voluntarii *fuerunt*:

Multis cum precibus nos rogantes vt gratiam & societatem subministrationis quæ in sanctos *impenditur*, susciperemus.

[2]Ac non sicut sperabam⁹ *ita fecerũt*, sed semetipsos dediderunt primùm Domino, *deinde* & nobis, per Dei voluntatem:

Vt adhortaremur Titum vt sicut antè cœpit, ita, etiã absoluat apud vos hanc quoque gratiam.

Itaque sicut in omnibus abundatis fide, & sermone, & cognitione, & omni studio, & vestra in nos charitate, *videte* vt in hac quoque gratia abundetis.

[3]Nõ ex imperio loquor, sed aliorum studio vestræ quoque dilectionis sinceritaté reddens exploratã.

[4]Nostis enim beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, cum *videlicet* propter vos pauperem factum esse, quum esset diues: vt vos illius

ἀλήθεια ἐγενήθη.

15 Καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς ἐστιν, ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν.

16 Χαίρω οὖν ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν. Κεφάλαιον η.

1 Γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας·

2 Ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν.

3 Ὅτι κατὰ δύναμιν (μαρτυρῶ) καὶ ὑπὲρ δύναμιν αὐθαίρετοι·

4 Μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν, τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, δέξασθαι ἡμᾶς.

5 Καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν, ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ καὶ ἡμῖν, διὰ θελήματος Θεοῦ.

6 Εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο, οὕτω καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν ταύτην.

7 Ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐν παντὶ περισσεύετε πίστει, καὶ λόγῳ, καὶ γνώσει, καὶ πάσῃ σπουδῇ, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ, ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε.

8 Οὐ κατ᾽ ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων.

9 Γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι᾽ ὑμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὤν· ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου

πτωχίᾳ πλουτήσητε.

paupertate ditesceretis.

10 Καὶ γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι. τοῦτο γὰρ ὑμῖν συμφέρει, οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι.

[5]Et sententiam in ea re *meam* edo. nam hoc vobis conducit, qui non solùm facere, sed etiã velle antè cœpistis anno superiore.

5 Diligẽter cauet ne vi extorquere velle videatur quod, nisi sit volũtarium, Deo gratum esse non possit.

11 Νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε· ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία τοῦ θέλειν, οὕτω καὶ τὸ ἐπιτελέσαι ἐκ τοῦ ἔχειν.

At nunc etiam illud ipsum facere absoluite: vt sicut *adfuit* promptum illud velle, ita etiam *adsit* ipsũ perficere ex eo quod habetis.

12 Εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθὸ ἐὰν ἔχῃ τις, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθὸ οὐκ ἔχει.

[6]Etenim si prius adsit prõptus animus, aliquis acceptus est pro eo quod habet, non pro eo quod non habet.

6 In eos qui tenuitatẽ solent excusare, quasi solis diuitibus proprium sit inopes iuuare.

13 Οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλίψις· ἀλλ' ἐξ ἰσότητος, ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα.

[7]Non enim vt aliis relaxatio sit, vobis autẽ oppressio: sed pari conditione hoc tempore vestra abundantia *supplet* illorũ defectum.

7 Christiana beneficentia est mutua, vt ius analogũ seruetur.

14 Ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης.

Vt & illorum abundãtia vestrum defectum suppleat, vt fiat æquabilitas.

15 Καθὼς γέγραπται, Ὁ τὸ πολὺ, οὐκ ἐπλεόνασε· καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησε.

Sicut scriptũ est, ||Qui multum *collegit*, non habuit amplius: & qui paulum, non habuit minus.

Exo.16.18

16 Χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ διδόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου,

[8]Gratia autem *sit* Deo qui cordi Titi indidit idẽ studium pro vobis,

8 Commẽdat Titum & duos eius collegas multis nominib', tũ vt minime sit suspecta eorũ fides, quasi eos summiserit ad expilandas Ecclesias: tum vt eò sint ad collationẽ promptiores.

17 Ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο· σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθε πρὸς ὑμᾶς.

Quòd tum exhortationem illã gratam habuit, tum verò maiore studio vltro ad vos abiit.

18 Συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν·

Misimus autem vnà cũ eo fratrem illũ cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias.

19 (Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν συνέκδημος ἡμῶν, σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν)

(Nec *id* solùm, sed etiã suffragiis delectus est ab Ecclesiis socius peregrinationis nostræ, cum hac beneficentia quæ administratur à nobis ad ipsius Domini gloriam, & *comprobandum* promptum animum vestrum)

20 Vitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac exuberātia quæ administratur à nobis:

Rom. 12. 17

21 ||Vt qui procuremus honesta non solùm coram Domino, sed etiam corā hominibus.

22 Misimus autem cum eis fratrem nostrum, quem sæpe in multis probauimus studiosum, nunc autem multo studiosiorem, ob multam fiduciam quā *habeo* in vobis.

23 Siue de Tito *quæritur*, socius meus *est*, & apud vos adiutor: siue de fratribus nostris, legati *sunt* Ecclesiarū *&* gloria Christi.

24 Itaque demonstrationē charitatis vestræ, & nostræ de vobis gloriationis edite in eos, in conspectu Ecclesiarum.

CAP. IX.

1 N[1]Am de subministratione quidem quæ fit in sanctos, superuacaneum est mihi scribere vobis.

2 Noui enim promptū animum vestrum, quē de vobis iacto apud Macedones, Achaiam videlicet paratam esse ab anno superiore: & ex vobis *ortus* zelus prouocauit cōplures.

3 Misi autē hos fratres ne gloriatio nostra de vobis inanis fiat hac in parte: vt (sicut dicebā) parati sitis.

4 Ne quo modo, si mecū venerint Macedones, & offenderint vos imparatos, non pudefiamus (vt ne vos dicam) in præfidente ista gloriatione.

5 Itaq; necessariū putaui adhortari fratres vt priꝰ cāt

1 Prudēter occurrit suspicioni quā cōcipere poterāt Corinthii, quasi Apostolus adeò anxiè illos vrgens, de eorū voluntate dubitaret. Testatur ergo se nō ideo id facere vt eos doceat subueniendū esse sanctis, quū sese etiā pro iis sponsorem apud Macedonas īterposuerit, sed tātùm vt spōte currentes incitet, quò sint omnia tū parariora, tū etiam copiosiora.

20 Στελλόμενοι τοῦτο, μή τις ἡμᾶς μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν·

21 Προνοούμενοι καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων.

22 Συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν, ὃν ἐδοκιμάσαμεν ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πολὺ σπουδαιότερον, πεποιθήσει πολλῇ τῇ εἰς ὑμᾶς.

23 Εἴτε ὑπὲρ Τίτου, κοινωνὸς ἐμὸς καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός· εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν, ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν, δόξα Χριστοῦ.

24 Τὴν οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν, καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε, καὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν.

Κεφάλαιον θ.

1 Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους περισσόν μοι ἐστὶ τὸ γράφειν ὑμῖν.

2 Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι· καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας.

3 Ἔπεμψα δὲ τοὺς ἀδελφούς, ἵνα μὴ τὸ καύχημα ἡμῶν τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κενωθῇ ἐν τῷ μέρει τούτῳ· ἵνα (καθὼς ἔλεγον) παρεσκευασμένοι ἦτε.

4 Μήπως ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες, καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς (ἵνα μὴ λέγωμεν ὑμεῖς) ἐν τῇ ὑποστάσει ταύτῃ τῆς καυχήσεως.

5 Ἀναγκαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελφούς ἵνα προέλθωσιν

εἰς ὑμᾶς, καὶ προκαταρτίσωσι τὴν προ-
κατηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν, ταύτην
ἑτοίμην εἶναι οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ
ὥσπερ πλεονεξίαν.

Τοῦτο δέ, ὁ σπείρων φειδομένως, φει-
δομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ'
εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει.

Ἕκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρ-
δίᾳ· μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης. ἱλαρὸν
γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός.

Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν
περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς· ἵνα ἐν παντὶ πάν-
τοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισ-
σεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν·

(Καθὼς γέγραπται, Ἐσκόρπισεν,
ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ
μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

Ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπεί-
ροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγήσαι, καὶ
πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι
τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν)

Ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν
ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν
εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ.

Ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύ-
της οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ
ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύ-
ουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ·

(Διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύ-
της δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποτα-
γῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέ-
λιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινω-
νίας εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας)

Καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν, ἐπι-
ποθούντων ὑμᾶς διὰ τὴν ὑπερβάλλου-
σαν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμῖν.

ad vos, & prius absoluant
antea indictam beneficen
tiam vestram, vt ea sit pa-
rata ita vt beneficentia, &
non vt extortum aliquid.

6 [2]Illud autem *dico*, Qui
serit parcè, parcè etiã me-
tet: & qui serit benignè,
benignè etiam metet.

7 Quisque sicut præoptat
corde, *ita* agat: || nõ ex tri-
stitia aut necessitate. || nã
hilaré datoré diligit Deꝰ.

8 Potens est autem Deus
efficere vt omnis gratia in
vos redũdet: vt in omni-
bus semper omnino quã-
tum sufficiat penes vos ha
bentes, abũdetis ad omne
opus bonum:

9 (Sicut scriptum est, || Di-
spersit, dedit pauperibus:
beneficentia eius manet
in seculum.

10 Porro qui suppeditat
semen serenti, *is* quoque
panem *vobis* ad escam sup
peditet, & multiplicet se-
mentem vestrã, & augeat
fructꝰ beneficẽtiæ vestræ)

11 *Vt inquam abundetis*, in
omnibus ditati ad omné
benignitaté, quæ p̃ nos ef
ficit vt gratiæ agãtur Deo.

12 [3]Nam subministratio ob-
lationis istius non solùm
supplet sãctorum inopiã,
sed etiã redundat in mul-
tas gratiarum actiones a-
pud Deum:

13 (Dũ per hanc istius sub-
ministrationis experien-
tiam Deum glorificãt de
consentiente vestra subie-
ctione in Euangeliũ Chri
sti, déque benigna in se &
omnes cõmunicatione)

14 Et in illorũ preces pro
vobis, expetentium vos
propter gratiam Dei in
vobis exuberantem.

2 Eleemosyna nec tenaciter nec malignè præstari debet. Volũtaria autem & liberalis comparatur sationi, quam vberrima messis amplissimæ benedictionis cõsequitur.
Rom.12.8
Eccli.35.10

Psal.112.9

3 Alius duplex fructꝰ beneficentiæ in sanctos vel p̃stantissimus, hic est quòd occasionem præbeat Dei laudandi, & ita etiam pate fiat nostra fides.

Gratia autem *sit* Deo super inenarrabili suo munere.

CAP. X.

[1]Æterùm precor vos per clemétiam & æquitatem Christi, ego ipse Paulus qui corã quidem humilis sum inter vos, absens verò, sum erga vos confidens.

Hoc auté rogo, ne, quũ præsens adero, sim confidens ea fiducia qua cogito audax esse in quosdã qui nos æstimant vt si secũdũ carné incederemus.

[2]Nam in carne incedentes, secundum carnem bellum non gerimus:

(Arma enim militiæ nostræ nõ carnalia sunt, sed diuinitus valida, & ad subuersionem munitionum)

Dum ratiocinationes euertimus, omnémque sublimitatem quæ extollitur aduersus cognitioné Dei: [3]& captiuã ducimus omnem cogitationem ad obediendum Christo:

Et paratũ habemus quo vindicemus omné contumaciam, postquã impleta fuerit vestra obedientia.

[4]Quæ ob oculos sunt aspicitis? si quis apud se cõfidit se Christi esse, hoc vicissim cogitet ex sese, quéadmodũ ipse Christi *est*, ita & nos Christi *esse*.

Nam si amplius etiam quippiam glorier de potestate nostra, quam dedit Dominus nobis ad ædificationem ac non ad subuersionem vestri, non pudefiam:

Ne videar ceu perterrefacere vos per epistolas.

15 Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγή-
τῳ αὐτοῦ δωρεᾷ.

Κεφάλαιον ι.

Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ
1 ὑμᾶς διὰ τῆς πρᾳότητος καὶ
ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ, ὃς κατὰ πρόσωπον
μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαῤῥῶ
εἰς ὑμᾶς.
2 Δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαῤῥῆσαι
τῇ πεποιθήσει ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι
ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ
σάρκα περιπατοῦντας.
3 Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ
σάρκα στρατευόμεθα·
(Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ
4 σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς
καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων)
5 Λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν
ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ
Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα
εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.
Καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι
6 πᾶσαν παρακοήν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν
ἡ ὑπακοή.
Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε; εἴ τις πέ-
7 ποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέ-
σθω πάλιν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς
Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ.
Ἐάν τε γὰρ καὶ περισσότερόν τι καυ-
8 χήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν, ἧς ἔ-
δωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν εἰς οἰκοδομήν, καὶ
οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν, οὐκ αἰσχυν-
θήσομαι·
Ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς
9 διὰ τῶν ἐπιστολῶν.

1 Redit ad illam Apostolatus sui defẽsionem, sed ita vt simul authoritate sua reipsa vtatur. Seriò enim & grauiter monet, additis etiã plane terribilibus minis, vt se dociles præbeant. Refellit autẽ superbos quosdam qui quoniam in Paulo nihil hominũ more splẽdidum viderant, & eum lenissimũ experti fuerant, qui tamẽ absens seuerissimè ad eos scripsisset, de eo nõ aliter quã de Thrasone quopiã iudicabant, qui soleret aduersus absentes ferocire. Primùm igitur sese clementẽ & moderatũ fuisse profitetur, sed Christi exemplo, cuius lenitatẽ si pergant aspernari, testatur se reipsa declaraturũ quantopere illi halucinentur qui de Apostolico munere vt de humanis functionibus iudicant, nimirum ex apparẽtia quã externã vocant.

2 Secundò, testatur se quantũuis alioqui cæterorum hominũ similẽ, tamen iis viribus instructũ ꝓ dire quibus nullæ hominũ munitiones, siue fraude & astu, siue robore & potẽtia restiterint, pares esse possint, quoniã diuinis armis certet.

3 Amplificatio spiritualis istius virtutis quæ hostes quantũuis callidos & potẽtes sic domet vt alios quidẽ resipiscẽtes ad Christũ adducat, alios præfractè rebelles, ab iis qui regi se patiuntur separatos, pro meritis vlciscatur.

4 Inculcat eadem, sed maximo cum sententiarum & verborum pondere.

Ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησί, βαρεῖαι
καὶ ἰσχυραί· ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος,
ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος.
Τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί
ἐσμεν τῷ λόγῳ δι᾽ ἐπιστολῶν ἀπόντες,
τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ.
Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖ-
ναι ἑαυτούς τισι τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόν-
των· ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς με-
τροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυ-
τοῖς οὐ συνιοῦσιν.
Ἡμεῖς δὲ οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυ-
χησόμεθα· ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανό-
νος οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρου, ἐ-
φικέσθαι ἄχρι καὶ ὑμῶν.
Οὐ γὰρ ὡς μὴ ἐφικνούμενοι εἰς ὑ-
μᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς. ἄχρι γὰρ
καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
τοῦ Χριστοῦ.
Οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι ἐν
ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα δὲ ἔχοντες,
αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν, ἐν ὑμῖν
μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν
εἰς περισσείαν·
Εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελί-
σασθαι· οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ
ἕτοιμα καυχήσασθαι.
Ὁ δὲ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυ-
χάσθω.
Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, ἐκεῖνός ἐστι
δόκιμος, ἀλλ᾽ ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν.

Κεφάλαιον ιά.

Ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρόν τι
τῆς ἀφροσύνης· ἀλλὰ καὶ ἀνέχε-
σθέ μου.

10 Nã epistolæ quidẽ (in-
quit) graues sũt & validæ:
sed præsentia corporis in-
firma *est*, & sermo nihili.
11 Hoc cogitet *qui* istius-
modi *est*, quales sumus
verbo per epistolas quũ
absumus, tales etiam *fore*
reipsa quum aderimus.
12 [5] Non enim audemus
nos inserere aut conferre
cum quibusdam qui sei-
psos commendant: sed nõ
intelligunt quòd ipsi sese
seipsis metiuntur, & sese
sibiipsis comparant.
13 At nos nõ gloriabimur
de iis quæ mẽsuræ *nostræ*
non sint, || sed secundum
dimensionem regularem
eius mensuræ quam Deus
nobis dispertitus est, *glo-
riabimur* nos peruenisse
ad vos etiam vsque.
14 Non enim vt si nõ per
ueniremus vsque ad vos,
extendimus nosipsos su-
pra modum: nã vsque ad
vos etiam peruenimus in
Euangelio Christi.
15 Non de iis quæ mensu
ræ *nostræ* nõ sunt gloriã-
tes, *id est* de alienis labori
bus, sed sperãtes, *nos*, auge
scente fide vestra, per vos
admodũ amplificatũiri in
assignata nostra mẽsura:
16 Vt in iis *regionibus* quæ
vltra vos *sunt*, euangeli-
zem: non vt in alteri assi-
gnata mensura, de præpa
ratis gloriemur.
17 [6] || Cæterùm q gloriatur,
in Domino glorietur.
18 Non enim qui seipsum
commendat, is probatus
est, sed is quem Dominus
commendat.

CAP XI.

1 [1] VTinam toleraretis
paulisper insipien-
tiam *meam*: imò e-
tiam tolerate me.

5 Coact⁹ refellere stultas quorundã ambitiosorum iactationes, testatur eos nihil ꝑferre posse nisi quod ipsi sibi de seipsis falsò persuaserint: se verò, etiãsi de maximis reb⁹ glorietur, nõ tamẽ vltra metas ei⁹ mẽsuræ progressurum quã sit ei admensus Dominus, vt qui ad eos vsque peruenerit euãgelizãdo, ac lõgius etiam se perrecturũ confidat, vbi & ipsi ita ꝑfecerint, vt in iis erudiendis non sit necesse ipsũ amplius occupari. Additur autem amplificatio, ex eo ꝙ in alienos labores nusquam successerit.

Ephes. 4.7

6 Emollit quod de se dixerat, simúlque Corinthios ad alia audienda præparat, testat⁹ se nihil aliud quærere quã vt Deo sese approbet, cuius vnius gloriæ studeat.

Ierem. 9.24
1.*cor.* 1.31

1 Agnoscit se quodámodo stultosimitari in rerum istarũ prædicatione, sed addit se inuitũ hoc facere ipsorũ bono, ꝙ eos à vanis quibusdã & astutis hominibus non sine Satanæ fraude deceptos videat.

Ambio enim vos Dei
zelotypia. Præparaui enī
vos *quos* vniviro (*vt* vir-
ginem puram) sistam, *nem*
pe Christo:
Sed metuo nequo mo
do, sicut ||serpens ille Euā
seduxit calliditate sua, ita
corruptæ mentes vestræ
degenerent à simplicitate
quæ est in Christo.
[2] Enimuero si veniat qui
aliū Iesum prædicet quē
non prædicauimus, aut *si*
Spiritum alium accipiatis
quem non accepistis, aut
Euangelium aliud quod
non accepistis, rectè *eum*
toleraueritis.
Puto enim me nihilo in-
feriorē fuisse summis A-
postolis.
[3] Quòd si rudis *sum* ser-
mone, non tamen *sum ru*
dis cognitione: sed omni-
no manifesti facti sumus
in omnibus apud vos.
[4] Num peccaui quū me
ipsum demitterem vt vos
attolleremini? quódque
gratuitò Euangelium Dei
euangelizauerim vobis?
Alias Ecclesias spoliaui,
accepto ab eis stipendio,
vt vobis inseruirē: & quū
apud vos essem & egerem,
||non obtorpui cū cuius-
quam incommodo.
Inopiam enim meā sup
pleuerūt fratres qui vene
rāt è Macedonia: & in o-
mnib' me pstiti vobis mi
nimè onerosū, [5] & pstabo
Est veritas Christi in me,
quòd hæc gloriatio non
obstruetur contra me in
regionibus Achaiæ.
Quapropter? *an* quòd
non diligam vos? Deus
nouit.

2 Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλῳ· ἡρμο-
σάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ (παρθένον ἁ-
γνὴν) παραστῆσαι, τῷ Χριστῷ.
3 Φοβοῦμαι δὲ μήπως ὡς ὁ ὄφις Εὔαν
ἐξηπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕ-
τω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν, ἀπὸ τῆς
ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν.
4 Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν
κηρύσσει ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦμα
ἕτερον λαμβάνετε ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐ-
αγγέλιον ἕτερον ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς
ἠνείχεσθε.
5 Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν
ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων.
6 Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ
τῇ γνώσει· ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες
ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς.
7 Ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν τα-
πεινῶν ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε; ὅτι δωρεὰν
τὸ τοῦ Θεοῦ εὐαγγέλιον εὐηγγελισάμην
ὑμῖν;
8 Ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν
ὀψώνιον, πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν· καὶ
παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθεὶς, οὐ κα-
τενάρκησα οὐδενός.
9 Τὸ γὰρ ὑστέρημά μου προσανεπλή-
ρωσαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες ἀπὸ Μακε-
δονίας· καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυ-
τὸν ἐτήρησα, καὶ τηρήσω.
10 Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοὶ, ὅτι ἡ
καύχησις αὕτη οὐ φραγήσεται εἰς ἐμὲ
ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας.
11 Διατί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; ὁ
Θεὸς οἶδεν.

2 Testatur eos falli si vel excellētius aliquod Euangeliū vel præstantiora Spiritus dona se à quoquā accepturos somnient.
Gen. 3.4
3 Refutat illorū Thrasonū calūnias. Sum, inquit, fateor nō ita facundus orator, sed illi certè mihi Euangelii notitiam non possunt adimere, sicut vos ipsi estis modis omnibus experti.
4 Alia calumnia, quòd videlicet homo esset vulgaris & manuum suarū labore victitās. Hic verò, inquit Apostolus, quid mihi possitis obiicere nisi quòd quiduis subire vestri causa sustinui, & quum egerē, partim manibus meis victum quærere, ptim etiā quū vrsit inopia, aliūde viaticum petere malui quàm vobis vllo esse oneri, etiā si vobis euangelizabam?
Infrà, 12.13
5 Amplificatio, adeò se istius facti nō puderet vt etiā deinceps non aliter agere apud ipsos decreuerit, quo verè semper possit affirmare se gratis in Achaia docuisse: minimè id quidem quòd Corinthios dedignetur, sed vt Thrasones isti occasionem iampridem captatam nunquam inueniant: ipse verò interea illis proponat quod æmulentur, vt verè tandem possint dicere se esse Pauli similes.

Ὃ δὲ ποιῶ, καὶ ποιήσω, ἵνα ἐκκόψω 12
τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμήν,
ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς
καὶ ἡμεῖς.

Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργά- 13
ται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀπο-
στόλους Χριστοῦ.

Καὶ οὐ θαυμαστόν· αὐτὸς γὰρ ὁ σα- 14
τανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον
φωτός.

Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐ- 15
τοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δι-
καιοσύνης· ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔρ-
γα αὐτῶν.

Πάλιν λέγω, μή τις με δόξῃ ἄ- 16
φρονα εἶναι· εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄφρονα
δέξασθέ με, ἵνα μικρόν τι κἀγὼ καυχή-
σωμαι.

Ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον, ἀλλ' 17
ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει
τῆς καυχήσεως.

Ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ τὴν σάρ- 18
κα, κἀγὼ καυχήσομαι.

Ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, 19
φρόνιμοι ὄντες.

Ἀνέχεσθε γὰρ εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ, 20
εἴ τις κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαί-
ρεται, εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει.

Κατὰ ἀτιμίαν λέγω, ὡς ὅτι ἡ- 21
μεῖς ἠσθενήσαμεν· ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολ-
μᾷ, (ἐν ἀφροσύνῃ λέγω) τολμῶ
κἀγώ.

Ἑβραῖοί εἰσι; κἀγώ· Ἰσραηλῖταί εἰσι; 22
κἀγώ· σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι; κἀγώ·
Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι; (παραφρονῶν
λαλῶ) ὑπὲρ ἐγώ· ἐν κόποις περισσοτέρως, 23

Sed quod facio, etiam faciam: vt amputem occaſionem iis qui optant occaſionem, vt in *eo de* quo glorientur, reperiantur quales & nos.

[6]Nam iſtiuſmodi pſeudapoſtoli, operarii doloſi ſunt, transformati in Apoſtolos Chriſti.

Neque id mirum. ipſe enim Satanas transformatur in Angelum lucis.

Nõ magnum eſt igitur ſi transformentur vt miniſtri iuſtitiæ, etiam eius miniſtri: quorũ finis erit ſecundum opera eorum.

[7]Rurſum dico, nequis me putet inſipiẽtem eſſe: alioquin etiam vt inſipiẽtem accipite me, vt paululum quiddam & ego glorier.

Quod dico, non dico ſecundũ Dominũ, ſed vt inſipienter, in præſidentiæ iſta gloriatione.

Quandoquidem multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor.

Libenter enim toleratis inſipientes, quum ſitis ſapientes.

[8]Toleratis enim ſiquis vos in ſeruitutem adigit, ſiquis exedit, ſiquis accipit, ſiquis attollit ſeſe, ſiquis vos in faciem cædit.

Quantũ ad contumeliã dico, nẽpe quia nos infirmi fuimus: imò in quocũque audacia vti velit aliquis, (inſipienter loquor) audacia velim vti & ego.

‖Hebræi ſũt? *ſum* & ego: Iſraelitæ ſũt? *ſũ* & ego: ſemen Abrahæ ſũt? *ſũ* & ego:

Miniſtri Chriſti ſũt? (deſipiẽs loquor) ſupero ego: in fatigationib⁹, amplius:

6 Apertè tandem iſtos ſuis coloribus depingit, prædicens fore vt quantumcunque zelũ gloriæ Dei ſimulent, tandem ſeipſos prodant.

7 Pergit aperta cum fiducia, & grauiſſima quadã ironia vtens, petit ſibi veniam tribui ſi velut ad tempus apud ſapientes Corinthios deſipiẽs cum ſummis illis hominibus de externis etiam illis rebus contendat, puta de genere, de maioribus, déq; rebus fortiter geſtis.

8 Antequã ad rem accedat perſtringit Corinthios, qui quum ſibi ſapientiſſimi viderẽtur, interea nõ animaduertebãt pſeudapoſtolos ad quæſtum abuti ipſorum ſimplicitate.

‖ Philip. 3.5

Act.16.25
Act.14.19
Act.27.1

8 Hoc tandem addit velut appendicem, vt Corinthios pudeat eum aspernari à cuius solicitudine omnes penè Ecclesias pendere res ipsa testabatur.

10 Retorquet in aduersarios quod ab eis obiiciebatur: vt si dicat, Proferūt illi meas ærumnas vt mihi authoritatē detrahant, at ego si gloriari vellim, non aliūde sumpserim argumentum: nec quicquā hic à me cōfingi Deus ipse est testis.

Act.9.24

in vulneribus supra illos,
in carceribus, amplius: in
mortibus, sæpe.

24 A Iudæis quinquies ac-
cepi quadragenas *plagas*,
vna minus.
25 ||Ter virgis cæsus fui,
||semel fui lapidatus, ||ter
naufragium feci, noctem
ac diem in profundo egi.
26 In itineribus sæpe *fui*,
in periculis fluminum, pe
riculis latronum, pericu-
culis à *meis* gentilibus, pe
riculis in Gentibus, peri-
culis in ciuitate, periculis
in deserto, periculis in ma
ri, periculis inter falsos
fratres.
27 In fatigatione & æru-
mna, in vigiliis sæpe, in fa
me & siti, in ieiuniis sæpe,
in frigore & nuditate.
28 [9] Absque iis quæ extrin-
secus *eueniunt*, *vrget* agmē
illud in me quotidie con-
surgens, *id est* solicitudo
de omnibus Ecclesiis.
29 Quis affligitur quin e-
go affligar? quis offendi-
tur quin ego vrar?
30 [10] Si gloriari oporteat,
de iis quæ infirmitatis
meæ *sunt* gloriabor.
31 Deus & Pater Domini
nostri Iesu Christi, laudā-
dus in secula, nouit me
non mentiri.
32 ||In vrbe Damasci, gen-
tis præfectus nomine A-
retæ regis, præsidio tene-
bat Damascenorū vrbem,
cupiens me prehendere:
33 Sed per fenestram in
sporta demissus fui per
mœnia, & eius manus ef-
fugi.

ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυ-
λακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις
πολλάκις.
24 Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκον-
τα παρὰ μίαν ἔλαβον.
25 Τρὶς ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθά-
σθην, τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν
τῷ βυθῷ πεποίηκα·
26 Ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις
ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις
ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις
ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύ-
νοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδα-
δέλφοις·
27 Ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις
πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις
πολλάκις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι.
28 Χωρὶς τῶν παρεκτὸς, ἡ ἐπισύστασίς
μου ἡ καθ' ἡμέραν, ἡ μέριμνα πασῶν
τῶν ἐκκλησιῶν.
29 Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς
σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυ-
ροῦμαι;
30 Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας
μου καυχήσομαι.
31 Ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ οἶδεν, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς
τοὺς αἰῶνας, ὅτι οὐ ψεύδομαι.
32 Ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ
βασιλέως ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν
πόλιν, πιάσαι με θέλων·
33 Καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλά-
σθην διὰ τοῦ τείχους, καὶ ἐξέφυγον τὰς
χεῖρας αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ιβ΄

Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι. ἐλεύσομαι γὰρ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου.

Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων (εἴτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν) ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ.

Καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, (εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ Θεὸς οἶδεν)

Ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον, καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.

Ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι· ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι, εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου.

Ἐὰν γὰρ θελήσω καυχήσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ. φείδομαι δὲ μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ.

Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι.

Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ.

Καὶ εἴρηκέ μοι, Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Ἥδιστα οὖν μᾶλλον καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ.

Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅταν γὰρ ἀσθενῶ,

CAP. XII.

1 GLoriari sanè nõ ex-
pedit mihi. veniam
enim ad visiones &
reuelationes Domini.

2 Noui hominē in Chri-
sto ante annos quatuor-
decim,(an in corpore,ne-
scio: an extra corpus,ne-
scio: Deus nouit) raptum
in tertium vsque cælum.

3 Et noui huiusmodi ho
minem(an in corpore,an
extra corpus,nescio: Deus
nouit)

4 Raptum fuisse in Para-
disum,& audisse ineffabi-
lia verba,quæ non liceat
homini loqui.

5 [2]De eiusmodi *re* gloria-
bor:de meipso verò non
gloriabor,nisi ex infirmi-
tatibus meis.

6 Nam si voluero de his
gloriari,non ero insipiēs:
veritatē enim dicam. sed
parcè loquor, nequis de
me cogitet supra *id* quod
videt *esse* me,aut *quod* au-
dit ex me.

7 [3]Et ne excellentia reuela
tionum supramodum ef-
ferrer,datus est mihi sur-
culꝰ infixꝰ carni,*&* ange-
lus Satã, vt me colaphis cæ
dat,ne supramodũ efferar.

8 Super hoc ter Dominũ
rogaui,vt abscederet à me.

9 Et dixit mihi, Sufficit ti
bi gratia mea: nam potē-
tia mea per infirmitatem
perficitur. [4]Libentissimè
igitur gloriabor potius de
infirmitatibus meis, vt in-
habitet in me potentia
Christi.

10 Propterea oblector in in-
firmitatibꝰ, incõtumeliis,
in necessitatibꝰ, in psequũ-
tionibꝰ, in ãgustiis ꝑ Chri
sto: quũ enim impotēs sũ,

1 Pergit in proposito, & quoniam glo riosuli illi reuelationes iactabãt, cõmemorat quæ ipsi supra cõmunem hominũ captũ attollant: at nõ absq; præfatione, & accurata etiam excusatione.

2 Vt omnē ambitionis suspicionem remoueat, testatur se illa vt extrinseca nõ vtsua iactare, quanuis nihil hic affingat, ne hac occasione plus ei tribuatur ab aliis quàm ꝑ sit: ac proinde se velle potiꝰ in suis miseriis gloriari.

3 Excellens doctrina cur Dominꝰ præstantissimos etiam seruos suos à Satanæ vexari, & omni tentationum genere affligi velit: nempe ne nimium efferantur, atque adeò vt iugi illa exercitatione perficiantur.

4 Concludit se pseudapostolorum iactationibꝰ solas suas ærũnas velle opponere: similque se excusat q̃ ipsorum importunitate de his rebꝰ tã multa dicere sit coactus, nempe quòd euersa ipsius Apostolatu necesse erat ipsius doctrinã ruere.

5 Testes rursũ Corinthios facit eorũ quibus suum apud eos Apostolatum obsignarat Dominus, & denuò quàm sit tum ab omni auaritia alienis tũ in eos propẽsus, certus, argumẽtis declarat.
Suprà.11.9

6 Aliam calumniam longè grauissimã à se depellit, nimirũ quòd astu & per alios quæstum faceret.
7 Cõcludit se hæc ad eos non scribere quasi defensione egeat, quum nullius sibi sit cõsci⁹: sed quòd eorum maximè intersit de eius fide minimè dubitare à quo fuerãt instituti.
8 Cõfirmata sua apud eos authoritate, acriter eos obiurgat, ac minas etiam addit planè Apostolicas, fore videlicet vt nisi resipuerint, ipsis deinceps nõ parcat, quũ tertiò iam eos admonuerit.

tunc potens sum.
Fui insipiens in gloriã- 11
do: vos me coegistis. 5nã
ego debueram à vobis cõ-
mendari: nulla enim in re
inferior fui summis Apo-
stolis, tametsi nihil sum.
Indicia quidem Aposto 12
li edita sunt apud vos per
omnẽ tolerãtiam, & signa
& prodigia & virtutes.
Nam quid est in quo
fueritis inferiores cæteris 13
Ecclesiis, nisi quòd ego i-
pse non obtorpui cũ ve-
stro incõmodo? cõdona-
te mihi hanc iniuriam.
Ecce, tertiò paratus sũ
venire ad vos, nec cum ve 14
stro incõmodo obtorpe-
scam. non enim quæro
quæ vestra sunt, sed vos.
non enim debent filii pa-
rentibus thesauros con-
gerere, sed parentes filiis.
Ego verò libentissimè 15
impendam & expendar
pro animabus vestris: e-
tiamsi, abũdè vos diligẽs,
minus diligar.
6Sed esto, ego vos non
grauaui: sed quum sim cal 16
lidus, dolo vos cepi.
Num per quenquam
eorum quos misi ad vos, 17
expilaui vos?
Precatus sum Titum, & 18
cum eo misi fratrem: nun
quid vos expilauit Titus?
nónne eodem spiritu in-
cessimus? nónne iisdẽ ve-
stigiis?
7Rursum putatis quòd
nos vobis excusemus? in 19
conspectu Dei, in Christo
loquimur: omnia tamen
hæc, charissimi, pro vestri
ædificatione.
8Nã metuo nequo mo-
do, quum venero, nõ qua 20
les velim reperiam vos, &
ego reperiar vobis qualẽ
nolitis: nequo modo sint
lites, æmulationes, iræ,

τότε δυνατός εἰμι.
Γέγονα ἄφρων καυχώμενος· ὑμεῖς
με ἠναγκάσατε· ἐγὼ γὰρ ὤφειλον ὑφ᾽ ὑ-
μῶν συνίστασθαι· οὐδὲν γὰρ ὑστέρησα τῶν
ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων, εἰ καὶ οὐδέν εἰμι.
Τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειρ-
γάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, ἐν ση-
μείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι.
Τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοι-
πὰς ἐκκλησίας, εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ
κατενάρκησα ὑμῶν; χαρίσασθέ μοι τὴν
ἀδικίαν ταύτην.
Ἰδού, τρίτον ἑτοίμως ἔχω ἐλθεῖν πρὸς
ὑμᾶς, καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. οὐ γὰρ
ζητῶ τὰ ὑμῶν, ἀλλ᾽ ὑμᾶς. οὐ γὰρ ὀφείλει
τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ᾽
οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις.
Ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω καὶ ἐκ-
δαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν·
εἰ καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν,
ἧττον ἀγαπῶμαι.
Ἔστω δέ, ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς· ἀλλ᾽
ὑπάρχων πανοῦργος, δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον.
Μή τινα ὧν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς,
δι᾽ αὐτοῦ ἐπλεονέκτησα ὑμᾶς;
Παρεκάλεσα Τίτον, καὶ συναπέστει-
λα τὸν ἀδελφόν· μή τι ἐπλεονέκτησεν
ὑμᾶς Τίτος; οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περι-
επατήσαμεν; οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσι;
Πάλιν δοκεῖτε ὅτι ὑμῖν ἀπολογού-
μεθα; κατενώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ
λαλοῦμεν· τὰ δὲ πάντα, ἀγαπητοί, ὑπὲρ
τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς.
Φοβοῦμαι γὰρ μήπως ἐλθὼν οὐχ οἵους
θέλω εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν οἷον
οὐ θέλετε· μήπως ἔρεις, ζῆλοι, θυμοί,

ἐριθεῖαι, καταλαλιαὶ, ψιθυρισμοὶ, φυσιώσεις, ἀκαταστασίαι·

Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ πορνείᾳ καὶ ἀσελγείᾳ ᾗ ἔπραξαν.

Κεφάλαιον ιγ΄.

Τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.

Προείρηκα καὶ προλέγω ὡς παρὼν τὸ δεύτερον, καὶ ἀπὼν νῦν γράφω τοῖς προημαρτηκόσι καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν, ὅτι ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι·

Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ, ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ, ἀλλὰ δυνατεῖ ἐν ὑμῖν.

Καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ ζησόμεθα σὺν αὐτῷ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ εἰς ὑμᾶς.

Ἑαυτοὺς πειράζετε εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστιν; εἰ μήτι ἀδόκιμοί ἐστε.

Ἐλπίζω δὲ ὅτι γνώσεσθε ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι.

Εὔχομαι δὲ πρὸς τὸν Θεὸν μὴ ποιῆσαι ὑμᾶς κακὸν μηδέν· οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς τὸ καλὸν ποιῆτε, ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν.

contentiones, obtrectationes, susurri, tumores, tumultuationes:

Ne iterum, vbi venero,
21 me deprimat Deus meus apud vos, & lugeam multos eorum qui antè peccarunt, nec resipuerunt super impuritate & scortatione & proteruia quam patrarunt.

CAP. XIII.

1 Tertia hac vice venio ad vos. ||Ex ore duorum testiũ aut triũ firmũ erit omne verbum.

Prædixi & secundò præ-
2 dico vt præsens, & absens nunc scribo iis qui antè peccarunt, & reliquis omnibus, fore vt, si denuò venero, non parcam:

[1]Quandoquidem expe-
3 rimentum quæritis in me loquentis Christi, qui erga vos non est infirmus, sed potens est in vobis.

4 Nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, viuit tamẽ ex potentia Dei. nã & nos infirmi sumus cum eo, sed viuemus cum eo, ex virtute Dei apud vos.

[2]||Vos ipsos tentate an
5 non sitis in fide, vosipsos probate. annõ agnoscitis vosmetipsos, *uidelicet* Iesum Christum in vobis esse? nisi reprobi estis.

6 [3]At spero fore vt cognoscatis nos non esse reprobos.

7 Opto verò à Deo, ne quid mali faciatis: non vt nos probati cõperiamur, sed vt quod honestum est faciatis, nos verò velut reprobi simus.

Deut. 19. 15. matth. 18. 16. iohan. 8. 17. heb. 10. 28

1 Grauissima increpatio, quòd dũ Apostolicas admonitiones despiciũt, & Christi ipsius patientiã tentent: atque adeò dum ipsum vt calamitosũ aspernantur, nihil obiiciant quod non sit ipsi cum Christo commune.

2 Cõfirmat quod de virtute Dei dixerat in suo ministerio elucente, colligitque ex mutua inter fidẽ populi & ministri prædicationem relatione, oportere vt vel Apostolatum eius reuereãtur, in cuius doctrina fundata sit ipsorum fides, vel seipsos dãnẽt infidelitatis, & se non esse ex Christi corpore fateantur.

1. Cor. 11. 20

3 Mitigat illam asperitatem, sperans fore vt se dociles fideli Apostolo præbeant: illud etiam addẽs, se famam & existimationẽ suam nihil morari, dummodo seruiat eorũ saluti, qui sit vnicus eius scopus.

8 Non enim poſſumus quicquam aduerſus veritatem, ſed pro veritate.

9 Gaudemus enim quum nos infirmi fuerimus, vos autem validi fueritis: hoc autem etiam optamus, veſtram *videlicet* inſtaurationem.

10 Propterea hæc abſens ſcribo, ne præſens ſeueritate vtar, ex poteſtate quā dedit mihi Dominus ad ædificationem, ac non ad deſtructionem.

4 Breuis exhortatio, ſed quæ omnes Chriſtianæ vitæ partes cōplectatur.

11 [4] Quod ſupereſt, fratres, valete, inſtauramini, conſolationem habete, idem ſentite, in pace agite, & Deus charitatis ac pacis *author* erit vobiſcum.

5 Familiariter eos ſalutat, ac tādem eis bene precatur.

12 [5] Salutate alii alios ſancto oſculo. Salutant vos ſancti omnes.

13 Gratia Domini Ieſu Chriſti, & charitas Dei & cōmunicatio Spiritus ſancti *ſit* cum omnibus vobis. Amen.

Ad Corinthios ſecunda fuit ſcripta Philippis vrbe Macedoniæ, per Titum & Lucam.

8 Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας.

9 Χαίρομεν γὰρ ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν, ὑμεῖς δὲ δυνατοὶ ἦτε. τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν.

10 Διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω, ἵνα παρὼν μὴ ἀποτόμως χρήσωμαι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν.

11 Λοιπὸν, ἀδελφοί, χαίρετε, καταρτίζεσθε, παρακαλεῖσθε, τὸ αὐτὸ φρονεῖτε, εἰρηνεύετε· καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν.

12 Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι· ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες.

13 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Πρὸς Κορινθίους δευτέρα ἐγράφη ἀπὸ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας, διὰ Τίτου καὶ Λουκᾶ.

Epistola Pauli Apostoli ad Galatas.

Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή.

Κεφάλαιον α΄.

1 ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος (οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν)

2 Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας·

3 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·

4 Τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν·

5 Ὧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

6 Θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ, εἰς ἕτερον εὐαγγέλιον·

7 Ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο· εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

8 Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω.

CAP. I.

1 P[1]AVLVS Apostolus (non ab hominibus, neque per hominē, || sed per Iesum Christum, ac Deum Patrem qui suscitauit eū ex mortuis)

2 Quique mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ:

3 Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo:

4 [2]Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, || vt eximeret nos ex præsenti seculo malo, secundum voluntatem Dei & Patris nostri.

5 Cui *sit* gloria in secula seculorum. Amen.

6 [3]Miror vos ita citò, deserto eo qui vocarat vos in gratiam Christi, transferri in aliud Euāgelium.

7 [4]Quod nō est aliud: sed nonnulli vos turbant, & volunt inuertere Euangelium Christi.

8 Sed etiamsi nos, aut Angelus è cælo euangelizet vobis præter *id* quod vobis euangelizauimus, anathema esto.

1 Salutatio paucis cōplectens Apostolicæ doctrinæ summam, ac præterea etiā statim ab initio præferens Apostolicæ authoritatis grauitatem, aduersus pseudapostolos mox asserendæ.

Tit.1.3

2 Veri Euāgelii summa est, Christum sua vnius oblatione nos ex mundo selectos seruare, ex Dei Patris gratuita ordinatione.

Luc.1.74

3 Prima pars epistolæ, qua se Apostolum esse testatur nihilo selectis illis Christi discipulis inferiorē, & prorsus cū eis consentientem, quorum nominibus pseudapostoli abutebantur. Inchoat autem ab obiurgatione, arguēs eos leuitatis, quod tam citò aures iis præbuerint q ipsos ad nouū Euangelium traducebant.

6 prima pars epistolæ

4 Tempestiuè monet vt meminerint non esse multiplex Euangeliū, ac proinde quicquid prætexantisti pseudapostoli, qui Legē, Mosen, patres in ore habebant, totidem hæc esse veri Euangelii corruptelas, & seipsū, atque adeò Angelos etiam ipsos, (nedum istos pseudapostolos) execrabiles esse oportere si vel tantillum velint in Euangelio quod ipsis antea tradiderat, innouare.

9 Vt antè diximus, etiam nunc iterum dico, Siquis vobis euãgelizauerit præter *id* quod accepistis, anathema esto.

10 [5]Nunc enim *utrum* homines an Deum suadeo? aut quæro hominibus placere? Enimuero si adhuc hominibus placeré, Christi seruus non essem.

11 [6]||Notum autem vobis facio, fratres, Euangeliũ prædicatum à me, nõ esse secundum hominem.

12 Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed patefaciente *mihi* Iesu Christo.

13 [7]|| Audistis enim quomodo versatus sim olim in Iudaismo, me *uidelicet* sũmè persequutũ esse Ecclesiam Dei, & eam vastasse:

14 Et profecisse in Iudaismo super multos æquales meos in genere meo, quũ vehementiore studio tenerer traditionum quas à patribus meis acceperam.

15 Sed quãdo placuit Deo, qui separauit me ab vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam,

16 Retegere Filium suum in me, ||vt euangelizarem ipsum inter Gentes, [8]non statim contuli cum carne & sanguine.

17 Neque redii Hierosolymam ad eos qui ante me *fuerant* Apostoli: sed abii in Arabiam, ac denuò reuersus sum Damascum.

9 Ὡς προειρήκαμεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

10 Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω ἢ τὸν Θεόν; ἢ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; εἰ γὰρ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην.

11 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον.

12 Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὔτε ἐδιδάχθην· ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

13 Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν.

14 Καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων.

15 Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ,

16 Ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι.

17 Οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους· ἀλλ' ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν.

5 Cõfirmatio tum à natura ipsius doctrinæ sũpta, tum ab ea ratione quam erat in docendo sequutus. Nec enĩ, inqt, vel ea docuj quæ hominibus arrideret, vt isti qui in rebus externis & operib[9] Legis saluris partem constituunt: neque cuiusquã gratiam captaui: ac proĩde cælestem esse doctrinam quã vobis tradidi, res ipsa clamat.

1.Cor.15.8
Act.9.1

6 Secũdum argumẽtum, prorsus diuinam esse suã doctrinam, vt pote quam è cælis, ex ipso Iesu Christo, absque hominũ adminiculo, hauserit: qua in re vel illis ipsis sit quodammodo superior, quos Christus hominũ more in terris erudiit.

Ephes.3.8

7 Probat se à Christo ipso extra ordinẽ fuisse edoctũ, ex anteactæ suæ vitæ historia, satis vel ipsis Galatis perspecta. Nam, inquit, in qua schola fuerim à puero institutus notum est, nẽpe apud capitales Euangelii hostes. Et, nequis calumnietur me nomine non re discipulũ Pharisæorum fuisse, nemo nescit me in Pharisaismo etiam excelluisse, & repentè Apostolum Gentium ex Pharisæo factum, adeò vt nullum spatium intercesserit quo potuerim ab hominibus institui.

8 Quoniam obiici poterat, fuisse quidem ipsum in via vocatum à Christo, sed postea ab Apostolis & aliis eruditum, quorum (vt antè dixi) nominibus ad destruendum ipsius Apostolatũ, pseudapostoli abutebantur, quasi aliud traderet quàm veri Apostoli, nec esset ipse ex eorũ numero quibus sine exceptione credendum esset: idcirco respõdet Paulus se statim à vocatione cœpisse Damasci & in Arabia euangelizare, nec ab eo tempore Hierosolymis nisi quindecim diebus fuisse, vbi duntaxat Petrum & Iacobum viderit: inde verò cœpisse in Syria & Cilicia docere, approbantibus Iudææ Ecclesiis quibus ex fama tantùm notus esset, nedum vt ibi fuerit ab hominibus institutus.

Ἔπειτα μετὰ ἔτη τρία ἀνῆλθον εἰς Ιε-
ροσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον· καὶ ἐπέμεινα
πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε.
Ἕτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον
εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυ-
ρίου.
Ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ
Θεοῦ, ὅτι οὐ ψεύδομαι.
Ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς
Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας.
Ἤμην δὲ ἀγνοούμενος τῷ προσώ-
πῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας ταῖς
ἐν Χριστῷ·
Μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν, Ὅτι ὁ διώ-
κων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν
πίστιν ἥν ποτε ἐπόρθει.
Καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν Θεόν.

Κεφάλαιον β.

Ἔπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν πά-
λιν ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ
Βαρνάβα, συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον.
Ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν, καὶ ἀ-
νεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον ὃ κηρύσ-
σω ἐν τοῖς ἔθνεσι· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δο-
κοῦσι, μήπως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον.
Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοί, Ἕλλην
ὤν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι.
Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδα-
δέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκο-
πῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἣν ἔχομεν
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἡμᾶς καταδου-
λώσωνται·
Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ
ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου
διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς.

18 Deinde tribus post an-
nis redii Hierosolymam,
vt viserem Petrum: & mā-
si apud eum dies quinde-
cim.
19 Alium autē ex Aposto
lis non vidi quenquā ni-
si Iacobum fratrem Do-
mini.
20 In iis porro quæ scribo
vobis, ecce coram Deo,
non mentior.
21 Deinde veni in regio-
nes Syriæ & Ciliciæ.
22 Eram autem ignotus fa
cie Ecclesiis Iudææ quę *e-
rant* in Christo:
23 Sed solùm audierant
qui dicerent, Qui perseque
batur nos aliquando, nūc
annuntiat fidem quam o-
lim vastabat.
24 Et glorificabant Deum
de me.

CAP II.

1 [1]Deinde interiectis an
nis quatuordecim,
rursum ascendi Hie-
rosolymā vnà cum Barna
ba, assūpto simul & Tito.
2 Ascendi autem ex reuela
tione, & exposui eis Euā-
gelium quod prædico in-
ter Gentes: sed priuatim
cū eis qui sunt in pretio,
nequo modo frustra cur-
rerem aut cucurrissem.
3 Sed neq; Titus qui mecū
erat, quū esset Græcus, coa
ctus fuit circuncidi:
4 Nēpe ꝑpter emissarios
falsos fratres qui irrepse-
rant ad explorandā liber-
tatē nostrā quā habemus
in Christo Iesu, vt nos in
seruitutem adigerent:
5 Quibus ne ad momentū
quidē cessimus per subie-
ctionē, vt veritas Euāgelii
ꝑ ermaneret apud vos.

1 Iam ostē dit quàm sibi cum Apostolis conueniat, quibuscum se fatetur de Euangelio quod inter Gentes docuerat, qua tuordecimo demum à sua conuersione anno contulisse, quod quidem ita sit illis probatum vt neque coegerint Titum suum comitē circūcidi, frustra ringentibus qui ipsū insidiosè obseruabāt: neque vel tātillum ad eam doctrinā quā prædicarat adiecerint, imò etiam datis dextris ipsum & Barnabam vt Apostolos à Domino Gētibus destinatos agnouerint.

Deut.10.17
2.chron.19.7
iob 34.19
sap.6.8
eccli.35.16
act.10.34
rom.2.11
ephes.6.9
coloss.3.26
1.pet.1.17

Ab iis autem qui putan
tur esse aliquid,qualescũ-
que fuerint,nihil mihi di
screpat.||personam homi
nis Deus non accipit. Nã
qui sunt in pretio , nihil
mecũ præterea cõtulerũt.

6 Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὁ-
ποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει·
πρόσωπον Θεὸς ἀνθρώπου οὐ λαμβά-
νει. ἐμοὶ γὰρ οἱ δοκοῦντες, οὐδὲν προσ-
ανέθεντο.

Imò econtrario,quum
vidissent mihi concreditũ
fuisse Euangelium præpu
tii , sicut Petro circunci-
sionis:

7 Ἀλλὰ τοὐναντίον, ἰδόντες ὅτι πεπί-
στευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας,
καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς·

(Nam qui efficax fuit
per Petrum ad Apostola-
tum circũcisionis, efficax
fuit etiã ꝑ me erga Gẽtes.

8 (Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀπο-
στολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ
εἰς τὰ ἔθνη)

Quúmque cognouissent
gratiam mihi datam Iaco
bus & Cephas & Iohãnes,
qui putãtur esse colõnæ,
dextras dederunt mihi ac
Barnabę societatis:vt nos
inter Gentes,ipsi verò in-
ter circuncisos,*Apostolatu*
fungeremur.

9 Καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δο-
θεῖσάν μοι Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ
Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στύλοι εἶναι, δε-
ξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοι-
νωνίας· ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ
εἰς τὴν περιτομήν.

Solùm *monuerunt* vt pau
perum meminissemus :
quod & ipsum studui fa-
cere.

10 Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύω-
μεν· ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆ-
σαι.

Quum autem venisset
Petrus Antiochiam,in os
ei restiti,eo quòd conde-
mnandus esset.

11 Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν,
κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατ-
εγνωσμένος ἦν.

[a] Nam antequam venis
sent quidam à Iacobo, v-
nà cum Gentibus edebat:
quum autem venissent,
subduxit sese ac separauit
ab eis,metuens eos qui e-
rant ex circuncisione.

12 Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου,
μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον,
ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν, φοβού-
μενος τοὺς ἐκ περιτομῆς.

Ac simulabant vnà cũ
eo reliqui etiam Iudæi: i-
taque etiam Barnabas si-
mul abreptus fuit in illo-
rum simulationem.

13 Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοι-
ποὶ Ἰουδαῖοι· ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπ-
ήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει.

Sed quum vidissem eos
non rectè pede incedere,
vt veritati Euangelii con-
gruebat,dixi Petro coram
omnibus,Si tu , quum sis
Iudæus , Gentiliter viuis,
ac non Iudaicè, cur Gen-
tes cogis iudaizare?

14 Ἀλλ᾽ ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι
πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον
τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων, Εἰ σὺ
Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐκ
Ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰου-
δαΐζειν;

[a] Alia vehementissima sui Apostolatus, atque adeò eius quam tradiderat doctrinæ de gratuita per vnam fidem iustificatione, probatio, quod ob hoc ipsum palàm Antiochiæ Petrum reprehẽderit, in eo peccantem quòd in Iudæorũ quorundam Hierosoymitanorum gratiam Iudaizans, Gẽtes quæ crediderant offendisset.

Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν 15
ἁμαρτωλοί·

Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρω 16
πος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως
Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν
Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν
ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων
νόμου· διότι οὐ δικαιωθήσεται ἐξ ἔργων
νόμου πᾶσα σάρξ.

Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν 17
Χριστῷ, εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτω-
λοί, ἆρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος;
Μὴ γένοιτο.

Εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν 18
οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνί-
στημι.

Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, 19
ἵνα Θεῷ ζήσω.

Χριστῷ συνεσταύρωμαι. ζῶ δέ, οὐκ ἔτι 20
ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. ὃ δὲ νῦν ζῶ
ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ
ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυ-
τὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.

Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. εἰ 21
γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἆρα Χριστὸς
δωρεὰν ἀπέθανεν.

Κεφάλαιον γ.

1 Ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐ-
βάσκανε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθε-
σθαι; οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χρι-
στὸς προεγράφη, ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος;

[3]Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores:

Scientes non iustificari hominem ex operibus Legis, sed per fidem Iesu Christi: etiam nos *inquam* in Christum Iesum credidimus, vt iustificaremur ex fide Christi, & non ex operib[9] Legis: propterea quòd non iustificabitur ex operibus Legis vlla caro.

[4]||Quòd si, dum quærimus iustificari per Christū, reperimur & ipsi peccatores, num Christus peccati minister est? Absit.

Nam si quæ destruxi, ea rursum ædifico, transgressorem meipsum constituo.

Ego enim per Legem Legi mortuus sum, vt Deo viuerem.

Vnà cum Christo crucifixus sum. Viuo autē, non amplius ego, sed viuit in me Christus. & vitā quā nunc viuo in carne, viuo per fidem Filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.

[5]Non abrogo gratiam Dei. nam si per Legem est iustitia, igitur Christus sine causa mortuus est.

CAP. III.

[1]AMētes Galatæ, quis vos fascinauit ne obsequeremini veritati: quibus ob oculos Iesus Christus prius fuerat depictus, inter vos crucifixus?

3 Secunda pars huius epistolæ, cuius stat[9] est, Nos fide in Iesum Christum absque operibus Legis iustificari. Quod quidem sic proponit vt primùm occurrat obiectioni, (Sū enim, inquit, & ego Iudæus, neque possit obiicere me esse Legis hostē) deinde vero id confirmet expresso Dauidis testimonio.
Rom. 3. 19

4 Antequā longius progrediatur, occurrit eorum obiectioni q ab hac gratuitæ per fidem iustificationis doctrina eo nomine abhorrent quòd sic dicant homines à bonorum operū studio abduci. Obiectio autem est huiusmodi, Si peccatores iustificarētur fide per Christum absque Lege, Christ[9] peccantes approbaret, atque adeò suo ministerio velut ad peccandū hortaretur. Respondet Paulus, hanc cōsequutionem falsissimam esse, quoniā Christus in credentibus peccatū destruit. Ita enim, inquit, Legis terroribus homines ad Christum confugiunt, per quem a Legis maledictione soluti & iustificati seruētur, vt simul Christus vim illam suam peccati peremptricem insinuet: vt vetere homine per crucifixi Christi efficaciam abolito, Christus in ipsis viuat, & ipsi sese Deo consecrent. Itaque siquis accepto Euangelio sese peccatis dedat, accuset non Christum, non Euangelium, sed seipsum, vt qui opus Dei in sese destruat. 5 Secundum argumētum ab absurdo, Si Lege iustificari possunt homines, ergo Christum necesse non fuit mori. 1 Tertium argumentum ab iis Spiritus sancti donis sumptum quibus audito & credito per Pauli ministerium Euangelio cælitus fuerant donati, quæ quum essent omnium oculis sic exposita vt veluti viuæ essent imagines in quibus Euangelicæ doctrinæ veritatem non aliter intueri possent quàm si oculis suis Christum ipsum crucifixum spectarent, in cuius vnius morte confiderent, miratur fieri potuisse vt à pseudapostolis dementarentur.

15 Secunda pars epistolæ qua duas continet tractatus primus docet nos legis operibus non iustificari. ad hanc rem sunt argumenta

2 Quartum argumentum superiori insertum, & id quidem duplex. Si fidei adiicienda est Lex, hoc non erit progredi sed regredi, quũ excellentiora sint dona illa spiritualia in vos collocata quã quæcunq; pos sunt à vobis pficisci. Denide cõsequeretur, Legẽ præstantiorẽ esse Christo, quia perficeret qđ Christus dun taxat inchoaret.

Gen.15.6
rom.4.3
iac.2.23

3 Adhortatio per modũ exprobrationis, ne tot certamina frustra subierint.

Gen.12.3
eccli.44.20
act.3.25

4 Tertium illud argumẽtũ ab effectis sumptum repetit, quoniã quædam alia inseruerat.

Deut.27.26
Abac.2.4
rom.1.17
heb.10.38
Leuit.18.5

5 Quintum argumentum maximi ponderis, cui⁹ triplex est antecedens. Primũ, Abrahamum iustificatum esse fide, iustitia videlicet secundũ promissionẽ fide apprehensã gratis ei imputata: qđ expresse testatur Moses.

Hoc solum cupio disce-
re ex vobis, Ex operibus
Legis Spiritum accepistis,
an ex fide per auditum
percepta?
2 Adeò amẽtes estis? quũ
spiritu inceperitis, nunc
carne perficimini?
3 Tã multa passi estis fru
stra? si modò etiã frustra.
4 Qui igitur subministrat
vobis Spiritũ, & efficit vir-
tutes in vobis, ex operib⁹
Legis an ex fide per audi-
tũ percepta *subministrat*?
5 Sicut || Abraham credi-
dit Deo, & imputatum est
ei ad iustitiam:
6 *Ita* nostis nempe, eos
qui ex fide sunt, esse fi-
lios Abrahæ.
7 Prouidens autem Scri
ptura Deum ex fide iusti-
ficaturũ Gentes, antè eu-
angelizauit Abrahę, || Be-
nedicentur, *inquiens*, in te
omnes Gentes.
9 Itaque qui ex fide *sunt*,
benedicuntur cum fideli
illo Abraham.
10 Nam quotquot ex ope
ribus Legis sunt, sub exe-
cratione sũt. 11 Scriptũ est
enim, || Execrabilis quis-
quis non manserit in o-
mnibus quæ scripta sunt
in libro Legis, vt faciat ea.
12 Nullũ autẽ per Legem
iustificari apud Deũ, mani
festum *est*: siquidẽ || iustus
ex fide viuet.
13 Lex autem non est ex
fide: sed || Qui fecerit ea
homo, viuet in ipsis.

2 Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν,
ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ
ἐξ ἀκοῆς πίστεως;
3 Οὕτως ἀνόητοί ἐστε; ἐναρξάμενοι
πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;
4 Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ; εἴγε καὶ
εἰκῆ.
5 Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ πνεῦμα,
καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων
νόμου ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;
6 Καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ,
καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.
7 Γινώσκετε ἄρα ὅτι οἱ ἐκ πίστεως,
οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ.
8 Προϊδοῦσα δὲ ἡ γραφὴ ὅτι ἐκ πί-
στεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεός, προευ-
ηγγελίσατο τῷ Ἀβραάμ, Ὅτι ἐνευλογη-
θήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη.
9 Ὥστε οἱ ἐκ πίστεως, εὐλογοῦνται σὺν
τῷ πιστῷ Ἀβραάμ.
10 Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσίν, ὑπὸ
κατάραν εἰσί. γέγραπται γάρ, Ἐπικατά-
ρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς
γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου,
τοῦ ποιῆσαι αὐτά.
11 Ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται
παρὰ τῷ Θεῷ, δῆλον· ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ
πίστεως ζήσεται.
12 Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως· ἀλλ' Ὁ
ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

6 Alterũ, Ex fide æstimandos esse filios Abrahæ. 7 Tertium antecedens, omnes sine exceptione populos credẽtes cõprehendi in benedictionis promissione. 8 Probatio secundi & tertii antecedẽtis, ex verbis Mosis. 9 Conclusio quinti argumẽti, Ergo sicut Abraham fide est benedictus, ita & eius filii (.i. omnes etiam ex Gentibus credẽtes) benedicuntur .i. gratis iustificantur. 10 Sextum argumentũ, cuius etiam cõclusio est in præcedente versiculo, à repugnãtibus, Maledicuntur qui sunt ex operibus Legis .i. qui ex præstatione Legis æstimant iustitiam. Ergo benedictio eorum est qui sunt ex fide .i. qui ex fide iustitiam habent. 11 Probatio antecedentis: cuius syllogismi propositio est, Maledictus est quisquis non implet totã Legem. 12 Assumptio cum cõclusione, Nemo autẽ Legem implet. Nemo igitur Lege iustificatur, siue Omnes maledicũtur qui ex operibus Legis iustitiam quærũt. Additur autẽ simul ipsius assumptionis probatio eiusmodi, Iustitia & vita tribuitur fidei. Nemo igitur Legẽ implet. 13 Ratio superioris cõsequutionis ostẽditur: quia Lex vitam promittit omnibus qui ipsam præstant, ac proinde si præstaretur, iustificaret & viuificaret. Scriptura autem fidei iustitiam ac vitam tribuens, Legi adimit, quum illa quidem ex imputatione iustificet, ista verò ex operis præstatione.

Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κα- 13
τάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν
κατάρα. γέγραπται γὰρ, Ἐπικατάρατος
πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.
Ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ 14
γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν
τοῦ πνεύματος λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως.
Ἀδελφοὶ, κατὰ ἄνθρωπον λέγω, ὅμως 15
ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐ- 7
δεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται.
Τῷ δὲ Ἀβραὰμ ἐρρήθησαν αἱ ἐ-
παγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. οὐ 16
λέγει, Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολ-
λῶν, ἀλλ᾽ ὡς ἐφ᾽ ἑνὸς, Καὶ τῷ σπέρμα-
τί σου. ὅς ἐστι Χριστός.
Τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην προκεκυ- 17
ρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς Χριστὸν, ὁ 8
μετὰ ἔτη τετρακόσια καὶ τριάκοντα γε-
γονὼς νόμος οὐκ ἀκυροῖ, εἰς τὸ καταργῆ-
σαι τὴν ἐπαγγελίαν.
Εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκ ἔτι 18
ἐξ ἐπαγγελίας· τῷ δὲ Ἀβραὰμ δι᾽ ἐπαγ-
γελίας κεχάρισται ὁ Θεός.
Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων 19
χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ
σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται· διαταγεὶς δι᾽

[14] At Christus nos rede-
mit ab execratione Legis,
dum pro nobis factus est
execratio: [15]scriptum est
enim, ||Execrabilis quis-
quis pendet in ligno.
[16]Vt in Gentibus bene-
dictio Abrahæ extet in
ChristoIesu, & vt promis-
sum illum Spiritum acci-
piamus per fidem.
[17]Fratres, humano mo-
re loquor, || Hominis li-
cet pactionē authoritate
cōfirmatā nemo abrogat,
aut *aliquid ei* superaddit.
Abrahæ verò dictæ sunt
promissiones, & semini e-
ius. Non dicit, Et semini-
bus, vt de multis: sed vt de
vno, Et semini tuo. [18]qui
est Christus.
[19] Hoc autem dico, pa-
ctionem antè confirmatā
à Deo respectu Christi,
Lex [20] quæ post annos
quadringentos & triginta
cœpit, non facit irritā, vt
aboleat promissionem.
[21]Nam si ex Lege est hæ-
reditas, non iā ex promis-
sione: Abrahæ verò per ꝓ-
missionem gratificatus est
Deus *hæreditatem*.
[22]Quid igitur Lex? Trās-
gressionū gratia addita est
vsquequò venisset semē il-
lud cui facta est ꝓmissio:
[23]*Lex, inquā*, ordinata per

14 Occupatio, Quomodo igitur possunt benedici quos Lex pronuntiat execrādos? Quoniam Christus sustinuit maledictionem à Lege inflictā, vt nos eam effugeremus.

15 Probatio responsionis, ex Mosis testimonio.

Deut.21.23
Heb.9.17

16 Conclusio omniū superiorum de quib⁹ in quinti & sexti argumenti tractatione disseruit, nempe & Gētes fieri in Christo gratuitæ benedictionis Abrahami participes, & Iudæos etiā ipsos qb⁹ se accenset Apostol⁹, nōnisi per fidē cōsequi promissam illā Euangelii gratiam, quam Spiritū vocat. Distinctè verò Apostolus & his & illis conclusionem applicat, aditum sibi parans ad sequens argumētū, in quo explicat non aliter quàm si-
de in Christū posse coalescere semē illud vnicū Abrahæ ex omnibus populis cōflatum. 17 Sequēti argumento qđ septimū est ordine, duo axiomata præponit: vnū, Rite pacta & conuenta inter homines, rescindere non licere, nec quicquā eis adijcere: alterū, sic pactū esse Deū cum Abrahamo vt eius sobolē quæ ex Iudæis & ex Gētibus cōposita est (sicut ex præcedētibus apparet) in vnū corpus colligeret, vt qui nō dicat se Deū fore Abrahæ & seminibus eius, (qđ tamē dicendū esset si plura haberet diuersa semina, nempe Gentes seorsim, & seorsim Iudæos) sed se Deum fore Abrahæ & ipsius semini, quasi vni.
18 Proponit septimi argumenti summā, nēpe in vno Christo tū Gētes tū Iudæos, in vnū seminis Abrahæ corpus coalescere, vt oēs sint vnus Christ⁹: sicut infrà explicatur v.28. 19 Argumentū octauū à cōparatis, Si authēticū hominis pactū firmū manet, multo magis Dei pactū. Ergo Lex nō fuit lata vt abrogaret promissionē cū Abrahamo sancitā, quæ in Christū respiciebat. i. cuius exitus à Christo pēdebat.
20 Amplificatio argumēti, Promissionē illā præterquam ꝙ per se firmissima est, lōgissimi etiā tēporis præscriptione, nēpe 430 annorū, fuisse cōfirmatam, vt infringi nullo pacto potuerit. 21 Obiectio, Fatemur promissionē nō abrogari Legis pacto, ideóq; Legē cū promissione cōiungimus. Imò, inquit Apostolus, stare hæc duo simul nō possūt, nēpe vt hæreditas ex Lege simul & ꝓmissione detur, quū ꝓmissio sit gratuita. Ex quo cōsequitur, Legē nō esse datā iustificādi causa, quoniā ita infringeretur ꝓmissio.
22 Obiectio ex superiore respōso nascēs, Si nō est ex Lege hæreditas, saltē aliqua ex parte. quorsū igitur data iāpridē ꝓmissione, lata est Lex? Idcirco, inquit Apostolus, vt homines coargueret peccati, ac ꝓinde doceret in Christū respicere, in quo tandē promissio illa omniū populorū simul seruandorū impleretur: nedū vt sit lata Lex hominib⁹ iustificādis. 23 Cōfirmatio superioris respōsionis, ex ipsa ferēdæ Legis ratione ac forma desūpta. Lata enim est, magnū omnib⁹ terrorē incutiētib⁹ Angelis, & interueniente Mose internuntio. Internūtio porro opus nō est vni sed duobus minimū, iisq; dissidentibus. Le

ipsa igitur & internuntius, testimonia fuerunt iræ Dei, nedum vt hoc modo vellet Deus homines sibi reconciliare, abolita promissione, aut Lege ad promissionem adiecta.

24 Occupatio, nequis obiiciat, interdũ ex contrahentium voluntate aliqd adiici pactis, aut priora etiam pacta rescindi. Hoc, inquit Apostolus, in Deum non cadit qui semper vnus est, id est idẽ ac sui similis. *Rom. 3. 9*

25 Conclusio per interrogationẽ enuntiata, eadem quidem atq; illa quæ expressa est suprà v. 17, sed ex alio antecedẽte nascens, vt nouũ sit argumentum eiusmodi, De⁹ est sui semper similis: Lex igitur non est lata vt ꝓmissiones aboleat. Aboleret autẽ si viuificaret, quia sic iustificaret, ac proinde aboleret iustificationem illam Abrahæ & semini eius ꝓmissam ex fide. Imò poti⁹ lata est vt omnium reatũ patefaceret, quò confugiẽtes ad Christũ promissum, omnes credentes gratis in eo iustificarẽtur.

26 Iam subsequitur secũdæ partis huius epistolæ altera tractatio,

Angelos, per manum internuntii

20 Internuntius autẽ, vnius nõ est: [24]Deus verò vnus est.

21 [25] *Num* igitur Lex *addita est* aduersus promissiones Dei? Absit. nã si data fuisset Lex quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia.

22 Sed ||conclusit Scriptura omnia sub peccatum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.

23 [26]Antequam autem venisset fides, sub Legis præsidio tenebamur, conclusi in eam fidem quæ erat reuelanda.

24 Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christum *respiciens*, vt ex fide iustificaremur.

25 At postquam venit fides, non amplius sub pædagogo sumus.

26 [27]Omnes enim, filii Dei estis, per fidem in Christo Iesu.

27 [28] Nam quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.

28 Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus ac fœmina. omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu.

29 Quòd si vos *estis* Christi, nempe Abrahæ semen estis, & secundum promissionem hæredes.

ἀγγέλων, ἐν χειρὶ μεσίτου.

20 Ὁ δὲ μεσίτης, ἑνὸς οὐκ ἔστιν· ὁ δὲ Θεὸς, εἷς ἐστιν.

21 Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ; Μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη.

22 Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσι.

23 Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι.

24 Ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν.

25 Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκ ἔτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν.

26 Πάντες γὰρ, υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

27 Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε.

28 Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

29 Εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστὲ, καὶ κατ᾽ ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.

cuius status est, Etiamsi nõ iustificet Lex (id est tota illa Legalis œconomia) an propterea sit abolẽda, quum Abraham ipse circuncisus fuerit, & eius posteri Legis Mosaicæ vsum retinuerint. Affirmat autẽ Paulus abolẽdam fuisse, quoniam idcirco fuit instituta vt veluti custos ac pædagogus esset populi Dei, tantisper dum reipsa appareret promissio, id est Christus & Euangelium manifestè ac summa cum Spiritus efficacia promulgatum. 27 Quoniam ætas conditionem seruorum non mutat, addit nos conditione esse liberos, ac proinde ex pueritia egressis iam non opus esse custodia vel pædagogo.

28 Particula vniuersali vsus, ne videretur saltem Iudæi obstringi Legis vinculo, pronuntiat Baptismum esse omnibus credẽtibus communem, quòd sit nostræ in Christo liberationis pignus, tum Iudæis, tum Græcis, vt verè hoc modo omnes sint vnus in Christo, id est semen illud Abrahæ promissum, ac vitæ æternæ hæres.

Κεφάλαιον δ

Λέγω δὲ, ἐφ᾽ ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὤν·

Ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός.

Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι·

Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον·

Ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν.

Ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κρᾶζον, Ἀββᾶ, ὁ πατήρ.

Ὥστε οὐκ ἔτι εἶ δοῦλος, ἀλλ᾽ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ.

Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς·

Νῦν δὲ, γνόντες Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε;

Ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτούς.

Φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς.

Γίνεσθε ὡς ἐγὼ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς· ἀδελφοί, δέομαι ὑμῶν. οὐδέν με ἠδικήσατε.

CAP. IIII.

1 H[1]Oc autē dico, Quā-
diu hæres est infās,
nihil differt à seruo
quanuis sit dominus o-
mnium:
2 Sed sub tutoribus & cu
ratoribus est vsque ad tē-
pus quod pater præfinie-
rit.
3 Ita & nos, quum esse-
mus infantes, sub elemen
tis mundi eramus in ser-
uitutem redacti:
[2]At postquam venit ple
4 num tempus, emisit Deus
Filium suum factum ex
muliere, factum Legi ob-
noxium:
5 Vt eos qui Legi erāt ob-
noxii, redimeret, || vt ado-
ptionem acciperemus.
6 [3]Quoniam autem estis
filii, emisit Deus Spiritum
Filii sui in corda vestra,
clamātē, Abba, *id est* Pater
7 Itaque non amplius es
seru[9], sed filius: quòd si fi-
lius, etiam hæres Dei per
Christum.
8 [4]Imò tū quidē ignoran-
tes Deū, seruiebatis iis qui
natura non sunt dii:
9 At nūc quū cognoscatis
Deū, imò potius edocti si-
tis à Deo, quomodo con-
uertimini retrorsū ad im-
potentia & egena elemen
ta, quibus retrorsus ab ini
tio seruire vultis?
10 Dies obseruatis & men-
ses, & tempora, & annos.
11 Metuo de vobis ne fru-
stra fatigat[9] sim apud vos.
12 [5]Estote quasi ego: nam
ego *sum* quasi vos: fratres
rogo vos. nihil mihi feci-
stis iniuriæ.

1 Declarat alia duplici similitudine quod de custode ac pædagogo paulo antè dixerat. Legem enim (.i. totam illā Legalem œconomiam) dicit fuisse instar tutoris siue curatoris ad certum tēpus dati, tantisper dum, finita illa temporaria tutela, iuris nostri fieremus, ac tandem vt filii non vt serui viuerem[9]. Sed & obiter Legale illud regimē velut alphabeti & rudimentorū instar fuisse docet, præ illa Euangelicā doctrina.

Rom. 8.15

2 Multa simul tradit, nēpe suo tempore finitā fuisse tutelam, vt desinant curiosi homines quærere cur tam diuturna fuerit illa pædagogia: item nos non esse natura filios, sed ex adoptione, idque in illo Dei Filio, qui carnem nostram idcirco induerit vt fratres ipsius fieremus.

3 Ostendit sic nos esse liberos & nostri iuris factos, vt interea nos Spiritu Christi gubernari oporteat, q in cordibus nostris regnans, verum Patris cultum nos doceat. Sed hoc non est seruire, sed vera potius libertate frui, vt filios & hæredes decet. 4 Applicat superiorem doctrinā Galatis, peculiari cum reprehensione. Poterāt enim Iudæi præ illis aliquam excusationem prætexere, vt qui in illo Legali cultu fuerant nati & educati: Galatæ vero quum ex idololatria ad Christianam libertatem asciti fuissent, quo prætextu poterāt ad illa rudimenta regredi? 5 Temperat quæcunque poterat videri acerbius dixisse, miro atque adeo planè diuino artificio, sic declarans suam in illos beneuolentiā, vt necesse fuerit Galatas hæc legentes vel prorsus esse desperatos, vel cum lacrymis leuitatem suam agnoscere ac deprecari.

Gen.16.15
Gen.21.1

13 Nostis autem me per in-
firmitatem carnis vobis
prius euangelizasse:
14 Et experimentum mei
quod *fiebat* in carne mea,
non pro nihilo habuistis,
neque respuistis: sed me vt
Angelum Dei, vt Christū
Iesum, excepistis.
15 Quæ igitur erat beati-
tatis vestræ prædicatio? te
stimoniū enim reddo vo
bis, vos, si fieri potuisset,
oculos vestros effossos
daturos mihi fuisse.
16 Itaque *num* inimicus fa
ctus sum vobis dum vobis
vera loquor?
17 Depereunt vos non be
ne, imò excludere nos vo
lunt, vt se depereatis.
18 Sed præclarum est ve-
hementer amare in re bo
na semper, & non solùm
dum præsens sum apud
vos.
19 Filioli mei, quos iterū
parturio, vsquequò for-
metur Christus in vobis.
20 Velim autem nunc ad-
esse apud vos, & mutare
vocem meam: quoniam
hæsito in vobis.
21 ⁵ Dicite mihi qui sub Le.
ge vultis esse, Legem non
auditis?
22 Scriptum est enim, A-
brahamum duos filios ha
buisse: vnum ex ancilla, &
vnum ex libera.
23 ||Sed is qui ex ancilla *na
tus est*, secundū carnem na
tus est: ||qui verò ex libera,
per promissionem.
24 Per quæ aliud figuratur.
Nam hæ sunt duę illę pa-
ctiones, vna quidem quę
est Vgar, ex monte Sina,
generans *prolem* ad serui-
tutem.

13 Οἴδατε δὲ ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον·

14 Καὶ τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε, οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν.

15 Τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν ὅτι, εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι.

16 Ὥστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν;

17 Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλὰ ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε.

18 Καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς.

19 Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.

20 Ἤθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου· ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν.

21 Λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;

22 Γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν· ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας.

23 Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ τῆς ἐπαγγελίας.

24 Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα· αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθῆκαι· μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ.

5 Quoniam pseudapostoli perpetuò vrgebāt, nisi Gētes circūciderentur, Christum eis nihil profuturū, & istud dissidiū eorum qui ex circuncisione crediderāt aduersus incircuncisos credentes, plenū erat offendiculi, Apostolus post varia argumenta quibus illorū errorem refutauit, profert allegoriam in qua dicit Spiritum sanctū adūbrasse omnia hæc mysteria: fore videlicet vt duo filiorū genera Abrahamū communem patrem haberent, sed plane diuerso exitu. Sicut enim Abrahā ex Agar ancilla extranea genuit Ismaelē vi naturæ ordinaria: ex Sara vero ingenua sustulit Isaacū, vi promissionis & ex sola gratia: quorū ille non modo nō fuit hæres, sed etiam hæredem est persequutus: ita duas esse pactiones, & velut duplices ex duab⁹ illis pactionibus tanquam matribus nasci Abrahamo filios. Vnam igitur latā fuisse in Sina extra terrā promissam, secūdum quam pactionē geniti sint Abrahæ filii secundum carnē, Iudæi videlicet, ex illa pactione (.i. ex Lege) quærentes iustitiā: at non hæredes, imo tandem ex domo eiiciendi, vt qui veros hæredes persequantur. Alteram vero in illa sublimi Hierusalem, siue in Sione (ipsius videlicet Christi sacrificio) sancitam, quæ filios promissionis gignat, virtute nimirū Spiritus sancti credentes, & in promissione gratuita instar Abrahæ acquiescētes, qui soli, expulsis illis seruis, sint filiorū iure, patriæ hæreditatis futuri participes.

Τὸ γὰρ Ἄγαρ, Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ
Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλὴμ,
δουλεύει δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς.
Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἐλευθέρα
ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν.
Γέγραπται γὰρ, Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ
οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδί-
νουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου
μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.
Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, κατὰ Ἰσαὰκ, ἐ-
παγγελίας τέκνα ἐσμέν.
Ἀλλ᾽ ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννη-
θεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα· οὕτω καὶ
νῦν.
Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; Ἔκβαλε τὴν
παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. οὐ γὰρ μὴ
κληρονομήσῃ ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ
υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας.
Ἄρα, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης
τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας.

Κεφάλαιον ε.

Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ᾗ Χριστὸς ἡμᾶς
ἠλευθέρωσε, στήκετε, καὶ μὴ πάλιν
ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.
Ἴδε, ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν
περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφε-
λήσει.
Μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώ-
πῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν
ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι.
Κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ οἵτι-
νες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος
ἐξεπέσατε.
Ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλ-
πίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα.

25 Sina enim mons est in
Arabia, pari autem serie
respondet ei Hierusalem
quæ nunc *est*, seruitque cũ
filiis suis.
26 Sublimis verò illa Hie-
rusalem, libera est, quæ est
mater omniũ nostrum.
[6] Scriptum est enim, ||Læ-
27 tare sterilis quæ non pa-
ris: erumpe & clama quæ
non parturis. quoniã plu-
res sunt liberi desertæ q̃
eius quæ habet virum.
||Nos igitur, fratres, se-
28 cundum Isaac, promissio-
nis filii sumus.
Sed queadmodum tũc
29 is qui secundum carnem
genitus fuerat, perseque-
batur eũ q natus erat se-
cundũ Spiritũ: ita & nunc.
Sed quid dicit Scriptu-
30 ra? ||Eiice ancillam & filiũ
eius: non enim hæres erit
filius ancillæ cum filio li-
beræ.
[7] Nempe, fratres, non su-
31 mus ancillæ filii, sed li-
beræ.

CAP. V.

1 IN libertate igitur qua
Christus nos liberauit,
perstate, & ne econtra-
rio implicamini seruitu-
tis iugo.
[1] ||Ecce, ego Paulus dico
2 vobis, si circuncidamini,
Christũ nihil vobis pro-
futurum.
Testor enim rursum o-
3 mni homini qui circun-
ciditur, eum esse debitorẽ
totius Legis seruandæ.
4 Facti estis inanes Christi
||quicunque per Legẽ iu-
stificamini, & à gratia ex-
cidistis.
5 [2] Nos enim Spiritu ex
fide spem iustitiæ expe-
ctamus.

6 Ostendit se in hac allegoria sequutũ Esaiæ prophetæ vestigia, qui prænuntiarit Ecclesiam cõstituendam ex filiis Saræ sterilis, id est ex iis qui merè spiritualiter per fidem fierent Abrahæ filii, potius quàm ex Agare fœcũda: iã tum prædicẽs Iudæorũ reiectionem & Gẽtium vocationem.

Esa.54.1
Rom.9.8

7 Cõclusio superioris allegoriæ, Nullo modo accersendam esse Legalẽ seruitutem, quũ ancillæ filii non sint hæredes.

Gen.21.10

1 Altera obtestatio qua disertè testatur iustitiam operum & iustitiam ex fide non posse simul stare, quoniam nemo ex Lege iustificari potest nisi qui plene ac perfectè illã præstat. Arripit autem circuncisionis exemplum, quoniã ea erat totius Legalis cult⁹ basis, & præcipuè vrgebatur à pseudapostolis.

Act.15.2
1.Cor.1.17

2 Tacitè cõparat nouum populum cũ vetere. Certũ enim est hûc quoque in fide non in circuncisione spem omnem iustitiæ ac vitæ fundasse, sed ita vt eorum fides esset ceremoniali & externo cultu implicita: nostra autem fides nuda est ac spirituali cultu contenta.

[3]Nam in Christo Iesu ne
que circūcisio quicquam
valet,[4]neque Præputium,
[5]sed fides per charitatem
agens.
[6]Currebatis pulchrè, quis
vos interpellauit, vt non
obsequeremini veritati?
[7] Hæc persuasio non *est*
ex eo qui vocat vos.

[8]|| Paulum fermenti to-
tam massam fermentat.

[9]Ego confido de vobis in
Domino, vos nihil aliud
esse sensuros: sed qui tur-
bat vos, auferet condēna-
tionem, quisquis fuerit.
[10] Ego autem, fratres, si
circuncisionem etiā præ-
dico, quid adhuc persequu
tionē patior? nēpe abolitū
est offendiculum crucis.
[11]Vtinam etiā abscindā-
tur qui vos inquietant.
Vos enim ad libertatē vo
cati estis, fratres: [12]tātùm
ne libertatem *arripite vt*
datam carni occasionem,
sed ex charitate seruite a-
lii aliis.
[13]Nam tota Lex vno ver
bo completur, isto *uideli-*
cet, || Diliges proximum
tuum vt teipsum.
[14]Quòd si alii alios mor
detis & deuoratis, videte
ne vicissim alii ab aliis cō-
sumamini.
[15]*Hoc* autē dico, ||spiritu
incedite, & quod cōcupi-
scit caro ne perficite,

6 Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή
τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι'
ἀγάπης ἐνεργουμένη.
7 Ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἀνέκο-
ψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι;
8 Ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος
ὑμᾶς.
9 Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα
ζυμοῖ.
10 Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι
οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε· ὁ δὲ ταράσσων
ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ.
11 Ἐγὼ δέ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι
κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι; ἄρα κατήρ-
γηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ.
12 Ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστα-
τοῦντες ὑμᾶς.
13 Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε,
ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς
ἀφορμὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγά-
πης δουλεύετε ἀλλήλοις.
14 Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ πληροῦ-
ται, ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς
ἑαυτόν.
15 Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατ-
εσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀνα-
λωθῆτε.
16 Λέγω δέ, πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ
ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

3 Ratio additur, Quia nūc circūcisio est abolita, Christo nobis exhibito, cum plena spiritualis circūcisionis vbertate.
4 Facit etiā Præputii mētionem, ne sibi Gentes in eo placeant, vt Iudæi in circūcisione. 1.Cor.5.6
5 Occupatio, Si abolitus est totus ille Legalis cultus, qua in re igitur nos exercebimus? In charitate, inquit Paulus. Neque enim fides de qua agitur, otiosa esse potest, imò assiduos charitatis fructus edit.
6 Iterū obiurgat Galatas, sed cū admiratione & superioris etiā cursus laude, quo plus verecundiæ ipsis incutiat.

13 Tertia pars epistolæ

7 Agit ex Apostolica authoritate, negans posse ex Deo esse illā doctrinā suæ repugnātem. Leuit.19.18 matth.22.39 marci 12.31 rom.13.9 Iac.2.8 Rom.13.14 1.pet.2.11.
8 Hoc addit ne de re parui momenti videatur contendere, solicitè monens (similitudine à fermento sumpta, qua Christus etiam ipse vsus est) ne vel minimo vitio patiantur puritatē Apostolicæ doctrinæ infici. 9 Mitigat superiorem increpationem, deriuans culpam in pseudapostolos, quibus horrendum iudicium Dei denuntiat. 10 Iubet eos considerare quàm hac in re suum cōmodum non quærat, quum ipsi liceat hominū odia vitare si velit Iudaismum cum Christianismo coniungere. 11 Exemplum veri pastoris, zelo gloriæ Dei & gregis sui charitate inflammati. 12 Tertia pars epistolæ, docens rectum Christianæ libertatis vsum in eo positum esse vt à peccati seu carnis seruitute manumissi, & Spiritui parentes, alii aliorū saluti seruiamus, ex charitate. 13 Charitatem proximi proponit tanquam scopum ad quem Christiani omnes actiones suas referant, citato Legis testimonio. 14 Exhortatio ad charitatis officia ab vtili: quoniam nulli sibi peius consulant quàm qui mutuò se oderunt. 15 Agnoscit maximam piorum imbecillitatem, quòd ex parte sint regenerati: sed monet vt meminerint se donatos esse Dei Spiritu qui eos à seruitute peccati ac proinde à Lege asseruerit, quatenus est peccati virtus, ne cupiditatibus sese dedant.

17 Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε.

18 Εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον.

19 Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός· ἅτινά ἐστι, μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια,

20 Εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις,

21 Φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.

22 Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματος, ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια.

23 Κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος.

24 Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

25 Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν.

26 Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες.

Κεφάλαιον ς.

1 Ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἔν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος· σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς.

Nam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc autem inter se opposita sunt, vt non quæcunque volueritis, eadem faciatis.

duplex in hoie regenerato Voluntas.

Quòd si spiritu ducimini, non estis sub Lege.

16 Porro manifesta sunt opera carnis: quæ sunt, adulteriũ, scortatio, impuritas, proteruia.

Idololatria, veneficium, inimicitiæ, lis, æmulationes, iræ, contentiones, dissidia, hæreses,

Inuidiæ, cædes, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi: eos *videlicet* qui talia agunt, regni Dei non fore hæredes.

At fructus Spiritus, est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, temperantia.

17 Aduersus eos qui sunt eiusmodi, non est lex.

Qui enim *sunt* Christi, carnem crucifixerunt cũ affectibus & concupiscentiis.

Si viuimus spiritu, spiritu etiam incedamus.

18 Ne simus inanis gloriæ cupidi, alii alios prouocãtes, alii aliis inuidentes.

CAP. VI.

1 FRatres, etiamsi præoccupatus fuerit homo in aliqua offensa, vos spirituales instaurate huiusmodi hominem cũ spiritu mansuetudinis: 2 considerãs temetipsum, ne & tu tenteris.

16 Quod in genere dixerat, particulatim explicat, præcipua aliquot carnis effecta recensens, eáque Spiritus fructibus opponens, vt nemo possit ignorantiam prætexere.

17 Nequis obiiceret Paulum agere sophistam, vt qui, Spiritum vrgẽdo, nihil aliud quàm quod Lex præcipit vrgeret, ostendit se nõ literalem illã & externam, sed spiritualẽ obedientiam reqrere, quæ non ex Lege ꝑmanet, sed ex Christi Spiritu nos regenerante, quẽ oporteat esse nostræ vitæ moderatorẽ.

18 Adiicit peculiares exhortationes, prout nouerat Galatas certis vitiis esse obnoxios. ac primũ quidem ambitionem cauendã esse docet, quæ duas habet comites, obtrectationẽ & inuidiam, vnde infinitas contentiones & iniurias necesse sit exoriri.

1 Importunum rigorem damnat, quòd fratrum reprehensiones Spiritu mansuetudinis oporteat esse temperatas. 2 Attingit vlcus, quoniam ii fere sunt rigidissimi censores qui suæ infirmitatis sunt immemores.

3 Finē hūc esse reprehensionum ostendit, vt fratrē collapsum erigamus, nō autem superbè opprimam°. Vnumquēque igitur oportere non ex aliorum reprehensione, sed ex suiipsi° approbatione laudabilē vitam sectari.
1.Cor.3.8
1.Cor.9.7
4 Ratio cur homines oporteat in sese potissimum esse intētos, Quoniā videlicet vnusquisque non ex comparatione cū altero, sed ex suiipsius vita corā Deo cēsebitur.
5 AEquum est magistros pro facultatū ratione à discipulis ali.
2.Thess 3.13
6 Beneficentiam in egenos commendat, primùm omnium eos obiurgans, quos non pudet hoc vel illud prætexere quominus proximos iuuent, quasi Deum possint fallere: deinde eleemosynam comparās sationi spirituali, quam cōsequutura sit spiritualis messis, vt nihil sit ea lucrosius: auarā autem parsimoniā sationi carnali, vnde nihil nisi caducum & mox periturum colligatur.

Quarta pars epistolæ

3 Alii aliorū onera portate: & ita complete Legē Christi.

Nam siquis sibi videtur aliquid, quū nihil sit, hūc suus ipsius animus fallit.

Opus autem suum probet vnusquisque: & tūc in semet ipso gloriationem habebit, & non in alio.

4 || Nam vnusquisque suū onus portabit.

|| 5 Communicet autē qui instituitur in sermone, ei qui se instituit, omnia bona.

6 Ne seducimini: Deus non irridetur. quicquid enim seminauerit homo, hoc & metet.

Nam qui seminat carni suæ, ex carne metet interitum: qui verò seminat spiritui, ex spiritu metet vitam æternam.

7 || Porro ne benefaciendo segnescamus. tempore enim suo metemus, si non elanguerimus.

8 Nempe igitur dum tēpus habemus, simus benefici erga omnes, maximè verò erga domesticos fidei

9 Videtis quàm longis literis vobis scripserim mea manu.

Quicūque volunt speciosi apparere in carne, ii cogunt vos circuncidi, tātùm ne ob crucē Christi persequutionē patiantur.

2 Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ
οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ
Χριστοῦ.
3 Εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναί τι, μηδὲν ὤν, ἑ-
αυτὸν φρεναπατᾷ.
4 Τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκα-
στος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχη-
μα ἕξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον.
5 Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βα-
στάσει.
6 Κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν
λόγον τῷ κατηχοῦντι, ἐν πᾶσιν ἀ-
γαθοῖς.
7 Μὴ πλανᾶσθε· Θεὸς οὐ μυκτηρί-
ζεται. ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο
καὶ θερίσει.
8 Ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ,
ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπεί-
ρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος θε-
ρίσει ζωὴν αἰώνιον.
9 Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκα-
κῶμεν· καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν, μὴ ἐκ-
λυόμενοι.
10 Ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργα-
ζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μά-
λιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.
11 Ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν ἔ-
γραψα τῇ ἐμῇ χειρί.
12 Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρ-
κί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνε-
σθαι, μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ
διώκωνται.

7 In eos qui initio quidem fuerunt benefici, sed non perseuerant, quòd diutius videatur messis differri, perinde ac si vnum & idem esset sationis ac messis momentum. 8 Domestici fidei (id est eadem religionis professione nobiscum coniuncti) cæteris quibuscunque sunt anteferendi, ita tamen vt in quosuis nihilominus beneficētia nostra redundet. 9 Quarta & vltima pars epistolæ, in qua redit ad præcipuum scopum, nempe ne Galatæ sese à pseudapostolis amplius sinant extra viam abripi. Depingit autem illos pseudapostolos suis coloribus, arguens illos ambitionis, vt qui ne Legis quidem studio faciant quod faciunt, sed idcirco duntaxat vt ex Galatarum circuncisione bonam gratiam suæ gentis aucupentur.

13 Οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν· ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται.

14 Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ.

15 Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις.

16 Καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ.

17 Τοῦ λοιποῦ, κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω· ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω.

18 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. Ἀμήν.

Πρὸς Γαλάτας ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης.

13 Nam ne ipsi quidé qui circunciduntur, Legé seruant: sed volunt vos circuncidi, vt de vestra carne glorientur.

14 [10]A me verò absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

15 Nam in Christo Iesu neque circuncisio quicquam valet, neque præputium, sed noua creatio.

16 Et quicunque secundum hanc regulam incedent, pax *erit* super eos & misericordia, & super Israelem Dei.

17 [11]De cætero nequis mihi molestias exhibeto: ego enĩ stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.

18 [12]Gratia Domini Iesu Christi *sit* cum spiritu vestro, fratres. Amen.

Ad Galatas scripta fuit fuit Roma.

10 Comparationem su cum illis non dubitat instituere, testificans se ex aduerso iis ærũnis gaudere quas Christi causa sustineat, & sicut à mundo despiciatur, seuicissim mundum pro nihilo habere: quæ sit vera veri Israelis circuncisio.

11 Perseuerans in eadẽ translatione, ærũnas suas, atq; adeò p'agarũ sibi pro Christi nomine impositarũ vibices, opponit externæ circũcisionis cicatrici, tanquam verum Apostolatus sui sigillum.

12 Valedicẽs precatur eis gratiã & Spiritum, aduersus pseudapostolorũ fraudes, externa illa inculcãtes.

1 Inscriptio & salutatio, de quibus in aliis epistolis dictum est.

2 Prior pars epistolæ, in qua omnes salutis nostræ causas, proposito Ephesiorum exéplo, & variis exhortationib⁹ adhibitis, pertractat, inchoans suo more à gratiarum actione.
1.Cor.1.1

3 Causa efficiens nostræ salutis est De⁹ non vniuersaliter & confusè consideratus, sed vt Pater Domini nostri Iesu Christi.

3
prior ps
epistolæ
de salu
tis spiritu
causis.
quæ sūt
quatuor

4 Causa finalis proxima, & nostri respectu, est salus nostra, collatis omnibus ad salutē necessariis, qđ benedictionis genus est cæleste & electorum propriū.
1.Cor.1.3
2.pet.1.2

5 Materia nostræ salutis Christus: in quo vno, spirituali ac salvifica benedictione donamur.

6 Explicat causā efficientem, siue quomodo De⁹ Pater nos in Filio seruet. Quia, inquit, ab æterno elegit nos in Filio.

Epistola Pauli Apostoli ad Ephesios.

Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἡ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή.

CAP. I.

PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, ||sanctis qui agunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu:

Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

[2] ||Benedict⁹ De⁹ [3] & Pater Domini nostri Iesu Christi, [4] q benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cælis [5] in Christo.

[6] Sicut elegit nos in ipso antequam iacerentur fundaméta mundi, [7] vt simus sancti & inculpati coram eo per charitatem.

[8] Qui prædestinauit nos quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro beneuolo affectu voluntatis suæ,

[9] Ad laudé gloriosæ suæ gratiæ, [10] qua nos gratis effecit sibi gratos in illo dilecto.

[11] In quo habemus redémptioné p sanguiné ipsius, remissioné, [i] quā, peccato-

Κεφάλαιον α.

1 ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ, καὶ πιστοῖς ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ.
2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ
πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας
ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν
τοῖς ἐπουρανίοις Χριστῷ.
4 Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ
πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἁ-
γίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ
ἐν ἀγάπῃ.
5 Προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν, κατὰ τὴν εὐδο-
κίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ,
6 Εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν
ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.
Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵ-
7 ματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτω-

7 Explicat causam illā finalem proximā, quā duplicem facit, sanctificationē videlicet, & iustificationem de qua mox differet. Ex his autem duo sunt etiam notanda, nempe non posse vitæ sanctitatem à gratia electionis separari: deinde, quicquid in nobis est puritatis, esse beneficium Dei gratuitò nos eligentis. 8 Alia etiam dilucidior explicatio causæ efficientis, ipsiúsq; adeò æternæ electionis, qua nos dicitur Deus in Christo elegisse, quoniam videlicet ei visum est apud se nos nōdum natos destinare quos per Iesum Christum adoptaret in filios: vt nulla hic sit ratio electionis nisi in gratuita Dei beneuolentia quærenda, nec fides præuisa sit prædestinationis causa, sed effectum.

9 Causa finalis vltima ac præcipua, gloria Dei Patris, vt qui nos gratis seruat in Filio.

10 Altera finalis causa proxima, nostra iustificatio, dum nos in Filio suo gratis habet pro iustis.

11 Explicatio causæ materialis, quomodo in Christo simus facti Deo grati, quoniam is vnus est cuius sacrificium ex Dei misericordia nobis imputatur ad peccatorum nostrorum remissionem.

ματων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ·

8 Ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει·

9 Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ·

10 Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

11 Ἐν αὐτῷ, ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν, προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.

12 Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ.

13 Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς, ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν· ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ·

14 Ὅς ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

15 Διὰ τοῦτο κἀγώ, ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους,

16 Οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου·

17 Ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

rū ex diuite ipsius gratia:

[12]Qua redūdauit in nos omni sapientia & intelligentia:

Patefacto nobis mysterio voluntatis suæ, [13]secūdum gratuitam suam beneuolentiam quam proposuerat in sese.

[14]*Nempe* vt in pleni temporis dispensatione recolligeret omnia in Christo, tum quæ in cęlis sunt, tū quę in terra:

[15]In ipso, *inquam*, in quo etiam lecti sumus, quum essemus prædestinati secundum propositum eius qui omnia efficit ex consilio voluntatis suæ.

Vt nos simus laudi gloriæ ipsius, qui priores sperauimus in Christo.

[16]In quo *sperastis* & vos, audito sermone veritatis, *id est* Euangelio salutis vestræ: in quo etiam posteaquam credidistis, obsignati estis Spiritu illo promissionis sancto:

Qui est arrhabo hęreditatis nostræ, dum in libertatem vindicemur, ad laudem glorię ipsius.

[17]Propterea etiā ego, quū audissem eam quæ in vobis est fidem in Domino Iesu, & charitatem in omnes sanctos,

Non desino gratias agere pro vobis, mentionem vestri faciens in precibus meis:

[18]Vt Deus Domini nostri Iesu Christi,

12 Nunc demum ad causam formalē, id est ad vocationem, siue prædicationē Euāgelii, accedit, qua Dei consiliū illud æternum gratuitæ nostræ in Christo recōciliationis ac salutis exequitur. Euangelii autē loco substituēs omnem sapiētiam & intelligentiā, quāta sit eius præstantia declarat.

13 Non tantū electio sed etiā vocatio est à mera gratia.

14 Pater tū exhibuit mūdo Christum omniū electorū caput quū opportunum fuit, prout ab æterno oīa tēpora sapientissimè disposuit. Christus autē is est in quo omnes à condito mundo electi, palātes alioqui & à Deo separati, simul collecti sūt: quorum alii iam erant in cælis quum ipse in terras veniret (qui videlicet fide in eum vēturū iam collecti fuerant) alii verò in terra reperti, ab eo collecti fuerunt, & quotidie colliguntur.

15 Vocationis beneficium seorsim applicat Iudæis credentibus, ad fontem vsque recurrens, vt & ipsi neque sibi, nec generi suo, neque vlli alii rei quàm vni Dei gratiæ ac misericordiæ salutem suam acceptā ferant, tum quia vocati, tum quia priores vocati. 16 Iam etiam exæquat Ephesios (aut potius Gentes omnes) Iudæis, quia etiamsi posteriores accesserūt, tamen eodem Euangelio vocati, fide sunt illud amplexi, & eodem Spiritu, quod est electionis pignus, tantisper dum ipsa cernatur hæreditas, fuerūt obsignati, vt & in ipsis emineat Dei gloria. 17 Redit ad superiorem gratulationem, duo simul concludens ex præcedentibus: primum, omnia bona à Deo Patre, in Christo & per Christum in nos proficisci, vt eorum nomine à nobis laudetur: secundum, illa omnia quæ ad duo veluti capita reuocat, fidem videlicet & charitatem, certis gradibus in nobis augeri, vt ab eiusdem gratia petendum sit incrementum à quo est initiū, & à quo finis speratur. 18 Causæ fidei sunt, Deus Pater sancto suo Spiritu mentes

nostras illustrans, vt Christū in Euangelio sibi patefactum amplectantur ad vitam æternam obtinendam, & ipsius Dei gloriam prædicandam.

Pater ille gloriæ, det vo-
bis Spiritum sapientiæ &
reuelationis, per agnitio-
nem ipsius:
Illuminatis oculis mē-
tis vestræ: vt sciatis quæ
sit spes illa vocationis i-
psius, & quæ opes gloriæ
hæreditatis ipsius in san-
ctis:
19 Et quæ sit excellens illa
magnitudo potentiæ i-
psius in nobis qui credi-
mus, || pro efficacitate for
tis roboris ipsius,
20 Quam exeruit in Chri-
sto quum excitauit eum
ex mortuis, & collocauit
ad dextram suam in cæ-
lis,
Longè supra omne im
perium ac potestatem, &
potentiam & dominium,
& omne nomen quod no
minatur nō solùm in hoc
seculo, verumetiam in fu
turo.
21 Et omnia subiecit eius
pedibus, cúmque consti-
tuit caput super omnia i-
psi Ecclesiæ,
Quæ est corpus ipsius,
& complementum eius
qui omnia implet in o-
mnibus.

CAP. II.

1 || ET vos *vnà viuifica-*
uit, quū essetis mor-
tui 2 in offensis & pec
catis:
3 In quibus olim versati e-
stis, 4 vt est vita mundi hu
ius, secūdum principē cui
potestas est aeris & spi
ritus 5 nūc agētis in homi-

ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δῴη ὑμῖν πνεῦμα
σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, ἐν ἐπιγνώσει
αὐτοῦ·
18 Πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς
διανοίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς
ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ
πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐ-
τοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις·
19 Καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς
δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύον-
τας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς
ἰσχύος αὐτοῦ,
20 Ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας
αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ
αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις,
21 Ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξου-
σίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος,
καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ
μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
μέλλοντι.
22 Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας
αὐτοῦ· καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ
πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ,
23 Ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρω-
μα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Κεφάλαιον β.

1 ΚΑΙ ἡμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς πα-
ραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις·
2 Ἐν αἷς ποτε περιεπατήσατε κατὰ τὸν
αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρ-
χοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς

19 Fidei excellentia declaratur ab effectis, quoniā in illa sese exerit potentissima Dei virtus.

20 Potentiā & gloriā illā Dei longe sublimissimam, cuius credētes omnes sunt participes, ad huc [?] tamen in nobis (propter crucis ignominiam & carnis infirmitates) perobscurā, iubet nos Apostolus in Christo gloriosissimo, fidei oculis cōtemplari.

Coloss.2.19
infra,3.7

21 Ne summā illā Christi gloriā putemus aliqd à nobis alienū esse, testatur illum esse à Deo Patre cōstitutū caput totius Ecclesiæ. oportere igitur corpus huic capiti coniungi, quod alioqui absq; mēbris mutilum quiddā esset: quod tamen necessitate nō fit (quum Ecclesia potius vnius Christi virtute viuificetur & sustētetur, nedū vt eius supplemento indigeat) sed immensa Dei voluntate, qui nos Filio dignatur adiungere.

Coloss.2.13

19 Fides a deo · idq; eius vi & [illegible]

1 Rursus magnitudinem diuinæ beneuolētiæ declarat collatione miserrimi illius status in quo nati sumus, cū ea dignitate in quā à Deo Patre euehimur in Christo. Sic igitur eam conditionē describit vt dicat nos, quod ad spirituales motus attinet, non semimortuos sed planè ac prorsus mortuos nasci.
2 Causam mortis indicat, nēpe peccata. 3 Omnes fuisse spiritualiter mortuos probat ab effectis.
4 Vniuersale esse hoc malum testatur, adeò vt omnes sint Satanæ mancipia.
5 Ideo homines mancipati sunt Satanæ quòd Deo sint sponte rebelles.

τῆς ἀπειθείας,

Ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν· καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί.

Ὁ δὲ Θεὸς, πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς,

Καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ· χάριτί ἐστε σεσωσμένοι·

Καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως· καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν· Θεοῦ τὸ δῶρον.

Οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται.

Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν.

Διὸ μνημονεύετε ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ, χειροποιήτου·

Ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ·

nibus contumacibus.

3 [6]Inter quos & nos omnes conuersati sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebant: [7]eramúsque natura filii iræ, vt etiã reliqui.

4 [8]Sed Deus qui diues est misericordia, propter multã charitatem suam qua dilexit nos,

5 Etiam quum per offensas mortui essemus, vnà viuificauit nos per Christum, *cuius* gratia estis seruati:

6 Vnáque excitauit, vnáque collocauit in cælis in Christo Iesu:

7 Vt ostéderet seculis succedentibus summas opes suæ gratiæ, *sua* erga nos benignitate in Christo Iesu.

8 Gratia enim estis seruati per fidem: ídque non ex vobis: Dei donum *est*.

9 [9]Non ex operibus, nequis glorietur.

10 Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona, quę pręparauit Deus vt in eis versaremur.

11 [10]Propterea mementote vos quondam Gentes in carne, qui dicebamini Pręputium ab ea quæ vocatur Circuncisio in carne, & quæ manibus fit:

12 Vos, *inquã*, illo tempore fuisse absque Christo, alienos à republica Israelis, &||extraneos à pactis promissionis, spẽ non habentes, & Dei expertes in mundo:

6 Gentibus ã seorsim dãnatis, Iudæos ipsos quib⁹ seipsũ aggregabat, fatetur nihilo esse per se meliores.

7 Cõclusio, omnes homines nasci iræ & maledictioni Dei obnoxios.

8 Iã sequitur alterũ collationis membrum, nostrã excellentiam declarans, quòd videlicet Christi virtute simus à morte illa liberati, & æternæ vitæ participes facti, vt tandẽ & ipsi cum eo regnem⁹. Inculcat autem multis modis, huius beneficii causam efficientem esse gratuitã Dei misericordiã: materiam verò, Christum ipsum: instrumẽtum, fidẽ, quæ & ipsa sit gratuitũ Dei donum: finẽ denique, Dei gloriam.

9 Expressè detrahit operibus nostris iustitiæ laudẽ, quũ ipsa bona opera sint gratiæ effecta in nobis.

10 Superiorẽ doctrinam Gẽtibus applicans, ostẽdit eas nõ tãtùm natura, vt & ipsos Iudæos, sed peculiari etiã ratione fuisse à Deo alienissimas: quo magis oporteat ipsas tãti Dei beneficii memoriã conseruare.

Rom. 9. 4.

11 Christus vnicum est Iudæorũ & Gẽtium vinculũ, quo cum Deo conciliantur.
12 Sicut ceremoniis & legali cultu dirimebantur Iudæi à Gẽtibus, ita nunc Christus, diruto illo septo, vtrosque in seipso & inter se & cum Deo copulat. Ex quo consequitur, eos q ceremonias illas stabilire velint, Christi gratiam irritam facere. *Coloss.2.14*
13 Hui⁹ gratiæ efficax est instrumẽtum Euãgelii prædicatio, tũ Iudæis tum Gẽtib⁹ cõmunis.
14 Conclusio, Gentes in consortiũ salutis esse ascitas. Describit autem Ecclesiæ præstãtiã, eam vocãs ciuitatem & domum Dei.
15 Doctrinã salutis deposuit Dñs initio penes Prophetas, deinde penes Apostolos cuius scopus atq; adeo veluti materia & substantia est Christus. Itaque ea demũ est Ecclesia vera & Catholica quæ à Prophetis & Apostolis est Christo superstructa, tãquã templum spirituale Deo consecratum.
1 Asserit Apostolatũ suũ aduersus offẽdiculum crucis, ex quo etiam sumit argumentũ ad eum confirmandum, affirmans se nõ modò designatum Apostolum per Dei misericordiam, sed etiam peculiariter Gentibus vndiquaque ad salutẽ vocandis destinatum. quoniã ab initio Deus ita decreuerat, quãuis diu distulerit eius consilii patefactionem.

[11] At nunc in Christo Ie- 13
su, vos qui olim eratis ꝓ-
cul, propinqui facti estis,
ꝑ sanguinẽ, *in quã*, Christi.
[12] Ipse enim est pax no- 14
stra, qui vtraque fecit v-
num, & intergerini parie-
tis septum soluit.
Inimicitiis, *id est* lege 15
mandatorum *quæ* in riti-
bus *posita est*, per carnem
suam abolitis: vt ex duo-
bus illis conderet in se-
metipso vnũ nouum ho-
minem, faciens pacem,
Et vtrosque in vno cor 16
pore reconciliaret Deo
per crucem, peremptis ini
micitiis per eam.
[13] Et veniens euangeliza- 17
uit pacẽ vobis qui procul
eratis & iis qui prope *erãt*.
Quoniam vtrique per 18
ipsum habemus aditũ per
vnum Spiritum ad Patrẽ.

[14] Nempe igitur nõ am- 19
plius estis hospites & in-
quilini, sed conciues san-
ctorũ, ac domestici Dei:
[15] Superstructi super fun
damentum Apostolorũ 20
ac Prophetarum, cuius i-
mus angularis *lapis* est i-
pse Iesus Christus:
In quo totum ędificiũ 21
congruenter coagmenta-
tum, crescit vt sit templũ
sanctum Domino.
In quo & vos vnà ædi- 22
ficamini, vt sitis habitacu
lum Dei per Spiritum.

Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὑμεῖς οἱ
ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν
τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.
Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποι-
ήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, καὶ τὸ μεσότοι-
χον τοῦ φραγμοῦ λύσας·
Τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν
νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργή-
σας· ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα
καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην,
Καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους
ἐν ἑνὶ σώματι, τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ σταυροῦ,
ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ.
Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην
ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ τοῖς ἐγγύς.
Ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγω-
γὴν οἱ ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς
τὸν πατέρα.
Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροι-
κοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων, καὶ οἰ-
κεῖοι τοῦ Θεοῦ·
Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ
τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀ-
κρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ·
Ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρ-
μολογουμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν
Κυρίῳ·
Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε
εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύ-
ματι.

CAP. III.

H[1] Vius rei gratia ego 1
Paulus *sum* capti-
uus ille Christi Iesu
pro vobis Gentibus:

Κεφάλαιον γ.

Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέ-
σμιος τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ ὑ-
μῶν τῶν ἐθνῶν.

Εἴγε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς·

2 Si quidem audistis dispẽsationem gratiæ Dei quæ data est mihi apud vos:

Ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώρισέ μοι τὸ μυστήριον, (καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ·

3 *Deum videlicet* per reuelationem notum mihi fecisse mysteriũ illud, (sicut antè scripsi paucis:

Πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ)

4 Ex quo perlecto potestis intelligere quæ sit mea intelligentia in mysterio Christi)

Ὃ ἐν ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν πνεύματι·

5 Quod aliis ætatibus nõ innotuit filiis hominum, vt nunc retectum est sanctis eius Apostolis & prophetis per Spiritum:

Εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα, καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦ εὐαγγελίου.

6 Gentes *videlicet* esse cohæredes & concorpores, cõsortésque promissionis eius in Christo per Euangelium.

Οὗ ἐγενόμην διάκονος κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

7 Cuius factus sum minister ex dono gratiæ Dei, quod datum est mihi secundum efficacitatem potentiæ ipsius.

Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων τῶν ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ,

8 Mihi, *inquam*, longè minimo omnium sanctorũ, data est hæc gratia, euangelizandi inter Gẽtes imperuestigabiles opes Christi,

Καὶ φωτίσαι πάντας τίς ἡ κοινωνία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

9 Et in lucem proferendi omnibus quę *sit* cõmunio mysterii quod erat absconditum à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum:

Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, διὰ τῆς ἐκκλησίας, ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ.

10 [2]Vt nota nunc fiat per Ecclesiam imperiis ac potestatibus *quæ* in cælis *sũt* multiformis illa sapientia Dei:

Κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ἣν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

11 Secundum propositum æternum quod constituit in Christo Iesu Domino nostro:

2 Vocatio Gentium inopinata, ipsis etiam Angelis cælestibus est speculi instar: in quo magnificam Dei sapientiam intueantur.

12 In quo habemus libertatem & aditum cum fiducia, per fidem ipsius.

13 Quapropter peto ne segnescatis ob afflictiones meas pro vobis, quæ est gloria vestra.

14 [3]Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrē Domini nostri Iesu Christi,

15 Ex quo tota familia in cælis & in terra nominatur,

16 Vt det vobis, pro diuitie sua gloria, vt fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine:

17 Vt inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris:

18 Vt in charitate radicati & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis quæ *sit* illa latitudo & lōgitudo, & profunditas & sublimitas:

19 Et cognoscere charitatem illam Christi *omni* cognitione superiorem: vt impleamini ad omnē vsque plenitudinē illā Dei.

20 [4]Ei verò qui infinita cū redundātia potest omnia facere supra ea quæ petimus, aut mēte cōcipimus, pro vi illa agēte in nobis,

21 *Sit* gloria in Ecclesia per Christum Iesum, in omnes ætates seculi seculorum. Amen.

CAP. IIII.

1 P[1]Recor itaque vos ego captiuus in Domino, vt ambuletis ita vt dignum est vocatione qua vocati estis,

3 Docet suo exemplo efficaciam doctrinæ à Dei gratia pendere, ac proinde preces cum prædicatione & auditione Verbi esse coniūgēdas, quib⁹ indigeant nō modò qui sūt nouitii, sed ipsi quoq; veterani, vt magis ac magis per fidem cū Christo coalescētes, omnibus spiritualib⁹ donis cōfirmati, in cognitione eius immēsæ charitatis qua nos Deus Pater in Filio complexus est, fūdentur ac radices agant, quum tota familia cuius pars iam in cælum recepta est, pars adhuc in terris hæret, ab illa adoptione Patris cælestis in vnico Filio suo, pendeat.

4 Erumpit in gratiarum actionē, qua cōfirmentur etiam Ephesii, vt quiduis ex Deo sperent.

1 Altera ps epistolæ, præcepta vitæ Christianæ cōplectens: quorum summa est vt vnusquisque se gerat sicut tanta Dei gratia dignum est.

I Altera pars huius epistolæ quæ continet præcepta vitæ christianæ

Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει, διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ.

Διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν, ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν.

Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

Ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται.

Ἵνα δῴη ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον·

Κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν·

Ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος, καὶ βάθος καὶ ὕψος,

Γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ· ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ.

Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν,

Αὐτῷ ἡ δόξα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Κεφάλαιον δ

Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε.

Μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ·
2 [2]Cum omni modestia ac māsuetudine, cum animi lenitate, tolerantes alii alios per charitatem:

Σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης.
3 [3]Studentes seruare vnitatem Spiritus per vinculum pacis.

Ἓν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν·
4 [4]Vnum *est* corpus & vnus Spiritus, sicut & vocati estis in vnam spem vocationis vestræ:

Εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα·
5 Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma:

Εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ὑμῖν.
6 Vnus Deus & Pater omniū, qui est super omnia & per omnia & in omnibus vobis.

Ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ.
7 [5]Sed vnicuique nostrum data est gratia pro mensura doni Christi.

Διὸ λέγει, Ἀναβὰς εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις.
8 Quapropter dicit, Quū ascendisset in sublime, captiuam duxit captiuitaté, & dedit dona hominibus.

Τὸ δὲ ἀνέβη, τί ἐστιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς;
9 Cæterùm illud Ascēdit, quid est nisi quòd etiam descenderat prius in infimas partes terræ?

Ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.
10 Qui descendit, ipse est qui etiam ascendit longè supra omnes cęlos, vt impleret omnia.

Καὶ αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν, ἀποστόλους, τοὺς δὲ, προφήτας, τοὺς δὲ, εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους.
11 [6]Dedit igitur ipse alios quidem, Apostolos: alios verò, Prophetas: alios autem, Euangelistas: alios autē, Pastores & Doctores.

Πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ·
12 [7]Ad coagmentationem sanctorū, ad opus ministerii, ad ædificationem, *inquam*, corporis Christi.

Μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώ-
13 [8]Donec euadam[9] omnes in vnitaté fidei, & agnitio-

2 Secundò, animi māsuetudinem commendat, quæ in sese mutuóq; tolerandis demōstretur.

3 Tertio sūmā cōiunctionem requirit, sed quæ Spiritus sancti vinculo deuinciatur.

4 Argumētum maximi momenti ad mutuam charitatem maximo studio colēdam, quòd ab vno Deo & Patre, eodem spiritu in vnū veluti corpus cōflati, vnum Dominum vna fide colentes, & vno baptismate ipsi consecrati, vná eandémque gloriam, ad quam vocati sum[9], speré[9]. Omnia igitur ista discerpit q charitatem violat.

5 Admonet, omnes quidē vnum esse corpus, & ab vno Christo, qui potenter domitis omnibus hostibus, in cælis regnat (vnde Ecclesiam donis omnibus cumulet) omnia bona proficisci: sed interea variè ac diuersè dona ista pro eius arbitrio distribui, ac proinde vnumquéque debere, suo modulo contentum, id quod accepit, ad communem totius corporis vtilitatem referre.

6 Priore loco functiones Ecclesiasticas, partim extraordinarias & temporarias, vt Apostolos, Prophetas, Euangelistas, partim ordinarias & perpetuas, vt Pastores & Doctores, commemorat.

7 Finē Ecclesiasticarum functionum ostendit, nempe vt hominum ministerio omnes sancti sic coalescant vt vnum Christi corpus mysticum constituant. 8 Huius ministerii vsus perpetuus est dum in mundo versamur. i. vsque ad tempus illud quo carne exuti, penitus inter nos cōsentientes, capiti nostro Christo adhærebimus. Hoc autē fit crescente in nobis cognitione Filii Dei, ipsóq; adeo paulatim in nobis adolescente, doneç viri perfecti euadamus. quod quidem in altero fiet seculo, quū Deus erit omnia in omnibus.

nis Filii Dei, in virū per-
fectum, ad mensuram sta-
turæ adulti Christi:

[9] Vt ne simus amplius
pueri, [10] qui fluctuemus &
circunferamur quouis vē-
to doctrinę, in hominum
alea, veteratoria ad insi-
diosè fallendum versutia.

[11] Sed veritatem sectantes
cū charitate, prorsus ado-
lescamus in eum *per* o-
mnia qui est caput, *nempe*
Christus:

Ex quo totum corpus
congruenter coagmenta-
tum, & compactum per
omnes suppeditatas com
missuras, ex vi intus agen-
te pro mensura vniuscu-
iusque membri, incremē-
tum capit corpori conue-
niens, ad suiipsius extru-
ctionē per charitatem.

[12] Hoc itaque dico, & ob-
testor per Dominum, ne
amplius versemini|| sicut
reliquæ Gentes versantur
in vanitate mentis suæ,

Cogitationem habētes
obscuratam, & abaliena-
tam à vita Dei propter i-
gnorantiam quę est in i-
psis, ex obduratione cor-
dis eorum.

Qui posteaquam dedo
luerunt, semetipsos dedi-
derunt proteruiæ, ad cer-
tatim patrandam impuri
tatem omnem.

[13] Vos autem non ita
didicistis Christum:

Si modò eū audistis, &
per eū edocti fuistis, sic-
ut est veritas in Iesu:

σεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς
μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ.

14 Ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζό-
μενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ
τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀν-
θρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθο-
δείαν τῆς πλάνης·

15 Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσω-
μεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ὅς ἐστιν ἡ κεφα-
λή, ὁ Χριστός·

16 Ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογού-
μενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης
ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας, κατ᾽ ἐνέργειαν
ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξη-
σιν τοῦ σώματος ποιεῖται, εἰς οἰκοδομὴν
ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ.

17 Τοῦτο οὖν λέγω, καὶ μαρτύρομαι ἐν
Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν καθὼς
καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιό-
τητι τοῦ νοὸς αὐτῶν,

18 Ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ, ὄντες ἀ-
πηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ διὰ
τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ
τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν.

19 Οἵτινες ἀπηλγηκότες ἑαυτοὺς παρέ-
δωκαν τῇ ἀσελγείᾳ, εἰς ἐργασίαν ἀκα-
θαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ.

20 Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν
Χριστόν·

21 Εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε, καὶ ἐν αὐτῷ ἐδι-
δάχθητε, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ Ἰησοῦ·

9 Inter pueritiam (id est statum admodum imbecillum, quum videlicet adhuc penitus vacillamus) & perfectam ætatē, quæ nobis in altero demū seculo obtinget, aliquid est medium, nempe adolescentia, & firmus ad perfectionem progressus.

10 Eos qui in verbū Dei non recūbūt, comparat nauiculis quæ doctrinis hominum tanquam ventis cōtrariis huc & illuc agitatæ fluctuēt, & simul præmonet id accidere non tātum humani ingenii leuitate, sed etiā quorundam versutiis qui hāc velut artem faciant.

Rom. 1. 21

11 Veritatis & charitatis studio in Christo crescimus. Is enim sui verbi ministerio efficax, instar vitalis spiritus sic totum corpus vegetantis vt singulos artus pro eorum modulo nutriat, Ecclesiam suam diuersis functionib' quasi mēbris constantē, seruata vniuscuiusque proportione viuificat & fouet. Inde verò consequitur, neque extra Christum posse hoc corpus viuere, neque quenquam posse spiritualiter crescere, qui sese à cæteris mēbris seiungat. 12 Descendēs ad doctrinæ Christianæ fructus, primùm disserit de morū & actionum principiis, grauissimā comparationem instituens filiorū Dei cum iis qui nō sunt regenerati. In his enim omnes animi facultates esse corruptas, mente vanitati dedita, sensibus densissima caligine obscuratis, affectibus autem ad malum paulatim sic assuefactis vt eos tandem omni amisso iudicio oporteat ad turpissima quæuis præcipites ferri.

13 Sequitur antithesis hominum vera ac viua Christi cognitione regeneratorum, qui longè alia habeant actionum principia, desideria videlicet sancta & honesta, & mentem prorsus diuini Spiritus virtute immutatam, vnde similes quoque effectus nascuntur, vita videlicet iusta & verè sancta.

22 Ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης·

Nempe deponere quod ad pristinam cõuersationem attinet, veterem illũ hominẽ qui deceptricib⁹ cupiditatibus corrũpitur:

23 Ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν,

Renouari verò spiritu mentis vestræ,

24 Καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

Et induere nouum illũ hominem qui secundum Deum conditus est ad iustitiam & sanctimoniam veram.

25 Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν, ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ· ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη.

[14] Quapropter deposito mendacio, loquimini veritatem quisque proximo suo. nã sumus alii aliorũ membra.

26 Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν·

[15] Irascimini, & ne peccate: sol ne occidat super iracundiam vestram:

27 Μήτε δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ.

Neq; date locũ diabolo.

28 Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι.

[16] Qui furabatur, nõ amplius furetur: sed potius laboret, operando manibus quod bonum sit, vt possit impertiri cui opus fuerit.

29 Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω· ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι.

[17] Nullus sermo corruptus ex ore vestro egreditor, sed siquis est cõmod⁹ ad ædificationis vsum, vt gratiam auditoribus adferat.

30 Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως.

[18] Et ne tristitia afficite Spiritum illum sanctum Dei, per quem obsignati estis in diẽ redemptionis.

31 Πᾶσα πικρία, καὶ θυμὸς, καὶ ὀργὴ, καὶ κραυγὴ, καὶ βλασφημία, ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ.

Omnis amaritudo, & excandescentia, & ira, & clamor, & maledicentia, tollatur ex vobis, cum omni malitia.

32 Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν.

Sed estote alii in alios benigni, misericordes, cõdonantes vobis mutuò *offensas*, [19] sicut & Deus in Christo cõdonauit vobis.

Coloss. 3.8

14 Particulares aliquot Christianas virtutes sigillatim cõmẽdat, ac primũ quidem veritatem (id est sinceros mores) exigit, damnata omni fraude & simulatione, quoniã alii aliorum causa nati sumus.

15 Iram sic cohibendã docet vt quantũuis feruẽs, tamen foras nõ erumpat, & mox, atque adeò anteq̃ somnũ, extinguatur: ne Satan mali suggerendi consilii occasionẽ ex pessimo illo consultore arripiens, nos pessundet.

16 A corde descendit ad manus, furta cõdemnãs: & quoniã huic sceleri dediti solent inopiã prætexere, docet laborẽ optimum esse aduersus paupertatem remedium, cui sic benedicat Dominus vt iis qui laborant, aliquid etiam supersit vnde alios iuuent, nedũ vt aliena cogãtur surripere.

17 Iniicit etiam frenũ linguæ, sic docẽs temperãdum sermonem vt nõ modò nõ destruãtur auditorum animi, sed etiam instruantur. 18 Generalis præceptio aduersus omnes exuperantias affectuum positorum in facultate quam irascibilem vocant, quibus contrarias mediocritates opponit. Adhibet autem præfationem lõgè vehementissimam, cauendum esse ne Spiritum sanctum in nobis ea lege habitantem vt nostris omnibus affectibus moderetur, nostra intemperie velut tristitia afficiamus. 19 Argumentũ ab exẽplo Christi sumptum, quo nullum esse potest grauius, etiamsi hominibus inimicissimis condonandæ sint iniuriæ, nedum si vel habenda sit miserorum ratio, vel de seruanda erga quosuis moderatione & morum suauitate agatur.

Ioh.13.24.
& 15.12
1.ioh.3.23
1 Iam accedit ad alterā affectuum speciem, positam in facultate quam concupiscibilem appellāt: nominatim scortationem, auaritiam, & dicacitatem, & quidem grauissimè, reprehendens.
Suprà,4.19
coloss.3.5
2.thess.2.17
2 Quoniam hæc scelera sunt ex eorū numero quæ plerique ne inter vitia quidē numerāt, expergefacit pios vt tanto magis sibi ab iis vt nocentissimis pestibus caueant.
Matth.14.4
mar.13.5
luc.11.8
2.thess.2.3
3 Quia nihil procliuius est quàm mala exēpla sequi, idcirco monet sanctos Apostolus vt assiduè meminerint cæteros esse veluti tenebras, sese verò instar lucis. Illos igitur turpissima quæque (vt in tenebris fieri solet) patrare: ipsos verò oportere non modò nō sequi illorū exempla, sed etiam (qđ propriū lucis munus est) eorū tenebras coarguere, & præeūte Christo, vera illa luce, sic incedere vt prudentes decet.

CAP. V.

1 Estote igitur imitatores Dei, vt filii dilecti:
2 Et versamini cum charitate, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odoré bonæ fragrantiæ.
3 [1] Scortatio verò & omnis impuritas aut auaritia ne nominator quidem inter vos, sicut decet sanctos:
4 Et obscœnitas, & stultiloquium, & dicacitas, quæ non conueniunt: sed potius gratiarum actio.
5 [2] Nam hoc nostis, nullū scortatorem, aut impurū, aut auarum, qui est idololatra, habere hæreditatem in regno Christi & Dei.
6 Ne quisquam vos seducat inanibus sermonibus. propter hęc enim venit ira Dei in homines contumaces.
7 [3] Ne igitur estote consortes eorum.
8 Eratis enim olī tenebræ, nunc autē lux in Domino: vt filii lucis incedite:
9 (Nam fructus Spiritus *situs est* in omni bonitate & iustitia & veritate)
10 Probantes quid sit acceptum Domino.
11 Et ne cōmercium habete cum operibus illis infrugiferis tenebrarum, sed potius etiam arguite.
12 Nam quæ occultè fiūt ab istis, turpe est vel dicere.
13 Sed omnia, dū arguūtur à luce manifesta fiunt. lux enim illud est quod omnia facit manifesta.

Κεφάλαιον ε.

1 Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς
τέκνα ἀγαπητά·
2 Καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ
ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν
ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυ-
σίαν τῷ Θεῷ, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας.
3 Πορνεία δὲ καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἢ
πλεονεξία μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, κα-
θὼς πρέπει ἁγίοις·
4 Καὶ αἰσχρότης, καὶ μωρολογία, ἢ εὐ-
τραπελία, τὰ οὐκ ἀνήκοντα· ἀλλὰ μᾶλ-
λον εὐχαριστία.
5 Τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς
πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς
ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν
ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.
6 Μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λό-
γοις. διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ
ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.
7 Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν.
8 Ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν
Κυρίῳ· ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε.
9 (Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐν πά-
σῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀ-
ληθείᾳ)
10 Δοκιμάζοντες τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ
Κυρίῳ.
11 Καὶ μὴ συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς
ἀκάρποις τοῦ σκότους, μᾶλλον δὲ καὶ ἐ-
λέγχετε.
12 Τὰ γὰρ κρυφῆ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν,
αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν.
13 Τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ
φωτὸς φανεροῦται. πᾶν γὰρ τὸ φανερού-
μενον, φῶς ἐστι.

14 Διὸ λέγει, Ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.

15 Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί·

16 Ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι.

17 Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

18 Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία, ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι.

19 Λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις, καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ.

20 Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ Θεῷ καὶ πατρί.

21 Ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Θεοῦ.

22 Αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ·

23 Ὅτι ὁ ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικός, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας· καὶ αὐτός ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος·

24 Ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν παντί.

25 Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς·

26 Ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι·

14 Quapropter dicit, Excitare qui dormis, & surge à mortuis, & illucescet tibi Christus.

15 ||Videte igitur quomodo accuratè incedatis, nõ vt insipientes, sed vt sapientes:

16 Redimentes occasionẽ, quoniam dies mali sunt.

17 ||Propterea ne estote imprudẽtes, sed intelligentes quæ sit volũtas Domini.

18 [5]Et ne inebriamini vino, in quo luxus est, sed implemini Spiritu:

19 Loquentes inter vos mutuò ꝑ psalmos & hymnos & cantiones spirituales: canentes & psallentes in corde vestro, Domino.

20 Gratias agentes semper de omnibus, in nomine Domini nostri Iesu Christi, Deo & Patri.

21 [6]Subiecti alii aliis, cum timore Dei.

22 [7]||Vxores propriis viris subiectæ estote, [8] vt Domino:

23 ||[9]Quoniam vir est caput vxoris, vt & Christus est caput Ecclesiæ: [10]& is est qui salutem dat corpori.

24 [11]Itaque sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & vxores suis viris *subiectæ sunto* in omnibus.

25 [12]||Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea:

26 [13]Vt eam sanctificaret, purgãs lauacro aquæ per verbum:

4 Quo corruptiores sũt hui⁹ seculi mores, eo magis in oẽs occasiones intentos esse nos oportet, nec aliud nobisipsis quã Domini volũtatem proponere.
Coloss.4.5
Rom.12.2
1.thess.4.3

5 Dissolutis infideli ũ cõuiuiis sobrios & sanctos fideliũ cœtus opponit, in quibus personẽt vnius Domini laudes, siue aduersis siue prosperis rebus.

6 Breuis repetitio scopi ad quẽ omnia referẽda sint, vt ꝑpter Deũ alii aliis seruiant.

7 Iã ad œconomiã descendit, singulas œconomices partes ordine distribuens. Vxorum autem officiũ in eo positum esse dicit vt viris subiiciantur.
Coloss.3.18
tit.2.5
1.pet.3.1
1.Cor.11.3

8 Primũ argumẽtũ, Quoniam maritis rebelles esse non possint quin Deo ipsi huius subiectionis authori resistant.
Coloss.3.19

9 Declaratio superioris dicti, Quia De⁹ in matrimonio præfecerit virũ vxori, sicut Christus est Ecclesiæ suæ caput. 10 Aliud argumentũ, Quia vxoris salus à viro dependet, vt nõ tantũ iusta sed etiã vxori vtilissima sit ista subiectio: sicut etiã Ecclesiæ salus est à Christo, quanuis lõge dissimili ratione. 11 Cõclusio officij vxorũ erga maritos. 12 Maritorũ officiũ est vxores vt seipsos diligere: cuius dilectionis viuum est exemplar, Christi erga Ecclesiam charitas.

13 Quoniã multi solẽt vxorũ infirmitates suæ duritiei & inhumanitati prætexere, iubet nos cõtẽplari Apostolus qualẽ Ecclesiã nactus sit Christus quũ eam sibi adiũgeret, & quomodo oẽs eius sordes adeò nõ sit dedignat⁹, vt sua etiã puritate omnes illas eluere nõ desinat, tãtisper dũ illã penitus purificet.

14 Aliud argumentũ, Vnusquisq; naturæ sponte seipsum amat: resistit ergo naturæ qui vxorem non amat. Cõsequutionem probat primũ ex mutua Christi & Ecclesiæ cõiunctione mystica: deinde ex Dei ordinatione, qui virũ & vxorẽ pronunciet esse instar singularis indiuidui.
Gen.2.24
matth.19.5
mar.10.7
1.cor.6.16
15 Nequis naturalẽ Christi & Ecclesiæ coniunctionẽ somniet, qualis est viri & vxoris, arcanam eam esse ostendit, spiritualem videlicet & quæ à communi hominum captu sit quamremotissima: vtpote quæ spiritus non carnis virtute, fide non naturali aliquo cõnexu constet.
16 Conclusio officii tum viri in vxorẽ, tum vxoris in virum.
Coloss.3.20
Exo.20.12
deut.5.16
eccli.3.10
matth.15.4
mar.7.10
1 Accedit ad aliam œconomices partem: & liberorum erga parentes officiũ in eo positum esse docet vt parentibus obtemperent.

Vt sisteret eam sibi glo- 27
riosam, *id est* Ecclesiã non
habentem maculam, aut
rugam, aut quicquã eiusmodi,
sed vt esset sancta
& inculpata.
[14]Ita debent viri dilige- 28
re suas vxores vt sua ipsorum
corpora. qui diligit
suam vxorem, seipsum diligit.

Nullus enim vnquam 29
suam ipsius carnem odio
habuit, imò enutrit ac fouet
eam, sicut & Dominus
Ecclesiam:
Quoniam membra su- 30
mus corporis eius, ex carne
eius, & ex ossibus eius.

||Propterea derelinquet 31
homo patrẽ ac matrem,
& agglutinabitur vxori
suæ: & qui duo *erant*, fiẽt
vna caro.

[15] Mysterium hoc ma- 32
gnum est: loquor autẽ de
Christo & de Ecclesia.

[16]Itaque & vos singuli *ita* 33
facite, suam quisque vxorẽ
ita diligat vt seipsum:
vxor autem *videat* vt reuereatur
virum.

CAP. VI.

L[1]||Iberi, auscultate[2] in 1
Domino parentibus
vestris: [3] id enim est
iustum.
[4]|| Honora patrem tuũ 2
& matrem tuam:[5] (quod
est præceptum primum
cum promissione)
Vt bene tibi sit, & sis lõ- 3
gæuus super terram.

Ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδο-
ξον, τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σπῖλον,
ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ
ἁγία καὶ ἄμωμος.
Οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν
τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὡς τὰ ἑαυτῶν
σώματα. ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖ-
κα, ἑαυτὸν ἀγαπᾷ.
Οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα
ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐ-
τήν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν ἐκκλησίαν.
Ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐ-
τοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀ-
στέων αὐτοῦ.
Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος
τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ
προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖ-
κα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.
Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ
δὲ λέγω εἰς Χριστόν, καὶ εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν.
Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα, ἕκα-
στος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπά-
τω ὡς ἑαυτόν· ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται
τὸν ἄνδρα.

Κεφάλαιον ϛ

Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν
ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον.
Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέ-
ρα (ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγ-
γελίᾳ)
Ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακρο-
χρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.

2 Primum argumentum, Quia sic Deus sanciuit. Ex quo etiam consequitur, hactenus teneri liberos hac obedientia vt tamen à Dei cultu non discedant.
3 Secundum argumentum, Quòd iustissima sit hæc obedientia.
4 Probatio primi argumenti. 5 Tertium argumẽtum, ab vtili, Quòd Dominus hoc præceptum inter cætera sit peculiari benedictione dignatus.

Καὶ οἱ πατέρες μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου.

Οἱ δοῦλοι ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἁπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ.

Μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν, ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐκ ψυχῆς.

Μετ' εὐνοίας δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις.

Εἰδότες ὅτι ὃ ἐάν τι ἕκαστος ποιήσῃ ἀγαθὸν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου, εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος.

Καὶ οἱ κύριοι τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν· εἰδότες ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ.

Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου, ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου.

Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς

4 [6]Et *vos* patres, ne prouo
cate ad irā liberos vestros,
sed enutrite eos in doctri
na & monitis Domini.

5 [7]||Serui auscultate iis qui
vestri domini sunt[8]secun-
dū carnem, cū timore ac
tremore, cū simplicitate
cordis vestri, vt Christo.

6 Non ad oculū seruien-
tes, vt qui hominibus pla
cere student: sed vt serui
Christi, [9]facientes ex ani-
mo quæ vult Deus.

7 Cum beneuolentia ser-
uientes Domino, & non
hominibus.

8 [10]Vt qui illud sciatis, sin-
gulos, quicquid fecerint
boni, hoc reportaturos à
Domino, siue seruus fue-
rit, siue liber.

9 [11]Et vos domini, eadem
facite erga illos, remissis
minis: scientes vestrum e-
tiam ipsorum Dominum
esse in cælis, ||nec perso-
næ respectū esse apud eū.

10 [12]Quod superest, fratres
mei, corroboremini per
Dominum, & forte ipsius
robur.

11 Induite vniuersam illā
armaturam Dei, vt possi-
tis stare aduersus insidias
diaboli.

12 [13]Quoniam non est no-
bis lucta||aduersus sangui
nem & carnem, sed aduer
sus imperia, aduersus po-
testates, aduersus mundi
dominos, *rectores* tenebra
rū seculi huius, aduersus

6 Patrū officiū est, moderatè & ad Dei gloriam iure patriæ potestatis vti.

Coloss.3.22
tit.2.9
1.pet.2.18

7 Iā ad tertiam œconomices partem descendit, nēpe ad mutua seruorū & dominorum officia. Seruorū autem officiū in eo positū esse docet vt ex animo Dominos suos ament & reuereantur.

8 Mitigat seruitutis asperitatem, quòd nihilominus eis maneat intacta spiritualis libertas, quæ corporalem seruitutē non aboleat: adeò quidem vt Christi esse nō possint nisi dominis suis fideliter & spōte inseruiant, quatenus quidē salua conscientia id fieri potest.

Deut.10.17
2.paral.19.7
iob 34.19
sap.6.8
eccli.35.16
act.10.34
rom.2.11
galat.2.6
coloss.3.25
1.pet.1.17
Suprà,2.1

9 Vt quibusuis prætextibus occasionē præcidat, docet nō sine Dei volūtate seruos nasci aut fieri, ac proinde in Dei voluntatem esse ipsis respiciendum, quantumlibet dura sit seruitus.‡

10 Etiamsi ingratis aut crudelibus dominis seruiatur, tamen seruorum non minus quàm liberorum obedientia Deo est accepta. 11 Dominorum officium est, moderatè & sanctè vti suo in seruos imperio, quum & ipsi alio respectu communem habeant Dominum qui in cælis est, & tum seruos tum liberos iudicabit. 12 Concludit alteram huius epistolæ partem graui exhortatione, vt omnes sint in procinctu, & spiritualibus armis freti constanter pugnent, donec hostes penitus profligentur. Monet autem primo loco vt arma ex Deo sumamus, quibus solis confici possit hostis. 13 Secundò, præcipuos hostes inuisibiles ac potentissimos esse declarat, ne putemus nobis cum hominibus præcipuè certandum.

spirituales malitias *quæ sunt* in sublimi.

τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

14 Sola Dei armatura profligari istos hostes declarat, nẽpe conscientiæ integritate, pia & sancta vita, Euangelii cognitione, fide, denique Dei verbo, adhibitis precibus assiduis & feruentibus pro Ecclesiæ salute, ac præsertim pro verè piorum ac fortium Verbi ministrorũ constantia.

13 [14]Propterea assumite vniuersam illam armaturam Dei, vt possitis resistere tẽpore aduerso, & omnibus confectis stare.

Διὰ τοῦτο ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι στῆναι.

14 State igitur lumbis circuncinctis veritate, & induti thorace iustitiæ:

Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης·

15 Calceatis pedibus præparatione Euangelii pacis.

Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης·

16 Insuper assumpto scuto fidei, quo possitis omnia iacula Mali illius ignita extinguere.

Ἐπὶ πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι·

17 Galeam etiam salutarẽ accipite, & gladium spiritualem, hoc est verbum Dei:

Καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ·

18 Omni prece & supplicatione, precantes omni tẽpore per Spiritum, & illi ipsi rei inuigilantes cum omni perseuerantia & supplicatione pro omnibus sanctis,

Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως, προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀγρυπνοῦντες ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν ἁγίων,

19 Et pro me, vt mihi detur sermo ad apertionem oris mei cum libertate, vt notum faciam mysteriũ Euangelii.

Καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθείη λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου ἐν παρρησίᾳ, γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου,

20 Cuius causa legatione fungor in catena, vt, *inquam*, de eo liberè loquar sicut oportet me loqui.

Ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν ἁλύσει, ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσωμαι, ὡς δεῖ με λαλῆσαι.

15 Familiaris & beneuolentiæ plena sui status declaratio vnà cũ precatione solenni, qua consueuit Paulus epistolas suas claudere.

21 [15]Vt autem sciatis & vos res meas, & quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus, charus frater & fidus minister in Domino:

Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ·

22 Quem misi ad vos ob id ipsum vt cognoscatis res nostras, & consoletur corda vestra.

Ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν.

Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

23 Pax *sit vobis* fratribus & charitas cum fide à Deo Patre & Domino Iesu Christo.

Ἡ χάρις μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ. Ἀμήν.

24 Gratia *sit* cũ omnibus diligentibus Dominum nostrum Iesum Christum ad immortalitaté. Amen.

Πρὸς Ἐφεσίους ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Τυχικοῦ.

Mißa fuit Roma *ad Ephesios per* Ty*chicum.*

Epistola Pauli Apostoli ad Philippenses.

Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἡ πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολή.

Κεφάλαιον α΄.

CAP. I.

ΑΥΛΟΣ καὶ Τιμόθεος δοῦλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τοῖς οὖσιν ἐν Φιλίπποις, σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις·

1 PAVLVS & Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu qui sunt Philippis, vnà cum episcopis ac diaconis:

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν,

3 [1]Gratias ago Deo meo eum summa memoria vestri,

(Πάντοτε ἐν πάσῃ δεήσει μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, μετὰ χαρᾶς τὴν δέησιν ποιούμενος)

4 (Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis cum gaudio preces faciens)

Ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν·

5 Super vestri in Euangelio participatione, à primo die vsque ad hoc tempus:

1 Scopus epistolæ est, Philippenses modis omnibus confirmare, vt non modò non deficiant, sed etiã proficiant. Ac primò quidẽ præterita laudat, vt ad pergendum hortetur: quod se etiam omnino sperare dicit, idque ex viuæ charitatis ipsorũ testimonio, sed interea ad vnius Dei gratiam omnia refert.

Persuasum habens hoc ipsum, fore vt qui cœpit in vobis opus bonũ ,perficiat vsque ad diem Iesu Christi:

Sicut iustum est vt ego id sentiã de omnibus vobis, propterea quòd animo teneam vos, & in vinculis meis,& in defensione & confirmatione Euangelii,vos,*inquã*,omnes vnà mecum fuisse gratiæ meæ participes.

[2]Testis enim mihi est Deus quàm propésè amé vos omnes in visceribus Iesu Christi:

[3]Et hoc precor,vt charitas vestra adhuc magis ac magis redundet in cognitione & omni sensu:

Vt dignoscatis quæ discrepant, vt sitis sinceri,& inoffenso cursu pergatis ad diem vsque Christi:

Pleni fructibus iustitię, qui *insunt vobis* per Iesum Christum, ad gloriam & laudem Dei.

[4]Velim autem vos scire, fratres,quæ mihi *acciderunt*,magis ad profectum Euangelii euenisse:

Adeo vt vincula mea in Christo celebria sint in toto prætorio , ac reliquis omnibus *locis*:

Et plerique ex fratribus in Domino,freti vinculis meis, magis audeant impauidè Sermonem loqui.

Ac nonnulli quidẽ per inuidiã & contentionem, nonnulli verò etiã propensa voluntate Christũ prædicant:

Alii quidẽ,*inquam*, per contentionẽ Christũ annuntiant non purè,existimantes sese afflictionem addere vinculis meis.

2 Addit suæ in eos beneuolentiæ declarationem, ostendens simul qua re maximè possint confirmari,nempe precib⁹ assiduis.

3 Quid præcipuè nobis sit petendum ostendit, primùm videlicet vt in vera notitia Dei, (adeò vt discrepantia possimus dignoscere) deinde in charitate crescamus, vt ad extremum vsque ad gloriã Dei per Iesũ Christum,verè bonis operibus incumbamus.

4 Occurrit crucis offendiculo,vnde nõnulli occasionem arripiebãt deprimẽdi ipsius Apostolatus. Quibus respõdet, Deum sic benedixisse suæ captiuitati vt inde sit etiam factus illustrior, dignitate Euãgelii, quãuis non simili omniũ studio,tamen re ipsa per istam occasionẽ magnopere amplificata.

6 Πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξά-
μενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει
ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

7 Καθώς ἐστι δίκαιον ἐμοὶ τοῦτο φρο-
νεῖν ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με
ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἔν τε τοῖς δεσμοῖς
μου, καὶ τῇ ἀπολογίᾳ, καὶ βεβαιώσει τοῦ
εὐαγγελίου, συγκοινωνούς μου τῆς χάρι-
τος πάντας ὑμᾶς ὄντας.

8 Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεὸς ὡς ἐπι-
ποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ
Χριστοῦ.

9 Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγά-
πη ὑμῶν ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ
ἐν ἐπιγνώσει καὶ πάσῃ αἰσθήσει.

10 Εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέ-
ροντα, ἵνα ἦτε εἰλικρινεῖς καὶ ἀπρόσκο-
ποι εἰς ἡμέραν Χριστοῦ.

11 Πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης
τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ
ἔπαινον Θεοῦ.

12 Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελ-
φοὶ, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκο-
πὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν.

13 Ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς ἐν
Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτω-
ρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι.

14 Καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυ-
ρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσο-
τέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν.

15 Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν,
τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κη-
ρύσσουσιν.

16 Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας τὸν Χριστὸν κα-
ταγγέλλουσιν οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλῖψιν
ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου.

Οἱ δὲ, ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀ- 17
πολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι.
Τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προ- 18
φάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγ-
γέλλεται· καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ
χαρήσομαι.
Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς 19
σωτηρίαν διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως, καὶ ἐπι-
χορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ,
Κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλ-
πίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσο- 20
μαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ παρρησίᾳ, ὡς πάντο-
τε, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν
τῷ σώματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς, εἴτε διὰ
θανάτου.
Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστὸς, καὶ τὸ ἀπο- 21
θανεῖν κέρδος.
Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ, τοῦτό μοι καρπὸς 22
ἔργου, καὶ τί αἱρήσομαι οὐ γνωρίζω.
Συνέχομαι γὰρ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπι- 23
θυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν
Χριστῷ εἶναι· πολλῷ γὰρ μᾶλλον κρεῖσσον·
Τὸ δὲ ἐπιμένειν ἐν τῇ σαρκὶ, ἀναγ-
καιότερον δι' ὑμᾶς. 24
Καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ
καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν, εἰς τὴν 25
ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πίστεως.
Ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ ἐν ἐμοὶ, διὰ τῆς ἐμῆς πα- 26
ρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς.
Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χρι-
στοῦ πολιτεύεσθε, ἵνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν 27
ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ περὶ ὑ-
μῶν, ὅτι στήκετε ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ
ψυχῇ συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγ-
γελίου.

Alii rursus ex charitate, scientes me ad defensioné Euangelii constitutú esse.

[5] Quid igitur? attamen quouis modo, siue in specié, siue sincerè, Christus annuntiatur: de hoc quoque gaudeo, atque etiam gaudebo.

Noui enim fore vt hoc mihi cedat saluti per vestras preces, & subministrationem spiritus Iesu Christi,

[6] Secundum intentā expectationé & spem meā, quòd nulla in re pudefiā, sed cum omni libertate, vt semper, *ita* nunc quoque magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per morté.

Mihi enim *est* Christus & *in* vita & *in* morte lucrum.

[7] Vtrum verò viuere in carne mihi operæpretiú *sit*, & quid eligam ignoro.

Coarctor enim vtrinq; desiderans migrare, & esse cum Christo: nam *id* longè optimum est:

Sed permanere in carne, magis necessarium *est* propter vos.

Et hoc confisus noui me mansurú esse, & vnà permansurum cum vobis omnibus ad vestrum profectum & gaudium fidei.

Vt abundet gloriatio vestra in Christo Iesu de me, meā rursus apud vos præsentia.

[8] Tātùm vt dignú est Euangelio Christi vos gerite, vt siue venero & videro vos, siue absens fuero, audiam de rebus vestris, vos perstare in vno Spiritu, vno pariter animo decertantes per fidem Euangelii.

5 Suo proposito exemplo docet verum gaudium esse nostrarú afflictionú exitum, idq; virtute Spiritus Christi, quem petétibus largiatur.

6 Perseuerātia opus est ad extremum vsque, summa cum fiducia, proposita nobis vna Christi gloria, siue viuédum sit, siue moriendum.

7 Exemplú veri pastoris, suam quanuis felicitaté post ponentis omnium suarum vtilitati.

8 Illis instar proœmii præpositis, ia ad exhortationes descēdit, primú omniú monés vt cōsensum & in doctrina & in voluntatibus seu animis cō seruent, deinde vt commu nib' illis vinculis coniuncti, perstent si dei robore freti omnia aduersa sic sustinere vt nihil Euāgelica professione indignum admittant.

Secunda ps epistola.

9 Persequutiones ab Euāgelii hostibus intētatæ nos non deiicere sed erigere potius debēt, quū certa sint à Deo ipso testimonia tum nostræ salutis tum impiorū exitii.

10 Cōfirmatio eius quod dixerat, crucē esse nostræ salutis indiciū, quoniam pati pro Christo donū est Dei, quo suos, sicut & fide, dignatur.

11 Iam ostēdit quo consilio suarum afflictionū meminerit.

1 Vehementissima obtestatio vt ea omnia repellāt quibus illa sūma consensio violari solet, nempe contētionem & superbiam, quibus fit vt alii ab aliis seiungantur.

2 Proponit perfectissimū omnis modestiæ & morū suauitatis exēplum, Iesum Christū, quē nos oporteat pro virib' imitari. Is autē, quanuis nihil sit eo sublimius, tamen nostri causa eò vsq; se abiecit, vt serui formam (nostram videlicet carnē) vltro induerit, & quidem omnibus infirmitatibus ad mortem vsq; crucis obnoxiam.

3 Summissionis Christi gloriosissimum exitum ostendit, vt modestiam doceat verum iter esse ad solidam laudem & gloriam.

[9] Nec vlla in re territos ab iis qui se opponunt: quod illis quidem est exitii indicium, vobis autem salutis, idque à Deo:

[10] Quia vobis datum est in Christi negotio, nō solùm in eum credere, sed etiam pro eo affligi:

[11] Idē certamen sustinendo quale vidistis in me, & nunc auditis de me.

CAP. II.

[1] Siqua igitur consolatio *est* in Christo, si quod solatium charitatis, siqua cōmunio spiritus, siquæ viscera ac miserationes,

Explete meum gaudiū, vt itidem sitis affecti, eandē charitatē habētes, vnanimes, & sententiis vni.

Nihil *gerite* per contentionem aut per inanē gloriam, sed ex modestia aliū quisque se præstantiorē existimet.

Ne sua quisq; spectetis, sed vnusquisque etiā quæ sunt aliorum.

[2] Itaque is sit affectus in vobis qui fuit & in Christo Iesu:

Qui quum esset in forma Dei, nō duxit rapinā, parem esse cum Deo:

Sed ipse se exinaniuit, forma serui accepta, similis hominibus factus:

Et habitu compertus vt homo, ipse se summisit, factus obediēs vsque ad mortem, mortē autem crucis.

[3] Quapropter etiam Deus ipsum in summā extulit sublimitatem, ac donauit ei nomen quod est supra omne nomen:

28 Καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων· ἥτις αὐτοῖς μέν ἐστιν ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ·

29 Ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν·

30 Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες οἷον ἴδετε ἐν ἐμοί, καὶ νῦν ἀκούετε ἐν ἐμοί.

Κεφάλαιον β.

1 Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί,

2 Πληρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες.

3 Μηδὲν κατ' ἐριθείαν, ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν.

4 Μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων ἕκαστος.

5 Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·

6 Ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·

7 Ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος·

8 Καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

9 Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα·

10 Ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων.

10 Vt ad nomen Iesu omne genu *se* flectat cęlestiũ ac terrestriũ & subterraneorum:

11 Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ πατρός.

11 Omnísque lingua confiteatur Dominum esse Iesum Christum, ad gloriã Dei Patris.

12 Ὥστε, ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε, μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ νῦν πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε.

12 [4]Proinde, dilecti mei, sicut semper obedistis, non vt in præsẽtia mea solùm, sed nunc multo magis in absentia mea, cum timore ac tremore vestram ipsorũ salutem conficite.

13 Ὁ Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.

13 [5]Deus enim is est qui efficit in vobis & vt velitis & vt efficiatis, pro gratuita *sua* beneuolentia.

14 Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμῶν καὶ διαλογισμῶν.

14 [6]Omnia facite absque murmurationibus ac disceptationibus:

15 Ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης· ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ,

15 [7]||Vt sitis irreprehensi & sinceri, filii, *inquam*, Dei, inculpati, in medio nationis prauæ ac peruersæ: inter quos *homines* splendetis vt luminaria in mũdo,

16 Λόγον ζωῆς ἐπέχοντες εἰς καύχημα ἐμοὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ εἰς κενὸν ἐκοπίασα.

16 Sermonem vitæ prætẽdẽtia: [8]vt gloriari possim in die Christi me non frustra cucurrisse, nec in vanum laborasse.

17 Ἀλλ' εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν.

17 Quinetiam si pro libamento offerar super hostia sacrificióque fidei vestræ, gaudeo & gratulor omnibus vobis.

18 Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε, καὶ συγχαίρετέ μοι.

18 Itidẽ autem & vos gaudete, & gratulamini mihi.

19 Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, Τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν.

19 [9]Spero autem in Domino Iesu, me ||Timotheum breui missurum vobis, vt & ego bono sim animo, cognito statu vestro.

20 Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει.

20 Neminem enim habeo pari animo præditũ, qui germanè res vestras curaturus sit.

4 Cõclusio, oportere nos summissos & humiles per nostræ vocationis viam ad salutẽ progredi.

5 Solidissimum aduersus arrogantiam argumẽtum, nihil nos habere laudabile nisi ex dono Dei gratuito, & quidem aduentitio, quoniam ne ad beneuolendum quidem (nedum ad bene agendum) facultatem vllam aliunde quàm ex gratuita Dei misericordia habemus.

*Matth.*5.14
1.*pet*.4.9

6 Modestiã à cõtrariis superbiæ effectis describit, alienam esse docens tum ab omni maligna & occulta simultate, tum ab apertis cõtentionibus & rixis.

7 In summa requirit vitã inculpatã & integram, vt verbo Dei illustrati inter huius seculi tenebras splẽdeant.

Act.16.1

8 Rursus addit eis stimulos, proposita sua de ipsis verè Apostolica solicitudine: consolans etiã eos ne magnitudine afflictionum ipsius cõtristentur, ne si ipsum quidem mori oporteat, vt suo sanguine, veluti libamento, oblationem eorum perficiat.

9 Confirmat etiã eorum mentes tum remisso Epaphrodito, cuius fidem erga eos & summum in se iuuando studium collaudat, tum etiam promittens fore vt breui Timotheum, ex cuius præsentia magnũ fructum sint percepturi, ad eos mittat: atque adeò fore sperans vt (volente Deo) ipse citò ad eos veniat.

1.Cor.10.24

21 ||Nam omnes quæ sua ipsorum sunt quærunt, nó quæ Christi Iesu.

Οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ.

22 Porro probationē eius nostis, quòd veluti cū patre filius, mecum seruierit in Euangelio.

Τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον.

23 Hunc igitur spero me missurū simulatque videro rerum mearū statum.

Τοῦτον μὲν οὖν ἐλπίζω πέμψαι, ὡς ἂν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμὲ ἐξαυτῆς.

24 Confido autem in Domino, me quoque citò vēturum ad vos.

Πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύσομαι.

25 Sed necessarium duxi, Epaphroditum fratrem & collegā ac cōmilitonem meum, vestrū autem legatum, quique mihi subministrauit quibus mihi opus erat, ad vos mittere.

Ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην, Ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφὸν καὶ συνεργὸν καὶ συστρατιώτην μου, ὑμῶν δὲ ἀπόστολον, καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου, πέμψαι πρὸς ὑμᾶς.

26 Quoniam expetebat omnes vos, & grauissimè angebatur propterea ꝙ audissetis eum ægrotasse.

Ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς, καὶ ἀδημονῶν διότι ἠκούσατε ὅτι ἠσθένησε.

27 Et certè ægrotauit proxime mortē: sed Deus misertus est eius: nec eius solùm, sed & mei, ne dolorē haberem super dolorem.

Καὶ γὰρ ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτῳ· ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν· οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ, ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ.

28 Eo studiosius itaque eū misi, vt quum videritis eū rursus, gaudeatis, & ego magis vacem dolore.

Σπουδαιοτέρως οὖν ἔπεμψα αὐτόν, ἵνα ἰδόντες αὐτὸν πάλιν, χαρῆτε, κἀγὼ ἀλυπότερος ὦ.

† Conclusio superiorum, vt pergant hilares in Domino.

29 Excipite igitur eum in Domino cum omni gaudio: & tales in pretio habete.

Προσδέχεσθε οὖν αὐτὸν ἐν Κυρίῳ μετὰ πάσης χαρᾶς· καὶ τοὺς τοιούτους ἐντίμους ἔχετε.

30 Nam propter opus Christi accessit ad mortem vsque, non habita vitæ ratione, vt suppleret defectū vestri erga me officii.

Ὅτι διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας.

CAP. III.

Κεφάλαιον γ.

1 QVod superest, fratres mei, gaudete in Domino. [2] Eadem scribere vobis, me quidem haud piget, vobis autem tutum est.

Τὸ λοιπόν, ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν Κυρίῳ. Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές.

2 Præfatio ad sequētem admonitionē, vt à pseudapostolis sibi sedulò caueāt, circuncisionē cum Christo, (id est operū iustitiam cum gratuita per fidem iustificatione) coniungentes, & ceremonialia abolita ꝑ veris pietatis ac charitatis exercitiis inculcātes. Vocat autē eos canes, vt profanos latratores: malos operarios, quòd vera opera negligerent, & verum eorū vsum non traderent. Denique vocat concisionem, quòd circuncisionem vrgentes, & sese & alios ab Ecclesia rescinderent.

Βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν.

Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή, οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες, καὶ καυχώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες·

Καίπερ ἐγὼ ἔχων πεποίθησιν καὶ ἐν σαρκί. εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον·

Περιτομὴ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραήλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος·

Κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν· κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ, γενόμενος ἄμεμπτος·

Ἀλλ' ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν.

Ἀλλὰ μενοῦνγε καὶ ἡγοῦμαι πάντα ζημίαν εἶναι, διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μου· δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω,

Καὶ εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει·

Τοῦ γνῶναι αὐτόν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ·

Εἴπως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν.

Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι· διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ·

2 Cauete canes,cauete ma
los operarios,cauete con-
cisionem.

3 [3]Nos enim sumus circũ-
cisio, qui spiritu seruimꝰ
Deo , & gloriamur in
Christo Iesu, nec confidi-
mus in carne:
4 [4]Quanquam ego habeo
de quo confidam etiã in
carne. Si quisquam alius
videtur fiduciã habere in
carne,ego maximè *habeo*:
5 Circuncisus octauodie,
ex gente Israelis,tribuBé-
iamî,Hebræꝰ ex Hebręis,
||religione Pharisæus:
6 Quod ad zelum *attinet*,
persequens Ecclesiã:quod
ad iustitiam quæ est in Le
ge,irreprehensus.
7 Sed quæ mihi erât lucra,
ea duxi propter Christum
damnum *esse*.
8 Quinetiam certè duco
omnia damnum esse pro-
pter eminentiam cogna-
tionis Christi Iesu Domi-
ni mei : ꝓpter quē omni-
bꝰ istis meipsum multaui,
eáque duco ꝓ stercoribꝰ,
vt Christum lucrifaciã .
Et comperiar in eo,nõ
9 habens meam iustitiam,
nempe quæ est ex Lege,
sed eam quæ per fidem est
Christi,*id est* iustitiã *quæ*
est ex Deo per fidem:
10 [5]Vt cognoscã eũ,& vim
resurrectionis ipsius , [6]&
cõmunionem perpessio-
num ipsius, dum confor-
mis fio ipsius morti:
Experiens ecquo modo
11 perueniam adresurrectio-
nem mortuorum:
Nedũ vt iam *metam* ap-
12 prehẽderim, aut iam per-
fectus sim : sed persequor
experiens an quoq; appre-
hendam, cuius etiam rei
causa apprehensus sum à
Christo Iesu.

3 Veram circuncisionē vsurpãdam ostendit, eã nimirum quæ sit animi, vt resectis per Christi virtutē omnibꝰ prauis affectibꝰ, puritate vitæ Deo seruiamꝰ.

4 Peruersis Legis zelotis non dubitat seipsum etiã secũdum carnem anteponere, vt ōnes norint se ꝙ illa omnia externa nihil moretur, certo animi iudicio facere : ꝙ videlicet qui Christum habeat, nullo supplemento indigeat, imò non possit operũ nostrorum fiducia cum gratuita ꝑ fidē in Christo iustificatione cõsistere.

2.*Cor*.11.22

Act.13.6

5 Finis iustitiæ ex fide hic est, qđ ad nos attinet, vt virtute resurrectionis ipsius ex morte eua damus.

6 Iter ad æternam illam salutem est, Christi vestigiis insistere, per crucis ærumnas, donec ad Christum ipsum, vt metam nobis propositã, euadētes, palmam ad quã nos Deus in ipso vocat accipiamꝰ. Hæc autē vera pietatis exercitia opponit Apostolus euanidis istis Legalibus ritibus, in quibꝰ pseudapostoli summam pietatis collocabant.

13 Fratres, ego meipsum
nondum arbitror *metam*
apprehendisse.

Ἀδελφοί, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὐ λογίζομαι
κατειληφέναι.

14 Vnum autem *ago*, eaquidem
quæ à tergo sunt obliuiscens,
ad ea verò quæ
à fronte sunt contẽdens,
scopum versus feror ad
palmã supernæ vocationis
Dei, in Christo Iesu.

Ἓν δέ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανό-
μενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινό-
μενος, κατὰ σκοπὸν διώκω ἐπὶ τὸ βρα-
βεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ.

15 [7]Quotquot itaque perfecti
sumus, hoc sentiamus:
quòd si quid aliter
sentitis, hoc quoque vobis
Deus reteget.

Ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν· καὶ
εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑ-
μῖν ἀποκαλύψει.

16 Attamen *in eo* ad quod
peruenimus, eadem incedamus
regula, & itidẽ simus
affecti.

Πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ
στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

17 Estote simul imitatores
mei, fratres, & eos cõsiderate
qui ita incedũt sicut
habetis nos pro exẽplari.

Συμμιμηταί μου γίνεσθε, ἀδελφοί,
καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτω περιπατοῦντας
καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς.

18 [8] Nam cõplures incedũt,
quos sæpe dixi vobis, nũc
autem & flens dico, ||hostes
esse crucis Christi.

Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλά-
κις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέ-
γω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ.

19 Quorũ finis *est* exitium:
quorũ deus *est* vẽter, & gloria
cum cõfusione ipsorũ,
qui terrestria curant.

Ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ θεὸς ἡ
κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν,
οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες.

20 [9]Nos enim vt municipes
cælorum nos gerimus: vnde
etiam Seruatorem expectamus
Dominum Iesũ
Christum.

Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς
ὑπάρχει, ἐξ οὗ καὶ σωτῆρα ἀπεκδεχό-
μεθα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν·

21 ||Qui trãsformabit corpus
nostrum humile, vt
cõforme fiat corpori suo
glorioso, pro efficacitate
qua potest etiam subiicere
sibi omnia.

Ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς τα-
πεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμ-
μορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ
τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ
ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα.

CAP. IIII.

Κεφάλαιον δʹ.

1 [1]ITaq; fratres mei chari
& exoptati, gaudiũ
& corona mea, ita state
in Domino, dilecti.

Ὥστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ
ἐπιπόθητοι, χαρὰ καὶ στέφανός μου,
οὕτω στήκετε ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητοί.

7 Conclusio huius exhortationis, trib⁹ membris cõstans. Vnum, vt in hui⁹ doctrinæ veritate perstent quicunque in ea profecerũt. Alterum, vt siqui sunt adhuc rudes, adeo vt ista nõdum intelligant, & de Legis abolitione dubitent, turbas nõ moueant, & benigne tolerentur du & ipsi erudiantur a Deo. Tertiũ, vt pseudapostolos ex fructib⁹ æstimẽt: qua in re non dubitat sese ꝓ exẽplari proponere.

Rom.16.17
1.Cor.1.3
iii.2.12

8 Pseudapostolos, nõ maleuolẽtia nec ambitione impulsus, sed dolens & non sine lacrymis, suis colorib⁹ depingit: q vi delicet Euangelii Christi hostes (vtpote quod cum cruce sit coniunctum) nihil aliud spectẽt quam huius vitæ commoda, id est vt pace, otio & reb⁹ omnibus abundantes, cum magna apud homines existimatione viuant: quorum miserrimum exitum fore prædicit.

9 His opponit veros pastores, qui neglectis terrestribus, in cælum toti aspirent, vbi sciunt fore vt etiã in corpore suo æterna illa gloria per Dei virtutem induantur.

1 Conclusionis repetitio, vt ad victoriæ vsque adeptionem fortiter, Domini robore freti, perseuerẽt.

Εὐοδίαν παρακαλῶ καὶ Συντύχην
παρακαλῶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Κυρίῳ.
Καὶ ἐρωτῶ καὶ σε σύζυγε γνήσιε, συλ-
λαμβάνου αὐταῖς, αἵτινες ἐν τῷ εὐαγ-
γελίῳ συνήθλησάν μοι, μετὰ καὶ Κλή-
μεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου,
ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.
Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν
ἐρῶ, χαίρετε.
Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν
ἀνθρώποις. ὁ Κύριος ἐγγύς.
Μηδὲν μεριμνᾶτε· ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ
προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετ' εὐχαρι-
στίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω
πρὸς τὸν Θεόν.
Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα
πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν
καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, ὅσα ἐστὶν ἀ-
ληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα
ἁγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα,
εἴτις ἀρετὴ, καὶ εἴτις ἔπαινος, ταῦτα
λογίζεσθε.
Ἃ καὶ ἐμάθετε, καὶ παρελάβετε,
καὶ ἠκούσατε, καὶ εἴδετε ἐν ἐμοὶ, ταῦτα
πράσσετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται
μεθ' ὑμῶν.
Ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως
ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ
φρονεῖν· ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε, ἠκαι-
ρεῖσθε δέ.
Οὐχ ὅτι καθ' ὑστέρησιν λέγω· ἐγὼ γὰρ
ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμι, αὐτάρκης εἶναι.
Οἶδα δὲ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ πε-
ρισσεύειν· ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύη-

2 [2]Euodiam precor & Syn
tychen precor vt sint iti-
dem affecti in Domino.
3 Et rogo te quoque, socie
germane, opitulare ipsis,
vt quæ in Euangelio vnà
mecum certarunt, vnà cũ
Clemente quoque & reli-
quis adiutorib⁹ meis, || quo
rum nomina sunt in li-
bro vitæ.
4 [3]Gaudete in Domino sẽ-
per: rursũ inquã, gaudete.
5 [4]Moderatio vestra nota
sit omnibus hominibus.
[5]Dominus propè est.
6 [6]De nulla re soliciti esto-
te: sed õni in re precib⁹ &
supplicatione cum gratia-
rũ actione petitiones ve-
strę innotescãt apud Deũ.
7 Et pax Dei quę superat
omnẽ intellectũ, prę sidio
erit cordib⁹ vestris, & mẽ-
tib⁹ vestris in Christo Iesu.
8 [7]Quod reliquum est, fra
tres, quæcunque sunt ve-
ra, quæcũque veneranda,
quæcunque iusta, quæcũ-
que pura, quæcũque ama-
bilia, quæcũque boni no-
minis, siqua virt⁹, & siqua
laus est, hæc cogitate.
9 Quæ & didicistis, & ac-
cepistis, & audistis, & vidi-
stis in me, hęc, *inquã*, faci
te, & Deus pacis *author* e-
rit vobiscum.
10 [8]Gauisus sũ autẽ in Domi
no magnopere quòd iã tã
dem reuiruistis in vestra
pro me cura: qua de re ta-
mẽ soliciti eratis, sed desti
tuebamini opportunitate.
11 Non quòd penuriæ *meæ*
respectu loquar: nam ego
didici, in quibus sum, iis
ipsis contentus esse.
12 Noui autẽ deprimi, noui
etiã abundare: vbique &
& in omnibus initia-

2 Quosdam etiam nominatim appellat, partim q peculiari exhortatione egerẽt, partim vt reliquos eò alacri⁹ incitẽt. *Apoc. 3.5. & 10.8, & 21.27*

3 Adiicit particulares exhortationes, quarũ prima est vt Philippẽsiũ gaudiũ nullæ ab impiis illatæ afflictiones impediant.

4 Altera, vt omnia æqui boni consulẽtes, moderatè se gerant cũ omnibus.

5 Occupatio, non oportere vt impatientia tumultuemur, quũ Deus sit nobis proxim⁹, vt omnib⁹ nostris malis suo tempore medeatur.

6 Tertia, ne anxiè sim⁹ vlla de re soliciti, sed certa cum fiducia Deo gratias agẽtes, ab eo petamus quibuscũque nobis est opus, vt pacata conscientia nos ei totos ex animo summittamus.

7 Cõclusio vniuersalis, vt sicut tum verbis tũ exẽplis fuerunt edocti, vitam suã ad omnis sanctimoniæ & iustitiæ regulã exigant.

8 Gratã sibi esse testatur eorum beneficentiam, qua in summa rerũ inopia fuerat ab eis subleuatus: ita tamen orationem temperans vt ab omni sordium suspicione se purum esse, atque adeò se animum habere tum secundarum tum etiam aduersarum rerum capacem, se denique in sola Dei voluntate acquiescere, testetur.

tus sum,& ad saturitatem
& ad esuritionem, *id est* tũ
ad abundantiam, tum ad
inopiam:
Omnia valeo per Chri- 13
stum qui me corroborat.
Attamen rectè fecistis 14
quòd simul communica-
stis meæ oppressioni.
[11]Nostis autẽ & vos,Phi 15
lippẽses,quum initio Eu-
angelii proficiscerer è Ma
cedonia, nullam mihi
Ecclesiam communicasse
in ratione dati & accepti,
nisi vos solos.
Nam etiam Thessalo- 16
nicam semel& iterũ quod
opus erat mihi misistis.
[12]Non quòd requiram 17
donũ:sed requiro fructũ
exuberãtem, *qui* in ratio-
nem vestram *inducatur*.
Accepi autẽ omnia, & 18
abundo:expletus sum, *in-*
quã, acceptis ab Epaphro
dito quæ à vobis *missa*
fuerant, odore bonę fra-
grantię,hostia Deo acce-
pta *ac* grata.
Deus autẽ me⁹ supplebit 19
quicquid opus fuerit vo-
bis,secundũ diuitias suas,
gloriosè, in Christo Iesu.
Deo autem & Patri no 20
stro *sit* gloria in secula se-
culorum.Amen.
Salutate omnes sanctos 21
in Christo Iesu. Salutant
vos qui mecum sunt fra-
tres.
Salutant vos omnes san 22
cti,maximè verò qui sunt
ex Cæsaris domo.
Gratia Domini nostri 23
Iesu Christi cum omni-
bus vobis.Amen.

Ad Philippenses scripta est Roma per Epaphroditum.

11 Testatur se superiorũ quoque officiorum memoriam conseruare,&rursus sinistram immodicæ cupiditatis suspicionem repellit, quòd à nullis aliis quicquã acceperit.

12 Rursus testatur,quòd eorum officiũ approbet, nõ tã id sua quã illorum causa facere, vt qui non tam ipsi quã Deo hoc veluti sacrificium obtulerint, cui⁹ non sit Dominus ipse futurus immemor.

μαι, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾷν, καὶ πε-
ρισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι·
Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί
με Χριστῷ.
Πλὴν καλῶς ἐποιήσατε, συγκοινω-
νήσαντές μου τῇ θλίψει.
Οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππήσιοι,
ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον
ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλη-
σία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λή-
ψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι·
Ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἅπαξ
καὶ δὶς εἰς τὴν χρείαν μοι ἐπέμψατε.
Οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα, ἀλλ' ἐπι-
ζητῶ τὸν καρπὸν τὸν πλεονάζοντα εἰς
λόγον ὑμῶν.
Ἀπέχω δὲ πάντα, καὶ περισσεύω· πε-
πλήρωμαι, δεξάμενος παρὰ Ἐπαφρο-
δίτου τὰ παρ' ὑμῶν, ὀσμὴν εὐωδίας,
θυσίαν δεκτήν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ.
Ὁ δὲ Θεός μου πληρώσει πᾶσαν
χρείαν ὑμῶν κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, ἐν δό-
ξῃ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
Τῷ δὲ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡμῶν ἡ δό-
ξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.
Ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ
ἀδελφοί.
Ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ ἅγιοι,
μάλιστα δὲ οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας.
Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Πρὸς Φιλιππησίους ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης δι' Ἐπαφροδίτου.

Epistola Pauli Apostoli ad Colossenses.

Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἡ πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολή.

Κεφάλαιον α.

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος 1
Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ
θελήματος Θεοῦ, καὶ
Τιμόθεος ὁ ἀδελφός,
Τοῖς ἐν Κολοσ- 2
σαῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χρι-
στῷ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ
πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ 3
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντοτε
περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι·
Ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χρι- 4
στῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάν-
τας τοὺς ἁγίους·
Διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην 5
ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἣν προηκούσατε
ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοῦ εὐαγγελίου,
Τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ 6
ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ· καὶ ἔστι καρποφορού-
μενον, καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν, ἀφ' ἧς ἡμέ-
ρας ἠκούσατε καὶ ἐπέγνωτε τὴν χάριν
τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ.
Καθὼς καὶ ἐμάθετε ἀπὸ Ἐπαφρᾶ 7
τοῦ ἀγαπητοῦ συνδούλου ἡμῶν, ὅς ἐστι πι-
στὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τοῦ Χριστοῦ·
Ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀ- 8
γάπην ἐν πνεύματι.

CAP. I.

1 PAULUS Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater,

2 Iis qui sunt Colossis, sanctis ac fidelibus fratribus in Christo. Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

3 [1] Gratias agimus Deo & Patri Domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis precantes,

4 Audita fide vestra in Christo Iesu, & charitate in omnes sanctos:

5 Propter spem repositã vobis in cælis: quã prius audistis per sermonẽ veritatis, *id est* Euangelii,

6 Quod peruenit ad vos, sicut & in totum mundũ, & fructum profert, sicut apud vos quoque, ex quo die verè audiuistis & cognouistis Dei gratiam.

7 Sicut & didicistis ex Epaphra dilecto conseruo nostro, qui est fidus pro vobis minister Christi:

8 [2] Qui & declarauit nobis vestram per Spiritum charitatem.

1 Commendat doctrinã ab Epaphra ipsis traditã, & eorum in ipsa excipienda alacritatẽ.

Proemiũ duo continet salutationem & exhortationem

2 Suam in eos beneuolentiam declarat, admonens minimè oportere ipsos in eodẽ gradu consistere, sed vlterius etiã progredi tum in ipsa cognitione Euangelii, tum in vero ipsius vsu.

9 Propterea & nos, ex quo die *id* audiuimus, non desinimus pro vobis orare, & petere vt impleamini omni agnitione voluntatis eius, cū omni sapientia & intelligentia spirituali:

9 Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀφ' ἧς ἡμέρας
ἠκούσαμεν, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν
προσευχόμενοι, καὶ αἰτούμενοι ἵνα πλη-
ρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος
αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευ-
ματικῇ·

10 Vt incedatis sicut Domino dignū est, vt per omnia placeatis, ōni opere bono fructum proferē tes, & crescentes in agnitionem Dei.

10 Περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυ-
ρίου εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔρ-
γῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες, καὶ αὐξα-
νόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ·

3 Perseuerantiæ donum à nobis nō est, sed à Dei virtute, gratis nobiscum cōmunicata.

12 haec epistola tres tractatus continet quorum hic primus est

Matth.3.17, & 17.5
2.pet.1.7

4 Absoluto proœmio, rē ipsam aggreditur, id est toti⁹ Christianismi breuemquidem, sed excellentissimam descriptionem, quæ in tres tractatus commode distribuitur. Primū enim verā doctrinam secūdum ordinē causarum explicat, ab hoc versiculo ad 21. Inde vero incipit variis exhortationibus illam applicare Colossensibus, vsq; ad capitis 2, ver. 6. Ac tertio demū loco, vsq; ad caput tertium, corruptelas veræ doctrinæ indicatas refutat.

Heb.2.3
Iohan.1.3

11 [3]Omni robore corroborati, secundū gloriosam vim ipsius, ad omnem tolerantiam & animi lenitatem cum gaudio:

11 Ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι
κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν
ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς·

12 [4]Gratias agentes [5] Patri, qui idoneos nos fecit ad participandā sortem sanctorum in luce:

12 Εὐχαριστοῦντες τῷ πατρὶ τῷ ἱκα-
νώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλή-
ρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί·

13 ||Qui, *inquam*, liberauit nos à potestate tenebrarū ac transtulit in regnum Filii sibi dilecti.

13 Ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας
τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασι-
λείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

14 [6]In quo habemus redēptionem per sanguinem ipsius, *id est* remissionem peccatorum.

14 Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν
διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁ-
μαρτιῶν.

15 [7]||Qui est imago Dei inconspicui, primogenitus omnis rei creatæ:

15 Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου,
πρωτότοκος πάσης κτίσεως·

16 ||Nam per eum condita sunt omnia quæ in cælis sunt & quæ in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominia, siue imperia, siue potestates, omnia, *inquam*, per eū & eius respectu cōdita sunt.

16 Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν
τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρα-
τὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριό-
τητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάν-
τα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται·

17 Estq; ipse ante omnia, & omnia per eū consistunt.

17 Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ
πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.

5 Causa efficiens nostræ salutis est vna Dei Patris misericordia, qui nos aptos reddit ad participandam vitam æternam, à tenebris in quibus nati sumus in lucem cognitionis gloriæ Filii sui assertos. 6 Materia ipsa nostræ salutis est Filius Dei Christus, qui sui oblatione nobis peccatorum remissionem obtinuit. 7 Christi personæ graphica descriptio, ex qua intelligimus eum ipsum esse in quo vno sese Deus conspicuum præbet: qui antequam quicquam conderetur (id est ab æterno) genitus est à Patre: per quem etiam omnia quæ facta sunt, facta sunt, sine vlla prorsus exceptione, per quem etiam consistunt, & cuius gloriæ subseruiunt.

Καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων.

Ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι·

Καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ ὑμᾶς ποτε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς, τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν

Ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου, παραστῆσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ·

Εἴγε ἐπιμένετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι, καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν· οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος·

Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία·

Ἧς ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς, πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·

18 [8] Estque caput corporis Ecclesiæ, principium || & primogenitus ex mortuis, vt in omnibus primas teneat.

19 ||Quoniam in eo placuit *Patri* vt omnis plenitudo inhabitaret:

20 [9] Et pace per sanguinem crucis eius facta, per eum reconciliare omnia sibi, per eum, *inquam*, tū quæ in terra, tum quę in cælis.

21 [10] Itaque vos quondam abalienatos & hostes, mēte operibus malis *intēta*, nunc sanè reconciliauit

22 In corpore illo carnis suæ, per mortem: vt sisteret vos sanctos & irreprehensos & inculpatos coram se.

23 [11] Si quidem permanetis in fide fundati & firmi, nec dimouemini à spe Euangelii quod audistis, *Euangelii, inquā*, prædicati omni creaturæ quæ sub cęlo est: [12] cuius factus sum ego Paulus minister:

24 Qui nunc gaudeo de iis quæ patior pro vobis, & reliquias afflictionū Christi vicissim expleo in carne mea, pro corpore ipsius, id est Ecclesia:

25 [13] Cuius *Ecclesiæ* factus sū minister ex dispensatione Dei, quæ data est mihi erga vos, ad implendū Dei sermonem:

1.Cor.15.21
apoc.1.5
Iohan.1.14
infrà,2.9

8 Magnificentissimè declarata Christi personæ suprema dignitate, eius munus & officiū describit, nēpe vt sit ipsi Ecclesiæ q^d caput est corpori, id est princeps eius & gubernator, ipsúmque adeo veræ vitæ principium, vt qui primus resurgens vitæ æternæ sit author, vt inter omnes emineat, in quo vno nimirum plenissima sita sit omnium bonorum abundātia, quæ in Ecclesiam exundet.

9 Iam docet quomodo sit Christus illo munere sibi à Patre imposito defunctus, mortem crucis videlicet (id est cū maledictiōe Dei coniunctam) ex ipsius decreto subiēs, vt hoc sacrificio omnes tū qui in venturum ipsum credentes, iā sub hac spe in cælis erant collecti, tum qui in eū deinceps in terris crederent, Patri recōciliaret. Sic autem describitur ab Apostolo iustificatio, vna eáque præcipua beneficii Christi pars. 10 Alterum opus Dei in nobis per Christum, est sanctificatio, quum nos videlicet qui Deum pessimè oderamus & toti vltro in vitia ferebamur, sic in bonam Patris gratiam restituit, vt simul sancto suo Spiritu nos purificet, ac iustitiæ consecret. 11 Secunda huius partis epistolæ tractatio, qua exhortatur Colossenses vt ab hac doctrina nullo modo se dimoueri patiantur, declarans nullum aliud vsquam esse verum Euangelium. 12 Authoritatem huic doctrinæ conciliat etiam ex suo Apostolatu: cuius certam approbationem ex suis afflictionibus sumit, quas pro Christi nomine sustineat, vt Ecclesias istis quoque patiētiæ exemplis erudiat. 13 Aliam sui Apostolatus approbationem profert, nempe quòd Deum habeat eius authorem, à quo etiam peculiariter sit designatus Gentiū Apostolus, vt hoc modo per ipsum impleatur quod Prophetæ de Gentium vocatione prædixerunt.

Rom.16.25 ephes.3.9 2.tim.1.10 tit.1.2 1.pet.1.20

26 ||*Nempe* mysterium absconditum à seculis & ætatibus, nunc autem *illud* patefactum est sanctis eius,

26 Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ,

27 Quibus voluit Deus notum facere quæ sint diuitiæ gloriosi huius mysterii inter Gētes, id est Christi inter vos, *qui* est spes illa gloriæ:

27 Οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης·

14 Testatur se fideliter suo Apostolico munere passim defungi, vt qui ad vnū Christum homines adducat, Domino ipsius laboribus copiosissimè benedicente.

28 [14]Quém*que* nos annuntiamus, admonentes quéuis, & quemuis erudientes omni sapientia: vt quemuis sistamus perfectum in Christo Iesu:

28 Ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν, νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·

29 Ad quod etiam enitor, decertans secundum efficacitatem ipsius agentem in me potenter.

29 Εἰς ὃ καὶ κοπιῶ, ἀγωνιζόμενος κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει.

CAP. II.

Κεφάλαιον β.

1 Occupatio, quòd nec Colossenses nec Laodicenses inuiserit, non factū vlla negligentia, & se tanto magis de illis esse solicitū.

2 Breui concludit summā superioris doctrinæ, quòd videlicet certæ sapientiæ & cognitionis Dei vel reconditissimæ summa omnis sit in vno Christo, cuius hic sit vsus, quod ad homines attinet, vt mutua charitate cōpacti, in tanti boni cognitione felices conquiescāt, tātisper dum eo plenè perfruantur.

3 Transitio ad sequētem tractatum aduersus Christianismi corruptelas.

1.cor.5.3

1 V[1]Elim enim vos scire quātum certamē sustineā pro vobis & iis qui *sunt* Laodiceæ, & quotquot non viderūt faciem meam in carne:

1 Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασι τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί·

2 [2]Vt consolationem accipiant eorum corda, ipsis charitate compactis, & omni opulentia certò persuasæ intelligentiæ, ad cognitionem mysterii Dei & Patris & Christi:

2 Ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ τοῦ Χριστοῦ.

3 In quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac cognitionis absconditi.

3 Ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι.

4 [3]Hoc autem dico nequis vobis imponat probabilitate sermonis.

4 Τοῦτο δὲ λέγω ἵνα μή τις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ.

5 Etsi enim corpore absum, spiritu tamē sum vobiscum, gaudens ac cernens vestrum ordinem, & soliditatem vestrę in Christum fidei.

5 Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι, χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν.

6 Sicut igitur accepistis Christū Iesum Dominū, *ita* in eo incedite:

6 Ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε·

7 Ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ, καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθητε, περισσεύοντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ.

8 Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν.

9 Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς·

10 Καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας·

11 Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ·

12 Συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν.

13 Καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας ἐν τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, συνεζωοποίησε σὺν αὐτῷ, χαρισάμενος ὑμῖν πάντα τὰ παραπτώματα,

14 Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς δόγμασιν, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρκεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ·

7 Radicati & superstructi in eo, ac confirmati fide, sicut edocti estis, abundātes ea cum gratiarum actione.

8 [4]Videte nequis sit qui vos deprædetur per philosophiam & inanem deceptionem, [5]secundū traditionem hominum, [6]secundum elementa mūdi, [7]& non secundū Christū.

9 [8]Nam in eo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter:

10 Et estis in eo completi qui est caput omnis imperii ac potestatis:

11 [9]In quo etiam circuncisi estis||circuncisione quę fit sine manibus, dum corpus carnis peccato obnoxiæ exuistis per circuncisionem Christi:

12 [10]||Consepulti cū eo per Baptismum, [11] per quem etiam cū eo resurrexistis, per fidem Dei efficaciter agentis, qui excitauit eū ex mortuis:

13 [12]||Vósque mortuos in peccatis [13]& præputio carnis vestræ, cum eo viuificauit, condonatis vobis omnibus peccatis,

14 [14]||Ac deleto quod aduersum nos *erat* rituum chirographo: quod, *inquam*, erat nobis contrarium, *ipse* verò cruci affixum è medio sustulit:

4 Corruptelas omnes ad tres species reuocat. Prima est quæ ex speculationibus curiosis & tamen subtilis cuiusdam sapientiæ speciē referentibus, exoritur.

5 Secunda, quæ est manifestè superstitiosa & inanis, & sola cōsuetudine fictísq; enthusiasmis nititur.

6 Tertia species, eorū erat q mūdi rudimenta (id est Legalem cultū) cum Euāgelio coniungebant.

Rom.2.29

7 Vniuersalis confutatio omnium corruptelarum hæc est, quòd falsā religionem esse necessariò oporteat quæ Christo quicquam adiicit.

Rom.6.4
ephes.1.19
Ephes.2.1

8 Ratio, Quia vnus Christus Deus & homo perfectissimus est, & supra omnia excellētissimus, vt qui illum habet, nihil amplius possit requirere.

Ephes.2.15

9 Iam peculiariter aduersus tertiam speciem agit. i. aduersus eos qui Iudaismū vrgebant: ac primùm quidē circuncisione carnis nobis opus esse negat, quū absque ea simus Christi virtute intus circúcisi. 10 Occupatio, Ne signo quidē externo nobis opus esse vt Patribus, quum iam Baptismū habeamus interioris illius renouationis tesseram ac sigillum efficacissimum. 11 Finis Baptismi vnus est, mors ac sepultura veteris hominis, idque ex potentia vnius Dei, cuius virtutem in Christo mortuo & suscitato, per fidē apprehēdimus. 12 Alter finis Baptismi est, vt qui in peccatis eramus mortui, in Christo pro nobis mortuo & fide apprehenso, remissionem peccatorū gratuitam & vitā æternā adipiscamur. 13 Nouū argumentū eiusmodi, latens in his paucis verbis, Nō impediit præputium quominus in Christo iustificati vitam consequeremini: ergo circūcisione præputii nō est vobis opus ad salutem. 14 Generalius iā loquitur aduersus totū Legalem cultum, quem abolitum esse docet duplici ratione: primùm, quia qui in Christo remissionem omniū peccatorū est adeptus, quorsum illa Legis adminicula requireret? Secundò, quoniam siquis illos ritus propius cōsideret, cōperiet totidem fuisse nostri reatus testimonia, quibus veluti chirographis nos damnationē mereri palàm testabamur. Itaque Christus aduentu suo chirographum illud deleuit, eóque cruci affixo, de omnibus nostris hostibus, quantūlibet potentibus, triumphauit. Quorsum igitur illos ritus nunc vsurparemus, quasi adhuc peccatorum rei, & hostium tyrannidi obnoxii?

15 Conclusio, nominatis etiam certis speciebus, puta ciborum & dierum discrimine, quibus nos non obstringi nouo argumento ꝓbat, quoniā videlicet res illæ Christum venturū adumbrabāt, nos verò iam eū ipsum nobis exhibitū possidemus.

16 Aduersus primam speciē corruptelæ disputat, cuius exemplū proponit Angelorum cultum. quod falsæ religionis genus primū hac ratione refutat quòd qui huiusmodi cultum inuehunt, sibi tribuunt quod vnius Dei est, nempe ius cōscientiarū religione obligandarū, quātumuis ista videantur homines ad humiliter de se sentiendū adducere.

17 Secūdò, quod nec visa nec audita sed à se excogitata pro oraculis temere obtrudant.

15 Et expoliata imperia ac
potestates traduxit palàm
triumphatis illis per eam.

16 [15]Nequis igitur vos damnet ob cibum, vel potū,
aut respectu diei festi, aut
nouilunii, aut Sabbathorum:

17 Quę sunt vmbra rerum
futurarum, at corpus, *est*
Christi.

18 [16] Nullus voluntarius
moderator de vobis statuat ex subiectione & cultu Angelorum:[17]*sese* ingerens in ea quæ non vidit,
[18]& temere turgens carnis
suæ sensu:

19 [19]Neque obtinēs caput,
ex quo totum corpus per
cōmissuras & compages
suppeditatum & compactū, augescit Dei augmēto.

20 [20]Itaque si mortui cum
Christo, *liberi* estis ab elementis mundi: quid vt viuentes in mundo, ritibus
oneramini,

21 [21]Ne attigeris, neque gustaris, neque cōtrectaris?

22 [22]Quæ omnia ipso vsu
pereūt,[23]*præscripta* exmādatis & doctrinis hominū

23 [24]Quæ rationem quidem habent sapientiæ
in cultu voluntario &
summissione animi, &

15 Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ,
θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

16 Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώ-
σει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νου-
μηνίας, ἢ σαββάτων·

17 Ἅ ἐστι σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ
σῶμα, τοῦ Χριστοῦ.

18 Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέ-
λων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ
τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύ-
ων, εἰκῆ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς
σαρκὸς αὐτοῦ.

19 Καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ
οὗ πᾶν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συν-
δέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ συμβιβα-
ζόμενον, αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ.

20 Εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν τῷ Χριστῷ
ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶν-
τες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε,

21 Μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς;

22 Ἅ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀπο-
χρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκα-
λίας τῶν ἀνθρώπων.

23 Ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν
ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ

18 Tertiò, ꝙ ista nō alio fundamēto quàm opinione hominū sibi immodicè in suis cōmentis placētium innitātur. 19 Quartū argumentū maximi momēti, quoniā Christū sua dignitate spoliant, vt qui vnus toti suo corpori tū fouendo tū etiā augendo sufficiat. 20 Iam vltimo loco pugnat aduersus secundæ speciei corruptelas, quæ videlicet merè sunt superstitiosæ, & ab hominibus partim vafritie sua simplicitatē quorundā fallētibus, partim etiam planè ridiculis, excogitatæ veluti quū in certo ciborū genere & cæteris similibus rebus pietas, remissio peccatorū, vis denique aliqua collocatur, quā ne ipsi quidē eiusmodi rituū authores intelligunt, quū nusquā sit. Vtitur autē argumento à cōparatis sumpto: Si morte Christi nouū fœdus suo sanguine sancientis, ab iis ritibus externis estis liberati quibus visū fuerat Domino mundū veluti rudimentis quibusdā ad plenā illam veræ religionis cognitionē præparare, qua tandē ratione nescio quibus decretis oneraremini, quasi sitis huius mūdi ciues. i. quasi ab hac vita & rebus terrenis pēdeatis? Causa verò hæc est cur suprà ver. 8. alium ordinem sequutus sit quàm in refutatione, ꝙ illic ostendat quibus gradibus falsæ religiones mundū inuaserint, initio videlicet facto à curiosis sapientū speculationibus, quas tandē crassa illa superstitio sequuta est, quibus malis deinde Dominus Legalē illū cultū opposuit, quo nōnulli rursus abusi sunt: in refutatione verò incepit à Legalis cultus abolitione, vt à cōparatis doceret multo magis illos falsos cultus esse tollendos. 21 Mimesis, in persona istorū superstitiosorum. 22 Aliud argumentū, non posse spirituale & internū regnū Dei cōsistere in rebus istis externis & quæ vsu cōsumuntur. 23 Tertium argumentum, Quia Deus non est istarum traditionum author, ac proinde conscientias non ligant. 24 Occupatio, Speciosa quidem hæc esse, quòd ita videantur homines optimo animo Deū colere, sese summittere, & corpus cui curando tam multi incūbunt, negligere: sed nihilominus res esse nullius dignitatis, quum minimè spectent ad spiritualia & æterna, sed ad carnis alimentum.

ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός.

Κεφάλαιον γ.

1 Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος.

2 Τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

3 Ἀπεθάνετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ.

4 Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.

5 Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακήν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία.

6 Δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

7 Ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς.

8 Νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργήν, θυμόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν.

9 Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ.

10 Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.

in eo quòd corpori non parcant: non *tamen* vllius sunt pretii, *quū* ad ea *spectent* quibus farcitur caro.

CAP. III.

1 I[1]Taque[2]si resurrexistis cum Christo,[3]superna quærite, vbi Christus est ad dexteram Dei sedens.

2 Superna curate, nō terrestria.

3 [4]Nam mortui estis, [5]& vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

4 Quando Christus vita *illa* nostra, patefactus fuerit, tum & vos cum eo patefietis gloriosi.

5 [6]Mortificate igitur mēbra vestra terrestria, ||scortationē, impuritatē, mollitiem, cupiditatē malam, & auaritiam, quæ est idololatria.

6 Ob quæ venit ira Dei in filios contumaces.

7 Quibus in *vitiis* & vos versabamini quondam, quum in iis viueretis.

8 At nunc deponite etiā vos hæc omnia, iram, excandescētiam, malitiam, maledicentiam, verborū turpitudinem ab ore vestro.

9 Ne mentimini alius aduersus aliū, [7]quū exueritis veterem illum hominem cum factis ipsius:

10 Et indueritis nouum illum, qui renouatur [8]in agnitionē cōgruentē imagini eius qui ipsū cōdidit.

1 Altera pars epistolæ: in qua, arrepta occasione ex vanis illis exercitiis, suo more post doctrinā ipsam explicatā, ad Christianæ vitæ descriptionem descendit.

2 Renouatio siue regeneratio ex participatione resurrectionis Christi, fōs est omnis sanctimoniæ, vnde postea deducuntur riui.

3 Finis & scopus omniū Christianæ vitæ officiorum est, cælorum iter ingredi, & iis quæ nos eò deducunt incumbere .i. solidæ pietati non autē externis illis & corporalibus. *Ephes.5.3*

4 Argumētum à connexis simúlque à causis efficiētibus. Mortui estis quod ad carnem attinet, id est ad veterem naturam caduca omnia quærētem, & econtrario, cœpistis Spiritu viuere, ergo spiritualia & cælestia, non autem carnalia & terrena curate.

5 Occupatio, Nos adhuc quidē in hoc mūdo versari plurimis huius vitæ ærumnis obnoxios, adeò vt quodammodo lateat vita quæ in nobis est: sed nihilominus vitæ & gloriæ initia nos habere, cuius nūc penes Christū ipsiúsque Dei manū depositæ complementum certò patefiet in glorioso illo Domini aduentu. 6 Mortua natura ne sit amplius in vobis efficax, sed viua sit efficax. Vigor autē naturæ ex motibus intelligitur. Moriantur in vobis ergo carnis affectus, & viuant spirituales motus illis contrarii. Recenset autē longuam vitiorum & cōtrariarum virturum catalogum. 7 Definitio regenerationis à partibus sumpta, quæ sunt, veteris hominis (i. prauitatis nobis ingenitæ) depositio, & noui hominis (.i. puritatis nobis per gratiā collatæ) instauratio. Vtraque verò in nobis nūc inchoata, suis gradibus absoluitur, illo quidē sensim moriente, isto verò sensim ad perfectionem alterius vitæ perueniente. 8 Nouitas vitæ in agnitione, hominem ad Dei conditoris imaginem (id est ad totius animæ rectitudinem) transformante, posita est.

9 Iterũ inculcat, Euangeliũ illa externa nõ spectare, sed veram iustificationem & sanctificationem in vno Christo, quarũ fructus multiplices recenset. Duo verò cõmẽdat in primis, sanctam videlicet concordiam, & verbi diuini studium assiduum.

[9]Vbi non est Græcus & 11
Iudæus, Circũcisio & Præputium, barbarus, Scytha, seruus, liber: sed omnia & in omnibus Christus.

Induimini igitur, vt electi Dei, sancti & dilecti, vi 12
sceribus miserationũ, benignitate, modestia, mansuetudine, lenitate:

Tolerantes alii alios, & 13
condonantes vobis mutuò, siquis aduersus aliquẽ habuerit querelam: sicut & Christus condonauit vobis, ita & vos.

Adhæc autem omnia *induimini* charitate, quæ est 14
vinculum perfectionis.

Et pax Dei imperet in 15
cordibus vestris, ad quã etiã vocati estis in vnum corpus. & gratiosi estote.

Sermo Christi inhabitet 16
in vobis copiosè cum omni sapientia: docendo & cõmonefaciendo vos mutuò psalmis, hymnis & cãtionibus spiritualibus, cũ gratia canentes in corde vestro, Domino.

1.Cor.10.31

||Et quicquid egeritis ser 17
mone aut facto, in nomine Domini Iesu *facite*, gratias agentes Deo & Patri per eum.

Ephes.5.22

10 Ad œconomica præcepta ab ethicis descendẽs, ab vxoribus exigit subiectionem, secũdum Deum.

1.Pet.3.1

[10]||Vxores, subiectæ esto- 18
te propriis viris, vt conuenit in Domino.

11 A viris, vt vxores diligãt & leniter eas habeant.

[11]||Viri, diligite vxores, 19
& ne sitis aduersus eas amarulenti.

Ephes.6.1

12 A liberis, vt sint ex Dei mandato parentibus obsequentes.

[12]||Liberi, auscultate parẽ 20
tibus in omnibus: hoc enim gratum est Domino.

13 A patribus, vt benigni sint in liberos.

[13]Patres, ne irritate libe- 21
ros vestros: ne despondeant animum.

Ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πρᾳότητα, μακροθυμίαν·

Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος.

Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν ἑνὶ σώματι· καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε.

Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως, ἐν πάσῃ σοφίᾳ· διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ἐν χάριτι ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ.

Καὶ πᾶν ὅ,τι ἂν ποιῆτε ἐν λόγῳ, ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ δι᾽ αὐτοῦ.

Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν Κυρίῳ.

Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς.

Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα· τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν.

22 Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείαις ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν Θεόν.

23 Καὶ πᾶν ὅ,τι ἐὰν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ καὶ οὐκ ἀνθρώποις·

24 Εἰδότες ὅτι ἀπὸ Κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας· τῷ γὰρ Κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε.

25 Ὁ δὲ ἀδικῶν κομιεῖται ὃ ἠδίκησε· καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία.

Κεφάλαιον δ

1 Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς.

2 Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ.

3 Προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ Θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου, λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ δέδεμαι·

4 Ἵνα φανερώσω αὐτὸ ὡς δεῖ με λαλῆσαι.

5 Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι.

6 Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι.

7 Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς, καὶ πιστὸς διάκονος, καὶ σύνδουλος ἐν Κυρίῳ·

8 Ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο ἵνα γνῷ τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν·

22 [14]||Serui,auſcultate per
omnia iis qui domini ſũt
ſecundum carné,non ob-
ſequiis ad oculum exhibi-
tis,vt qui hominibus pla-
cere ſtudent,ſed cum ſim-
plicitate cordis, timentes
Deum.
23 Et quicquid feceritis, ex
animo facite,tanquã Do-
mino & non hominibus:
24 Scientes vos à Domino
recepturos mercedé hæ-
reditatis : nam Domino
Chriſto ſeruitis.
25 [15]Qui verò iniuriam in-
tulerit, referet iniuriam
quam intulerit:neque eſt
perſonarum reſpectus.

CAP. IIII.

1 VOs domini, æquita-
té & æquabilitatem
ſeruis exhibete:ſcié-
tes vos quoque habere
Dominum in cælis.
2 [1]||In precibus [2]perdura-
te,inuigilantes iis cũ gra-
tiarum actione:
3 [3]||Precantes ſimul etiam
pro nobis, vt Deus ape-
riat nobis oſtiũ ſermonis,
vt loquamur myſterium
Chriſti, propter quod e-
tiam ſum vinctus:
4 Vt,*inquã*, illud patefaciã
ſicut oportet me loqui.
5 [4]||Sapienter vos gerite er
ga extraneos,opportuni-
tatem redimentes.
6 [5]Sermo veſter ſemper cũ
gratia *ſit* ſale conditus, vt
ſciatis quomodo opor-
teat vos vnicuique reſpõ-
dere.
7 Res meas omnes vobis
notas faciet Tychicꝰ dile
ctꝰ frater,& fidꝰ miniſter,
ac cõſeruus in Domino:
8 Qué miſi ad vos ob hoc
ipſum vt cognoſcat res ve
ſtras,& corda veſtra con-
ſoletur:

Epheſ.6.5
tit.2.9
1.pet.2.18

14 A ſeruis, vt Deũ ipſum reueriti, cui grata eſt eorũ obediẽtia, reuerẽter, fideliter,& ex animo dominis obtemperẽt.

15 A dominis,vt memores ſe quoque reddituros rationem corã Domino illo cæleſti, q iniuſtè facta nullo habito ſeruorum & dominorum diſcrimine vindicabit,iuſtos & æquos ſeſe ſeruis ſuis præbeant.

1 Generales aliquot exhortationes adiicit,& tandem additis familiaribus multis ſalutationibus ac piis commendationibus, epiſtolã claudit.

Luc.18.1
1.theſſ.5.17
Epheſ.6.18
1.theſſ.3.1

2 Preces aſſiduas & ardẽtes eſſe oportet.

3 Precibus Eccleſiarum ſpeciatim cõmendãdi qui Verbum miniſtrant.

Epheſ.5.15

4 Habenda eſt magna etiam externorum ratio in tota vitæ noſtræ ratione.

5 Sermonẽ ad audientiũ vtilitatem accommodatũ eſſe oportet.

9 Cum Onesimo fido & dilecto fratre, qui est ex vobis. Omnia *igitur* vobis exponet quę hîc aguntur.

Σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὅς ἐστιν ἐξ ὑμῶν. πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε.

10 Salutat vos Aristarchus meus in captiuitate soci[9], & Marcus cõsobrinus Barnabæ, de quo accepistis mãdata: si venerit ad vos, excipite eum.

Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου, καὶ Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα, περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολάς· ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν.

11 Et Iesus qui vocatur Iustus, qui sunt ex circuncisione: hi soli adiutores in regno Dei, fuere mihi solatio.

Καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰοῦστος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς· οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία.

12 Salutat vos Epaphras, q ex vobis est, seruus Christi, semper decertans pro vobis in precibus, vt stetis perfecti & completi in omni voluntate Dei.

Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς ὁ ἐξ ὑμῶν δοῦλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα στῆτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελήματι τοῦ Θεοῦ.

13 Hoc enim de eo testor, eum multo vestri studio ardere, & eorum qui sunt Laodiceæ, & eorum qui Hierapoli.

Μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ τῶν ἐν Ἱεραπόλει.

14 Salutat vos Lucas medicus ille dilectus, & Demas.

Ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητός, καὶ Δημᾶς.

2.Tim.4.11

15 Salutate fratres qui sũt Laodiceæ, & Nymphan, & Ecclesiam quæ in domo illius est.

Ἀσπάσασθε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ ἀδελφούς, καὶ Νυμφᾶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν.

16 Et quũ perlecta fuerit apud vos epistola, facite vt etiam in Laodicensiũ Ecclesia recitetur: & eam quæ scripta est ex Laodicea, vt vos quoq; legatis.

Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολή, ποιήσατε ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ· καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε.

17 Et dicite Archippo, Vide vt ministerium quod accepisti in Domino impleas.

Καὶ εἴπατε Ἀρχίππῳ, Βλέπε τὴν διακονίαν ἣν παρέλαβες ἐν Κυρίῳ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς.

18 Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia *sit* vobiscum. Amen.

Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. Μνημονεύετέ μου τῶν δεσμῶν. ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.

Scripta est ad Colossenses Roma, per Tychicũ & Onesimũ.

Πρὸς Κολοσσαεῖς ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Τυχικοῦ καὶ Ὀνησίμου.

Epistola Pauli Apostoli ad Thessalonicēses prior. Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἡ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὴ πρώτη.

Κεφάλαιον α.

ΑΥΛΟΣ καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων, ἐν Θεῷ πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν·

Ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν·

Εἰδότες, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι, ὑπὸ Θεοῦ τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν.

Ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ· καθὼς οἴδατε οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς.

Καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς πνεύματος ἁγίου.

CAP. I.

1 PAVLVS & Siluanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium, *quæ est* in Deo Patre, & Domino Iesu Christo. Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

2 [1]Gratias agimus Deo sẽper de omnibus vobis, mentionem vestri facientes in precibus nostris:

3 [2]Indesinenter memoria repetentes efficacem vestram fidẽ, & laboriosam charitatem, & tolerãtem illam spem in Domino nostro Iesu coram Deo & Patre nostro.

4 Vt qui sciamus, fratres dilecti, vos *esse* à Deo electos:

5 [3]Quoniam Euangelium nostrũ constitit apud vos non loquutione dũtaxat, sed etiã virtute, cũ in Spiritu sãcto, tũ in certa persuasione multa: sicut nostis quales fuerimus inter vos vestra causa.

6 [4]Et vos imitatores nostri facti fuistis & Domini, recepto sermone cum oppressione multa, cum gaudio Spiritus sancti:

1 Gratulationis vere Christianæ exemplum, vnde etiam discimus duplici iniecto freno cohiberi qui magnarũ virtutũ sibi sunt conscii, nempe si cogitent se à Deo õnia accepisse, & ab eo petendam perseuerantiam, ad quam etiam tota epistola Thessalonicẽses hortatur.

2 A tribus præcipuis donis eos commendat, fide efficaci, charitate indefatigabili, & spe patiẽtissima: nempe vt eos pudeat tot excellẽtibus donis ornatos non perseuerare in Dei electione.

3 Alia ratio cur omnino sit eis perseuerãdum, quoniam dubitare non possint de ipsius doctrina tot modis cælitus cõprobata, sicut ipsi optimè norant.

4 Alia ratio, quoniam ad cũ vsque diẽ summa alacritate fuerant Euangelium amplexi, adeò vt reliquis vicinis esset exẽplo: quo turpius illis fuerit in medio cursu deficere.

7 Adeò vt fueritis exemplaria omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia.

8 A vobis enim non solùm personuit sermo Domini in Macedonia & Achaia, verumetiam in omni loco fides vestra quæ est in Deum, dimanauit, vt necesse non habeamus quicquam loqui.

9 Siquidem ipsi de nobis annuntiant qualé ingressum habuerimus ad vos, [5]&quomodo cōuersi fueritis ad Deum, relictis idolis, vt seruiretis Deo viuo & vero:

5 Vera conuersio non est idola deserere, nisi quis simul Deū verum & viuū in Christo vnico redemptore colat.

10 Et expectaretis Filium eius è cęlis, quem excitauit à mortuis, *nempe* Iesum qui liberat nos ab ira illa ventura.

CAP. II.

1 Quod de suo Apostolatu paucis attigerat, copiosè explicat, in eum quem dixi finem. *Act.16.22*

2 Veri pastoris virtutes, ingenuè & intrepidè mediis in periculis euangelizare.

3 Puram doctrinam, puro animi affectu, fideliter docere.

4 Alienum ab omni assētatione & auaritia, Deo suā conscientiam approbare.

1 N[1]Am ipsi nostis, fratres, ingressum nostrum ad vos non fuisse vanum:

2 [2]||Immo etiam quū antè afflicti fuissemus & contumeliis affecti Philippis, sicut nostis, libertate vsi sumus in Deo nostro ad annuntiandum apud vos Euangelium Dei cū multo certamine.

3 [3]Exhortatio enī nostra nō fuit ex impostura, neq; ex impuritate, neq; cū dolo.

4 [4] Sed sicut placuimus Deo *quibus* crederetur Euangelium, ita loquimur, non vt hominibus placētes, sed Deo qui approbat corda nostra.

5 Neque enim vnquā sermone assentatorio vsi sumus, sicut nostis, nec auaritiæ causa quicquā prætexuimus: Deus testis est.

7 Ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Ἀχαΐᾳ.

8 Ἀφ᾽ ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελήλυθεν, ὥστε μὴ χρείαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι.

9 Αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὁποίαν εἴσοδον ἔχομεν πρὸς ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ·

10 Καὶ ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, Ἰησοῦν τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης.

Κεφάλαιον β.

1 Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοί, τὴν εἴσοδον ἡμῶν τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν·

2 Ἀλλὰ καὶ προπαθόντες καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἴδατε, ἐν Φιλίπποις, ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν λαλῆσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι.

3 Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας, οὔτε ἐν δόλῳ·

4 Ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οὕτω λαλοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.

5 Οὔτε γάρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας· Θεὸς μάρτυς.

Οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δό- 6
ξαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν, οὔτε ἀπ' ἄλλων·
δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀ-
πόστολοι.

Ἀλλ' ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, 7
ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα.

Οὕτως, ἱμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦ- 8
μεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέ-
λιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυ-
χάς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν γεγένησθε.

Μνημονεύετε γάρ, ἀδελφοί, τὸν κόπον 9
ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον· νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέ-
ρας ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆ-
σαί τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ
εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ.

Ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεός, ὡς ὁσίως 10
καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πι-
στεύουσιν ἐγενήθημεν.

Καθάπερ οἴδατε ὡς ἕνα ἕκαστον ὑ- 11
μῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ, παρακα-
λοῦντες ὑμᾶς καὶ παραμυθούμενοι,

Καὶ μαρτυρούμενοι, εἰς τὸ περιπα-
τῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦν- 12
τος ὑμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ
δόξαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ 13
Θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι παραλαβόντες
λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν, τοῦ Θεοῦ, ἐδέ-
ξασθε οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ (κα-
θώς ἐστιν ἀληθῶς) λόγον Θεοῦ, ὃς καὶ
ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν.

Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελ-
φοί, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν 14
ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι ταυτὰ
ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυ-
λετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

[5]Neque ex hominibus quærentes gloriam, nec à vobis, nec ab aliis, quum possemus oneri esse, vt Apostoli Christi.

Sed fuimus placidi in medio vestri, vt si nutrix foueat suos fœtus.

[6]Ita cupidi vestri, auebamus impertiri vobis non solùm Euangelium Dei, sed etiam nostras ipsorũ animas, quòd chari nobis essetis.

[7]Meministis enim, fratres, ‖laboris nostri ac ærumnæ. nocte enim ac die operãdo, nequem vestrũ grauaremus, prædicauim[9] apud vos Euangeliũ Dei.

[8]Vos testes *estis* & Deus quomodo sanctè & iustè & inculpatè vobis quicre ditis vixerimus.

[9]Sicut nostis quomodo vnumquenque vestrum, tãquã pater liberos suos, hortabamur & cõsolabamur:

[10]‖Et obtestabamur vt ambularetis sicut dignum est Deo vocante vos ad suum regnũ ac gloriam.

[11]Propterea etiam nos gratias agimus Deo indesinenter, quòd acceptũ de Deo sermonem quem audistis ex nobis, excepetitis non vt sermonem hominum, sed (sicut est verè) vt Dei sermonem, qui etiã agit in vobis qui creditis.

[12]Vos enim, fratres, imitatores facti estis Ecclesiarum Dei quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu, vt qui eadẽ passi sitis & vos à propriis contribulibus, sicut & ipsi à Iudæis:

5 Omni vitata elatione, seipsum infimis quibusuis, eos lucrifaciendi causa, summittere.

6 Gregem sibi commissum propria vita chariorẽ habere.

7 Suo potius iure cedere quàm oues grauare.
*Act.*20.34
1.*cor.*4.12
2.*thess.*3.8

8 Sanctæ & inculpatæ vitæ exẽplo cæteris præire.

9 Paternum affectũ ad exhortationes & consolationes afferre.
*Ephes.*4.1
*philip.*1.27
*coloss.*1.10

10 Omnes ad vitã sicut Deo dignum est instituendam, sedulo & ardenter vrgere.

11 Approbato suo ministerio rursũ, in eum quem dixi finẽ, Thessalonicẽsium alacritatem suæ in docendo diligentiæ respondentẽ, & eorundem infractam patientiam commendat.

12 Cõfirmat eos in domesticis afflictionib[9], quoniã à suis vexabãtur: quod dicit eis esse cũ Iudaicis ecclesiis cõmune, ac proinde iucundum etiã illis esse debere.

13 Occurrit offendiculo, quòd Iudæi præ cæteris Euangelium persequerentur. Id vero, inquit, nouū non est, quū ipsum Christū & suos Prophetas occiderint, méq; adeo expulerint.

14 Extremū exitium Iudæorum prænuntiat, ne quis eorū rebellione moueatur.

15 Occurrit obiectioni, cur ad eos in tātis miseriis versantes nō statim accurrerit. Cupiui, inquit, sæpe, nec per me stetit, sed Satan meos conatus impediit. ideòque Timotheum, fidum meum collegam, ad vos misi, quoniam nihil est mihi vobis charius.

[13]Qui etiam Dominum Iesum occiderunt,& proprios Prophetas,&nos exegerunt:[14]neque Deo placent,&omnibus hominibus aduersantur:

Prohibentes nos Gentibus loqui vt seruentur, vt semper cōpleant peccata sua.occupauit enim eos ira ad extremum vsque.

[15]Nos verò,fratres,orbati vobis ad temporis momentú,conspectu, non animo,eo vehementius studuimus videre faciem vestram,cum multo desiderio.

Ideo voluimus venire ad vos(ego quidē Paulus) semel atque iterū,sed impediuit nos Satanas.

Nā quæ est nostra spes aut gaudiū,aut corona de qua glorier?annon & vos in conspectu Domini nostri Iesu Christi in eius aduentu?

Itaque vos estis gloria nostra & gaudium.

CAP. III.

QVamobrem *hoc desiderium* non amplius ferentes, optimum duximus soli Athenis relinqui.

Act.16.1

||Misimúsque Timotheū fratrem nostrum,ac ministrum Dei,& adiutoré nostrū in Euangelio Christi, ad vos stabiliēdos & exhortādos super fide vestra:

1 Voluntas Dei hac lege suos vocantis vt eos per crucem ad gloriā adducat, certum est aduersus afflictiones remediū.

Vt nemo cōmoueatur in oppressionibus istis: [1]ipsi enim nostis nos ad id esse constitutos.

Etenī quū apud vos essemus,prædicebamus vobis fore vt affligeremur:quod & euenit, & nostis.

15 Τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων
Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ
ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρε-
σκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων·
16 Κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λα-
λῆσαι ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι
αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε. ἔφθασε
δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.
17 Ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέν-
τες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας,
προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως
ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν
ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ.
18 Διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς
(ἐγὼ μὲν Παῦλος) καὶ ἅπαξ καὶ δίς,
καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς.
19 Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς, ἢ χαρά, ἢ στέ-
φανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς ἔμ-
προσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ;
20 Ὑμεῖς γάρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ
χαρά. Κεφάλαιον γ.
1 Διὸ μηκέτι στέγοντες, εὐδοκήσαμεν
καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις
μόνοι.
2 Καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελ-
φὸν ἡμῶν, καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνερ-
γὸν ἡμῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ,
εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς, καὶ παρακαλέσαι
ὑμᾶς περὶ τῆς πίστεως ὑμῶν
3 Τῷ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψε-
σι ταύταις. αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ὅτι εἰς τοῦτο
κείμεθα.
4 Καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προε-
λέγομεν ὑμῖν ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι,
καθὼς καὶ ἐγένετο, καὶ οἴδατε.

Διὰ τοῦτο κἀγὼ μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν· μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν.

Ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισαμένου ἡμῖν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνείαν ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰδεῖν, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς·

Διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν, ἀδελφοί, ἐφ' ὑμῖν, ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως·

Ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ.

Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ Θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν, ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ ᾗ χαίρομεν δι' ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν,

Νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ δεόμενοι εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον, καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν;

Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς.

Ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς·

Εἰς τὸ στηρίξαι ὑμῶν τὰς καρδίας ἀμέμπτους ἐν ἁγιωσύνῃ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

5 Quamobrem etiam ego non amplius ferens *vestri desiderium*, misi *eum* vt cognoscerem fidem vestrã: nequo modo tẽtasset vos tentator ille, & inanis redditus esset labor noster.

6 [2]Nuper autem quũ venisset Timotheus ad nos à vobis, & annuntiasset nobis fidem ac charitatem vestram, vósque bonam nostri memoriam retinere, semper cupiẽtes nos videre, sicut nos quoque vos:

7 Propterea consolationẽ accepimus, fratres, ex vobis, in omni afflictione & necessitate nostra, per vestram fidem.

8 Nunc enim viuimus, si vos perstatis in Domino.

9 Quam enim gratiarũ actionẽ possimus Deo rependere de vobis, super omni gaudio quo gaudemus propter vos coram Deo nostro,

10 ||Nocte ac die quãvehementissimè precantes vt videamus vestrã faciem, & quæ desunt fidei vestræ compleamus?

11 Ipse verò Deus & Pater noster, & Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos.

12 [3]Faxit autem Dominus vt abundetis & exuberetis mutua inter vos charitate & in omnes, quemadmodum & nos in vos:

13 Vt corda vestra inculpata stabiliat||in sãctimonia coram Deo & Patre nostro, in aduentum Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis eius.

2 Rursus ex eo quòd tam feliciter adhuc perrexerint, ad reliquũ iter perficiendum eos hortatur, in eo etiam gratissimum ipsis, eorum Apostolo, facturos.

Rom. 1. 10 & 15. 23

3 Altera pars epistolæ, in qua de Christianæ vitæ officiis differit. Docet autem duabus in rebus positam esse Christianæ vitæ perfectionem, nempe in charitate erga õnes, & interiore cordis puritate, quarum tamen complementum in alterum aduentum Christi differtur, tunc demum qua gratia hoc opus in nobis cœpit, eadem illud perfecturi.

2. Cor. 1. 8 infrà 5. 23

12 secunda pars epistolae

1 Variæ exhortationes, quarum fundamẽtum est vt eorũ quæ ex Apostolo audierũt sint memores.

2 Sũma eorum quæ ipsis tradiderat, hæc est, vt se totos Deo cõsecrẽt. Dãnat autem disertè omnem libidinosam fœditatem, vtpote quæ Dei voluntati prorsus repugnet. *Rom.*12.1 *ephes.*5.27

3 Altera ratio, quòd corpus ipsum polluat.

4 Tertia, quod honestate & puritate discernãtur sancti ab iis qui Deum nõ norunt. 1.*Cor.*6.8

5 Secundò, omnem violẽtã oppressionẽ & immodicam cupiditatem reprehendit: quorũ scelerum vindicẽ fore Deũ seuerissimè demonstrat, vt Dei propheta. 2.*Cor.*1.2 *Ioh.*13.34, & 15.12 1.*ioh.*1.8, & 4.21

6 Tertiò, animum ad omne beneficẽtiæ genus prõptũ requirit: in qua etiam virtute hortatur vt magis ac magis proficiant.

7 Ingenia inquieta & rerum ad se nihil pertinentium curiosa damnat.

8 Otium & inertiam arguit: quo vitio qui laborant, ad turpia tandem coguntur, magno cum Ecclesiæ offendiculo.

CAP. IIII.

Q[1]Vod superest igitur, fratres, rogamus vos & precamur per Dominum Iesum, vt sicut accepistis à nobis quomodo oporteat vos incedere, & placere Deo, magis excellatis.

Nostis enim quæ mandata dederimus vobis per Dominum Iesum.

[2]Nam hæc est voluntas Dei, *nempe* sanctificatio vestra, *id est* || vt abstineatis à scortatione:

[3]*Et* sciat vestrũ vnusquisq; suũ vas possidere cũ sãctificatione & honore:

[4]Non cum morbo cupiditatis, sicut Gentes quæ non nouerunt Deum.

[5]||Nequis opprimat aut circunueniat in negotio fratrem suum. nam vltor est Dominus omnium istorum, sicut & antè diximus vobis, ac testificati sumus.

||Non enim vocauit nos Deus ad impuritatem, sed ad sanctificationem.

Proïde qui *hæc* reiicit, non reiicit hominem, sed Deum, qui etiam dedit nobis Spiritũ suum sanctum.

[6]||Cæterùm de fraterna charitate non necesse habetis vt scribam vobis: ipsi nãque diuinitus docti estis vt diligatis alii alios.

Nam & facitis hoc erga cũctos fratres qui sunt in tota Macedonia: obsecramus autem vos, fratres, vt magis excellatis:

[7]Et contendatis quieti esse, & res vestras agere, [8]ac operari propriis manibus vestris, sicut vobis denuntiauimus:

Κεφάλαιον δ.

1 ΤΟ λοιπὸν οὖν, ἀδελφοί, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, καθὼς παρελάβετε παρ' ὑμῶν τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν καὶ ἀρέσκειν Θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον.

2 Οἴδατε γὰρ τίνας παραγγελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

3 Τοῦτο γάρ ἐστι θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας·

4 Εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ·

5 Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν·

6 Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διότι ἔκδικος ὁ Κύριος περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπαμεν ὑμῖν, καὶ διεμαρτυράμεθα.

7 Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ.

8 Τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν καὶ δόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ἡμᾶς.

9 Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας οὐ χρείαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους.

10 Καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ· παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περισσεύειν μᾶλλον·

11 Καὶ φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν, καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγείλαμεν·

12 Ἵνα περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ μηδενὸς χρείαν ἔχητε.

12 Vt vos geratis honestè erga extraneos, & nulla re vobis sit opus.

13 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.

13 [9]Nolim autem vos in ignorantia versari, fratres, [10]quod ad eos attinet [11]qui obdormierunt, vt ne doleatis, sicut & cæteri qui spem non habent.

14 Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἄξει σὺν αὐτῷ.

14 [12]Nã si credimus Iesum mortuum esse & resurrexisse, ita etiã Deus eos qui obdormierint in Iesu, adducet cum eo.

15 Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας.

15 [13]Hoc enim vobis dicimus verbis Domini, fore vt nos viui qui reliqui erimus in aduentu Domini, non præueniamus eos qui obdormierint.

16 Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ, καταβήσεται ἀπ᾽ οὐρανοῦ· καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, ἀναστήσονται πρῶτον·

16 ||Nam ipse Dominus cũ hortationis clamore & voce Archãgeli ac Dei tuba, descendet è cælo: & qui mortui fuerint in Christo, resurgent primùm:

17 Ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα· καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.

17 Deinde nos viui, qui reliqui erimus, rapiemur simul cum eis in nubes, in occursum Domini in aera: & ita semper cum Domino erimus.

18 Ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις.

18 Itaque consolamini alii alios istis sermonibus.

Κεφάλαιον ε.

CAP. V.

1 Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί, οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι.

1 [1]Porro de tẽporibus & opportunitatibus, fratres, non est opus vt vobis scribam.

2 Αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, οὕτως ἔρχεται.

2 Ipsi enim penitus scitis diem illum Domini, vt furem in nocte, ita venturũ esse.

3 Ὅταν γὰρ λέγωσιν, Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ· καὶ οὐ μὴ ἐκφύγωσιν.

3 Quum enim dicẽt, Pax & tuta omnia: tunc repentinũ eis imminet exitiũ, sicuti dolor partus mulieri vterum ferenti: nec effugient.

9 Tertia ps epistolæ, superioribus exhortationibus, ad quas etiã post ea reuertitur, inserta, in qua de luctu mortuorũ & modo resurrectionis, & futuro illo supremo die disserit.

12 tertia pars epistolæ

10 Cauendũ ne mortuos vltra modum lugeamus, i. vt solent qui eos arbitrantur periisse.

11 Cõfirmatio: qa mors est tantũ corporis somnus (de fidelibus enim agit) tãtisper dum adueniat Dominus.

1. Cor. 15. 51

12 Ratio cõfirmationis, quia quũ resurrexerit caput, resurgẽt & mẽbra, idque Dei virtute.

13 Resurrectionis futuræ hic modus erit, Mortuorũ corpora velut è sõno expergefiẽt ad Dei tubæ clangorẽ. Descendet ipse Christus è cælis. Sancti (de his enim propriè agit) qui tunc viui deprehendentur, vnà cum mortuis qui resurrexerint rapientur in nubes in occursum Domini, perpetuáque gloria cũ eo fruentur.

1 Dies quẽ huic iudicio Deus destinauit, nobis est incompertus. Certũ est autẽ hominibus nihil minus expectãtibus superuẽturum.

2 Rediẽs ad exhortatiões, monet nostrũ officium esse qui Dei cognitione illustrati sumus, non deliciari securè, vt voluptatib⁹ sopiti deprehẽdamur ex improuiso: sed ecõtrario esse in Dominum intẽtos, nec pati vt ab huius mundi curis degrauemur. Illud enim conuenit noctis tenebris, istud verò luci.

Esa.59.17
ephes.6.17

3 Fide & spe pugnãdũ est, nedum vt securè sit stertẽdum.

4 Addit nobis stimulos, certa victoriæ fiducia proposita.

5 Mors Christi nostræ victoriæ pign⁹. Ideo enĩ mortuus est vt ipsius vitæ seu virtutis fiam⁹ participes, etiamquandiu hic viuitur.

6 Non tantùm vigilandũ nobis est, sed etiam alii alios tenemur expergefacere & confirmare.

7 Habenda magna ratio eorũ qui Verbi ministerio & Ecclesiæ gubernationi p̃fecti sunt à Deo, & officio suo fungũtur.

Prouer.17.15
& 20.20
matth.5.44
rom.12.17
1.pet.3.9

8 Mutua cõcordia in primis colenda. 9 Habenda vniuscuiusque ratio, & secundum morbi speciem remediũ adhibeatur. 10 Charitas nullis iniuriis vinci debet.

[2]At vos, fratres, nõ estis in tenebris, vt dies ille vos tanquam fur, deprehẽdat.

4 Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ.

Omnes vos filii lucis estis, ac filii diei: non sumus noctis, neque tenebrarum.

5 Πάντες ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε καὶ υἱοὶ ἡμέρας· οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους.

Nempe igitur ne dormiamus vt reliqui, sed vigilemus & sobrii simus.

6 Ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν.

Nam qui dormiunt, noctu dormiunt: & qui inebriãtur, noctu sunt ebrii.

7 Οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσι· καὶ οἱ μεθυσκόμενοι, νυκτὸς μεθύουσιν.

[3]At nos qui sumus diei, sobrii simus, ||induti thorace fidei & charitatis, & pro galea, spe salutis.

8 Ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες, νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ περικεφαλαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας.

[4]Nam nõ constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominũ nostrũ Iesũ Christũ,

9 Ὅτι οὐκ ἔθετο ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ᾽ εἰς περιποίησιν σωτηρίας διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

[5]Qui mortuus est pro nobis: vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum eo viuamus.

10 Τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα εἴτε γρηγορῶμεν, εἴτε καθεύδωμεν, ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν.

[6]Quapropter adhortamini alii alios, & ædificate singuli singulos, sicut & facitis.

11 Διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οἰκοδομεῖτε εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε.

[7]Rogamus autẽ vos, fratres, vt agnoscatis eos qui laborant inter vos, & pręsunt vobis in Domino, & admonent vos:

12 Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν, καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς·

Et quammaximè charos ducatis, propter opus ipsorum. [8]pacem colite inter vos mutuò.

13 Καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ, διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς.

[9]Precamur autem vos, fratres, monete inordinatos, cõsolamini qui pusillo animo sunt, subleuate infirmos, patientes estote erga omnes.

14 Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.

[10]||Videte nequis malũ pro malo cuipiã reddat: sed beneficentiam semper sectamini, tum inter vos mutuò, tum erga omnes.

15 Ὁρᾶτε μή τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινι ἀποδῷ· ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας.

Πάντοτε χαίρετε.

Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε.

Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς.

Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε.

Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε.

Πάντα δοκιμάζετε· τὸ καλὸν κατέχετε.

Ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε.

Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη.

Πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει.

Ἀδελφοὶ, προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν.

Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἐν φιλήματι ἁγίῳ.

Ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον, ἀναγνωσθῆναι τὴν ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτη ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν.

16 [11] Semper gaudete:

17 ||Indesinenter orate.

18 In omnib9 gratias agite. hęc enim est volũtas Dei ꝑ Christũ Iesum erga vos.

19 [12] Spiritũ ne extinguite:

20 Prophetias ne pro nihilo habete:

21 Omnia explorate: quod bonum fuerit retinete:

22 [13]Ab omni specie mali abstinete.

23 Ipse autem Deus pacis *author* sanctificet vos totos: & integer vester spiritus, & anima & corpus inculpatè in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruentur.

24 [14]||Fidelis est qui vocauit vos, qui etiã *id* efficiet.

25 [15]Fratres, orate pro nobis.

26 Salutate fratres omnes cum osculo sancto.

27 Adiuro vos per Dominum, vt recitetur hæc epistola omnibus sanctis fratribus.

28 Gratia Domini nostri Iesu Christi *sit* vobiscum. Amen.

Ad Thessalonicenses prior, scripta fuit Athenis.

11 Animus sedatus ac trãquillus, assiduis precibus fouetur, dum in voluntatẽ Dei respicimus.

Eccli.18.22
luc.18.1

12 Spiritus Dei scintillæ in nobis accẽsæ, iugi auditione Verbi Dei fouetur, sed vera doctrina à falsa accuratè est distinguenda.

13 Generalis conclusio, vt in Christi aduetum intenti, & Dei Spiritu freti, mente, & volũtate, & corpore, puritati studeamus.

1.Cor.1.9

14 Certa aduersus omnes difficultates confirmatio, est, Dei tum beneuolentia tum potẽtia, quarũ testimonium firmum in nostri vocatione extat.

15 Reliqua pars epistolæ qua sese & hanc epistolã grauissima cũ obtestatione illis commendat.

Epistola Pauli Apostoli ad Thessalonicēses posterior.

Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἡ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολὴ δευτέρα.

CAP. I.

PAVLVS & Siluanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicēsium *quæ est* in Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo:

Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

[1]||Gratias agere debemus Deo semper de vobis, fratres, vt dignum est, quòd vehementer augescat fides vestra, & abundet mutua vniuscuiusque omnium vestrum charitas:

Adeò vt nosipsi de vobis gloriemur apud Ecclesias Dei, *id est* de tolerātia vestra & fide in omnib' persequutionib' vestris & oppressionib' quas toleratis.

[2]*Quæ res* manifesto est indicio iusti||iudicii Dei: vt digni cēseamini regno Dei pro quo etiā *ista* patimini:

[3]Si quidem iustum est apud Deum, vicissim reddere iis qui affligunt vos, afflictionem:

Vobis verò qui affligimini, relaxationē [4]nobiscum, [5]||quum patefiet Dominus Iesus de cælo cum Angelis potentiæ suæ,

Cum flāmeo incendio, infligens vltionē iis [6]qui Deum non nouerunt, neque auscultant Euangelio Domini nostri Iesu Christi:

Κεφάλαιον α'.

1 ΠΑΥΛΟΣ καὶ Σι-
λουανὸς καὶ Τιμόθεος
τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσα-
λονικέων ἐν Θεῷ πα-
τρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ
Ἰησοῦ Χριστῷ·
2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πα-
τρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
3 Εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ πάν-
τοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί, καθὼς ἄξιόν
ἐστιν, ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ
πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων
ὑμῶν εἰς ἀλλήλους·
4 Ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶ-
σθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τῆς
ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς
διωγμοῖς ὑμῶν, καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε,
5 Ἔνδειγμα τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ,
εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασι-
λείας τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε·
6 Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταπο-
δοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν·
7 Καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν
μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' ἀγγέλων δυ-
νάμεως αὐτοῦ,
8 Ἐν πυρὶ φλογὸς, διδόντος ἐκδίκησιν
τοῖς μὴ εἰδόσι Θεὸν, καὶ τοῖς μὴ ὑπα-
κούουσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1 Prima pars epistolæ gratulatoria, quòd Dei gratia freti, fortiter omnes hostiū insultus sustinuerint. in quo præterea ipsos confirmat, ostēdēs quibus præcipuè donis sit pugnandum, fide videlicet & charitate quotidie augescentibus.

2 Fontē omnis veræ cōsolationis aperit, nēpe quòd in afflictionibus quæ propter iustitiam nobis ab ipsis inferuntur, quasi in speculo intueri nobis liceat iusti illius futuri iudicii testimoniū, ipsūmque adeò nobis iucundissimū, hostibus autem acerbissimum eius exitum.

3 prima ps epistola est gratulatoria

1.*Thess*.1.2

3 Probatio, Deus iustus est: ergo iniustos meritis pœnis afficiet, & suorum miserias abolebit.

Iud.6

4 Obiter eos cōfirmat, hac etiā ratione quòd communem cū eis cōditionem & præsentis & futuri status habeat.

5 Magnificētissima secūdi aduētus Christi descriptio, omnibus & piorū miseriis & impiorum triumphis opponenda.

1.*Thess*.4.16

6 Nulla est saluifica Dei notitia extra Christi Euangelium.

9 Οἵτινες δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ·

10 Ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν (ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς) ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

11 Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει.

12 Ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Κεφάλαιον β.

1 Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν,

2 Εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοός, μήτε θροεῖσθαι μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ.

3 Μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον· ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας,

4 Ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ θεός.

9 Qui pœnam pendẽt æterni exitii, *damnati* à præsente Domino, & potente ipsius gloria:

10 Quũ venerit vt glorificetur in sanctis suis, & admirandus fiat in fidelibus omnibus [7](quòd fides habita sit testimonio nostro apud vos) in die illo.

11 [8]Cuius etiam rei gratia precamur semper pro vobis, vt vos dignetur ista vocatione Deus noster, & cõpleat omnem *suæ* bonitatis gratuitam beneuolentiam, & opus fidei potẽter.

12 Vt glorificetur nomen Domini nostri Iesu Christi in vobis, & vos in eo, ex gratia Dei nostri, & Domini Iesu Christi.

CAP. II.

1 [1]Rogamus autẽ vos, fratres, per aduentũ Domini nostri Iesu Christi, & nostri in eum aggregationem,

2 [2]Ne citò à mente dimoueamini, neque turbemini neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquã per nos *scriptam*, quasi instet dies ille Christi.

3 Nequis vos seducat vllo modo. [3]*non* enim *adueniet dies Christi* quin venerit defectio prius, & retectus fuerit homo ille sceleratus, filius, *inquam*, ille perditionis,

4 Sese opponens & efferens aduersus quicquid dicitur Deus, aut numẽ: [4]adeò vt in templo Dei tanquam deus sedeat, præ se ferens se esse deum.

7 Ex fide in prædicatũ ab Apostolis Euãgeliũ censebũtur filii Dei.

8 Proposita meta superest vt eò perueniatur. Peruenitur autẽ certis causarum gradibus. Primùm gratuita Dei beneuolentia, cuius vi cæteræ causæ inferiores agunt. Inde manat gratuita vocatio ad Christum, & ex vocatione fides, quã tandem cõsequitur & Christi in nobis, & nostra in Christo glorificatio.

1 Secunda pars epistolæ, excellentem prophetiã cõtinens futuri Ecclesiæ status ab ipsis Apostoli tẽporibus ad vltimum diem iudicii.

2 Cauendũ à pseudoprophetis in hoc præsertim argumẽto, quorum triplex fere est dolus. Aut enim fictas reuelationes propheticas iactant: aut suas quasdam coniecturas & rationes asserunt: aut suppositititiis scriptis vtuntur.

3 Ante aduentum Domini prædicit Apostolus erigendum thronum aliquẽ, gloriæ Christi ex diametro oppositum, in quo perditus ille sedens, omnia quæ Dei sunt ad se transferet, plerisque à Deo ad ipsum deficientibus.

4 Antichristum (.i. quisquis sedem illam apostaticam occupabit) prædicit non regnaturum extra Ecclesiam, sed in ipsius Ecclesiæ sinu.

Secunda pars epistola

[5]Annon meministis me, quum adhuc essem apud vos, hoc dixisse vobis?

Nunc verò quid obstet nostis, vt is suo tempore retegatur.

[6]Iam enim peragitur mysteriũ iniquitatis: [7]tãtùm qui nũc obstat, *obstabit* vsquedum è medio sublatus fuerit.

[8]Et tũc retegetur impius ille, quem Dominus ‖ conficiet Spiritu oris sui, & illustri aduẽtu suo abolebit.

[9]*Illum, inquam*, cuius aduentus est ex efficacia Satanæ, cum omni potentia & signis, ac prodigiis mendacibus:

Et cum omni fraude iniustitiæ in iis qui pereũt, pro eo quòd amorem veritatis non receperunt vt salui fierent.

Propterea igitur mittet illis Deus efficaciam deceptionis, vt credant mendacio:

Vt damnentur omnes qui non crediderunt veritati, sed acquieuerunt in iniustitia.

[10]Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis, fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos Deus ab initio ad salutem per sanctificationẽ Spiritus, & fidem habitam veritati:

Quò vocauit vos per Euangeliũ nostrum, ad obtinendam gloriam Domini nostri Iesu Christi.

[11]Nẽpe igitur, fratres, pstate, & tenete traditã doctrinã quã edocti estis siue

5 Οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὢν πρὸς
ὑμᾶς, ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν;
6 Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀπο-
καλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ.
7 Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς
ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι, ἕως ἐκ
μέσου γένηται.
8 Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνο-
μος, ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι
τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ
ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.
9 Οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν
τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ ση-
μείοις, καὶ τέρασι ψεύδους,
10 Καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας
ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· ἀνθ' ὧν τὴν ἀγά-
πην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ
σωθῆναι αὐτούς.
11 Καὶ διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς
ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐ-
τοὺς τῷ ψεύδει·
12 Ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύ-
σαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες
ἐν τῇ ἀδικίᾳ.
13 Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ
Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἠγα-
πημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ
Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ἁ-
γιασμῷ πνεύματος, καὶ πίστει ἀληθείας.
14 Εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγε-
λίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
15 Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρα-
τεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε

5 Hæc prophetia assiduè fuit Ecclesiæ veteri inculcata, sed à posteris neglecta.

6 Iam ipsius Apostoli temporibus prima apostaticæ sedis fundamenta iaciebantur, sed ita vt homines fallerent.

*Esa.*11.4

7 Romano imperio sublato apostaticã sedem successuram prædicit, illi⁹ videlicet arcẽ occupaturã, vt ipsi veteres Tertullianus, Chrysostom⁹ & Hieronym⁹ interpretantur.

8 Verbo Domini tandem illa impietas detegetur, & aduentu Christi penitus abolebitur.

9 Prædicit Satanam omnes suas vires, etiam adhito omni falsorum miraculorum genere, in illa sede stabilienda, explicaturum, idq; maximo cum successu, sic merẽte mundi perfidia, ita tamẽ vt soli increduli sint illius fraude perituri.

10 Electi à malis istis omnibus tuti perstabunt. Electio autem ex istis testimoniis intelligitur: ex sanctificatione colligitur fides: fides ex eo quod assentimur veritati: veritas ex vocatione per Euangelii prædicationem. vnde demum ad certam spem glorificationis ascenditur. 11 Conclusio, Superest igitur vt in doctrina, & voce & scriptis Apostolorum tradita, gratuita Dei beneuolentia nos per spem inuictam consolante, & vita nostra omni sanctè instituta, perseueremus.

διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.

Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι- 16
στὸς, καὶ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἀγα-
πήσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς παράκλησιν αἰω-
νίαν καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι,

Παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, 17
καὶ στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ καὶ
ἔργῳ ἀγαθῷ.

per sermonem, siue per e-
pistolam nostram.

16 Ipse verò Dominus no
ster Iesus Christus, & Deus
ac Pater noster, qui dile-
xit nos, & dedit consola-
tionem æternam & spem
bonam per gratiam,

17 Cõsoletur vestra corda,
& stabiliat vos in omni
serm one & opere bono.

Κεφάλαιον γ.

Τὸ λοιπὸν προσεύχεσθε, ἀδελφοὶ, 1
περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυ-
ρίου τρέχῃ, καὶ δοξάζηται καθὼς καὶ
πρὸς ὑμᾶς·

Καὶ ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων 2
καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. οὐ γὰρ πάντων ἡ
πίστις.

Πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει 3
ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, 4
ὅτι ἃ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε
καὶ ποιήσετε.

Ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν τὰς 5
καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ
εἰς ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ.

Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, 6
ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελ-
φοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ
τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβε παρ' ἡμῶν.

Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι 7
ἡμᾶς· ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν

CAP. III.

1 Q ||Vod superest, pre
cam ini, fratres, pro
nobis, vt sermo Do
mini currat, & glorifice-
tur sicut & apud vos:

2 Et vt eripiamur à pro-
teruis ac sceleratis homi-
nibus. [2] non enim omniũ
est fides.

3 Sed fidelis est Dominus,
qui stabiliet vos & tuebi-
tur à malo.

4 [3] Confidimus autem per
Dominum de vobis, vos,
quæ denuntiamus vobis,
& facere & facturos esse.

5 [4] Porro Dominus diri-
gat vestra corda ad Dei
charitatem, & Christi ex-
pectationem.

6 [5] Denuntiamus autẽ vo-
bis, fratres, per nomen Do
mini nostri Iesu Christi,
vt subducatis vos ab o-
mni fratre qui inordina-
tè se gerit, & non ex tra-
dita doctrina quam acce-
pit à nobis.

7 [6] Nam ipsi scitis || quo-
modo oporteat nos imi-
tari: || quoniã nõ inordina
tè nos gessimus inter vos:

Ephes. 6.19
coloss. 4.3

1 Iam pro suo more varias admonitiones subiicit, quarum prima est vt pro Euãgelii propagatione & fidorum eius ministrorũ salute preces ab Ecclesiis concipiãtur.

2 Mirũ non est tam multis exosum esse Euangeliũ, quum fides sit rarũ Dei donum: Ecclesia tamen multitudine malorum nũquam pessũdabitur, quoniam nititur Dei fidelitate.

3 Secunda admonitio, vt Apostolicam doctrinã pro vitæ regula perpetuo sequantur.

1. Cor. 11.1
1. Thess. 4.11

4 Tertio loco duo inculcat, quæ ex sola Dei gratia nobis donantur, charitatem videlicet, & animũ in aduentum Christi intentum.

5 Quarto loco, otiosos & ignauos negat in Ecclesia esse nutriendos, imò ne ferendos quidem.

6 Ne durius cum eis agere videatur, seipsum pro exemplo proponit, qui prætérquam quòd euangelizabat, suis etiam manibus operabatur, cui tamen labori se simpliciter obstrictum fuisse negat.

8 Neque gratis panem edimꝰ *acceptum* à quoquā: sed cū labore & ærumna nocte diéque operantes, nequem vestrum grauaremus.

9 Non quòd nobis *id* nō liceat, sed vt nosmetipsos pro exéplari exhibeamus vobis ad nos imitandos.

10 Etenim quum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis, quòd siquis nolit operari, etiam non edito.

11 Audimus enim quosdā versari inter vos [7]inordinatè, nihil operis faciétes, [8]sed curiosè agentes.

12 [9]Iis autē qui sunt istiusmodi, denūtiamus, & eos obsecramus per Dominū nostrum Iesum Christum, vt cum quiete operantes, suo pane vescantur.

13 [10]Vos autem, fratres, ne segnescite in benefaciēdo.

14 [11]Quòd siquis nō auscultat nostro per epistolam sermoni, hunc notate: [12]& ne cōmercium habete cū eo, [13]vt eum pudeat.

15 [14]Neq; vt inimicū ducite, sed admonete vt fratrem.

16 [15]Ipse autem Dominus pacis *author* sēper det vobis pacem omni modo. Dominus sit cū omnibꝰ vobis.

17 [16]Salutatio, mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola: ita scribo.

18 Gratia Domini nostri Iesu Christi *sit* cū omnibus vobis. Amen.

Ad Thessalonicēses posterior missa fuit Athenis.

8 Οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος· ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν.

9 Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς.

10 Καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω.

11 Ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους.

12 Τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν, καὶ παρακαλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν.

13 Ὑμεῖς δέ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιοῦντες.

14 Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε· καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ.

15 Καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν.

16 Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δῴη ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ. ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν.

17 Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου· ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτω γράφω.

18 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρα ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν.

7 Quantum sit vitium otii declarat ex eo quòd nemo sit quem Dominus frustra cōdiderit, atque adeò quē in certa veluti statione nō collocarit: ex quo cōsequitur ab otiosis perturbari ordinem à Deo positū, quod quidē est maximū scelus.

8 Taxat vitium cum superiore coniūctū, vnde infinita mala cōsequuntur: nempe q̃ nulli curiosius inuestigant aliena quàm qui sua nihil curant.

9 Præcipit Dominus, & precantur Apostoli per Christi nomē, primū vt nemo sit otiosus, deinde vt quisque tranquillè curet munus sibi à Domino impositum.

10 Cauendū ne quorundā īdignitas nos reddat ad beneficentiā frigidiores.

11 Excōmunicatio, perniciacis pœna.

12 Familiaritas cum excōmunicatis vitanda.

13 Finis excommunicationis est, nō exitium, sed salus peccatoris, vt pudore saltem victus resipiscat.

14 Sic vitanda fratrū excōmunicatorum familiaritas, vt eorum in viam reuocandorum occasiones omnes sedulò quærantur.

15 Preces sunt omnium exhortationum sigilla.

16 Subscripsit suis literis sua manu Apostolus, ne falsæ pro veris supponerentur.

Epistola Pauli Apostoli ad Timotheũ prior. Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἡ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ πρώτη.

Κεφάλαιον α΄

ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ᾽ ἐπιταγὴν Θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐλπίδος ἡμῶν,

Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει· χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν, ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν·

Μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκοδομίαν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει.

Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.

Ὧν τινὲς ἀστοχήσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν·

Θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται.

CAP. I.

1 PAVLVS Apostolus Iesu Christi ex
ordinatione Dei
seruatoris nostri, &
Domini Iesu Christi, spei
nostræ,

2 Timotheo germano filio in fide. Gratia *sit tibi*, misericordia & pax à Deo Patre nostro, & Christo Iesu Domino nostro.

3 [2] Quemadmodũ te sum
precatus vt permaneres
Ephesi, quum proficiscerer in Macedoniã, *permaneto*, vt denunties quibusdam ne diuersam doctrinam doceant:

4 [3] Nec attendāt || fabulis & genealogiis infinitis, quæ potius quæstiones præbēt quàm ædificationem Dei quę est per fidem.

5 [4] Porro finis mandati, est charitas ex puro corde, & conscientia bona, & fide non simulata.

6 [5] A quibus quũ quidã vt à scopo aberrarint, deflexerũt ad vaniloquentiam:

7 [6] Quũ velint esse Legis doctores, nec intelligant quæ loquuntur, neque de quibus asseuerant.

1 Initio tuam suam tum Timothei gratuitam vocationẽ asserit, vt hæc ex illa confirmetur: simúlque doctrinæ Apostolicæ summam explicat, misericordiã Dei videlicet in Christo Iesu per fidem apprehenso, cuius exitus adhuc speratur.

2 Tota hæc epistola in admonitionib⁹ consistit, quibus omnia fidi pastoris officia graphicè prorsus describũtur. Prima autem admonitio est, nequid vel in Apostolica ipsa doctrina, vel in eius docẽdi ratione, nouetur. *Infrà, 4.7. & 6.4 tit. 2.4*

3 Corrumpitur doctrina non tantũ falsis dogmatibus, sed etiã inanib⁹ & curiosis speculationibus, quarum videlicet explicatio fidem nostram nihil iuuet.

4 Secunda admonitio, cum ipsa doctrina coniungendum esse legitimum ipsius vsum. Is autem est in charitate pura & conscientia bona, & germana fide positus. 5 Quod in genere de vanis & curiosis controuersiis dixerat, applicat iis qui Legis zelum prætexentes, in externis immorabantur, nullum de nugis quibusdam postea garriendi finem facientes. 6 Nulli indoctiores & impudentiores in sanctitatis nomine vsurpando quàm sophistæ matæologi.

[7]Scimus autem bonam
esse Legem, si quis ea legi-
timè vtatur.
[8]Nempe sciens Legē iustò
positam non esse, sed Le-
gis contemptoribus, & iis
qui subiici nesciūt, impiis
& peccatoribus, nefariis &
profanis, patricidis & ma-
tricidis, homicidis,
Scortatoribus, masculorū
cōcubitoribus, plagiariis,
& mēdacibus, periuris, &
siquid aliud est quod sa-
næ doctrinę sit oppositū.
[9]*Quæ est* secūdū gloriosū
Euangelium beati Dei,
[10]quod cōcreditū est mihi.
[11]Gratiam igitur ei ha-
beo qui me robustū effe-
cit, *id est* Christo Iesu Do-
mino nostro: quòd me fi-
delem duxerit, vt qui *me*
in ministerio cōstituerit:
Qui prius eram blasphe-
mus & persequutor & in-
iuriosus: sed mei misertus
est. nam ignorās id facie-
bam fidei expers.
Superabundauit autem
gratia Domini nostri[12]cū
fide & dilectione in Chri-
sto Iesu.
[13]Fidus *est hic* sermo, &
modis omnibus dignus quē
amplectamur, || Christū Ie
sum venisse in mundū vt
peccatores seruaret, quo-
rum primus sum ego.
Verùm ideo misertus est
mei vt in me primo ostē-
deret Iesus Christus o-
mnem clementiam, vt es-
sem exemplo crediturus i-
psi in vitam æternam.
[14]Regi autē æterno, im-

8 Οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν
τις αὐτῷ νομίμως χρῆται.
9 Εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖ-
ται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσε-
βέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβή-
λοις, πατραλῴαις καὶ μητραλῴαις,
ἀνδροφόνοις,
10 Πόρνοις, ἀρσενοκοίταις, ἀνδραπο-
δισταῖς, ψεύσταις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον
τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται.
11 Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ
μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ.
12 Καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαν-
τί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν,
ὅτι πιστόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακο-
νίαν.
13 Τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ
διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην,
ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ.
14 Ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς
ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
15 Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδο-
χῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς
τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν
πρῶτός εἰμι ἐγώ.
16 Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην ἵνα ἐν
ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χρι-
στὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑ-
ποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ'
αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον.
17 Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ,

7 Occupatio, se non damnare Legē, sed legitimū eius vsum requirere.

8 Is demū effugit Legis maledictionē, ac proinde illam non horret, qui fugiēs quæ Lex damnat, eius obseruationi ex animo studet: non autē qui de externis & curiosis quibusdam garrit.

9 Matæologiæ opponit non tantū Legem, sed etiā Euangelium, vtpote quod minimè damnet, imò maximè commēdet sanam doctrinam præceptis Dei cōprehēsam. ac proinde gloriosum & beati Dei Euangeliū vocat, cuius virtutē isti garruli ignorabant.

10 Ratio cur nec aliter nec aliud docendum sit in Ecclesia quàm ipse docuerit, quoniam nullum sit aliud Euangelium, quàm quod Deus ipsi cōmisit.

Matth.9.3
marci 2.17

11 Asserit necessario suum Apostolatum aduersus quosdam superiorem ipsius vitā calumniātes, seipsum ad inferos vsque deiiciens vt Christi misericordiam attollat, qua omnia illa superiora aboleuerit.

12 Hanc mutationem probat ab effectis, quod qui profanus erat, factus sit fidelis, & qui Christum furiosissimè persequebatur, iam ipsius amore ardeat.

13 Retorquet calumniam aduersariorum in ipsorum caput, docens hoc singulare bonitatis Dei exemplum, cedere totius Ecclesiæ commodo.

14 Erumpit in exclamationem præ animi ardore, quòd non possit in amplificanda Dei gratia sibiipsi satisfacere.

ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν·

Ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν· ἥν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.

Ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος· οὓς παρέδωκα τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

Κεφάλαιον β.

Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων·

Ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων· ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ,

Ὃς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

Εἷς γὰρ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς·

Ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καιροῖς ἰδίοις.

mortali, inuisibili, soli sapienti Deo honor *sit* & gloria in secula seculorũ. Amen.

18 [15]Hoc mandatũ cōmendo tibi, fili Timothee, *nēpe* vt secundũ prægressas de te prophetias, milites per eas bonã illã militiã.

19 Retinens fidem & bonam conscientiam: [16]qua repulsa, nōnulli fidei naufragium fecerunt.

20 Ex quibus Hymenæus & Alexander: ‖ [17]quos tradidi Satanæ, vt discant nō blasphemare.

CAP. II.

1 A[1]Dhortor igitur ante omnia vt fiāt deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones pro quibusuis hominibus:

2 Pro regibus & quibusuis in eminentia constitutis: [2]vt tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate.

3 [3]Nam hoc bonum est & acceptum coram seruatore nostro Deo,

4 Qui quosuis homines vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire.

5 [4]Vnus enim Deus, vnus etiã mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus:

6 Qui semetipsum dedit redemptionis pretiũ pro quibusuis, [5]*Christus inquã*, testimonium illud suis tēporibus *destinatum*.

15 Conclusio vtriusque paternæ superioris admonitionis, nempe vt fortiter aduersus omnia impedimenta decertās Timotheus, præeuntibus multorũ prophetiis ad mĩnisterium vocatus, & doctrinam acceptam, & bonã conscientiam tueretur.

1.Cor.5.5

16 Rectam conscientiam qui nō seruāt, paulatim amittũt etiam intelligentiæ donum: quod duplici eoque tristissimo exēplo probat.

17 Non ferendi apostatæ in Ecclesia, imò etiam excommunicandi.

1 Vbi absoluit quæ ad doctrinam spectant, iam secũdo loco de altera ministerii Verbi parte (id est de publicis pcibus) disserit. Ac prĩmo quidem quæstionē explicans pro quibus precãdum sit, docet pro quibusuis precãdum, ac præsertim pro quibusuis magistratibus, quod alioqui extra controuersiam non erat, quum reges, imò etiã plerique magistratus eo tempore hostes essent Ecclesiæ. 2 Argumentũ à fine sumptũ, Quoniam nimirum ideo cōstituti sint magistratus vt & pietas & honestas cum pace inter homines vigeant, ac proinde illos in primis oporteat Deo commendare, vt possint tam necessario munere fideliter defungi. 3 Aliud argumētum, Cur pro quibusuis, sublato gentis, sexus, ætatis, ordinis discrimine, sit in Ecclesia precandum, quoniam videlicet Dominus quosuis, interdum etiam ab Euãgelio alienissimos, vocando, sic Ecclesiã suam velit colligi, ac proinde preces pro quibusuis haberi. 4 Non videretur vnus quorumuis hominum Deus, nisi in quibusuis seruandis bonitatem suam ostenderet: nec vnus videretur Dei & quorumuis hominum mediator Christus, humana cum quibusuis hominibus communi natura assumpta, nisi pro quibusuis satisfecisset, & pro quibusuis intercederet. 5 Confirmatio, Quoniam ipsis etiam gentibus nunc patefactum est salutis arcanum, ipso Apostolo ad hoc munus propriè designato, quo quidem fideliter & sincerè fungatur.

7 ||Cuius constitutus sum ego præco & Apostolus, (veritatem dico per Christum, non mentior) doctor *inquam* Gentium, cũ fide ac veritate.

8 [6]Velim igitur viros precari in quouis loco, puras manus attollentes absque ira & disceptatione.

9 [7]||Itidem & mulieres amictu honesto, cum verecundia & modestia ornare sese, non cincinnis, vel auro, vel margaritis, vel pretioso vestitu:

10 Sed (quod decet mulieres pietatem spondentes) operibus bonis.

11 Mulier cum silentio discito cum omni subiectione.

12 ||Mulieri enim docere non permitto, [8] neque authoritatem vsurpare in virum, sed esse in silentio.

13 [9]||Adam enim prior formatus est, deinde Eua.

14 [10]Et Adã non fuit seductus: ||sed mulier seducta, causa transgressionis fuit.

15 [11]Seruabitur tamen liberos gignendo, si manserit in fide ac charitate, & sanctificatione cũ modestia.

CAP. III.

1 F[1]Idus *est hic* sermo, [2]Siquis episcopatum appetit, præclarum opus desiderat.

2 ||Oportet igitur episcopum irreprehensum esse, vnius vxoris virum, vigi-

7 Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος, (ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι) διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ.

8 Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ.

9 Ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετ' αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς, μὴ ἐν πλέγμασιν, ἢ χρυσῷ, ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ·

10 Ἀλλ' (ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν) δι' ἔργων ἀγαθῶν.

11 Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ.

12 Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ.

13 Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα.

14 Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη· ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονε.

15 Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης.

Κεφάλαιον γ΄

1 Πιστὸς ὁ λόγος, Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ.

2 Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον

6 De personis disseruit, pro quibus concipiendæ sint preces: nunc verò etiam locorum discrimen sublatũ docet. Olim enim vna gẽs vno tantũ certo loco ad publicum cultũ conueniebat: nunc verò vbiuis (rite tamẽ & ordine) Ecclesiæ cogũtur & ad Deũ publicè communibus precibus colendum conueniuntur, nec de gẽte, aut corporis purificatione, aut loco, sed de animo ab omni offẽsione puro, & certa fiducia pleno, laborãdum est.
2.*Tim*.1.11
2.*Pet*.3.1
1.*Cor*.14.34
7 Tertio loco statuit vt mulieres honesto & ab omni luxu alieno habitu, modestè & in silentio in publicis cœtib^9 discant.
Gen.1.27
Gen.3.6
8 Primũ argumentũ, cur mulieribus in Ecclesia non liceat docere, quoniam hoc modo suprà viros collocarentur, quorũ videlicet essẽt magistræ. quod repugnat Dei ordinationi.
Tit.1.6

9 Hanc Dei ordinationem qua viro subest mulier, primùm probat ex eo quòd Deus mulierẽ posteriorem creauit viri causa. 10 Deinde, quia post peccatum hæc pœna inflicta est mulieri, per quã vir deceptus est. 11 Obiter inserit consolationẽ, non impedire hanc subiectionẽ quominus & ipsæ mulieres perinde vt viri seruentur, si sese in coniugalibus illis oneribus, cũ fide & charitate sanctas & modestas præbuerint. 1 Absoluta tractatione tum de doctrina & docendi ratione, tum de publicis precibus, tertio nunc loco ad personas ipsas accedit, agens primùm de Pastoribus, deinde de Diaconis: vtitúrque præfatione, vt certos esse hos Canonas norit Ecclesia. 2 Episcopatus, siue ministerium Verbi, non est otiosa dignitas, sed opus, & quidem præclarum: ac proinde multis virtutibus & domi & foris Episcopum ornatum esse oportet. Itaque & doctrinæ, & facultatum siue donorum, & vitæ examen, præeat futuræ electioni necesse est.

λαιον, σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον, διδακτικόν·

lantem, sobrium, compositum, hospitalem, aptum ad docendum:

3 Μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ· ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον.

Non vinosum, nõ percussorem, non turpiter lucri cupidum: sed moderatum, alienum à pugnis, alienum ab auaritia:

4 Τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος·

Qui suæ domui bene præsit, qui liberos contineat in subiectione cum omni honestate:

5 (Εἰ δέ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;)

(Nã siquis ꝓpriæ domui præesse nescit, quomodo Ecclesiam Dei curabit?)

6 Μὴ νεόφυτον· ἵνα μὴ τυφωθεὶς, εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου.

Non nouitium: ne inflatus, in criminationem incidat diaboli.

7 Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν· ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.

Oportet autẽ eũ etiã bonũ habere testimoniũ ab extraneis: ne in probrũ incidat & laqueum diaboli.

8 Διακόνους ὡσαύτως σεμνοὺς, μὴ διλόγους, μὴ οἴνῳ πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς·

[3] Diaconos itidem honestos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpiter lucri cupidos:

9 Ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρᾷ συνειδήσει.

Tenentes mysteriũ fidei || cum pura conscientia.

10 Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἶτα διακονείτωσαν, ἀνέγκλητοι ὄντες.

Atque hi etiam probẽtur prius, deinde ministrent, si sint inculpati.

11 Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνὰς, μὴ διαβόλους, νηφαλαίους, πιστὰς ἐν πᾶσι.

[4] Vxores itidẽ honestas, nõ calumniosas, sobrias, fidas in omnibus.

12 Διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες, τέκνων καλῶς προϊστάμενοι καὶ τῶν ἰδίων οἴκων.

[5] Diaconi sint vnius vxoris mariti, qui liberis rectè præsint, & propriis domibus.

13 Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες, βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται, καὶ πολλὴν παῤῥησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Nam qui bene ministrauerint, gradum sibi bonũ acquirunt, & multã libertatem per fidem quę *est* in Christo Iesu.

14 Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἐλθεῖν πρὸς σὲ τάχιον.

[6] Hæc tibi scribo, sperãs fore vt celerius ad te veniam:

15 Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας.

Quòd si tardius venero, vt noris quomodo oporteat [7] in domo Dei versari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & stabilimentũ veritatis.

3 Diaconos quoque prius probari oportet, vt de eorum honestate, veritate, sobrietate, animo ab omni auaritia alieno, eruditione in fidei doctrina, bona denique cõscientia & integritate constet.

Suprà, 1.19

4 Inquirendum etiam in Pastorũ & Diaconorum vxores.

5 Polygamus (id est plures simul vxores habẽtes) sicut ad episcopatũ ita ne ad diaconiam quidẽ vocandi.

6 Peculiaria multa subiecturus ad quotidianum Pastoris munus spectãtia, præfatur de suo ad eum aduẽtu, vt eo magis solicitus sit Timotheus, ne quum aduenerit, negligentiæ coargui possit.

7 Pastori assiduò cogitandum est se in domo Dei viui versari, in qua conseruatur veritatis thesaurus.

8 Hac veritate cuius custos & conseruatrix est inter homines Ecclesia, ministerio Verbi propterea ibi constituto, nihil augustius esse potest. Docet enim res omnium maximas, nempe Deum in Christi persona, assumpta nostra natura, factum esse visibilem, cuius tamen in tanta infirmitate maiestas infinitis modis eluxit, adeò vt ipsos Angelos rei tantæ conspectus perculerit: qui deni que Gentibus prædicatus, ab eis receptus est, & nũc sursum in summum gloriæ gradum euectus.

1 Opponit veræ illi doctrinæ falsa dogmata quæ omnino futurum prædicit vt à quibusdã apostatis suggestione diaboli introducantur, & ita quidem vt minimè desint qui illis assentiantur.

2 Hæretici quantumcunque simulent sanctimoniã, nulla consciẽtia præditi sunt.

[8]Et sine cõtrouersia magnum est pietatis mysterium: Deus conspicuus factus est in carne, iustificatus est in Spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus, fides illi habita est in mũdo, sursum receptus est in gloriã.

CAP. IIII.

S[1]Piritus autem disertè dicit fore vt posterioribus temporibus desciscãt quidã à fide, spiritib[9] deceptorib[9] attẽdẽtes ac doctrinis dęmoniorũ,

[2]Per hypocrisin falsiloquorũ, quorũ conscientia cauterio resecta est,

[3]Prohibentium contrahere matrimonium, *iubentiũ* abstinere à cibis[4] quos Deus creauit[5] ad participãdũ[6] cum gratiarũ actione, fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem.

[7]Nam quicquid creauit Deus, bonũ *est*: nec quicquã reiiciendũ *est*, si cum gratiarũ actione sumatur.

[8]Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces.

[9] Hæc si subieceris fratribus, bonus eris minister Iesu Christi, innutritus in sermonibus fidei, bonæque doctrinæ quam assectatus es.

[10]Cæterùm profanas & aniles fabulas reiice: [11]sed exerce teipsum ad pietatẽ.

16 Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ
εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη
ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη
ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύ-
θη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ.

Κεφάλαιον δ̅

1 ΤΟ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει ὅτι ἐν
ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες
τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλά-
νοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων,
2 Ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυ-
τηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν,
3 Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρω-
μάτων ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάλη-
ψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπε-
γνωκόσι τὴν ἀλήθειαν.
4 Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ
οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριστίας
λαμβανόμενον.
5 Ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ
ἐντεύξεως.
6 Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς, ἐν-
καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν-
τρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως, καὶ τῆς
καλῆς διδασκαλίας ᾗ παρηκολούθηκας.
7 Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύ-
θους παραιτοῦ· γύμναζε δὲ σεαυτὸν
πρὸς εὐσέβειαν.

3 Duas falsæ istius doctrinæ species exprimit, nempe cælibatus legem, & delectum ciborum.

4 Eiusmodi doctrinas probat se meritò vocasse dæmoniacas, primum quod earum doctores de rebus alienis decernant. An enim ipsi cibos crearunt?

5 Secundò, quod finem cuius causa creati sunt à Deo omnes cibi, nempe vt iis frueremur, suis placitis euertant.

6 Tertiò, quod Deum hoc modo suo honore spolient, qui in illorum vsu velit celebrari. Simul autem declarat Apostolus, sobriè & cum bona conscientia vtendum illa Dei liberalitate.

7 Canonem Apostolicum de tollendo ciborum delectu falsæ illi doctrinæ opponit.

8 Is demùm bonis Dei donis legitimè vtitur qui illorum largitorem ex ipsius verbo agnoscunt & inuocant.

9 Conclusio cum exhortatione, vt Timotheus ista sedulo, velut ab Apostolo penè cum lacte hausta, Ecclesiis proponat.

10 Iterum sanam doctrinam opponit non modo falsæ illi & apostaticæ doctrinæ, sed etiam vanis omnibus & curiosis argutiis.

11 Non tantùm sana doctrina sed etiam pia & religiosa vita ministro Verbi opus est.

8 Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀ-
λίγον ἐστὶν ὠφέλιμος· ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς
πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔ-
χουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης.
9 Πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδο-
χῆς ἄξιος.
10 Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ ὀνει-
διζόμεθα ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ
ζῶντι, ὅς ἐστι σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων,
μάλιστα πιστῶν.
11 Παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε.
12 Μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρο-
νείτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λό-
γῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύ-
ματι, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ.
13 Ἕως ἔρχομαι πρόσεχε τῇ ἀναγνώ-
σει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ.
14 Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσμα-
τος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας,
μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυ-
τερίου.
15 Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι· ἵνα
σοῦ ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν.
16 Ἔπεχε σεαυτῷ, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ·
ἐπίμενε αὐτοῖς. τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυ-
τὸν σώσεις καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου.

Κεφάλαιον ε.

1 Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ
παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρους
ὡς ἀδελφούς·
2 Πρεσβυτέρας, ὡς μητέρας· νεωτέ-
ρας, ὡς ἀδελφὰς, ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ.
3 Χήρας τίμα τὰς ὄντως χήρας.

8 [12]Nam corporalis exer
citatio paululũ habet vti-
litatis: at pietas ad omnia
vtilis est, vt quæ promis-
sionem habeat vitæ præ-
sentis ac futuræ.
9 [13]Fidus *est* hic sermo, &
dignus qui omnibus mo-
dis recipiatur.
10 Nam idcirco etiam fa-
tigamur & probris affici-
mur quòd speremus in
Deo viuo, qui est conser-
uator omniũ hominum,
maximè *vero* fidelium.
11 Hæc denuntia & doce.
12 [14]Nemo tuam iuuentutẽ
despiciat, sed esto exẽplar
fideliũ in sermone, in con
uersatione, in charitate, in
spiritu, in fide, ĩ puritate.
13 [15]Interim dum venio, at-
tende lectioni, exhorta-
tioni, doctrinæ.
14 Ne negligito donum
quod in te est, quod datũ
est tibi ad prophetãdum,
cum impositione manuũ
presbyterii.
15 Hæc exerce, in his esto:
vt tuus profectus manife-
stus sit inter omnes.
16 Attende tibiipsi & do-
ctrinæ: persiste in istis. id
enim si feceris, & teipsum
seruabis & eos qui te au-
dierint.

CAP. V.

1 [1]SEniorem ne increpa-
to, sed hortare vt patrẽ
iuniores, vt fratres:
2 Mulieres natu grãdiores
vt matres: iuniores, vt so-
rores, cũ omni puritate.
3 [2]Viduas honora quæ
verè viduæ sunt.

12 Pietas in spirituali cultu posita est, non in externæ vitæ austeritate, quæ etsi rectè vsurpata aliquem vsum habet, tamẽ nullo modo cum pietate est conferẽda. Prodest enim illa per accidens, ista verò promissionem habet præsentis & futuræ vitæ.

13 Digressio, in qua ostendit eos q pietati student, etiamsi ærumnis & probris vexetur, idcirco tamẽ non esse miseros vt cæteros homines, quũ ob eandẽ causam minimè affligantur ꝓpter quam cæteri, & longè dispar sit ipsorum exitus. Quomodo enim suos Dominus desereret, qui suos etiam hostes sua beneficentia dignatur? quam doctrinã monet sedulo esse inculcandam.

14 Iam ad exhortationẽ illam redit, ostendens quæ sint veræ Pastoris virtutes, quibus, etiamsi desit ætas, reuerentiam sibi conciliet, nempe & oratio & vita, charitatis, zeli, fidei & puritatis testes: litui verò, infularũ, annuli, pallii & puerilium huiusmodi ineptiarum nulla vsquam mentio.

15 Pastoris priuatum exercitium est, assidua Scriptura lectio, ex qua hauriat exhortationis & doctrinæ materiam, & sibi & aliis saluificæ.

1 De mediocritate in priuatis reprehensionibus, secundum ætatis & sexus gradus seruanda.

2 De viduarum cura constituit hos Canonas Apostolus.

3 Liberi & nepotes viduarum parẽtum pro viribus curã gerunto.

4 Prima ratio, Quoniam sibiipsis quod suis impẽdũt.

5 Altera, Quoniam natura ipsa docet maioribus vicem rependere.

6 Tertia, Quoniã Deo gratũ est hoc officium.

7 Secundus Canõ, Verè viduarũ (id est quæ inopes & suorum præsidio destitutæ sunt, & piè ac religiosè viuunt) curam Ecclesia suscipito.

8 Tertius Canõ, Viduæ in luxu degẽtes, & suæ familiæ curam negligentes, inter apostatas & ipsis infidelibus deteriores censentor.

9 Quart⁹ Canõ, In viduarum Ecclesiæ ministrantiũ album nulla sexaginta annis minor admittitor, ab omni impudicitiæ probro immunis, de cuius diligentia, charitate, & integritate, idoneis testibus constet.

10 Ratio prima cur iuniores viduæ ad ministeriũ nõ admittantur, Quoniã videlicet ꝓpter ætatis leuitatem excusso tandẽ onere sibi à Christo imposito, de repetendo potius matrimonio cogitant: quo fit vt ministerium deserant cui se obstrinxerant.

11 Altera ratio, Quòd pleræque sint garrulæ & curiosæ, & neglecta muneris sui cura, discursatrices.

12 Quintus Canon, Viduæ iuniores nubunto, & sanctè familias suas regunto.

[3] Quòd si qua vidua liberos aut nepotes habet, discant in primis [4] *in* propriã domum pietatem exercere, [5] & vicem rependere parẽtibus. [6] hoc enim est honestũ & acceptũ corã Deo.

[7] Porro quæ verè vidua est ac sola, sperat in Deo, & permanet in supplicationibus & precibus nocte ac die.

[8] At quæ in luxu viuit, *ea* viuens mortua est.

Hæc igitur denuntiato, vt sint irreprehensæ.

Quòd si qua suis & maximè domesticis nõ prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior.

[9] Vidua allegatur nõ minor annis sexaginta, quæ fuerit vnius viri vxor:

In operibus bonis idoneo testimonio ornata: si liberos educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subuenit, si omne bonum opus est assiduè sectata.

[10] Porro iuniores viduas recusa: postquam enim lasciuire cœperint aduersus Christũ, nubere volunt:

Ex eo damnandæ quòd primã fidem reiecerint.

[11] Simul autem etiam otiosæ discũt circumiredomos: imò nõ solùm otiosæ, sed etiam nugaces & curiosæ, garrientes quæ non oportet.

[12] Velim igitur iuniores nubere, liberos gignere, domũ administrare, nullã occasionem dare aduersario ad maledicendum.

4 Εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει,
μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον
εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς
προγόνοις. τοῦτο γάρ ἐστι καλὸν καὶ ἀπό-
δεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.
5 Ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλ-
πικεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεή-
σεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας.
6 Ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε.
7 Καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπί-
ληπτοι ὦσιν.
8 Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν
οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ
ἔστιν ἀπίστου χείρων.
9 Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐ-
τῶν ἑξήκοντα, γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή,
10 Ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἀ-
ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁ-
γίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐ-
πήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκο-
λούθησε.
11 Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν
γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γα-
μεῖν θέλουσιν·
12 Ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην
πίστιν ἠθέτησαν.
13 Ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι πε-
ριερχόμεναι τὰς οἰκίας· οὐ μόνον δὲ ἀρ-
γαὶ, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι,
λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα.
14 Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν,
τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, μηδεμίαν ἀ-
φορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδο-
ρίας χάριν.

15 Ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ.

16 Εἴ τις πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ.

17 Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν· μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ.

18 Λέγει γὰρ ἡ γραφή, Βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις. Καί, Ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ.

19 Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.

20 Τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.

21 Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν.

22 Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει.

23 Μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας.

24 Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν.

15 Iam enim nonnullæ deflexerunt, sequutæ Satanam.

16 [13]Quòd siquis fidelis aut siqua fidelis habet viduas, eis subuenito,&non oneratorEcclesia, vt iis quę verè viduæ sunt subueniat.

17 [14]Qui bene præsunt presbyteri duplici honore digni habētor:maximè qui laborant in sermone & doctrina.

18 Dicit enim Scriptura, ||Boui trituranti non obligabis os.Et,||Dignus est operarius mercede sua.

19 [15]Aduersus presbyterum accusationem ne admittito,nisi sub duobus aut tribus testibus.

20 [16]Eos qui peccant, corã omnibus argue,vt & reliqui timeant.

21 [17]||Obtestor in cõspectu Dei,&Domini Iesu Christi, & electorum Angelorum, vt hæc serues,absque eo vt vnũ alteri pręferas,nihil faciens in alteram partem declinando.

22 [18]Manus citò necui imponito,neque cõmunicato peccatis alienis:temetipsum purum serua.

23 [19]Ne amplius esto abstemius:sed vino pauculo vtere, propter stomachum tuũ & crebras tuas ĩfirmitates.

24 [20]Quorundã hominũ peccata antè manifesta sunt, pręeũtia dãnationi:quosdam verò subsequuntur:

13 Sextus Canon, Fideles priuatim quantum fieri potest, suas viduas iuuanto, nec istis sumptibus Ecclesia grauator.

14 Iam quomodo cũ presbyteris,id est pastorib⁹, denique disciplinæ Ecclesiæ præfectis se gerere debeat q eorum collegio præest,his præscriptis canonibus dissterit.Primus Canon : De Presbyteris officio suo bene fungentibus, honeste sustẽtandis, Ecclesia, sicut De⁹ ipse præcepit, in primis laborato.

*Deut.*25.4
1.*cor.*9.9
*Matth.*10.10
*luc.*10.7
Infrà,6.13

15 Secũdus Canon, Accusatio aduersus presbyterũ, nisi prius auditis duobus aut trib⁹ testib⁹ ne admittitor.

16 Tertius Canon, Presbyteri sic cõuicti, palã coarguuntor,vt sint aliis exẽplo.

17 Quartus Canon, In Ecclesiasticis (præsertĩ aduersus ipsos presbyteros) cognitionib⁹, quibus Deus ipse & Dominus Iesus Christus Angelorum multitudine stipatus interest,summa, sine vllo præiudicio & personarũ respectu,sinceritas obseruator. 18 Quintus Canon, Neminem antistes leuiter ordinato : nullius hac in re stultitiæ aut minus recto affectui fauens,alienam culpam in se deriuato. siquid à collegis peram fiat,is suam conscientiã puram seruato. 19 Sextus Canon,Presbyteri in victus ratione, suæ valetudinis moderatam rationem habento. 20 Quoniam vt summa diligentia adhibeatur, irrepunt tamen ad ministerium hypocritæ,monet Pastores Apostolus ne hac re perturbeatur,vel quicquã propterea de sua in inquirendo diligentia remittant,quia Dominus peccatis eiusmodi hominum detegendis suum tempus constituit,nostrum autem est culpam tantùm præstare:

21 Alia con solatio ad eos spectās q calū niis interdū opprimūtur.

1 Subiicit etiam Canonas de seruorū officio in dominos: qua de re non dubiū est quin tunc multæ fuerīt agitatæ quæstiones ab iis qui ex Euangelio arripiūt publici pertur bandi status occasiones. Primus autē Canō est, Serui fideles, dominos infideles nacti, nihilominus summa fide eis seruiunto.

2 Ratio, ne Deus videri possit Euangelii doctrina homines ad rebellionem & res oēs malas incitare.

3 Secundus Canon, Fideles serui dominos fideles nacti, ne fraterno nomine abutūtor, sed tanto libentius eis obsequuntor.

4 Cōclusio vniuersalis, hæc omnia nō tātùm esse simpliciter docēda, sed etiā cū exhortationibus sedulò inculcanda.

5 Eos qui in sermonib⁹ Christi (.i. doctrina pietatis) nō acquiescentes, in vanis quæstionibus (vana enim sunt alia omnia) & se & alios fatigant, grauissimè dānatos extra Ecclesiam eiicit, vt superbos, qui in Christi doctrina non acquiescant: vt mendaces impostores, qui meram vanitatem crepent: vt insanos, qui de rebus nihili tantopere laborent: vt pessimas pestes, qui sint maximarū contentionū authores, & mentes ac iudiciū hominum corrūpant: denique vt profanos & impios, qui pretioso illo pietatis ac religionis nomine ad turpe lucrū abutantur. 6 Venustè detorquet nomen quæstus, cōfitens pietatē esse maximū lucrū, sed diuersa prorsus ratione, quoniā videlicet verā sufficientiā affert. 7 Stultitiā eorū irridet qui rebus caducis adeo cupidè inhiant vt expleri nullo modo possint, quū tamen eo quod supra modū est frui nō possint.

21 Itidem & bona opera antè manifesta sunt: & ea quæ secus habēt, occultari non possunt.

CAP. VI.

1 Qvicunque sub iugo sunt serui, suos dominos omni honore dignos ducūto, 2 ne nomen Dei & doctrina blasphemetur.

3 Qui verò fideles habent dominos, ne *eos* despiciāt quòd fratres sint: sed potius inseruiant, quòd fideles sint ac dilecti, vt qui sint beneficii *Dei* participes. 4 Hæc doce, & exhortare.

5 Siquis diuersam docet doctrinam, neque accedit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ,

Is turget, nihil sciēs, sed insaniens circa quæstiones ac verborū pugnas: ex quibus nascitur inuidia, lis, maledicentiæ, suspiciones malæ,

Peruersæ exercitationes hominum mente corruptorum, & qui priuati sūt veritate, & quæstui habēt pietatem. secede ab iis qui eiusmodi sunt.

6 Est autē quæstus magnus pietas cū animo sua sorte contento.

7 Nihil enim intulimus in mundum, videlicet nec efferre quicquam possumus.

Sed habentes alimenta & quibus tegamur, his cōtenti erimus.

25 Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστι· καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα, κρυβῆναι οὐ δύναται.

Κεφάλαιον ϛ

1 Ὅσοι εἰσὶ ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν· ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται.

2 Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας μὴ καταφρονείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν· ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοί, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. Ταῦτα δίδασκε, καὶ παρακάλει.

3 Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ,

4 Τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημίαι, ὑπόνοιαι πονηραί,

5 Παραδιατριβαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων.

6 Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετ' αὐταρκείας.

7 Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα.

8 Ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα.

Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπί- 9
πτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα, καὶ
ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλα-
βεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώ-
πους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν.
Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ 10
φιλαργυρία· ἧς τινὲς ὀρεγόμενοι ἀπε-
πλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς
περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς.
Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ταῦτα 11
φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν,
πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πρᾳότητα.
Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς 12
πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς,
εἰς ἣν καὶ ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγησας
τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν
μαρτύρων.
Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ 13
ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰη-
σοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πι-
λάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν·
Τηρῆσαί σε τὴν ἐντολήν, ἄσπιλον, 14
ἀνεπίληπτον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος
καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασι- 15
λευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων·
Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰ- 16
κῶν ἀπρόσιτον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώ-
πων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται· ᾧ τιμὴ καὶ
κράτος αἰώνιον. ἀμήν.
Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, πα- 17
ράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπι-
κέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι, ἀλλ' ἐν τῷ
Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλου-
σίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν·

[8] Qui autem volunt dite-
scere, incidunt in tétatio-
nem & laqueum, & cupi-
ditates multas amentes &
damnosas, quæ demergũt
homines in exitium& in-
teritum.

Siquidem radix omniũ
malorum est amor pecu-
niæ: quam quidã dum ap-
petunt, aberrarunt à fide,
& seipsos transfixerũt do-
loribus multis.

[9] Tu verò, homo Dei, ista
fuge: sectare autem iusti-
tiam, pietatem, fidem, cha
ritaté, tolerantiã, lenitaté.

Decerta præclarum cer
tamen fidei: apprehéde vi
tam æternam, cuius causa
& vocatus es, & professus
præclaram professionem
coram multis testibus.

[10] ‖Denuntio tibi corã
Deo qui viuificat omnia,
& Iesu Christo, qui‖testa-
tam fecit corã Pontio Pi-
lato bonam illam profes-
sionem:

Vt serues hæc mandata
maculæ & culpæ omnis
expers, vsque ad illustrem
illum aduentum Domini
nostri Iesu Christi:

Qué temporibus suis o-
stédet ille‖beatus & solus
Princeps, Rex regũ & Do-
minus dominorum:

Qui solus habet immor-
talitaté, lucé habitans in-
accessam, ‖quem vidit ne-
mo hominum, neque vi-
dere potest: cui honor &
robur æternum. Amen.

[11] Iis qui diuites sunt in
hoc seculo, denuntia ne ef
ferantur animo, ‖ neque
spem ponãt in diuitiis in-
certis, sed in Deo viuo,
qui præbet nobis omnia
copiosè ad fruendum:

8 Alia ratione Timotheum ab auaritia deterret, nempe quòd infinitas, eásque nocentissimas cupiditates secũ trahat, quib⁹ seipsos auari excarnificant, eoúsque vt fidem etiam & salutem sua n abiiciant.

9 Peculiaris exhortatio ad varias virtutes, quibus pastores in primis ornatos esse oporteat.

10 Grauissima obtestatio, vt summa fide superiora omnia seruentur, intentis in Iesu Christi aduentum oculis, cuius gloria vano huius mundi splendori, & potentia omnib⁹ impiorum terricula mentis sit opponenda.
Suprà, 5.21
Matth. 27.11
iohan. 18.37
Suprà, 1.11
apocal. 17.14, & 19.16
Iohan. 1.18

11 Addit veluti auctariũ, seuerã admonitionem ad diuites spectã té, vt inprimis à duab⁹ pestibus sibi caueant, superbia nimirũ & spe fallaci, quib⁹ tres excellentes virtutes opponit, spẽ in Deum illũ viuum, beneficentiam in proximum, & morum facilitatem.
Marc. 4.19
luc. 12.15

12 Laus beneficentiæ ab effectis, quòd sit firmũ Spiritus Dei in nobis habitãtis, ac proinde salutis nobis donandæ, testimonium. *Matth. 4.7. & 6.2.*

13 Præcipuã omnium superiorum admonitionum repetit, animo omnium ministrorum Verbi altius infigendam: nempe vt inanem sophisticces garrulitatem fugiant, in sinceræ doctrinæ simplicitate permaneutes.

18 Vt *aliis* benefaciant, vt
diuites sint operibus bo-
nis, faciles ad impartien-
dum, faciles conuictus:
19 [12]Recondentes sibiipsis
||fundamentum bonũ in
posterũ, vt apprehendant
æternam vitam.
20 [13]Timothee, depositum
serua, & auersare profa-
nos de rebus inanibus cla
mores, & oppositiones fal
sò nominatæ scientiæ:
21 Quam nonnulli prę se
ferentes, circa fidem aber-
rarunt à scopo. Gratia sit
tecum. Amen.

22 *Ad Timotheũ prior, missa fuit Laodicea, quæ est metropolis Phrygiæ Pacatianæ.*

18 Ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις κα-
λοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς·
19 Ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέ-
λιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβων-
ται τῆς αἰωνίου ζωῆς.
20 Ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην
φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους
κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδω-
νύμου γνώσεως·
21 Ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι, περὶ τὴν
πίστιν ἠστόχησαν. Ἡ χάρις μετὰ σοῦ.
Ἀμήν.

22 Πρὸς Τιμόθεον πρώτη ἐγράφη ἀπὸ Λαοδικείας, ἥτις ἐστὶ μητρόπολις Φρυγίας τῆς Πακατιανῆς.

Epistola Pauli Apostoli ad Timotheũ posterior.

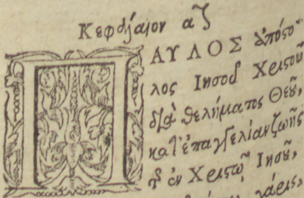
Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἡ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ δευτέρα.

1 Scopus epistolæ præcipuus est, Timotheum confirmare vt fortiter ad extremũ vsque perseueret, proposita primũ sua in eum beneuolẽtia, deinde commemoratis excellentibus donis quæ velut hæreditaria extare voluerat Dominus in Timotheo & ipsius maioribus, quæ quidem ipsũ tanto magis Deo obstringant. *Act. 22.3*

CAP. I.

1 PAVLVS Apostolus Iesu Christi per volũtatem Dei, secũdum promissionem vitæ quæ est in Christo Iesu,
2 Timotheo dilecto filio, gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & Christo Iesu Domino nostro.
3 [1]Gratiam habeo Deo, ||cui seruio à maioribus cum pura conscientia,

Κεφάλαιον α΄.

1 ΑΥΛΟΣ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
2 Τιμοθέῳ ἀγαπητῷ τέκνῳ, χάρις,
ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Χρι-
στοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.
3 Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω
ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει,

ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

4 Ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ·

5 Ὑπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως, ἥτις ἐνῴκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι καὶ τῇ μητρί σου Εὐνίκῃ· πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ ἐν σοί.

6 Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.

7 Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ.

8 Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ· ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ.

9 Τοῦ σώσαντος ἡμᾶς, καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ· οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων·

10 Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ εὐαγγελίου.

11 Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κῆρυξ καὶ ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν.

12 Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω· ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι. οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

vt assiduam tui memoriã teneo in precibus meis nocte ac die:

4 Desiderans te videre, memor tuarum lacrymarum, vt gaudio replear:

5 Reuocans in memoriã eam quæ in te est non simulatam fidem, quæ habitauit prius in auia tua Loide, & matre tua Eunica: persuasus sum autẽ quòd in te quoque.

6 Quam ob causam suggero tibi vt exuscites donum Dei quod est in te per impositionem manuũ mearum.

7 [2] Non enim dedit nobis Deus spiritum timiditatis, sed roboris, & charitatis, & sanitatis animi.

8 [3]Ne igitur te pudeat testimonii Domini nostri, neque te pudeat mei, qui sũ captiuus ipsius: sed esto particeps afflictionũ Euangelii, ex potentia Dei:

9 [4]Qui seruauit nos, & vocauit || vocatione sancta: non ex operibus nostris, sed ex suo ꝓposito, & gratia, quæ data quidem est nobis in Christo Iesu || ante tempora secularia:

10 Sed patefacta nunc est per illustrem illum aduentum seruatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucẽ produxit ac immortalitatem per Euangelium.

11 [5]||Cuius constitutus sum ego præco & Apostolus, ac doctor Gentium.

12 [6]Quã ob causam & hæc patior: [7]neque erubesco. noui enĩ cui crediderim, & mihi persuasum est eũ posse depositum meum in illum diem seruare.

2 Difficultatibus ingruẽtibus monet inuictam Spiritus virtutem opponẽdam, qua sumus à Deo donati.

3 Crucis ignominiã nõ modò probrosã esse negat, sed etiam honorificentissimã esse probat: primùm quòd Euangeliũ cuius causa pii affligũtur sit testimonium Christi: secũdo quòd in illis demũ eluceat sũma Dei virtus.

4 Ostendit quãtis beneficiis Deus fortiter asserẽdæ suæ gloriæ cũ salute nostra coniũctæ nos obstrinxerit, commemoratis salutis nostræ causis, nẽpe gratuito illo & æterno Dei proposito de nobis in Christo venturo seruãdis, vnde factũ sit vt à Deo tandẽ gratis per Euãgelii prædicationẽ, ad Christũ mortis destructorẽ & immortalitatis authorem vocaremur.

1.Cor.1.1
Rom.16.25
ephes.1.4
coloss.1.26
tit.1.2
1.Tim.2.7

5 Euangeliũ illud est quod prædicauit Apostolus.

6 Apostolatum suũ inexpectato argumento confirmat, nẽpe ꝙ mundus illud ferre non posset, ac proinde ipsum eius præconem persequeretur.

7 Proposito suo exemplo ostendit quomodo futurum sit vt nos crucis Christi non pudeat, nempe si certi simus Deum & posse & velle salutem quam veluti penes se depositam habet, nobis in illum diem seruare.

8 Exprimit qua potissimū in re oporteat ipsū esse quā constantissimum, nempe & in ipsa doctrina, cuius epitomæ sunt fides & charitas: deinde in ipsa eius tradendæ ratione, cuius velut expressam effigiem in Apostolo Timotheus cognouerat.

9 Amplificatio à dignitate tantæ rei penes ministros depositæ.

10 Occupatio, arduū quidē esse id præstare, sed potentissimū esse Dei Spiritū qui sua virtute nos intus donarit.

11 Occurrit offēdiculo ꝓpter apostatas quosdam exorto, eorum etiam nomina exprimendo, vt ab omnibus dignoscerentur. Sed iis opponit vnius hominis singularem fidem, vt vel vnicum bonū exemplū malis omnibus præponderet.

1 Conclusio superioris exhortationis, addita tamen declaratione, nō seruari depositū ab iis qui illud intus cōtineāt, sed ab iis potius qui quā liberalissimè cum aliis id communicēt, vt hoc modo quamplurimi fiant eius participes, sine vllo cuiusquam detrimento.

[8]Exemplar teneto sanorum sermonū, quos à me audisti cum fide & charitate quæ *est* in Christo Iesu. 13

Ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

[9] Præclarum depositum 14
serua [10] per Spiritū sanctū qui inhabitat in nobis.

Τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν.

[11]Nosti hoc, auersatos 15
me fuisse omnes qui sunt in Asia: ex quibus est Phygellus & Hermogenes.

Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὧν ἐστι Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης.

Præstet misericordiam 16
Dominus Onesiphori familiæ: quoniam sæpe me recreauit, & catenā meam non erubuit.

Δῴη ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ· ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἄλυσίν μου οὐκ ἐπῃσχύνθη.

Imò quum esset Romæ, 17
studiosissimè quæsiuit me, & inuenit.

Ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαιότερον ἐζήτησέ με, καὶ εὗρε.

Det ei Dominus vt in- 18
ueniat misericordiā apud Dominū in die illo. quā multa etiā Ephesi subministrarit, tu optimè nosti.

Δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις.

CAP. II.

Κεφάλαιον β΄.

T[1]V igitur, fili mi, corroborare per gratiā quæ est in Christo 1
Iesu:

Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Et quæ audisti à me in- 2
ter multos testes, hæc cōmitte fidelibus hominibus, qui sint idonei ad alios quoque docendos.

Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι.

[2]Tu igitur feras laborē 3
vt bonus miles Iesu Christi.

Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Nemo qui militat im- 4
plicatur vitæ negotiis, vt ei placeat à quo delectus est miles.

Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ.

[3] Quòd si certet etiam a- 5
liquis, non coronatur nisi legitimè certauerit.

Ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.

2 Alia admonitio, Ministerium Verbi esse spiritualem militiam, qua nemo sic fungi possit vt imperatori suo placeat, nisi omnibus auocamentis semel valedicat.

3 Tertia admonitio, Ministerium esse instar gymnici certaminis, in quo nemo coronetur nisi ex præscriptis legibus certauerit, quantumuis duræ & difficiles fuerint.

6 Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.

7 Νόει ἃ λέγω· δῴη γὰρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι.

8 Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβίδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου·

9 Ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται.

10 Διὰ τοῦτο πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου.

11 Πιστὸς ὁ λόγος. εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν·

12 Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀρνούμεθα, κἀκεῖνος ἀρνήσεται ἡμᾶς.

13 Εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται.

14 Ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου μὴ λογομαχεῖν, εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων.

15 Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ Θεῷ, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

16 Τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο· ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας.

[4]Agricolã oportet prius laborando fructus percipere.

[5]Considera quæ dico. Det igitur tibi Dominus intelligentiã in omnibus.

[6]Memento Iesum Christum resurrexisse ex mortuis, *factum* ex semine Dauid, secundum Euangeliũ meum:

[7]In quo, velut facinorosus, affligor vsque ad vincula: sed sermo Dei nõ est vinctus.

Ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutẽ consequantur quæ est in Christo Iesu, cũ gloria æterna.

[8]Fidus *est hic* sermo.||nã si cum *eo* mortui sumus, cum *eo* etiam viuemus:

Si toleramus, etiam cũ *eo* regnabimus: ||si abnegamus, & ille abnegabit nos:

Si infidi sumus, ||ille *tamen* fidus manet, negare seipsum non potest.

Hæc suggere, obtestans coram Domino ne verborum pugnas sequãtur: quod nullam adfert vtilitatem, *imo* auditores subuertit.

[9]Stude teipsum probatum sistere Deo, operariũ qui non erubescat, & qui rectè sermonem veritatis secet.

Profanos autem de rebus inanibus clamores cohibe: [10]ad maiorem enim procedent impietatem.

4 Alia similitudo eodem spectans, Non sperandã messem nisi præeunte arationis & sationis labore.

5 Omnia ista ne intelligi quidẽ, nẽdum præstari possunt, nisi petita & data à Deo intelligentia.

6 Duo capita nostræ fidei, ab hæreticis perpetuo oppugnata, diserte cõfirmat, quorum vnũ, nẽpe Christum esse verum illum Messiam, hominem ex Dauidis semine factum, est nostræ salutis basis: alterũ est eiusdẽ vertex, nempe eũ resurrexisse ex mortuis,

Rom.6.5
Matth.10.33
mar.8.38
Rom.3.3, & 9.6

7 Occupatio, Se quidẽ instar sceleratorum in vinculis teneri, sed causã non esse cur propterea nõnulli fidẽ detraherẽt eius Euangelio: quũ Deus nihilominus ipsius ministerio benediceret, imò etiam huius captiuitatis & patientiæ suæ exemplum, Ecclesiam multis modis cõfirmaret in vitæ melioris expectatione.

8 Quarta admonitio, Nõ de verbis & quæstionib⁹ non modo inutilibus, sed etiam plerunque damnosis, esse decertandũ, sed de eo potius vt nos ad omne patientiæ genus, atque adeò ad mortem ipsam cum Christo (.i. pro Christi nomine subeundã) comparemus: quoniam sit certus ad vitam, & eam quidem gloriosissimam, aditus: sicut econtrario hominum perfidia nihil de veritate Dei decedit, certum autem exitium sibi accersunt homines.

9 Quinta admonitio, Ministrũ esse oportere non otiosum disputatorẽ, sed fidelẽ in veritatis sermone rectè distribuendo dispensatorem, adeò quidem vt etiam aliorum garrulam curiositatem cohibeat.

10 Astutiam Satanæ patefacit, qui ab his initiis exorsus, sẽsim nos pertrahit ad impietatem, serpente illo profanæ garrulitatis malo: quod tristi eorũ exemplo probat qui resurrectionẽ iam factã docebant.

11 Digressio, qua offendiculis ex illorum defectione exortis medetur: primò ostendens electos esse extra huiusmodi defectionis periculum: secundò, Deo notos illos esse, non nobis, ac proinde mirũ non esse si sæpe hypocritas pro veris fratribus habeamus: nobis autem dandam esse operã ne illorum similes simus, sed vt potius reipsa simus quod dicimur.
Rom. 9.21
12 Occupatio, Nõ cedere in patrisfamilias dedecus quòd in magna domo nõ habeat omnia eiusdem generis & visus vasa, sed curandum nobis esse vt vasa ad decus cõparata comperiamur.
1. *Cor.* 1.2
1. *Tim.* 1.4, & 4.7
tit. 3.9
13 Rediens vnde fuerat à ver. 16, digressus, monet vt in rebus seriis & ad pietatẽ ipsam spectantibus, sese exerceat.
14 Sexta admonitio, Vitãdam inprimis omnem animi acerbitatẽ, tum in docendis omnibus, tum etiã in reuocandis qui extra viã aberrarunt.

Et sermo eorum depascet vt gangræna: ex quibus est Hymenæus & Philetus: 17

Καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει· ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός·

Qui circa veritatem aberrarunt à scopo, dicentes resurrectionem iam esse factã: & subuertunt quorundam fidem. 18

Οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· καὶ ἀνατρέπουσι τήν τινων πίστιν.

[11] Solidum tamen fundamentum Dei stat, habẽs sigillum hoc, Nouit Dominus qui sint sui: &, Discedat ab iniustitia omnis qui nominat nomẽ Christi. 19

Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην, Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καί, Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Χριστοῦ.

[12] Cæterùm in magna domo non tantùm sunt vasa aurea & argentea, sed etiã lignea ac testacea: || & alia quidem ad decus, alia verò ad dedecus. 20

Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν.

Siquis igitur seipsum ab his expurgarit, erit vas ad decus, sanctificatum, & accommodũ vsibus Domini, & ad omne opus bonũ comparatum. 21

Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμήν, ἡγιασμένον, καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον.

[13] Iuueniles autem cupiditates fuge: sed sectare iustitiam, fidem, charitatẽ, [14] pacem || cum iis qui inuocant Dominum ex puro corde. 22

Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας.

|| Stultas autem & ineruditas quæstiones reiice, sciens eas gignere pugnas. 23

Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννῶσι μάχας.

Seruum autem Domini non oportet pugnare, sed placidum esse erga omnes, aptum ad docendũ, tolerantem malos. 24

Δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον·

Cum lenitate erudientem eos qui contrario animo sunt affecti: ecquando det eis Deus vt resipiscentes agnoscãt veritatẽ: 25

Ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας·

Et *elapsi* ex diaboli laqueo, à quo captiui tenẽtur, mentis sanitatem recipiant ad *præstandam* illius voluntatem. 26

Καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

Κεφάλαιον γ΄.

1 Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί.

2 Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι,

3 Ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι,

4 Προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι·

5 Ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι. καὶ τούτους ἀποτρέπου.

6 Ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτεύοντες τὰ γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις·

7 Πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα.

8 Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσεῖ, οὕτως καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν.

9 Ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον· ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.

10 Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ,

11 Τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχίᾳ, ἐν Ἰκονίῳ,

CAP. III.

1 [1]ILlud autẽ scito, ||fore vt extremis diebus instẽt tempora molesta.

2 Erunt enim homines sui amantes, auari, gloriosi, superbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impuri,

3 Charitatis expertes, nescii fœderis, calũniatores, intemperantes, immites, minimè amãtes bonorũ,

4 Proditores, præcipites, inflati, voluptatũ amãtes potius quàm amãtes Dei.

5 Habẽtes formã pietatis, sed qui vim eius abnegarĩt. [2]istos igitur auersare.

6 Ex his enim sunt isti qui irrepunt in familias, & captiuas ducũt mulierculas, onustas peccatis, actas cupiditatibus variis:

7 Semper discentes, sed quæ nunquam ad cognitionem veritatis venire possint.

8 ||Quemadmodũ autem Iannes & Iambres restiterunt Mosi, ita & hi resistũt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem.

9 [3]Sed non procedent amplius: nam amentia istorum euidens erit omnibus, vt & illorum fuit.

10 [4]Tu verò assequutus es doctrinam meam, vitæ meæ rationem, propositum, fidem, lenitatem, charitatem, tolerantiam:

11 Persequutiones, afflictiones quæ mihi acciderunt Antiochiæ, Iconii,

1.Tim.4.1
2.pet.1.3
iud.18

1 Septima admonitio, Nõ esse sperãdam Ecclesiã aliquã ĩcorruptã in hoc seculo, sed fore potius magnũ perditissimorum hominũ prouectum in ipso etiam Ecclesiæ sinu, q tamen summam pietatẽ & charitatem præ se ferant.

2 Cum eiusmodi hominibus non simplici errore sed peruersitate animi resistentibus veritati (quod ex eorum fructib⁹ apparet, quos hic graphicè prorsus describit) non est quòd ludatur opera, quum sint potius auersãdi.

3 Consolationem addit, Dominum tãdẽ istis omnẽ laruam detracturum.

Exo.7.11

4 Quominus ab eiusmodi hypocritis decipiamur, ꝓponendæ sũt nobis sanctorum seruorũ Dei virtutes, nec fugienda crux, quam illi vltro subierint, & quæ perpetua est veræ pietatis comes. Apostolica verò doctrina in primis est retinenda, cuius sũma est, nos fide in Christum Iesum seruari.

Lystris: quas persequutio-
nes sustinueri: sed ex om-
nib⁹ eripuit me Domin⁹.
12 Sed & omnes qui volũt
piè viuere in Christo Iesu,
persequutioné patientur.
13 Improbi auté homines
& impostores procedent
in peius, tum seducentes
alios, tum seducti *ipsi*.
14 At tu permane in iis
quæ didicisti & quæ tibi
concredita sunt, sciens à
quo didiceris:
15 Téque à puero sacras li-
teras nouisse, quæ te pos-
sunt sapientem reddere in
salute, per fidem quæ est
in Christo Iesu.
16 5||Tota Scriptura diuini-
tus *est* inspirata, & vtilis
ad doctrinam, ad redargu
tionem, ad correctionem,
ad institutionem quæ *est*
in iustitia.
17 Vt perfectus sit homo
Dei, ad omne opus bonũ
perfectè instructus.

CAP. IIII.

1 OBtestor igitur ego coram Deo & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est viuos & mortuos in illustri illo suo aduentu & regno suo:

2 Prædica sermonem, insta tempestiuè, intempestiuè: argue, obiurga, exhortare cũ omni lenitate & doctrina.

3 2Nam erit tempus quũ sanam doctrinam non tolerabunt: sed auribus prurientes, ipsi sibi pro suis cupiditatibus coaceruabunt doctores:

4 Et à veritate quidé aures auertent, ad fabulas verò conuertentur.

2.Pet.1.20

5 Octaua admonitio longè pretiosissima, Pastorem ex vno scripto Dei verbo sapere oportere, in quo perfectè tradátur quæcunque tum ad vera dogmata cognoscenda & stabilienda, falsa verò refellenda: tum ad malos quidẽ mores corrigendos, bonos auté instituendos spectant.

1 Summa & præcipua omnium admonitionum, ac proinde grauissima obtestatione sancita, hæc est, vt sãcta etiã quadam cum importunitate proponatur Dei verbum, prout fert necessitas: ita tamen vt solidũ doctrinæ fundamentũ substernatur, & acrimonia omni sancta lenitate temperetur.

2 Captandæ iam olim fuerunt fidis pastorib⁹ omnes occasiones, hominibus mox ad suas fabulas vltro reuersuris.

ἐν Λύστροις· οἵους διωγμοὺς ὑπήνεγκα. καὶ
ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος.
Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς
ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται.
Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες
προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ
πλανώμενοι.
Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπι-
στώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες·
Καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμ-
ματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι
εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως τῆς ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ.
Πᾶσα γραφὴ, θεόπνευστος, καὶ ὠφέ-
λιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγ-
χον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν
τὴν ἐν δικαιοσύνῃ.
Ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος,
πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος.

Κεφάλαιον δ΄

Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐνώπιον
τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ
νεκροὺς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ
τὴν βασιλείαν αὐτοῦ·
Κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαί-
ρως, ἀκαίρως· ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, πα-
ρακάλεσον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ
διδαχῇ.
Ἔσται γὰρ καιρὸς ὅτε τῆς ὑγιαινούσης
διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται· ἀλλὰ κατὰ τὰς
ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύ-
σουσι διδασκάλους, κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν·
Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀ-
κοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους
ἐκτραπήσονται.

Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.

5 [3]At tu vigila in omni-
bus, perfer, opus perage
euãgelistæ, ministerii tui
plenam fidem facito.

3 Mũdi perfidia debet fidos ministros eò magis solicitos reddere.

Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε.

6 [4]Nam ego iam libor, &
tempus meæ resolutionis
instat.

4 Prædicit proximũ suũ obitum, pulcherrimo inuictæ constantiæ & certæ spei exemplo.

Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα.

Certamen illud pręcla-
7 rũ decertaui, cursum cõ-
summaui, fidem seruaui.

Λοιπόν, ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

8 Quod superest, reposita
est mihi iustitiæ corona,
quam reddet mihi Domi-
nus in illo die, iustus ille
iudex: non solùm autem
mihi, sed & omnibus qui
expetiuerint illustrem il-
lum ipsius aduentum.

Σπούδασον ἐλθεῖν πρός με ταχέως.

9 [5]Stude venire ad me citó.

5 Vltima pars epistolæ, grauissimas aduersus quosdã querelas, & singularis vbique pietatis, ac indefessi animi exẽpla præbens.

Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην· Κρήσκης εἰς Γαλατίαν, Τίτος εἰς Δαλματίαν.

10 Nam Demas me dereli
quit, amplexus pręsens se-
culũ, & profectus est Thes
salonicam: Crescens in Ga
latiam, Titus in Dalmatiã.

Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβὼν ἄγε μετὰ σεαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν.

11 ||Lucas mecum est so-
lus. Marcum assumptum
adduc tecum: est enim mi
hi perutilis ad ministeriũ.

Coloss. 4. 9

Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἔφεσον.

12 Porro Tychicum misi
Ephesum.

Τὸν φελόνην ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρῳάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας.

13 Penulam quam reliqui
Troade apud Carpum, ad-
fer quum venies, & libros,
maximè membranas.

Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο· ἀποδώη αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

14 Alexander faber æra-
rius multa mala mihi ex-
hibuit: reddat ei Dominus
secundum facta ipsius.

Ὃν καὶ σὺ φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις.

15 Quem & tu caue: vehe-
menter enim restitit ser-
monibus nostris.

Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον (μὴ αὐτοῖς λογισθείη)

In prima mea defensio-
16 ne nemo mihi adfuit, sed
omnes me deseruerunt:
(ne illis imputetur)

Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με· ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα

Sed Dominus mihi
17 adfuit, & corroborauit
me: Vt per me fieret

fides præconii quod audirēt omnes Gētes: & ereptus fui ex ore leonis.

πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἐῤῥύσθην ἐκ στόματος λέοντος.

18 Et eripiet me Dominus ab omni opere malo, seruabítque regno suo cælesti: cui gloria in secula seculorum. Amen.

Καὶ ῥύσεταί με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

19 Saluta Priscam & Aquilam, & ||Onesiphori familiam.

Supra, 1.16

Ἄσπασαι Πρίσκαν καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκον.

20 Erastus mansit Corinthi. Trophimum autem reliqui Mileti ægrotantē.

Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ. Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα.

21 Stude venire ante hyemē. Salutat te Eubulus & Pudens & Linus & Claudia, & fratres omnes.

Σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν. Ἀσπάζεταί σε Εὔβουλος, καὶ Πούδης, καὶ Λῖνος, καὶ Κλαυδία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες.

22 Dominus Iesus Christus *sit* cum spiritu tuo. Gratia *eius sit* vobiscum. Amen.

Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου. ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.

Scripta est Roma posterior ad Timotheum, qui primus Ephesi ordinatus fuit Episcopus, quum Paulus iterum sisteretur Cæsari Neroni.

Πρὸς Τιμόθεον δευτέρα τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα, ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης, ὅτε ἐκ δευτέρου παρέστη Παῦλος τῷ Καίσαρι Νέρωνι.

Epistola Pauli Apostoli ad Titum.

Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἡ πρὸς Τίτον ἐπιστολή.

Κεφάλαιον α'.

1 ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ιησοῦ Χριστοῦ κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν·

2 Επ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἣν ἐπηγγείλατο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς, πρὸ χρόνων αἰωνίων, ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις·

3 Τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐν κηρύγματι ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ· Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν.

4 Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς, καὶ Κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.

5 Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην·

6 Εἴ τις ἐστὶν ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ ἀνυπότακτα.

7 Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι, ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ.

CAP. I.

1 PAVLVS[1] seruus
Dei, Apostolus autem
Iesu Christi secundum
fidem ele
ctorum Dei,[2] & agnitioné
veritatis quæ est secundũ
pietatem:

2 Ad spem vitæ æternæ
quam promisit Deus ille
mentiri nescius, ||ante té-
pora secularia, patefecit
autem temporibus suis:
3 [3]Videlicet sermoné illũ
suum, per prædicationem
||quæ concredita est mihi
ex mãdato seruatoris no-
stri Dei:[4] Tito germano fi
lio in communi fide.
4 [5]Gratia *sit tibi*, misericor
dia, & pax à Deo Patre, &
Domino Iesu Christo ser
uatore nostro.
5 [6]Huius rei gratia reliqui
te in Creta vt quæ reli-
qua sunt pergas corrigere,
& constituas oppidatim
presbyteros, sicut ego tibi
mandaui:
6 ||Siquis est inculpatus, v-
nius vxoris vir, liberos ha
bens fideles, non obno-
xios crimini luxus, vel qui
non sint refractarii.
7 [7]Oportet enim episcopũ
inculpatum esse, tanquã
Dei dispensatorẽ, nõ sibi
pertinaciter placenté, non
iracundũ, nõ vinosũ, non
percussorem, non turpiter
lucri cupidum:

1 Asserit suũ Apostolatũ, non Titi sed Cretensiũ causa, tum ex vocationis externæ testimonio, tũ ex suo cum omnibus ab initio mũdi electis consensu.

2 Fides in qua omnes electi consentiunt, est vera ac sincera Deî cognitio, huc spectans vt Deũ rite colẽtes, vitam æternam tandem, secundũ veracis Dei promissionem, ex æterno ipsius proposito suis téporibus in Christo exhibitam, consequamur.

Rom.16.25 ephes.3.9. coloss.1.26 2.tim.1.9 1.pet.1.20 Galat.1.1

3 Hæc veritas non est alibi quàm in Apostolica prædicatione quærenda.

4 Titi communem secũ cõsensionem in fide prædicans Apostolus, Cretẽses ad illũ audiendum excitat, simúlq; monet qua potissimũ ex re veros ministros à falsis distinguere oporteat.

2.Tim.3.2

5 Cõmunis est & eadem salutis ratio pastoribus & gregi.

6 Prima admonitio, vt presbyteri oppidatim constituantur.

7 Secunda admonitio, à quibus præsertim vitiis alienos, & quibus præcipuè virtutibus ornatos esse oporteat Pastores, quos etiam presbyteros vocauit.

Sed hoſpitalem,bono-
rum amantem, temperan
tē,iuſtum,piū,continētē:
[8]Tenacem fidelis illius
ſermonis qui ad doctrinā
facit,[9]vt poſſit etiā exhor
tari per doctrinā ſanam,
& contradicentes conuin
cere.
[10]Sunt enim multi re-
fractarii, & vaniloqui, &
mentium deceptores,ma-
ximè ii qui ſunt ex Circū-
ciſione.
Quibus oportet os ob-
turare: qui totas domos
ſubuertūt,docētes quæ nō
oportet,turpis lucri gratia.
Dixit quidā ex ipſis pro-
prius ipſorū ꝓpheta, Cre-
tenſes ſemper mendaces,
malæ feræ,ventres pigri.
Teſtimonium hoc eſt
verum : quam ob cauſam
eos redarguito præciſè, vt
ſani ſint in fide:
||Non attendendo Iu-
daicis fabulis,& mandatis
hominum auerſantium
veritatem.
[11]|| Omnia quidem pura
puris: pollutis autē & infi-
delibus nihil eſt purum,
ſed polluta eſt eorum &
mens & conſcientia.
[12]Deum profitentur ſe
ſcire, ſed factis negant,
quum ſint abominandi,
& rebelles, & ad omne o-
pus bonum reprobi.

CAP. II.

A[1]T tu loquere quæ
decent ſanam do-
ctrinam.
[2]Vt ſenes ſobrii ſint, ve-
nerandi, temperantes,ſa-
ni fide,charitate,toleran-
tia.

8 Ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρο-
να, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ·
9 Ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πι-
στοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρα-
καλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαινού-
σῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν.
10 Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ καὶ ἀνυπότακτοι, μα-
ταιολόγοι καὶ φρεναπάται, μάλιστα οἱ
ἐκ περιτομῆς.
11 Οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν· οἵτινες ὅλους
οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες ἃ μὴ
δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν.
12 Εἶπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν
προφήτης, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ
θηρία, γαστέρες ἀργαί.
13 Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής· δι'
ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα
ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει·
14 Μὴ προσέχοντες Ἰουδαϊκοῖς μύ-
θοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρε-
φομένων τὴν ἀλήθειαν.
15 Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς·
τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν
καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ
ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις·
16 Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔρ-
γοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπει-
θεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκι-
μοι.

Κεφάλαιον β.

1 ΣΥ δὲ λάλει ἃ πρέπει τῇ ὑγιαινού-
σῃ διδασκαλίᾳ.
2 Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι, σεμνούς,
σώφρονας, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀ-
γάπῃ, τῇ ὑπομονῇ·

8 Tertia admonitio, Paſtorē eius doctrinæ tenaciſſimum eſſe oportere quæ ab Apoſtolis tradita, ad ſalutem facit, curioſis & inanibus omnib⁹ relictis.

9 Quarta admonitio, Veræ doctrinæ ſcientiam ad vſum eſſe applicandā, qui quidem duabus in rebus conſiſtit, nēpe in regēdis qui ſe dociles præbēt, & refractariis refutandis.

10 Applicatio theſis ad hypotheſin, Cretenſes inter cæteros acribus reprehenſionibus egere,tū propter animos eorum ad mēdacia & pigritiam naturali quodā impetu propenſos: tum propter auaros quoſdam Iudæos, qui pietatis prætextu,partim traditiones quaſdam inanes, partim veteres ceremonias cum Euangelio coniungebant.

2.Tim.1.4

Rom.14.20

11 Paucis oſtēdit puritatem nō in Legali & externo cultu(veluti delectu ciborum,& ablutionibus, & cæteris eiuſmodi iā abolitis) ſed in mente & conſcientia poſitā eſſe:& qui ſecus doceant,quæ ſit reipſa vera religio prorſus neſcire, atque adeò nihil minus eſſe quàm quod videri volunt. 1 Quinta admonitio, Non tantùm in genere puram eſſe doctrinam oportere,ſed etiam ſingulis ætatibus & ordinibus, pro circunſtantiarum varietate applicari. 2 Quæ ſint præcipuæ ſenum & iuuenum, tum virorum,tum mulierum virtutes,ad quas illos aſſiduè incitari oporteat.

Πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαβόλους, μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένας, καλοδιδασκάλους·

Ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλάνδρους εἶναι, φιλοτέκνους,

Σώφρονας, ἁγνάς, οἰκουρούς, ἀγαθάς, ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται.

Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει σωφρονεῖν.

Περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα,

Λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον· ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων περὶ ὑμῶν λέγειν φαῦλον.

Δούλους ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρέστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας,

Μὴ νοσφιζομένους, ἀλλὰ πίστιν πᾶσαν ἐνδεικνυμένους ἀγαθήν· ἵνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν.

Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις;

Παιδεύουσα ἡμᾶς ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι·

Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,

3 Anus itidem, vt *sint* habitu qui sanctimoniā deceat, non calumniatrices, non vino multo seruientes, honestatis magistræ:

4 Vt ad sapiētiā instruant adolescētulas, vt maritos suos diligant, vt liberos ament,

5 Vt tēperantes sint, puræ, domi manentes, bonæ, ||subiectæ suis viris: ne sermo Dei blasphemetur. *Ephes. 5. 22*

6 Adolescētes itidē adhortare vt sint temperantes.

7 [3]Per omnia teipsū præbens exemplar bonorum operum, in doctrina integritatem, grauitatem,

8 Sermonem sanum, qui damnari nō possit: vt qui *se* ex aduerso *opponit*, erubescat, nihil habens quod de vobis dicat mali.

9 [4]||Seruos *hortare* vt suis dominis subiiciant sese, vt in omnibus sint *eis* accepti, non responsatores: *Ephes. 6. 5 coloss. 3. 22 1. pet. 2. 18*

10 Nihil interuertentes, sed omnem bonam fidem ostendentes, vt doctrinam Seruatoris nostri Dei ornent in omnibus.

11 [5]||Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus: *1. Cor. 1. 1 coloss. 1. 22*

12 Erudiens nos vt abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, temperāter & iustè & piè viuamus in præsenti seculo:

13 Expectantes beatam illam spem & illustrem illū aduentum gloriæ magni illius Dei ac Seruatoris nostri, *nempe* Iesu Christi,

3 Sexta admonitio, Integram esse oportere pastoris tum vitam tum doctrinā.

4 Septima admonitio, de seruorum erga dominos officio.

5 Octaua admonitio ad omnes pios spectans, vt quū Deus ad Euāgeliū omnes vocet, & Christus ita nos iustificarit vt etiam sanctificarit, omnes veræ pietati & iustitiæ incūbamus, certa spe immensæ illius gloriæ proposita. quod quidem ita sit inculcandum vt etiam cōtradicentes cum summi Dei authoritate sint coarguendi.

14 Qui dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibiipsi popu lum peculiarem, studio-sum bonorum operum.

15 Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. nemo te despiciat.

CAP. III.

Rom.13.1

1 Quod in genere dixerat, iam per partes explicat, præcipua quædam declarās quæ homines hominib⁹, ac præserti subiecti suis magistratibus debeant.

1.Cor.6.11

2 Iterū proposito nostræ regenerationis beneficio gratuito (cuius pignus est Baptismus noster) superiorem exhortationem confirmat.

2.Tim.1.9

3 Iterū quoque magna cum asseueratione inculcat solidæ pietati esse incumbēdum, vitatis omnibus vanis & ad solas excitandas rixas vtilibus quæstionib⁹.

1 S[1]||Vggere ipsis vt sese subiiciant principatibus ac potestatibus, vt obtemperēt, vt ad omne opus bonum sint parati:

2 Necuius famā lædant, vt sint à pugnis alieni, moderati, omnem exhibētes lenitatē erga quosuis homines.

3 [2]Nam||eramus quondā & nos amentes, rebelles, errantes, seruientes cupiditatibus ac voluptatibus variis, in malitia & inuidia degentes, odiosi, alii alios odio prosequentes:

4 Sed postquā bonitas & erga homines amor apparuit seruatoris nostri Dei,

5 || Non ex operibus iustis quæ fecerimus nos, sed ex sua misericordia seruauit nos per lauacrum regenerationis, & renouationē Spiritus sancti:

6 Quē effudit in nos copiosè per Iesum Christum seruatorem nostrum:

7 Vt iustificati ipsius gratia, hæredes efficeremur secundum spem vitæ æternæ.

8 [3]Fidus *est* hic sermo, & hæc volo te affirmare, vt studeant bona opera tueri qui crediderunt Deo: id est quæ *sunt* honesta & hominibus vtilia.

14 Ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.

15 Ταῦτα λάλει, καὶ παρακάλει, καὶ ἔλεγχε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. μηδείς σου περιφρονείτω.

Κεφάλαιον γ.

1 Ὑπομίμνησκε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμους εἶναι.

2 Μηδένα βλασφημεῖν, ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πραότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους.

3 Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί, μισοῦντες ἀλλήλους.

4 Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ,

5 Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου.

6 Οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.

7 Ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου.

8 Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ περὶ τούτων βούλομαί σε διαβεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ πεπιστευκότες τῷ Θεῷ. ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις.

9 Μωρὰς δὲ ζητήσεις, καὶ γενεαλογίας, καὶ ἔρεις, καὶ μάχας νομικὰς περιΐστασο· εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι.

10 Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ·

11 Εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος.

12 Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρός σε, ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι.

13 Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλὼ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ.

14 Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι.

15 Ἀσπάζονταί σε οἱ μετ᾽ ἐμοῦ πάντες. ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Πρὸς Τίτον τῆς Κρητῶν ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα, ἐγράφη ἀπὸ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας.

9 ||Stultas autem quæstiones & genealogias & contentiones ac pugnas legales cohibe: sunt enim inutiles & vanæ.

10 [4]Hæreticum hominem post vnam & alteram admonitionem reiice:

11 Vt qui noris euersum esse eum qui sit eiusmodi, & peccare, vt qui suopte iudicio sit cōdemnatus.

12 [5]Quū misero Artemā ad te aut Tychicū, stude venire ad me Nicopolin: nam illic decreui hybernare.

13 Zenam legisperitū & Apollo sedulò deducito, nequid illis desit.

14 Discant autem & nostri bona opera tueri ad necessarios vsus, vt nō sint infrugiferi.

15 Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui diligunt nos in fide. Gratia *Dei sit* cum omnibus vobis. Amen.

Ad Titum, *qui primus* Cretensium Ecclesiæ *ordinatus fuit* Episcopus, *scripta ex* Nicopoli Macedoniæ.

1.*Tim*.1.4. & 4.7
2.*tim*.2.23

4 Hæretici, (id est qui Ecclesiasticis admonitionib9 insanabiles, præfracte & factiose perturbāt Ecclesiæ pacem) semel sunt Verbi ministris omittendi.

5 Vltimo loco, quædam de rebus priuatis scribit, quosdam etiā cōmendans.

Epistola Pauli Apostoli ad Philemonem.

Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἡ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολή.

Christianæ pro alio excusationis & commendationis exemplum.

1 PAVLVS captiuus Christi Iesu, & Timotheus frater, Philemoni dilecto & adiutori nostro,

ΑΥΛΟΣ δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν,

2 Et Apphiæ dilectæ, & Archippo cõmilitoni nostro, & quæ domi tuæ est Ecclesiæ:

Καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ·

3 Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

1.Thess.1.2 2.thess.1.3

4 ||Gratias ago Deo meo, semper mentionem tui faciens in precibus meis,

Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντοτε μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου,

5 Quòd audiã tuam charitatem, ac fidem quã habes erga Dominum Iesum & erga omnes sanctos:

Ἀκούων σου τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν πίστιν ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους·

6 Vt cõmunicatio fidei tuæ efficax fiat, vt agnoscatur quicquid boni est in vobis per Christum Iesum.

Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν.

7 Gaudiũ enim habemus multum, & consolationẽ super dilectione tua, quòd viscera sanctorum refocillata sunt per te, frater.

Χάριν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλησιν ἐπὶ τῇ ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ, ἀδελφέ.

8 Quapropter quãuis multam in Christo libertatẽ habeam mandandi tibi quod officii tui est:

Διὸ πολλὴν ἐν Χριστῷ παρρησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν σοι τὸ ἀνῆκον·

9 *Tamen* propter charitatem potius precor, quum talis sim, nempe Paulus senex, nunc autem etiam captiuus Iesu Christi.

Διὰ τὴν ἀγάπην μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

10 Παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, Ὀνήσιμον·

||Precor autem pro filio meo quem genui in vinculis meis, Oneſimo: Coloſſ.4.9

11 Τόν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον· ὃν ἀνέπεμψα.

Quondam tibi inutili, nunc verò tibi & mihi perutili: quem remiſi.

12 Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ·

Tu autem eum, id eſt viſcera mea, excipe.

13 Ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου·

Quem ego cupiebã apud me retinere, vt pro te miniſtraret mihi in vinculis Euangelii.

14 Χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι· ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον.

Sed abſque tua ſententia nihil volui facere, ne velut ex neceſſitate ſit beneficiũ tuũ, ſed ſpõtaneũ.

15 Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς·

Nam mirum ni ſeceſſit ad tempus vt perpetuum eum reciperes:

16 Οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιστα ἐμοὶ, πόσῳ δὲ μᾶλλόν σοι καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ;

Non iam vt ſeruũ, ſed amplius quàm ſeruũ, fratrẽ dilectũ, maximè mihi, quanto autẽ magis tibi & in carne & in Domino?

17 Εἰ οὖν ἐμὲ ἔχεις κοινωνὸν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ.

Itaque ſi putas noſtra eſſe communia, excipe eũ tanquam me.

18 Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε, ἢ ὀφείλει, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει.

Quòd ſi q̃d læſit te, aut debet, hoc mihi imputato.

19 Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐγὼ ἀποτίσω· ἵνα μὴ λέγω σοι ὅτι καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις.

Ego Paulus ſcripſi mea manu, ego dependã: vt ne dicam tibi te etiam teipſũ mihi inſuper debere.

20 Ναὶ ἀδελφὲ, ἐγώ σου ὀναίμην ἐν Κυρίῳ· ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν Κυρίῳ.

Et iam, frater, *hunc* ego fructum abs te conſequar in Domino: refocilla mea viſcera in Domino.

21 Πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι, εἰδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις.

Scripſi tibi, confiſus fore vt auſcultes, vt qui norim te etiã amplius quàm dico facturum eſſe.

22 Ἅμα δὲ καὶ ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν· ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν.

Simul autem etiam para mihi hoſpitium: ſpero enim me ꝑ preces veſtras donandum vobis.

23 Ἀσπάζονταί σε, Ἐπαφρᾶς, (ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ)

Salutant te, Epaphras, (meus in captiuitate propter Ieſum Chriſtũ ſocius)

24 Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adiutores mei.
25 Gratia Domini nostri Iesu Christi *sit* cum spiritu vestro. Amen.

24 Μάρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου.
25 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. ἀμήν.

Ad Philemonem missa fuit Roma per Onesimum seruum.

Πρὸς Φιλήμονα ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Ὀνησίμου οἰκέτου.

Ad Hebræos Epistola.

Ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή.

Scopus & summa huius epistolæ est, Iesum Christum Filium Dei, Deum simul & hominem, esse verum illum, æternum & vnicum Prophetam, Regem ac Pontificem, figuris Legis adumbratum, & nunc reipsa exhibitum: à quo doceri, regi, ac sanctificari totam Ecclesiam oporteat.

1 Generalis propositionis huius epistolæ pars prima, Filiũ Dei, eum demum esse Prophetã siue Doctorẽ, qui quod Deus per Prophetas aliquatenus & propositis vmbris significarat, reipsa præstitit, & Patris volũtatem mũdo plenè patefecit. *Sapien. 7.26 coloss. 1.15*

2 Altera pars eiusdem propositionis, Eũdem Filiũ, esse nostrum Regem ac Dominum à Patre designatum, per quem etiã omnia condidit, & in quo vno gloriam suam atque adeò seipsum contemplandũ proponat, quiq; omnia suo nutu sustineat.

3 Tertia pars eiusdẽ propositionis, Eundẽ Filiũ sacerdotis partibus seipso oblato defunctũ, esse vnicũ & potentissimũ nostrũ in cælis mediatorẽ.

CAP. I.

1 DEVS multis vicibus multísque modis olim loquutus Patribus per Prophetas, vltimis diebus hisce loquutus est nobis per Filium,
2 Quem constituit hęredem omnium: per quem etiam mundum cõdidit.
3 Qui quum sit splẽdor gloriæ, & character personæ illius, sústineátque omnia verbo illo suo potente, purgatione peccatorũ nostrorũ per seipsũ

Κεφάλαιον α'.

1 ΠΟΛΥΜΕΡΩΣ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ,
2 Ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν.
3 Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν,

ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς.

facta, sedit ad dextrã ma-
iestatis illius excelsissimæ:

4 Τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

4 [4]Tanto præstantior fa-
ctus Angelis, quãto excel-
lentius præ illis sortitus
est nomen.

5 Τίνι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; Καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν;

5 [5]Nam cui dixit vnquam
Angelorum, Filius meus
es tu, ego hodie genui te?
[6]Ac rursum, Ego ero ei pa
ter, & ipse erit mihi filius?

4 Antequã ad officii explicationẽ accedat, personæ dignitatẽ exponit, ac primùm quidem sic homi nem esse docet vt simul sit etiã Deus.
*Psal.*2.7
infrà,5.5
2.*Sam*.7.14
1.*par*.22.10
5.6.7.8.9.10. Argumentum diuinitatis Christi, in carne manifestatæ sex testimoniis expressis confirmatũ, ex quibus liquet eũ suprà omnes Angelos eminere, & ita q. dẽ vt Filius, & Deus appelletur.

6 Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει, Καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ.

6 [7]Rursum autem quum
inducit primogenitum in
orbem terrarũ dicit, ||Et
adorent eum omnes An-
geli Dei.

7 Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ, πυρὸς φλόγα.

7 [8]Et de Angelis quidẽ di-
cit, ||Qui Angelos suos fa-
cit spiritus, & ministros
suos, ignis flammam:

*Psal.*97.7
*Psal.*104.5

8 Πρὸς δὲ τὸν υἱόν, Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου.

8 Ad Filiũ autem, ||Thro-
nus tuus, Deus, in seculum
seculi: virga recta, virga re-
gni tui.

*Psal.*45.7

9 Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.

9 Dilexisti iustitiam & o-
disti iniquitatem: pro-
ptereavnxit te Deus, Deus
tuus oleo exultationis, vl
tra consortes tuos.

10 Καί, Σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί·

10 [9]Et, ||Tu in initio Domi
ne terram fundasti: & ope
ra manuum tuarum sunt
cæli:

*Psal.*102.26

11 Αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται.

11 Ipsi peribunt, tu autem
permanes: & omnes vt ve
stimentũ veterascent:

12 Καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.

12 Ac velut amictum circũ-
uolues eos, & mutabũtur:
tu autem idem es, & anni
tui non deficient.

13 Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου;

13 [10]Ad quem autem Ange
lorum dixit vnquã, ||Sede
ad dextram meam, vsque-
dũ posuero inimicos tuos
scabellum pedũ tuorum?

*Psal.*110.1
1.*cor*.15.25
infrà,10.13

1 Iam velluti respirans, & quorsum tẽdant hæc omnia ostẽdẽs, huc videlicet vt ex proportione Christi supra omnes creaturas intelligatur perfectissima esse eius doctrina, maiestas, ac sacerdotiũ, exhortationem adhibet à cõparatis sumptam.
Mar.16.29

2 Si Angelorum sermonem non licuit impunè trãsgredi, multo minus fas erit Euangelium à Domino Angelorũ annũtiatum, Apostolorum voce cõfirmatũ, tótq; cælestibus prodigiis, in primis autem tanta sancti Spiritꝰ efficacia comprobatum, negligere.

3 Si Angelos qui serui sũt nefas fuit aspnari, multo magis potentissimũ illum Regẽ mũdi instaurati.

4 Vsum istius regiæ dignitatis declarat in eo posi tum esse vt homines nõ modò amissã suã dignitatẽ recipiant in Christo, sed etiã in eo supra õnia euehantur. quã hominũ præstãtiã Dauid excellentissimè describit.
Psal.8.5
1.Cor.15.27

5 Obiectio, Atqui vbi est tanta ista dominatio?

Nónne omnes sunt ministratores spiritus, qui ministerii causa mittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis?

CAP. II.

P[1]Ropterea oportet nos eo magis attendere iis quæ audiuimus, nequãdo p̃fluamus.

Etenim si per Angelos dictus sermo, fuit firmus, omnísque transgressio & contumacia iustam mercedis retributioné retulit,

Quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? || [2]quæ quũ primùm enarrari cœperit per ipsum Dominum, ab iis qui ipsum audierãt fuit nobis confirmata:

Testimonium *illis* præbéte Deo & signis & prodigiis, variísque virtutibꝰ, & Spiritus sancti distributionibus, pro sua volũtate.

[3]Non enim Angelis subiecit mundum illum futurum, de quo loquimur.

[4]Testatus est autem quidam alicubi, dicés, || Quid est homo, vt memor sis eius: aut filius hominis, vt eum respicias?

Fecisti eum paulisper inferiorem Angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

||Omnia subiecisti sub pedibus eius. Enimuero per hoc quód ei subiecit omnia, nihil omisit quod non sit ei subiectum: [5] at nunc nondum videmus ei omnia esse subiecta.

14 Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύ-
ματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ
τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;

Κεφάλαιον β.

ΔΙὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς
1 προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μή ποτε
παραρρυῶμεν.
2 Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος
ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβα-
σις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθα-
ποδοσίαν,
3 Πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύ-
της ἀμελήσαντες σωτηρίας; ἥτις ἀρ-
χὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυ-
ρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς
ἐβεβαιώθη·
4 Συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ ση-
μείοις τε καὶ τέρασι, καὶ ποικίλαις δυ-
νάμεσι, καὶ πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς,
κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν.
5 Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰ-
κουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λα-
λοῦμεν.
6 Διεμαρτύρατο δέ πού τις, λέγων,
Τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐ-
τοῦ· ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ
αὐτόν;
7 Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγ-
γέλους· δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐ-
τόν, καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα
τῶν χειρῶν σου.
8 Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν
ποδῶν αὐτοῦ. Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ
τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότα-
κτον· νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάν-
τα ὑποτεταγμένα.

Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἠ- 9
λαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ
πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ
ἐστεφανωμένον· ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ
παντὸς γεύσηται θανάτου.

Ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα καὶ 10
δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν
ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας
αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Ὅ, τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι, 11
ἐξ ἑνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαι-
σχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν,

Λέγων, Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου 12
τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας
ὑμνήσω σε.

Καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς 13
ἐπ' αὐτῷ. Καὶ πάλιν, Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ
παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός.

Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε 14
σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς πα-
ραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα
διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ
κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν
διάβολον·

Καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ 15
θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν
δουλείας.

[6]Sed Iesum illũ cernimus
gloria & honore corona-
tũ, qui||paulisper fuit in-
ferior Angelis factus, [7]ꝑ-
pter mortis perpessionẽ:
vt beneficio Dei [8]pro o-
mnibus mortem gustaret.

[9]Decebat enim [10]vt ipse
propter quem *sunt* hæc o-
mnia & per quẽ *sunt* hæc
omnia, multos filios in
gloriam adducẽdo, [11]prin
cipẽ salutis ipsorũ per af-
flictiones consecraret.

[12]Nã & qui sanctificat & q
sãctificãtur, ex vno *sunt* o-
mnes: quã ob causã nõ eru
bescit fratres ipsos vocare,

[13]Dicens, ||Annuntiabo
nomẽ tuũ fratribus meis,
in medio Ecclesiæ tibi hy-
mnos canam.

[14]Et rursum, ||Ego fretus
ero ip so. Et iterum, ||Ecce
ego & pueri quos mihi de-
dit Deus.

Quoniam igitur pueri
participes sunt carnis &
sanguinis, ipse quoq; cõ-
similiter particeps factus
est eorundẽ, ||vt per mor-
tem aboleret eũ qui mor-
tis imperium habet, hoc
est diabolum:

Et liberos redderet quot-
quot metu mortis, per o-
mnem vitam obnoxii e-
rant seruituti.

6 Responsio, Iam hoc impletum est in nostro illo capite Iesu, qui ad temp' nostri causa infra Angelos subsidit, homo factus: nunc autem in summam gloriam est euectus.
Phil. 1. 8

7 Causam huius subsidẽtiæ declarat, nempe vt nostra causa mortem gustaret, ac proinde expiatoris partes obiẽs, noster non tantùm Propheta & Rex, sed etiam Sacerdos esset.
Psal. 22. 13
Psal. 18. 3
Esa. 8. 18
Osee. 13. 14
1. *cor.* 15. 54

8 Hic posita est vis argumenti. Neque enim cũ ipso tandem glorificaremur nisi pro nobis (& quidem omnibus credentibus) exinanitus fuisset. Atque hac occasione Apostolus ad alteram partem explica-tionis personæ Christi accedit, in qua sic Deum esse probat vt sit etiam homo.

9 Cur Filium Dei, verum illum Deum (vt paulo antè probauit) nihilominus decuerit hominem fieri omnibus miseriis (excepto peccato) obnoxium, aliis præterea argumentis probat.

10 Primùm, quia Pater ad cuius gloriam tendunt hæc omnia, multos filios decreuit ad gloriam adducere. Quomodo autem homines haberet filios nisi vnicus eius Filius factus esset hominum frater?

11 Secundò, Pater cõstituit illos filios ad gloriã adducere, nẽpe ex ignominia in qua antea iacebãt. Filius ergo non videretur planè homo factus nisi aliis similis esset factus, vt eo ipso itinere perueniret ad gloriam quò alios adduceret. Imò illum principem salutis reliquorum, præ cæteris decuit illis afflictionibus consecrari Prophetam, Regem, ac Sacerdotem, ad reliquorum salutem, quæ sunt istius principatus partes.

12 Firmamentum vtriusque superioris argumenti. Neque enim essemus filii in eo, neque afflictionibus cõsecrari potuisset, nisi homo nostri similis factus esset. Sed quoniam hæc filiatio à sola natura nõ pendet, quia non censetur Dei filius nisi qui præterquam quòd homo est, etiã frater est Christi (quod fit sanctificatione, id est coalitione per fidem cum Christo nos sanctificante) ideo facit Apostolus mentionem sanctificãtis, (nempe Christi) & sanctificatorum, (nempe omnium fidelium) quos propterea Christus dignatur fratrum nomine.

13 Quod de incarnatione sanctificatoris docuit, applicat prophetico muneri.

14 Idem applicat regiæ Christi potentiæ asserendis suis ab imperio diaboli & mortis.

14 Explicat vocabula illa carnis & sanguinis, vere hominẽ esse Christum ostendens, idq; non diuinæ suæ naturæ cõuersione, sed humanæ assũptione. Nominat autem Abrahamũ, respiciẽs ad promissiones de hac re Abrahamo factas.

15 Idem etiã applicat sacerdotio, ad qđ non fuisset idoneus nisi homo factus esset, & quidẽ per omnia nobis (excepto tamen peccato) similis.

*Num.*12.7

1 Substrato fundamento, id est explicata & probata vtraque vnius eiusdémque Christi natura, triplex ei munꝰ tribuit, nẽpe Propheticum, Regiũ & Sacerdotale, instituta eius collatione cum Mose & Iosue quod ad Doctoris & rectoris munus attinet, vsque ad capitis proximi versũ 14. cum Aarone verò, in Pontificatu. Proponit autem de quo dicturus est, grauissima cum exhortatiõe, vt in Christũ tanquam vnicũ illum æternũ doctorem, rectorẽ ac Pontificẽ omnis nostra fides referatur.

[14]Nõ enim videlicet An-
gelos assumpsit, sed semẽ
Abrahæ assumpsit.

[15]Vnde debuit per omnia
fratribus similis fieri, vt
misericors esset & fidelis
pontifex in iis quæ apud
Deum *agenda forẽt*, ad ex-
piandum peccata populi.
Nam ex eo quod per-
pessus fuit quum tentatus
est, potest & iis qui tentã-
tur succurrere.

CAP. III.

V[1]Nde, fratres sancti,
vocationis cælestis
participes, conside-
rate Apostolum & Ponti
ficem professionis nostræ
Christum Iesum:
[2]||Fidelẽ ei qui ipsum cõ
stituit:[3]vt & Moses *fidelis
fuit* in tota domo ipsius.
[4]*Tanto* nanque amplio
re gloria præ Mose hic di
gnus est habitus, quanto
maiorem habet honorẽ
is qui construxit domum
quàm domus ipsa.
Omnis enim domus cõ-
struitur ab aliquo: porro
qui condidit omnia hæc,
Deus *est*.
[5] Et Moses quidẽ fidelis
fuit in tota domo ipsius,
vt famulus, ad testificãda
quę pòst dicenda erant:
At Christus, vt filius, do
mui suæ pręest:[6]cuius do-
mus sumus nos, si fiduciã
& spem illam de qua glo-
riamur, ad finẽ vsque fir-
mam tenuerimus.

16 Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβά-
νεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπι-
λαμβάνεται.
17 Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελ-
φοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ
πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς
τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ.
18 Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς,
δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι.

Κεφάλαιον γ΄.

1 Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐ-
πουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε
τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολο-
γίας ἡμῶν Χριστὸν Ἰησοῦν·
2 Πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὡς καὶ
Μωσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.
3 Πλείονος γὰρ δόξης οὗτος παρὰ
Μωσῆν ἠξίωται, καθ' ὅσον πλείονα
τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευά-
σας αὐτόν.
4 Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται
ὑπό τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευά-
σας, Θεός.
5 Καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ
οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων, εἰς μαρτύριον
τῶν λαληθησομένων·
6 Χριστὸς δὲ, ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐ-
τοῦ· οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς, ἐάν περ τὴν
παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος
μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν.

2 Duplici ratione hãc adhortationẽ stabilit: primò, ꝙ Christus Iesus sit à Deo talis designatus: secũdò, quod idẽ impositis sibi à Patre muneribus penitus sit defunctus. 3 Iam accedit ad collationẽ cum Mose: quos inter se similes facit, ꝙ vterque præfectus fuerit domui Dei, & fideliter opus suũ peregerit: sed mox in illa similitudine maximã esse imparitatem ostẽdit. 4 Prima collatio, Architectus præstãtior est domo ipsa: ergo & Christus Mose. Ratio cõsequutionis est, quia huius domus architectus Deus est, quod Mosi tribui nõ potest: ac proinde Moses non propriè fuit architectus, sed ipsius domus pars. Christus verò vt Dominus ac Deus, totam hanc domum est architectatus. 5 Altera collatio, Moses fuit fidelis seruus in hac domo, (.i. in Ecclesia) subseruiẽs venturo Domino: Christus antẽ regnat & præest vt Dominus domui suæ. 6 Applicat suo fini superiorẽ doctrinam, verbis Dauidis omnes exhortans vt iam Filium ipsum loquentem audientes, eius verbis plena fiducia acquiescant, quum alioqui non possint in æternam illam requiem admitti.

Διὸ καθὼς λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, Σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε,

7 Quapropter sicut dicit Spiritus ille sanctus, ‖Hodie si vocem eius audieritis, Psal. 95. & infrà 4. 7

Μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ·

8 Ne obdurate corda vestra, sicut in exacerbatione, in die tẽtationis illius in deserto:

Οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με, καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη.

9 Vbi tentauerunt me patres vestri, probauerũt me & viderunt opera mea quadraginta annis.

Διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον, Ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου.

10 Quapropter infensus fui nationi isti: & dixi, Semper errant corde, neque eo gnouerunt vias meas.

Ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.

11 Itaque iuraui in ira mea Si introibunt in requiem meam.

Βλέπετε, ἀδελφοί, μήποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος·

12 [7]Videte, fratres, nequãdo sit in vllo vestrũ cor malum & infidele, deficiẽdo à Deo viuo:

Ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται· ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας.

13 Sed exhortamini alii alios quotidie, quoad appellatur dies hodiernus: nequis ex vobis induretur fraude peccati.

Μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ Χριστοῦ, ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν·

14 [8]Christi enim participes facti sumus, si modò principium illud quo sustentamur, firmum tenuerimus ad finem vsque:

Ἐν τῷ λέγεσθαι, Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ.

15 *Interim* dũ dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, ne obdurate corda vestra, vt in exacerbatione.

Τινὲς γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωσέως.

16 Nam quidam quũ audissent, exacerbarunt *Dominum*: non omnes tamẽ ii qui exierant ex Ægypto per Mosen.

Τίσι δὲ προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσεν ἐν τῇ ἐρήμῳ;

17 Quibus autem infensus fuit quadraginta annis? nónne iis qui peccauerãt, quorum corpora cócciderunt in deserto?

Τίσι δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι;

18 Quib[9] autẽ iurauit non ingressuros in requiẽ suã, nisi iis qui nõ obedierãt?

7 Iam expẽdẽs verba Dauidis, primũ ostẽdit ex particula Hodie negligendam non esse occasionem tantisper dum adhuc viget. Neque enim ad seculum Dauidis restringendam esse vocem illam, sed totum illud tẽpus complecti quo De[9] nos cõpellat.

8 Iam ponderat verba illa, Si audieritis vocẽ, &c. explicans ista de auditu fidei dici, cui opponitur obduratio per incredulitatem.

Et videmus non potuisse ingredi propter incredulitatem.

CAP. IIII.

Metuamus igitur nequando derelicta promissione introeũdi in requiem eius, videatur aliquis ex vobis fuisse frustratus.

[1]Etenim nobis euangelizatum est sicut & illis: at non profuit illis auditus sermo, vt qui fidei mixtus nõ fuerit ipsis qui audierant.

[2]Introimus enim in requiẽ nos qui credidimus, sicut dixit, || Itaque iuraui in ira mea, si ingressuri sint in requiem meam: licet operibus à iactis fundamentis mundi perfectis.

Ita enim dixit quodam in loco de septimo die, || Et requieuit Deus die septimo ab omnibus operibus suis.

Et hîc rursum, Si introibunt in requiem meam.

Quia igitur reliquũ est vt aliqui introeant in eã, & quibus prius annũtiatũ fuit, nõ introierunt propter incredulitatem:

Rursum quendã præfinit diem, Hodie, apud Dauidem dicens tanto post tempore, (prout dictũ est) || Hodie si vocem eius audieritis, ne obdurate corda vestra.

Nam si eos Iesus in requie collocasset, nequaquam de alio posthac die loquutus fuisset.

19 Καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν
εἰσελθεῖν δι' ἀπιστίαν.

Κεφάλαιον δ.

1 Φοβηθῶμεν οὖν μή ποτε καταλει-
πομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς
τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑ-
μῶν ὑστερηκέναι.
2 Καὶ γάρ ἐσμεν εὐηγγελισμένοι, κα-
θάπερ κἀκεῖνοι· ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λό-
γος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκρα-
μένος τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν.
Εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυ-
3 σιν οἱ πιστεύσαντες, καθὼς εἴρηκεν, Ὡς
ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται
εἰς τὴν κατάπαυσίν μου· καίτοι τῶν ἔρ-
γων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων.
4 Εἴρηκε γάρ που περὶ τῆς ἑβδόμης οὕτω,
Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ
τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ.
5 Καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, Εἰ εἰσελεύσονται
εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.
6 Ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεται τινὰς εἰσελ-
θεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ πρότερον εὐ-
αγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπεί-
θειαν·
7 Πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν, Σήμε-
ρον, ἐν Δαβὶδ λέγων μετὰ τοσοῦτον χρό-
νον, (καθὼς εἴρηται) Σήμερον ἐὰν τῆς
φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε
τὰς καρδίας ὑμῶν.
Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν,
8 οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα
ἡμέρας.

1 His verbis Vocem eius, declarat significari à Dauide prædicationem Christi, qui tunc quoque annũtiabatur, quũ Moses & Prophetæ non aliò respicerent.

Psal.95.11
Gen.2.2
deut.5.14
Suprà,3.7

2 Nequis obiiceret illa intelligi de terra Chanaã & Mosis doctrina, ac proinde ad Christum & vitam æternam non rectè trahi, ostẽdit Apostolus duplicem requiẽ in Scripturis commemorari, vnam diei septimi, qua Deus dicitur ab õnibus operibus suis quieuisse: alteram verò commemorari in quam Iosua populum introduxit: sed quæ reqes nõ sit vltima ad quam vocamur. quod probat duabus rationibus. Quum enim tanto post tẽpore Dauid populũ alloquens in terra Chanaã collocatum, vtatur aduerbio Hodie, & minetur non ingressuros in requiem Dei qui vocẽ Dei tunc sonantem repudiarint, necesse est dicamus aliud tempus quàm tempus Mosis, & aliam requiem quàm terram Chanaã, ab eo significari. Ea vero est æterna illa in qua, cessante huius vitæ cursu, incipimus Deo viuere: sicut Deus die septimo ab illis suis operibus (id est ab hoc condendo mundo) destitit. Significat autem simul Apostolus, in vno demum Euangelio aperiri huius requietis iter, quã Moses, & terra Chanaã, & tota illa Legalis œconomia adumbrauit.

9 Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ.

10 Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός.

11 Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν· ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας.

12 Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας.

13 Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.

14 Ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας.

15 Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας.

16 Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν.

Κεφάλαιον ε.

1 Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα προσφέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν.

9 Itaque reliquus est aliquis sabbatismus populo Dei.

10 Nam qui ingressus est in requiem ipsius, requieuit & ipse ab operib⁹ suis, quemadmodū à suis Deus.

11 [3]Studeamus igitur ingredi in illam requiem, nequis in idem incidat contumaciæ exemplum.

12 [4]Viuus *est* enim sermo Dei & efficax, & penetrātior quouis gladio ancipiti: ac pertingit vsque ad diuisionem animæ simul ac spiritus, compagúmque & medullarum: & diiudicat cogitationes & cōceptiones cordis.

13 Nec est vlla res creata quæ non manifesta sit in conspectu ipsius: imò omnia *sunt* nuda & patentia oculis eius quîcum nobis est negotium.

14 [5]Habentes igitur Pontificem magnū, qui penetrauit cælos, Iesum Filiū Dei, teneam⁹ *hāc* professionē.

15 [6]Non enim habemus Pontificem qui nō possit affici sensu infirmitatum nostrarū, sed tentatū in omnibus similiter absque peccato.

16 Accedamus igitur cū fiducia ad thronū gratiæ, vt cōsequamur misericordiā, & gratiā inueniamus ad opportunum auxilium.

CAP. VI.

1 [1]NAm omnis Pontifex ex hominibus assumitur, & ꝓ hominibus constituitur in iis quæ apud Deū *agenda sunt*: [2]vt offerat donaria & victimas pro peccatis.

3 Redit ad exhortationem.

4 Amplificatio a natura Verbi Dei, cuius ea vis est vt in ima vsque animi penetralia penetret, contumacibus lethale vulnus infligens, credentes verò plane viuificans.

5 Iam aggreditur Pontificatus Christi collationē cum Aaronis sacerdotio, & in ipso statim initio summā huius Pōtificis excellentiam declarat, eum vocans Filium Dei, & in ipsis cælis ad tribunal Dei collocās, nō obscura antithesi cum Aaronicis sacerdotibus & tabernaculo caduco: quas comparationes postea luculēter declarat.

6 Ne videretur tāta huius nostri Pōtificis gloria nos ab ipsius aditu prohibere, subiicit, eum nihilominus vere nostrum fratrē esse (quod etiā antea probauit) & nostras omnes miserias, suas ducere, vt intrepidè nos ad se vocet.

1 Primæ collationis Christi Pontificat⁹ cum Aaronico pars prior: Alii pōtifices sumuntur ex hominibus, & constituuntur victimas quæ vocantur humano quodam more. 2 Alterius collationis pars prior: Alii vt Infirmi p ontifices, vt eius mali sensu affecti quod est illis cum toto populo commune, dona & si ut communis fidei ac resipiscentiæ testes, suo ac populi nomine offerant.

3 Tertia collatio integra, Vocantur alii à Deo, sic & Christus, sed aliò ordine quàm Aaron. Dicitur enim Christus Filius ex Deo genitus, & Sacerdos æternus secundum ordinem Melchisedeci.

1.Paral.23.13
Psal.2.7
suprà,1.5
Psal.110.4
infrà,7.17

4 Secundæ collationis pars altera, Christus vero insigniter afflictus & insigniter misericors, non pro suis peccatis quæ nulla erant, sed pro suo metu rogauit qd impetrauit, & seipsum pro omnibus suis obtulit.

5 Primæ collationis pars altera, Christus autem consecratus est à Deo Patre vt nostræ salutis author & æternus Pontifex, ac proinde ita homo vt sit lõge supra omnes homines.

6 Digressio vsque ad septimi capitis initium, qua Hebræos partim retinet Apostolus in attẽta consideratione eorum quæ dixerat, partim ad ea intelligenda præparat de quibus dicturus est.

7 Exemplũ Apostolicæ obiurgationis.

Qui quantum satis est possit misereri vicẽ ignorantium & aberrantium: quòd & ipse circundatus sit infirmitate:

Et propter hãc debeat, sicut pro populo, ita & pro seipso offerre *victimã* pro peccatis.

[3]Neque sibiipsi quisquã sumit hunc honorem, sed qui vocatur à Deo, ||sicut & Aaron.

Ita & Christus non sibi hunc honorem tribuit vt fieret Pontifex, sed is qui dixerat ei, ||Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Sicut & alibi dicit, ||Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.

[4]Qui in diebus carnis suæ, quũ deprecationes & supplicationes apud eum qui poterat ipsum seruare à morte, cum clamore valido & lacrymis obtulisset, & exauditus esset ex metu,

Quanuis Filius esset, tamen ex iis quæ passus est didicit obedientiam:

[5] Et consecratus, factus est author salutis æternæ omnibus qui ipsi auscultant:

Cognominatus à Deo Pontifex secundum ordinem Melchisedec.

[6]De quo nobis multa sũt dicenda, eáque difficilia explicatu: quandoquidem segnes facti estis auribus.

[7]Vos enim quos oportuit pro temporis ratione doctores esse, rursum opus est doceri quæ sint elemẽta initii eloquiorum Dei:

2 Μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνο-
οῦσι καὶ πλανωμένοις· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς
περίκειται ἀσθένειαν·
3 Καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ
τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ ἑαυτοῦ προσφέ-
ρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν.
4 Καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν
τιμήν, ἀλλὰ ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,
καθάπερ καὶ ὁ Ἀαρών.
5 Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐ-
δόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λα-
λήσας πρὸς αὐτόν, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ
σήμερον γεγέννηκά σε.
6 Καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, Σὺ ἱε-
ρεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελ-
χισεδέκ.
7 Ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐ-
τοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν
δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου,
μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων
προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς
εὐλαβείας,
8 Καίπερ ὢν υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔ-
παθε τὴν ὑπακοήν·
9 Καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο τοῖς ὑπα-
κούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας
αἰωνίου·
10 Προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρ-
χιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.
11 Περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσ-
ερμήνευτος λέγειν· ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε
ταῖς ἀκοαῖς.
12 Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδά-
σκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν
ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοι-
χεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ·

καὶ γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος,
καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς.
13 Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπει-
ρος λόγου δικαιοσύνης· (νήπιος γάρ ἐστι)
14 Τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν
διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνα-
σμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ
τε καὶ κακοῦ.

Κεφάλαιον ϛ

1 Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χρι
στοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φε
ρώμεθα· μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλ
λόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων,
καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν,
2 Βαπτισμῶν διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε
χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν, καὶ κρίμα-
τος αἰωνίου.
3 Καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἐάνπερ ἐπιτρέ-
πῃ ὁ Θεός.
4 Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέν-
τας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐ-
πουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύ-
ματος ἁγίου,
5 Καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα,
δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος,
6 Καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαι-
νίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας
ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδει-
γματίζοντας.
7 Γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολ-
λάκις ἐρχόμενον ὑετόν, καὶ τίκτουσα βοτά-
νην εὔθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται,
μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.
8 Ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβό-
λους, ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγύς, ἧς
τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

factique estis ii quibus la-
cte sit opus, & non solido
cibo.
13 Enimuero cui cũ lacte res
est, is rudis est sermonis iu-
stitiæ: (infans enim est)
14 Sed adultorum est soli-
dus cibus, eorum *videli-
cet* qui propter habitum,
sensus habent exercitatos
ad discretionem boni ac
mali.

CAP. VI.

1 QVapropter omisso
qui in Christo rudes
inchoat sermone,
ad perfectionem feramur:
[1]non iacietes rursum fun
damentũ resipiscentiæ ab
operibus mortuis, & fidei
in Deum,
2 Baptismatũ doctrinæ, ac
manuũ impositionis, & re
surrectionis mortuorum,
& iudicii æterni.
3 Atq; id faciemus, si qui-
dem permiserit Deus.
4 [2]||Nam fieri non potest
vt qui semel fuerint illu-
strati, gustauerintque do-
num cæleste, & participes
facti fuerint Spiritus san-
cti,
5 Gustauerintque bonũ
Dei verbum, ac virtutes
futuri seculi:
6 Si prolabantur, vt de-
nuò renouentur per resi-
piscentiam, vt qui rursum
crucifigant sibimetipsis Fi
lium Dei, & ad ignomi-
niam exponant.
7 [3]Nã terra quæ imbrẽ sæ-
pius in se venientẽ cõbibe
rit, & progenuerit herbã
accõmodam eis per quos
excolitur, recipit benedi-
ctionem à Deo:
8 At quæ profert spinas
& tribulos, reproba *est*, &
maledictioni affinis: cuius
exitus *tendit* ad exustionẽ.

1 Capita catechismi quæ summam quidem totius Euangelicæ doctrinæ cõplectuntur, sed paucis & summariè (vt loquuntur) rudibus tradebãtur, professio videlicet resipiscẽtiæ & fidei in Deũ: cuius doctrinæ articuli (quos vocãt) ab extraneis quidẽ exigebãtur statis Baptismi diebus: à fidelium autẽ liberis in infantia baptizatis, quum eis imponebãtur manus. Inter eos autẽ articulos, disertè numerantur duo, nempe carnis resurrectio, & iudicium æternum.

Infrà, 10.26
Matth. 12.45
2. pet. 2.20

2 Pondus addit suæ exhortationi, grauissima cõminatio certi apostatarum exitii.

4 Exornat superiorẽ cõminationem, proposita similitudine.

4 Lenit omnem illam asperitatẽ, meliora de iis sperans quibus hæc scribit.

5 Laudat eos à charitate, vt ad perseuerantiam hortetur.

6 Ostendit quibus præcipue virtutibꝰ ad constanter pergendum, atque adeo ad proficiendum sit opus, charitate nimirũ & patientia, & ne quis ista factu impossibilia esse obiiciat, iubet vt maiorum exẽpla sibi proponant imitãda.

7 Alius stimulus, Quòd certa sit spes hæreditatis si ad extremum perseueremꝰ: quoniã nõ tãtum id promisit Deus, sed etiam cum iureiurãdo promisit.

Gen.12.2, & 17.4, & 22.17

[4]Sed persuasimus nobis 9
de vobis, dilecti, istis me-
liora,& cũ salute cõiũcta,
etiamsi ita loquamur.
[5] Non enim iniustus est 10
Deus, vt obliuiscatur ope
ris vestri,& laboriosæ cha
ritatis quam exhibuistis i-
psius nomini, *vt* qui mini
straueritis sanctis & mini-
stretis.
Cupimus autem vt v- 11
nusquisque vestrum idem
ostendat studium ad ple-
nam spei persuasionem
ad finem vsque:
[6]Vt ne sitis segnes, sed
imitatores eorum qui per 12
fidem ac patientiam obti-
nent promissam hæredi-
tatem.
[7]Deus enim pollicitus A- 13
brahæ, quũ nõ posset per
quenquam maiorem iura
re, iurauit per seipsum,
Dicens, ||Certè benedi-
cens benedicã tibi,& mul 14
tiplicans multiplicabo te.
Atque ita quum patien 15
ter expectasset, assequutus
est promissum.
Nã homines quidẽ ꝑ eũ 16
iurãt q̃ sit maior: atq; iis-
dẽ omnis cõtrouersiæ fi-
nis, est iusiurandũ ad con
firmationem *adhibitum*.
Qua in re Deus volens 17
ex abũdãti hæredibus pro-
missionis ostendere im-
mutabilitatem cõsilii sui,
fideiussit iureiurando:
Vt per duas res immu- 18
tabiles, in quibus fieri nõ
potest vt mẽtitus sit Deus,
validam consolationẽ ha
beamus *nos* qui cursum eò
corripuimus vt spem pro-
positam obtineamus:

9 Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοὶ, τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν.
10 Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς, ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονοῦντες.
11 Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους·
12 Ἵνα μὴ νωθροὶ γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας.
13 Τῷ γὰρ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ Θεὸς, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ,
14 Λέγων, Ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε.
15 Καὶ οὕτω μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας.
16 Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος.
17 Ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ·
18 Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος·

Ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς 19
ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος.

Ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλ 20
θεν Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Κεφάλαιον ζ.

Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ, βασιλεὺς 1
Σαλὴμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραὰμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν·

Ὧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέ- 2
ρισεν Ἀβραάμ· πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ· ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης·

Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, 3
μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων· ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές.

Θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δε-
κάτην Ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκρο- 4
θινίων ὁ πατριάρχης.

Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευὶ τὴν
ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔ- 5
χουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραάμ.

19 [8]Quam velut animæ anchoram habemus tutã ac firmam, & ingredientem vsque in ea quæ sunt intra velum.

20 [9]Quò præcussor pro nobis ingressus est Iesus, secũdum ordinem Melchisedec, Pontifex factus in æternum.

CAP. VII.

1 NAm hic||Melchisedec rex *erat* Salem, Pontifex Dei altissimi, qui occurrit Abrahæ reuertenti à cæde regum, & benedixit ei:

2 Cui & decimas ex omnibus impartitus est Abrahã: qui primùm quidẽ ex interpretatione dicitur rex iustitiæ, deinde verò etiã rex Salem: quod est rex pacis.

3 [2]Sine patre, sine matre, sine genere: nec initium dierum, neque vitæ finem habens: sed assimilatus Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum.

[3]Spectate verò quantus
4 hic *fuerit*, cui etiam||decimas spoliorum dederit Abraham patriarcha.

Et ii quidem qui sunt
5 ex filiis Leui, sacerdotio fungentes, præceptum habent decimarum accipiendarum à populo secundũ Legem, hoc est à fratribus suis, licet egressis ex lumbis Abrahæ.

8 Spem cõparat anchoræ: quoniam sicut anchora in profundũ maris proiecta totã nauim firmat, ita etiã spes in ipsa vsque cælorum adyta penetret. Mẽtionem autẽ facit Sanctuarii, alludens ad Tabernaculum vetus, & hac ratione regreditur ad illas collationes Pontificatus Christi cũ Leuitico.

9 Repetit Dauidis verba quibus omnes illæ collationes quas antea cõmemorauit significantur: sicut toto sequenti capite declarat.

*Gen.*14.18
*Num.*18.21

1 Explicans verba illa Secundum ordinem Melchisedec, quibus nititur illa cõparatio Christi Pontificatus cum Leuitico, primùm considerat ipse Melchisedec vt Christi typus; cuius comparationis hæc sunt capita: Melchisedec fuit rex & sacerdos: talis reuera est Christus vn⁹. Fuit rex pacis ac iustitiæ, talis est Christus vn⁹ reuera.

2 Alius typus, Melchisedec proponitur spectandus vt principio & fine carens, quum nec pater, nec mater, nec maiores, nec mors eius describantur: talis est reuera Filius Dei, sacerdos nimirum æternus: quatenus Deus, ἀπάτωρ, ineffabiliter genitus: quatenus homo ἀμήτωρ, ineffabiliter conceptus.

3 Alius typus, Melchisedec ratione sacerdotii fuit ipso Abrahamo superior, vtpote quem decimarit, & cui vt sacerdos benedixerit: talis reuera est Christus, a quo pẽdet ipsius Abrahami & omniũ credentium sanctificatio, atque adeo quem vt omnium authorem colere ac venerari omnes debent.

Is verò cuius genus ad illos nõ refertur, decimas accepit ab Abrahã, & habẽti promissiones benedixit.

Porro sine vlla controuersia, id quod minus est, ab eo quod maius est benedicitur.

[4]Atq; hîc quidẽ homines q moriuntur, decimas accipiũt: illic autẽ is de quo testatum est quod viuat.

Et (vt ita loquar) in Abraham decimatus est etiã ipse Leui, qui decimas solet accipere.

Nam is adhuc in lumbis patris erat quũ occurreret Abrahæ Melchisedec.

[5]Porro si consummatio per Leuiticum Sacerdotiũ erat, (nam sub hoc sancita Lex est populo) quid amplius erat opus alium exoriri Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, nec secundum ordinẽ Aaronis dici?

[6]Mutato igitur Sacerdotio, necesse est vt Legis quoque mutatio fiat.

Nã *is* de quo hæc dicũtur, ad aliam tribum pertinet, de qua nullus attendit altari.

Palàm est enim è tribu Iuda exortum esse Dominum nostrum: cuius tribus respectu nihil de Sacerdotio loquutus est Moses.

[7]*Idque* etiam magis patet *ex eo* quòd ad instar Melchisedec exoritur Sacerdos alius,

6 Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν,
δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν ἔ-
χοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκε.
7 Χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλατ-
τον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται.
8 Καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκον-
τες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν· ἐκεῖ δέ, μαρ-
τυρούμενος ὅτι ζῇ.
9 Καὶ (ὡς ἔπος εἰπεῖν) διὰ Ἀβραὰμ
καὶ Λευὶ ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδε-
κάτωται.
10 Ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν ὅτε
συνήντησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέκ.
11 Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊ-
τικῆς ἱερωσύνης ἦν, (ὁ λαὸς γὰρ ἐπ᾽ αὐ-
τῇ νενομοθέτητο) τίς ἔτι χρεία, κατὰ τὴν
τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι
ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν
λέγεσθαι;
12 Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης,
ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται.
13 Ἐφ᾽ ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέ-
ρας μετέσχηκεν, ἀφ᾽ ἧς οὐδεὶς προσέ-
σχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ.
14 Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέ-
ταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν· εἰς ἣν φυ-
λὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς ἐ-
λάλησε.
15 Καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν
ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδὲκ
ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος,

4 Amplificatio duplex: vna, Melchisedec decimas accipit, vt immortalis (quatenus videlicet typus est Christi, quum nusquam cõmemoretur mors ipsius, & Dauid eum proponat vt sacerdotẽ æternum) Leuitici verò sacerdotes, vt mortales, quum alii aliis succedant: altera, Leui ipse fuit decimatus in Abrahamo à Melchisedeco. Ergo Melchisedeci sacerdotiũ, (id est Christi qui secundum ordinem illius pronuntiatur sacerdos æternus) præstãtius est Leuitico.

5 Tertius tractatus huius epistolæ, in quo postquam Christũ Prophetam, Regem & Pontificem esse cõprobauit, nũc de omnium illorum munerum ratione ac præstantia distinctè differit, hæc omnia in aliis vmbratilia fuisse ostendens, in Christo autem vera & perfecta. Incipit autem à sacerdotio, in quo etiam superior tractatio desierat, vt sic omnia mẽbra disputationis melius cohæreant: & primò imperfectũ fuisse probat Leuiticum sacerdotium, ex eo quòd alius sacerdos secundum ordinem alium (id est diuersæ regulæ ac formæ) tanto post tempore promittatur.

6 Hac noui sacerdotii institutione non tantùm declarari Leuitici sacerdotii imperfectionem ostendit, sed etiam ipsum Leuiticum sacerdotium cum hoc nouo commutari: quoniam hæc duo simul constare non possint, quum prior illa Leuitica ordinatio tribum Iuda excluderet, atque adeò ipsi Leui subiiceret: posterior autem ista sacerdotium in tribu Iuda collocet. 7 Nequis obiiciat translatum quidem fuisse sacerdotium à Leui ad Iudam, sed nihilominus idem manere, expendit simul & explicat illa Dauidis verba, In æternum, secundum ordinem Melchisedec, ex quibus intelligitur diuersa etiam sacerdotii ordinatio.

16 Ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου.

17 Μαρτυρεῖ γάρ, Ὅτι σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

18 Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές.

19 Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι᾽ ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ.

20 Καὶ καθ᾽ ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας.

21 Οἱ μὲν γάρ, χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες· ὁ δέ, μετὰ ὁρκωμοσίας, διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν, Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

22 Κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς.

23 Καὶ οἱ μέν, πλείονές εἰσι γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν·

24 Ὁ δέ, διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην.

25 Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι᾽ αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.

26 Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεύς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος·

[8]Qui non ex Lege, cuius
mandatum sit carnale, fa-
ctus est *sacerdos*, sed ex vi
indissolubilis vitæ.
Testificatur enim ad hũc
modum, || Tu *es* Sacerdos
in æternum, secundũ ordi
nem Melchisedec.
[9]Nam mandatum præce
dens abrogatur, quòd nul
lis viribus sit præditum, &
inutile.
Nihil enim sanctifica-
uit Lex, sed adscita spes
melior, per quam appro-
pinquamus Deo.
[10]Et quatenus non abs-
que iureiurando.
Nam illi quidem, citra
iusiurandum Sacerdotes fa
cti sunt: hic verò cum iu-
reiurãdo, per eum qui di-
xit ei, ||Iurauit Dominus,
& nõ pœnitebit eum, Tu
es Sacerdos in æternum,
secundum ordinem Mel-
chisedec.
Tanto potioris fœderis
sponsor factus est Iesus.
[11] Et illi quidẽ, plures facti
sunt sacerdotes, quòd
mors prohiberet eos per-
manere:
At iste, ꝓpterea quòd in
æternũ manet, perpetuũ
habet Sacerdotium.
Vnde & seruare prorsus
potest eos qui per ipsum
accedũt ad Deum, semper
viuens vt interpellet pro
eis.
[12]Talis enim nos decebat
Pontifex, pius, innocens,
impollutus, segregatus à
peccatorib⁹, & sublimior
cælis factus:

8 Diuersitatẽ & præstãtiam ordinationis Melchisedeci probat ex eo quòd Legale sacerdotium externa & corporali vnctione & ritu constabat, Melchisedeci verò æternum sacrificium ac merè spirituale describitur. *Psal.* 110.4 *suprà*, 5.6

9 Ne quis etiam obiiciat adiectũ fuisse sacerdotium posterius vt simul cõiũcta perfectũ quiddam cõstituerent, probat posteriore abrogatum fuisse prius vt inutile, ex ipsa eorum natura. Quomodo enim illa corporalia & caduca nos sanctificarent vel sola vel cum alio?

10 Aliud argumentum præstantiæ sacerdotii Christi supra Leuiticum, quòd illud sancitũ sit iureiurando, hoc verò non item. *Psal.* 110.4

11 Aliud argumentũ eodẽ pertinẽs, Leuitici sacerdotes, vtpote mortales, æterni esse non potuerunt: Christus verò vt ætern⁹ est, ita etiam æternò sacerdotio fungitur, pro iis efficacissimè intercedens qui per ipsum ad Deum accedunt.

12 Aliud argumentum, Innocentia & puritas summa in Pontifice requiritur, quæ ipsum à peccatoribus segreget, pro quibus oblationem facit. Atqui Leuitici Pontifices tales non inuenientur, vt qui pro suis ipsorum peccatis primùm offerrent: sed vnus Christus talis est, ideòque verus & vnicus Pontifex.

27 Cui non sit quotidie necesse, quemadmodum illis pontificibus, || prius pro peccatis propriis victimas offerre, deinde *pro peccatis* populi:[13] id enim fecit semel quũ semetipsũ obtulit

28 Lex enim homines cõstituit põtifices infirmos: at sermo iurisiurãdi[14] post Legem *concepti*, Filium cõ*stituit* qui in æternum est sanctificatus.

27 Ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας.

28 Ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἔχοντας ἀσθένειαν· ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον.

Leuit.16.11

13 Aliud argumẽtum, quod tamen postea pertractabit, Leuitici victimas repetitis vicib⁹ primùm pro se, deinde pro populo offerebant. Christus autem non pro se sed pro aliis, non victimas sed seipsum, non sæpe sed semel obtulit. Neq; id mirum (inquit) videri debet, quum illi sint infirmi, iste verò sit cum iureiurando Pontifex æternus consecratus.

Leuit.16.11

14 Aliud argumentum à tempore, Posterioribus tolluntur priora.

1 Paucis repetit illud ad quod omnia ista referenda sunt, nempe, habere nos Pontificẽ longè aliũ quàm Leuitici illi sint, vt qui sit ad dexterã excelsissimi Dei in cælos vsq; euectus.

2 Leuitici fuerunt pontifices in terreno sacrario, Christus verò est in cælesti.

Exo.25.40
act.7.44

CAP. VIII.

1 CÆterùm eorũ quæ dicimus *hæc* summa *est*, Talem *nos* habere Pontificem, qui consedit ad dexteram throni maiestatis illius cælestis.

2 [2]Sanctuarii minister,[3] ac veri illi⁹ tabernaculi quod fixit Dominus, & non homo.

3 [4]Omnis enim Pontifex ad offerenda dona & victimas constituitur: vnde necesse fuit hunc quoque habere quod offerret.

4 [5]Nam si esset in terra, ne Sacerdos quidem esset, manentibus illis sacerdotibus qui secundum Legẽ offerunt dona:

5 Vt qui exemplari & vmbræ deseruiunt rerum cælestium, sicut diuinitus dictum est Mosi quum esset absoluturus tabernaculũ. ||Vide enĩ, inquit, *vt* facias omnia ad exemplar quod ostẽsum est tibi in mõte.

Κεφάλαιον η.

1 ΚΕφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

2 Τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος.

3 Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας καθίσταται· ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον ὃ προσενέγκῃ.

4 Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα·

5 Οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωσῆς, μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν· Ὅρα γὰρ, φησὶ, ποιήσῃς πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει.

3 Leuitici in tabernaculo caduco sacerdotium suum exercuerunt: Christus autem tabernaculum circumfert longè aliud, nempe suum corpus, quod Deus ipse æternum futurum compegit, vt explicabitur infrà, 9.c.11.

4 Rationem adfert cur corpore (quod vocat tabernaculum, quod Dominus fixit non homo) oportuerit præditum esse Christum, nempe vt haberet quod offerret: alioqui enim Pontifex non esset. Idẽ autem corpus est, & tabernaculum & victima.

5 Rationem adfert cur dixerit Pontificem nostrum versari in cælesti sacrario, non autem in terreno: quoniam (inquit) ne si nunc quidem esset in terris, terreno sacrario ministraret, stantibus Leuiticis sacerdotibus, quum ii propter illum sint constituti, id est vt sint illius perfecti exemplaris antitypi. Quorsum autem antitypi præsente ipso vero ac primario exemplari?

6 Νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτευχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται.

7 Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος.

8 Μεμφόμενος γὰρ αὐτοῖς λέγει, Ἰδού, ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινήν.

9 Οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος.

10 Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει Κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν.

11 Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, Γνῶθι τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με, ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν.

12 Ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.

13 Ἐν τῷ λέγειν καινήν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ.

Κεφάλαιον θʹ.

1 Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη δικαιώματα λατρείας, τό τε ἅγιον κοσμικόν.

[6]At nunc *noster iste* Pontifex eo excellētius ministerium sortitus est quo pręstantioris est fœderis intercessor, quod pręstātioribus promissis sancitū est. [7]Nā si prius illud tale fuisset vt nihil in eo posset requiri, haudquaquā fuisset secundo quæsitus locus.

Nā incusans eos, inquit, ||Ecce, dies venient, dicit Dominus, quū pangā cū domo Israel & cū domo Iuda fœdus nouum.

Non secundum fœdus quod feci cum Patribus ipsorum, quo die prehendi manū ipsorum vt educerem eos ex Ægypto: nam ipsi non perstiterunt in illo meo fœdere, & ego despexi eos, dicit Dominus.

Quamobrē hoc est fœdus quod paciscar domui Israel post dies illos, dicit Dominus: indam Leges meas mēti eorum, & cordi eorum inscribam: & ero ipsis Deus, & ipsi erunt mihi populus.

Neque docebunt singuli proximum suum, & singuli fratrem suum, dicentes, Cognosce Dominum: nā omnes cognoscēt me, ab eo qui pusillus fuerit inter eos ad eū vsque qui magnus fuerit inter eos.

Ero enim ꝓpitius iniquitatibus eorum & peccatis eorū, & iniquitatū ipsorū non recordabor amplius.

[8]Dum nouū dicit, antiquauit prius: porro quod antiquatur ac senescit, ꝓpè est vt euanescat.

CAP. IX.

[1]IGitur habebat quidem etiam prius *fœdus* cōstitutos religionis ritus, & sanctuariū mundanum.

6 Aggreditur collationē Veteris ac tēporarii fœderis, cui⁹ spōsores fuerunt Leuitici pontifices, cū Nouo, cuius æternus spōsor est Christus, vt non modò istud esse illo omnibus modis præstantius, sed etiā illud per hoc abrogatum fuisse declaret.

*Iere.*31.31.32.33.34. *rom.*11.27 *infrà*,10.16

7 Esse aliquod secundum fœdus, ac proinde prius illud non fuisse perfectum probat ex Ieremiæ testimonio.

8 Conclusio, Ergo posteriore nouo tollitur prius antiquū: neque enim nouū diceretur quod à vetere nō dissideret. Tollitur autē id demum qđ est corruptioni obnoxiū, ac proinde imperfectum.

1 Distributio prioris tabernaculi, qđ mundanū (id est caducum) & terrenum vocat, in duas partes, nēpe in Sancta & Sancta sanctorum.

Tabernaculũ enim cõ-
ſtructum fuit: prius quidẽ
in quo *erant* lucernæ, &
menſa, & propoſiti panes,
quod Sancta vocant.

Poſt medium autem ve
lũ *erat* Tabernaculũ quod
vocant Sancta ſanctorũ.

Aureũ habens thuribu-
lum, & Arcam Fœderis v-
dique circuntectam auro:
in qua vrna aurea habens
manna, || & virga Aaron
quæ germinauit: ||& Ta-
bulæ Fœderis.

Num.17.10
1. Reg.8.9
2. paral.5.10
Exod.15.12

||Supra hanc autem Che-
rubim glorioſi, obumbrã-
tes propitiatoriũ: de qui-
bus non eſt nunc dicen-
dum ſingulatim.

[2] His autem ita ordinatis,
in prius quidẽ Tabernacu
lum quouis *tempore* ingre
diuntur Sacerdotes qui ri
tus obeunt:

In ſecundum autem, ſe-
mel quotannis ſolus Pon
tifex, non ſine ſanguine
quem offert pro ſeipſo &
pro populi erratis:

[3] Hoc declarante Spiritu
ſancto, nondum patefactã
fuiſſe viam ad Sacrarium,
priore Tabernaculo ad-
huc conſiſtente.

[4] Quod *erat* exẽplar pro
tẽpore illo præſenti, quo
dona ſacrificiáque offerũ-
tur, quæ non poſſunt con
ſcientia ſanctificare cul-
torem,

[5] In cibis duntaxat & po-
tionibus, & diuerſis ablu-
tionibus ac ritibus carna-
libus, vſque ad tẽpus cor-
rectionis impoſita:

2 Iam accedit ad ſacrificia quæ diuidit in illa quotidiana, & illud annuũ ac ſolenne, in quo ſolus Põtifex in Sanctaſanctorum ſemel tantùm quotannis penetrans cum ſanguine, pro ſe & populo offerebat.

3 Ex illo ritu annuo colligit eiuſmodi ſacrificiis non fuiſſe patefactam viam in cælũ, quod per Sancta ſanctorum adumbrabatur. Cur enim Pontifex ſolus eò ingrediebatur, cæteris excluſis, idque vt ibi tum pro ſuis tum pro aliis offerret, & poſtea rurſus Sanctaſanctorum occludebat?

4 Obiectio, Si non aperiebatur iter in cælum illis ſacrificiis, (id eſt ſi cultores per illa non expiabantur) cur ergo ritus illi vſurpabantur? Nempe vt homines ad illud exemplar ſpirituale, nempe ad Chriſtum, reuocarentur, ſuo aduentu omnia illa correcturum.

5 Alia ratio, Cur illa non potuerint cultoris conſcientiam mundare, quoniam videlicet externa erant & carnalia, ſiue corporea.

2 Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη ἐν
ᾗ ἥτε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρό-
θεσις τῶν ἄρτων, ἥτις λέγεται ἅγια.
3 Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα,
σκηνὴ ἡ λεγομένη ἅγια ἁγίων·
4 Χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ
τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκα-
λυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ· ἐν ᾗ στά-
μνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥά-
βδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλά-
κες τῆς διαθήκης.
5 Ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης,
κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· περὶ ὧν
οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος.
6 Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμέ-
νων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διὰ-
παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας
ἐπιτελοῦντες·
7 Εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυ-
τοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵμα-
τος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ
λαοῦ ἀγνοημάτων·
8 Τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πνεύματος τοῦ
ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν
ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς
ἐχούσης στάσιν.
9 Ἥτις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνε-
στηκότα, καθ᾽ ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσ-
φέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδη-
σιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα,
10 Μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι,
καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς, καὶ δικαιώ-
μασι σαρκὸς, μέχρι καιροῦ διορθώσεως
ἐπικείμενα.

Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιε- 11
ρεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς
μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειρο-
ποιήτου, τοῦτ᾽ ἔστιν οὐ ταύτης τῆς κτίσεως,
Οὐδὲ δι᾽ αἵματος τράγων καὶ μό- 12
σχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν
ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρω-
σιν εὑράμενος.
Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, 13
καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς
κεκοινωμένους, ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς
σαρκὸς καθαρότητα,
Πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, 14
ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσή-
νεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν
συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς
τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι;
Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης 15
ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου, εἰς ἀπολύ-
τρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παρα-
βάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ
κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας.
Ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη 16
φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου.
Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βε- 17
βαία· ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ δια-
θέμενος.

[6]Adueniens autẽ Chri-
stus Pontifex futurorum
bonorum,[7] per maius &
perfectius Tabernaculum
non manufactum, id est
non huius structuræ,
[8]Neque per sanguinem
hircorum & vitulorũ, sed
per proprium sanguinem
ingressus est semel in Sa-
crarium, æternam redem
ptionem nactus.
||[9]Nam si sanguis taurorũ
& hircorum, & cinis iuuẽ-
cæ aspergens inquinatos,
sanctificat ad carnis puri-
tatem:
Quanto magis||sanguis
Christi qui per Spiritũ æ-
ternũ seipsum obtulit in-
culpatum Deo, ||purgabit
conscientiam vestram à
mortuis operibus, ||ad ser
uiendum Deo viuo?
[10]Itaq; ob id noui Fœde-
ris mediator est, ||vt mor-
te intercedente, ad redem-
ptionẽ earum præuarica-
tionũ quæ fuerãt sub prio
re Testamento, vocati ꝓ-
missionem accipiant æter
næ hæreditatis.
[11]Nam vbi testamẽtum
est, mors intercedat neces
se est testatoris.
||Testamentum enim in
mortuis ratum est: quan-
doquidem nondum valet
quum viuit testator.

6 Iam aggreditur figurarum explicationem, ac primò quidẽ Leuiticũ pontificem comparans cum Christo (id est figurã cũ re) huic tribuit futurorũ bonorum administrationem, (id est æternorum) in quæ illa carnalia respiciebant.

7 Alia collatio tabernaculi prioris corruptibilis cum posteriore, (id est cum humana Christi natura) quæ est verũ Dei templum incorruptibile, in quod est ingressus Filius Dei, sicut Leuitici pontifices in alterũ illud caducum.

Leuit.16.14
num.19.4
1.Pet.2.14
1.ioh.1.7
apoc.1.6.
Luc.1.75
Luc.5.74
Rom.5.6
1.pet.3.18

8 Alia collatio sanguinis victimarum cum Christo: Leuitici pilla sua Sancta in suũ sacrarium pe-
netrantes, sanguinem corruptibilem offerebant in vnum annum duntaxat: Christus verò sanctum il-
lud suum corpus ingressus, per illud in ipsum cælum penetrauit, quum suum ipsius sanguinem purissi-
mum in æternam redemptionem obtulit. Idem enim Christus & pontifici, & tabernaculo, & sacrifi-
ciis, & victimis ipsis correspondet, vt figuris veritas, vt idem sit & Pontifex, & tabernaculum, & victi-
ma, eáque omnia vere & in æternum.

9 Si externa sanguinis & cineris animalium aspersio verum & efficax fuit purgationis symbo-
lum, res ipsa ac præsens veritas, illis externis sacramentis olim adumbrata, quanto magis hoc ipsum
præstabit: id est sanguis eius qui sic est sanguis hominis vt sit etiam Filii Dei sanguis, ac proinde æter-
na viuificandi virtute præditus?

10 Conclusio superioris argumenti: Itaque quum pecuinus sanguis non expiaret peccata, no-
uum Fœdus olim promissum, in quod illa externa respiciebant, nunc est reipsa sancitum, cuius virtu-
te omnes præuaricationes tollantur, & cælum nobis verè aperiatur. Hinc autem sequitur, Christum
etiam pro patribus fudisse sanguinem, vt qui per veteres illos ritus fuerit adumbratus, alioqui nisi
illi repræsentando seruiuissent, prorsus inutiles. Itaque hoc fœdus vocatur posterius, non quod ad effi-
caciam (id est remissionem peccatorum) attinet, sed eius tẽporis respectu quo res ipsa peracta est, i. quo
Christus reuera mundo exhibitus, omnia impleuit ad salutem nostram necessaria.

11 Ratio cur sponsoris morte oportuerit hoc fœdus sanciri, Quoniam habet hoc fœdus rationem
Testamenti seu donationis mortis causa, ideóque vt effectum sortiretur, oportuit testatoris mortem
interuenire.

[12]Vnde ne prius quidem 18
illud absque sanguine de-
dicatum fuit.

Quum enim Moses o- 19
mnia mandata secundum
Legem recitasset toti po-
pulo, sumpto sanguine vi
tulorum & hircorũ, cum
aqua & lana coccina & hys
sopo, simul & ipsum li-
brum & totum populum
aspersit:

||Dicens, Hic est san- 20
guis testamenti quod mã-
dauit vobis Deus.

Insuper autem & Taber 21
naculum, & omnia vasa
sacrorum, sanguine simi-
liter aspersit.

Et omnia fere secundũ 22
Legem sanguine purificã-
tur: & absque sanguinis ef
fusione non fit remissio.

Itaque necesse fuit exẽ-
plaria quidem eorũ quæ 23
sunt in cælis, hisce rebus
purificari, ipsa verò cæle-
stia potioribus quàm hæ
sint victimis.

[13]Non enim in manufa- 24
ctum sacrariũ ingressus est
Christus, quod sit exẽplar
vero *sacrario* respondens:
sed in ipsum cælum, vt ap
pareat nunc in conspectu
Dei pro nobis.

[14] Neq; vt sæpe offerat se- 25
metipsũ, sicut Põtifex in-
greditur in sacrariũ quot-
annis cũ sanguine alieno:

[15](Alioquin oportuisset 26
eum sæpe passum fuisse à
condito mundo) sed nũc
semel in cõsũmatione se-
culorũ, ad abolendũ pec-
catũ, per immolationem
suiipsius pate factus est.

18 Ὅθεν οὐδ' ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος
ἐγκεκαίνισται.

19 Λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ
νόμον ὑπὸ Μωϋσέως παντὶ τῷ λαῷ,
λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων
μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσ-
σώπου, αὐτό τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν
λαὸν ἐρράντισε,

20 Λέγων, Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθή-
κης ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός.

21 Καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ
σκεύη τῆς λειτουργίας τῷ αἵματι ὁμοίως
ἐρράντισε.

22 Καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθα-
ρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκ-
χυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις.

23 Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα
τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζε-
σθαι· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσι
θυσίαις παρὰ ταύτας.

24 Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν
ὁ Χριστός, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ'
εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆ-
ναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν·

25 Οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυ-
τόν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅ-
για κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ·

26 (Ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ
καταβολῆς κόσμου) νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συν-
τελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας,
διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται.

12 Analogiam esse oportet inter ea quæ purifi cant & quæ purificantur. Sub Lege typi omnes illi terreni erant, Tabernaculum, liber, vasa, victimæ, quanuis rerũ cælestium typi. Oportuit igitur illa omnia lustrari eiusdem naturæ materia ac ritu, nempe pecudum sanguine, aqua, lana, hyssopo. Sub Christo verò cælestia sunt omnia, cæleste tabernaculum, cælestis victima, cælestis populus, cælestis doctrina, cælum deniq; ipsum pro æterna se de proponitur. Itaq; hæc omnia simili ratione (nimirum viuifici illius sanguinis Christi æterna oblatione) sanctificantur.

13 Alia collatio duplex, Pontifex Leuiticus in Sacrarium illud ĩgrediebatur, Dei quidem iussu, sed tamen hominũ manu fabrefactum, vt esset alteri⁹ excellentioris (nempe cælestis regiæ) exẽplar. Christus verò in cælos vsque ipsos penetrauit. Item ille coram arca, Christus coram Deo ipso Patre comparet. 14 Alia collatio duplex, Leuiticus Pontifex alienum, Christus suum sanguinem obtulit: ille quotannis repetebat oblationẽ, Christus semel tantùm sese offerens, peccatũ in genere aboleuit tũ præteritorũ tũ venturorũ seculorũ. 15 Argumentũ non repetendæ Christi oblationis: Quum à cõdito mundo fuerint expiãda peccata, & probatũ sit solo Christi sanguine peccata posse expiari, oporte ret ipsum à cõdito mũdo sæpe mortuũ esse. Atqui homo semel tãtũ mori potest. Ergo Christi oblatio nouissimis tẽporibus peracta, repeti nec potuit nec potest. Quod quũ ita sit, certè vis ipsius & ad pterita & ad cõsequẽtia ipsius aduẽtũ peccata porrigitur.

27 Καὶ καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις·

28 Οὕτως ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν.

Κεφάλαιον ι.

Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐδέποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι.

Ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἔτι συνείδησιν ἁμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας, ἅπαξ κεκαθαρμένους.

Ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν κατ' ἐνιαυτόν.

Ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας.

Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον, λέγει, Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι.

Ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας.

Τότε εἶπον, Ἰδοὺ ἥκω (ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ) τοῦ ποιῆσαι, ὁ Θεὸς, τὸ θέλημά σου.

Ἀνώτερον λέγων, Ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν καὶ ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας (αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται)

27 Et ſicut illud ſtatutum eſt hominibus vt ſemel moriantur, poſtea verò iudicium:

28 ||Ita & Chriſtus ſemel oblatus vt multorum peccata tolleret, [16]altera vice abſque peccato conſpicietur iis qui ipſum expectãt ad ſalutem.

CAP. X.

1 L[1]Ex enim vmbrã obtinens futurorũ bonorum, non expreſſam formam rerum, iis hoſtiis quas ſingulis annis eaſdem aſſiduè offerunt, nunquam poteſt accedẽtes ſanctificare.

2 Alioqui non deſiiſſent offerri, propterea quòd qui ſacrificaſſent, ac ſemel purgati eſſent, nullorum peccatorum amplius eſſẽt ſibi conſcii.

3 Atqui in iſtis repetita *fit* mentio peccatorum quotannis.

4 Non enim poteſt ſanguis taurorum & hircorũ auferre peccata.

5 [2]Quapropter ingrediens mundũ, dicit, || Sacrificiũ & oblationem noluiſti, corpus autẽ aptaſti mihi.

6 Holocautomata & hoſtiam pro peccato nõ approbaſti:

7 Tunc dixi, Ecce adſum (in capite libri ſcriptũ eſt de me) vt faciam, Deus, voluntatem tuam:

8 Quũ ſuperius dixiſſet, Sacrificium & oblationẽ & holocautomata & hoſtiam pro peccato noluiſti, neq; approbaſti: (quæ iuxta Legẽ offeruntur)

Rom. 5.8
1.*pet.* 3.18

16 Obiter proponit Chriſtum iudicẽ, partim ad eos terrendos qui in vna vnius Chriſti oblatione ſemel facta non acquieſcunt, partim vt fideles in officio cõtineat, ne reſiliant.

1 Occurrit tacitæ obiectioni, Cur igitur illæ hoſtiæ offerebãtur? Reſpondet primum Apoſtolus de anniuerſario illo ſacrificio quod erat omnium maximè ſolenne, in quo (inqt) fiebat quotãnis omnium ſuperiorũ peccatorum mẽtio repetita. Ergo illud nõ habuit vim ſanctificandi. Quorſum enĩ repeterentur iam expiata peccata, & vnde noua peccata prodirẽt quotannis repetenda, ſi illa ſacrificia peccatum abolerent.

Pſal. 40.7

2 Illatio ex præcedẽtib⁹, reliqua etiam ſacrificia comprehendens: Quũ Legalia ſacrificia hoc nõ poſſent efficere, ideo Chriſtus de ſe loquẽs vt declarato in carne noſtro Põtifice, disertè teſtatur Deũ nõ acquieſcere ĩ ſacrificiis ſed in Filii ſui noſtri videlicet Pontificis obedĩentia, qua ſeipſum Patri pro nobis ſemel obtulit.

9 Tunc dixit, Ecce adsum
vt faciam, Deus, volunta-
tem tuam. Tollit prius vt
posterius statuat.

10 Qua voluntate sancti fi
cati sumus, per oblationẽ
corporis Iesu Christi se-
mel *factam*.

11 [3]Omnis igitur Sacerdos
adstat quotidie operans,
& easdem sæpius offerens
hostias, quæ nunquã pos-
sint auferre peccata:

12 Hic verò vna pro pec-
tis oblata victima, in per-
petuum || sedet ad dextrã
Dei:

13 [4]Id quod superest expe-
ctans, || donec inimici i-
psius, scabellum pedum e-
ius fiant.

14 Vnica enim oblatione
consecrauit in perpetuum
eos qui sanctificantur.

15 [5]Testificatur autẽ nobis
& ipse Spiritus sanctus: nã
posteaquam prædixit,

16 ||Hoc est fœdus quod pa
ciscar cum iis post dies il-
los, dicit Dominus, Indã
leges meas cordibus eorũ,
& eorum mentibus eas
inscribam:

17 Et peccatorũ atque ini-
quitatũ ipsorũ non recor
dabor amplius.

18 Porro vbi est horũ re-
missio, nõ *est* amplius ob-
latio pro peccato.

19 [6]Quum igitur, fratres, ha
beamus libertatem ingre-
diendi Sacrarium per san-
guinem Iesu;

9 Τότε εἴρηκεν, Ἰδοὺ ἥκω τοῦ ποιῆσαι, ὁ
Θεὸς, τὸ θέλημά σου. Ἀναιρεῖ τὸ πρῶ-
τον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ.

10 Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν
διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ.

11 Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέ-
ραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις
προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε
δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας·

12 Αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν
προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐ-
κάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ·

13 Τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως τεθῶ-
σιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν πο-
δῶν αὐτοῦ.

14 Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς
τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.

15 Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον· μετὰ γὰρ τὸ προειρηκέναι,

16 Αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι
πρὸς αὐτοὺς μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας,
λέγει Κύριος, διδοὺς νόμους μου ἐπὶ
καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν
αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς·

17 Καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν
ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.

18 Ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκ ἔτι προσ-
φορὰ περὶ ἁμαρτίας.

19 Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοὶ, παῤῥησίαν
εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵμα-
τι Ἰησοῦ,

3 Epilog⁹ cũ altera parte collationis, Leuiticus põtifex quotidie in suo tabernaculo cadẽ sacrificia repetit: ex quo consequitur, neque illis sacrificiis, neq; illis victimis, non denique illis pontificibus tolli potuisse peccata. At Christ⁹ vna victima (seipso videlicet) p peccatis omniũ semel oblata, suis in æternum sanctificatis, sedet ad dexteram Patris, omnẽ potestatem adeptus.

4 Occurrit tacitæ obiectioni, Nos videlicet nihilominus adhuc esse obnoxios peccato & morti. Ad quod respondet Apostol⁹, plenam efficaciam virtutis Christi nondum sese exeruisse, sed tandem apparituram quum omnes semel hostes suos, quibuscũ adhuc luctamur, profligabit.

Sup à, 1.13
Psal. 110.2
1. *cor*. 15.25
supra, 1.13
Ier. 31.33
rom. 11.27
supra, 8.8

5 Quauuis adhuc supersint peccati reliquæ in nobis, ab eodẽ tamen nun-
quã repetẽdo sacrificio pẽdere nostræ perficiendæ sanctificationis opus, sic probat Apostolus, rursum re-
lato eiusdẽ Ieremiæ testimonio: Nouo fœdere sublatũ est peccatũ, quũ dicat Dominus fore vt ex eius
formula peccatorum nostrorum amplius non recordetur. Ergo nullo iam expiatorio sacrificio ege-
mus quo tollatur quod iam est sublatum, sed danda potius opera vt nũc illius sacrificii fiamus per fidẽ
participes. 6 Summa superioris tractationis, Nunc non excludimur a Sacrario vt patres, sed in
verum Sacrarium (id est in cælum) patet nobis aditus, non pecuino, sed Iesu sanguine purificatis. Neq;
vt olim, opposito velo nos excludit Pontifex, sed per velum (id est carnem suam) in cælum ipsum no-
bis præiens, nos introduxit, vt verè iam habeamus magnum sacerdotem domui Dei præpositum.

20 Ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ·

20 Ea via quam dedicauit nobis recentem & viuam, per velum, hoc est per carnem suam:

21 Καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ·

21 *Quumque habeamus* Sacerdotem magnum, præfectum domui Dei:

22 Προσερχώμεθα μετ' ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐρραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς·

22 [7]Accedamus cum vero corde, & certa persuasione fidei, puris cordibus à conscientia mala:

7 Exhortatio grauissima, in qua docet quo modo nobis sacrificium illud Christi applicetur: nimirum fide, quã etiã describit à cõsequentibus, nimirũ sãctificatione Spiritus, quæ facit vt certò in Deum speremus, & pro mutua charitate alii aliorum salutem modis omnibus procuremus.

23 Καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλινῆ· (πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος)

23 Et abluto corpore aqua pura, teneamus confessionem spei non vacillantẽ: (fidelis enim *est* qui promisit)

24 Καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων·

24 Et obseruemus alii alios vt nos acuamus ad charitatem & bona opera:

25 Μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισὶν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες· καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν.

25 Non deserẽtes aggregationem nostri mutuã, sicuti mos *est* quibusdam, sed adhortantes *alii alios*: [8]idque eo magis quòd videtis illũ diem appropinquare.

8 Facta vltimi aduentus Christi mẽtione, sanctos acuit ad sãctæ vitæ meditationẽ, & perfidos apostatas ad horrendum iudicis tribunal citat, quod eum in quo solo posita est salus, perfidiose reiecerint.

26 Ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ ἔτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία·

26 ||Nam si vltro peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia:

27 Φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους.

27 Sed horrenda quædam expectatio iudicii, & ignis feruor, qui deuoraturus est aduersarios.

Suprà 6.4

28 Ἀθετήσας τις νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει·

28 [9]Qui contempserit Mosis Legẽ, absque misericordia ex || duorũ aut trium testimonio moritur:

9 Si capitale fuit Legem Mosis violare, quãto magis exitiosum est à Christo deficere?

Deut.19.15
mat.18.16
ioh.8.17
2.cor.13.1

29 Πόσῳ (δοκεῖτε) χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας;

29 Quanto (putatis) acerbiore supplicio dignus cẽsebitur qui Filium Dei cõculcarit, & sanguinem fœderis per quem fuerat sanctificatus, profanũ duxerit, & Spiritum gratiæ cõtumelia affecerit?

30 Οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα, Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Καὶ πάλιν, Κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ.

30 [10]Nouimus enim eũ qui dixit, ||Meum est vlcisci, ego rependã, dicit Dominus. Et rursum, Dominus iudicabit populũ suum.

10 Ratio omnium istorum est, Quia Deus est contemptorum vltor: alioqui Ecclesiã suã rite nõ gubernaret. Nihil est autem ira Dei viui horribilius.

Deut.32.35
rom.12.19

11 Sicut apostatas perterrefecit, ita cõstantes & firmos nunc cõsolatur, proposito superiorum certaminum successu, ad certam spem plenæ & quidem proximæ victoriæ ipsos stimulans.

31 Horrendum est incidere in manus Dei viui.

Φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος.

32 [11]Reuocate verò in memoriam superiores dies, quibus postquã illustrati fuistis, ingens certamen afflictionum sustinuistis.

Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων.

33 Partim quidem, dum & cum probris & cũ oppressionibus in theatrum estis producti: partim verò, dũ socii facti estis eorum qui in eo statu versantur.

Τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι· τοῦτο δὲ, κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες.

34 Nã & de vinculis meis mecum doluistis, & direptionem facultatum vestrarum cum gaudio accepistis, vt qui sciretis *vos* habere apud vos potioré substantiã in cælis, & quæ permaneat.

Καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν.

35 Ne igitur abiicite fidúciam vestram, quæ magnã habet præmii retributionem.

Μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην.

36 Nam patientia vobis est opus, vt vbi voluntatem Dei præstiteritis, reportetis promissionem.

Ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν· ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν.

37 Adhuc enĩ tantillũ, tãtillũ *inquã*, & q. venturus est, veniet, neque tardabit.

Ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ.

12 Firmæ fidei præstãtiã ab effectu cõmẽdat, quod vnicum sit ad vitam iter: quam sententiam illustrat opposito contrario.
Abac.2.4
rom.1.17
galat.3.11

38 [12]Iustus autem ex fide viuet: at si *quis* se subduxerit, non probat eum animus meus.

Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται· καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ.

39 At nos nõ ii sumus qui nos subducamus ad exitiũ, sed qui credamus ad animæ salutem.

Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς.

CAP. XI.

Κεφάλαιον ια.

1 Excellens fidei descriptio ab effectis, quod res adhuc in spe positas repræsentet, & inuisibilia veluti oculis subiiciat.

1 [1]Est autem fides, illud quod facit vt extent quæ sperantur, & quod demonstrat quæ nõ videntur.

Ἔστι δὲ πίστις, ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.

2 Docet, patres ex hac demum virtute esse æstimandos.

2 [2]Ob eam enim testimonio sunt ornati maiores.

Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι.

3 Πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι.

3 [3]||Per fidem intelligimus constructum fuisse mundũ verbo Dei, vt quæ cernimus non sint ex apparẽtibus facta.

Gen.1.1
ioh.1.10

3 Propriũ fidei ostẽdit, propositis selectissimis exemplis eorũ qui a condito mundo in Ecclesia excelluerunt.

4 Πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖται.

4 [4]||Abel per fidẽ, maioris pretii sacrificium obtulit Deo quàm Cain: per quã testimoniũ obtinuit quòd esset iustus, testimonium perhibente Deo de donis eius: & per hanc mortuus adhuc loquitur.

4 Abel.
Gen.4.4
mat.23.35

5 Πίστει Ἐνὼχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον· καὶ οὐχ εὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός. πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι τῷ Θεῷ.

5 [5]||Per fidem Enoch fuit translatus, ne videret mortẽ: nec fuit inuentus, propterea quòd transtulerat eũ Deꝰ. priusquã enĩ trãsferretur, testimoniũ obtinuerat ꝙ placuisset Deo.

5 Enoch.
Gen.5.24
eccli.44.17,
& 49.16

6 Χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται.

6 Atqui fieri nõ potest vt sine fide quisquã *ei* placeat. nã qui accedit ad Deũ, hũc credere oportet esse *Deũ*, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.

7 Πίστει χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ· δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος.

7 [6]Per fidẽ diuinitꝰ admonitꝰ Noe de iis quæ nõdũ videbãtur, veritus, apparauit arcã ad seruãdã domũ suã: per quã arcam cõdemnauit mundũ, & eius quæ ex fide est iustitiæ factus est hæres.

6 Noe.
Gen.6.13
eccli.44.17

8 Πίστει, καλούμενος Ἀβραὰμ ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον ὃν ἤμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε, μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται.

8 [7]||Per fidem, vocatus Abraham auscultauit *Deo*, vt abiret in locum quem accepturus erat in hæreditatem: & exiuit, nesciens quò esset venturus.

7 Abraham & Sara.
Gen.12.4

9 Πίστει παρῴκησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς.

9 Per fidem commoratus est in terra promissa vt aliena, commoratus in tabernaculis cum Isaac & Iacob cohæredibus eiusdem promissionis.

10 Ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός.

10 Expectabat enim vrbẽ habentem fundamenta, cuius artifex & conditor est Deus.

Gen.17.19,& 21.5

Per fidem ||& ipsa Sara vim ad concipiendum semen accepit, ac præter ætatis rationem peperit: quòd fidelem iudicarit eũ qui promiserat.

11 Πίστει καὶ αὐτὴ Σάῤῥα δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτικεν, ἐπεὶ πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον.

Quapropter & ex vno, eóque iam emortuo, nati sunt *posteri*, quanta est astrorum cæli multitudo, &quasi arena illa innumerabilis quæ est ad oram maris.

12 Διὸ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡσεὶ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἡ ἀναρίθμητος.

Secundũ fidem mortui sunt isti omnes, non adepti promissa, sed eminus ea conspicati, postquam credidissent, & amplexi essent, ac professi fuissent se hospites & aduenas esse in terra.

13 Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες, καὶ πεισθέντες, καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς.

Nam qui hæc dicunt, palàm ostendũt se patriã quærere.

14 Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι.

Quòd si illius memores fuissent ex qua exierãt, habuissent tempus ad reuertendum.

15 Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι.

Nunc autem meliorem expetunt, hoc est cæleste: quapropter nõ erubescit ipse Deus, vocari Deus eorũ. parauerat enim eis vrbem.

16 Νυνὶ δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου· διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν. ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν.

Gen.12.10 eccli.44.15

||Abraham quum tentaretur, obtulit Isaac per fidé, vnigenitum, inquã, illũ obtulit is qui promissiones exceperat.

17 Πίστει προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος.

Gen.21.12. rom.9.7

Ad quem dictum fuerat, ||In Isaac vocabitur tibi semen:

18 Πρὸς ὃν ἐλαλήθη, Ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα·

Quũ illud secum perpẽdisset, Deũ vel à mortuis excitare posse: vnde etiam illum similitudine *quadã* recepit.

19 Λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο.

8 Isaac. Genes.27.27, & 39

[8]Per fidem || de futuris benedixit Isaac *filio* Iacob & Esau.

20 Πίστει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἠσαῦ.

21 Πίστει, Ἰακὼβ ἀποθνήσκων ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ εὐλόγησε· καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ.

||⁹Per fidé, Iacob moriés singulis filiis Ioseph benedixit:|| & adorauit baculo innixus.

9 Iacob. Gen.41.1? Gen.47.31

22 Πίστει, Ἰωσὴφ τελευτῶν περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο.

||¹⁰Per fidem, Ioseph moriens de egressione filiorũ Israel meminit, déque ossibus suis mandauit.

10 Ioseph. Gen.50.24

23 Πίστει, Μωσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον· καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως.

¹¹||Per fidem, Moses quũ natus esset, occultatus est menses tres à parentibus suis, quòd viderent honestum esse puerulum: & nõ timuerũt|| edictum regis.

11 Moses. Exo.2.2 Act.7.20

Exo.1.16

24 Πίστει, Μωσῆς μέγας γενόμενος ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραώ·

Per fidem,|| Moses iam grandis renuit vocari filius filiæ Pharaonis:

Exo.2.11

25 Μᾶλλον ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν·

Potius eligés simul malis affici cum populo Dei quàm temporariis cõmodis peccati frui:

26 Μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ. ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν.

Maiores arbitratus diuitias probrũ Christi quàm Ægyptiorum thesauros. Intuebatur enim in præmii largitionem.

27 Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως. τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε.

Per fidem reliquit Ægyptum, nihil timens irã regis: nam vt qui videret eũ qui est inuisibilis, *ita* forti animo fuit.

28 Πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα, θίγῃ αὐτῶν.

Per fidé ||peregit pascha & effusioné illã sanguinis, ne, qui perimebat primogenita, ipsos tangeret.

Exo.12.22

29 Πίστει διέβησαν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς· ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν,

¹²Per fidem ||transierunt rubrum mare veluti per siccam *terram*: cuius facto periculo Ægyptii absorpti sunt.

12 Rubrum mare. Exo.14.22

30 Πίστει τὰ τείχη Ἱεριχὼ ἔπεσε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας.

¹³Per fidem||mœnia Iericho conciderunt, quũ ea circuiuissent ad dies septé.

Iosue 6.20
13 Iericho.

31 Πίστει Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασι, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης.

¹⁴||Per fidem, Rahab meretrix illa non periit vnà cũ iis qui non obedierant, ||quum pacificè excepisset hospitio exploratores.

Iosue 6.23.
14 Rahab.
Iosue 2.1

32 Καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών,

¹⁵Et q̃d pręterea loquor? deficiet enĩ me tépus commemorãté de ||Gedeone,

15 Gedeone, Barac, & alii iudices ac prophetæ. Iudic.6.11

Iudic.4.6 & Iudic.13.24 Iudic.11.1, & 12.7 1. Reg.1.18. & 13.14

||de Barac,&||Sãpsone,||&
Iephthe,||& Dauide,& Sa
muele,ac Prophetis:

Βαράκ τε, καὶ Σαμψὼν, καὶ Ἰεφθάε,
Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προ-
φητῶν·

Qui per fidem debella-
runt regna,exercuerunt iu
stitiã,assequuti sunt pro-
missiones,occluserunt o-
ra leonum:

33 Οἳ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βα-
σιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέ-
τυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα
λεόντων·

Extinxerunt vim ignis,
effugerunt acies gladii, va
lidi facti sunt ex imbecil-
lis, effecti sunt robusti in
bello, exercitus exterorũ
in fugam verterunt:

34 Ἔσβεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον στό-
ματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ
ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ,
παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων·

Mulieres acceperunt ex
resurrectione mortuos
suos:alii verò distẽti sunt,
neglecta liberatione, vt
potiorem resurrectionem
nanciscerentur.

35 Ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς
νεκροὺς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν,
οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν,
ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν.

Alii rursus ludibria &
flagella sunt experti, insu-
per & vincula & carcerẽ.

36 Ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων
πεῖραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυ-
λακῆς.

Lapidati sunt, dissecti
sunt, tentati sunt, gladio
cæsi occubuerunt: oberra
uerunt cũ ouillis & capri
nis pellibus:destituti, op-
pressi,malè habiti.

37 Ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειρά-
σθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον·
περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρ-
μασιν· ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακου-
χούμενοι.

16 Amplificatio à circũstãtia temporis, tanto admirabiliorẽ esse illorũ fidem, quanto fuerũt obscuriores de reb^9 futuris promissiones, quæ nobis demum sunt re ipsa exhibitæ, vt vna sit & illorum & nostra fides ac consecratio. *Rom.6.4 col.3.8 eph.4.24 1.pet.2.1*

Quibus indignus erat
mundus:in desertis erran
tes,& montibus ac spelũ-
cis,& cauernis terræ.

38 Ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος· ἐν ἐρη-
μίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις
καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς.

[16]Atque omnes hi testi-
monium adepti per fidẽ,
non obtinuerunt promis
sum:

39 Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες
διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐ-
παγγελίαν·

Quòd Deus de nobis
melius quiddam prouide
rat,ne absque nobis con-
secrarentur.

40 Τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι
προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν
τελειωθῶσι.

CAP. XII.

Κεφάλαιον ιβʹ.

1 Applicatio superiorũ exemplorũ, quibus nos incitari oportet ad totũ stadiũ, abiectis omnibus remoris & impedimẽtis, decurrendum.

P||[1]Roìde nos quoq;,
quũ tanta nos circũ-
stet testium nubes,
abiecto omni pondere,&

1 Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔ-
χοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος
μαρτύρων, ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα, καὶ

τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα·

Ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε θρόνου τοῦ Θεοῦ ἐκάθισεν.

Ἀναλογίσασθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε, ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι.

Οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι·

Καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται, Υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος.

Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται.

Εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός· τίς γάρ ἐστιν υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατήρ;

Εἰ δὲ χωρίς ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχ υἱοί.

Εἶτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἴχομεν παιδευτὰς, καὶ ἐνετρεπόμεθα· οὐ πολλῷ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ζήσομεν;

Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαίδευον· ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ.

peccato ad nos circun-
cingendos procliui, con-
stanter propositum nobis
stadium decurramus:
2 [2]Intuentes in fidei ducẽ
ac perfectorem Iesum, qui
vice sibi propositi gaudii
pertulit crucem, ignomi-
nia contempta, & ad de-
xterã throni Dei cõsedit.
3 [3]Reputate igitur quis il-
le sit qui talem sustinuit à
peccatoribus aduersus se-
se contradictionem, ne a-
nimis deficientes, fathis-
catis.
4 [4]Nondum ad sanguinẽ
vsque restitistis, aduersus
peccatum decertantes:
5 [5]Et obliti estis exhorta-
tionis, quæ vobis tanquã
filiis loquitur, ||Fili mi, ne
negligito castigationem
Domini, neque deficias a-
nimo quũ ab eo argueris.
6 Quẽ enim diligit Do-
minus castigat, & flagellat
quemcunque filiũ recipit.
7 Si castigationem sustine
tis, Deus sese vobis offert
vt filiis: quis enim est filius
quem non castiget pater?
8 Quòd si estis absque ca
stigatione, cuius partici-
pes sunt omnes, nẽpe spu-
rii estis, & non filii.
9 [6]Deinde corporum no-
strorũ patres habuimus ca
stigatores, & *eos* reueriti
sumus: annon multo ma-
gis subiiciemur Patri spiri
tuum, & viuemus?
10 [7]Nam illi ad paucos dies,
prout ipsis videbatur, nos
castigabant: hic autem ad
cõmodũ nostrũ, vt partici
pes simus sãctimonię ipsius.

2 Metã huius curriculi ꝓponit, Iesũ ipsum ducem etiam nostrũ, vt qui eiusdẽ viæ omnes asperitates volens superarit.

3 Amplificatio à circunstantia personæ & rerum ipsarum quas inter se comparat. Quantus enim est Iesus præ nobis, & quanto duriora ꝑtulit quàm nos?

4 Argumẽtatur ab vtilitate quæ ex Dei castigationibus ad nos redit, nisi per nos steterit: primùm ꝙ ita dometur peccatum, siue carnis nostræ peruicax illa vitiositas.

5 Secundò, Quòd sint paternæ in nos beneuolẽtiæ testimonia, adeò quidem vt sese spurios esse declarent qui se à Deo castigari non ferũt.

Prou.3.13

6 Tertio, Si patribus qbus secundũ Deũ hanc vitam debemus, hoc ius omnes cõcedunt vt meritò possint filios suos castigare, annon multo magis subiiciemur Patri illi nostro, spiritualis & æternæ vitæ authori?

7 Amplificatio eiusdem argumenti, Patres illi pro suo arbitrio, caduci alicuius boni causa nos castigarunt: Deus autem summi nostri cõmodi gratia nos erudit vt suæ sanctimoniæ nos consortes efficiat: quod etsi præsens sensus non percipiat, rei tamen exitus probat.

Omnis autē castigatio 11
In præsens quidē non videtur esse gaudii, sed tristitiæ: at postea fructū tranquillū iustitiæ reddit iis q per eā fuerint exercitati.

Πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης· ὕστερον δὲ καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης.

8 Conclusio: alacriter pergendum, & quidem recto semper & (quoad fieri potest) inoffenso cursu seruato.

[8]Quapropter manus remissas & genua soluta surrigite: 12

Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε·

Et rectas orbitas facite pedib[9] vestris, ne quod claudū *est* abducatur à via, sed vt sanetur potius. 13

Καὶ τροχιὰς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον.

9 Pax & sanctimonia cum omnib[9] colenda. Rom. 12. 18

[9]||Pacem sectamini cum omnibus, & sanctimoniā, sine qua nemo videbit Dominum: 14

Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον·

10 Studendum mutuæ ædificationi, tum in doctrina tum in vitæ exemplis.

[10]Prospicientes nequis deficiat à gratia Dei: nequa radix amara suppullulans obturbet, & per hanc inquinentur multi. 15

Ἐπισκοποῦντες μή τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ διὰ ταύτης μιανθῶσι πολλοί.

11 Vitanda scortatio, & prophanus animus, i. Deo suū honorem non tribuēs: cuiusmodi scelera quam grauiter tandem Deus vlciscatur, horrendum Esau exemplum docet. Gen. 25. 33 Gen. 27. 38

[11]Nequis sit scortator, aut profanus, velut|| Esau, qui vnico edulio vēdidit suum ius primogeniti. 16

Μή τις πόρνος, ἢ βέβηλος ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ.

||Scitis enim eū etiā post ea, quum vellet hæreditario iure benedictionem assequi, reprobatum fuisse: non enim reperit pœnitētiæ locū, quanuis cum lacrymis *benedictionem* illā exquisisset. 17

Ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη· μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρε, καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν.

12 Iam ad propheticum & regium munus Christi cū Mose comparati, eandem exhortationē applicat, hoc modo: Si tanta fuit Legis maiestas, quātā putatis esse Christi & Euāgelii gloriā? Hanc autem comparationem particulatim etiam explicat. Exo. 19. 16 Exo. 20. 19 Exo. 19. 12

[12]Non enim accessistis ad contrectabilē || montē, & incēsum ignē, ac turbinē, & caliginē &, procellam: 18

Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ πυρί, καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ·

Tubæque sonitū & vocē verborum: quā qui audierāt, ||deprecati sunt ne amplius sibi fieret sermo. 19

Καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρῃτήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον.

(Nō enim ferebant quod imperabatur, || Si vel bestia tetigerit mōtē, lapidabitur, aut iaculo cōfigetur. 20

(Οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον, Κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται.

Et Moses (adeo terribile erat visū quod apparebat) dixit, Expauefactus sum 21

Καὶ (οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον) Μωσῆς εἶπεν, Ἔκφοβός εἰμι

καὶ ἔντρομος)

Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει, καὶ 22
πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπου-
ρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων,

Πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτο- 23
τόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων,
καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμα-
σι δικαίων τετελειωμένων,

Καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ 24
αἵματι ῥαντισμοῦ, κρείττονα λαλοῦντι
παρὰ τὸν Ἄβελ.

Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λα- 25
λοῦντα. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ
τῆς γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα,
πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τὸν ἀπ' οὐρα-
νῶν ἀποστρεφόμενοι,

Οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε· 26
νῦν δὲ ἐπήγγελται, λέγων, Ἔτι ἅπαξ
ἐγὼ σείω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ
τὸν οὐρανόν.

Τὸ δέ, ἔτι ἅπαξ, δηλοῖ τὴν σαλευο- 27
μένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων,
ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα.

Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παρα- 28
λαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν δι' ἧς λα-
τρεύωμεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ, μετὰ αἰ-
δοῦς καὶ εὐλαβείας.

Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ κατα- 29
ναλίσκον.

ac tremebundus)

Sed accessistis ad mon-
tem Sion, & ciuitatẽ Dei
viui, Hierusalem cæleste͂,
& myriadas Angelorum,

Conuentum & concio-
nem primogenitorũ qui
conscripti sunt in cælis, &
iudicem vniuersorũ Deũ,
& spiritus iustorũ conse-
cratorum.

Et ad noui Testamenti
mediatorem Iesum, & san
guinem aspersionis, præ-
stantiora loquentẽ quàm
loqueretur sanguis Abel.

[13] Videte ne aspernemini
eum qui loquitur. nam si
illi non effugerunt qui a-
uersabantur eum qui lo-
quebatur Dei nomine in
terra, multo magis nos, si
eum qui de cælis est auer-
semur,

[14] Cuius vox tunc cõcus-
sit terrã: nunc autẽ denũ-
tiauit, dicens, ||Adhuc se-
mel ego cõcutiã nõ solùm
terrã, sed etiam cælum.

Porro illud Adhuc semel
declarat instabiliũ rerũ,
vtputa factitiarum, amo-
tionem: vt maneant quæ
sunt stabilia.

[15] Quapropter regnũ as-
sumentes quod concuti
non potest, teneamus gra
tiã, per quã ita seruiamus
Deo vt ei placeamus, cum
reuerentia & religione.

Etenim ||Deus noster,
consumens ignis est.

13 Applicatio superioris collationis, Si non licuit sermonẽ in terra loquuti aspernari, quãto minus eius vocem q. est ex cælis ipsis?

14 Euangelii stabilẽ maiestatem, qua totus orbis est concussus, ipsaque adeo cælorum machina velut obstupuit, cũ exiti & euanescente Legalis œconomiæ sonitu comparat.

Agg. 2.7

15 Generalis exhortatio vt sub tãti Regis felicissima subiectione reuerenter & religiose viuamus, qui sicut suos potentissimè beat, ita etiam rebelles quàmseuerissimè vlcisci tur. Hæc autẽ est Christianæ vitæ summa, priorem Tabulam respiciẽs.

Deut. 4.24

Κεφάλαιον ιγ

CAP. XIII.

1 Ἡ φιλαδελφία μενέτω.

2 Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλαν-
θάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξε-
νίσαντες ἀγγέλους.

3 Μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων, ὡς συν-

1 F[1]Raterna charitas ma
neat.

2 ||Hospitalitatis ne si-
tis immemores: ||per hãc
enim quidam inscii exce-
perunt Angelos hospitio.

3 Memores estote vincto-
rum, tanquam vnà cum

1 Ad secundam Tabulam accedit, cuius sũma est, charitas, præsertim in peregrinos & afflictos.

Rom. 12.13
1. *pet.* 4.9
Genes. 18.3, & 19.3

2 Castum coniugium in omni hominum ordine commendat: scortatoribus & adulteris extremum à Deo exitium minatur.
3 Damnatur auaritia, cui opponitur animus sua sorte contentus.
Iosue 1.5
4 Fortiū ducum exempla sedulò ad imitationem proponenda.
Psal. 118.6
5 Summā doctrinæ repetit, vnicum videlicet omnium de moribus præceptorū fundamentum. Est autem eiusmodi: In vno Christo nobis esse acquiescendū, nec vnquam extra eius notitiā seruatū fuisse quenquam, aut hodie seruari, aut deinceps seruādū esse.
6 Perstringit eos qui externum cultū ac præsertim discrimen ciborum, cum Euangelio permiscebāt, quam doctrinam plane damnat, vt ex diametro repugnantem Christi beneficio.
Leu. 4.11, *&* 6.30, *&* 16.27

illis vincti: eorū qui malis
premūtur, acsi ipsi quoque
corpore *afflicti* essetis.
[2]Honorabile est inter
quosuis coniugium, & cu-
bile impollutum: scorta-
tores autem & adulteros
damnabit Deus.
[3]Sint mores alieni ab a-
uaritia: *sitis* contenti præ-
sentibus. dixit enim ipse,
||Non te deseram, neque
te derelinquam.
Adeò vt confidenti ani
mo dicamus, || Dominus
mihi auxiliator: nec time-
bo quid faciat mihi homo.
[4]Memores estote ducū
vestrorū, qui loquuti sunt
vobis sermonē Dei: quo-
rum imitamini fidem, cō-
siderantes qui fuerit exi-
tus cōuersationis ipsorū.
[5]Iesus Christus heri & ho
die idem *est*, & in secula.
Doctrinis variis & pere
grinis ne circunferimini.
[6]bonum enim est gratia
constabiliri cor, nō cibis,
quibus nō sunt adiuti qui
in ipsis versati sunt.
[7]Habemus altare ex quo
nō habent ius edendi qui
tabernaculo deseruiunt.
||Quorū enim anima-
lium sanguis infertur pro
peccato in sacrarium per
Pontificem, horū corpora
exuruntur extra castra.
Quapropter & Iesus, vt
sanctificaret populum per
proprium sanguinem, pas
sus est extra portam.
[8]Exeamus igitur ad eum

δεδεμένοι· τῶν κακουχουμένων, ὡς καὶ αὐ-
τοὶ ὄντες ἐν σώματι.
4 Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοί-
τη ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρι-
νεῖ ὁ Θεός.
5 Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος· ἀρκούμενοι
τοῖς παροῦσιν· αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, Οὐ μή
σε ἀνῶ, οὐδ᾽ οὐ μή σε ἐγκαταλίπω·
6 Ὥστε θαῤῥοῦντας ἡμᾶς λέγειν, Κύ-
ριος ἐμοὶ βοηθὸς, καὶ οὐ φοβηθήσομαι
τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος.
7 Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν,
οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·
ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς
ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν.
8 Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ
αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.
9 Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ
περιφέρεσθε. καλὸν γὰρ χάριτι βε-
βαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμα-
σιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπα-
τήσαντες.
10 Ἔχομεν θυσιαστήριον ἐξ οὗ φαγεῖν
οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λα-
τρεύοντες.
11 Ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ
ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως,
τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω
τῆς παρεμβολῆς.
12 Διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ
ἰδίου αἵματος τὸν λαὸν, ἔξω τῆς πύλης
ἔπαθε.
13 Τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν

7 Perpulchra anagoge refutat eorundem errorem, Qui olim seruiebant tabernaculo, non vescebantur victimis quarum sanguis pro peccato inferebatur per pontificem in sacrarium: istæ porro victimæ Christum nostram oblationem repræsentabant. Itaque non possunt eius fieri participes qui tabernaculo deseruiunt, i. qui in Legali cultu perstant. Nos verò non pudeat illum extra Hierusalē eiectū & passum sequi. nam in hoc quoque Christus veritas illi figuræ respondet quod extra portam est passus. 8 Longius progreditur in hac anagoge, & ita quoque nobis significatum dicit, oportere pios Christi sectatores velut è mundo migrare, ipsius crucem portantes.

ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες.

14 Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν.

15 Δι' αὐτοῦ οὖν ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διαπαντὸς τῷ Θεῷ, τουτέστι καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

16 Τῆς δὲ εὐποιΐας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός.

17 Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες· ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες. ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο.

18 Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν· πεποίθαμεν γὰρ ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν, ἐν πᾶσι καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι.

19 Περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν.

20 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν,

21 Καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ, εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιῶν ἐν ὑμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

22 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως· καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν.

extra castra, opprobrium eius portantes.

|| Non enim habemus hîc sitam ciuitatem, sed futuram inquirimus.

[9] Per ipsum igitur assiduè offeramus Deo sacrificiũ laudis, ||id est fructum labiorum confitentium nomini eius.

Beneficentiæ verò & cõmunicationis ne obliuiscimini: talibus enim victimis delectatur Deus.

[10] Obedite ducibus vestris, & obsecundate. vigilãt enim ipsi pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri: vt cum gaudio hoc faciant, & non gemẽtes. id enim est vobis inutile.

[11] Orate pro nobis: confidimus enim nos bonã cõsciẽtiam habere, vt qui in omnibus cupiamus honestè conuersari.

Amplius autẽ obsecro vos vt id faciatis, vt celerius restituar vobis.

Deus verò pacis *author*, qui magnum illũ ouium per sanguinem fœderis æterni pastorem, Dominũ nostrum Iesum, à mortuis reduxit,

Perficiat vos in omni opere bono, ad præstandã ipsius voluntatem, efficiẽs in vobis quod acceptum sit in conspectu suo, per Iesum Christum: cui *sit* gloria in secula seculorum. Amen.

Precor autem vos, fratres, sufferte sermonẽ consolationis: etenim breuibus scripsi vobis.

Mich.2.10

Ose.14.3

9 Sublatis illis corporalibus sacrificiis, docet vera confessionis sacrificia superesse, quæ partim in gratiarum actione, partim in beneficentia consistunt, quibus demum victimis nunc delectatur Deus.

10 Parendũ pastorum & presbyterorũ monitis, eorũ videlicet qui pro animarũ ipsis commissarum salute vigilant.

11 Vltima pars epistolæ, in qua suum ministerium Hebræis commendat: perseuerantiam & gratiarum incrementum ipsis à Domino precatur: excusat se ꝙ paucis sit eos consolatus, cõsũpta videlicet in disputando epistola: & quosdam familiariter & amicè salutat.

23 Scitote fratrem *nostrũ* Timotheum solutum esse, cum quo (si celerius venerit) visam vos.

24 Salutate omnes duces vestros, & omnes sanctos. Salutant vos Itali.

25 Gratia sit cum omnibus vobis. Amen.

Ad Hebræos scripta est ex Italia per Timotheum.

Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ (ἐὰν τάχιον ἔρχηται) ὄψομαι ὑμᾶς.

Ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν καὶ πάντας τοὺς ἁγίους. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας.

Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Πρὸς Ἑβραίους ἐγράφη ἀπὸ τῆς Ἰταλίας διὰ Τιμοθέου.

Epistola catholica Iacobi Apostoli.

Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθολική.

Κεφάλαιον α'.

CAP. I.

Ἰάκωβος Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, χαίρειν.

1 IACOBVS Dei ac Domini Iesu Christi seruus, duodecim tribubus dispersis, salutem.

Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις·

2 [1]Pro summo gaudio ducite, fratres mei, quoties [2]in tentationes varias incideritis:

Γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν.

3 *Illud* || scientes. [3]probationem fidei vestræ parere patientiam.

Ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι.

4 [4]Cæterùm patientia opus perfectum habeat, vt sitis perfecti & integri, ita vt nihil desit.

Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἁπλῶς, καὶ μὴ ὀνειδίζοντος· καὶ δοθήσεται αὐτῷ.

5 [5]Quòd si cui vestrũ deest sapientia, postulet à Deo qui dat *eam* omnibus benignè, nec exprobrat: & dabitur ei.

Αἰτείτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος. ὁ γὰρ διακρινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ.

6 || Sed postulet cum fide nihil disceptans: [6] nã qui disceptat, similis est fluctui maris qui ventis agitatur & iactatur.

1 Primus locus, de cõsolatione in aduersis, in qbus nos nõ modò nõ frangi animo, sed etiam exultare oporteat. *Rom.5.3*

2 Primum argumentũ, Quia afflictionibus explorabitur fides nostra: quam maximè nostra interest esse quàm purissimam. *Mat.7.7 mar.11.24 luc.21.9 iohan.14.13 & 16.23*

3 Secundum, Quia sic in nobis gignitur patientia, virtus longè præstãtissima.

4 Tertiũ argumentum, forma quadam exhortationis propositum, vt vera & perpetua patientia à ficta & temporaria discernatur. Crux est velut instrumentum quo Deus nos expolit. Opus igitur & effectum afflictionum est nostri in Christo consummatio.

5 Responsio ad tacitam obiectionem, Facile quidem id esse dictu, factu verò non item. Respondet, opus quidem hic nobis esse longè alia sapientia quàm humana, vt quæ carni sunt adeò repugnantia, nobis tamen optima esse statuamus: sed eius sapientiæ dono facillimè nos potituros, si modò illud à Deo, quo nihil est munificentius, rite (id est certa cum fiducia) petierimus.

6 Digressio aduersus preces cum animi hæsitatione conceptas, vbi certam Dei promissionem habemus: qui secundus est huius epistolæ locus.

7 Redit ad institutum, repetita propositione, exultandum esse in cruce, vtpote quæ nos nō deprimat, sed attollat.
Eccli.14.28
esa.40.6
1.pet.1.14
8 Antequā cōcludat, tradit doctrinam supiori oppositā, quomodo videlicet prosperis rebus (vt quum omnium rerū copia suppetit) sit vtendum: ita nimirum vt nemo idcirco sibi placeat, sed eo magis sit ab omni fastu alienus.
Iob 2.17
9 Argumētum ab ipsa rerum natura sumptum, q̄bus nihil sit vanius & incertius.
10 Cōclusio, Crucē patienter esseferēdā, addito quarto argumento, quod superiorum summam complectitur, quia nimirum hoc itinere ad coronam vitæ peruenitur, ex gratia tamen, secundū promissionem.
11 Tertius locus huius epistolæ, ī quo à tentationibus externis, (i. ab afflictionibus quibus à Deo exploramur) ad tentationes internas descendit, id est ad eas cupiditates quibus ad malè agendum incitamur. Summa est, Nō Deum sed vnūquenque sibiipsi istarum tentationum esse authorem. Nos enim in sinu illam vitiositatem gestare, quæ arrepta vndecunque occasione, vitiosos motus in nobis excitet, ex quibus demum vitiosæ actiones, ac mors tandem earum merces consequatur. 12 Additur ratio cur Deus non possit nobis esse malè agendi author, quoniam malum non appetit. 13 Alia ratio à repugnantibus sumpta, Deus est omnium bonorum author, & ita quidem vt semper sit sui similis: quomodo igitur malorum author censeri posset?

Ne igitur existimet homo ille se quicquam accepturum à Domino.

Vir animo duplici, inconstans *est* in omnibus viis suis.

[7]Porro frater qui est abiectus, glorietur in sublimitate sua:

[8]Contrà, qui diues *est*, in abiectione sui: ||[9]quoniā veluti flos herbæ p̄teribit.

Nam *velut* exorto sole cum æstu, exaruit herba, & flos illius decidit, & spectabilis decor ipsius periit: ita & diues in viis suis marcescet.

[10]||Beatus vir qui tolerat tentationem: quoniam quum probatus erit, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus iis à quibus diligitur.

[11]Nemo quū tentatur dicat se à Deo tentari: [12]nā Deus tētari malis nō potest, nec quenquam tētat.

Sed vnusquisque tentatur dum à propria cupiditate abstrahitur & inescatur.

[13]Deinde cupiditas, postea quā concepit, parit peccatum: peccatū verò peractum gignit mortem.

[13]Ne errate, fratres mei dilecti.

Omne munus bonū & omne donū est perfectū, supernè descendens à Patre luminū, apud quē nō est transmutatio, aut cōuersionis obumbratio.

7 Μὴ γὰρ οἰέσθω ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος
ὅτι λήψεταί τι παρὰ τοῦ Κυρίου.
8 Ἀνὴρ δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πά-
σαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.
9 Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς
ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ.
10 Ὁ δὲ πλούσιος, ἐν τῇ ταπεινώσει αὐ-
τοῦ· ὅτι ὡς ἄνθος χόρτου παρελεύσεται.
11 Ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύ-
σωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον, καὶ τὸ
ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε, καὶ ἡ εὐπρέπεια
τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο· οὕτω καὶ
ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μα-
ρανθήσεται.
12 Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πει-
ρασμόν· ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται
τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ
Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.
13 Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, Ὅτι
ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπεί-
ραστός ἐστι κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα.
14 Ἕκαστος δὲ πειράζεται, ὑπὸ τῆς
ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δε-
λεαζόμενος.
15 Εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τί-
κτει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελε-
σθεῖσα ἀποκύει θάνατον.
16 Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγα-
πητοί.
17 Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δώρημα
τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ
πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλ-
λαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα.

Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ 18
ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα
τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.

Ὥστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ, ἔστω 19
πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βρα-
δὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὀργήν·

Ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς, δικαιοσύνην Θεοῦ 20
οὐ κατεργάζεται.

Διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν 21
καὶ περισσείαν κακίας, ἐν πραΰτητι δέ-
ξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμε-
νον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον 22
ἀκροαταὶ, παραλογιζόμενοι ἑαυτούς.

Ὅτι εἴτις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶ, καὶ
οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοοῦν- 23
τι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν
ἐσόπτρῳ.

Κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν, καὶ ἀπελήλυ 24
θε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν.

Ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον 25
τὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ παραμείνας, οὗτος
οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος,
ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ
ποιήσει αὐτοῦ ἔσται.

Εἴτις δοκεῖ θρῆσκος εἶναι ἐν ὑμῖν, μὴ 26
χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀ-
πατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος
ἡ θρησκεία.

Θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος 27
παρὰ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, αὕτη ἐστὶν,
ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν
τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν
ἀπὸ τοῦ κόσμου.

[14]Is qa voluit, progenuit
nos sermone veritatis, vt
essemus primitiæ quædã
suarum creaturarum.

Itaque, fratres mei dile
cti, ‖sit omnis homo ve-
lox ad audiendum, tardus
ad loquendum, tardus ad
iram.

Nam ira viri iustitiam
Dei non exequitur.

Quapropter abiectis o-
mnibus sordibus & excre-
mento malitiæ, cũ lenita-
te recipite insitũ sermo-
nem, qui possit seruare a-
nimas vestras.

[15]‖Reipsa verò præstate
sermonem: nec sitis audi-
tores solùm, [16] fallentes
vosmetipsos.

[17] Nam siquis audit ser-
monem, & eum non præ-
stat, is similis est viro con
sideranti faciem suam na-
tiuam in speculo.

Considerauit enim sei-
psum, & abiit, & statim o-
blitus est qualis esset.

At qui introspexerit in
perfectam illam Legem
libertatis, & *in ea* perman
serit, quia non fuerit audi
tor obliuiosus, sed effe-
ctor operis, beatus erit in
opere suo.

[18]Siquis videtur religio-
sus esse inter vos, non fræ
nans linguã suam, sed suũ
ipsius cor seducens, huius
vana est religio.

[19]Religio pura & imma-
culata apud Deum & Pa-
trem, hæc est, inuisere or-
phanos & viduas in affli-
ctione ipsorum: & immacu-
culatum seipsum seruare
à mundo.

Prou.17.27

14 Quartus locus, de sermonis Dei p̃stantia & fructu. Summa i est, studiosissimè nobis audiendum esse verbum Dei, quum hoc sit semẽ quo nos Deus pro gratuita sua beneuolentia ex numero creaturarum selectos, sibi genuit. Damnat autẽ Apostolus duo vitia quæ nos hac in re valde interturbant, nempe quòd ita nobis placeamus vt loqui ipsi malimus quàm Deum loquẽtem audire, imò etiam ad correptiones indignemur: quibus vitiis placidum & sedatum animũ & puritatis amantem opponit.

Mat.7.22
rom.2.13

15 Altera admonitio, Idcirco audiri Dei verbum vt ex eius præscripto vita ĩstituatur.

16 Rationes addit, & eas q.dem grauissimas: primũ, qa qui secus fecerint, pessimè sibiipsis consulant.

17 Secũdò, Quoniam præcipuum vsum verbi Dei amittant qui agnita ex eo vitia non emendãt.

18 Tertia admonitio, Verbo Dei non tantùm bene agendi, sed etiam bene loquendi regulam præscribi.

19 Quarta, Charitate in proximos (præsertim alieno subsidio nitẽtes, vt orphanos & viduas) & vitæ puritate verum Dei cultum constare.

Leu.19.15
deut. 1.17, & 16.19
prou.24.24
eccli.42.2

1 Quinta, Charitatē quæ à vera fide proficiscitur, cū personarum acceptione cōsistere nō posse: quod illustrat, proposito eorum exēplo qui cum pauperum cōtumelia diuites colunt.

2 Peruersos esse iudices qui diuitē pauperi anteponant, declarat ex eo quod Deus ecōtrariò pauperes quos veris diuitiis locupletaret, diuitibus antepofuerit.

3 Secundò, Insanos etiā eosdem esse probat ex eo quòd diuites sint potius execrabiles, vt qui Ecclesiā persequantur, & Christum blasphement. Loquitur enim de impiis & profanis diuitibus, cuiusmodi semper fuerunt plerique, quibus pios pauperes & abiectos opponit.

4 Conclusio, Charitati quam præscribit Deus, cum illa personanarum acceptione conuenire non posse, quum via regia sit incedendum.

CAP. II.

F[1]Ratres mei, ne cū respectu personarū habete fidem Domini nostri Iesu Christi gloriosi.

Nam si quis in cœtū vestrum ingrediatur aureū gestans annulū, veste splēdida, ingrediatur autem & pauper cū sordida veste,

Et respexeritis ad eum qui vestem gestat splendidam, & dixeritis ei, Tu sede hîc pulchré: & pauperi dicatis, Tu sta illic, aut sede hîc subter scabellum meum:

Nónne discrimen fecistis apud vos, & facti estis iudices peruersē deliberātes?

[2]Audite fratres mei dilecti, nónne Deus elegit pauperes mundi huius *vt fierent* diuites fide, & hæredes regni quod promisit iis à quibus diligitur?

At vos contumelia affecistis pauperem. [3] Nónne diuites per tyrannidē opprimūt vos, & trahūt vos ad tribunalia?

Nónne blasphemāt preclarum illud nomen à quo estis cognominati?

[4] Si quidem Legē regiam prestatis secundū Scripturam, Diliges proximū tuū vt teipsum, bene facitis:

Sin verò personam respicitis, peccatum cōmittitis, & redarguimini à Lege veluti transgressores.

[5]Quisquis enim totā Legē seruauerit, offenderit autem in vno, omnibus tenetur.

Κεφάλαιον β

1 Ἀδελφοί μου, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης.
2 Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι,
3 Καὶ ἐπιβλέψητε ἐπὶ τὸν φοροῦντα
τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν, καὶ εἴπητε αὐτῷ, Σὺ κάθου ὧδε καλῶς· καὶ τῷ πτωχῷ εἴπητε, Σὺ στῆθι ἐκεῖ, ἢ κάθου ὧδε ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου·
4 Καὶ οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν;
5 Ἀκούσατε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί,
οὐχ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τοῦ κόσμου τούτου πλουσίους ἐν πίστει, καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν;
6 Ὑμεῖς δὲ ἠτιμάσατε τὸν πτωχόν. οὐχ οἱ πλούσιοι καταδυναστεύουσιν ὑμῶν, καὶ αὐτοὶ ἕλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια;
7 Οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς;
8 Εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν κατὰ τὴν γραφήν, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, καλῶς ποιεῖτε·
9 Εἰ δὲ προσωποληπτεῖτε, ἁμαρτίαν ἐργάζεσθε, ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς παραβάται.
10 Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος.

5 Nouum argumentum ad eiusdem conclusionis probationem, Non diligi proximos ab iis qui aliis neglectis certos quosdam ambitiosè colant: quoniam non obedit Deo qui ex Dei mandatis rescindit quod minus fuerit ipsi commodum, imò reus meritò censetur violatæ Legis in genere, etiamsi cætera obseruarit.

Ὁ γὰρ εἰπὼν, Μὴ μοιχεύσῃς, εἶπε καὶ, 11
Μὴ φονεύσῃς. εἰ δὲ οὐ μοιχεύσεις, φονεύ-
σεις δὲ, γέγονας παραβάτης νόμου.
Οὕτω λαλεῖτε καὶ οὕτω ποιεῖτε 12
ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες
κρίνεσθαι.
Ἡ γὰρ κρίσις ἀνίλεως τῷ μὴ ποιή- 13
σαντι ἔλεος· καὶ κατακαυχᾶται ἔλεος
κρίσεως.
Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πί-
στιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ 14
δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν;
Ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ
ὑπάρχωσι, καὶ λειπόμενοι ὦσι τῆς ἐφη- 15
μέρου τροφῆς·
Εἴπῃ δέ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, Ὑπά- 16
γετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτά-
ζεσθε· μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ
σώματος, τί τὸ ὄφελος;
Οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, 17
νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν.
Ἀλλ' ἐρεῖ τις, Σὺ πίστιν ἔχεις, κἀγὼ 18
ἔργα ἔχω· δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ
τῶν ἔργων σου, κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν
ἔργων μου τὴν πίστιν μου.
Σὺ πιστεύεις ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι· κα- 19
λῶς ποιεῖς· καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι,
καὶ φρίσσουσι.
Θέλεις δὲ γνῶναι, ὦ ἄνθρωπε κε- 20
νέ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νε-
κρά ἐστιν;
Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔρ- 21
γων ἐδικαιώθη, ἀνενέγκας Ἰσαὰκ τὸν
υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον;

[6]Nam qui dixit, Ne mœ
cheris,dixit etiam, Ne oc-
cidas. Quòd si non fueris
mœchatus,occideris autẽ,
factus es trãsgressor Legis.
[7]Ita loquimini &ita faci
te vt per Legem libertatis
iudicandi.
Nam damnatio absque
misericordia *erit* ei qui
non præstiterit misericor
diam:& gloriatur miseri-
cordia aduersus damna-
tionem.
[8]Quæ vtilitas, fratres
mei,si fidẽ dicat aliquis ha
bere se,opera verò nõ ha-
beat? num potest fides illa
eum seruare?
[9]Quòd si frater aut so-
ror nudi fuerint,& egẽtes
quotidiano victu:
Dicat autem eis aliquis
vestrum,Abite cum pace,
calescite & saturamini:nõ
tamen dederitis eis quæ
sunt apta corpori,quæ *e-
rit* vtilitas?
Ita quoque fides,si ope
ra non habeat,mortua est
per se.
Quinimo dicet aliquis,
Tu fidem habes, & ego o-
pera habeo: ostende mihi
fidem tuã ex operibus tuis,
& ego ostendã tibi ex ope
ribus meis fidem meam.
[10]Tu credis Deum vnum
esse:rectè facis: & dæmo-
nia credunt, & horrescũt.
[11]Vis verò nosse,homo
vane,fidem illam *quæ est*
absque operibus, mortuã
esse?
Abrahã pater ille noster
nónne ex operibꝰ iustifica
tus est,||quũ obtulisset I-
saac filiũ suũ super altare?

6 Probatio, Quia vnus & idem est Legislator, & corpus Legis indiuiduum.
7 Conclusio totius tractationis, ea coditione nos esse liberatos à Legis maledictione per Dei clementiam vt vicissim teneamur mutuam beneficentiã fouere,& qui secus fecerit, gratiam Dei non sensurũ.
5. locus
8 Quintus locus cum superiore tractatu optimè cohærens, De vera seu viua fide,cuius loci propositio est, Fidẽ quæ opera non edat, non esse fidem illam qua iustificamur,sed fidei simulacrum, siue per fidẽ non esse iustificatos qui fidei effecta nõ demonstrãt.
Gen.22.10
9 Prima ratio à simili,Siquis famelico dixerit, Satur esto, nec interea quicquam subministret, non erit hæc vera charitas: ita siquis dixerit se credere, & nulla edat fidei opera, nõ erit vera hæc fides,sed mortuum quoddam fidei nomine ornatũ, de quo non est cur quis quam glorietur nisi velit

manifestè redargui,quum ex effectis intelligatur causa. 10 Altera ratio ab absurdo,Si eiusmodi
fides esset vera illa fides qua iustificamur, diaboli essent iustificati,vt qui illam habeant. Atqui nihilo-
minus cohorrescunt: nõ sunt igitur iustificati,nec fides illa,vera est fides. 11 Tertia ratio ab exẽplo
Abrahami, quẽ non dubiũ est vera fide fuisse præditum. Is verò filiũ suũ offerens, ea fide se præditum
demonstrauit quæ minimè esset operum inanis, ac proinde verum sibi fuisse præbitum testimonium
quum diceretur,fides ei ad iustitiam fuisse imputata.

Vides fidem adminiſtrã 22
fuiſſe operum ipſius,& ex
operibus fidem perfectam
fuiſſe?

Itaque impleta eſt Scri
ptura quæ dicit,||Credidit 23
autem Abraham Deo , &
imputatum eſt ei ad iuſti-
tiam,& amicus Dei voca-
tus eſt.

[12]Videtis igitur ex ope- 24
ribus iuſtificari hominé,
& non ex fide tantúm?

[13]Similiter autem etiam 25
||Rahab illa meretrix an-
non ex operibus iuſtifica-
ta eſt,quũ excepiſſet nun-
tios,& alia via emiſiſſet?

[14]Nam ſicut corpus abſ- 26
que ſpiritu mortuum eſt,
ita & fides illa *quæ eſt* abſ-
que operib9, mortua eſt.

CAP. III.

NE ſitis multi magi- 1
ſtri, fratres mei,
[2]ſciétes fore vt gra-
uius iudicium auferamus.

In multis enim labimur 2
omnes.||[3]Siquis in ſermo-
ne non labitur,hic perfe-
ctus *eſt* vir , vt qui poſſit
fræno moderari totum e-
tiam corpus.

[4]Ecce,equis fræna in o- 3
ra immittimus vt obediãt
nobis, & totũ corpus eo-
rum circumagimus:

Ecce,naues quoque,quũ 4
tantæ ſint,& à ventis ſæ-
uis agantur, circumagun-
tur à minimo gubernacu-
lo quocunque libido gu-
bernatoris voluerit:

Ita & lingua puſillũ mẽ- 5
brum eſt,& magna iactat.
[5]Ecce,exiguus ignis quan-
tam materiam incendit!

Gen.15.6
rom.4.3
gal.3.6

12 Concluſio,Iuſtificari non qui fide qualicunque ſit præditus, ſed ea fide quam opera conſequãtur.

13 Quarta ratio à ſimili exemplo Rahab meretricis, quæ & ipſa vera fide ſe iuſtificatã eſſe ex operibus probauit.

Ioſue 2.1

14 Concluſio repetita, Nõ fidem ſed cadauer quoddam eſſe fidẽ quæ opera nõ edat.

6. loc9.

Eccli.14.1, & 19.17, & 25.11

7. loc9.

1 Sextus locus, Nequis (quod pleriq; ambitioſè faciunt)ius rigidæ cenſuræ in alios ſibi vſurpet.

2 Ratio, Quia Dei ſeueritatem in ſe ſe prouocant qui tam ſolicitè & rigidè alios damnãt, quũ& ipſi rei inueniantur.

3 Septim9 locus de frænãda lingua, cum ſuperiore coniunctus, vt conſtet neminem eſſe q meritò culpari nõ poſſit, quum vel linguam frænare rariſſima ſit virtus.

22 Βλέπεις ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔρ-
γοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐ-
τελειώθη;
23 Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα,
Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐ-
λογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φί-
λος Θεοῦ ἐκλήθη.
24 Ὁρᾶτε τοίνυν ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦ-
ται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον;
25 Ὁμοίως δὲ καὶ Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐκ ἐξ
ἔργων ἐδικαιώθη, ὑποδεξαμένη τοὺς ἀγ-
γέλους, καὶ ἑτέρᾳ ὁδῷ ἐκβαλοῦσα;
26 Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύμα-
τος νεκρόν ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς
τῶν ἔργων νεκρά ἐστι.

Κεφάλαιον γ'

1 Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε,
ἀδελφοί μου, εἰδότες ὅτι μεῖζον
κρίμα ληψόμεθα.
2 Πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες. εἴ-
τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀ-
νήρ, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον
τὸ σῶμα.
3 Ἰδοὺ τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ
στόματα βάλλομεν πρὸς τὸ πείθεσθαι
αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ σῶμα αὐτῶν
μετάγομεν.
4 Ἰδοὺ, καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄν-
τα, καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμε-
να, μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου ὅ-
που ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βούληται.
5 Οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος
ἐστί, καὶ μεγαλαυχεῖ. ἰδοὺ, ὀλίγον πῦρ
ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει.

4 Duabus ſimilitudinibus,vna à frænis equorum, altera à nauium gubernaculis ſumpta,quantæ res recta linguæ moderatione effici poſſint oſtendit. 5 Ex aduerſo, quanta in toto orbe terrarum incommoda ex linguæ intemperantia proueniant declarat,vt eo diligentius omnes illius moderationi incumbant.

Καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας· οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης.

Πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε καὶ ἐναλίων, δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ·

Τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι. ἀκατάσχετον κακὸν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου.

Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονότας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα. Οὐ χρὴ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτω γίνεσθαι.

Μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρύει τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν;

Μὴ δύναται, ἀδελφοί μου, συκῆ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σῦκα; οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἁλυκὸν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ.

Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν; δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πραΰτητι σοφίας.

Εἰ δὲ ζῆλον πικρὸν ἔχετε καὶ ἐρίθειαν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, μὴ κατακαυχᾶσθε καὶ ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας.

Οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχική, δαιμονιώδης.

6 Lingua etiam flāma *est*, & mūdus iniquitatis: ita *inquam* lingua constituta est inter membra nostra, maculans totum corpus, inflammans orbem cōditum, & inflammata à gehenna.

7 Omnis enim natura & ferarum & volucrum, serpētiúmque & marinorū, domatur & domita est à natura humana:

8 Linguam autem nullus hominum domare potest. malum *est* quod coercere non possis: plena *est* veneno mortifero.

9 [6]Per ipsam benedicimus Deo & Patri, & per ipsam maledicimus hominibus qui[7]ad similitudinem Dei conditi sunt.

10 [8]Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hęc ita fieri.

11 Nunquid fons ex eodem foramine manat dulcem & amaram *aquam*?

12 Nūquid potest, fratres mei, ficus oleas edere, aut vitis ficus? ita nullus fons salsam & dulcem aquam *potest* edere.

13 [9]Quis sapiens & scientia prędítus *est* inter vos? demonstret ex bona conuersatione opera sua, cū mansuetudine sapientiæ.

14 Quòd si inuidiam amarā habetis, & irritationem in corde vestro, ne gloriamini, & ne mendaces estote aduersus veritatem.

15 Non est *enim* ista sapiētia supernè descendēs, sed terrena, animalis, dæmoniaca.

6 Inter cætera linguæ vitia, Apostolus potissimū coarguit maledicētiam in proximum, pſertim in iis qui nihilominus pii & religiosi videri volunt.

7 Duplici ratione negat Deo posse laudem tribui ab homine maledico: primùm quia homo sit Dei imago, quam qui nō reueretur, ne Deum quidē ipsum reueretur.

8 Secūdò, quia non patitur ordo in rerum natura à Deo posit⁹, vt res adeò inter se repugnātes simul constituantur.

9 Octauus locus cum superiore cohærens, de animi lenitate retinēda, cui opponitur inuidia & anim⁹ irritabilis. Obstruit autem initio præcipuum istorū malorum fontem, nempe falsam sapientiæ persuasionē, quum tamen nulla sit vera sapientia nisi quæ cælestis est, & ad ōne veræ moderationis ac simplicitatis gen⁹ animos nostros format.

8. loc9.

Vbi enim inuidia est & 16
irritatio, ibi tumultuatio
& omne opus prauum.
Quę autē supernè *est* sa- 17
pientia, primū quidē pura
est, deinde pacifica, mode
rata, tractabilis, plena mi-
sericordiæ & fructuū bo-
norū, absque diiudicatio-
ne, sine simulatione.
[10] Fructus autē iustitię cū 18
pace seritur pacificis.

CAP. IIII.

V[1]Nde bella & lites 1
inter vos? nónne
hinc, *nimirum* ex vo
luptatibus vestris, quæ mi
litant in membris vestris?
Cōcupiscitis, & nō habe- 2
tis: inuidetis, & studiosè af
fectatis, nec potestis asse-
qui: pugnatis & bellatis,
non tamē obtinetis, [2]pro-
pterea quod non petitis.
Petitis, & non accipitis, 3
eo quòd malè petatis, vt
in voluptates vestras in-
sumatis.
[3]Adulteri & adulteræ, ne- 4
scitis amicitiam mundi, i-
nimicitiam esse cum Deo?
Quicunque ergo voluerit
amicus esse mundi, inimi-
cus Dei constituitur.
[4]An putatis Scripturā 5
inaniter dicere, Ad inui-
diā fertur spiritus qui ha-
bitat in nobis?
Sed maiorem offert gra 6
tiam, quia dicit, || Deus su-
perbis resistit, modestis
autem dat gratiam.
[5] || Subiicite igi-
tur vos Deo, resistite 7

Ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐριθεία, ἐκεῖ ἀ-
καταστασία καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα.
Ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἁ-
γνή ἐστιν, ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐ-
πειθής, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγα-
θῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος.
Καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρή-
νῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην.

Κεφάλαιον δ.

Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑ-
μῖν; οὐκ ἐντεῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν
ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν
ὑμῶν;
Ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε· φονεύετε
καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν·
μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, οὐκ ἔχετε δέ,
διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς.
Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κα-
κῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν
δαπανήσητε.
Μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες, οὐκ οἴδατε ὅτι
ἡ φιλία τοῦ κόσμου, ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστιν;
ὃς ἂν οὖν βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου,
ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται.
Ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει,
Πρὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα ὃ κα-
τῴκησεν ἐν ἡμῖν;
Μείζονα δὲ δίδωσι χάριν, διὸ λέγει,
Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, τα-
πεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.
Ὑποτάγητε οὖν τῷ Θεῷ, ἀντίστητε

10 Quoniā sibi persuasit mundus miseros esse qui pacificā & simplicem vitam colant, pronūtiat ex aduerso Apostolus, tandem eos collecturos pacificæ iustitiæ messem.

1 Progrediens in eodē argumento alias bellorum & litium caussas ab effectis damnat, nempe immodicas cupiditates quas Dominus meritò frustratur, vt nihil aliud quàm insanabiles cruciatus adferāt iis quibus insunt.

2 Eos nominatim reprehēdit quos nō pudet Deū velle facere suarum libidinum administrum, dū vel per se illicita vel licita quidem, verùm in peruersos vsus, petunt.

3 Alia ratio cur eiusmodi effrænes cupiditates omnino sint damnandæ, quoniā videlicet qui mundo sese addicit, cū Deo diuortiū facit, abrupto sacri illius spiritualis coniugii vinculo.

Prou.3.34
1.pet.9.5
Ephes.4.27

4 Occupatio, Animos quidem nostros sponte in hæc vitia ruere, sed tanto diligentius esse cauēda. quod studium inane non erit, quum Deus contumaces quidem oppugnet, modestos autem ea gratia donet quæ sit omnibus illis vitiis superior. 5 Conclusio, Contrarias virtutes illis vitiis esse opponendas, ac proinde pro eo quòd diaboli suggestionibus obsequebamur, Deo subiiciendas esse mentes nostras, & diabolo certa cum spe victoriæ resistendum: denique studendum vt puritate & sinceritate vitæ ad Deum quamproximè accedamus.

τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν.

diabolo, & fugiet à vobis.

8 Ἐγγίσατε τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν· καθαρίσατε χεῖρας ἁμαρτωλοί, καὶ ἁγνίσατε καρδίας δίψυχοι.

Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: emundate manus, *vos* peccatores: & purificate corda, *vos* duplices animo.

9 Ταλαιπωρήσατε καὶ πενθήσατε καὶ κλαύσατε. ὁ γέλως ὑμῶν εἰς πένθος μεταστραφήτω, καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν.

[6]Affligimini & lugete, & flete: risus vester in luctū conuertatur, & gaudium in mœrorem.

10 Ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς.

||Summittite vos in cōspectu Domini, & extollet vos.

11 Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων, ἀδελφοί. ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον. εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ κριτής.

[7]Ne alii aduersus alios loquimini, fratres: qui loquitur contra fratrē, quíque damnat fratrem suū, loquitur contra Legem, & damnat Legem. quòd si damnas Legē, non es obseruator Legis, sed iudex.

12 Εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι· σὺ τίς εἶ ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον;

Vnus est Legislator qui potest seruare & perdere: ||tu quis es qui iudicas alium?

13 Ἄγε νῦν οἱ λέγοντες, Σήμερον ἢ αὔριον πορευσόμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσομεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἐμπορευσόμεθα, καὶ κερδήσομεν·

[8]Age nūc qui dicitis, Hodie vel cras ibimus in illā vrbem, & agemus ibi annum vnum, & mercabimur, & lucrabimur:

14 Οἵτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς αὔριον. ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γάρ ἐστιν ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη.

Qui ignoratis quid *futurum sit* postero die. quæ est enim vita vestra? vapor enim est qui ad exiguum *tempus* apparet, & deinde euanescit.

15 Ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς, Ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο.

Pro eo quod dicere debuistis, ||Si Dominus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud.

16 Νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν· πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστιν.

Nunc autem gloriamini de arrogantia vestra: omnis eiusmodi gloriatio, mala est.

17 Εἰδότι οὖν καλὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῷ ἐστιν.

[9]Igitur qui nouerit rectè facere, nec facit, hic peccato tenetur.

6 Pergens in eadem oppositorū collatione, profanis illis gaudiis seriam animi contritionem, & arrogantiæ sanctā modestiā opponit.
1.*Pet*.5.6

7 Aliud duplex superbiæ malum grauissimè reprehēdit: vnum, quum superbi volunt cæteros viuere ex ipsorum arbitrio, ideóq; superciliosè dānant quicquid ipsis nō arridet: quod fieri sine graui in vnicum nostrū Legislatorem iniuria nō potest. Ita enim eius leges vt nō satis diligenter scriptæ culpātur: & sibi arrogant homines qđ vnius est Dei quum legem cōscientiis imponūt.
Rom.14.4

8 Alterum vitiū, Quū de his vel illis reb⁹ ac negotiis perinde homines confidenter statuūt ac si aliūde non penderēt singula ipsorum vitæ momēta.
1.*Cor*.4.19

9 Conclusio totius tractationis superioris, Nō modò nihil prodesse volūtatis Dei cognitionē, nisi vita ei respondeat, sed etiā peccata efficere multo grauiora.

1 Diuitibus iniquis, profanis, & in suo luxu immersis, vltimum exitium denuntiat, stultam eorum fiduciam irridens, quum nihil sit eiusmodi rebus inanius.

CAP. V.

1 A[1]Gite nunc diuites, flete, vlulantes super miseriis vestris superuenturis.

2 Diuitię vestrę putrefactę sunt, vestiméta vestra obnoxia tineis facta sunt:

3 Aurum & argentum vestrum ærugine vitiatú est, & ærugo eorum testabitur aduersum vos, & exedet carnes vestras velut ignis: thesaurum congessistis in vltimos dies.

4 Ecce, merces operariorum qui messuerút regiones vestras, à vobis intercepta, clamat: & clamores eorum qui messuerunt, in aures Domini Sabaoth introierunt.

5 In deliciis vixistis super terram, & lasciuistis: enutristis corda vestra vt in die mactationis.

6 Condemnastis, occidistis iustum: non resistit vobis.

2 Pauperibus applicat quod in diuites dixerat, monens vt patienter expectent dum adueniat Dominus, qui iniurias à diuitibus illatas vlciscatur.

7 [2]Patientes igitur estote, fratres, vsque ad Domini aduentum. [3]Ecce, agricola expectat pretiosum fructú terræ, patienter eum expectans, dú accipiat pluuiam matutinam & serotinam.

3 Occupatio, Quanuis tardus videatur eius aduétus, tamé imitandos saltē esse nobis agricolas, qui tempora fructib⁹ terræ destinata patienter expectant. Deum porro ne tantillum quidem dilaturum tempus illud quod constituit. 4 Patientiam Christianam ex eo commendat quód quum reliqui soleant mutuò sese accusare, præ impatientia, fideles econtrario ne acceptis quidem iniuriis sint queruli. 5 Conclusio, Pro foribus adesse Dominum, suorum defensorem, & hostium vltorem, ac proinde non esse cur nosipsos fatigemus.

8 Patientes estote & vos, & stabilite corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquat.

9 [4]Ne ingemiscite alius aduersus alium, fratres: vt ne condemnemini: [5]ecce, iudex aute ianuam adstat.

Κεφάλαιον ε´.

1 Ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι, κλαύσατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις.

2 Ὁ πλοῦτος ὑμῶν σέσηπε, καὶ τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα γέγονε.

3 Ὁ χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται, καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔσται, καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν ὡς πῦρ· ἐθησαυρίσατε ἐν ἐσχάταις ἡμέραις.

4 Ἰδού, ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν, κράζει· καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν.

5 Ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐσπαταλήσατε· ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς.

6 Κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον· οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν.

7 Μακροθυμήσατε οὖν, ἀδελφοί, ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. ἰδού, ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸν τίμιον καρπὸν τῆς γῆς, μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ, ἕως ἂν λάβῃ ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον.

8 Μακροθυμήσατε καὶ ὑμεῖς, στηρίξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου ἤγγικε.

9 Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων, ἀδελφοί, ἵνα μὴ κατακριθῆτε. ἰδού, κριτὴς πρὸ τῶν θυρῶν ἕστηκεν.

10 Ὑπόδειγμα λάβετε τῆς κακοπαθείας, ἀδελφοί μου, καὶ τῆς μακροθυμίας, τοὺς προφήτας οἳ ἐλάλησαν τῷ ὀνόματι Κυρίου.

11 Ἰδοὺ μακαρίζομεν τοὺς ὑπομένοντας. τὴν ὑπομονὴν Ἰὼβ ἠκούσατε, καὶ τὸ τέλος Κυρίου εἴδετε, ὅτι πολύσπλαγχνός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ οἰκτίρμων.

12 Πρὸ πάντων δὲ, ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν οὐρανὸν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον· ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὔ, οὔ· ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε.

13 Κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω· εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω.

14 Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου.

15 Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ.

16 Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε. πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη.

17 Ἠλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, καὶ προσευχῇ προσηύξατο τοῦ μὴ βρέξαι· καὶ οὐκ ἔβρεξεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐνιαυτοὺς τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ.

[6]Sumite, fratres mei, pro
exemplari afflictionis ac
patientiæ, Prophetas qui
loquuti sunt *in* nomine
Domini.

Ecce, beatos pronuntia
mus eos qui *afflictionẽ* sus-
tinent. tolerantiam Iob
audistis, & finem Domini
vidistis: nam valde mise-
ricors est Dominus ac cõ-
miserans.

[7]|| Ante omniaauté, fra-
tres mei, ne iurate neque
per cælum, neque per ter-
ram, neque aliud vllum
iusiurandum: sit autem ve
strum est, est, & non, non,
ne in condemnationem
incidatis.

[8]Affligitur aliquis inter
vos? oret. æquo animo
est aliquis? psallat.

[9]Infirmatur quis inter
vos? accersat presbyteros
Ecclesiæ, & orent pro eo,
|| vngẽtes eum oleo in no-
mine Domini.

Et oratio fidei seruabit
laborantem, erigétque eũ
Dominus: quod si peccata
cõmiserit, remittentur ei.

[10]Confitemini alii aliis
offensas, & orate alii pro
aliis, vt sanemini. [11]multũ
enim valet deprecatio iu-
sti efficax.

|| Elias homo erat iisdẽ
quibus nos obnoxius, &
precibus precatus est ne
plueret: & non pluit super
terram annos tres & sex
menses.

6 Quoniã plerique solẽt obiicere, præstare iniurias quomodocũque repellere, opponit patrum exẽpla, quorũ patientiæ felicissim⁹ fuit exitus, quoniam De⁹ vt clementissim⁹ Pater suos nunquam deserit.

Mat.5.34

7 Quoniã ab optimis etiam quibusque interdum impatientia extorquet vt in iuramenta quandoque leuiora, quandoque grauiora erumpant, monet Apostolus vt tantum scel⁹ execrantes, simplicitati & veritati sermonis linguam assuefaciam⁹.

Mar.6.13

8 Optimũ aduersus omnes afflictiones remediũ ostendit, preces nimirũ, q̃bus & in tristitia & in gaudio suus est locus.

3.Reg.17.a. & 18.45
luc.4.25

9 Peculiariter ostẽdit ad quos potissimùm medicos sit in morbis confugiendum, nimirũ ad presbyterorum preces, q̃ & corp⁹ (prout tunc vigebat sanationis donum) curent, & præcipuam morborum causam tollant, peccatorum videlicet remissionem, suis precibus & monitis, ægrotantibus impetratã. 10 Quoniam confitentibus, non autem sese iustificantibus remittuntur à Deo peccata, ideo adiicit Apostolus, oportere nos ingenué inter nos de intestinis illis morbis nostris conferre, vt mutuis precibus alii aliis succurramus. 11 Preces commendat ab effectis, vt omnes intelligant nihil esse illis efficacius, modo ex puro animo proficiscantur.

Et rursum precatus est, 18
& cælum dedit pluuiam,
& terra protulit fructum
suum.

12 Occupatio; Nō dānari quasuis reprehēsiones, quū econtrario nihil sit Deo gratius quàm oberrātem fratrē in viā reuocare.

[12]Fratres, ||siquis inter 19
vos aberrarit à veritate, &
conuerterit eum quispiā,

Sciat eum qui auerterit 20
peccatorem ab errore viæ
suæ, seruaturum animam
à morte, & obtecturū mul
titudinem peccatorum.

Καὶ πάλιν προσηύξατο, καὶ ὁ οὐ-
ρανὸς ὑετὸν ἔδωκε, καὶ ἡ γῆ ἐβλάστησε
τὸν καρπὸν αὐτῆς.

Ἀδελφοί, ἐάν τις ἐν ὑμῖν πλανη-
θῇ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιστρέψῃ τις
αὐτόν,

Γινωσκέτω ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρ-
τωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυ-
χὴν ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος
ἁμαρτιῶν.

Epistola catholica Petri Apostoli prior.

Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθο-
λικὴ πρώτη.

ETHICA CHRISTIANA.

CAP. I.

1 PETRVS Apostolus Iesu Christi, aduenis dispersis per Pōtum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, & Bithyniam:

1 Dicturus Petr⁹ de Christianæ vitæ officiis, primo loco de principiis omniū Christianarū actionum disserit, longè supra naturam assurgens, & longius etiā nos deducēs.

[1]Dilectis ex prænotione 2
Dei Patris ad sanctifica-
tionem Spiritus, per obe-
dientiā & aspersionē san
guinis Iesu Christi: gratia
vobis & pax multiplicetur

Benedictus Deus & Pater 3
Domini nostri Iesu Chri-
sti, qui ex multa sua mise-
ricordia regenuit nos in

Κεφάλαιον α΄.

1 ΠΕΤΡΟΣ ἀπόστολος
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκ-
λεκτοῖς παρεπιδή-
μοις διασπορᾶς Πόν-
του, Γαλατίας, Καπ-
παδοκίας, Ἀσίας, καὶ Βιθυνίας·

2 Κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ πατρὸς ἐν
ἁγιασμῷ πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ
ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ· χά-
ρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη.

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ κατὰ τὸ πο-
λὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀναγεννήσας ἡμᾶς εἰς

Ostendit enim nos alioqui natura peccatores, per Dei Patris gratuitam misericordiam: primum quidē fuisse ab æterno electos, deinde ex æterno illo decreto secūda quadā creatione factos eius filios in Christo vnigenito, cuius tū Spiritu intus mutemur, tum etiam sanguine ipsius reconciliemur, idq; vt tandē sicut à mortuis resurrexit Christus ipse, nos quoque in eandem gloriam cælestē & æternā recipiamur.

ἐλπίδα ζῶσαν δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ
Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν,
Εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀ-
μίαντον καὶ ἀμάραντον, τετηρημένην
ἐν οὐρανοῖς εἰς ἡμᾶς.
Τοὺς ἐν δυνάμει Θεοῦ φρουρουμέ-
νους διὰ πίστεως, εἰς σωτηρίαν ἑτοίμην
ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχάτῳ.
Ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶσθε, ὀλίγον ἄρτι (εἰ
δέον ἐστὶ) λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πει-
ρασμοῖς·
Ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως πο-
λὺ τιμιώτερον χρυσίου, τοῦ ἀπολλυμένου,
διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὑρεθῇ εἰς
ἔπαινον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν, ἐν ἀποκα-
λύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Ὃν οὐκ εἰδότες ἀγαπᾶτε, εἰς ὃν
ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ, ἀ-
γαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δε-
δοξασμένῃ·
Κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως
ὑμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν.
Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ
ἐξηρεύνησαν προφῆται οἱ περὶ τῆς εἰς
ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες.
Ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν
ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ,
προμαρτυρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθή-
ματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.
Οἷς ἀπεκαλύφθη ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς,
ἡμῖν δὲ διηκόνουν αὐτὰ ἃ νῦν ἀνηγγέ-
λη ὑμῖν διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς
ἐν πνεύματι ἁγίῳ ἀποσταλέντι ἀπ' οὐ-
ρανοῦ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι πα-
ρακύψαι.

ſpem viuam per reſurre-
ctionem Ieſu Chriſti ex
mortuis,
4 In hæreditaté quæ nec
perire poteſt, nec cõtami-
nari, nec marceſcere, no-
bis in cælis ſeruatam.
5 [2]Qui virtute Dei cuſto
dimur per fidem, ad ſaluté
quæ parata eſt patefieri
tempore vltimo.
6 Qua in re exultatis, tri-
ſtitia paululum nũc (ſi o-
pus eſt) in variis tentatio-
nibus affecti:
7 Vt exploratio fidei ve-
ſtræ multo pretioſior *ex-
ploratione* auri, quod perit,
& tamen per ignem explo
ratur, comperiatur *vobis
eſſe* laudi & gloriæ & ho-
nori, quum patefiet Ieſus
Chriſtus.
8 Quem quum non vide-
ritis, diligitis: quem quum
nunc nõ cernatis, *ei* tamé
credétes, exultatis gaudio
ineffabili & glorioſo:
9 Reportantes mercedem
fidei veſtræ, ſalutem ani-
marum.
10 [3]De qua ſalute inquiſie-
runt, & *quã* ſcrutati ſunt
Prophetæ, qui *venturã* in
vos gratiam prædixerunt.
11 Scrutantes in quem aut
cuiuſmodi temporis arti-
culum prænũtius ille qui
in ipſis *erat* Spiritus Chri-
ſti, declararet *euenturas*
Chriſto ꝑpeſſiones & glo
riã illas conſequuturam.
12 Quibus patefactũ eſt eos
nõ ſibi ſed nobis ea admi-
niſtrare quæ nunc annũ-
tiata ſunt vobis per eos q.
vobis prædicarunt Euãge
liũ per emiſſũ è cælo Spiri
tũ ſanctũ, in quę deſiderãt
Angeli introſpicere.

2 Iam quo itinere ad eã gloriam perueniatur, oſtendit, nempe per medias omnis generis afflictiones, in quibus tamen fides nostra ſecuros præſtat vt non modò non frangamur doloribus, ſed etiam Deum ipſum alioqui inuiſibilem, fidei oculis conſpicientes, inenarrabili quadam lætitia perfundamur: quoniã eiuſmodi omnia præterquam quòd tẽporaria ſũt, nobis nõ perdẽdis ſed velut igne quodam excoquendis ac perficiendis adhibeantur, vt tandem ſalutem conſequamur.

3 Fidem veram ab adulterina diſtinguit, eam videlicet quæ in propheticam & Apoſtolicam doctrinam reſpicit: deinde vniuſeiuſdémq; fidei duos facit gradus pro diuerſæ reuelationis modo, quum reipſa ſit vnica & ſingularis. Tertio, Apoſtolicam prædicationem dicit eſſe propheticæ complementum, quamuis adhuc vltimus eius exitus ab ipſis etiam Angelis expectetur.

4 A fide ad spem transit, indiuiduam nimirũ fidei comitem: vtrúrque argumento a comparatis, Nõ debere nos in tãtæ rei expectatione defatigari, quam sũmo desiderio ipsi etiam Angeli expectẽt.

Luc.1.75
Leu.11.44, & 9.2, & 20.7
Deut.10.17
rom.2.11
gal.2.6
1.Cor.6.20, & 7.23
heb.9.14
1.ioh.1.7
apoc.1.5
Rom.16.25
eph.3.9
col.2.26
2.tim.1.19
tit.1.2

5 Qualem oporteat spẽ nostram esse, mira breuitate explicat, perpetuam nimirum, tantisper dũ re sperata potiamur: deinde quid nobis sit sperandum, gratia nimirũ (i. gratuita salus) nobis in Euangelio patefacta, nõ autem quod temere sibi pollicentur homines.

[4]Quapropter succincti 13
lumbis mentis vestrę, so-
brii, [5]integrè sperate in eã
[6]quæ ad vos defertur gra-
tiam [7]in patefactione Iesu
Christi.
[8]Vt filii obedientes, qui 14
vos non conformetis pri-
stinis quæ in ignorantia
vestra *viguerunt* cupidita-
tibus:
||Sed sicut is qui vos vo- 15
cauit sanctus est, ipsi quo-
que sancti in omni cõuer
satione reddamini.
[9] Propterea scriptũ est, 16
||Sancti estote: nam ego
sanctus sum.
[10]Itaque si patrẽ cogno- 17
minatis eũ ||qui citra per-
sonarũ respectum iudicat
ex cuiusque opere, cum ti-
more versamini cõmora-
tionis vestræ tempore:
[11]Vt qui sciatis vos nõ 18
caducis *rebus*, argento vel
auro, fuisse redemptos ex
vana vestra conuersatio-
ne, ex patrum traditioni-
bus accepta:
||Sed ptioso sãguine, vtpo 19
te agni immaculati & in-
cõtaminati, *nempe* Christi:
[12]||Præordinati quidẽ an- 20
te iacta mũdi fundaméta,
patefacti verò vltimis té-
poribus propter vos,

13 Διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς
διανοίας ὑμῶν, νήφοντες, τελείως ἐλπί-
σατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν
ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ.
14 Ὡς τέκνα ὑπακοῆς, μὴ συσχηματιζό-
μενοι ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν
ἐπιθυμίαις·
15 Ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅ-
γιον, καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ
γενήθητε.
16 Διότι γέγραπται, Ἅγιοι γένεσθε, ὅτι
ἐγὼ ἅγιός εἰμι.
17 Καὶ εἰ πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀ-
προσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου
ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν
χρόνον ἀναστράφητε·
18 Εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυ-
ρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς μα-
ταίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαρα-
δότου·
19 Ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώ-
μου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ·
20 Προεγνωσμένου μὲν πρὸ καταβο-
λῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ᾽ ἐσχά-
των τῶν χρόνων δι᾽ ὑμᾶς,

6 Argumentum ad animos nostros erigendos, quũ Deus minimè expectet vt se quæramus, sed tantum beneficium ad nos vsque deferendum curet. 7 Scopum fidei proponit, nequis vel citius vel serius sibi plenam illam salutem promittat, alterum videlicet Christi aduentum: simulque monet ne ex præsenti statu dignitatem Euangelii metiamur, quum id quod nunc sumus, nondum sit patefactum. 8 A fide & spe transit ad vtr.usque fructus, qui obedientiæ nomine intelliguntur. Posita autem ea est duabus in rebus, nempe vt cupiditatibus renuntietur, & sanctè vita instituatur. Et habent quidem illæ initium ab ea cæcitate in qua omnes homines nascuntur: sanctimonia verò à gratia Dei nos adoptantis, ac proinde regenerantis, vt eadem sit patris & filiorum indoles. 9 Ostendit sanctificationem necessario consequi adoptionem. 10 Vt antea fidem & spem, sic nunc quoque obedientiam verã à ficta discernit, externæ laruæ opponẽs perspicacissimos Dei oculos, & vanæ securitati seriam reuerentiam. 11 Exhortatio, proposita beneficii Dei Patris, in nobis proprii Filii morte, sanctificandis, dignitate ac magnitudine. Opponit autem partim Legales purificationes ipsi rei, (i. Christi sãguini) partim etiam humanas traditiones, quas vt prorsus vanas & superstitiosas damnat, quantumuis sint inueteratæ. 12 Occupatio, Quid igitur mundo factum est ante exhibitum Christum? an nulla prius fuit sanctimonia, nulla denique Ecclesia? Respondet Apostolus, fuisse præordinatum Christum liberandis hominibus antequam ipsimet homines extiterint, nedum vt vlla fuerit extra eum Ecclesia ante ipsius aduentum in carne: sed nos tamen esse felicissimos præ aliis, quibus reipsa exhibitus fuit Christus, vt q̃ morte pro nobis obita ac superata, quam efficacissimè nunc in nobis agat Spiritus sui virtute, ad fidem, spem, ac charitatem in nobis creandas.

21 Τοὺς δι' αὐτοῦ πιστεύοντας εἰς Θεὸν τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς Θεόν.

Qui per eum creditis Deo, qui excitauit eum à mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides ac spes vestra in Deo esset.

22 Τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας διὰ πνεύματος, εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας ἀλλήλους ἀγαπήσατε ἐκτενῶς·

[13]Animabus vestris purificatis, auscultando veritati per Spiritum, ||cũ charitate fraterna simulationis experte, ex puro corde alii alios diligite impensé:

23 Ἀναγεγεννημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα.

Renati nõ ex semine mortali, sed *ex* immortali, per sermonem Dei viui, & manentis in æternum.

24 Διότι πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε·

[14]||Nã omnis caro *est* vt gramen, & omnis gloria hominis vt flos graminis. exaruit gramen, & flos eius decidit:

25 Τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς.

[15]Sed verbum Domini manet in æternũ. hoc autẽ est verbum illud quod euangelizatum est vobis.

Infrà.2.17
rom.12.10
eph.4.3

13 Obediẽtiæ practicen (id est charitatem) commendat, sedulò rursus inculcans sese non de charitate aliqua vulgari & à corrupta illa nostra natura promanãte disserere, sed de illa demum cuius principiũ est Dei Spiritus, animas nostras Verbo fide apprehenso purificans, atq; adeo spiritualẽ & perennem vitam nobis ingenerãs, sicut De⁹ ipse purissim⁹ est & vere viuus.

Esa.40.6
eccli.14.18
iac.1.10

Κεφάλαιον β΄.

CAP. II.

1 ΑΠοθέμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ ὑποκρίσεις καὶ φθόνους καὶ πάσας καταλαλιάς,

P||[1]Roinde deposita omni malitia & omni dolo & simulationibus & inuidẽtiis, & omnibus obtrectationibus,

2 Ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη, τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε·

[2]Vt modò nati infantes, lac illud sermonis sincerũ expetite, vt per illud adolescatis:

3 Εἴπερ ἐγεύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος.

[3]Si quidẽ gustatis quòd benignus sit Dominus.

4 Πρὸς ὃν προσερχόμενοι, λίθον ζῶντα,

[4] Ad quem accedentes, qui est lapis viuus,

Rom.6.4
eph.4.22
col.3.8
heb.12.1

14 Ratio cur cælesti ista genitura necessariò sit opus, Quoniã videlicet homines, quantuscunque videatur illorũ splendor, natura sunt omnis veri ac solidi boni inanes. 15 Rursum nequis spiritualem illum vigorem in fictitiis imaginationibus quærat, reuocat nos Apostolus ad verbum Domini: & ita quidem vt doceat non esse verbum aliud Domini expectandum, sed in eo vno consistendum quod euãgelizatum est. 1 Substrato illo fundamento Spiritus Dei per verbum efficaciter agentis, cui tres virtutes superstruxit, omnium Christianorum actionum bases, nempe fidem, spem, & charitatem: nunc ad generalem exhortationem progreditur, cuius prius membrum est vt omnem tum occultæ tum manifestæ malitiæ speciem fugiamus. 2 Alterum, vt ex nouo illo Verbi incorrupti semine recens geniti, idẽ Verbum auide tanquam lac sugentes, magis ac magis in illa spirituali vita velut adolescamus. Sincerũ autem illud vocat, non modò quia res est purissima, verumetiam vt nobis ab iis caueamus qui illud adulterant. 3 Commendat spirituale illud alimentum, à suauitate & vtilitate. 4 In eadem exhortatione pergit, sed diuersa translatione vtens, allusione ad templum facta. Itaque fidelium cœtũ veluti quoddam sacrum spirituale ædificium esse dicit, ex viuis lapidibus extructum: cuius fundamentum sit Christus, velut viuus lapis, omnes sibi adiunctos sua vitali virtute fulciens, & secum compingens, quamuis ab hominibus tantum hoc bonum negligatur.

ab hominibus quidem re-
probatus, apud Deum ve-
rò electus *ac* pretiosus:

Ipsi quoque, veluti viui
lapides, ædificemini, do-
mus spiritualis, [5] ||sacerdo
tium sanctum, ad offeren
dum spirituales hostias,
acceptas Deo per Iesum
Christum.

[6] Quapropter etiam cõ-
tinetur in Scriptura, ||Ec-
ce pono in Siõ lapidem in
imo angulo, electũ, pre-
tiosum: cui qui credit, nõ
pudefiet.

[7] Vobis igitur est honori
qui creditis: immorigeris
verò, ||lapis quem repro-
bauerunt ædificantes, hic
factus est caput anguli, &
lapis offendiculi, & petra
offensionis:

Nẽpe iis q offendũt ad ser
monem, ||immorigeri, ad
quod etiã cõditi fuerunt.

||[8] Vos autẽ, genus electũ,
regale sacerdotium, gens
sancta, populus quem *sibi*
Deus vt propriũ vendicat:
vt virtutes prædicetis il-
lius qui vos vocauit è te-
nebris in admirabilẽ suã
lucem.

||Qui quondã eratis non
populus, nũc *estis* populus
Dei: qui nõ cõsequuti mi-
sericordiã, nunc estis mi-
sericordiam consequuti.

[9] Dilecti, [10] precor vt tan-

ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀποδεδοκιμασμέ-
νον, παρὰ δὲ Θεῷ ἐκλεκτὸν, ἔντιμον·
5 Καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδο-
μεῖσθε, οἶκος πνευματικὸς, ἱεράτευμα
ἅγιον, ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας,
εὐπροσδέκτους τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ
Χριστοῦ.
6 Διὸ καὶ περιέχει ἐν τῇ γραφῇ, Ἰδοὺ
τίθημι ἐν Σιὼν λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐκ-
λεκτὸν, ἔντιμον· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ᾽ αὐτῷ,
οὐ μὴ καταισχυνθῇ.
7 Ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν· ἀ-
πειθοῦσι δὲ, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ
οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφα-
λὴν γωνίας, καὶ λίθος προσκόμματος,
καὶ πέτρα σκανδάλου·
8 Οἳ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ, ἀπειθοῦν-
τες, εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν.
9 Ὑμεῖς δὲ, γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον
ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περι-
ποίησιν· ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε
τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ
θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς.
10 Οἵ ποτε οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς
Θεοῦ· οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεη-
θέντες.
11 Ἀγαπητοί, παρακαλῶ ὡς παροί-

Apoc.1.6

5 Pergens in eadẽ similitudine, nos iã comparat sacerdotibus, idcirco in illo spirituali templo collocatis vt' spirituali cultu (id est sãctitate ac iustitia) ipsũ colamus. sed vt templum ita etiam sacerdotium Christo superstruit, in quo vno gratæ sint nostræ omnes spirituales oblationes.

Esa.28.16
rom.9.33
Psal.118.22
mat.21.42
act.4.12

6 Probatio ex Esaiæ Prophetæ testimonio.

Esa.8.14
rom.9.33
Exo.19.6
Ose.2.23
rom.2.25

7 Opposita inter se cõditione credẽtium beatissima, rebelliũ autem longè miserrima, stimulos addit credentibus, aliis autem insultat: deinde etiam offẽdiculo occurrit, inde exorto quòd Euãgelicæ huic doctrinæ nulli magis resistant quàm qui primas tenent in Dei populo, quales tum erant quum Petrus hæc scriberet, Sacerdotes & Seniores & Scribæ. Respondet igitur primùm omnium non esse cur ad hanc illorum contumaciã, quasi rem aliquam nouam, quisquam obstupescat, quũ tot antè seculis præmoniti simus ita id futurũ: deinde sic visum esse Domino nonnullos ad hoc ipsum condere vt in eorum iusta condemnatione Filius Dei glorificetur. Tertiò, Christi gloriam sic quoque plurimùm illustrari, quum nihilominus maneat Christus firmum Ecclesiæ suæ caput, & qui in eũ impingunt, non Christum sed seipsos euertant. Quartò, etiamsi ad hoc isti conditi sint, Deo tamẽ non esse illorum exitium tribuendum, sed præfractæ ipsorum contumaciæ, quæ inter Dei decretum & eius executionem siue ipsorum damnationem intercedit, éstque vera & genuina eorum exitii causa. 8 Oppositum membrum, Electorum videlicet summam excellẽtiam describit, simúlque nequis ambigat sit electus nécne, reuocat nos Apostolus ad vocationẽ efficacẽ, i. ad Euãgelii vocẽ & in auribus & in animis nostris externa etiam prædicatione & Sacramentis sonantem, ex qua æternum illud alioqui occultissimum electionis nostræ decretum certò intelligamus, idque ex vna Dei gratuitò eligentis & vocantis misericordia. Itaque illud iã superesse dicit vt tantam Dei potentissimi bonitatem modis omnibus prædicemus. 9 Redit ad generalem illam exhortationem. 10 Ratio cur sanctè nobis sit viuendum, quia nimirum cælestes ciues sumus, ac proinde non ex huius mundi corruptissimi, sed ex cælestis ciuitatis legibus viuendum nobis est, etiamsi aduenæ simus in mundo.

κοις καὶ παρεπιδήμοις, ἀπέχεσθαι τῶν
σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύον-
ται κατὰ τῆς ψυχῆς·

Τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνε- 12
σιν ἔχοντες καλήν· ἵνα ἐν ᾧ καταλα-
λοῦσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν κα-
λῶν ἔργων ἐποπτεύσαντες, δοξάσωσι τὸν
Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς.

Ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ 13
κτίσει διὰ τὸν Κύριον· εἴτε βασιλεῖ, ὡς
ὑπερέχοντι·

Εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπο-
μένοις εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔ- 14
παινον δὲ ἀγαθοποιῶν.

Ὅτι οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, 15
ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀ-
φρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν·

Ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμ- 16
μα ἔχοντες τῆς κακίας, τὴν ἐλευθερίαν,
ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ.

Πάντας τιμήσατε. τὴν ἀδελφότητα 17
ἀγαπᾶτε. τὸν Θεὸν φοβεῖσθε, τὸν βα-
σιλέα τιμᾶτε.

Οἱ οἰκέται, ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ 18

quam aduenæ ac peregri-
ni, [11]abstineatis ||à carnis
cupiditatibus,[12] quæ mili-
tant aduersus animam.

[13]Et || conuersationẽ ve-
stram habeatis honestam
inter Gentes: vt pro eo
quòd loquuntur aduersus
vos velut maleficos,[14]||ex
bonis operibus *quæ* spe-
ctarint, glorificent Deum
die visitationis.

[15]Proinde||subiecti esto-
te cuiuis humanæ ordina-
tioni [16]ꝑpter Dominum:
[17]siue regi, vt qui supere-
mineat:

Siue præsidibus, vt qui
per eum mittantur [18] tum
ad vltionem maleficorũ,
tũ ad laudẽ rectè agentiũ.

[19]Quoniã ita est volun-
tas Dei, vt bene agendo,
capistro frenetis amentiũ
hominum ignorantiam:

Vt liberi, ac non veluti
malitiæ velamen habẽtes
libertatẽ, sed vt serui Dei.

[20]Omnes honorate.|| fra
ternitatem diligite. Deum
timete: Regem honorate.

[21]|| Famuli, subdi-
diti estote cum omni

Rom.13.14
gal.5.17
Infrà,3.16
Mat.5.16

11 Aliud argumentum, Carne (id est corrupta illa natura) non viuunt filii Dei, sed spiritu. Ergo carnales mot⁹ in nobis vigere nõ debent.

Rom.13.1

12 Tertium argumẽtum, Quia quantũuis cupiditates illæ nobis blandiantur, tamen salutẽ nostram non desinant oppugnare.

13 Quartũ argumentum ab vtili, Quoniam sic quoque nostræ existimationi consulimus, dum eos qui de nobis detrahunt cogimus tandẽ sententiã mutare.

Suprà,1.22
rom.12.10

Eph.6.5
col.3.22

14 Sextum argumẽtum, quod etiã est
maximi momenti, quia sic maximè amplificatur Dei gloria, dum honestæ nostræ vitæ exemplo vel
profanissimi homines adducti, sese Deo subiiciunt. 15 Quod in genere dixerat, iam explicat per
partes, sigillatim particularia hominum officia describens. Ac primo quidem loco agit de obedientia
quæ tum legibus tum magistratibus & summis & inferioribus debetur. 16 Primum argumen-
tum, Quia Dominus est istius humanæ (id est inter homines cõstitutæ) politiæ author & vindex, ac pro-
inde veros huius Domini seruos oportet præ cæteris esse huius ordinis obseruandi studiosos.
17 Occurrit quorundam cauillo, qui regibus quidem & summis magistratibus parere se velle dicũt,
eorum autem ministros aspernantur: quasi verò ministri non sint armati eius à quo mittuntur autho-
ritate. 18 Secundum argumentum à fine huius ordinis non tantùm vtilissimi, sed etiam planè
necessarii, quum hac demum ratione præmia virtuti, vitiis pœnæ constituantur: quibus rebus con-
tinetur huius vitæ tranquillitas ac felicitas. 19 Primum argumentum explicat copiosius, o-
stendens libertatem Christianam minimè omnium (sicut iam tum nonnulli regni Dei planè imperiti
dictitabant) in eo positam esse vt frænum legum excutiamus, sed in eo potius vt ex Dei voluntate vi-
tam sanctè instituentes, omnibus planum faciamus, Euangelium non esse scelerum velamen: quum sic
liberi simus, vt simus tamen Dei serui non peccati. 20 Ciuilem vitam, occasione ex iis quæ dixe-
rat arrepta, in duas partes vniuersales diuidit, nempe in officia quæ priuati priuatis, ac præsertim fide-
les fidelibus debent, & in eam subiectionem qua inferiores sunt superioribus obstricti: ita tamen vt
reges Deo minimè exæquentur, quum Deo timor, regibus honor debeatur. 21 Transit ad seruo-
rum erga dominos officia, quæ his finibus describit, vt vltro non coactè, non tantùm æquis & modera-
tis, sed etiam iniquis & asperis dominis serui sese subiiciant.

timore dominis, non ſo-
lùm bonis & æquis, ſed e-
tiam prauis.
[22]||Hoc enim gratū eſt,
ſiquis propter cōſcientiā 19
Dei, ſuffert moleſtias in-
iuſtè afflictus.

Quæ enim eſt laus ſi quū 20
peccantes colaphis cædi-
mini, toleratis? ſed ſi quū
benefacitis, tamen afflicti
toleratis, hoc eſt gratum
apud Deum.
[23]Nam ad hoc vocati e- 21
ſtis quoniā & Chriſtus paſ
ſus eſt pro vobis, relinquēs
vobis exemplar, vt inſe-
queremini veſtigia ipſius.
||Qui peccatum non fe 22
cerat, nec inuētus eſt do-
lus in ore ipſius.
Qui cōuitiis affect[9], non 23
viciſſim cōuitiabatur: quū
malis afficeretur, nō mina
batur: [24]ſed cōmittebat *vl-
dictā* ei [25]qui iuſtè iudicat.
[26]Qui peccata noſtra p- 24
tulit in corpore ſuo ſuper
lignū: vt peccatis mortui,
iuſtitiæ viueremus: cuius
vibicibus ſanati eſtis.

Nā eratis velut oues errā 25
tes: ſed conuerſi nūc eſtis
ad paſtorē & curatorem
animarum veſtrarum.

CAP. III.

S[1]Imiliter||vxores ſub- 1
iectæ *ſint* ſuis viris, [2]vt
etiam ſiqui non obe-
diunt Sermoni, per vxorū
cōuerſatione abſque Ser-
mone lucrifiant,

φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγα-
θοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς.
Τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ συνείδησιν
Θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας, πάσχων ἀ-
δίκως.
Ποῖον γὰρ κλέος εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ
κολαφιζόμενοι ὑπομενεῖτε; ἀλλ᾽ εἰ ἀ-
γαθοποιοῦντες καὶ πάσχοντες ὑπομε-
νεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ Θεῷ.
Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χει-
στὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμ-
πάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθή-
σητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ.
Ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑ-
ρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.
Ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει,
πάσχων οὐκ ἠπείλει· παρεδίδου δὲ τῷ κρί-
νοντι δικαίως·
Ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνή-
νεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, τῇ
ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι, τῇ
δικαιοσύνῃ ζήσωμεν· οὗ τῷ μώλωπι
αὐτοῦ ἰάθητε.
Ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενα·
ἀλλ᾽ ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ
ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν.

Κεφάλαιον γ.

Ὁμοίως αἱ γυναῖκες, ὑποτασσόμε-
ναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα καὶ εἴ
τινες ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναι-
κῶν ἀναστροφῆς ἄνευ λόγου κερδηθήσωνται,

1. Cor. 7. 10
22 Occupatio, Durā quidem eſſe ſeruilem conditionem, præſertim ſi iniuſti domini obtigerint: ſed tāto fore Deo gratiorē hāc ſubiectionē, ſi voluntas ipſius plus apud ſeruos valeat quàm dominorum iniuriæ.
Eſa. 53. 9
1. ioh. 3. 6
23 Seruitutis aſperitatē lenit, quum diſertè ꝓ ſeruis etiam paſſum eſſe Chriſtum oſtendit, vt tanto æquius ferant iſtam inter eiuſdem naturæ homines inæqualitatē: deinde proponēs illis Chriſtum illū Dominum dominorum pro exemplo, ſignificat non poſſe non videri nimium molles qui in tolerandis iniuriis difficiliores ſe præbeāt quàm ipſe Chriſtus iuſtiſſimus ſimul & duriſſimè omnium afflictus, & tamē patientiſſim[9].
Eſa. 53. 5
mat. 8. 17
Col. 3. 18
eph. 5. 22

24 Remediū aduerſus iniurias illis oſtendit, nempe vt Deo cauſam ſuam commendent, Chriſti exemplo. 25 Videtur cōuertere orationem ad dominos qui & ipſi Dominū ac iudicem in cælis habeant, iniurias ſeruis illatas iuſte (id eſt abſque perſonarum acceptione) vlturum. 26 Reuocat eos Apoſtolus à conſideratione iniuriarum quas perferre coguntur, ad cogitandam magnitudinem ſimul & finem beneficii à Chriſto accepti. 1 Tertio loco vxorum in maritos officia perſcribit, ſubiectionem etiam illis præcipiens. 2 Nominatim de iis agit qui maritos habebant non Chriſtianos, quas tanto magis viris ſuis ſubiectas eſſe oporteat vt eos honeſtate ac pudicitia Domino lucrifaciant.

Ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν.

2 Vbi spectarint cum reuerentia *coniunctā* castā cōuersationem vestram.

Ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν, καὶ περιθέσεως χρυσίων, ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος·

3 [3]||Quarum ornatus non
sit externus ille in nodis
capillorū, & circumposito
auro, vel palliorū amictu:

Ἀλλ᾽ ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτελές.

4 Sed occultus ille cordis
homo, *sit*[9] in incorruptione lenis ac quieti spiritus,
qui est coram Deo pretiosus.

Οὕτω γάρ ποτε καὶ αἱ ἅγιαι γυναῖκες αἱ ἐλπίζουσαι ἐπὶ τὸν Θεόν, ἐκόσμουν ἑαυτάς, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν·

5 [4]Ita enim olim & sanctæ
illæ mulieres sperantes in
Deo, ornabant sese, subiectæ suis viris:

Ὡς Σάῤῥα ὑπήκουσε τῷ Ἀβραάμ, κύριον αὐτὸν καλοῦσα, ἧς ἐγενήθητε τέκνα, ἀγαθοποιοῦσαι, καὶ μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτόησιν.

6 Sicut ||Sara obediuit A-
brahæ, dominum eum vo
cans: cuius factæ estis filiæ
dum benefacitis, [5]etiāquū
nō terremini vllo pauore.

Οἱ ἄνδρες ὁμοίως, συνοικοῦντες κατὰ γνῶσιν, ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει τῷ γυναικείῳ ἀπονέμοντες τιμήν, ὡς καὶ συγκληρονόμοι χάριτος ζωῆς, εἰς τὸ μὴ ἐκκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν.

7 [6]||Viri similiter, vnà ver
sentur vt sciētes decet, [7]va
si muliebri vt infirmiori
tribuentes honorem, [8]vt-
pote quum vnà etiam hæ
redes *sitis* gratiæ vitæ, [9]ne
interrumpantur preces
vestræ.

Τὸ δὲ τέλος, πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὔσπλαγχνοι, φιλόφρονες·

8 [10]Denique omnes *estote*
concordes, mutuo molestiarum sensu affecti, fraterna pręditi charitate, mi
sericordes, comes:

Μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας· τοὐναντίον δὲ, εὐλογοῦντες· εἰδότες ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.

9 [11]||Non reddentes malū
pro malo, aut conuitium
pro conuitio, sed contrà,
benedicentes: [12]vt qui scia
tis vos ad hoc vocatos esse vt benedictionis hæreditatem possideatis.

1.*Tim*.2.9

3 Mulierum luxū damnat, & verum ac coram Deo p̄tiosum earū ornatum indicat, interiorē videlicet & incorruptibilē, in placido & quieto animo positum.

4 Argumētum à sanctarum mulierū ac præsertim Saræ credentiū matris exemplo.

Gen.18.12

5 Quoniā mulieres natura sunt meticulosæ, significat se subiectionem ab eis requirere quam nec vis nec metus extorqueat.

1.*Cor*.7.3

6 Maritos vicissim suum officium docet, nempe vt quanto excellunt intelligētia ac prudentia, tanto se præstent prudentiores & magis circunspectos.

Prou.17.11, & 20.22

mat.5.39

rom.12.17

1.*thess*.5.15

7 Argumētum secundū, Quoniam vxor etsi natura sit viro infirmior, tamē sit insigne viri organon ad vsus longè præstantissimos conditum: vnde consequitur, non idcirco esse negligendam quoniam sit imbecillis, sed econtrariò tanto magis solicitè habendam. 8 Tertium argumentū, In eo quòd longè maximum est (i. in vitæ æternæ beneficio) pares esse, quæ in domestico contubernio sint impares, ac proinde minimè esse aspernandas, quantumuis sint infirmæ. 9 Quartū argumentū, Vitāda omnia iurgia, quę preces impediāt, ac totū Dei cultū ad quē cōmuniter sunt vocati maritus & vxor. 10 Rediēs ad communes exhortationes, concordiam commēdat, & quæcunq; ad pacē & mutuam coniunctionē fouendā spectāt. 11 Non modò referendæ nō sunt iniuriæ, sed etiā beneficiis pēsandæ. 12 Argumentū à cōparatis, quū ipsi à Deo quē toties offendimus, vocati simus ad tantū bonū, nedū vt iniurias sibi à nobis factas vlciscatur, an nosipsos tanta beneficētia reddemus indignos potius quā vt mutuas offensas condonemus? Est autem digressio ad fortiter sustinendas afflictiones, ab hoc versu vsque ad finem huius capitis.

Psal. 34.13
Esa. 1.16

13 Tacita obiectio, Atqui nostra hæc patientia nihil aliud quàm malorum improbitatē fouebit, vt impune q̄dē illi in nos grassentur, nos verò pereamus. Imò verò (respondet Apostol⁹ Dauidis ipsius verbis) Sine noxa viuere, & fugientem etiam pacem persequi, iter est ad felicem & tranquillā pacem. Quòd siquis iustè agendo affligitur, Dominus omnia obseruat, suo tempore pios clamantes liberaturus, & improbos perdi turus.

Mat. 5.10
Esa. 8.12 & 13

14 Secundum argumētum, Impii lacessiti, magis ac magis proteruiunt: itaq; beneficiis potius sūt vincendi. Quòd si ne sic quidem possint lucrefieri, nihilominus tamē beati erimus si ꝑpter iustitiam affligamur.

Rom. 5.6
heb. 9.15

[13]||Itaque qui vult vitam 10
diligere, & videre dies bo-
nos, coerceat linguā suam
à malo, & labia sua, ne lo
quantur dolum.

||Declinet à malo, & fa- 11
ciat bonum: quęrat pacē,
& persequatur eam.

Nam oculi Domini *sunt*
intenti in iustos, & aures 12
eius in deprecationē eorū:
vultus verò Domini ad-
uersū eos qui faciūt mala.
[14]Et quis est qui affligat 13
vos, si bonitatis æmulato-
res fueritis?
||Sed & si*quid* perpetia- 14
mini propter iustitiā, bea
ti *tamen estis*. [15]Cæterùm
||timorē eorū ne timete,
neque turbamini:
Sed Dominum Deū san- 15
ctificate in cordib⁹ vestris.
[16]*Estote* autem semper pa-
rati ad respondendū cuili-
bet petenti rationem eius
spei quæ in vobis est, cum
lenitate & reuerentia:
Conscientiam bonā ha- 16
bentes, vt pro eo quod lo
quuntur aduersum vos tā
quam maleficos, pudefiāt
qui incessunt vestrā bonā
in Christo conuersationē.
[17]Melius enim *est* vt bene 17
agentes, si ita velit Dei vo
luntas, malis afficiamini,
quàm malè agentes:
[18]||Nā & Christus semel
pro peccatis passus fuit, 18
[19] iust⁹ ꝑ iniustis: [20]vt nos

Ὁ γὰρ θέλων ζωὴν ἀγαπᾷν, καὶ ἰδεῖν
ἡμέρας ἀγαθὰς, παυσάτω τὴν γλῶσ-
σαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ
μὴ λαλῆσαι δόλον.
Ἐκκλινάτω ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιη-
σάτω ἀγαθόν· ζητησάτω εἰρήνην, καὶ
διωξάτω αὐτήν.
Ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους,
καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν· πρόσω-
πον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά.
Καὶ τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς ἐὰν τοῦ ἀ-
γαθοῦ μιμηταὶ γένησθε;
Ἀλλ' εἰ καὶ πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην,
μακάριοι. τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φο-
βηθῆτε, μηδὲ ταραχθῆτε.
Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς
καρδίαις ὑμῶν. ἕτοιμοι δὲ ἀεὶ πρὸς
ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λό-
γον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραΰ-
τητος καὶ φόβου·
Συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθήν· ἵνα ἐν
ᾧ καταλαλῶσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν,
καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῶν
τὴν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφήν.
Κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας, εἰ θέ-
λει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακο-
ποιοῦντας.
Ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν
ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων· ἵνα ἡμᾶς

15 Consiliū certissimum in afflictionibus quantumuis terribilibus, sibi animo constare. At quomodo hoc consequemur? Si Deum sanctificauerimus in animis nostris. id est, si in eum vt omnipotentem, vt hominum amatorem, vt verè bonū ac veracē, recūbamus. 16 Vult nos propter iustitiā afflictos, solicitos esse non de vita nostra vel abnegatione veritatis, vel pari violentia, aut aliis eiusmodi artibus redimēda, sed potius de ratione fidei nostræ intrepidè quidem, sed tamen cū placido & Dei reuerētiæ pleno spiritu reddenda, vt non habeant hostes quod meritò possint obiicere, sed potius suiipsorum eos pudeat. 17 Ratio duplici paradoxo Christiano constans: vno, quoniam si semel omnino subeundæ sunt afflictiones, præstat iniustè quàm meritò affligi: altero, quoniam non temere sed Dei nostri voluntate sic affligimur. 18 Probatio vtriusque paradoxi, prolato Christi ipsius (nostri archetypi) exemplo, vt qui non propter sua peccata (quæ nulla erant) sed pro nostris fuerit afflictus, & quidem ex Patris decreto. 19 Argumentum à comparatis, Passus est Christus iustus pro nobis iniustis, & nos iniustos pœnitebit pati pro iusti nomine? 20 Aliud argumentum, partim à cōnexis sumptū, Quoniā videlicet qua via Christus incessit, eadem & nos ad Patrem suum adducit: partim à causa efficiente, Quoniā nimirum Christus non modò proponitur pro exēplo quod imitemur, sed etiam sua virtute nos in omnibus stis viæ asperitatibus sustinet donec ad Patrem nos adducat.

προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν
σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι.
Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι 19
πορευθεὶς ἐκήρυξεν,
Ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἅπαξ ἐξεδέ- 20
χετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέ-
ραις Νῶε, κατασκευαζομένης κιβωτοῦ,
εἰς ἣν ὀλίγαι (τουτέστιν ὀκτὼ) ψυχαὶ διε-
σώθησαν δι᾽ ὕδατος.
Ὧ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει 21
βάπτισμα (οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύ-
που, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπε-
ρώτημα εἰς Θεὸν) δι᾽ ἀναστάσεως Ἰησοῦ
Χριστοῦ,
Ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς 22
εἰς οὐρανὸν, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέ-
λων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων.

Κεφάλαιον δ.

Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν 1
σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν
ὁπλίσασθε, ὅτι ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ, πέπαυ-
ται ἁμαρτίας,
Εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμί- 2
αις, ἀλλὰ θελήματι Θεοῦ τὸν ἐπίλοι-
πον ἐν σαρκὶ βιῶσαι χρόνον.
Ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρεληλυθὼς χρό- 3
νος τοῦ βίου τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργά-
σασθαι, πεπορευμένους ἐν ἀσελγείαις,

ad Deum adduceret,[21] mor
tificatus quidem carne, vi
uificatus autem Spiritu.
[22]Per quem etiam spiriti
bus qui *sunt* in carcere ꝓ-
fectus prædicauit,
Olim immorigeris, ||quũ
semel expectabat Dei pa-
tientia in diebus Noe, quũ
appararetur arca: in qua
paucæ (id est octo) animæ
seruatæ sunt in aqua.
[23]Cui nunc correspon-
dens exemplar Baptismi,
nos quoque seruat (non
quo carnis sordes abiiciũ-
tur, sed quo fit vt bona cõ
sciẽtia Deum interroget)
[24]per resurrectionem Iesu
Christi,
Qui est ad dexterã Dei,
profectus in cælũ, subiectis
ipsi Angelis & potestati-
bus ac virtutibus.

CAP. IIII.

[1]QVum igitur Chri-
stus passus sit ꝓ no-
bis carne, vos quoq;
eadem cogitatione arma-
mini, *nempe* quòd qui pas-
sus est in carne, destitit à
peccato,
Vt nõ amplius cupidita-
tibus hominũ, sed volũta-
ti Dei, quod reliquum est
temporis in carne viuat.
[2]||Satis enim est nobis ꝙ
anteacto vitæ tempore
libidinem Gentium pa-
trauerimus, quum ince-
deremus in proteruiis,

Gen.6.14
mat.24.38
luc.17.26

21 Aliud argumẽtum ab istarum afflictionũ exitu felicissimo, in quo etiá Christus nobis & exẽplo & virtute præit, vt q grauissima quidem sit ad mortẽ vsq; ꝑpess⁹, sed altera tãtũ sui parte, nempe carne, siue humana natura: sed tamen victor diuinitatis suæ vi euaserit.

Eph.4.23

22 Tacita obiectio, Christus quidem hoc potuit, nos autẽ qd? Imò (respondet Apostol⁹) hãc ipsam virtutem omnibus seculis Christus & seruãdis piis, quãuis paucissimis & calamitosissimis, & suorum hostium rebellioni vindicãdæ exeruit, vt ex diluuii historia liquet. Christus enim is est qui temporibus illis quum Deus patiẽtissimus terminum ad resipiscendũ mũdo definiisset, adfuit, nõ quidem corporali præsentia, sed diuina illa sua virtute, prædicans resipiscentiam, per os videlicet ipsius Noe arcã apparantis, spiritibus illis immorigeris qui nunc in carcere seruantur, plenam suæ rebellionis mercedẽ expectãtes, & paucos illos (id est octo omnino capita) in aquis seruauit. 23 Applicatio anagogica superioris exempli ad tempora aduentum Christi consequuta. Fuit enim illa Noe cõseruatio in aquis, nostri Baptismi figura: minime id quidem quasi materialis illa Baptismi aqua nos seruet, vt aquæ illæ arcam sustinentes, Noe seruarunt: sed quia Christus vi sua interiore quam Baptismus exterior adumbrat, nos ablutos conseruat, vt possimus Deum bona conscientia inuocare. 24 Eadem illa virtus qua Christus resurrexit, & nunc in cælum euectus, omnem potestatem accepit, nos hodie tuetur ac cõseruat. 1 Absoluta digressione, iam ad intermissam exhortationem redit, arrepta occasione ex eo quod de Christi morte & resurrectione dixerat, sanctificationẽ nostrã sic definiens, vt sanctificari idẽ sit atque pati in carne, id est desistere à nostra illa vitiositate: & resurgere Deo, id est virtute Spiritus sancti renouari, vt quod reliquum est vitæ, ex Dei voluntate transigamus. 2 Memoria turpitudinis anteactæ vitæ in peccatorum sordibus, ad seriam resipiscentiam nos inuitat.

3 Ne peruersis hostiũ de nobis iudiciis & calumniis moueamur, opponẽdum est extremũ illud Dei iudiciũ quod eos manet, quum nemo prorsus siue tum viuus deprehendatur, siue antea mortuus fuerit, sit illud effugiturus.

Prou.10.12
Rom.12.13
heb.13.2
Rom.12.6
phil.2.14

4 Digressio, quoniam extremi illius iudicii vniuersalis mentionẽ fecerat. Occurrit autem obiectioni, Quum Christ⁹ non ita pridẽ aduenerit, videri excusatio nem habituros qui antea mortui sunt. Hoc verò pernegat Apostolus, quoniã, (inquit) idem hoc Euangelium fuit illis etiam annuntiatum, (Iudæos enim alloquitur) idq; in eundem finem atq; nũc vobis illud annuntio, nempe vt carne, (id est vitiosita

cupiditatibus, vinolẽtiis,
comessationibus, compo-
tationibus, & nefariis si-
mulacrorum cultibus.
[3]Quamobrem *illi*, nõ cõ
currentibus vobis ad eã-
dem luxus profusionem,
peregrinari sibi videntur,
blasphemantes:
Qui reddituri sunt ratio-
nẽ ei qui paratus est ad iu
dicandũ viuos & moruos.
[4]Nã idcirco mortuis quo-
q; prædicatũ est Euãgeliũ,
vt dãnarẽtur quidẽ secun-
dũ homines, *id est* carne,
viuerent autẽ secundum
Deum, *id est* Spiritu.
[5]Omniũ autẽ finis immi
net. Estote igitur sobrii &
vigilantes ad orandum.
[6]Ante omnia verò chari
tatem alii in alios propen
sam habentes: nam || chari
tas operiet multitudinem
peccatorum.
[7]|| Hospitales estote alii
erga alios, sine murmura-
tionibus.
[8] Vt || quisq; accepit donũ,
ita ali[9] in aliũ illud submi
nistrãtes, [9]vt boni dispẽsa
tores variæ Dei gratiæ.

[10]Siquis loquitur, *loqua-
tur* vt eloquia Dei: siquis
ministrat, *ministret* tãquã
ex viribus quas suppeditat
Deus: vt in omnibus glori
ficetur Deus per Iesũ Chri
stũ, cui est gloria & impe-
rium in secula seculorum.
Amen.

ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πό-
τοις, καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις.
4 Ἐν ᾧ ξενίζονται, μὴ συντρεχόντων
ὑμῶν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνά-
χυσιν, βλασφημοῦντες·
5 Οἳ ἀποδώσουσι λόγον τῷ ἑτοίμως
ἔχοντι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.
6 Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη
ἵνα κριθῶσι μὲν κατ' ἀνθρώπους σαρκί,
ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι.
7 Πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγικε. σωφρο-
νήσατε οὖν καὶ νήψατε εἰς τὰς προσ-
ευχάς.
8 Πρὸ πάντων δὲ τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀ-
γάπην ἐκτενῆ ἔχοντες· ὅτι ἀγάπη καλύ-
ψει πλῆθος ἁμαρτιῶν.
9 Φιλόξενοι εἰς ἀλλήλους, ἄνευ γογγυ-
σμῶν.
10 Ἕκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα,
εἰς ἑαυτοὺς αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς
καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος
Θεοῦ.
11 Εἴ τις λαλεῖ, ὡς λόγια Θεοῦ· εἴ
τις διακονεῖ, ὡς ἐξ ἰσχύος ἧς χορηγεῖ ὁ
Θεός· ἵνα ἐν πᾶσι δοξάζηται ὁ Θεὸς
διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα
καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
νων. ἀμήν.

te illa quæ in hominibus regnat) abolita, virtute Spiritus Dei se gubernari paterentur. 5 Redit ad propositum, addito argumento a circunstantia temporis, Quòd vltimus ille finis immineat, ac proinde tanto diligentius sit vigilandum, & precandum vera cum animi sobrietate. 6 Charitatem mutuam commẽdat, ex eo quod innumerabilia peccata veluti sepeliat, ac proinde pacis ac cõcordiæ sit fautrix & conseruatrix. Qui enim inter se amant mutuas offensas facilè condonant. 7 Ex multis charitatis officiis, vnum cuius tum præsertim maximus erat vsus, nominatim commendat, nempe hospitalitatem, quam vult esse voluntariam ac plane benignam. 8 Charitatis vsum ostendit, nempe vt quod quisque donum proprium habet, ad proximi vtilitatem referat. 9 Ratio, Quia quicquid habemus donorum, hac lege accepimus à Deo vt simus ipsius œconomi.
10 Species duas istorum donorum vt præcipuas commemorat, nempe docendi munus in Ecclesia, & reliquas Ecclesiasticas functiones, in quibus duo sint in primis obseruanda: nempe vt purum Dei verbum doceatur, & quicquid geritur, ad Dei Patris in Christo gloriã, veluti scopum, referatur.

Ἀγαπητοὶ, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν 12
πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ὑμῖν γινομένῃ,
ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος·

Ἀλλὰ καθὼς κοινωνεῖτε τοῖς τοῦ Χρι-
στοῦ παθήμασι, χαίρετε, ἵνα καὶ ἐν τῇ 13
ἀποκαλύψει τῆς δόξης αὐτοῦ χαρῆτε ἀ-
γαλλιώμενοι.

Εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, 14
μακάριοι· ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ
Θεοῦ πνεῦμα ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀναπαύεται·
κατὰ μὲν αὐτοὺς βλασφημεῖται, κατὰ δὲ
ὑμᾶς δοξάζεται.

Μὴ γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς,
ἢ κλέπτης, ἢ κακοποιὸς, ἢ ὡς ἀλλοτριο- 15
επίσκοπος·

Εἰ δὲ ὡς Χριστιανὸς, μὴ αἰσχυνέ-
σθω, δοξαζέτω δὲ τὸν Θεὸν ἐν τῷ μέ- 16
ρει τούτῳ.

Ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρῖμα 17
ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ πρῶτον
ἀφ᾽ ἡμῶν, τί τὸ τέλος τῶν ἀπειθούντων
τῷ τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίῳ;

Καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ 18
ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται;

Ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλη-
μα τοῦ Θεοῦ, ὡς πιστῷ κτίστῃ παρατι- 19
θέσθωσαν τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν ἐν ἀγα-
θοποιΐᾳ.

[11]Charissimi, ne tanquã
hospites, [12] exploratione
illa per igné quæ fit in vo
bis ad vestri experimétũ,
pcellimini, vt si peregrinũ
aliquid vobis accideret:
[13]Imò in eo quòd cõsor-
tes estis afflictionũ Chri-
sti, gaudete: vt & quum pa
tefiet eius gloria, gaudea-
tis exultantes.
[14]||Si probris afficimini
in nomine Christi, beati
estis: quoniam & gloriæ &
Dei Spiritus super vos re-
quiescit: *qui* quod ad illos
quidé attinet, blasphema-
tur, quod ad vos autem,
glorificatur.
[15]Nequis igitur vestrum
affligatur vt homicida, aut
fur, aut maleficus, aut alie
narum rerum inspector:
Sed si vt Christianus, ne
pudefiat, imò glorificet
Deum hac in parte.
[16]Nam tempus *est* quo in-
cipiat iudicium à domo
Dei: [17]quòd si primùm *in-
cipit* à nobis, quis erit fi-
nis eorum qui non parét
Dei Euangelio?
||Et, si iustus vix seruatur,
impius & peccator vbi cõ
parebit?
[18]Itaque qui affliguntur
ex voluntate Dei, tanquã
fideli conditori cõmendét
animas suas benefaciédo.

11 Quoniã cum sincerá religionis pfessione crux est coniuncta, commodè repetit Apostolus quod priꝰ attigerat, nos commonefaciens ne afflictionibꝰ vt re quapiam noua & insolente perturbemur.

Mat. 5.10

12 Ratio prima, Quoniam Dominus hoc velut igni minimè vult nos cõsumere, sed excoquere ac perficere.

13 Altera ratio, Quoniam diuersissimæ sunt piorum & impiorum afflictiones tribus in rebus: primùm, quia soli pii in afflictionibus cũ Christo communicant, ac proinde gloriæ quoque ipsius suo tandem tempore participes fiét.

Prou. 2.31

14 Secundò, Quia quãuis infideles longe aliter statuant, vt q. pios affligendo sint in Deũ blasphemi, tamen pii eo ipso quòd tot probriis afficiuntur, vera gloria spirituali à Deo afficiuntur, & ipsorum adoptio à Dei Spiritu in ipsis obsignatur.

15 Tertium discrimen, Quia non ob scelera affliguntur pii, sed ob iustitiam, vt Christiani: vnde fit vt crux quum sit illis fidei ac iustitiæ testimonium, non tristitiæ sed inenarrabilis cuiusdam lætitiæ argumentum ipsis subministret. Proponit autem hoc tertium discrimen Apostolus sub exhortationis forma.

16 Tertia ratio, Quia totius mundi Dominus de suis domesticis potissimùm solicitus, idcirco illos in primis castigat, ita tamen vt in sua etiam maxima seueritate modum teneat. hoc autem quum semper alias consueuerit, nunc potissimùm facit quũ seipsum Ecclesiæ suæ præsentem exhibuit.

17 Ne pii vmbratili illa impiorum felicitate offendantur, quasi Deus non sit mundi gubernator, quum impiis bene sit, piis autem male, docet nos Apostolus a comparatis colligere, Deum qui ne suis quidem parcat quominus eos sub cruce erudiat, suo tandem tempore longe aliter tractaturum rebelles & impios, quos semel perdere constituit. 18 Conclusio, Quum non temere sed ex Dei voluntate pii affligantur, illis minime esse desperandum, sed nihilominus in sanctitatis & beneficentiæ via pergendum, sese Deo suo fideli conditori (id est Patri) commendando.

1 Peculiariter describit presbyterorum (i. eorum qui Ecclesiæ curam gerũt) officium.
2 Præfatur à suæ personæ circunstantia, se videlicet vt ipsorum collegã, non de rebus incompertis, sed quas optime omnium esset expert⁹, cum eis agere, & eã ipsam conditionem eis proponere quam ipse priorsubierit, quum & labores eosdẽ sustineat, & spẽ etiam cõmunem cum eis habeat.
3 Primus Canõ, Qui pastor est, gregem pascito. *Rom.12.18* *iac.4.6*
4 Secundus, Pastor gregẽ non suum sed Dei esse cogitato. *Iac.4.10* *Psal.55.23* *sap.12.13* *mat.6.25* *luc.12.22*
5 Tertius, Pastores non alienos greges inuadunto, sed sibi à Deo commissum pascũto. *Luc.12.31*
6 Quartus, Pastores non coactè, sed libenter: non

CAP. V.

P[1]Resbyteros qui inter vos sunt, [2]precor ego vnà presbyter, ac testis afflictionũ Christi, atque idem gloriæ patefaciendæ consors,

[3]Pascite Dei[4]gregem[5]qui penes vos est, [6]curã illius agentes nõ coactè, sed libẽter: nõ turpiter affectãtes lucrũ, sed prõpto animo.

Neque vt dominantes cleris, sed vt qui sitis exẽplaria gregis.

[7]Et quũ apparuerit ille Pastorũ pricceps, reportabitis immarcescibilem illam gloriæ coronam.

[8]Similiter iuniores subiecti estote senioribus, & omnes vicissim subiicimini. Modestia estote intus ornati.[9]nam Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

||Submittite igitur vos ipsos[10]potenti manui Dei, vt vos in tẽpore extollat:

||Omni cura vestra in eũ coniecta: nam illi cura est de vobis.

[11]||Sobrii estote:[7]vigilate, nã aduersarius vester diabolus, tanquã leo rugiẽs, obambulat, quærens quẽ deuoret.

Cui resistite firmi p fidẽ: [12]sciẽtes easdẽ afflictiones,

Κεφάλαιον ε.

1 ΠΡεσβυτέρους τοὺς ἐν ὑμῖν παρακα-
λῶ ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς
τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, ὁ καὶ τῆς μελλού-
σης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνός,
2 Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ
Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς,
ἀλλ' ἑκουσίως· μηδὲ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ
προθύμως·
3 Μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλή-
ρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου.
4 Καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος,
κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης
στέφανον.
5 Ὁμοίως νεώτεροι ὑποτάγητε πρε-
σβυτέροις· πάντες δὲ ἀλλήλοις ὑπο-
τασσόμενοι. τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγ-
κομβώσασθε, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις
ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν.
6 Ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κρα-
ταιὰν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ
ἐν καιρῷ·
7 Πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρ-
ρίψαντες ἐπ' αὐτόν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ
ὑμῶν.
8 Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδι-
κος ὑμῶν διάβολος, ὡς λέων ὠρυόμενος,
περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ.
9 Ὧι ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει,
εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων τῇ

auarè, sed animo in gregem propenso, non vt domini sortis & hæreditatis Dei, sed vt eius ministri, Ecclesiã Verbo & sanctæ ac inculpatæ vitæ exemplo gubernanto. 7 Ne hominum perfidia vel etiã crudelitate frangantur pastorum animi, monet eos vt in summum illum Pastorem & coronam in cælis repositam, perpetuò intueantur. 8 Peculiares multas virtutes Christianas commendat, ac modestiam quidem in primis: qua admonitione omnes quidem egemus, sed iuniores præsertim, propter ætatis illius proteruiã & sũpbiã. 9 Quoniã superbia plerisq; videtur iter esse ad huius vitæ splendorẽ, testatur Apostolus ex aduerso, ignominiam quidem esse superbiæ mercedem, modestiæ verò gloriam. 10 Quoniam modestis minantur superbi illi spiritus, monet Apostolus vt potentiã Dei superborum hominũ vanitati opponamus, & ab eius prouidentia toti pendeamus. 11 Vigilãtia & fide expugnatur Satanæ crudelitas, in omnes ad nos vorandos occasiones intenti. 12 Neque nouæ sunt neque vnius alicuius propriæ, sed iam olim toti Ecclesiæ communes persequutiones à Satana excitatæ, ac proinde patienter ferendum est, in quo tales tótque socios certaminis habemus.

ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφότητι ἐπιτελεῖσθαι.

à vestra quæ in mũdo est fraternitate impleri.

Ὁ δὲ Θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, στηρίξαι, σθενῶσαι, θεμελιῶσαι. 10

[13]Cæterùm Deus omnis gratiæ *author*, qui vocauit nos ad æternam suam gloriam in Christo Iesu, paulisper afflictos, is *inquam*, absolutos vos reddat, stabiliat, roboret, fundet.

13 Superiorem doctrinã solenni precatione veluti sigillo obsignat, rursus inculcans vt ab eodem petant viriũ incrementum à quo & initiũ habuerunt & complementum sperant: nempe à Deo Patre in Christo Iesu, in quo certa est nobis æternæ vitæ gloria.

Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. 11

Ipsi gloria & robur in secula seculorum. Amen.

Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ (ὡς λογίζομαι) δι᾽ ὀλίγων ἔγραψα, παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς ἣν ἑστήκατε. 12

[14]Per Syluanum vobis (vt opinor) fidelem fratrẽ paucis scripsi, adhortans *vos*, & testificãs hanc esse veram gratiã Dei in qua statis.

Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου. 13

[15]Salutat vos ea quę est Babylone vobiscũ electa *Ecclesia*, & Marcus filius me⁹.

Rom.16.16
1.cor. 16.20
2.cor.13.12
1.pet.5.14

Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγάπης. Εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀμήν. 14

||Salutate alii alios charitatis osculo. Pax vobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Amen.

14 Perseuerantia in doctrina Apostolica, vnicũ est Christianæ fortitudinis fundamentum.

Doctrinæ autem Apostolicæ summa est, gratuita à Deo salus. 15 Salutationes familiares.

Epistola catholica Petri Apostoli posterior.

Πέτρου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθολικὴ δευτέρα.

CAP. I.

S[1]IMEON Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui æquè pretiosam fidē nobiscum sortiti sunt per iustitiam Dei nostri & seruatoris Iesu Christi:

Gratia vobis & pax multiplicetur [2] per agnitionē Dei, & Iesu Domini nostri:

[3]Vtpote quū diuina vis ipsius omnia nobis donarit quæ ad vitam & pietatem *pertinent*, per agnitionē illius qui vocauit nos ad gloriam ac virtutem:

[4]Ex eo quòd maxima nobis ac pretiosa promissa donata sint, vt per hæc efficeremini diuinæ consortes naturæ, elapsi ex corruptione quæ est in mundo per cupiditatem.

[5]Ad hoc ipsum verò *vos* omni præterea collato studio, adiicite fidei vestræ virtutem, virtuti verò scientiam,

6 Scientiæ verò temperātiam, temperantiæ verò tolerantiam, tolerantiæ verò pietatem:

Κεφάλαιον α'.

1 ΣΥΜΕΩΝ Πέτρος δοῦλος καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῖς ἰσότιμον ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν·

3 Ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς·

4 Δι' ὧν τὰ μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς·

5 Καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετήν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν,

6 Ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονήν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν εὐσέβειαν,

1 Salutatio, in qua significat se vt Christi legatum cū eis agere quibuscum alioqui vnā & eandem fidē communem habeat, in Iesu Christi Dei ac seruatoris nostri iustitia fundatam.

2 Fides est agnitio Dei & Christi, ex qua omnis felicitas in nos promanat.

3 Christus sese nobis in Euangelio patefaciens, idque sua vnius vi, donat nobis quæcunque tum ad vitam æternam requiruntur, in qua videlicet nos glorificare cōstituit, tum etiam ad pietatem, dum vera virtute nos instruit.

4 Explicatio superioris sententiæ, expositis tantorum beneficiorum caussis, a Deo omnia hæc bona promanare, ex gratuita ipsius promissione, bona, inquā, lōge pretiosissima, vt liberati à mundi corruptione (id est vitiosis quas circunferimus cupiditatibus) quodammodo efficiamur ipsius Dei similes. 5 Substrato fundamento (id est explicatis nostræ salutis, ac præsertim sanctificationis) caussis iam nos exhortari incipit vt toto animo in istius gratiæ verum vsum incumbamus. Auspicatur autem à fide, sine qua nihil Deo placere potest, quam monet vt virtute (id est bonis sanctisque moribus) cumulemus, sed coniuncta cum eis diuinæ voluntatis cognitione, sine qua nec fides, nec vlla vera virtus extat. 6 Alias quasdam virtutes præcipuas enumerat, quarum aliæ ad priorem, aliæ ad posteriorem Legis tabulam pertinent.

7 Ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην.

8 Ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα, καὶ πλεονάζοντα, οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν.

9 Ὧ γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι, μυωπάζων, λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτιῶν.

10 Διὸ μᾶλλον, ἀδελφοί, σπουδάσατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι. ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε.

11 Οὕτω γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

12 Διὸ οὐκ ἀμελήσω ὑμᾶς ἀεὶ ὑπομιμνήσκειν περὶ τούτων, καίπερ εἰδότας, καὶ ἐστηριγμένους ἐν τῇ παρούσῃ ἀληθείᾳ.

13 Δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι, ἐφ᾽ ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι, διεγείρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει·

14 Εἰδὼς ὅτι ταχινή ἐστιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσέ μοι.

15 Σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, τὴν τούτων μνήμην ποιεῖσθαι.

16 Οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ᾽ ἐπόπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος.

7 Pietati vero animum in fratres propēsum, animo verò in fratres propenso charitatem.

8 [7]Hæc enim si vobis adsunt & exuberāt, non inertes nec infructuosos vos efficiūt ad Domini nostri Iesu Christi cognitionem.

9 Nā cui hæc non adsunt, is cæcus est, nihil procul cernens, oblitus sese à veteribus peccatis suis fuisse purgatum.

10 [8]Quapropter, fratres, potius studete vocationē & electionē vestrā firmā efficere: hæc enim si feceritis, nunquam impingetis.

11 Ita enim copiosè subministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri & seruatoris Iesu Christi.

12 [9]Quapropter non negligam vos de istis semper commonefacere, tametsi periti & confirmati sitis in præsenti veritate.

13 Iustum enim arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonefactionem:

14 Quū sciam breui futurū vt deponam hoc tabernaculum meum: ||sicut Dominus noster Iesus Christus declarauit mihi.

15 Sed & studebo vt vos subinde post exitum meū possitis horum mentionē facere.

16 [10]||Non enim arte compositas fabulas sequuti, notam vobis fecimus Domini nostri Iesu Christi potentiam & aduentum: sed vt qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem.

7 Sicut ex vera cognitione Christi nascuntur illi veluti fructus, ita vicissim sic fructificando fouetur accrescit ipsa cognitio, adeo quidem vt qui est infructuosus, is vel nunquā veram lucem cognouerit, vel accepti sanctificationis doni sit oblitus.

8 Cōclusio, Quum igitur ex fructibus illis nostra vocatio ac electio approbetur, & in nobis confirmetur, atque adeò quum hoc vnū sit in æternum Christi regnum iter, supereſt vt totis animis huc feramur.

9 Amplificatio conclusionis, addita modesta excusatione, i qua suum in eos studiū declarat, vicinum suum obitum prædicens.

Ioh.21.17

1.Cor.1.17, & 2.Co..1.13

10 Alia amplificatio ab huius doctrinæ summa tū certitudine, tum dignitate, vtpote cuius sit author Dominus ille noster Iesus Christus Filius Dei, cuius gloriæ & spectator & auditor fuit ipse Apostolus.

Mat.17.5
11 Euangelii veritas ex eo etiam elucet quòd cũ Prophetarum prædictionibus prorsus consentiat.
12 Apostolica doctrina propheticam minimè excludit, quũ sese mutuis testimoniis stabiliant. Fuerunt autẽ Prophetæ velut lucernæ cæcis prælucentes tantisper dũ Euãgelii fulgor splẽdesceret.
2.Tim.3.1
13 Legendi quidem Prophetæ, sed ita vt à Deo petatur interpretationis donum, vt idem sit Propheticorũ scriptorum author & interpres.
1 Vt olim duo fuerunt Prophetarum genera, vnum verum, alterum falsum: ita prædicit Petrus quosdã veros, quosdam falsos fore doctores in Ecclesia, adeò vt ipse Christus a quibusdam abnegetur, qui tamẽ illũ redẽptorem vocabũt.
2 Non tantùm erunt hæreses, sed etiã multi earum sectatores.
3 Auaritia plerũque hæreseos comes, instituta ipsarum etiam animarũ mercatura.
4 Consolatio piorum, Deum qui Angelos apostatas in tartara tenebrosa præcipites dedit, tandem iudicandos, qui priscum mundum, seruato octauo Noe, diluuio perdidit: qui Sodoma, seruato Loto, in cinerẽ redegit: suos electos ab istis erroribus liberaturum, & iniustos illos semel destructurum.

Acceperat enim à Deo
Patre honorem & gloriã,
voce ad eum delata huiusmodi à magnifica gloria,
||Hic est ille filius meus dilectus, in quo acquiesco.

Et hanc vocem nos audiuimus è cælo delatam,
quũ essemus vnà cum eo
in monte sancto.

[11]Et habemus firmissimũ
sermonem propheticum:
[12]cui rectè facitis quòd attẽdatis, velut lucernæ splẽdenti in obscuro loco, vsquedum dies illucescat, &
lucifer exoriatur in cordibus vestris.

[13]||Si illud primùm noueritis, nullam prophetiam
Scripturæ esse propriæ explicationis.

Non enim libidine hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu
sancto loquuti sunt sancti Dei homines.

CAP. II.

F[1]Verunt autẽ & pseudoprophetæ in populo: vt etiam inter vos
erunt falsi doctores, qui subintroducent hęreses exitiales, etiã Dominũ qui
illos mercatus est abnegãtes, accersentes sibiipsis velox exitium.
[2]Et multi sequentur eorũ exitia: per quos via veritatis blasphemabitur.

[3]Et per auaritiam fictis sermonibus vos negotiabuntur: [4]quibus damnatio iam olim nõ otiatur,
& quorum exitium non dormitat.

17 Λαβὼν γὰρ παρὰ Θεοῦ πατρὸς τι-
μὴν καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ
τοιᾶσδε ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δό-
ξης, Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός,
εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα.
18 Καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκού-
σαμεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ
ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ.
19 Καὶ ἔχομεν βεβαιότερον τὸν προ-
φητικὸν λόγον, ᾧ καλῶς ποιεῖτε προσέ-
χοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμη-
ρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ, καὶ
φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν.
20 Τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι πᾶ-
σα προφητεία γραφῆς, ἰδίας ἐπιλύ-
σεως οὐ γίνεται.
21 Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη
ποτὲ προφητεία, ἀλλ᾽ ὑπὸ πνεύματος
ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ
ἄνθρωποι.

Κεφάλαιον β.

1 Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν
τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευ-
δοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱ-
ρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσαντα αὐ-
τοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἑ-
αυτοῖς ταχινὴν ἀπώλειαν.
2 Καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐ-
τῶν ταῖς ἀπωλείαις, δι᾽ οὓς ἡ ὁδὸς τῆς
ἀληθείας βλασφημηθήσεται.
3 Καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις
ὑμᾶς ἐμπορεύσονται· οἷς τὸ κρίμα ἔκ-
παλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν
οὐ νυστάζει.

Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγγέλων ἁμαρτησάν-
των οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρ-
ταρώσας, παρέδωκεν εἰς κρίσιν τετη-
ρημένους·

Καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο,
ἀλλ' ὄγδοον Νῶε δικαιοσύνης κήρυκα
ἐφύλαξε, κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσε-
βῶν ἐπάξας·

Καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόρ-
ρας τεφρώσας καταστροφῇ κατέκρινεν,
ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν τε-
θεικώς·

Καὶ δίκαιον Λὼτ καταπονούμενον
ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀνα-
στροφῆς, ἐρρύσατο.

(Βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος,
ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέ-
ρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐ-
βασάνιζεν)

Οἶδε Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρα-
σμοῦ ῥύεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν
κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν·

Μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν
ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευομένους, καὶ
κυριότητος καταφρονοῦντας· τολμη-
ταὶ, αὐθάδεις, δόξας οὐ τρέμουσι βλα-
σφημοῦντες.

Ὅπου ἄγγελοι ἰσχύϊ καὶ δυνάμει μεί-
ζονες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ' αὐτῶν πα-
ρὰ Κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν.

Οὗτοι δὲ, ὡς ἄλογα ζῶα φυσικὰ,
γεγενημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθορὰν, ἐν
οἷς ἀγνοοῦσι βλασφημοῦντες, ἐν τῇ
φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται.

Κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας, ἡδο-
νὴν ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφὴν,

4 Nam si || Deus Angelis Iob.4.18
qui peccauerãt nõ peper- Iud.6
cit, sed in tartarum detru-
sos, catenis caliginis tradi-
dit damnationi seruatos:

5 Et prisco mundo non
pepercit, sed octauũ || Noe Gen.7.2
iustitiæ præconem serua-
uit, diluuio in mundum
impiorum inducto:

6 Et ciuitates Sodomorũ
ac Gomorrhæ in cinerem Gen.19.13
redactas || subuersione da-
mnauit, fecítque vt essent
exemplar impiè victuris:

7 Et iustum Lot libidino
sa nefariorum conuersa-
tione fatigatum eripuit.

8 (Iustus enim ille, quũ ha
bitaret inter eos, in dies a-
nimam iustam iniquis *il-
lorum* factis, & videndo &
audiendo excruciabat)

9 Nouit Dominus pios è
tentatione eripere, iniu-
stos autem in diem iudi-
cii puniendos seruare:

10 [5] Maximè verò eos qui
carnem sequentes, in im-
pura cupiditate incedunt,
& dominatum despiciũt:
qui, inquam, ut sunt auda-
ces & sibi placentes, non
horrent dignitates conui
tiis incessere.

11 Quũ ipsi Angeli q. sũt ro
bore ac potestate maiores
nõ ferãt aduersus eas apud
Dominũ iudiciũ maledicũ

12 [6] At isti, veluti animantia
rationis expertia quæ na-
turali impetu feruntur, fa
cta ad eũ finẽ vt capta in-
tereãt, ea vituperãtes quæ
ignorant, sua ipsorũ cor-
ruptela interibunt:
Reportaturi mercedẽ in-
13 iustitię, vt q. ꝓ voluptate
ducãt quotidianas delicias,

5 Ad aliud corruptorum hominum, in Ecclesiæ tamẽ sinu versantium, genꝰ descendit, eorũ videlicet qui nequitiæ sunt dediti, & sediriose magistratuum authoritatem (quam ne ipsi quidẽ Angeli corã Deo ministrãtes vituperãt) conuitiis incessunt. Vera & expressa Romani cleri (quem vocãt) descriptio.

6 Graphica eorundẽ pictura, in qua bestiis comparãtur, idcirco natis vt dum ventri studẽt, sese in laqueos induant perituras. Nihil enim esse istis ignorantius, quamuis quæ ignorant, audacissimè vituperent: & fore vt bestiarũ exemplo, iis ipsis voluptatibus quibus delectãtur, & Ecclesiæ cœtũ contaminãt, exitium sibiipsis accersãt.

labes ac maculæ, qui fraudibus suis se oblectant, vobiscum epulando.

σπίλοι καὶ μῶμοι, ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευωχούμενοι ὑμῖν·

7 Eosdem damnat, vt ipso etiã gestu & vultu, inexhaustæ libidinis, vt leuiculorum hominũ animas negotiantes, vt in auaritiæ artib⁹ omnib⁹ exercitatos, denique ad maledicendũ filiis Dei vænales: exẽplo Balaami quem mutũ etiam pecus redarguit.
Num.22.23 iud.11

[7]Oculos habẽtes plenos 14
adulterii, & qui à peccando cessare nesciãt, inescã-
tes animas instabiles, cor
habentes ad auaritiam exercitatum, execrandi homines:

Ὀφθαλμοὺς ἔχοντες μεστοὺς μοιχαλίδος, καὶ ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας, δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυμνασμένην πλεονεξίαις ἔχοντες, κατάρας τέκνα·

Qui relicta recta via, ab- 15
errarunt, sequuti viam Balaam *filii* Bosoi, qui mercedem iniquitatis amauit:

Καταλιπόντες τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν, ἐξακολουθήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσόρ, ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν·

Sed redargutionem suę 16
trãsgressionis sustinuit: nã subiugis asina muta, humana voce loquuta, prohibuit Prophetę demẽtiã.

Ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας· ὑποζύγιον ἄφωνον, ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγξάμενον, ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφρονίαν.

Iud.22
8 Alia eorundam nota, ex qua possint quales sunt optimè deprehendi, quòd intus nihil habeant nisi vel prorsus vanũ vel magnopere noxium, quanuis magni cuiusdam boni speciem præ se ferant: quod quidem eis impunè nõ cedet, vt qui falsæ libertatis obtentu, homines in miserrimam peccati seruitutem pertrahant.
Ioh.8.34 rom.6.20 Mat.12.41 heb.6.4

[8]||Isti, sunt fontes aqua 17
carentes, nebulæ à turbine agitatæ: quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est.

Οὗτοί εἰσι πηγαὶ ἄνυδροι, νεφέλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμεναι, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται.

[9]Nam prætumidã vani- 18
tatem loquendo per carnis cupiditates lasciuas, eos inescant qui verè effugerant eos qui in errore versantur:

Ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς, ἐν ἀσελγείαις, τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους·

||Libertatem eis pollicẽ- 19
do, quũ ipsi serui sint corruptionis: siquidem à quo quis superatus est, huic etiã in seruitutẽ est addict⁹.

Ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς. ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται.

[9]||Itaque si postquam in 20
quinamẽta mundi, per agnitionem Domini & Seruatoris Iesu Christi effugerint, his rursum implicati superentur, facta est vltima eorum conditio deterior priore.

Εἰ γὰρ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου, ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες ἡττῶνται, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων.

9 Præstaret nunquam cognouisse iustitiæ viã quàm ab ea ad veteres pollutiones reuerti: quod hominum gen⁹, canib⁹ & porcis comparatur.

Satius enim fuisset eis nõ 21
cognouisse viam iustitiæ, quàm cognita *illa*, regredi à sancta doctrina ipsis tradita.

Κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἁγίας ἐντολῆς.

Συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, Κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα· καὶ, Ὗς λουσαμένη, εἰς κύλισμα βορβόρου.

Κεφάλαιον γ.

Ταύτην ἤδη, ἀγαπητοὶ, δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστολὴν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν·

Μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς, τοῦ Κυρίου καὶ σωτῆρος·

Τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι

Καὶ λέγοντες, Ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ; ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα οὕτω διαμένει ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως.

Λανθάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἔκπαλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συνεστῶσα, τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ.

Δι' ὧν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο.

Οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ, πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων.

Ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία.

22 Sed accidit eis quod vero prouerbio dici solet, ||Canis reuersus est ad suũ ipsius vomitum:&, Sus lota, ad volutabrum cœni.

CAP. III.

1 H[1]Asce iam alteras vobis literas scribo, dilecti, quibus sinceram mentem vestram per cõmonefactioné excito.

2 Vt memores sitis verborum quæ prędicta sunt à sanctis Prophetis,& doctrinæ nostræ qui sumus Apostoli Domini & Seruatoris:

3 [2]||Illud primùm sciétes, venturos extremis diebus irrisores, vt qui in suis ipsorum cupiditatibus incedant:

4 [3]Et dicant, Vbi est pollicitatio aduétus eius? nam ex quo *die* Patres obdormierunt, omnia ita permanent ab initio creationis.

5 [4]Illud enim sponte ipsos latet, cælos iam olim extitisse per Dei sermonem,& terram ex aqua & in aqua consistentem.

6 [5] Quamobrem is qui tum erat mundus, aqua inundatus periit:

7 [6]Qui verò nunc sunt cęli ac terra, eodem sermone repositi, seruantur igni in diem damnationis & exitii impiorumhominũ.

8 [7]Vnum auté hoc ne vos lateat, dilecti, ||Vnum dié apud Dominum *perinde esse* vt mille annos, & mille annos vt diem vnum.

Prou.26.12

1 Remedium aduersus perditos illos veræ doctrinæ & sanctimoniæ hostes, ex sugi meditatione Propheticorum & Apostolicorũ scriptorum petẽdum est.

2 Nominatim aduersus Epicureos asserit alterum Christi aduentum.

1.Tim.4.1
2.tim.2.1
iud.18

3 Ratio quã prætexunt irrisores, quoniam continuus est naturæ cursus, qualis ab initio fuit, idcirco perpetuum fuisse &, futurum mundũ.

4 Opponit illis creationẽ cæli & terræ per Dei sermonem, quã isti voluntaria inscitia ignorant.

5 Secundò, opponit diluuium vniuersale, quod fuit quasi totius mundi interitus.

6 Tertiò, pronũtiat nõ fore Deo difficilius igni cremare cælũ & terram die illo destructioni impiorum destinato (qđ etiam faciet) quã olim eũ ea creare solo Verbo, & postea aquis obruere.

Psal.90.4

7 Occupatio, Quòd diu videtur hoc iudicium differ-

||, nostro quidem respectu verum esse, at non coram Deo, cui nullum est vel longum vel breue tẽpus.

7 Venturus omnino est Dominus, qui promisit: idque nec tardius, nec citius quàm promisit.
Ezech. 18.32, & 33.11
1. *tim.* 2.4
Mat. 24.44
1. *thess.* 5.2
apocal. 3.3, & 16.15
8 Ratio cur non protinus adueniat vltimus ille dies, quia Deus patienter expectat dum electi ad resipiscentiam adducantur, vt nullus ipsorũ pereat.
9 Descriptio supremi interitus mũdi, breuis quidẽ illa, sed qua nihil grauius dici possit.
Esa. 65.17, & 66.22
apoc. 21.1
10 Exhortatio ad vitæ puritatem, proposito horrẽdo illo Dei iudicio, quo frænari nostram lasciuiam, & simul tamen nos recreari oporteat, modo vigilãtes & ad iudicis occursum parati ab ipso inueniamur.
Rom. 2.4
11 Pauli epistolæ expresso Petri testimonio approbatæ.
12 Quædam sunt in his rebus obscura: vnde indocti arripiunt occasionẽ quosdã minus firmos euertendi, detortis Scripturæ testimoniis in suum ipsorũ exitiũ. Remedium autem hoc est aduersus istiusmodi fraudem, laborare vt in dies magis ac magis crescamus in Christi cognitione.

[7]Non tardat Dominus
qui promisit, (vt nõnulli
tarditatẽ *hanc esse* ducũt)
[8]sed patiens est erga nos,
||nolẽs vllos perire, sed omnes ad resipiscentiam tẽdere.

[9] ||Veniet autem, sicut fur
in nocte, dies ille Domini,
quo cæli cũ stridore præteribunt, elemẽta verò æstuantia soluentur, terráque & quæ in ea sunt opera exurentur.

[10]Quũ igitur hæc omnia
soluantur, quales oportet esse vos in sanctis cõuersationib9 & pietatis officiis,

Expectantes & properãtes *ad* aduentum diei Dei,
in quo cæli conflagrantes soluentur, & elementa æstuantia liquescent?

||Sed cęlos nouos ac terram nouam secundũ promissum expectamus, in quibus iustitia inhabitat.
Quapropter, dilecti, hęc
expectãtes, studete vt immaculati & incõtaminati ab eo repiamini cũ pace:

||Domínique nostri patientiam, salutẽ arbitramini:[11]sicut & charus frater noster Paulus pro sibi data sapientia scripsit vobis:

Vt qui in omnibus fere
epistolis loquatur de istis:
[12]inter quæ sunt nõnulla difficilia intellectu, quæ indocti parúmque stabiles detorquent, vt & reliquas Scripturas, suo ipsorum exitio.

Vos igitur dilecti
qui *hæc* præscitis, cauete ne illorum nefariorum

9 Οὐ βραδύνει ὁ Κύριος τῆς ἐπαγγελίας, (ὥς τινες βραδυτῆτα ἡγοῦνται) ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς, μὴ βουλόμενός τινας ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι.

10 Ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται.

11 Τούτων οὖν πάντων λυομένων, ποταποὺς δεῖ ὑπάρχειν ὑμᾶς ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις·

12 Προσδοκῶντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας, δι᾽ ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται;

13 Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ.

14 Διὸ, ἀγαπητοὶ, ταῦτα προσδοκῶντες, σπουδάσατε ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ·

15 Καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, σωτηρίαν ἡγεῖσθε· καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν·

16 Ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων· ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.

17 Ὑμεῖς οὖν, ἀγαπητοὶ, προγινώσκοντες, φυλάσσεσθε ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων

πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσητε τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ.

18 Αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι καὶ γνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ· αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. Ἀμήν.

errore abducti, excidatis à propria stabilitate.

Sed crescite in gratia & agnitione Domini nostri & Seruatoris Iesu Christi: cui gloria & nunc & ad tempus sempiternum. Amen.

Epistola catholica Iohannis Apostoli prima.

Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθολικὴ πρώτη.

Κεφάλαιον α΄.

1 HN ἀπ᾽ ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς·

2 (Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν)

3 Ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ᾽ ἡμῶν· καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

4 Καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

CAP. I.

1 Q[1]VOD erat à prīcipio, quod audiuim⁹ quod vidimus oculis nostris, quod spectauimus, & manus nostræ contrectarunt de Sermone vitæ:

2 (Nam vita patefacta est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam illam æternam quæ erat apud Patrem, & patefacta est nobis)

3 Quod, *inquam*, vidimus & audiuimus, id annuntiamus vobis, [2] vt & vos communionem habeatis nobiscū: & cōmunio nostra *sit* cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.

4 Et hæc scribimus vobis vt gaudium vestrum sit plenum.

1 Incipit à personæ Christi descriptione, quem vnicum facit, nō geminum, & eum quidem tū Deū æternum (vt qui erat ab initio apud Patrē, quique est æterna illa vita) tum verū hominem factum, quē Iohannes ipse cum suis collegis & audiuerit, & spectarit, & palparit.

2 Vsus huius doctrinæ hic est, vt omnes vnà cōiuncti cūChristo per fidem, filij Dei habeamur: qua vna in re plena felicitas est posita.

Ioh.8.12
3 Iam aggreditur quæstionem vnde intelligamus nos cum Christo esse cõiunctos, nēpe si regamur ipsius luce. qđ ex vitæ nostræ ratione intelligitur. Sic autem argumentatur, Deᵘ est lux purissima in sese: itaque optimè ei conuenit cum iis qui lucidi sũt, cum tenebrosis autem nihil est ei cõmune.
Heb.9.28
1.pet.1.19
apoc.2.5
1.Reg.8.46
2.paral.6.36
prou.20.9
4 Digressio ad peccatorũ remissionem. Nam sanctificatio ista corũ q in luce ambulant, est quidem testimonium nostræ cum Christo coniũctionis, sed quoniam nostra ista lux est valde caliginosa, aliud simul beneficium in Christo necesse est cõsequamur, nempe vt nobis sanguine ipsius aspersis remittantur peccata: & hoc demũ est nostræ salutis fulcrum.
5 Hoc beneficio nemo est qui non prorsus egeat, quũ nemo non sit peccator.

[3]||Hoc est igitur nuntiũ quod audiuimus ex ipso, & renũtiamus vobis, Deũ lucem esse, nec tenebras in eo esse vllas.

Si dixerimus nos societaté habere cũ eo, & in tenebris incedimus, mentimur, nec sincerè agimus.

Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo mutuam, [4]||& sanguis Iesu Christi Filii eius purgat nos ab omni peccato.

[5]||Si dixerimus nos peccatum non habere, nosipsos fallimus, & veritas in in nobis non est.

[6]Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate.

[7]Si dixerimus nos non peccasse, mendacem facimus eũ, & sermo eius non est in nobis.

CAP. II.

F[1]Ilioli mei, hęc scribo vobis, ne peccetis. Quòdsiquis peccarit, aduocatum apud Patrem habemus, Iesum Christum iustum.

Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiã pro totius mũdi *peccatis*.

5 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν ἀ-
κηκόαμεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγγέλλομεν
ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν
αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία.
6 Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν
μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶ-
μεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν
ἀλήθειαν.
7 Ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς
αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχο-
μεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ὑμᾶς
ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.
8 Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχο-
μεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια
οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.
Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡ-
9 μῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν
τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ
πάσης ἀδικίας.
10 Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν,
ψεύστην ποιοῦμεν αὐτὸν, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ
οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν.

Κεφάλαιον β.

1 ΤΕκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα
μὴ ἁμάρτητε. καὶ ἐάν τις ἁμάρ-
τῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πα-
τέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον.
2 Καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁ-
μαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ
μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

6 Initium igitur salutis est malum suum agnoscere, & apud eum deprecari qui gratis condonat omnia peccata: quia sic facturum se promisit, & est ipse fidelis ac iustus.
7 Repetitio superioris sententiæ qua omnes sine exceptione damnauit peccati, adeò vt siquis secus sibi persuadeat, Dei ipsius vanum reddat sermonem quantum in se est. Quorsum enim vel sacrificiis olim, vel nunc Christo & Euangelio fuisset opus, si non sumus peccatores? 1 Hinc non cõsequitur, peruersæ naturæ nostræ laxandum esse frænum, aut peccandum eo liberius quòd peccata sanguine Christi expientur: sed potius tanto diligentius resistendum peccatis. nec tamen ob nostram imbecillitatem desperandum, quum aduocatum & expiatorem habeamus Iesum Christum, iustum, ac proinde Patri acceptum.

3 Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν.

[2]Et per hoc scimus nos eum nosse, si mandata ipsius obseruamus.

4 Ὁ λέγων, ἔγνωκα αὐτόν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστί, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν·

[3]Qui dicit, noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est:

5 Ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται. ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμέν.

[4]Qui autem seruat sermonem eius, verè in hoc charitas Dei expleta est: per hoc scimus nos in ipso esse.

6 Ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφείλει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτως περιπατεῖν.

[5]Qui dicit se in eo habitare, debet, sicut ille ambulauit, ita & ipse ambulare.

7 Ἀδελφοί, οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιάν, ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς. ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιά, ἐστιν ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς.

[6]Fratres, nouā doctrinā nō scribo vobis, sed doctrinā veterē, quā *videlicet* habuistis *iā inde* à principio. Vetus hęc doctrina, sermo ille est quem audistis *iam inde* à principio.

8 Πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν ὑμῖν· ὅτι ἡ σκοτία παράγεται, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει.

[7] Econtrario doctrinam nouā scribo vobis, quod verū est in ipso, & in vobis: quia tenebrę ꝑtereūt, & vera illa lux iam lucet.

9 Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.

[8]Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsque adhuc.

10 Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν.

||Qui diligit fratrem suū, in luce manet, & offendiculum in eo non est:

11 Ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστί, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.

Qui autē odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat, quia tenebrę oculos ipsius obcæcarunt.

2 Redit ad testimonium nostræ cū Deo coniūctionis, nempe sanctificationē, explicans quid sit in luce incedere, nempe mandata Dei obseruare. Ex quo efficitur sanctimoniam non esse positā in iis quæ homines sunt commenti, nec in vana Euangelii ꝓfessione.

3 Sāctimonia (id est vita ex præscripto mandatorum Dei) quantūuis imbecilli simus, instituta, necessariò cū fide (id est vera Patris in Filio cognitione) cohæret.

4 Qui mandata Dei obseruat, is verè Deum amat: qui Deum amat, in Deo est, siue cum Deo cohæret. Ergo is demum qui mandata eius obseruat, est in Deo.

Infrà, 3.14

5 Qui vnū est cum Christo, eius vita viuat necesse est: i. eius vestigiis īcedat.

6 Explicaturus præceptum mutuæ charitatis, ꝓfatur se, quum sanctimoniam vrget, nouam quampiam vitæ rationem non adferre, (vt solent qui traditiones subinde excogitant) sed eam ipsam Legem inculcare quæ est à Deo initio tradita, per Mosen videlicet, quum Deus cœpit leges populo suo condere. 7 Addit, Veterem quidem esse illam doctrinam, sed quæ nunc sit quodammodo noua, tum Christi tum etiam nostri respectu: in quibus nimirum ille per Euangelium efficaciter Legem suam non tabulis lapideis sed animis nostris insculpat. 8 Iam ad secundam tabulam (i. mutuam charitatem) accedens negat vera luce præditum, siue verè regeneratum, ac Dei Filium esse, qui fratrem odit: & eiusmodi hominem misere in tenebris errare, quantamcunque Dei cognitionem iactet, vt qui sciens prudens in barathrum ruat.

9 Iterum à sanctificatione ad peccatorum remissionem reuertitur, ꝙ gratuita in Christo reconciliatio sit nostræ salutis fundamentum, cui postea veluti basi, sanctificatio est superstruenda.

10 Hanc doctrinam singulis ætatib⁹ conuenire docet, ac primũ quidem senes alloquens, ostendit Christũ & eius doctrinam res esse longè vetustissimas, ac proinde si veteribus delectantur, nihil eis æquè gratum esse oportere.

11 Adolescentes monet, si vires suas cupiãt ostentare, gloriosissimũ certamen hic eis proponi, Satanam videlicet pessimum hostem superandum: iubens eos esse de victoria tam securos quã q iã sint ea potiti.

12 Pueris denique ostẽdit, verum Patrẽ à quo bona omnia sint expectãda, in Euangelio ipsis commõstrari.

9 Scribo vobis, filioli, quoniã remissa sũt vobis peccata propter nomen eius.

10 Scribo vobis, patres, quoniã nostis eũ qui à principio est. 11 Scribo vobis, adolescentes, quoniã Malũ illum vicistis. 12 Scribo vobis, pueruli, quoniam nostis Patrem.

13 Scripsi vobis, patres, quoniam nostis eum qui *est* à principio. Scripsi vobis adolescentes, quia fortes estis, & verbum Dei habitat in vobis, & illum Malum vicistis.

14 Ne diligite mundũ, neque ea quæ in mũdo sunt. siquis diligit mundum, nõ est charitas Patris in eo.

Quoniã quicquid est in mũdo, cupiditas carnis, & libido oculorum, & fastus vitæ, non est ex Patre, sed ex mundo est.

15 Porro mundus præterit, & cupiditas ipsius: qui verò præstat voluntatem Dei, manet in æternum.

16 Pueruli, 17 vltimum tẽpus adest: 18 & sicut audistis antichristum vẽturũ, etiã nunc antichristi multi cœperunt esse: vnde scimus vltimũ tẽpus adesse.

19 E nobis egressi sũt, sed nõ erãt ex nobis: nã si fuissent ex nobis, permãsissẽt vtique nobiscũ: 20 sed *hoc factum est* vt patefieret nõ omnes esse ex nobis.

12 Γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

13 Γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν. γράφω ὑμῖν, παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν πατέρα.

14 Ἔγραψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. ἔγραψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν.

15 Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ.

16 Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί.

17 Καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ· ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

18 Παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί· καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν.

19 Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν ὅτι οὐκ εἰσὶ πάντες ἐξ ἡμῶν.

13 Totidẽ exhortationes pari serie subiicit: acsi diceret, Memineritis patres quod modò scripsi, patefactum esse nobis æternũ Dei Filium. Memineritis adolescentes, vires illas quibus dixi Satanã à vobis esse profligatum, à verbo Dei quod intra vos habitat, in vos esse collatas. 14 Mundus cupiditatibus prauis, libidinibus & fastu plenus, Patri cælesti penitus est inuisus. Itaque Pater & mũdus simul diligi non possunt: quæ admonitio in primis est florẽti iuuẽtæ necessaria. 15 Quãto præstet Patris voluntati quàm mũdi cupiditatib⁹ obsequi, ex ipsa vtriusq; natura & dispari exitu demõstrat. 16 Iã ad pueros ipsos, in religionis tamen summa probè institutos, se conuertẽs, socordiã illi ætati familiarẽ iubet eos excutere variis argumentis. 17 Primùm, quia vltimũ tẽpus adsit, vt nullã dilationẽ res patiatur. 18 Secũdò, quòd Antichristi (i. apostatæ) quos vẽturos audierãt, iã præsentes adsint. Huius autẽ periculi oportuit incautã illã ætatẽ in primis admoneri. 19 Digressio aduersus offendicula qbus illa præsertim rudis ætas pcelli potest. Itaq; ne tã turpi quorũdã defectione terreãtur, primũ testatur apostatas, etsi in Ecclesia versati sint, tamẽ ex Ecclesia nunquã fuisse, quoniã Ecclesia est electorũ cœtus qui pire ac proinde à Christo deficere non possunt. 20 Secundò, In Ecclesiæ commodum hæc fieri ostẽdit, vt patefiant hypocritæ.

Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα. 20

[21]At vos vnctionē habetis à Sancto illo *profectam*, & nostis omnia.

Οὐκ ἔγραψα ὑμῖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ᾽ ὅτι οἴδατε αὐτήν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι. 21

[22]Non scripsi vobis *idcirco* quòd veritatē ignoretis: sed quia eam nostis, & nullum mendacium ex veritate esse.

Τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν. 22

[23]Quis est mendax nisi qui negat Iesum esse Christum? hic est antichristus, negans Patrem & Filium.

Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱόν, οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει. 23

Quisquis negat Filium, is ne Patrem quidē habet.

Ὑμεῖς οὖν ὃ ἠκούσατε ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἐν ὑμῖν μενέτω· ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ ὃ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ υἱῷ καὶ ἐν τῷ πατρὶ μενεῖτε. 24

[24] Quod igitur audistis à principio, in vobis maneat. si in vobis manserit quod audistis à principio, vos quoque in Filio & Patre manebitis.

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο ἡμῖν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. 25

Hęc autem illa est promissio, quam ipse pollicitus est nobis, *nempe* vita illa æterna.

Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς. 26

[25]Hæc scripsi vobis de iis qui seducunt vos.

Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς· ἀλλ᾽ ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι ψεῦδος· καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ. 27

Sed vnctio quā vos accepistis ab eo, manet in vobis, nec necesse habetis vt quisquam doceat vos: verùm sicut eadē vnctio docet vos de omnibus, *quæ* & verax est, & non mendax: & sicut docuit vos, manebitis in eo.

Καὶ νῦν, τέκνα, μένετε ἐν αὐτῷ· ἵνα ὅταν φανερωθῇ, ἔχωμεν παῤῥησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. 28

[26]Nunc igitur, filioli, manete in eo: vt quum patefactus fuerit, habeamus fiduciā, neque pudefiamus corā eo in ipsius aduētu.

Ἐὰν εἰδῆτε ὅτι δίκαιός ἐστι, γινώσκετε ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται. 29

[27]Si scitis eum iustū esse, nostis, quicunque exercet iustitiam, ex ipso natum esse.

21 Tertiò, solatur eos vt firmi persistent, quum à Spiritu sancto vncti sint vera totius salutis notitia.

22 Occupatio, Se ista nō scripsisse vt religionis ignaris, imò verò vt veritatis gnaris, adeo quidē vt possint veritatem à mendacio distinguere.

23 Falsam antichristorū doctrinam apertè iam demonstrat, nēpe quod vel Christi personam vel eius officiū vel vtrūque simul oppugnēt: quod qui faciunt, Deum frustra iactant, quum negato Filio, negetur etiā Pater.

24 Illi doctrinæ tota Prophetica & Apostolica prædicatio repugnat. Est igitur illa prorsus repudianda, ista verò omnino retinēda, huc nos deducēs vt in gratuita promissione (i. in vno Christo per Patrem nobis dato) vitam æternam quæramus.

25 Idē Spiritus qui veritatis cognitione electos imbuit & sanctificat, perseuerātiæ donum eis tribuit.

26 Cōclusio totius tū exhortationis tū etiam tractationis superioris.

27 Transitio ad sequentem tractationem, eodem quidem spectantem, sed tamen luculentiorem, & diuerso quodam ordine idem argumentū explicantē. Illic enim ab effectis ad causam docuit nos ascendere: hic verò à causis ad effecta descendit. Est autē huius argumenti summa, Deū esse omnis iustitiæ fontem, ac proinde eos demum qui iustitiæ studeant, ex ipso natos esse deprehendi, vt qui Deum Patrem referant.

1 Auspicatur huius conuenientiæ patris & filiorū explicationē à summa causa, nēpe à gratuita illa Dei in nos charitate, qua nos ita complectitur vt etiam in filios adoptet.

2 Antequā hāc adoptionē declaret, duo prætatur: vnum, nō esse tātā istā dignitatem ex carnis iudicio æstimādā, quoniam mundo sit incognita, vt qui ne Deū quidē ipsum Patrem norit. *Esa.53.6, & 9.11 1.pet.2.22.24*

3 Alterum, Ne nobis quidē ipsis (nedū extraneis) adhuc plene patefactam esse istam dignitatem: cuius cōplementū certum quidem nos manet, & quidem tale vt sim⁹ ipsi Filio Dei similes futuri, eiusq; re ipsa sicuti est, conspectu fruituri, sed tamen in alterū eius aduentum differtur. *Ioh.8.44*

4 Iam istā adoptionem, cuius gloria in spe adhuc posita est, ab effectu describit, quòd videlicet quisquis est factus Dei filius, Patrem studeat puritate referre.

CAP. III.

V[1]Idete qualem charitatē dedit nobis Pater, *nempe* vt filii Dei vocemur.[2] propterea mūdus non nouit nos quia non nouit eum.

[3]Charissimi, nunc filii Dei sumus, sed nondū patefactum est quod erimus. scimus autem fore vt quū *ipse* patefactus fuerit, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est.

[4]Et quisquis habet hanc spem in eo *sitam*, purificat se, sicut & ille purus est.

[5]Quisquis cōmittit peccatū, etiam Legem transgreditur: nam peccatū est Legis transgressio.

[6]Et scitis illum patefactum esse ||vt peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non esse.

Quisquis in eo manet, non peccat: quisquis peccat, non vidit eum, neque nouit eum.

[7]Filioli, nemo vos seducat: qui exercet iustitiam, iustus est, sicut ille iustus est.

[8]||Qui cōmittit peccatū, ex diabolo est: quoniamà principio diabol⁹ peccat. ad hoc patefactus est Filius Dei vt dissoluat opera diaboli.

Quisquis nat⁹ est ex Deo, peccatū nō cōmittit: quoniam semen ipsius in eo

Κεφάλαιον γ.

1 Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν
ὁ πατὴρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν.
διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ἡμᾶς, ὅτι
οὐκ ἔγνω αὐτόν.
2 Ἀγαπητοὶ, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμὲν, καὶ
οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα. οἴδαμεν
δὲ ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσό-
μεθα· ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν καθώς ἐστι.
Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύ-
3 την ἐπ᾽ αὐτῷ, ἁγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς
ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι.
4 Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ
τὴν ἀνομίαν ποιεῖ· καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν
ἡ ἀνομία.
5 Καὶ οἴδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη
ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ, καὶ ἁμαρ-
τία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι.
6 Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων, οὐχ ἁμαρτά-
νει· πᾶς ὁ ἁμαρτάνων, οὐχ ἑώρακεν
αὐτὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν.
Τεκνία, μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς· ὁ
7 ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, δίκαιός ἐστι,
καθὼς ἐκεῖνος δίκαιός ἐστιν.
8 Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ
διαβόλου ἐστίν· ὅτι ἀπ᾽ ἀρχῆς ὁ διά-
βολος ἁμαρτάνει. εἰς τοῦτο ἐφανερώ-
θη ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ
διαβόλου.
9 Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρ-
τίαν οὐ ποιεῖ· ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ

5 Puritatis huius regula non aliunde quam ex Lege Dei petenda est, cuius transgressio illud est quod peccatum vocatur. 6 Argumentum a materiali nostræ salutis causa: Christus est purissimus in sese, & venit vt peccata nostra tolleret, nobis videlicet Spiritu suo sanctificatis. Ergo qui vere Christi particeps est, sese non dedit peccato: & econtrario, qui peccato se dedit, Christum ignorat. 7 Aliud argumentum à coniugatis, Qui iustè viuit, iustus est, & Christum iustum refert, vnde etiam Dei filius esse intelligitur. 8 Argumentum à repugnantibus, Diabolus est peccati author, ac proinde ex diabolo est, siue afflatu diaboli regitur, qui seruit peccato: quod si diaboli filius, non igitur Dei. Nā ita inter se repugnant diabolus & Deus, vt etiam filius Dei sit missus destruendis diaboli operibus. Itaque ex opposito, quicunque peccato resistit, Dei est filius, Spiritu ipsius videlicet veluti nouo semine regeneratus, adeo quidem vt iam necessario ex subiectione peccati sit liberatus.

μένει. καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται.

10 Ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου. πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

11 Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία ἣν ἠκούσατε ἀπ᾽ ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

12 Οὐ καθὼς Κάϊν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. καὶ χάριν τίνος ἔσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, δίκαια.

13 Μὴ θαυμάζετε, ἀδελφοί μου, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος.

14 Ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς. ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν, μένει ἐν τῷ θανάτῳ.

15 Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστί· καὶ οἴδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν.

16 Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέναι.

17 Ὃς δ᾽ ἂν ἔχῃ τὸν βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρῇ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ᾽ αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ;

18 Τεκνία μου, μὴ ἀγαπῶμεν

manet: nec potest peccare, eo quòd ex Deo natus est.

[9] Per hoc manifesti sunt filii Dei & filii diaboli. quisquis non exercet iusti tiam, non est ex Deo, [10] & qui non diligit fratrem suum.

[11] ||Quoniā hoc est nūtium quod audistis à principio, vt diligamus alii alios.

[12] Non sicut ||Cain, *qui* ex illo Malo erat, & occidit fratrem suum. [13] Cuius autem rei gratia occîdit eum? quia opera eius mala erant, fratris autem eius iusta.

Ne miremini, fratres mei, si odit vos mundus.

[14] Nos scimus nos translatos esse ex morte ad vitā, quia diligimus fratres: qui non diligit fratrem, manet in morte.

[15] ||Quisquis odit fratrē suum, homicida est: & nostis nullum homicidā habere vitam æternam in se manentem.

[16] ||Per hoc cognouim9 charitatem, quòd ille animam suam pro nobis posuit: nos igitur debemus pro fratribus animas ponere.

[17] ||Qui verò habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem suum egentē, & clauserit viscera sua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

[18] Filioli mei, ne diligam9

9 Conclusio, Ex vita impura dignosci qui diabolico spiritu regantur: ex pura verò, qui sint Dei filii.

10 Charitatē in fratres, vt alteram filiorum Dei notam, incipit commēdare. *Ioh.13.34, & 15.12*

Gen.4.8

11 Ratio prima à præcipiētis Dei authoritate.

12 Amplificatio à cōtrario exemplo Caini fratricidæ.

13 Breuis digressio, Ne miremur nos, dum officium facimus, esse mundo exosos, quū hæc iam olim fuerit iusti Abelis conditio, cui quis tandem non malit esse similis quàm Caino?

Suprà, 2.19
Leu.19.17
Ioh.15.13
eph.5.2

14 Ratio secunda, Quia charitas est testimoniū nos à morte ad vitam esse trāslatos: ac proinde odium in fratres est mortis argumentum, cui quisquis indulgeat, velut mortem in sinu fouet.

Luc.3.11

15 Confirmatio, Quisqs homicida est, versatur ī morte æterna: qui fratrem odit, est homicida.

ergo est in morte. Inde sequitur oppositū, eū q fratrē diligit, ad vitā trāsiuisse. Nā reuera mortui nascimur. 16 Iam quousque charitas Christiana porrigatur ostēdit, eousque videlicet vt Christi exemplo, sui etiam quisque obliuiscatur vt fratribus consulat. 17 Argumentatur a comparatis. Nam si vel ipsam vitam tenemur proximis impendere, quanto magis fratris inopiam facultatib9 nostris subleuare? 18 Charitas Christiana nō in verbis, sed in re ipsa posita est, & ab affectu sincero proficiscitur.

Verbo neque lingua *solùm*, sed opere & veritate.

[18] Et per hoc cognoscimus nos ex veritate esse, [19] & corã ipso secura reddemus corda nostra.

Nam si nos condemnet cor nostrum, potẽtior est Deus corde nostro, & nouit omnia.

[20] Charissimi, si cor nostrũ nos non condemnet, fiduciã habemus apud Deum:

||Et quicquid petierimus accipimus ab eo, quoniã præcepta eius custodimus & ea quæ ipsi placent facimus.

[21] || Hæc est igitur eius doctrina vt credamus nomini Filii eius Iesu Christi, & diligamus alii alios, sicut mandauit nobis.

Nam qui seruat eius mãdata, in eo habitat, & ipse in eo: & per hoc nouimus eũ habitare in nobis, *nẽpe* ex Spiritu quẽ nobis dedit.

CAP. IIII.

[1] Dilecti, ne cuiuis spiritui credite, sed probate spiritus an ex Deo sint: nam multi pseudoprophetæ venerunt in mundum.

[2] Ex hoc cognoscite Dei Spiritum: Quicunque spiritus cõfitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo est.

λόγῳ μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ.

19 Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν.

20 Ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα.

21 Ἀγαπητοὶ, ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν·

22 Καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν.

23 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἔδωκεν ἐντολὴν ἡμῖν.

24 Καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ· καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκεν.

Κεφάλαιον δ.

1 Ἀγαπητοὶ, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον.

2 Ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι.

18 Charitatem commendat a triplici effectu. Primũ enim ex ea intelligimus nos vere esse Dei filios, vt antea declarauit.
Mat.21.22
Iohan.15.7, & 16.23
infrà, 5.24
Ioh.6.29, & 17.3

19 Inde fit vt pacatã cõscientiam habeamus, sicut ecõtrario qui statuit se Deũ habere pro iudice, quod sit male sibi conscius, vel nunquam vel temere quietus est, quum Deus multo quam nos acutius videat, & seuerius iudicet.
Ioh.13.24, & 15.10

20 Tertius effectus ex hoc quoque nascitur, quod in his miseriis certi sumus nos exaudiri, vt qui filii Dei simus: sicut ex gratia sanctificationis, quæ electis propria est, intelligimus.

21 Cõclusio, Fidẽ in Christum & charitatẽ mutuã, res esse simul connexas, ac proinde sanctificationis externa testimonia interiori illo Spiritus nobis dati testimonio vicissim respondere.

1 Occasione ex Spiritus nomine arrepta, ne charitas a Dei cultu, qui præcipuè à vera eiusdem notitia pendet, separetur, redit ad id quod capite secundo de cauendis Antichristis dixerat. Vult autem duplicẽ cautionem a nobis hic adhiberi: vnam, vt quum multi sint pseudoprophetæ, temere quibusuis nõ credamus: alteram, ne quia multi falsa docent, idcirco nullis credamus. Tenendam igitur esse mediam viam, vt Dei Spiritus qui omnino sequendi sunt, nouerimus ab impuris spiritibus fugiendis distinguere. 2 Certam & perpetuam Antichristianæ doctrinæ dignoscendæ regulam tradit, nempe si Christi diuina aut humana natura, aut vera earundem vnitio negetur: vel de ipsius, vnici videlicet nostri Regis, Prophetæ, ac Pontificis æterni, officio vel tantillum detrahatur.

Καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη.

Ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστε, τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς· ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ.

Αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσί, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει.

Ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν· ὁ γινώσκων τὸν Θεὸν, ἀκούει ἡμῶν· ὃς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀκούει ἡμῶν. ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης.

Ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν.

Ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν· ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν.

Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι᾽ αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεὸν, ἀλλ᾽ ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Ἀγαπητοὶ, εἰ οὕτως ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν.

Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται· ἐὰν ἀγα-

3 At quicũque spiritus nõ confitetur Iesum Christũ in carnem venisse, ex Deo non est: sed hic est ille *Spiritus* Antichristi, de quo audistis eum venturũ fuisse, & iã nũc in mundo esse.

4 [3]Vos ex Deo estis, filioli, & vicistis eos, quoniã potentior est qui *est* in vobis quàm qui in mundo est.

5 [4]Ipsi è mũdo sunt, ideo mundana loquuntur, & mundus eos audit.

6 [5]||Nos ex Deo sumus: qui nouit Deũ, audit nos: qui non est ex Deo, nõ audit nos: ex hoc cognoscimus spiritum veritatis & spiritum erroris.

7 [6]Dilecti, diligamus alii alios: [7]nã charitas ex Deo est: quisquis diligit, ex Deo natus est, & nouit Deum.

8 Qui non diligit, nõ nouit Deum: [8]nam Deus est charitas.

9 ||Per hoc patefacta est charitas Dei in nobis, ꝙ Filium illũ suum vnigenitum misit Deus in mundũ vt viuamus per eum.

10 In hoc est charitas, non ꝙ nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum vt esset propitiatio pro peccatis nostris.

11 [9]Dilecti, si Deus nos ita dilexit, debemus & nos alii alios diligere.

12 [10] || Deum nemo spectauit vnquam: si dili-

3 Solatur electos certa spe victoriæ, ita tamen vt eos doceat nõ sua sed Dei virtute pugnare.

4 Causam adfert cur istis mũdus potius quam veris doctoribus applaudat: quoniã videlicet nihil nisi mundanum spirant: quæ etiam est altera Antichristianæ doctrinæ dignoscendæ ratio. *Ioh.8.47*

5 Suam & collegarũ suorum doctrinã testatur certũ esse Dei sermonem, quẽ vniuersis totius mũdi suffragiis securè opponere sit necesse, & inde veritatem à mẽdacio distinguere. *Ioh.3.16*

6 Redit ad charitatis mutuæ commendationem.

7 Ratio prima, Quoniam res est planè diuina, ac proinde filiis Dei prorsus cõueniens, adeo vt qui illius est expers, dici nõ possit Deũ vere nosse. *Ioh.1.12* *1.tim.6.16*

8 Confirmatio, Quia Dei natura sit homines diligere: cuius rei illustrissimũ pre cæteris documentum est quòd nõ quosuis sed Filium illum suũ, & eum quidem vnigenitum, sola illa gratuita & infinita in nos hostes suos beneuolentia impulsus, tradiderit in mortẽ, cuius sanguine expiati, fieremus æternæ ipsius gloriæ participes. 9 Ratio altera à cõparatis, Si Deus nos ita dilexit, an nos ipsius filii, inter nos non amabimus? 10 Tertia ratio, Quia Deus oculis inuisibilis, ex hoc sui Spiritus effectu (nẽpe charitate) intelligitur, & quidem non extra nos, sed nobiscum cõiunctus, in quibus ita sit efficax.

gamus alii alios, Deus in nobis habitat, & charitas eius expleta est in nobis.

'Per hoc cognoscimus nos in eo habitare & ipsū in nobis, quòd de Spiritu suo dedit nobis.

[11]Nos verò spectauimus & testamur Patrem misisse Filium qui esset seruator mundi.

Quisquis confessus fuerit Iesum esse Filium Dei, Deus in eo habitat, & ipse in Deo.

Et nos cognouimus & credidimus charitatē quā habet De⁹ in nobis.[12] Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

[13]Per hoc expleta est charitas in nobis, vt fiduciam habeamus in die iudicii, ꝙ qualis ille est, *tales* & nos sumus in hoc mūdo.

Metus non est in charitate: expleta charitas foras eiicit metū: quoniam metus cruciatū habet. qui autem metuit, nō est perfectus in charitate.

[14]Nos diligimus eū, quoniā ipse prior dilexit nos.

[15]Siquis dixerit, Diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est.[16] qui enim non diligit fratrem suum quem vidit, Deum quem non vidit, quomódo potest diligere?

[17]|| Et hoc mādatū habem⁹ ab eo, vt qui diligit Deū,

πῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ
ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν.
13 Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐν αὐτῷ
μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ
πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν.
14 Καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυ-
ροῦμεν ὅτι ὁ πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν υἱὸν
σωτῆρα τοῦ κόσμου.
15 Ὃς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ
υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ
αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ.
16 Καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύ-
καμεν τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει ὁ Θεὸς ἐν
ἡμῖν. ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί· καὶ ὁ μένων ἐν
τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς
ἐν αὐτῷ.
17 Ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ'
ἡμῶν, ἵνα παρρησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέ-
ρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι καθὼς ἐκεῖνός ἐστι,
καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.
18 Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ
τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον·
ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει· ὁ δὲ φοβούμενος
οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ.
19 Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς
πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς.
20 Ἐάν τις εἴπῃ, Ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεὸν,
καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐστίν.
ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν
ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε, πῶς
δύναται ἀγαπᾷν;
21 Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν
ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν,

11 Huic charitati fundamētum aliud substernit, nēpe fidem in Iesum, quæ vere nos cū eo cōiungit, sicut charitas nos cum eo cōiūctos esse testificatur. Reddit autē Christo testimonium vt oculatus testis.

12 Quarta ratio, Deus est fons & origo charitatis, plā que adeò charitas: ergo qui in eo manet, Deum secum habet.

13 Rursus vt paulo ante charitatem ex eo commendat quod quū ex nostri cum Deo in hac re conuenientia certum nobis nostræ adoptionis testimonium suppeditetur, ita fiat vt intrepidè supremum illum diē iudicii expectem⁹, adeo vt trepidatio & cruciatus ille conscientiæ a charitate expellatur.

Ioh.13.34, & 15.12

14 Nequis illam consciētiæ pacē existimet à charitate nostra vt causa ꝓficisci, recurrit ad fōtem, nēpe ad gratuitam dilectionē qua nos Deus licet irā ipsius promeritos ꝓsequitur. Hinc autem duplex alia charitas oritur, vtraque primæ illius index ac testis, ea videlicet qua Deū qui prior nos dilexit redamamus: ac demum propter illum, proximos quoque diligimus. 15 Sicut charitatem proximi a charitate Dei in nos inseparabilē esse ostendit, quoniā hæc illā gignit: ita iā aliā charitatis speciem qua nos Deum diligimus, à charitate proximi disiungi posse negat: vnde cōsequitur, impudenter mentiri qui se Dei cultores vocant, quum proximos negligant. 16 Prima ratio à comparatis, cur non possit proximus odio haberi & Deus diligi, nēpe qa qui fratrē non potest amare quē videt, quomodo Deū inuisibilem amauerit? 17 Secunda ratio, Cur non possit Deus odio haberi & proximus diligi, quia vnus & idem Legislator & se & proximum diligi præcepit.

ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Κεφάλαιον ε.

Πᾶς ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὅταν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν·

Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν· καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν.

Ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.

Τίς ἐστιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

Οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος, Ἰησοῦς ὁ Χριστός· οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι· καὶ τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια.

Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι.

Καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν.

Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων

diligat & fratrem suum.

CAP. V.

1 Q[1]Visquis credit Iesũ
esse Christũ, ex Deo
natus est: & quisquis
diligit genitorem, diligit
etiam eum qui ex eo genitus est.

2 [2]Per hoc cognoscimꝰ nos
diligere filios Dei, quũ nos
Deum diligimus, & mandata eius seruamus.

3 ||[3]Hæc est enim charitas
Dei, vt mãdata eius seruemus: [4]& mandata eius grauia non sunt.

4 [5]Quoniam quicquid natum est ex Deo, vincit mũdum: [6]& hæc est victoria
quæ vicit mundum, *nempe* fides nostra.

5 [7]Quis est qui ||vincit mũdum, nisi qui credit Iesum
esse Filium Dei?

6 [8]Hic ille est qui venit
per aquam & sanguinem,
nempe Iesus Christus: [9]nõ
per aquam solùm, sed per
aquam & sanguinẽ: & spiritus is est qui testificatur
spiritum veritatem esse:

7 Nam tres sunt qui testificãtur in cęlo, Pater, Sermo, & Spiritus sanctus: &
hi tres vnum sunt.

8 ||Et tres sunt qui testificantur in terra, Spiritus &
aqua, & sanguis: & hi tres
in vnum consentiunt.

9 [10]Si testimonium hominũ

1 Pergens in eodem argumẽto, quo modo vtraq; illa charitas in nobis ex Dei ĩ nos charitate deriuetur ostẽdit: nẽpe p Iesũ mediatorem fide apprehẽsum, ĩ quo facti Dei filii, & Patrẽ ex quo sic geniti sumus, & fratres similiter nobiscũ genitos diligimꝰ. 2 Charitas proximi à charitate qua Deũ diligimꝰ sic dependet, vt hanc illi p̃ire oporteat: inde consequtur charitatẽ nõ esse appellandã quũ ad malè agendũ coeunt homines, quoties denique ꝓximũ amantes, ĩ Dei mãdata nõ respicimꝰ. *Mat.12.30* 3 Ratio, Quia Deũ diligere est mandatis eiꝰ obsequi. qđ quũ ita sit, & vtraq; charitas ab eodẽ Legislatore sit mãdata, (vt antea docuit) efficitur illud quoq;, diligi non posse proximum vbi mandata Dei violãtur. *1.Cor.15.57* *Ioh.3.16* 4 Quoniam docet experiẽtia nullã inesse carni facultatẽ, imò ne voluntatẽ quidẽ ad præstãda Dei mãdata, idcirco ne videatur Apostolus, toties inculcãs mãdatorũ Dei obseruationẽ, impossibilia flagitare, ꝓnũtiat grauia nõ esse Dei mãdata, hactenus qdẽ vt eorũ onere opprimamur. 5 Ratio, Quoniam ex regeneratione nacti simus vires quibus superatur mũdus, i. quicqd mãdatis Dei reluctatur. 6 Explicat quænã sint illæ vires, nẽpe fides. 7 Duo p̃terea declarat: vnũ, quæ sit vera fides, ea nimirũ quæ in vnũ Iesum Filiũ Dei respicit: ex quo cõsequitur alterũ, nẽpe has vires ꝓpric nõ esse fidei, sed fide tanquã instrumẽto, ex Iesu Christo Filio Dei hauriri. 8 Præstãtiã Christi in quo vno omnia nobis donãtur, sex testibus cõꝓbat, tribus cælestibus & totidẽ terrenis, penitus inter se cõsentiẽtibus. Cælestes sunt, Pater a quo missus est Filius, Sermo ipse caro factus, & Spiritus sanctus. Terreni testes, aqua, (i. sanctificatio nostra) sãguis, (i. iustificatio nostra) Spiritus, i. agnitio Dei Patris in Christo per fidem ex Spiritus sancti testimonio: sicut in annotationibus copiosius exposuimus. 9 Monet ne aquã à sanguine (i. sanctificationẽ à iustificatione, siue iustitiã inchoatã à iustitia imputata) separemus: quoniã illa nõ nitimur nisi quatenus est huius testimoniũ: hæc verò etsi ab illa nũquã separetur, tamẽ sola est nostræ salutis materia. 10 Argumento à comparatis ostendit quantum sit pondus cælestis testimonij quod Pater edidit de Filio, cui consentit & ipse Filius & Spiritus sanctus.

accipimus, testimonium
Dei maius est: nã hoc est
testimoniũ Dei quod te-
stificatus est de Filio suo.

11 Qui credit in Filiũ Dei,
habet testimonium in sei-
pso: qui non credit Deo,
mendacem eum fecit, quia
non credidit testimonio
quod testificatus est Deus
de Filio suo.

12 Est autem hoc testimo
nium, *nempe* quòd vitã æ-
ternã dedit nobis Deus: &
hæc vita in Filio eius est.

Qui habet Filiũ, habet
vitam: qui non habet Fi-
liũ Dei, vitam nõ habet.

13 Hæc scripsi vobis qui
creditis in nomen Filii
Dei: vt sciatis vos vitã æ-
ternam habere, & vt cre-
datis in nomen Filii Dei.

14 Et hæc est fiducia quã
apud Deum habemus, ||i-
psum, siquid petierimus
secundum voluntatem e-
ius, nos audire.

Quòd si scimus eũ audi-
re nos, quicquid petieri-
mus, scimus nos habere
petitiones quas ab eo pe-
tiimus.

15 Siquis viderit fratrem
suũ peccare peccato *quod*
non *est* ad mortẽ, petet, &
dabit ei vitam: peccãtibus
dico non ad mortem. Est
peccatum ad mortem: nõ
pro illo dico vt roget.

16 ||Omnis iniquitas pec-
catũ est: sed est peccatum
quod non *est* ad mortem.

λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μεί-
ζων ἐστίν· ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ
Θεοῦ ἣν μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

10 Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν
μαρτυρίαν ἐν ἑαυτῷ· ὁ μὴ πιστεύων τῷ
Θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν, ὅτι οὐ πε-
πίστευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν ἣν μεμαρ-
τύρηκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

11 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν
αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός· καὶ αὕτη ἡ
ζωὴ ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐστιν.

12 Ὁ ἔχων τὸν υἱόν, ἔχει τὴν ζωήν· ὁ
μὴ ἔχων τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ
ἔχει.

13 Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν
εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ἵνα εἰδῆτε
ὅτι ζωὴν ἔχετε αἰώνιον, καὶ ἵνα πιστεύη-
τε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

14 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παρρησία ἣν ἔχο-
μεν πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα
κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν.

15 Καὶ ἐὰν οἴδαμεν ὅτι ἀκούει ἡμῶν, ὃ
ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν ὅτι ἔχομεν τὰ
αἰτήματα ἃ ᾐτήκαμεν παρ' αὐτοῦ.

16 Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁ-
μαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνα-
τον, αἰτήσει, καὶ δώσει αὐτῷ ζωήν, τοῖς ἁ-
μαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. ἔστιν ἁ-
μαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης
λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ.

17 Πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστί· καὶ ἔστιν
ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον.

11 Firmitatẽ etiã terrestriũ testium probat ex cõsciẽtia vniuscuiusque, testimonium illud in sese habentis, quam falli nõ dicit, vtpote quæ cælesti Patris de Filio testimonio assentiatur: alioqui enim Patrem oporteret esse mendacem, si cõscientia Patri assentiens mentiretur.

12 Iam tandem quod sit hoc testimonium tot testibus confirmatum declarat: nempe vitã siue felicitatẽ æternam esse merũ Dei donum, quæ in Filio resideat, & ab eo ĩ nos qui per fidem cum eo coniũcti sumus, promanat, adeò vt extra eum nusquam inueniatur vita.

Suprà, 3.22

13 Epilogus epistolæ, in quo primùm ostendit hac doctrina etiã ipsos egere q iam credunt, vt magis ac magis in fide crescãt: id est vt quotidie de sua in Christo per fidem salute fiant certiores.

Mat. 12.31
mar. 3.29

14 Quoniã quod speramus nondum re ipsa obtinemus, inuocationem cum fide connectit Apostolus, quam vult ex fide proficisci, deinde ita cõcipi vt nihil diuinæ voluntati non consentaneũ petatur: cuiusmodi preces vanæ esse non possunt. 15 Preces non tantùm pro nobis ipsis, sed etiam pro fratribus peccantibus sunt concipiendæ, ne sint eis mortifera ipsorum peccata: additur tamen exceptio peccati illius quod nunquam remittitur, siue peccati in Spiritum sanctum, i. vniuersalis & ex animo proficiscentis apostasiæ a cognita Euangelii veritate, sicut in annotationibus pluribus exposuimus. 16 Occupatio, Omnem quidem iniquitatẽ nomine peccati cõprehẽdi, sed nõ idcirco desperandũ, quoniã non omne peccatũ est lethale, & extra spẽ remedii.

Οἴδαμεν ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ 18
τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἁμαρτάνει· ἀλλ᾽ ὁ γεννη-
θεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πο-
νηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ.

Οἴδαμεν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμὲν, καὶ 19
ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται.

Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἥκει, 20
καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώ-
σκωμεν τὸν ἀληθινόν· καί ἐσμεν ἐν τῷ
ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χρι-
στῷ. οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ
ζωὴ αἰώνιος.

Τεκνία, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν 21
εἰδώλων. ἀμήν.

[17]Scimus quòd quisquis natus est ex Deo, non peccat: sed qui genitus est ex Deo, conseruat seipsum, & Malus ille non tangit eum.

[18] Scimus nos ex Deo esse, & mundum totum in malo iacere.

Sed scimus Filium Dei venisse, & || dedisse nobis mentem vt cognoscamus illum qui verax est: & sumus in verace illo, in Filio eius Iesu Christo. hic est verus Deus, & vita æterna.

[19]Filioli, cauete vobis ab idolis. Amen.

17 Ratio cur nō omnes, imò etiā cur nullum peccatū sit quibusdam lethale: quia nimirū ex Deo sunt nati, i. facti filii Dei in Christo: cuius Spiritu donati non seruiunt peccato, neq; a Satana lethaliter vulnerātur.

Luc. 24.45

18 Vnūquēq; oportet vniuersales pmissione sibi peculiariter applicare, vt certò nobis persuadeam⁹, nos (quum totus mūdus sit natura perditus) gratis factos esse Dei filios, misso ad nos Filio ipsi⁹ Iesu Christo, à quo illustrati sumus veri Dei & vitæ æternæ notitia.

19 Disertè exprimit pceptum de cauēdis idolis: quæ vni vero Deo opponit, vt hoc veluti sigillo totam superiorem doctrinam obsignet.

Epistola Iohannis secunda.

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου δευτέρα.

Ὁ Πρεσβύτερος ἐκλε-
κτῇ κυρίᾳ, καὶ τοῖς
τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ
ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ,
καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος,
ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀ-
λήθειαν.

Διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν
ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ᾽ ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἔσται μεθ᾽ ἡμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρή-
νη παρὰ Θεοῦ πατρὸς, καὶ παρὰ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρὸς ἐν ἀ-
ληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ.

1 PResbyter electæ dominæ, & liberis eius, [1]quos ego verè diligo, nec ego solus, sed & omnes qui nouerunt veritatem:

2 Propter veritatē quæ permanet in nobis, & nobiscū erit in æternum.

3 Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & à Domino Iesu Christo Filio Patris cum veritate & charitate.

1 Christianæ coniūctionis vinculum est vera & cōstans veritatis professio.

2 Vera hæc professio posita est tum in mutua charitate quã mãdauit Dominus: tũ vero maximè in sana doctrina, quæ & ipsa nobis tradita est. Est enim mandatum Dei, solidũ & regulæ morum & dogmatum fundamentum, & ista sunt inter se inseparabilia.
Ioh.15.12

3 Antichristi, personam & officiũ Christi oppugnantes, iam in Ecclesiam temporibus Apostolorum irrepserant.

4 Omnia amittit qui facit doctrinæ facturam.

5 Cum peruersæ doctrinæ defensoribus commercium nobis esse non debet.
Rom.16.17

[2] Gauisus sum valde quòd inuenerim ex filiis tuis qui integrè incedant, sicut mã datum accepimus à Patre.

Et nunc rogo te, domina, non vt mandatum nouum scribẽs tibi, sed quod habuimus à principio, || vt diligamus alii alios.

Hæc autem est charitas vt incedamus secundũ doctrinã eius. Hęc est doctrina, vt sicut audistis à principio, *ita* in eo ambuletis.

[3] Nã multi impostores ingressi sunt in mundum qui non cõfitentur Iesum Christum venisse in carne. Qui est eiusmodi, impostor est & antichristus.

[4] Attendite vobisipsis, ne perdamus quæ operati sumus, sed vt mercedem plenam recipiamus.

Quisquis transgreditur, nec manet in doctrina Christi, Deũ nõ habet: qui manet in doctrina Christi, hic & Patrẽ & Filiũ habet.

[5] Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert, || ne recipite eum domum, nec Aue ei dicite:

Qui enim dicit illi Aue, communicat operibus eius malis.

Quũ multa haberẽ vobis scribenda, nolui charta & atramento: sed spero *me* venturũ ad vos, & pręsentẽ præsentibus loquuturum, vt gaudium nostrũ sit completum.

Salutant te filii sororis tuæ electæ. Amen.

4 Ἐχάρην λίαν ὅτι εὕρηκα ἐκ τῶν τέ-
κνων σου περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, κα-
θὼς ἐντολὴν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ πατρός.
Καὶ νῦν ἐρωτῶ σε, κυρία, οὐχ ὡς
5 ἐντολὴν γράφων σοι καινὴν, ἀλλὰ ἣν εἴχο-
μεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.
Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα περιπα-
6 τῶμεν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. αὕτη ἐστὶν
ἡ ἐντολὴ, καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς,
ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆτε.
Ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰσῆλθον εἰς τὸν
7 κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν
Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί. οὗτός ἐστιν ὁ
πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος.
Βλέπετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέσω-
8 μεν ἃ εἰργασάμεθα, ἀλλὰ μισθὸν πλή-
ρη ἀπολάβωμεν.
Πᾶς ὁ παραβαίνων, καὶ μὴ μένων
9 ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, Θεὸν οὐκ ἔχει· ὁ
μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, οὗτος καὶ
τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἔχει.
10 Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην
τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐ-
τὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε.
11 Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ
τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς.
Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, οὐκ ἠβου-
12 λήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος· ἀλλὰ
ἐλπίζω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα
πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν
ᾖ πεπληρωμένη.
Ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελ-
13 φῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς. ἀμήν.

Epiſtola Iohannis tertia.

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου τρίτη.

Ὁ Πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ.

Ἀγαπητὲ, περὶ πάντων εὔχομαί σε εὐοδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή.

Ἐχάρην γὰρ λίαν ἐρχομένων ἀδελφῶν, καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς.

Μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα.

Ἀγαπητὲ, πιστὸν ποιεῖς ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τοὺς ξένους,

Οἵ ἐμαρτύρησάν σου τῇ ἀγάπῃ ἐνώπιον ἐκκλησίας· οὓς καλῶς ποιήσεις προπέμψας ἀξίως τοῦ Θεοῦ.

Ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐξῆλθον, μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἐθνῶν.

Ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους, ἵνα συνεργοὶ γινώμεθα τῇ ἀληθείᾳ.

Ἔγραψα τῇ ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρεφὴς οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς.

1 S[1]ENIOR Gaio di- 1 Exēplum Christianæ gratulationis.
lecto, quem ego ve-
rè diligo.

2 Dilecte, in primis opto
vt proſperè agas & valeas,
ſicut proſperè agit anima
tua.

3 Gauiſus ſum enim valde
quum veniſſent fratres, &
teſtimonio ſuo cōmen-
daſſent integritatē tuam,
prout tu integrè incedis.

4 Maius iſtis gaudiū non
habeo, quū *videlicet* audio
filios meos integrè ince-
dere.

5 Dilecte, fideliter agis
quicquid facis erga fratres
& erga peregrinos,
6 Qui teſtimonio ſuo cō-
mendarūt charitatē tuam
in cōſpectu Eccleſiæ: quos
rectè facies ſi proſequutus
fueris vt Deo dignum eſt.
7 Nam pro nomine eius
profecti ſunt, nihil acci-
pientes à Gentibus.

8 Nos ergo debemus re-
cipere hujuſmodi, vt ad-
miniſtri ſimus veritati.

9 [2]Scripſi Eccleſiæ: ſed qui
primatum inter eos ambit
Diotrephes, non recipit
nos.

2 Ambitio & auaritia duæ peſſimæ peſtes (præſertim in iis qui Eccleſiaſticū aliquod munus ſuſtinent) in Diotrephis perſona dānātur.

10 Propterea, si venero, suggeram ipsius facinora quę facit, verbis improbis garriens in nos: quíque etiá his non contentus, neque ipse recipit fratres, & qui volunt *recipere* prohibet, & ex Ecclesia eiicit.

Διὰ τοῦτο, ἐὰν ἔλθω, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς· καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφούς, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει, καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει.

11 Dilecte, ne imitare quod malum est, sed quod bonum est. qui bene facit, ex Deo est. qui autem malè facit, non vidit Deum.

Ἀγαπητέ, μὴ μιμοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. ὁ ἀγαθοποιῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν· ὁ δὲ κακοποιῶν, οὐχ ἑώρακε τὸν Θεόν.

12 Demetrio testimoniũ redditum est ab omnib⁹, & ab ipsa veritate: sed & nos testimonium perhibemus, & nostis testimonium nostrum verũ esse.

Δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων, καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας· καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν, καὶ οἴδατε ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐστι.

13 Multa possem scribere, sed nolo atraméto & calamo tibi scribere:

Πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλάμου σοι γράψαι.

14 Spero auté fore vt statim te videam, & vt corã loquamur.

Ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν.

15 Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

Εἰρήνη σοι. ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι. Ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα.

Epistola catholica Iudæ Apostoli.

Ἰούδα τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολὴ καθολική.

ΙΟΥΔΑΣ Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν Θεῷ πατρὶ ἡγιασμένοις καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις κλητοῖς·

Ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθείη.

Ἀγαπητοί, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν, παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει.

Παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι.

Ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰδότας ὑμᾶς ἅπαξ τοῦτο, ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν.

Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.

1 IVDAS Iesu Christi
seruus, frater autem
Iacobi, vocatis, à
Deo Patre sanctifica
tis, & Iesu Christo seruatis:
2 Misericordia vobis &
pax & charitas multipli-
cetur.
3 [1]Dilecti, quũ omne stu-
dium adhibeã vt scribam
ad vos de cõmuni salute,
necesse habui vobis scribe-
re, ad vos hortãdos vt de-
certetis pro fide quæ se-
mel tradita est sanctis.
4 [2]Nã subrepserunt quidã
homines, prius iam olim
descripti ad hanc damna-
tionẽ, [3]impii, qui Dei no-
stri gratiam transferũt ad
lasciuiam, & solum illum
herum Deum ac Domi-
num nostrum Iesum Chri
stum negant.
5 [4]Volo autem vos *istorũ*
cõmonefacere, vt qui se-
mel hoc sciatis, Dominũ,
quũ populum ex Ægypto
liberasset, rursus ||eos qui
non credebant perdidisse.
6 [5]||Et Angelos qui non
seruata sua origine reli-
querunt suum domiciliũ,
iudicio magni illius diei
vinculis æternis sub cali-
gine reseruasse.

1 Scopus huius epistolæ, in qua pios aduersus profanos quosdã, & in sana doctrina & in rectis moribus confirmat.

2 Non temere sed ex Dei prouidentia fit vt nonnulli perditi in Ecclesiam irrepant.

3 Hoc primum in istis damnat quod ex Dei gratia captarent lasciuiendi prætextum: quod fieri non potest quin Christo summum imperium abrogetur, quũ eiusmodi homines Satanæ se addicant, vt hodie facit Anabaptistarũ secta, quos Libertinos vocant.

Num. 14.37
2. *Pet.* 2.4

4 Proponit horrenda supplicia eorum qui gratia Dei sunt abusi, vt suis cupiditatibus obsequerentur.

5 Angelorum lapsus seuerissime punitus, quanto magis homines perfidos vlciscetur Dominus?

Gen.19.24

6 Alterum istorũ dogma pniciosissimũ, φ magistratuũ authoritatem etiã cũ conuitiis tollebãt, vt hodie Anabaptistæ.

7 Argumẽtum à cõparatis, Michael ex pcipuis Angelis vnus, Satanã, quanuis execrabilẽ, cõtẽtus fuit iudicio Dei coercẽdũ tradere: & istos homũculos peruersos nõ pudet potestates à Deo ordinatas conuitiis incessere.

8 Cõclusio, Istos duplici scelere teneri, nẽpe audacissimæ inscitiæ in qbusdã damnãdis, & impudentis contemptus eius cognitionis, quã quũ essẽt adepti, nõ aliter tamẽ quã bruta rationis expertia viuebant, vẽtri nimirum seruiẽtes.

Gen.4.8
Num.22.21
2.pet.2.15
Num.16.1
1.Pet.2.17

9 Prædicit eorũ exitiũ, quoniã Cainũ impudẽti malitia, Balaamũ turpi auaritia, Core denique factioso & ambitioso ingenio referant.

10 Aliis multis epitheris eõrũ sordes & petulãtiã eorũdẽ, tũ vero maxime inanẽ eorũ grandiloquentiã & vanissimũ fastũ grauissimẽ insectatur, grauissima comminatione adiuncta, ex Enochi antiquissima prophetia de futuro iudicio.

|| Sicut Sodoma & Gomorrha & his finitimæ ciuitates, simili modo atq; illæ scortatæ, & carnem alienam sectatæ, propositę sunt exemplo, ignis æterni pœnam sustinentes.

Similiter tamen & isti sopiti, carnẽ quidem polluũt, [6]dominatũ verò reiiciunt, & dignitates conuitiis incessunt.

[7]At Michael archangelus, quũ aduersus diabolũ certans disceptaret de corpore Mosis, non ausus est illi impingere notã maledicti, sed dixit, Increpet te Dominus.

[8]At isti, quæ non nouerũt, ea cõuitiis incessunt: quæ verò naturaliter, vt animantia rationis expertia, sciũt, in iis corrũpũtur.

[9]Vę ipsis: nã viã || Cain ingressi sunt, & deceptione mercedis, qua deceptus fuit ||Balaam, effusi sunt, & || contradictione Core perierunt.

[10]Hi sunt macularũ instar in agapis vestris, dum vobiscũ conuiuantur, absque vllius metu seipsos pascentes: ||nubes aqua carẽtes, ventis circumactæ, arbores emarcidæ, infrugiferę, bis emortuæ, eradicatę.

Vndę maris efferatæ, despumantes sua ipsorum dedecora, stellæ erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum seruata est.

Prophetauit autẽ etiã de istis septimus ab Adam Enoch, dicens, Ecce, venit Dominus cum sanctis millibus suis.

Vt ferat iudiciũ aduersus omnes, & redarguat quęcunque ex ipsis sunt impii, de factis omnibus quæ

7 Ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ αἱ
περὶ αὐτὰς πόλεις τὸν ὅμοιον τούτοις τρό-
πον ἐκπορνεύσασαι, καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπί-
σω σαρκὸς ἑτέρας, πρόκεινται δεῖγμα,
πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι.
8 Ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζό-
μενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα
δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσιν.
9 Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος ὅτε τῷ
διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ
τοῦ Μωσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρί-
σιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν,
Ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος.
10 Οὗτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι βλασφη-
μοῦσιν· ὅσα δὲ φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα
ζῶα, ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται.
11 Οὐαὶ αὐτοῖς· ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐ-
πορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ
μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ
Κορὲ ἀπώλοντο.
12 Οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν
σπιλάδες, συνευωχούμενοι, ἀφόβως
ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· νεφέλαι ἄνυδροι,
ὑπὸ ἀνέμων περιφερόμεναι, δένδρα
φθινοπωρινά, ἄκαρπα, δὶς ἀποθανόν-
τα, ἐκριζωθέντα.
13 Κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρί-
ζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας, ἀστέρες πλα-
νῆται, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς τὸν αἰῶ-
να τετήρηται.
14 Προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδο-
μος ἀπὸ Ἀδὰμ Ἐνώχ, λέγων, Ἰδού, ἦλ-
θε Κύριος ἐν μυριάσιν ἁγίαις αὐτοῦ,
15 Ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐξ-
ελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ
πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν ὧν

ἠσέβησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς.

impiè patrarint, dé que omnibus duris quæ loquuti fuerint aduersus ipsum peccatores impii.

16 Οὗτοί εἰσι γογγυσταί, μεμψίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι· καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα, θαυμάζοντες πρόσωπα, ὠφελείας χάριν.

Hi sunt murmuratores queruli, in cupiditatibus suis incedentes:& ||quorū os loquitur prætumida, admirantes personas vtilitatis gratia.

Psal. 17.10

17 Ὑμεῖς δὲ ἀγαπητοὶ μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·

[11]Vos autem dilecti, memores estote verborum quæ prędicta fuerunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi:

11 Prædictꝰ est istiusmodi monstrorū exortus, ne rei nouitate percellamur.

18 Ὅτι ἔλεγον ὑμῖν ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν.

Quòd *videlicet* dixerunt vobis, ||in extremo tempore futuros irrisores qui in impiis suis cupiditatibus incedant.

1. *Tim.* 4.1
2. *tim.* 3.1
2. *pet.* 3.3

19 Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ἑαυτούς, ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες.

[12]Hi sunt qui seipsos segregant, animales, Spiritū non habentes.

12 Antichristorum est sese à piis segregare, vt qui Spiritu Dei nō regātur: cōtrà verò, Christianorum est mutuò tum in fide tum in charitate sese sanctis p̄cibus ædificare, tātisp dū Christi misericordia appareat ad plenam suorū salutem.

20 Ὑμεῖς δέ, ἀγαπητοί, τῇ ἁγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτούς, ἐν πνεύματι ἁγίῳ προσευχόμενοι,

Vos autē dilecti, sanctissimæ vestræ fidei superstruentes vos ipsos, per Spiritum sanctum orantes,

21 Ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Alii alios in charitate Dei conseruate, expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam.

22 Καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι·

[13]Et alios quidem habito delectu commiseramini:

13 Inter eos qui aberrant, hic delectus piis seruandꝰ est, vt alios leuius tractent, alios iam in ipsa flāma versantes, seuera p̄sentis periculi denūtiatione seruare studeāt: ita tamē vt sic abhorreāt à malis & turpibꝰ, vt vel leuissimā eorū contagionem fugiant.

23 Οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ τοῦ πυρὸς ἁρπάζοντες, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα.

Alios verò terrore seruate, ex flamma rapiētes, odio habentes vel eā tunicam quæ à carnis contactu sit maculata.

24 Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταίστους, καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει,

[14]Cæterùm ei qui potest vos seruare à peccato immunes, & statuere in conspectu gloriæ suæ inculpatos cum exultatione:

14 Commēdat eos Dei gratiæ, satis declarans Dei solius esse eā ipsam quam à nobis requirit constantiā nobis p̄stare.

25 Μόνῳ σοφῷ Θεῷ σωτῆρι ἡμῶν δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Id est soli sapienti Deo Seruatori nostro, gloria & magnificentia & robur & potestas, & nunc & in omnia secula. Amen.

IN APOCALYPSIN NIHIL DVM tale uisum est edere quale in superiores libros: interea tamen uisum est subijcere quæ ante aliquot annos de huius libri authoritate scripsimus. sunt autem huiusmodi,

QVIA de huius libri authoritate iampridem nõnulli dubitarũt, paucis diluam argumenta quæ in hanc partem adferri solent: deinde quid mihi uideatur exponam. Argumẽta uerò citabo uti sunt ab Erasmo studiosè ac diligenter collecta: cuius quidem adeò varium mihi uidetur in hoc argumento (ut in multis aliis) iudicium fuisse, ut quid statuerit, non facilè iudicare possis: nisi quòd eò tandem uidetur inclinare ut existimet aliquam esse quidem huius libri authoritatem, sed non eam tamen quæ sit reliquorum qui sine controuersia sunt recepti. Audiamus ergo quid dicat. Testatur, inquit, diuus Hieronymus, Apocalypsin ætate sua nõ fuisse receptam à Græcis. Dorotheus Tyri episcopus ac martyr, in cõpendio uitarũ tradit Iohãnem in Patmo insula Euãgeliũ suũ scripsisse: huius autẽ libri nõ meminit. Athanasius Græcus in suo catalogo nõ affirmat hoc opus esse Iohannis. Dionysius Alexandrinus, cuius uerba citat Eusebius lib. 7 Ecclesiasticæ historiæ, librum existimat ab alio quopiam Iohanne uiro sancto scriptum. Eusebius ipse ita citat hunc librũ aliquot locis ut Iohãni nõ sine exceptione tribuat. Idem Caium quendã orthodoxũ citat lib. 3, qui à Cerintho hæretico scriptum dicat. Hoc sit primũ argumentũ: ad quod ita respõdeo, Si spectetur quibus rationibus permoti sint nõnulli ad hunc librũ repudiandũ, tum demum facilè appariturũ quàm immeritò hoc fecerint. Deinde sicut à quibusdã fuit repudiatus, ita fuisse à plerisque receptũ, adeò quidem ut Epiphanius illos à quibus reiiciebatur, apertè inter hæreticos recensuerit: ut interim omittã antiquißimos scriptores, Iustinũ philosophũ, & Irenæũ Lugdunensem episcopum, martyrẽ utrunque, nõ modò illum cõprobasse, sed etiã cõmentariis illustrasse. De Dorotheo quod adfertur nihil habet momenti, qui suo tantũ silẽtio hunc librũ uideatur reiecisse. De Athanasio, suspectũ esse titulũ Erasmus ipse annotauit. De Dionysio mox uiderimus, quũ ipsius rationem expendemus. Caium (quicunque tandem is fuerit) uel ipsius Dionysii uerbis refuto quæ scripta sunt libro Ecclesiasticæ historiæ tertio. Eusebiũ autẽ sanè nihil moror, in quo docti omnes iudiciũ requirunt. Nunc ad alterum argumentum ueniamus. Scribit, inquit, Hieronymus quosdam eruditißimos uiros totum hoc argumẽtũ multis cõuitiis fuisse insectatos, quasi nihil haberet Apostolicæ grauitatis, sed vulgatã tantùm rerũ historiam, figurarũ inuolucris adumbratã. Deinde nec in sententiis esse quicquã Apostolica grauitate dignũ. Ad hoc ita respõdeo, Quicunque tandẽ isti eruditißimi uiri fuerint, magnã eos reprehensionẽ mereri in eo quòd conuitiis ausi sint eum librũ exagitare qui sanè sit breuissimus si ea demas quæ ad uerbũ ex Prophetis exscripsit. Lõgè aliter Basilius, Gregorius, Cyrillus, Epiphanius, Irenæus, Hippolytus (ut Arethas testatur) qui hunc librũ non modò (ut Dionysius Alexãdrinus) putarũt à sancto uiro scriptũ esse, sed apertè etiam Iohanni Apostolo uendicarunt: nunquam id certè facturi si Apostolicæ grauitatis nulla in eo uestigia animaduertissent. Vtros uerò pro eruditioribus habebimus? an istos quorũ & singularis pietas & summa eruditio testata est plurimis ipsorũ monimẽtis: an illos potius quorũ ne nomina quidẽ apparent: argumenta uerò satis indicant quàm meritò eruditißimi appellentur? Negant in hoc scriptore ullã apparere grauitatẽ, quũ tamẽ penè omnia ex Prophetis ad uerbũ descripserit. Dicunt eñ cõplecti vulgatã rerũ historiã. Id uerò qui potest in eo uerũ esse qui (si admodũ pauca excipias) res præteritas non narret, sed futuras prænuntiet? Ista igitur non modò uera non sunt, sed ne uerisimilia quidẽ. Ad tertiũ argumentũ accedamus.

Hic, inquit, solicitè suū nomē inculcat, perinde quasi singrapha scriberet, nō librū: idq; nō solùm præter morem Apostolorū, uerùm multo magis præter suū morē, q in Euangelio multo modestiora narrans, nō exprimit tamen usquā suū uocabulū, sed notulis indicat, Discipulus ille quē diligebat Iesus. Et Paulus coactus referre de uisionibus suis, rem sub alterius exponit ꝑsona. At hic tā arcana cū Angelis colloquia describēs, quot locis inculcat, Ego Iohannes? Hæc est ratio quæ Dionysiū Alexandrinū impulit ut ab alio aliquo Iohanne scriptum hunc librū arbitraretur. At, Deus bone, q̃ hæc sunt infirma & imbecilla? Nō animaduerterunt boni uiri aliud esse historiā, aliud ꝓphetiā scribere. Nā historiæ ueritas aliūde potius q̃ à scriptore pendet: in ꝓphetia uerò, quia res futuræ prædicūtur, nulla nisi reuelantis & annūtiantis authoritate innixæ, quis nō uidet hoc requiri in primis ut unde tandē illarū prædictio emanet, quis patefecerit, quis scripserit intelligamus? Ideo uidemus nō modò in prophetiarū initiis, sed etiā in singulis penè uisis, nihil æquè solicitè adscribi atque Dei dictantis & Prophetæ scribentis nomē. Exemplo sit uel unus Ieremias, qui minimùm centies uicies nomen suū inculcat. Ita enim omnino faciendum erat ne latebras quærere videretur, ut pseudoprophetæ solebant. Quid uerò? apud Danielem à capite septimo non penè singulis uersiculis repetitur, Ego Daniel? Esaias autem quoties Esaiam filium Amos inculcat? Atqui Iohannes hoc nō cōsueuit in Euangelio. Fateor: nā historiā scribebat, in qua illi accidit qđ nulli ex aliis discipulis, ut ipse de se multa dicere cogeretur. At Paulus etiā ipse hoc non fecit. Certè nō fecit eo in loco in quo suas uisiones ex professo nō tractabat: sed quoties sui muneris præstantiā asserit, q̃ altè, q̃ magnificè sese Paulū illū esse dicit nō ab hominibus, neq; ꝑ homines, sed à Iesu Christo designatū Apostolū? Quid? quū sua illa certamina prædicat, an ꝑsonā alienā assumit? Sed aliquid etiā amplius cōsideremus. Iohānis nomē in toto hoc opere (nisi me calculus fefellit) quinquies tantùm repetitur: & illud Ego Iohannes, tribus tantùm locis, nēpe cap. 1. b. 9, addita tamen explicatione, quæ una ad omnē amolliendam arrogantiæ suspicionē satis superq; sufficit. Itē, 21. a. 2, & 22. b. 8: quibus locis simpliciter tantùm cōmemorat quid uiderit, ut de uisionis fide dubitari nō possit. Ergo (vt paucis hoc argumentū absoluam) ratio illa Dionysii non modò futilis est, sed etiam impitiam arguit, atq; adeò plena est calumniæ: imò uerò (quod ingenuè & sine ulla maleuolentia à me dici Deus testis est) nimiū incōsiderata est uox ista, hunc scriptorē ꝑinde suū illud Ego Iohannes, inculcare ac si singraphā nō librū scriberet. Accedo ad quartū argumentū. In Græcis, inqt, quos uiderim exēplaribus, nō erat titulus Iohannis Euangelistæ, sed Iohānis Theologi. Atqui uel hic titulus eam Iohanni Euāgelistæ uendicat, quē nemo ignorat κατ' ἐξοχὴν fuisse Theologū à ueteribus appellatū: ꝙ de Christi diuinitate nemo unquā hominū apertius aut diuinius scripserit. Alter autem ille Iohannes, quē ego sanè supposititiū esse suspicor, nō Theologus (quo cognomento nihil dici potest augustius) sed presbyter dicebatur. Venio tandē ad styli dissimilitudinē, quā Dionysius ille Alexandrinus tribus argumentis cōfirmat, ut refert Nicephorus Ecclesiast. historiæ lib. 6. cap. 23. Primùm ex tota orationis indole ac ductu: deinde ꝙ quū Euangelio & epistolæ Iohannis catholicæ multa sint cōmunia, hic liber ne syllabam quidē ullam habeat cū eis cōmunē. Postremò, ꝙ quū sermonis etiam dono excelluerit Iohannes, alicubi hic noster rusticis barbarismis & solœcismis utatur. At ego primùm omniū respōdeo, istam styli dissimilitudinem minimè esse admirandam in tam dissimili argumēto. Nā in Euangelii historia, & in epistolis, quanuis impulsu Spiritus sancti, tamē ex suo sensu loquitur: hic audita & dictata excipit. Illic partim narrat rē gestā, partim docet: hic de rebus futuris agit, & quidē præscriptis uerbis. & miramur eū nō iisdem uti sentētiis? imò quis unquam hāc legē cuiquā scriptori præscripsit. Quid ꝙ pleraq; ipsis superiorū Prophetarū (puta Ezechielis, Danielis, Zachariæ, Esaiæ, & aliorū) uerbis illi dictā-

tur, ab eodem illo Spiritu, nimirũ qui quondã per illos hæc eadẽ erat loquutus? Itaque mirũ nemini videri debet q nõ ita culto sermone utatur, ut qui à Prophetarũ qui Hebraicè scripserũt, ne uerbis quidem, nedum charactere, discedere uoluerit: quo minus sanè suspicari par est quicquã hic cõmentitiũ Ecclesiæ obtrudi. Superest ultimũ argumentũ, q uideatur Chiliastarum hæresi fauere: quo nomine nõnulli adducti sunt ut hoc opus à Cerintho editũ sub Apostoli nomine putarint. Ego uerò, ut concedam Chiliastas nõnullis ex hoc libro testimoniis esse abusos, idcirco tamen hæretico tam impuro hunc librum esse tribuendũ absit ut concedã, nisi locos illos aliter accipi cõmodè nõ posse quispiã ostenderit: alioquin quẽ tandem librũ admittemus? Aliter autem accipiendos esse doctißimi uiri iãpridem indicarunt: ut huic libro idem planè acciderit atq; epistolæ ad Hebræos, quã nõnulli pertinacißimè repudiarũt q facere pro Nouatianis uideretur: quũ ipsi potius suam ignorãtiam debuerint accusare. Deĩde, obsecro, quũ alia præterea fuerint Cerinthi deliria, ut qui Deũ esse mũdi cõditorẽ negarit, Christũ ex Maria ac Iosepho cæterorũ hominum more genitũ docuerit: Christũ & Iesum ut distinctas personas separarit: cur nõ etiã hæc sua dogmata huic libro aspergeret? Atqui tãtũ abest ut hoc faciat ut contrà aduersus illos errores certa ex hoc libro testimonia peti possint: ut à Cerintho ista proficisci non potuisse, uel ex una ista ratione satis appareat. Quid uero q ubi de mille annis loquitur, nihil eorũ narrat de quibus Cerinthus tam impiè garriebat? Vbi enim luxus ille? ubi cibus & potus? Vbi nuptiæ & ioci? Vbi sacrificia & dies festi Hierosolymis celebrãdi? Ergo vanũ etiã ac futile est hoc argumẽtũ. Quæ quũ ita se habeãt, quãuis nõ cẽsuerim qdẽ ego pertinacius de scriptoris nomine litigãdũ, tamẽ Iohãni Apostolo potius q̃ cuiquã alij hũc librũ tribuerim. Nã præterquã q uetustissimũ esse cõstat, & ex ueteribus doctißimi & religiosissimi quiq; Iohannis Apostoli esse nõ dubitarũt, his etiã cõiecturis ducor, q illis tẽporibus non uideã cui tandẽ alij tãtæ maiestatis plenæ pphetiæ, tãmq; augustũ Theologi nomẽ, tribui potuerint: deinde q planè Apostolicæ sit dignitatis nõ uni alicui Ecclesiæ, sed Asiaticis Ecclesijs scribere: postremò, q̃d quæ de insula Patmo cõmemorat, cũ ijs prorsus cõueniãt quæ de Iohãnis exilio ueteres summo cõsensu tradũt. Quòd si tamẽ liceret ex stylo coniecturã facere, nemini certè potius q̃ Marco tribuerim, qui & ipse Iohãnes dictus est: adeò nõ in uerbis tãtùm, sed etiã in formulis dicẽdi plerisq; similis ac penè idẽ est Euangelii Marci & huius libri character. Ad ipsũ autẽ librũ quod attinet, quãuis eũ esse me agnoscam cui hæc mysteria ualde adhuc obscura uideãtur, tamẽ quũ ubique uideã Spiritus prophetici numẽ eminere, & ueterum Prophetarũ nõ tãtum uestigia, sed sentẽtias, ipsáq; adeò uerba in hoc libro agnoscã: quũ manifesta & magnificentißima ubiq; tum diuinitatis Christi, tũ nostræ redemptionis testimonia in eo extare videã: quum deniq; ex iis quæ prædicta sunt nonnulla manifestè iã apparuerint, veluti quæ de Asiaticarũ Ecclesiarũ excidiis, & scorti illius septẽ mõtib⁹ insidẽtis regno prædixit: venio in eã sententiã vt existimẽ Spiritum sanctũ in hunc ptiosissimum librũ cõgerere uoluisse quæ ex superiorum Prophetarum pdictionib⁹ implẽda post Christi aduentũ supererant: ac nõnulla etiã addidisse, quatenus nostra interesse cognouit. Obscuritas in his (fateor) magna est: sed ea minimè noua in Prophetarum (ac præsertim Ezechielis) scriptis. Deinde nostrum hoc uitiũ est, qui singula diligentius nõ annotam⁹, & quotidiana illa Dei puidẽtiæ indicia in Ecclesiæ suæ administratione, reb⁹ nostris priuatis ĩtẽti, nõ cõsideram⁹. Postremò, nouit Dominus qdquaten⁹ nosse expediat, ideóq; pphetiarũ lucẽ p sua infinita sapientia nõ aliter iã olim tẽperauit q̃ Ecclesiæ utile fore præsciuit. Superest igitur vt hæc mysteria sancti Dei homines cũ timore ac religione, quatenus fas & vtile est, scrutentur: omnes vero, siue quæ nouerint, siue quæ nõ nouerint, in hoc libro comprehensa Dei mysteria venerentur potius quàm (nonnullorum more) vel derideant, vel fanaticis suis commentis polluant.

Apocalypſis Iohannis theologi. Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ θεολόγου.

Κεφάλαιον α'. CAP. I.

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς, δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει· καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ·

1 APOCALYpſis Ieſu Christi, quam dedit ipſi Deus, vt indicaret ſeruis ſuis quæ oporteat fieri citò: *is* verò miſſam per Angelum ſuum, ſeruo ſuo Iohanni ſignificauit:

Ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσα τε εἶδε.

2 Qui teſtificatus eſt ſermonem Dei, & teſtimonium Ieſu Christi, & quęcunque vidit.

Μακάριος ὁ ἀναγινώσκων, καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας, καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα. ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς.

3 Beatus qui legit, & *beati* qui audiunt verba prophetiæ huius: & ſeruãt ea quę in ea ſcripta ſunt. tempus enim propè eſt.

Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος· καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων ἃ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ.

4 Iohannes ſeptem Eccleſiis quæ ſunt in Aſia: Gratia *ſit* vobis & pax || à Qui eſt, & Qui erat, & Qui vẽturus eſt: & à ſeptẽ Spiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt: *Exodi 3.14*

Καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς, ὁ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς· τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς, καὶ λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ·

5 Et à Ieſu Christo, || *qui eſt* fidus ille teſtis, || primogenitus ille ex mortuis, ac princeps regum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris || per ſanguinem ſuum: *Pſal. 89.38* *1.Cor.15.20* *col.1.18* *Heb.9.14* *1.pet.1.19* *1.ioh.1.9*

1.Pet.2.5

Et fecit nos||reges & Sa
cerdotes Deo & Patri suo:
ei,*inquam*,gloria & robur
in secula seculorũ. Amen.

6 Καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς καὶ ἱε-
ρεῖς τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ· αὐτῷ ἡ
δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. ἀμήν.

Esa.3.14
mat.24.10
iud.1.4

||Ecce,venit cum nubi-
bus,& videbit eum omnis
oculus, etiã qui eum trãs
fixerunt:& plangent corã
eo omnes tribus terræ. e-
tiam, amen.

7 Ἰδοὺ, ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ
ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμὸς, καὶ οἵτινες
αὐτὸν ἐξεκέντησαν· καὶ κόψονται ἐπ'
αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. ναί, ἀμήν.

Insrà,21.9
&13

||Ego sum A & Ω, *id est*
principiũ & finis,dicit Do
min⁹, Qui est,& Qui erat,
& Qui venturus est, ille,
inquam,omnipotens.

8 Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ
τέλος, λέγει ὁ Κύριος, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ
ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.

Ego Iohannes, *qui* & fra
ter vester *sum*,& socius in
afflictione & regno & to-
lerãtia Christi Iesu, erã in
insula quæ vocatur Pa-
tmos, ꝓpter sermonẽ Dei
& testimoniũ IesuChristi.

9 Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ καὶ ἀδελφὸς ὑμῶν,
καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ ἐν τῇ
βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πά-
τμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν
μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Fui autẽ Spiritu corre-
ptus die Dominico,& au-
diui à tergo vocem magnã
tanquam tubæ,

10 Ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυρια-
κῇ ἡμέρᾳ· καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φω-
νὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος,

Dicentis, Ego sum A &
Ω,primus ille & vltimus:
&,Quod vides scribe in li
bro,& mitte septem Eccle
siis quæ sunt in Asia, Ephe
si & Smyrnæ, & Pergami,
& Thyatiræ, & Sardibus,
& Philadelphiæ, & Lao-
diceæ.

11 Λεγούσης, Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ
πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος· καὶ, Ὃ βλέπεις
γράψον εἰς βιβλίον, καὶ πέμψον ταῖς ἐκ-
κλησίαις ταῖς ἐν Ἀσίᾳ, εἰς Ἔφεσον, καὶ
εἰς Σμύρναν, καὶ εἰς Πέργαμον, καὶ εἰς
Θυάτειρα, καὶ εἰς Σάρδεις, καὶ εἰς Φιλα
δέλφειαν, καὶ εἰς Λαοδίκειαν.

Conuersus sum igitur vt
viderem vocẽ quę loquu-
ta erat mecum.Conuersus
autem vidi septem cande-
labra aurea.

12 Καὶ ἐπέστρεψα βλέπειν τὴν φωνὴν
ἥτις ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ· καὶ ἐπιστρέψας
εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυσᾶς.

Et in medio septem
candelabrorum *quendam*
similẽ Filio hominis, in-
dutum talari *veste*, & pręc-
cinctum ad mamillas zo-
na aurea.

13 Καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν ὅ-
μοιον υἱῷ ἀνθρώπου, ἐνδεδυμένον ποδή-
ρη, καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μα-
στοῖς ζώνην χρυσῆν.

Caput autem eius & ca
pilli *erant* candidi vt la-
na alba, tanquam nix: &

14 Ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ αἱ τρίχες,
λευκαὶ ὡσεὶ ἔριον λευκὸν, ὡς χιών· καὶ

οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυρός·

oculi eius vt flāma ignis.

15 Καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι· καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν.

Pedes autem eius similes chalcolibano, veluti in fornace ardentes: & vox illius tanquam vox aquarum multarum.

16 Καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρὶ ἀστέρας ἑπτά· καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα ἐκπορευομένη· καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος φαίνει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ.

Habebat autem in dextra sua stellas septē: & ex ore eius anceps gladius ꝓdibat: & facies eius qualis sol in suo vigore lucet.

17 Καὶ ὅτε εἶδον αὐτόν, ἔπεσα πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὡς νεκρός· καὶ ἐπέθηκε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα ἐπ᾽ ἐμέ, λέγων μοι, Μὴ φοβοῦ· ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος·

Quum autem vidissem eum, cecidi ad pedes eius veluti mortuus: tū imposuit mihi dextram suam, dicēs mihi, Ne metue: ‖ ego sum primus & vltimus.

Esa. 41. 4. & 44. 6

18 Καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ θανάτου.

Et qui viuo, sed fui mortuus, & ecce viuo in secula seculorum. amen. & habeo claues inferorum & mortis.

19 Γράψον ἃ εἶδες, καὶ ἅ εἰσι, καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι μετὰ ταῦτα,

Scribe quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ posthæc sunt futura,

20 Τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου, καὶ τὰς ἑπτὰ λυχνίας τὰς χρυσᾶς. οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσί· καὶ αἱ ἑπτὰ λυχνίαι ἃς εἶδες, ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσί.

Mysterium septem stellarum quas vidisti in dextra mea, & septem cādelabra aurea. Septem stellæ Angeli sunt septem Ecclesiarum: & candelabra septem quæ vidisti, septem Ecclesiæ sunt.

Κεφάλαιον β.

CAP. II.

1 Τῷ ἀγγέλῳ τῆς Ἐφεσίνης ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, ὁ περιπατῶν ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυσῶν·

Angelo Ephesinæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextra sua, qui ambulat inter septem candelabra aurea:

2 Οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ τὸν κόπον σου, καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ ὅτι οὐ δύνῃ βαστάσαι κακούς· καὶ ἐπειράσω τοὺς φάσκοντας εἶναι ἀποστόλους, καὶ οὐκ εἰσί· καὶ εὗρες αὐτοὺς ψευδεῖς.

Noui opera tua, & laborem & tolerantiam tuam, & quòd non possis ferre malos: & exploraris eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt: & comperisti eos esse mendaces.

3 Et onere pressus fuisti, & sustines: & propter nomen meum laborasti, & non es defatigatus.

Καὶ ἐβάστασας, καὶ ὑπομονὴν ἔχεις, καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου κεκοπίακας, καὶ οὐ κέκμηκας.

4 Sed habeo *aliquid* aduersum te, quòd charitatem tuam primam omiseris.

Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ, ὅτι τὴν ἀγάπην σου τὴν πρώτην ἀφῆκας.

5 Memor esto itaque vnde excideris, & resipisce, & priora opera facito: sin minus, veniam aduersum te citò, & mouebo candelabrum tuum è loco suo, nisi resipueris.

Μνημόνευε οὖν πόθεν ἐκπέπτωκας, καὶ μετανόησον, καὶ τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον· εἰ δὲ μὴ, ἔρχομαί σοι ταχὺ, καὶ κινήσω τὴν λυχνίαν σου ἐκ τοῦ τόπου αὐτῆς, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς.

6 Sed hoc habes, quòd odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.

Ἀλλὰ τοῦτο ἔχεις, ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν, ἃ κἀγὼ μισῶ.

7 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, Victori dabo edere ex arbore vitæ quæ est in medio paradisi Dei.

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις, Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὅ ἐστιν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ.

8 Angelo verò Smyrnęorum Ecclesiæ scribe, Hęc dicit primus ille & vltimꝰ, qui fuit mortuus & viuit:

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας Σμυρναίων γράψον, Τάδε λέγει ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ὃς ἐγένετο νεκρὸς καὶ ἔζησεν·

9 Noui opera tua & afflictionem & paupertatem, (sed diues es) & blasphemiam eorum qui se dicũt Iudæos esse, & non sunt, sed synagoga Satanæ.

Οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν θλῖψιν καὶ τὴν πτωχείαν, (πλούσιος δὲ εἶ) καὶ τὴν βλασφημίαν τῶν λεγόντων Ἰουδαίους εἶναι ἑαυτοὺς, καὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ συναγωγὴ τοῦ Σατανᾶ.

10 Nihil metue eorũ quæ passurus es: ecce, futurũ est vt mittat diabolꝰ aliquos ex vobis in carcerẽ, vt exploremini: & habebitis afflictionem dierũ decẽ. esto fidelis vsque ad mortẽ, & dabo tibi coronam vitæ.

Μηδὲν φοβοῦ ἃ μέλλεις πάσχειν· ἰδοὺ, μέλλει βαλεῖν ἐξ ὑμῶν ὁ διάβολος εἰς φυλακὴν, ἵνα πειρασθῆτε· καὶ ἕξετε θλῖψιν ἡμερῶν δέκα. γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς.

11 Qui habet aurẽ; audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, Victor non lædetur à morte secunda.

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις, Ὁ νικῶν οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου.

12 Angelo verò Pergamẽsis Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui habet romphæam illã vtrinque acutam.

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Περγάμῳ ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ ἔχων τὴν ῥομφαίαν τὴν δίστομον τὴν ὀξεῖαν·

13 Οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ ποῦ κατοικεῖς, ὅπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ· καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου ὁ πιστὸς, ὃς ἀπεκτάνθη παρ' ὑμῖν, ὅπου κατοικεῖ ὁ Σατανᾶς.

13 Noui opera tua, & vbi habites, *nempe* vbi thronus est Satanæ: & *quòd* teneas nomen meum, neque negasti fidem meam, etiã iis diebus quibus Antipas martyr ille meus fidelis trucidatus est apud vos, vbi Satanas habitat.

14 Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα, ὅτι ἔχεις ἐκεῖ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν Βαλαάμ, ὃς ἐδίδασκεν τὸν Βαλὰκ βαλεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, φαγεῖν εἰδωλόθυτα, καὶ πορνεῦσαι.

14 Sed habeo aduersũ te pauca, quòd habeas istic qui teneant doctrinã ||Balaã, qui docebat Balac obiicere offendiculũ coram filiis Israel, vt ederent ex iis quæ simulacris immolantur, & scortarentur.

Num. 24.14. *&* 25.1

15 Οὕτως ἔχεις καὶ σὺ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν τῶν Νικολαϊτῶν· ὃ μισῶ.

15 Ita habes etiam qui teneãt doctrinam Nicolaitarum: quod odi.

16 Μετανόησον· εἰ δὲ μὴ, ἔρχομαί σοι ταχὺ, καὶ πολεμήσω μετ' αὐτῶν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματός μου.

16 Resipisce: sin minus, veniam aduersum te citò, & pugnabo cum illis gladio oris mei.

17 Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις, Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου, καὶ δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκὴν, καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα καινὸν γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς ἔγνω εἰ μὴ ὁ λαμβάνων.

17 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, Victori dabo edere ex Manna illo abscõdito: & dabo illi calculum album, & in calculo nomẽ nouũ scriptum, quod nemo nouit nisi qui accipit.

18 Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ·

18 Angelo verò Thyatirẽsis Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Filius Dei qui habet oculos tanquam flammam ignis, & cuius pedes *sunt* similes chalcolibano:

19 Οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν διακονίαν, καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ τὰ ἔργα σου, καὶ τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων.

19 Noui opera tua & charitatẽ, & subministrationem, & fidem, & tolerantiam tuam, & opera tua, & vltima plura prioribus.

20 Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα, ὅτι ἐᾷς τὴν γυναῖκα Ἰεζαβὴλ, τὴν λέγουσαν ἑαυτὴν προφῆτιν, διδάσκειν καὶ πλανᾶσθαι ἐμοὺς δούλους, πορνεῦσαι καὶ εἰδωλόθυτα φαγεῖν.

20 Sed habeo aduersus te pauca, quòd permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit prophetissam, docere & seducere seruos meos, vt scortentur, & edant ex iis quæ simulacris immolantur.

Et dedi illi tempus vt resipisceret à scortatione sua:& non resipuit.

21 Καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον ἵνα μετανοήσῃ ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς, καὶ οὐ μετενόησεν.

Ecce, ego abiiciam eam in lectum:& eos qui adulterium cōmittunt cum ea, in afflictioné maximam, nisi resipuerint ab operibus suis.

22 Ἰδού, ἐγὼ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην, καὶ τοὺς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς, εἰς θλῖψιν μεγάλην, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν.

1.Sam. 16.7 Psal.7.10 Ier.11.20,& 17.10

Et filios eius interficiā morte: sciéntque omnes Ecclesiæ me esse || scrutatorem renum & cordiū: & dabo vnicuique vestrū secundum opera sua.

23 Καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς ἀποκτενῶ ἐν θανάτῳ, καὶ γνώσονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας· καὶ δώσω ὑμῖν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν.

Vobis autem dico reliquis Thyatiréśibus, Quicunque non habét doctrinam hanc, neque cognouerunt profunditates Satanæ, vt aiunt: non imponam vobis aliud onus.

24 Ὑμῖν δὲ λέγω τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐν Θυατείροις, ὅσοι οὐκ ἔχουσι τὴν διδαχὴν ταύτην, καὶ οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν τὰ βάθη τοῦ Σατανᾶ, ὡς λέγουσιν· οὐ βαλῶ ἐφ' ὑμᾶς ἄλλο βάρος.

Tamen id quod habetis, tenete quousque veniam.

25 Πλὴν ὃ ἔχετε, κρατήσατε ἄχρις οὗ ἂν ἥξω.

Nā siquis vicerit,& custodierit ad finem vsque opera mea, dabo ei potestatem in Gentes.

26 Καὶ ὁ νικῶν, καὶ ὁ τηρῶν ἄχρι τέλους τὰ ἔργα μου, δώσω αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν·

Psal.2.9

|| Et reget eas virga ferrea:& tanquam vasa fictilia conterentur, sicut & ego accepi à Patre meo:

27 Καὶ ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικὰ συντρίβεται, ὡς κἀγὼ εἴληφα παρὰ τοῦ πατρός μου·

Et dabo ei stellam matutinam.

28 Καὶ δώσω αὐτῷ τὸν ἀστέρα τὸν πρωϊνόν.

Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

29 Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

CAP. III.

Κεφάλαιον γ.

1 ANgelo auté Ecclesiæ quę est Sardibus scribe, Hæc dicit qui habet sep tem Spiritus Dei & septem stellas, Noui opera tua, nēpe quód dicaris viuere, sed mortuus sis.

1 ΚΑΙ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ ἔχων τὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας· Οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι τὸ ὄνομα ἔχεις ὅτι ζῇς, καὶ νεκρὸς εἶ.

2 Γίνου γρηγορῶν, καὶ στήριξον τὰ λοιπὰ
ἃ μέλλει ἀποθανεῖν· οὐ γὰρ εὕρηκά σου τὰ
ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

3 Μνημόνευε οὖν πῶς εἴληφας καὶ
ἤκουσας, καὶ τήρει, καὶ μετανόησον. Ἐὰν
οὖν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπί σε ὡς
κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῷς ποίαν ὥραν
ἥξω ἐπί σε.

4 Ἔχεις ὀλίγα ὀνόματα καὶ ἐν Σάρ-
δεσιν ἃ οὐκ ἐμόλυναν τὰ ἱμάτια αὐ-
τῶν, καὶ περιπατήσουσι μετ' ἐμοῦ ἐν λευ-
κοῖς ὅτι ἄξιοί εἰσιν.

5 Ὁ νικῶν, οὗτος περιβαλεῖται ἐν ἱμα-
τίοις λευκοῖς· καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνο-
μα αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ
ἐξομολογήσομαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπι-
ον τοῦ πατρός μου, καὶ ἐνώπιον τῶν ἀγγέ-
λων αὐτοῦ.

6 Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα
λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

7 Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ
ἐκκλησίας γράψον, Τάδε λέγει ὁ ἅγιος,
ὁ ἀληθινός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τοῦ Δα-
βίδ· ὁ ἀνοίγων, καὶ οὐδεὶς κλείει· καὶ
κλείει, καὶ οὐδεὶς ἀνοίγει·

8 Οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ δέδωκα
ἐνώπιόν σου θύραν ἀνεῳγμένην, καὶ οὐ-
δεὶς δύναται κλεῖσαι αὐτήν· ὅτι μικρὰν
ἔχεις δύναμιν, καὶ ἐτήρησάς μου τὸν λό-
γον, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μου.

9 Ἰδού, δίδωμι ἐκ τῆς συναγωγῆς τοῦ
Σατανᾶ τῶν λεγόντων ἑαυτοὺς Ἰουδαίους
εἶναι, καὶ οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ ψεύδονται· ἰδού,
ποιήσω αὐτοὺς ἵνα ἥξωσι καὶ προσκυ-
νήσωσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σου, καὶ γνῶ-
σιν ὅτι ἐγὼ ἠγάπησά σε.

2 Esto vigilans, & confir-
ma reliqua moribũda: nõ
enim inueni opera tua
plena coram Deo.

3 Meméto igitur quę ac-
ceperis & audieris: serua i-
gitur & resipisce. Quòd si
non vigilaueris, veniam
ad te || tanquam fur, neque *Infrà, 16.15*
intelliges qua hora veniã *1. thess. 5. 2*
ad te. *2. pet. 3. 10*

4 Habes *tamẽ* aliquot ca
pita etiam Sardibus quæ
non inquinarunt vestimẽ
ta sua, ideóque incedent
mecum albati: digni enim
sunt.

5 Qui vicerit, amicietur ve
stimẽtis albis: neq; delebo
nomen eius ex || libro vitę, *Infrà 20.12 & 21.27*
sed profitebor nomẽ eius *phil. 4. 4*
coram Patre meo, & corã
Angelis eius.

6 Qui habet aurem, au-
diat quid Spiritus dicat
Ecclesiis.

7 Angelo verò Philadel-
phiensis Ecclesiæ scribe,
Hæc dicit Sãctus & Verax
ille, qui habet clauem Da-
uidis: qui aperit, & nemo
claudit: & claudit, & nemo
aperit:

8 Noui opera tua: ecce,
proposui tibi ostium aper
tum, nec quisquam potest
claudere illud: quia non-
nullam habes virtutem, &
seruasti sermonẽ meum,
neq; abnegasti nomẽ meũ.

9 Ecce, præbebo eos qui
sunt ex synagoga Satanæ,
id est eorum qui dicunt se
Iudæos esse, nec sunt, sed
mentiuntur: ecce, *inquam*,
faciam vt veniant & ado-
rent ante pedes tuos, &
sciant quòd ego dilexi te.

Quoniam seruasti ser- 10
monem tolerantiæ meæ,
ego quoq; te liberabo ex
tempore tẽtationis, quod
venturum est in orbem v-
niuersum, ad explorandos
incolas terræ.

Ecce, venio citó: tene 11
quod habes, vt nemo acci
piat coronam tuam.

Siquis vicerit, faciam vt 12
sit colũna in templo Dei
mei, nec foras egredietur
amplius: & inscribã ei no-
men Dei mei, & nomen
ciuitatis Dei mei, *id est* no
uæ Hierusalem, quæ descẽ
dit è cælo à Deo meo, &
nomen meum nouum.

Qui habet aurem, audiat 13
quid Spiritus dicat Eccle-
siis.

Angelo verò Laodicen 14
sium Ecclesiæ scribe, Hæc
dicit Amen, testis ille fide-
lis & verax, principiũ opi-
ficii Dei:

Noui opera tua, *nempe* 15
te neque frigidũ esse, neq;
feruidum: vtinam frigidus
esses aut feruidus.

Itaque quoniã tepidus 16
es, nec frigidus nec ferui-
dus, futurum est vt te euo
mam ex ore meo.

Nam dicis, Diues sum, 17
& ditatus sum, & nullius
egeo. Neque nosti te esse
ærumnosum, & miserabi-
lem, & pauperem, & cæcũ,
& nudum.

Consulo tibi vt emas à 18
me aurum igni exploratũ,
vt diues fias: & vestimenta
alba, vt induaris, nec appa
reat dedecꝰ nuditatis tuę:
& collyrio inũgas oculos
tuos, vt videas.

Ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομο-
νῆς μου, κἀγώ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας
τοῦ πειρασμοῦ, τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι
ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, πειράσαι τοὺς
κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἰδού, ἔρχομαι ταχύ· κράτει ὃ ἔχεις,
ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου.

Ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν στῦλον ἐν τῷ
ναῷ τοῦ Θεοῦ μου, καὶ ἔξω οὐ μὴ ἐξέλ-
θῃ ἔτι· καὶ γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ
Θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ
Θεοῦ μου τῆς καινῆς Ἱερουσαλήμ, ἣ
καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
μου, καὶ τὸ ὄνομά μου τὸ καινόν.

Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦ-
μα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐκκλησίας
Λαοδικέων γράψον, Τάδε λέγει ὁ Ἀ-
μήν, ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός, ἡ ἀρ-
χὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ·

Οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ,
οὔτε ζεστός· ὄφελον ψυχρὸς εἴης, ἢ ζεστός.

Οὕτως, ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ψυ-
χρὸς οὔτε ζεστός, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ
στόματός μου·

Ὅτι λέγεις, Ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ
πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρείαν ἔχω.
Καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος,
καὶ ἐλεεινός, καὶ πτωχός, καὶ τυφλός,
καὶ γυμνός.

Συμβουλεύω σοι ἀγοράσαι παρ' ἐμοῦ
χρυσίον πεπυρωμένον ἐκ πυρός, ἵνα πλου-
τήσῃς· καὶ ἱμάτια λευκά, ἵνα περιβάλῃ,
καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη τῆς γυμνότη-
τός σου· καὶ κολλύριον ἔγχρισον τοὺς ὀ-
φθαλμούς σου, ἵνα βλέπῃς.

19 Ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω· ζήλωσον οὖν καὶ μετανόησον.

‖ Ego quoscunque amo, arguo & castigo: æmulare igitur ac resipisce.

Prouerb.3.12 heb.12.5

20 Ἰδού, ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου, καὶ ἀνοίξῃ τὴν θύραν, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτόν, καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ.

Ecce, sto ad ostium, & pulso: siquis audierit vocē meam, & aperuerit ostiū, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipse quoque mecum.

21 Ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μου, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα, καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ πατρός μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ.

Siquis vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, vt & ego vici, & sedeo cū Patre meo in throno eius.

22 Ὁ ἔχων οὖς, ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Qui habet aurē, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

Κεφάλαιον δ΄.

CAP. IIII.

1 Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδού, θύρα ἠνεῳγμένη ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἡ φωνὴ ἡ πρώτη ἣν ἤκουσα ὡς σάλπιγγος λαλούσης μετ' ἐμοῦ, λέγουσα, Ἀνάβα ὧδε, καὶ δείξω σοι ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα.

Post hæc vidi, & ecce, ostium apertū in cęlo: & vox prima quā audiui tanquam tubæ loquentis mecum, dicebat, Ascende huc, & ostendam tibi quæ oporteat fieri postea,

2 Καὶ εὐθέως ἐγενόμην ἐν πνεύματι· καὶ ἰδού, θρόνος ἔκειτο ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος.

Statim igitur fui correptus à spiritu: & ecce, thronus positus erat in cælo: & *quidam* throno insidebat.

3 Καὶ ὁ καθήμενος ἦν ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι καὶ σαρδίνῳ· καὶ ἶρις κυκλόθεν τοῦ θρόνου ὁμοία ὁράσει σμαραγδίνῳ.

Porro qui sedebat, aspectu similis erat lapidi iaspidi & sardio: & in circuitu throni erat iris aspectu similis smaragdo.

4 Καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου θρόνοι εἴκοσι καὶ τέσσαρες· καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους εἶδον τοὺς εἴκοσι καὶ τέσσαρας πρεσβυτέρους καθημένους, περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς· καὶ ἔσχον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν στεφάνους χρυσοῦς.

Et in circuitū sedis, sedilia vigintiquatuor: & super sedilia vidi vigintiquatuor senes sedentes, amictos vestibus albis: & habentes super capita sua coronas aureas.

5 Καὶ ἐκ τοῦ θρόνου ἐκπορεύονται ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ φωναί· καὶ ἑπτὰ λαμπάδες πυρὸς καιόμεναι ἐνώπιον

Prodibant autē è throno fulgura & tonitrua & voces: & septem lampades igneæ ardentęs ante

thronum, quæ sunt septé spiritus Dei.

τοῦ θρόνου, αἵ εἰσι τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ.

Erat etiam ante thronum mare vitreum simile crystallo: & in medio throni, & in crcuitu throni quatuor animalia plena oculis antè & retró.

6 Καὶ ἐνώπιον τοῦ θρόνου θάλασσα ὑαλίνη, ὁμοία κρυστάλλῳ. καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου τέσσαρα ζῶα γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν.

Animal autem primũ erat simile leoni, & secũdum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem velut homo, & quartum animal simile aquilæ volanti.

7 Καὶ τὸ ζῶον τὸ πρῶτον ὅμοιον λέοντι, καὶ τὸ δεύτερον ζῶον ὅμοιον μόσχῳ, καὶ τὸ τρίτον ζῶον ἔχον τὸ πρόσωπον ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὸ τέταρτον ζῶον ὅμοιον ἀετῷ πετωμένῳ.

Et quatuor animalia singula per se habebãt alas senas in circuitu, & intus plena erãt oculis, die ac nocte sine intermissione dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotens, Erat, & Est, & Venturus est.

8 Καὶ τέσσαρα ζῶα, ἓν καθ᾽ ἑαυτὸ εἶχον ἀνὰ πτέρυγας ἓξ κυκλόθεν, καὶ ἔσωθεν γέμοντα ὀφθαλμῶν· καὶ ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς, λέγοντα, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος.

Et quum tribuebant illa animalia gloriam & honorem & gratiarum actionem ei qui throno insidebat, illi, *inquam*, viuẽti in secula seculorum,

9 Καὶ ὅταν δώσουσι τὰ ζῶα δόξαν καὶ τιμὴν καὶ εὐχαριστίαν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων,

Procidebant vigintiquatuor Senes ante illũ insidenté throno, & adorabant illũ viuentem in secula seculorũ, & abiiciebant coronas suas ante thronum, dicentes,

10 Πεσοῦνται οἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες πρεσβύτεροι ἐνώπιον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ προσκυνήσουσι τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, καὶ βαλοῦσι τοὺς στεφάνους αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, λέγοντες,

Infra, 5.12

‖Dignus es Domine qui accipias gloriã & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt, & creata sunt.

11 Ἄξιος εἶ Κύριε λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν· ὅτι σὺ ἔκτισας τὰ πάντα, καὶ διὰ τὸ θέλημά σου εἰσὶ, καὶ ἐκτίσθησαν.

CAP. V.

Κεφάλαιον ε.

DEinde vidi ad dexterã eius qui insidebat throno, l ibrũ

1 ΚΑΙ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου βιβλίον

γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ὄπισθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά.

Καὶ εἶδον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα φωνῇ μεγάλῃ, Τίς ἐστιν ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ;

Καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδὲ ὑποκάτω τῆς γῆς, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὐδὲ βλέπειν αὐτό.

Καὶ ἐγὼ ἔκλαιον πολλά, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι καὶ ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό.

Καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγει μοι, Μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ὢν ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαβίδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, καὶ λῦσαι τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας αὐτοῦ.

Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων, ἀρνίον ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγμένον, ἔχον κέρατα ἑπτά, καὶ ὀφθαλμοὺς ἑπτά, οἵ εἰσι τὰ ἑπτὰ τοῦ Θεοῦ πνεύματα τὰ ἀπεσταλμένα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν.

Καὶ ἦλθε καὶ εἴληφε τὸ βιβλίον ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου.

Καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον, τὰ τέσσαρα ζῶα καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, ἔχοντες ἕκαστος κιθάρας καὶ φιάλας χρυσᾶς, γεμούσας θυμιαμάτων, αἵ εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων.

Καὶ ᾄδουσιν ᾠδὴν καινήν, λέγοντες, Ἄξιος εἶ λαβεῖν τὸ βιβλίον, καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐσφάγης, καὶ

ſcriptum intus & à tergo,
obſignatum ſigillis ſeptem.

2 Et vidi Angelum fortẽ
prædicantem voce magna, Quis eſt dignus qui
aperiat librum, & ſoluat
eius ſigilla?

3 Nemo autem poterat
neque in cælo, neque in
terra, neque ſubter terrã,
aperire librum, neque
eum inſpicere.

4 Flebã igitur ego multũ
quòd nemo dignus inuẽtus eſſet qui aperiret & legeret librum, nec qui eũ
inſpiceret.

5 Tum vnus ex ſenibus
dicit mihi, Ne fleto: ecce,
vicit Leo ille ex tribu Iuda, ſtirps Dauidis, vt aperiat librum, & ſoluat ſeptem eius ſigilla.

6 Aſpexi igitur, & ecce inter thronum & quatuor
animalia, & inter ſenes,
Agnus ſtans tanquã mactatus, habens cornua ſeptem, & oculos ſeptem,
qui ſunt ſeptem Spiritus
Dei miſſi in omnẽ terrã.

Is venit & accepit librũ
7 ex dextra eius qui throno inſidet.

8 Quúmque accepiſſet librum, quatuor illa animalia, & vigintiquatuor
illi ſenes ceciderunt corã
Agno, habentes ſinguli citharas, & phialas aureas,
plenas ſuffituũ, quæ ſunt
preces ſanctorum.

9 Et cecinerunt canticum nouum, dicentes, Dign⁹ es qui accipias librũ,
& aperias eius ſigilla:
quoniam mactatus es, &

redemisti nos Deo per sá
guinem tuum, ex omni
tribu, & lingua, & popu-
lo, & natione:

ἠγόρασας τῷ Θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί σου, ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους·

Supra, 1. 6
1. pet. 2. 9

¶Et fecisti nos Deo no
stro reges & sacerdotes: &
regnabimus super terrã.

10 Καὶ ἐποίησας ἡμᾶς τῷ Θεῷ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς· καὶ βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς.

Tum aspexi, & audiui
in circuitu throni & ani-
malium & senum, vocé
Angelorum multorum,
¶numero millies centies
mille, & decies centies
mille:

Dan. 7. 10

11 Καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα φωνὴν ἀγγέλων πολλῶν κυκλόθεν τοῦ θρόνου καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μυριάδες μυριάδων, καὶ χιλιάδες χιλιάδων·

Dicentes voce magna,
Dignus est Agnus ille ma
ctatus qui accipiat virtu-
tem, & diuitias, & sapien
tiam, & fortitudinem, &
honorem, & gloriam, &
benedictionem:

12 Λέγοντες φωνῇ μεγάλῃ, Ἄξιόν ἐστι τὸ ἀρνίον τὸ ἐσφαγμένον λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὺν καὶ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ εὐλογίαν,

Sed & omnem creatu-
rã quæ in cælo est, & quę
super terram & sub terra
& in mari, & quæ in eis
sunt omnia, audiui dicen
tia, Sessori throni & A-
gno benedictio, & ho
nor, & gloria, & robur, in
secula seculorum.

13 Καὶ πᾶν κτίσμα ὃ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἅ ἐστι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα, ἤκουσα λέγοντας, Τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τῷ ἀρνίῳ ἡ εὐλογία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Quatuor auté anima-
lia dicebant, Amen: & vi-
gintiquatuor senes ceci-
derũt in facies suas, & a-
dorarunt eum qui viuit
in secula seculorum.

14 Καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα ἔλεγον, Ἀμήν· καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσαν, καὶ προσεκύνησαν ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

CAP. VI.

Postea aspexi, quũ a-
peruisset Agnus pri-
mũ ex sigillis, & au-
diui vnum ex quatuor a-
nimalibus dicés, tanquã
vocem tonitrui, Veni &
vide.

Κεφάλαιον ϛ.

1 ΚΑΙ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὸ ἀρνίον μίαν ἐκ τῶν σφραγίδων, καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων λέγοντος, ὡς φωνῆς βροντῆς, Ἔρχου καὶ βλέπε.

Aspexi igitur, & ecce *ad-
erat* equus alb⁹: & qui in-
sidebat ei habebat arcũ,
& data est ei corona, &
prodiit vincens, & vt vin
ceret.

2 Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός· καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτῷ, ἔχων τόξον· καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος, καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ.

3 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν δευτέραν σφραγῖδα, ἤκουσα τοῦ δευτέρου ζώου λέγοντος, Ερχου καὶ βλέπε.

Qúmque aperuisset sigillum secundum, audiui secundum animal dicẽs, Veni, & vide.

4 Καὶ ἐξῆλθεν ἄλλος ἵππος πυῤῥός· καὶ τῷ καθημένῳ ἐπ᾽ αὐτῷ ἐδόθη αὐτῷ λαβεῖν τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἵνα ἀλλήλοις σφάξωσι· καὶ ἐδόθη αὐτῷ μάχαιρα μεγάλη.

Et prodiit alius equus rufus: & ei qui insidebat super eum, datum est vt tollat pacem è terra, vt alii alios mactent: datúsq; est ei gladius magnus.

5 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν τρίτην σφραγῖδα, ἤκουσα τοῦ τρίτου ζώου λέγοντος, Ερχου καὶ βλέπε. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ, ἵππος μέλας, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ᾽ αὐτῷ, ἔχων ζυγὸν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

Et quum aperuisset sigillum tertiũ, audiui tertium animal dicens, Veni & vide. Aspexi igitur, & ecce, equus niger *aderat*: & qui insidebat ei, habebat staterã in manu sua.

6 Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων ζώων λέγουσαν, Χοῖνιξ σίτου, δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς, δηναρίου· καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον μὴ ἀδικήσῃς.

Et audiui vocẽ in medio quatuor animalium dicentem, Chœnix tritici denario, & tres chœnices hordei denario: & vinum & oleum ne læseris

7 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν τετάρτην, ἤκουσα φωνὴν τοῦ τετάρτου ζώου λέγουσαν, Ερχου καὶ βλέπε.

Qúmque aperuisset sigillum quartũ, audiui vocem quarti animalis dicẽtem, Veni & vide.

8 Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρός, καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ ὄνομα αὐτῷ ὁ Θάνατος· καὶ ὁ Αδης ἀκολουθεῖ μετ᾽ αὐτοῦ· καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἐξουσία ἀποκτεῖναι ἐπὶ τὸ τέταρτον τῆς γῆς, ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων τῆς γῆς.

Tum aspexi, & ecce *aderat* equus pallidus, & eius quæ insidebat ei, nomen erat Mors: & Infernus sequebatur eã: datáque est eis in quadrantem terræ potestas trucidandi gladio, & fame, & morte, pérque terrestres feras.

9 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγῖδα, εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν ἣν εἶχον.

Quum verò aperuisset sigillum quintũ, vidi sub altari animas eorum qui mactati fuerant propter verbum Dei, & propter testimonium quod tuebantur.

10 Καὶ ἔκραζον φωνῇ μεγάλῃ, λέγοντες, Εως πότε ὁ δεσπότης ὁ ἅγιος καὶ ὁ ἀληθινὸς οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν

Clamabant autem voce magna, dicẽtes, Vsquequo domine, qui sanctus es & verax, nõ iudicas ac vindicas sanguinẽ nostrũ

de iis qui habitãt in terra?

ἀπὸ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς γῆς;

Tum datæ ſunt ſingu- 11
lis ſtolæ albæ, & dictũ eſt
eis vt requieſcerẽt adhuc
paululũ temporis, vſque-
quo compleantur etiam
cõſerui eorum & fratres
eorũ, qui trucidandi ſunt
ſicut & ipſi.

Καὶ ἐδόθησαν ἑκάστοις στολαὶ λευκαί, καὶ ἐρρέθη αὐτοῖς ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον μικρόν, ἕως οὗ πληρώσονται καὶ οἱ σύνδουλοι αὐτῶν καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, οἱ μέλλοντες ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί.

Deinde aſpexi quũ ape- 12
ruiſſet ſigillũ ſextũ, & ecce
terræmotus magnus fa-
ctus eſt: & ſol factus eſt
niger vt ſaccus cilicinus,
& luna tota facta eſt vt
ſanguis:

Καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἕκτην, καὶ ἰδοὺ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, καὶ ὁ ἥλιος ἐγένετο μέλας ὡς σάκκος τρίχινος, καὶ ἡ σελήνη ἐγένετο ὡς αἷμα.

Et ſtellæ è cælo cecide- 13
runt in terram, ſicut ficus
abiicit groſſos ſuos quũ
vento magno cõcutitur.

Καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσαν εἰς τὴν γῆν, ὡς συκῆ βάλλει τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, ὑπὸ μεγάλου ἀνέμου σειομένη.

Et cælũ abſceſſit ſicut li- 14
ber qui conuoluitur: &
omnes montes & inſulæ
è ſuis locis motæ ſunt:

Καὶ οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη ὡς βιβλίον εἱλισσόμενον, καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν.

Et reges terræ, proce- 15
res, & diuites, & tribuni,
& potentes, omnéſque tũ
ſerui tum ingenui abſcõ-
derunt ſe in ſpeluncis &
in petris montium:

Καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ μεγιστᾶνες, καὶ οἱ πλούσιοι, καὶ οἱ χιλίαρχοι, καὶ οἱ δυνατοί, καὶ πᾶς δοῦλος καὶ πᾶς ἐλεύθερος ἔκρυψαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς πέτρας τῶν ὀρέων.

Eſa.2.19 Oſe.10.8 Luc.23.30

Et dixerunt montibus 16
& petris, || Cadite ſuper
nos, abſcondite nos à cõ-
ſpectu eius qui inſidet
throno, & ab ira Agni:

Καὶ λέγουσι τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς πέτραις, Πέσετε ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ κρύψατε ἡμᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ ἀρνίου.

Nam venit dies ille ma- 17
gnus iræ illius: & quis po-
terit ſtare?

Ὅτι ἦλθεν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ· καὶ τίς δύναται σταθῆναι;

CAP. VII.

Κεφάλαιον ζ.

POſtea vidi quatuor 1
Angelos inſiſtentes
quatuor angulis ter-
ræ, tenentes quatuor ven
tos terræ, ne flaret vẽtus
ſuper terram, neque ſu-
per mare, neque in vllam
arborem.

ΚΑΙ μετὰ ταῦτα εἶδον τέσσαρας ἀγγέλους ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς, ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος ἐπὶ τῆς γῆς, μήτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μήτε ἐπὶ πᾶν δένδρον.

2 Καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἀναβαίνοντα
ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου, ἔχοντα σφραγῖδα
Θεοῦ ζῶντος· καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ
τοῖς τέσσαρσιν ἀγγέλοις οἷς ἐδόθη αὐτοῖς
ἀδικῆσαι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν,

3 Λέγων, Μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν, μήτε
τὴν θάλασσαν, μήτε τὰ δένδρα, ἄχρις
οὗ σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

4 Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφρα-
γισμένων· ρμδ' χιλιάδες ἐσφραγι-
σμένοι ἐκ πάσης φυλῆς υἱῶν Ἰσραήλ.

5 Ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ιβ' χιλιάδες ἐσφρα-
γισμένοι· ἐκ φυλῆς Ῥουβὴν, ιβ' χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Γάδ, ιβ' χι-
λιάδες ἐσφραγισμένοι·

6 Ἐκ φυλῆς Ἀσὴρ, ιβ' χιλιάδες ἐσφρα-
γισμένοι· ἐκ φυλῆς Νεφθαλεὶμ, ιβ' χι-
λιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Μα-
νασσῆ, ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι·

7 Ἐκ φυλῆς Συμεὼν, ιβ' χιλιάδες ἐ-
σφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Λευΐ, ιβ' χι-
λιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Ἰσα-
χὰρ, ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι.

8 Ἐκ φυλῆς Ζαβουλὼν, ιβ' χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Ἰωσὴφ, ιβ'
χιλιάδες ἐσφραγισμένοι· ἐκ φυλῆς Βεν-
ιαμὶν, ιβ' χιλιάδες ἐσφραγισμένοι.

9 Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὄχλος
πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἠδύ-
νατο, ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ φυλῶν καὶ
λαῶν καὶ γλωσσῶν, ἑστῶτες ἐνώπιον τοῦ
θρόνου καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, περιβεβλη-
μένοι στολὰς λευκάς· καὶ φοίνικες ἐν ταῖς
χερσὶν αὐτῶν.

10 Καὶ κράζοντες φωνῇ μεγάλῃ, λέγοντες,

2 Et vidi alterum Ange-
lum ascendẽtem ab ortu
solis, habentem sigillum
Dei viui: qui clamauit vo
ce magna quatuor Ange-
lis quibus datum est no-
cere terræ & mari,

3 Dicens, Ne nocete ter-
ræ, neque mari, neque ar
borib9, quoadusque ob-
signemus seruos Dei no-
stri in frontibus suis.

4 Et audiui numerũ obsi
gnatorũ: centum quadra
gintaquatuor millia *erãt*
obsignata ex omnibus tri
bubus filiorum Israel.

5 Ex tribu Iuda, duode-
cies mille obsignata: ex
tribu Ruben, duodecies
mille obsignata: ex tribu
Gad, duodecies mille ob-
signata:

6 Ex tribu Aser, duode-
cies mille obsignata: ex
tribu Nephthali, duode-
cies mille obsignata: ex
tribu Manasse, duodecies
mille obsignata:

7 Ex tribu Simeon, duo-
decies mille obsignata:
ex tribu Leui, duodecies
mille obsignata: ex tribu
Issachar, duodecies mille
obsignata:

8 Ex tribu Zabulon, duo-
decies mille obsignata: ex
tribu Ioseph, duodecies
mille obsignata: ex tribu
Beniamin, duodecies mil
le obsignata.

9 Postea aspexi, & ecce,
aderat turba multa, quã
numerare nemo possit,
ex omnibus gentibus &
tribubus & populis & lin
guis: stabántq; ante thro
nũ & in conspectu Agni,
amicti stolis albis: & pal-
mæ in manibus eorum.

10 Et clamabant vo-
ce magna, dicentes,

Salus à Deo nostro *est*, sedente super thronum & *ab* Agno.

Ἡ σωτηρία τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῷ ἀρνίῳ.

Omnes autem Angeli stabant in circuitu throni & senũ & quatuor animalium: & procubuerunt in conspectu throni in facies suas, & adorarunt Deum,

11 Καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι εἱστήκεσαν κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ θρόνου ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ,

Dicentes, Amen: benedictio, & gloria, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & robur Deo nostro in secula seculorum. Amen.

12 Λέγοντες, Ἀμήν· ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Tum me compellauit vnus ex senibus, dicẽs mihi, Isti qui amicti sunt stolis albis, quínam sunt, & vnde venerunt?

13 Καὶ ἀπεκρίθη εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων, λέγων μοι, Οὗτοι οἱ περιβεβλημένοι τὰς στολὰς τὰς λευκάς, τίνες εἰσί, καὶ πόθεν ἦλθον;

Et dixi ei, Domine, tu nosti. Et dixit mihi, Hi sunt qui venerũt ex afflictione magna: & lauerũt stolas suas, ac dealbarunt in sanguine Agni.

Καὶ εἴρηκα αὐτῷ, Κύριε σὺ οἶδας.
14 Καὶ εἶπέ μοι, Οὗτοί εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης· καὶ ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν, καὶ ἐλεύκαναν στολὰς αὐτῶν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου.

Ideo sunt ante thronũ Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui insidet throno, habitabit cum eis.

15 Διὰ τοῦτό εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ· καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, σκηνώσει ἐπ' αὐτούς.

Esa.49.10

‖Non esurient amplius neque sitiẽt amplius, nec in eos incidet sol neque vllus æstus.

16 Οὐ πεινάσουσιν ἔτι, οὐδὲ διψήσουσιν ἔτι, οὐδὲ μὴ πέσῃ ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος, οὐδὲ πᾶν καῦμα.

Esa.25.8
infra,21.4

Quoniam Agnus qui in medio throni est, pascet eos, & deducet ad viuos fontes aquarum: ‖& abstersurus est Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.

17 Ὅτι τὸ ἀρνίον τὸ ἀνὰ μέσον τοῦ θρόνου ποιμανεῖ αὐτούς, καὶ ὁδηγήσει αὐτοὺς ἐπὶ ζώσας πηγὰς ὑδάτων· καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

CAP. VIII.

Κεφάλαιον η.

Porro quum aperuisset sigillum septimũ, factum est silentiũ in cælo, media ferme hora.

1 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἑβδόμην, ἐγένετο σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἡμιώριον.

Καὶ εἶδον τοὺς ἑπτὰ ἀγγέλους, οἳ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἑστήκασι· καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑπτὰ σάλπιγγες.

2 Et vidi septem illos Angelos qui adstant coram Deo, quibus datæ sunt septem tubæ.

Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἔχων λιβανωτὸν χρυσοῦν· καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν τὸ ἐνώπιον τοῦ θρόνου.

3 Tum alius Angelus venit, & stetit ante arā, habēs thuribulum aureum: & dati sūt ei suffitus multi, vt offerret cum precibus Sāctorum omnium, super altare aureū quod est ante thronum.

Καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων, ἐκ χειρὸς τοῦ ἀγγέλου, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

4 Ascendit autem fumus suffituum *cum* precibus Sanctorum, è manu Angeli ad conspectum Dei.

Καὶ εἴληφεν ὁ ἄγγελος τὸν λιβανωτὸν, καὶ ἐγέμισεν αὐτὸν ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν· καὶ ἐγένοντο φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ σεισμός.

5 Deinde accepit Angelus thuribulum, & impleuit illud igne altaris, abiecitque in terrā: & facta sunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus.

Καὶ οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχοντες τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας, ἡτοίμασαν ἑαυτοὺς ἵνα σαλπίσωσι.

6 Et septem Angeli qui habebant septem tubas, præparauerunt se vt clangerent.

Καὶ ὁ πρῶτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ μεμιγμένα αἵματι, καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν· καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη, καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη.

7 Primus igitur Angelus clanxit, & facta est grādo & ignis, mista sanguine, proiectáque sunt in terrā: & tertia pars arborū exusta est, & omne fœnum viride exustum.

Καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ὡς ὄρος μέγα πυρὶ καιόμενον ἐβλήθη εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ἐγένετο τὸ τρίτον τῆς θαλάσσης, αἷμα.

8 Deinde secundus Anlus clanxit, & quasi mōs magnus igne ardens proiectus est in mare: factáque est tertia pars maris, sanguis.

Καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ, τὰ ἔχοντα ψυχάς· καὶ τὸ τρίτον τῶν πλοίων διεφθάρη.

9 Et mortua est tertia pars creaturarum quæ erant in mari, animantia *dico*: & tertia pars nauiū perierunt.

Καὶ ὁ τρίτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀστὴρ μέγας καιόμενος ὡς λαμπὰς, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν, καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς ὑδάτων.

10 Tum Angelus tertius clanxit, & cecidit è cælo stella magna, ardens velut fax, cecidítq; in tertiā partem fluminum, & in fontes aquarum.

Nomen autẽ stellæ dicitur Absinthiũ: versa est igitur tertia pars aquarũ in absinthium: & multi homines mortui sunt ex aquis, ꝙ amarę factę essẽt.

11 Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος λέγεται Ἄ-
ψινθος· καὶ γίνεται τὸ τρίτον τῶν ὑδάτων
εἰς ἄψινθον, καὶ πολλοὶ ἀνθρώπων ἀπέ-
θανον ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν.

Deinde quart⁹ Angelus clãxit, & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum: ita vt obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.

12 Καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐσάλπισε,
καὶ ἐπλήγη τὸ τρίτον τοῦ ἡλίου καὶ τὸ
τρίτον τῆς σελήνης καὶ τὸ τρίτον τῶν
ἀστέρων· ἵνα σκοτισθῇ τὸ τρίτον αὐτῶν, καὶ
ἡ ἡμέρα μὴ φαίνῃ τὸ τρίτον αὐτῆς, καὶ
ἡ νὺξ ὁμοίως.

Et vidi, & audiui vnũ Angelum volantem per medium cæli, dicentẽ voce magna, Væ, væ, væ incolis terræ, à reliquis sonis tubæ trium illorũ Angelorum qui clangent.

13 Καὶ εἶδον, καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἀγγέλου
πετωμένου ἐν μεσουρανήματι, λέγον-
τος φωνῇ μεγάλῃ, Οὐαὶ οὐαὶ οὐαὶ τοῖς
κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκ τῶν λοιπῶν
φωνῶν τῆς σάλπιγγος τῶν τριῶν ἀγγέ-
λων τῶν μελλόντων σαλπίζειν.

CAP. IX.

Κεφάλαιον θ

TVm quintus Angelus clanxit, & vidi stellam è cælo cecidisse in terram, cui data est clauis putei abyssi.

1 ΚΑΙ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐσάλπισε,
καὶ εἶδον ἀστέρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πε-
πτωκότα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ
κλεὶς τοῦ φρέατος τῆς ἀβύσσου.

Aperuit igitur puteum abyssi: & ascendit fumus putei vt fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aer à fumo putei.

2 Καὶ ἤνοιξε τὸ φρέαρ τῆς ἀβύσσου· καὶ
ἀνέβη καπνὸς ἐκ τοῦ φρέατος ὡς καπνὸς
καμίνου μεγάλης· καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος
καὶ ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ φρέατος.

Ex fumo autẽ exierunt locustæ in terrã: dataq; est illis potestas qualem habẽt potestatem terrestres scorpii.

3 Καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀ-
κρίδες εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐ-
ταῖς ἐξουσία ὡς ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ
σκορπίοι τῆς γῆς.

Et ipsis est dictũ ne læderent gramen terræ, neque viride quicquã, neque vllam arborem: sed tantùm homines qui nõ habent signũ Dei in frontibus suis.

4 Καὶ ἐρρέθη αὐταῖς ἵνα μὴ ἀδικήσω-
σι τὸν χόρτον τῆς γῆς, οὐδὲ πᾶν χλω-
ρὸν, οὐδὲ πᾶν δένδρον· εἰ μὴ τοὺς ἀνθρώ-
πους μόνους οἵτινες οὐκ ἔχουσι τὴν σφραγῖ-
δα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

Datum autem est eis non vt occidant eos, sed vt crucientur *illi* menses

5 Καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἵνα μὴ ἀποκτεί-
νωσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα βασανισθῶσι μῆνας

πέντε· καὶ ὁ βασανισμὸς αὐτῶν ὡς βασανισμὸς σκορπίου, ὅταν παίσῃ ἄνθρωπον.

Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον, καὶ οὐχ εὑρήσουσιν αὐτόν· καὶ ἐπιθυμήσουσιν ἀποθανεῖν, καὶ φεύξεται ὁ θάνατος ἀπ' αὐτῶν.

Καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἀκρίδων ὅμοια ἵπποις ἡτοιμασμένοις εἰς πόλεμον· καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ὡς στέφανοι ὅμοιοι χρυσῷ, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ὡς πρόσωπα ἀνθρώπων.

Καὶ εἶχον τρίχας ὡς τρίχας γυναικῶν, καὶ οἱ ὀδόντες αὐτῶν ὡς λεόντων ἦσαν.

Καὶ εἶχον θώρακας ὡς θώρακας σιδηροῦς· καὶ ἡ φωνὴ τῶν πτερύγων αὐτῶν ὡς φωνὴ ἁρμάτων, ἵππων πολλῶν τρεχόντων εἰς πόλεμον.

Καὶ ἔχουσιν οὐρὰς ὁμοίας σκορπίοις, καὶ κέντρα ἦν ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν· καὶ ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἀδικῆσαι τοὺς ἀνθρώπους μῆνας πέντε.

Καὶ ἔχουσιν ἐφ' αὐτῶν βασιλέα τὸν ἄγγελον τῆς ἀβύσσου· ὄνομα αὐτῷ Ἑβραϊστὶ Ἀβαδδών, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὄνομα ἔχει Ἀπολλύων.

Ἡ οὐαὶ ἡ μία ἀπῆλθεν, ἰδοὺ ἔρχονται ἔτι δύο οὐαὶ μετὰ ταῦτα.

Καὶ ὁ ἕκτος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἤκουσα φωνὴν μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ χρυσοῦ τοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ,

Λέγουσαν τῷ ἕκτῳ ἀγγέλῳ ὃς εἶχε τὴν σάλπιγγα, Λῦσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς δεδεμένους ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ μεγάλῳ Εὐφράτῃ.

quinque, sitque cruciatus
eorum vt cruciatus scor-
pii quum percusserit ho-
minem.

6 ||Itaque per eos dies ho Suprà, 6.16
mines quærent mortem, esa.2.19
sed non inuenient eam: ose.10.8
& desiderabunt mori, sed
fugiet mors ab eis.

7 || Figuræ autem locu- sapient. 16.9
starũ similes *erant* equis
paratis ad præliũ: *erántq;*
super capita earum tan-
quam coronæ similes au
ro, & facies earum vt fa-
cies hominum.

8 Et habebant capillos vt
capillos mulierum: & dé-
tes earũ vt leonũ erant.

9 Habebãt etiã loricas vt
loricas ferreas: & sonitus
alarũ ipsarum vt sonitus
curruũ, equis multis cur-
rentibus ad bellum.

10 Sed & habebant cau-
das similes scorpionum,
erántque aculei in caudis
earum: & earum potestas
erat nocere hominibus
menses quinque.

11 Habent autem sibi im-
positum regem, Angelũ
abyssi, cui nomé Hebrai-
cè Abaddon, Græcè auté
Apollyon, *id est perdens.*

12 Væ vnum abiit, & ecce
veniunt adhuc duo væ
postea.

13 Tum sextus Angelus
clanxit, & audiui vocem
quãdam ex quatuor cor-
nibus altaris aurei, quod
est ante oculos Dei,

14 Dicenté sexto Angelo
qui habebat tubam, Sol-
ue quatuor illos Angelos
vinctos ad magnum Eu-
phratis flumen.

15 Soluti sunt igitur quatuor illi Angeli, parati ad horam & diem & mẽsem & annum, vt occidãt tertiam partem hominum.

Καὶ ἐλύθησαν οἱ τέσσαρες ἄγγελοι οἱ ἡτοιμασμένοι εἰς τὴν ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτόν, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων.

16 Erátque numerus equestris exercitus bis millies centena millia: nam audiui numerum eorum.

Καὶ ὁ ἀριθμὸς στρατευμάτων τοῦ ἱππικοῦ, δύο μυριάδες μυριάδων· καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν.

17 Itémq; vidi equos per visionem: & ipsorum sessores habentes thoraces igneos & hyacinthinos & sulphureos: erant autẽ capita equorum vt capita leonũ: & ex ore ipsorum prodibat ignis, & fumus, & sulphur.

Καὶ οὕτως εἶδον τοὺς ἵππους ἐν τῇ ὁράσει, καὶ τοὺς καθημένους ἐπ' αὐτῶν, ἔχοντας θώρακας πυρίνους καὶ ὑακινθίνους καὶ θειώδεις· καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἵππων ὡς κεφαλαὶ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν ἐκπορεύεται πῦρ καὶ καπνὸς καὶ θεῖον.

18 Ab his tribus occisa est tertia pars hominum, *nẽpe* ab igne, & fumo, & sulphure, quæ prodibant ex ore ipsorum.

Ὑπὸ τῶν τριῶν τούτων ἀπεκτάνθησαν τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ πυρὸς καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ καὶ ἐκ τοῦ θείου τοῦ ἐκπορευομένου ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν.

19 Potestas enim eorum in ore eorũ est, & in caudis eorum. nã caudæ eorum similes sunt serpentibus, habentes capita per quæ nocent.

Αἱ γὰρ ἐξουσίαι αὐτῶν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν εἰσιν. αἱ γὰρ οὐραὶ αὐτῶν ὅμοιαι ὄφεσιν, ἔχουσαι κεφαλάς, καὶ ἐν αὐταῖς ἀδικοῦσι.

20 Porro reliqui homines qui nõ sunt occisi his plagis, nõ resipuerunt ab operibus manuum suarũ, vt ne adorarẽt dæmonia ||& simulacra aurea & argentea & ærea & lapidea & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare:

Psal.115.4. & 133.15

Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οἳ οὐκ ἀπεκτάνθησαν ἐν ταῖς πληγαῖς ταύταις, οὔτε μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἵνα μὴ προσκυνήσωσι τὰ δαιμόνια καὶ εἴδωλα τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χαλκᾶ καὶ τὰ λίθινα καὶ τὰ ξύλινα, ἃ οὔτε βλέπειν δύναται, οὔτε ἀκούειν, οὔτε περιπατεῖν·

Neque resipuerunt ab
21 homicidiis suis, neque à veneficiis suis, neque à scortatione sua, neque à furtis suis.

Καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν φόνων αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν φαρμακειῶν αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῆς πορνείας αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν κλεμμάτων αὐτῶν.

CAP. X.

TVm vidi alium An-
1 gelũ fortẽ descẽdẽtem de cælo, ami-

Κεφάλαιον ι.

ΚΑΙ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, περι-

βεβλημένον νεφέλην· καὶ ἶρις ἐπὶ τῆς κε-
φαλῆς, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος,
καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς στύλοι πυρός.

Καὶ εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βιβλα-
ρίδιον ἀνεῳγμένον· καὶ ἔθηκε τὸν πόδα
αὐτοῦ τὸν δεξιὸν ἐπὶ τὴν θάλασσαν, τὸν
δὲ εὐώνυμον, ἐπὶ τὴν γῆν·

Καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ ὥσπερ
λέων μυκᾶται· καὶ ὅτε ἔκραξεν, ἐλάλησαν
αἱ ἑπτὰ βρονταὶ τὰς ἑαυτῶν φωνάς.

Καὶ ὅτε ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ
τὰς φωνὰς ἑαυτῶν, ἤμελλον γράφειν· καὶ
ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσάν
μοι, Σφράγισον ἃ ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ
βρονταὶ, καὶ μὴ ταῦτα γράψῃς.

Καὶ ὁ ἄγγελος ὃν εἶδον ἑστῶτα ἐπὶ
τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἦρε τὴν
χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν,

Καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰ-
ῶνας τῶν αἰώνων, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν
καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν
αὐτῇ, καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ ἐν αὐ-
τῇ, ὅτι χρόνος οὐκ ἔσται ἔτι·

Ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς φωνῆς τοῦ
ἑβδόμου ἀγγέλου, ὅταν μέλλῃ σαλπί-
ζειν, καὶ τελεσθῇ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ,
ὡς εὐηγγέλισε τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις τοῖς
προφήταις.

Καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα ἐκ τοῦ οὐρα-
νοῦ, πάλιν λαλοῦσα μετ' ἐμοῦ, καὶ λέ-
γουσα, Ὕπαγε, λάβε τὸ βιβλαρίδιον τὸ
ἠνεῳγμένον ἐν τῇ χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ἑστῶ-
τος ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἄγγελον, λέ-
γων αὐτῷ, Δός μοι τὸ βιβλαρίδιον. Καὶ
λέγει μοι, Λάβε καὶ κατάφαγε αὐτό· καὶ

ctum nube, in cuius capi-
te erat iris: facies autẽ e-
ius *erat* vt sol, & pedes e-
ius vt columnæ igneæ.

2 Habebátque in manu
sua libellum apertum: &
posuit pedem suum de-
xtrũ super mare, sinistrũ
autem super terram.

3 Clamauítque voce ma-
gna, sicut leo rugit: & quũ
clamasset, loquuta sunt
septẽ tonitrua voces suas.

4 Et quum loquuta fuis-
sent septem tonitrua vo-
ces suas, ego scripturus e-
ram: sed audiui vocẽ dè
cælo dicentem mihi, Ob-
signa quæ loquuta sunt
septem tonitrua, & ne ea
scribas.

5 Et Angelus quem vidi
stantem super mare & su
per terram, sustulit ma-
num suam ad cælum,

6 Et iurauit per eum qui
viuit in secula seculorũ,
qui creauit cælum & ea
quæ sunt in eo, & terram
& ea quæ in ea sunt, &
mare & ea quę in eo sunt,
tempus nõ fore amplius:

7 Sed in diebus vocis se-
ptimi Angeli, quũ cœpe-
rit clangere, consummã-
dum esse mysterium Dei,
sicut annuntiauit seruis
suis prophetis.

8 Et vox quam audierã è
cælo, rursum loquuta est
mecũ, & dixit, Abi & ac-
cipe libellum illũ apertũ
qui est in manu Angeli
stantis super mare & su-
per terram.

9 Abii igitur ad Angelũ,
dicens ei vt daret mihi
libellum. Et dixit mihi,
Accipe & deuora eum: &

amaritudinem adferet vẽtri tuo, sed in ore tuo erit dulcis tanquam mel.

πικρανεῖ σου τὴν κοιλίαν, ἀλλ' ἐν τῷ στόματί σου ἔσται γλυκὺ ὡς μέλι.

Accepi igitur libellum è manu Angeli, & deuoraui eum: erátque in ore meo dulcis tãquam mel: sed quum deuorassem eũ, amaruit venter meus.

10 Καὶ ἔλαβον τὸ βιβλαρίδιον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγγέλου, καὶ κατέφαγον αὐτό· καὶ ἦν ἐν τῷ στόματί μου ὡς μέλι, γλυκύ· καὶ ὅτε ἔφαγον αὐτό, ἐπικράνθη ἡ κοιλία μου.

Tum dixit mihi, Oportet te iterum prophetare coram populis, gentibus, linguis, & regib⁹ multis.

11 Καὶ λέγει μοι, Δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι ἐπὶ λαοῖς καὶ ἔθνεσι καὶ γλώσσαις καὶ βασιλεῦσι πολλοῖς.

CAP. XI.

Κεφάλαιον ια.

Datus est autem mihi calamus similis virgæ: adstitítque Angelus, dicens, Surge, & metire templum Dei & altare, & eos qui adorãt in eo.

1 ΚΑΙ ἐδόθη μοι κάλαμος ὅμοιος ῥάβδῳ· καὶ ὁ ἄγγελος εἱστήκει, λέγων, Ἔγειραι, καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ.

Sed atrium quod extra templum est exclude, & ne metiaris illud: nã datum est Gentibus: & Vrbem sanctam calcabunt mensibus quadraginta-duobus.

2 Καὶ τὴν αὐλὴν τὴν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἔκβαλε ἔξω, καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς, ὅτι ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι· καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν πατήσουσι μῆνας τεσσαράκοντα δύο.

Sed dabo illam duob⁹ testibus meis, qui prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.

3 Καὶ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσί μου, καὶ προφητεύσουσιν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα, περιβεβλημένοι σάκκοις.

Hi sunt duæ illæ oleæ & duo candelabra in cõspectu Domini terræ posita.

4 Οὗτοί εἰσιν αἱ δύο ἐλαῖαι, καὶ δύο λυχνίαι αἱ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῆς γῆς ἑστῶσαι.

Quòd siquis velit eis nocere, ignis prodit ex ore ipsorum qui deuoret inimicos eorum: nam siquis velit eis nocere, ita oportet eum occidi.

5 Καὶ εἴ τις αὐτοὺς θέλῃ ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν· καὶ εἴ τις αὐτοὺς θέλῃ ἀδικῆσαι, οὕτω δεῖ αὐτὸν ἀποκτανθῆναι.

Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem

6 Οὗτοι ἔχουσιν ἐξουσίαν κλεῖσαι τὸν οὐρανόν, ἵνα μὴ βρέχῃ ὑετὸς ἐν ἡμέραις αὐτῶν τῆς προφητείας· καὶ ἐξουσίαν

ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, στρέφειν αὐτὰ εἰς αἷμα, καὶ πατάξαι τὴν γῆν πάσῃ πληγῇ, ὁσάκις ἐὰν θελήσωσι.

Καὶ ὅταν τελέσωσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν, τὸ θηρίον τὸ ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου ποιήσει πόλεμον μετ' αὐτῶν, καὶ νικήσει αὐτοὺς, καὶ ἀποκτενεῖ αὐτούς.

Καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας πόλεως τῆς μεγάλης, ἥτις καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καὶ Αἴγυπτος, ὅπου καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη.

Καὶ βλέψουσιν ἐκ τῶν λαῶν καὶ φυλῶν καὶ γλωσσῶν καὶ ἐθνῶν τὰ πτώματα αὐτῶν ἡμέρας τρεῖς καὶ ἥμισυ, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν οὐκ ἀφήσουσι τεθῆναι εἰς μνήματα.

Καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς χαροῦσιν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ εὐφρανθήσονται· καὶ δῶρα πέμψουσιν ἀλλήλοις, ὅτι οὗτοι οἱ δύο προφῆται ἐβασάνισαν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς.

Καὶ μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ ἥμισυ, πνεῦμα ζωῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσῆλθεν ἐπ' αὐτούς· καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ φόβος μέγας ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς θεωροῦντας αὐτούς.

Καὶ ἤκουσαν φωνὴν μεγάλην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσαν αὐτοῖς, Ἀνάβητε ὧδε. Καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ νεφέλῃ· καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν.

Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας, καὶ τὸ δέκατον τῆς πόλεως ἔπεσε, καὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῷ σεισμῷ ὀνόματα ἀνθρώπων χιλιάδες ἑπτά· καὶ οἱ λοιποὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν δόξαν τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ.

habent super aquas, con
uertendi eas in sanguinẽ:
& percutiendi terram o-
mni plaga quotiescũque
voluerint.
7 Porro quum finierint
suum testimoniũ, bestia
ascendens ex abysso, geret
aduersus eos bellũ, & vin
cet eos, & occidet eos.
8 Et cadauera eorum ia-
cebũt in plateis vrbis ma
gnæ, quæ vocatur spiri-
tualiter Sodoma & Ægy
ptus, vbi & Dominus no
ster crucifixus est.
9 Et videbũt *homines* ex
tribubus & populis & lin
guis & gentibus cadauera
eorum per tres dies & di-
midium, & cadauera eo-
rum non sinent poni in
monumentis.
10 Et incolæ terræ gaude
bunt super illis, & lætabũ
tur: & munera mittent a-
lii aliis, quòd hi duo Pro
phetæ cruciarint terræ
incolas.
11 Sed post dies tres & di
midiũ spiritus vitæ à Deo
prodiens ingredietur in il
los: stabúntque *erecti* in
pedes suos, & timor ma-
gnus cadet super eos qui
ipsos spectarunt.
12 Deinde audierunt vo-
cem magnam de cælo, di
centem ipsis, Ascendite
huc. Ascenderúntque in
cælum per nubẽ: & vide-
runt illos inimici eorũ.
13 Factúsque est in illa ho
ra terræmotus magnus,
& decima pars Vrbis ceci
dit, & occisa sũt in terræ-
motu capita hominũ se-
pties mille: & reliqui ter-
riti sunt, & dederunt glo
riam Deo cæli.

14 Væ secundum abiit, & ecce væ tertium veniet citó.

Ἡ οὐαὶ ἡ δευτέρα ἀπῆλθεν, ἰδοὺ ἡ οὐαὶ ἡ τρίτη ἔρχεται ταχύ.

15 Septimus igitur Angelus clanxit, & factæ sunt voces magnæ in cælo: dicentes, Facta sunt regna mundi, *regna* Domini nostri, & Christi eius, qui regnabit in secula seculorũ.

Καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐγένοντο φωναὶ μεγάλαι ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγουσαι, Ἐγένοντο αἱ βασιλεῖαι τοῦ κόσμου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

16 Tum vigintiquatuor illi Senes qui in conspectu Dei sedēt in sedilib⁹ suis, ociderunt in facies suas, & adorarunt Deum,

Καὶ οἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες πρεσβύτεροι οἱ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καθήμενοι ἐπὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν, ἔπεσαν ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ,

17 Dicentes, Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, Qui es, & Qui eras, & Qui venturus es: quia adeptus es potestatem tuam magnam, & regnum iniuisti:

Λέγοντες, Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος· ὅτι εἴληφας τὴν δύναμίν σου τὴν μεγάλην, καὶ ἐβασίλευσας·

18 Et iratæ sunt Gētes, & aduenit ira tua: & tēpus mortuorum, vt iudicentur, & des præmium seruis tuis prophetis, & sanctis, & timentibus nomē tuum, paruis & magnis: & perdas eos qui perdũt terram.

Καὶ τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν, καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου, καὶ ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν, κριθῆναι, καὶ δοῦναι τὸν μισθὸν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς μεγάλοις· καὶ διαφθεῖραι τοὺς διαφθείροντας τὴν γῆν.

19 Tunc apertum est templum Dei in cęlo, & visa est Arca fœderis eius in templo eius: & facta sunt fulgura & voces, & tonitrua, & terræmotus, & grando magna.

Καὶ ἠνοίγη ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ· καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ σεισμὸς καὶ χάλαζα μεγάλη.

CAP. XII.

Κεφάλαιον ιβ

1 Visum est autem signum magnum in cælo: Mulier amicta sole, sub cuius pedib⁹ erat luna, & in capite corona stellarum duodecim:

ΚΑΙ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ· γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον, καὶ ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος ἀστέρων δώδεκα·

Καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, κράζει ὠδίνουσα, καὶ βασανιζομένη τεκεῖν.

2 Vterum ferens, clamabat parturiens, & cruciabatur vt pareret.

Καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἰδοὺ δράκων μέγας πυῤῥὸς, ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα· καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ διαδήματα ἑπτά.

3 Visum est autem aliud signum in cælo, & ecce, *adfuit* draco magnus rufus, habens capita septem & cornua decem: & in capitibus suis diademata septem.

Καὶ ἡ οὐρὰ αὐτοῦ σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν. καὶ ὁ δράκων ἕστηκεν ἐνώπιον τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν, ἵνα ὅταν τέκῃ, τὸ τέκνον αὐτῆς καταφάγῃ.

4 Cuius cauda trahebat tertiam partem stellarũ cæli, quas abiecit in terrã. stetit autem is draco ante mulierem parituram, vt quum peperisset, filium eius deuoraret.

Καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄῤῥενα, ὃς μέλλει ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ· καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ.

5 Peperit autem filium masculũ, recturũ omnes Gentes virga ferrea: & raptus est Filius eius ad Deũ & *ad* Thronum eius.

Καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἔχει τόπον ἡτοιμασμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐκεῖ τρέφωσιν αὐτὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα.

6 Mulier verò fugit in solitudinẽ, vbi habet locum paratum à Deo, vt illic pascant eam diebus mille ducentis sexaginta.

Καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν κατὰ τοῦ δράκοντος, καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησε, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ·

7 Et factum est prælium in cælo: Michael & Angeli eius præliabantur cũ dracone, & draco pugnabat & Angeli eius:

Καὶ οὐκ ἴσχυσαν, οὔτε τόπος εὑρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ.

8 Sed non obtinuerunt, neque locus eorum amplius inuetus est in cęlo.

Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος, καὶ ὁ Σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν· καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετ᾽ αὐτοῦ ἐβλήθησαν.

9 Et proiect⁹ est draco ille magnus, serpẽs ille antiquus q̃ vocatur diabolus & Satanas, qui seducit totũ terrarũ orbẽ: ꝓiect⁹, *inquã*, est in terrã, & Angeli ei⁹ cũ eo ꝓiecti sunt.

Καὶ ἤκουσα φωνὴν μεγάλην λέγουσαν ἐν τῷ οὐρανῷ, Ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ·

10 Et audiui vocem magnam dicentem in cęlo, Nũc facta est salus, & virtus, & regnũ Dei nostri, & potestas Christi eius:

quia deiectus est accusa-
tor fratrum nostrorum,
qui accusabat eos ante
conspectum Dei nostri
die ac nocte.

ὅτι κατεβλήθη ὁ κατήγορος τῶν ἀδελ-
φῶν ἡμῶν, ὁ κατηγορῶν αὐτῶν ἐνώπιον
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας καὶ νυκτός.

11 Sed ipsi vicerunt eum
propter sanguinem Agni
& propter sermonē testi-
monii sui: & animæ suæ
prodigi fuerunt vsque ad
mortem.

Καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷ-
μα τοῦ ἀρνίου, καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρ-
τυρείας αὐτῶν. καὶ οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυ-
χὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου.

12 Propterea lætamini cę-
li, & qui habitatis in eis.
Væ incolis terræ & ma-
ris: nā descendit diabolus
ad vos, iræ magnæ ple-
nus, vt qui sciat se paulu-
lum temporis habere.

Διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε οἱ οὐρανοὶ καὶ
οἱ ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες. Οὐαὶ τοῖς κα-
τοικοῦσι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν,
ὅτι κατέβη ὁ διάβολος πρὸς ὑμᾶς ἔ-
χων θυμὸν μέγαν, εἰδὼς ὅτι ὀλίγον
καιρὸν ἔχει.

13 Quū igitur vidisset dra
co se proiectū esse in ter-
ram, persequutus est mu-
lierem quæ pepererat ma
sculum.

Καὶ ὅτε εἶδεν ὁ δράκων ὅτι ἐβλήθη
εἰς τὴν γῆν, ἐδίωξε τὴν γυναῖκα ἥτις
ἔτεκε τὸν ἄρρενα.

14 Sed datæ sunt mulieri
alæ duæ aquilæ magnæ,
vt volet à conspectu ser-
pentis in desertum, in lo
cum suum, vbi alitur per
tempus & tempora, & di
midium temporis.

Καὶ ἐδόθησαν τῇ γυναικὶ δύο πτέ-
ρυγες τοῦ ἀετοῦ τοῦ μεγάλου, ἵνα πέτηται
εἰς τὴν ἔρημον εἰς τὸν τόπον αὐτῆς, ὅ-
που τρέφεται ἐκεῖ καιρὸν καὶ καιρούς,
καὶ ἥμισυ καιροῦ, ἀπὸ προσώπου τοῦ
ὄφεως.

15 Eiecit autem serpēs ex
ore suo post mulierem,
aquam tāquam flumen,
vt eam faceret rapi à flu-
mine:

Καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις ὀπίσω τῆς γυ-
ναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς
ποταμόν· ἵνα ταύτην ποταμοφόρητον
ποιήσῃ.

16 Sed succurrit terra mu
lieri, aperuítque terra os
suum, & absorbuit flumē
quod eiecerat draco ex
ore suo.

Καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ γυναικί, καὶ
ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς καὶ κατέπιε
τὸν ποταμὸν ὃν ἔβαλεν ὁ δράκων ἐκ τοῦ
στόματος αὐτοῦ.

17 Iratus est igitur draco
aduersus mulierē: & abiit
vt gereret bellum cum re
liquis ex semine eius, cu-
stodientibus mādata Dei,
& habentibus testimo-
nium IESV Christi.

Καὶ ὠργίσθη ὁ δράκων ἐπὶ τῇ γυ-
ναικὶ, καὶ ἀπῆλθε ποιῆσαι πόλεμον
μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ σπέρματος αὐτῆς,
τῶν τηρούντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ,
καὶ ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ.

Καὶ ἐστάθην ἐπὶ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης.

18 Stetíque super arenam maris.

Κεφάλαιον ιγ.

CAP. XIII.

ΚΑΙ εἶδον ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον, ἔχον κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα· καὶ ἐπὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ δέκα διαδήματα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ ὄνομα βλασφημίας.

1 TVm vidi bestiam è mari ascendentem, quæ habebat capita septem & cornua decem: & super cornua eius erãt decẽ diademata, & super capita eius nomen blasphemiæ.

Καὶ τὸ θηρίον ὃ εἶδον ἦν ὅμοιον παρδάλει, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς ἄρκτου, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς στόμα λέοντος· καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ καὶ ἐξουσίαν μεγάλην.

2 Erátque hæc bestia quã vidi, similis pardo, & pedes eius vt pedes vrsi, & os eius vt os leonis: dedit autem ei draco virtutem suam, & thronum suũ, & potestatem magnam.

Καὶ εἶδον μίαν τῶν κεφαλῶν αὐτοῦ ὡς ἐσφαγμένην εἰς θάνατον· καὶ ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐθεραπεύθη, καὶ ἐθαύμασεν ὅλη ἡ γῆ ὀπίσω τοῦ θηρίου.

3 Et vidi vnum ex capitibus eius quasi lethaliter cæsum: sed ipsius plaga lethalis curata est: & admirans vniuersa terra sequuta est bestiam.

Καὶ προσεκύνησαν τὸν δράκοντα ὃς ἔδωκεν ἐξουσίαν τῷ θηρίῳ, καὶ προσεκύνησαν τὸ θηρίον, λέγοντες, Τίς ὅμοιος τῷ θηρίῳ; τίς δύναται πολεμῆσαι μετ' αὐτοῦ;

4 Et adorarunt draconẽ qui dedit potestatem bestiæ: & adorarunt bestiã, dicentes, Quis similis bestiæ? quis poterit pugnare cum ea?

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα λαλοῦν μεγάλα καὶ βλασφημίας, καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ποιῆσαι μῆνας τεσσαράκοντα δύο.

5 Datúmque est ei os loquens magna & blasphemias: & data est ei potestas agendi menses quadragintaduos.

Καὶ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς βλασφημίαν πρὸς τὸν Θεὸν, βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ σκηνοῦντας.

6 Aperuit igitur os suum ad blasphemiam aduersus Deum, vt conuitiis afficeret nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cælo habitant.

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ πόλεμον ποιῆσαι μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ νικῆσαι αὐτούς· καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ἐπὶ πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθνος.

7 Sed & datum est ei bellum gerere cum Sanctis, & eos vincere: & data est ei potestas in omnẽ tribum, & linguam, & gentem.

8 Itaque adorabunt eam omnes incolæ terræ, quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni illius mactati, *iam inde* à iactis mundi fundamẽtis.

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου ἐσφαγμένου, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

9 Siquis habet aurem, audiat.

Εἴ τις ἔχει οὖς, ἀκουσάτω.

10 Siquis in captiuitatem ducit, in captiuitatem abibit: ||ſiquis gladio occiderit, oportet eũ gladio occidi: hîc eſt patientia & fides Sanctorum.

Gen.9.6 mat.26.52

Εἴ τις αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει· εἴ τις ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτενεῖ, δεῖ αὐτὸν ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτανθῆναι. ὧδέ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πίστις τῶν ἁγίων.

11 Deinde vidi aliã beſtiã aſcendentẽ è terra, habentem cornua duo ſimilia Agni: ſed loquebatur vt draco.

Καὶ εἶδον ἄλλο θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τῆς γῆς, καὶ εἶχε κέρατα δύο ὅμοια ἀρνίῳ· καὶ ἐλάλει ὡς δράκων.

12 Ea verò poteſtatẽ prioris beſtiæ omnẽ exercet in conſpectu eius, & facit vt terra & ipſius incolæ adorent beſtiam illã primam, cuius curata fuerat plaga lethalis.

Καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρώτου θηρίου πᾶσαν ποιεῖ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ποιεῖ τὴν γῆν καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ ἵνα προσκυνήσωσι τὸ θηρίον τὸ πρῶτον, οὗ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

13 Edítque ſigna magna, adeò vt etiam ignem faciat è cælo deſcendere in terram in conſpectu hominum.

Καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἵνα καὶ πῦρ ποιῇ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν, ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

14 Et ſeducit incolas terræ, propter ſigna quæ datum eſt ei vt faciat in cõſpectu beſtiæ: dicens incolis terræ vt faciant imaginẽ beſtiæ quę gladio vulnerata fuit, ſed reuixit.

Καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὰ σημεῖα ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον τοῦ θηρίου· λέγων τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ ὃ ἔχει τὴν πληγὴν τῆς μαχαίρας, καὶ ἔζησε.

15 Datúmque eſt ei vt animaret imaginẽ beſtiæ, vt etiam loquatur imago beſtiæ, & faciat vt quicũque non adorarint imaginem beſtiæ, occidãtur.

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ δοῦναι πνεῦμα τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα καὶ λαλήσῃ ἡ εἰκὼν τοῦ θηρίου, καὶ ποιήσῃ, ὅσοι ἂν μὴ προσκυνήσωσι τὴν εἰκόνα τοῦ θηρίου, ἵνα ἀποκτανθῶσι·

16 Sed & facit vt omnes, parui & magni, diuites & paupe-

Καὶ ποιεῖ πάντας, τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτω

χούς, ϗ τοὺς ἐλευθέρους ϗ τοὺς δούλους, ἵνα
δώσῃ αὐτοῖς χάραγμα ἐπὶ τῆς χειρὸς αὐ-
τῶν τῆς δεξιᾶς, ἢ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

Καὶ ἵνα μήτις δύνηται ἀγοράσαι
ἢ πωλῆσαι, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, ἢ
τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνό-
ματος αὐτοῦ.

Ὧδε ἡ σοφία ἐστίν. ὁ ἔχων τὸν νοῦν,
ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου. ἀρι-
θμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστί· καὶ ὁ ἀριθμὸς
αὐτοῦ χξς΄.

Κεφάλαιον ιδ΄.

ΚΑΙ εἶδον, ϗ ἰδοὺ ἀρνίον ἑστηκὸς
ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ
ἑκατὸν τεσσαρακοντατέσσαρες χιλιά-
δες, ἔχουσαι τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γε-
γραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φω-
νὴν βροντῆς μεγάλης· ϗ φωνὴν ἤκουσα
κιθαρῳδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθά-
ραις αὐτῶν.

Καὶ ᾄδουσιν ὡς ᾠδὴν καινὴν ἐνώ-
πιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσά-
ρων ζώων, καὶ τῶν πρεσβυτέρων· ϗ οὐ-
δεὶς ἠδύνατο μαθεῖν τὴν ᾠδὴν εἰ μὴ
αἱ ἑκατὸν τεσσαρακοντατέσσαρες χι-
λιάδες, οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς.

Οὗτοί εἰσιν οἳ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμο-
λύνθησαν· παρθένοι γάρ εἰσιν· οὗτοί εἰσιν
οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἂν ὑπά-
γῃ. οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώ-
πων, ἀπαρχὴ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ.

Καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέ-
θη δόλος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν ἐνώπιον τοῦ
θρόνου τοῦ Θεοῦ.

res, liberi & serui accipiãt
characterem in manu sua
dextra, aut in frontibus
suis:

17 Et nequis possit emere
aut vendere, nisi qui ha-
beat characterem aut no-
men bestiæ, aut numerũ
nominis eius.

18 Hic sapientia est. Qui
intelligẽtia præditus est,
cõputet numerũ bestiæ.
numerus enim hominis
est: & numerus eius, sex-
centa sexagintasex.

CAP. XIIII.

1 TVm aspexi, & ecce,
aderat Agnus stans
super montẽ Sion,
& cum eo centũ quadra-
gintaquatuor millia, ha-
bentia nomen Patris eius
scriptũ in frontibus suis.

2 Et audiui vocem è cæ-
lo tãquam vocem aqua-
rum multarũ, & tãquam
sonum tonitrui magni:
& vocem audiui citharœ-
dorum pulsantium citha-
ras suas:

3 Et canentiũ quasi can-
ticum nouum ante thro-
num, & ante quatuor a-
nimalia, & Senes: neque
quisquam poterat disce-
re canticum illud nisi il-
la centum quadraginta-
quatuor millia, ii *videli-
cet* qui empti sunt è terra:

4 Hi sunt qui cum mulie-
ribus nõ sunt inquinati:
virgines enim sunt. hi se-
quuntur Agnum quocũ-
que ierit: hi empti sunt
ex hominibus, primitiæ
Deo & agno *sacræ*:

5 Et in quorum ore nõ
est inuentus dolus: sunt
enim inculpati ante thro
num Dei.

Deinde vidi alium Angelum volãtem per medium cæli, habentem Euangelium æternũ, vt euãgelizaret incolis terræ, & omni gẽti, & tribui, & linguæ, & populo:

6 Καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον πετώμενον ἐν μεσουρανήματι, ἔχοντα εὐαγγέλιον αἰώνιον, εὐαγγελίσαι τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ λαόν·

Dicentem magna voce, ||Timete Deum, & ei tribuite gloriam: nam venit hora iudicii eius: & adorate eum ||qui fecit cęlum & terram & mare & fontes aquarum.

Psal.145.6
Act.14.15

7 Λέγοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ, Φοβήθητε τὸν Θεὸν, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτοῦ· καὶ προσκυνήσατε τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ θάλασσαν καὶ πηγὰς ὑδάτων.

Et alius Angelus sequutus est, dicẽs, ||Cecidit cecidit Babylõ, vrbs illa magna, quia vinum iræ scortationis suæ potandum præbuit omnibus gentibus.

Esa.21.9
ierem.51.8
infrà,18.2

8 Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἠκολούθησε, λέγων, Ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλὼν, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πεπότικε πάντα ἔθνη.

Et tertius Angelus sequutus est illos, dicẽs voce magna, Siquis adorauerit bestiam & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua,

9 Καὶ τρίτος ἄγγελος ἠκολούθησεν αὐτοῖς, λέγων ἐν φωνῇ μεγάλῃ, Εἴ τις τὸ θηρίον προσκυνεῖ καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει χάραγμα ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ ἢ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ,

Bibet hic quoque ex vino iræ Dei, ex mero *inquam*, infuso in poculum iræ ipsius: & cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorũ sanctorum, & ante conspectum Agni.

10 Καὶ αὐτὸς πίεται ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ· καὶ βασανισθήσεται ἐν πυρὶ καὶ θείῳ ἐνώπιον τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου.

Et fumus cruciatus eorum ascẽdet in secula seculorum: nec habebunt requiẽ die nec nocte qui adorant bestiam & imaginem eius, & siquis acceperit characterem nominis eius.

11 Καὶ ὁ καπνὸς τοῦ βασανισμοῦ αὐτῶν ἀναβαίνει εἰς αἰῶνας αἰώνων· καὶ οὐκ ἔχουσιν ἀνάπαυσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἱ προσκυνοῦντες τὸ θηρίον καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ εἴ τις λαμβάνει τὸ χάραγμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

Hîc tolerantia sanctorũ est: hîc qui obseruant mandata Dei, & fidem Iesu.

12 Ὧδε ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστίν· ὧδε οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ.

13 Καὶ ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης μοι, γράψον, Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι. Ναὶ, λέγει τὸ πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν· τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν.

Tunc audiui vocem è cælo, dicentem mihi, Scribe, Beati posthac mortui, ii *inquã* qui Domini causa moriuntur. Etiam, dicit Spiritus: quoniam requiescũt à laboribus suis, & opera eorum sequuntur eos.

14 Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ νεφέλη λευκὴ, καὶ ἐπὶ τὴν νεφέλην καθήμενος ὅμοιος υἱῷ ἀνθρώπου, ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ δρέπανον ὀξύ.

Aspexi autem, & ecce *aderat* nubes candida: & super nubem sedebat *quidam* similis homini, habens in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.

15 Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ, κράζων ἐν μεγάλῃ φωνῇ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῆς νεφέλης, Πέμψον τὸ δρέπανόν σου, καὶ θέρισον· ὅτι ἦλθέ σοι ἡ ὥρα τοῦ θερίσαι· ὅτι ἐξηράνθη ὁ θερισμὸς τῆς γῆς.

Et alius Angelus prodiit è tẽplo, clamans voce magna ad eum qui insidebat nubi, || Mitte falcem tuam, & mete: quia venit tibi hora vt metas: nam aruit || messis terræ. *Ioelis 3.23* *Mat.3.39*

16 Καὶ ἔβαλεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν νεφέλην τὸ δρέπανον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἐθερίσθη ἡ γῆ.

Misit igitur is qui insidebat nubi falcem suam in terram: & demessa est terra.

17 Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἔχων καὶ αὐτὸς δρέπανον ὀξύ.

Tũ alius Angelus prodiit è templo quod est in cælo, habens & ipse falcẽ acutam.

18 Καὶ ἄλλος ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔχων ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πυρός· καὶ ἐφώνησε κραυγῇ μεγάλῃ τῷ ἔχοντι τὸ δρέπανον τὸ ὀξὺ, λέγων, Πέμψον σου τὸ δρέπανον τὸ ὀξὺ, καὶ τρύγησον τοὺς βότρυας τῆς ἀμπέλου τῆς γῆς, ὅτι ἤκμασαν αἱ σταφυλαὶ αὐτῆς.

Et alius Angelus prodiit ab altari, habens potestatem in ignem: & clamauit voce magna ad eũ qui habebat falcẽ acutã, dicens, Mitte falcem tuã acutam, & vindemia botros vineæ terræ: nã maturæ sunt eius vuæ.

19 Καὶ ἔβαλεν ὁ ἄγγελος τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπελον τῆς γῆς, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν μεγάλην.

Misit igitur Angelus falcem suam acutam in terrã, & vindemiauit vineã terræ, & misit in magnũ illum lacum iræ Dei.

20 Καὶ ἐπατήθη ἡ ληνὸς ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ ἄχρι

Et calcatus est lacus extra ciuitatem: exiuitque sanguis è lacu vsque ad

frænos equorum, per stadia mille sexcenta.

τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων, ἀπὸ σταδίων χιλίων ἑξακοσίων.

CAP. XV.

Κεφάλαιον ιε΄

DEinde vidi aliud signum in cęlo magnum & admirabile, Angelos septem, habẽtes plagas septẽ vltimas, quoniam per illas expleta est ira Dei.

1 ΚΑΙ εἶδον ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ μέγα καὶ θαυμαστὸν, ἀγγέλους ἑπτὰ, ἔχοντας πληγὰς ἑπτὰ τὰς ἐσχάτας, ὅτι ἐν αὐταῖς ἐτελέσθη ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ.

Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni: & eos qui victoriam reportant ex bestia & imagine eius & charactere eius, ex numero nominis ei⁹, stãtes apud mare vitreũ, & habentes citharas Dei:

2 Καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν ὑαλίνην μεμιγμένην πυρί· καὶ τοὺς νικῶντας ἐκ τοῦ θηρίου καὶ ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ χαράγματος αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἑστῶτας ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν ὑαλίνην, ἔχοντας κιθάρας τοῦ Θεοῦ·

Qui etiam cantabant cãticum Mosis serui Dei, & canticum Agni, dicentes, Magna & mirabilia sunt opera tua, Domine Deus
Psal.146.6 omnipotens: ||iustæ & veræ sunt viæ tuæ, rex sanctorum.

3 Καὶ ᾄδουσι τὴν ᾠδὴν Μωσέως δούλου τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ᾠδὴν τοῦ ἀρνίου, λέγοντες, Μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· δίκαιαι καὶ ἀληθιναὶ αἱ ὁδοί σου, ὁ βασιλεὺς τῶν ἁγίων.

Ierem.10.7 ||Quis non timebit te, Domine, & glorificabit nomen tuum? nam solus sanctus es. Nam omnes gentes venient & adorabunt coram te: nam iudicia tua patefacta sunt.

4 Τίς οὐ μὴ φοβηθῇ σε, Κύριε, καὶ δοξάσῃ τὸ ὄνομά σου; ὅτι μόνος ὅσιος· ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου· ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐφανερώθησαν.

Et post hæc aspexi, & ecce, apertum est templũ Tabernaculi testimonii in cælo.

5 Καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἠνοίγη ὁ ναὸς τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐν τῷ οὐρανῷ.

Et prodierunt è tẽplo septem Angeli, habentes septẽ plagas, induti lino puro & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

6 Καὶ ἐξῆλθον οἱ ἑπτὰ ἄγγελοι ἔχοντες τὰς ἑπτὰ πληγὰς, ἐκ τοῦ ναοῦ, ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρὸν καὶ λαμπρὸν, καὶ περιεζωσμένοι περὶ τὰ στήθη ζώνας χρυσᾶς.

Et vnum ex quatuor animalibus dedit septem Angelis phialas au-

7 Καὶ ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων ἔδωκε τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις ἑπτὰ φιάλας χρυ-

σας, γεμούσας τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς καπνοῦ ἐκ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν, ἄχρι τελεσθῶσιν αἱ ἑπτὰ πληγαὶ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων.

Κεφάλαιον ιϛ

ΚΑΙ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ ναοῦ, λεγούσης τοῖς ἑπτὰ ἀγγέλοις, Ὑπάγετε καὶ ἐκχέατε τὰς φιάλας τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γῆν.

Καὶ ἀπῆλθεν ὁ πρῶτος, καὶ ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἐγένετο ἕλκος κακὸν καὶ πονηρὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχοντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς τῇ εἰκόνι αὐτοῦ προσκυνοῦντας.

Καὶ ὁ δεύτερος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο αἷμα ὡς νεκροῦ· καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ.

Καὶ ὁ τρίτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τοὺς ποταμοὺς καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων· καὶ ἐγένετο αἷμα.

Καὶ ἤκουσα τοῦ ἀγγέλου τῶν ὑδάτων λέγοντος, Δίκαιος, Κύριε, εἶ, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ὅσιος, ὅτι ταῦτα ἔκρινας·

Ὅτι αἷμα ἁγίων καὶ προφητῶν ἐξέχεαν, καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας πιεῖν· ἄξιοι γάρ εἰσι.

Καὶ ἤκουσα ἄλλου ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου λέγοντος, Ναὶ Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις σου.

reas, plenas iræ Dei viuẽ-
tis in secula seculorum.

Et impletum est tem-
8 plum fumo *prodeunte* à
maiestate Dei, & à virtu-
te eius: nec quisquam po
terat ingredi in templum
donec explerentur septẽ
plagæ septem Angelorũ.

CAP. XVI.

TVnc audiui vocẽ ma
1 gnam è templo, dicẽ
tem septẽ Angelis,
Ite, effundite septem phia
las iræ Dei in terram.

Abiit igitur primus An
2 *gelus*, & effudit phialam
suam in terram: factúm-
que est vulnus malum ac
noxium aduersus homi-
nes qui habebãt characte
rem bestiæ, & eos qui ado
rabant imaginem eius.

Deinde secundus An-
3 gelus effudit phialam suã
in mare, factúmque est
quasi sãguis cadaueris: &
quodcũque animal viue-
bat in mari, mortuũ est.
Tum tertius Angelus ef
4 fudit phialam suam in flu
mina & in fontes aqua-
rũ. & factæ sunt sanguis.
Et audiui Angelum a-
5 quarum dicentem, Iustus
es, Domine, Qui es, &
Qui eras, & Sanctus, quia
hæc iudicasti:
6 Quia, *inquam*, sangui-
nem sanctorum & Pro-
phetarum effuderunt, &
sanguinẽ eis dedisti ad bi
bendũ: digni enim sunt.
7 Et audiui aliũ è sanctua
rio dicentẽ, Etiã Domi-
ne Deus omnipotens, ve-
ra & iusta iudicia tua.

8 Postea quartus Ange-
lus effudit phialam suam
in solem, & datum est ei
æstu affligere homines
per ignem.

8 Καὶ ὁ τέταρτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν
φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἥλιον· καὶ ἐδόθη αὐ-
τῷ καυματίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐν πυρί.

9 Et æstuauerunt homi-
nes æstu magno, & blas-
phemarunt nomen De
habentis potestatem ini
has plagas: neque resipue
runt vt darent ei gloriã.

9 Καὶ ἐκαυματίσθησαν οἱ ἄνθρωποι
καῦμα μέγα, καὶ ἐβλασφήμησαν τὸ ὄνο-
μα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἔχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς
πληγὰς ταύτας· καὶ οὐ μετενόησαν δοῦ-
ναι αὐτῷ δόξαν.

10 Tum quintus Angelus
effudit phialam suam su-
per thronum bestiæ: & fa-
ctum est regnum eius te-
nebrosum: & mandebant
linguas suas præ dolore:

10 Καὶ ὁ πέμπτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν
φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ θηρίου·
καὶ ἐγένετο ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐσκοτω-
μένη· καὶ ἐμασσῶντο τὰς γλώσσας αὐ-
τῶν ἐκ τοῦ πόνου·

11 Et blasphemarunt Deũ
cæli præ doloribꝰ suis &
vlceribus suis: nec resipue
runt ab operibus suis.

11 Καὶ ἐβλασφήμησαν τὸν Θεὸν τοῦ
οὐρανοῦ ἐκ τῶν πόνων αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν
ἑλκῶν αὐτῶν· καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν
ἔργων αὐτῶν.

12 Tũ sextus Angelus effu
dit phialam suam in flu-
men illud magnum, *nem-
pe* Euphraten: & siccata
est aqua eius, vt parare-
tur via regum ab ortu so
lis *aduentantium*.

12 Καὶ ὁ ἕκτος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν
φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν μέ-
γαν τὸν Εὐφράτην· καὶ ἐξηράνθη τὸ ὕ-
δωρ αὐτοῦ ἵνα ἑτοιμασθῇ ἡ ὁδὸς τῶν βα-
σιλέων τῶν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου.

13 Et vidi ex ore draconis,
& ex ore bestiæ, & ex ore
pseudoprophetæ illius,
tres impuros spiritus si-
miles ranis *prodeuntes:*

13 Καὶ εἶδον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος
καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ θηρίου καὶ ἐκ τοῦ στόμα-
τος τοῦ ψευδοπροφήτου πνεύματα τρία
ἀκάθαρτα ὅμοια βατράχοις.

14 Sunt enim spiritus dę-
moniorum edẽtes signa,
quíque abeũt ad reges ter-
ræ & totius mundi, vt cõ-
gregent eos ad prælium
magni illius diei Dei o-
mnipotentis.

14 Εἰσὶ γὰρ πνεύματα δαιμόνων ποιοῦντα
σημεῖα ἃ ἐκπορεύεται ἐπὶ τοὺς βασι-
λεῖς τῆς γῆς καὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης,
συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον τῆς ἡ-
μέρας ἐκείνης τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ τοῦ
παντοκράτορος.

Suprà, 3.3
matth. 24. 44
luc. 12.39

15 Ecce, venio ‖ vt fur. Bea
tus qui vigilat & custodit
vestimenta sua, ne nudus
ambulet, & videantur ve-
renda ipsius.

15 Ἰδού, ἔρχομαι ὡς κλέπτης. μακάριος
ὁ γρηγορῶν, καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ,
ἵνα μὴ γυμνὸς περιπατῇ, καὶ βλέπωσι
τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ.

Καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον Ἑβραϊστὶ Ἀρμαγεδδών. 16

16 Congregarunt igitur eos in locum qui vocatur Hebraicè Arma-gedon.

Καὶ ὁ ἕβδομος ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὸν ἀέρα· καὶ ἐξῆλθε φωνὴ μεγάλη ἀπὸ τοῦ ναοῦ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τοῦ θρόνου, λέγουσα, Γέγονε. 17

17 Tum septimus Angelus effudit phialam suam in aerem: & prodiit vox magna è templo cęli à throno, dicens, Factum est.

Καὶ ἐγένοντο φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ ἀστραπαί· καὶ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, οἷος οὐκ ἐγένετο ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο ἐπὶ τῆς γῆς, τηλικοῦτος σεισμὸς οὕτω μέγας. 18

18 Factíque sunt sonitus, & fulgura, & tonitrua: & terræmotus factus est magnus, qualis nunquã fuit ex quo homines fuerunt super terram, terręmotus *inquam* adeò magnus.

Καὶ ἐγένετο ἡ πόλις ἡ μεγάλη εἰς τρία μέρη, καὶ αἱ πόλεις τῶν ἐθνῶν ἔπεσον· καὶ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἐμνήσθη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, δοῦναι αὐτῇ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. 19

19 Et dirupta est vrbs illa magna in tres partes, & ciuitates Gentium ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriam ante Deũ, ||vt præberet ei poculum indignationis iræ suæ. Ierem.25.15

Καὶ πᾶσα νῆσος ἔφυγε, καὶ ὄρη οὐχ εὑρέθησαν. 20

20 Et omnis insula fugit, & montes non sunt inuẽti.

Καὶ χάλαζα μεγάλη ὡς ταλαντιαία καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἐβλασφήμησαν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεὸν ἐκ τῆς πληγῆς τῆς χαλάζης· ὅτι μεγάλη ἐστὶν ἡ πληγὴ αὐτῆς σφόδρα. 21

21 Et grando magna, quasi talentaria, descendit è cælo in homines: & blasphemarunt Deum homines propter plagam grãdinis: quoniã magna fuit plaga eius vehementer.

Κεφάλαιον ιζ.

CAP. XVII.

ΚΑΙ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ, λέγων μοι, Δεῦρο, δείξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης, τῆς καθημένης ἐπὶ τῶν ὑδάτων τῶν πολλῶν· 1

1 TVm venit vnus ex septem Angelis qui habebant septem phialas, & loquutus est mecum, dicẽs mihi, Heus tu, ostẽdam tibi damnationẽ meretricis magnæ, sedentis super aquas multas:

Μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. 2

2 Cum qua scortati sunt reges terræ, & cuius scortationis vino inebriati sunt incolæ terræ.

Quúmque me per ſpiritum in deſertum tranſtuliſſet, vidi mulieré inſidentem beſtiæ coccinæ, plenæ nominibus blaſphemiæ, habenti capita ſeptem, & cornua decem.

3 Καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι· καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ θηρίον κόκκινον, γέμον ὀνομάτων βλασφημίας, ἔχον κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα δέκα.

Erat autem mulier illa amicta purpura & cocco, & inaurata auro & lapidibus pretioſis & margaritis, habens poculum aureum in manu ſua plenũ abominationibus & immũditia ſcortationis ſuę.

4 Καὶ ἡ γυνὴ ἡ περιβεβλημένη πορφύρᾳ καὶ κοκκίνῳ, καὶ κεχρυσωμένη χρυσῷ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα χρυσοῦν ποτήριον ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς, γέμον βδελυγμάτων καὶ ἀκαθάρτητος πορνείας αὐτῆς.

Et in fronte ſuo nomẽ ſcriptum, Myſterium, Babylon magna, mater ſcortationũ & abominationum terræ.

5 Καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, Μυστήριον, Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνῶν καὶ τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς.

Et vidi mulierem illã ebriam ſanguine ſanctorum & ſanguine martyrum Ieſu: & miratus ſum, quum viderem illam, admiratione magna.

6 Καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν ἐκ τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ· καὶ ἐθαύμασα, ἰδὼν αὐτὴν, θαῦμα μέγα.

Tunc dixit mihi Angelus, Quare miraris? ego dicam tibi myſteriũ mulieris, & beſtiæ quæ portat eam, quę habet capita ſeptem & cornua decem.

7 Καὶ εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος, Διατί ἐθαύμασας; ἐγώ σοι ἐρῶ τὸ μυστήριον τῆς γυναικὸς, καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτὴν, τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα κέρατα.

Beſtia quã vidiſti, fuit, & non eſt: & aſcẽſura eſt ex abyſſo, & in exitiũ abitura: & mirabuntur incolæ terræ, (quorum nomina ſcripta non ſunt in libro vitæ à iactis mundi fundamentis) videntes beſtiam quæ erat, & nõ eſt, & tamen eſt.

8 Θηρίον ὃ εἶδες, ἦν, καὶ οὐκ ἔστι· καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγειν· καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, (ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου) βλέποντες τὸ θηρίον ὅ,τι ἦν, καὶ οὐκ ἔστι, καίπερ ἔστιν.

Hîc eſt mens quæ habet ſapientiam. Septem capita, ſeptem mõtes ſunt ſuper quos mulier ſedet.

9 Ὧδε ὁ νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν. Αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ, ὄρη εἰσὶν ἑπτὰ ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν.

Et reges ſeptem ſunt: Quinque ceciderunt, vnus eſt, & alius nõdũ venit: &

10 Καὶ βασιλεῖς ἑπτά εἰσιν· οἱ πέντε ἔπεσαν, καὶ ὁ εἷς ἔστιν, ὁ ἄλλος οὔπω ἦλθε· καὶ

ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον αὐτὸν δεῖ μεῖναι.

Καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν, καὶ οὐκ ἔστι, καὶ 11
αὐτὸς ὄγδοός ἐστι, καὶ ἐκ τῶν ἑπτά ἐστι, καὶ
εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες, δέκα 12
βασιλεῖς εἰσιν, οἵτινες βασιλείαν οὔπω
ἔλαβον, ἀλλ' ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς μίαν
ὥραν λαμβάνουσι μετὰ τοῦ θηρίου.

Οὗτοι μίαν γνώμην ἔχουσι, καὶ τὴν
δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἑαυτῶν τῷ 13
θηρίῳ διαδιδώσουσι.

Οὗτοι μετὰ τοῦ ἀρνίου πολεμήσουσι, 14
καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτούς, ὅτι Κύριος κυ-
ρίων ἐστὶ καὶ βασιλεὺς βασιλέων, καὶ οἱ
μετ' αὐτοῦ, κλητοὶ καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί.

Καὶ λέγει μοι, τὰ ὕδατα ἃ εἶδες, οὗ 15
ἡ πόρνη κάθηται, λαοὶ καὶ ὄχλοι εἰσί, καὶ
ἔθνη καὶ γλῶσσαι.

Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες ἐπὶ τὸ
θηρίον, οὗτοι μισήσουσι τὴν πόρνην, καὶ 16
ἠρημωμένην ποιήσουσιν αὐτὴν καὶ γυ-
μνήν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῆς φάγονται,
καὶ αὐτὴν κατακαύσουσιν ἐν πυρί.

Ὁ γὰρ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς καρδίας 17
αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ
ποιῆσαι μίαν γνώμην, καὶ δοῦναι τὴν
βασιλείαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ ἄχρι τελε-
σθῇ τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἡ γυνὴ ἣν εἶδες, ἔστιν ἡ πόλις ἡ 18
μεγάλη ἡ ἔχουσα βασιλείαν ἐπὶ τῶν
βασιλέων τῆς γῆς.

Κεφάλαιον ιη.

ΚΑΙ μετὰ ταῦτα εἶδον ἄγγελον κα-
1 ταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχον-
τα ἐξουσίαν μεγάλην· καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη
ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ.

quum venerit, oportet il-
lum breue tẽpus manere.

11 Bestia autem quæ erat,
& non est, is octauus est,
& è septem est, & in exi-
tium abit.

12 Decem autem cornua
quæ vidisti, decem reges
sunt qui regnum nondũ
acceperunt, sed potestatẽ
tanquam reges vna hora
accipient cum bestia.

13 Hi vnum consilium ha-
bent, & vires ac potestatẽ
suam bestiæ tradent.

14 Hi cum Agno pugna-
bunt, & Agnus vincet eos:
||quoniam Dominus do- *Infrà, 9.16*
minorũ est, & Rex regũ: *2.tim.6.15*
& qui cum eo sunt, voca-
ti, & electi & fideles.

15 Deinde dixit mihi, A-
quæ quas vidisti, vbi me-
retrix sedet, populi sunt,
& turbæ, & gentes, & lin
guæ.

16 Et decem cornua quæ
vidisti in bestia, hi odio
persequẽtur meretricem,
& solam reddẽt illam &
nudam, & carnes eius co
medent, & ipsam igne e-
xurent.

17 Deus enim dedit in cor
da eorũ vt faciant quod
placitum est ei, & vt con-
sentiant, dénique regnũ
suum bestiæ donec com-
pleantur verba Dei.

18 Et mulier quam vidisti,
est vrbs illa magna quæ
habet regnum super reges
terræ.

CAP. XVIII.

ET posthæc vidi aliũ
1 Angelum descendẽ-
tem è cælo, habentẽ
potestatem magnã: adeò
vt terra resplẽduerit glo-
ria eius.

Supra.14.8
esa.21.9
ierem.51.8

Exclamauit autem vehementer voce magna, dicens, ||Cecidit, cecidit Babylon illa magna, & facta est domiciliũ dæmoniorum, & custodia omnis spiritus impuri, & custodia omnis volucris immundæ & inuisæ:

2 Καὶ ἔκραξεν ἐν ἰσχύϊ, φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, Ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, καὶ ἐγένετο κατοικητήριον δαιμόνων, καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου, καὶ φυλακὴ παντὸς ὀρνέου ἀκαθάρτου καὶ μεμισημένου.

Quia ex vino iræ scortationis eius biberunt omnes gentes, & reges terræ cum ea scortati sunt, & mercatores terræ opibus deliciarum eius diuites facti sunt.

3 Ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πέπωκε πάντα τὰ ἔθνη, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς μετ' αὐτῆς ἐπόρνευσαν, καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ στρήνους αὐτῆς ἐπλούτησαν.

Et audiui aliam vocẽ è cęlo dicentem, Exite ex ea popule mi, ne participes sitis peccatorum eius, & ex plagis eius accipiatis.

4 Καὶ ἤκουσα ἄλλην φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν, Ἐξέλθετε ἐξ αὐτῆς ὁ λαός μου, ἵνα μὴ συγκοινωνήσητε ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῆς, καὶ ἵνα μὴ λάβητε ἐκ τῶν πληγῶν αὐτῆς.

Nam accumulata peccata eius pertigerunt vsque in cęlum: & recordatus est Deus scelerũ eius.

5 Ὅτι ἠκολούθησαν αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐμνημόνευσεν ὁ Θεὸς τὰ ἀδικήματα αὐτῆς.

Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate ei duplũ secundũ opera eius: in poculo quod propinauit, propinate ei duplum.

6 Ἀπόδοτε αὐτῇ ὡς καὶ αὐτὴ ἀπέδωκεν ὑμῖν, καὶ διπλώσατε αὐτῇ διπλᾶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς· ἐν τῷ ποτηρίῳ ᾧ ἐκέρασε, κεράσατε αὐτῇ διπλοῦν.

Quantum extulit sese & luxuriata est, tantum date ei cruciatũ & luctũ: quia in corde suo dicit, Sedeo regina, nec sum vidua, nec luctum videbo.

7 Ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν καὶ ἐστρηνίασε, τοσοῦτον δότε αὐτῇ βασανισμὸν καὶ πένθος· ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς λέγει, Κάθημαι βασίλισσα, καὶ χήρα οὐκ εἰμί, καὶ πένθος οὐ μὴ ἴδω.

Ideo vna die veniẽt plagæ eius, mors & luctus, & fames: & igne exuretur, quia validus est Domin⁹ Deus, qui damnabit eam.

8 Διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξουσιν αἱ πληγαὶ αὐτῆς, θάνατος καὶ πένθος καὶ λιμός· καὶ ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται, ὅτι ἰσχυρὸς Κύριος ὁ Θεὸς ὁ κρίνων αὐτήν.

Tum flebunt eã, & plãgent super ea reges terræ, qui cum illa scortati & luxuriati sunt, quũ videbunt fumum incẽdii eius.

9 Καὶ κλαύσονται αὐτὴν καὶ κόψονται ἐπ' αὐτῇ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, οἱ μετ' αὐτῆς πορνεύσαντες καὶ στρηνιάσαντες, ὅταν βλέπωσι τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς.

Ἀπὸ μακρόθεν ἑστηκότες διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ αὐτῆς, λέγοντες, Οὐαί, οὐαί, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, Βαβυλὼν, ἡ πόλις ἡ ἰσχυρά, ὅτι ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου.

10 Procul stantes propter timorem cruciatus eius, & dicētes, Vah, vah, magna illa vrbs, Babylon, vrbs illa valida, cuius vna hora venit iudicium.

Καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς κλαίουσι καὶ πενθοῦσιν ἐπ' αὐτῇ, ὅτι τὸν γόμον αὐτῶν οὐδεὶς ἀγοράζει οὐκέτι,

11 Sed & mercatores terrę flebunt & lugebunt super ea: quoniam merces eorũ nemo emit amplius:

Γόμον χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθου τιμίου, καὶ μαργαρίτου, καὶ βύσσου, καὶ πορφύρας, καὶ σηρικοῦ, καὶ κοκκίνου, καὶ πᾶν ξύλον θύϊνον, καὶ πᾶν σκεῦος ἐλεφάντινον, καὶ πᾶν σκεῦος ἐκ ξύλου τιμιωτάτου, καὶ χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, καὶ μαρμάρου,

12 Merces auri, & argenti & lapidis pretiosi, margaritarũ, byssi, purpuræ, serici & cocci, & omne lignum thyinum, & omne vas eburneum, & omne vas ex ligno pretiosissimo, & ære, & ferro, & marmore,

Καὶ κινάμωμον, καὶ θυμιάματα, καὶ μύρον, καὶ λίβανον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, καὶ σεμίδαλιν, καὶ σῖτον, καὶ κτήνη, καὶ πρόβατα, καὶ ἵππων, καὶ ῥεδῶν, καὶ σωμάτων, καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων.

13 Et cinamomum, & suffitus, & vnguẽtũ, & thus, & vinum, & oleum, & similam, & triticũ, & iumẽta, & oues, & equorũ *merces*, & rhedarum, & mancipiorum, & animas hominum.

Καὶ ἡ ὀπώρα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντα τὰ λιπαρὰ καὶ τὰ λαμπρὰ ἀπῆλθεν ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ εὑρήσῃς αὐτά.

14 Et fructus desiderii animę tuæ abierũt à te: & omnia pinguia & præclara abierunt à te: nec amplius ea inuenies.

Οἱ ἔμποροι τούτων οἱ πλουτήσαντες, ἀπ' αὐτῆς ἀπὸ μακρόθεν στήσονται διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ αὐτῆς, κλαίοντες καὶ πενθοῦντες·

15 Harum *inquam* rerum mercatores diuites facti, procul ab ea stabunt propter timorem cruciatus eius, flentes ac lugentes:

Καὶ λέγοντες, Οὐαί, οὐαί, ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἡ περιβεβλημένη βύσσινον καὶ πορφυροῦν καὶ κόκκινον, καὶ κεχρυσωμένη ἐν χρυσῷ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις· ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη ὁ τοσοῦτος πλοῦτος.

16 Et dicentes, Vah, vah, ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura & cocco, & deaurata erat auro & lapidibus pretiosis & margaritis: quĩnã vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ?

Καὶ πᾶς κυβερνήτης, καὶ πᾶς ἐπὶ τῶν πλοίων ὁ ὅμιλος, καὶ ναῦται, καὶ ὅσοι τὴν θάλασσαν ἐργάζονται, ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν,

17 Sed & omnes gubernatores, & omnis in nauibus versantium turba, & nautæ, & quotquot ex mari quæstum faciunt, longè stabunt,

Et clamabunt, vidẽtes fumum incendii eius, & dicent, Quæ similis *erat* vrbi isti magnæ?

18 Καὶ ἔκραζον, ὁρῶντες τὸν καπνὸν τῆς
πυρώσεως αὐτῆς, λέγοντες, Τίς ὁμοία
τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ;

Et iniecto capitibꝰ puluere, clamabunt flẽtes ac lugentes, & dicẽtes, Vah vah, vrbs illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebãt naues in mari, pretiis eius, quæ vna hora desolata est.

19 Καὶ ἔβαλον χοῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς
αὐτῶν, καὶ ἔκραζον κλαίοντες καὶ πενθοῦν-
τες, λέγοντες, Οὐαὶ, οὐαὶ, ἡ πόλις ἡ με-
γάλη ἐν ᾗ ἐπλούτησαν πάντες οἱ ἔχοντες
πλοῖα ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐκ τῆς τιμιότη-
τος αὐτῆς, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη.

Exulta super eam cęlũ, & sancti Apostoli, & Prophetæ, quoniam sumpsit pœnas Deꝰ vestræ vltionis causa de illa.

20 Εὐφραίνου ἐπ' αὐτὴν οὐρανὲ, καὶ οἱ
ἅγιοι ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται, ὅτι ἔκρι-
νεν ὁ Θεὸς τὸ κρίμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς.

Tum sustulit quidam Angelus fortis lapidẽ instar molæ magnæ, & proiecit in mare, dicens, Ita cum impetu proiicietur Babylõ vrbs illa magna, nec amplius inuenietur.

21 Καὶ ἦρεν εἷς ἄγγελος ἰσχυρὸς λίθον
ὡς μύλον μέγαν, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν θά-
λασσαν, λέγων, Οὕτως ὁρμήματι βλη-
θήσεται Βαβυλὼν ἡ μεγάλη πόλις, καὶ
οὐ μὴ εὑρεθῇ ἔτι.

Et vox citharœdorum & musicorum & tibia ac tuba canentium non audietur in te amplius: nec vllus artifex cuiuscũque artis inuenietur in te amplius: & sonitꝰ molæ nõ audietur in te amplius:

22 Καὶ φωνὴ κιθαρῳδῶν καὶ μουσικῶν
καὶ αὐλητῶν καὶ σαλπιστῶν οὐ μὴ ἀκουσθῇ
ἐν σοὶ ἔτι· καὶ πᾶς τεχνίτης πάσης τέχνης
οὐ μὴ εὑρεθῇ ἐν σοὶ ἔτι· καὶ φωνὴ μύλου
οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι·

Et lux lucernæ non lucebit in te ampliꝰ: & vox sponsi & sponsę non audietur amplius in te: cuius mercatores erant proceres terræ, & cuius veneficiis seductæ sunt omnes gentes.

23 Καὶ φῶς λύχνου οὐ μὴ φανῇ ἐν σοὶ ἔτι·
καὶ φωνὴ νυμφίου καὶ νύμφης οὐ μὴ ἀκουσθῇ
ἐν σοὶ ἔτι· ὅτι οἱ ἔμποροί σου ἦσαν οἱ με-
γιστᾶνες τῆς γῆς, ὅτι ἐν τῇ φαρμακείᾳ
σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη.

Sed in ea sanguis Prophetarum & sanctorũ inuentus est, & omniũ qui mactati sunt in terra.

Καὶ ἐν αὐτῇ αἷμα προφητῶν καὶ
24 ἁγίων εὑρέθη, καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμέ-
νων ἐπὶ τῆς γῆς.

CAP. XIX.

Posthæc audiui vocẽ magnã turbæ multę in cælo dicẽtis, Halleluia: salus, & honor, & gloria, & virtus Domino Deo nostro *est*:

Κεφάλαιον ιθ.

1 ΚΑΙ μετὰ ταῦτα ἤκουσα φωνὴν ὄ-
χλου πολλοῦ μεγάλην ἐν τῷ οὐ-
ρανῷ, λέγοντος, Ἀλληλούια· ἡ σωτηρία,
καὶ ἡ δόξα, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις
Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν·

2 Ὅτι ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις αὐτοῦ, ὅτι ἔκρινε τὴν πόρνην τὴν μεγάλην, ἥτις ἔφθειρε τὴν γῆν ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ ἐξεδίκησε τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῆς.

Quia vera & iusta iudicia eius: & meretricem illam magnam quæ corrupit terrã scortatione sua, damnauit, & vindicauit sanguinem seruorũ suorum ex manu eius.

3 Καὶ δεύτερον εἴρηκαν, Ἀλληλούϊα· Καὶ ὁ καπνὸς αὐτῆς ἀναβαίνει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Deinde secundo dixerunt, Halleluia: & fumus eius ascẽdit in secula seculorum.

4 Καὶ ἔπεσαν οἱ πρεσβύτεροι οἱ εἴκοσι καὶ τέσσαρες, καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου, λέγοντες, Ἀμήν. ἀλληλούϊα.

Et prociderunt viginti quatuor Senes & quatuor animalia, & adorauerunt Deum insidẽtem throno, dicẽtes, Amẽ. Halleluia.

5 Καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ θρόνου ἐξῆλθε, λέγουσα, Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἡμῶν πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ φοβούμενοι αὐτὸν καὶ οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.

Tum vox è throno ꝓdiit, dicens, Laudate Deũ nostrum omnes serui eius, & qui timetis eũ parui & magni.

6 Καὶ ἤκουσα ὡς φωνὴν ὄχλου πολλοῦ, καὶ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν ἰσχυρῶν, λέγοντας, Ἀλληλούϊα· ὅτι ἐβασίλευσε Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ.

Et audiui tanquam sonitum turbæ multæ, & tanquam sonitum aquarum multarũ, & tanquã sonitum tonitruorũ magnorum, dicentium, Halleluia: quoniã regnauit Dominus Deus ille noster omnipotens.

7 Χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιώμεθα, καὶ δῶμεν τὴν δόξαν αὐτῷ, ὅτι ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἡτοίμασεν ἑαυτήν.

Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriã ei: quia venerunt nuptiç Agni, & vxor eiꝰ parauit se.

8 Καὶ ἐδόθη αὐτῇ ἵνα περιβάληται βύσσινον καθαρὸν καὶ λαμπρόν. τὸ γὰρ βύσσινον τὰ δικαιώματά ἐστι τῶν ἁγίων.

Et datum est ei vt amiciatur bysso puro & splẽdido. byssus enim iustificationes sunt Sanctorũ.

9 Καὶ λέγει μοι, Γράψον, Μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοῦ ἀρνίου κεκλημένοι. Καὶ λέγει μοι, Οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοί εἰσι τοῦ Θεοῦ.

Tum dixit mihi, Scribe, ||Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt. Et dixit mihi, Hæc verba Dei vera sunt. Matth. 22. 2

10 Καὶ ἔπεσον ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν αὐτοῦ προσκυνῆσαι αὐτῷ· καὶ λέγει μοι,

Et cecidi ante pedes eius vt adorarem eum: sed dixit mihi,

Vide ne *feceris*: conseruus
tuus sum, *vnus* ex fratri-
bus tuis qui habent testi-
moniũ Iesu. Deũ adora:
testimonium enim Iesu
est Spiritus prophetiæ.

Ὅρα μή· σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν
ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυ-
ρίαν τοῦ Ἰησοῦ. τῷ Θεῷ προσκύνησον.
ἡ γὰρ μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα
τῆς προφητείας.

11 Deinde vidi cęlum a-
pertum, & ecce *affuit* e-
quus albus: & qui sedebat
super eum, vocabatur Fi
delis & Verax, & *qui* iu-
stè iudicat & pugnat.

11 Καὶ εἶδον τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ
ἰδοὺ ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ'
αὐτὸν καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, καὶ
ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ.

12 Oculi autem eius *erant*
tanquam flamma ignis:
& in capite ei⁹ diadema-
ta multa: habebátque no
men scriptũ quod nemo
nouit nisi ipse:

12 Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλὸξ πυ-
ρὸς, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδή-
ματα πολλά· ἔχων ὄνομα γεγραμμένον
ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτός·

13 Et amictus erat veste
tincta sanguine: vocatúr-
que nomen eius Sermo
Dei.

13 Καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμ-
μένον αἵματι· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐ-
τοῦ, Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

14 Exercitus autem qui
sunt in cælo, sequebãtur
eum equis albis, vestiti
bysso albo & puro.

14 Καὶ τὰ στρατεύματα ἐν τῷ οὐρανῷ
ἠκολούθει αὐτῷ ἐφ' ἵπποις λευκοῖς, ἐνδε-
δυμένοι βύσσινον λευκὸν καὶ καθαρόν.

15 Et ex ore eius prodibat
gladius acutus, vt eo per-
cutiat gentes. ‖ ipse enim
reget eas virga ferrea: ipse
enim est qui calcat lacũ
vini furoris & iræ Dei o-
mnipotentis.

Psal.2.25

15 Καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται
ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πατάσ-
σῃ τὰ ἔθνη. καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν
ῥάβδῳ σιδηρᾷ· καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν
ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς τοῦ
Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος.

16 Habebátque in vesti-
mento & in femore suo
nomen scriptum, ‖ Rex
regum, & Dominus do-
minantium.

Suprà,17.14
1.tim.6.15

16 Καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν
μηρὸν αὐτοῦ τὸ ὄνομα γεγραμμένον, Βα-
σιλεὺς βασιλέων καὶ Κύριος κυρίων.

17 Tunc vidi *quendam* An-
gelum stantẽ in sole, qui
clamauit voce magna, di
cẽs omnibus auibus quæ
volabant per medium cę
li, Adeste & congrégami
ni ad cœnã magni Dei,

17 Καὶ εἶδον ἕνα ἄγγελον ἑστῶτα ἐν τῷ
ἡλίῳ· καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, λέγων
πᾶσι τοῖς ὀρνέοις τοῖς πετωμένοις ἐν με-
σουρανήματι, Δεῦτε καὶ συνάγεσθε εἰς
τὸ δεῖπνον τοῦ μεγάλου Θεοῦ,

18 Vt edatis carnes regũ, &
carnes tribunorũ, & car-
nes fortiũ, & carnes equo
rũ, & eorũ q. ipsis insidẽt,

18 Ἵνα φάγητε σάρκας βασιλέων, καὶ
σάρκας χιλιάρχων, καὶ σάρκας ἰσχυρῶν, καὶ
σάρκας ἵππων καὶ τῶν καθημένων ἐπ' αὐτῶν,

καὶ σάρκας πάντων ἐλευθέρων καὶ δούλων, καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων.

& carnes omnium liberorum ac seruorum, paruorum ac magnorum.

19 Καὶ εἶδον τὸ θηρίον, καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῶν συνηγμένα ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ μετὰ τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ.

19 Deinde vidi bestiam illam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad gerendum bellum cum eo qui insidebat equo, & cū exercitu eius.

20 Καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον, καὶ μετὰ τούτου ὁ ψευδοπροφήτης ὁ ποιήσας τὰ σημεῖα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐπλάνησε τοὺς λαβόντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι αὐτοῦ· ζῶντες ἐβλήθησαν οἱ δύο εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην ἐν τῷ θείῳ·

20 Sed apprehensa est bestia, & cū ea pseudopropheta ille qui ediderat signa coram ea, quibus seduxit eos qui acceperunt characterē bestiæ, & qui adorarunt imaginē eius: viui coniecti sunt hi duo in stagnum ignis ardens sulphure:

21 Καὶ οἱ λοιποὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου, τῇ ἐκπορευομένῃ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ· καὶ πάντα τὰ ὄρνεα ἐχορτάσθησαν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν.

21 Et reliqui occisi sunt gladio eius qui insidet equo, prodeunte ex ore ipsius: & omnes aues saturatæ sunt carnibus eorū.

Κεφάλαιον κ.

CAP. XX.

1 ΚΑΙ εἶδον ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἔχοντα τὴν κλεῖδα τῆς ἀβύσσου, καὶ ἅλυσιν μεγάλην ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ.

1 DEinde vidi Angelū descendentem è cælo, qui habebat clauem abyssi, & catenā magnam in manu sua.

2 Καὶ ἐκράτησε τὸν δράκοντα, τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον, ὅς ἐστι διάβολος καὶ Σατανᾶς, καὶ ἔδησεν αὐτὸν χίλια ἔτη·

2 Et apprehendit draconem, serpentem *inquam* illum antiquum, qui est diabolus & Satanas: & vinxit eum *ad* annos mille.

3 Καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσσον, καὶ ἔκλεισεν αὐτόν, καὶ ἐσφράγισεν ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἔτι, ἄχρι τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη· καὶ μετὰ ταῦτα δεῖ αὐτὸν λυθῆναι μικρὸν χρόνον.

3 Coniecitque eum in abyssum, & clausit eum, & obsignauit super eum, vt non seducat amplius gentes, donec compleantur anni mille: nam postea oportet eum solui *ad* exiguum tempus.

4 Καὶ εἶδον θρόνους, καὶ ἐκάθισαν ἐπ' αὐτούς, καὶ κρίμα ἐδόθη αὐτοῖς· καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ,

4 Deinde vidi sedes, & sederunt super eas, & iudiciū datum est eis: & animas eorū qui securi percussi sunt propter testimonium Iesu, & propter sermonem Dei,

quíque non adorarunt bestiam, neque imaginē eius, nec acceperunt characterem eius in frontibꝰ suis, aut in manibus suis: viuéntque & regnabunt cum Christo mille annis.

Reliqui verò ex mortuis non reuiuiscent donec expleti fuerint mille anni. Hæc est resurrectio prima.

Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima. in hos *enim* secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum eo mille annis.

Quum verò expleti fuerint mille anni, soluetur Satanas è carcere suo.

Et exibit vt seducat gētes quæ sunt in quatuor angulis terræ, ||Gog & Magog, vt congreget eos in prælium: quorum numerus est sicut arena maris.

Ezech. 39. 2

Ascenderunt igitur super latitudinem terræ, & circumierunt castra sanctorum, & vrbem dilectā: sed descendit ignis à Deo è cælo, qui deuorauit eos.

Et diabolus qui seducebat eos, coniectus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi & bestia & pseudo propheta: & cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.

Tum vidi thronū magnum candidum, & quēdam ei insidentem, à cuius conspectu fugit terra & cælum, quorum locus non est inuentus:

Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu Dei, &

καὶ οἵτινες οὐ προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ, οὔτε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν· καὶ ἔζησαν, καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη.

5 Οἱ δὲ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἀνέζησαν, ἕως τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη. Αὕτη ἡ ἀνάστασις ἡ πρώτη.

6 Μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ· ἐπὶ τούτων ὁ θάνατος ὁ δεύτερος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ βασιλεύσουσι μετ' αὐτοῦ χίλια ἔτη.

7 Καὶ ὅταν τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη, λυθήσεται ὁ Σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ.

8 Καὶ ἐξελεύσεται πλανῆσαι τὰ ἔθνη τὰ ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαις τῆς γῆς, τὸν Γὼγ καὶ τὸν Μαγὼγ, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς πόλεμον, ὧν ὁ ἀριθμὸς ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης.

9 Καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐκύκλωσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἠγαπημένην· καὶ κατέβη πῦρ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτούς.

10 Καὶ ὁ διάβολος ὁ πλανῶν αὐτοὺς ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς καὶ θείου, ὅπου τὸ θηρίον καὶ ὁ ψευδοπροφήτης· καὶ βασανισθήσονται ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

11 Καὶ εἶδον θρόνον λευκὸν μέγαν, καὶ τὸν καθήμενον ἐπ' αὐτοῦ, οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγεν ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός, καὶ τόπος οὐχ εὑρέθη αὐτοῖς.

12 Καὶ εἶδον τοὺς νεκροὺς μικροὺς καὶ μεγάλους ἑστῶτας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ

βιβλία ἠνεῴχθησαν· καὶ βιβλίον ἄλλο
ἠνεῴχθη, ὅ ἐστι τῆς ζωῆς· καὶ ἐκρίθησαν
οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς βι-
βλίοις, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Καὶ ἔδωκεν ἡ θάλασσα τοὺς ἐν αὐτῇ 13
νεκρούς, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἔδω-
καν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεκρούς· καὶ ἐκρίθησαν
ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἐβλήθησαν
εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός· οὗτός ἐστιν ὁ 14
δεύτερος θάνατος.

Καὶ εἴ τις οὐχ εὑρέθη ἐν τῇ βίβλῳ 15
τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβλήθη εἰς τὴν
λίμνην τοῦ πυρός. Κεφάλαιον κα.

ΚΑΙ εἶδον οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν 1
καινήν. ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς καὶ
ἡ πρώτη γῆ παρῆλθε· καὶ ἡ θάλασσα
οὐκ ἔστιν ἔτι.

Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης εἶδον τὴν πόλιν 2
τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καινήν, κατα-
βαίνουσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ,
ἡτοιμασμένην, ὡς νύμφην κεκοσμημέ-
νην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.

Καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ 3
οὐρανοῦ, λεγούσης, Ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ
μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐ-
τῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς
ὁ Θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν, Θεὸς αὐτῶν·

Καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον 4
ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ὁ θάνα-
τος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κραυ-
γή, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τὰ πρῶ-
τα ἀπῆλθον.

Καὶ εἶπεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, 5
Ἰδού, καινὰ πάντα ποιῶ. Καὶ λέγει μοι,
Γράψον· ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοὶ καὶ πι-
στοί εἰσι.

libri aperti sunt: & alius
||liber apertus est, qui est Suprà, 3.5
liber vitæ: iudicatíq; sunt infrà, 21.27
mortui ex iis quæ scripta phil. 4.3
erant in libris, secundum
opera ipsorum.

Et reddidit mare mor-
tuos quos habebat: Mors
quoque & Infernus red-
diderunt mortuos quos
habebãt: & iudicatum est
de singulis secundum o-
pera ipsorum.

Infernus auté ac Mors
coniecti sunt in stagnũ i-
gnis: quę est mors secũda.

Et qui non inuentus
est in libro vitæ scriptus,
coniectus est in stagnum
ignis.

CAP. XXI.

D||Einde vidi cælum Es. 65.17,
nouum & terrã no & 66.22
uam: ||primũ enim 2. Pet. 3.13
cælum & prima terra ab-
ierat: & mare nõ amplius
extabat.

Et ego Iohannes vidi
sanctam vrbé Hierusalé
nouam, descendentem à
Deo è cælo, paratam vt
sponsam ornatam viro
suo.

Et audiui vocem ma-
gnam è cælo, dicenté, Ec-
ce, tabernaculum Dei *est*
cum hominibus, & habi-
tabit cũ eis: & ipsi, populi
eius erũt, & ipse Deus cũ
eis erit, Deus ipsorum.

||Et abstersurus est Deus Suprà, 7.17
omnem lacrymã ab ocu- esa. 25.8
lis eorũ: & mors amplius
nõ extabit, neque luctus,
neque clamor, neque do
lor extabit amplius: quia
prima abierunt.

Et dixit is qui insidebat
throno, ||Ecce, noua fa- Esa. 45.19
cio omnia. Et dixit mihi, 2. cor. 5.27
Scribe: nam hæc verba fi-
delia sunt & vera.

Supra, 1.8
Infra, 22.13

6 Et dixit mihi, Actū est: ego sum A & Ω, initiū & finis. Ego sitienti dabo ex fonte aquæ viuæ, gratis.

Καὶ εἶπέ μοι, Γέγονε· ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν.

7 Qui vicerit, possidebit omnia: & ero ei Deus, & ipse erit mihi filius.

Ὁ νικῶν κληρονομήσει πάντα, καὶ ἔσομαι αὐτῷ Θεὸς, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι ὁ υἱός.

8 Timidis autē, & incredulis, & execrabilibus, & homicidis, & scortatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mēdacibus pars *aßignata* est in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda.

Δειλοῖς δὲ καὶ ἀπίστοις καὶ ἐβδελυγμένοις καὶ φονεῦσι καὶ πόρνοις καὶ φαρμακεῦσι καὶ εἰδωλολάτραις, καὶ πᾶσι τοῖς ψευδέσι, τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ, ὅ ἐστι δεύτερος θάνατος.

9 Tum venit ad me vnus ex septē illis Angelis qui habuerant septem illas phialas plenas septem plagis nouissimis: & loquutus est mecum, dicens, Veni, ostendam tibi spōsam vxorem Agni.

Καὶ ἦλθε πρός με εἷς τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας τὰς γεμούσας τῶν ἑπτὰ πληγῶν τῶν ἐσχάτων· καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ, λέγων, Δεῦρο, δείξω σοι τὴν νύμφην τοῦ ἀρνίου τὴν γυναῖκα.

10 Et sustulit me per Spiritum in montem magnū & sublimem, & ostendit mihi vrbem magnā, sanctam *inquam* illam Hierusalem, descendentem è cælo à Deo:

Καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι ἐπ' ὄρος μέγα καὶ ὑψηλὸν, καὶ ἔδειξέ μοι τὴν πόλιν τὴν μεγάλην τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ, καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ·

11 Habentem gloriā Dei, & cuius lumen *erat* simile lapidi pretiosissimo, tāquā lapidi iaspidi instar crystalli splendenti.

Ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ φωστὴρ αὐτῆς ὅμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ, ὡς λίθῳ ἰάσπιδι κρυσταλλίζοντι·

12 Habebat autem murū magnū & sublimem, habētem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.

Ἔχουσάν τε τεῖχος μέγα καὶ ὑψηλὸν, ἔχουσαν πυλῶνας δώδεκα, καὶ ἐπὶ τοῖς πυλῶσιν ἀγγέλους δώδεκα, καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἅ ἐστι τῶν δώδεκα φυλῶν τῶν υἱῶν Ἰσραήλ.

13 Ab Oriente *erant* portæ tres: ab Aquilone, portæ tres: ab Austro, portæ tres: ab Occasu, portæ tres.

Ἀπ' ἀνατολῆς, πυλῶνες τρεῖς· ἀπὸ βοῤῥᾶ, πυλῶνες τρεῖς· ἀπὸ νότου, πυλῶνες τρεῖς· ἀπὸ δυσμῶν, πυλῶνες τρεῖς.

Καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχον θεμε 14
λίους δώδεκα, καὶ ἐν αὐτοῖς ὀνόματα τῶν
δώδεκα ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου.

Καὶ ὁ λαλῶν μετ' ἐμοῦ, εἶχε κάλα- 15
μον χρυσοῦν, ἵνα μετρήσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς
πυλῶνας αὐτῆς καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς.

Καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ τὸ 16
μῆκος αὐτῆς τοσοῦτόν ἐστιν ὅσον καὶ τὸ πλά
τος. καὶ ἐμέτρησε τὴν πόλιν τῷ καλάμῳ
ἐπὶ σταδίων δώδεκα χιλιάδων· τὸ μῆ-
κος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἐστί.

Καὶ ἐμέτρησε τὸ τεῖχος αὐτῆς ἑκα-
τὸν τεσσαρακοντατεσσάρων πηχῶν, μέ- 17
τρον ἀνθρώπου, ὅ ἐστιν ἀγγέλου.

Καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους αὐ- 18
τῆς, ἴασπις· καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθα-
ρόν, ὁμοία ὑάλῳ καθαρῷ·

Καὶ οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως 19
παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι· ὁ θεμέ-
λιος ὁ πρῶτος, ἴασπις· ὁ δεύτερος, σά-
πφειρος· ὁ τρίτος, χαλκηδών· ὁ τέταρ-
τος, σμάραγδος·

Ὁ πέμπτος, σαρδόνυξ· ὁ ἕκτος, σάρ- 20
διος· ὁ ἕβδομος, χρυσόλιθος· ὁ ὄγδοος,
βήρυλλος· ὁ ἔννατος, τοπάζιον· ὁ δέκατος,
χρυσόπρασος· ὁ ἑνδέκατος, ὑάκινθος· ὁ
δωδέκατος, ἀμέθυσος·

Καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες, δώδεκα 21
μαργαρῖται, ἀνὰ εἷς ἕκαστος τῶν πυλώ
νων ἦν ἐξ ἑνὸς μαργαρίτου· καὶ ἡ πλα-
τεῖα τῆς πόλεως χρυσίον καθαρόν, ὡς
ὕαλος διαφανής.

Καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ· ὁ γὰρ Κύ 22
ριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ναὸς αὐ-
τῆς ἐστι, καὶ τὸ ἀρνίον.

Καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου 23

Et murus vrbis habebat
fundamenta duodecim,
in quibus *erãt* duodecim
nomina Apoſtolorum
Agni.

Porro is qui loqueba-
tur mecum, habebat cala
mum aureum, vt metire-
tur vrbem, & portas eius
& murum eius.

Vrbs ipſa verò quadrã
gularis eſt: cuius longitu-
do tanta eſt quanta & la-
titudo. Menſuſque eſt vr-
bem calamo, ad ſtadiorũ
duodecim millia: ſũntq;
longitudo & latitudo &
altitudo eius æquales.

Et menſus eſt murum
eius, centũ quadraginta-
quatuor cubitorũ, mẽſura
hominis, quæ eſt Angeli.

Erat autẽ ſtructura mu
ri eius ex iaſpide: ipſa ve-
rò vrbs aurum purum, &
ſimilis vitro puro.

Et fundamenta muri vr
bis omni lapide pretioſo
ornata: fundamentũ pri-
mum *erat* iaſpis: ſecundũ,
ſapphirus: tertium, chalce
donius: quartum, ſmara-
gdus:

Quintũ, ſardonyx: ſex-
tum, ſardius: ſeptimum,
chryſolithus: octauum, be
ryllus: nonum, topazius:
decimum, chryſopraſus:
vndecimum, hyacinthus:
duodecimũ, amethyſtus.

Duodecim autem por
tæ, duodecim margaritæ
ſunt, & ſingulæ portæ ex
ſingulis margaritis ſunt:
& forum vrbis, aurum pu
rum, tanquã vitrum per-
lucidum.

Nec templum vidi in
ea: Dominus enim Deus
omnipotens, templum il
lius eſt, id eſt Agnus.

||Neq; vrbs iſta eget ſole Eſa.60.19

vel luna, vt luceant in ea:
nã gloria Dei illustrauit
eam, & lucerna eius est
Agnus.

Esa.60.3 ||Et gentes quæ seruatæ
fuerunt, ambulabũt ad lu
cem eius: & reges terræ
gloriam suam & honoré
ad eam adferent.

Esa.60.11 ||Nec portæ eius claudé
tur interdiu: nox enim
non erit illic.

Et adferetur gloria &
honor Gentium ad eam.

Non intrabit in eã quic
quam quod inquinat, aut
abominãdum quippiam
patrat, vel mendacium *lo
quitur*: sed qui scripti sunt
Supra, 3.5 & 20.12 in||libro vitæ Agni.

Psal.4.3

CAP. XXII.

DEinde ostendit mi-
hi purum fluuiũ a-
quæ viuæ, splendi-
dum tanquam crystallũ,
procedentem ex throno
Dei & Agni.

In medio autem foro
eius, & ex vtraque parte
fluminis, *erat* arbor vitæ
adferens fructus duode-
cim, per menses singulos
edens fructũ suũ, & folia
sua ad sanitaté Gentium.

Nec vllum maledictũ
erit amplius: sed sedes Dei
& Agni in ea erit: & serui
eius seruient ei.

Et videbunt facié eius:
& nomen eius in fronti-
bus ipsorum *erit*.

Esa.60.19 ||Et nox illic non erit,
neque op⁹ est eis lumine
lucernæ, neque luminè so
lis: quoniã Dominus De⁹
illustrat eos: & regnabũt
in secula seculorum.

Tum dixit mihi,
Hæc verba fida *sunt* &

οὐδὲ τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ.
ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτὴν, καὶ
ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον.

24 Καὶ τὰ ἔθνη τῶν σωζομένων ἐν τῷ
φωτὶ αὐτῆς περιπατήσουσι, καὶ οἱ βασιλεῖς
τῆς γῆς φέρουσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν
αὐτῶν εἰς αὐτήν.

25 Καὶ οἱ πυλῶνες αὐτῆς οὐ μὴ κλει-
σθῶσιν ἡμέρας· νὺξ γὰρ οὐκ ἔσται ἐκεῖ·

26 Καὶ οἴσουσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν
τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτήν·

27 Καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν
κοινοῦν, καὶ ποιοῦν βδέλυγμα, καὶ ψεῦ-
δος· εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ
τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου.

Κεφάλαιον κβ.

1 ΚΑΙ ἔδειξέ μοι καθαρὸν ποταμὸν
ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸν ὡς κρύ-
σταλλον, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ
Θεοῦ, καὶ τοῦ ἀρνίου.

2 Εν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς, καὶ τοῦ
ποταμοῦ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν ξύλον
ζωῆς, ποιοῦν καρποὺς δώδεκα, κατὰ μῆ-
να ἕνα ἕκαστον ἀποδιδοῦν τὸν καρπὸν
αὐτοῦ· καὶ τὰ φύλλα τοῦ ξύλου εἰς θερα-
πείαν τῶν ἐθνῶν.

3 Καὶ πᾶν κατανάθεμα οὐκ ἔσται ἔτι· καὶ
ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν αὐτῇ ἔσται,
καὶ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ.

4 Καὶ ὄψονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ
ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

5 Καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ, καὶ χρείαν οὐκ
ἔχουσι λύχνου καὶ φωτὸς ἡλίου, ὅτι Κύ-
ριος ὁ Θεὸς φωτίζει αὐτούς· καὶ βασι-
λεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

6 Καὶ εἶπέ μοι, Οὗτοι οἱ λόγοι, πιστοὶ καὶ

ἀληθινοί· καὶ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν ἁγίων
προφητῶν ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ δεῖξαι
τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει.

Ἰδοὺ, ἔρχομαι ταχύ· μακάριος ὁ τη-
ρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βι-
βλίου τούτου.

Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων ταῦτα καὶ
ἀκούων· καὶ ὅτε ἤκουσα καὶ ἔβλεψα, ἔπε-
σα προσκυνῆσαι ἔμπροσθεν τῶν πο-
δῶν τοῦ ἀγγέλου τοῦ δεικνύοντός μοι ταῦτα.

Καὶ λέγει μοι· Ὅρα μή· σύνδουλός
σου γάρ εἰμι, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προ-
φητῶν, καὶ τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ
βιβλίου τούτου. τῷ Θεῷ προσκύνησον.

Καὶ λέγει μοι, Μὴ σφραγίσῃς τοὺς
λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου,
ὅτι ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστιν.

Ὁ ἀδικῶν, ἀδικησάτω ἔτι· καὶ ὁ ῥυ-
πῶν, ῥυπωσάτω ἔτι· καὶ ὁ δίκαιος, δικαιω-
θήτω ἔτι· καὶ ὁ ἅγιος, ἁγιασθήτω ἔτι.

Καὶ ἰδοὺ, ἔρχομαι ταχύ· καὶ ὁ μι-
σθός μου μετ' ἐμοῦ, ἀποδοῦναι ἑκάστῳ
ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔσται.

Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέ-
λος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος.

Μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντο-
λὰς αὐτοῦ, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ
τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰ-
σέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ἔξω δὲ οἱ κύνες καὶ οἱ φαρμακοὶ καὶ
οἱ πόρνοι καὶ οἱ φονεῖς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι,
καὶ πᾶς ὁ φιλῶν καὶ ποιῶν ψεῦδος.

Ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν ἄγγελόν μου
μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐπὶ ταῖς ἐκκλη-
σίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος τοῦ Δα-
βίδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς καὶ ὀρθρινός.

vera: & Dominus Deus
sanctorum Prophetarum
misit Angelum suum vt
indicet seruis suis quæ o-
porteat fieri citó.

7 Ecce, venio citó: beat⁹
qui obseruat verba Pro-
phetiæ libri huius.

8 Ego verò Iohannes, *is*
sum qui hæc audiui & vi-
di. Et quum audissem &
vidissem, ||cecidi vt ado- *Suprà, 19.10.*
rarem ante pedes Angeli
qui mihi hęc ostendebat:

9 Is verò dixit mihi, Vi-
de ne *feceris*: conseruus e-
nim tuus sum, & *vnus* fra
trum tuorum propheta-
rum, & eorum qui seruãt
verba libri huius. Deum
adora.

10 Deinde dixit mihi, Ne
obsignes verba prophetię
libri huius: tempus enim
propè est.

11 Qui nocet, noceat ad-
huc: & qui sordidus est,
sordescat adhuc: & qui iu
st⁹ est, iustificetur adhuc.
& sanctus, sanctificetur
adhuc.

12 Ecce, venio citó: & mer-
ces mea mecũ est, || vt red *Rom. 2.6*
dam vnicuique prout o-
pus ipsius erit.

||Ego sum A & Ω, princi *Suprà, 1.8.*
13 pium & finis, primus & *& 21.6*
vltimus. *esa. 41.6. & 44.6*

Beati qui seruant eius
14 mandata: vt sit eis ius in
arboré vitæ, & per portas
ingrediantur in vrbem.

15 Foris autem *erunt* canes
& venefici, & scortato-
res, & homicidæ, & ido-
lolatræ, & quisquis amat
ac cõmittit mendacium.

16 Ego Iesus misi Angelũ
meum, vt hęc vobis testi-
ficaretur in Ecclesiis. Ego
sum stirps & progenies il
la Dauidis, stella splendi-
da & matutina.

Et Spiritus & spõsa di- 17
cunt. Veni. Et qui audit,
Esa. 55.a dicat, Veni. || & qui sitit,
veniat: & qui vult, acci-
piat aquam vitæ gratis.

Καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, Ἐλθέ. καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω, Ἐλθέ. καὶ ὁ διψῶν ἐλθέτω, καὶ ὁ θέλων λαμβανέτω τὸ ὕδωρ ζωῆς δωρεάν.

Enimuerò contestor 18
cuiuis audiẽti verba Pro-
phetiæ libri huius, siquis
adiecerit ad hęc, imponet
ei Deus plagas scriptas in
libro isto:

Συμμαρτυροῦμαι γὰρ παντὶ ἀκούοντι τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου, ἐάν τις ἐπιθῇ πρὸς ταῦτα, ἐπιθήσει ὁ Θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν βιβλίῳ τούτῳ·

Et siquis abstulerit *ali-* 19
quid ex verbis libri Pro-
phetiæ hui⁹, auferet Deus
partem eius è libro vitæ,
& ex vrbe sancta, & ex iis
quæ scripta sunt in libro
sto.

Καὶ ἐάν τις ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν λόγων βίβλου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφαιρήσει ὁ Θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἁγίας, καὶ τῶν γεγραμμένων ἐν βιβλίῳ τούτῳ.

Dicit qui testatur ista: 20
etiam venio citò. Amen.
Etiã veni Domine Iesu.

Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα· ναὶ ἔρχομαι ταχύ· ἀμήν. ναὶ ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ.

Gratia Domini nostri 21
Iesu Christi cum omni-
bus vobis. Amen.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

LECTORI CHRISTIANO HENR. STEPHANVS.

QVVM alioqui uacaturæ essent hæ paginæ, adiunxi (ex ipsius interpretis consilio) Symbolum quod Apostolicum uocant, ex quo olim catechumeni instituebantur. Præterea etiam quatuor illorum uniuersalium Cōciliorum quas uocant πίστεως ἐκθέσεις, *ueluti Euangelicæ doctrinæ summas: quibus etiam celebre illud Athanasii symbolum, ut Nicæni expositionem, inseruimus.*

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς· καὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, Κύριον ἡμῶν, συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου· παθόντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, σταυρωθέντα, θανόντα, καὶ ταφέντα· κατελθόντα εἰς ᾅδου· τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν· ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς, καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς παντοκράτορος· ὅθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον· πιστεύω τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικήν, ἁγίων κοινωνίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν, ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν.

SYMBOLVM APOSTOLORVM.

CRedo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ: & in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum: qui conceptus est è Spiritu sancto, natus ex Maria virgine: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus: descēdit ad inferos: tertia die resurrexit ex mortuis: ascendit in cælum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis: inde venturus ad iudicandum viuos & mortuos.

Credo in Spiritum sanctum: credo sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam. Amen.

Η ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΑΙΑΝ συνόδῳ ἐκτεθεῖσα πίστις.

Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα· σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα. καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς· καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

FIDEI CONFESSIO EDITA in synodo Nicena.

CRedo in vnum Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium: & in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei vnigenitum, ex Patre natum ante omnia secula: lumen de lumine: Deum verum de Deo vero: genitum, non factum, consubstantialem Patri: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælis: & incarnatus est de Spiritu sancto & Maria virgine, & homo factus est: crucifixúsque pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas, & ascendit in cælos, & sedet à dextris Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius regni nõ erit finis. Et in Spiritũ sanctum, qui loquutus est per Prophetas. In vnam sanctã,

catholicam & Apostolicã Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Expecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi.

Constantinopolitana autẽ Synodus prima, præterquam quòd Nicenam Synodum sanciuit, hanc etiam particulam, contra Macedoniũ & Pneumatomachos, post εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, *addidit,* Τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. *Id est, Post illa uerba*, Et in Spiritum sanctum, *addidit*, Dominum, viuificantem, qui ex Patre & Filio procedit: qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur.

ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ Ἀθανασίου.

Ὅστις βούλεται σωθῆναι, πρὸ πάντων χρὴ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν· ἣν εἰ μὴ εἷς ἕκαστος σώαν καὶ ἀμώμητον τηρήσει· ἄνευ δισταγμοῦ εἰς τὸν αἰῶνα ἀπολεῖται. Πίστις δὲ ἡ καθολικὴ αὕτη ἐστίν, ἵνα ἕνα Θεὸν ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι σεβώμεθα· μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν μερίζοντες. ἄλλη γάρ ἐστιν ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρός, ἄλλη τοῦ Υἱοῦ, ἄλλη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μία ἐστὶν ἡ θεότης, ἴση ἡ δόξα, συναΐδιος ἡ μεγαλειότης. οἷος ὁ Πατήρ, τοιοῦτος ὁ Υἱός, τοιοῦτο καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. ἄκτιστος ὁ Πατήρ, ἄκτιστος ὁ Υἱός, ἄκτιστον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀκατάληπτος ὁ Πατήρ, ἀκατάληπτος ὁ Υἱός, ἀκατάληπτον καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· αἰώνιος ὁ Πατήρ, αἰώνιος ὁ Υἱός, αἰώνιον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πλὴν οὐ τρεῖς αἰώνιοι, ἀλλ᾽ εἷς αἰώνιος· ὥσπερ οὐδὲ τρεῖς ἀκατάληπτοι, οὐδὲ τρεῖς ἄκτιστοι, ἀλλ᾽ εἷς ἄκτιστος, καὶ εἷς ἀκατάληπτος. Ὁμοίως, παντοδύναμος ὁ Πατήρ, παντοδύναμος καὶ ὁ Υἱός, παντοδύναμον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς παντοδύναμοι, ἀλλ᾽ εἷς παντοδύναμος. Οὕτω Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱός, Θεὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ᾽ εἷς Θεός. Ὁμοίως Κύριος ὁ Πατήρ, Κύριος ὁ Υἱός, Κύριον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· πλὴν οὐ τρεῖς Κύριοι, ἀλλ᾽ εἷς ἐστι Κύριος· ὅτι ὡς ἰδίαν μίαν ἑκάστου ὑπόστασιν Θεὸν καὶ Κύριον ὁμολογεῖν τῇ Χριστιανικῇ ἀληθείᾳ βιαζόμεθα, οὕτω τρεῖς Θεοὺς ἢ τρεῖς

κυρίοις λέγειν, τῇ καθολικῇ ἀσεβείᾳ κωλυόμεθα. Ὁ Πατὴρ ἀπ᾽ οὐδενός ἐστι ποιητὸς, οὔτε μὴν κτιστὸς, οὐδὲ γεννητός· ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μόνου ἐστὶν, οὐ ποιητὸς, οὐ κτιστὸς, ἀλλὰ γεννητός· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ ποιητὸν, οὐ κτιστὸν, οὐδὲ γεννητὸν, ἀλλ᾽ ἐκπορευτόν. Εἷς οὖν Πατὴρ, οὐ τρεῖς πατέρες· εἷς Υἱὸς, οὐ τρεῖς υἱοί· ἓν Πνεῦμα ἅγιον, οὐ τρία πνεύματα ἅγια. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ τριάδι οὐδὲν πρότερον ἢ ὕστερον, οὐδὲν μεῖζον ἢ ἔλαττον, ἀλλὰ ὅλαι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ συναΐδιαί εἰσιν ἑαυταῖς καὶ ἴσαι. ὥστε κατὰ πάντα (καθὼς εἴρηται) καὶ τὴν μονάδα ἐν τριάδι σέβεσθαι δεῖ, καὶ τὴν τριάδα ἐν μονάδι. ὁ γοῦν βουλόμενος σωθῆναι, οὕτω περὶ τριάδος φρονείτω.

Πλὴν ἀναγκαῖόν ἐστι, πρὸς αἰώνιον σωτηρίαν, ὅπως καὶ τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπ᾽ ὀρθῶς πιστεύσῃ. ἔστι γὰρ πίστις ὀρθὴ, ἵνα πιστεύωμεν, καὶ ὁμολογῶμεν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστι, Θεὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς, καὶ ἄνθρωπος ἐκ τῆς οὐσίας τῆς μητρὸς ἐν τῷ αἰῶνι τεχθείς. Τέλειος Θεὸς, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης σαρκὸς ὑφιστάμενος· ἴσος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ἐλάττων τοῦ Πατρὸς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. ὃς εἰ καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστιν, οὐ δύο ὅμως, ἀλλ᾽ εἷς ἐστι Χριστός. εἷς δὲ, οὐ τροπῇ τῆς θεότητος εἰς σάρκα, ἀλλὰ προσλήψει τῆς ἀνθρωπότητος εἰς Θεόν. εἷς πάντως, οὐ συγχύσει τῆς οὐσίας, ἀλλ᾽ ἑνότητι τῆς ὑποστάσεως. καὶ γὰρ ὡς ψυχὴ λογικὴ, καὶ ἡ σὰρξ, εἷς ἐστιν ἄνθρωπος· οὕτω καὶ ὁ θεάνθρωπος, εἷς ἐστι Χριστός. Ὃς ἔπαθε διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, κατῆλθεν εἰς ᾅδου, ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐκ τῶν νεκρῶν. ἀνῆλθεν εἰς οὐρανοὺς, κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ παντοκράτορος, ὅθεν ἥξει κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. οὗ τῇ παρουσίᾳ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀναστήσονται μετὰ τῶν σωμάτων αὐτῶν, καὶ ἀποδώσουσιν ὑπὲρ ἰδίων ἔργων τὴν ἀπολογίαν. καὶ οἱ μὲν τὰ ἀγαθὰ πράξαντες, πορεύσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον· οἱ δὲ τὰ φαῦλα, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Αὕτη ἐστὶν ἡ καθολικὴ πίστις, ἣν ἐὰν μή τις πιστῶς πιστεύσῃ, σωθῆναι οὐ δυνήσεται.

SYMBOLVM SANCTI ATHANASII.

QVicunque vult saluus esse, ante omnia opus est vt teneat catholicam fidem: quã nisi quisque integrã,

inuiolatámque seruauerit, absque dubio in æternum peribit. Fides autem catholica hæc est, vt vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur: neque confundentes personas, neque substantiam separãtes. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Sed Patris & Filii, & Spiritus sancti vna est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas: qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus. Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus: immensus Pater, immensus Filius, immẽsus Spiritus sanctus: æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Et tamen nõ tres æterni, sed vnus æternus: sicut nõ tres increati, nec tres immẽsi, sed vnus increatus, & vnus immẽsus. Similiter omnipotẽs Pater, omnipotẽs Filius, omnipotẽs Spiritus sanctus: & tamen nõ tres omnipotentes, sed vnus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: & tamen non tres dii, sed vnus est Deus. Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus: & tamen non tres Domini, sed vnus est Dominus. Quia sicut sigillatim vnamquanque personam Deum ac Dominum confiteri Christiana veritate compellimur, ita tres Deos aut Dominos dicere, catholica religione prohibemur. Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus: Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus: Spiritus sanctus à Patre & Filio, nõ factus, nec creatus, nec genitus, sed procedẽs. Vnus ergo Pater, non tres patres: vnus Filius, non tres filii: vnus Spiritus sanctus, non tres spiritus sancti. Et in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt & coæquales. Ita vt per omnia (sicut iam suprà dictum est) & vnitas in trinitate, & trinitas in vnitate veneranda sit. Qui vult ergo saluus esse, ita de trinitate sentiat.

Sed necessarium est ad æternã salutem vt incarnationẽ quoque Domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, vt credamus & confiteamur: quòd Dominus noster Iesus Christus Dei Filius, Deus & homo est: Deus est ex substãtia Patris ante secula genitus, & homo ex substantia matris in seculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens. AEqualis Patri secundum diuinitatem, minor Patre

ſecundum humanitatem. Qui licet Deus ſit & homo, non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus: vnus autem non conuerſione diuinitatis in carnem, ſed aſſumptione humanitatis in Deum: vnus omnino non confuſione ſubſtātiæ, ſed vnitate perſonæ. Nam ſicut anima rationalis & caro, vnus eſt homo: ita Deus & homo, vnus eſt Chriſtus. Qui paſſus eſt pro ſalute noſtra, deſcendit ad inferos, tertia die reſurrexit à mortuis. Aſcendit ad cælos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: vnde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Ad cuius aduentum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddituri ſunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala, in ignem æternum. Hæc eſt fides catholica, quam niſi quiſque fideliter firmitérque crediderit, ſaluus eſſe non poterit.

ÆPHESINAE SYNODI DETERMINATIONES, iſtis anathematiſmis à Cyrillo Alexādrino cōceptæ.

I Siquis non confitetur Deū eſſe veraciter Emmanuel, & propterea Dei genitricē, ſanctā virginē, (peperit enim ſecundum carnem, carnem factum Dei Verbum, ſecundū quod ſcriptum eſt, Verbum caro factū eſt) anathema ſit.

II. Siquis non cōfitetur, carni ſecundum ſubſtātiam vnitum Dei Patris Verbum, vnúmque eſſe Chriſtū cum propria carne, eūdem ſcilicet Deum ſimul & hominem, anathema ſit.

III. Siquis in vno Chriſto diuidit ſubſtantias poſt vnitatē, ſola eos cōnexione cōiungens, eámque quæ ſecūdum carnis dignitatem fit, vel etiā authoritatem & poteſtatem, ac nō potius cōuentu qui per vnitatem factus eſt naturalem, anathema ſit.

IIII. Siquis in perſonis duabus vel ſubſiſtentiis eas voces quæ in Apoſtolicis ſcriptis cōtinentur & Euāgelicis, diuidit, vel quæ de Chriſto dicūtur à ſanctis, vel ab ipſo: aliquas quidē ex his, velut homini, qui præter Dei verbū ſpecialiter intelligatur, aptauerit, illas autē tanquā dignas Deo, ſoli Dei Patris Verbo deputauerit, anathema ſit.

V. Siquis audeat dicere, hominem Chriſtū θεοφόρον, id eſt deiferum, ac non potius Deum eſſe veraciter, dixerit,

tanquam Filium per naturam, secundum quod Verbum caro factum est,& communicauit,similiter vt nos,carni & sanguini, anathema sit.

VI. Siquis dicit,Deum esse vel Dominum Christi Dei Patris verbum,& nō magis eundem ipsum cōfitetur Deū simul & hominem,propterea quòd Verbum caro factum est,secundum Scripturas,anathema sit.

VII. Siquis velut hominem,Iesum operāte Deo Verbo dicit adiutum, & vnigeniti gloriam, tanquam alteri præter ipsum existenti,tribuit,anathema sit.

VIII. Siquis audet dicere assumptum hominem coadorandum Deo Verbo,& conglorificandum & cōnuncupandū Deum,tanquā alterum cū altero, (nam *con* syllaba superadiecta hæc cogit intelligi) ac nō potius vna supplicatione veneratur Emmanuel,vnámque ei glorificationē dependit, iuxta quod Verbū caro factū est,anathema sit.

IX. Siquis vnū Dominū Iesum Christū glorificatum dicit à Spiritu sancto,tanquā qui aliena virtute per eū vsus fuerit,& ab eo acceperit efficaciam cōtra immundos spiritus,posse & coram hominibus diuina signa perficere,ac non potius proprium fatetur eius Spiritum per quem diuina signa expleuit,anathema sit.

X. Pontificem & Apostolum cōfessionis nostræ factū esse Christū, diuina scriptura cōmemorat. obtulit enim semetipsum pro nobis in odorem suauitatis Deo & Patri. Siquis ergo Pontificē & Apostolū nostrū dicit factū non ipsum Dei Verbum,quando caro factū est,& homo iuxta nos homines, sed velut alterū præter ipsum specialiter hominē ex muliere : aut qui dicit quòd pro se obtulisset semetipsum oblationē,& nō poti⁹ pro nobis solis(nō enim eguit oblatiōe qui peccatū ōnino nesciuit) anathema sit.

XI. Siquis nō cōfitetur,carnē Domini viuificatricē esse & propriā ipsius Verbi Dei Patris,sed velut alterius præter ipsū,cōiuncti eidem per dignitatē, aut quasi diuinā habētis habitationē,ac non potius viuificatricē esse,quia facta est propria Verbi cūcta viuificare valētis,anathema sit.

XII. Siquis non confitetur Dei Verbum passum carne,& crucifixum carne, & mortē carne gustasse,factúmq; primogenitum ex mortuis,secundum quod vita est,& viuificator vt Deus,anathema sit.

Η ΕΚΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑ ΤΗΣ ΕΝ Καλχηδόνι συνόδου πίστις.

Ἑπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις πατράσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν· τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι· Θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος· ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν, χωρὶς ἁμαρτίας· πρὸ αἰώνων μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα κατὰ τὴν θεότητα, ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν τὸν αὐτὸν δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ μαρίας τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστὸν υἱὸν Κύριον μονογενῆ ἐν δύο φύσεσιν, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐχ ὡς εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον, ἢ διαιρούμενον, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν μονογενῆ Θεὸν λόγον καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καθάπερ ἄνωθεν οἱ προφῆται περὶ αὐτοῦ καὶ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐξεπαίδευσε, καὶ τὸ τῶν πατέρων ἡμῖν παραδέδωκε σύμβολον.

CONFESSIO FIDEI IN CHALCEDONENSI SYNODO EDITA.

SAnctos itaque Patres sequentes, vnũ & eundem confitemur Filiũ Dominum nostrum Iesum Christum, & concorditer docemus omnes: perfectum in diuinitate, & eundem perfectum in humanitate: verũ Deum & verũ hominem, eundẽ ex rationali anima & corpore: coessentialẽ Patri secundũ diuinitatẽ, & coessentialẽ nobis secundũ humanitatẽ, per omnia nobis similẽ, dẽpto peccato: ante secula genitũ ex Patre secũdũ diuinitatẽ, postremis verò diebus propter nos & propter nostrã salutẽ, ex Maria virgine & deipara, secũdũ humanitatẽ: vnũ & eũdẽ Iesum Christũ Filiũ Dei Dominũ & vnigenitũ in duabus naturis, incõfusè, incõuertibiliter, indiuulsè & inseparabiliter manifestatũ: haudquaquã differentia naturarũ propter vnitatẽ sublata, sed magis vtriusq; naturæ (in vnã personã & vnã hypostasin cõcurrẽtis) proprietate seruata: non vt in duas personas bipartiatur aut diuidatur, sed vt sit vnus & idem Filius vnigenitus, Deus Verbũ & Dominus noster Iesus Christus: sicut de illo olim Prophetæ vaticinati sunt, & ipse nos Christus instruxit, ac Patrum nostrorum symbolum tradidit.

FINIS.

De terræ motu

hac nocte præterita quæ fuit septembris 17. 1574 ingens terræ motus circa horam secundam accidit. deus nos ab omni malo protegat, doceatq3 ad sua contremiscere iudicia

fuit & alter terræ motus anno Domini 1575 mense februarii 12 ~~quarta~~ hora quarta matutina. Deus a nobis omne malum omen avertat.

Mense Aprili Die Martis 6 1575 inter nonam & decimam visa fuit per totum aera lucida coruscatio

1575 Die Aprilis 24 fuit ingens terræ motus Geneuæ horis diversis hora nona vespertina hora undecima & 12

1576 Le 21e de Janvier apres minuict il y eut un vent & feu aussi extraordinaire

